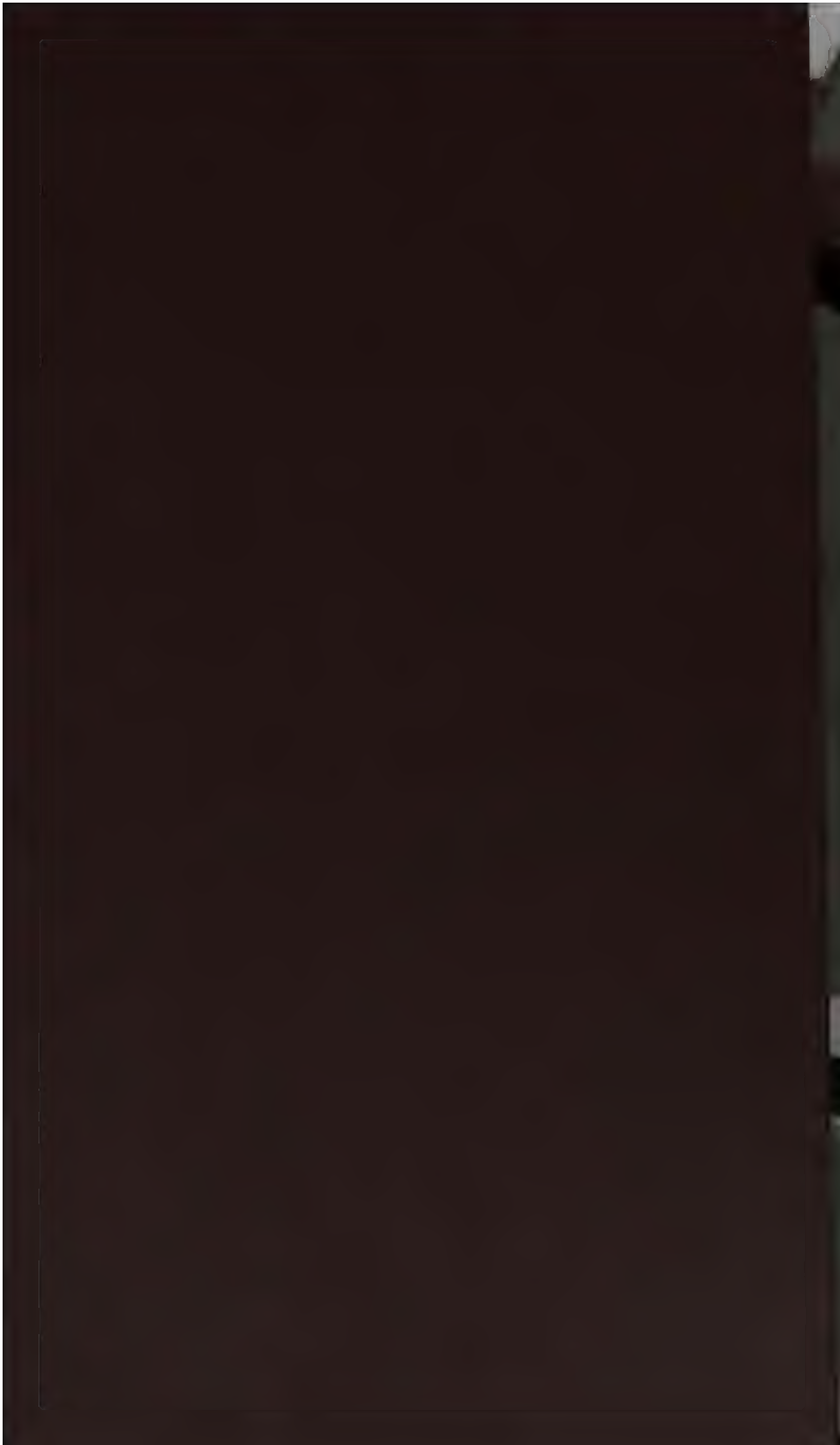
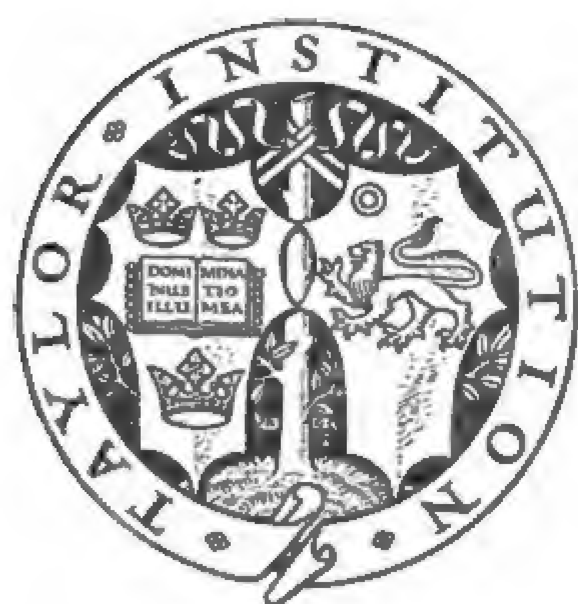

TAYLOR INSTITUTION
DOMI NUS ILLU MINA TIO MEA

Det Kongelige Danske

Videnskabernes Selskabs Historie

i dets første Aarhundrede

1742—1842.

Udarbeidet efter Kilderne

af

C. Molbech.

NON ORNANDO, SED PROBANDO.

Kiøbenhavn.
Paa Selskabets Bekostning
trykt hos Directeur Jens Hostrup Schultz,
Kongelig og Universitets-Bogtrykker.
1843.

Til

Kongen.

Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskab ærer fra sin Stiftelse, i en af Deres Majestæts Forfædre, høisalig Kong **Christian den Siette**, sin første Kongelige Beskytter, Selskabets og de alvorlige Videnskabers oprigtige og velvillige Ven og Forfremmer. Nærved hundrede Aar vare forløbne, da det behagede Deres Majestæt som Thronarving at modtage det paa Dem faldne Valg som Selskabets Forstander. Dette Samfund var heldigt nok til, i sin tilkommende Konge at modtage en Styrer, som i videnskabelig Aand og Dannelse ikke veg for Nogen af Selskabets tidligere Præsidenter, som overgik de Fleste i Evne og Aandsgaver til at være Selskabets og dets Forhandlingers virkelige Leder. Det vil ei kunne udslettes af Danmarks Aarbøger, at **Christian den Ottende**, da han besteg den danske Kongestol, forlod det Sæde, han i to Aar beklædte som det danske Videnskabers-Selskabs

Præsident, med Mindet om en ikke lang, men virksom, ordnende, oplivende og velgiørende Styrelse; at han allene forlod det, fordi Kongens Sæde kun er eet, og det høieste, hvorfra hans Aand og hans Kiærlighed omfatter det hele Folk — og fordi han allerede som Selskabets Forstander ærede og Selv vaagede over dets Virksomheds frie Yttringer; men dog ikke forlod det anderledes, end at Kongen endnu, naar det udkræves, kalder Selskabet omkring Sin Stol, som dets Beskytter og umiddelbare Styrer.

Med Følelsen af den Taknemmelighed, ethvert Medlem af Videnskabernes Selskab skylder Deres Majestæt, som den danske Monark, der behagede, ved en betydningsfuld symbolisk Handling paa Selskabets nylig feirede offentlige Mindefest, at tilkiendegive, at Kongen kan nedstige fra Thronen, uden at bortgive noget af sin Krones Glands, for i Aandens Rige at hylde dens velgiørende

Kraft og Udvikling — at Kongelig Værdighed, uden at tabe sin Høihed, kan forbinde sig med Forsædet i et Samfund, helliget de alvorlige Videnskabers Dyrkelse og Pleie: nedlægger jeg, med Deres Majestæts allernaadigste Tilladelse, denne historiske Beretning om det af Deres Majestæt beskyttede og styrede Danske Videnskabers-Selskabs Skiebne, Fremgang, Tilstand og Virksomhed i et Aarhundrede, for en Konges sikkre, prøvende Dom, der veed at veie Kræfternes Maal ved Siden af Villiens Alvor. Der, hvor Kongen er Sandheds og dens lovlige Yttrings Ven og Beskytter, der tør ogsaa Historiens Genius snarest fra Magtens Høisæde vente Beskiermelse, og den Frihed, uden hvilken dens Liv maa hensvinde og dens Røst forstumme.

Endnu være det mig allernaadigst tilladt, i det jeg ved en Leilighed som denne, nærmer mig Videnskabernes

Selskabs Kongelige Beskytter, at udtale Ønsket, der vil følge Enhver af dette Samfunds Medlemmer fra dets tilbagelagte Aarhundrede ind i det nylig begyndte:

Gud give Kongen mange og lykkelige Aar: at Riget maa styrkes i Fred og Samdrægtighed; at Borgerheld og den ægte Folkeaand maa vinde Kraft og bevares ved Gudsfrygt og Sæder; at Videnskab og Konst maa blomstre i den danske Stat under **Christian den Ottendes** milde og oplyste Styrelse!

allerunderdanigst

Chr. Molbech.

Fortale.

Da det Kongelige Videnskabernes Selskab i Slutningen af Januar 1842 behagede, efter Forslag af den med Hensyn til Selskabets forestaaende Jubilæum nedsatte Commission, at overdrage mig Udarbeidelsen af dets Historie i de forløbne hundrede Aar: var det fornemmelig Visheden om, at ingen Anden vilde paatage sig dette Arbeide, der bevægede mig til, uden tilfulde at kiende dets Omfang og Møisommelighed, at paatage mig et, ved den mig viste Tillid, saa hæderfuldt Hverv. Arbeidets Vanskelighed, som deels laae i Mængden af enkelte Gienstande for Beretningen, og i endeel af disse Gienstandes for mig meer eller mindre fremmede Natur; deels deri, at Materien var tilforn aldeles ubehandlet, hvorfor Alt maatte fremsøges og fremstilles af Kilderne selv, forøgedes endnu ved den ikkun korte Tidsfrist, som baade Hensyn til Skriftets Anledning, og personlige Omstændigheder, levnede mig til Udarbeidelsen. At jeg i det Hele ikke har kunnet anvende meer end ni eller ti Maaneder paa dette Værk, kan vel ikke undskylde dets Ufuldkommenheder; men dog hos billige Læsere bidrage til en mildere Dom over de Mangler, som maatte kunne findes ved Formen. At give denne en større Afrunding i stilistisk Henseende, og en renere Charakteer i den historiske Fortælling, hindredes desuden saavel ved Gienstandens Natur, som ved hiin Grund, at Selskabets Historie var saa godt som ganske ubekiendt, og første Gang skulde behandles. Dette giorde det uundgaaeligt, at en ikke liden Deel af Kildernes Stof maatte optages i Beretningen, dersom denne skulde blive nogenlunde fuldstændig, og tillige indeholde Beviser for den vigtigste Deel af Indholdet. Et hertil fornødent Udvalg af trykte Actstykker, Documenter, og andre historiske Beviisligheder, vilde have udfordret en Samling, uden Tvivl af langt meer end denne Bogs Størrelse. Da jeg til et saadant Foretagende hverken havde Opfordring eller Bemyndigelse, var det uundgaaeligt, at jævnligen saavel den historiske Beretning selv, som hyppige Anmærkninger, maatte komme til at indeholde ordrette Gientagelser, eller

nøiagtige Udtog af de foreliggende Actstykker, Rescripter, Breve, Betænkninger, skriftlige Afstemninger m. m.

Hvor saa mange hidtil ubekiendte Facta skulde meddeles, kunde en Historie, der gaaer ud paa videnskabelige Arbeider og Foretagender, og for den største Deel er bygget paa utrykte Kilder eller Archivdocumenter, heller ikke undvære den Strenghed i Formen, som maaskee nogle Læsere ville finde grændsende til Tørhed, eller undgaae den ikke sielden nødvendige Dvælen ved et Detail, som dog kun er den meest indskrænkede Korthed, naar det sammenholdes med Materialets Vidtløftighed. Dette er for Ex. Tilfældet med Beretningerne om den geographiske Landmaaling og om Ordbogsarbeiderne. Den første har jeg søgt at bringe til det mindste muelige Omfang, da jeg hverken kunde følge det hele smaalige Detail, eller var understøttet ved nogen veiledende Udsigt over det hele Foretagendes Gang. Ordbogsarbeidet, til hvis Historie en stor Masse Papirer var for Haanden, forbrede fra flere Sider en aaben, usmykket og nogenlunde fuldstændig Redegiørelse for dette Foretagendes Anlæg, Beskaffenhed og Udførelse; og det kunde ved sit Indhold afgive Stof til en sammenhængende Fremstilling. Denne har jeg søgt at give, saa sammentrængt, som det lod sig giøre. Men det forholder sig ogsaa med denne, som med flere Materier i Bogen, om hvilke det gielder, at naar deres historiske Fremstilling ikke skulde falde reent livløs og ubetydelig ud, maatte den udbrede sig noget i de charakteriserende Enkeltheder, og lade Personer fremtræde ved Siden af deres Gierning og Arbeide, saameget som dette i Historien af en reent videnskabelig Virksomhed kan finde Sted.

Da det nu tillige, i en historisk Beretning om denne Virksomhed af et Samfund, der i et heelt Aarhundrede nærmest har sysselsat sig med Undersøgelser, Oplysninger og Erfaringer, som kunde lede til at udvide de strengere, deriblandt endog fortrinligen de physiske og mathematiske Videnskabers Indhold og Omfang, ei kunde undgaaes at berøre og fremstille Resultaterne af disse Bestræbelser i Selskabets Skrifter, og det tildeels i Videnskaber, hvori jeg, endog fra den historiske Side, ikke turde tiltroe mig Evne til at træffe det rette Maal i Fremstillingen og Bedømmelsen: saa var det fra Begyndelsen lovet mig, at jeg hertil skulde finde Hielp ved Meddelelser fra andre Selskabets Medlemmer. Nogle Bidrag af den Art har jeg ogsaa modtaget og været i Stand til at benytte og meddele; men noget fuldstændigt

var her af flere Grunde hverken at vente, eller forlange. Jeg har derfor tildeels maattet forbigaae, hvad jeg ikke kunde omtale med Sikkerhed efter egen Dom. Heller ei kunde det være Hensigten, i denne Bog at meddele en speciel Kritik over Selskabets skriftlige Arbeider; og allermindst kunde noget saadant finde Sted, hvor Beretningen naaer til Samtiden og levende Forfatteres Bidrag.

Hvad i øvrigt den hele Form og Maade angaaer, hvorpaa Selskabets Historie er fortalt, eller den Aand og Charakteer, som er meddeelt Værket ved Forfatterens Grundsætninger og Charakteer som Historieskriver: da vil jeg uden videre Forklaring og Antydning lade Bogen tale for sig selv. Heller ei vil jeg prøve paa noget Forsvar for samme, i de Tilfælde, hvor det mueligen (som jeg alt har erfaret) i enkelte Punkter ikke vil finde Bifald hos Enhver, at jeg fulgte min Overbeviisnings Magt, og ikke tilbageholdt dens Yttring i saadanne Tilfælde, hvor jeg ansaae det ligesaa meget for Pligt, som for en naturlig Ret, at kunne udtale min Mening. Dette er den sande historiske Billighed, at enhver Tidsalder, enhver charakteristisk Afdeling af en saadan, overhovedet enhver historisk Gjenstand, som er et Led af en større Organisme, bør forstaaes og vurderes i dens Heelhed, og fra et Standpunkt, hvor Historieskriveren hensætter sig i Tiden og dens sande Forhold; men naar han da bedømmer de enkelte Factas Forhold i en saadan Relation til den Heelhed, hvori de fremtræde i Tiden, og til dens eiendommelige Charakteer, at han ikke, ved at udrive dem af deres Sammenhæng, giver dem en Form eller Skikkelse, som ikke er deres egen, men laant fra en anden Tid: da er han overalt berettiget til at have en Mening og at yttre en Dom, der hvor han ikke seer sig indskrænket til kun at være Annalist. At Beretningen om Samtidens Foretagender overhovedet og i de allerfleste Tilfælde burde og maatte modtage denne Indskrænkning, har jeg vedkiendt mig, og efterfulgt. At jeg dog i enkelte Punkter af Vigtighed har yttret mig i Modsætning til Fleerhedens gieldende Mening, og dens Følger og Virkninger i Udførelsen, er skeet saavel i Følge hiin almindelige Berettigelse, som og i Følge den Stilling, hvori jeg betragtede mig under nærværende Arbeide. Selskabet har med ubetinget Fuldmagt overdraget mig at skrive dets Historie, og har dertil med lige uindskrænket Liberalitet aabnet mig Adgang til alle Kilder, som dets Archiv og Protocoller frembød. I det jeg nu, som Selskabets Historieskriver, maatte, i dette Forhold, ansee mig

for at være løst fra mine øvrige Forbindelser med det, ved saa mange og vigtige Fortienester af Videnskaberne, hæderfuldt udmærkede Samfund, hvoraf jeg har den Ære at være Medlem: maatte jeg tillige være aldeles behersket af den Overbeviisning, at jeg handlede ganske i Selskabets Aand, ligesaa vel ved overalt at lade Facta tale, uforandrede og usmykkede, som de fremtræde i Actstykker, Documenter og officielle Papirer; som ved at meddele mine Anskuelser af enkelte betydende Kiendsgierninger, eller for Selskabets fremtidige Tilværelse og Tilstand vigtige og afgiørende Sager, og yttre min Mening om deres Forhold til Selskabets Væsen og Bestemmelse, eller til dets Stilling i Samfundet og i den videnskabelige Sphære, med den fulde Frihed og Uforbeholdenhed, som jeg ansaae for en Pligt, saavel imod Sandheden og Historien, som imod det Selskab, der selv har valgt "Veritas lucifera" til sin Præmiemedailles Emblem. — Det er langt fra min Tanke, at jeg i saadanne Anskuelser skulde i eet og Alt have truffet det Rette, som jeg søgte; og jeg siger med en i sin Tid hæderlig bekiendt, i Danmark alt længe glemt norsk Forfatter (Præsten H. Hammond): "Alle skulle ønske, at bygge Sandheden et Tempel; Ingen, at oprette Støtter for sine egne Meninger." Jeg vil i den Anledning henvise til de ved Bogens Slutning tilføiede Rettelser, hvor jeg bl. a. har forklaret eller berigtiget mine Yttringer i nogle Tilfælde (f. Ex. om Sagers skriftlige Forhandling i Selskabet, og om Stemmernes dobbelte Gyldighed i Classevalgene). I øvrigt er, i Tilfælde af den Beskaffenhed, Tiden den egentlig afgiørende Dommer; og jeg frygter saa meget mindre for at gaae dens Kiendelse i Møde, da jeg frasiger mig enhver anden Fortieneste ved dette historiske Arbeide, end den, at have givet det en af Aarene uafhængig Brugbarhed for historisk Forskning i vor Literatur.

Det er mit Haab, at baade Samtidige og Efterkommere, som nærmere kunne prøve og undersøge Indholdet, ville i denne Bog finde en paalidelig, nøiagtig og overhovedet fuldstændig Beretning om det berømmelige Samfunds indre og ydre Tilstand, Forhold og Virken, der i et heelt Aarhundrede har forenet saa mange af Fædrelandets fortrinligste Lærde og Videnskabsmænd til fælles Bestræbelser for de alvorlige Videnskabers Pleie, Udvidelse og Understøttelse. Den vil saaledes være et Bidrag af Betydenhed til den danske Literaturs og videnskabelige Culturs nyere Historie — en Fortieneste jeg tør tillægge Skriftet, da den ikke tilhører Forfatteren, men allene Indholdet. Det vil uden

Tvivl ogsaa lægge for Dagen, at Selskabet i enhver Periode af dets Tilværelse har erhvervet sig sande Fortienester, ved at virke, i Forhold til dets Evner og Bestemmelser, med videnskabelig Aand og med denne Aands Frihed og Uafhængighed; og at hvad det har udrettet, ikke har været lidet, om endog Alt ikke er eller har været lige heldigt. Bogen vil derfor ogsaa være et Kildeskrift for tilkommende Arbeider i den nyere danske Literaturhistorie; og den vil giøre det let at benytte Resultater, hvis historiske Grund og Omstændigheder hidtil vare ubekiendte, eller lidet kiendte for det større Publicum. — Saaledes har jeg ogsaa troet at burde forøge Skriftets Brugbarhed, ved at medgive det de Bilag, jeg ansaae for ganske nødvendige og uundværlige; men jeg maatte betydeligt indskrænke disse Meddelelser, og udelade mangfoldige interessante Actstykker og Bidrag, for ikke endnu mere at forøge Bogens Størrelse, der allerede var voxet endeel over det Maal, jeg ønskede, og troede at burde give den. Jeg har derfor ligeledes troet, at kunne indskrænke Meddelelsen af Selskabets udsatte Priismaterier — en vigtig og interessant Deel af dets videnskabelige Virken og Indflydelse — til det Tidsrum, hvori de ere mindst bekiendte; eller ende den med Aaret 1807, hvor Priisopgavernes Bekiendtgiørelse begynder at udgiøre en Deel af Selskabets fuldstændigere Aarsberetninger. Opgaverne for det Thottske og Classenske Legat har jeg udeladt, saavel fordi deres Bekiendtgiørelser idelig har gientaget sig, som fordi de meer ere henlagte under Selskabet, end høre til dets egentlige og nærmeste Virken. Et nøiagtigt og fuldstændigt alphabetisk Register var derimod uundværligt ved en Bog, som denne; og jeg har ikke unddraget mig den Tidsanvendelse og forøgede Møie, som et saadant medførte.

Med Hensyn til den valgte Inddeling af det hele historisk behandlede Tidsrum af 100 Aar, da har jeg troet at finde en naturlig Grund til denne Inddeling ved Afsnit, der falde sammen med de Samlinger, hvori Selskabet har udgivet dets Skrifter. Denne Grund kan synes tilfældig; men man vil dog finde, at den har en historisk Realitet, at en forskiellig Charakteer virkelig tilkiendegiver sig hos Selskabet, og i dets Aand og Virken, i Overeensstemmelse med den, som yttrer sig i de forskiellige Rækker af dets Afhandlinger. Saaledes er det øiensynligt, at Selskabets Charakteer i den første Periode var overveiende historisk-antiquarisk, som den ogsaa er det i Skrifterne; den gik i anden Periode over til at blive naturbeskrivende og mathematisk; i den tredie viste sig en Overgang til det 19de Aarhundredes

aandelige og videnskabelige Revolutioner og nye Udviklinger, som dog her endnu kun fremtræder temmelig ubestemt og svag; i den fierde og sidste Periode har den nye Udvikling endnu ikke yttret sig i nogen afgiort Skikkelse fra den historisk-philosophiske Side, da overhovedet Selskabets Virken i denne Retning, indenfor dets egen eller dets Skrifters Kreds, som andensteds er bemærket, snarere har viist sig aftagende; hvorimod den naturvidenskabelige, physisk-chemiske og anatomisk-physiologiske Tendents synes at ville blive meer og mere overveiende i Selskabet ved friske og livfulde Kræfter. Disse korte Resultater af Selskabets Historie og af dets videnskabelige Virksomhed overhovedet, stemme saaledes i det Hele temmelig overeens med Skrifternes Charakteer i de fire Samlinger, og retfærdiggiøre, som jeg troer, det valgte Princip for Periodernes Deling, hvilken desuden vil findes noget nær at stemme overeens med de Tidsrum, der udfyldes af Selskabets forskiellige Secretairers Embedsperiode. At i øvrigt Beretningen om hvert især af de fire Tidsrum for en stor Deel har været betinget af Stoffets og de forefundne Kilders Beskaffenhed, og tildeels af saadanne Hensyn, der i den nyere Tid maatte foreskrive en mere annalistisk Form: vil Læseren vel finde ligesaa naturligt, som jeg haaber, man ved Arbeidets Formaal og Beskaffenhed vil finde det undskyldeligt, at jeg har ladet enhver Virken og Bestræbelse, i den tidligere ligesom i den sildigere Tid, beholde sin Ret til at oplyses saa fuldstændigt, som Materien kunde fordre, og som de tilgængelige Kilder giorde det muligt; hvorved maaskee nogle Læsere nu og da ville finde Udførligheden større, end de ansee det fornødent. Jeg vilde hellere udsætte mig herfor, end giøre Bogen mindre brugbar og svarende til sin Bestemmelse.

Saaledes overgiver jeg et Arbeide, hvis Omfang og hvis Møisommelighed jeg har følt, og som let tør være det sidste af den Art, jeg bliver i Stand til at udføre, til velvillige Læseres Benyttelse, i Samtiden og Fremtiden, i og udenfor den lærde Kreds, hvis Bifald jeg hellere vil ønske mig, at Bogen maatte kunne opnaae ved Præget af sandhedselskende Frimodighed, end ved Spor af en klog og beregnende Forsigtighed.

Kiøbenhavn, den 15de April 1843.

Indhold.

Første Periode. 1742—1780. S. 1—166.

Anden Periode. 1780—1801. S. 167—300.

Tredie Periode. 1801—1815. S. 301—431.

Tillæg til Fortalen.

I Følge en, den 23de April modtaget Anmodning fra Committeen for det Kongel. Videnskabernes Selskabs Jubelfest, maa jeg herved erklære: at da dette historiske Skrift ikke er "giennemseet" enten af Committeen, eller "Andre (dertil bemyndigede) af Selskabets Medlemmer" (hvilket heller ikke lettelig nogen Læser vil formode) "saa bærer Forfatteren allene Ansvaret, saavel hvad det Factiske angaaer, som i Henseende til de i Skriftet udtalte Anskuelser."

C. Molbech.

Første Periode

fra Selskabets Stiftelse til Aar 1780.

[Selskabets Skrifter. Første Samling. I—XIIte Bind.]

Det er oftere, ikke uden Føie, bemærket i Bidrag til den danske Literaturs Historie, at denne Literatur, fra sin nationale Side betragtet, ikke er ældre end det 18de Aarhundrede; og at man, selv i dettes første tre Decennier, eller under K. Frederik den Fierdes Regiering, da netop vor nationale Literaturs egentlige Stifter, Ludvig Holberg, betraadte sin Forfatterbane med nogle af sine mest eiendommelige og yndede Værker, i øvrigt sporer, at Lærdom gik tilbage og Videnskabelighed forfaldt i Danmark. Da i monarkiske Stater altid en vigtig og betydende Indflydelse, ogsaa paa den videnskabelige Cultur, maa antages at udgaae fra Regentens Person: havde man her Grund til at slutte — hvilket Historien i det Hele ogsaa bekræfter — at Frederik IV. fattedes den Egenskab, der i Særdeleshed behøves hos Regenten, for at giøre en saadan Indflydelse frugtbar og velgiørende; en levende Overbeviisning om Videnskabernes høie Værd for Menneskeslægtens aandelige Fremgang, og om den Vigtighed og Betydning, de herved faae blandt de levende Kræfter, hvoraf Statens Organisme er sammensat; en Egenskab, hvilken Historien derimod snarere berettiger os at tillægge Frederik den Fierdes Efterfølger paa Thronen. Dersom vi saaledes vel maae erkiende, at den første Grund til Danmarks nyere literaire Cultur lagdes i Frederik den Fierdes Regieringsperiode — om vi endog blot vilde bringe Holbergs livsvækkende Aand i Beregning, tilligemed dens Frugter i en saa eiendommelig og national Forfatters tidligste Skrifter, fornemmelig i den komiske Poesie: saa er det ikke mindre vist, at det attende Aarhundredes Lærdom og Videnskaber i Danmark egentlig skylde Christian den Siettes, i Historien ved eensidig Fordom og uretfærdig Parti-Aand undertiden mishandlede Regiering de første Skridt til en Udvikling, der under

denne Konges Søn opnaaede den stigende Fremgang, som under Christian den Syvende førte til større Resultater og vigtigere Frugter.

Uagtet vi her maae afholde os fra enhver almindelig Skildring af Danmarks literaire Tilstand under K. Christian VI., kunne vi dog ei reent forbigaae nogle fortrinlig vigtige Træk, der fra denne Side charakterisere et undertiden alt for eensidigen bedømt Tidsrum og en Konges Regiering, under hvilken Indretningen af den lærde Stiftelse indfalder, hvis Historie skal være Gienstand for dette Skrift — Træk, der heller ei ere uden væsentlig Indflydelse paa denne Stiftelses Opkomst. Af saadanne bør den Reform, eller paa en Maade Reorganisation af Kiøbenhavns Universitet, der blev et af denne Konges tidligste vigtige Regieringsforetagender, fremfor Alt nævnes. Siden Griffenfeldts, for Danmark saa uheldige Fald, havde denne de to Rigers eneste Høiskole været i kiendelig Tilbagegang. Det var ikke nok, at et videnskabeligt Studium af Retslæren ikke kiendtes i Danmark, hvor det egentlig først 1736 indførtes ved Universitetet; men selv det theologiske Facultet var kommet saaledes i Forfald, at det 1731 bestod af en eneste, ikke meget betydende Professor (H. Steenbuch), som derfor fik kongelig Tilladelse til allene at examinere Candidaterne til den theologiske Examen [1]; ja endnu 1736 fandtes der ikke en eneste theologisk eller juridisk Doctor ved Universitetet, saaledes at Kongen, for at Promotion i disse Faculteter kunde skee ved Reformationens Jubelfest, maatte udenfor Ordenen beskikke Biskop Worm og Professor A. Høier til Doctores. [2]) I Medicinen og Naturvidenskaberne saae det ikke bedre ud. Endog disse practiske Videnskaber vare under Frederik IV. enten (som den sidste) reent forsømte, eller, som Medicinen, komne i dybt Forfald, i Sammenligning med denne Videnskabs Flor under Christian IV. og Frederik III. Ved

[1]) J. Møllers Mnemosyne, 4de Bd. S. 89. Allerede samme Aar fik dog Patronen, Iver Rosenkrantz, ved et heldigt Valg blandt danske Geistlige, den lærde M. Woldike ansat til Professor i Theologien, imedens Christian VI. paa samme Tid (ved Grev Zinzendorf) indkaldte Reuß fra Würtemberg.

[2]) "Paa den Maade kom Universitetet ud af en Forlegenhed, som det aldrig hverken før eller siden har befundet sig i." Nyerup, Kiøbenh. Univers. Annaler, S. 295.

Universitetet savnedes duelige Lærere; de faa Læger af nogen practisk Dygtighed stode ikke paa noget høit Trin i videnskabelig Indsigt, og man hialp sig i Kiøbenhavn for det meste med den talrige Classe af Barberer og Badskere. Anatomiekammerets, Naturaltheatrets og flere Samlingers Brand 1728 fuldendte det medicinske Studiums Ruin ved Universitetet.

Det var imidlertid denne Ildens Ødelæggelse, der nærmest gav Anledning til at Universitetets videnskabelige Restauration blev et af Christian den Siettes tidligste og betydeligste Regieringsforetagender. Man indsaae, at her var meget at giøre af endnu langt større Vigtighed og Fornødenhed, end at opbygge de afbrændte Høresale og Professorgaarde. At Christian VI. gav Universitetet en Patron i Statsministeren Geheimeraad **Iver Rosenkrantz**, der saaledes blev Præses i den Commission, som udnævnedes for at undersøge Universitetets Tilstand og Forfald, og at **H. Gram** blev Medlem af denne Commission, var af den heldigste Indvirkning paa dens Arbeider og disses Resultater. Ogsaa paa den under Christian VI. udførte Reform af **de lærde Skoler**, ved Ophævelse af de overflødige og forfaldne, og ved de Overblevnes forbedrede Indretning, havde Grams Deeltagelse i Skolecommissionen (1733—39) en betydende og velgiørende Virkning; og var endog den nye Skoleforordning (af 17 April 1739), hvis betydelige Fortienester for sin Tid endog de mindst billige Dommere have maattet erkiende, ikke hans Værk allene, saa var han dog ogsaa her Hovedmanden for de Forbedringer, der gik ud paa den rigtigere Methode i det classiske Studium, paa nye og bedre Lærebøgers Indførelse, og en mere hensigtssvarende Indretning af Skole-Examina. I alle disse og lignende Reformer tog Christian VI. selv en saadan umiddelbar Deel, der vidner om den samme alvorlige Iver for at ophielpe Underviisning, lærde Studier og en grundigere videnskabelig Dannelse blandt Landets Geistlige og Embedsmænd, som udgiør et berømmeligt Træk i denne Konges Charakteer som Regent. Ved Universitetets nye Fundation (31 Marts 1732) lagdes i det mindste en Grundvold til dets forøgede Virksomhed og Indflydelse paa videnskabelig Culturs Opkomst, hvorpaa der i Tiden lod sig bygge videre; om den endog, betragtet efter vor Tids Maalestok, endnu lod meget tilbage at ønske. Meget velgiørende for den vigtige Stiftelses efterhaanden fremskridende Gienfødelse og bedre Organisation var det,

at den i endeel Aar beholdt sin udmærkede Patron, den fiint og classisk dannede, vel belæste, kundskabsrige og ligesaa høihiertede, som charakteerfaste Statsmand og Diplomat, Geheimeraad Rosenkrantz. Gav Christian den Siette ved denne ypperlige Mands Kaldelse til Statsminister — Kongens allerførste Regieringshandling — et Beviis paa Forstand og Duelighed som Regent: saa beviiste ogsaa Rosenkrantz ved sit hele Ministerium det meest afgiorte Kald til den høie Post, hvori han desværre ikke længe kunde tilfredsstille Christian den Siettes vanskelige Sind og selvraadige Charakteer; men hvori maaskee intet hædrede ham mere end den Afskeed, han fik ti Aar efter sin Ansættelse. [3])

Det var imidlertid til Held for Videnskaberne og videnskabelige Foretagender og Indretninger, at disse led mindre ved den udmærkede Statsmands Bortfiernelse, end andre Grene af Statsbestyrelsen. Kongen og Staten fik i Grev Joh. Ludv. Holstein (til Lethra-

[3]) Iver Rosenkrantz (Sønnesøn af den lærde Holger Rosenkrantz), en af det 18de Aarhundredes meest udmærkede Mænd i Danmark, var født paa Rosenholm den 5 Dec. 1674, studerede nogle Aar ved Kiøbenhavns Universitet, og reiste udenlands fra 1694—97. Han talte og skrev ikke allene Latin med Færdighed, men ligeledes af levende Sprog det tydske, franske, engelske og italienske. Han blev i A. 1700 udnævnt til Gesandt hos Carl XII. i Lifland, men ikke modtaget af denne Konge: blev 1702 Etatsraad, og Minister i London, hvorfra han vendte tilbage 1705; fulgte Frederik IV. paa hans Reise til Italien 1708 og 1709 som Hofmarskal; var siden i nogle Aar Deputeret for Financerne og Præsident i Kammercollegiet, og blev Geheimeraad 1717, men maa være falden i Unaade, da han 1723 blev udnævnt til Stiftamtmand i Viborg. Samme Dag Christian VI. besteg Thronen (12 Octbr. 1730) kaldte han Iver Rosenkrantz tilbage, og udnævnte ham til Statsminister, Chef for begge Cancellier og Minister for de udenlandske Sager. Han fik tillige Overopsyn over Kronprindsens Opdragelse, og blev kort efter Patron for Kiøbenhavns Universitet. Hans Utilbøielighed for den Tids "Novateurs i Religionen", som han kaldte Pietisterne, og den Selvstændighed og Charakteerfasthed, han ved flere Leiligheder lagde for Dagen, (han erklærede sig aabent imod endeel af Christian den Siettes Foranstaltninger og Forordninger i A. 1736—39, bl. a. den uheldige nye Land-Militiees Oprettelse, der i Virkeligheden atter medførte Bondestandens ophævede Stavnsbaand: s. Møllers Mnemosyne I. 390. 392. II. 109—14.) svækkede Kongens Yndest for Rosenkrantz. Uden Tvivl bidrog ogsaa et Modpartie (formodentlig ledet af Sophie Magdalena og Schulin) til at fortrænge ham fra dennes Yndest, og efterhaanden fra alle hans Poster, indtil han

borg) en vel overhovedet mindre aandfuld og begavet, men dog i det Hele meget agtværdig, oplyst og redelig Tiener, der blandt andet anvendte den Indflydelse, som Kongens Gunst skienkede ham, til at henlede Christian den Siettes Tilbøielighed for alvorlige Studiers og grundig Lærdoms Forfremmelse til flere gavnlige og hæderlige Foretagender. Holstein var selv vel ikke lærd, men dog langt mere bogkyndig og belæst, end man i vor Tid vil tænke sig en saa høi og fornem Embedsmand. En Statsminister og Oversecretair eller Præsident i det danske Cancellie, der, endskiøndt tydsk af Herkomst og Opdragelse, oversatte Tacitus paa Dansk, og i en Alder af over 30 Aar lagde sig efter Græsk for at kunne læse det nye Testamente i Grundsproget, kunde man vente sig mere af, end en blot forfængelig Lyst til at glimre som Videnskabernes Mæcen i Danmark. Historien vil ogsaa bevidne imod dem, der ikke ville erkiende J. L. Holsteins Fortienester, fordi han var en Christen og en gudfrygtig Adelsmand, at han paa sin hele Embedsbane, i høie Statsposter under to Konger, vedblev med Varme at ynde og beskytte Videnskaberne og deres lærde Dyrkere. Der var i Holsteins hele Liv og Virken en Sandhed, Alvor, Retsindighed og Fromhed, der giorde ham skikket til, i en Periode, som den, hvori han fremtraadte, og under en Konge, hvis hele Sind var vendt imod det Alvorlige, at gavne Fædrelandet ved at fremme videnskabelige Foretagender og Bestræbelser. Dersom endog disse ere langt fra at fremvise nogen Fuldstændighed, Modenhed eller Fuldendelse, ja dersom de ikke sielden forekomme os fattige og indskrænkede, i Sammenligning med sildigere Tiders: da maae vi ikke glemme, at det er efter Samtidens Maalestok, de skulle bedømmes. Næsten Alt, hvad der kan regnes til literair Cultur, til videnskabelige Stiftelser og Indretninger, til lærde Underviisningsanstalter, var paa den Tid i Danmark enten reent forfaldet, eller endnu i en svag Barndomstilstand. Vel var den Lærdom, der endnu fandt sin Pleie hos enkelte udmærkede Universitets- og Skolelærere, eller hos Enkelte af den geistlige Stand, i sig selv langt fra ikke saa ringe, som man efter visse Træk af aandelig Fattigdom, eller efter Satirens

endelig ogsaa (d. 27. April 1740) fik Afsked som Statsminister; efterat Christian VI. i flere Aar havde viist Uvillie imod ham, og kun beholdt ham af et Slags Undseelse ved at give en saadan Mand Afsked. Iver Rosenkrantz døde paa Rosenholm 1745.

Skildringer, vil tænke sig den. Men den var dog hidtil bleven uden nogen middelbar Frugt, uden Virkning paa almindelig national Cultur, paa en ved Modersmaalets Dannelse og ved en eiendommelig Literaturs Opkomst begrundet Oplysning. Det var af høi Nødvendighed, at heldigere Vilkaar kunde aabne sig for en saadan literair Cultur og mere udvidet Folkedannelse, dersom ikke Danmark heri alt for længe og alt for vidt skulde vedblive at staae tilbage for det øvrige civiliserede Europa; det var Tid, at man, saavel ved Regieringens Bifald, Opmuntring og Understøttelse, som ved Forbindelse imellem danske Lærde og Videnskabsmænd, vilde stræbe at giøre disses Flid, Studier og Kundskaber frugtbare giennem Skrifter og Udarbeidelser, der kunde naae til en større Kreds af Læsere, end de saare faa Mænd af Faget, eller egentlige Lærde.

Hertil hørte ogsaa det berømmelige Selskabs Indretning, hvis Historie giennem et heelt Aarhundrede her skal sysselsætte os, og i hvis tidligste Udvikling og Virksomhed vi snart ville finde Grev Joh. Ludv. Holstein og H. Gram som umiddelbare Deeltagere, og Christian den Siette som en Monark, der yndede og beskyttede det første videnskabelige Samfund af den Art, som Danmark havde kiendt. Ogsaa dette er en Kiendsgierning, som vidner imod det, der saa længe, deels af Ukyndighed, deels af Partiskhed, har været sagt, gientaget og afskrevet uden historisk Grund: at Christian den Siettes Regiering var skadelig og hindrende for den literaire Culturs og Oplysnings Fremgang i Danmark, og at det allene var Præster og Theologer, der trivedes under denne Konges Scepter. Ved nærmere Undersøgelse maa den foregivne Indflydelse af Kongens Tilbøielighed for en pietistisk Religiøsitet betydeligt indskrænkes; og var endog hans Regiering unegtelig mere til Fordeel for Aristokratiet, end for en til alle Stænder udbredt national Velfærd, saa var dog den aristokratiske Aand i det Hele hverken saa uoplyst, saa indskrænket, eller saa udansk, som man af enkelte Træk og Phænomener i Tiden vil slutte. Hvad i Særdeleshed Videnskaberne og Literaturen angaaer, da er man vel i Almindelighed tilbøielig til at troe, at Hoffets østerlandske Isolering, Stivhed, Alvorlighed og Tydskhed reent undertrykte enhver fri Ytring og Udvikling af Tanken og Ordet; men man glemmer da, at netop under Christian den Siette indfalder Ludvig Holbergs egentlige frugtbare Virksomhed som dansk Forfatter i Prosa; da det kun

er hans komiske Digte og hans fleste og bedste Lystspil, der tilhøre hans tidligere Alder og Frederik den Fierdes Regieringstid. Ikke engang hans komiske og satiriske Muse forstummede, forbi Skuespillene i Kiøbenhavn ophørte efter Kiøbenhavns Ildebrand 1728[4]), og Hovedstaden i tyve Aar savnede et af Regieringen authoriseret og understøttet offentligt Theater. Videnskabelig Cultur er overhovedet uafhængig af den sceniske Konst og dens Udøvelse; og var det komiske Lune og Satiren et herskende Træk i Holbergs Charakteer som Forfatter, saa veed man ogsaa, at han ikke undertrykte disse Egenskaber selv i sine historiske Arbeider, hvoraf den største Deel netop udkom under Christian VI. Regiering; ja det var endog under denne (1746) at han giorde den tomme Adelstolthed latterlig i Comedien "Don Ranudo", og tugtede saa mange politiske, selskabelige og literaire Daarligheder i sin mesterlige Roman Niels Klim.[5]) Men havde Holberg vist nok tilstrækkeligt Stof og Anledning til Satiren i sin Tidsalders snevre, aandløse Lærdom og dens pedantiske Frugter, saa kunde hans Spot med denne i Peder Paars, Niels Klim og flere Skrifter dog hverken ramme de alvorlige og grundige Videnskaber eller disses lærde Dyrkere; og den

[4]) Man har undertiden antaget, at Holbergs Virken som komisk Digter var indskrænket til Frederik den Fierdes Levetid; og at det var den med Christian den Siettes Regieringstiltrædelse forandrede Tidsaand, der bragte ham til at nedlægge sin komiske og satiriske Pen; ligesom man i Almindelighed troer, at de offentlige Skuespil i Kiøbenhavn ophørte med A. 1730, da dette dog allerede indtraadte i Februar 1727, og aldeles efter Kiøbenhavns store Brand 1728. At ogsaa det første kun har en indskrænket og betinget Rigtighed, er dog i silbigere Tider viist: (J. Møller, om Danm. Litt. under Christian VI. m. m. Skand. Litt. S. Skr. 23 Bd. S. 216—220. Jvf. A. Boyes Fragmenter over Holberg. (V.) Maanedsskr. Athene. 9. B. S. 141—43) ligesom ogsaa, at man snarest maa tilskrive Christian VI. selv, at Holbergs Niels Klim ikke blev confiskeret. (J. Møllers Mnemosyne II. S. 339=41).

[5]) Det er derfor ligesaa afgiort, at Holberg hverken forfulgtes eller hindredes i sin literaire Virksomhed og Productivitet under Christian VI., som det er vist, at denne Konge hverken personligen yndede ham, satte den tilbørlige Priis paa hans Fortienester, eller engang gav den berømte Mand noget Slags udvortes Beviis paa Agtelse og Erkiendelse. Holberg havde ved Christian den Siettes Død 1746 været Professor i 32 Aar. Titelvæsenet grasserede allerede den Tid stærkt, skiøndt Maalestok og Grader vare forskiellige fra silbigere Tiders. Holberg maatte nøies med sin Embedstitel (Assessor

danske Nation kunde til sin literaire Cultur og Oplysning hverken nøies med de Holbergske Skiemtedigte, eller med Comedierne. Det var derfor ligesaa vel til Gavn og Hæder, at **Gram**, **Langebek**, **Suhm**, **Pontoppidan** og flere danske Lærde bestræbte sig for at indføre den lærde og kritiske Historie, og den herpaa anvendte videnskabelige og antiquariske Forskning og andre Frugter af lærde Studier, i den danske Literatur, som at **Holberg** berigede denne og dannede Sproget ved sine mere populaire, for et større Publicum beregnede danske Skrifter. Til saadanne for Videnskabeligheds og den literaire Culturs Opvækkelse velgiørende Bestræbelser maae vi regne det lærde Samfunds Stiftelse, hvis Oprindelse og tidligste Skiebne vi nu skride til at berette.

Det er en historisk Retfærdighed, at man ved Leiligheder, hvor der handles om en Institution af den Art, og om dens første Opkomst, ikke forbigaaer at nævne og udmærke Samfundets egentlige Stifter; og som en saadan maa det Kgl. danske Videnskabernes Selskab ære **Hans Gram**. Det var denne berømte Lærde, som ved sit Forhold til Geheimeraad J. L. Holstein, ved dennes Indflydelse hos Kongen, og ved det Navn, han selv allerede havde erhvervet sig, kunde foranledige, at en i et særskilt Øiemed udnævnt Commission dannede sig til det første offentlige, af Monarken auctoriserede og understøttede videnskabelige Samfund i Danmark, hvortil ogsaa den oprindelige Plan udgik fra Grams Haand.

Ved et kongeligt Commissorium af 27 Mai 1739 havde Christian VI. befalet Geh. Conferentsraad og Overseeretair **Holstein**, Justitsraad **Gram** og Konstforvalter **J. S. Wahl**[6]) at sammentræde, for at undersøge, ordne og beskrive den Kongelige Mynt- og Medaille-Samling efter de opgivne Forskrifter. Efterat denne

---

Consistorii) og var ikke engang bleven Justitsraad, hvorimod **Gram**, der samme Dag som Holberg (29 Jan. 1714) blev Professor, var Etatsraad, som paa den Tid var maximum for en Lærd og Videnskabsmand. Dette var imidlertid ikke meer end naturligt; og Holberg, hvis Satire hverken skaanede Titel- eller Rangsygen, har neppe enten forundret sig derover, eller taget sig det nær.

[6]) Han var en ret duelig Portraitmaler, som ansattes i dette Embede 1737, for at spare en Pension af 400 Rdlr., som Christian VI. gav ham; og er forskiellig fra Stempelskiæreren **G. W. Wahl**. (Jvf. **Büsching** Nachr. v. dem Just. der Künste u. Wiss. in Dän. I. 107—112. **Spenglers** artist. Noticer, p. 82. **J. Møller** Mnemosyne III. 127 og Cl.)

Commission, som noget længere hen tiltraadtes af Professor **E. Pontoppidan**, i et Par Aar havde fremmet dette Arbeide, indgav det til Kongen (i Marts og August 1741) Forslag om at udgive den befalede Beskrivelse over Medaillerne i en fransk og dansk Text med historiske Oplysninger, og at ledsage Texten med kobberstukne Afbildninger. Kongen bifaldt denne Indstilling, ligesom ogsaa, at Begyndelsen skulde skee med de danske oldenborgske Kongers Mynter og Medailler. En (formodentlig imellem 1732—40) til Danmark udvandret fransk Adelsmand og Kgl. General-Advocat fra Rochelle, **des Roches de Parthenay** [7]), blev (1741) antaget til at forfatte den franske historiske og beskrivende Text, ligesom han ogsaa paatog sig at gravere Medailler, "saaledes som antiqua numismata i de bedste Myntværker, f. Ex. Thesauro Morelliano, ere graverede", nemlig med Linier og uden Skygge. Herfor bevilgede Christian VI., (den 3. Febr. 1742) efter Commissionens Indstilling, Parthenay en aarlig Pension paa 300 Rdl.; og var det Commissionens Mening og Forslag, at naar han, efter sin egen Opgivelse, i tre Aar havde fuldført dette Arbeide, kunde han "meget beqvemmeligen employeres ved Sorøe Academie, da sammesteds ikke allene behøves en fransk Informator eller Professor, men ogsaa Een, som forstaaer at docere Geographie, Historie og andre smukke Videnskaber, hvorudi han havde meget god Kundskab". (30 Jan. 1742. [8]) Ligeledes blev Studenten **C. F. Wadskiær** antaget til at oversætte Parthenays franske Beskrivelser paa Dansk (da man, efter den giorte Prøve, dømte, "at dertil neppe skal findes en beqvemmere") og til det daglige Skriveri, som herefter i Commissionen vil forefalde"; hvorfor der blev ham tillagt 100 Rdlr. aarlig. [9])

[7]) Han er Forfatter af en (efter Meursius, Pontanus m. fl. sammenskreven) dansk Historie paa Fransk, hvoraf 1ste Udg. i 6 Bind udkom i Amsterd. 1730; en ny Udg. i 9 Bd. Paris 1732 (jvf. **Gebhardi** Vorr. zur Dän. Gesch. I. S. 31.) Foruden nogle Oversættelser paa Fransk af danske Skrifter, udgav han 1757 en "Ordbog over danske Ordsprog", med fransk Oversættelse.

[8]) Denne Ansættelse fandt ikke Sted. **Des Roches** døde i Kbh. i en høi Alderdom, og uden Tvivl i kummerlige Vilkaar. Allerede 1745 var han i trykkende Gield, og fik et Forskud paa 600 Rdlr., som Selskabet laante i Banken. 1746, 8. Marts begierede han Kongeligt Protectorium (med sine Creditorer) og i senere Aar gav han sig af med Silkeavl. Den 20. Dec. 1762 søgte han om 600 Rdlr. Forskud til et Plankeværk om hans Morbærtræer, som blev afslaaet.

[9]) Dette bevilgede Kongen ved Resolution af 9. Aug. 1741. I A. 1744 indgik Selskabet med Forestilling om, at **Wadskiær** (som bl. a. Gram,

Parthenays franske Text skulde først giennemsees af Gram; siden den danske Oversættelse, paa Sprogets Vegne, af Pontoppidan. Imidlertid blev det en Tid lang næsten allene ved Planer, Forslag og Forhandlinger om Arbeidets Priis og Betalingsmaade, deels med Parthenay, deels med en Kobberstikker Thiel, eller Thiele, den Yngre, som til Prøve havde graveret den i Anledning af Dokkens Indretning prægede Medaille, hvilken var foreviist Kongen, som havde fundet den "temmelig vel giort". Thiele giorde for høie Fordringer; men man kom dog tilsidst overeens om en bestemt Betaling, i Forhold til Medaillernes Størrelse, hvorefter de skulde deles i 3 Classer. Man seer ikke, at Thiele i Commissionens Tid har udført noget af dette Arbeide; derimod leverede Parthenay paa tre Plader Kobberstik af Christian den Førstes og Kong Hanses Mynter; og man bestemte, at lade ham fortsætte Arbeidet med Christian den Andens og Frederik den Førstes. Dette var hvad der udrettedes ved Commissionen i de halvfierde Aar, den bestod i sin specielle Bestemmelse, af hvilken Tid den synes at have anvendt noget over to Aar til at ordne Mynterne; siden holdt den fra 29 Juli 1741 til 6 Nov. 1742 i Alt 10 Møder, over hvilke Gram har ført en Protocoll.

Denne Lærde kan maaskee have fundet, at Resultaterne af Commissionens Virksomhed vare for indskrænkede, eller at den paa en for Videnskaberne mere frugtbar og hæderlig Maade kunde udvides, naar man dannede et større, literairt Samfund, og lod dettes Arbeider, foruden det Hverv, som var Mynt-Commissionen paalagt, udstrække sig til flere beslægtede Gienstande. Gram opsatte da i November 1742 et Forslag til Oprettelsen af et "Societas Antiquitatum & Historiarum Patriæ". Denne hans oprindelige Plan [10]) gik ud paa, at et saadant Samfund (eller "Collegium antiquitatum", som han først havde kaldt det) skulde indrettes omtrent med samme Øiemed og Virksomhed som det da endnu bestaaende svenske Antiquitets-Collegium (Collegium historiarum & antiqui-

ligesom ogsaa Holberg, interesserede sig for) maatte blive Notarius publicus i Kiøbenhavn; i hvilket Tilfælde han havde tilbudet sig at arbeide for Selskabet uden Betaling. Kongen svarer (i Resolution af 4 Dec. 1744) at dette Embede allerede er bortgivet; men Wadskiær maa melde sig "naar nogen anden Tieneste i Kiøbenhavn bliver ledig". Han blev 1747 befordret, men paa en heelt anden Maade, nemlig til Professor i Sorøe.

[10]) Den findes aftrykt i N. H. Sevel Blochs "Trondhiemske Blandinger". Trondh. 1804. S. 176—198.

tatum). Det skulde sysselsætte sig ikke blot med nordiske Antiquiteter, men tillige med "den hele nordiske Historie, i Særdeleshed hvad Danmark og Norge og derunder liggende Lande angaaer". Han vilde have dette Collegium deelt i tre Classer af Medlemmer; den første bestaaende af anseete Lærde og Videnskabsmænd, "som af Erudition, Kundskab og Erfarenhed i Studio historiarum & antiquitatum vare bekiendte", som "med deres gode Raad kunde gaae til Haande", og "af deres Samlinger og Forraad communicere til Arbeidet". Dette var Grams rigtige Idee om et Slags Æresmedlemmer i et saadant Selskab. Den anden Classe skulde bestaae af de egentlig arbeidende Medlemmer, som allerede havde givet Prøve paa Kundskab og Lærdom, "og fremdeles kunde arbeide med større Application, naar de ved saadan Autoritet, Drift og Opmuntring bleve exciterede". Den tredie Classe skulde udgiøres af "nogle saakaldte Adjuncti eller Elèves, til at hielpe udi Arbeidet og matureres til at fortsætte dette saa nyttige Værk".[11] Man maatte tillige skaffe Midler til at lønne disse Adjuncter, saalænge de intet andet Levebrød havde. Som Hovedformaal for Selskabets Virksomhed, der i maanedlige Sammenkomster kunde overlægges og bestemmes, tænkte Gram sig ikke allene at skrive og oplæse Afhandlinger, ("en vis Materie af Historien eller Antiquiteterne i en Tractat at udarbeide", som de "efter de Parisiske og andre Academiers Skik skulle recitere") men ogsaa, at udgive færegne Værker og literaire Monumenter; f. Ex. Edda, Knytlinga Saga, som han selv vilde paatage sig, Snorres Historie, hvormed Islænderen John Olaffen (den ældre) var i Færd, de gamle danske og norske Love, som "Professor Møllmann allerede en Tid lang har i Arbeide, og bliver et opus excellens naar han faaer det absolveret"; et fuldstændigt islandsk Lexicon, som samme

[11] Som Medlemmer af denne Classe, der ogsaa benævnes "Adjuncti og Haandlangere ved Værket", foreslaaer Gram tilligemed den ovennævnte "Studiosus Islandus" Jon Olafsson, der havde været Arne Magnussens Amanuensis, en anden Stipendiarius Magnæanus Jon Mortensen (bekiendt af sine ypperlige Diplom-Afskrifter; indleverede 1755 et Specimen Lexici islandici), den siden, ikke meget til sin Fordeel bekiendte C. F. Wadskiær — og Jacob Langebek. Det sidste var et Slags Feilgreb af den ellers saa kloge Gram, der ved Følgerne fik en vis Betydning i vor Literaturhistorie, og vil nedenfor nærmere blive omhandlet.

J. Olaffen udarbeider; et Arbeide til at oplyse den gamle nordiske Geographie, m. m. Man seer heraf, hvorledes Gramm allerede for hundrede Aar siden havde indseet Trangen og lagt Plan til flere vigtige Literaturværker, som først en meget sildigere Tid bragte for Lyset.

Den 13de November 1742 samledes i Geheimeraad Holsteins Huus, tilligemed Ministeren selv, Gram, Pontoppidan, og den nylig fra sin Udenlandsreise hiemkomne Secretair Henrichsen, der allerede tilforn havde været bestemt til at gaae Mynt-Commissionen tilhaande. Gram havde indgivet sit Forslag til Holstein, og denne meddeelt det til Christian VI. Nu tilkiendegav Geheimeraaden de øvrige Tilstedeværende: "at Kongen gierne saae, at et saadant lærd Societet blev oprettet, og allerede havde givet sin naadigste Approbation til det af Justitsraad Gram indgivne Forslag". Imidlertid blev dette dog taget under nærmere Overveielse i Mødet; og man blev enig om at forandre Planen i enkelte Puncter. Saaledes bestemtes: at man ikke blot vilde indskrænke sig til at oplyse Fædrelandets Historie eller Antiquiteter, eller binde sig til nogen vis Videnskab allene; men at Selskabets Formaal skulde være at behandle alle Videnskaber i Almindelighed, dog saa, at man tillige og i Særdeleshed vilde virke til det oprindelig betænkte Maal. Man bestemte sig til, omtrent efter Grams Plan, at dele Selskabet i tre Classer, hvoraf den første blev Æresmedlemmer, hvortil kunde indbydes Conferentsraad Rostgaard, Conferentsraad O. Thott og Etatsraad Fos; den anden Classe skulde bestaae af ordentlige Medlemmer, og hertil "holdt man følgende for beqvemme"; nemlig, foruden Gram, Pontoppidan og Henrichsen, Professorerne Wöldicke, Scheidt, Holberg, Anchersen og Möllmann. Desuden blev der ogsaa "talt" om Mr. Hee, "som er verseret in physicis & mathematicis". Den tredie Classe skulde dannes af Adjuncter, "der kunde gaae de to første Classer tilhaande i Arbeidet"; og til denne Classe holdt man for skikkede, Studenterne Jon Olaffen og Jon Mortensen, (begge Islændere) Jacob Langebek, C. F. Wadskiær og O. H. Møller. Dem af saadanne Adjuncter, som ingen fast Indtægt havde, vilde man søge at skaffe Understøttelse. Man vilde indtil videre ikke vedtage noget om Selskabets Navn; men besluttede, at i Tiden, naar det viste sig at Værket fik Fremgang, kunde flere indenlandske Lærde

optages blandt Selskabets Medlemmer. Samlinger vilde man holde om Vinteren hver fiortende Dag; om Sommeren, saa ofte som Præses fandt for Godt. Præsidiet forudsattes Geheimeraad Holstein uden Valg at være kaldet til, saavel paa Grund af at han allerede beklædte det i Mynt-Commissionen, som af hans øvrige Egenskaber [12]).

I det saaledes stiftede Societets næste Forsamling hos Præses, den 21de November, (hvor dog heller ingen andre end Gram, Pontoppidan og Henrichsen vare tilstede) blev en af den sidste nedskreven kortere Redaction af Grams Plan med de, den 13de November vedtagne Forandringer oplæst, hvorefter man ei allene besluttede, til den første Post, om de Materier, der skulde være Gienstand for Selskabets Arbeider, at føie Alt hvad der hører til Danmarks og Norges Naturhistorie; men Selskabet begyndte ogsaa dets efter Planen udvidede Virksomhed. Hs. Exc. Præses forelagde saaledes en trykt Prøve af Rector Mollers Cimbria Literata, baade i Folio og Qvarto; et Værk, hvis Trykning man besluttede at fremme og bekoste, naar de dertil fornødne Forberedelser vare giorte. Ligeledes foreslog Gram, undertiden at fremsætte Opgaver (problemata) i Historien eller andre Videnskaber, som en af Selskabets Medlemmer kunde paatage sig at besvare. Den første forebragte han selv i det næste Møde: til hvilket Aar (1027 eller 1031) Knud den Stores Romerreise rigtigst bør henføres? og besvarede den i en Afhandling, som han oplæste den 21. Januar 1743, efterat Secr. Henrichsen allerede den 15. Januar havde oplæst en Beskrivelse over 6 sieldne danske Mynter og Skuepenge, som han paa sin Reise havde erhvervet; hvilket var det allerførste Bidrag, som var blevet forelæst i Selskabet. I den Anledning havde man ogsaa den 8de Januar efter Grams Forslag vedtaget: "at man, hver Gang man kom i Samlingen, burde (forandret fra "skulde") have noget at oplæse, som af een eller anden af Membris var elaboreret". Man besluttede ligeledes bl. a. (den 4 Decbr. 1742) at ville paatage sig Tilsyn med Stikningen af Pladerne til Kongens Reise i Norge 1733, ved Barthol.

---

[12]) "Tredie Post (hedder det i Protocollen) har sin Rigtighed, da man allerede har Hs. Majestæts naadigste Approbation, og ligeledes en saadan Præses, som i denne Posts anden Punkt ommeldes."

Rocques [13]) efter Tegninger af Jacob Fosie o. fl., og (den 18de Dec.) at foranstalte Undersøgelse af endeel tilfældigviis paa Proviantgaarden fundne Plader til Resens danske Atlas, hvorvidt det lod sig giøre, at faae disse i Branden 1728 meer eller mindre ødelagte Plader restaurerede ved en Kobberstikker. [14])

Det Foregaaende viser saaledes tilstrækkeligt, at Selskabets Begyndelse maa regnes fra den Dag, da dets Stiftere sammentraadte, forhandlede og vedtog det meste og væsentligste Indhold af Grams Forslag til Selskabets Formaal og Indretning; fra hvilken Dag af det ogsaa, skiøndt med et meget indskrænket Tal af Medlemmer, begyndte at virke, som et selvstændigt og constitueret Samfund. Vi have ligeledes seet, at allerede paa den Tid modtog Stifterne en Meddelelse af Kongens Bifald til Selskabets Oprettelse, ligesom det vedblev at disponere over de kongelige Gaver og Understøttelser, der allerede vare tildeelte Mynt-Commissionen til dens Foretagender, og hvis Beløb Christian VI. snart betydeligt forøgede. Man kan saaledes sige, at Selskabet paa en Maade lige fra dets Stiftelsesdag har nydt umiddelbar Kongelig Beskyttelse; og som denne Dag maae vi, afvigende fra tidligere yttrede Meninger [15]), betragte den 13de November 1742. At Selskabet paa en vis Maade den 11te Januar 1743 erholdt kongelig Confirmation paa dets Tilværelse som videnskabeligt Samfund, og at Kongen derhos tillige, i Følge den Beskyttelse og de Benaadninger han til-

---

[13]) Han var fra Geneve og (efter Løvenørns Anbefaling) forskrevet til Kiøbenhavn for at stikke, eller rettere ætse disse Tegninger. Jvf. Dansk Minerva 1816. Jul. p. 16—20. At han har været her endnu 1747 sees af et i dette Aar af ham paa Fransk og Dansk udgivet Skrift: Les delices de Danemarc, hvis danske Text er af Paus.

[14]) Der forevistes i Forsamlingen den 8 Jan. 1743 endeel af disse Plader, som af Kobberst. Thiele vare giorte til dette, tilligemed Aftryk; "men da endeel af Pladerne ere spolerede, saa er Aftrykningen paa mange Steder ganske ukiendelig".

[15]) J. Møller, i hans "Forsøg til en historisk Vurdering af K. Christian VI. og hans Regiering", henlægger Selskabets Stiftelse til d. 11 Jan. 1743. (Mnemosyne IV. S. 13—14.) At ogsaa Hielmstierne har regnet Stiftelsen fra den Kongel. Confirmation, seer man, af hans Tale over J. L. Holstein, d. 18. Febr. 1763. Kbh. 1766. S. 3. Men allerede i de Kiøbenh. lærde Tid. for 1759 S. 58 nævnes d. 13 Nov. 1742 som den Dag, da Selskabet tog sin Begyndelse.

siger Selskabet, meddeler det et Slags Fundation eller Instruction for dets Foretagender og Virkekreds, kan ikke ophæve eller omstøde disse Facta: at Selskabet med Kongens Bifald, constituerede sig den 13de Nov. i det foregaaende Aar, valgte dets Medlemmer, og i Mellemtiden (fra 21de Nov. til 8de Jan.) holdt fem Møder. Det anførte Kgl. Rescript er vel rettet til Geh. Conf. R. Holstein "og flere udi den Commission angaaende de danske Mynter og Medailler", men indeholder om Selskabets øvrige Virksomhed følgende: "Saa skulde det ogsaa være Os kiært, hvis I foruden denne Eders "ommeldte Forretning vilde tillige være betænkte paa endnu at gaae "videre, og at foretage Eder flere deslige Tihg at besørge; besyn"derligen udaf saadanne lærde og nyttige Materier, hvilke I kunde "skiønne at være Os til Behag, Fædrelandet og Nationen til Ære, "og Videnskaberne til Illustration og Forbedring. Heriblandt I "først og fremmest maa lade Eder være angelegen Alt hvad som "til Vore Rigers og Landes Historie, baade i Almindelighed "og i stykkeviis, samt til deres Geographie, Sprogene og "alle gamle, saavelsom og nyere Sager henhøre; at I da alt "saadant Tid efter anden udi Eders jævnlig holdende Forsamlinger, "under Din, Geh. Conferentsraad v. Holsteins, Præsidio og Di"rection, frembringer, og siden med hinanden overlægge, hvad som "maatte være tienligt samt anstændigt, deraf at udgive for Lyset. "Til hvilken Ende det ogsaa skal staae Eder frit for, at udvælge "og til Eder at tage Andre udi Videnskab og Lærdom kyndige og "erfarne Mænd, saadanne som I selv holde for beqvemme, enten "til Raadførere, eller Medarbeidere i benævnte Ting; eller som "kunde findes villige til, udaf deres Bibliotheker, samt andre havende "Forraad, noget til bemeldte Forehavende at fournere. Dernæst "maa I og have i Tanker, til samme Societet at invitere dem, "som udi Historia naturali, samt udi de medicinske, "mathematiske og mechaniske Videnskaber vidste at "fremføre nogle mærkelige Inventa, der kunde agtes værd at med"deles Publico, og tiene saavel til bemeldte Videnskabers Forøgelse, "som til Autorum Roes og Berømmelse; da ogsaa deslige Piecer, "tilligemed de andre, som udi Fædrelandets Historie, Antiquiteter "og andre Videnskaber blive udarbeidede, kunde udi visse Samlinger, "efter Exempler af andre Societeter, vorde ved Trykken bekiendt"giorte."

Endskiøndt nu dette har Udseende af en kongelig Befaling, maa det bemærkes, at Kongen umiddelbart derpaa benævner det "Vores saa velmeente, som til Landets almindelige Ære, samt "Lærdoms Ziir og Nytte, hensigtende Forslag, hvilket, som "noget Os særdeles behageligt, Vi allernaadigst herved ville have "Eder anbefalet". I øvrigt blev Yttringen af Kongens Velbehag ikke ved blotte Ord eller Løfter. Christian VI. skienkede, foruden den Capital af 4000 Rdlr., han allerede tidligere havde givet til af Renterne at udrede Bekostningen ved at stikke Mynterne i Kobber, ved samme Leilighed endnu 1000 Rdl., og forøgede denne Capital flere Gange i Aarene 1743 og 44 ved Gaver af en Kilde, som vi i vore Dage ikke vilde holde for meget anstændig for en Regiering. Det var i denne Konges Tid ikke allene Brug, (som endnu langt sildigere) at Rang- og Titelsyge kunde tilfredsstilles for rede Penge; men man fordrede endog undertiden et Slags Kiøbesum for Embeder, eller paalagde vedkommende Embedsmand ved Tiltrædelsen at erlægge en bestemt, undertiden temmelig betydelig Sum til Kongens Particulair-Casse. Af saadanne Indtægter skienkede Christian VI. endvidere Selskabet, nærmest til Myntværkets Bekostning, efterhaanden i mindre Summer 2000 Rdlr. [16]) En endnu betydeligere Gave tilflød Selskabet ved kongelig Resolution af 20de Marts 1744. For sin Bestalling som Over-Vrager i Bergen havde J. H. Paasche erlagt 3000 Rdl.; ligeledes Joach. von der Rippe, for Løfte om at succedere i Stads-Maalerens Embede i Bergen ved dennes Dødsfald, 2000 Rdl., og William Hammond for at blive

---

[16]) Saaledes var J. F. Schäffer 1737 bevilget "Survivance" paa Byskriver-Embedet i Kiøbenhavn, imod at erlægge 500 Rdlr. aarligen, naar han tiltraadte Embedet. Da dette indtraf 1743, skienkede Kongen af disse 500 Rdlr. Selskabet 200 Rdlr. aarlig. Samme Aar blev Byfogeden i Thisted, J. C. Poulstrup, Cancelleraad, imod at erlægge 500 Rdlr. til Kongens Particulair-Casse, hvilke Kongen skienkede Societetet. En vis Joh. Carbiner i Bergen blev d. 22 Febr. 1743 Justitsraad, "imod at han udi vor Particulair-Casse erlægger 1000 Rdlr." Disse skienkedes ligeledes Selskabet, tilligemed 500 Rdlr. af de 800 Rdlr., som Christoffer Mølmark, "efter hans eget allerunderdanigste Tilbud", skulde erlægge til samme Casse for at erholde den vacante Postmester-Tieneste i Christiansand o. s. v.

Commerceraad, 200 Rdl. Disse 5200 Rdl. skienkedes Selskabet, saaledes, at det erholdt en kongelig Obligation paa 4000 Rdl., og det øvrige i rede Penge til forefaldende Udgifter. Denne Obligation, tilligemed de tilforn skienkede 4000 Rdl., har saaledes været den første Grundvold til Selskabets faste Capital.

Med Hensyn til Selskabets øvrige Tilstand og dets Arbeider under den Konges Regiering, der forfremmede og understøttede dets Stiftelse og begyndende videnskabelige Virksomhed: da var denne vel i de første Aar ikke meget udstrakt, men dog regelmæssig og uafbrudt henvendt til saadanne Gienstande, som deels henhørte til Mynt- og Medaille-Værkets Fortsættelse, deels til enkelte betydelige Skrifters Fremme og Udgivelse; deels endelig til de ugentlige Sammenkomster, samt de ved disse fremkaldte og der efter Omgang oplæste videnskabelige Afhandlinger og Bidrag af Medlemmerne. Man kan uden Tvivl rettest betragte denne Selskabets Virken saaledes, at dets Histories første Periode, som vi her have for Øie, adskiller sig i to Afdelinger: den tidligere og kortere, fra Stiftelsen til 1748, da Grams Død indfalder, kun to Aar efter Christian den Siettes; den anden og længere fra 1748 til henimod 1780, eller det Tidspunkt, hvormed Henrichsens (Hielmstiernes) lange Secretariat og hans paafølgende Præsidium tog Ende, mod hvis Slutning (i Aarene 1774—1779), efterat nogen Standsning for en Tid var indtraadt, en fornyet Virksomhed i Selskabet tog sin Begyndelse, og nye Foretagender (f. Ex. den danske Ordbog) bleve indledede. Ogsaa kan dets første (historisk-antiquariske) Periode antages at slutte med den første Række af dets Skrifter, hvoraf 12te Bind udkom 1779. Vi gaae saaledes over til en kort Berøring af enhver af de tre ovenfor angivne Gienstande, indtil Aar 1748.

---

1. Mynt- og Medaille-Værket, som den første og egentlige Anledning til Selskabets Stiftelse, vedblev vel at være en Sag, som Kongen skienkede fortrinlig Opmærksomhed og Deeltagelse; men man kan neppe sige, at den derfor havde mere Fremgang, end om den havde savnet saa høi en Beskytter. Selskabet var derimod ofte og meget sysselsat med Forhandlinger over nye Medaillers Prægning. Christian VI. var, ligesom hans Fader og Farfader, en stor Elsker af denne Maade, at bevare Erindringen om mærkelige

Begivenheder og Foretagender under hans Regiering; [17]) og da Alt hvad der vedkom Medaillevæsenet endnu for en stor Deel betragtedes som hørende under Selskabets Virkekreds og Bestyrelse, finder man det under Christian VI. (uagtet Stiftelsen af et Konst-Academie i Kiøbenhavn) [18]) idelig sysselsat med Gienstande, vedkommende saavel Ideer og Forslag til nye Medailler, som disses Udførelse af Medailleurerne, deres Prægning, Arbeidets Betaling, ja endog Medailleurernes Stilling og Lønning, som ansatte i kongelig Tieneste. Man kan ikke andet end undres over at forefinde for hundrede Aar siden ikke mindre end to eller tre saadanne af Kongen antagne Medailleurer, som man undertiden vel neppe kunde sysselsætte, og om hvis Betaling for de udførte Arbeider, ved Siden af den Aarsløn, der i det mindste var nogle af dem tilstaaet, stundom gav Anledning til Vanskeligheder og Vidtløftigheder. Men ikke mindre underligt forekommer det, at paa en Tid, da Medaillefabricationen var saameget i Gang, syntes det i Danmark at have større Vanskelighed, at faae Medailler prægede, end at faae dem graverede. Ved flere Leiligheder forekomme Klager i den Anledning; og naar saaledes en Myntmester beretter for Selskabet, at Stemplerne til Reversen paa begge Medailler over den oldenborgske Kongestamme vare sprungne, [19]) og begierer at faae to Andre giort: maatte Skylden for dette Uheld vel snarest tilregnes ham selv. Man finder ogsaa, at Medailleuren **Arbin** lod nogle af sine Jettons til en Prøve præge i Sverrige, hvilket vakte Forundring i Selskabet. Da Conf. Raad Thott forespurgte hos Myntmesteren, hvorfor de kunde præges i Sverrige, og ikke her, gav denne til Svar: "at de vare for dybt graverede, og

---

[17]) Jvf. J. Møllers Mnemosyne III. 102. 103.

[18]) Som bekiendt var det J. Møller, der igien fremhævede det næsten glemte Factum: at Christian VI. var den første Stifter af et "Maler og Tegne-Academie" i Kiøbenhavn (23. Oct. 1738) hvilket havde sit første Locale i nogle Værelser i Postgaarden, og hvoraf den udvidede Stiftelse, Frederik den Femtes Academie for de skiønne Konster, fremgik 1754. (Mnemosyne. III. 107.)

[19]) "Myntmesteren forespurgte, om han i Stedet for to Reverser af dem der ere slaaede paa den Oldenborgske Stamme, som vare sprungne itu, maatte faae to andre forfærdigede." 26. Apr. 1745. Ved den ene af disse Medailler menes formodentlig Nr. 85 a. i det D. Myntværk. I. p. 722. Men uforklarligt er det, at Selskabet ikkun bevilgede 8 Rdlr. for Stykket af disse Stempler at forfærdige.

kunde ikke med nogen Presse i Verden udpræges ved eet Slag; ligesom det var øiensynligt, at der paa disse var slaaet mere end et Slag.". (29. Mart. 1745.)

Dette var dog kun en ringe Deel af de Vanskeligheder, som paa den Tid vare at overvinde for at udføre det Selskabet af Kongen paalagte Hverv: at have Tilsyn baade med nye Medaillers Gravering og Udprægning, og med den kongelige danske Mynt- og Medaille-Samlings Aftegning og Stikning. Hvad det første angaaer, da havde Kongen vel flere lønnede Medailleurer; men deres Løn var ubetydelig, og der maatte jævnlig underhandles om at tilfredsstille rimelige, undertiden vel ogsaa noget for høie Fordringer paa Betaling for det virkelig præsterede Arbeide. Foruden **G. W. Wahl**, der af Christian VI. var udnævnt til kongelig Medailleur med 400 Rdl. aarlig Løn, brugtes ogsaa Fremmede til at gravere Medailler, f. Ex. den tydske Konstner **J. L. Natter** (som kom hertil i Efteraaret 1743) og den berømte **Hedlinger** fra Stockholm, hvis Lærling **M. G. Arbin**, en Normand, efter sin Hiemkomst ogsaa blev antagen i Kongens Tieneste.[20]) Arbin blev, ligesom Wahl, tillagt en aarlig Gage; som han dog snart fandt for ringe, og indkom 1743 (16. Dec.) med Ansøgning til Selskabet om Forhøielse. Selskabet fandt Grund til at indstille ham til et aarligt Tillæg af 150 Rbdlr.; men foreslog tillige at slutte en saadan Accord med de lønnende Medailleurer, at de for hvert 100 Rdlr. om Aaret, som var tillagt dem, skulde levere et nyt Arbeide (enten et Portrait-Stempel, eller to Reverser). Desuden var der endnu en tredie Medailleur, **P. Ch. Winsløv**, der i adskillige Aar (fra 1741—1744)[21]) til videre Dannelse i sin Konst havde opholdt sig i Paris, og nydt en kongelig Understøttelse eller Gage af 300 Rdlr., og efter sin Hiemkomst i Efteraaret 1744 fremdeles skulde blive ansat i Kongens Tieneste. Denne

---

[20]) **Arbin** var, efter Sagkyndiges Dom, en af sin Tids bedste Konstnere i dette Fag. Foruden at han havde benyttet Hedlingers Underviisning, giorde han senere, i A. 1753—54, en Reise til Paris, hvor han bl. A. graverede en Medaille over sin Velynder den franske Feltmarskal Grev **Løvendahl**. Af Arbin er ogsaa den bekiendte gode Medaille over **Holberg**.

[21]) I et af Prof. **J. Møller** (Mnemosyne IV. S. 23) anført Kgl. Reskript af 17. Dec. 1745 (der ogsaa findes i Selskabets Copiebog) hedder det om Winsløw, at han fra 1741 "til sidstafvigte Martii Maaned i dette Aar" (1745) har opholdt sig i Paris; men at dette er en Feil i

besluttede man bl. a. at overdrage en Deel af et Foretagende, som fra 1743 til 1746 meget sysselsatte Selskabet og nogle af dets Medlemmer: Gravering og Prægning af historiske Mindepenge, eller saakaldte Jettons, over mærkelige Begivenheder under Kongens Regiering.

Det var Geh. Raad Holstein som først (4. September 1743) foreslog, at man skulde lade giøre saadanne Jettons "fra Hs. Majestæts Regieringstiltrædelse til Dato, paa Alt hvad mærkværdigt i samme Tid er passeret." Man seer vel heraf at denne libet heldige Idee var udgaaet, om ikke umiddelbart fra Kongen, saa dog fra en Minister, som tillige var Hofmand, og gierne vilde udrette noget, der kunde behage hans Herres Lyst til Medaillеprægning og til at see sin Regierings Historie paa den Maade bragt til Efterverdenen. Her kunde det tillige skee paa en mindre bekostelig Maade, end ved Medailler, da de omtalte Mindepenge kun omtrent skulde have Størrelsen af et Tomarksstykke. Men et besynderligt Uheld hvilede netop over de to Foretagender, hvormed Selskabet fik at giøre, som betydeligt maatte interessere Kongen for hans Person; nemlig, foruden hiint, det projecterede Værk om Christian VI. norske Reise. Selskabet satte sig, efterat Holsteins Proposition var skeet, strax i Virksomhed. For at udfinde de mest passende Formaal for de omtalte Jettons og at foreslaae Ideerne, deeltes Kongens Regieringsaar imellem Selskabets 7 Medlemmer, saaledes at hver fik to Aar. Disses Forslag giennemgik man i flere Møder, og Resultatet var, at man bragte Antallet til 63. Man brugte en vis Horn til at tegne dem,[22]) hvorfor han fik 2 Rdlr. for Stykket; og den 9de Marts 1744 meldte Præsidenten: "at Hs. Majestæt havde approberet de 63 Jettons, som af Commissionen ere projecterede, og vil naadigst, at de strax skal tages i Arbeide." Kongen bevilgede dertil

---

Reskriptet sees af Selskabets Protocol, 2. Novbr. 1744, hvor det hedder: "at Preisler og Winsløw nu ere hiemkomne fra Paris, af hvilke den første skal være Kongelig Kobberstikker, den anden Medailleur." Da der siden (i Dec. 1745) blev Tale om de 533 Rdlr. man i Rentekammeret havde holdt tilbage af Winsløws Gage, under hans Ophold i Paris, beviste han ogsaa, at han havde været ½ Aar længere hiemme, end man vilde beregne ham.

[22]) Han havde d. 3. Febr. 1744 afleveret 18 Stykker Tegninger, hvorfor han erholdt 36 Rdlr.

et rentefrit Laan paa 4000 Rdlr., der efterhaanden kunde tilbagebetales af Indtægten for de prægede og solgte Jettons. Men Kongens "strax" blev aldrig. Arbin og flere bleve vel antagne til at gravere disse Skuepenge; men hvorvidt de kom med Arbeidet, bliver ikke ret klart af Selskabets Protocoll, som Secretairen (Henrichsen) har ført paa en temmelig ufuldstændig og formløs Maade. I April 1745 var man endnu ikke videre, end at Secretairen begierede "at det dog engang maatte afgiøres, hvad Medailleurerne skulde have for at giøre de Jettons, der skulde slaaes." Man besluttede da "ad interim", at give for hvert Portrait 30 Rdlr. og for hver Revers 20 Rdlr., Stemplerne iberegnede.[23]) Men sprang et Stempel, skulde Medailleuren kun have Halvdelen af den betingede Betaling. Ved denne Beslutning synes det at være blevet. Efterat Christian VI. var død, forespurgte Henrichsen atter (d. 8. Aug. 1746): om Medailleurerne ikke, "saasnart Begravelse-Medaillerne vare færdige" maatte begynde paa de besluttede Jettons, "af hvilke dog (efter Henrichsens egen Formening) endeel kunde retrancheres, og ingen giøres uden paa remarquable sujets." Dette blev eenstemmigen approberet, og med denne Approbation forsvinde de i tre Aar omhandlede Jettons i nogen Tid af Selskabets Historie. Henrichsen har imidlertid paa et Sted i Randen af Protocollen bemærket: "Dette Dessein gik, formedelst de mange forefaldende Vanskeligheder, tilbage."

Dog levede den langvarige Jetton-Sag op igien efter Frederik den Femtes Tronbestigelse. Holstein vilde ugierne lade Ideen reent falde bort; men da Hielmstierne og flere fandt, at Antallet var for stort, foreslog han (4. Oct. 1748) at reducere dem, og om muligt at faae Medailleuren Winsløw til at paatage sig hele Arbeidet for sin egen Regning, imod at Selskabet vilde skaffe ham endeel Exemplarer affatte, og tilstaae ham Forskud paa Arbeidet. De derom indledede Underhandlinger førte ikke til nogen Overeenskomst; men man vedblev endnu jævnligen i det følgende Aar at forhandle Sagen i Selskabet, og i et Møde den 17de Nov. 1749, blev, uagtet

[23]) Arbin fik den 29de Marts 1745 Betaling for "13 Stykker Jettons, som han i Sverrige havde slaaet" og leveret til Henrichsen. Men da han, efter Regning, kun erholdt for disse 13 Jettons 16 Rdlr., maa derved maaskee forstaaes Exemplarer af saadanne Jettons, som Arbin havde ladet slaae under sit Ophold i Stockholm.

alle Secretairens Forestillinger om det Bekostelige og Vovelige for Selskabet i at indlade sig paa dette Foretagende, den Beslutning taget af Selskabet: "at samtlige Jettons, saavel de til den sal. Kon-"ges Regiering, som de der henhørte til den itzige Regierings Aar, "alle paa engang skulde komme ud, og bruges til Quadrille-"Jettons; da man meente, at naar de først bleve reciperede til "Hove, skulde andre Particulaire snart følge efter". Der forelagdes ogsaa adskillige, som allerede vare graverede af Wahl og Bagge; og det vedtoges, "at siden de vare færdige kunde de gaae med i "Suiten, skiøndt Nogle vare altfor specielle." Man finder nu ogsaa, at Arbeidet virkelig fortsattes i Aarene 1750 og 1751, og at nogle hundrede Rdlr. udbetaltes som Forskud til Winsløw. Antallet af Jettons paa Christian VI. Regiering reducerede man til nogle og 40; men Forventningen om at de i A. 1751 kunde blive færdige, slog ikke mindre feil, end de foregaaende. Endnu 1755 (i Mødet 7. April) forelagde Winsløw Prøver af færdige Jetton-Stempler; "nye Inventioner oplæstes til Approbation, Stykke for Stykke;" og man vedblev at inventere i April Maaned (f. Ex. Møllmann een paa Videnskabernes Selskabs Stiftelse, og en anden paa Kongens Død). Sagen var omtrent lige uendelig, i Selskabet og hos Medailleuren. Nu kom der endelig 1756 (26. Jan.) et ynkeligt Brev fra Madame Winsløw: "at hendes Mand er falden i debauche og intet fortiener, saa at Konen med Børnene maa crepere." Det var saaledes intet Under, at Secretairen tillige erklærede, "at Winsløws Arbeide var uforsvarligt, og hans sidste Portraits kunde ei udgives blandt Selskabets Jettons. Forgieves var han ofte paamindet om at giøre Ende paa disse Jettons, og give forsvarlige Aftryk; men Tingen blev som den var." Dette sidste gielder ogsaa om det hele Foretagende, hvis sidste Spor med Aarene 1756 og 1757 forsvinde af Selskabets Protocoll, og hvis eneste Efterminde bestaaer i nogle Aftryk af endeel af de her omtalte Jettons, der endnu bevares i det Kongelige Mynt-Cabinet.[23 b)]

Meget heldigere var Selskabet heller ikke med det Foretagende, som gav den første Anledning til dets Stiftelse. Beskrivelsen og Graveringen af de kongelige Mynter og Medailler fortsattes vel i Aarene 1743—1745; men under en lidet gunstig Stierne, og det

[23 b)] I en ældre Fortegnelse over Sager, Selskabet tilhørende, forekommer: "66 Stempler til Jettons."

nagtet Samling af Mynter og Medailler netop var Secretairens Yndlingslyst. Det er vanskeligt at sige, hvori Aarsagen egentlig laae til den Seenhed og Lunkenhed, hvormed et Arbeide blev befordret, som Kongen fortrinligen interesserede sig for, og hvortil hverken Penge eller Arbeidere fattedes. Hvad de sidste angaaer, da antog man (foruden Thiele og Parthenay, som ovenfor ere omtalte) ogsaa Medailleuren Arbin (18. Febr. 1743) til at stikke Medailler, og besluttede, at ville lade Mynterne ætse, i Stedet for at gravere dem. Da det var befundet, at baade Arbin og hans Broder "vare excellente i at tegne, og den Maade, at giøre (ɔ: stikke) Medailler uden Skygge, kommer fornemmelig an paa at tegne vel": vilde man overdrage disse to Medaillerne, og Thiele derimod at ætse de courante Mynter. Siden, da Thieles og Parthenays ætsede Prøver befandtes omtrent lige gode, besluttedes det at dele Mynterne imellem dem. Arbin forlangte for hver Medaille at stikke, liden eller stor, 4½ Rdlr. Man tilstod ham 4 Rdlr., men kun to Rd. for saadanne, der vare under en Tomarks Størrelse. I den paafølgende Tid synes ogsaa dette Foretagende at være gaaet i Langdrag. Selskabet vedblev bestandigen at være sysselsat med nye Medaillers Opfindelse og Prægning; men Beskrivelsen over Myntværket og de dertil hørende Kobberstikker-Arbeider findes ikke videre omtalt i dets Protocoller fra Christian den Siettes Regieringstid. Den franske historiske Text af Parthenay, hvorfor han var bleven aflagt med en aarlig Pension, er formodentlig ligesaa lidt bleven fuldført, som den nogentid blev benyttet. I den nyere, ved en af Videnskabernes Selskab uafhængig kongelig Commission, i Aarene 1780—1791 forfattede "Beskrivelse over danske Mynter og Medailler i den kongel. Samling", siges det i Suhms Fortale til Værket, S. XI: "at Parthenays Arbeide, formedelst hans paafulgte Død, ikke kom til Fuldkommenhed." Han levede dog endnu endeel Aar efter den Tid, da man kan spore, at Videnskabernes Societet umiddelbart har befattet sig med den kongelige Myntsamlings Beskrivelse og Aftegning. Denne Tid kan vel omtrent udstrækkes til 1748, da (ved Kongel. Resolution af 22. Novbr.) den Kongelige Myntsamling blev betroet Selskabets Secretair, daværende Justitsraad og Høiesterets-Assessor Hielmstierne i Forvaring og Opsyn, og Samlingen, til hans Beqvemmelighed, nedflyttet fra Konstkammeret i det danske Cancellie-Archiv, for der at bevares indtil den fuldstændigen var ordnet og

beskreven. Imidlertid findes dog, at endnu 1754, i Mødet den 16de Dec., foreviste Secretairen Parthenay's Beskrivelse over de Kongel. Medailler og Mynter indtil K. Christian V., i hvilken Anledning Selskabet vedtog, at Beskrivelsen kunde fortsættes, og at Luxdorf, Klevenfeldt, Langebek og Hielmstierne skulde have Indseende med Værket. Myntsamlingens sildigere Historie ligger udenfor vort Formaal, og vil ikkun med faa Ord nedenfor, i denne Periodes anden Afdeling, blive berørt.

2. Af literaire Værker, hvis Udgivelse Selskabet i dets tidligste Aar, eller indtil Grams Død, havde under Bestyrelse og Tilsyn, kunne vi egentlig kun nævne et eneste af Vigtighed, og som virkelig fuldførtes: den lærde Flensborger Joh. Møllers Cimbria literata, hvori Forfattere, som ved Fødsel eller Ophold tilhøre Hertugdømmerne Slesvig og Holsten, med Udførlighed og stor Fuldstændighed behandles fra den biographiske og bibliographiske Side. Udgivelsen af dette, med sielden, maaskee uovergaaet Flid, Omhu, Nøiagtighed og Fuldstændighed udarbeidede, men længe til Forglemmelse overgivne Værk, skyldtes (efter Grams Vidnesbyrd) Selskabets Præsidents, Geh. R. Holsteins oplyste Nidkiærhed for Videnskabelighed og Literatur; skiøndt det vel ei er usandsynligt, at Gram selv har været den, som først har giort sin høie Velynder opmærksom paa dets Værdi. Holstein formaaede den afdøde Forfatters Sønner til at overlade ham Haandskriftet, og udvirkede Christian den Siettes Bevilgning til, at det maatte trykkes i Waisenhusets Bogtrykkeri, paa denne Stiftelses Bekostning og Forlag. Af Joh. Møllers to Sønner blev det den yngste, Olaus Henrik Møller, "en fortrinlig udmærket ung Mand", [25]) der paatog sig det med Udgivelsen forbundne betydelige Arbeide, og udførte det i kort Tid, med ikke mindre Omsorg og Nøiagtighed, end med samvittighedsfuld Efterlevelse af sin afdøde Faders Villie: at Værket, om det engang skulde komme for Lyset, maatte udgaae aldeles uforandret i Form og Indhold, saaledes som Forfatteren havde efterladt det. Ogsaa det hele vidtløf-

[24]) Det havde siden Forfatterens Død, den 20de Oct. 1725, i 17 Aar henhvilet i Haandskrift hos Familien.

[25]) "Effecit illud brevi tempore Juvenis plane egregius." Gram i sin Fortale til Værket, pag. 22. O. H. Møller var født i Flensborg d. 9. Mai 1715, blev 1744 Professor honorarius i Literairhistorien ved Kiøbenhavns Universitet; Rector i Flensborg 1749—1795; døde 1796.

tige Værks Correctur besørgede O. H. Møller, som i endeel Aar havde opholdt sig i Kiøbenhavn; og det kunde saaledes i en, Forfatterens og Værkets Fortienester værdig Skikkelse, fremtræde i 3 Foliobind, udstyret med en d. 28de Febr. 1744 dateret Fortale af Gram. Udgivelsen af Cimbria literata skeete saaledes vel uden umiddelbar Deeltagelse af vort Selskab, men dog paa en Maade under dets Tilsyn; ligesom ogsaa Dedicationen til Christian VI. er udstedt i Selskabets Navn. Denne Bogs Udgivelse bragtes ogsaa allerede paa Bane i Selskabets to første Møder (d. 13de og 27de Novbr. 1742), da Oplagets Størrelse og Format m. m. blev vedtaget.[26]) Gram fremlagde og oplæste sin Fortale i Selskabet den 24. Februar og 2. Marts 1744; og saaledes blev Trykningen af dette vidtløftige Arbeide, der fylder over 27 Alphabeter, fuldført i mindre end halvandet Aar — en forbausende, næsten ubegribelig Hurtighed, hvoraf Selskabet ikke kunde tilregne sig Fortienesten.

Et ganske modsat Forhold fandt Sted ved det ovenfor berørte Arbeide af en heelt anden Natur: Beskrivelsen over Christian den Siettes norske Reise. At dette Foretagende, naar vi see hen til Tiden og de Omstændigheder, hvorunder det maatte have været udført, ikke vilde have givet enten Konsten eller Historien noget reelt Udbytte, maa vel indrømmes. Imidlertid bliver det dog ikke mindre vist, at man slet ikke kan rose den Maade, hvorpaa Selskabet, om endog endnu i sin Barndom og med utilstrækkelige Kræfter, tog sig af dette Hverv, der i det mindste vel i Tider, som laae Reisens Udførelse nærmere, ikke lidet har interesseret Kongen. Det er bekiendt, at Christian VI. har været en af de meget faa danske Konger der, og det endog ledsaget af sin Dronning, har giort Landreisen giennem Norge fra Christiania til Trondhiem, og derfra endnu Reisen til Bergen, samt videre til Christiansand. Det besværlige Foretagende, at flytte et heelt Hof i den Tids vidtløftige Skikkelse, over Dovrefield og andre vanskelige Fieldveie, og til sin Tid at befordre det mange Miles Vei til Søes i de norske Skiærgaarde, vilde i vore Dage have givet et rigt Stof for duelige Maleres Pensel, ligesom for en i Hoflivets Sphære ikke alt for underdanigen fordybet, og til dets ceremonielle Optrin udelukkende begrændset Forfatters

[26]) Oplaget bestemtes til 1000 Exemplarer; "300 Exempl. paa det hvide, og 700 paa det graa-agtige Papir." Bogtrykkeren var den samme Kisel, fra hvis Officin ogsaa Nordens Reise udgik.

Dagbog eller Beskrivelse. Endskiøndt nu Christian den VI. i Norge mere forflyttede sit Kongehof over Fielde, Elve og Viger, end giennemreiste Landet som Regent, kunde i det mindste en pittoresk Beskrivelse over Reisen have givet den en monumental og artistisk Mærkværdighed, dersom Værket virkelig var bleven udført i kongelig Stiil. Men vi maae tilstaae, at hvad der produceredes, vil man i vore Dage snarere betragte som Caricaturer, end som Konst-Arbeider.

Aarsagerne, hvorfor dette Arbeide mislykkedes og blev saa lidet svarende til Hensigten, at give en anskuelig Forestilling af et Kongepars Reise giennem et Land, hvis Natur frembød saa rigt et Stof for Maleren, maae deels søges i de fra Begyndelsen forfeilede Forholdsregler, deels i en utidig og upassende Sparsomhed, og en overhovedet urigtig Anvendelse af Pengemidler til dette Øiemeed. Endskiøndt der upaatvivlig maa have været en Maler eller Tegner [27]) i Kongens Følge, er det dog synligt nok, at de paa Reisen optagne Skizzer og Aftegninger, der have været i et temmelig betydeligt Antal, neppe have havt synderligt Konstværd, endskiøndt de vel i daarlige Raderinger ere blevne endnu ringere. Lang Tid førend denne Sag kom under Selskabets Tilsyn, havde Kongen ladet overdrage en Franskmand, Barth. Rocque, som General Løvenørn havde anbefalet ham, at ætse baade Situations-Kort, Grundtegninger og Prospecter af Landskaber og Bygninger paa den norske Reise. Noget af det første, som Geh. R. Holstein, efter Selskabet Organisation, anbefalede det at foretage sig, var at undersøge Rocques Arbeide, erklære sig over dets Beskaffenhed, og fremme dets Fortsættelse. Man fandt ved denne Undersøgelse, (hvortil baade Fosie selv og Justitsraad J. F. Ramus, "som baade selv kan stikke noget i Kobber, og er en stor Kiender af deslige Ting," bleve tagne med paa Raad) at Rocque ikke altid nøie nok havde fulgt Tegningerne, og heller ikke "saa tydeligt, som det burde være, havde distingueret og exprimeret Vand, Land og Luft;" ligesom han ogsaa for det meste havde

[27]) Af Selskabets Protocol (8. Jan. 1743) erfares, at Mr. Fosie havde giort endeel af Tegningerne; om han havde været med paa Reisen, omtales ikke. (Jac. Fosie, f. i Kiøbenhavn 1679, var Organist ved Holmens Kirke, og Tegnemester ved Søcadet-Academiet; døde 1763 i en Alder af 84 Aar.) Efter Nyerups Beretning (dansk Minerva. III. 1816. Jul. S. 19) skulle de af Rocques stukne Tegninger findes i et Manuskript i det Kgl. Haandbibliothek, indeholdende en udførlig Beskr. over Christian VI. Reise.

foretaget sig de letteste Tegninger, og ladet de vanskeligere ligge. Alt dette blev foreholdt ham, og paalagt ham at rette det, og herefter at levere bedre Arbeide; men det synes som Arbeidet er blevet liggende, eller man har ladet det gaae i Langdrag, fordi man overhovedet var utilfreds med det, som Rocque kunde præstere, og ikke gierne vilde have med ham at giøre;[28]) hvorimod man finder at Rocque ogsaa (1744) er bleven brugt til at stikke Medailler, eller forbedre de af Parthenay graverede.

Da Kobberstikker J. M. Preisler i Efteraaret 1744 var kommen hertil fra Paris,[29]) foreslog Holstein, at sætte ham i Arbeide med Kongens norske Reise; et Forslag, som Henrichsen tiltraadte, men saaledes, at man skulde overlade Arbeidet allene til Preisler, "og ikke blande hans Stik med det Fusker-Arbeide, som Rocque har leveret." Dette Forslag blev dog dengang ikke samtykket af Selskabet; men man vilde siden overdrage Preisler, at stikke en eller flere Plader til Prøve. Da man herom talte med ham selv (10. Nov. 1744), foreslog han for det første at stikke 8 af ham selv valgte Plader, men forlangte for disse 2000 Rlr., for det hele Værk 4000 Rdlr., og desuden ½ mere, dersom han selv skulde corrigere Tegningerne, der havde en Mængde Feil. Denne Priis fandt man, i Sammenligning med den ringe Betaling, som Rocque havde faaet, overdreven; hvorimod Pontoppidan foreslog, at man skulde tage Fosie til at ætse den norske Reise. Henrichsen yttrede derom den forstandige Mening: at da Fosie vel forstod at tegne, men Gravering ikke var hans Sag, giorde man ikke vel i at vælge een Fusker til at afløse en anden; og at det var bedre, slet ikke at lade et Arbeide, "der skulde skee paa Kongens Bekostning, og udgaae i Hans Majestæts Navn," komme for Lyset, end lade det forfærdige af En, som ikke forstod sig derpaa, "som allene giorde det for egen Profit, og lod det gaae med Repu-

[28]) Den 18de Sept. 1743. "Kobberstikkeren Rocque indfandt sig, og foreviste den Plade, som han efter den af Commissionen forelagte Tegning havde udstukket og corrigeret; men som den ei fandt noget Bifald, blev den Post opsat til en anden Gang for at tage en endelig Resolution, om han skal continuere Værket, eller ei."

[29]) Formodentlig efter Anbefaling af Greve H. E. Bernstorff, som da var dansk Minister i Paris. Preisler var f. i Nürnberg 1715, levede i Danmark fra 1744 til 1794, og blandt hans Disciple var vor berømte Clemens. (Jvf. de i Ugebladet Kiøbenhavns Skilderi 1829. Nr. 65 indførte Konstefterretninger.)

tationen som det kunde." Holsteins Forslag: at lade Preisler ætse en enkelt Plade til Prøve, blev derimod antaget; og denne Plade fremlagdes d. 8de Marts 1745. Men Preisler forlangte for denne allene 300 Rdlr. og den hele Underhandling med ham gik tilbage. Kongen bevilgede ham det Halve (150 Rdlr.) af sin Particulaircasse. Nu kom Pontoppidan tredie Gang med sit Forslag om Fosie, der endelig blev antaget. Han leverede virkelig 4 Plader færdige; hvorfor Selskabet bevilgede ham 40 Rdlr. for Stykket, men indgik med Forestilling om at Pengene maatte betales af Kongens Particulair-Casse, hvoraf ogsaa Rocque fik sin Betaling. (1745. 6. Dec.) Henrichsen selv, der vel indsaae, at man hverken vilde faae Penge til at tilfredsstille Preisler, eller han Tid nok til allene at udføre Arbeidet, foreslog derpaa: "om ikke alle Byer og Fæstninger til den norske Reise maatte ætses af Mr. Fosie, da han havde tilbudet sig at giøre hver Plade for 20 Rdlr." Dette blev samtykket; og da Henrichsen ved samme Leilighed foredrog, at der vel maatte tænkes paa et Tittelblad til Værket: seer man deraf, at man endnu paa den Tid (17. Jan. 1746) forestillede sig, at det vilde blive færdigt og udkomme. Men med Christian den Siettes Død gik hans norske Reise i Forglemmelse; og hvad Værket angik, som det i saa mange Aar, og ved saa mange Forsøg, ikke kunde lykkes hverken Kongen eller Selskabet at faae bragt til Ende: da tabtes derved ikke andet end de anvendte Penge, for hvilke man i ethvert Tilfælde hellere maatte have ladet en duelig Konstner, som Preisler, gravere eller ætse enkelte udvalgte Plader. Det feilede for Resten ikke paa Flere, der søgte at faae Deel i Arbeidet. Tegnelæreren H. Miani indgav en Memorial til Kongen om "at tegne og gravere, hvad der kunde forefalde." Selskabet, som Kongen giennem Præses lod tilstille denne Ansøgning, besluttede: at lade ham til Prøve tegne og gravere et Par Plader af den Norske Reise. (15. Febr. 1745.) En vis M. Blumenthal (fra Frederikshald) tilbød sig at levere Tegninger af Landskaber, Stæder, Kirker m. m. i Norge. Selskabet besluttede at tilstaae ham 16 Rdlr. for enhver saadan Tegning, naar den var antagelig; men han maatte tillige skaffe Attest fra vederhæftige Mænd, at Tegningen var nøiagtig. [30]) (15. Jul. 1745.)

[30]) Han leverede 1746 en Tegning i Perspectiv af Frederikshald, som approberedes. I den Müllerske Kobbersamling findes to norske Prospecter

Det synes som det hele Foretagende efter Kongens Død aldeles er opgivet.[31]) Vel meldte der sig endnu 1747 (d. 16. Jan.) "en Person ved Navn Cramer" som havde ætset en Plade af den norske Reise, hvorfor han begierede 100 Rdlr.[32]) Men da man ikke havde bestilt noget Arbeide af ham, skienkede man ham "en liden Gratification af 35 Rdlr.," og anbefalede ham til Preisler, for at denne vilde "med Flid tage sig af ham, og undervise ham i Graveerkonsten."

3. Selskabets Sammenkomster, og der oplæste og forhandlede literaire Arbeider af Medlemmerne selv, toge deres Begyndelse, som allerede er meldt, med dets Stiftelse som et vedvarende videnskabeligt

(Fieldet "de 7 Søstre" ved Alstahoug, og Torghatten i Nordland) og et tredie Blad, Prospect af en steil Klippe i Havet, med Fuglefangst i Nordland, alle 3 tegnede af M. Blumenthal, de to første stukne af G. Lode, den tredie af O. H. Lode. De ere anbragte i anden D. af Pontoppidans Norges Nat. Hist. og ere langt bedre end noget af Rocques eller Fosies Ætsninger. Derimod havde Christian VI. selv befalet, at Tegnemesteren Briand skulde have Arbeide ved den norske Reise. Han fik Trondhiems Domkirke at gravere til en Prøve; men hans Arbeide fandtes saa maadeligt, at Selskabet ikke vilde betroe ham mere, (27. Apr. og 6. Dec. 1745) og heller ikke vilde betale hans Plade.

[31]) Af de ved B. Rocque ætsede Plader findes et Exemplar af 29 Blade i stor Fol. (No. 2. 9. 13. 14. 15. 16. 18. 20. 22. 23. 24. 26. 27. 30. 33. 40. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 54. 59. 61. 62. 66.) i det Hielmstiernske Bibliothek. Foran har Hielmstierne skrevet: "Jeg er maaskee Aarsag i at dette Værk ei er kommet for Lyset; da mig syntes, at Videnskabernes Societet, under hvis Indseende disse Plader ere stukne, ei kunde have Ære af at publicere saa slet udstukne Plader, som dog koste Kongen nogle tusinde Rigsdaler." (?) At han tilføier, at der af disse Prøve-Aftryk kun existerer dette ene Exemplar, da de andre casseredes: er urigtigt. Der findes i den Müllerske Kobberstiksamling paa det st. Kongel. Bibliothek et Exemplar, som endog er noget fuldstændigere. Det bestaaer af 36 Blade; men heraf ere 4 (forestillende: Dovrebakke: Rusten og Tromsa Elv; og 2 Prospecter af Vaarstigen) forskiellige fra de øvrige, af B. Rocque, og endeel bedre udførte. Jeg antager, at disse Plader (uden Kobberstikkerens Navn) ere de, som Fosie har ætset. (Jvf. den haandskr. Catalog p. 641.) Desuden har man her kiendt 3 andre Exemplarer, der omtales af Nyerup. (D. Minerva. III. S. 16—19.)

[32]) Af denne Plade, forestillende en Prospect af "Mands-Eidet" findes et Exemplar (H. Miani, inv. P. Cramer del.) i den Müllerske Kobberstiksamling.

Samfund. Vi have seet, at det var Gram, som d. 21. Jan. 1743 oplæste den første egentlige Afhandling, (en kritisk Undersøgelse i Knud den Stores Historie), der siden trykkes i Selskabets samlede Skrifter; og det blev denne Lærde, hvis Arbeider i det Tidsrum, vi her nærmest have for Øie (1742—48), udgiøre baade den største og vigtigste Deel af disse Skrifters 5 første Bind. Ingen af Selskabets øvrige Medlemmer i denne Tid kom ham nær i literair Virksomhed, og deres Antal var for lidet til at Mængden kunde bøde paa de Øvriges ringere Productivitet. I tre Aar efter dets Stiftelse bestod Selskabet kun af de syv oprindelige Medlemmer (s. ovenfor S. 12 og 26), naar man til disse vil regne den gamle Mathematiker Just. Raad J. F. Ramus, der, i Anledning af Christian VI. norske Reise, blev stiltiende reciperet. Den 6. Oct. 1745 forestillede Præses: "at paa det der i Societetets Acta kunde indføres curieuse Materier af saadanne Videnskaber, der endnu ei vare tracterede, var det ei af Veien, at flere Medlemmer reciperedes": hvilket af Selskabet "unanimiter blev approberet." I den Anledning proponeredes de medicinske Professorer Detharding og Buchwaldt, den siden berømte Lovkyndige Prof. Stampe og Mathematikeren Mr. Hee. [33]) Som Æresmedlemmer foreslog man at optage Etatsraad Fos og Assessor Holberg. [34])

Denne sidste Proposition har ikke mindre historisk Mærkværdighed, end at man baade ved Selskabets Stiftelse, og ved denne Leilighed forbigik Jacob Langebek, skiøndt han var en Client af Gram, i hvis Huus han boede, og allerede bekiendt nok som en af de ivrigste og kyndigste Dyrkere af Fædrelandets Historie og Sprog. Begge Omstændigheder lade sig dog forklare. Det er kiendeligt nok, at Hensyn til Rang, Alder og Embedsstilling i Staten havde fra Begyndelsen af Indflydelse paa Valget af Selskabets Medlemmer. Langebeks Dygtighed og Lærdom kiendte ingen bedre end Gram; men som Forfatter havde han endnu intet Navn, og var

[33]) Man seer dog, at han endnu ikke ved denne Leilighed, men først den 15de Mai 1747, kom ind i Selskabet.

[34]) Ham havde Gram allerede i sit første Forslag (til et Colleg. antiquitatum) nævnet blandt Medlemmerne, saavelsom Fos. Begge bleve ogsaa omtalte ved Selskabets Oprettelse, (d. 13. Nov. 1742. ovenf. S. 12) men ingen af dem dengang optaget.

heller ikke andet end en noget aldrende og trængende theologisk Candidat; Gram, mener ogsaa J. Møller,[35]) "kiendte Hoffets Tænkemaade alt for vel, til at foreslaae en simpel Candidat til ordentligt Medlem af et kongeligt Societet." At baade Holstein, og maaskee Gram selv, vilde have fundet det noget ubeqvemt, at see en saadan Candidat ved Siden af sig i Selskabet, er vel heller ikke ganske usandsynligt. Man veed imidlertid, at den fattige Langebek, skiøndt i et Slags afhængigt Forhold til Gram, havde Charakteer og Selvstændighed nok til at blive fortrydelig over denne Tilsidesættelse; eller maaskee endnu mere over at man vilde sætte ham i den underordnede Adjunct-Classe; og det er bekiendt, at Langebeks Udelukkelse upaatvivlelig gav ham Anledning til at stifte det danske historiske Selskab, hvor han snart paa en glimrende Maade lagde for Dagen, hvad han allene var i Stand til at virke.[36])

For at forklare, hvorfor man ikke valgte en saa berømt Forfatter som Holberg til ordentligt og arbeidende Medlem af Selskabet,

---

[35]) Mnemosyne l. c. S. 11.

[36]) Langebek yttrede sin Fortrydelse over at være forbigaaet blandt de ordentlige Medlemmer i det nylig stiftede Societet, i et Brev (af 25. Decbr. 1742) til sin Ven T. Kleve (siden Klevenfeldt). "Jeg for min Part har i Sinde at betakke mig (for at komme i den tredie Classe) og bede, at jeg enten maa være ganske fri, eller bie indtil jeg kan fortiene Sted iblandt de rette membra; thi i et Collegio, som just angaaer de Ting, som jeg i 8 Aars Tid alleneste har lagt mig efter, vil jeg nødig være Dreng under Mange, som neppe har kiget ind i saadanne Ting." Gram havde "aldrig lukket sin Mund op til ham i den Materie; men Langebek "holdt gode Miner"; og havde "sagt sine Tanker til en god Ven, (maaskee Henrichsen?) som gierne maatte bringe det for igien." Langebekiana. S. 18. 19. (Jvf. Langebeks Levnet af J. Møller. Ny D. Mag. IV. S.). Langebek stiftede derpaa i Decbr. 1744, tilligemed 4 jævnaldrende Venner et eget Selskab for Fædrelandets Historie og Sprog, og begyndte fra Jan. 1745 i Selskabets Navn at udgive "Det danske Magazin." Af denne for vor Historie umistelige Samling kunde Langebek allene i 6 Aar tilveiebringe og udgive 6 Bind. Siden gik det af flere Aarsager i Langdrag. Langebek — der fra Student blev Grams Eftermand som Geheime-Archivarius — udgav ikke meer af Magazinet; og hans Efterfølgere behøvede 46 Aar (1794—1836) for at udgive 6 andre Bind. Forholdet imellem de to Selskaber var vel overhovedet venskabeligt; men ikke uden en vis Fornemhed fra vort Selskabs Side, der længere hen vil komme til Omtale.

maa vel snarest en modsat Bevæggrund antages. Der lader sig i det mindste ikke tænke nogen anden rimelig Aarsag, end at man derved vilde vise ham en Hæder fremfor de øvrige, der valgtes til ordentlige Medlemmer; men i saa Fald maatte det dog forekomme Holberg en temmelig fattig Ære, naar han maatte dele den lige med Etatsraad Fos, en Mand, som allene var bekiendt af sin ypperlige Bogsamling, og som man snarest maatte optage blandt Æresmedlemmernes Tal, fordi man af ham ei kunde vente nogen Deeltagelse i de ordentlige Medlemmers Arbeider. Man finder heller ikke, at Fos en eneste Gang er mødt i Selskabets Forsamlinger, hvilket er ligegyldigt; men at Holberg, der over 8 Aar var Æresmedlem, heller aldrig var overværende ved noget Møde, er et Træk som i hans Levnet fortiener at bemærkes, endskiøndt Grunden dertil kun lader sig giette; [37]) saameget mere, som han, skiøndt Æresmedlem, indleverede to Bidrag til Selskabet, hvoraf han lod det første ("Betænkning over den nu regierende Qvægsyge") oplæse ved Gram (d. 6. Dec. 1745) og det andet ("Danmarks og Norges Sø-Historie i ældre Tider") som Holberg havde tilsendt Conf. Raad. Thott, ved Henrichsen (den 2. Nov. 1746). Siden tog Holberg ingen videre Notice af Selskabet; og dette viste heller ikke engang den berømte Mand saamegen Opmærksomhed, at omtale hans Dødsfald i dets Forsamling, hvor det ellers i Begyndelsen var Skik at selv langt mindre betydende Medlemmers Død (f. Ex. den gamle Dethardings 1747) gav Anledning til, at man i Selskabet besluttede, at en Mindetale skulde holdes — endskiøndt det i Regelen blev ved Beslutningen. [38])

I de følgende Aar af det Tidsrum, her omhandles, vedblev man, skiøndt sparsomt, at forøge Medlemmernes Antal; og dette

[37]) At Holberg, som J. Møller formoder (l. c. S. 31) har følt sig stødt over, at man ikke strax indbød ham som ordentligt Medlem ved Selskabets Stiftelse: kan være mueligt. Men desuden faldt det neppe i Holbergs Lyst eller Smag, ugentlig at møde hos Geh. Raad Holstein og i en Forsamling af den Art.

[38]) Selskabet har fra dets Begyndelse viist samme Ligegyldighed for den historiske Erindring om dets Medlemmer og om dets Foretagender, som endnu (hvad de første angaaer) overholdes. Med Mindetaler kunde man ikke drive det videre, end til Forslag og Løfter. Saaledes besluttedes og lovedes en Mindetale over Gram af Mølmann; men den kom aldrig.

skete mere end een Gang efter Vedkommendes egen Begiering; saaledes d. 10. Jan. 1746 med Mathematikeren, Prof. **Peder Horrebow**, den Ældre. De faa andre nye Medlemmer, der optoges tidligere end 1748, hørte ligeledes mere til den philosophiske eller mathematisk-physiske, end til den historiske Side, og denne havde saaledes allerede en tilbørlig Modvægt, i det mindste i Antallet, inden Selskabet og dets historisk-antiquariske Afdeling i **Gram** led et Tab, som der vilde meget til at erstatte. Det synes paafaldende, at Selskabet, 5—6 Aar efter dets Stiftelse, iblandt 18 eller 19 Medlemmer talte ikke mindre end 5 mathematiske Professorer paa een Gang (ja endog 6, naar man vil regne Mag. **J. Kraft** med); og man kunde herefter ikke vente sig andet, end at see baade den høiere og lavere Mathematik indtage en betydende Plads i Selskabets tidligste Skriftrække. Men her søger man længe forgieves efter noget Spor til mathematisk Virksomhed; ligesom ogsaa Physik og Medicin, skiøndt ikke udelukkede, kun vare temmelig svagt repræsenterede ved de to medicinske Professorer **Detharding** og **Buchwaldt**, af hvilke den første var en Olding paa nogle og halvfierdsindstyve Aar. At Selskabet, ikke allene i dets Begyndelse, men i et langt paafølgende Tidsrum, med Undtagelse af Gram, og længere hen Luxdorph, ikke kom til at tælle en eneste classisk Philolog og Linguist, der tilhørte Danmark, i dets Samfund: laae vel deels i at der ogsaa ved Universitetet savnedes udmærkede Lærde i dette Fag; deels kan det maaskee tilskrives nogen Tilsidesættelse af Faget ved de i Selskabet mest formaaende Magter. At Professor **H. P. Anchersen**, som man allerede havde tænkt paa ved Selskabets Stiftelse d. 13. Nov. 1742, ikke før over tyve Aar sildigere blev Medlem, havde dog sin Grund i, at han selv først undslog sig for at modtage Valget.[38 b)]

I øvrigt seer man, at Selskabet neppe var stiftet, før ogsaa Forfængelighed vilde benytte det, for at kunne prunke med een lærd Titel mere. Allerede i Februar 1743 indløb et Brev fra Ministeren i London, Baron Søhlendahl, hvormed han sendte en Skrivelse fra Præsidenten i det Londonske Videnskabers-Societet (**Folkes**), der "begierede" at optages i det danske Selskab og til Giengield vilde foreslaae **Henrichsen** til at blive Medlem af det Londonske

[38 b)] S. Begyndelsen af hans Tilegnelse til Selskabet af "Herthadal ved Leire, og det gamle Danmark." Kbh. 1745.

Selskab. Det lader til, at Sagen ved at udsættes, paa Grund af at man overhovedet ikke engang selv var ret constitueret, er gaaet i Glemme; skiendt Henrichsen virkelig opnaaede den ham bebudede Hæder. 1747 indkom den tydske Grev Lynar med en lignende Anmodning om Optagelse i Selskabet til Geh. R. Holstein, der heller ikke undlod at foreslaae, eller Selskabet at optage ham til Æresmedlem. Ved samme Leilighed foreslog Præses Kammerherre Grev O. Mandrup Ranzau [39]), der ligeledes selv havde anmodet Holstein derom. Denne sidste var dog ikke blot overhovedet en meget dannet og vel studeret Adelsmand, men viste ogsaa virkelig Interesse for Selskabet ved ofte at overvære dets Forsamlinger, og ved flere Leiligheder at holde Taler og deeltage i dets Forretninger. Flere fornemme Herrer og høiere Embedsmænd bleve ogsaa i den hele første Periode af Selskabets Tilværelse optagne under lignende Forhold; nemlig enten efter udtrykkelig Anmodning, eller efter Proposition af Præses, (som oftest vel en Følge af Vedkommendes Ønske) hvilken baade i hiin Periode, og vel ogsaa længere hen i Tiden, i Almindelighed gialdt for at være uden Indvending. Til Exempel kan anføres Geheimeraad Fr. Raben, som d. 7. Decbr. 1744 kom i en Forsamling hos Præses, og derefter uden videre blev betragtet som Medlem; [40]) og Conferentsraad Thott, som (13. Dec. 1744) mødte i Selskabets

[39]) Han var en Søn af den bekiendte Gr. Christian Ranzau, Statholder i Norge, og siden Stiftamtmand i Fyen. O. Mandrup Ranzau blev 1743 Assessor i Høiesteret, og 1746 tillige Stiftamtmand over Island og Færøerne. Han døde i Kiøbenh. som Geheimeraad 1768. I Selskabet holdt han ikke allene en Indtrædelsestale, da han første Gang mødte i dets Samling; men ogsaa tre Taler paa Dansk ved høitidelige Leiligheder; nemlig i Anledning af Christian VI. Død og Frederik V. Kroning, og i Anledning af Jubelfesten 1749. Jeg har imidlertid ogsaa givet ham Plads blandt Æresmedlemmerne, da han i IX. Deel af Skrifterne (1765) anføres blandt disse.

[40]) (D. 7. Decbr. 1744) "kom Geheimeraad Rab første Gang til os i vor Samling, og bliver at ansee som et membrum honorarium af dette Societet." At Secretairen (Henrichsen) saaledes forqvakler hans Navn, er intet usædvanligt i den af ham førte Protocoll. Han skriver f. E. Preusler (Preisler), Rok og Le Rokke (Rocques), Horbo (Horrebow), Stuffenbrok (Stupenbrok), Schylin (Schulin) o. s. v. Overhovedet skrev Henrichsen ikke allene en paafaldende slet og skiødesløs Haand, men var svag i sin Orthographie, baade i Modersmaalet, og i fremmede Sprog, hvorpaa besynderlige Exempler forekomme i Selskabets Protocoll.

Forsamling, (hvor Prof. Wöldike den Aften oplæste sin Beretning om det bekiendte Thottske Haandskrift af en gammeldansk Bibeloversættelse) og ved den Leilighed af Præses blev indbuden til at indtræde i Selskabet, uden Tvivl som Æresmedlem. [41]) I en noget sildigere Tid findes Grev Fr. Ludvig Moltke, der var Canonicus i Lybek, at være "introduceret" i en Forsamling af Præses (4. Decbr. 1757), skiøndt han først virkelig blev optagen et Aars Tid derefter (27. Nov. 1758); og Kammerherre Cay Rantzau, blev, endnu medens han var Minister i England, optaget efter egen Anmodning. Imidlertid anvendtes denne Optagelsesmaade dog kun hos saadanne Herrer, som man, i Følge deres Rang og Stand, efter den Tids Tone, ansaae det for en uundgaaelig Nødvendighed at optage i Selskabet, naar de havde dette Ønske. Man maa i det mindste ogsaa lade dem vederfares den Ret, at de Fleste heller ikke holdt sig for fornemme til jævnlig at komme i Selskabets Møder. Derimod ansaaes det den Tid næsten uundgaaelig nødvendigt, at enhver Mand af en vis høiere Rang, ja vel endog enhver Adelsmand, der optoges i Selskabet, maatte gives Plads blandt Æresmedlemmerne. Endskiøndt dette ikke altid er bemærket i Protocollen, hvor Vedkommendes Optagelse angives, finder man det bekræftet ved de i den følgende Tid i Samlingen af Selskabets Skrifter (fra 9de Bind af) indførte Medlemsfortegnelser. I øvrigt holdtes der, under Geh. R. Holsteins Præsidium, over, at en saadan Hædersbeviisning, betragtet som et Slags literairt Ordenstegn, ikke, saaledes som andre Ordenstegn, eller som de ordentlige Medlemmers Værdighed, tabte i Gyldighed og Anseelse, ved en altfor rigelig Uddeling. Antallet af Videnskabersselskabets Æresmedlemmer steg i mange Aar aldrig over fem eller sex, og vedblev bestandigen at være meget indskrænket. Man har, endog i Selskabets tidligste Periode, et Exempel paa, at en Adelsmand, der havde den Forfængelighed, at ville skaffe sig Navn af Selskabets Medlem, og paa en Maade blev foreslaaet af Præses, blev, ved et Slags svag Opposition "af Møllmann og flere",

---

[41]) 1744. d. 13. Decbr. "havde vi den Fornøielse at see Conferentsraad Tott hos os, som lovede at bivaane vores Samlinger, og efter Hs. Excellences Begiering samtykkede i at være et Membrum af vores Societet." Hans senere Optagelse som Æresmedlem (1776) efterat have været Præses (fra Holsteins Død 1763—70) er en Besynderlighed, der nedenfor vil blive omtalt.

afviist, men ikke uden stor Varsomhed; skiøndt den Paagieldende kun, efter J. Møllers Udtryk, var en udenlandsk "halvvoren Junker", Grev Zinzendorff, som i to Aar havde studeret i Sorøe. [42])

Det var naturligt nok, at den Indflydelse, som Præses i Selskabets Begyndelse og tidlige Periode udøvede paa dets Beslutninger og Virksomhed, kunde være betydelig, da han var Organet for de idelige Meddelelser, som fandt Sted imellem Kongen og Selskabet, og da dette regelmæssigen eengang om Ugen, med Undtagelse af Sommermaanederne, holdt sine Møder i Holsteins Huus, og i hans Overværelse. Denne ansaaes ogsaa i Almindelighed for nødvendig til at en Forsamling kunde holdes, og Oplæsning eller andre Arbeider foretages i Mødet. Saaledes hedder det d. 16. Nov. 1744: "Men som Hs. Exc. kom ei hiem førend den var imod 7, blev af Just. Raad Gram intet oplæst." Havde Præses Forfald, da holdtes intet Møde; men Udsættelser af de ugentlige Møder af denne Grund forekomme meget sielden; derimod oftere det Tilfælde, at Mødet hæves, naar Præses maatte begive sig til Hoffet, og var tilsagt at spise til Aften hos Kongen. [43]) At dette dengang fandt Sted tidligere end nuomstunder, see vi ogsaa heraf, at Selskabets Møder tidligt paa Aftenen dog kunde sætte Præses i denne Collision. Samlingstiden var nemlig (fra den 21. Jan. 1743) fastsat til Mandag Eftermiddag fra Kl. 6—7. Det blev

---

[42]) S. det af J. Møller herom anførte Uddrag af Selskabets Protocoll. anf. St. S. 37. 38. Man kan dog ikke bestemt sige, i Følge Protocollen, at Holstein proponerede ham, da det kun hedder, at han oplæste hans Skrivelse. Imidlertid meente Præses "at Selskabet kunde deles i visse Classer, saa at deslige unge Mennesker kunde antages;" hvilket, som gierne ethvert Andragende af Præses, blev vedtaget; men aldrig udført.

[43]) F. Ex. d. 21. Jan. 1743: "Som Hs. Exc. skulde kiøre til Hove, blev Tiden for knap til at læse den hele Piece; men Resten blev opsat." Man erfarer bl. a. ogsaa ved denne Leilighed, at det under Christian VI. var Skik, at Kongen undertiden midt om Vinteren spiste til Aften paa Eremitagen, hvor Geh. R. Holstein dog først kiørte ud Kl. 7; som falder noget besynderligt. Den 4. Febr. 1743. begyndte Pontoppidan at læse sin Biographie af Peder Skram; men "kunde ei faae læst den til Ende, saasom Hs. Exc. var tilsagt at spise paa Eremitagen." Ligesaa 11. Nov. 1743: "Men som Hs. Exc. skulde spise paa Eremitagen med Hs. Maj. maatte vi holde op Kl. 7."

tidligt, og saa at sige fra Selskabets Stiftelse, vedtaget, at der, i ethvert af de ugentlige Møder, efter Omgang blandt Medlemmerne, skulde oplæses en Afhandling, en eller anden videnskabelig Jagttagelse eller Bemærkning, o. d. (s. ovenf. S. 11). Dette blev heller ikke lettelig forsømt; man læste regelmæssigt noget hver Mandag, men undertiden kun ganske lidt hvergang; (f. Ex. 16. Dec. 1743: "Just. R. Gram oplæste noget lidet af sin Piece, omtrent i et Qvarteer." Dog bleve altid de af Medlemmerne forelagte Arbeider oplæste i deres hele Omfang, og saaledes undertiden udstykkede i mange Smaadele. Det var fra Begyndelsen af en Skik, der først for faa Aar siden blev forandret, at Selskabets Møder altid begyndtes med andre Forretningssager, og endtes med en Oplæsning; hvorved Tiden hertil, da man kun var en Time samlet, ofte blev meget knap. Saaledes begyndte f. Ex. Gram d. 18. Sept. 1743 at forelæse sin Afhandling om danske Ords Udledelse af det Angelsaxiske. Der fandt nu tilfældigviis ingen Forsamling Sted, førend den 4. Novbr. da Gram fortsatte Læsningen, og vedblev dermed i 13 følgende Møder indtil den 6. April 1744.

Efterat Selskabet havde bestaaet i den Form, og under den Virksomhed, der ovenfor er fremstillet, noget over halvandet Aar, begyndte man at tænke paa Udgivelsen i en Samling af de ved Medlemmerne efterhaanden oplæste, næsten alle af Indhold historiske eller antiquariske Bidrag og Afhandlinger. Den 3. Jun. 1744 vedtoges det, at man vilde til Efteraaret udgive det første Bind af Selskabets "Pieoer"; at de skulde udgives i Quart-Format, og allene paa Dansk, samt i videnskabelig Orden. Det sidste forandrede man i en sildigere Bestemmelse derhen, at Afhandlingerne kunde trykkes i blandet Følge, saaledes som de vare for Haanden, naar et Bind efterhaanden tryktes; hvilket siden den Tid fulgtes lige til 1823. — Med denne Beslutning gik det, i Henseende til Tiden, som med mange flere. Endnu den 1ste Marts 1745 var man ikke kommen videre, end at man da først bestemte, hvad Slags Papir der skulde anvendes til Skrifterne, og Oplagets Størrelse.[44])

[44]) Dette findes imidlertid ikke angivet i Protocollen — et enkelt Beviis paa den ufuldstændige og unøiagtige Maade, hvorpaa Henrichsen, som Selskabets Secretair, førte dets Protocoll. I de 27 Aar, (fra 1742—1770), som den ældste Protocoll, der er Henrichsens Arbeide, omfatter, (dog med en Lacune for Aarene 1766—69) er det eneste

Imidlertid var Gram i Januar s. A. indkommen med det Forslag: at Enhver herefter maatte skrive et Bidrag, der skulde trykkes i Selskabets Skrift paa Latin, og at Skrifterne saaledes skulde trykkes i dette Sprog, hvorved Selskabets Acta kunde komme ud iblandt Fremmede; og det saa meget mere, da han forudsatte, "at det lille Selskab nok paatog sig at giøre en Extract af Selskabets paa Latin udgivne Piecer", og indrykkede samme i det historiske Magazin, som det førstnævnte Selskab maanedlig vilde udgive. Præses og de øvrige Medlemmer fandt vel Forslaget værd at tage i Overveielse; men tillige, at man først maatte indhente det lille Selskabs Tanker, hvilket Henrichsen paatog sig.

Det Selskab, der menes under hiin Benævnelse, var det af J. Langebek i December Maaned 1744 stiftede, med Januar 1745 i Virksomhed traadte og den 8de Januar med den første ordentlige Sammenkomst aabnede Selskab "for den danske Histories og Sprogets Forbedring" (eller, som det siden med forkortet Benævnelse kaldtes, "det kongelige danske Selskab"; da K. Christian den Siette endnu i sit sidste Leveaar, ved aabent Brev af 6. Jan. 1746 ogsaa tog dette Selskab under sin Beskyttelse). Man har vel ikke uden Grund formodet, at den ovenfor berørte Omstændighed, at Langebek blev forbigaaet ved Videnskabernes Selskabs Stiftelse, eller maaskee snarere, at man endnu to Aar senere ikke havde kunnet falde paa at optage ham, har været en medvirkende Aarsag til at Langebek selv stiftede et dansk historisk Selskab, blandt hvis faa Medlemmer han dog i sex Aar blev den eneste, fra hvem Selskabets egentlige og vigtigste Virksomhed, Udgivelsen af det danske Magazin, udgik. Man har oftere sysselsat sig med Gisninger om den egentlige Grund til, at en saa lærd, saa udmærket duelig Forsker og Arbeider i den danske Historie og i Alt hvad der kunde regnes til fædrelandske Oldsager, som Langebek, ikke blev Medlem af vort Selskab, hvis oprindelige Formaal netop var disse Gienstandes Oplysning. Man kan her ikke tænke paa noget Slags Uvillie eller Avind fra Grams Side. I denne hoit anseete og

Møde, hvis Forhandlinger ret ordentligt og fuldstændigt beskrives, den 22de April 1748, da Grev O. M. Ranzau, i Henrichsens Fraværelse, fungerede som Secretair. Fra 23. Nov. 1750 har Hielmstierne intet indført i Protocollen; men hans korte, ufuldstændige Optegnelser paa løse Sedler har Jacobi efter hans Død ladet indføre.

meget formaaende Lærdes Huus boede Langebek; her holdtes det danske Selskabs Forsamlinger indtil Grams Død; og denne lod det ikke mangle paa Anbefalinger og Understøttelser for sin taknemmelige og hengivne Discipel. Imidlertid var Forholdet imellem den gamle og den modne, men langt yngre Lærde, dog ganske som Patronens til Clientens; og for Videnskabernes Selskab var, som vi ved forskiellige Leiligheder have seet, Hensyn til et vist Slags literairt Aristokratie ikke fremmedt. At Gram, saavel ved sin fremragende Lærdom og mangesidige udmærkede Dannelse, som ved sin Verdensklogskab og Evne til at bevæge sig i Hoffets og Adelens Sphære, var vel skikket til med Værdighed at repræsentere et saadant Aristokratie: vil Ingen kunne negte. Havde Selskabets Medlemmer i dets første Aar alle været Grammio pares: da havde vist Langebek ikke følt sig tilsidesat ved at blive forbigaaet. Hvad der ogsaa mere maa undre os, end at han ikke strax ved Stiftelsen blev Medlem, er dette, at han heller ikke blev optaget i de paafølgende Aar (1743—46) indtil Grams Død.

At undersøge Aarsagerne hertil, om de endog lode sig udfinde, vilde dog ikke nærmest vedkomme Selskabets Historie; tvivlsomt turde det imidlertid være, om enten Selskabet selv, eller Langebek, som man har meent, [45]) vilde have vundet, dersom han var bleven dets Secretair i Henrichsens Sted. Endskiøndt der ei kan være Tale om Sammenligning imellem begge i Lærdom, Virksomhed og videnskabelig Dygtighed, var den sidste maaskee bedre skikket, end Langebek, til at fungere som Secretair ved Siden af en saa fornem Præses, som Holstein; og i den Hovedretning, som Langebeks Studier og Productioner havde taget, og hvori disse bleve til uvurdeerlig Nytte for Nordens og Fædrelandets Historie, vilde han have fundet afledende Motiver, eller maaskee selv undertiden have feilet i sin Anskuelse af Selskabets Formaal, dersom det var faldet i hans Lod allerede 1742 at blive dets Secretair. Henrichsen kan man ikke andet end berømme for hans gode Villie, hans Interesse for den nationale Literatur, og hans Kiærlighed til danske Bøger, hvorved hans Samlerlyst har givet ham en udødelig Fortieneste, i det han kan siges at have reddet det 16de, og for en stor Deel det 17de Aarhundredes danske Bogforraad fra Undergang. I Videnska-

45) J. Møller. Mnemosyne IV. S. 12.

bernes Selskab og som dets Secretair, kunde man have ønsket ham noget mere aandelig Kraft og Virksomhed, og mindre af den Lyst til Fornemhed, den Higen efter ved Rang og Adel at hæve sig til den store Verden, der synes at have fulgt ham fra Ungdommen af. Allerede før Grams Død (1747) blev han, som Justitsraad og Assessor i Høiesteret, ophøiet i Adelstanden, under Navn af Hielmstierne, steg siden til Etatsraad, Conferentsraad og Ridder af Dannebrog; blev nogle Aar før sin Død Justitiarius og Geheimeraad (1777), og gik da omsider deels med Hensyn til hans Rang og Stand, deels vel ogsaa til hans allerede længe følte Legemssvaghed, fra Secretair over til at blive Præsident i Videnskabernes Selskab. Det sidste vil mindre forundre os, end at en saa rig og uafhængig Mand, som Hielmstierne, 1774 vilde modtage 300 Rdlr. i aarlig Gage som Secretair og Casserer; efterat have i 32 Aar forrettet disse Bestillinger uden Løn.

Det ovenfor berørte Forslag af Gramm, om Udgivelse af Videnskabers-Selskabets Skrifter paa Latin, havde ingen Følge, og

---

[46]) Henrik Hielmstierne var f. d. 1. Jan. 1715 i Kiøbenhavn, hvor hans Fader, Niels Henriksen, var en rig Viinhandler, der blev Raadmand og Justitsraad. Han havde den bekiendte Theolog, Prof. P. Holm, til Lærer, giennemgik tidligt det academiske Cursus, og var allerede i sit 21. Aar theologisk Candidat. Ikke desmindre blev han, efter et Par Aars Udenlandsreise, (paa hvilken han i London opnaaede at blive Medlem af det engelske Videnskabers-Selskab) ansat som Secretair i Cancelliet, og kort derpaa som Assessor i Høiesteret. Med Langebek, der var noget ældre ved Universitetet, stod han altid i et venskabeligt Forhold; i hvilket det dog blev kiendeligt nok, at den rige Assessor følte sig ved Stand og Værdighed opløftet over den lærde, selvstændige, men trængende theologiske Candidat, der en Tid lang maatte søge sin Underholdning deels som Huuslærer og ved Information, deels ved Stipendier og tarvelige Understøttelser af Rostgaard og Gram. Henrichsen indbød derfor heller ikke Langebek til de splendide Selskaber, hvorved han i sit fædrene Huus (ved Kalleboe-Strand, nu Frederiksholms Canal, Nr. 237) med Glands og udsøgte Anretninger bevertede sine lærde og fornemme Venner og Patroner, Rostgaard, Thott, Gramm, Foss, m. fl. (der selv beskriver et saadant "lærd Giestebud" hos Henrichsen om Aftenen den 15. Dec. 1742. Langebek i et Br. til Klevenfeldt. Langebekiana. S. 19. 20.) Men den godmodige Langebek tog ingen Notice af saadant; og Henrichsen blev et Par Aar derefter af Langebek indbuden til at indtræde i det nylig stiftede danske Selskab.

Sagen omtales ikke videre i dets Protocoll; uden Tvivl fordi Langebek havde en anden Plan for det danske Magazin, end at fylde det med Udtog af et andet Selskabs Arbeider. Det synes heller ikke som nogen Anden end Gram for Alvor har tænkt paa det latinske Sprog; og selv har han vist nok heller ikke ret betænkt, hvad Selskabet og Nationen derved vilde have tabt, og hvor lidt et saadant Vilkaar vilde have været alle Medlemmer tilpas. Med Gram selv var det en anden Sag; han havde indtil 1742 næsten intet udgivet uden paa Latin, og maatte saa at sige, i hans mange og vigtige Arbeider for Videnskabernes Selskab, først lære sig at skrive Dansk. Gram har formodentlig ogsaa især været den, der har udvirket, at man begyndte at udgive Selskabets Skrifter (de 3 første Bind) i en latinsk Oversættelse; men i øvrigt blev der, da Beslutningen engang var tagen, holdt saa strengt over det danske Sprogs Ret, at ikke allene Udlændingen Scheidts tydske Afhandling (om Danmark nogensinde har været et Lehn af det tydske Rige) maatte oversættes paa Dansk; men at det samme ogsaa længere hen (1769) skeete med den østerrigske Astronom Pater Max. Hells i Selskabet paa Latin oplæste Arbeider; og med en anden Afhandling (om Slægtskabet imellem det Ungerske og Lappiske Sprog) af Hells Ledsager Joh. Saynovicz [47]). Den eneste Undtagelse, som findes at være giort, var med Luxdorphs latinske Carmen: "Musica vocalis." (VIte Bd. 1751—54.) Naar det først var afgiort, at dette, i Selskabet oplæste Digt kunde faae Plads i dets Skrifter, hvor det egentlig slet ikke hørte hen, kunde der heller ikke være Tvivl om, at man maatte lade det være uoversat.

Efterat første Bind af Skrifterne omsider mod Slutningen af 1745 var udkommet, under Titel af "Skrifter, som udi det Kiøbenhavnske Selskab af Lærdoms og Videnskabers Elskere ere fremlagte og oplæste i Aarene 1743 og 1744", gik det hurtigere med andet Bind, der udkom 1746, forsynet med et alphabetisk Register til begge Bind. Forlaget var ikke Selskabets eget, men Waisenhusets; det er rimeligt, at Holstein, der var Hovedet for denne Stiftelses Bestyrelse, har virket til paa denne Maade at skaffe Selskabet en Lettelse. Om en sluttet Forening i den Henseende, og Vilkaarene for samme, mangler al Efterretning i Protocollen, hvor

---

[47]) Vidensk. Selskabs Skrifter, første Saml. Xde Bind.

saa meget andet savnes. Derimod vækker det nogen Forundring, at da der i Selskabet (16. Jan. 1747) ventileredes: om 3die Bind af Skrifterne skulde udgives? besluttede man at udsætte dette "siden der af første og anden Tome ei vare mange Exemplarer afsatte." Udsættelsen varede imidlertid ikke længe, da 3die Bind dog udkom før Aarets Udgang; og det turde vel være, at man snarere har havt nogen Mangel paa Stof, med Undtagelse af det som Gram saa rigeligt leverede, end paa Kiøbere. At Selskabets Skrifter lige fra dets Begyndelse skulde have været den Skiebne underkastede, som de nu have: at de trykkes, uden at sælges, maatte ogsaa forekomme os uventet. Kan man end ikke kalde Indholdet af Skrifternes to første Bind ganske populairt, saa indeholde disse Bind dog i 22 forskiellige Bidrag en Afverling og Mangfoldighed af for det meste nationale, og danske Læsere interesserende Materiers Behandling, der snarere, i Forening med Sagens og dette literaire Foretagendes Nyhed i Danmark, syntes at maatte have sikkret en saadan Samling, især i Begyndelsen, betydelig Afsætning. At denne heller ikke altid har været ringe, tør man formode af den Mængde af meer eller mindre fuldstændige Exemplarer af den ældste, i 12 Bind sluttede Samling af Selskabets Skrifter, der endnu indtil i de sidste ti Aar forekom hos Antiquarer og ved Bogsalg; ligesom denne Samling heller ikke lettelig vil fattes i nogen, siden 1750 eller 60 udkommen Autionscatalog over en privat Bogsamling af nogen Betydenhed.

Vil man nu i Almindelighed betragte, saavel de tre første Bind af Selskabets Arbeider, som det, der udgiør den største Deel af de to næstfølgende (4de og 5te) Binds Indhold, da maa det falde Enhver i Øinene, at Selskabets egentlige Stifter **Hans Gram** ei allene var den, der vedligeholdt dets literaire Virksomhed, men ogsaa den, der allene eller fortrinligen gav denne Virksomhed Betydning ved Arbeider, som overlevede Samtiden, ja for den største Deel have kunnet bevare deres Værd indtil vore Dage. Denne udmærkede Mand, hvis Lærdom havde erhvervet ham europæisk Navnkundighed, men som hidtil især kun havde meddeelt Frugterne af sin store Erudition og grundige Critik i de Lærdes Sprog, unddrog sig ikke i sin Alderdom og i sine sidste Leveaar den Møie, det vil have kostet ham, saa sildigt at blive Forfatter i Modersmaalet, og i en Tid af lidt over 5 Aar at udarbeide saa mange, tildeels meget vidtløftige Afhandlinger, der alle bære Præget af en

dyb og vidt udstrakt Forskning, og en dengang hos os usædvanlig historisk Kritik. Det er vel ei engang usandsynligt, at den meer end almindelige Anstrengelse, som det maatte koste ham, ved Siden af andre Arbeider, i faa Aar at udvikle en saa stor og som oftest møisomt forberedet litterair Virksomhed, kan have bidraget til at svække Oldingens Kræfter, og forkorte hans Dage. Den danske Videnskabelighed, og Selskabet, hvis Stiftelse han, til dennes Forfremmelse, havde foranlediget, led et føleligt Tab ved Grams Død den 19. Febr. 1748; efterat han endnu den 22de Januar sidste Gang havde overværet Selskabets Møde, og oplæst Slutningen af sin Afhandling om Valdemar Atterdag. Man følte og erkiendte dette Tab i Selskabet, og gav i det mindste, ved at lade efter Geh. R. Holsteins Forslag en Erindrings-Medaille præge over Gram, et offentligt Vidnesbyrd om denne Erkiendelse.[48]) At man derimod neppe engang kunde bringe det til, at Selskabets Stifter blev hædret ved en Mindetale, endnu mindre hans Levnet og Fortienester beskrevne i en Biographie: vidner meer end noget andet om den Forsømmelighed og Fattigdom i at bevare Selskabets og dets Medlemmers historiske Erindring, som bliver dobbelt paafaldende i en Periode, hvori Selskabets Virken var overveiende historisk.[49])

Det kan saameget mindre regnes til mit nærværende Formaal, at undersøge og fremstille den udødelige Lærdes Charakteer og Fortienester i deres hele Udstrækning, som dette allerede ved en anden Haand heldigen er udført.[50]) Kun i en enkelt Retning maa jeg vedrøre Grams videnskabelige Aand og literaire Arbeider, da denne staaer i den allernøieste Forbindelse med det Selskabs tidligste Udvikling og Fremgang, der skyldte ham den første og egentlige Grund til sin Tilværelse. Den historiske Kritik kan i Danmark siges

---

[48]) Man vilde ogsaa lade hans Portrait stikke ved Preisler; men denne vilde ikke giøre det under 200 Rdlr. og dette fandt man at være for dyrt. (26. Febr. 1748.)

[49]) Prof. Møllmann, ikke saa uvillig til at overtage Arbeider som til at udføre dem, paatog sig allerede samme Dag, som Gram døde, da Selskabet netop samledes, at skrive en Mindetale ("Eloge") over ham. Dette var den rette Vei til, at den aldrig skulde blive skreven. Omsider, da man havde ventet i 4 Aar, maatte Hielmstierne holde Talen, den 10. Jan. 1752.

[50]) H. Grams Levnet og Fortienester, af J. Møller. Skandinav. Lit. Selskabs Skrifter for 1810. S. 1—130.

at have sit Udspring fra Gram, og ligesom han i sin Fortale til Mollers Cimbria literata havde giort Rede for sin Anskuelse af den historiske Kritiks Nødvendighed, Værd og Udøvelse; ligesom han i sine berømte Anmærkninger til Danmarks Historie af Meursius, hvorved han giorde Epoke i den danske Histories Studium og Behandling, havde givet et glimrende Beviis paa, at en historisk Bog uden eget sælvstændigt Værd, ved de derpaa anvendte kritiske Randsagninger, Rettelser og Oplysninger, kan blive umistelig [51]): saaledes var det Videnskabernes Selskab og dets Forsamlinger, der gave ham Anledning til, ved selvstændige Undersøgelser og større Afhandlinger i Modersmaalet at berige den historiske Kundskab, og at give sine Landsmænd et Mønster paa, hvorledes det historiske Stof ikke blot maa tilveiebringes, men drøftes og renses fra gamle Opdigtelser og nye Vildfarelser, inden det kan blive tienligt og brugeligt til at meddeles Verden i den sanddrue historiske Beretning. Disse Forskninger og Bestræbelser havde ganske optaget Grams Sind og literaire Virksomhed i hans sidste Leveaar. Derfor var denne saa stor og frugtbar, at den ikke allene, som vi have seet, kunde afgive Hovedstoffet i de tre Bind af Selskabets Skrifter, der udkom under hans Levetid; men man kunde endnu i et Par af de paafølgende Bind saa at sige tære paa Grams Efterladenskab, og hielpe sig med Frugterne af hans Alderdoms utrættelige Flid og Arbeidskraft. Af Skrifterne fyldtes ikke allene det hele 4de Bind (som man ikke kunde faae trykt før 1750) men ogsaa en betydelig Deel af 5te Bind (udk. 1751) med Gramske historiske Arbeider, blandt hvilke man især tør nævne Afhandlingen om Valdemar Atterdag som den første, fuldstændige Grundvold for denne udmærkede Konges Historie, og Christian den Andens Datters, den lothringske Hertuginde Christinas Levnetsbeskrivelse som et af Grams allersidste og lærdeste historiske Skrifter. Man kan ikke uden Grund sige, at Grams fortrinlige Bidrag til Selskabets Skrifter bestemte den historiske Hovedretning, der blev herskende og characteristisk for den største og vigtigste Deel af disse Skrifters første Række, eller giennem den første Periode af Selskabets Til-

[51]) Dette er den endnu den Dag idag til den Grad, at det høiligen var at ønske, man ved et Aftryk af Noterne i Octav vilde giøre den sieldne og uhandelige Foliant af Meursius overflødig, og Grams kritiske Oplysninger til mange Puncter i vor Historie mere tilgængelige.

værelse. Det var ogsaa disse historiske Bidrags Værdi og Mængde, som kunde foranledige en tydsk Historiker (Professor Heinze i Kiel) til at oversætte dem i en Samling, [62]) der har bidraget saameget til at giøre vort Selskab og dets Arbeider bekiendte hos Fremmede — en Samling, hvis største og betydeligste Deel indbefatter de historiske Afhandlinger fra Selskabets første Periode, og hvori kun meget faa af Grams Bidrag ere udelukkede. At Oversætteren, til Fortsættelsen af dette Arbeide, fra det andet Bind af, erholdt en Understøttelse af den danske Regiering, (Selskabet selv fattedes Midler hertil) bør erindres med Berømmelse. Vort Sprog og vor Literatur vare dengang endnu for lidt bekiendte i Udlandet, til at man kunde vente sig at danske historiske Arbeider paa den Tid vilde naae til Tydskland, eller der blive læste i Grundsproget. At befordre nøiere Kundskab til Nordens Historie ved at fremme, med Anvendelse af ringe Midler, Udgivelsen af en saa indholdsrig Samling af danske historiske Arbeider, og derved giøre disse tilgængelige for Fremmede, var i sin Tid en fornuftig og roesværdig Liberalitet af en Regiering, hvis Erkiendelse af det for Nationen Hæderfulde og Gavnlige i at yde Videnskaber og literaire Værker en med Landets Kræfter passende Fremhielp, netop under Christian den Siettes Regiering, og samtidigen med vort Selskabs Oprettelse, har taget sin Begyndelse. Vi komme strax til at omtale et Par i sin Tid berømte Exempler herpaa, der vakte det hele videnskabeligt dannede Europas Opmærksomhed.

Kong Christian den Siettes, den 6te Aug. 1746 indtrufne Dødsfald havde ingen Virkning paa vort Selskabs Tilstand eller Stilling, da det, tilligemed Gram, beholdt sin Præses og Secretair,

[62]) Histor. Abhandlungen der Königl. Gesellschaft der Wissenschaften zu Kopenhagen, aus dem Dän. übersetzt, zum Theil mit Vermehrungen u. Verbesserung ihrer Verfasser, auch eigenen Anmerkungen, herausgeg. von Val. Aug. Heinze. I—VIII. Bd. Kiel u. Altona. 1782—99. Det var et Tab for Literaturen, at denne Samling, der i Alt indeholder 34 Afhandlinger, tildeels vel ved Oversætterens Død i 1801, blev afbrudt; og at herved bl. a. Gramms Afh. om Christina af Lothringen ikke er bleven optaget.

og vedblev at virke, som hidtil, ved Deeltagelse i Bestyrelsen af Medaillevæsenet, ved Tilsyn med adskillige betydelige videnskabelige Arbeider og Værkers Udgivelse, som Regieringen fremmede og beskyttede, og ved de sædvanlige Forsamlinger og disses literaire Udbytte. At den nye Konge ved Geh. Raad Holstein, hvis Stilling i Staten og ved Hoffet ligeledes blev temmelig uforandret, efter sin Regieringstiltrædelse lod Selskabet forsikkre om den samme Naade og Beskyttelse, som hans høisalige Fader havde skienket det, blev længe uden mærkelig Indflydelse enten paa Selskabets pecuniaire Midler, eller paa dets Virkekreds. Selskabet beholdt den lille Capital, som det var i Besiddelse af ved Christian den Siettes Gaver og Anordning; og det kunde bestaae en lang Tid ved Renterne af denne, formodentlig ogsaa ved nogle tilfældige Indtægter af Medaillers Salg o. d., uden at det modtog umiddelbare Tilskud af Statscassen, anderledes end naar disse vare bestemte til Bestridelsen af Udgiften ved særskilte Arbeider, der henlagdes under Selskabets Bestyrelse. Vi gaae nu først over til at omtale saadanne Foretagender, som i den anden Afdeling af det Tidsrum, vi her betragte (eller fra 1748 til henimod 1780) enten allerede tilhørte den første Afdeling af bemeldte Periode, eller stode i Forbindelse med den Selskabet oprindeligen tillagte Forretning, at forestaae offentlige Skuepenges eller historiske Medaillers Opfindelse og Gravering, tilligemed Udførelsen af en Beskrivelse og Aftegning af den Kongelige Myntsamlig.

Hvad den sidste Gienstand angaaer, da anseer jeg det for overflødigt, at indlade mig paa nogen detailleret Undersøgelse og Fremstilling deraf, hvortil Materialierne, om de nogensteds ere bevarede, i det mindste ikke forefindes i Selskabets Protocoller eller Archiv. Det synes overhovedet, at efterat Myntsamlingen, ved Resolution af K. Frederik V. af 22. Nov. 1748, aldeles var bleven betroet daværende Justitsraad og Assessor Hielmstierne [63]) til Opsyn, "til Samlingens nøiere Eftersyn, og Forøgelse med adskillige Stykker, som deri endnu manglede," er denne Sag bleven unddraget Selskabets Deeltagelse og Medvirkning, som Corporation. Men uagtet man skulde ventet sig bedre Udsigter for Myntværket, naar det kom i een Mands Hænder, og det en Mand, der selv var Kiender og

[63]) Suhms Fortale til "Beskrivelse over danske Mynter og Medailler i den Kongel. Samling." p. XI.

Samler af danske Mynter, og for hvem man giorde Arbeidet og Opsynet med den kongelige Myntsamling saa beqvemt, som muiligt[54]): orløb der fra den Tid 32 Aar, hvori Hielmstierne ikke giorde andet, ad "forøge Cabinettet anseeligen ved Indkiøb af rare Medailler og Mynter, naar dertil Leilighed gaves." Hverken kom Myntsamlin- en i Orden, eller blev anbragt paa det for den bestemte Sted ("det ore Gallerie ved Christiansborg Slot"); eller den under den ældre Medaille-Commission og Videnskabers-Selskabets Bestyrelse begyndte Beskrivelse og Aftegning blev fuldført. Efter Hielmstiernes Død lev i August 1780 en ny kongelig Commission udenfor Videnska- ernes Selskab udnævnt til at modtage Samlingen af de Hielm- iernske Arvinger, bringe den i tilbørlig Orden, udsee et passende Hiemmested, og forfatte en Beskrivelse derover, som nu, efter Kon- elig Befaling, allene skulde skrives paa Dansk. Commissionen fuld- førte sit Arbeide i omtrent 8 Aar, saaledes at der 1788 kunde be- yndes paa Trykningen af Myntbeskrivelsen. Imidlertid havde man egyndt at lade de danske Mynter og Medailler stikke i Kobber, for a vidt dette ikke allerede var skeet. Man søgte at benytte de i en tidligere Tid af flere Hænder stukne og ætsede Plader over en- lte Mynter,[54 b]) saavidt de dertil fandtes brugelige, ved at lade dem trykke, omgivne med en kobberstukken Ramme, der saaledes tiente l at give det hele Kobberværk Eenshed i den ydre Form. Dette ar saaledes det eneste Udbytte (og et temmelig maadeligt) af al n Umage, Tid og Bekostning, som under Christian den Siettes Regiering var anvendt af den ældre Medaille-Commission og af Videnskabernes Selskab, for at bringe et saadant Arbeide i Stand; g et Exempel, som dette, at medens duelige Architekter i et kort idsrum kunde reise Palladser og colossale Pragtbygninger i Dan- mark, der endnu sætte os i Forundring, kunde Kongen i 50 Aar ke faae en Beskrivelse over sin Myntsamling bragt tilveie, er altid

54) "Paa det Arbeidet saameget des lettere, og, efter Hr. Justitsraadens Tid fra hans øvrige Forretninger, mere passende kunde fuldbringes, har da Kongen tilladt, at den hele Myntsamling maatte fra Konst- kammeret nedflyttes i det Danske Cancellie-Archiv, og der indtil sammes fuldkomne Istandsættelse bevares." Suhm. anf. St. p. XII.

54 b) Efter en Optegnelse (ud. Dat.) i Selsk. Archiv, bestod Samlingen af 59 Kobberplader i Folio, og 560 smaa Plader.

værd at bevare eller opfriske, som et Beviis paa, hvormeget det ved saadanne Foretagender beroer paa, at de fra Begyndelsen komme i de rigtige Hænder.

Et andet af de tidligere Foretagender, som havde været overgivet til Selskabets Bestyrelse, og som ligeledes døde hen under den nye Regiering, og det til Lykke, da man her havde valgt Fuskere, i Stedet for bedre Arbeidere, som havde været at faae, var Kong Christian VI. Norske Reise. Jeg omtaler den her endnu engang, fordi man seer, at Tanken om at udgive Værket, endnu ikke ganske var opgivet i de første Aar af Frederik den Femtes Regiering. Holstein bragte Sagen igien paa Bane i November 1748, og meente, at saamange Plader ikke burde være forgieves graverede; der burde tænkes paa at udgive Værket. Der blev ogsaa foretaget en Revision af Rocques Kobberstykker; men denne havde en Indstilling af Hielmstierne til Følge (3. Dec. 1748), at da saa mange Tegninger og Korter endnu manglede i Kobberstik, som fandtes i "Originalbogen", og Værkets Udgivelse derfor vilde blive for kostbar: om det ikke var bedre, at lade den fare, og derimod besørge et Par Generalkort over Norge. Herimod meente Præses: at siden Værket havde kostet saameget, burde det dog fuldføres og udgives. Endskiøndt det synes at en saadan Mening, yttret fra den Side, maatte have havt megen Vægt, findes ikke et Ord i Protocollen om Selskabets Beslutning, og intet af Betydenhed i den følgende Tid om den norske Reise, hvis Plader (nogle og 30 i Tallet) formodentlig for længe siden ere forsvundne eller indsmeltede.

I Stedet for dette Værk traadte et andet af langt større Vigtighed, der ligeledes var begyndt under Christian VI., men ikke før efter hans Død, og mod Slutningen af 1746 blev overdraget Selskabet: Udgivelsen af Capitain Nordens egyptiske Reise. Det var en Mærkværdighed, at den første videnskabelige og artistiske Reisebeskrivelse, som i det 18de Aarhundrede skeete, til det Land, hvis Oldsager og Monumenter i to tusinde Aar have været Gienstand for de nyere Nationers Studium og Beundring, skulde udgaae fra Danmark og en dansk Sø-Officeer. Den fortiente, tidligt bortdøde Forfatters Levnetsomstændigheder, og Udførelsen af den Reise, han efter Christian den Siettes Befaling og paa kongelig Bekostning i A. 1737 og 1738 giorde til Egypten for at undersøge og beskrive dette Lands Monumenter og øvrige Mærkværdigheder,

kunne vi her, som bekiendte, forbigaae.[55]) Efter hans Død (i Paris, 22. Sept. 1742), og efterat hans samlede Papirer og Tegninger vare komne til Danmark, var det den af det danske Søvæsen høit fortiente Grev Fred. Danneskiold, Nordens tidlige Velynder og Forfremmer, der tog sig af deres Udgivelse og udvirkede en Befaling af Christian VI. at det egyptiske Reiseværk, med tilhørende Kobbere og Korter, skulde bekiendtgiøres paa offentlig Bekostning. Den bekiendte Nürnbergske Kobberstikker Marcus Tuscher, en fortrolig Ven af Norden, blev kaldet her ind 1743, og ham overdraget at stikke Pladerne. Efter Frederik den Femtes Regieringstiltrædelse blev Værkets Udgivelse, og Tilsyn med Tuschers Fortsættelse af sit Arbeide, overdraget Videnskabernes Selskab ved et Kongel. Rescript af 16. Dec. 1746. Imidlertid vilde Kongen ikke for sin Regning anvende mere paa Værket, end det allerede havde kostet; og paalagde Selskabet at forsøge, enten i Danmark, eller udenlands, saasom i Nürnberg eller Augsburg, at finde en Forlægger saavel til dette Værk, som til den Norske Reise. Selskabet var af den Formening, at det vilde blive umueligt at finde Nogen, der paatog sig Forlaget, uden at kunne faae hvad der hidtil var anvendt paa det egyptiske Værk (Kobberpladernes Gravering) saa godt

---

[55]) Forf. har for lang Tid siden meddeelt en kort Skizze "Om Norden og hans Reise til Ægypten." Maanedskr. Athene. VII. 533—547. J. Møller har i Mnemosyne III. S. 113—124 leveret Bidrag til Nordens Levnet og Historien af hans Reise, for en Deel af Christian VI. egenhændige Breve. Vi lære heraf, at en fransk Aventurier, der kaldte sig Grev d'Esneval, og havde sluttet sig til Norden i Livorno, formodentlig har været den, der ved at meddele Christian VI. et Project til en Reise til Egypten, Nubien og Abyssinien, deels for at knytte Handelsforbindelser med disse Lande, deels for at udbrede Christendommen, har givet den første Anledning til Nordens Reise. Den eventyrlige Greve fik virkelig Kongen til at sætte endeel Penge paa ham, bl. a. "en Afskedspræsent af 1000 Rdlr." da han med sin Kone 1739 kom til Danmark; ved hvilken Leilighed Kongen skriver, at "han var hiertelig glad over, at han derved var denne avanturier qvit." D'Esneval fulgte virkelig med Norden til Alexandria, og som det synes ogsaa paa hele Nilreisen til Nubien, hvor man maatte vende om; eller, som Kongen udtrykker sig i et Brev til Schulin (Mai 1838), "Reisen i det Indre af Afrika løb uheldigt af, og de kunde ikke komme til Keiseren af Ethiopien."

som for intet. Man tog maaskee feil, ved her ikke at tænke paa en engelsk Boghandler; men Selskabet kunde i øvrigt med Føie være af de Tanker: at "siden fremmede Nationer og curieuse Folk "med Længsel venter at see et saa betydeligt Værk at udkomme fra "Danmark, vilde det ei være convenable, at Fremmede skulde ende "det, som ved den høisalige Konges Anstalt var begyndt." Frederik V., eller hans Minister, var imidlertid heri mindre liberal, end man skulde ventet sig. Han skienkede vel Videnskabernes Selskab Nordens Værk, "med hvad det til Dato har kostet" (d. v. s. Kobberpladerne, Manuskriptet og Tegningerne), og bifaldt at Tuscher "continuerer herefter, som tilforn at gravere Pladerne til dette Værk for 10 Rdlr. Stykket" (en næsten ubegribelig ringe Betaling); men for "at Værket hverken skulde blive liggende, eller blive Kongens Casse til videre Udgifter", skulde Selskabet "paa sin egen Bekostning og Risico" besørge de øvrige Pladers Gravering og Værkets Trykning.[56]) Endog paa hans Faders norske Reise, som der i 20 Aar havde været tænkt og arbeidet paa at bekiendtgiøre, vilde Frederik V. ikke anvende videre Bekostning; men paalagde Selskabet at forsøge, hvormange Exemplarer der ved Prænumeration kunde afsættes, og at erlægge det fra Omkostningerne til Papir, Trykkeløn, m. m. overskydende i Kongens Casse; en Befaling, der synes at have været reent uden Følge.

Selskabet besluttede, med Hensyn til Nordens Reise, at sikkre sig for Tab ved Prænumeration; og Udfaldet heraf, der synes at have været over Forventning, viste bl. a. at man ikke i Selskabet har havt nogen rigtig Forestilling om, hvor navnkundig Norden og hans egyptiske Reise var bleven i Europa, og hvormeget man ventede sig af dens Beskrivelse. Allene i England steg Antallet af Prænumeranter til 110; ogsaa i Tydskland og Italien fandt Værket betydelig Afsætning, og endnu længe inden der begyndtes paa Trykningen havde man 270 Prænumeranter, og kunde giøre Regning paa 300. Ved en besynderlig Forestilling om Selskabets Forhold til Subskribenterne, forsømte man den Fordeel, som Trykningen

[56]) "Dog saafremt der ved dette Oplag skulde blive Tab, da skal vores Casse ei besværes med nogen Udgift dertil; men i Fald derved skulde blive noget at vinde: da maa Gevinsten henlægges til Videnskabernes Societets Fond." (Rescr. af 5te Mai 1747.)

af et større Oplag kunde have givet, hvilken siden faldt i en engelsk Boghandlers Hænder. [57]) Uagtet denne og flere andre Omstændigheder, hvorved Selskabet maatte anvende Udgifter, som kunde været sparede, [58]) har upaatvivlelig Værket, hvis Prænumerationspriis var 8 Ducater for begge Dele, [59]) ikke allene dækket Omkostningerne, men givet et Overskud, særdeles efterat Pladerne vare solgte til England.

Da Capitain Nordens Dagbog og Optegnelser paa den egyptiske Reise ikke vare i saadan Orden, at de strax kunde gives i Trykken, overtog Gram først (4. Oct. 1747) at ville "deels igiennemsee, deels supplere" Nordens Manuskript; ligesom han ogsaa opsatte den Anmeldelse angaaende Værkets Udgivelse, der udgik med Indbydelsen til Prænumeration. Uheldigviis døde Gram 4 eller 5 Maaneder derefter, og Møllmann paatog sig, efter Holsteins Forslag, at fortsætte hans begyndte Arbeide med Giennemsynet af Nordens Reisedagbog (eller, som det hedder i Hielmstiernes Stiil, "igiennemsee og corrigere de Annotata, som i Sl. Nordens ægyptiske

---

[57]) Secretairen foreslog at lade en Snees Exemplarer trykke over Prænumeranternes Tal. Dette modsatte Møllmann sig af alle Kræfter, "fordi det vilde være imod Selskabets Reputation." (Man havde dog ikke forud bestemt Prænumerationen ved Oplagets Størrelse, eller forbundet sig til at indskrænke den til et vist Antal.) Secr. meente, "at saa lidet et Antal over kunde intet giøre til Sagen, da det var godt at tage de Penge med." Præses gik over til denne Mening, og den blev gieldende. Da nu de allerfleste Exemplarer af Nordens Reise optoges ved udenlandske Prænumeranter, forklares herved saameget lettere den franske Originaludgaves store Sieldenhed.

[58]) Saaledes havde man overdraget Møllmann, i Holland at forskrive noget Papir, som fattedes til anden Deel af Værket. Da dette kom, klagede Bogtrykkeren over, at det var baade mindre, tyndere og grovere, end det Papir, hvorpaa det øvrige af Værket var trykt. Man maatte da strax lade andet Papir komme. Møllmann indgav Regning over 275 Rdlr. for det forskrevne Papir, som Selskabet anviste til Udbetaling "da Justitsraaden burde være skadesløs, endskiøndt Papiret var casseret." (1757 10. Jan.)

[59]) Gram oplæste sit Udkast til en Prænumerationsindbydelse i Selskabet, d. 20de Oct. 1747. Man fandt deri intet andet at forandre, "end at Værket burde koste 8 Ducater i Stedet for 6, som var sat af Etatsraaden."

Reisebeskrivelse anføres;") ligesom Selskabet ogsaa havde besluttet, at Værket skulde oversættes saavel paa Fransk (ved Parthenay), som paa Tydsk, hvilket Just. Raad Scheidt paatog sig (20. Oct. 1747). Det sidste er neppe skeet; men Selskabets Beslutning herom synes at vise, at Nordens oprindelige Manuskript, som ikke blev udgivet, har været paa Dansk. I øvrigt kunde det omtalte Arbeide ikke let være kommet i uheldigere og langsommere Hænder, end Møllmanns, i hvis Levetid Værket aldrig havde seet Lyset, dersom ikke Præses og Selskabet uophørligen havde gientaget deres alvorlige Paamindelser. Over halvandet Aar varede det, inden Møllmann lod fremlægge Begyndelsen af det giennemgaaede og oversatte Manuskript (22. Dec. 1749),[60]) hvilket man nu vedtog at ville efterhaanden oplæse i Selskabet. Men det gik hermed saa langsomt, at det i Slutningen af Marts 1750 bemærkedes, "at det med Nordens Reise gik reent i Langdrag." Møllmann fik da gientagne alvorlige Erindringer af Præses: "at det allene beroede paa ham, at Værket ikke allerede var udkommet;" at Kongen havde spurgt, om det ikke snart blev færdigt; og at han dog "maatte lade alt andet fare, for at bringe Værket til Ende." Møllmann lovede dette; men "continuerede som sædvanligt at undskylde sig med Bibliotheket" (hvor han 1748 var bleven Bibliothekar). Ingen tænkte vel dengang paa, at det endnu skulde vare henved 4 Aar, inden den egyptiske Reise kunde see Lyset, uagtet

---

[60]) Secretairen havde med sig "Begyndelsen af det, Prof. Møllmann havde skrevet af Sl. Nordens Remarquer over den egypt. Reise, corrigeret i Henseende til den frantzøske Stiil og Talemaade af Mr. Parthenay." — "Jeg proponeerte at oplæse det i Societetet, da Prof. Møllmann kunde, mens jeg oplæste det, conferere det med sit Arbeide, for at see, om Parthenay havde attraperet hans Mening." — Saavidt man kan forstaae Hielmstiernes utydelige Stiil, synes det man maa forklare hans først anførte Ord saaledes, at Møllmann havde redigeret det corrigerede Manuskript paa Fransk, og Parthenay allene giennemseet det, hvilket dog maa forekomme noget usandsynligt. Det besynderligste var at Præses endelig vilde, at Grev Ranzau endnu engang skulde giennemgaae Arbeidet, "for at forandre det, som man meente at (den indfødte) Parthenay havde ei vel tourneret efter det frantzøsiske Sprogs genium;" og endskiøndt Hielmstierne bemærkede, at dette kun vilde give Disputer og Ophold, da Greven og Parthenay aldrig vilde blive enige, blev det dog derved.

første Bind virkelig blev færdigt i Efteraaret 1750; men blev holdt noget tilbage, da det, efter Selskabets første Beslutning, skulde have udkommet tilligemed andet Bind. Men nu var det ikke blot en Revision og Oversættelse af Nordens Beretning og Dagbog, som det kom an paa, eller paa at supplere og ætse Nordens Tegninger, hvormed Tuscher, der i Italien længe havde været en Omgangsven af Norden, var saa godt fortrolig; der skulde skrives en Fortale og Dedication til Værket, hvilket Møllmann selv maatte bringe i Stand; der skulde, efter hans eget Forslag, skaffes Vignetter og Initialer til Bogens Ziir; og til at opfinde disse var man den Tid saa fattig paa Artister og Tegnere i Danmark, at Selskabet tilsidst besluttede at forsøge "om Bisskoppens Famulus Rasch kunde persuaderes til at giøre Inventionerne og tegne dem; hvis ikke, maatte det giøres udenlands." (1751. 9. Jun.) Denne Mand, af hvem man mindst kunde ventet det, kom villigen og hurtigt Selskabets Ønske i Møde. Klevenfeldt, der havde anbefalet ham, fremlagde hans Tegning til en Vignet, og Selskabet var meget tilfreds med den; men da den i et følgende Møde kom Møllmann for Øie, opponerede han stærkt imod den, da derpaa var anbragt "en Elefant, som ikke stod ham an." [61]) Man forestillede ham, at han maatte da selv giøre et nyt Forslag, "hvilket for længst var ham proponeret; men da vilde han ikke." Nu var han da nødsaget til at paatage sig det; men de uheldige Vignetter maatte ogsaa vente henved to Aar, inden Møllmann kunde faae sin Invention, og en anden Elefant, i Stand; ligesaa længe varede det med hans Revision af Texten til anden Deel; og ikke førend den 19. Febr. 1753 kunde Slutningen af samme oplæses i Selskabet. Da denne omsider var færdig, opholdtes Værkets Trykning endnu

[61]) S. Luxdorphs underholdende Fortælling af denne Vignethistorie i et Brev til Suhm af 7. Sept. 1752. Møllmanns Opfindelse, i Stedet for den af ham casserede Vignet af Rasch, "som til at bestaae i et Slags Sammenligning imellem Danmarks Lyksalighed og Egyptens slette Omstændigheder." Men Møllmann kunde ikke tegne; han skulde betiene sig af en Officeer, og denne kunde ikke vente paa Møllmann, "da han skulde reise til Algier eller Marocco." Nu kom Sommeren og Møllmann reiste til Flensborg; og "det fornemste obstaculum, der er en Vignette, som skal sættes for ved Dedicationen," blev saaledes endnu i det andet Aar ikke bortrydet. (Luxdorphiana. p. 452. 53.)

fulde to Aar efter de Møllmanske Vignetter, da den ikke kunde begynde, før det var bestemt, hvad Størrelse disse skulde have, og hvor de skulde indsættes, og Møllmann, der synes at have tillagt disse uvæsentlige Ornamenter en urimelig Vigtighed, til den yderste Grad benyttede sine Collegers sjeldne Taalmodighed. [62])

Sex Aar vare forløbne, siden man havde overgivet Nordens Arbeider til Møllmanns Giennemsyn, og 3 Aar siden man havde ladet 1ste Bind, ufuldført eller uden Fortale, komme i Præmumeranternes Hænder. [62 b]) Endelig foredrog Secretairen for Selskabet (d. 14. Jan. 1754) at efterdi der baade fra Fremmede og Indenlandske indløb saa mange Klager over, at det egyptiske Reiseværk endnu ei var sluttet, [63]) var det nødvendigt, alvorligen og indstændigen at anholde hos Møllmann om "at han vilde see derhen, at Værket nu i denne Sommer kunde udkomme; eftersom det beroer paa ham allene, og Societetet saa ofte, men forgieves, har anmodet ham om at bringe Préfacen, Dedicationen og Nordens vitam til Ende." [64]) Da dette forebragtes Møllmann, "lovede han, efter Sædvane, at tænke der-

[62]) 1753. 19. Nov. Vaisenhusets Bogtrykker (Kiesel) havde forespurgt, om han kunde komme til at begynde paa den saa længe ventede 2den Deel af Nordens Værk, hvis Trykning vilde medtage 3 Maaneder, da han i saa Fald vilde udsætte Trykningen af en Bibel, som der skulde begyndes paa. Man besluttede: at Kiesel kunde udsætte Bibeltrykningen nogen Tid endnu, da Møllmann nu atter havde lovet, med det første at levere een Vignet, som var tilbage, og maatte haves inden Trykningen kunde begynde. Men hermed varede det endnu adskillige Maaneder.

[62 b]) Vel var det d. 4de Oct. 1747 vedtaget: at hele Værket skulde udkomme paa eengang; men, uden at derover findes noget i Protocollen, maa man have fraveget denne Beslutning. Den 23de Nov. 1750 besluttedes, at Møllmann, Tuscher, Baron Korf i Rusland o. fl. skulde have Exemplarer af 1ste Deel. D. 30. Nov. s. A. opsattes et Avertissement, til Indrykkelse i Aviserne: "at Enhver kan faae den 1ste Tome af Nordens Værk."

[63]) Allerede 1749 i Septb. tilskrev Ministeren i London, Baron Sølenthal, Selskabet, at han haabede, "man endnu i den gode Saison vilde oversende Værket, saasom Englænderne vente derpaa med stor impatience."

[64]) Den korte Udsigt over Nordens Levnetsomstændigheder, som ledsager 1ste Deel af den egyptiske Reise, har Møllmann heller ikke havt andet Arbeide ved, end at sætte den i Stiil. Alle hertil fornødne "Particularia" vare (10. Jan. 1752) meddeelte Selskabet af Commandeur Romeling.

paa;" men da han efter en Maaneds Tid atter blev manet, "lovede han positive til Paaske at bringe det til Ende;" hvilken Paaske dog kom meget sildigt. Der var saa meget at overvinde førend Møllmann kunde faae de endnu manglende Ornamenter i Stand, at ikke før den 11. Sept. 1754 kunde Secretairen forelægge Selskabet "de to sidste Initialbogstaver;" og da der nu atter kom et Ophold i Trykningen formedelst det ved Møllmann bestilte ubrugelige Papir, forsømte han ikke at tage Nytte af denne Standsning; thi først 10 Maaneder sildigere oplæste Justitsraad Carstens (9. Jul. 1755) Dedicationen til K. Frederik V. (hvilken man da vel maa antage at han, og ikke Møllmann, havde forfattet) og denne afleverede Registeret, som man sendte til Parthenay, "for at see det igiennem i Henseende til Sproget." — Det var vist ikke uden Grund, at man i Selskabet følte en meer end stille Glæde, og Secretairen en betydelig Lettelse, da han i Protocollen, med et Udtryk af denne Følelse, kunde meddele sit Referat til Selskabet (d. 6. Aug. 1755) "at den saa længe forønskede Tid endelig var kommen, da man kunde sige, at nu var Nordens Værk ganske færdigt." Heller ikke kan man undres over, at Præses da forlangte: at et Exemplar af begge Dele endnu i samme Uge maatte indbindes til Kongen "i de Bind, som Hans Majestæt sædvanligen bruger." [65]) Selskabet havde vel, i at bringe Udgivelsen af dette Værk i Stand, havt adskillige Vanskeligheder at overvinde (bl. a. den, at man endog savnede en ordentlig og duelig Kobbertrykker i Kiøbenhavn) [66]), som vi ikke saa let i vore Dage ville

---

[65]) Formodentlig menes her et eget Slags Læderbind (af de forhen saakaldte engelske Bind), hvorved man paa det store Kongelige Bibliothek kiender de Bøger, som skrive sig fra K. Frederik den Femtes Samling.

[66]) Allerede 1746 forestillede Thura Selskabet, hvor nødvendigt det var, at forskrive en duelig udenlandsk Kobbertrykker til hans danske Vitruvius, og andre lignende Arbeider. Man henvendte sig, efter hans Forslag til en vis Jac. Mirgelberg i Hamborg, for at erfare hans Fordringer; og Resultatet blev, at Kongen bevilgede Selskabet en Sum af 1000 Rdlr. hvoraf ham efterhaanden skulde udbetales 100 Rdlr. om Aaret; imod en Nedsættelse i Betalingen for hans Arbeide for Kongen og for Videnskf. Selskab til Halvdelen af den sædvanlige Priis; samt den Forpligtelse, at oplære et Par af Landets Børn i sin Profession. Herpaa meddeelte Kongen ham en formelig Bestalling som "Kobbertrykker ved Videnskabernes Collegio i Kiøbenhavn". (16. Aug. 1746). Ikke deeminbre

tænke os ved et Foretagende af den Art; men uden Møllmanns uovervindelige Arbeidsstræk og Seendrægtighed, havde det ikke medtaget 7 Aar at bringe et Værk for Lyset, hvortil endog de fleste Kobberplader, allerede før dette Tidsrums Begyndelse, laae færdige fra Tuschers Haand. Dog maatte Videnskabens og Forfatterens Venner være tilfreds med, at Selskabet og dets Præses havde en Indflydelse, der i det mindste i Løbet af nogle Aar kunde betvinge en vis inertiæ, hvorved ellers, efter al Sandsynlighed, Nordens Reise vilde have faaet en Skiebne, liig den, som blev Folio-Udgaven af Knytlinga Saga til Deel.[67]) Da Værket endelig kom ud, havde Selskabet i det mindste den Tilfredshed, at det inden kort Tid vandt en europæisk Navnkundighed, som indtil den Tid neppe nogen anden af danske Bogtrykkerpresser fremgaaet Bog kunde dele med Nordens Reise. I England i Særdeleshed blev den saa søgt, at man strax (1756) kunde sælge Pladerne til en Londonsk Boghandling; ved hvilket Salg Selskabet søgte at oprette noget af Tabet, som det led ved at have giort Oplaget for lidet.[67 b]) Foruden den med Anmærkninger berigede engelske Oversættelse i Folio ved P. Templemann, der udkom 1757, udkom en Anden, men uden Kobbere, samme Aar i Octav. Desuagtet blev Originaludgaven saa efterspurgt, sielden

har han neppe forrettet sit Arbeide til Vedkommendes Tilfredshed. I det mindste nævnes der som en Grund mere til at afhænde Pladerne til England, at de "forud vare lidet bedærvede og ilde medhandlede af Mirgelberg og hans Enke." (1756. 4. Aug.) I England har man uden Tvivl deels sat Pladerne i Stand, deels bedre forstaaet at aftrykke dem. Kobbertavlerne i den engelske Udg. ere, skiøndt senere Aftryk, for en stor Deel kiendeligen bedre end i Original-Udgaven.

[67]) Denne var færdig da Gram døde; paa en Fortale nær, som Møllmann paatog sig at skrive. Dermed hengik Aar; og naar man mindede ham om Fortalen, giorde han sig vred paa Bogen, og meente den duede intet, fordi Sagaskriveren giør Dronning Bothilde til en Datter af Keiser Henrik. (Luxdorphiana. p. 453. 458.) Følgen heraf, og af Andres Ligegyldighed eller Glemsomhed blev, at Bogen aldrig kom ud, og at Oplaget forsvandt.

[67 b]) Saaledes er Efterretningen om det utroe Bud, der bortskaffede Kobberplader, m. m. hos J. Møller (Mnemosyne IV. 55) urigtig. Besynderligt er det, at han har kunnet optage den, da han dog har havt Selskabets ældste Protocoll til Brug.

og kostbar,[68]) at de i Danmark ved Subskriptionen tilbageblevne Exemplarer efterhaanden forsvandt; og man vil snart kunne tælle de Exemplarer, som findes her i Landet. Hvad der ikke mindre taler for Værkets Fortieneste er, at det endog i Slutningen af forrige Aarhundrede kunde i Paris komme ud i en ny Udgave,[69]) som den bekiendte Orientalist Langlès besørgede, forøget med nogle Tillæg af ham Selv og af den engelske Oversætter. Den Berømmelse, som den kyndige Oversætter i sin Fortale tillægger **Norden**, at han var den første og endnu paa den Tid den eneste Europæer, der havde foretaget en pittoresk Reise i nedre og øvre Egypten (og det saa høit op, at Norden naaede langt ind i Nubien); at hans Fremgangsmaade i at aftegne Monumenterne var baade ny og meget heldig og nøiagtig; og at hans Reiseberetning forener Simplicitet med Troskab og Nøiagtighed i Beskrivelserne: er et Vidnesbyrd, som end mere bestyrker alt det Gode og Berømmende, der sagdes om **Nordens** Reise da den udkom.[70]) Videnskabernes Selskab havde saaledes, om endog Udgivelsen ved de her berettede Omstændigheder forhaledes meer end billigt, den Fortieneste, paa en værdig og passende Maade, og med et forholdsviis ringe Tilskud af offentlige Midler, at have bragt et Værk for Lyset, der giorde Forfatteren og Fædrelandet Ære, og lagde den første Grund til den Hæder og Berømmelse, som erhverves ved videnskabelige Værkers og Foretagenders Fremme og Beskyttelse, og som den danske Regiering i det 18de og 19de Aarhundrede har bestyrket og bevaret.

Nogle Aar førend det egyptiske Reiseværk blev færdigt, fik Selskabet et andet Reise-Foretagende, der gik ud paa et Land i den modsatte Hemisphære, under Tilsyn og Bestyrelse; og skiøndt det ogsaa hermed gik endnu mere i Langdrag, blev dog Frugten deraf

[68]) Dens Priis paa franske Auctioner har holdt sig imellem 2 og 300 Francs, i Forhold til Papiret og Exemplarerne; og ansættes endnu til 150—200 Fr. (**Brunet** Manuel du libraire. II. p. 565.) **Nordens** Reise aftryktes paa to Slags Papir; et Exemplar paa det større Papir findes i den Hielmstiernske Bogsamling paa det Kongel. Bibliothek.

[69]) Paris 1795—98 hos Didot. 3 Vol. 4. med reducerede og graverede Blader i Quartformat.

[70]) Jvf. bl. a. Monthly Review. Vol. XV. 1756. p. 249. 344. 485. o. flg. Goett. Anz. 1756. S. 121. (s. ogsaa 1803. Nr. 106.)

omsider et nationalt Værk, som man for sin Tid paa en vis Maade kunde kalde classisk, og som endnu i vor Tid er umisteligt, og aldrig vil kunne tabe sit historiske Værd. Regieringen havde i A. 1747 ladet den afskedigede Høiesterets-Assessor Dr. Juris Niels Horrebow (Broder til de to mathematiske Professorer Christian og Peder Horrebow jun.) foretage en physisk-oeconomisk og geographisk Reise i Island, saavel med Hensyn til at befordre Landets Opkomst og Velstand ved nyttige Indretninger og Anordninger, som ogsaa til "at erholde en nøiere Kundskab om Landets Natur og Beskaffenhed in re physica & astronomica," m. v. Denne Horrebow havde, som det synes, ved Uorden i sit Embede eller i sin oeconomiske Forfatning, paadraget sig Afskedigelse, og maaskee af Trang eller for at undgaae Creditorer, taget sig for at giøre denne Reise til Island, [71]) imedens hans Familie maatte blive tilbage i Kiøbenhavn. Ved Ansøgning og Forbøn af Broderen, Professor Christian Horrebow, opnaaede han, at K. Frederik V. tilstillede ham en kongelig Understøttelse til at opholde sig i Landet og bereise det i 3 Aar, bevilgede fri Overfart for hans Hustru og Børn til Havnefiord, [72]) og gav Løfte om "at naar han udrettede noget der paa Landet, vilde Kongen i sin Tid have Broderens Forbøn ("at ham udi hans bekymmerlige Omstændigheder, og til Soulagement for hans

[71]) I sin Dedication til K. Frederik V. foran hans "Tilforladelige Efterretninger om Island" bruger han det Udtyk: at han "ved saa underlig og uventelig en Anledning er kommen over til Landet." Den 24de Marts 1749 forekommer først, at "Prof. C. Horrebow havde ansøgt hos Præsidenten og Geh. R. Raben, at hans Broder maatte reise over til Island, for at observere remarquable Ting in physicis & astronomicis." Han fik af Prof. Buchwaldt en "pro memoria in physicis", og en anden af Broderen "hvorledes Poli Høide skulde observeres", m. m. Af en Optegnelse af Stampe (4. Mai 1749) seer man, at der blev "colligeret" blandt de Fornemme (Holstein, Raben, Reventlau, Thott, m. fl.) til Horrebows Reise. Geh. R. Raben gav 30 Rdlr.

[72]) Prof. Horrebow havde bl. a. indstillet: "at som hans Broders Hustrue bærer sin Modgang med Taalmodighed, i Henseende at hun i lang Tid har maattet leve separeret fra sin Mand; det ogsaa fra hans Side kunde befrygtes, at han ved sin Landflygtighed fra Kone, Børn og hans anden Familie maatte omsider decourageres udi de ham opgivne Forretninger; hun da maatte komme over til ham" — ligesom at han til sin Underholdning der paa Landet maatte bevilges 400 Rdlr. om Aaret, som det mindste, han kunde komme ud med.

Hustru og Familie, maatte gives allernaadigst Løfte om Employ i Fremtiden") i Erindring. Kongen overdrog tillige, i sit Rescript herom til Vid. Selsk. af 18. Decbr. 1750, Medlemmerne i Selskabet (navnligen Bisk op Harboe "som haver reist Landet igiennem, og kiender alting der nøie," Professorerne C. Horrebow og Ziegenbalg, og "de, som i Selskabet ere Jurister, Antiquarii og medici") at meddele N. Horrebow Instructioner og Veiledninger til at foretage sine Observationer, og opgive ham saadanne Punkter, som især kunde ønskes Oplysning om; ligesom Kongen ogsaa melder at have befalet Rentekammeret og Oeconomie- og Commerce-Collegium, at tilstille Selskabet Copier af de til ethvert af disse Collegier indkomne Projecter angaaende Landets Opkomst og Forbedring, hvilke Selskabet da maatte tilsende Horrebow, og i sin Tid, efter de fra Horrebow aarlig indkommende Oplysninger og Erklæringer, indgive Forestilling til Kongen. Imidlertid fandt man, uvist af hvad Aarsag, Anledning til, allerede i det følgende Foraar at forandre denne kongelige Resolution og at kalde N. Horrebov tilbage, hvorom Kongen i et Rescr. af 23. April 1751 underretter Selskabet, og derhos tillige: at Kongen har besluttet i samme Øiemed, som Horrebows Ophold paa Island skulde havt, at oversende til dette Land de to Magnæanske Stipendiarii, Philologen Eggert Olaffen og Medicineren Biarne Povelsen, som, foruden deres Stipendium og fri Reisebefordring, hver aarligen skulde nyde 100 Rdlr., for i flere Aar, eftersom Omstændighederne udfordrede det, at bereise Landet i videnskabeligt, oeconomisk og geographisk-statistisk Øiemed. De fornødne Instructioner skulde Selskabet Tid efter anden meddele dem, aarligen modtage deres Beretninger og Jagttagelser, og derom giøre Indberetninger til Kongen. — Horrebow derimod kom hiem i Aaret 1751, og Frugten af hans Reise blev især den, at han udgav en Bog under Titel af: "Tilforladelige Efterretninger om Island, med et nyt Landkort, og 2 Aars meteorologiske Observationer." Denne Bog (hvis Manuskript efter kongelig Befaling blev censureret af Selskabet, og Betænkning derover afgivet ved Luxdorph og Stampe) udkom egentlig i Form af et Stridsskrift. Den hamborgske Borgemester Joh. Anderson havde, for en stor Deel efter mundtlige Beretninger af Skippere og Handelsbetiente, forfattet et Skrift under Titel af "Efterretninger om Island, Grønland og Strat Davis", der efter hans Død blev udgivet, Hamb. 1746, og

som, hvad særdeles Island angaaer, vrimlede af grove Usandheder, nærgaaende og krænkende falske Beretninger om Landets Beskaffenhed og Tilstand, Indbyggernes Charakteer, Sæder og Levemaade, og mangfoldige Urigtigheder i statistisk, ethnographisk og naturhistorisk Henseende. I det Horrebow foretog sig, Paragraph for Paragraph, at giendrive disse ved nøiagtigere og sandfærdige Beretninger, gik han maaskee nu og da i sin polemiske Apologie for Island noget for vidt; men leverede dog overhovedet de bedste og paalideligste Efterretninger om Landets Tilstand, som man indtil den Tid besad, og vandt baade Regieringens og Indbyggernes Bifald;[73]) ligesom hans Bog ogsaa blev meget bekiendt og udbredt, da

[73]) Et Rescr. til Selskabet af 20. Apr. 1752 indeholder den Kongel. Resolution angaaende Bogens Trykning, hvori endeel artige Omstændigheder forekomme. Saaledes befaler Kongen, at "da det skal forekomme i hver Artikel, ja fast paa hver Side, at Auctor beskylder Borgemester Andersen for Usandfærdighed, Urigtighed, Galde og Bitterhed imod Landet, m. v. hvilke Repetitioner ei allene vilde falde endeel Læsere kiedsommelige, men ogsaa af endeel ansees for ufortiente, da Andersen har faaet sine Efterretninger af Andre, og Skriftet ikke af ham selv, men først efter hans Død er udgivet" saa skal der paasees, at "alt saadant paa engang i Fortalen afgiøres, og i denne forklares Nødvendigheden af at udgive Horrebows Bog mod Andersen, o. s. v." I Værket selv skal derimod "Andersens Bog ikkun historice blive refuteret, og med en vis menagement for den afdøde Mand, udi Henseende til hans Embede og Lærdom, og uden nærgaaende Expressioner, der snarere tiene til at svække, end bestyrke Sagen." Saaledes vil Kongen især, at Bogens 103die § indtil Enden, men fornemmelig den 106te, paa den Maade skal formildes. Fremdeles byder Rescriptet: "at da Author, ved at refutere Andersen, uformærket er falden paa, selv at anføre nogle Omstændigheder, som kunde give Fremmede unfornødne og ufordeelagtige Ideer om det islandske Compagnie, Øvrigheden, eller Indbyggerne i Landet, saasom naar han taler om disciplina domestica, at Konerne ikke give deres Børn at die, m. m., saa skal saadant enten udelades, eller gives en bedre Tour; ligesaa ville Vi at den etymologiske Observation i § 54, samt den Post om Serkerne udi § 88, skal, for Omstændigheds Skyld, udelades." I øvrigt kan man ikke see, at denne kongelige Befaling har virket meget til Formildelse af Horrebows billige, men trættende og monotone kritiske Vrede; ja, ved at efterseе de anførte §§. (og navnligen § 84, om Børnene) synes det rimeligt, at ingen af de befalede Udeladelser har fundet Sted.

den, efter kongelig Befaling, skulde oversættes baade paa Tydsk og Fransk. Frederik V. havde nemlig først (i Rescr. til Vidensk. Selskab af 20. 1752) befalet, at Horrebows Skrift skulde udgaae i to Editioner, den ene paa Dansk og Latin, et Sprog paa hver Side, den anden paa Tydsk; og derhos, til at bestride Værkets Trykning, skienket Forfatteren af Particulair-Cassen 300 Rdlr. Men efter en af Assessor Horrebow under 10de Mai til Kongen indgiven Forestilling "at Skriftet da ei vilde blive efter den moderne "gout, efterdi historiske Bøger nu ei sees at udgaae anderledes, end "ethvert Sprog for sig; foruden at Bogen derved vilde blive "alt for tyk": tillod Kongen, at den danske og tydske Udgave maatte trykkes hver for sig, og i Stedet for den latinske, en fransk Oversættelse, hvilken sidste det skulde paalægges Forfatteren "arkeviis at forevise til Eftersyn i det danske Cancellie", inden den tryktes. (19. Mai 1752.) [74])

Imidlertid havde man, som alt er berettet, fundet Grunde til at lade Island endnu nøiere og grundigere undersøge og bereise ved to indfødte Studerende, om hvis Dygtighed til dette Foretagende, Flid og Nidkiærhed til dets Udførelse, man havde forsikkret sig, og som ikke skuffede den Tillid, der vistes dem. Efter Selskabets vel grundede Formening, at disse to Reisende, til Øiemedets bedre Op-

---

[74]) En saadan fransk Oversættelse fra Forf.'s Haand udkom dog aldrig. Derimod har man: "Nouvelle Description de l'Islande &c. ouvrage trad. de l'Allemand de Mr. *Horrebows*, (sic). Paris. 1764. 2 voll. 8. Overs. dømmer selv meget uforbeelagtigt om sin Originals Form: "A juger de la litterature danoise par cette histoire, on ne pourroit en avoir qu'une idée fort desavantageuse. Rien de plus lache, de plus diffus & de plus monotone, que le Style de Mr. *Horrebows*, (som Overs. kalder: Ministre de la religion lutherienne). Outre cela il y régne un ton plaisanterie si singulier, qu'il ne sera pas du gout de tous les lecteurs." (Préf. p. V.) Dog har Overs. nøie fulgt Originalens Udtryk, kun udeladt nogle Gientagelser, og maaskee et eller andet Sted formildet Kritikens Bitterhed. Han berømmer ogsaa Bogens Materie, roser dens Nøiagtighed, og kalder den: "un beau sujet, presenté sous des couleurs fidèles, mais grossiéres & peu séduisantes." — Man har ogsaa en engelsk Oversættelse: The natural history of Iceland — translated from the danish original of Mr. N. Horrebow. Lond. 1758. p. 207. Fol.

naaelse, kunde have Nytte af en videre forberedende Underviisning i adskillige mathematiske, physiske og naturhistoriske Disciplinerm, og i Følge en herpaa udgaaende Forestilling til Kongen, bevilgede Frederik V. at de i et Aar, med kongelig Understøttelse, maatte forblive i Kiøbenhavn, for at lægge sig efter saadanne, til Reisen nyttige Kundskaber og Færdigheder, hvoriblandt ogsaa var Tegning. De tiltraadte derfor først i Foraaret 1752 deres Reise, og indsendte allerede samme Efteraar deres første Beretning til Selskabet. Fortsættelsen fulgte det næste Foraar, og saaledes sædvanligen hvert Halvaar. Foruden Reisens Dagbøger, der forfattedes af **E. Olaffen**, og de optegnede Bemærkninger og Jagttagelser, der ligeledes af ham redigeredes, indsendte de Reisende stundom ogsaa Plantesamlinger, Fugle og andre Naturalier, som forelagdes Selskabet. Breve og skriftlige Beretninger om Reisen bleve sædvanligen, ligesom Manuskriptet til Nordens Reise, i deres hele Omfang oplæste i Selskabets Møder; og efterat dette et Par Gange havde fundet Sted, besluttedes (1753, 11. Oct.) at et Udtog af det Oplæste kunde indføres i "de lærde Aviser", og dette efterhaanden fortsættes med de indkommende Beretninger. Disse skulde desuden af enkelte, dertil committerede Medlemmer (især Mathematikere og Botanikere) giennemgaaes; og de ved den Leilighed giorte Bemærkninger og Kritiker tilsendes de Reisende. Saaledes overgav man (1753, 16. Apr.) de første Gang indkomne "islandske Sager" til Circulation imellem Professorerne **Hee**, **Horrebow** og **Ziegenbalg**. Men heller ikke disse overilede sig, og Præses maatte i Mødet d. 7. Jun. minde dem om, at "siden de Hrr. Professorer endnu intet havde giort ved de islandske Sager, og Tiden nu var for Haanden (til Skibenes Afgang til Island), de altsaa nu vilde giøre en Ende derpaa;" hvorpaa Professorerne Horrebow og Friis desuden committeredes til at undersøge, "hvad Slags Droguer og mathematiske Instrumenter de islandske Studenter uforbigængelig behøvede," og som Selskabet da vilde bekoste. Om den modtagne Erindring af Præses har frugtet, sees ei af Protocollen; men vel at Professor Ziegenbalg ogsaa i det følgende Aar (1754, 1. Mai) maatte opfordres til "at sende Secretairen sine og de andre Professorers Remarques til de islandsk Studenter, da Skibene nu tage bort, og Tiden ei længere kan udsættes; hvilket han og lovede." Medicineren Buchwaldt var den, som især maatte tage sig af den naturhistoriske Deel

af de indsendte Bemærkninger og Samlinger; og man seer, at han var temmelig flittig i at meddele sine Bemærkninger derover. Længere hen nedsendtes engang "en Relation om det forfærdelige Jordskielv, med Torden, Lynild samt ildsprudende Bierge i Island;" og da denne Beretning fandtes "i mange Henseender meget curieux", men Stilen utydelig, overdrog man Luxdorph at give den til "Mr. Erichsen" (den siden berømte Professor og Conf. R. **John Erichsen**, som iøvrigt selv just ikke var fortrinlig som Stylist) for "at revidere og forbedre den i Henseende til Stilen", inden den trykkedes i næste Tome af Selskabets Skrifter.

I November 1757 hiemkom de islandske Reisende, efter 5 Aars Fraværelse; og det første, Selskabet modtog fra dem, var "en Memorial om deres slette Omstændigheder, hvori de bad, paa nogen Maade at maatte blive soulagerede." Selskabet, som allerede paa den Tid ikke sielden viste en Liberalitet, der gik over dets ringe Evner, bevilgede strax "til videre af Selskabet Casse, 200 Rdlr. for begge til fornødne Klæder og Underholdning;" endskiøndt Selskabet allerede i de to sidste Aar havde bevilget hver af dem 60 Rdlr. til Erstatning for deres Stipendium af Borchs Collegium, der ophørte for dem i A. 1755. Derimod vilde Selskabet ikke for Øieblikket gaae ind paa deres videre Begiering, "at betale for dem 150 Rdlr. i Croner, som de havde laant i Island." (19. Apr. 1758.) Buchwaldt, Horrebow, Ziegenbalg og Kratzenstein committeredes til at træde sammen med de islandske Studenter, for at afgive en Betænkning, hvorledes deres Journal og Observationer bedst kunde befordres til Trykken, og deres Samlinger komme til Nytte. Hvor betydelige disse have været, kan sluttes deraf, at Procantsleren (E. Pontoppidan) foreslog, (1757, 16. Nov.) at "den Sal, som er over Communitetet, og paa nærværende Tid ei bruges til noget" kunde benyttes til der at hensætte og giemme "de islandske Naturalier;" hvorom besluttedes, at Secretairen skulde tilskrive det theologiske Facultat. Fra Olafsen og Paulsen indkom snart et Forslag om Formen og Maaden hvorpaa de meente, at deres Beskrivelse bedst kunde udgives, og ligeledes en Betænkning fra Professor Horrebow, hvortil de øvrige Medlemmer af Comitteen "refererede sig, da de vidste intet at lægge dertil." Selskabet bifaldt Planen, og anbefalede Forfatterne jo før jo heller at lægge Haand paa Værket; ligesom man ogsaa tilskrev Rentekam-

meret, at "Societetet forhaabede, Hs. Maj. vilde tilstaae de to Observatores, medens de havde dette Arbeide under Hænder, det samme der blev givet dem saalænge de vare i Island (200 Rdlr. aarlig for hver af dem) da de ellers slet intet havde at subsistere af."

Med Udførelsen af dette Foretagende gik det imidlertid endnu mere i Langdrag, end med det egyptiske Værk; og det synes som baade Selskabet og Forfatterne i flere Aar have tabt den islandske Reises Udgivelse reent af Sigte. Dertil bidrog vel noget, at Biarne Paulsen i A. 1760 blev udnævnt til den første Landphysicus i Island, [75]) hvorfra han dog endnu et Par Gange i A. 1761 og 1762 nedsendte islandske Herbarier og andre Naturalier til Selskabet. Men skiøndt Egg. Olassen, der imidlertid havde anvendt sin Tid og utrættelige Arbeidsomhed paa en stor Deel Skrifter, i bunden og ubunden Stiil, i hans Modersmaal, [76]) ikke før i A. 1767 blev befordret til Vicelaugmand i sit Fædreland, blev Manuskriptet upaaagtet henliggende hos Professor Rottbøll til 1769. Da berettede endelig Hielmstierne for Selskabet (1769, 17. Febr.) at: "da det islandske Værk, der havde kostet saameget Arbeide og saa mange Penge, endnu ligger reent begravet, uden at der tænkes paa at udgive det, havde han formaaet Professorerne Schøning og Erichsen til at giennemgaae det hele Værk, forandre Stilen, hvor den

[75]) Efter Stiftamtmanden Grev O. M. Rantzans Forslag, havde Selskabet besluttet (19. Febr. 1759) at ville indgaae med en Forestilling til Kongen, om Ansættelse af en Landphysicus paa Island, hvortil man vilde foreslaae Poulsen. Men da Holstein hørte, at dertil vilde udfordres 500 Rdlr. aarlig, og 950 Rdlr. til Huus og Instrumenter, meente han det var tienligst, at udsætte Sagen til videre. Den maa dog vel være kommen i Gang, siden Poulsen 1760 blev ansat.

[76]) Eggert Olassen (f. d. 1. Sept. 1726, Student fra Skalholts Skole 1746) var sin Tids meest udmærkede islandske Digter, der glorde Epoke i den nyere islandske Poesie; desuden en meget fortient og yderst flittig og frugtbar Forfatter, ikke allene i islandsk Philologie, Historie, Oldsager og Lovkyndighed, men ogsaa i Landoeconomie. En stor Deel af hans utrykte Arbeider forgik, da han 1768 d. 30. Mai fandt et tragisk Endeligt, ved at drukne med sin unge nygifte Hustru, idet han vilde føre hende hiem til sin Bolig, Gaarden Hofstad i Myresyssel, og i en Baad seilede over Breidefiord. (Hans fleste overblevne og forgaaede Arbeider opregnes i en kort biographisk Artikel over E. Olassen af Et. Raad og Geh. Archivarius F. Magnusen. Minerva. 1803. II. 307.)

maatte skurre i danske Øren, udelade alle Repetitioner, og Alt hvad som kunde synes fabelagtigt og ei efter vore Tiders Smag, ligesom "alle saadanne raisonnements i Naturalhistorien, som ei maatte findes at være grundede." De to berømte Lærde, som Secretairen, der saaledes har en sand Fortieneste af at være den, som det skyldtes, at dette vigtige Arbeide blev fremdraget for Lyset, havde anmodet om dertil at række en hielpende Haand, erklærede sig strax villige dertil; allene under den billige og vel grundede Betingelse, "at de erholdt Forsikkring om at deres Arbeide ei skulde være forgieves, men at det saaledes corrigerede Værk virkelig maatte komme ud." Selskabet besluttede da tillige, at Naturforskeren **M. T. Brünnich**, der ventedes hiem fra sin Udenlandsreise,[77]) skulde formaaes til at revidere den naturhistoriske Deel af Reisen, og Prof. **Rottbøll** særdeles de botaniske Materier. Selskabet havde den Tilfredsstillelse, at Arbeidet i dette Tilfælde var kommet i de rigtige Hænder. Udgiverne gik ud fra den rigtige Grundsætning: at indskrænke de af Selskabet ønskede Forandringer og Forbedringer til Stilen, og til at giøre denne "tydelig og nogenlunde flydende;" men derhos i Hovedsagen, og saameget som muligt, at lade Forfatterne tale med deres egne Ord, ligesom ogsaa at lade Værket beholde dets oprindelige Form af en Reisebeskrivelse, hellere end, efter Selskabets første Hensigt, at omstøbe det i en systematisk Form; hvorved Værket ikke allene for Mange vilde blive mindre læseligt, men en saadan Omarbeidelse ogsaa, efter Forfatterens Død, baade vilde være meget besværlig og meget betænkelig. (s. Schönings Fortale.) Da Erichsen 1771 bortkaldtes fra Sorøe Academie, for at ansættes som Committeret i Rentekammeret, fuldførte Schöning med stor Omhu det islandske Reiseværks Udgivelse for Selskabets Regning i Sorøe, hvor dette classisk-nøiagtige, paalidelige og grundige Arbeide udkom i to Quartbind 1772.[78]) Dets almindelig

[77]) Han giorde med Kongelig Understøttelse en vidtløftig Reise giennem Europa i A. 1765—69; og blev 1769 udnævnt til Professor i Naturhistorie og Oeconomie ved Kiøbenhavns Universitet.

[78]) **Eggert Olassens** og **Biarne Povelsens** Reise giennem Island, foranstaltet af Videnskabernes Selskab i Kiøbenhavn, og beskreven af **Eggert Olassen**; med dertil hørende 51 Kobberstykker og et nyt Kaart over Island. 1. 2. Deel. Sorøe 1772. 1040 S. 4to, foruden det meget fuld-

erkiendte Værd, som historisk-statistisk og ethnographisk Kildeskrift, foranledigede ikke allene at det snart blev oversat paa Tydsk; men endnu 1801 udkom i Paris en fransk Oversættelse i 5 Octavbind, med (60) nye (efterstukne) Kobberplader i Quartformat.

Det kan ved denne Leilighed berøres, at der paa et enkelt Sted i Selskabets Protocoll forekommer en Yttring, hvoraf det lod sig formode, at Selskabet ogsaa havde havt Deel i Udgivelsen af et andet, i sin Tid meget yndet og ikke uheldigt chorographisk Arbeide: **E. Pontoppidans** "Norges naturlige Historie." Forfatteren, der var et af Selskabets tidligste eller oprindelige Medlemmer, blev allerede 1747 udnævnt til Biskop over Bergens Stift, hvor han blev indtil han 1755 kaldtes tilbage, for at ansættes som Procantsler ved Kiøbenhavns Universitet. Pontoppidan har desuagtet meddeelt ikke faa Bidrag til Samlingen af Selskabets Afhandlinger; men iblandt Mængden af den arbeidsomme Mands særskilt udgivne Bøger var ogsaa den norske Naturhistorie, som en Frugt af hans Ophold i Bergen. Det hedder om den (1753, 7. Jun.) "Biskop **Harboe** tog den anden Deel af Biskop Pontoppidans norske Historia naturalis til sig for at giennemsee den, og siden levere den til Justitsraad Finkenhagen (Waisenhusets Directeur eller Inspecteur) for at befordres til Trykken." Man maa heraf slutte sig til, deels at Manuskriptet i det mindste har gaaet igiennem Selskabets Hænder, da det nedsendtes af Forfatteren, (hans Fortale til anden Deel er dateret: Bergen, den 24de April 1753); deels at Bogen formodentlig er bleven trykt uden Bekostning for Forfatteren, og rimeligviis paa Vaisenhuusboghandlingens Forlag. Der findes ogsaa Spor til, at Pontoppidan er bleven understøttet til dette Foretagende ved at

---

stændige Register, (forf. af Prof. **Schøning**), og et Tillæg "om de islandske Urter" af **Dr. J. G. König**, der 1764 havde giort en botanisk Reise til dette Land. — Det synes paafaldende, at man faa Aar efter at Olassens og Povelsens Reise var udkommet, atter paa offentlig Bekostning lod Island bereise, imedens man slet ikke tænkte paa Norge. I Aarene 1775—77 giorde nemlig Kammersecretair **O. Olavius** en oeconomisk Reise giennem en betydelig Deel af Landet, som han beskrev i et ikke mindre lærerigt og vigtigt Værk ("Oeconomisk Reise igiennem de nordvestlige, nordlige og nordostlige Kanter af Island"), der udkom med Regieringens Understøttelse, beriget med Tillæg og en ypperlig Indledning af **Erichsen**. Kbh. 1780. 2 Bd. 4to.

Selskabet bekostede nogle af Tegningerne og disses Gravering (ved G. de Lode). Om ingen af Delene ytrer han dog noget i sin Fortale; og heller ikke findes noget videre, end de anførte Ord, denne Sag vedkommende, i Selskabets Protocoll.

I det vi nu gaae over til, i den 1ste Periode af Selskabets Tilværelse, at omtale de øvrige, deels videnskabelige, deels practiske Foretagender, som det har havt under Bestyrelse: maa Begyndelsen skee med et af de tidligste og vigtigste, Tilveiebringelsen af bedre Landkort over det danske Riges Lande og Provindser. Det tidligste Spor til at Selskabet ogsaa vilde befatte sig med en saadan Gienstand for dets Virken, forekommer vel allerede 1753 (27. Jun.), da General-Conducteur C. Hammer i Aggershuus Stift giennem Selskabet søgte om et Tillæg til sin Gage af 200 Rdlr., hvorfor han tilbød sig at forfærdige et generalt og specielle Kort over Norge. Men dette Andragende, som Endeel vare imod, der ansaae alt for specielle Landkort for overflødige, førte ikke til andet, end at Sagen udsattes, og at Præses lovede at undersøge, hvorledes det forholdt sig med de norske Specialkort, som allerede i Frederik IV. og Christian VI. Tid vare optagne. — Den første Oprindelse til de danske Landkort, hvis Forfærdigelse, tilligemed alle derhen hørende Sager og Arbeider, Selskabet derefter har bestyret i en Række af over 80 Aar, finder man i Begyndelsen af 1757. En "in Mathesi og i at optage Korter vel erfaren Studiosus," Peder de Kofod, havde indgivet en Memorial, hvori han tilbød sig at forfærdige specielle Kort over alle danske Provindser, hvorfor han "ingen anden Belønning forlangte, end at blive Professor designatus Matheseos ved Gymnasiet i Odense." At dette ikke var at forstaae bogstaveligt, men at det tillige var Kofods Mening, at han i sine Kort-Arbeider maatte finde et Levebrød imedens han ventede paa Professoratet, viste sig i Eftertiden. Da denne Kofod i øvrigt, foruden andre berømmelige Vidnesbyrd om sin practiske Duelighed, i Særdeleshed fremlagde de bedste Anbefalinger fra Generalbygmesteren, Gen. Major Thura: besluttede Selskabet at indgaae med en Forestilling herom til Kongen. (1757, 14. Febr.) Frederik V. bevilgede (ved Rescr. af 25. Febr.) Selskabets Indstilling; P. Kofod

erholdt Bestalling som designeret Professor i Odense, dog uden Løn, indtil forefaldende Vacance; imod at han skulde forpligte sig til aarligen, efter den ham af Selskabet opgivne Plan, at indlevere et eller to Specialkort over Danmark, udførte "med al muelig Accuratesse i Tegningen og Ziirlighed i Graveringen;" med hvilket Arbeide der strax til Foraaret skulde begyndes. Selskabet besluttede at overdrage Kofod til en Prøve at optage og tegne Kiøbenhavns Amt, og naar dette var færdigt, vilde Selskabet undersøge dets Beskaffenhed, og afgiøre, hvorvidt det kunde tages til Mønster for de følgende. Kofod leverede dog først i det følgende Aar dette Kort færdigt, hvilket efter Forfatterens derom til Selskabet indgivne specielle Regning havde kostet 540 Rdlr.; i det han overlod til Kongens eget Godtbefindende, om denne Sum, eller en Deel deraf, maatte blive ham erstattet. For Fremtiden, hvis Arbeidet skulde fortsættes, vilde han ei kunne paatage sig det ringere end 600 Rdlr. aarlig; hvori dog intet vilde være beregnet for hans eget Arbeide og Møie. Han haabede derimod at kunne levere 2 Amter om Aaret, og saaledes i en Tid af 6 til 7 Aar at bringe de siællandske Amtskort til Ende; hvilke han ogsaa vilde paatage sig, paa egen Bekostning og Risico, at lade stikke i Kobber. Kongen bevilgede (Rescr. af 8. Dec. 1758) 300 Rdlr. for det første, og ethvert af de følgende paa samme Maade udførte Specialkort; men Prof. Kofod erklærede længere hen for Selskabet, at det var ham umueligt at fuldføre et Kort for de ham tillagte 300 Rdlr., da dette kun var Halvdelen af de Omkostninger, han havde viist, vilde medgaae til ethvert Kort. [79])

Kofod døde allerede 1761, og bragte ikke meer end det ene Amtskort tilveie; hvilket vel nogle Aar efter blev reduceret og ved

---

[79]) Selskabet indgav i den Anledning en Forestilling til Kongen (15. Febr. 1759) og Resolutionen (af 22. Febr.) blev gunstig for Kofod. Efter Selskabets Anbefaling bevilgede Kongen ham 600 Rdlr. for ethvert færdigt Kort; og saaledes ogsaa for det leverede Kort over Kbhavns Amt. Aaret efter søgte han "om Forskud af de 600 Rdlr." hvoraf han allerede havde optaget 200 Rdlr. (20. Mai 1760.) I et Brev til Selskabet fra Rentekammeret, erindrer dette Collegium, at hvis et nyt Kort ikke leveres af Kofod, kunde Kammeret ikke uden kgl. Resolution "godtgiøre de sidste 600 Rdlr."

trigonometriske Operationer corrigeret af **Wessel**; men dog overhovedet kun er at betragte som et foreløbigt Prøvearbeide, der ikke gik ind i Selskabets paafølgende nye Plan for de geographiske Kort-Arbeider. Et andet Kort over Roeskilde Amt, hvorpaa Kofod havde begyndt, var ved hans Død ufuldført, og Regieringen betalte det ene Kort over Kiøbenhavns Amt med det firedobbelte af den Sum, der var bevilget for ethvert saadant Kort.[80]) Kofods Navn vil imidlertid blive erindret, som den første, der bragte den for Danmarks Geographie høist vigtige Sag paa Bane, og ved sit Prøve-Arbeide over Kiøbenhavns Amt bevirkede saameget, at denne Sag med fortrinlig Opmærksomhed blev omfattet af Selskabet og dets Præses.[81]) Professor **Hee** blev det overdraget, at udkaste en Plan til Kortvæsenets Indretning og Fortsættelse i Fremtiden; (oplæst 9. Febr. 1761); og en lignende Plan indkom fra daværende Decanus paa Communitetet **Thom. Bugge**, en ung theologisk Candidat, som fra tidlige Aar havde dyrket de mathematiske Videnskaber. Geh. Raad **Holstein** fandt dette Foretagende at være af den Vigtighed, at det fortiente at understøttes af Staten med meer end almindelig Opoffring, og forlangte Selskabets Erklæring: i hvor lang Tid det danske Kort-Arbeide kunde fuldføres, naar dertil an-

---

[80]) Kofod havde for det færdige, og for et under Arbeide værende Kort medtaget 1200 Rdlr., og endnu 600 i Forskud. Dette Forskud blev eftergivet, og desuden blev en Sum af 1000 Rdlr. anviist til Indkiøb af hans Instrumenter og til Betaling af hans Gield, i Alt 2800 Rdlr. (Rescr. 18. Dec. 1781.)

[81]) **Bugge** (i Fort. til sin "Beskrivelse over Opmaalings-Maaden, som er brugt ved de danske geograph. Korter": Kbh. 1779, p. X) tillægger Geh. Raad. **Hielmstierne**, "Selskabets nærværende Præsident" den Berømmelse, "at den geographiske Landmaaling skylder ham ikke allene sin første Tilværelse, og det i det kritiske Aar 1762; men endogsaa dens paafølgende stadige Fortsættelse;" ligesom ogsaa "de astronomiske og geographiske Videnskabers store Mæcen, Statsmin. Grev **Thott**", at denne bestandigen har yndet og befordret disse Arbeider." Man seer imidlertid let, at det er den sædvanlige store Redebonhed til at lade levende Mægtige vederfares al muelig Ret, som her fører Ordet. Men det vilde være meget ubilligt, her at forbigaae **J. L. Holstein**, som netop var den, der først anbefalede det for sin Tid saa betydelige Foretagende til Frederik V., og bevirkede en saa liberal Understøttelse til dets Fremme.

vendtes en Sum af 12,000 Rdlr. paa eengang, og 1200 Rdlr. aarligen? — Professor Hee afgav derover en Erklæring; men en Hoved-Vanskelighed, som man her, ligesom ved mange flere videnskabelige og practiske Foretagender den Tid maatte støde paa i Danmark, var at duelige Hænder fattedes til Arbeidet. At oplære geographiske Landmaalere, var derfor noget af det første, der maatte tænkes paa. Sagen modnedes med noget meer end den sædvanlige Hurtighed i Selskabet; da en af Kongen udnævnt Committee, uden Tvivl foranlediget af Præses, fik det Hverv at forberede den. Efter dennes Erklæring, og Forestilling af Præses, bevilgede Kongen bl. a., med Hensyn til den afdøde Prof. P. Kofod, at der, til Indkiøb af de i sin Tid ved ham anskaffede Instrumenter, og til hans Gields Betaling, maatte anvises en Sum af 1000 Rdlr. og desuden endnu 5—600 Rdlr. til flere Instrumenter. Dette indeholdtes i det vigtige Kongelige Rescript af 26. Jun. 1761, som foreskriver Plan og Indretning af den hele geographiske Landmaaling, og den derpaa byggede Reduction, Tegning og Gravering af danske Specialkort, som nu bestemtes til 4 over Siælland, foruden et Generalkort over denne Ø. Rescriptets Anordninger i den Henseende grunde sig paa den, efter Kongelig Befaling, afgivne Erklæring af en Committee i Videnskabernes Selskab, bestaaende af Etatsraaderne Luxdorph og Hielmstierne, Justitsraad Horrebow, Professor Chr. Hee, og designatus Prof. Philos. & Math. ved Kbh. Universitet J. N. Holm, Ingenieur ved Grændsemaalingen i Norge. Disse befaledes nu fremdeles at sammentræde (Holm for saavidt som han i Kiøbenhavn var tilstede, i øvrigt ved Correspondents) for "under Videnskabernes Societets Direction at bære al muelig Omsorg for dette nyttige Værks Indretning, Begyndelse og Fremgang." Dette var saaledes den første Oprettelse af Selskabets Landmaalings-Commission, der bestod i 80 Aar, indtil den i A. 1841, da de danske Kort-Arbeider fra Selskabets Side betragtedes som sluttede, blev ophævet.

I dette Rescript fremstilles Landets "generelle og geometriske Opmaaling", og alle naturlige og politiske Situationers rigtige Bestemmelse i det fornødne Detail, som et af Hoved-Formaalene for det nye Kort-Arbeide; men tillige med fortrinligt Hensyn til "Landets Strandbredder og Søkyster, med derhos "beliggende Skiær og Klipper (?); hvilken sidste Landmaaling har

"stor Influence udi et Lands Forsvar, enten til at bedække Ky-"sterne, eller reglere Krigsoperationerne; men i Besynderlighed i "Handelen og Navigationen, naar Kysterne, de Søfarende til Efter-"retning, aflægges paa deres rette Længde og Bredde," m. m. For at kunne tilveiebringe Landmaalere med den til geographisk Opmaaling fornødne grundige Kundskab i Astronomie, theoretisk og practisk Geometrie, Hydrographie og Kort-Tegning, har Kongen ladet udgaae Rescript til "Rector, Procancellarius og Professores ved Kiøbenhavns Universitet" om uopholdelig at lade det runde Taarns Observatorium sætte i behørig Stand, "at det kunde komme til at balancere med de fornemste Observatorier i Europa"; for at de som antages, eller have Lyst til Landmaalingen, der kunde øve sig i at observere.[82]) Den for saadanne Subjecter fornødne Underviisning paalægges det Prof. Hee at meddele dem, deels ved Forelæsninger over den theoretiske og practiske Geometrie, samt baade "det geographiske og hydrographiske Kort-Væsen"; deels ved at forfatte de dertil fornødne Lærebøger.[83]) Herfor tillægges ham 300 Rdlr. aarlig af den Kongel. Casse, imod at han tillige skulde have Opsyn over samtlige Arbeidere ved Kortvæsenet, og holde to Værelser med fornødne Tegneborde og andre Indretninger, hvorfor Hee endvidere tillagdes 100 Rdlr.

[82]) At dette Rescript om Observatoriets Istandsættelse af 26. Jun. 1761 (jvf. Nyerups Univ. Ann. S. 338) har virket noget, finder man ingen Spor til. Det var ikke før 1766 og 1768, at nye Instrumenter bleve anskaffede for de af Kongen skienkede 2000 Rdlr. (Nyerup l. c. S. 367.) I hvor utrolig slet en Tilstand disse Instrumenter og hele Observatoriet var ved Etatsraad C. Horrebows Død 1776, (tildeels formedelst Broderens, den designerede Professor P. Horrebows Forsømmelighed) sees af Beretningen herom af Hee og Kratzenstein. Nyerup S. 413. Jvf. Ursin om Observatoriet paa Rundetaarn S. 40. 41.

[83]) Om og hvorledes Hee udførte det førstnævnte Hverv, kan ikke oplyses; hvad Lærebøgernes Udarbeidelse angaaer, da havde man heri vel neppe henvendt sig til den Rette, og de udkom aldrig. Chr. Hee, f. paa Thyholm d. 5te Apr. 1712, blev, efter sin Hiemkomst fra en Udenlandsreise, Lector Matheseos ved Sø-Etaten, 1747 Medlem af Vidensk. Selskab, 1759 ansat som Professor i Mathematik og Philosophie ved Universitetet og 1761 Magister. Han var maaskee i sin Tid en lærd Mathematiker, reiste to Gange udenlands, og var Medlem af det Berlinske og flere Videnskabers-Selskab; men skrev aldrig andet, end et Par latinske Disputationer, og paa danskt to mathematiske Afhandlinger i Selskabets Skrifter.

aarlig af den til Kort-Arbeiderne bestemte Sum, indtil han, og det saasnart mueligt, "til det geographiske Værks Drift, med en Professor-Residents kunde blive soulageret;" og skulde da "et Landmaaler-Bureau heftes til saadan Residents og Bolig", og de sidstnævnte 100 Rdlr. bortfalde.

Til at udføre den geographiske Opmaaling og Kort-Tegning skulde antages to duelige Landmaalere, som i et Aar skulde nyde den fornødne Veiledning og Underviisning, og imidlertid have hver 100 Rdlr. for dette Aar; men naar de af Videnskabernes Selskab vare prøvede og befundne dygtige til Arbeidet, skulde der tillægges hver af dem 300 Rdlr. om Aaret. Endvidere bevilgedes 100 Rdlr. aarligen for to faste Dagleiere i Marken til hver af Landmaalerne, hvilke ikke kunde haves ringere, end en Mark i Dagløn for hver af de 5 Sommermaaneder. I Henseende til den øvrige Hielp, Landmaalerne maatte behøve af Haandlangere, "fire til sex for hver", da vilde Kongen befale Vedkommende, saavel paa de kongelige, som paa Proprietairernes Godser, at være dem behielpelige med Mandskab, og skaffe dem fri Befordring [83 b]). Desuden "behøve disse to Landmaalere nødvendigen, ligesom Professor Kofod, to Studenter med sig, som kunde forrette de mindre Operationer, og saaledes oplæres i den geographiske Landmaaling", for at kunne ved Dødsfald eller andre Tilfælde træde i de Afgaaendes Sted. Disse Studenter skulde imidlertid hielpes til Beneficia ved Universitetet, optages i et af Collegierne, eller "nyde et Par Koster paa Communitetet." [84]) Ligesom saadanne Studenter og Medhielpere ved Landmaalingen lovedes Ansættelse ved Kort-Væsenet, naar dertil gaves Leilighed, eller at haves i Kongens Erindring til

---

[83 b]) Det i den Anledning udgaaende Kgl. Rescript af 22. Apr. 1763, som paabyder det Fornødne med Hensyn til Landmaalernes Understøttelse, vil findes optaget blandt Bilagene.

[84]) Ved Rescr. af 18. Decbr. 1761 tillægges to af de fire Studenter, som antages til at assistere Landmaalerne, tvende Koster paa Communitetet og Plads paa Regentsen: men de andre to kun een Kost og Plads paa Walchendorphs Collegium, Alt i de sædvanlige 3—5 Aar: dog at de nu antagne 4 Studenter, skulle beholde Klosteret og Pladserne, saalænge de gaae Landmaalerne tilhaande: om det endog varer over bemeldte Tid. 1763, 10. Jun. bevilgedes Antagelsen af endnu to Studenter, under samme Vilkaar, som de tidligere antagne fire, til at assistere ved de trigonometriske Operationer. Paa Regentsen havde senere tre

andre Betieninger: saaledes tilsagdes ogsaa de to geographiske Landmaalere, der først antoges, at komme i Betragtning til "et anstændigt Levebrød, naar Carterne over Siælland vare færdige." Derimod giordes det til Vilkaar, saavel for Landmaalerne, som for de studerede Medhielpere, naar de beskikkedes til noget Embede i Danmark eller i Norge, at de tillige skulde paatage sig "at være faste Landmaalere i den Provinds, hvor de blive employerede, og være forpligtede til, Tid efter anden at opmaale samme efter den specielleste Maade, til Landvæsenets Forbedring;" ligesom ogsaa til privat Opmaaling af Eiendele, og til "i paakommende Processer at forfatte Carter til Oplysning for Retterne," mod billig Betaling af Vedkommende. — Til de ovenanførte aarlige Lønninger m. m., til fornøden Istandsættelse og Fornyelse af Instrumenterne (100 Rdlr. aarlig) og andre ved denne "geographiske Indretning" forefaldende Udgifter, bestemte Kongen i det Hele 1600 Rdlr. om Aaret, fra 11. Jun. 1761, at udbetales til Videnskabernes Selskab.

Ved denne K. Frederik den Femtes betydelige Gave, og ved en fra Begyndelsen af med forstandig Omtanke og Liberalitet organiseret Indretning, lagdes Grunden til den siden, under Selskabets Bestyrelse, uafbrudt fortsatte geographiske Opmaaling af Danmark, og de fra denne udgaaende specielle og General-Kort over Landet; hvorom det vel kan siges, at den er bleven udført med nogen Uliighed i Arbeidet, og med den Langsomhed, der er egen og næsten almindelig for de videnskabelige og literaire Foretagender, som udføres under Corporationers Bestyrelse; men at den derhos dog overhovedet har havt en Fremskriden med Tiden og forbedrede Resultater til Følge; at den har produceret saadanne geographiske

Landmaalere Plads; men Selskabet renoncerede 1781 paa den tredie Plads, under visse Betingelser. (Nyerups Efterretn. om Regentsen. S. 17. Jvf. S. 71 om Hviids Klage over Landmaalernes Uorden 1785.) Man seer i øvrigt af en Skr. fra N. E. Balle til Selskabet (18. Dec. 1780) at det theologiske Facultet den Tid ikke vilde tilstaae andre, end virkelige Landmaalere Ret til at benytte Pladserne, og besatte dem, naar Landmaalerne ikke selv tog dem i Brug. Det saakaldte "Landmaaler-Værelse" paa Regentsen benyttedes til dette Brug omtrent til A. 1820. Den sidste, som havde det i Besiddelse, var uden Tvivl den i Hierting boende Land-Inspecteur J. Ellung, død i Beg. af 1820. Hans "Regents-Stipendium" tillagde Vid. Selsk. Landinspecteur Gudme. (10. Mai 1820.)

Korter, som i de forskiellige Perioder, i Forhold til Videnskabens fuldkomnere Udvikling, have vundet meer eller mindre Bifald hos Sagkyndige i og udenfor Fædrelandet; og at dette Foretagende tillige for Landets agrariske Opmaaling, og de dermed forbundne Landvæsensforhold, har havt meget vigtige og velgiørende Følger. En af de væsentligste blandt disse, den lettere Adgang for Private til en nøiagtig Opmaaling af deres Jordeiendomme, og Tilveiebringelse af Kort over samme — noget, som indtil den Tid næsten var ukiendt her i Landet, eller udøvet paa den meest ufuldkomne Maade — fremkaldtes netop ved en Foranstaltning, der sigtede til at skaffe enhver Provinds faste Landmaalere, om hvis Duelighed og Færdighed deres Deeltagelse i den geographiske Opmaaling maatte afgive et Vidnesbyrd; ligesom denne overhovedet blev den Skole, hvoraf oplærte og øvede Landmaalere efterhaanden udgik i Danmark.

I Henseende til den practiske Methode, som fulgtes i de Operationer, hvorved de geographiske, specielle Korter over de danske Provindser skulde tilveiebringes, da har man deri vel i forskiellige Tidsrum af den lange Periode, hvori dette Foretagende udførtes, fulgt en noget forskiellig Fremgangsmaade, som det dog paa dette Sted vil være for tidligt, nærmere at berøre. Det maa her i Særdeleshed bemærkes, at om endogsaa de af Selskabet bestyrede topographiske Arbeider, i enkelte Omstændigheder, kunde have været udførte med større Nøiagtighed, saa var dog allerede det Fremskridt, som opnaaedes i Landets Topographie ved Udførelsen af en til hele Danmark udstrakt virkelig geometrisk Opmaaling, i Sammenligning med de tidligere aldeles unøiagtige Landkort, som existerede, saa stort og betydeligt, at man vel tør sige, at hvad der præsteredes i Selskabets første Periode (eller indtil Aarene 1780—90), og det ved egne Kræfter og indfødte Arbeidere, opfyldte alle billige Fordringer. Man havde saaledes ogsaa fra Begyndelsen indseet, at de blotte geometriske Operationer ikke vilde være tilstrækkelige for at opnaae den strenge Nøiagtighed, Videnskabens Standpunkt allerede paa den Tid fordrede. Man havde giort opmærksom herpaa, i den til Kongen fra Selskabet indgivne Plan til Arbeidet, saaledes som den efter Kofods Død blev udkastet; og den kongelige Resolution af 30. Jul. 1762, indeholder i den Anledning følgende: "Men som det af Erfaring er bekiendt, at i deslige Landmaalings-"Operationer, i hvad Præcautioner end foretages, kan feiles, deels for-

"medelst smaa Feil i Instrumenterne, og deels formedelst Øiesynets "Ufuldkommenhed: saa er det bleven taget under Ventilation, hvorledes deslige Feil kunde opdages og rettes; da samtlige Stemmer "ere faldne derhen, at intet Middel er udfundet, som mere kan be"fordre Korternes Accuratesse, og forbedre de ved den ordinaire "Landmaaling begangne Feil, end at lade Landmaalingen accom"pagneres med trigonometriske Operationer, hvilket bestaaer derudi, "at tvende Personer, som ere vel øvede udi Astronomie og Geometrie, "med det bedste Instrument, som haves, indslutte Landmaalings"operationerne udi visse Hoved-Triangler, hvis Vinkler i Grader "opmaales, og Trianglerne selv trigonometrice beregnes. Og da "denne Maade, hvor Trianglerne ere store, nøiagtigen observerede og "beregnede, ei er underkastet saa mange Feil, som den ved de mindre "Operationers Trekanter: da bliver det en Følge, at naar det tri"gonometriske Kort forfærdiges efter samme Scala som det geodæ"tiske, da maatte, naar begge Arbeider kunde affattes med den be"hørige Accuratesse, de fælleds Punkter paa det geometriske og "det trigonometriske Kort svare til hinanden, og hvis dette ikke skeer, "da er det Tegn til, at Landmaalerkaartet formodentlig maa feile, "og Feilen rettes efter det trigonometriske." [86]) Da Selskabet tillige havde forestillet, hvor besværligt det vilde være, at faae

86) I Indledningen til Th. Bugges "Beskrivelse over den Opmaalingsmethode, som bruges ved de danske geographiske Korter" Kbh. 1779. 4. har Forf. nøiere udviklet, hvorledes Feil kunne opstaae selv ved den nøiagtigste Opmaaling derved, at Papiret, naar det afskæres fra Maalebordet, hvorpaa det har været udspændt, krymper sig sammen, og det paa en ofte uregelmæssig Maade, efter Papirets Beskaffenhed, Veirliget, m. m. hvorved de affatte Distancer blive noget kortere end i Virkeligheden. Det er denne Feil der maa rettes ved trigonometriske Operationer, som udføres "ved at maale en Grundlinie af omtrent en Miils Længde "ved Stænger; og fra denne danner man, giennem hele Landet, Rader "af Triangler, hvis Sider kunne vore til 2—3 Miil, og som prøves ved Ve"rifications-Grundlinier. Saaledes bestemmes ved Beregning den sande "Afstand imellem adskillige Hovedpunkter, som allerede ere anlagte, eller "skulle anlægges paa det geometriske Kort — hvilke Punkter saaledes rettes og "forbedres efter de trigonometriske, og disse blive Grundvolden "for hine." De trigonometriske Kort erholde endnu en ny Bestyrkelse ved astronomiske Observationer, i det Kiøbenhavns Meridian opdrages paa disse Kort, og Stationernes Afstand fra Meridianen og Perpendicularen paa samme beregnes, m. m.

Landmaalere og Assistenter, duelige til det trigonometriske Arbeide, "efterdi der aldrig tilforn her i Landet har været tænkt paa noget "saadant; og det derfor vil være fornødent at give Landmaalerne, "og de, der skal forrette det trigonometriske Arbeide, nogen Tid til "at exercere deslige Konster, for at erhverve den fornødne Øvelse og Færdighed": saa bevilger Kongen, at begge antagne Landmaalere, med deres Assistenter, maae anvende Sommeren paa slige Øvelser, for at erfare, hvem af dem der var mest skikket til det geographiske, ligesom til det trigonometriske og astronomiske Arbeide; inden de egentlige Opmaalinger til Kortene toge deres Begyndelse. — Man har i sildigere Tid tillagt Selskabet det som en Feil, at den geographiske Detailmaaling blev udført førend den trigonometriske, hvilket i et Land, som Danmark, hvor Hovedpunkterne dengang endnu vare saa usikkre, let kunde foranledige betydelige Feil. Men netop saadanne Feil var det Hensigten at rette ved de trigonometriske Operationer, som skulde tiene til at bestemme og verificere Hovedpunkterne; og saaledes maatte det dog fornemmelig komme an paa, at de sidstnævnte Operationer foretoges med den fornødne Strenghed og Nøiagtighed.

Da man nu længere hen fandt, at naar en af de to antagne Landmaalere skulde anvendes allene til de trigonometriske Arbeider, vilde den geographiske Opmaaling rykke alt for langsomt frem, bevilgedes d. 13de Apr. 1764, at Selskabet maatte antage en tredie Landmaaler, til hvis Lønning Kongen endnu vilde lægge 400 Rdlr. til de forhen bevilgede 1600, og saaledes i Alt tilstaae 2000 Rdlr. aarligen til Kort-Arbeidets Fremme. At denne betydelige Sum vilde medgaae i en lang Række Aar, forudsaae man dog allerede dengang, efterdi det i Resolutionen hedder: "at en duelig Landmaaler med sine Assistenter i en Sommer ei kan optage meer end omtrent 10 Quadratmile." Men, efter hvilke Data Mathematikerne i Selskabet have beregnet Siællands Fladeindhold, vil man have vanskeligt at sige, da det ligeledes hedder: "at Siælland, efter omtrentlig Overslag, indeholder 94 Quadratmile." Man var dog paa den Tid ikke saa langt tilbage i den danske Geographie.[86])

---

[86]) Allerede i det omtrent samtidige danske Atlas (II. Bd. 1762, S. 32) angives Siællands Quadrat-Indhold til 128 Mile, hvilket, hvis Amager og de mindre Øer ere medregnede, svarer meget nær til den nyeste Angivelse, omtr. $127\frac{1}{5}$ Quadratmile. (Baggesen, "den danske Stat." S. 194.)

Det blev heller ikke ved den ovenfor angivne Sum til de geographiske Arbeider; thi under 17. Febr. 1769 skienkede Kongen til endnu "et Sæt Landmaaleres" Antagelse (nemlig en Landmaaler med hans Assistenter) "saavelsom til de trigonometriske Operationer", 700 Rdlr., og siden "ved forefaldende Leilighed", endnu 300 Rdlr.; de sidste formodentlig til forefaldende Udgifter ved Kortenes Stikning, da Selskabet havde forestillet, "at det var fornødent, at forskaffe de til Carternes Gravering antagne franske Graveurer fornødent Arbeide, for at de ei omsonst skulde lønnes." Denne Kongelige Gave af 1000 Rdlr. synes dog at have været et extraordinairt Tilskud for bemeldte Aar; ligesom Kongen allerede den 1ste Nov. 1766 havde skienket 1000 Rdlr., de 600 Rdlr. til den trigonometriske Landmaaling, og 400 Rdlr. til at giøre Begyndelse med Korternes Stikning; og ligeledes under 25. Apr. 1767 til samme Øiemed 500 Rdlr. — Endvidere var den i A. 1761 fra Stockholm forskrevne mathematiske Instrumentmager Ahl tillagt 150 Rdlr. aarlig Løn. Man havde nemlig først bestilt endeel mathematiske Instrumenter i Stockholm; men da det tillige befandtes, "at den herværende Instrumentmager Muth, som har 300 Rdlr. aarlig Pension af Hs. Majestæt, deels var meget uaccurat og langsom, deels alt for kostbar": havde man, med stor Besværlighed, faaet den meget habile Joh. Ahl til at flytte herover, hvormed man i Stockholm var ganske misfornøiet, og søgte at faae ham tilbage igien.[87]) Følgen heraf var, at han 1762 blev tilstaaet 50 Rdlrs. Tillæg til de ham først tilstaaede 100 Rdlr.; og 1769 blev endnu tillagt ham 150 Rdlr., i Alt 300 Rdlr., "samt 50 Rdlr. aarligen af det til Landmaalingen extra Skienkede, imod at han derfor skal paatage sig at oplære en Dansk i sin Konst."

[87]) I en Forestilling til Holstein fra Hielmstierne (27. Jun. 1762) beretter denne, at vel vare nogle af de i Stockholm bestilte Instrumenter modtagne af den danske Minister, for at sendes herover med første Skibsleilighed; men de betydeligste, "skiøndt de skal være færdige, ere efter "Ordre til Instrumentmageren holdte tilbage, da saavel "Kammerherre Tilas, og den svenske Mathematicus Wargentin, som "det hele Videnskabs Societet, ere meget fortørnede over, at Ahl har "ladet sig her engagere, og baade med Lokken og Truen vilde have "ham tilbage igien." (Om Ahl s. Ursin om Observ. paa Rundetaarn. S. 43. M. Hell medtog, efter egen Beretning, 1769 til Trondhiem en Quadrant af Ahl. l. c. S. 40.)

Kort-Arbeidets første Fremgang og tidligste Frugter fandt overhovedet, baade hos Publicum og Regieringen, meget Bifald og Paaskiønnelse. Heller ikke under det Struenseeske Ministerium blev Landkort-Væsenet tilsidesat. I en Privatskrivelse til Hielmstierne fra Struense (Hirschholm, 7. Oct. 1771) som Svar paa en Dagen i Forveien fra denne modtagen Forestilling angaaende Kortvæsenet, melder han at have foredraget Kongen Sagen, og at Befaling allerede var afgaaet til Finantsvæsenet, om at sørge for de fornødne Fonds til Arbeidets Fortsættelse. Imidlertid sender han Hielmstierne af Cabinetscassen 150 Rdlr., for deraf at tildele hver af de tre fra Lolland hiemkomne Landmaalere eller Assistenter en Gratification paa 50 Rdlr. som en lille Godtgiørelse for deres besværlige Tieneste. ("pour les soulager tant soit peu de leur fatigue soufferte.") Efter bemeldte Forestilling af Hielmstierne til Cabinettet og Finants-Collegiets i den Anledning afgivne Erklæring, (17. Oct. 1771), faldt den Kongel. Resolution saaledes: at de til de geographiske Arbeider bevilgede 1600 Rdlr. aarlig skulde paa ti Aar forhøies til 2100 Rdlr., for hvis Anvendelse Selskabet hvert Aar havde at aflægge Regnskab til det danske Rentekammer. Ikke længe efter at Hofrevolutionen 1772 havde bragt Magten i andre Hænder, kom man ligeledes Selskabets Ønsker, at kunne fremme dette betydelige Foretagende med mere Kraft og Hurtighed, i Møde, ved at stille end flere Midler til dets Raadighed. Da nu en Skrivelse fra Rentekammeret til Selskabet af 10. Jun. 1772 indeholder, at Kongen fra næste Aars Begyndelse indtil videre "vil lægge 600 Rdlr. til det, som allerede af den Kgl. Casse til "Videnskabernes Societet a a r l i g bliver udbetalt; hvorimod Socie"tetet skal være forpligtet til at forøge Tallet af de Landmaalere, "som det nu betiener sig af": [88]) kan heraf ikke sluttes andet, end at Finantsernes a a r l i g e Bidrag til Selskabets Landmaalings- og

[88]) Af en Rentekammerbeskrivelse til Selskabet af 4. Mai 1774, angaaende fri Befordring for Landmaalerne, sees, at Selskabet i dette Aar havde 5 Landmaalere i Tieneste, og alle i Arbeide; ligesom ogsaa i Aarene 1774, 75 og 76. I Aaret 1780 var Antallet voxet til 6 (C. Wessel, H. Skanke, S. Bruun, J. Johnsen, S. Ivarsen og J. B. Cimber) hvilke Kongen d. 27de Dec. 1779 bevilgede, for det første paa 3 Aar, et aarligt Tillæg af 50 Rdlr. for hver.

Kort-Arbeider herved er blevet forøget til 2700 Rdlr. Ikke desmindre seer man, at Hielmstierne allerede den 23de Jun. s. A. atter er indgaaet med en Skrivelse til Rentekammeret om at udvirke "et Tillæg af 600 Rdlr. til Udgifternes Bestridelse for Landmaalerne; men hvorpaa dette Collegium under 4de Jul. svarer: at det ikke drister sig til at indgaae med Forestilling om nogen videre Udgift til denne Indretning. Hielmstierne har da i samme Anledning henvendt sig til Cancelliet, hvis Præsident Luxdorph var, og erholdt allerede to Dage derefter (14. Aug. 1772) et gunstigere Svar. Collegiet var ganske villigt til, efter foregaaende Brevverling med Kammeret, at giøre den fornødne Forestilling om Kortvæsenet, "at dette til Landets Ære og Videnskabernes Udbredelse sigtende Arbeide fremdeles med al Flid og Drift kan fortsætsættes;" naar Cancelliet erholdt Beregning over, hvormeget Selskabet for Øieblikket aarligen var tillagt til dette Brug, og hvor stor en Sum, der endnu behøves til flere Landmaaleres Antagelse. I Selskabets Archiv findes dog ingen videre Oplysning om, hvad Resultat denne sidste Forhandling har brugt; eller om noget senere aarligt Tillæg er bevilget til Landmaalingen, over bemeldte 2700 Rdlr. Derimod synes det, som Landkortenes Stikning er bleven betragtet som en fra Opmaalings-Arbeiderne, eller Bekostningen ved samme, forskiellig Gienstand, hvorfor egen Regning er ført;[89]) og Selskabet erholdt (11. Apr. 1774) Tilsikkring om en Godtgiørelse af 250 Rdlr. for hvert Kort, som herefter blev udgivet; foruden at der af den Kongelige Casse blev udredet Reisepenge og aarlig Understøttelse til de, til Kortenes Stikning indkaldte franske Kobberstikkere, Martin og C. A. Guiter.[90]) Endvidere ansattes Th.

[89]) Finantscollegiet melder d. 11te April 1774, at Kongen har bevilget: "at den Gield af 370 Rdlr. 13 Sk., som Kortevæsenets Casse befindes udi, maa erstattes Conf. Raad Hielmstierne, som har forstrakt bemeldte Sum."

[90]) Hielmstierne erholdt (d. 17de Jun. 1775) tilsendt fra Particulair-Kammeret 100 Rdlr. Reisepenge for den til Videnskabernes Selskabs Tieneste nu ankomne nye Kobberstikker" (Guiter); og Tilsikkring om 100 Rdlr. aarlig "til samme Kobberstikkers Huusleie og Brænde." Denne Guiter, et ungt Menneske paa 19 Aar, blev lovet 800 Livres for hvert Kort at stikke og 400 L. aarlig til Bolig og Brændsel. Kongen bevilgede desuden Selskabet (d. 6te Apr. 1781) 100 Rdlr. aarlig paa 5 Aar, for at udbetale samme til Kobberstikker Guiter, imod at denne skulde i bemeldte Tid "underholde

Bugge 1773 som "Overlandmaaler" med 800 Rdlr. aarlig Løn, under den Forpligtelse, at han skulde forrette de trigonometriske Operationer til Brug ved Landkortene, saa ofte Selskabet dertil maatte behøve hans Tieneste; og Selskabet bevilgedes d. 6te Apr. 1781 endnu, til Løn for to nye Landmaalings-Assistenter, 130 Rdlr. aarligen for hver, og 20 Rdlr. aarlig i Tillæg for de tre daværende (Steenberg, Heiberg og Ellung); dog at dette extraordinaire Tilskud skulde bortfalde, naar Afsætningen af Kortene tiltog saaledes, at det kunde undværes.

Anvendelsen af saa betydelige Pengemidler fra Statens Side til det vigtige geographiske Arbeides Fremme, var ikke uden Frugter for samme; skiøndt disse sildigere og langsommere, end man i Begyndelsen beregnede, kom til Modenhed og Publicitet. Man lærte snart, at jo større Nøiagtighed Landkortene skulde faae, desto mindre kunde man vente sig, at Arbeidet, selv med et forøget Antal Landmaalere, kunde gaae saa hurtigt fra Haanden, som man tænkte sig, da Kofod giorde den første Begyndelse. Det kom herved ogsaa for en stor Deel an paa de geographiske Landmaaleres Duelighed og Nøiagtighed, for at ikke formeget skulde være at rette ved den senere Anvendelse af de trigonometriske Operationer; og derefter atter paa den Vedkommendes Færdighed i at reducere og tegne det til Stikning bestemte Kort.

De første geographiske Landmaalere, Selskabet antog i Begyndelsen af 1762, vare Peter Wilster og Thomas Bugge. Den første afgik allerede efter et Aars Tid; den sidstes Valg kan vel i Særdeleshed kaldes heldigt, og blev afgiørende for denne siden mangesidigt fortiente og virksomme Astronoms hele efterfølgende Livsbane. Bugge havde 1759 arbeidet under Kofod paa at optage Roeskilde Amt; og allerede i den unge Alder af 21 Aar, efterat han 1760 og 1761 havde øvet sig som Observator paa det runde Taarn, fandtes han skikket til 1761 at sendes til Trondhiem,

og oplære Drengen T. G. N. Angelo fra Flensborg, 13 Aar gammel, i Landkort- og Kobberbogstav-Stikning:" (Guiter udstedte sin Forpligtelse d. 24. Aug. 1781) og 1785 d. 2den Aug. tilstodes ham af Fonden ad usus publicos 400 Rdlr. "til dermed at clarere sine Creditorer." Da Guiter 1787 var død, bevilgede Kongen: at Selskabet fremdeles skulde erholde disse 100 Rdlr. aarlig af Particulair-Kammeret, saalænge en Kobberstikker til Landkorts Forfærdigelse stod i dets Tieneste.

at iagttage det sieldne Phænomen, Planeten Venus' Giennem-
ng paa Solens Skive. Efter Hiemkomsten var det, at han blev
taget af Selskabet som geographisk Landmaaler, begyndte sine
beider i Sommeren 1762, og forelagde Selskabet, tilligemed
ilster, i Decbr. samme Aar de til den Tid udførte geographiske
beider over Siælland. Disse fortsatte Bugge indtil 1765, i
ilken Tid han allene har optaget 13 Quadratmile af dette Land;
edens han tillige oplærte O. Christoff. Wessel (siden Gene-
l-Auditeur i Norge), den senere som Forfatter bekiendte, 1778 til
ndmaalings-Conducteur under Rentekammeret udnævnte N. Mor-
lle, og den tidligt (1776) bortdøde Sv. Heidemark, i den geo-
aphiske Landmaalingskonst. 1765 blev Bugge antaget til tri-
nometrisk Observator, og da han samme Aar tillige beskikkedes
Landmaalings-Conducteur, og til i denne Egenskab at forestaae
t nye oprettede Landmaalings-Comptoir under Rentekammeret, op-
rte hans umiddelbare Deeltagelse i den geographiske Landmaaling;
orimod han, som ovenfor er meldt, 1773 blev paalagt, som Over-
ndmaaler at udføre de trigonometriske Arbeider. I Stedet
r Bugge, der afgik, og Wilster, der 1763 paa Grund af Svag-
d havde søgt og erholdt sin Afskeed,[91]) antog Selskabet N. Mor-
lle (der fra 1762 havde været Assistent) og den meget duelige
aspar Wessel (en Broder til O. C. Wessel og til Digteren Wessel)
geographiske Landmaalere. Noget senere blev H. Skanke an-
get;[92]) og det er de to sidstnævnte, som findes at have udført
t vigtige og væsentlige Arbeide, Landkortenes Reduction og Teg-
ng, i Tidsrummet imellem 1768 og 1783, i hvilke 15 Aar Sel-
bet i det Hele saae sig i Stand til at udgive 9 Blade. Uagtet
t derfor vel synes, i de første Aar at have gaaet noget seent
ed Opmaalingen, fremmedes Arbeidet derimod med en ikke ubetydelig

---

[91]) Han blev siden ansat som Garderobe-Secretair, men afskediget, og søgte 1772 om at beholde sin Gage, indtil han opnaaede anden Befordring. Ved en Cabinets-Resolution af 9. Jun. blev han henviist at melde sig hos Videnskabernes Selskab, for paa en eller anden Maade at blive emploieret.

[92]) Jeg holder det for unødvendigt, videre at anføre de enkelte Landmaaleres Ansættelse og Afgang; da en egen Tabel over samme ved Bogens Slutning vil give en almindelig Oversigt.

Grad af Hurtighed, efterat Kortenes Reduction, Tegning og Stikning først var begyndt.[93]) Dette vil ogsaa kunne skiønnes ved Sammenligning med de sildigere Perioders Virksomhed i Kort-Udgivelsen; da man i den hele paafølgende Tid fra 1783—1842, eller henved 60 Aar, kun har udgivet 10 specielle Blade, et Generalkort over Sønder-Jylland, et casseret Kort over den sydlige Deel af denne Provinds, et ligeledes casseret Kort over Nørre-Jylland, og et Generalkort over hele Danmark i to Blade.

Endskiøndt de Optegnelser, der vedkomme Kort-Arbeidet, i Selskabets ældste, af Hielmstierne førte Protocoll, ere ufuldstændige, og de disse Arbeiders tidligste Historie vedkommende Papirer deels fattes, deels ere uordnede, erfare vi dog, at fra 1762, da Opmaalingsarbeidet under P. Wilster og Bugge begyndte indtil 1768, har intet Kort endnu været saa vidt, at det kunde bringes under Kobberstikkerens Haand. Det første, som publiceredes var det af Kofod opmaalte, men siden efter (1766) ved O. C. Wessel reducerede og trigonometrisk prøvede Kort over Kiøbenhavns Amt. Det blev stukket i en god Maneer, reent, tydeligt, kraftigt og dog ziirligt, af H. Quist, uden Tvivl en dansk Mand; hvorfor man, hvis han ikke er død, heller ei kan andet end undres meget over, at han ikke oftere blev brugt. Den 3die Febr. 1769 fremlagdes dette Kort i Selskabets Møde, og vandt, som billigt var, "almindelig Approbation". 1768 fremlagde først Wessel sin Tegning af Siællands nordøstlige Fierdedeel, som fandt meget Bifald i Selskabet, og allerede 1771 var dette Blad stukket (af Defehrt, Skriften af Martin). De følgende udkom fra Kobberstikkernes Hænder i denne Orden: Siællands sydostlige Fierdedeel, tegnet af Wessel, stukket af Martin, 1770. Den nordvestlige Fierdedeel, af Wessel, stukket af Martin og Guiter, 1771. Den sydvestlige Fierdedeel, af Wessel, stukket af Guiter, 1772. Generalkortet over Siælland, tegnet af C. Wessel og H. Skanke, stukket af Guiter, 1777. Møen, Falster og Lolland, af H. Skanke, stukket

---

[93]) Fra 1762 til Enden af 1778 opmaaltes Siælland, Fyen, Møen, Falster, Lolland, Langeland og alle mindre Øer, tilligemed en Deel af Jyllands Østkyst. Resultaterne af disse Opmaalinger anbragtes paa 52 geographiske Concept-Kort, som indtil 1779 vare tegnede, efter en Maalestok af 1000 Alen paa en dansk Decimal-Tomme; foruden dertil hørende trigonometriske Kort.

af Guiter, 1776.[94]) Det nordlige Fyen af C. Wessel, stukket af Guiter, 1780 det sydlige Fyen, med Langeland o. m. af H. Skanke, stukket af Guiter 1783.

Et Foretagende af Selskabet, der i en vis Henseende kunde siges at staae i et beslægtet Forhold til Udgivelsen af de danske Landkort, kan saameget mere her omtales, som det begyndte omtrent samtidigen med Kort-Arbeiderne, og ligesom disse strakte sig ud over Selskabets 1ste Periode (fra 1760 til 1782); jeg mener Selskabets "danske historiske Almanakker". Den første Tanke til disses Udgivelse er maaskee udgaaet fra Langebek, der ogsaa fra Begyndelsen havde en betydelig Deel i at udstyre deres Indhold. Allerede længe før 1760 har dette Foretagende været paatænkt. (Luxdorph oplæste den 20de Jan. 1755 "11 Poster om Maal og Vægt, som han meente kunde indføres i Almanakken.") Man vedblev i de følgende Aar at sysselsætte sig dermed,[95]) og at forberede forskiellige Materialier, som Almanakken skulde indeholde; og dermed drog det ud til henimod 1760. Om den oprindelige Plan findes intet optegnet; men man seer, den har gaaet ud paa, deels at knytte en historisk Calender, der til enhver Dag i Aaret indeholdt en mærkelig Begivenhed af den danske Historie, som da var foregaaet, til den sædvanlige astronomiske Calender; deels at meddele saadanne Tabeller, Observationer og smaa Afhandlinger, som kunde tiene til at oplyse historiske, geographiske og mathematiske Forhold, der paa en eller anden Maade nærmest havde Berøring med Fædrelandet, eller giorde Almanakken brugbar for Indfødte; altid dog med Hensyn til at give Indholdet et Slags videnskabelig Charakteer. Dermed

[94]) Kortenes Tegning betaltes særskilt. For Tegningen af dette Kort betaltes Landmaaler Skanke 50 Rdlr., men da Cassens Tilstand ikke tillod at give meer end 30 Rdlr., vedtog Præses og Just. R. Hee, at ville hver af egne Midler tillægge 10 Rdlr. (1776, 1. Novbr.) For Tegningen af det sydl. Fyen og Langeland erholdt han ligeledes 50 Rdlr. Derimod bevilgedes Wessel for Tegning af den større, nordlige Deel af Fyen 105 Rdlr. (5. Febr. 1779.)

[95]) 1755, 10. Nov. Ziegenbalg "indleverede nogle Tabeller, at føies bag efter den i Forslag bragte Almanak." 1756, 20. Dec. "Oplæstes Januar Maaned af den historiske Calender, med Societetets Formening, hvad Data og Facta der skulde indføres, og hvad udelades." Man fortsatte denne Oplæsning i de følgende Møder, med en Maaned hver Gang, indtil Slutningen oplæstes d. 28de Martii 1757.

stod ogsaa i Forbindelse, at man i denne Almanak vilde meddele smaa Specialkort over de danske Provindser og Stifter — et Foretagende, hvorved man dog endnu ikke, eller dog først i de senere Aargange, kunde benytte nøiagtigere Materialier og ordentlige geographiske Opmaalinger; men behjalp sig med en Reduction af ældre Korttegninger, som forefandtes i de militaire Archiver og andenstedst. Imidlertid havde Selskabet deraf den Fortieneste, at levere, om endog i en ganske liden Scala og uden mathematisk Nøiagtighed, de tidligste indenlandske og kobberstukne Landkort over samtlige danske Provindser. Saaledes leveredes i første Aargang (1760) et 1759 af J. Haas, for den Tid, og i en saa liden Scala upaaklageligt stukket Kort over Siælland og Møen. Den anden Aargang indeholder Kortet over Fyen, "givet efter Oberst Francks Kort, som findes i Krigs-Cancelliet;" men uden Angivelse af Kobberstikkeren, hvis Navn ogsaa savnes paa de fleste af de følgende Kort.[95 b)] Disses ydre Charakteer i Liniernes, Tegnenes og Skriftens Stik, har overhovedet nærmest Liighed med den, som hersker i de første af Pontoppidan, siden af Hoffmann besørgede større Landkort, hvilke samtidigen fra 1763—81 meddeeltes i Danske Atlas. I de historiske Almanakker fortsattes Kortsamlingen 1762 med Lolland og Falster; 1763—66 med de fire jydske Stifter; 1767 med et Kort over Langeland og Ærrø (tegnet af D. C. Fester); 1768 over Bornholm, tegnet af Fester, stukket af J. Haas; 1769 over Amager; 1770 over Møen, tegnet af H. F. Schlegel, stukket af J. Haas; 1771 over Samsø; 1772 over Kiøbenhavns Amt, det bedste, i Stikket smukkeste og ziirligste af dem alle; 1773 over Lolland allene, tegnet af R. Jansen; 1774 over Falster, af Jansen; 1775 over Hertugdømmet Slesvig, af Jansen; 1776 over Holsten; 1777, Specialkort over Kiels og Bordesholms Amt; 1778 over Island, reduceret efter Erichsens og Schønings større Kort i den islandske Reise, stukket af O. N. Flint; 1779, Bergens Stift, udkastet 1776 af N. Thodal, tegnet af M. Schnabel; 1780—82, 4 Specialkorter over Jægerspriis Amt, efter en større Maalestok, og grundede paa de geographiske Opmaalinger ved T. Bugge.[96)]

[95 b)] Det kan dog uden Tvivl antages, at alle disse Kort, med Undtagelse af nogle faa af de sidste, ere stukne af J. Haas.

[96)] Disse Almanakker udkom hos Höpfner, som paa den Tid havde Privilegiet paa Almanakkens Udgivelse, hvilket Privilegium man i øvrigt seer, at Kong Frederik V. ved Rescript af 19de Martz 1751 har

Meddelingen af disse geographiske Kort over den danske Stat i en meget liden Scala var dog egentlig mere en, i øvrigt i sin Tid uden Tvivl med Bifald optaget Bisag ved de historiske Almanakkers Indhold. En Hovedsag var derimod de til Calenderen ved enhver Maanedsdag tilføiede "historiske Hændelser", alle valgte af den danske og norske Historie. Endskiøndt mindre brugbar for historiske Arbeider og Undersøgelser, end egentlige chronologiske Tabeller, da Begivenhederne hist ikke, uden ved Hielp af et manglende alphabetisk Person-Register, lode sig opfinde, vare dette Slags historiske Calendere i en vis Tid, ogsaa i andre Lande, meget yndede; og de have i nærværende Tilfælde den Fortieneste, at en stor Mængde Begivenheder af den danske Historie, med stor Møie og af en Mængde forskiellige Kilder, her ere samlede med en overhovedet herskende meget paalidelig Nøiagtighed. Da man af et Brev til Selskabet seer, at Bestyrelsen af den historiske Almanaks Udgivelse (som det synes fra Begyndelsen af, i det mindste allerede 1763) har været overdraget Et. Raad **Luxdorph** og Professor **C. Horrebow**[97]: kan man vist nok antage, at Samlingen af de historiske Begivenheder for en Deel, men udentvivl ved Understøttelse af **Langebek**[98]),

overdraget til det danske Selskab for Fædrelandets Historie og Sprog, efter Höpfners og hans Søns Død, imod en aarlig Afgift af 200 Rdlr. til Universitetet og 150 Rdlr. til Vid. Selskab. Imidlertid betragtede Selskabet den historiske Calender som en saadan, "der ei kunde henregnes til de andre Calendere og Almanakker, hvorpaa Privilegiet lyder." Man underhandlede derfor med H. om en aarlig Afgift til Selskabet for Salget af dets Almanakker. Han vilde dog kun give 60 Rdlr. om Aaret, naar Selskabet tillige paatog sig at betale Halvparten af, hvad Kortets Stikning kunde koste, "som omtrent vilde blive 5 Rdlr." (11. Jul. 1759.)

97) Kun et Fragment af dette Brev med **C. Horrebows** Haand (26. Jul. 1763) er tilovers, hvori det foreslaaes, "at der i den historiske Part "af Calenderen skulde anføres ved hver Dag 1) i Almindelighed det "mærkværdigste, som for 2 Aar siden (i de sidste to Aar?) var skeet i "Europa; og 2) in specie mere udførligt, hvad Nyt der var passeret i Danmark, baade i Henseende til statum politicum, ecclesiasticum & literarium." Til Slutning hedder det: "Vi takke for Resten underdanigst for den naadige confiance, som D. Exc. har til os, "at Calenderen ved vores Tilsyn skulde profitere." o. s. v.

98) Det bestyrkes ogsaa derved, at **Langebek** i A. 1757 nævnes som den, der i Selskabet oplæste et Par Maaneder af den historiske Calender (nemlig dens 1ste Aargang).

har været Lurdorphs Arbeide. Man brugte derved den Fremgangsmaade, at man i de følgende Aargange ved mange Dage indskød andre Begivenheder, end de, som den første Almanak indeholdt. Herved opnaaedes, at man efterhaanden samlede en større Masse af chronologiske Data, end de 365, som den 1ste Aargang indeholdt; men dette havde imidlertid den Mangel, at man ingensteds kunde faae et Overſyn af de flere og forskiellige Begivenheder, som ved Efterforskning vare fundne til en Mængde Dage i Aaret. — Et andet, for den danske Historieforsker og Historieskriver ikke mindre nyttigt og brugbart Arbeide var det af Langebek i de historiske Almanakker (for 1760, 61, 62) meddeelte alphabetiske Register over Helgendage og den catholske Kirkes uforanderlige, eller af Paaskedagene uafhængige Kirkefester. Da det er bekiendt nok, at alle Diplomer og Breve hele Middelalderen igiennem dateres, ikke efter Kalenderdagene, men efter Helgen- og Festdage, indsees det, hvorledes man ved at studere Middelalderens Historie i dens Kilder, hvert Øieblik er i Trang for en saadan chronologisk Veileder. Ikke mindre vigtig for den danske Literaturhistorie og Bogkundskab var den Fortegnelse over gamle danske trykte Skrifter (fra 1495 til 1577) som Langebek meddeelte i de historiske Almanakker for Aarene 1764—1766 — et Arbeide, som i Danmark var det første i sit Slags, og hidtil er blevet det eneste Bidrag af den Art til den danske Typographies Annaler, hvormeget endog Trangen er stegen til en fuldstændigere bibliographisk Fortegnelse og Beskrivelse over vor Nationalliteraturs tidligste Sieldenheder.[*)] Endnu berigede Langebek disse Almanakker med et biographisk Bidrag, som bringer os til, hviligen at beklage at det var det eneste. Ved i Almanakken for 1775 at meddele nogle af den under Christian IV. navnkundige, af denne Konge yndede Præst, Astrolog, Almanak-Udgiver og Skribent Niels Hellevad (eller Helvaderus) begyndte Optegnelser om sit Levnet, udfyldte Langebek disse ved endeel samlede Efterretninger om hans øvrige Skiebne og Hændelser, hvoriblandt var meget ligesaa besynderligt og usædvanligt, som Manden selv har været. Man

*) Forf. af nærværende Skrift har i tidligere Aar anlagt endeel Samlinger og Forberedelser til et saadant Arbeide, og har endnu ei opgivet Haabet om at kunne fuldføre det, og da tillige udstyre det med større Fuldstændighed, end for 20 Aar siden.

ſer dette de historiſke Almanakkers Bidrag til vor Literaturhiſtorie det 17de Aarhundrede med ſtor Intereſſe; men tillige med Bekla- elſe over, at vi deri uden Tvivl (naar vi ei ville regne de af Suhm udgivne Langebekſke Scriptores Rer. danicarum fra 4de Bind) finde det allerſidſte trykte Arbeide fra Langebeks aand. Denne, med en Forening af ſieldne, hos den utrættelige, ſten utroligt arbeidſomme og frugtbare, ved alle ſine Arbeider rkeligt gavnende Lærde, og hos den ædle, velvillige, liberale, uegen- yttige Mand, lige udmærkede Egenſkaber begavede Hiſtoriker, døde n 16de Aug. 1775; og Fortſættelſen af hans Efterretninger n Helvaderus i Almanakken for 1776, er ſaaledes trykt efter ns Død.

Foruden disſe hiſtoriſke Bidrag indeholde de 22 Aargange af elſkabets hiſtoriſke Almanakker en heel Deel for ſin Tid ret brug- re populaire aſtronomiſke Underretninger og Jagttagelſer; hvor- landt f. Ex. de over Solpletterne i Aarene 1770, 1772, 773, 74, 75 og 76 giorte Obſervationer; Afhandlingen om Ca- nderveſenet i Almindelighed, i Aarg. 1767; over den Julianſke, den regorianſke og den forbedrede Calender-Stiil, i Aarg. 1768, 1771 1772; om "Veneris Gang igiennem Solen", Aarg. 1769, bl. a. kunne nævnes. Ogſaa fortiener at erindres, at det er i disſe lmanakker man finder de tidligſte nøiagtige meteorologiſke Jagtta- lſer (Barometer, Thermometer og Vinden) i Danmark; da de r ere meddeelte fra Kiøbenhavns Obſervatorium for A. 1759— 779. Vel havde Prof. Ziegenbalg i Selſkabets Skrifter (V. 376) ligere meddeelt Obſervationer af Barometret og Thermometret fra ec. 1745 til Jun. 1748; men da han kun leverede de maanedlige axima og minima for Barometret, ſamt nogle faa almindelige emærkninger om Vindenes Indflydelſe paa Veirliget, ere disſe gttagelſer derfor, efter den hos os ſagkyndigſte Lærdes Dom, a godt ſom uden Nytte;" [100]) ligeſom de faa øvrige, i Selſkabets krifter, 1ſte Samling meddeelte Veir-Jagttagelſer (af G. Schø- ng i Trondhiem, 1759—61; af Chirurgen Braſen i Grønland,

°) J. F. Schouw "Skildring af Veirligets Tilſtand i Danmark". Kbh. 1826. S. 12. 13. Forfatteren meddeler i dette fortrinlige Værk S. 12— 18 en kritiſk Fortegnelſe over ſamtlige ældre og nyere meteorologiſke Obſervationer, vedkommende Danmark, ſom forekomme i trykte Skrifter (fra Er. Bartholins "Animadversiones meteorologicæ." 1671, i

1767—68; af H. Strøm, i Søndmør 1761—73) ere for ufuldstændige og korte, til at kunne give noget videnskabeligt Udbytte.

Det kan vel antages, at den største Deel af de ovenfor omhandlede mathematiske Bidrag til Almanakkerne skyldes Selskabets Medlemmer, de mathematiske Professorer **Ch. Hee** og **C. Horrebow**.[100 b]) At i øvrigt denne Deel af Indholdet, ligesom flere andre Udarbeidelser og Afhandlinger, der udgik fra Selskabets Medlemmer, maa vurderes ikke uden Hensyn til Tiden, hvori de fremkom: er en Paamindelse, der neppe, skiøndt gientaget, tør være overflødig. Man er i vort Fædreland og i vor Tid meget tilbøielig til at opgive enhver historisk Bedømmelse af forbigangne Tiders literaire og videnskabelige Bestræbelser. Dette leder dog kun til en kold og livløs Censidighed, hvorved man i Videnskabernes fremskridende Udvikling ikkun seer isolerede Phænomener og Facta, af hvilke de sildigere reent skulle formørke og udslette de tidligere. Vi kunne ei hengive os til en saadan Synsmaade, og ville derimod snarere yttre og erkiende den Fortieneste, Selskabet upaatvivlelig har havt af, i Decennierne fra 1760—1780, ved disse Almanakkers Udgivelse, at vække en større Deeltagelse for mathematiske og astronomiske Materier i Danmark hos Endeel, selv blandt de mere dannede Classer, der ellers hvert Aar tog Almanakken i Hænderne, uden at have nogen Tanke eller Forestilling om den Videnskab, hvorfra al Tidsregning udgaaer.

Endelig komme vi endnu til at omhandle et af Selskabets betydeligste og langvarigste, skiøndt ikke heldigste, særskilt bestyrede og

---

Th. Bartholins Acta Medica Hafn. indtil **Schumachers** Altonaiske Observationer i Astronom. Jahrbücher fra 1822). Dog har Forf. ikke kiendt de ovenanførte Iagttagelser for 20 Aar i Selskabets Almanakker. — Her kan ogsaa bemærkes, at Frederik V. synes at have havt nogen Interesse for Veir-Iagttagelser. Præses fremlagde i Selskabet d. 9de Febr. 1750 "en meteorologisk Tabel over Veirliget, som Hs. Majestæt selv havde leveret ham."

100b) Efter Horrebows Død (19. Sept. 1776) paatog Lurdorph sig at besørge Calenderen for 1777; og Selskabet overdrog (10. Jan. 1777) til **Lurdorph**, **Augustin**, **Schøning**, **Bugge** og **Gerner**, at udkaste et Forslag til at udgive "dets aarlige Calender efter en ny og forbedret Plan." Men dermed varede det kun kort. Med 1780 ophørte denne nyttige Calender.

selvstændigt udførte literaire Foretagender, der begyndtes i Selskabets første Periode: den danske Ordbog. At giøre Rede for dette Værks tidligere Forarbeider, som deels foranledigede dette Foretagende, deels oprindeligen vare bestemte til at tiene det til Grundvold, nemlig de Mothske, Rostgaardske og Langebekske Ordbøger, vil for en stor Deel være overflødigt, da en fuldstændig historisk Beretning om disses Beskaffenhed allerede haves.[101]) Det kan være tilstrækkeligt her at gientage, at man i Videnskabernes Selskab oprindeligen og nærmest havde det sidstnævnte (Langebekske) Ordbogsarbeides Supplering og Udgivelse for Øie. Man gik da vel især ud fra den Forudsætning, at dette, som det nyeste, maatte være mest passende til Trykning, eller i det Mindste til at blive Grundvold for en dansk Ordbog i Midten af det 18de Aarhundrede. Men man overveiede deels ikke den Mangel, at det Langebekske Arbeide ikke naaede længere end til Bogstavet N, og Vanskeligheden, som vilde opstaae ved at faae det fuldført; deels kiendte man, som det synes, fra Begyndelsen af ikke Geheimeraad Moths Ordbog, eller havde dog kun en ufuldkommen Forestilling om dens Beskaffenhed, og tog derfor i Begyndelsen slet ikke Hensyn til dette Arbeides Benyttelse.

Det første Spor til, at der i Selskabet tænktes paa en dansk Ordbogs Udgivelse, var 1745. Man seer da, at Gram og Henrichsen, strax efter Rostgaards Død, (d. 25de Apr. 1745) have tænkt paa, at bringe den dansk-latinske Ordbog, som han for det meste ved Andres Hielp havde faaet samlet, eller egentlig Langebeks meget forøgede og forbedrede Redaction af samme, bragt for Lyset. Denne Sag havde Gram allerede 1739, da Christian VI. engang kom i Archivet, forestillet for Kongen, som strax bifaldt den, undersøgte selv et Bogstav af Rostgaards Lexikon, og lovede at bekoste Udgivelsen, som han ønskede maatte skee jo før jo hellere;[102]) uden at Kongen vel har havt noget Begreb om, hvor lang Tid og hvor mange Penge dertil vilde behøves. I de nærmest paafølgende Aar var

---

[101]) "Historisk Udsigt over de danske Ordbogsarbeider i det 17de og 18de Aarhundrede, af Geheimeraad Matth. Moth, Conferentsraad Fr. Rostgaard og Etatsraad J. Langebek," ved C. Molbech. Ny danske Mag. V. S. 241—88.

[102]) Jvf. Brevet fra Gram til Rostgaard (16. Nov. 1739) i min "Udsigt over d. Ordbogsarbeider", p. 282 o. flg.

det, at Langebek, efter sin Patron Rostgaards Anmodning, for en yderlig ringe Godtgiørelse, paatog sig hiin forøgede Bearbeidelse af R.'s Lexikon, hvormed han naaede til ind i Bogstavet N, da saavel Arbeidets trættende Besværlighed og den uanstændigt ringe Betaling, der var tilstaaet ham for samme, som i Særdeleshed de mange og vigtige historiske Arbeider, der havde et stærkere Krav paa hans Tid og Kræfter, standsede Fortsættelsen af det Langebekske Ordbogsarbeide; hvorved ogsaa det i Selskabet oftere indbragte Forslag til Udgivelsen af en dansk Ordbog kom under Udsættelse. Man seer, at dette Forslag, efterat Sagen første Gang af Gram var sat i Bevægelse 1745,[103]) ti Aar sildigere, uden Tvivl ved Foranledning af Hielmstierne, og giennem Præsidenten J. L. Holstein, er blevet foredraget Kong Frederik V., til hvem Langebek under 21de Marts 1755 har afgivet sin Erklæring og Betænkning. Denne gaaer i det Væsentlige ud paa, at Trykningen af den af ham udførte fuldstændigere Redaction af den Rostgaardske Ordbog, hvoraf omtrent Halvdelen var færdig, vel kunde begynde imedens Arbeidet fortsattes og fuldførtes; dog saaledes "at dette Lexikon maatte først af den afd. Geheimeraad Moths store Værk, saavidt behøvedes, forbedres." Men da det imidlertid af Kongen var blevet ham, efter hans Ansættelse som Geh. Archivarius, befalet, at fortsætte og fuldføre det af Gram begyndte "Corpus diplomaticum Daniæ & Norvegiæ", hvorpaa han, baade hiemme, og under halvandet Aars Reise, havde anvendt al sin Tid og Flid: kunde han ikke fremme begge disse Værker paa eengang; men maatte indstille til Kongens Villie og Velbehag, hvilket af dem han først skulde fortsætte, og hvorfra de betydelige Omkostninger ved Værkets Trykning skulde komme. Under 7de Marts 1755 udgik et

[103]) 1745. 2. Jun. "Justitsraad Gram havde den 1ste Tome med sig af det af Mr. Langebek elaborerede danske Lexikon, og forelæste et Par Sider af Begyndelsen. Just. R. Ramus tog den Tome med sig, for at giennemgaae samme." — Han oplæste sine Bemærkninger derover d. 15de Juli s. A. og Prof. Pontoppidan tog da Tomen med sig for at giøre sine Anmærkninger. Siden forekommer ved den Leilighed intet videre herom i Protocollen. Det er ogsaa af flere Omstændigheder tydeligt nok, at Langebek efter Rostgaards Død har tabt al Lyst og Tanke til at fuldføre det Arbeide, hvorved han i saa mange Aar havde trællet.

kongeligt Rescript til Selskabet og dets Medlem Langebek, hvorved Kongen paalægger denne, at lade det diplomatiske Værk henligge og søge at bringe det danske Lexikon til Ende, da det vilde være Kongen behageligt, at Trykningen om mueligt inden Aarets Udgang kunde begynde. Om Værkets Indretning og Bekostning havde Selskabet at indkomme med nærmere Forslag.[104])

Uagtet den bestemte kongelige Befaling til Langebek, som dette Rescript indeholder, seer man dog, at han ikke har ladet sine diplomatariske og øvrige historiske Arbeider, men snarere Ordbogen henligge; og dette, maae vi sige, til Held for Videnskaben. Den Rostgaard-Langebekske Ordbogs Udgivelse vilde til ringe Nytte have fortæret en Mands Kræfter, hvis uberegnelige Fortieneste af Fædrelandets Historie derved upaatvivlelig havde lidt et stort Skaar. Ordbogens Indretning bestemte den til at være lidet meer end et Register over Ordene og deres Bemærkelser, oplyste ved Oversættelse i det latinske Sprog. Langebek, der selv foreslog Benyttelsen af Moths danske Ordbogsarbeide for at berige og forbedre sit eget, har uden al Tvivl, ved nøiere at blive bekiendt med hiint, indseet at dets Benyttelse vilde lede til en heel anden og ny Plan, hvis Udførelse vilde om ikke overgaae, dog udtømme een Mands Kræfter. Imidlertid gik herved Ordbogsarbeidet under Videnskabernes Selskab saaledes i Langdrag, at over 20 Aar forløb efter det af Frederik V. udstedte Rescript, inden Sagen igien blev optaget; og hvad herved især maa være paafaldende, er at der heller ikke findes Spor til, at Selskabet i al denne Tid har efterkommet den kongelige Befaling om at indkomme med Forslag angaaende Ordbogens Udgivelse. Det var ikke før den 12te April 1776, at Hielmstierne fremkom med det Forslag, at Etatsraad Langebeks danske Lexikon

---

104) I det samme Rescript tilmelder Kongen tillige Selskabet: at da Justitsraad, Assessor i Høieste Ret, "Cancelliejunker" og Cancelliesecretair P. Hoppe til Selskabet havde indgivet en Prøve af "et lidet dansk Haand-Dictionnaire, "som han begierer, maatte udkomme under Societetets Auctoritet, til almindelig Brug og til en bestandig Regel at skrive efter": da skal det tilkiendegives J. R. Hoppe, at Kongen er fornøiet med hans Flid i denne Sag, og at han kan fortsætte sit Arbeide; men at Kongen holder det for "betænkeligt, at dette Haand-Dictionnaire, eller andet sligt Arbeide "over det danske Sprog, som kunde være alt for megen Critique under-"kastet, skulde publica authoritate udkomme."

skulde af Selskabet besørges trykket og fortsat[105]) i Følge det for 21 Aar siden udgaaede Kongelige Rescript. Da dette først skeete Aaret efter Langebeks Død (16. Aug. 1775), synes det tydeligt nok, at man ikke har villet røre ved Sagen, saa længe Ordbogens Forfatter selv lod den hvile.[106]) Nu besluttedes vel, at den strax i næste Møde skulde tages i Overveielse; men dermed stod det dog hen indtil d. 15de November s. A., da Hielmstierne aabnede Mødet med en Tale "om Nødvendigheden af at dyrke Modersmaalet, og af en dansk Ordbogs Udgivelse;"[107]) og oplæste en Plan til et saadant Arbeides Udførelse. Denne Plan synes vel oprindeligen at være udgaaet fra Hielmstierne selv, og bliver derfor historisk mærkværdig, da den var det første Grundlag, som bestemte det vidtløftige og langvarige Værks tilkommende Skikkelse. Imidlertid har den neppe allene været hans Arbeide; endskiøndt han var den, som baade bragte Sagen i Gang, og med Iver fremmede den; men han har uden Tvivl saavel raadført sig med sin Ven Assessor C. F. Jacobi, som med flere af Selskabets Medlemmer; og man seer, at Hielmstiernes oprindelige Plan, inden den blev vedtaget

---

105) I Protocollen hedder det, at dette Lexikon er "udarbeidet til Lit. K"; men, med Undtagelse af M, (som maa være forkommet) naaer det til Bogstavet N.

106) I den ovenfor berørte Tale af Hielmstierne nævnes "deels Mangel paa Opmuntring og Belønning, deels oeconomiske Forhindringer, deels mere Lyst til at arbeide paa andre Værker, som han fandt ligesaa nyttige og mindre kiedsommelige", som Aarsagerne til at Langebek "lagde Ordbogsarbeidet ganske tilside."

107) Denne Nødvendighed grunder Hielmstierne i sin Tale (hvortil Udkastet med Forfatterens sædvanlige meget slette Haand og baarlige Stiil, endnu haves) især paa den Mangel, som endnu ved saamange Leiligheder spores hos Forfattere paa Evne til at udtrykke sig i Modersmaalet, hvorved de nødes til at tage deres Tilflugt til fremmede Sprog, "ikke fordi vort eget er saa fattigt; men fordi man har anvendt mere Tid og Flid paa at lægge sig efter fremmede Sprog, end paa at opelske og berige vort eget." Det er derfor, at en dansk Ordbog er nødvendig, deels for "at formere og berige Modersmaalet ved Ord og Talemaader, som vort Sprog eier, men som ere forglemte, ikke optegnede og gaaede af Brug"; deels for at "rense det fra fremmede, nedrige og tvungne Ord", at blive mere sikker og nøiagtig i sine Udtryk, o. s. v.

af Selskabet og forelagt Guldberg og Kongen, har modtaget adskillige væsentlige Forandringer, ved at overgives et Udvalg af Selskabet (der gik over til at blive en bestandig Commission) til Giennemsyn. Da Hielmstierne i længere Tid havde været svagelig og mindre virksom, havde han 1774 ved kongelig Bevilling faaet Jacobi til Medhielper ved Secretariatet, med Løfte om at eftersølge ham i denne Post. Jacobi (som paa den Tid var Assessor i Høiesteret, Forelæser hos Kongen, Medlem af Theater-Directionen og Justitsraad) var ogsaa den, der i Begyndelsen af 1777 udkastede den endelige Plan for Ordbogen,[108]) som af Hielmstierne, der nu var Selskabets Præses, blev indgivet til Kongen (21. Marts 1777). Til Medlemmer af den omtalte Commission havde Hielmstierne først foreslaaet **Luxdorph**, **Carstens**, **Suhm** og **Schøning**, foruden Præses og Secretairen. Hertil kom endnu **Erichsen**, **Kofod Ancher** og **J. H. Schlegel**, af hvilke de to sidstnævnte, endskiøndt de ogsaa have afgivet Erklæringer over Ordbogens Plan, ikke synes at have tiltraadt Commissionen som faste Medlemmer.

Hielmstiernes Tanke om Ordbogens Indretning gik overhovedet endnu kun ud paa, at lægge Langebeks Manuskript, og saaledes en latinsk Oversættelse af de danske Ord, til Grund for Værket, berige det med passende Tillæg, og udelade "Ord og Talemaader, som maatte synes unødvendige". Hvor Langebeks Arbeide ophører, skulde det fortsættes ved at lægge det **Kostgaardske** Lexikon til Grund, og bringe dette i Overeensstemmelse med Langebeks. Til at supplere dette, saalangt det naaede, ligesom til overhovedet at være Hovedmanden for Ordbogens Redaction, foreslog Hielmstierne Stiftsskriveren i Roskilde, Justitsraad **Ole Strøm**, en Normand, (Tvillingbroder til den som Naturkyndig og Topograph berømte Dr. theol. og Professor H. Strøm), som tillagdes det Vidnesbyrd, "at man i Selskabet Ingen kiendte, der med mere Flid havde lagt sig efter det danske Sprog, end han." Denne Berømmelse fortiente han i det mindste ved at have med stor Flid, som hans

---

[108]) I Archivet findes af denne Plan to Udkast eller Concepter med Jacobis Haand. Ligeledes findes en Afskrift af Hielmstiernes egen oprindelige Indstilling til Selskabet angaaende Ordbogens Plan og Arbeidets Indretning og Fordeling, med Paategning, at den var forelæst i Selskabet d. 15de Novbr. 1776.

(desværre nu adsplittede og forkomne) Materialsamlinger og Excerpter vidne om, giennemgaaet de gamle danske og norske Love, og enkelte ældre danske Sprogværker (Hvitfeldts Krønike, det danske Magazin m. fl.) og deraf uddraget forældede danske Ord og Talemaader; nærmest maaskee i den Hensigt, at ville samle til et gammel-danskt eller nordiskt juridiskt Glossarium. — Til at fortsætte den Langebekske Ordbog bragte Hielmstierne derimod Justitsraad og Professor H. v. Aphelen (ligeledes en Normand) i Forslag; "da han dertil, med Hensyn til det danske Sprog, ikke vidste nogen mere arbeidsom og mere vant til det Slags Arbeide; [109] allerhelst naar det siden revideres af en Mand, der har saa megen Styrke i Sproget som Strøm." Latinen at tilsætte maatte ikke betroes til v. Aphelen, men til Strøm, og hans Oversættelser siden revideres af Luxdorph og Schøning. Danske techniske Konstord og Haandværksord var det vel ønskeligt, at man kunde optage; men "da dette vilde blive et meget langsomt og vanskeligt Arbeide, hvormed hverken Rostgaard eller Langebek har turdet befatte sig", og hvori man ingen Fuldstændighed kunde opnaae, maatte man hellere udsætte dette, indtil man med Tiden kunde faae en særskilt danskt techniskt Ordbog. At optage gamle Ord, hvoraf kun faa vare anbragte i Rostgaards og Langebeks Lexikon, ansaaes derimod for nyttigt, og indstilledes: "om de ei efter ethvert Bogstav kunde for sig selv anføres, som var en curiosité, der for endeel af vore Landsmænd vilde være behagelig." — I Henseende til Orthographien, indstillede Hielmstierne: "om ei den Regel bør følges, at give hvert Ord den Orthographie, som er mest almindelig antagen, og i øvrigt rette sig saa vidt muligt efter

109) Hielmstiernes gode Mening om v. Aphelm som danskt Linguist og Lexicograph deeltes ikke i lige Grad af de øvrige Medlemmer af Commissionen (s. nedenfor). Suhm bl. a. yttrer i sin Betænkning, at v. Aphelen maa have Rostgaards Lexikon at lægge til Grund; "og maa han in-"genlunde indføre tydsk-danske Ord, undtagen dem, som "allerede ere blevne temmelig gængse i Talebrugen, saasom beundre, rc. "Ei heller maa han indføre nogen af de mangfoldige Konstord, "som han i sine Oversættelser haver anbragt, undtagen dem, som "forhen have været i Brug, eller og stemme ganske overeens med Sprogets Analogie."

Udtalen, som ogsaa Rostgaard og Langebek synes at have giort;" eftersom "det er umueligt, endog i de meest excolerede Sprog at give almindelige Regler for Skriverigtighed, hvorpaa selv det franske Sprog er et stort Beviis." [110]) — Endskiøndt man seer, at der i det Hielmstiernske Forslag var fulgt adskillige fornuftige og i Følge Planen hensigtsrigtige Grundsætninger, seer man dog tillige, at han endnu slet ikke kiendte noget til den Mothske Ordbog, hvoraf man bl. a. uden videre Umage, baade kunde have faaet Ordenes latinske Oversættelse, og mange gamle Udtryk, Idiotismer og Talemaader; men hvis Plan overhovedet var en ganske anden, end den Rostgaardske.

I Henseende til Omkostningerne ved Ordbogens Udarbeidelse, var det Hielmstiernes Formening, at Strøm ikke kunde have mindre, end 200 Rdlr. aarlig, og en Gratification, naar Værket var tilendebragt; da det turde forsikkres, "at han ikke vilde forhale Arbeidet, for at nyde den aarlige Løn desto længere, efterdi han vilde paatage sig alt af egen Lyst, og tænkte for vel til at opholde Værket længere, end den yderste Nødvendighed udfordrer." Justitsraad v. Aphelen maatte ligeledes have 200 Rdlr. aarlig, indtil han kom til at nyde en ham lovet aarlig Pension af Postcassen paa 600 Rdlr. Til en Haandskriver og andre Udgifter maatte anslaaes 150 Rdlr. aarlig. Værkets Trykning meentes der at kunne blive Udvei til, naar de kongelige Herskaber, Statsministrene, Videnskabernes Selskab, og nogle andre Private, paatoge sig, hver at bekoste et eller flere Bogstaver. Dette sidste Forslag, som i vore Dage vilde være uden Følge, blev paa den Tid virkelig for saa vidt realiseret, at Vedkommende, efter Anmodning, tegnede sig for Bidrag til at bekoste Trykningen af samtlige Bogstaver i Alphabetet (hvoraf Kammerherre Suhm bl. a. paatog sig Omkostningen ved det vidtløftige Bogstav S.) Hielmstierne havde, allerede inden han første Gang foredrog sin Plan for Selskabet, forvisset sig om at

---

[110]) Om Orthographien var Luxdorphs Votum: "Angaaende Orthographien troer jeg det er bedst, at Hr. Strøm raader sig selv; og at man med al Sikkerhed kan overlade det til ham; dog vilde jeg, at Brugen og Øret blev taget til Raads med. At de dobbelte Vocaler overalt bleve afskaffede, vilde jeg ingen Deel tage i, da Lyden i Udtalen er saa forskiellig (liig og tækkelig; vis og viis). Nu indeholder Bogstaveringen Reglen tillige."

Strøm vilde paatage sig Arbeidet, og denne havde udarbeidet et Tillæg til Bogstavet A i Langebeks Manuskript, deels af blandede ældre og nyere danske Ord, som deri manglede; deels af "fremmede Ord, som hos os ere naturaliserede;" og endelig af "gamle danske Lov-Termini", som Langebek, enten havde forbigaaet, eller hensat uden Forklaring.

Denne Prøve af Strøm, tilligemed Hielmstiernes Plan, circulerede iblandt **Carstens**, **Erichsen**, **Kofod-Ancher**, **Luxdorph**, **Schøning**, **Schlegel** og **Suhm**, hvis egenhændige Betænkninger endnu forefindes. Disse vare alle enige i at berømme Strøms udviste Sprogkundskab og Samlerflid, og i at ansee ham som skikket til at paatage sig det ham tiltænkte Hverv. I Henseende til **v. Aphelen** kom man derimod temmelig overeens om, at han var mindre at stole paa end Strøm, at han overhovedet helst maatte indskrænkes til at samle og ordne Fortsættelsen af det Langebekske Arbeide ved Brugen af Rostgaards og Moths Ordbøger, efter en ham meddeelt Instruction; og at han i Særdeleshed maatte paaminde som at afholde sig fra "selvgiorte Ord, da hans Skrifter kun alt for meget viste, at hans Lyst til saadanne gaaer alt for vidt" (**Erichsen**); eller "at ham paa en god Maade gaves at forstaae, at han ved dette Arbeide maatte undgaae de mange ganske undværlige, og ikke almindelig vedtagne tydske Ord, som i det mindste hans udgivne dansk-franske Lexikon er opfyldt med." 111)

111) Den i Anledning af Ordbogsarbeidet fældede Dom over en utrættelig og i sin Tid fortient Lexikograph og Oversætter, tør man ansee for at være noget for streng; og den er uden Tvivl især udgaaet fra en hos de ovennævnte berømte danske Lærde naturlig Ulyst til Nyheder i Sproget. v. Aphelen havde en stor og herskende Lyst til at fordanske alle techniske Ord, og overhovedet fortrænge fremmede Ord og Udtryk ved danske. Dette var i sig selv en meget roesværdig og for Sproget velgiørende Bestræbelse, som virkelig i mangfoldige Tilfælde lykkedes ham, og skaffede de af ham dannede Ord Optagelse. (Jvf. ogsaa den samtidige, meget anbefalende Dom over hans Bearbeidelse af **Bomare's** Naturhistorie ved O. F. Müller. Crit. Journal, 1769. Nr. 1. 10. 30. og J. **Badens** Dom over hans Dansk-Franske Ordb. sammest. 1777. Nr. 21.) Det lader sig imidlertid heller ikke negte, at det manglede ham paa en sikker og fiin Smag, og at hans purificerende Foretagende var alt for pludseligt og alt for omfattende, i Forhold til Sprogets daværende Evne, og maaskee til hans egen.

Nogle, f. Ex. Carstens, Schlegel og Schøning, havde den rigtige Mening, at Arbeidet vilde faae mere Eenhed, og en mere uforstyrret Fremgang, naar det kunde overdrages Strøm allene at udføre og bestyre det, ved Hielp af en Amanuensis, der arbeidede under ham. Det var ogsaa denne Forholdsregel, man længere hen har vedtaget at følge. I Henseende til gamle danske Ords Optagelse var Commissionen mindre enig. Nogle (Erichsen og Kofod-Ancher) meente, man kunde deraf ikke have for mange; man maatte i at samle dem gaae tilbage lige til de ældste danske Love, og benytte alle ældre og nyere danske Bøger, omtrent indtil 1750. Det er øiensynligt, at Erichsen, der giorde dette Forslag, aldeles har manglet en klar Forestilling om, hvor umaadelig en Forøgelse Ordbogs-Arbeidet derved vilde faae; da endog Langebek selv, som ingen Samtidig overgik i Arbeidskraft og Jernflid, aldrig kom videre, end til at giøre en Begyndelse dermed. Suhm dømte derfor rigtigere: "Med gamle Ord burde vel ei gaaes længere tilbage i Tiden, end til de første trykte Bøger hos os; at medtage det ældre vilde blive alt for vidtløftigt. Det var vel og bedre, engang at udgive en Ordbog for sig over vore gamle danske juridiske Ord." Men det var netop denne Ordclasse, hvortil Strøm havde giort rige Samlinger; og man finder derfor i de af ham udarbeidede Bogstaver (A og B) at der af disse er giort en temmelig omfattende Brug, hvilken derimod efter hans Død snart ophørte. Schlegel var af den ikke mindre rigtige Formening "at det vilde falde alt for vidtløftigt, at samle alle Provincialord i denne almindelige Ordbog; og desuden vilde en saadan Samling kun tiene til at forvilde Læseren. Hellere kunde deraf med Tiden giøres egne Samlinger." Kun "enkelte syndige Provincialord, som forekomme i trykte Bøger, især oeconomiske Skrifter", foreslaaer Schlegel at optage. — Techniske Ord angaaende, da vare Alle enige om, at det vilde være for vidtløftigt og uopnaaeligt, heri at udvide sig til alle Ord af dette Slags; man maatte indskrænke sig til de almindelige, til saadanne, der beviisligen vare ægte danske; og overlade det til Tiden at bringe en almindelig dansk technisk Ordbog i Stand. I det Hele maatte man, som den tydskfødte Schlegel erindrer, vogte sig for at opfylde Ordbogen med de mange, reent ud tydske Ord og Sprogvendinger, hvilke baade i ældre Tid, f. Ex. allerede under Christian IV., og i det 18de Aar-

hundrede ere af magelige Forfattere indsmuglede i det danske Sprog. Hvad trivielle eller "gemene Ord og Talemaader angaaer, som veloypdragne Folk enten slet ikke kiende, eller undsee sig ved at bruge": da vare **Carstens** og **Schlegel** enige i, at hvad man optog af saadanne, maatte angives som uædelt og gemeent; og hvad der ikke engang af saadanne Talemaader er i hyppig og almindes Brug, men kun høres i enkelte Kredse, eller "hist og her af ilde opdragne Folks Mund", maatte reent udelades.

I Henseende til Orthographien stemte de, som herom yttrede sig, ganske for Hielmstiernes, af **Erichsen** især videre udviklede og bestyrkede Mening: at **Langebeks** Skrivemaade var den, som overhovedet var mest overeensstemmende med den almindelige danske Skrivebrug, og derfor helst burde følges i Ordbogen; saameget mere, som Langebeks Orthographie "siden med Flid er fulgt af endeel Skribenter, og af adskillige hele Bogtrykkerier", hvorved den er bleven end mere almindelig."

Det vil være indlysende for enhver Sagkyndig, at der i disse, den tidligste Ordbogs-Commissions Betænkninger, hvoraf her kun nogle Hovedtræk ere fremhævede, [112]) findes endeel Grundsætninger yttrede, med Hensyn til dette Arbeides Udførelse, om hvilke det havde været meget at ønske, at man fra Begyndelsen stadigen havde fulgt dem; eller ikke i en følgende Tid, ved at forlade dem, havde bragt en næsten grændseløs Uovereensstemmelse og Uliighed, og et høist ueensartet, tildeels for et saadant Værk ganske fremmedt og uvedkommende Stof, ind i Selskabets Ordbog. — Planen for denne var nu vel foreløbigen drøftet af dem, man i Selskabet maatte antage for de sagkyndigste; men inden den kom til Udførelse, blev den underkastet betydelige Modificationer, ja tildeels en Grundforandring. Hielmstierne fandt det raadeligt, at meddele Planen til **Guldberg**, for at forelægges paa høiere Steder, inden man fra Selskabet gik ind med en officiel Forestilling. Af Guldbergs Svar til Hielmstierne (28. Nov. 1776) sees, at det var hans Mening (den tilkiendegives som Kongens Befaling, og Arveprindsens

---

[112]) Det er at haabe, at disse interessante Actstykker, tilligemed de vigtigste øvrige, der henhøre til Ordbogsarbeidets specielle Historie, engang ved passende Leilighed ville bevares ved Trykning.

Villie[113]) at "Ordbogen maatte allene være i Landets eget "Sprog, og blive lige kiær for Lærde og Ulærde; thi de Ind"fødte ere de, som af et saadant Værk høste bedst Fordeel; Frem"mede blade kun deri, vore Egne bruge det." Tillige yttrede Guldberg den besynderlige og uklare Mening, at "Ordforklaringer over "alle forekommende Begreb (?) ville være overflødige. Vore Følel"ser ville neppe være tilfreds med de bedste. Vi kunne vel i saa"dant Værk undvære dem, og i dets Sted med Rette vente, der "at see alle forskiellige Dialecter, Ordenes themata og "saadanne Definitioner, som vor Medvidenhed ikke lærer os." Endskiøndt der af disse Bemærkninger ikke lod sig udbringe meget til Ordbogsplanens Kritik, vare de dog Anledning til, at Planen paa ny blev drøftet, og det først, som det synes, af Hielmstierne, i Forening med Strøm og Jacobi, hvorved man da, for at gaae ind paa de Guldbergske Ideer om Ordbogens Affattelse allene i det danske Sprog, efterhaanden kom til at ville forlade den oprindelige Tanke, at benytte og fortsætte Langebeks, og derimod tage Johnsons engelske Ordbog til Mønster. I Følge heraf udarbeidede Strøm en Prøve af Bogstavet A, (22. Dec. 1776) hvilken Hielmstierne strax forelagde Guldberg, og derefter med Statssecretairens Bemærkninger den 29de Decbr. satte i Circulation blandt Commissionens Medlemmer. Strøm havde tillige foreslaaet, som "en tienlig Medhielper i Værket, den jydske Student Nic. Elert, en god Philologus, og vel bekiendt ved Academiet, hvor han har ligget sine Aar ud

---

113) Det giør en næsten komisk Virkning, at læse de Udtryk, hvormed Statssecretairen tillægger Christian VII. og Arveprindsen sine egne Meninger og Grundsætninger om Ordbogens Udførelse. "Rygtet om, at en saa angenem Sag var i Giærde, har meget glædet Hans Majestæt — Allerhøistsamme har befalet mig at sige Selskabets værdige Præsident — at Ordbogen maa være i Landets eget Sprog, og blive lige kiær for Lærde og Ulærde", o. s. fr. "Derover seer Hs. Majestæt med inderlig Behag, at denne Ordbog bliver allene i det kiære danske Sprog." — "Hvad Kongen befaler, er Hans Kongel. Høiheds Villie; Værket synes Høisamme for Danske at have sin egentlige Bestemmelse, og derfor bør det heelt være i Landets Sprog; Ordforklaringer ville være overflødige" o. s. v.

paa Borchs Collegio." [114]) Hvad "Belønningen for hans eget Arbeide" angik, da ansaae Strøm det for tidligt, at tale derom. "At komme frem med en Prøveklud i den ene Haand, og en Regning i den anden, dertil kunde han ikke overtale sig." Det besværlige Arbeide, som Ordbogen efter den nye eller forandrede Plan vilde medføre, kunde han vel ikke udføre ganske for intet; men selv kunde han ikke nævne noget vist. "Var jeg Artist, Dandsemester, eller noget deslige — føier han til — turde jeg nok tage Munden fuld; men jeg veed, at de som arbeide i lærde Ting, maa lade sig nøie med ringere, og jeg for min Part skal og findes fornøiet med det, som kan udvirkes for mig, hvor lidet det end er."

Efter de tildeels forandrede og paa ny drøftede Ideer og Forslag blev derpaa en hertil passende Plan redigeret af Jacobi, og denne blev oplæst i en Forsamling af Commissionen, og i Overværelse af Statssecretair Guldberg d. 22de Jan. 1777. Her blev den Grundsætning allerførst opstillet: at Selskabet nu især havde udvalgt Johnsons Methode, som den, hvorefter den danske Ordbog skulde udarbeides. Ordforklaringerne gives paa Dansk; "men en og anden Gang kan et Ord af et andet Sprog til Oplysning, og for større Tydeligheds Skyld tilføies." I Almindelighed maa ikke meer end eet Exempel paa enhver Betydning af et Ord anføres. Hiemmel for et Ords Brug gives kun ved gamle, ikke almeenbekiendte Ord; og af saadanne skulle kun optages "Ord af den "egentlige danske Dialect(?) af det gamle nordiske Sprog, "nemlig enten juridiske, eller andre, som formedelst deres Skiønhed "og Styrke kunde fortiene igien at optages i Sproget; og saadanne "forældede Ord, som have været almindelig vedtagne i trykte Skrifter." Ligeledes bør optages "saadanne Provinciale Ord og Talemaader,

---

[114]) Han var en aldrende Student, f. 1740 i Ribe Stift, Lomberg Sogn, hvor hans Fader var Præst. 1776 blev han Famulus Bibliothecæ ved Universitetet, 1780 Universitetsbibliothekar i A. Kalls Sted, (hvilken Post han resignerede 1797) og 1781 Professor extraordinarius. Han døde 1803. Den Berømmelse man tillægger ham, som "en god Philologus", (han besørgede nogle brugbare Skoleudgaver af latinske Auctores) kunde i det mindste ikke udstrækkes til det danske Sprog. Om hans Ordbogsarbeider vil det fornødne berettes i andet Tidsrum af Selskabets Historie.

som kunne tiene til at berige Sproget, og som formedelst deres Eftertryk, Nethed og Rarhed udmærke sig." Kun de almindeligste Konstord, der tilhøre det danske Sprog selv, ligesom de mest bekiendte Dyrs og Planters Navne, faae Sted i Ordbogen, og af "gemene Ord og Talemaader, som velopdragne Folk enten ikke kiende, eller undsee sig ved at bruge," kun de som ere ganske almindelige hos Almuen, og hvis Beskaffenhed da til Advarsel betegnes. Nogle fremmede Ord, "der allerede have hævdet deres Borgerret, og ikke kan undværes (f. Ex. Cirkel, Compas, Concert) kunne vel faae Plads; men derimod forvises "nygiorte Ord af fremmed Herkomst, skiøndt de maatte findes i en eller anden trykt Bog; især naar de stride mod Sprogets Analogie, som Lidenskab, Gienstand, m. fl." I Orthographien følges Langebeks Skrivemaade, og "i Tvivls Tilfælde den, som nærmer sig den mest vedtagne Brug." Benyttelsen af Moths Ordbog omtales endnu slet ikke ved denne Leilighed; dog seer man, at Manuskriptet af samme er blevet Strøm meddeelt tilligemed de øvrige Materialier. I Commissionens Ytringer og Betænkninger finder man derimod vel Hensyn til Langebeks Ordbog; men Moths vigtige Arbeide aldrig nævnet. — Ligesom man af det Foregaaende kan slutte sig til, at Guldberg ikke har været uden Indflydelse paa denne Plans Indhold: saaledes vil det kunne skiønnes, at den i sine Hovedtræk er bleven fulgt i den hele lange Tid, hvori man, under saa forskiellige Redactioner og Bestyrelser af Ordbogens Revision, har arbeidet paa dette Værk; men at denne Omskiftning af Tider og Personer har medført mangfoldige Variationer af Maaden, hvorpaa man har fulgt de almindelige Grundsætninger, og at herved Værkets Eenhed, allerede i de første to Bind, er gaaet tabt.

I en Forestilling fra Selskabet til K. Christian VII. (af 21. Marts 1777) blev denne Plan forelagt til Kongelig Approbation og under Forudsætning af at den bifaldtes, indstillet, at Kongen vilde bevilge en Understøttelse af 500 Rdlr. til Ordbogsarbeidet, 200 Rdlr. aarlig til Justitsraad Strøm, og 150 Rdlr. til hver af de to Medarbeidere. Ved Resolution af 2den April 1777 bevilgedes denne Sum af Particulair-Kammeret, "imod den nedsatte Commissions Beviis, at der virkelig med Flid arbeides paa denne Ordbog." Det i meer end 20 Aar, fra Selskabets Side, paatænkte Værk (som i øvrigt Moth allerede for henved 100 Aar siden først havde

lagt Haand paa) begyndte saaledes omsider at komme til Udførelse; men uagtet den fornemmelig af Hielmstierne udseete Hovedmand for Arbeidet ingenlunde skuffede de Forventninger, man havde giort sig om hans Duelighed, viste det sig snart, at han selv indsaae, hvormeget den forandrede Plan vilde forøge Arbeidets Møie og Vanskelighed; [115]) og at denne endnu vilde være ved den Omstændighed, at en fraværende Hoved-Redacteur af Ordbogen skulde arbeide under en Revisions-Commission i Kiøbenhavn, med en af ham selv foreslaaet Medhielper, der ogsaa levede i Hovedstaden, og med en Anden, som han maaskee ansaae for overflødig; hvori Strøm heller ikke — med Hensyn til det giorte Valg — tog feil. [116])

---

[115]) **Strøm** (der ikke synes at have været tilfreds med, at man foruden **Elert** vilde have endnu en anden Medhielper) foreslaaer allerede, d. 28. Jan. 1777, i et Brev til **Hielmstierne**, at enten denne selv, eller hele Selskabet "vilde udsee en saadan Person, som i sin Tid kunde ansees beqvem til at bestyre det hele Værk, "naar Strøm ved Døden skulde afgaae;" thi hvad mig angaaer, da staaer jeg i den fulde Tanke, at jeg neppe oplever den første Tomes Trykning, end sige den sidstes."

[116]) Den af Selskabet, foruden **Elert**, antagne Medhielper var en norsk Student **N. H. Weinwich** (i en silbigere Tid, 1808, udnævnt til kongelig Haandbibliothekar). Han har ved egne Skrifter tilstrækkelig lagt for Dagen, at man ikke let kunde have truffet en mere skiødesløs, smagløs og ukritisk Arbeider ved en Ordbog. De Samlinger og Excerpter, han i nogen Tid giorde for Ordbogen, vare reent usle og til betydelig Skade for Værket; saaledes kom aldrig den for Sprogdannelsen i det 18de Aarg. vigtige Samling af Skrifter ved Selsk. for de skiønne Videnskaber Ordbogen til Gavn, fordi man havde ladet W. excerpere dem. Allerede d. 10de Mai 1778 skriver **Strøm**: "Med Mr. Weinwich er jeg ikke fornøiet, efterdi jeg "mærker, at han strax i Begyndelsen skunter af, og tager sig Sagen alt "for let. Kunde man derfor paa en god Maade blive af med ham, "skulde det slet ikke fortryde mig, hvorom jeg ogsaa tydelig har udladt "mig for Mr. **Elert**." Strøm havde ønsket sig et Par Medarbeidere, der ved alvorlig Flid vilde danne sig til at blive dygtige baade til at hielpe ham ved Arbeidet, og fortsætte det efter hans Død; "men Sligt kan aldrig være at vente af Mr. Weinwich." Desuden havde Strøm den forstandige Mening, at da han selv var Norsk, ønskede han til Medarbeidere to indfødte Danske. "Da nu Mr. "**Wandal** er dansk, "og tillige en dygtig og arbeidsom Mand, saa troer "jeg, han kunde være mig langt tienligere, end Weinwich, hvis Lunkenhed "staaer mig overmaade lidt an." Man seer i det mindste af dette For-

Strøm vedblev nu vel fra sin Side ufortrødent at arbeide paa de to første Bogstaver i Alphabetet, hvortil imidlertid medgik 4—5 Aar; han oplevede heller ikke, som han selv havde spaaet, den første Tomes, men kun det første Bogstavs Trykning. At bringe dette til Ende fordrede fulde tre Aar. Disse forløb under idelig Brevverling imellem Strøm, Hielmstierne og Jacobi, og under et langsomt Giennemsyn ved Circulation af den Førstes, efter den nye Plan udarbeidede Manuskript, som stykkeviis, med Commissionens Bemærkninger, sendtes Strøm tilbage. Denne var en, om ikke lærd og kritisk, dog sprogkyndig, belæst, arbeidsom og forstandig Dyrker og Gransker af Modersmaalet, ligesaa beskeden i sine Prætensioner og Tanker om sig selv, som utilbøielig til at lade sig behandle som et blot Redskab af dem, som dog ikke engang selv ret vare i Stand til at bruge det. Strøm var altid ligesaa redebon og ufortrøden til at forbedre og rette, hvad han selv indsaae og bemærkede, at kunne behøve det, som til at forandre, supplere eller omskrive sit Manuskript, efter de ham af Commissionen meddeelte Anteguinger og Instructioner. [117]) Dog kunde han heller ikke altid tilbageholde Yttringen af en billig Fortrydelse over, at man, af Mangel paa een Hovedmand og Styrer, som var det store og vigtige Foretagende voxen, ikke sielden forvoldte ham endnu mere Besvær, end det møisommelige Trællearbeide allerede i sig selv medførte; at man fra Begyndelsen havde opgivet ham een Plan, og siden vedtaget en anden; og at der i den sidste dog altid blev adskilligt Ubestemt og Uafgiort tilbage, (f. Ex. i Henseende til Orthographien, til Anvendelse af etymologiske Undersøgelser og Data, og til det, der skulde beholdes eller udelades af det Langebekske Manuskript, m. m.)

slag, at Strøm har forstaaet at bedømme og vælge sine Folk (skiøndt han var mindre heldig med Elert). Weinwich, der altid var forfængelig og meget indtaget af sig selv, har vel erfaret noget om, hvorledes man betragtede hans Præstationer, da han efter nogen Tids Forløb selv frasagde sig et rigeligt lønnet Arbeide.

[117]) Som et Bidrag til Vurderingen af Geh. R. Carstens' i øvrigt erkiendte Styrke i Sproget og kritiske Talent, fortiener den Yttring af Strøm at bevares: at han "altid vil giøre sig en Ære af at kunne fortiene hans "Agtelse, og aldeles tilstaae ham den velfortiente Ære, at Ingen af de "Hrr. Revisorer har giort saa brugbare og rigtige Annotata til vor dan- "ske Ordbog, som han." (Strøm t. Hielmstierne, 27. Marts 1778.)

hvorom man i Commissionen selv ikke var ret enig, og hvorom man saaledes vanskeligen kunde bringe en bestemt og fast Veiledning i Stand for den fraværende Redacteur.

Saaledes viste det sig allerede ved Revisionen af det første Bogstav, at man vel overhovedet, efter Guldbergs Impuls og vedvarende Deeltagelse i Planens Forhandling, var gaaet ind paa den unegtelig bedre og fuldkomnere Johnsonske Idee og Methode for en Ordbog, nærmest bestemt for Indfødte; men at dog Adskillige i Commissionen endnu holdt vel stærkt paa Langebeks Auctoritet,[118]) uden derhos at betænke, at hans Lexikon deels var et tidligt, ikke nok modnet Værk, deels et Arbeide, hvori han mere havde gaaet efter Rostgaards og Grams Hoved, end efter sit eget, og som i Grunden kun var et alphabetisk Ordregister, som Langebek selv, dersom han var kommen til at udgive det, vilde have underkastet en streng Renselse. Rigtigere var den af Strøm yttrede Grundsætning: "at der hellere maatte findes en og anden Mangel i Ordbogen, end at man skulde lade Feil imod den rette Sprogbrug indsnige sig."[119]) Ligeledes viser det sig at

---

[118]) Man seer af et Br. fra S. til Jacobi (22. Mai 1777) at han, i Følge Revisionen af Begyndelsen eller Prøven af hans Arbeide, havde anseet det for tilladt "at udelade et og andet af Langebeks Mscpt., som enten var plumpt, eller uvist og uantageligt", idet han derhos støtter sig paa en Anmærkn. af Carstens; men man havde "taget ham ilde op at han et Sted in margine havde skrevet: findes hos Langebek uden Autoritet." Han forklarer nu, at man ved at conferere Langebeks Lexikon med Moths og Rostgaards tydeligt seer, at det allermeste, der findes hos L. er taget af de to (?) sidste; men at der ikke kan være mindste Tvivl om, at havde L. selv udgivet sit Lexikon, vilde han have udeladt en Deel af sine egne Excerpter; og "at Moth havde den samme Credit og Autoritet, som Langebek, det havde han hidtil ikke troet." — I et andet Brev bemærker han, at foruden endeel udanske Ord, "forekommer ogsaa i L.'s Lexikon endeel mig ubekiendte Bemærkelser af Ordene, hvilke jeg for min Part gierne vilde have udeladt; men da Selskabet synes at ansee Alt hvad der er kommet fra Langebeks Haand som lutter Helligdomme, har jeg, for at fornøie Vedkommende, anført det ene med det andet;" men saaledes, at overalt hvor han tvivlede om Rigtigheden, tilføiede han Langebeks Navn. (Til Jacobi. 1. Aug. 1777.)

[119]) Br. til Hielmstierne. 14. Oct. 1777.

man, i at anvende etymologisk og philologisk Kritik paa Strøms Udkast, stundom glemte, at man ikke kunde og burde fordre af ham, hvad han i Roeskilde, indskrænket til sit eget Bogforraad, og fiernet fra veiledende Forhandling og Raadførelse med Hovedstadens Lærde, vanskeligt eller umueligt kunde opfylde. Endelig har man vel heller ikke altid erindret og iagttaget, at man maatte omgaaes en aldrende og agtet Embedsmand, der ikke havde tilbudet sig selv, men som man havde søgt og formaaet til dette Arbeide, med varsom Humanitet.[120]) Man bidrog derved ikke lidet til at betage Strøm den uundgaaelig nødvendige Lyst, der skulde drive et Værk af den Natur; og det viste sig snart, at det egentlig var det nærmere, paa en Maade venskabelige Forhold imellem Hielmstierne og Strøm, der behøvedes for at holde den Sidstes Arbeidslyst vedlige. Hielmstierne havde, med roesværdig Patriotisme og virkelig Kiærlighed til det nationale Foretagende, af alle Kræfter søgt at fremme det, saavidt hans tiltagende Svagelighed og nogen Forandring i hans personlige Stilling til Hoffet efter J. L. Holsteins Død, og under flere Omskiftninger i Ministeriet, satte ham i Stand til at virke for Selskabets Interesser. Han var i dette Tilfælde heldig nok til ganske at have den dansk-sindede Guldberg paa sin Side; men ogsaa her saae man, som i saa mange Tilfælde, hvor det gielder om literaire Værker og Foretagender, at Intelligents og Arbeidsdygtighed kunne vel understøttes, men ikke skabes ved Pengemidler. Det var aabenbart, at der 1777 ikke fandtes Nogen i Danmark, hverken i eller udenfor Videnskabernes Selskab, Strøm ei engang undtagen, der i Evner, Kraft og Udholdenhed til det colossale Arbeide kunde sættes ved Siden af Geheimeraad Moth — naar vi naturligviis tage Hensyn til, at denne stod

[120]) "At der er Feil ved mit Arbeide, veed jeg meget vel; ja, jeg seer ofte Feil og Mangler, uden at kunne rette dem paa den Tid, da det skulde skee; jeg kan og bør heller aldrig love at skrive uden Feil, der altid ville indsnige sig for Enhver som arbeider i dette Fag. Det er og langt fra, at jeg nogensinde skal vægre mig for at erkiende mine Feil, naar de siges mig af Andre. Ikkun dette synes mig at kunne paastaae, at Feilene bør siges uden noget Krybberi af bons mots og satirisk Skiemt, og uden nærgaaende Skole-Correcteur." (Strøm til Hielmstierne. 2. Jan. 1778.)

70 til 80 Aar længere tilbage i Tiden, og at han udførte Arbeidet, med næsten ubegribelig Anstrengelse, saa godt som allene med egne Kræfter, og efter en Plan, der, om den endog var langt fra Fuldkommenhed, i det mindste ganske tilhørte ham selv, [121]) og i Grunden dog var den, som man, efter Guldbergs Tilskyndelse optog i Videnskabernes Selskabs Ordbog; nemlig at forklare ethvert Ord i dets forskiellige Bemærkelser ved specielle Definitioner i Modersmaalet, og at tilføie Talemaader og Idiotismer, Alt beregnet for Indfødtes Brug. At Moth dertil endnu overalt tilsatte det latinske Udtryk, efter classiske Autoriteter, var en Berigelse, som det i det mindste havde været ønskeligt, at man i Selskabets Ordbog ikke havde givet Slip paa, især da man kunde havt den uden ringeste Umage.

Da nu Hielmstierne døde (d. 18de Jul. 1780), uden at han engang oplevede at see Ordbogens første Bogstav færdigtrykt, varede det ikke længe inden Strøm erklærede at ville unddrage Ordbogsarbeidet den Medvirkning, der vist nok vilde have været heldigere og mere frugtbringende, dersom han i en tidligere Alder havde begyndt derpaa, eller han, efter sit eget Ønske, havde kunnet danne sig en ret duelig Efterfølger. Hvad der bidrog ikke lidt til at forstemme Strøm og betage ham Lyst til Arbeidets Fortsættelse, var en Udsigt, Hielmstierne med temmelig Vished havde givet ham til at succedere Schøning som Geh. Archivarius, og hvorom Strøms Velynder endog ved flere Leiligheder noget uforsigtigt havde yttret sig offentligt. Nu døde Schøning og Hielmstierne paa een Dag; men dermed gik Strøms Forhaabning om at opnaae en Stilling, der for hans Ordbogsarbeider vilde været meget heldig, i Lyset. Just. Raad C. E. Voss, Archivarius i det tydske Cancellie, blev Schønings Eftermand, og havde uden Tvivl ogsaa mere Kald til dette Embede, end Strøm. Denne synes dog at have taget sig det meget nær, at den Forventning, Hielmstierne havde bibragt ham, ikke opfyldtes; og man seer (af et Br. fra ham til Jacobi, 24. Sept. 1780) at han, "efter at Hielmstierne offentlig havde declareret, at Archivar-Embedet af høie Vedkommende havde været ham lovet paa Strøms Vegne, naar det ved Schønings Død blev ledigt, nu

[121]) S. herom min anf. Histor. Udsigt over d. Ordbogsarb. p. 251, og flg.

fandt sig fornærmet ved at være forbigaaet." I det han tillige melder Jacobi, at han haabede at komme til Ende med Bogstavet B til Aarets Udgang, tilføier han "at han fra den Tid agter ikke mere at befatte sig med den danske Ordbog, af hvilket Arbeide han for sin Deel hverken venter sig Ære eller Fordeel, ja ikke engang Tak;" og at han derfor allerede "ved Mr. Elert har ladet Selskabet vide, at han ved Slutningen af 1780 agtede at tage Afsked." Af et tidligere Brev seer man ogsaa, at da "en vis Mand (**Luxdorph**), som fornemmelig skal være Aarsag til Strøms Forbigaaelse, formodes at blive den nærmeste til at succedere Hielmstierne som Præses i Societetet, troede Strøm at Ordbogen vilde finde liden Yndest og Understøttelse fra det Sted, hvor den hidtil især havde fundet samme." Af en noget sildigere Skrivelse fra Strøm til Jacobi (9. Nov. 1780) seer man vel, at denne har anvendt alle muelige Overtalelsesmidler for at bevæge ham til at vedblive Arbeidet, hvorefter Strøm ogsaa yttrer: at han maatte være meget uskiønsom, om han reent vilde afslaae hans Begiering. "Men — tilføier Strøm — jeg frygter for, at Ordbogen lidet vil være tient med mit Formynderskab, da Lysten, som skulde drive Værket, engang er tabt, og kommer neppe mere tilbage; i det mindste ikke i den Grad, som før. Dette beklager jeg; men kan ikke ændre det. Jeg tvivler desuden meget paa, at mit Helbred endnu i 3 til 4 Aar (thi saa lang Tid vil medgaae inden 1ste Tome bliver færdig) kan udholde, at jeg saaledes ene maa slide i dette Arbeide, som jeg nu i 4 Aar har giort. — Fordelen af denne Tome, om jeg end faaer den færdig, troer jeg at være saa ringe, at jeg kunde staae ved at skienke den bort for et godt Ord." Dog erklærer han, at ville endnu, saa længe han kan, "hænge ved Ordbogen", i Haab om, "at de givne Løfter (formodentlig Jacobi's) blive opfyldte, og at hans Arbeide, som i det mindste er dobbelt saa besværligt, som Thorlacii [122]) ikke bliver mindre belønnet, end dennes." —

[122]) Formodentlig mener han herved Fortsættelsen af Schønings Udg. af Snorre Sturlesen, som (efter Schønings Død 1780) blev Rector S. Th. Thorlacius overdraget, som for dette Arbeide blev tillagt 500 Rdlr. aarlig af Archivarii Gage, hvilken han nød i 28 Aar; og derfor udgav det 3die Bind af Værket og besørgede Trykningen af Sverres Saga i 4de Bind. Hertil havde han

Imidlertid blev Bogstavet A endelig færdigt fra Pressen i Decbr. 1780, uden at engang Hielmstierne oplevede at see denne ved ham især fremkaldte Begyndelse til ét Værk, som endnu efter 62 Aars Forløb er langt fra sin Fuldførelse. Dette første Hefte og Fortsættelsen af Ordbogen udkom i Quartformat. Man havde (formodentlig ved at ville tage Johnson til Mønster) først tænkt paa at trykke Ordbogen i Folio, og i et Oplag af 1500 Exemplarer. Første Deel var beregnet til 7 Alphabeter. Selskabet havde, inden det besluttede sig til paa egen Bekostning (dog med Kongelig Understøttelse) at udgive Ordbogen, 1776 henvendt sig til den videnskabeligt dannede Boghandler S. Gyldendal, som allerede paa den Tid i 4 Aar havde drevet den danske Forlagshandel, der siden blev saa betydelig, og af saa megen Indflydelse paa Literaturen. Gyldendal var villig til at paatage sig Forlaget, naar Selskabet tilstod ham, som Forlægger, en Understøttelse af 80 Rdlr. for Alphabetet, hvorimod han vilde sælge Ordbogen for 2 Skilling Arket paa Trykpapir [123]) — Ved den Leilighed at 1ste Hefte af Ordbogen udkom, optoges ogsaa Strøm til Medlem af Selskabet, ligesom han Aaret derpaa fik Etatsraads Titel; men neppe har dette bidraget meget hverken til hans Tilfredshed, eller til at oplive hans Lyst til Ordbogsarbeidet. Han leverede Manuskriptet til B færdigt i

---

besnden til Medhielper G. J. Thorkelin og Jon. Olaffen, af hvilke den første havde 200 Rdlr. den anden 400 Rdlr. aarlig; (s. Fort. til 1ste Tome af Sn. Sturlesen, p. XXXVI-VIII). Aldrig er vist nok i Danmark, og knapt i noget andet Land, et større Honorar af nogen Regiering betalt for et literairt Arbeide; saa at Strøm ligesom ved et Slags Anelse kunde skrive de ovenanførte Ord. Om sig selv siger han nogle Uger efter (27. Dec. 1780) "Jeg skulde ved en anden Behandling have giort det Arbeide for slet intet, som jeg nu har forlangt vel betalt, uden at vente at faae det. Naar man tracteres haandværksmæssigt, har man jo som Haandværksmand Lov til at taxere sit eget Arbeide."

[123]) Omkostningerne ved et Oplag af bemeldte Størrelse, Papiret af samme Slags som det til Langebeks Scriptores anvendte, (men 100—150 Exempl. paa fiint Papir) og Skrifterne af samme Grad, som Noterne i dette Værk, beregnede han til 9—10 Rdlr. eller for hvert Alfabet omtrent 220 Rdlr. (Br. fra Gyldendal til Jacobi. 16. Apr. 1776). Da Selskabet siden paa eget Forlag udgav Ordbogen, nedsattes Oplaget til 1000 Exemplarer; og Trykningen af 1ste Deel betaltes med 5 Rdlr. for Arket.

Aaret 1781, og døde i Begyndelsen af 1782. Med hans Død slutter Ordbogsarbeidets Historie i Selskabets første Periode.

Som en Hovedbeel af Selskabets Virksomhed i anden Afdeling af det første Tidsrum, eller i Aarene 1748—1780, maae vi betragte de Skrifter eller Afhandlinger, som fremkaldtes ved de i en Deel af Aaret stedfindende ugentlige Forsamlinger, og den vedtagne og vedligeholdte Skik, at Bidrag af Medlemmerne regelmæssig efter Omgang der bleve oplæste. Det kan bemærkes, hvad allerede forhen er berørt, at en ikke liden Deel af denne literaire Virksomheds Frugter i bemeldte Aar endnu tilhørte Gram, og saaledes Tidsrummets første Afdeling. Samtidige med Gram i Selskabets historiske Section eller Classe (naar vi ville antage en Indbeling og Benævnelse fra senere Tider) vare Pontoppidan, Møllmann og Scheid, af hvilke dog kun den sidste leverede et Par egentlig lærde historiske Afhandlinger, (om Danmarks Uafhængighed af det tydske Rige, I. 87 og II. 171; og "om Kongeriget Norges ældgamle Frihed" II. 309) der kunde betragtes som passende Bidrag til et Videnskabers-Selskabs Skrifter, og som Sidestykker til de Gramske Afhandlinger. Den arbeidsomme Pontoppidans Bidrag (f. Ex. om Colonisterne paa Amager, om Sproget i Sønderjylland, om Peder Skrams Levnet, m. fl.) vare af mere populair Natur, og Møllmanns ubetydelige.

I Tidsrummets anden Afdeling beholdt Fædrelandets og Nordens Historie, Antiquiteter, Sprogkundskab m. m. en Tidlang den i det Hele overveiende Andeel i Selskabets Medlemmers videnskabelige Undersøgelser og literaire Virksomhed, som fra Begyndelsen af var tilfalden disse Gienstande, ved Grams i flere Aar næsten udelukkende Anvendelse af sin forbausende Flid, sin dybe og omfattende Lærdom og sin skarpsindige, som oftest heldige Kritik i hiin Retning. Hans Exempel virkede betydeligt og længe; og i hans Fodspor traadte baade den smagfuldt og kritisk dannede Carstens, der i Aarene 1754—1770 leverede en Række af vigtige og lærde Undersøgelser og Oplysninger af specielle Materier i den danske Historie; og den mindre kritiske, men uhyre belæste, i en hos os hidtil mageløs Grad arbeidsomme og productive Suhm, med hvis uforglemmelige Navn en stor Deel af Danmarks nationale

Hæder og Glands i Literaturens Rige ere uadskilleligt forbundne. Imedens Suhm uafbrudt, i en Række af større Skrifter, forberedede sit Livs Hovedforetagende, at samle og redigere den danske Historie: fremtraadte han 1760 med sin første Afhandling i Videnskabernes Selskabs Skrifter: "om de Danskes og Norskes Handel og Skibsfart, i den hedenske Tid." (VIII. 19.) Sex andre historiske Bidrag af ham i den ældste Samling af Selskabets Skrifter (fra A. 1764—1779), vidne alle om den Lethed, hvormed han forstod at benytte det rige Forrad af indsamlede Materialier til den nordiske Histories Oplysning, som hans umaadeligt udstrakte Læsning forsynede ham med. G. Schöning, der nærmest havde giort sit Fædreland Norge til Formaal for sine historisk-antiquariske Undersøgelser og deraf fremgaaende Skrifter, havde bl. a. ogsaa anvendt stor Flid og grundig Forskning paa det gamle Nordens Geographie, hvori han var den første der lagde en videnskabelig og kritisk Grund, ved Brugen af de islandske Kilder, i Forening med fremmede Geographers Beretninger. Foruden hans 1751 særskilt udgivne "Forsøg til de nordiske Landes, især Norges gamle Geographie," vare hans Afhandlinger om "de gamle Grækeres og Romeres Kundskab om de nordiske Lande" (VIII. 167.) baade før og efter Ptolomæi Tid (XII. S. 1. og Ny Saml. II. S. 1.) Arbeider af den Vigtighed og Værdi, at ikke allene Schlözer oversatte og udgav dem med Tillæg og kritiske Anmærkninger, men at de endnu ikke ere forældede eller blevne overflødige ved nyere Geographers lærde Skrifter. At ogsaa Langebek, efterat han omsider var bleven Medlem af Selskabet, i dets Skrifter (1758) meddeelte sin ypperlige, af rige Archiv-Kilder uarbeidede, men desværre ufuldendte "Historie om de norske Biergværker," (VII. 235—526), ligesom Luxdorph (1760—64), en Begyndelse af sine mangeaarige vidtløftige og lærde Undersøgelser over det danske Myntvæsen i Middelalderen (VIII. S. 1. IX. 613); og at Kofod-Ancher ogsaa der gav et Par Bidrag til den danske Retshistorie og Statsret: hørte ligeledes til de Berigelser af vor historiske Literatur, hvorved den tidligste Samling af Selskabets Skrifter opnaaede et Værd, som aldrig reent kan tabe sig. Overhovedet kunne vi ei frakiende Selskabets 1ste Periode den Fortieneste af historisk Videnskab i Danmark, at den alvorlige, lærde Forskning, og den strengere kritiske Undersøgelse og Drøftelse af Historiens Stof, der egentlig først hos os udgik fra Gram og

Langebek, fik en betydelig Støtte ved hine Arbeider i Selskabets Skrifter, der vare de første i sin Art i det danske Sprog, og ved den Auctoritet, som et Samfund, der forenede Fædrelandets lærdeste Historikere blandt sine Medlemmers Tal, maatte erhverve sig i den lærde Verden. Det kan uden Tvivl betragtes som en af de væsentlige og vigtige Frugter af dette Slags lærde Selskaber, at de ikke allene ved deres Medlemmers skriftlige Arbeider umiddelbart virke til det videnskabelige Stofs Udvidelse og Berigelse; men at de tillige udøve en heldig, baade befrugtende og rensende Indflydelse paa Videnskaberne og deres Literatur, saavel ved indbyrdes levende Meddelelse, som ved den udad virkende aandelige Kraft, og ved den Agtelse og Anseelse, et saadant Samfund af en Nations første Lærde, naar det besjæles af den rette Aand, maa kunne erhverve sig.

Sildigere, end den fædrelandske Historie og nordiske Oldkyndighed bleve Æmner af Naturhistorien og Naturlæren Gjenstand for Bearbeidelser og Beskrivelser i Selskabets Skrifter fra dets første Periode; men vi gjenfinde da ogsaa der alle de Navne, som fra Midten af 18de Aarhundrede, eller i dets anden Halvdeel, atter oplivede disse Videnskabers Dyrkelse og Flor i Danmark, og med Held forplantede dem til Norge. Her fremtræde omtrent fra 1760 de i sin Tid udmærkede og omhyggelige norske Naturforskere H. Strøm og J. E. Gunnerus, af hvilke den første, ved sin classiske Beskrivelse over Søndmør, og en ikke mindre heldig over Eger Præstegield, har leveret et Par i den danske Literatur neppe overgaaede chorographiske Værker. Den af sit Fædreland Norge særdeles fortiente Gunnerus, en lærd og oplyst Theolog og ved fleersidige Studier dannet Videnskabsmand, der i 12 Aar havde studeret og doceret ved Universitetet i Jena, og fra 1775 været ansat som theologisk Professor i Kiøbenhavn, var 1758 uventet af K. Frederik V., der selv var den første, som underrettede ham derom, bleven udnævnt til Biskop i Trondhiem. Her havde Suhm levet som uafhængig Privatmand for sine historiske Studier, og Schøning som Rector siden 1751. I Forening med disse to lærde Venner stiftede Gunnerus 1760 det "Trondhiemske Selskab", der 1767 fik af Kongen befræftede Statuter og forandret Navn. Ligesom Suhms langvarige Ophold i Trondhiem (1751—65) havde stor Indflydelse paa hans fremtidige Forfatterbane, saaledes gav Foreningen imellem de tre lærde Venner Anledning til at videnskabelig

Aand vaktes i denne ældgamle Stad, og der fandt det mest nordlige Sæde i Skandinavien. Det her stiftede Videnskabers-Selskabs Skrifter, hvis 1ste Bd. udkom allerede 1761, som Gunnerus aabnede med en philosophisk Afhandling (om Siælens Udødelighed) og en exegetisk (over det mærkelige Sted i Salomons Præd. III. 19—22), berigede han fremdeles med et betydeligt Antal af naturhistoriske, særdeles zoologiske Bidrag, der udmærke sig ved Nøiagtighed og Udførlighed i adskillige paa den Tid mindre bekiendte Arters især Søedyrs og Fugles Beskrivelser. Ved det Trondhiemske Selskabs Oprettelse giorde Gunnerus saaledes et af de første Skridt til at fremkalde selvstændig videnskabelig og literair Virksomhed i hans Fædreland, om hvis Tarv og Trang til høiere Lærdomsstiftelser denne oplyste og patriotiske Videnskabsmand allerede 1767 offentlig og med Eftertryk yttrede sig.[124])

Da Gunnerus nu naturligviis med Forkiærlighed tilvendte det norske Selskab Frugterne af hans Undersøgelser i en Yndlingsvidenskab, som især var bleven det siden han kom til Trondhiem, finder man heller ikke meer end een naturhistorisk Afhandling af Gunnerus (om nogle sieldnere norske Søedyr, X. 166) i vort Selskabs Skrifter.[125]) Her leverede derimod vor siden saa berømte O. F. Müller sine første Bidrag til Insecternes, Bløddyrenes og Indvoldsormenes, ligesom senere (i Ny Saml. I. II. og III. Bd.)

---

124) Gunnerus vedblev at arbeide som Naturforsker, indtil han 1771 pludselig (man veed ikke ret, om efter Oeders Forslag) af Struense kaldtes fra Trondhiem ned til Kiøbenhavn, for at udkaste en Plan til en giennemgribende Reform af Kiøbenhavns Universitet, hvorved han tillige forbandt Forslag og Plan til Oprettelse af et Universitet i Norge, hvor han vilde have det anlagt i Christiansand, og derhen forlagt det trondhiemske Videnskabers-Selskab. Begge, i deres Detail mærkelige og interressante Actstykker (som G. indgav til Cabinetsministeren d. 16de Dec. 1771) ere endnu til, og Udtog af dem findes i Nyerups Kbh. Universitets Annaler S. 385-401. Om "Vicecantsleren in mente" var der, efter d. 17de Jan. 1772, ikke mere Spørgsmaal. Han reiste op til sit Bispedømme, hvor den fortiente og virksomme Mand paa en Visitatsreise døde, i en endnu kraftig Alder, d. 25de Sept. 1773.

125) I hans Afhandl. "Om Nytten og Nødvendigheden af et Videnskabers Selskab i en Stat, og særdeles i Norge." Det norske Vid. Selskabs Skr. IV. Deel S. 22.

til Infusionsdyrenes Naturhistorie; efterat han allerede endeel Aar tidligere i det stockholmske Videnskabers-Selskabs Skrifter havde meddeelt botaniske Bidrag. Denne udmærkede Naturforsker, allerede som Botaniker en af de fortrinligste, Danmark til den Tid havde kiendt, og en værdig Efterfølger af Oeder, som Udgiver af Flora danica, erhvervede sig endnu større Navnkundighed som Zoolog; navnligen for de mange og vigtige Opdagelser, han giorde i Hav-Bløddyrenes Naturhistorie, og for det nye Lys, han tændte i Kundskaben til Infusionsdyrene, en Deel af Naturvidenskaben, hvortil man kan sige, at Müller egentlig lagde den første ordentlige Grundvold. At han ikke før 1776 blev optagen til Medlem af Selskabet, hvor flere, i Sammenligning med hans, langt underordnede eller mindre betydende Navne for længe siden fandtes, efterat han allerede i meer end 10 Aar indenlands og udenlands havde været bekiendt som Forfatter og som Medlem af fremmede Academier og Societeter: er en af de Omstændigheder, som man vilde finde endnu mere besynderlig, dersom man ikke vidste, at Optagelsen i lærde Selskaber beroer meget paa personlige Forhold og Forbindelser, og at Exempler paa lignende Anomalier kunne findes i alle slige Selskabers Historie. O. F. Müller hørte overhovedet ikke til de Videnskabsmænd, der i Staten fandt Understøttelse, Ansættelse eller Forfremmelse i den Periode, da de især kunde behøve den. Det var ikke før i hans 40de Aar (1769) at man først gav ham en Titel, og et Par Aar derefter erholdt han, under det Struenseeske Ministerium, (efter Oeders Anbefaling), en for ham som Naturforsker lidet passende Post, som Archivarius i det norske Rentekammer, hvor Oeder var Deputeret. Han maatte afveien, tilligemed denne, ved Forandringen 1772; men da han imidlertid ved et godt Giftermaal var sat i Stand til at leve som uafhængig Videnskabsmand, og var bleven overdraget at fortsætte Flora danica, var man siden ikke sparsom paa at give ham Titler; og saaledes døde denne udmærkede Mand som Conferentsraad 1784, i sit 54de Aar, og omtrent i samme Alder som Gunnerus, hvem han som videnskabelig Naturforsker var langt overlegen.

Det vil ikke være upassende eller overflødigt, til Bestyrkelse af ovenstaaende Yttringer, her at meddele følgende, fra en Sagkyndig (Hr. Dr. H. Krøyer) modtagne Bidrag til en Charakteristik af **Strøm, Gunnerus** og **O. F. Müller**, og af deres Arbeiders Natur og Fortienester.

"Zoologien indtager først temmelig seent en Plads i Selskabets "Skrifter (i det IX. Bind). De første tyve Aar af dets Virksomhed "gave intet Udbytte for denne Videnskab. Den mageløse Impuls, Linné "meddeelte hele Naturhistorien, forplantede sig dog ogsaa i nogen Grad "til Naborigerne, især i faunistisk og floristisk Retning. Støttende sig "til Linné's Fauna svecica og Systema Naturæ, begyndte Enkelte at "henvende Opmærksomheden paa de dem omgivende zoologiske Gjen- "stande, og den meget flittige og velfortiente Præst, Hans Strøm, "aabnede Rækken af de zoologiske Meddelelser i det danske Vid. Selsk. "Skrifter, ligesom han giennem et Antal af Bind vedblev at levere "en Mængde Bidrag. Uagtet disse just ikke beskiæftige sig med Viden- "skabens høiere Problemer, eller begrunde nye systematiske Anskuelser, "mangle de dog ingenlunde Værd: et stort Antal nye Dyrarter, og "selv endeel nye og interessante Slægtformer beskrives, og Beskrivel- "serne ere for deres Tid gode — saa gode, at man idetmindste i mange "Tilfælde med Sikkerhed kan gienkiende de paagieldende Dyr. En "Mængde Noticer over Dyrenes Levemaade, grundede paa egne Jagt- "tagelser, meddeles; af mange Insekter beskrives Larvetilstanden o. s. v. "Strøms Arbeide over Purpursnækken var i lang Tid den eneste ud- "førlige anatomiske Undersøgelse af et Bløddyr, som vor Literatur besad, og "det fortiener, ligesom hans øvrige Arbeider, al Agtelse; især naar "Hensyn tages til hans isolerede Stilling, hans Mangel paa de aller- "fleste Hielpemidler, og at han var Autodidakt i Naturhistorien.

"Næst efter Strøm i Tiden fremtræder Gunnerus, en Mand af "ikke almindelige Aandsevner og Lærdom, der allerede maa tiltrække "sig Opmærksomhed ved at fatte og giennemføre saa dristig en Plan "som den, med private Midler at grunde et Videnskabs-Selskab paa "Grændsen af Polarzonen. Han var den anden Biskop, der paa "samme Tid giorde sig fortient af Norges Naturhistorie. I det danske "Videnskabers-Selskabs Skrifter har han vel kun leveret et Bidrag af "ringe Omfang og Betydenhed; hvorimod det trondhiemske Selskabs "Skrifter indeholde talrige Arbeider af ham, der tildeels ere af ikke ringe "Interesse for deres Tid, og oplyse adskillige Punkter i Nordens Dyr- "historie, især hvad Fugle og Fiske angaaer. Han lagde Grunden til "at danne et Museum for Nordens Naturhistorie, ved at skienke de "Samlinger, hans Stilling og Iver havde sat ham istand til at til- "veiebringe, til det trondhiemske Selskab; men ingen er senere i det "nordlige Norge traadt i Gunnerus's Fodspor, og Tiden synes snart

"at ville udslette hans Virksomhed i denne Retning. Efter Gunnerus's "egne Yttringer synes man at kunne slutte, at han først i en sildig "Alder (som Biskop), opmuntret ved de Anledninger, hans meget "vidtløftige Visitats-Reiser frembøde ham, har kastet sig paa Zoolo- "gien. Dersom den videnskabelige Iver, der, under et vigtigt og byrde- "fuldt Embedes mange Sysler, og under forskjelligartede literaire Ar- "beider, drev ham til ogsaa at behandle den nordiske Fauna, og som "satte ham istand til, skjøndt han bortreves ved en temmelig tidlig "Død, at yde endeel fortienstlige Meddelelser over denne, var gaaet i "Arv til hans Efterfølgere, vilde vi være mindre i Tvivl over mange "Dele af Nordens Naturhistorie.

"**O. F. Müller**, efter Linné den berømteste nordiske Zoolog, var "en af det 18de Aarhundredes flittigste og nøiagtigste Iagttagere. Da "hans to store Samtidige, Linné og Pallas, hvem han fiendeligen "stræbte efter at stille sig ved Siden af, mindre havde beskjæfti- "get sig med mikroskopiske Undersøgelser (den første havde endog Mis- "tillid til dem), troede Müller især i denne Retning at finde en vid "Mark aaben for sig til overraskende Opdagelser. Han valgte derfor "fortrinsviis de smaa, i Vandet levende, hvirvelløse Dyr til Gjenstand "for sine Undersøgelser, og har beriget Videnskaben med fortrinlige "Arbeider over de fleste af disses Classer. — Over Infusorierne leve- "rede han saaledes et classisk Værk: han var den første, som forsøgte "en videnskabelig og systematisk Betragtning af disse Dyr, da de tid- "ligere Mikrographer mere havde benyttet dem som et Slags Diens- "forlystelse, som en Anledning til at beundre Guds Storhed i det "Smaa o. s. v. Han skilte alt Fremmedt fra de Former, der syntes "ham at danne en eiendommelig, hidtil ikke afsondret Gruppe af dyriske "Væsener; medens man tidligere havde sammenblandet med Infusorierne "andre, meget smaa Dyr, Insektlarver, mikroskopiske Krebsdyr o. s. v. "Han indsaae ogsaa Vigtigheden af at agte paa Infusoriernes indre "Bygning, skjøndt han ikke lagde den til Grund for sin Systematik. — "Med Hensyn til Indvoldsormene bestaae Müllers Fortienester deels i "at berigtige adskillige Vildfarelser hos Linné og andre Forgængere, "deels i at beskrive og afbilde endeel nye Former, især i det berømte "Værk, Zoologia danica, om hvilket en baade competent og streng "Dommer, **Rudolphi**, hvad Indvoldsormene angaaer, yttrer, "at det "er et udmærket Værk, som ingen Helmintholog kan undvære." Ikke "ringere ere hans Fortienester af de høiere Ormeformer, de saakaldte

"Annelider. — Skiondt Müller just ingen dyb Kundskab besad om "Krebsdyrene (Crustacea) i Almindelighed, har Videnskaben ham dog "at takke for et vigtigt Værk over de mikroskopiske Krebsdyr (de saa- "kaldte Vandlopper, Entomostracea ꝛc.), hvilke han ikke blot har af- "handlet med Hensyn til Form, men ogsaa med Hensyn til Leve- "maade. Ganske analoge ere hans Fortienester af de edderkopagtige "Dyrs Classe (Arachniderne); og de meget smaa Vandmidder (Hydrachner) "har han i et eget Værk underkastet en omhyggelig Undersøgelse. — "Hvad Bløddyrene angaaer, da kan vel Müller neppe siges, at have "indført nye Ideer i Videnskaben; men han greb tidligt og med Iver "de af Andre (Adanson, Geoffroy, Pallas) fremsatte Ideer, og bragte "dem (skiondt vel ikke altid heldigt) i Udførelse, i selvstændige Arbeider. "Saaledes tog han i sin Systematik stadigt Hensyn til Dyrets Byg- "ning ved Siden af Skallens Form. Hans Hovedfortieneste af denne "Classe bliver imidlertid den, at have bekiendtgiort en Mængde nye og "interessante Former, samt at have grundet adskillige gode Slægter. — "At giennemgaae hans Fortienester af den nordiske Fauna ved Udgi- "velsen af Zool. dan. prodromus og Zoologia danica, vilde her blive "for vidtløftigt. Om hans Stiil og Fremstillingsmaade kan mærkes, "at de ere i en mere end almindelig Grad uheldige"

Samtidig med den tydske Oeder (fra Anspach) der 1752, i sit 24de Aar, som practiserende Læge i Slesvig, blev kaldet til Kiøbenhavn for at ansættes som botanisk Professor og Bestyrer af den nye Kongelige Plantehave, der blev anlagt ved Amaliegaden,[125 b]) var **C. M. Rottbøll**, der ligesom Oeder var Mediciner, men paa sin Udenlandsreise i 5 Aar (1756-61) først en Tid lang studerede Botanik i Upsala under Linnee. Oeder havde derimod studeret Plantelæren i Goettingen under Haller, som yndede ham, og hvis Omgang han næsten dagligen nød i tre Aar. **H. E. Bernstorf**, som 1751 blev udenlandsk Minister og Overſecretair i det tydske Cancellie, var bleven giort opmærksom paa Oeders Duelighed, og fik ham kaldet til Kiøbenhavn, hvor han skulde været ansat ved Universitetet. Men her havde han, som Fremmed, Consistorium, og navnligen den medicinske Professor Buchwald, imod sig. Det gik ham desuden meget uheldigt, da

[125 b]) Den laae imellem Toldboden og den saakaldte "Larsens Plads", hvor siden, efter Branden 1795, endeel Gader med Smaahuse opførtes. Haven blev der indtil 1778, da den af **Vahl** flyttedes til Charlottenborg. (Jvf. Steffens om Botanikens Skiebne i Danm. S. 355, 360.)

han (i Aaret 1752) skulde forsvare sin Dissertation (de irritabilitate), ved hvilken Leilighed et Slags academisk Scandal opstod, [126]) og **Rottbøll**, som Hoved-Opponent, satte sig i et fiendtligt Forhold til Oeder; men denne, som var et godt Hoved, skiøndt han skrev slet Latin, [127]) havde den mægtige Bernstorff paa sin Side. Man fandt det vel raadeligt, ikke strax at sætte ham til Universitetet; men ansatte ham som Professor og Opsynsmand ved det nye Kongelige botaniske Institut, der, uafhængigt af Universitetet, blev indrettet i Kiøbenhavn, med Grev **A. G. Moltke** som Directeur eller Chef. Uagtet dette skaffede Oeder endnu flere Modstandere, maatte Universitetet og det danske Parti finde sig i, at han 1754 ansattes som botanisk Professor ved Universitetet. Uden Tvivl er ogsaa den oprindelige Idee til Flora danica udgaaet fra ham. Understøttet ved sine mægtige Beskyttere, Moltke og Bernstorff, erholdt Oeder Leilighed til i 6 Aar, fra 1755—60, i botanisk Henseende (tilligemed en mindre Deel af de danske Provindser) at bereise Norge, hvilket Land, tilligemed dets Indbyggere, han siden i høi Grad interesserede sig for. [128]) Med ham reiste Tegneren **Mart. Rösler** (den yngre), hvis Fader, Mich. Rösler, stak de tegnede Planter; og efter den 1761 af Oeder udgivne Plan og Prospectus, udkom endnu samme Aar det første Hefte af dette berømte Værk, der snart, i Naturvidenskabens Rige, giorde ikke mindre Opsigt i Europa, end det nogle Aar tidligere udkomne Norden'ske Værk over Egypten, og den netop 1761 begyndte Reise til Arabien af **Niebuhr** og hans Ledsagere. Oeder udgav 1763—1770 de første 9 Hefter af den danske Flora, foruden et Par botaniske Lærebøger; imedens han tillige uafladelig vedblev at sysselsætte sig med

[126]) Actstykkerne herom findes i Langebekiana, udg. af Nyerup. S. 334—64.

[127]) Rottbøll, der bl. a. i sin Opposition fremdrog alle Oeders gramaticalske og stilistiske Feil i Latinen, (s. Langebekiana) skrev i øvrigt, som hans Afhandlinger udvise, ikke meget bedre Dansk.

[128]) Oeder, der var ligesaa meget Statsoeconom, som Botaniker, samlede i Norge, ved den fortroligste Omgang med Folk af alle Stænder, vigtige og paalidelige Bidrag til Kundskab om dette Lands politiske og oeconomiske Tilstand, saavelsom om Landets naturlige Beskaffenhed; hvilke Optegnelser paa hans Reiser i Norge han tilsendte Moltke og Bernstorf. Hvor megen Skade er det ikke, at disse, nu maaskee tabte Papirer, ikke i sin Tid ere blevne bekiendtgiorte. (Jvf. v. **Halems** Andenken an Oeder. 1793. S. 15—26.)

statsoeconomiske Materier, og at indgive Undersøgelser og Betænkninger over saadanne, for en stor Deel Norge vedkommende, til Regieringen. Den vigtigste af de Gienstande, han paa denne Maade behandlede, var Forbedringen af den danske Bondestands Vilkaar, hvorover han 1769 og 1780 lod to Afhandlinger (ikke ganske efter høie Vedkommendes Ønske) trykke, der i sin Tid giorde stor Virkning. Efter Ophævelsen af den nye botaniske Indretning (ved Resol. af 9. Jun. 1770) og efter den ved Struense bevirkede revolutionaire Forandring i Regieringen og Ministeriet, blev Oeder i Novbr. 1770 ansat som Medlem i den nye General-Landvæsens-commission, hvorfra han d. 29de Mai 1771 gik over i Finants-Collegiet; og saaledes ophørte hans videnskabelige Virksomhed som Botaniker.

Den her meddeelte korte Skildring af Oeders mærkelige Løbebane vil, uden videre Forklaring, giøre det forstaaeligt, hvorfor der aldrig blev Tale om hans Optagelse i Videnskabernes Selskab. Skiøndt Udlænding, var han, som Nyerup har sagt, "Dansk med Liv og Siæl"; men han beholdt altid et stærkt Parti ved Universitetet, ligesom i den fornemme Verden, imod sig. Hof-Aristokratiet frygtede den kloge og dristige Mand, og skilte sig af med ham ved 1773 at sende ham til Oldenborg. Rottbøll, der fattedes Oeders mangesidige Talenter, var ham derimod overlegen i lærde medicinske Studier, og havde Consistorium paa sin Side; men det var nærmest i Botaniken, hvor begge stode hinanden i Veien; og man kan vel sige, at begge disse fortiente Mænd ikke burde have skadet hinanden. Rottbøll havde 1770 vundet den Seier, at det nye botaniske Institut blev nedlagt, og da han nu ogsaa fik Universitetets Have under sin Bestyrelse, var Botaniken saa at sige allene i hans Hænder. Han var, efter Hielmstiernes Forslag, 1763 bleven Medlem af Vid. Selskab, og leverede der 1766 og 1767 sit første botaniske Bidrag: en Beskrivelse over sieldnere Planter fra Island og Grønland, med en forudsendt Indledning, "om Urtelærens Tilstand i Danmark." Dette Tillæg har megen historisk Interesse, og indeholder endeel, ogsaa for Havedyrkningen i Danmark meget interessante Noticer.[129]) Ogsaa Flora danica omtales der (X. S. 418)

[129]) Dertil hører f. Ex. (X. p. 394) Efterretninger om Provsten i Lund, den lærde Claus Urnes medicinske Urtegaard, indrettet ved Belteberg i Skaane (1546); om Etatsraad og Post-Directeur Paul Klingenbergs Have

med faa Ord, som et Værk, "hvorover man med Billighed maa fornøie sig", og hvori man i Tiden kan vente sig noget meget fortrinligt. Afhandlingen selv er ufuldendt, og indeholder kun Planter af de Linneeske Classer indtil Polyandria. "Beskrivelserne ere "gode, Synonymerne behandlede med Kritik, Afbildningerne for den "Tid gode, og forsynede med bedre Analyser af Plantedelene, end "man finder i mange nyere Skrifter. De grønlandske Planter skyl"des Egedes Herbarium (som endnu findes i den botaniske Have) "og adskillige Missionairer; de islandske især Dr. König. Som "Botaniker har Rottbøll overhovedet et godt Navn. Hans For"tienester bestaae fornemmelig i, at han med Nøiagtighed har under"søgt og beskrevet endeel sieldnere Planter, som vare ham tilsendte, "bl. a. fra Indien;" (især ved J. G. König, der 1767 blev Medicus ved den danske Mission i Ostindien, og af Rottbøll meget berømmes. X. 423.[130]) "De nye Slægter og Arter, han har "opstillet, have for største Deel holdt sig, og han citeres derfor endnu "jævnligen; saameget mere, som ogsaa de Afbildninger, han har le"veret (de fleste stukne af M. Haas) ere, efter den Tids Fordringer, "meget gode."[131])

Foruden Rottbøll, var det især kun den flittige og omhyggelige norske Naturforsker H. Strøm, der berigede Selskabets Skrifter,

---

(i Midten af det XVII. Aarh.) ved Høiriis paa Mors (ikke i Thye, som det staaer hos Rottbøll), hvor han ikke allene dyrkede mange sieldne udenlandske Planter, men endog frembragte saadanne Frugter, "der, som rare Foræringer, sendtes fra Jylland til Frankerig og andre langt fraliggende Steder" (p. 413); om Prinds Jørgens Omsorg for Havevæsenet ved Vordingborg (S. 414); om de gode Kiøkkenhaver, med Overflødighed af Asparges, Blomkaal, Jordbær, Artiskokker, m. m. som allerede for 70—80 Aar siden fandtes udenfor Kiøbenhavns Nørre- og Østerport (p. 420); om den Frydenlundske Samling af Nord-Americanske Træer og Buske, "som er en af de største og mærkværdigste Nyheder i Botaniken" (p. 421); om Grev Holsteins ypperlige Urtehave ved Ledraborg, og denne Herres Interesse for Botanik og Havekonst. (S. 422) m. m.

[130]) I et Brev til O. F. Müller, XII. 283—402, har han beskrevet endeel naturhistoriske Gienstande, som han iagttog paa en Reise fra Trankebar til Ceylon 1777.

[131]) De her givne Bedømmelser af Rottbøll som Botaniker ere meddeelte Forf. af Hr. Professor Schouw.

i de to første Samlinger, med botaniske Bidrag, hvilke overhovedet gaae ud paa at meddele Beskrivelser over norske Planter, som Tillæg til de i Forfatterens Værk over Søndmør givne Planteforteg-nelser. Hans Bidrag til den norske Flora, navnligen Løv-Mos-sernes, (Ny Saml. III. Bd.) ere betydelige; men hans afsondrede, fra alle literaire Hielpemidler fiernede Opholdssted lagde ham Hin-dringer i Veien, som han selv beklager sig over. Han beskrev ogsaa norske Søværter (X. 249, XII. 299); men indbefatter under den fælles Benævnelse baade Tangarter (i den første Afhandling) og Zoophyter, i den anden — en Forskiel, som han heller ikke har forsømt at bemærke.

At Selskabet undertiden ogsaa, bl. a. fra Norge og Island, fik Tilsendinger af samlede og tørrede Planter, sees af enkelte Op-tegnelser i Protocollen; men at Udbyttet heraf for Videnskaben stundom ikke har været meget lønnende, kan sluttes af Exempler, som føl-gende: 1754, 25. Februar. — "Af Just. R. Klevenfeldt var i sidste Samling indleveret noget norsk Græs, hvorom Prof. Friis (C. Lodberg Friis) ingen Underretning kunde give, siden baade Rød-derne og Blomsterne fattedes."

I Selskabets første Periode, og i den ældste Samling af dets Skrifter, vare Afhandlinger i Mathematiken, uagtet det rigelige Antal af mathematiske Medlemmer, endnu meget sparsomme. Med Undtagelse af nogle faa astronomiske, som Professorerne Hee, Horrebow og Bugge leverede, var det allene J. Kraft i Sorøe og den fortiente Lector F. C. Holberg Arentz i Ber-gen,[131b)] der i disse 12 Bind have meddeelt egentlig mathe-matiske Bidrag. Blandt disse ere særdeles de tvende af Arentz "om

---

131b) Han var f. 28. Sept. 1736, en Søn af Biskop Fr. Arentz i Bergen, og hans Moder var Catharina Frederica, en Broderdatter af Holberg. 1751 blev han Student, 1756 theologisk Candidat; studerede siden endnu to Aar i Kiøben-havn, og 1758 og 1759 i Leiden Mathematik og Physik under Muschenbroek; blev 1762 Lector ved Seminariet i Bergen, 1769 Conrector, 1781 Rec-tor ved Cathedralskolen, omsider 1806 Professor og 1810 Ridder. Han var en værdig og ualmindelig fortient Skolebestyrer, som Bisop Nordahl Bruun 1814 (da Arentz havde dimitteret 482 Disciple) gav det Vidnes-byrd: at han kunde været Professor næsten i alle Videnskaber. Arentz døde 31. Dec. 1825 i sit 90de Aar.

Umuligheden af de mathematiske Størrelsers Uendelighed" (XII. 159) og "om Umuligheden af at Verden kan være uendelig, i Henseende til Tid og Rum, beviist af mathematiske Grunde" (XII. 247) endnu ikke uden videnskabelig Interesse; ligesom i det mindste den sidste af disse Afhandlinger ikke savnede en paa den Tid, især i det videnskabelige Foredrag i Modersmaalet, just ikke almindelig Tydelighed og Fattelighed i Stilen.

I Henseende til Udgivelsen af den første Samling af vort Selskabs Skrifter, kan bemærkes, at der ikke i Protocollen findes udtrykkelige Data for, at de hermed forbundne materielle Forretninger have paahvilet enten visse, dertil valgte Medlemmer, eller Secretairen allene; men at man dog sporer, at sidstnævnte fra Begyndelsen af har været den, som nærmest maatte vaage over, at der i den Henseende skeete noget, og at Skrifternes Trykning og Udgivelse, om den endog aldrig var i nogen regelmæssig Gang, dog ikke kom i al for lang Standsning.[132]) Ved at giennemløbe Rækken af de 12 Bind, vil man dog indtil 9de Bind og til A. 1764, da dette udkom, finde en nogenlunde stadig Orden og et vist Forhold imellem Bindenes Antal og Tiden, hvori de udkom, saaledes at der omtrent falder et Tidsrum af halvtredie Aar paa hvert Bind. Imellem det 9de og 10de Bind indtræder derimod en Standsning, i det 6 Aar forløb imellem disse to Binds Udgivelse, hvorved saaledes et ringere Forraad paa Materialier giver sig tilkiende. Imidlertid angives dog indtil 10de Deel paa Titelbladene de Aar, hvori

---

[132]) Saaledes f. Ex. 1749, den 10de Martz. Secretairen foredrog, "at der nu paa andet Aar intet var udkommet fra Selskabet; og som der var Materialier nok til en Tome, om der da ei til Paaske kunde udkomme et Volumen?" Han blev henviist til Møllmann; men denne "havde i lang Tid ikke indfundet sig, formedelst Auctionen paa Sal. Grams Bibliothek." Denne Opfordring frugtede dog intet; og endnu et Aar derefter (9. Martz 1750) yttrede Hielmstierne "at det nu var den høie Tid, man tænkte paa at udgive noget fra Societetet, da der siden Grams Død intet var seet fra samme." Endelig udkom samme Aar den 4de Deel, som Grams lærde Efterladenskab allene fyldte. Lignende Paamindelser maatte Secretairen i de følgende Aar oftere giøre; og endnu 1763, 9. Decbr. erindrede han om, "at der intet var udkommet fra Societetet siden Jubilæum 1760, og at der ei fandtes Piecer til meer, end et halvt Volumen."

Afhandlingerne i hvert Bind især ere oplæste, nemlig fra 1742 til 1769. Med bemeldte Deel ophører derimod ganske en saadan Angivelse, og en kiendelig Standsning viser sig atter i Medlemmernes literaire Virksomhed, da 11te Bind ikke udkom før 1777; tolvte Bind derimod igien 1779. Aarsagen til den sidste Standsning laae i Omstændigheder, som jeg nedenfor kommer til at berøre. — At man i Selskabets Begyndelse, da det var afgiort, at Medlemmernes Bidrag skulde oplæses og trykkes i Modersmaalet, (ovenfor S. 41) besluttede sig til, samtidigen at udgive dem i latinske Oversættelser, kunde maaskee snarest tilskrives Grams Mening, at de i dette Sprog vilde finde et udenlandsk Publicum og en større Læserkreds. Mærkeligt er det i øvrigt, at ikke et Ord om en saadan Beslutning af Selskabet forekommer i dets Protocoll; men at der tværtimod i den af Gram forfattede Fortale til 1ste Bind (dateret 8de Jul. 1745) siges: at man ikke har fundet nogen Grund til at bruge andet Tungemaal i Selskabets Skrifter, end vort eget, "da Tanken fra Begyndelsen ei har været, at dette Arbeide skulde komme videre, end til vore egne Landsmænds Kundskab." Da kun de tre første Bind af Skrifterne udkom paa Latin i A. 1745—47,[133]) er det sandsynligt, at Grams 1748 indtrufne Død har standset et Foretagende, som formodentlig heller ikke fra Afsætningens Side har lønnet sig.

Om Selskabets oprindelige Organisation, Indretningen af dets Sammenkomster, og Stedet hvor disse holdtes, Optagelsen af Medlemmer, disses og Secretairens Virksomhed i og for Selskabet, dettes Pengemidler og Indtægter, med mere som vedkommer dets indvortes Anliggender og disses Bestyrelse, er det Fornødne ovenfor meddeelt, for saa vidt som det allene eller fornemmelig henhørte under den her omhandlede Periodes 1ste Afdeling, eller omtrent til Grams Død 1748. En Tid vedbleve disse Forhold uden væsentlig For-

---

[133]) Scriptorum a Societate Hafniensi bonis artibus promovendis dedita danice editorum, nunc autem in latinum conversorum, interprete *P. P. (Paul. Pletz.)* Pars I—III. Hafn. 1745—47. 4to. I Fortalen, som i det Hele er en Oversættelse af den danske, angives en Anmodning fra Forlæggerens Side, som Grund til dette Foretagende.

andring, ogsaa under bemeldte Tidsrums anden Afdeling, særdeles under Holsteins Præsidium. Imidlertid vil jeg her meddele det vigtigste af hvad der vedkommer Selskabets indre Historie og Indretning, saavel før, som efter denne dets ivrige og virksomme Forstanders Død.

Det er allerede bemærket, at Selskabet stiftedes, organiseredes og virkede en Tid lang uden at det vedtog nogen anden Rettesnor, eller andre Statuter for dets Formaal, Indretning og Virksomhed, end den oprindeligen af Gram udkastede Plan, og uden at det erholdt andre Kongelige Tilsagn eller Privilegier, end den af K. Christian VI. 1742 givne almindelige Confirmation paa Selskabets Stiftelse og midlertidige Indretning. Det havde ikke engang, uagtet denne Confirmation, antaget nogen fast Benævnelse, eller faaet Prædicat af et Kongeligt Selskab; og indtil 1765, da 9de Deel af dets Skrifter udkom, vedblev det paa Titelen af disse at kalde sig "det kiøbenhavnske Selskab af Lærdoms og Videnskabers Elskere." Det havde imidlertid fra Begyndelsen af baade Stilling, Anseelse, Rettigheder og Fordele, som et af Kongen sanctioneret Samfund; det henvendte sig skriftligen igiennem dets Præses umiddelbart til Monarken, og modtog ligeledes umiddelbare kongelige Rescripter og Resolutioner, ad den samme Vei.[134]) Henved tyve Aar havde Selskabet bestaaet, inden det fik Segl, og Diplom til Medlemmerne. Det var den 21de April 1761, da det først bragtes paa Bane, at giøre Forslag til et Sigill for Selskabet, hvilket saavel Secretairen, som Klevenfeldt og Møllmann, paatoge sig. I en Forsamling den 1ste August s. A. bifaldtes den Selskabet

---

[134]) Disse vare under Christian VI. stilede til Selskabet under Benævnelsen "de Committerede udi Videnskabernes Collegio" (8. Febr. 1743); eller "af de Tilforordnede udi Videnskabernes Societet" (20. Marts 1744). Den sidste Titel gaves Selskabet ogsaa under Frederik V. (fra 2. Sept. 1746 til 10. Aug. 1764); men allerede denne Konges Forgænger kaldte Selskabet ogsaa ligefrem "Videnskabernes Societet i Kiøbenhavn," (4. Decbr. 1744), hvilken Benævnelse efter 1768 eller 69 bliver den almindelige. Fra 1774 begyndte Collegier og andre Autoriteter at bruge Benævnelsen "det Kongelige Videnskabers Societet" (f. Ex. i Breve fra det udenlandske Departement af 12. Febr. 1771, og fra Particulier-Kammeret, 30. Jul. 1774); og en Cabinetsordre af Christian VII. af 18. Jan. 1776 har første Gang den Tilskrift: "Til Vort Videnskabers Selskab."

foreviste Tegning, hvorefter Sigillet blev stukket.[134 b]) Ligeledes blev da besluttet, at Møllmann skulde giøre Udkast til et Diploma, hvilket blev forelagt og approberet den 9de September s. A., hvorefter det øvrige fornødne skulde besørges af Secretairen. Men 8 Aar derefter, findes atter antegnet i Protocollen, at Selskabet d. 13de Oct. 1769 besluttede "at de, som herefter antages til membra Societatis, skulle have et Diploma paa et heelt Ark Papir, og Societets Sigill trykkes nedenunder;" at Professor Hell "skulde antages til membrum, og Udkast til Diploma i Forveien forevises Greven" (ɔ: Thott). Maaskee er her meent et andet Slags Diplomer for udenlandske Medlemmer. Om Antagelsen af faste Statuter eller Vedtægter for Selskabet indkom allerførst Professor Hee med et skriftligt Andragende d. 3die Novbr. 1749; uden Tvivl ogsaa med Hensyn til Optagelsen af nye Medlemmer [135]). Præses var dog af den Mening, at det endnu var for tidligt; "men tillod gierne, at Prof. Hee opsatte sine Tanker om, hvorledes saadanne leges skulde indrettes." Tillige androg Præses paa, "at Selskabet maatte forøges, især med habile membra in physicis & mathematicis, hvortil enhver i næste Samling kunde giøre Forslag i det mindste paa Een." Hertil syntes det dog, at Ingen følte stor Drift. Der kom intet Forslag i næste Samling, ja ikke engang før d. 25de Febr. 1750, da Enhver af de tilstedeværende Medlemmer, (saavel honoraria som ordinaria) efter fornyet Opfordring af Præses, ligesom og denne selv, foreslog et nyt Medlem. Man kan ikke andet end finde, at adskillige af disse Forslag faldt besynderligt ud; [136]) men Vanskeligheden var

[134 b]) Dette Segl, med det danske Vaaben, en enkelt Grif som Skioldholder, og Omskrift: Sigill. Societ. Regiæ bonis art. promov. deditæ, samt Aarstallet 1760, er det, som Selskabet endnu bruger.

[135]) "Fra Prof. Hee indkom et Brev, hvori han urgerede paa, at Selskabet maatte have visse leges, inden membrorum Tal kunde forøges."

[136]) Imedens Langebek og Hielmstierne foresloge Mænd, som **Klevenfeldt** og **Luxdorff**, bragte Just. Raad Buchwald en Apotheker Ree i Frederikshald i Forslag; men "som han var ubekiendt, blev det vedtaget, at han først skulde skrive et Specimen." De af Geh. Raad Brochdorf, Gen. Auditeur Stampe og Prof. Horrebow proponerede, en Landphysicus Dr. **Ebersbach** paa Femern, Secretair **Collet** og Capitain **Veierslev**, vare neppe meget mere bekiendte; om de to sidstes Optagelse er nogen Uvished (s. Bilagene) da de ikke findes paa den ældste trykte Medlemsfortegnelse i IXde Deel. Præses proponerede Etatsraad og Berghauptmand "Stuffenbrok" (ɔ: Stuenbrock) "som en habil Mechanicus og i Bergværksager erfaren Mand."

uden Tvivl ogsaa større ved at finde fortiente Medlemmer i de øvrige Fag, end i det historiske.

I øvrigt gik det i lang Tid, og saalænge Selskabet endnu ingen faste Love havde, med Medlemmers Optagelse omtrent som i Begyndelsen. Motivet dertil var undertiden mindre den Optagnes videnskabelige Fortieneste, end andre, heraf uafhængige udvortes Anledninger, og Vedkommendes honette Ambition. Flere Exempler paa Saadanne, der selv anholdt om at optages til Medlemmer, ere allerede forhen meddeelte. Geheimeraad Brockdorff optoges (som Æresmedlem, 26. Jan. 1750) da Præses meldte "at hans Majestæt selv havde recommanderet ham til Societetet." Biskop F. Rannestad i Trondhiem blev optagen efter Hielmstiernes Proposition, (11. Aug. 1751) for et indsendt Havbyr, hvilket Secretairen "præsenterede i Societetet;" og var dette Havbyr Alt hvad han præsterede som Medlem. Grev Cay Rantzau, forhen Minister i England, indsandt sig d. 6te Dec. 1757, da han "efter eget Forlangende (1755) var bleven et membrum honorarium af Societetet." — Derimod holdt man sig længe tilbage fra at optage udenlandske Medlemmer; og netop samme Dag, da denne Grev Rantzau var tilstede i Selskabet, oplæstes et Brev fra Mathematikeren Prof. Frisius eller Frisi i Pisa, der indsendte 3 af sine "Piecer", hvoraf een havde vundet en Præmie i Berlin, og begierede derfor at blive Medlem. Man vedtog, med en høflig Undskyldning, at sende ham de tre paa Latin udgivne Bind af Selskabets Skrifter; og han blev ikke optagen i Selskabet før 12 Aar derefter, (1769). Det var ogsaa overhovedet Grev Holsteins fornuftige Mening: at man ikke skulde forhaste sig med at optage udenlandske Medlemmer, eller sætte nogen Ære i at prunke med berømte fremmede Navne, inden

---

Desuden "meente Hs. Exc. at Dr. og Prof. Kofod-Ancher kunde og med Nytte træde ind i Selskabet, og at man kunde invitere den gamle Geh. Kortholt, som en bekiendt brav Mand, og som Hs. Exc. desuden kiendte." Endvidere meente Præses "at en Theologus burde man og have med," hvorpaa Langebek proponerede Bisko Harboe, "som og blev agreeret." Det vedtoges, at Professorerne Kortholt i Kiel og Cilano i Altona (den sidste foreslaaet af Geh. R. Raben) skulde tilskrives paa Latin; men Stupenbrock "paa Frantzøsk." Det Tydske Sprog har man saaledes ved denne Leilighed ikke villet benytte.

man selv havde vundet Hæder ved indenlandske.[137]) Den første Udlænding, som findes at være optagen, (skiøndt under Titel af membrum honorarium) var Præsidenten i det kgl. Londonske Selskab, Grev Macclesfield, der opnaaede dette, efter Anmodning af den danske Minister i England Grev C. Rantzau d. 9de Jul. 1755. Fiorten Aar derefter optog man (13. Oct. 1769) Professor Hell og en vis Abbed Expilly i Frankrige, "efter Geh. R. Bernstorffs Forlangende;"[137b]) nogen Tid derefter Hells ungerske Ledsager J. Saynovicz og Carl Bonnet; men endnu 1779, eller 37 Aar efter Selskabets Stiftelse, var de udenlandske Medlemmers Antal ikke høiere, end elleve. At man optog saadanne Medlemmer efter officielle Begieringer fra høiere Steder og Autoriteter, var vel i den følgende Tid mindre almindeligt, end at de optoges efter Præsidentens, Secretairens, eller et og andet enkelt Medlems private Interesse og Tilskyndelse. Imidlertid har man endnu et mærkeligt Exempel paa et udenlandsk Medlem (den berømte Orientalist Will. Jones i England) som Selskabet 1771 blev befalet at optage; men Udførelsen af denne Befaling gik i Langdrag, (af Mangel paa et Diplom at sende, og en Præses til at underskrive det, eller af andre Grunde) og blev glemt, med eller uden Forsæt, efterat den politiske Horizont, under hvilken den blev given, havde forandret sig.[138])

[137]) Saaledes 20. Apr. 1750, da Talen var om Cardinal Quirini i Rom og Grev Jaluzki i Polen, som udenlandske Medlemmer, hvilket Holstein meente, for Øieblikket ikke kunde gavne Selskabet. Hs. Exc. var af de Tanker — "at det var bedre, man fik membra, som baade vilde og kunde arbeide "saaledes, at Societetet med dets actis kunde sætte sig i god Credit og "reputation hos Fremmede; man kunde da siden altid finde Middel til "at contribuere til Societetets embellissement."

[137b]) Om denne Abbed Expilly og hans Optagelse s. Fortegnelsen over de udenlandske Medlemmer.

[138]) Man finder ikke Will. Jones' Navn paa nogen Liste over Selskabets udenlandske Medlemmer. Det var d. 12te Febr. 1771 at Selskabet ("die Königl. Societät der Wissenschaften") modtog fra det udenlandske Departement en af Osten undertegnet Skrivelse, hvori det hedder: at Kongen under 8. Febr. har behaget at befale: at den udmærkede Lærde i Oxford, som efter Hs. Maj. "Befaling" har oversat Schach Nadirs Historie af Persisk paa Fransk, "zum Mitgliede Dero hiesigen Societät der Wissenschaften ernannt werden solle. Als ermangelt man nicht, derselben diese Königl. allergnädigsten Willensmeinung zu fordersamst beliebigen Besorgung des Erforderlichen, hiedurch bekannt zu machen."

Indenlandske Medlemmers Optagelse foregik i Tidsrummet fra 1743—76 uden noget Slags vedtagen Lovbestemmelse i Henseende til Valget. Undertiden (f. Ex. 23. Febr. 1750) foreslog, efter Opfordring af Præses, enhver af de i Mødet Tilstedeværende et nyt Medlem; undertiden (27. Nov. 1758) var det Præses allene, der foreslog endeel nye Medlemmer, eller flere saadanne proponeredes paa eengang, uden at det findes bemærket, fra hvem Forslaget udgik (10. Nov. 1769, 10. Febr. 1775). Til andre Tider foresloges et enkelt Medlem; og i ethvert af disse Tilfælde skeete Optagelsen samme Aften, og uden at der i et eneste Tilfælde nævnes noget om Stemmegivning, eller Opposition mod Valget. Exempler paa at Nogen, der selv havde søgt om Optagelse, ikke fik sit Ønske opfyldt, forekommer neppe meer end den ene Gang (10. Mart. 1749) da Prof. Schlegel "atter havde begieret at antages som Medlem, hvilket forhen var bleven afslaaet, efterdi han ei var i Tieneste, men engageret hos den sariske Minister." Han blev heller ikke denne Gang optaget, (men først d. 19de Apr. 1776) da Præses meente "at siden der i Sommer ingen Samling blev formedelst Hs. Majestæts norske Reise, kunde det beroe til Vinteren med nye Medlemmers Optagelse." I Almindelighed seer man at det behøvedes, at Vedkommende enten maatte være paa en eller anden Maade anbefalede hos Præses eller Secretairen, eller de maatte indsende et Bidrag til Oplæsning, for at opnaae Optagelsen, naar der ikke ligefrem søgtes om denne. Saaledes optoges (1750) Prof. Søren Hee i Odense efterat have indsendt "en Piece", uden at der nævnes, hvorom den handlede; heller ikke findes noget Bidrag af ham i Skrifterne. Cancellieraad **Carstens** blev optaget (1753) efterat hans indsendte Afhandling om Dronning Euphemia var oplæst; og Stiftsprovsten i Christiansand Mag. **Spidberg** (1755) paa Grund af en ubetydelig Tractat om Jordskiælvet 1755. (VIII. 101). Formodentlig har det været hans Stand og Embedsstilling, eller Tilstedeværendes Anbefaling, som bevirkede dette, ligesom ogsaa den characteriserede Biskop, Consistorial-Assessor **N. C. Friis**, blev efter Grev Thotts Motion optagen til Medlem, for en 1767 i Februar oplæst oeconomisk Afhandling "om Fiskerierne i Nordlandene." (X. 177). Da derimod (1753 d. 5te Marts og i fire følgende Møder) Rector **Schønings** indsendte Afhandling om Nordlys var læst, blev vel hans store Erudition i Almindelighed erkiendt, og i den

Anledning foreslaaet, at lade ham paa Selskabets Bekostning besørge en Udgave af Speculum regale, hvortil han havde yttret Lyst, da han var i Kiøbenhavn; men om hans Optagelse blev intet talt; og han blev ikke Medlem af Selskabet før 1758. Saaledes blev heller ikke den lærde Erichsen (1759 Professor ved Sorøe Academie, og allerede længe før den Tid bekiendt som Forfatter) Medlem af Selskabet før 1769; skiøndt man dog allerede 1747 havde optaget Mathematikeren J. Kraft (der 1746 var udnævnt til Professor sammesteds); hvorimod hverken J. S. Sneedorff (1751 Professor i Sorøe), eller A. Schytte, bleve Medlemmer af Selskabet, hvor man formodentlig endnu ikke havde nogen Forestilling om at Statskonst, practisk Philosophie o. d. hørte til Videnskaberne.

Ligesom Selskabets Virksomhed og sammes Formaal, i dets første Periode, i flere Henseender ikke vare lidet beroende af dets Præses: saaledes vedblev han ogsaa at betragtes som den umiddelbare Styrer af dets Forhandlinger, og hans Nærværelse ved disse som uundgaaelig fornøden. Man finder derfor jævnligen under Holsteins og Thotts Præsidium Exempler paa, at Selskabet Sammenkomster udsattes, eller i længere Tid standsedes, naar Præses var fraværende, eller andre Aarsager hindrede ham fra, selv at være tilstede. Jeg vil saaledes anføre, at 1756 i Oct. og Novbr. fandt ingen Samlinger Sted, "fordi Hs. Exc. Gaard stod i Bygning;" og at 1762, var der ingen Samling fra April Maaned til December "formedelst Kongens Reise til Holsteen, og fordi intet var forefaldet medens Præses var paa Landet, hvorfra han kom til Byen først i November." 1760, d. 20de Mai, "blev intet videre udrettet, formedelst Præsidis knappe Tid;" og 1761 holdtes i Julii Maaned ikke det sædvanlige Sommermøde, "fordi Præses brugte Brønden." Saaledes ogsaa under Thott, der endnu ikke havde været to Maaneder Præsident, da det allerede indtraf "at efterdi Kongen reiste paa Landet, og Conseilet herefter holdes om Fredagen paa Fredensborg, holdes ingen Samlinger i Societetet." Denne Udsættelse varede fra 8de April til 9de Nov. 1763. 1767, d. 27de Marts "var ingen Samling, efterdi Hs. Exc. Præses var forkølet;" og den 22de Mai s. A. "sendte Præses Bud at ingen Samling blev." 1767, d. 14de og 20de Febr. og d. 13de Marts "affagde" Præses Samlingerne. 1768 opsattes Samlingerne fra midt i April til den 7d Jun. "formedelst Hs. Exc. mange

Forretninger og Upasselighed." 1769, d. 24de Febr. "blev Societetets Forsamling, formedelst Grevens Upasselighed, udsat til nærmere Tilsigelse, og ei holdt før sidst i Mai." Undertiden hindredes ogsaa Møderne ved Secretairens Forfald. Saaledes holdtes 1752 i April, Mai og Junius, formedelst Hielmstiernes Sygdom, kun 3 Møder, i hvilke intet andet blev foretaget, end at noget oplæstes af Nordens Reise. Heller ikke fattes Exempler paa, at der i Møderne intet kunde foretages, fordi Medlemmer, hvis Nærværelse var nødvendig, udeblev, [139]) hvilket oftere er anført om Møllmann, ligesom det ogsaa stundom indtraf, at Medlemmerne toge Anledning af en eller anden Fest til Alle at blive borte. [140]) Enkelte Gange forekommer ogsaa, saaledes som 1768, fra 11te Marts til 7de April: "Af Mangel paa noget at oplæse, blev ingen Samling holdt." Underholdende og meget vel motiveret er den Hindring, som i Protocollen er anmærket under 18de Jan. 1756, da "intet blev oplæst i Societetet, efterdi Professor Horrebows Kiæreste var kommen i Barselseng, hvorfor han ei kunde være nærværende at oplæse sin Piece." Saaledes berettes ogsaa, med den samme Trohiertighed i Stilen, som Hielmstierne undertiden hengiver sig til: at 1753 i Januar, da en Uge, eller to, var gaaet over, blev "Samlingen, formedelst Hans Excellences Svaghed, nu først holdt den 22de, i Cancellieraad Smiths Huus, hvor Hs. Exc. logerede, efterdi den ældste Comtesse var falden i Mæslinger." — I øvrigt holdt man fremdeles den Skik, der fra Begyndelsen var indført, at med Undtagelse af Sommermaanederne, fra Mai til Oct. eller November, da man undertiden en enkelt Gang om Maaneden, undertiden slet ikke samledes, maatte der i de ugentlige Sammenkomster, regelmæssigen, inden man skiltes ad, oplæses noget — hvor lidet det end var; f. Ex. 27. Nov. 1758: "Endelig blev et Par Blade af Islandica oplæst;" nemlig Olassens og Poulsens Reiseberetning.

---

[139]) F. Ex. 1755, 3. Febr. "blev intet foretaget, efterdi Justitsraad Buchwaldt, som havde lovet at møde og oplæse sine Betænkninger over de islandske Relationer, glemte at møde."

[140]) 1749. "I October indfandt jeg (Hielmstierne) mig to Gange hos Hs. Excellence; men som den ene Dag Hertuginde Lovises Geburtsdag celebreredes, og den anden Gang var Dagen før Jubelfesten, mødte slet Ingen."

Denne var i flere Aar en sand Nødhielp for Secretairen, naar Ingen kunde eller vilde oplæse noget Bidrag; saaledes findes f. Ex. fra 6. Febr. 1758 til 21. Jan. 1759 intet andet at være læst, end den islandske Reise.

At der ved flere Leiligheder kunde føles Trang til, at Selskabet erholdt en mere ordnet Forfatning og Forretningsgang, og at faste Vedtægter i adskillige Tilfælde, f. Ex. ved Medlemmers Optagelse, foreskrev en mindre vilkaarlig Fremgangsmaade, maatte vel ikke sielden falde flere af Medlemmerne ind, end Professor Hee, der 1749, som ovenfor er meldt, første Gang bragte noget saadant paa Bane. Men der findes intet Spor til lignende Yttringer om denne Sag; og man kunde snarere antage, at Medlemmerne i den følgende Tid ingen synderlig Lyst have havt til at fastsætte Love eller Vedtægter for Selskabet, siden gientagne Propositioner desangaaende af Præses selv ikke førte til noget Resultat. En Forhandling om denne Sag, hvorom Optegnelse fattes,[141]) maa have fundet Sted i Aaret 1757. Der findes nemlig, at de tilstedeværende Medlemmer i Mødet den 4de Dec. 1757 tilspurgtes af Præses: "om de nu, i Følge sidste Aftale, vare enige om Leges at fastsætte for Societetet" (nemlig, at dette strax kunde iværksættes) eller "om enhver især vilde foreslaae en Plan til at sætte Societetet paa en fast Fod for indeværende og tilkommende Tid", og disse Forslag kunde være færdige til næste Februar Maaned. Det sidste blev "af samtlige Tilstedeværende agreeret"; men Ingen indkom med noget Forslag i Februar. Præses gientog sit Andragende d. 28de Novbr. 1758, og anmodede "samtlige membra at overlægge til i Dag otte Dage, om de holdt det for nødigt og

---

[141]) Selskabets ældste Protocoll er fra 13. Nov. 1742 til 15. Jul. 1750, med faa Undtagelser, ført med Hielmstiernes egen Haand (pag. 1—233). Fra denne Tid til 1770 har han intet indført i Protocollen (dog vel ikke blot, som Møller har meent, Mnemosyne IV. 26, fordi han "nu var bleven en meget fornem Mand"); men efterlod sig ved sin Død endeel løse Blade med Optegnelser om Selskabets Møder indtil Novbr. 1770. Disse Optegnelser (som Jacobi efter hans Død lod indføre i Protocollen) ere snart udførlige, snart yderst korte, overhovedet ufuldstændige og mindre paalidelige; og for de tre Aar 1764, 65 og 66 fattes de ganske; ligeledes fra 1770 til 1775; og først ved den 16de Februar 1775 begynder den følgende Protocoll under Jacobis Secretariat.

nyttigt, at en Plan blev lagt til et ordentligt Videnskabs Societets Indretning, og leges for samme fastsatte, saaledes som i andre Societeter er brugeligt." Naar Societetet kun havde afgiort den første Quæstion, vilde man siden vel blive enig om at afgiøre det øvrige. Men der meldes intet i Protocollen om nogen Beslutning desangaaende; intet Møde holdtes ottende Dagen derefter, og heller ikke findes et Ord om at Sagen har havt nogen Følge. Man kan ikke andet end undres over, at hverken Hielmstierne, eller Nogen af de øvrige Medlemmer, synes at være kommen Holstein i Møde ved en Proposition, der unegtelig, efter at Selskabet allerede havde bestaaet i 15—16 Aar, syntes mere betimelig, end Præsidentens tidligere Motion (9. Jul. 1755): "at ligesom andre lærde Societeter havde udgivet deres Historie, saa maatte og Videnskabernes Societet være betænkt paa at udgive deres." Præses meente tillige, at det var noget, Secretairen kunde arbeide paa, og "hvis han ikke allene kunde overkomme det, kunde et Par af Societetets Medlemmer deri være ham behielpelig." Hielmstierne derimod, hvis Sag det overhovedet ikke var at skrive, søgte strax at boie af fra et saadant Foretagende. "Saa villig han var til at efterkomme Hs. Exc. Præsidis og Selskabets Befaling, saa lidt kunde han paatage sig at entrere i denne Sag." Selskabets Acta vare jo i Alles Hænder, og hvad der ellers var passeret i Selskabet, var for en Deel smaa og ubetydelige Ting. Han ønskede derfor, at "Een, der havde en større Imagination og en habilere Pen, end han, vilde paatage sig dette Arbeide, i Fald det skulde synes tienligt, at giøre Alvor deraf." Herved blev det, og unegtelig til Skade for Selskabets Historie; thi skiøndt Holsteins Proposition vel syntes at komme noget for tidlig, kunde han i det mindste med Grund have ønsket, at Selskabets Forhandlinger med større Fuldstændighed og Nøiagtighed, end det jævnligen skeete, vare blevne optegnede; og det kan vel have været dette, der i sig selv laae til Grund for Holsteins Andragende. Om Selskabets Protocoll, saalænge den førtes af Hielmstierne i Bogen, har været Præses forelagt, kunne vi ikke see. Saameget er vist, at Protocollen i dens Form er langt mere privat, end officiel; og de løse Sedler og Optegnelser, som Hielmstierne brugte i Stedet for Protocollen efter 1750, kan han ikke have forelagt Geheimeraad Holstein.

Denne oplyste og vel oplærte Adelsmand, skiøndt ved Embeds- og Hofsysler jævnlig afholdt fra at dvæle ved videnskabelige Interesser og Beskiæftigelser, som han saa meget yndede, yttrede ved flere Leiligheder, end de allerede omtalte, en rigtig Tact for det, som kunde være ønskeligt og nærmest passende for Selskabet at fremvirke, eller i det mindste bidrage til, i den danske Literatur. Han havde saaledes indseet den Trang, som føltes i Danmark til en bedre kritisk og literair Tidende, end de paa den Tid endnu saa magre og lidet fyldestgiørende "Kiøbenhavnske Tidender om lærde og curieuse Sager;" hvilke, endskiøndt de vel fra 1749 af, ved at gaae over i et andet Forlag (det Berlingske), havde vundet noget, endnu vare saa langt fra at opfylde billige Ønsker, særdeles det, som allerede 1731 gav Redactionen selv Anledning til at sige: "at godt Folk klagede over, at noget af det læseværdige, som i disse Riger ved Trykken kommer for Dagen, i disse lærde Tidender ikke anføres." [142]) Det kunde vel, som J. Møller formoder, [143]) have været Tanken paa det Goettingske Videnskabers-Selskab, som lige fra deres Begyndelse 1753 udgav de endnu vedvarende "Gelehrte Anzeigen", der bragte Holstein til at fremkomme d. 7de Jan. 1754 med den Proposition, "at lade lærde Aviser udgaae fra vort Selskab." At heller ikke dette meget betimelige Forslag førte til noget, laae fornemmelig deri, at "en Hob obstacula" fra nogle Medlemmer modsattes samme, hvorfor, som det ved saamange Leiligheder gik, "ingen Beslutning blev tagen." Neppe er det uden Grund, naar J. Møller antager, at Møllmann har været iblandt disse Medlemmer. I øvrigt var det vel muelig, at nogen Anden udenfor Selskabet kunde have vakt en saadan Idee hos Holstein; da man seer, at ikke længe derefter en Forening af yngre og ældre danske Literatorer sammentraadte, og med A. 1756 begyndte Udgivelsen af de maanedlig udkommende "Efterretninger om nye Bøger og lærde Sager i Danmark og Norge." Dette kritiske og

---

[142]) Jvf. min begyndte Historie af de danske lærde Tidender m. m. Dansk Literaturtidende 1834. S. 6, 39—42 og flg.

[143]) Mnemosyne IV. S. 55. At, som her meldes, Holsteins Forslag til en Literaturtidende skulde have givet Anledning til Udgivelsen af de historiske Calendere, har ingen Rimelighed; og dertil findes heller intet Spor.

literaire Tidsskrift, som baade i Indhold og Omfang lovede noget langt mere og bedre i sin Art, end hvad man hidtil kiendte i Danmark, og i det Udvortes var pynteligt udstyret, var maaskee anlagt efter en for stor Scala og med for megen Grundighed, til at kunne giøre Regning paa tilstrækkelig Afsætning. Det oplevede kun to Aargange; men havde Videnskabernes Selskab optaget Præsidentens gavnlige Forslag, kunde netop Bestyrelsen af en saadan literair Journal, som disse "Efterretninger" tegnede til at kunne blive, naar Selskabet dertil havde forenet sig med det Samfund, der begyndte at udgive dem, uden Tvivl være blevet et særdeles passende, og for Literaturen gavnligt Foretagende, som ved nogen Understøttelse i Begyndelsen vilde have faaet Indgang og holdt sig.

At Selskabet for Resten i dets Forsamlinger jævnligen gav sig af med adskillige Sager, udenfor dets egne Medlemmers Udarbeidelser eller de til Selskabets Tilsyn overladte Værkers Udgivelse, erfare vi af de ældre Protocoller; og jeg vil af saadanne forekommende Gienstande for Selskabets Undersøgelser, Overveielser og Betænkninger, der snart fremkaldtes ved Nogen af dets eget Samfund, snart ved Begieringer og Meddelelser af Andre, endnu fremhæve nogle af de vigtigere, inden jeg gaaer over til at omtale, hvad der i denne Periodes sidste Decennium (eller omtr. fra 1770—1780) foregik med Hensyn til Selskabets Organisation, Bestyrelse og en Deel af dets videnskabelige Virksomhed. — Grev J. L. Holstein havde, som bekiendt, en personlig Interesse og Smag for Videnskaberne, der udstrakte sig i meget forskiellige Retninger. At Theologien gialdt meget hos ham, forklarer man sig let af den religiøse Aand, der giennemtrængte hele hans Væsen, uden at den giorde ham afhængig af en indskrænket og aandsfattig Pietisme. Ogsaa Historien yndede han meget, og begge disse Videnskabers Literatur var rigt forsynet i det betydelige Bibliothek, han samlede og efterlod. Retsvidenskaben havde han studeret i Utrecht, og havde ogsaa, da han forlod dette Universitet, giort en Reise til England og Frankrige, inden han, som Legationssecretair hos Ministeren Grev U. A. Holstein, andengang kom til London. Naturvidenskaberne, og særdeles Plantelæren, hørte til de Studier, han i en fremrykket Alder meget sysselsatte sig med, og som han, hvor der gaves Leilighed, søgte at fremme. Selv havde han, som Rottbøll beretter, endnu i sin Alderdom taget Underviisning i

Botanik, og anlagt en betydelig botanisk Have og Træplantning ved Letraborg. Vi kunne heraf saa meget lettere forklare os, at Holstein, der ellers ikke skal have yndet Projectmagere,[144]) selv i Selskabet foreslog (den 17de Nov. 1753), at det vilde indgaae med en Forestilling til Kongen om at det maatte paalægges de theologiske Studenter, at studere Physik, Botanik og Naturhistorie, saaledes at de, ved at tage Attestats, tillige skulde lade sig examinere i disse Videnskaber; og at der, cæteris paribus, skulde ved Beforbringer tages fortrinligt Hensyn til dem, som ved denne Examination udmærkede sig. Endskiøndt man ogsaa i Selskabet strax antog denne Proposition, fandt Hielmstierne det dog raadeligt, i næste Møde at foreslaae: at man først giorde sig bekiendt med de Anordninger, som i samme Øiemed vare udgaaede i Sverrige, og i Hannover, "for at man i en saa vigtig Sag kunde vel overlægge, hvad deraf "bedst kunde appliceres hos os, og derefter foreslaae Indretningen "saaledes, at den kunde blive salutaire for Landet; hvilket og blev "agreeret." Præses paatog sig i den Anledning at skrive til Selskabets Medlem, Hofraad Scheidt i Hannover, og Hielmstierne til Justitsraad Langebek i Sverrige; men der forekommer intet i det Følgende om disse Herrers Svar.[145]) — Et andet Forslag af Geh. Raad Holstein skyldtes ligeledes hans Kiærlighed til Naturvidenskaben, og er interessant for Historien af vort Forhold til Røverstaten Marokko, og af en siden oftere forekommende Forhandling af lignende Natur med denne Stats saakaldte Keiser. 1756, d. 6te Decbr. proponerede Præses: "at som Hans Majestæt, efter Prindsen af Maroccos Forlangende,[146]) vilde sende en af sine Gartnere derover paa nogle Aar, om han ei kunde

---

[144]) "Ei heller raadede han nogen Tid til at sætte et nyt Forslag i Værk, førend det var vel overveiet, om det kunde passe sig paa Landet og dets Omstændigheder; hvorfor Projectmagere ei vare af hans Folk, og giorde aldrig Lykke ved ham." Hielmstiernes Lovtale over J. L. Holstein. S. 7.

[145]) J. Møller (Mnemosyne IV. 61) antager, at det ikke har været til Fordeel for Projectet, "da man senere, baade i Sverrige og Hannover, har fundet Udførelsen skadelig."

[146]) Formodentlig var den her omtalte Prinds Mohammed, Abd Allahs Søn, der paa den Tid var Regent, og 1757 fulgte sin Fader som Sherif, eller Enevoldsherre i Marokko. (G. Høst Efterretn. om Marokos, 1779. S. 58. 59.)

instrueres ved Justitsraad Buchwaldt, at giøre en Samling af Urter og Værter i Landet; hvilket af samtlige membra blev holdt for nyttigt og curieux." Det samme Forslag giorde Holstein om "at give de Missionairer, som hans Maiestæt havde resolveret at sende til Vestindien, en Instrux med, om allehaande physiske, botaniske og deslige Observationer at giøre;" hvilken Instruction Prof. Kratzenstein blev anmodet om strax at opsætte, da Skibet laae seilfærdigt.

Det var ogsaa Holstein, der foreslog at opfordre Professor J. Kraft til at skrive en Giendrivelse af La Mettries bekiendte materialistiske Skrift "l'homme machine;" ikke længe efter at denne Bog (1748) var udkommet. I Mødet d. 29de Dec. 1749, da Kraft, "som paa nogle Dage var kommen herind fra Sorøe," oplæste en algebraisk Piece, "engageerte han sig ogsaa til at giendrive La Mettries Skrift, hvorpaa til Dato Ingen har svaret." 1751, d. 20de Decbr. oplæste Kraft sin Tractat imod La Mettries Skrift, som Holstein tog til sig, og afleverede først d. 17de Nov. 1753, da han havde, "fundet den imellem sine Papirer." Den findes i øvrigt ikke at være optaget i Selskabets Skrifter; men derimod er i 3te Deel (S. 189—216) indført en Afhandling af samme Forfatter "om Siælens Udødelighed", der kan være foranlediget ved Stridsskriftet mod La Mettrie. — Man seer i øvrigt ved en anden Leilighed, da der besluttedes, at et af Kraft indsendt og oplæst Bidrag "ikke skulde indrykkes in actis," [147]) at Selskabet undertiden ogsaa med dets Medlemmer giorde Undtagelse fra den almindelige Regel: at oplæste Afhandlinger betragtedes som bestemte til at optages i Skrifterne. Dette har desuden fundet Sted med ikke faa i Selskabets Møder oplæste Bidrag, uden at dog nogen udtrykkelig Beslutning derom er antegnet i Protocollen. Saaledes læstes i November og Decbr. 1750 en Beskrivelse over Insecter og Sommer-

[147]) Det handlede om et Insect, hvis Hoved skulde have Lighed med et Menneskes; men man fandt at "Auctors Observationer derover vare mest moralske", og Geh. R. Raben erklærede Insectet for at være ei ualmindeligt. (d. 19de Apr. 1751). Denne philosophisk dannede og lærde Mathematiker, hvis Mechanik (1763—64) blev en saa agtværdig Prydelse for vor mathematiske Literatur, synes ikke altid at have truffet det bedste Valg i de Bidrag, han indsendte til Selskabet, og hvoraf et Par endnu forekomme, som man ikke optog i Skrifterne.

fugle af Geh. Raad Raben, der ikke blev trykt,[148]) saalidt som en "Piece" af Professor Kortholt i Kiel "om Jesuiterne i China og deres Omgang ved at omvende Chineserne" (5. Febr. 1751), eller en anden af Kofod Ancher "om Døve og Dumme" (8. Marts 1751). 1753 d. 17de Decbr. oplæstes en Piece af Rectoren i i Rønne "om Aasæderetten paa Bornholm;" 1754, 7. Jan. Observationer om Snegle af Prof. Ziegenbalg, "hvilken Piece fandt Societetets eenstemmige Bifald, allerhelst man ønskede at have Mængde af saadanne Afhandlinger in Actis." Dog blev den ligesaa lidt trykt, som en 1754, d. 2den Decbr. af Dr. Hauber oplæst Piece "om det gamle Frisen-Land," (uden Tvivl paa Tydsk), og heller ikke en adskillige Aar ældre Piece af Prof. Hee (oplæst 5. Febr. — 11. Marts 1748) "om Aarsagen til de Figurer, man undertiden bliver vaer paa iisfrosne Ruder" (en Materie, som tidligere var behandlet af Gram). Mere beklage vi Tabet af en "af Sal. Gram til Hs. Exc. Præses indgiven Indberetning om hans historiske Værker," som Holstein lod oplæse d. 19de April 1759; men som uden Tvivl er forsvunden. — I Anledning af "at Hans Majestæt (Frederik V.) over Taffelet havde talt til Geh. Raad Holstein om Vocalmusikens Oprindelse," oplæstes (13. Febr. 1752) et Brev af Grev Rantzau om denne Materie; og bemeldte Ytring af Kongen virkede saameget, at ikke allene Mathematikeren Professor Hee kort efter ligeledes oplæste sine Tanker om Vocalmusikens Oprindelse; men at ogsaa Capelmusikus Scheibe indsendte en Afhandling derom, hvilke begge Præses medtog, for at levere dem til Hs. Majestæt; men intet af disse Bidrag findes optaget i Selskabets Skrifter. Formodentlig har det været den samme Anledning, der bragte Luxdorph, bekiendt ogsaa af sin Færdighed i den latinske Poesie, til at skrive sit Carmen "Musica vocalis" (der oplæstes i Selskabet d. 8de Apr. 1754 og blev optaget i 6te Bind).[149])

[148]) Man finder, at han ogsaa lod Insecter aftegne ved S. Abildgaard. Den 26de Apr. 1751 oplæstes et Brev til Selskabet fra Abildgaard "angaaende de Papillons, som Geh. R. Raben ved ham har ladet aftegne."

[149]) Holstein tog det til sig "for at levere det til Hendes Majestæt;" uden at man deraf, som J. Møller mener, (l. c. S. 47) kan formode, at Juliane Maria forstod Latin. Luxdorph havde ligeledes, den 19de Nov. 1753, og det "med almindelig Applaus" i Selskabet oplæst sit latinske Priisdigt om Carl Gustavs Tog over Beltet.

At Selskabet i et vist Tidsrum (A. 1751—53, og vel endnu senere) jævnligen modtog Afhandlinger om Cirkelens Quadratur (af en vis Clavius', N. Erichsen o. fl.) kan være temmelig ligegyldigt; da de derover indhentede Erklæringer af Hee og Kraft faldt lidet fordeelagtige ud. Det er derimod ikke uden Interesse at see, hvorledes det, allerede i det første Aar af Selskabets Tilværelse ved Scheidt i en oplæst Afhandling, ligesom andensteds af Gram, behandlede Stridspunkt: om Danmark nogentid havde været Lehn af Tydskland? endnu over 10 Aar sildigere atter var blevet Gienstand for Opmærksomhed. 1756 d. 9de Febr. opfordrede Præses Luxdorph, Carstens, Langebek og Møllmann til at sammentræde, for at conferere om Maaden, hvorpaa man bedst kunde giendrive dem, der saaledes som Dalin, Professor Bring i Lund, og "nok en Professor i Åbo," havde "deels incidenter, deels vidtløftigere, debiteret at Danmark har været et feudum af Tydskland." Den 16de Febr. afgav Møllmann den Erklæring, at der efter hans Mening ikke kunde skrives meer i den Materie, end hvad Scheidt allerede havde skrevet; Carstens og Luxdorph formeente, at hvad Gram havde skrevet i sine Noter til Meursius var endnu grundigere, og "at de ei holdt det for Umagen værd, at Selskabet melerede sig dermed." Præses var dog af den Mening, at man kunde faae en Student, "som havde godt Hoved og Genie," til at skrive en Disputats om den Materie, hvori bemeldte Herrer, tilligemed Langebek, da kunde gaae ham tilhaande; og hertil foreslog Præses Mr. Erichsen, en islandsk Student og Decanus paa Klosteret; "og som samme Person dagligen kommer i Et. Raad Luxdorphs Huus, kunde han bedst tale med ham derom." Dette havde til Følge, som flere andre Forslag i Selskabets Møder, at det "fandt almindelig Approbation"; men siden ikke videre omtales.[150]) Det var først 20 Aar sildigere, at dette temmelig ufrugtbare historiske Spørgsmaal, i Anledning af

---

[150]) Det kan imidlertid bemærkes, at Præses d. 29de Marts og 26de April 1756 lod Møllmann oplæse "en Tractat paa Tydsk af Sal. Høier, om Danmark nogentid har været et Lehn af Tydskland;" da et saadant Skrift af Høier, saavidt vides, ellers ikke er bekiendt. (Efter Meddeling af Hr. Conf. R. Werlauff skal Høier 1720 have forfattet en "Tractatus de Dania, nunquam Germanis tributaria", dediceret til Kronprinds Christian; men som heller ikke meer haves.)

et Skrift af Ludv. Hess, der vilde bevise Danmarks Lehnsafhængighed, atter blev optaget, og gav Anledning til to Modskrifter (af J. W. F. Krohne og W. E. Christiani), hvilke dog laae ganske udenfor Selskabets Indflydelse.

Af betydelig Vigtighed for den danske Statistik og Topographie i Middelalderen var Langebeks Forehavende, at udgive det under Navn af "Kong Valdemars Jordebog" bekiendte Register over de danske Krongodser i det 13de Aarhundrede, og at oplyse samme ved Kort over de danske Provindser, grundede paa de i denne, og andre samtidige historiske Kilder forekommende Stednavne. Allerede 1756 (d. 8de Jan.) var Langebek saa vidt med dette Arbeide, som han udførte ved Hielp af Historikeren L. A. Gebhardi, at han kunde forelægge Selskabet 5 Kort over Dania medii ævi, som han havde ladet tegne. Han lod Selskabet forestille, at "han allerede havde giort saa store Bekostninger derpaa, at det ikke stod i hans Magt, enten at lade dem stikke eller at anvende mere derpaa; men han overlod til Societetet at udfinde Midler hertil." Det var ikke let at vente, at disse historiske Kort skulde have samme Held, som de geographiske over det nyere Danmark, af hvilke det første Prøve-Arbeide kostede Regieringen og Selskabet omtrent tre Gange saameget som alle Langebeks Tavler vilde medtage. Disse fandt Selskabets Bifald; men da Langebek opgav at deres Stik og Trykning vilde udfordre en Sum af omtrent 1000 Rdlr. "vidste man for nærværende Tid ingen Udvei til denne Sum." Langebek var imidlertid saa heldig, at see sit billige Ønske og Haab opfyldt. Ved Hielmstiernes og Holsteins Anbefaling erholdt han offentlig Understøttelse til efterhaanden at faae sine Landkort over det danske Rige i det 13de Aarhundrede stukne i Kobber; skiøndt han ikke oplevede Fuldførelsen af dette Arbeide [151]).

[151]) Det første Generalkort over det danske Rige og de tilgrændsende Lande var færdigt 1760, stukket af J. Haas ("impensis Regiis, curante I. L.") Det andet Kort over Slesvig og Holsten, stukket af samme, blev færdigt 1761. Langebek blev imidlertid ved Udgivelsen af Scriptores Rer. Dan. — det herligste Monument over den udødelig fortiente Mands ædle Nidkiærhed for Fædrelandets Historie, og hans utrættelige Iver og Arbeidsomhed — for en Tid bortdraget fra Valdemars Jordebog. 1775 døde han; og Suhm, der havde paataget sig Udgivelsen af Langebeks

Endelig kunne vi endnu bemærke, at allerede fra en tidlig Tid blev Selskabet foranlediget til at befatte sig med practiske Materier eller Foretagender, som enten af Medlemmerne bragtes i Forslag i Møderne; hvorom Nogen udenfor Selskabet henvendte sig til samme; eller hvorom dets Betænkning forlangtes af Regieringen. Saaledes forekommer allerede 1746 et Slags Sidestykke til vore Dages artesiske Brønd, eller til de nylig foreslaaede Vandbeholdninger efter engelsk Mønster: "Den 17de Januar oplæste Prof. (P.) Horrebow et Forslag til Indretning af en Reservoir til en continueerlig Springkilde af saa godt og sundt Vand, som nogensteds kan haves." Der forekommer intet om, at Selskabet befattede sig videre med dette Project. — 1747, den 15de Mai indsendte Oberst Thura en Forestilling til Selskabet om "hvorledes han agtede at continuere sin Danske Vitruvius, hvortil han nødvendigen behøvede et stort Forskud, som han vilde laane af Kammeret paa nogle Aar;" og anholder om Selskabets Erklæring og Anbefaling. "Men, som vi alle saae, at hans Begiering ei vel kunde accorderes": saa blev det "forlangt" at Secretairen i Selskabets Navn skulde tilskrive ham, "at Værket vilde blive for kostbart og vidtløftigt, og at man tvivlede om, at hans Proposition vilde finde Approbation." Det hører vist nok ikke til Selskabets Fortienester, at det undslog sig for at understøtte Fuldførelsen af et architektonisk Værk, der giør Danmark og Forfatteren saa megen Ære, som Thuras Vitruvius. — Den 4de Decbr. 1747 meddeler Selskabet, efter Kongens Begiering, sin Betænkning om det bedste og tienligste Slags brændte Steen til Christianshavns Taarns Opbyggelse. — Den 8de Jan. 1748 oplæser Gram en Beretning til Selskabet af Capitain O. v. Osten, om en Person, som nylig var bleven Student, og kort tilforn var gemeen Soldat i hans Compagnie, hvilken i Søvne om Natten taler, svarer paa Spørgsmaal, kiender Folk og sine egne Papirer, gaaer ud og ind af Stuerne, "med mange andre forunderlige Omstændigheder." — 1752, den 6te Marts fremlagde Secretairen en Samling af de Jord- og Leer-Arter, Farver m. m. som af den Kongel. Laquai Birch vare fundne i Egnen ved

---

Scriptores fra det 4de Bind, besørgede de tre øvrige Kort stukne ved Müller og Fridrich 1787—92, da VIIde Bind udkom. (Jvf. Suhms Beretning herom i Indledningen til Valdemars Jordebog. p. 509. 10.)

Skanderborg; Selskabet besluttede, til Belønning at skienke ham den Medaille, "som er slagen paa den høisalige Dronnings Død." (!) 1756, 9. Febr. havde "en Person, navnlig Abildgaard" (uden Tvivl den bekiendte, 1755 som Archivtegner ansatte S. Abildgaard, der ogsaa dyrkede de physiske og oeconomiske Videnskaber) indgivet en Piece, som han forlangte, maatte oplæses i Selskabet, "om nogle Forsøg at frembringe Purpurfarver, samt om den blaae Kobolt-Farve kan giøres ultramarin." Man besluttede, at den kunde indføres i næste (7de) Tome af Selskabets Acta; men den findes hverken her, eller i nogen af de følgende. — 1756, 8. Sept. fremlagdes et Andragende fra Capellanen Mossing i Trondhiems Stift, som "erbyder sig, skriftlig eller mundtlig at explicere hvorledes det er tilgaaet ved det Fieldskred, som i Fior skeete, hvorved han tog stor Skade, og hvortil formodentlig Jordskielv er Aarsag"; men "siden han er bekiendt for en slet Person, formeentes, at Societetet ei skulde embarquere sig med ham." — 1767, den 20de Marts oplæstes en Betænkning angaaende Charrings (?) Opfindelse at giøre salt Vand født med Bomolie (?), hvilken Betænkning Grev Bernstorf havde begieret af Selskabet. — Den i Selskabets Historie fra 1743 jævnlig forekommende Medailleur og Kobberstikker, Arbin, indkom endnu 1756 5. Apr. med det Forslag: at Selskabet vilde paatage sig "at lade slaae smaa Medailler om alle Konger, som have regieret i Danmark fra først af." Det synes som han for egen Regning vilde paatage sig dette; da han kun forlanger, at Selskabet vilde opgive ham en Inscription til hver Revers, "efterdi Figurer vilde blive for kostbart"; (altsaa vel heller ingen Portraiter; men maaskee blot Kongernes Navne?) og at Kongen vilde betale ham Stemplerne "omtrent 9 Mark for Stykket" (?), samt tillade ham at benytte Medaille-Pressen. Man seer heraf, at Medaillevæsenet endnu paa den Tid har holdt sig i Anseelse og Yndest; ligesom ogsaa Hielmstierne og Flere understøttede Forslaget. Den første meente, al "man kunde hertil vel benytte de Inscriptioner, sal. Gram havde giort over alle Kongerne; da det formodentlig har været hans Dessein at giøre Forslag til et saadant Arbeide." Præses meente, at Selskabet vel selv kunde bekoste Stemplerne; men Sagen er formodentlig, som mange andre, død hen, enten hos Selskabet, eller hos Medailleuren.

Den Trang, som ved adskillige Leiligheder sporedes til en fastere Organisation af Selskabet, ligesom til en Oplivelse og Udvidelse af dets Virkekreds ved flere, kraftigt virksomme Medlemmer, gav vel, som allerede er bemærket, Anledning til enkelte svage Forsøg paa at tilveiebringe en saadan mere ordnet Forfatning; ligesom man ogsaa til sine Tider, naar Præses eller Secretairen tænkte derpaa, eller ved tilfældige Anledninger udvidede Selskabets Medlemskreds. Men det varede længe, inden en mere regelmæssig Styrelse, en ved passende Vedtægter bestemt Gang i Selskabets Foretagender og Forretninger, og en mere selvstændig videnskabelig Tilværelse, udviklede sig; hvilket Alt man dog kunde sige var uundværligt, naar en vedvarende, livelig Virksomhed og indbyrdes Meddelelse skulde holdes vedlige i et allerede temmelig talrigt Samfund af den Natur. Dèt var, saalænge J. L. Holstein levede, kiendeligt, at Selskabets Sammenhold, Virksomhed og Anseelse, for en Deel beroede saavel paa denne Ministers Interesse og Kiærlighed for en Indretning, i hvis Stiftelse han havde havt saamegen Deel, og som han i 21 Aar forestod, som paa Hielmstiernes Omsorg for at holde denne Interesse vedlige hos Holstein, at holde Selskabets Arbeider i nogenlunde Gang, og dets temmelig indskrænkede Pengevæsen i Orden. Men Forholdet til Præsidenten blev, uagtet al dennes fremlysende Humanitet og stundom alt for taalmodige Overbærelse med enkelte Medlemmers Langsomhed og ringe Arbeidslyst, dog efterhaanden mere afhængigt, end det altid var ønskeligt, af hans personlige Nærværelse eller Fraværelse, ligesom af hans Stilling ved Hoffet, og hans Tilbøielighed eller Utilbøielighed for dette eller hiint videnskabelige Foretagendes Anbefaling hos Kongen. Selskabet savnede, hvad det endnu i nærværende Øieblik ei kan siges at besidde, en tilstrækkelig Fond til at kunne virke i videnskabelige Retninger uafhængigt, ved egne Kræfter, og efter egne Anskuelser. Det savnede tillige en saa eminent, saa almindeligen æret og høit agtet lærd Videnskabsmand, som Gram i sin Tid var, (men kun i 6 af Selskabets første Aar) for giennem en saadan Mands Indflydelse og Anseelse, og ved hans Talent, at kunne erhverve sig høiere Selvstændighed. Hielmstierne var længe, ved det venskabelige Forhold, hvori han stod til Holstein, ved sin uafhængige Stilling som formuende Mand, og ved sin roesværdige, patriotiske Iver for Selskabets videnskabelige Formaal, uden Tvivl

en af de bedst skikkede til den Post, som Selskabets Secretair, han i 34 Aar beklædte; men han hørte selv ikke til de meget virksomme; han blev med Tiden, som det er sagt om ham, noget for fornem til en saadan Post, og hans med Alderen tiltagende Sygelighed, og andre Aarsager, medførte i hans sildigere Aar en kiendelig Langsomhed og Aftagelse i Selskabets Virken, en Standsning i Arbeidernes Gang, der allerede sporedes efterat Præsidiet var gaaet over til Thott, hvis Embedsstilling, jævnlige Svagelighed, og mangfoldige egne Sysler, ikke levnede ham tilstrækkelig Leilighed til at tage sig af Selskabets Sager.

Den ædle, retskafne, veltænkende Statsmand, der under tre i deres Charakteer saa ulige Regieringer bevarede sin Anseelse og Indflydelse uformindsket og sit Hædersnavn uplettet — Grev J. L. Holstein oplevede ikke den befæstede og forbedrede Indretning af Selskabet, som han havde ønsket, at det under hans Styrelse vilde have givet sig. Den 24de Jan. 1763 var Selskabet sidste Gang samlet hos ham, som da endnu, tilligemed de tilstedeværende Medlemmer, quitterede og underskrev Hielmstiernes, af Møllmann og Stampe reviderede Regnskab for det foregaaende Aar, og hørte Suhm oplæse en Deel af sin Afhandling "om Vanskelighederne ved at skrive den gamle danske og norske Historie." Fem Dage derefter (29. Januar) døde Holstein i sit 69de Aar; [152]) Geh. Raad Thott,

[152]) Han var født d. 7de Sept. 1694 i Meklenborg, hvor Forældrene (Joh. Ge. Holstein og Ida Below) den Tid opholdt sig paa Mormoderen Ollegaard Barnewitzes Gods Lübtz. (Denne eiede desuden, i Forening med hendes Søster, Magd. Sybille Barnewitz, Rubierggaard i Lolland. D. Atl. VI. 507.) J. L. Holsteins første Lærer var en tydsk Student, J. W. Schröder, der nogle Aar efter blev Kronprinds Christians Lærer; siden fik Holstein en anden Tydsker, G. C. Rost, til Lærer, hvilken fulgte ham paa hans Udenlandsreise. 1711 studerede han paa Gymnasiet i Hamborg under J. A. Fabricius, og et Par Aar derefter i Utrecht, hvor den bekiendte J. Jac. Vitriarius var hans Lærer i Retsvidenskab og Politik. 1715 reiste han herfra til England, og siden til Paris. Han blev efter sin Hiemkomst sendt som Legationssecretair med Grev U. A. Holstein til London; men 1721, i sit 27de Aar udnævnt til Overhofmarskal, og 1724 til Overkæmmerer hos Kronprindsen (Christian VI). Allerede Frederik IV. yndede og satte megen Priis paa Holstein, gav ham 1727 det hvide Baand, og giorde ham til Medlem af Missions-Collegiet, hvoraf allerede Holsteins Fader og hans forrige Lærer Schrøder vare Medlemmer. (s. Møller i Mnemosyne IV.

der siden 1758 havde været Minister i Conseilet, og blev Holsteins Eftermand i alle hans Embeder, (som Overſecretair i Cancelliet, Præses i Missionscollegiet, General-Kirke-Inspector og Patron for Herlufsholms Skole) blev kort efter ogsaa af Kongen udnævnt til Selskabets Præses, og det samledes første Gang hos ham den 18de Februar, hvilket Møde baade Thott og Hielmstierne

S. 66). Endnu mere steg han i Yndest hos Christian VI., som strax efter sin Thronbestigelse udnævnede ham til Stiftamtmand i Siælland; 1733 blev han Geheimeraad, og 1735, efter Iver Rosenkrantz, Oversecretair (Præsident) i det danske Cancellie og Minister i Conseilet. 1732 var han med Biskop Worm bleven Directeur for Herlufsholm, bestyrede fra 1737 Stiftelsen allene, og bragte den, fra en ussel og forfalden, i en blomstrende Tilstand; ligesom han ogsaa, ved sin elskværdige Characteer og sin kiærlige Omgang vandt baade Læreres og Disciples Yndest. 1740, da Rosenkrantz reent fik Afskeed, blev Holstein ogsaa Patron for Universitetet. Hvormeget han, især ved sin Understøttelse af Gram, virkede til dettes Reform under Christian VI. er forhen berørt. At han hyppigen bivaanede, ikke allene academiske Acter og Høitideligheder, men ogsaa Professorernes Forelæsninger, Examina, Disputationer (endnu kort før sin Død en Tale paa Walkendorffs Collegium) er et Træk, som Kofod Ancher har bevaret. Ved Kroningen 1747 blev han Ridder af Elefanten, og 1750 af Frederik V. optagen i den danske Grevestand. 1734, d. 18de Mai, havde Holstein, hvis egen arvede Formue ei var betydelig, paa Vreilev-Kloster ægtet Hedevig Vind, Datter af Etatsraad Ch. Vind og Elisabeth Juul, og fik med hende tre Godser i Vendsyssel. (Hun døde efter 22 Aars Ægteskab d. 3die Jul. 1756; af Kiærlighed og Taknemmelighed mod sin afdøde Frue, holdt han sit øvrige Liv hendes Dødsdag som en aarlig Fastedag). Paa sit Grevskab byggede han det nuværende Letraborg (der først havde Navn af Leiregaard) hvor han anlagde et betydeligt Bibliothek (som han i sine sidste Leveaar selv skrev Catalog over) og en Maleriesamling. Med ikke mindre Pragt byggede han sit grevelige Palais i Kiøbenhavn i Stormgaden; og her var det, hvor i 21 Aar Videnskabernes Selskab samledes hos Holstein, der blandt flere Lærde talte Gram og Pontoppidan blandt sine Venner. Hvor høit han var æret og agtet, og hvormeget man, efter hans Død, paaskiønnede hans Fortienester af Staten og Videnskaberne, og hans ædle Charakteer som Menneske: derom vidner bl. a. det indholdsrige biographiske Mindeskrift over ham ("Cursus Vitæ Holsteinianæ" &c. Fol.) hvilket Kofod Ancher udgav som Program til Universitetets Sørgefest; og Hielmstiernes Udkast til en Mindetale over den Afdøde i Videnskabernes Selskab. Uagtet det sidste lider under Hielmstiernes stilistiske

aabnede med Taler.[153]) At der under Thotts Præsidium snart begyndte at indtræde en større Lunkenhed og Uregelmæssighed i Selskabets Samlinger, og en større Langsomhed i dets Arbeider, viser sig tydeligt nok, deels af de mange Afsigelser af Møderne fra Præsidentens Side, som findes anmærkede i Protocollen; deels deraf, at man i 10 Aar (fra 1760 til 1770) kun udgav to, dog temmelig rigelige Bind af Selskabets Skrifter. Heller ikke blev noget foretaget for at fremme det saa tidt omtalte Forsæt: at give Selskabet Vedtægter og en fastere Indretning. Derimod udgik fra høiere Steder i Dec. 1767 en Foranstaltning, der i Fremtiden blev af betydende Vigtighed for Selskabets videnskabelige Virksomhed, og for dets Anseelse som lærd Samfund. I Overeensstemmelse med den, ved endeel udenlandske Selskaber af lignende Art indførte Skik, vilde man,[154]) at det danske Videnskabersselskab skulde udstrække sin Indflydelse udenfor Fædrelandet, og blive erkiendt som en Forening af Lærde, hvis kritiske Dom kunde giøre sig agtet og gieldende i den hele europæiske videnskabelige Verden. Kongen skienkede (ved Rescr. af 25. Dec. 1767) Selskabet en Sum af 8000 Rdlr., for af Renterne aarligen at udsætte 3 Præmier, hver paa 100 Rdlr. "for tre af de bedste Afhandlinger som maatte indkomme for

---

Mangler, har den et charakteristisk Præg af Sandbruhed og Oprigtighed, der taler baade for den Afdøde og for Forfatteren; skiøndt det eneste, som H. (besynderligt nok) siger, uden Berømmelse for den Afdøde, er: at "den Belevenhed, Naturen havde negtet ham i hans udvortes Væsen, vidste han at erstatte, naar han skriftlig gav sine Tanker tilkiende." (S. 16).

[153]) Efterat Holsteins Dødsfald og Thotts Udnævnelse er anmeldt i Protocollen under 16. Februar, tilføies der: "da Hs. Excellence holdt en Tale som var afpasset paa hans sal. Formand, paa de illustre membra, som vare døde, og paa nærværende membris; hvorpaa Secretairen holdt et Udtog af (Udkast til) en Eloge over Societetets sal. Præses, og en Lykønskning til den nuværende." (Det er dette "Udkast til en Lovtale", som Hielmstierne "efter Forlangende" udgav i Trykken 1766).

[154]) Hvem Ideen til Præmiers Udsættelse skyldes, savner man al Veiledning til bestemt at angive. At den var udgaaet fra Thott (der, som Oversecretair i Cancelliet, har parapheret Rescriptet) er vel ei usandsynligt, da han i sit Testamente selv skienkede Selskabet en Capital med lignende Bestemmelse.

visse af Selskabet udsøgte og i Forveien offentlig foresatte Materier udi Historien, Physiken, Mathematiken, og derhen hørende Videnskaber." For at efterkomme den kongelige Befaling overdrog man Luxdorph, Suhm og Carstens at foreslaae det første historiske Priisspørgsmaal, ligesom Horrebow, Hee og Kratzenstein det physiske og mathematiske. Den 16de Febr. 1768 afgiordes Sagen om disse Priismaterier, og om Maaden at bekiendtgiøre dem i udenlandske lærde Tidsskrifter; men hvorom de handlede, er forsømt at anføres. Der medgik over to Aar, inden man kunde foretage Bedømmelsen over "alle de indkomne Piecer over de fastsatte Problemata", hvilken afgiordes i Møderne den 10de Jul. og 7de Aug. 1770. Den eneste af de indsendte Afhandlinger, som "Priis-Medaillen" tilkiendtes, var den mathematiske af Professor Frisius eller Frisi i Mailand, som nu ogsaa opnaaede at blive Selskabets udenlandske Medlem. Da der (foruden den ovenfor bemærkede Lacune for Aarene 1764—66) ligeledes ganske mangler Protocoll over Selskabets Forhandlinger fra 16. Nov. 1770 til 10. Febr. 1775, savnes ogsaa Beretning om Indhold og Resultat af Selskabets Priisspørgsmaal i disse Aar. Fra 1776 har man derimod i Protocollerne sædvanligen optaget en aarlig Fortegnelse over de af Selskabet udsatte eller gientagne Priismaterier, hvilken Liste vi agte, efter denne og andre Kilder, saa fuldstændig som muligt, at meddele blandt Bilagene.

I Anledning af det sidstnævnte betydelige Tidsrum, hvori enhver Underretning om Selskabets Virksomhed af Protocoll-Optegnelser og Brevverling fattes, ledes man til nogen Formodning om, at dette Savn tildeels har sin Grund i en indtraadt betydelig, om ikke fuldkommen, Standsning i Selskabets Virksomhed. Der forekommer i det mindste flere Spor, som give nogen Formodning om, at en saadan Standsning, eller en Uvisheds-Tilstand, hvori man var uden Præsident, uden Sikkerhed om Selskabets tilkommende Forfatning, og hvad Beskyttelse det herefter kunde vente sig af Regieringen, for en Deel kan have havt sin Anledning i det Struenseeske Ministeriums revolutionerende Planer; ligesom det er let al see, at denne Forandring i Selskabets Stilling er begyndt med Grev O. Thotts d. 27de Dec. 1770 paafulgte Afskedigelse, hvorefter han forlod Kiøbenhavn og trak sig tilbage til Gavnøe. At Struense har havt noget i Sinde med Videnskabernes Selskab,

og at der efter Thotts Afgang, da Præsidentens Plads blev ubesat, ved dette Interregnum er indtraadt en interimistisk og uvirksom Tilstand i Selskabet: kunne vi bl. a. slutte os til af nogle af Hielmstiernes Yttringer;[155]) ligesom man tillige seer, at Selskabets Reorganisation, ogsaa under den paafølgende nye Tingenes Orden, har fundet uventede og forhalende Hindringer i nogle af de nye Magthaveres Mangel paa tilstrækkelig Interesse for Selskabet, eller endog i Uvillie til at virke for denne Stiftelse. Derom har Hielmstierne i det nedenfor anførte fortrolige Brev efterladt sig følgende, om end ikke ganske tydelige Yttringer: "Endnu større vilde Efterkommernes Forundring blive, om de saae indrykket i Historien af "Societetet denne Sandhed: at de to Mænd i Raadet, som i "Henseende til deres Lærdom, Talents og Erfarenhed næsten ene "kunde udgiøre et Videnskabs-Societet, og i hvilke det danske og "norske Publicum ventede at finde to Støtter for Videnskaberne, "just vare de, der lagde Hindringer i Veien; den ene af bar Ca-"price, den anden af Magelighed."[156]) Tydeligere er en anden Yttring af Hielmstierne, noget længere hen i A. 1775, hvorefter man næsten med Vished tør antage, at der i Aarene 1771—1774, eller til Februar Maaned 1775, ingen ordentlige Forsamlinger i Selskabet er holdt;[157]) ligesom der ogsaa forløb 7 Aar (1770—1777) imel-

[155]) I et Brev fra Hielmstierne til Jacobi (11. Jul. 1775) forekomme disse og flere, noget besynderlige Yttringer: "Hvem skulde have troet, og hvo kan Efterverdenen begribe, at af alt det, den ulykkelige Confu-sionsmager kuldkastede, har intet fundet større Vanskelighed at sætte i Stand igien, end dette usle Societet; nagtet der ei for-langes en Skilling af Kongen, og nagtet man i een Session blev en-om Indretningen efter min ringe Opsats, som ogsaa blev af Kong-approberet." Ved denne "ringe Opsats" maa forstaaes et Udkast til efter Cabinetsordren af 4de Februar 1771 til Kongen indgiven Forestilli- og Plan for Selskabet, hvilken fattes blandt dets Papirer.

[156]) Om der ved de her omtalte "to Mænd i Raadet" forstaaes Ministre Statsraadet (som man dog neppe skulde troe, at Hielmstierne saaledes havde yttret sig om til Jacobi) eller Medlemmer i Selskabet, vil jeg ik- afgiøre. Vist er det, at jeg ogsaa andensteds har fundet, at Hielmstiern- hvor han nævner "Raadet", mener Statsraadet.

[157]) "Nu kommer Herskabet snart herind, og vi vilde gierne begynde Societ-tets ugentlige Samlinger i Vinter; men endnu veed Ingen, at nog- Sted, efter Kongens og Hs. K. H. Prindsens naadige Løfte er anvii- Vær saa god, og bed vores gode Ven og Velynder G. at han deg se-

m Udgivelsen af 10de og 11te Bind af dets Skrifter. Denne ldstændige Uvirksomhed i fire Aar har man vel ikke ligefrem vedaaet i Fortalen til 11te Bind; men sammenholder man de der rekommende Udtryk [158]) med de Oplysninger, som de anførte prite Breve fra Secretairen meddele, sees det let, at man i Fortalen ir søgt paa en undskyldende Maade at forklare, hvad man selv aa tilstaae "uden Tvivl vil forekomme Læseren af disse Samlinger lsomt: at han i saa lang en Tid intet har seet fra Selskabet." Endskiøndt ogsaa denne Fortale er dateret d. 24de pr. 1777, maa Selskabet dog vedgaae "at Læseren endnu denne Gang ikke seer Frugten af dets (nemlig de Nærværendes) Bestræelser;" da den største Deel af de Stykker, som dette Bind indeholder, re Selskabet tilsendte af fraværende Medlemmer i Norge."

Undersøge vi nærmere, hvad der, tilligemed Thotts Afskedigelse, g den dermed fulgte, Selskabets "huusvilde Tilstand" (en Grund, er forekommer besynderlig og svag nok, da Hielmstierne selv eiede ı rummelig Gaard i Kiøbenhavn) først har givet Anledning til Selskabets interimistiske og uvirksomme Tilstand: saa finde vi den en under Struense, og saaledes meget kort efter Thotts Afskedielse, d. 4de Jan. 1771, udstedt Cabinetsordre: at Selskabet med et snareste skulde indkomme med "en Plan til Videnskabernes Flor g Udbredelse." [159]) Uagtet dette meget omfattende Udtryk, sees dog

den Sag bragt i Rigtighed. Nu har Societetet i 4 samfulde Aar været i Inaction; jeg har skraalet nok derom, bedet, tigget; endnu ere vi lige nær. Tag sig nu den Sag an. Det fattes ei den kiære Mand, der skal hielpe os, paa den bedste Villie" o. s. v. (Hielmstierne til Jacobi, d. 12te Oct. 1775.)

[158]) "Strax efter den 10de Tomes Udgivelse mistede Selskabet i sin elskede Præses sin vigtigste Opmuntrer; det blev endog ved hans beklagelige Bortgang huusvildt; thi hos denne lærde Herre havde det hidindtil holdt sine ugentlige Møder. At Selskabet i det paafølgende Aar (1771) blev uvirksomt, var en Følge af de Tiders Omstændigheder; men da disse forandredes, og da det Meget, som til Rigernes Tarv maatte foranstaltes, tillod det, tænkte Monarken ogsaa paa vort Selskab" o. s. v.

[159]) Saaledes er Udtrykket i en Omgangsskrivelse (7. Jan. 1771) hvorved han omsender denne Cabinetsordre; Documentet selv mangler. Det kan vel have indeholdt enkelte specielle Bestemmelser, Selskabet vedkommende. I det mindste sees (af Rescr. 5. Oct. 1774), at Struense ikke havde ladet Kongen "være til Sinds, at give Selskabet en Præses."

af Acterne, at Hovedformaalet for denne Befaling var en Reform og ny Organisation af Videnskabernes Selskab. Af de ved Hielmstiernes Opfordring til de tilstedeværende Medlemmer fremkaldte enkelte Erklæringer, Forslag og Meningsyttringer seer man, at Cabinetsbefalingen frembragte endeel Bevægelse i Selskabet, og at enkelte Medlemmer indkom med udførlige Forslag til Statuter for Selskabet, hvis mange specielle Artikler især gik ud paa at forøge Medlemmernes Antal, at fastsætte Regler som skulde følges ved disses Optagelse, og indføre deres Inddeling i Classer; at foreskrive mere bindende Love for Meddelelse af Bidrag til Skrifterne; at bestemme Secretairens Pligter og Forretninger, og oprette en ny Post for en lønnet Vice-Secretarius. Flere derimod fandt det betænkeligt, at binde sig for bestandigt ved en Mængde Forskrifter, som naar de havde faaet Kongelig Sanction, ikke kunde forandres,[160]) og derfor ansaae det for tienligere kun at meddele Kongen en almindelig Beretning om Selskabets Formaal og hidtilværende Indretning, udbede sig hans Protection, og anbefale de øvrige praktiske Videnskaber som særdeles trængende til en ligesaa liberal Understøttelse, som den, der var bleven Landkortvæsenet til Deel, ligesom ogsaa ansøge hos Kongen om at forundes passende Værelser til Sammenkomsterne, og fri Correspondence m. v. Blandt de øvrige ved den Leilighed fremførte Forslag var ogsaa eet, der synes at være udgaaet fra Hielmstierne, men særdeles understøttedes af Prof. Hee; at Selskabet vilde antage sig nogle yngre Studerende, "Elever" eller "Adjuncter", som nogle Medlemmer i hver Classe vilde paatage sig at veilede og undervise, for at danne dem til Videnskabsmænd. "Jeg har," tilføier Hee, "uden at være ombedet, forsøgt saadant med adskillige Elever, og kan derover af egen Erfarenhed sige noget mere, om forlanges;" men ethvert saadant Subject maatte da have en aarlig Understøttelse af 100—200 Rdlr. "imedens han

---

[160]) Derpaa især gik ogsaa følgende Votum af Suhm ud: "Da Selskabet "er frivilligt, saa bør det ei paalægge sig andre Love, end "det selv igien kan ophæve; hvorfor jeg i Alt er enig med Hr. "Conf. Raad Hielmstierne; og finder jeg ikke, at det er nødvendigt at "giøre Forslag, og indsende dem til Kongen, om Videnskabernes Tarv i "Almindelighed hos os; baade fordi Selskabet bør blive inden sin egen "Cirkel, saa og fordi fast intet herudi kan udrettes uden Penge."

leveres." Dette Forslag, bifaldtes vel ogsaa af Carstens; men blev f de øvrige enten forbigaaet, eller dets Udførelse fraraadet; uden :vivl er det heller ikke blevet optaget i Indstillingen til Kongen. — :n anden Omstændighed, som fremkaldte meget deelte Meninger, var :n foreslaaede Indførelse af en lønnet Secretair eller Vice-Secre-iir, hvortil Hielmstierne proponerede Assessor Jacobi; og dette ıa Grund af de ved Kortvæsenet meget forøgede Secretariatsfor-:tninger, hvilke han selv og Prof. Hee hidtil allene havde udført, gesom han ogsaa nu i 28 Aar som Secretair havde besørget alle ıdre Forretninger. I øvrigt var Hielmstierne af den Mening (som ın yttrede i en Skrivelse af 2. Febr. 1771, hvorved han satte :ratzensteins og Brünnich's Forslag i Circulation) "at jo flere Statuta og Baand, som paalægges membra, desto færre af dem vil der blive holdt. Lærde Folk, som have andre Embeder at tage vare paa, og giøre alting bedst af egen Lyst og Drift, bør med megen Varlighed og Ømhed omgaaes. Ligesaa lidt holder jeg det or unødigt at giøre mange Artikler om Bibliothek, Samlinger og Instrumenter og deslige. Naar Societetet faaer noget af alt dette, r intet lettere, end at giøre Inventarium og forvare det. (?) Min-ıre bør supponeres Trætte, Disputer, Jalousie, eller noget deslige, om ei bør antages hos Halvlærde, end sige hos lærde Folk. (!) Dette Selskab har i al Enighed og Kiærlighed holdt ieres Samlinger i to ælskværdige Præsidenters Tid; det vilde ıære beklageligt, om det samme ei herefter skulde spores iblandt em." — Kratzenstein var derimod af den Mening, at Love eller Statuter maatte Selskabet have, og der var intet at vove ved, at an indgav en ordentlig og fuldstændig Plan til Kongen; thi at odtage en saadan af Selskabet, var vist nok ogsaa Kongens Me-ng; og man kunde gierne forbeholde sig, at forandre noget, hvis ımstændighederne krævede det. Uden Love kunde intet Selskab be-ıae; og hertil føier han paa Latin: Antea voluntas Patroni el Præsidis lex societatis nostræ erat; cuiusnam voluntas nunc?

En saadan afgiørende Magt vilde Kratzenstein derimod, som ın seer, ikke tillægge Hielmstiernes Villie; og dennes tydeligt ıf yttrede Mening, at ville have Jacobi til adjungeret Secretair, ɛklærede han sig paa det bestemteste imod. At en "pensioneret Se-etair" kunde behøves, eller være Selskabet til Nytte — kunde han t ikke indsee. Hvad der af udenlandsk og indenlandsk videnska-

delig Brevverling forefaldt, som ikke var af Betydenhed, vilde bedst kunne besørges af Medlemmer i de forskiellige Fag, eftersom Brevets Materie var; og de øvrige Secretair-Forretninger, vilde, om ikke alle, saa dog de fleste Medlemmer findes villige til, omgangsviis i et Aar eller et Halvaar at udføre. I en sildigere endelig Erklæring yttrede K. endnu mere bestemt: at han aldrig gav sit Votum til Ansættelsen af en lønnet Vice-Secretair. "Han vilde overlade til de øvrige Medlemmer, om de kunde forsvare, at en Trediedeel eller Fierdedeel af Selskabets Indtægter, hvis Bestemmelse var at bruges til videnskabelige Øiemed, nu skulde for bestandigt anvendes til at lønne en Protocollist, som for enhver Aften, Selskabet var forsamlet, skulde have sit Arbeide betalt med 6 eller 7 Rdlr.; i Stedet for at han (K.) maa næsten et heelt Aar igiennem læse et privat Collegium for 100 Rdlr. Hvad Godtgiørelse skulde da de egentlige, arbeidende Medlemmer have for deres Tid og anvendte Møie, naar Protocollen og Correspondencen skulde betales saa dyrt?"

Det er ikke uden historisk Interesse at lægge Mærke til, at det ved denne Leilighed første Gang kom til Yttring af en afgiort Meningsforskiel i Selskabet, og hvad man kunde kalde et Slags Opposition; hvorhos det dog maa erindres, at dette ogsaa synes at have været første Gang, at en ordentlig og fuldstændig skriftlig Forhandling af en Sag og Votering af Medlemmerne paa denne Maade har fundet Sted i Selskabet; ligesom ogsaa at Selskabet, siden Thotts Afgang, var uden styrende Overhoved. Imidlertid var Hielmstierne, der saa længe havde været en af de betydeligste bevægende, og i Styrelsen meest virkende Kræfter i Selskabet, ikke findet at ville opgive den erhvervede Indflydelse; ligesom hans Parti i Selskabet var uden Sammenligning det stærkeste og overveiende. Under de ovenfor omtalte Forhandlinger havde Prof. Brünnich selv ikke utydeligt tilkiendegivet sin Lyst til at erholde den foreslaaede Vice-Secretairs Post; ligesom ogsaa Kratzenstein erklærede: at naar endelig en lønnet Vice-Secretair skulde antages, kunde ingen have større Adkomst til denne Post, end Brünnich, "som har adskillige af de Videnskaber inde, hvorom Correspondence maatte føres, og tillige allerede ved sine Reiser staaer i Bekiendtskab med endeel europæiske Lærde." Da Brünnich desuden, som Professor i Naturhistorien, ikke havde mere end 400 Rdlr. i Løn, og intet Haab om at kunne faae mere: syntes det, at Videnskabernes Selskab havde

mere Anledning til at understøtte en Naturkyndig og Medlem af Selskabet med dette lille Tilskud (hvilket i øvrigt Kratzenstein tilforn, inden han tænkte paa den naturkyndige Brünnich, havde anseet som altfor stort) end at pensionere en Anden, der endnu stod ganske udenfor Societetet, og desuden havde heldigere Leilighed til at see sine Indkomster forbedrede.

Hielmstierne vilde derimod intet høre om Brünnich, og yttrede sig skriftligt om denne Sag (4. Febr 1771) i en alvorlig og afgiørende, men tillige hos ham usædvanlig skarp Tone. "Professor Brünnich", ere hans Ord, "maa ikke tage mig det ilde op, at jeg "hverken har eller kan faae den Fortrolighed til ham, som jeg har "til Assessor Jacobi, hvis hurtige Genie, (?) hvis Færdighed i at "tale og at skrive Breve i det franske, engelske, italienske og tydske "Sprog, foruden endeel andre gode Egenskaber, ere mig tilfulde "bekiendte, saa at jeg ei vidste at nævne en Person, som Selskabet "kunde være saa vel tient med. Jeg haaber, at de høitærede Herrer "ei billiger, at Nogen imod min Villie skulde sættes mig til Med"hielp, da jeg i 26 (28) Aar har havt den Ære, at være Socie"tets Secretaire, mig til megen Byrde, og Societetet ei til mindste "Udgift; skiøndt mig blev proponeret i A. 1746, at de 200 Rdlr. "som Byskriver Schæfer og Eftermænd maatte give aarlig til So"cietetet, skulde gives til mig, og 200 Rdlr. til, naar Cassen kunde "komme det afsted. Men jeg udbad mig, ved Selskabets daværende "Præsident, Hs. Majestæts Naade ved en anden Leilighed, da So"cietetets Cassa den Tid mindre kunde taale den Afgift, end nu." — Desuden, mener Hielmstierne, vilde Selskabet vinde mere, naar Brünnich anvendte sin Tid paa lærde Arbeider, og naar det "fik en habil Secretaire i Assessor Jacobi, der forstaaer sine Partes, og vist vil og kan giøre fyldest for det, han faaer."

Da nu Brünnich selv paa dette Circulaire gav den Erklæring, at "han ingenlunde fortænker Conferentsraad Hielmstiernes Proposition angaaende Hr. Ass. Jacobi, hvis Fortienester ere bekiendte nok;" at han "ikke havde dristet sig til at offerere sin Tieneste, naar ikke Nogen i Selskabet selv havde raadet ham dertil, som han nu saae var af andre Tanker;" og at han havde tilbageholdt og "casseret sin indsendte Pro memoria": saa blev ogsaa Kratzensteins, indtil det allersidste ufravegne Oppositions-Votum uden Virkning; saavelsom en og anden afvigende Mening hos Nogle af de øvrige Medlemmer.

Saaledes bemærkede Rottbøll ikke uden Grund, at det vel var rigtigst, "at Selskabet valgte sig en Secretair, naar det først havde faaet sin Plan endelig afgiort; da det syntes for tidligt at vælge en Secretair, inden man vidste, hvilke Pligter der i Fremtiden maatte paalægges ham." Ogsaa Kofod Ancher, som i øvrigt erklærede, "at Conf. Raad Hielmstiernes Fortienester af Selskabet vare alt for store, til at han vilde bidrage til at paabyrde ham en Vice-Secretarius imod hans Villie," holdt dog for, at det vel "kunde tillades Hr. Ass. Jacobi at forrette Secretarii partes, samt derfor at nyde 200 Rdlr. aarlig, saalænge Hielmstierne selv vil vedblive Secretariatet;" men at det efter hans Afgang maatte overlades Selskabet, om det vilde fremdeles beholde Jacobi som Secretair, eller ikke. — Udkastet til den Forestilling, som i Følge af den anførte Cabinetsbefaling maa være indgaaet til Kongen fra Selskabet, er ikke bleven bevaret iblandt de overblevne ældre Papirer. Indholdet af samme kan man dog af Forhandlingerne slutte sig til; og den har uden Tvivl i det Væsentlige været Grundlaget for den Plan og de Statuter for Selskabet, der tre Aar sildigere endelig kom i Stand.

Endskiøndt Struensee, efter en eller anden Indgivelse og Tilskyndelse, havde efter Thotts Afgang hastet stærkt med sin Cabinetsordre af 4. Jan. 1771, og Selskabets Forestilling til Kongen i den Anledning, uden Tvivl er indgaaet i Slutningen af Febr. s. A.: maa den Alt styrende og omformende Cabinetsminister siden have glemt Videnskabernes Selskab, og han bragte ingen kongelig Resolution tilveie, før han den 17de Jan. 1772 sattes ud af Stand dertil. Efter den Dag havde man Hænderne ligesaa fulde med at bringe det meste igien tilbage i sin gamle Form, eller faae det i den Skik, som behagede det nye Herskab, saaledes at der behøvedes meer end 3 Aar, og, som vi have hørt, gientagne Klagemaal og Anmodninger af Hielmstierne, førend Guldberg kunde finde Leilighed til at faae Selskabets Statuter bragte i Stand. At det ikke kunde falde Selskabet ind, imidlertid at constituere sig selv, eller i det mindste at enes om Antagelsen af en midlertidig Forfatning, i hvilken man, skiøndt uden Præses, igien kunde træde i Virksomhed, indtil man erholdt af Kongen bekræftede Statuter, vil ikke undre os, naar man, baade af de nyelig fremstillede Forhandlinger, og af andre tydelige Tegn kan see, at Selskabet, uden Præses, egentlig mest beroede paa Hielm-

stierne, som det for største Deel skyldte baade dets vedvarende Existents, dets Virksomhed og dets Midler. Af ham kunde man ikke vente sig, at han vilde foreslaae eller billige en Fremgangsmaade, som man ved det nye Hof neppe vilde have bifaldet; da det kunde see ud, som man ved et saadant Skridt nærmest vilde holde sig til den styrtede Ministers Cabinetsordre. Derimod lykkedes det omsider Hielmstierne, giennem Guldberg eller Thott, at faae udvirket Nedsættelsen af en kongelig Commission, hvoraf han selv, tilligemed Ministrene Thott og Schack-Rathlou, bleve Medlemmer. (21. Apr. 1774). Denne Commission brugte henved et halvt Aar for at faae giennemlæst den i 1771, i Følge Struensees Cabinetsordre, indgivne Plan, og at blive enig med Hielmstierne om det Resultat, at samme Plan var den bedst passende for et Selskabs Øiemed, "som mere sigter til at opmuntre Studeringer "i Landet selv, end til at giøre (ɔ: vinde) Anseelse udenlands, "hvortil vilde udfordres langt større Anlæg og Bekostninger, end "Omstændighederne paa nærværende Tid kunde tillade."

Det i Overeensstemmelse hermed udstedte kongelige Rescript af 5te Oct. 1774, der indeholder de første egentlige, af Kongen givne og bekræftede Statuter for Videnskabernes Selskab, gaaer i det Væsentlige ud paa følgende Hovedpunkter [161]): 1. Kongen beærer Selskabet med at ville være dets Protector. 2. Da en Præses ansaaes for nødvendig, og Cabinetsordren af 4. Jan. 1771, i Stedet for Præses tillagde Selskabet en Bestyrer med Navn af Director, hvis Embede og Forretninger vilde blive de selvsamme; men Hielmstierne navnligen havde forestillet "at meer end 30 Aars Erfaring, og især de 3 eller 4 sidste Aar, i hvilke Selskabet har været uden Præses, have lært, at naar et Videnskabers Selskab, som bestaaer af Lemmer, der arbeide par honneur og uden mindste Belønning, skal komme i ret Drift, maa det have en Præses, som ei allene har Indsigt i Videnskaber, men hvis Person og Embede tillige ere sær distinguerede, og give ham Adgang til Kongen," og derved større Indflydelse baade paa Selskabets Medlemmer og paa Videnskabsmænd udenfor

---

[161]) Da dette Rescript tillige er at betragte som et Slags Grundlov for Selskabet, synes det passende til, in extenso at aftrykkes blandt Bilagene; skiøndt det allerede findes i den Fogtmannske Rescriptsamling.

samme: saa forbeholder Kongen sig, nærmere at udnævne en Præses for Selskabet. 3. Kongen vil forunde Selskabet Værelser og Meubler paa et af Slottene, samt fornødent Brænde. 4. Selskabet samles som hidtil eengang ugentlig. Har Præses ikke Leilighed at være tilstede, styres Mødet af Secretairen, og i dennes Sygdoms-Tilfælde af et andet Medlem, som Præses udnævner. 5. Ikke allene Præses og Secretairen, men ethvert Medlem, har Ret til at bringe nye Medlemmer i Forslag; disse maae ei allene være bekiendte for Lærdom i deres Videnskab, men ogsaa være Mænd, "paa hvis Sæder og Opførsel intet er at udsætte." Naar Antallet af Medlemmer er stort nok, inddeles de i 3 Classer: den historiske, mathematiske og physiske. 6. Love og Vedtægter, som Præses og samtlige Medlemmer finde fornødne, kunne fastsættes, og i paakommende Tilfælde forandres eller forbedres, uden derpaa at erhverve kongelig Approbation. 7. Hvert andet Aar skal forelægges Kongen en kort Beretning af det Vigtigste, som i den Tid er foretaget og udarbeidet af Selskabet; hvilket det ved samme Leilighed maa være tilladt at forestille Kongen, hvad der enten kunde tiene til Videnskabernes Opkomst i Almindelighed, eller til Selskabets Forfremmelse i Særdeleshed. 8. Conferentsraad Hielmstierne tillægges som Secretair fra nu af en aarlig Løn af Selskabets Casse paa 300 Rdlr. Det approberes, at Assessor Jacobi, efter Commissionens Forslag, antages som Hielmstiernes Medhielper i Secretariatet, og som hans Efterfølger, med bemeldte Løn, naar han finder sig foranlediget til at nedlægge denne Post. 9. Selskabets aarlige Indtægter, som anslaaes til 1430 Rdlr., anvendes, foruden til Secretairens Lønning og andre forefaldende nødvendige Udgifter, "til de aarlige Præmier; til at lade Kobbere stikke til Selskabets Afhandlinger; til at lade saadanne "lærde og curieuse Værker" trykke, som ellers ei kunde udkomme, og som tillige kunde udgives og sælges, uden alt for stort Tab for Selskabet; og endelig "til at giøre nye og nyttige experimenta physica, naar de ei ere for kostbare."

Saaledes havde Videnskabernes Selskab omsider, 32 Aar efterat det var stiftet og traadt i Virksomhed, faaet Kongelige Statuter, og Forsikkring om den Beskyttelse af Monarken, som det imidlertid i Gierningen havde nydt, og derpaa modtaget mange Prøver, lige fra

Selskabets Oprettelse. Det var imidlertid en særegen Hændelse, at et fra sin første Begyndelse saa anseet og anseeligt Samfund, der stod i umiddelbar Berøring med Kongen, to Gange havde modtaget en af Hs. Majestæt udnævnt Præses, og som hans høie Embedsmænd og Adelsmænd satte en Ære i at faae Adgang til, paa en vis Maade blev udvortes forsømt, eller maatte staae tilbage, for et andet, ulige mindre fornemt Societet, som i Begyndelsen ganske beskedent kaldte sig selv "det lille Selskab"; [162]) men som endog allerede Christian VI. i A. 1746 tog under sin Beskyttelse, og tillod at bære Navn af "det Kongelige danske Selskab"; ligesom Frederik V. Aaret efter ikke allene bekræftede sin høisalige Faders Protection, men gav dette Selskab flere Privilegier og Benaadninger, og skienkede det Værelser til Brug paa Charlottenborg Slot. [163]) Synderligt er det ogsaa, at selv i det anførte Rescript, som paa en Maade tildeler Videnskabernes Selskab kongelige Statuter, er Prædicatet af et kongeligt Selskab ikke udtrykkeligen tillagt det; og bemeldte Kongebrev er endnu rettet til "de Tilforordnede i Viskabernes Societet." Selskabet havde heller ingen Præsident, og intet Samlingssted eller eget Locale. Formodentlig er det disse og andre Savn, som Hielmstierne og Guldberg jævnligen have omtalt for Arveprindsen; da man seer, at denne i en Skrivelse til Hielmstierne ved en særskilt Leilighed ogsaa omtaler Vid. Selskabs Anliggender i Almindelighed. [164]) Der hengik saaledes endnu fem

---

[162]) Et Blad af Langebek, og med hans Haand, som jeg tilfældigviis har fundet, er en Tilskrift til Gram, der sees at være overleveret ham med det 1ste Hefte af Danske Magazin den 6te Jan. 1745. Det er underskrevet: "Samtlige Lemmer udi det lille Selskab til det danske Sprogs og Historiens Forbedring."

[163]) Christian VI. Protections-Brev er af 7de Jan. 1746. Frederik den Femtes Benaadningsbreve (hvorved Selskabet bl. a. bevilges fri Adgang til alle Rigets offentlige Archiver og Censurfrihed for dets Skrifter) ere af 24de Febr. 1747 og 24de Febr. 1748. (s. Langebek "det Kgl. Danske Selskabs Begyndelse og Tilvært" S. 41—56.)

[164]) Brevet, som nærmest angaaer de Armandske Sø-Uhre, og er skrevet med Guldbergs Haand, lyder saaledes:

"Min kiære Hr. Conferentsraad, Over vedlagte vilde Videnskabernes "Selskab anstille en Undersøgelse, og derfor giøre hvad mueligt kan "være. Deres Ridkiærhed for Selskabet vil jeg gierne understøtte: og "for at bringe det engang til Ende, udbeder jeg mig en Memorial

Fierdingaar, efterat Rescriptet af 5. Oct. 1774 var udgaaet, inden det kongelige Løfte opfyldtes, og Hielmstierne (d. 20de Jan. 1776) modtog Underretning om, at Kongen havde bevilget Selskabet tvende Værelser paa "det Kongelige Palais" (bag Slottet) til dets Forsamlinger.

Men endnu var Sagen ikke bestemt om Selskabets Præsidium, som Kongen havde forbeholdt sin nærmere Afgiørelse. I en (med Guldbergs Haand skreven) Cabinets-Ordre af 18de Jan. 1776, "til Vort Videnskabers Selskab" tilmeldes det: at Kongen "agter det for tienligt at tillade Selskabet selv, efter de fleste Stemmer, at vælge sig en Præses i eller udenfor Selskabet;" ligesom ogsaa at det er Kongens Villie, "at Selskabet herefter skal holde sine Samlinger i de Værelser, som Vi dertil paa Palaiet have udviist;" da Rentekammeret, efter indgiven Regning, skulde godtgiøre det Brænde, som der forbruges. — Selskabet, eller med andre Ord, Hielmstierne og Jacobi, fandt det mest passende, hvad Enhver vel ogsaa maatte, at lade Præsidentvalget falde paa Thott, som kun havde opgivet denne Post, forbi han forlod sine høie Statsembeder og Hovedstaden. Da han imidlertid, efter at være tilbagekaldt, og udnævnt til Medlem af det Geheime Statsraad, der oprettedes den 13de Febr. 1772, undskyldte sig, paa Grund af sin Alder og sine Embedsforretninger: 165)

"over de Ting som ofte ere søgte, og endnu staae ugiorte. Jeg er med megen Tillid Deres ganske bevaagne

Friderich."

Christiansborg den 12te Nov. 1774.

165) Otto Thott, af en af de ældste danske Adelsslægter, som kiendes, en Søn af Geheimeraad Tage Thott, Landsdommer og Amtmand i Siælland, (der med sine Brødre Knud og Holger flyede herover fra Skaane 1677) og af Petra Sophia Reedtz, var født paa Turebyholm den 13de Oct. 1703. Efterat hans Moder havde solgt dette Gods, flyttede hun til Sorøe, hvor Sønnen gik i Skole, under den daværende bekiendte Rector Joh. Sneedorff. Moderen døde i maadelige Kaar 1720; men understøttet af sine Søskendebørn, Knud Thotts Døttre Anna Helvig, Enke efter Jørgen Brahe, og Sophie Thott, fik den 17aarige Yngling Leilighed til, ved i en Række Aar at besøge udenlandske Universiteter, at kunne udvide og fuldende de Studier, hvortil han allerede i Sorøe havde lagt saa god en Grund, at man ogsaa i Tydskland undredes over den unge Adelsmands

henvendte man sig til en anden af det nye Hofs Ministre, Geh. R. Schack-Rathlou — der ligesaa lidt i Kundskab og Lærdom, som i Alder, kom Otto Thott nær; men dog var saa forstandig, ikke at ville figurere som Videnskabernes Selskabs Præses — eller ikke ansaae det for Umagen værd. Da man nu, i Anledning af Thotts Afslag, valgte denne til Æresmedlem af Selskabet, meente man ei

Fortrolighed med det græske og latinske Sprog. I to Aar opholdt han sig først i Halle, hvor de berømte Lærde J. F. Bøhmer (i hvis Huus han boede) og J. G. Heineccius vare hans Lærere i Retsvidenskaben, J. L. Ludwig i Historie og Politik, Thomasius og C. Wolff i Historie, Naturret, Philosophie, m. m. Han studerede derpaa i Jena, under G. Stolle, B. G. Struwe, J. G. Walch og flere den Tids navnkundige Professorer; og begav sig herfra til Holland, England og Frankrige, i hvilke Lande han tilbragte flere Aar, (uden at man engang om denne berømte Mand bestemt veed, i hvilket Aar han vendte tilbage til Danmark). Paa denne Reise stiftede han baade i England, (hvor Kong Georg I. fattede personlig Godhed for ham) og i Frankrige, nærmere Bekjentskab med et stort Antal af den Tids meest berømte Lærde og Literatorer; og forøgede baade i London (hvor han ved den bekiendte Bibliograph Maittaire fik Adgang til det ypperlige Harlayske Bibliothek) og i Paris, den store Bogkiærlighed, hvortil han i Halle ved Adgang til Prof. Ludwigs Bogsamling havde lagt Grunden. Ved sin Hiemkomst foretrak Thott en underordnet Stilling som Cancellie-Secretair for en ham tilbuden Post ved Hoffet, men ikke længe efter (1728) blev han i sit 25de Aar udnævnt til Assessor i Høiesteret, med Justitsraads Titel, og 1730 til Committeret i Cammer-Collegiet. 1734 blev han Deputeret for Finantserne, forflyttedes 1735 til Oeconomie- og Commercecollegiet, men blev efter 7 Aar tillige udnævnt til Finants-Deputeret, hvilket Embede han forestod indtil 1759. Imidlertid var han efterhaanden ogsaa stegen i Titler, blev 1747 Geheimeraad, og 1758, efter Grev Berckentins Død, Statsminister, 1763 Ridder af Elefanten, og 1767 optaget i den grevelige Stand. Efter J. L. Holsteins Død 1763 blev Thott hans Eftermand i alle Holsteins Poster, hvilket ovenfor er omtalt, ligesom ogsaa hans Bortfiernelse fra Ministeriet under Struense, og hans snart paafølgende Tilbagekaldelse. I alle de vigtige Statsembeder, han beklædte, udmærkede Thott sig ligesaa meget ved Indsigter og Dygtighed, som ved Retskaffenhed, Selvstændighed, Humanitet og Mildhed. Som Patron for Universitetet virkede han ikke lidet til denne Stiftelses Udvidelse og Forbedring (bl. a. sørgedes der under ham for den botaniske Have, Observatoriet og Bibliotheket); ringere var hans Virksomhed som Præsident i Videnskabernes Selskab. Bekiendt er det, at Thott samlede et af de største og kostbareste private Bibliotheker,

at kunne giøre mindre ved Schack-Rathlou; og saaledes talte Selskabet nu to Statsministre i sit Samfund.

Efterat det Kongel. Rescript af 5te Oct. 1775 var udgaaet, havde Selskabet, inden det kom i Besiddelse af de Værelser, hvorom det havde Løfte, endnu holdt sin sidste Forsamling i Hielmstiernes Gaard den 10de Febr. 1775. Man var da endnu uden Præsident, men Hielmstierne forestillede i dette Møde Assessor Jacobi (der aldrig var optagen til Medlem) som sig adjungeret i Secretariatet, og efterat man havde tilkiendt den første historiske Præmie, for en Afhandling, som man dog selv havde fundet lidet tilfredsstillende,[166] foreslog Hielmstierne allene ikke mindre end 9 Medlemmer, (Holm, siden Holmskiold, Augustin, O. Fr. Müller, Gerner, Lous, J. C. Fabricius (i Kiel), P. C. Abildgaard, Bugge og Lector Ahrentz i Bergen), som alle eenstemmigen antoges, uden at Nogen blandt de øvrige Medlemmer benyttede den nu ved Rescr. af 5te October 1774 bestyrkede Ret, til at foreslaae nye Medlemmer. Blandt de af Hielmstierne foreslaaede finder man ikke en eneste Historiker eller Philolog, men vist nok et overhovedet

som i det 18de Aarhundrede kiendtes i Europa; men Historien af dets Samling og Tilvært er ligesaa skiult i Mørke, som den berømte, virksomme og høit fortiente Mands øvrige Privatliv; og af hans hele rige Efterladenskab er, hvad ham selv angaaer, knap et Blad Papir tilovers, der kunde oplyse hans Levnet. Saaledes er Historiens og Biographiens Skiebne i Danmark! — Thotts Samtidige, A. Kall, kunne vi takke for endeel af de faa Erindringer som ere bevarede om ham i et latinsk Mindeskrift, hvilket Kall udgav et Par Aar efter hans Død. Otto Thott havde 1732 ægtet Birgitte Charlotte Kruse, en Datter af den bekiendte norske Oberst U. C. Kruse. Hendes Tab efter 49 Aars Ægteskab, og det snart efter paafulgte Tab af hans eneste Datter, Enke efter Hofmarskal C. D. Rantzau, smertede Oldingen dybt; og en sørgelig og smertefuld Øiensygdom forbittrede hans fire sidste Leveaar. I sit 82de Aar døde Grev Otto Thott d. 10de Sept. 1785 — den sidste af sin gamle Stamme i Danmark.

166) "Selskabet tilkiendte en Afhandling over det Spørgsmaal, om Jomsborg er det samme Sted som Julin, med Devisen: Tempus edax rerum, &c. den udsatte Priis; "endskiøndt man ikke fandt sig overbeviist om, at Forf. tilstrækkeligt og paalideligt har opløst Spørgsmaalet, da han ikke saameget, som man ønskede, har benyttet de ældste og retteste Kilder." o. s. v. Afhandlingen, af en Præst Hake i Pommern, udkom i Kbh. 1776. 4to. (s. Hielmstiernes Bogsaml. I. p. 323. no. 68.)

godt,[167]) vel ogsaa noget snær udtømmende Udvalg af de mest ansete Navne blandt indenlandske Naturkyndige og Mathematikere. Dette var om ikke det første, dog det mest betydende Skridt til den Overvægt i Antal, ligesom i Virksomhed og Indflydelse, som denne Afdeling af Selskabet efterhaanden indtog i dets følgende Periode.

Efter denne, som det lader, for nødvendig anseete stærke Forøgelse af Selskabet, der nu talte 29 ordentlige Medlemmer, laae det dog endnu i Dvale over et heelt Aar; og det maaskee tildeels, fordi man intet Samlingssted havde og endnu var uden Overhoved, og Selskabet, efter den hidtil gieldende Skik, uden Præses hverken rigtig var til, eller kunde virke. Siden man imidlertid baade kunde tilkiende Præmier og optage nye Medlemmer, synes det dog, som man endnu snarere maatte have kunnet oplæse Afhandlinger. Endelig samledes man den 29de Mart. 1776 i Selskabets Værelser paa Palaiet, og da imidlertid Cabinetsordren af 18de Jan. havde tilladt Selskabet selv at vælge en Præses, besluttede man at foretage dette Valg paa to Aar, og de 17 tilstedeværende Medlemmer valgte eenstemmigen Selskabets hidtilværende Secretair, og i mange Aar tillige dets Dirigent, Conf. Raad Hielmstierne. Den nye Præsidents første Proposition i det næste Møde, som holdtes, (12. Apr. 1776) var at fremme den danske Ordbogs Udgivelse, et Arbeide, som allerede for 21 Aar siden ved et Kongeligt Rescript var anbefalet Selskabet. Hvor ivrigt Hielmstierne siden drev paa at faae dette Foretagende i Gang, er ovenfor berettet.

En anden Sag, som længe havde været omtænkt, blev ogsaa i dette Møde foreløbigen afgiort: Bestemmelsen af Selskabets første "Statuta", eller Vedtægter. Dette skeete saaledes at Jacobi (der uden Valg betragtedes som indtraadt i Secretairens Post, efterat Hielmstierne var bleven Præsident), forelagde Forsamlingen et (endnu existerende) Udkast i 5 Artikler, hvilke man saaledes enedes om at vedtage, at de først skulde circulere blandt de i Kiøbenhavn tilstedeværende Medlemmer, for at ved disses Bemærkninger "et eller andet

[167]) Af et Par, som det nu vil synes os, mindre betydende Navne, var i det mindste Professor Lous en dygtig og arbeidsom nautisk Mathematiker, som, foruden at han udgav Lærebøger for Styrmænd, tillige vilde være noget Poet, og var ogsaa bleven Medlem af Selskabet for de skiønne Videnskaber. Etatsraad Augustin ansaaes for en god Mathematiker; formodentlig er han dog især bleven Medlem af Selskabet som en god Ven af Jacobi.

Udtryk nøiere kunde bestemmes," og da først indføres i Protocollen med Lovskraft. De herved fremkaldte Betænkninger over de foreløbigen og i det Væsentlige vedtagne Artikler, ere baade udførlige og interessante; da de i visse Punkter kunne afgive Bidrag til Vedkommendes Tænkemaade og Anskuelse i Henseende til Selskabets Natur, Bestemmelse og Virksomhed, og de tillige lægge for Dagen, hvormeget adskillige Medlemmer, skiøndt de i Forsamlingen, og under den mundtlige Forhandling i Almindelighed, eller med faa Tillæg og Forandringer, havde antaget de foreslaaede Artikler, siden, ved nøiere Betænkning og i deres skriftlige Erklæringer, fandt Anledning til at fravige eller modificere Forslaget. Overhovedet vare vel de Allerfleste enige om Nødvendigheden af Vedtægter; men man seer, at for Enkelte vare de endnu bestandigen Gienstanden for Ulyst og en vis Modbydelighed [168]) — upaatvivlelig en ikke lidet

[168]) Dette viser f. Ex. Augustins decisive Votum: "Jo mindre Love for et "Selskab, hvori Alle holde det for deres Pligt, at bidrage noget til Vi"denskabernes Fremme, jo bedre kunde det være. Naar alting skeer af "Lyst, er Driften stærkere, end naar Love skulle drive med deres tvin"gende Magt. Af alle indkomne Priisskrifter har jeg ikke læst et eneste "Ord og veed altsaa ikke hvor stor deres Nytte og Værdi kan være. "I øvrigt reserverer jeg mig reservandu." Kratzenstein, hvis Erklæring overhovedet er den udførligste, den mest sagrige og historisk interessante af alle, udlader sig herom saaledes: "Es ist freilich schwer für eine Ge"sellschaft von Volontairs Statuta zu entwerfen, die allen gefallen sollten. "Unterdessen kann sie doch schwerlich bestehen, oder wird ihrer Absicht nicht "erreichen, wenn die Mitglieder sich nicht wegen gewisser Anordnungen "vergleichen. Sehr oft haben wir uns ehedem versammlet, "ohne im geringsten etwas für die Mitglieder interes"santes gethan zu haben, als dem damaligen Patronis durch un"sere Gegenwart unsern Respect zu bezeigen. Wenn nach den ersten "Discoursen gefragt wurde, ob Jemand etwas vorzulesen "habe? war oft gar nichts vorhanden; bis endlich circa 1766—"67 beliebet wurde, die Ordnung der Vorlesung durch Loos "auszutheilen. Seitdem hat es gewöhnlich mehr an Zeit und Ge"legenheit zu Vorlesungen, als an dieser selbst gefehlet." o. s. v. Kratzenstein var ogsaa den første, som ved den Leilighed forebragte det forstandige Forslag: at alle Afhandlinger ikke behøvede at forelæses in extenso; men kun "de vigtigste Steder, en Extract eller Synopsis deraf, saameget som i ½ eller ¾ Time kunde oplæses."

virkende Grund til at saamange Aar forløb, inden Selskabet, skiønbt oftere opforbret dertil, kunde enes om at binde sig til egne Vedtægter.

Et af de Punkter i samme, der overhovedet gav mest Anstød under Deliberationen, var Forskriften om en twungen Meddelelse og Oplæsning af Bidrag til Selskabets Skrifter. Flere yttrede Tvivl, om Medlemmerne, som det var foreslaaet, kunde forpligtes til aarligen hver at oplæse en Afhandling eller et Bidrag til Skrifterne; og den proponerede Lodkastning for at bestemme den Orden, hvori Bidragene skulde leveres, fandt man, vilde paalægge en utaalelig Tvang. "Lyst og Frihed ville heri bedst drive Værket; Tvang giøre det ubehageligt, og maaskee slet." (Schøning.) Ganske at fritage sig for at levere Bidrag til Selskabets Arbeider, meente Andre, maatte dog Ingen, der vilde være Medlem af samme; men en rummeligere Termin, end et Aar, maatte tilstaaes, især da Statuterne ikke fastsætte nogen bestemt Tid, hvori et Bind af Skrifterne skal udkomme; og ældre Medlemmer, som allerede have oplæst Bidrag, maatte fritages, især naar Embedsforretninger eller svageligt Helbred hindrede dem. (Brünnich.) Et andet Medlem fandt det utilraadeligt, at foreskrive (hvad ogsaa var foreslaaet) at Alle skulde være forpligtede til at møde i enhver af de ordentlige Forsamlinger, ligesom til selv at oplæse deres Bidrag, og "modtage de Tilstedeværendes Kritiker derover"; men foreslog derimod: at det maatte staae ethvert Medlem frit for, at møde, eller ikke; og at da det i mange Tilfælde "er baade unyttigt og kiedsommeligt at oplæse mathematiske, mechaniske, physiske, botaniske Sager" &c., maatte det staae ethvert Medlem, som hellere vilde det, frit for at indsende sit Bidrag skriftligt; og at saadanne Bidrag da circulerede blandt de øvrige Medlemmer, som ligeledes skriftligt kunde medgive deres Bemærkninger, hvilke da kunde meddeles Auctor; "dog at denne altid tilsidst blev raadende og svarende for sit eget Arbeide." (Lous.) Carstens var derimod strengere i Henseende til Forpligtelsen at levere Bidrag, og tilføiede ikke allene det billige Forslag, at den ikke blot skulde gielde for de i Kiøbenhavn nærværende Medlemmer, men ogsaa udstrækkes til de fraværende; men han foreslog endvidere: at naar et nyt ordentligt Medlem var valgt, skulde hans Valg ikke bekiendtgiøres, og han skulde ikke være berettiget til at møde i Selskabet, førend han havde indsendt en

Afhandling, der var funden svarende til Selskabets Øiemed, og passende til at optages i dets Skrifter.

De to sidst anførte, overhovedet meget passende og rigtige Bestemmelser tilføiedes virkelig i den anden og femte af de 7 Artikler,[169]) i hvilke Vedtægterne, med adskillige Modificationer, grundede i nogle af de øvrige Medlemmers Bemærkninger, bleve af Secretairen redigerede og indførte i Protocollen. I denne Form ere ogsaa disse Selskabets ældste Vedtægter trykte, og vedbleve at være gieldende, indtil 1796, da de bleve udvidede og forandrede. Af Vigtighed for Selskabets Forfatning var bl. a., at Vedtægterne af 1776 først indførte Votering angaaende forekommende Propositioner ved en Stemmecasse, og et ordentligt Valg af Medlemmer, med den Bestemmelse, at der til Optagelsen af et nyt Medlem skulde udfordres to Trediedele af de Tilstedeværendes Stemmer.

Efter denne, ved Selskabets statutariske Forfatning, og ved Omskiftning af Præses og Secretair bevirkede Forandring, hvorved for det første opnaaedes, at den uvisse og midlertidige Tilstand, hvori det i adskillige Aar havde slumret, ophørte, og Selskabet saa at sige igien blev sig bevidst: sporedes vel ogsaa overhovedet en forøget regelmæssig Orden i Forretningsgangen, og en i det mindste ikke forringet videnskabelig Virksomhed i Selskabet; da Vedtægterne angaaende Bidrags Oplæsning, saavel af ældre som af nyvalgte Medlemmer, en Tidlang sees at være nøiagtigen overholdte. Frugterne heraf kunde imidlertid ikke saa hastigt vise sig; og man maa i de sidste Aar af den Periode, hvis Historie vi have giennemløbet, i Særdeleshed søge dem i de ved udsatte Priisspørgsmaal fremkaldte Præmieskrifter. Det var ogsaa ved denne Art af Virksomhed, at Selskabet ikke allene fremkaldte flere nyttige Arbeider af udenlandske Videnskabsdyrkere; men at det ogsaa egentlig først begyndte at blive bekiendt udenfor Danmark, at indtage sin Plads i den europæiske videnskabelige Verden, og medvirke til at give de danske Lærde og deres nationale Kreds Erkiendelse og Agtelse i Udlandet og hos

---

[169]) Selskabets Protocoll udviser ogsaa, i det mindste i en lang Række Aar, at den 5te Artikels Forskrifter: at nye ordentlige Medlemmer, første Gang de indfandt sig i Selskabet, maatte oplæse en Afhandling, ordentlig blev overholdt.

dets lærde Samfund. Det begyndte nu at komme i Skik, hvad i den foregaaende Tid havde været yderlig sieldent, at saavel lærde Selskaber i andre Lande meddeelte det Danske Videnskabers-Selskab deres udgivne Arbeider; som at udenlandske Videnskabsmænd tilsendte Selskabet deres Skrifter og derved søgte at tildrage sig dets Opmærksomhed; og om end ikke altid en udtrykkelig Anmodning om at blive Medlem af Selskabet medfulgte saadanne Gaver, kunde de dog i Almindelighed betragtes som en stiltiende Yttring af dette Ønske, som i Almindelighed heller ikke skeete forgieves.[170]) At ogsaa endnu 1778 en saa berømt Mand, som Astronomen De Lalande efter eget Ønske blev optaget som udenlandsk Medlem,[171]) fortiener ligesaa vel at bemærkes, som at det derimod gik den første Proponent af et udenlandsk Medlem, efterat Vedtægterne havde indført Votering ved Stemmecassen, meget uheldigt; og dog var den Proponerende en i og udenfor Selskabet saa agtet og anseet Videnskabsmand, som Geh. R. Luxdorph. Han havde foreslaaet en, vist nok temmelig ubekiendt og ubetydende, italiensk Literator Abbed Bianchi, som blev forkastet ved 9 Stemmer imod 4; (d. 19de Apr. 1776) det første Exempel af den Art siden Selskabets Stiftelse. Hielmstierne, som d. 26de Marts 1779, efter Anmodning af Statsminister Grev Bernstorf, foreslog Professor Wargentin i Stockholm til Medlem, kunde derimod være temmelig vis paa, ingen Opposition at møde. Paa samme Tid forekommer det ganske nye, og i ingen Vedtægt grundede Tilfælde, at Medicineren Professor Reuss i Tübingen, der havde indsendt nogle af sine Skrifter, blev antaget til correspondérende Medlem "saaledes at han bliver ordentligt Medlem, naar han efter Statuta indsender en saadan Afhandling,

---

170) F. Gr. 12te Nov. 1779: "Fra Hr. Jean Bernouilly var indkommet en Skrivelse til Hr. Geh. R. Hielmstierne, og hans Skrifter i 5 vol., hvorfor Hs. Exc. begierede, at han maatte proponeres til Medlem." (Han blev i næste Møde optagen, tilligemed den af Suhm foreslaaede Villoison.) Reinh. Forster og hans Søn J. G. Forster, bleve ligeledes d. 27de Febr. 1778 optagne til Medlemmer, i Anledning af at den Første havde indsendt Sønnens Voyage round the world.

171) "Professor Bugge foredrog, at det var den berømte De Lalandes Ønske at aggreeres Societetet som Medlem, hvortil han altsaa proponerede ham, som blev bevilget." 29. Oct. 1778.

hvormed Selskabet vil kunne være fornøiet." [172]) Antallet af dets indenlandske Medlemmer forøgedes i Aarene 1776—80 med ni ordentlige Medlemmer efter et overhovedet heldigt Valg, hvori Overvægten dog atter blev paa den physisk-mathematiske Side (Stibolt, Geuss, Morville, Spengler, O. Fabricius).. Af de paa den Tid valgte Medlemmer, der ei skulde regnes at høre til hiin Afdeling (J. H. Schlegel, T. Rothe og Temler), leverede den sidste, af hvem man mindst skulde have formodet det, egentlig de lærdeste Bidrag til Selskabets Skrifter; og den fierde, Legationsraad Schütze i Paris, kunde ei komme i Betragtning, og er bleven Medlem allene fordi han besørgede en og anden Commission (f. Ex. angaaende de franske geographiske Kobberstikkere) for Selskabet.

Den 18de Jul. 1780, otte og tredive Aar efter Selskabets Stiftelse, mistede det den Mand, der lige fra dets Begyndelse havde viist en uafbrudt og usvækket Varme og Nidkiærhed for at fremme dets Tarv og Formaal, saavidt disse Bestræbelser laae indenfor hans Evners og Kræfters Kreds. Hielmstierne, i 28 Aar Selskabets Secretair, og i fire Aar dets anden Præsident, udmærkede sig ikke ved Lærdom eller Genialitet og besad intet Forfatter-Talent;

---

[172]) Skiøndt man ei kan see, at det sidste er blevet efterkommet, findes han dog anført iblandt Selskabets øvrige udenlandske Medlemmer, i den 1781 trykte Liste. (Ny Samling I.)

[173]) Hielmstierne blev født d. 1ste Jan. 1715, havde C. L. Leth og P. Holm (begge Theologer, og senere Professorer ved Universitetet) til Ungdomslærere; foruden at de berømte Lærde J. Gram og A. Hoier (som en Tid boede i Faderens Huus) havde Opsyn med hans Underviisning. Han blev Student 1732, og uagtet han, som det synes med tidlig Lyst til at bevæge sig i en anden Sphære end den borgerlige, eller videnskabelige, havde bestemt sig for den diplomatiske Løbebane, studerede han dog af egen Tilbøielighed Theologie, og tog Attestats med bedste Characteer 1736. Skiøndt Theolog, blev han 1738 d. 9de Mai ansat som Secretair i det danske Cancellie; men tiltraadte 1740 en Udenlandsreise til Tydskland, Frankrige og England, hvorfra han 1742 kom tilbage. Han afslog en ham 1743 tilbuden Post som Legationssecretair i Spanien; og blev 1743 Assessor i Høiesteret, hvorhos han dog beholdt sin Post i Cancelliet. 1747 blev han adlet under Navn af Hielmstierne; det øvrige, som kan vedkomme os, om hans Forfremmelse m. m. er i det foregaaende omtalt. (Jvf. S. 40. 149. 154.)

men forenede med gode Studier og en fleersidig Dannelse Embedsdygtighed, uegennyttig Retskaffenhed, Orden og Omhu i egne og Andres Midlers Bestyrelse, og Nøiagtighed som Forretningsmand — hvor det ikke kom an paa vidtløftig Brug af Pennen, hvortil han fattedes baade Gaver og Lyst. Heller ikke gav han sig af med skriftlige Arbeider, skiøndt han baade med Hæder havde giennemgaaet den academiske Bane, og fra Ungdommen af havde dannet sig ved Reiser og Omgang med Lærde og Verdensmænd. Hans tidlige Kiærlighed til dansk Literatur, Bogkundskab og Bøger, skyldes den uvurdeerlige Samling af de sieldenste danske Bogskatte, som han efterlod, og som efter hans og hans Enkes Død, ved hans eneste efterladte Datters patriotiske Tænkemaade, blev indlemmet i det store Kongelige Bibliothek. Skiøndt denne Fortieneste næsten er glemt i vor Tid, da Ligegyldighed for den nationale Literatur og for danske Bøger, deres Samling og Bevaring i Almindelighed hos os har naaet en Grad, hvorom man i England og Frankrige ingen Forestilling kunde giøre sig: saa har netop derved Hielmstiernes ædle, patriotiske Kiærlighed til den fædrelandske Literatur og dens ældre Mindesmærker, faaet saa meget høiere Værd for Efterslægten; og paalagt den en saameget stærkere Forpligtelse til ved ethvert Middel at sikkre den nationale, danske Bogskat, som vil giøre Hielmstiernes Navn udødeligt, for Muligheden af en Undergang, der vilde medføre et for evig uerstatteligt Tab. Mindre virkede vel Hielmstierne i levende Live, ved egne Midler og Kræfter, saaledes som Suhm, for Literaturen og Videnskaberne; men da han fra en tidlig Alder havde søgt de Fornemme og Mægtige, og forstaaet at vinde dem, da han selv baade var rig og uafhængig, og efterhaanden steg til anseelige Værdigheder, (han døde som Geheimeraad og Justitiarius i Høieste-Ret) var han i Stand til, baade ved Forbindelser og ved egen Anseelse, at virke endeel for Videnskaberne og deres Dyrkere i den Kreds, som han stod i Berøring med. Denne Kreds laae fortrinligen — naar man ikke seer hen til den fornemme Verden, som Hielmstierne tidlig var bleven fortrolig med — indenfor vort Selskabs Omfang; og det er i det Foregaaende tilstrækkeligt viist, at han var personligen virksom, ivrig og ufortrøden, ved ethvert af de Arbeider og Foretagender, hvorved Selskabet vandt Hæder og Fortienester, lige fra det egyptiske Reiseværk til de geographiske Opmaalinger og Landkort.

En ikke uvigtig Fortieneste af Selskabet erhvervede Hielmstierne sig ved den Orden og Omhyggelighed, hvormed han i 38 Aar sørgede for dets Pengevæsen, hvilket han ogsaa som Præsident beholdt under sin Bestyrelse. Om han endog efter 1770, ved tiltagende Alder og Svagelighed, og ved indtrædende Forandringer i Ministeriet og i det Forhold, hvori Selskabet til den Tid havde staaet til Regieringen, ikke altid havde Energie nok til at overvinde mødende Hindringer eller Mangel paa Virksomhedsdrift hos Selskabets Medlemmer: saa vedblev dog Hielmstierne indtil sin Død med usvækket Omhu og Iver at vedligeholde den Orden og gode Oeconomie i Selskabets Pengesager, som det kan siges at skylde den Fordeel, at det, uden videre Tilskud af Statscassen, end de, som til enkelte Foretagender vare bevilgede, kunde opsamle en egen Formue, der allerede ved Hielmstiernes Død ikke var ubetydelig; og som man var heldig nok til, ved en fortsat god og forstandig Bestyrelse at kunne forøge. Da denne Gienstand hidtil ikke i nærværende historiske Beretning er bleven berørt, og Hielmstiernes Død netop fremkaldte en Undersøgelse af Selskabets oeconomiske Tilstand, og andre Omstændigheder, som dermed stode i nogen Forbindelse: kan det være passende at begynde Historien af det følgende Tidsrum med en kort Fremstilling af disse Forhold, for saavidt som Savnet af alle Selskabets ældre, aarligen af Hielmstierne aflagte Regnskaber vil giøre det muligt.

Anden Periode,

fra Hielmstiernes Død 1780 indtil omtrent Aar 1801.

[Selskabets Skrifter. Ny Samling. I—Vte Bind.]

Ved Videnskabernes Selskabs Stiftelse, og under de Omstændigheder, hvormed den var forbunden, tænktes der ikke paa betydelige Pengemidler som fornødne til Opfyldelsen af Selskabets Bestemmelse. Hvad der behøvedes til Udgifter, som kunde flyde af de Arbeider, der stode i Forbindelse med den kongelige Mynt- og Medaillesamlings Beskrivelse og Aftegning, m. m. lod Christian VI. ikke Selskabet savne; men saadanne Udgifter bestred i Almindelighed den kongelige Particulaircasse, undertiden vel ogsaa Finantscassen, umiddelbart. Selskabet havde kun Opsynet dermed, tingede om disse Udgifter med Vedkommende, indstillede dem til Kongen, og erholdt Hs. Majestæts Approbation. Imidlertid indsaae man, at der med Selskabets Tilværelse og Virksomhed desuden jævnligen maatte være andre særskilte Udgifter forbundne; og det viste sig snart, at næsten enhver Udvidelse af denne Virksomhed, ethvert nyt Foretagende, der blev en Følge af samme, medførte stigende Udgifter, og fordrede forøgede Pengemidler, til hvis Udredelse Selskabet i et langt Tidsrum, der strakte sig videre, end dets første Periode, sielden havde anden Vei, end at søge Kongen om særskilt Understøttelse til ethvert saadant Foretagende af nogen Betydenhed. Det faldt ikke Christian VI. ind, at sørge for Selskabet ved en rig Dotation fra Begyndelsen af; til hvis Anvendelse der heller ikke strax kunde være Trang eller Anledning. Kongen lod Selskabet, som vi have seet, ved forskiellige Leiligheder tilflyde mindre, skiøndt paa den Tid ikke ganske ubetydelige Summer; og i det Hele kan man sige, at denne Konges Gavmildhed mod Selskabet forholdsviis var den største. Den Forøgelse, Selskabets Midler under Frederik V. modtog ved kongelige Gaver, var i det mindste kun ringe. Imidlertid

havde udentvivl Hielmstierne tidligen indseet, at det ikke allene var fornødent for Selskabet, at kunne disponere over en aarlig Sum til nødvendige Udgifter og til Foretagender, som vare bestemte eller anviste Selskabet at bestyre; men at det vilde være af Vigtighed, at danne en varende Fond i Selskabets egen Besiddelse, med hvis Forøgelse ikke allene dets materielle Resourcer vilde stige, men disses frie, af udvortes Omstændigheder og en tilfældig gunstig Stemning uafhængige Anvendelse, mere og mere vilde sikkres. At hverken Hielmstierne, eller adskillige af hans Eftermænd, have hyldet den skadelige Mening, som i en sildig Tid har fundet Indgang, at Selskabets engang erhvervede Capital-Formue skal kunne angribes til løbende Udgifter, ligesaavel som de aarlige Renter, denne Formue kan yde: har Selskabet allene at takke for den blomstrende financielle Tilstand, hvori man i vor Tid har seet en Anledning til, at finde Selskabets Formue for stor for den kommende Tid.

Det er allerede angivet, hvormeget og af hvilke Kilder K. Christian VI. havde skienket Selskabet ved dets Stiftelse og i de første Aar af dets Tilværelse. Da dets Udgifter i disse Aar ikke have været betydelige, og da der ikke allene paa Salget af de Medailler, hvis Stempler Kongen nu og da skienkede Selskabet, kunde vindes noget, men ogsaa Udgivelsen af Nordens Reise har givet nogen Fordeel af sig: var Formuen voxet saameget i 6 Aar, at Hielmstierne d. 16de December 1749 overleverede Præses en Obligation paa 5000 Rdlr. udstedt af det Vestindiske Compagnies Directeurer, "tilligemed Sal. Kongens tvende Obligationer paa 4000 Rdlr." Det er af Udtrykket ikke klart, om her menes to Obligationer, hver paa 4000 Rdlr. eller, at de tilsammen udgiorde denne Sum. Det første bliver dog, ifølge de forhen angivne Data (ovenf. S. 16. 17) det rimeligste. Imidlertid sees af en Skrivelse fra Rentekammeret til Præses af 15de Sept. 1749: at Kongen havde bevilget: "at 9000 Rdlr. af Selskabets Penge til 11te Decbr. kunde modtages i Zahlkammeret"; om hvilken Penge-Omsætning der i øvrigt ingen foregaaende Oplysning findes i Hielmstiernes Protocoll. Derimod see vi af et kongeligt Rescript til "de Tilforordnede i Videnskabernes Societet", at Selskabet allerede saa tidligt (1750) har erkiendt Nødvendigheden af at eie og bevare en fast Fond; at Kongen billiger denne Mening, og at han fri-

tager Selskabet for visse Mynt-Omkostninger ved Udprægningen af de projecterede Jettons, da det i en Forestilling til Kongen havde yttret Frygt for, at man ved dette Foretagende kunde komme i den Nødvendighed at angribe Selskabets, ved kongelige Gaver grundlagte Fond. I øvrigt har jeg ikke kunnet finde, at Frederik V. under sin hele Regiering forøgede denne Fond med meer, end 1000 Rdlr., som han ved et Rescr. af 18. Febr. 1752 skienkede Selskabet "til forefaldende Udgifter," og som Hielmstierne, der paa den Tid ikke sielden havde endeel Vanskelighed ved at faae Selskabets Capitaler anbragte,[174]) i December Termin 1753 indsatte i det Vestindiske Compagnie. Betydeligere var den Gave af 8000 Rdlr som Christian VII. under 25. Decbr. 1767 skienkede til aarlig Udsættelse af tre Præmier, hver paa 100 Rdlr. Da Erfaring snart viste, at langt fra ikke Præmien for ethvert udsat Priisspørgsmaal blev vunden, ikke sielden endog slet ingen af de tre i et Aar: saa kunde de herved indvundne Renter tiene til en ikke ubetydelig Forøgelse af Capitalen. Denne var saaledes fem Aar sildigere i det Hele voxet til 25,000 Rdlr. Courant, hvilken Formue d. 16de Jul. 1772 bestod i 11,000 Rdlr. "hvorfor Kongel. Obligationer haves," 4800 Rdlr. hvorfor Over-Skatte-Directionen havde meddeelt sin Obligation, og 9200 Rdlr. (hvilken Sum uden Tvivl for største Deel havde været anbragt i det Vestindiske Compagnies Fonds) "som endnu til Hs. Majestæts Casse skulde vorde udbetalte." Vi erfare nu, at Hielmstierne, formodenlig i Anledning af Rentens Nedsættelse, og for at sikkre Selskabet den høiere Indtægt af 5 Procent, har indgaaet med en Ansøgning til Kongen, om at bemeldte Sum af 25,000 Rdlr. "for bestandigen maatte indgaae i Hs. Majestæts Casse, og i Stedet for Renter af samme aarligen i to Terminer, fra 11. Dec. 1772, betales den Summa 1250 Rdlr. dansk Courant til Selskabet." I en Skrivelse fra Over-Skattedirectionen af 16. Jul. 1772

---

[174]) Saaledes blev Selskabets, i den kongel. Casse indestaaende Capital, som da udgiorde 1,000 Rdlr. til 5 Procents Rente, opsagt til Udbetaling i 11te Jun. 1763. Hielmstierne søgte vel paa Selskabets Vegne om at Capitalen maatte blive staaende; men fik ved Rentekammerskr. af 17. Marts 1763, den Kgl. Resolution meddeelt: "at denne Begiering for Følgernes Skyld ikke staer til at bevilge." Imidlertid maa Hielmstierne, som man seer af Forhandlingerne 1772, dog have faaet udvirket, at denne Capital, fremdeles er bleven staaende i kongelige Fonds.

tilmeldes Hielmstierne, at Kongen ved Resol. af 9. Jul. havde bevilget denne aarlige Udbetaling til Selskabet af 1250 Rdlr. "hvad enten Renterne af udlaante Capitaler stige eller falde;" imod at Selskabet udstedte en Forpligtelse, underskrevet af Secretairen "tilligemed nogle membris honorariis og ordinariis", at "den saaledes i Hans Majestæts Casse indgaaede Capital paa 25,000 Rdlr. ingensinde af Videnskabernes Societet skal vorde tilbageforlangt, men i den Kongel. Casse evindeligen forblive." At en "Kongelig Declaration" om denne bestandige aarlige Udbetaling af 1250 Rdlr. til Selskabet "i Stedet for Renten af de Capitaler, som det for evindeligen i Hs. Majestæts Casse lader indgaae," er udstedt i Dec. Termin 1772 sees af en følgende Skrivelse fra bemeldte Direction af 30. Dec. 1772.[175]) Hielmstierne vedblev imidlertid at sørge saa vel for Selskabets Pengevæsen, at han i Marts 1778 atter kunde indsætte 5000 Rdlr. i den Kongel. Casse, denne Gang kun med 4 Pct. Rente, men "iøvrigt paa samme Vilkaar som de forhen indsatte 25,000 Rdlr.;" hvorved synes at maatte forstaaes en fra begge Sider uopsigelig Obligation, som dog ei var Tilfældet. Endnu d. 14de April 1780, en af de sidste Gange Hielmstierne bivaanede Selskabets Møder, berettede han, at til næste Termin vilde adskillige smaa Summer, tilsammen en Captal af 2200 Rdlr., blive omsat i kongelige 4 Procents Obligationer.

Da nu d. 18de Jul. s. A. Præsidentens Dødsfald indtraf, modtog Selskabet under 5. Aug. 1780 en Cancelieskrivelse, som tilmeldte det Hans Majestæts Resolution: at Selskabet havde at udnævne to af dets Medlemmer, til at modtage i den Afdødes Bo de det tilhørende Effecter, Papirer og Regnskaver m. m. Hertil valgtes eenstemmigen Geh. R. Luxdorph og Kammerherre Suhm, for, i Forening med Secretairen, at udføre den kongelige Befaling. Overleveringen af Selskabets Obligationer og andre Papirer fra

---

[175]) Denne Kongel. Obligation paa 25,000 Rdlr. til 3 p. Ct. er endnu i Selskabets Eie, og paa Grund af den høiere Rente, ikke, saaledes som dets øvrige Obligationer til 4 p. Ct., indskrevet i Statsgjeldens Bøger. Om Beløbet af denne Obligation i Angivelsen af Selskabets Capitalformue altid kun er beregnet til den nominelle Sum af 25,000 Rdlr., eller til 31,250 Rdlr. (Renten beregnet til 4 p. Ct.) er mig ikke bekiendt; men jeg har fundet ældre Regnskabsextracter ved Jacobi, hvori Obligationen kun opføres med 25,000 Rdlr.

Fru Hielmstiernes Side tilendebragtes d. 11te Septbr., og Beretning om Udfaldet heraf blev under 20. Sept. ved Secretairen indgivet til Kongen. Selskabets Formue befandtes da at bestaae i følgende: 1) En Kongel. Obligation à fonds perdus, paa 25,000 Rdlr. med 5 Procents Rente, udstedt d. 21de Dec. 1772. 2) En Kongelig opsigelig Obligation udstedt af Overskatte-Directionen af d. 11te Jun. 1778 paa 5000 Rdlr. til 4 p. Ct. 3) Tre andre Obligationer af samme Direction, transporterede til Selskabet, tilsammen lydende paa 2897 Rdlr. 3½ Skill. 4) En Obligation udstedt 11. Dec. 1778 af Bogholder Battier ved det Asiat. Compagnie paa 3000 Rdlr. til 4 p. Ct. med vedlagt Hypothek i 5 asiatiske Actier. Saaledes udgiorde Selskabets, ved Hielmstiernes Omsorg opsamlede Formue ved hans Død, naar bemeldte uopsigelige Fond paa 25,000 Rdlr. omsattes til en Rentefod af 4 p. Ct., i det Hele en Capital af 42,147 Rdlr. dansk Courant.

De nærmeste Følger af denne, af Selskabet høiligen fortiente Hædersmands Død vare i øvrigt, at det i sit første ordentlige Vintermøde d. 3die Nov. 1780, efterat Jacobi som Secretair først havde holdt en Mindetale over den afdøde Præsident, i Følge den Kongel. Cabinetsordre af 18. Jan. 1776 og den 2den § i Selskabets Vedtægter, valgte Geh. Raad **Luxdorph** til Præsident; ligesom ogsaa at man i næste Møde, den 10de Novbr., efter Forslag af Præses, nedsatte en Commission, hvis Formaal det skulde være: 1) at undersøge, hvorledes der burde forholdes med Selskabets Capitaler og øvrige Midler og Effecter; 2) at foreslaae en passende Indretning af Selskabets Regnskabsvæsen, og sammes Revision; og at bringe disse Poster i Form af Tillæg til Vedtægterne, som kunde forelægges Selskabet til Antagelse. Til Medlemmer af denne Commission valgtes, foruden Præses og Secretairen, **Suhm**, **Erichsen** og **Bugge**. I et Par Møder udførte Commissionen sit Hverv, og efterat man havde giennemgaaet Selskabets Papirer, Protocoller og Regnskaber, tilligemed Fortegnelsen over dets Medailler,[176]) Bøger, Kobberplader og øvrige Effecter, redigeredes

[176]) Efter det optagne Inventarium eiede Selskabet dengang 92 danske Sølvmedailler, Tid efter anden skienkede af Kongerne, og af Private. Af Bøger, (omtrent 80 Nummere) Landkort og Tegninger, som giemtes i "et stort Skab, foræret til Selskabet d. 1ste Decbr. 1780 af Intendanten **Hiorthøi**", var dets Samling ubetydelig.

et Forslag til en Plan for Indretningen af Selskabets aarlige Regnskab, sammes betimelige Aflæggelse og Revision. Ligeledes blev foreslaaet at udnævne en bestandig Casse-Commission, bestaaende af Præses og to andre Medlemmer, til at have Tilsyn med Selskabets Pengevæsen, og med hvilken Commission Cassereren maatte overlægge Alt hvad der angik saavel Capitalers Opsigelse og Udsættelse, som andre Pengesager af Vigtighed. Denne, for Selskabets oeconomiske Anliggender vigtige og nyttige Indretning, hvortil man, i Stedet for to, valgte de tre Medlemmer **Suhm**, **Erichsen** og **O. F. Müller**, traadte i Virksomhed med det følgende Aar, og har i de siden den Tid forløbne 61 Aar uafbrudt bestaaet. Casse-Commissionen samledes første Gang den 17de Jan. 1781, og da dens ældste Protocoll, som gaaer indtil 14de Nov. 1788[177]) indeholder adskillige Bidrag til Selskabets indvortes Historie: vil jeg deraf meddele nogle Uddrag, inden jeg forlader Selskabets oeconomiske Tilstand, og gaaer over til dets videnskabelige Virksomhed og Arbeider i anden Periode.

Det er af Protocollens Indhold, og ved mange af Commissionens Resolutioner tydeligt, at man fra dennes Oprettelse af har henviist ikke blot til dens Erklæring, men egentlig til dens Afgiørelse, enhver Sag, der enten vedrørte Selskabets Capitaler, Indtægter, udestaaende Fordringer, m. m. eller en ny og ikke fast reglementeret Udgiftspost; overhovedet alle Sager, som i en eller anden Henseende vedrørte Selskabets Interesse fra den oeconomiske Side. Saadanne Sager bleve af Commissionen forhandlede og endeligen afgiorte, uden at man, i det mindste i den ovennævnte Periode, som dens ældre Protocoller omfatte, finder Spor til at Commissionens Beslutninger ere blevne Selskabet i dets Forsamlinger forelagte til Bekræftelse. Dette er uden Tvivl saameget mere blevet anseet for

---

177) Protocollen er ført af Secretairen (Jacobi) og med hans Haand; men i hvert Møde kun underskrevet af Præses og Commissionens øvrige Medlemmer. En følgende Protocoll for Cassecommissionen er authoriseret af Præses Grev **Bernstorff** d. 3die Apr. 1789. Den er ført med Nøiagtighed af Jacobi indtil August 1806; men ikke underskrevet længere end 7. Jan. 1803. Fra 1806 er den afbrudt, og ikke fortsat som Commissionsprotocoll; Hr. Conferentsraad **Engelstoft** har senere modtaget den, og indført historiske Beretninger, vedkommende Selskabets Pengevæsen og aarlige Udgifter til videnskabelige Foretagender, m. m. fra 1815—1838.

unfornødent, som Præses var Medlem af Committeen, og Secretairen altid tilstede i dens Møder. Af flere bevarede Breve sees også, at Casse-Commissionen (i Aarene 1781—95, og maaskee senere) endog umiddelbart har correspondecet med de Kongelige Collegier.

At Casse-Commissionen selv tog afgiørende Beslutning angaaende nye Udgifter, paa samme Tid som den undertiden afgav Betænkning over andre Udgifter, som Selskabet in pleno havde besluttet, kunde ved flere Tilfælde bevises, hvoraf jeg vil anføre nogle Exempler. Saaledes søgte Mechanicus J. F. Nissen fra Sønderborg, med meget anbefalende Vidnesbyrd fra Kratzenstein, Bugge og Abildgaard, om en Understøttelse af Selskabet, enten aarlig, eller engang for Alle, for at kunne vedblive at forfærdige mechaniske, optiske og physiske Instrumenter. Efter Commissionens Beslutning svaredes ham: at Selskabet, efter det Kgl. Rescr. af 5. Oct. 1774, "som fastsætter hvortil Societetets Revenuer maa anvendes", ei kan indlade sig paa Understøttelse i saadant Øiemed, hvilket snarere vedkommer Deconomie- og Commerce-Collegiet, eller den ad usus publicos bestemte Fond; og at man derfor maa indskrænke sig til at meddele Nissen Selskabets Anbefaling." (3. Apr. 1789.) Derimod bevilgede Casse-Commissionen paa samme Tid, at naar en Erklæring af Suhm, Carstens og Rothe faldt anbefalende ud, kunde J. Olaffens Supplementer til Ihres Glossarium, naar hele Arbeidet var færdigt, trykkes paa Selskabets Regning, og Oplaget skienkes Forfatteren. (3. Apr. 1789, 5. Febr. 1790.) Et andet Tilfælde var, at da Selskabet 1791 havde bevilget at understøtte Conducteur Morvilles Værk om Udskiftnings-Læren, men overladt til Cassecommissionen at bestemme Maaden, besluttede denne at Morville eengang for alle dertil gives 100 Rdlr. 1795 besluttedes at tilstaae de tre brandlidte Landmaaleres Hustruer (Mad. Johnsen, Iversen og Heiberg) en Brandhielp af 80 Rdlr.; i Følge den af Præses og af Suhm yttrede Mening, "at skiøndt Nødlidendes Understøttelse var uden for Selskabets Indretning, talte dog Billighed for at man i dette extraordinaire Tilfælde kom disse Brandlidte, som vare Selskabet vedkommende, til Hielp." 1796, i Mødet d. 1ste Mai, havde Selskabet besluttet at understøtte den norske topographiske Journals Udgivelse ved en Subskription paa 30 Exemplarer, dersom Cassens Tilstand tillod det, hvorom Commissionens Betænkning forlangtes; hvorpaa denne

svarede: "at siden Selskabet havde besluttet denne Udgift, kunde Cassen vel bestride den." Det forekommer ved en lignende Leilighed i Protocollen, (6. Febr. 1800) da en Understøttelse var bevilget til det af Assessor Rafn redigerede, paa Bogh. Tikiøbs Forlag udkommende "Bibliothek for Physik, Medicin og Naturvidenskab", (6. Febr 1800): "at da Selskabet allerede har besluttet, at Skriftet skal understøttes, saa bliver det overflødigt for Casse-Commissionen at deliberere herom." Den erklærede imidlertid for Selskabet: at hvis alle udsatte Præmier skulde vindes, vilde der snarere være Deficit, end Overskud i Cassen; "Selskabet kunde derfor ikke indlade sig paa at love Forlæggeren en aarlig Understøttelse;" da Cassens Tilstand altid er afhængig af, hvormeget Trykningen af Selskabets Skrifter og Præmierne udfordrer; "ligesom ogsaa Alt hvad der gaaer ud paa vedvarende aarlige Udgifter synes at være udenfor Selskabets Virkekreds, naar ikke expresse Kongelig Befaling enten foregaaer, eller udvirkes."

Ved andre Leiligheder sees, at Commissionen har henstillet Ansøgninger, som umiddelbart til den vare indkomne, til Selskabets Afgjørelse. Landmaaler Ellung søgte f. Ex. 1796 om en Gratification for i to Somre at have maattet reise til Bornholm paa Opmaaling; hvortil Bugge havde anbefalet ham. Commissionen indstiller til Selskabets Beslutning, om han skal tilstaaes de af Bugge foreslaaede 40 Rdlr. — 1798 androg Bogh. F. Brummer, at han vilde besørge en tydsk Oversættelse af de vigtigste af Selskabets hidtil udgivne physiske og mathemathiske Afhandlinger, og fortsætte dette ved ethvert herefter udkommende Bind, naar Selskabet dertil vilde udlaane de tilhørende Kobberplader, og understøtte dette Foretagende, ved at subskribere paa 100 Exemplarer af de to første Bind, og siden paa 50 af de følgende. Selskabet bevilgede den første Post, men forlangte Cassecommissionens Betænkning: "om en saadan Udgift stemmede overeens med Selskabets Hensigt, ligesom om Kassens Tilstand kunde taale samme." Svaret udfaldt bekræftende i begge Punkter; hvorfor Commissionen indstillede, at Secretairen maatte bemyndiges til at slutte en formelig Accord herom med Brummer. — Det vil saaledes af det Foregaaende være tydeligt nok, at i denne Periode af Selskabets Tilværelse var Cassecommissionen ikke indskrænket til at give Erklæring over Cassens numeraire Tilstand og Evne til at udrede foreslaaede Udgifter; men

dens Betænkning over saadanne Udgifters Natur og Overeensstemmelse med Selskabets Formaal og Indretning, er jævnligen bleven forlangt og taget til Følge.

I Casse-Commissionen forhandledes ligeledes, saavel alle indkomne Ansøgninger fra Landmaalerne og deres Assistenter om Tillæg eller Gratialer, som hvad der angik Kortvæsenet, Udgifter til Landkorts Gravering, og Contracter med Boghandlingen, der havde Kortenes Udsalg i Commission. Den førstnævnte Gjenstand gav denne og Selskabet ikke ringe Besvær; og man havde, som det sees, allerede inden Commissionens Oprettelse, paa Grund af de særskilte Fonds der vare henlagte til disse Arbeider, vedtaget at føre egne Regnskaber for Landmaalingen og Kortvæsenet, ligesom ogsaa længere hen for Udgifterne ved Ordbogen. Mummes tydske Boghandling paa Børsen var den, som fra Begyndelsen havde havt, saavel Landkortene, som andre af Selskabet udgivne Skrifter, navnligen den islandske Reise,[178]) i Forhandling, hvorom i Jan. 1781 blev sluttet en formelig Contract paa stemplet Papir, hvorefter Boghandlingen tilstodes "det ellevte Exemplar pro labore"; men da man forhen ikke havde paaseet, at Selskabets og Boghandlingens Mellemværende i rette Tid opgjordes, befandtes det, at man d. 30te Jan. 1781 havde en Sum af 600 Rdlr. tilgode, hvoraf man i Contracten bevilgede, "at 400 Rdlr. hos dem skulle blive staaende uden Renter, saalænge til den Contract, hvorefter de forhandle Selskabets Carter ophører." Da J. F. Schubothe d. 1ste Jan. 1795 overtog Nitsches (forhen Mummes) Boghandling, erholdt Selskabet de 400 Rdlr. udbetalte, og Kort-Udsalget blev overdraget Schubothe, imod en Provision af 10 p. Ct., halvaarlig aflagt Regnskab, og den Forpligtelse, overalt at sælge Selskabets Landkort for den fastsatte Priis. Denne var i Begyndelsen 4 Mark, og forhøiedes i sildigere Tid til 5 og 6 Mark.

Man havde derimod, efterat den 1ste Samling af Selskabets Skrifter med det 12te Bd. var sluttet, og Vaisenhuusboghandlingen

---

178) Denne udgav Selskabet paa Subskription, i et Oplag af 500 Ex. paa Median-Skrivpapir, og 50 Ex. paa stort Papir, til en Subskriptionspriis af 3 Rd. 2 Mk. og 5 Rd. 2 Mk. Da Planen ved Biskopperne omsendtes i alle Stifter, i Danmark, Norge og Island, opnaaedes et Antal af henved 300 Subskribenter. Kobberpladerne solgte Selskabet siden til Boghandler Mumme for 300 Rdlr.

havde frasagt sig Forlaget, overdraget dette for den nye Samling, hvis 1ste Deel udkom 1781, til Boghandler Gyldendal; men ogsaa denne frasagde sig (i Marts 1782), paa Grund af Tab, dette Forlag, fra anden Deel af; og Commissionen besluttede da (1782, d. 28de Marts) paa egen Bekostning at udgive Skrifterne (hvilket fra den Tid af indtil nu har fundet Sted), og at afkiøbe Gyldendal det overblevne Oplag af 1ste Deel; "da man efter Boghandlingens Omstændigheder ikke kan vente Forlægger til Selskabets Acta" (endskiøndt Selskabet altid selv bekostede Kobberne til Skrifterne). Uagtet et andet Resultat vel neppe paa den Tid var at opnaae, maa det dog i den Anledning bemærkes, at Oplaget af den nye Samling af Selskabets Skrifter i 5 Bind, paa en eller anden Maade i Tidens Løb maa være bleven afhændet; da for længe Siden ingen flere Exemplarer af denne Samling have været tilgængelige i Boghandelen.[179]) Ligesom det vist nok ogsaa har havt adskillige Fordele, at Selskabet selv kom i Besiddelse af Oplaget af dets Skrifter, hvoraf det herved f. Ex. blev i Stand til at kunne ved forekommende Leiligheder bortskienke Exemplarer til udenlandske Lærde eller Videnskabsselskaber: saa er det dog ogsaa blevet den uundgaaelige, og i lignende Tilfælde sædvanlige Følge af Selskabets Selvforlag, at Skrifternes Udgivelse paa denne Maade er blevet et langt mere bekosteligt Foretagende, end dersom det var skeet med et, om endog ikke ubetydeligt Tilskud til en privat Forlægger, eller ved at afkiøbe en Saadan det Antal Exemplarer, som man omtrent kunde beregne, at Selskabet aarligen og af hvert udkommende Bind vilde have Brug for. Ved en saadan Indretning vilde man ikke allene have vundet den væsentlige, videnskabelige Fordeel, at Skrifterne, ved at afsættes som privat Forlagsartikel, altid vilde have faaet en noget større Udbredelse; men man vilde tillige, foruden den overhovedet formindskede Bekostning, have undgaaet den pengespildende og unyttige Opdyngning af en aarlig voxende Papirmasse i det henliggende Forraad af uafsatte og uafsættelige Exemplarer.

---

[179]) Af den ældste Samling i 12 Bind brændte de overblevne Exemplarer af Oplaget med Vaisenhusets Boglade 1794. At Samlingen ogsaa før den Tid var i Priis, kan bl. a. erfares deraf, at et vel indbundet Exemplar, som kiøbtes til Selskabets Brug paa Kofod-Anchers Auction 1789, betaltes med 19 Rdlr.

Det er allerede ovenfor bemærket, at ikke allene den geographiske Landmaaling, men adskillige af de ved den ansatte Landmaaleres og Assistenters idelige Trang og Ansøgninger om Understøttelser og Forskud, gav Casse-Commissionen aarlig fornyede Vanskeligheder og Besværligheder for at tilfredsstille samme. Dette var for en stor Deel en Følge af den Maade, hvorpaa disse practiske Arbeider overhovedet betaltes Vedkommende, nemlig ved en tilstaaet aarlig Løn, der i Almindelighed neppe kunde kaldes tilstrækkelig til deres Underholdning, naar man ikke vil forudsætte, at de, tilligemed den geographiske Opmaaling for Selskabet, undertiden have kunnet paatage sig private Arbeider, hvorved hiin ei kunde vinde. At en Betaling i Forhold til det udførte Arbeide, og under Opsyn af en jævnligt reisende Landmaalings-Inspecteur eller Over-Landmaaler, (hvortil ogsaa Bugge allerede 1778 af Kongen var udnævnt, men for den ved Rentekammeret bestyrede oeconomiske Landmaaling) vilde have fremmet Opmaalingens Fuldendelse i kortere Tid og til større Fordeel for Arbeiderne, synes antageligt; ligesom det synes, at den Maade, hvorpaa man prøvede de geometriske Opmaalingers Rigtighed, ved siden at sammenligne dem med de, ved trigonometriske Operationer bestemte Puncter og Triangler, maatte temmelig have kunnet sikkre Selskabet for at belemres med unøiagtige eller mindre dnelige Arbeidere, naar man kunde vælge blandt et større Antal af Landmaalere og Assistenter. Dette Antal var dog allerede 1781 voxet til i Alt 11 eller 12; og den Omstændighed, at de ved den geographiske Landmaaling Ansatte erholdt deres Lønning og Betaling paa en dobbelt Maade, deels ved en dem tilstaaet Aarsløn, deels ved de dem tillagte Universitets-Stipendier, gav Anledning til jævnlige Uordener, endeel Correspondents og skriftlige Forestillinger og Besværinger, baade fra Landmaalernes, og fra Universitetets eller det theologiske Facultets Side. Den kongelige Bevilling, at Landmaalernes Assistenter skulde nyde Regents- og Communitets-Stipendiet (s. ovenf. S. 72) blev efterhaanden, da Antallet af disse Medhielpere tiltog, en mere besværlig Byrde for disse Stiftelser, eller gav i det mindste Anledning til den Uorden, at undertiden Assistenter, naar de forfremmedes til Landmaalere, beholdt deres Stipendier, hvilke da savnedes for Assistenterne, eller maatte erstattes dem af Selskabet. Ved en Beretning af Secretairen til Cassecommissionen af 15. Dec. 1781 erfares, "at der hidtil havde været megen Forvirring i Landmaalernes og

"Assistenternes Lønninger, reisende sig deraf, at nogle Assistenter, "hvilke egentlig skulde nyde Stipendia og beneficia academica, "ved at avancere til Landmaalere, havde beholdt disse;" men at denne Forvirring nu var hævet, og en ny Fordeling, eller et Slags Normal-Reglement for Landmaalernes og Assistenternes Lønninger, fra 1ste Nov. var traadt i Kraft. Heraf seer man, at af 6 Landmaalere havde de 5 beholdt tilsammen 8 Koster paa Communitetet, 3 Regents-Stipendier og 2 Stipendier paa Walkendorphs Collegium.[180]) Disses Pengebeløb overtog nu Selskabet at udbetale dem som Tillæg til deres Lønninger, hvorimod Stipendierne atter fordeeltes til 5 Assistenter; foruden at Assistent Biørnsen, for hvem ingen Løn var udsat, "beholder 1 Plads paa Walkendorphs Collegium og 1 Kost paa Communitetet." Af de 5 Landmaalere havde de to ældste C. Wessel og H. Skanke hver havt 250 Rdlr. i aarlig Løn, 2 Koster paa Communitetet og et Regentsstipendium, i Alt beregnet til 88 Rdlr. aarlig; i Stedet for hvilket de saaledes nu tilsammen af Selskabets Landmaalingsfond erholdt hver 338 Rdlr. i aarlig Løn. Den tredie Landmaaler Bruun, havde ligeledes havt 250 Rdlr. i Løn, men kun een Kost og Walkendorphs Stipendium. Han fik nu af Selskabet i Alt 311 Rdlr. 2 Mk. aarligen; den fierde Johnsen 261 Rdlr., den femte Iversen 218 Rdlr., og den siette Cimber, som intet Stipendium havde, beholdt sine 200 Rdlr. i Løn. De 5 Assistenter, Steenberg, Heiberg, Ellung, Warberg og Hammond, tillagdes saameget af Selskabets Landmaalingsfond, at de, tillige med de 8 Koster, 3 Stipendier paa Regentsen og 2 paa Walkendorphs Collegium, i Alt fik 130 Rdlr. om Aaret. Desuden var endnu tillagt et Par af Landmaalerne de før (S. 72. 73) omtalte Værelser paa Regentsen, for der at kunne opholde sig paa den Tid af Aaret, i hvilken de reducerede og tegnede deres opmaalte Landkort. Ogsaa om denne Deel af Landmaalernes Emolumenter var man ikke altid paa det Rene. Saaledes sees, at i Slutningen af 1780 havde den daværende ældste Assistent Steenberg, i Følge Landmaalerne Skankes og

[180]) Communitetets Stipendium beregnedes paa den Tid, i ovenanførte Lønningsreglement for Landmaalerne, til 34 Rdlr., Regentsens Stipendium til 20 Rdlr. og Walkendorphs Collegium til 27 Rdlr. 2 Mk. (En anden Specification af Bugge beregner 3 Pladser paa Regentsen til 45 Rdlr., 8 Koster til 288 Rdlr. [eller 2 Rdlr. mere for hver], og 2 Pladser paa Walkendorphs Collegium til 72 Rdlr.)

Iversens skriftlige Afstaaelse, begieret "at maatte beboe deres Plads paa Regentsen;" hvorimod Facultetet, til Svar paa et d. 9de Dec. 1780 fra Selskabet modtaget Brev, erklærede:[181]) at endskiøndt det ei vilde negte, at "de virkelige Landmaalere, efter Kongelig Befaling, have Ret til at ligge selv paa Regentsen", kunde Facultetet, hvis Pligt det fornemmelig var at sørge for Regentsens Beneficiers Anvendelse til fattige og haabefulde Studerendes Understøttelse, ikke tilstaae Landmaalerne Rettighed til at indlægge i deres Plads hvem de maatte behage. Secretairen foredrog dette for Casse-Commissionen den 17de Jan. 1781, og beraabte sig paa: "at det efter Reskripterne af 18. Dec. 1761 og 10. Jan. 1763 egentlig er Assistenterne, og ikke Landmaalerne, som paa Societetets Requisition skulde indlægges paa Regentsen." Formodentlig er denne Sag bragt i Rigtighed ved den ovenfor omtalte Regulering af Landmaalernes og Assistenternes Lønninger; hvorom dog intet forekommer.

Ikke mindre Besværlighed, end med at tilfredsstille Landmaalerne, havde Selskabet og Casse-Commissionen med adskillige af de geographiske Kobberstikkere, som man i Begyndelsen havde megen Umage og Bekostning med at skaffe tilveie, og med hvilke man siden havde det Uheld, at uagtet Betalingen for deres Arbeider oftere forhøiedes, og man desuden jævnligen maatte skaffe dem Hielp og Understøttelse, kunde dette ikke oprette deres slette oeconomiske Tilstand. Dette var Tilfældet med den fra Frankrige 1775 indkaldte Guiter;[182])

---

[181]) I den ovenfor S. 73 (Anm. 84) anførte Skrivelse fra Dr. og Professor Balle, som Decanus Facult. theol. Han beraaber sig paa, at uagtet den opførte nye Bygning indeholder 16 Kamre, maa Communitetet dog betale Huusleie i Byen for en af de 11 Decani, som efter Regentsens nye Fundation skulle boe paa Regentsen og hver have 2 Kamre; ligesom af de 100 Alumni to endnu maae savne Værelser; og til de øvrige 98 har det kun været mueligt derved, "at tre Landmaalere og 5 Præceptores adjuncti paa Vaisenhuset allerede for endeel Aar siden have boet udenfor Regentsen, ved Hielp af deres ledige Kamre nogenledes at kunne skaffe Plads til Alumnerne."

[182]) Han var paa den Tid endnu meget ung; og den danske Legationsraad Schütz i Paris havde, foruden ham, foreslaaet en anden duelig fransk Kobberstikker, Mr. Beaublé, der længe havde arbeidet ved det franske Krigs-Kortarchiv (bureau de la guerre). Men denne forlangte

og bedre gik det i Tiden ikke med hans Lærling Angelo. Den første maatte man 1785 hielpe til en kongelig Understøttelse af 400 Rdlr. for at udfrie ham fra Creditorer; og allerede foregaaende Aar havde man maattet føie Anstalt til at skaffe ham det fornødne Brænde, stille Caution for hans Huusleie og lade Secretairen udbetale ham 30 Rdlr. maanedlig, imod Professor Bugges Attest, at Arbeidet paa Pladen virkelig rykkede frem; Alt af den Aarsag "at det var at befrygte, Guiter ellers vil løbe bort, og Societetet baade miste sit Forskud, og komme i Forlegenhed med at faae Kortet over Fyen fuldført." At han heller ikke, af hvad der betaltes for Stikningen af et Kort, hvormed to, tre eller flere Aar hengik, kunde finde Udkomme for en Familie: er begribeligt nok. Længere hen maatte man ogsaa beslutte sig til at tilstaae ham 400 Rdlr. for ethvert Kort, og stiltiende eftergive ham den Gield, hvori han var kommen til Selskabet, "siden man dog ei kunde giøre Regning paa at faae den betalt." Endelig meldte Secretairen d. 26de Sept. 1787, at Guiter Dagen tilforn var død i den yderste Armod; og Følgen heraf blev, at man bevilgede 50 Rdlr. for at Enken kunde faae ham begravet. En besynderlig Skiebne vilde, at Guiters Eftermand, den af ham i 5 Aar oplærte Angelo, skulde begynde omtrent ligesom hans Læremester endte. Efter Guiters Død tiltraadte Angelo (som sees af et Brev fra Secretairen til Casse-Comm. af 19. Febr. 1789) sit Arbeide ved Landkortene "næsten nøgen", og efterat have giennemgaaet en svær Sygdom; saaledes at Bugge maatte begynde med i Februar 1788 at give ham et Forskud paa 80 Rdlr., der blev ham eftergivet, imod at han lovede at bringe sit Kort til Ende i Jun. Maaned 1789; og at man fandt det nødvendigt, ligesom

600 Rdlr. aarlig; og man bestemte sig da for Guiter, om hvem Hee (i et Br. til Hielmstierne 5. Febr.) ikke uden Grund siger: "at de af ham indsendte Prøver (af Skriftstikning) kan ansees som et Mesterstykke af en ung Mand paa 19 Aar." Da for Resten ogsaa dette Brev viser, at Guiter ikke før 1775 kom til Danmark (s. ovenf. S. 79) maa her bemærkes, at de Aarstal 1771 og 1772, der findes paa to af de ved Guiter stukne siællandske Kort, angive Aaret, da Tegningen blev færdig; hvorefter det S. 82 Anførte maa berigtiges. Om de to andre Kobberstikkere, hvis Navne forekomme paa Selskabets ældste Kort, Martin og Defehrt, har jeg ikke fundet et Ord, hverken i dets Protocoller eller Papirer.

med Guiter, at lade Angelo udbetale 30 Rdlr. maanedlig til hans Underholdning.

Af Cassecommissionens tidligste Forhandlinger komme vi ogsaa i Erfaring om, at Selskabet endnu i A. 1781 og 82 ved Aflevering fra Hielmstiernes Bo var i Besiddelse, baade af endeel af Pladerne til Christian VI. norske Reise, "som nu i saa mange Aar uden Eftersyn have henligget", og af Stemplerne til de over denne Konge graverede Jettons. Af de sidste lod man 1784 til en Prøve tage Aftryk i Bly, hvilke man, tilligemed Stemplerne, "indtil videre optog til Bevaring." Ved bemeldte Kobberpladers Eftersyn, befandtes det for det første, at der "foruden alle Mereportene," manglede 18 Stykker, som ei vare stukne efter Tegningerne"; og at "Pladerne i sig selv vare ganske maadelige"; ligesom adskillige af de stukne endnu mangle endeel i at være færdige til Trykken. Da Secretairen havde forespurgt: hvorledes med disse Plader skulde forholdes, og "om slet ingen Brug deraf skulde giøres, siden de dog have kostet anseelige Penge?" erklærede Commissionen (Luxdorph, Suhm, Erichsen) at det, af bemeldte Grund, "ikke vil være raadeligt for Societetet at giøre Bekostning paa denne Reise, da Bifaldet og Affætningen, som Skriftet kan vinde, vil blive heel tvivlsomme." Vilde nogen Privat paatage sig at fuldføre dette Arbeide, "dog uden at Societetet i nogen Maade compromitteres", kunde man gierne skienke ham de allerede stukne Plader." (Den 28de Marts 1782.) [183])

I. Blandt de større videnskabelige Arbeider og Foretagender, som Selskabet fremmede, eller under sit umiddelbare Tilsyn bestyrede i den Periode, hvis Historie vi nu giennemgaae, vil jeg først berøre den Undersøgelse af de Armandske Sø-Længdeuhre, hvormed Selskabet, efter Regieringens Forlangende, i flere Aar var sysselsat. Det vil være saameget mere passende, at begynde med dette Arbeide, da Gienstanden ikke allene var af Vigtighed, og medførte Anvendelsen af betydelige Midler fra Statens Side, bl. a. til et Tog

---

183) Af disse saa længe og ofte omhandlede uhelbige Plader befindes endnu et Antal af 35 Stykker i Selskabets Besiddelse. Ligeledes er endnu, i det mindste en Deel af de omtalte Stempler og Prøve-Aftryk i Behold.

med et allene i dette Øiemed udrustet Krigsskib; men ogsaa de første Skridt til Undersøgelsen af de Armandske Uhre allerede skeete i A. 1774, og saaledes en rum Tid før Udløbet af 1ste Periode; skiøndt de i denne Anledning foretagne Prøver og Undersøgelser egentlig først endtes i Aaret 1784. Vi maae saaledes endnu engang vende tilbage til tidligere Aar; og i Beretningen om denne Sag tillige meddele et nyt Exempel paa den da endnu herskende Langsomhed i dette Slags Formaal for Selskabets Virksomhed. Da Sagen tillige har en betydelig, men i sin Tid for Flere af de Paagieldende ikke behagelig historisk Mærkværdighed: vil jeg her meddele en fuldstændig, paa de bevarede Actstykker bygget Beretning om dens Ophav og Udvikling; og tilsidst meddele den Oplysning, jeg andensteds fra har erholdt om Resultater, der vare saa langt fra at stemme overeens med Selskabets Undersøgelser og flere af de mest competente og sagkyndige Dommeres Erklæring og Vidnesbyrd; i det jeg maa overlade til Andre at forklare, hvorledes saa besynderlige Feiltagelser og modsigende Resultater kunne være fremkomne; og hvorledes man saa længe ved Marinen har kunnet finde Grund til at anskaffe de omtalte Uhre, da man dog tilsidst fandt dem reent ubrugelige.

I Rendsborg levede en Mand af fransk reformeert Familie, **Jean Louis Armand**; han skal have staaet i dansk militair Tieneste, og var ikke Uhrmager af Profession; men havde i en Række Aar beskiæftiget sig med Arbeider og Forsøg til Forbedring af de Harrisonske Sø-Uhre, eller saakaldte Længde-Uhre. Efterat der i Begyndelsen af det 18de Aarhundrede af adskillige Stater var udsat betydelige Præmier for Opdagelsen af en Methode, til fuldkommen nøiagtigen at kunne udfinde Længde-Graden af det Sted, hvorpaa et Skib befinder sig i Søen, og man var kommen til Overbeviisning om, at et Uhr, hvis Gang hverken leed noget mærkeligt ved Forandringer i Luftens Temperatur, eller ved Skibets Bevægelser, dertil vilde være det mest paalidelige Middel: havde den herved navnkundig blevne engelske Mechaniker **John Harrison** (oprindelig en Tømmermand fra York Shire, f. 1693, d. 1776) opfundet et saadant Pendul-Uhr, der 1726 havde naaet den Fuldkommenhed, at det i en Maaned ikke feilede en Secund, og i 10 Aar ikke afveg fra en Stierne meer end 1 Minut. 1736 blev Harrisons Uhr første Gang prøvet paa en Søreise, og han blev 1737 tilstaaet en Pengesum til Hielp og Opmuntring; men først ved mange Aars fortsatte Arbeide bragte han

sine Uhres Construction til den Fuldkommenhed, at efterat der i A. 1761—62 og 1763 var foretaget to Reiser til Vestindien for at prøve Uhrene, tilkiendte den nedsatte Commission ham i Decbr. 1765 Halvdelen af den Præmie paa 20,000 Pd. Sterl., som allerede i Dronning Annas Tid (1714) var udsat for den første Opfinder af en Maade at bestemme Længden paa, der havde den Nøiagtighed, at der ikke maatte feiles over ½ Grad. Parlamentet havde nemlig tillige udsat mindre Præmier, paa 15,000 Pd. for den, som kunde naae Længdens Bestemmelse indtil paa ⅔ Grad, og 10,000 Pd. paa 1 Grad nær; hvilket var den Belønning, som tilkiendtes Harrison; dog saaledes, at deri blev afkortet de ham allerede tilforn bevilgede Understøttelser. Hermed var tillige det Vilkaar forenet, at han skulde give Oplysning om Principerne for hans Tidmaaler eller Længde-Uhr, og giøre Rede for den hele Fremgangsmaade i hans Construction af samme, m. m. Imidlertid blev det af Commissionen besluttet, at Harrisons Tidmaaler ogsaa skulde underkastes en Prøve paa det Kongl. Observatorium, hvilket skeete i A. 1766 og 67 under Opsigt af den bekiendte Astronom N. Maskelyne. Resultatet af dennes Vidnesbyrd gik ud paa: at det Harrisonske Uhr vel er en nyttig og berømmelig Opfindelse, der, i Forbindelse med Observationer paa Himmelen, kan være til Fordeel for Søvæsenet; men at det ikke i længere Tid, end fra 3 eller 4 indtil 14 Dage kunde vise Længden paa ½ Grad nær, under en omvexlende Temperatur, naar denne ikke er betydeligt over Frysepunktet, m. m. [184]) Efter Harrison arbeidede i det 18de Aarhundrede flere berømte Mechanikere (bl. a. Leroy og Berthoud i Frankrig) paa at forbedre den Harrisonske Tidmaaler; og baade i dette Land og i England lod Regieringen flere Gange iværksætte Søtog, for at prøve de forbedrede Uhre.

---

[184]) Jvf. C. C. Lous' "Historie af Mr. Harrisons Forsøg til Længdens Opfindelse formedelst et Uhr eller en Tidmaaler," m. m. Kiøbenh. 1768. 4to. p. 14—40. Harrison udgav 1767 et eget Forsvarsskrift imod Maskelyne; men han var, efter en engelsk Literators Dom, meget uheldig, naar han skriftlig skulde forklare sin egen Opfindelse. Efter Lous' Mening (p. 40) har han ingenlunde fyldestgiørende besvaret Hoved-Indvendingen: at hans Tidmaaler i stærk Hede og Kulde gaaer for langsomt; at den i sine Forandringer ikke holder en stadig Orden, efter Thermometrets Gang m. m.

Armand i Rendsborg havde længe beskiæftiget sig med denne Sag, og var i A. 1769 kommen saa vidt, at han i Kiøbenhavn kunde forelægge Prof. Kratzenstein et Uhr, "forfærdiget omtrent paa den Harrisonske Maade", hvorom Professoren (15. Aug. 1769) meddeelte ham en meget gunstig og anbefalende Erklæring, som tillige indeholdt den Opmuntring til Armand: at han, ved at forfærdige et nyt Uhr, hvori han videre udførte de Forbedringer, han allerede havde lagt Grunden til, uden Tvivl vilde frembringe et Arbeide, der overgik de hidtil siden Harrisons Opfindelse benyttede Uhre. Armand henvendte sig i den Anledning til Commerce-Collegiet om en Understøttelse; men erholdt d. 16de Octbr. 1770 til Svar, at dette Collegium ikke kunde indlade sig paa hans Propositioner, inden han kunde fremlægge et Vidnesbyrd fra Videnskabernes Selskab, at hans Uhre havde opnaaet al den Accuratesse, som det var muelig at give dem.

Efter en saa høit stillet Fordring tilbragte Armand endnu 4 Aar med nye Arbeider og Forsøg, og indgav da d. 13de Oct. 1774 en, med flere fordeelagtige Vidnesbyrd bestyrket Ansøgning til Kongen om at forundes en aarlig Understøttelse paa nogen Tid, for at kunne fortsætte de Arbeider, hvori han af Næringssorger saae sig hindret og standset; da han derved troede sig i Stand til at producere saa paalidelige Uhre, at de kunde bruges paa den kongelige Flaade, og paa alle længere Søreiser, og levere dem for en Priis af omtrent 100 Rdlr., (?) hvorimod de Harrisonske Uhre i England stod i en Priis af 360 til 1800 Rdlr. Nogen Tid efter tilsendtes Videnskabernes Selskab, ved en Skrivelse fra Arveprindsen [185]) til Hielmstierne, Armands Ansøgning til Undersøgelse og Erklæring; men denne Sag fik i Selskabet en ved sin Langsomhed uheldig Gang. Præses og Secretairen undlode ikke øieblikkelig at sætte Sagen i Circulation, og allerede faa Dage efter afgave Hee og Kratzenstein (d. 16de Novbr.) og Horrebow (d. 18de Novbr. 1774) meget anbefalende Vidnesbyrd om Sagens store Vigtighed for Søfarten paa længere Reiser; ligesom Kratzenstein i Særdeleshed troede at kunne anbefale Armand til en offentlig Understøttelse, deels for at kunne giøre en Reise til Amsterdam og London med Hensyn til Konsten at

---

[185]) Denne, dat. Christiansborg d. 12te Nov. 1774, er ved en anden Leilighed meddeelt, ovenfor S. 155.

bore Diamanterne, til Brug ved Hiulene i de omhandlede Uhre; deels for at kunne i nogle Aar uden trykkende Næringssorger, arbeide paa at bringe sine Uhre til større Fuldkommenhed. Denne Kratzensteins Mening tiltraadte ogsaa Horrebow; ligesom Hee havde endvidere foreslaaet, at naar Armand havde leveret tre prøvede Sø-Uhre, som man imidlertid maatte affiøbe ham: burde han indstilles til en aarlig Pension af i det mindste 300 Rdlr. paa hans Levetid.

Saaledes syntes dette Anliggende ved flere Sagkyndiges Erklæring at være noget nær tilstrækkelig afgiort til Fordeel for Armand; men da Sagen derefter i næsten halvandet Aar henhvilede uafgiort, maa dette enten have havt sin Grund i en Forsømmelse eller Forglemmelse af Secretairen; eller Sagen, ved at circulere blandt de øvrige Medlemmer af Selskabets mathematisk-physiske Afdeling, har mødt en større Ligegyldighed og Langsomhed, end hos de tre ovenfor nævnte Professorer. Det sidste synes dog ikke ret rimeligt, efter et paa Ny (i Følge Selskabets Beslutning af 19de April 1776) under d. 20de s. M.[186]) udstedt Circulaire af Jacobi, hvor han anvender "Selskabets Huusvildhed" som Grund til det uforsvarligt lange Ophold, Sagen har lidt. Men Jacobis indstændige Bøn[187]) om en hurtig Expedition udrettede meget lidt hos Nogle af Medlemmerne, medens Andre, med Sidebemærkninger, der vare tydelige nok, fralagde sig Deel i den ubegribelige Forhaling. Saaledes Kratzenstein, der først modtog Circulairet d. 17de Julius fra Conferentsraad Holm, "uden at nogen Anden har paategnet eller vedlagt sin Erklæring, end Etatsraad Augustin, endskiøndt Brevet havde været underveis siden d. 20de April." Augustin, der først havde modtaget Brevet d. 24de Mai, uden at kunne op-

---

[186]) Protocollen omtaler slet ikke, at noget tilforn i denne Sag er foregaaet. "Vedtaget, at Uhrmageren Armands Project, som ved H. K. Høihed "Prinds Friderichs Brev er sendt til Conf. R. Hielmstierne, skulde "circulere, paa det Societetet kunde give sin Betænkning, hvorvidt "man i hans Ansøgning kunde entrere."

[187]) "Og da Selskabets Svar til Hs. Kongl. Høihed, formedelst vores "Huusvildhed saa længe har henstaaet, saa tør jeg ydmygst "bede, at de høie Herrer saa snart mueligt vil lade denne Sag cir-"culere, for derefter at kunne træde sammen og afgive Rapport til Sel-"skabet." o. s. v.

dage fra hvem, erklærede kort og eftertrykkeligt: at medens den to Aar gamle Sag havde henstaaet, "var kanskee den arme Armand allerede død af Armod og Elendighed i Rendsborg," hvor han engang havde klaget for Augustin, at han endog for det meste maatte gaae i Træskoe formedelst Mangel paa Føde og Klæder for sig, Kone og Børn. "For Geniets Skyld, som denne Mand virkelig besidder, havde han strax fortient noget til Opmuntring." Ved hvis Skyld denne Sag endvidere blev opholdt, lader sig af de bevarede Papirer ikke tilfulde oplyse, da disse kun endnu indeholde en temmelig udførlig Erklæring af Navigationsdirecteuren Prof. **Lous**, der i det Hele ogsaa er til Fordeel og Anbefaling for Armands Ansøgning,[188]) og er dat. d. 30de Sept. 1776. Men endnu i Begyndelsen af følgende Aar var Selskabets Erklæring ikke indkommet og man seer af et Brev fra Hielmstierne til Jacobi (5. Febr. 1776) at han samme Dag havde modtaget en Erindringsskrivelse til Selskabet fra Arveprindsen, som har været ham ubehagelig, og hvorfor han paalægger Jacobi uopholdelig at fordre Papirerne tilbage fra de Medlemmer, hos hvilke de endnu vare i Circulation, og at undskylde baade Præsidenten og sig selv, saa godt han kunde, hos Guldberg, med de øvrige Herrers Seendrægtighed.[189]) Imidlertid var Armand 1776 kommen til Kiøbenhavn, og opholdt sig her uden Understøttelse næsten et Aar, hvilken Tid han benyttede til at fortsætte sine Arbeider, og til at blive bekiendt med de rigtigste Maader, at verificere Sø-Uhrene paa.

---

[188]) Lous helder i øvrigt i denne Erklæring langt mere for de franske, af **Le Roi** og **Berthoud** forbedrede Uhre, end for de engelske efter Kendals og Arnolds Construction, som efter hans Mening i Nøiagtighed staae tilbage for de franske; og da Hiultappene i Leroys Uhre ikke, saaledes som i de engelske, bevæge sig i Diamanter eller Rubiner, og i Berthouds "allene det, man kalder les palettes", er af Rubiner: anseer han den af Armand paaberaabte Nødvendighed, at anskaffe sig Diamanter, og nøiere at giøre sig bekiendt med de i Holland og England brugelige Haandgreb ved disse Ædelstenes Slibning og Boring, for mindre afgiort; men holder det derimod for vigtigt, at Armand ved nøiagtige og tilstrækkelige Undersøgelser og Sammenligninger maatte giøre sig fuldkommen bekiendt med begge Slags Uhres Indretning og Fortrin.

[189]) "Det giør mig meget ondt" — hedder det i Hielmstiernes Brev — "at Videnskabs-Societetet har fortient den Paamindelse af Hs. Kongl. Høihed

Jacobi fik da omsider, efter 2½ Aar, tilveiebragt en d. 14. Febr. 1777 dateret Erklæring fra Selskabet, hvortil Bugge havde opgivet Hovedmomenterne; og denne blev indgivet til Arveprindsen. Den gik i Særdeleshed ud paa, at Armands Opfindelse var af megen Vigtighed, og værdig til al Opmuntring, da det af ham indleverede Uhr har følgende Fordele for Berthouds Uhr, som dog af alle hidtil prøvede er det bedste: 1) Uroens Sving ere fuldkommen isochrone, eller lige lange i Tid. 2) Hiultappene og Axlerne bevæge sig uden Smørelse i giennemborede Diamanter, eller (?) en af Armand opfunden særdeles haard Metal-Sammensætning. 3) Armands Uhr gaaer i 48 Timer, da ingen af de andre Søuhre af engelsk eller fransk Opfindelse gaae længere end i 24 Timer. 4) Armand har, for at hindre Søluftens Indvirkning, indsluttet sit Uhr i en lufttæt Casse. 5) Hans Uhr kan sælges for 200 Rdlr. naar de andre koste 8—1500 Rdlr. I øvrigt formeente man, at Uhret endnu først maatte underkastes en astronomisk Prøve paa Observatoriet, hvortil vilde medgaae to til tre Maaneder; og at efter dennes Udfald vilde man indkomme med Forslag til Uhrets videre Prøve paa en Søreise, som ansaaes for uomgængelig fornøden.

Den astronomiske Prøve faldt ligeledes ud til megen Fordeel for Armands Uhr, da det, efter Bugges d. 14de Jul. 1778 indgivne Beretning, havde viist sig, at det i 38 Dage kun havde vundet 7 Min. 14 Secunder over Middeltiden, eller i Længdeberegningen en Bue paa Æquator af 1¾ Grad; "som dog er en meget mindre Misgiøning, end den, som i kortere Tid af de berømteste Sømænd er begaaet." Over Bugges Indberetning erklærede de øvrige Mathematikere (Kratzenstein, Hee, Augustin, Gerner og Lous) sig ganske til Armands Berømmelse; og den førstnævnte søgte at documentere, at hverken Le Roys eller Berthouds Uhre havde været frie for lignende Uregelmæssigheder i Gangen. I Følge Selskabets herom til Kongen indgivne Erklæring, (af 18de Aug. s. A.) hvori det tillige

om Armands Uhr — De ere flere Gange paamindede derom; men endnu er det lige nær. — — De vilde behage at forsikkre Statssecretairen, at det hverken er min eller Secretairens Skyld. Det blev strax sendt til deres (ɔ: Medlemmernes) Betænkning, og det den anden Gang Societetet var samlet paa Palaiet. De ere erindrede en tre Gange derom; men endnu ligger de og ruger derpaa."

indstillede, at Armand, "som nu næsten et Aar har opholdt sig her i Staden for at bringe sit opfundne Sø-Uhr til Fuldkommenhed," maatte nyde "en klækkelig Gratification," og i Tiden en aarlig Pension eller anden kongelig Naade, skienkedes Armand, 3 Aar efterat hans Ansøgning indkom, ved Kongel. Resol. af 28. August 1777, en Sum af 600 Rdlr., og han erholdt Løfte om en aarlig Pension for sin Levetid "naar han inden 2 Aars Forløb forfærdigede twende overeensstemmende Uhre, som kunde vinde Videnskabernes Selskabs fulde Bifald." Armand blev færdig med sine to nye Uhre og medbragte dem til Kiøbenhavn i Begyndelsen af 1781, og ved de af Professor Bugge foretagne astronomiske Prøver (hvorom han indgav sin Beretning d. 23de Jul. 1781) viste det sig, at disse Uhre, i Sammenligning med det første, havde modtaget meget betydelige Forbedringer; da det ene i 43 Dage kun feilede fra Middeltiden 25 Secunder, eller $\frac{1}{10}$ Grad; det andet endog kun i 42 Dage $6\frac{1}{2}$ Secund eller mindre end $\frac{1}{60}$ Grad; saaledes at Feilen i Længdeberegningen til Søes ved de nye Uhre vilde være nedsat til mindre end $\frac{1}{10}$ Grad; "en Nøiagtighed, saa stor som man kan ønske, og større, end man turde haabe den." Selskabet indstillede ham paa Grund heraf til en aarlig Pension af 400 Rdlr. med Prædicat af Kongelig Uhrmager, og med alle en Mester i Uhrmager-Lauget tilkommende Rettigheder, ligesom ogsaa, til Omkostningerne ved hans for nødvendig anseete Flytning til Kiøbenhavn, og som Belønning eengang for alle, en Sum af 1000 Rdlr. Herfor skulde Armand forpligte sig til, grundigen at oplære i det mindste een Svend i Konsten at forfærdige Søuhre; at giøre sin yderste Flid for altid at have 4 justerede, med Attest fra den astronomiske Observator forsynede Uhre færdige, som han maatte sælge for den billigst muelige Priis, ikke over 300 Rdlr. Stykket; og endelig, at giøre Reisen med, naar Uhrene skulde prøves til Søes. Til denne Prøves Udførelse foreslog Selskabet Udrustningen af et Krigsskib, og til at bestyre Prøverne under Reisens Løb den i fransk Tieneste fraværende Capitain-Lieutenant **Løvenørn**, som paa et Tog i samme Hensigt med en fransk Fregat, under Befaling af Chev. de **Verdun**, havde havt Leilighed til at erhverve sig de fornødne Kundskaber og Øvelser i de nyeste Methoder for at finde Længden til Søes.

Efter Løvenørns Hiemkomst om Vinteren 1781 fik han Befaling at sammentræde med de af Videnskabernes Selskab valgte Med-

lemmer, Bugge, Geuss og Lous, for at foreslaae, hvilke Instrumenter der behøvedes til Observationerne paa den omtalte Reise, saavel ombord, som paa de Steder, hvor man agtede at giøre Jagttagelser paa Landet for at prøve Uhrene. Denne Commission giorde Overslag til Anskaffelse af Instrumenter og Bøger for omtrent 730 Rdlr., og Kongen bevilgede ved Resol. af 24de Jan. 1782 af Particulier-Cassen en Sum af 800 Rdlr. til denne Anvendelse. Tillige foreslog Commissionen den Vei, som burde følges paa denne Sø-Expedition, og de Steder, hvor astronomiske Observationer til Lands skulde foretages, samt hvilke andre Jagttagelser af den Art til Nytte for den mathematiske Geographie og Astronomie der ved samme Leilighed kunde skee, foruden dem, som foretoges med Hensyn til Uhrenes Prøvelse. Til Expeditionen blev udrustet et lille, i Neustadt i Holsteen bygget Fregatskib paa 14 Kanoner, som fik Navn af Prøven. Med dette Skib, hvis Commando blev overdraget Løvenørn, lagde han ud paa Rheden d. 20de October 1782. De to Sø-Uhre anbragtes i et lidet, dertil indrettet Kammer, midtskibs i Cahytten, hvori stod et til Dækket fastskruet Egebord, hvorpaa Uhrene atter bleve skruede fast, saaledes at de kunde siges at udgiøre et urokkeligt Legeme tilligemed Skibet. Uhrmager Armand havde selv faaet kongelig Befaling at giøre Reisen med Skibet, for at have Tilsyn med Uhrene og følge Observationerne. Imedens Skibet laae paa Rheden, hvor der fra 25de Oct. til 22de Novbr. dagligen giordes Observationer paa det astronomiske Taarn, i Forbindelse med Signalskud fra Skibet, for saaledes her paa Stedet at begynde Uhrenes Prøve, indtraf der Omstændigheder i Armands Hiem, som giorde det nødvendigt for ham at forlade Skibet, og reise tilbage til Rendsborg; han erholdt da Kongelig Tilladelse til at hans Søn i hans Sted giorde Reisen med Fregatten. Den 24de Nov. afseilede Skibet herfra til Canalen, hvor de første Observationer i Land skeete ved Havre. Herfra seilede man til Lissabon, Madera og St. Croix; Reisen fortsattes videre til adskillige af de franske vestindiske Øer, og derfra paa Hiemveien til de azoriske Øer, hvorfra Løvenørn vendte tilbage giennem Canalen til Flekkerø i Norge, hvor de sidste Observationer giordes i Land. Fregatten ankom igien paa Kiøbenhavns Rhed netop Aarsdagen efterat den var udlagt, d. 20de Oct. 1783. Løvenørn har, i Følge alle de foretagne Prøver, meddeelt de Armandske Søuhre det

fordeelagtige Vidnesbyrd, at hverken Skibets og Rorets Bevægelse, eller et Stød, som Skibet led paa en Sandbanke, Kanonernes Affyring, eller Overgang fra Tørke til Fugtighed har bevirket nogen Forandring i deres Gang; men at derimod "Forandring i Climatet (eller Luftens Temperatur) har giort for megen Virkning paa dem." (Ovenfor anf. Skrift, S. 108). Saaledes, vedbliver han, "have disse Uhre paa denne Reise ikke alleneste viist, hvor nyttige de have været for Seiladsen, men at de endog have kunnet tiene til at bestemme nogle Landpunkters Beliggenhed i Længde, og at de, naar de behørigen ere brugte, ere overmaade vigtige og nyttige for Søfarten." Efterat Armand var kommen tilbage til Kiøbenhavn, bleve Uhrene ham overleverede, aabnede og tildeels adskilte, i Overværelse af Commissionen. Man fandt ikke mindste Spor til at Fugtighed eller nogen anden Indvirkning indvendigen havde angrebet dem.

Efter Videnskabernes Selskabs Indberetning om det heldige Resultat af denne, som man haabede, for Danmarks Marine saa gavnlige Foranstaltning, befalede Kongen: at Armand, imod at nedsætte sig for bestandigt i Kiøbenhavn, skulde tillægges 200 Rdl. aarlig til den ham lovede aarlige Pension af 400 Rdlr.; at de to paa Reisen prøvede Uhre skulde affiøbes ham, og aarligen to lignende bestilles hos ham; ligesom ogsaa i den Anledning Videnskabernes Selskab befaledes, at lade forskrive fra England et Chronometer eller Sø-Lommeuhr af Arnolds Fabrik; det første, som man hidtil havde havt i Danmark. Over den hele Expedition, og de paa samme foretagne astronomiske, nautiske og geographiske Observationer udgav Løvenørn en fuldstændig Beskrivelse, der udkom paa Selskabets Bekostning.[190])

Efterat nu Armand, med Titel af Hof-Uhrmager, havde nedsat sig i Kiøbenhavn, leverede han efter Bestilling endeel Søuhre til Brug for den danske Marine. Men, da de i senere Tider prøvedes ved Jagttagelser og ved Afbenyttelse, befandtes de "saalidet svarende til Hensigten, at de snarere kunde siges at

[190]) "Beretning om en Reise, foretaget efter allernaadigst Befaling i Aarene 1782 og 1783 med Fregatten Prøven, for at undersøge de i Danmark forfærdigede Sø-Længde-Uhre, af Poul de Løvenørn; med et Tillæg, indeholdende nogle paa Søen nyttige Observationsmethoder. Udg. af det Kgl. danske Videnskabers Selskab." Kbh. 1785. 165 S. 4to.

være misledende end veiledende." Brugen af de Armandske Uhre blev derfor, efter disse Erfaringer, snart ganske aflagt; og Admiralitetet lod i A. 1828 bortsælge 4 Stykker af disse Uhre, hvorfor ikke erholdtes meer end den ubetydelige Sum af 103 Rdlr. 56 Sk. og i Aaret 1830 solgtes de overblevne 9 Stykker for 209 Rdlr. 1 Mark (saaledes at man for disse 13 Uhre vel neppe erholdt meget mere, end hvad eet af dem havde kostet). At man allerede tidligere havde erkiendt Uhrene for ubrugelige, viser bl. a. en Skrivelse fra Admiral Løvenørn til Professor Warberg, hvori han, ved Afleveringen af Sø-Etatens Uhre, siger om Armands Sø-Uhre, "at aldeles ingen af dem har gaaet godt." Men i Særdeleshed bestyrkes den senere ufordeelagtige Dom over disse Uhre ved et Brev fra Løvenørn til Armand selv, af 8. Jun. 1803, hvori den første saaledes yttrer sig: "Jeg skulde, som den, der har saameget "bidraget til det Maal, at kunne om muеligt faae Søuhre her (for"færdigede), ubeskriveligt glæde mig om det forholder sig saa, at De "har bragt nogen af Deres Uhre i brugbar Stand; hvilket De dog, "efter saamange Aars foregaaende Erfaringer, ikke vil undre Dem "over, at jeg finder grundet Aarsag til at bære Tvivl om. I den "Tid jeg giorde mig Haab om, at De kunde have frembragt bru"gelige Søuhre, som vor Regiering har anvendt saa betydeligt paa "at sætte Dem istand til, bestræbte jeg mig for at understøtte Sa"gen. Da jeg i A. 1783 kom hiem med Deres første meget "maadelige Uhr, giorde man sig det Haab, at De med den "indhentede Erfaring maatte kunne frembringe noget godt; men ind"til afvigte Aar 1802, da jeg afleverede Uhrene, veed De selv, at "der af de 13 Uhre, De i disse 19 Aar Tid efter anden haver ind"leveret, var end ikke eet at betragte som brugeligt." [191]) En mere fuldstændig Skuffelse af Forventninger, hvortil Erklæringer og Vidnesbyrd af sagkyndige Mænd, som Kratzenstein, Horrebow, Bugge og Løvenørn selv, maatte berettige, kunde neppe gives. Ved Betragtningen af dette uventede Udfald, kan man dog i Særdeleshed ikke andet end finde en alt for stærk og modsigende Afvigelse imellem

---

[191]) Efter Meddeling af Vid. Selskabs Medlem, Hr. Commandeur og Fabrikmester A. Schifter. Den her meddeelte Dom over Armands Uhre stemmer i øvrigt overeens med hvad der siges om dem i Nyt Mag. for Konster og Haandværker, 2det Bd. (1838) S. 159.

de to Udsagn af **Løvenørn**, at de Armandske Uhre, som prøvedes paa Reisen, vare "overmaade vigtige og nyttige for Søfarten" (ovenf. S. 190), og at de vare "meget maadelige", og alle de senere forfærdigede reent ubrugelige. Man maa ligeledes forundres over, at Admiralitetet, i en Tid af 19 Aar, da dog flere Prøver maae have fundet Sted, kunde vedblive at lade forfærdige 13 Sø-Uhre af Armand, inden man kom efter, at de slet ikke kunde bruges. At Videnskabernes Selskab og dets Commission ikke kan siges at have foranlediget en urigtig og skuffende Formening om de Armandske Uhre, inden deres Prøve ved et Søtog besluttedes, tør man i det mindste finde godtgiort ved Bugges ovenanførte Beretning til Selskabet af 23. Jul. 1781, dersom man ikke reent vil fraskrive hans Iagttagelser Paalidelighed; Resultatet af disse var nemlig, at Armands Søuhr Nr. 1 paa Landjorden i 43 Dage kun feilede omtrent $\frac{1}{10}$ Grad i Længdebuen, hvorimod "Harrisons Uhr efter Prøven paa Observatoriet i Greenwich, har feilet imellem 1 og 2 Grader;" og at "den endelige Forskiel" (efter Middeltal?) som Uhrene viste i deres Gang, ved Observationernes Slutning, "bliver mindre end $\frac{1}{4}$ Grad i Længde, og altsaa ikke kan betage disse Søuhre deres billige Berømmelse." [192]) Det maa erindres, at Videnskabernes Selskab, og den af samme valgte Commission, aflagde Vidnesbyrd om Uhrene, efter astronomiske Prøver, foretagne paa Observatoriet i Land. At Admiralitetet senere lod Armand forfærdige 13 Søuhre, maatte være i Følge de Erfaringer og Resultater, som man meente at kunne uddrage af Løvenørns Søtog. Det kan saaledes ikke blive Selskabet, men deels Løvenørn, deels den endnu efter hans Hiemkomst 1783 en Tid lang vedvarende af Selskabet uberoende Længde-Commission (Bugge, Geus, Løvenørn), som maatte staae til Ansvar for Uhrenes Anskaffelse og Brugbarhed.

II. Af de øvrige større Foretagender, som vedbleve at staae under Selskabets Bestyrelse, og hvis Begyndelse er omtalt i forrige Periode, vare de geometriske Opmaalinger og Fortsættelsen af de, paa samme grundede og efter dem reducerede danske Landkorts

---

[192]) Løvenørns Beretning om Reisen, S. 10 og 18.

Udgivelse, det vigtigste og betydeligste.—I det Tidsrum af omtr. 20 Aar (fra 1780 til 1800 eller nogle Aar senere), som vi her have indbefattet under den anden Periode af Selskabets Historie, fortsattes de geographiske Arbeider uafbrudt, og med en nogenlunde stadig Fremgang, formedelst geometriske og trigonometriske Opmaalinger ved det forhen angivne Landmaaler-Personale, og ved de originale Landkorts Reducering, Sammenfatning og Tegning efter den for alle Specialkort fastsatte Maalestok, og efter den Inddeling af Landet, som af Wessel var foreslaaet, og som blev vedtaget af Selskabet i Mødet d. 5te Febr. 1779. Ligeledes fremmedes ogsaa Stikningen af de saaledes reducerede og tegnede Specialkort over Jylland saa hurtigt, som man kunde vente sig dette Arbeide udført efter den af Selskabet valgte, ikke ret heldige Fremgangsmaade. Det var nemlig at forudsee, at naar Arbeidet skulde skee ved en Kobberstikker, som derfor paa en vis Maade var tillagt aarlig Løn og andre Emolumenter, kunde man ikke giøre Regning paa en større Flid end den, som var fornøden for ikke reent at komme i Miscredit for Forsømmelighed. Man var desuden endnu mere afhængig af den antagne Kobberstikker, da her efter Guiters Død en Tid lang ikke fandtes andre end den ene Angelo, til hvem man med nogenlunde Sikkerhed kunde betroe et Arbeide, hvorved det kommer saa meget an paa Nøiagtighed og en routineret Færdighed i Gravstikkens Brug, og hvorved man, i Mangel heraf, kunde sættes i den Nødvendighed, med stor Penge- og Tidsspilde, at maatte cassere flere Aars Gierning — en ubehagelig Erfaring, som Selskabet heller ikke har undgaaet. Ogsaa Guiter var saaledes i flere Aar den eneste, man benyttede, og i Danmark havde at benytte til Kortstikningen, naar man vilde have Arbeidet udført med den Grad af technisk Fuldkommenhed, som Selskabets tidligst stukne Kort besad. Vi ville ikke sige, at denne Fuldkommenhed var udmærket; men Selskabets geographiske Kort kunde dog uden Tvivl i det Hele maale sig med de bedste samtidige franske og tydske Kortarbeider; ligesom de overgik Alt hvad der hidtil i Danmark var præsteret.[193]) De af Selskabet udgivne danske Landkort havde

[193]) Jeg vil dermed ikke ubetinget forkaste eller nedsætte alle andre samtidige, eller tidligere danske Landkort, fra Skriftstikningens Side. Af de smaa Kort i Selskabets Almanakker har jeg allerede (S. 84) nævnet i det mindste eet, som fortiener Opmærksomhed. Nogle af de til K. Valdemars

ogsaa den Fortieneste, at de besad en vis egen chalkographisk Charakteer, som man maaskee havde giort bedre i at bringe til en høiere Fuldkommenhed, end i en sildigere Tid at forlade den. Ønskeligt havde det altid været, at man hos Guiter havde ladet oplære to Elever, i Stedet for een; og den herpaa anvendte Bekostning vilde rigeligt være indvunden i Tiden. Guiters sidste Arbeide var Kortet over den sydlige Deel af Fyen, der 1783 var tegnet af H. Skanke; men Stikket blev ikke færdigt før 1787, da Guiter om Efteraaret døde. (s. ovenfor S. 180). Hans Lærling Angelo, der søgte Ansættelse som geographisk Kobberstikker i Guiters Sted, blev det paalagt (29. Nov. 1787) først at forfærdige og fremlægge et Prøvekort. Tilligemed ham indleverede ogsaa Kobberstikker A. Flint et Prøvearbeide (18. Jan. 1788); men Selskabet bestemte sig for Angelo.

Denne udførte ogsaa i Aarene 1789—1806 Stikningen af syv af de 8 Specialkort, hvori Nørre-Jylland, efter Wessels Forslag, skulde inddeles, i følgende Orden, efter Aarenes Følge og Kortenes Betegning ved Nummere: Nr. 1. Haureballegaard, Stiernholms, Aakiær og Skanderborg Amter, med Stykker af de tilgrændsende; reduceret og tegnet af C. Warberg 1787; stukket 1789. 2. Dronningborg og Kalø Amter, samt Stykker af Aalborghuus, Halds, Mariager, Silkeborg og flere Amter, tegnet af C. Warberg; stukket 1791. 3. En Deel af Aalborghuus og Seilstrup Amter, samt af Vendsyssel; tegnet af P. Harboe 1791; stukket 1793. 4. Aastrup og Børglum Amter (Vendsyssel); tegnet af P. Harboe 1793; stukket 1795. 5. Ørum Amt, samt Stykker af Aalborghuus og Vestervig Amter, m. m.; tegnet af Harboe 1795, stukket 1797. 6. En Deel af Skivehuus, Bøvling og Lundenæs Amter, m. m.; tegnet af Harboe, stukket af Angelo 1800. 7. Lundenæs Amt, samt Stykker af Bøvling, Koldinghuus, Riberhuus og Silkeborg

---

Jordebog af J. G. Friderich stukne Kort (han stak ogsaa 1781 Kortet over Slesvig i Danske Atl.) synes at vidne om, at denne Mand ved fortsat Dannelse og Underviisning, maaskee havde kunnet bringe det ligesaa vidt som Angelo. Det er i øvrigt en Bemærkning, som ikke maa tilsidesættes: at Landkort-Stikningen er en mechanisk Konst, der fordrer en ved Øvelse erhvervet Færdighed og Sikkerhed; men ogsaa altid i høi Grad er afhængig af den Tegning, som leveres Kobberstikkeren.

Amter; tegnet af Harboe 1803; stukket af Angelo 1806. 8. En Deel af Koldinghuus og Riberhuus Amter (samt Haderslevhuus Amt i Hertugdømmet Slesvig), reduceret og tegnet af T. Bugge d. y. og F. Wilster 1801, er stukket af J. Sonne. Angelo har derimod endnu stukket Kortet Nr. 9 over den nordvestlige Deel af Sønderjylland, eller Hertugdømmet Slesvig, hvilket Arbeide saaledes (ligesom Kortene Nr. 7 og 8 over Nørrejylland) egentlig hører til den sildigere eller tredie Periode. — Man vil, ved at undersøge de her opregnede Kort af Angelos Arbeide, blive vaer, at ligesom den fra Begyndelsen anvendte Fremgangsmaade og Maneer i Kortenes Tegning uforandret bibeholdtes, saaledes slutte Angelos Kort sig overhovedet i Stikkets Charakteer temmelig nær til de ældres; hvad den sidste i Særdeleshed angaaer, seer man ogsaa let, at Angelo var en Elev af Guiter, og traadte i denne sin Læremesters Spor; ligesom han særdeles i Skriftstikning snarere kom til at overgaae Guiter, end stod tilbage for ham. — I øvrigt gientog sig de samme Optrin, Fortrædeligheder og Sinkelser, som Selskabet havde maattet prøve hos Angelos Læremester, ved dennes Svagelighed og slette oeconomiske Forfatning, i en ikke ringere Grad hos ham selv, der i de sildigere Aar ved Uorden og Skiødesløshed baade forhalede og fordyrede Kortenes Udgivelse. I de første ti Aar leveredes dog regelmæssigen hvert andet Aar eet af de jydske Kort, hvilket man paa den Tid overhovedet havde antaget som Maal for Arbeidets Fremgang;[194]) og da Kobberstikkeren erholdt omtrent 500 Rdlr. aarligen, (han havde i 1804, foruden 100 Rdlr. til Huusleie, 420 Rdlr. aarlig) kostede enhver Plades Stikning omtr. 1000 Rdlr. Courant. Men efter 1797 blev Angelo langsommere i sit Arbeide, optog sin Løn, ligesom fra Begyndelsen af, maanedlig, men arbeidede, uagtet uophørlige Paamindelser, snart ledsagede af Løfter, snart af Trudsler om at fratage ham Arbeidet, saa langsomt, at han i 5—6 Aar (fra 1800 til 1805) aldeles intet leverede, tildeels fordi han i den Tid havde nok af andet privat

---

[194]) Bugge foreslog (3. Mai 1793) paa Grund af 3 Landmaaleres Forhindring ved Arbeidet i Ribe Amt m. m. ad interim at antage Assistent Wulff til Landmaaler, med 200 Rdlr. om Aaret, "for at Selskabet, efter Bestemmelsen, kan vedblive hvert andet Aar at udgive et Kort."

Arbeide; hvorimod han ikke desmindre (26. Jan. 1804) søgte om en forøget og fast Lønning af 620 Rdlr. aarlig, og Bestalling som Selskabets geographiske Kobberstikker. Dette blev, som han maatte vente sig, afslaaet; men man beregnede kort derefter, da man atter maatte bevilge Angelo nogle Maaneders Løn, "at Pladen Nr. 6 allerede har kostet 1260 Rdlr. og med dette nye Tillæg vilde koste 1400 Rdlr., uden at der endnu er bestilt det ringeste ved den." Det gik heller ikke bedre med Kortet Nr. 7, som man i flere Aar maatte vente paa; og Angelos Forsømmelighed var saaledes fornemmelig Aarsag i, at Selskabet maatte modtage offentlige Bebreidelser for den Langsomhed, hvormed Kortenes Udgivelse skred frem.[195])

Det nærmere Tilsyn og den umiddelbare Bestyrelse af de geographiske Opmaalinger og trigonometriske Operationer besørgedes omtrent fra 1789 af Professor Bugge, hvis Bestyrelse tillige den hele oeconomiske Landmaaling var overdraget, som Rentekammeret lod foretage, og hvortil det ved Bugge havde ladet oplære 12 Landmaalere.[196]) Bugge

---

[195]) Secretairen fremlagde d. 2. Novbr. 1804 et Nummer (?) af Politievennen, som indeholdt denne Bebreidelse. At Klagens Indsender i øvrigt var en fuldkommen Idiot i Kortvæsenet, viste hans anden Bebreidelse: at Selskabet ikke paa dets Kort efterhaanden lod rette og angive alle Forandringer i Situationerne, som ved borthuggede Skove, udtørrede Søer, nye Veie o. s. v. opstode. Selskabet besluttede, ingen Notice at tage af Klagerne. Allerede længe tilforn (1779) havde man engang besværet sig over, at Kortene udkom saa langsomt. (I en Anmeldelse af de fire Specialkort over Siælland, der tillige giør nogle, i det Hele ubetydelige Udsættelser paa disse Kort. Ny kritisk Tilskuer. 1779. Nr. 15.)

[196]) Om de tidligere, offentlige Foranstaltninger til oeconomisk Landmaaling i Danmark, mangle vi enhver historisk Efterretning. Uden Tvivl have de først, skiøndt i en ufuldkommen Skikkelse, taget deres Begyndelse under Christian VI. Allerede 1734 blev, ved en ny Organisation af Rentekammeret, oprettet et Landmaalings-Contoir, hvorved Peter Skoustrup ansattes som "Conducteur". (Dän. Hof- und Staats-Cal. 1735). Denne forestod Contoiret til 1754 da P. Mollerup Balle blev Conducteur, og var det til 1765. Hans Eftermand var Th. Bugge, hvem det siden ogsaa, da man begyndte at ville fremme Fællesskabets Ophævelse og Bondergaardenes Udskiftning, blev overdraget, at udarbeide Instructioner for de specielle oeconomiske Opmaalinger, og dertil at oplære 12 Landmaalere. Under Frederik V. var vel allerede 1758, 1759, 1760 og

førte Correspondancen med de geographiske Landmaalere under deres Fraværelse i Marken, og havde Tilsyn med Kortenes Stikning og Pladernes Correctur; men enhver Beslutning af nogen Betydenhed i Henseende til Arbeidets Fremme udgik fra Selskabet selv; ligesom ogsaa Bestemmelsen af Landmaalernes og deres Assistenters Lønning og dennes Forøgelse ved Tillæg, hvortil dog sædvanligen ligeledes Bugge giorde Indstilling til Selskabet. De geographiske Landmaalere betragtedes ogsaa ganske som ansatte i Selskabets Tieneste, og kunde egentlig ikke, uden dets Tilladelse, i den til Opmaalingen tienlige Aarstid, foretage sig noget andet privat eller offentligt Arbeide. Man finder ogsaa Exempler paa (foruden den Wessel givne Tilladelse, i nogle Aar at forestaae Opmaalingen i Oldenborg) at Collegierne henvendte sig til Selskabet, om Udførelsen af offentligt Arbeide ved de geographiske Landmaalere. Saaledes begierede Rentekammeret (9. Jul. 1791): at to af Landmaalerne maatte den paafølgende Sommer befales at foretage Opmaalinger i Riberhuus Amt af den

---

1761 udkommet Forordninger om Fællesskabets Ophævelse; men de havde liden eller ingen Virkning (Mandix Landvæsensret. 2. Udg. II. S. 184), og saaledes heller ingen Indflydelse paa Landmaalingen. Fr. af 18. Jul. 1769 var den første, som egentlig i Almindelighed sigtede til, paa en virksom Maade at fremme Fællesskabets fuldkomne Ophævelse. Paa de kongelige Godser begyndte man dermed 1768; nemlig paa de saakaldte Rytterdistricter som udgiorde Antvorskov og Vordingborg Amter, hvor Opmaalingen og Udskiftningen iværksattes under Bugges Opsyn, som da fik Titel af Over-Landmaaler. (Bugges Levnet i Worms Lex. III. S. 128.) Da han 1777 efter Horrebows Død blev Professor i Mathematik og Astronomie, blev N. Morville, en af Vid. Selskabs geographiske Landmaalere, d. 4de Mai 1778 udnævnt til "Conducteur ved Landmaalings-Archivet" under Rentekammeret. Efterat Forordn. af 23. Apr. 1781, der blev den gieldende Lov, som ophævede de tidligere Forordninger om Udskiftning af Fællesskab, havde bragt Sagen i mere almindelig Gang: var nu ogsaa allerede den oeconomiske Landmaaling saavidt uddannet, og Landmaalernes Antal saa tilstrækkeligt, at det ved Rescr. af 13. Febr. 1782 kunde befales, at saavel de, der attraade at blive Landmaalere, som de Landmaalere, der vilde opnaae Bestalling som Land-Inspecteurer, eller Bemyndigelse til at foretage Jord-Udskiftninger, skulde underkaste sig en Examen, hvortil 1782 udnævnedes en Examinations-Commission (af hvilken bl. a. Morville var Medlem; s. Fort. til hans "Jorddelings og Jordskiftnings-Lære". Kbh. 1791. p. VI.)

Deel af samme, der indeholder de blandede Jurisdictioner, hvilket Selskabet bevilgede. I den Anledning affendtes Landmaalerne Bruun og Cimber, i Mai 1792 til Ribe, og da den sidstnævnte faldt i Sygdom, sendtes i hans Sted Heiberg; og disse erholdt, efterat Arbeidet var fuldført, af Kammeret en særskilt Godtgiørelse for samme (150 Rdlr. til hver af de to Landmaalere, og 40 Rdlr. til Assistenten Wulff). Uden Tvivl vil man her kunne finde et Exempel paa, at en bedre Betaling til Landmaalerne for bestemt Arbeide fremmede dettes Hurtighed. — Admiralitetet, der 1792 fandt det af Vigtighed, at der for Søkortarchivet maatte tilveiebringes "en forbedret Udgave af Professor Lous' Kort over den søndre Deel af de danske Kyster, med den Deel af Østersøen, som ligger imellem disse og Bornholm": anmodede (15. Nov. 1792) Selskabet om at understøtte dette Foretagende, ved paa samme Tid, som Sø-Officerer bestemte Beliggenheden af Bornholms Kyster og Grundene imellem denne Ø og den pommerske Kyst, at lade Øen geographisk opmaale ved en af Selskabets Landmaalere. Selskabet fandt, efter Bugges Erklæring, denne Anmodning rimelig; og skiøndt der endnu ikke var tænkt paa Bornholms Opmaaling, besluttedes (30. Nov. 1792) at man næste Sommer vilde sende en af Landmaalerne over til Øen, for at begynde derpaa.[197]) At offentlige Auctoriteter (især Rentekammeret og General-Veicommissionen) hentyede til Oplysninger ved Laan af Selskabets originale Concept-Kort, forefaldt saa hyppigt, at det er ufornødent, derpaa at anføre Exempler.

At man ogsaa udenfor Danmark satte Priis paa de danske Kort-Arbeider og geographiske Opmaalinger, og vidste at vurdere de Mænds Duelighed, som Selskabet dertil anvendte: derom vidnede bl. a. ogsaa det ovenfor berørte hæderlige Hverv, som den udmærkede Landmaaler C. Wessel, med Selskabets Samtykke, paatog sig. Den Oldenborgske Regiering vilde 1781 lade foretage en almindelig geographisk Opmaaling af dette Hertugdømmes Lande, og

---

[197]) Selskabet forespurgte sig, i Anledning af Landmaalerens Understøttelse ved Arbeidsfolk og hans Beforbring, i Rentekammeret, og erholdt til Svar (16. Mart. 1793): "at Cancelliet ikke havde fundet, at de Bornholms Land meddeelte Friheder og Immuniteter kunde være til Hinder for, at Landets Beboere bør assistere ved den geographiske Opmaaling, saaledes som Rescr. af 22. Apr. 1763 befaler det for hele Danmark."

holdt om i Danmark, efter foregaaet Brevverling imellem Land-
jed Oeder og Professor Bugge: at man vilde tillade Landmaaler
ıspar Wessel, "som ved de af ham besørgede smukke Kort over
ælland havde giort sig bekiendt fra en meget fordeelagtig Side,
a nogle Aar at paatage sig Bestyrelsen af dette Arbeide, og de
:til fornødne trigonometriske Operationer og Beregninger." Sel-
bet bevilgede dette, og Wessel fuldførte Arbeidet, hvorfor den Olden-
rgske Regiering havde tillagt ham 600 Rdlr. aarlig, saalænge det va-
re, i 4 Aar, og kom (1786) tilbage med det mest ærefulde Vidnesbyrd.
Danmark var han paa den Tid langt ringere aflagt; og erholdt
st efter sin Hiemkomst, efter speciel Anbefaling fra den Olden-
rgske Regiering, ved en Kongel. Resol. af 8. Febr. 1786, et
llæg, hvorved hans Gage bragtes til 388 Rdlr. Et Par Aar
er (30. Jan. 1788) bevilgedes ham, efter Cassecommissionens
klæring og Selskabets Anbefaling, som den ældste geographiske
ndmaaler, et Tillæg af 112 Rdlr., hvorved hans Løn steg til
0 Rdlr. "imod at den første vacant blivende Landmaalerløn hiem-
der til Kongens Casse." Denne særdeles duelige og af Kort-
beidet meget fortiente Mand, vedblev endnu i 17 Aar at fore-
ae sin Tieneste, og at besørge de trigonometriske Operationer og
ort til Prøven af den geographiske Opmaaling, hvilken da i Kon-
iget Danmark omtrent var færdig, og allerede begyndt i Her-
tdømmet Slesvig. Omsider, efter omtr. 40 Aars Tieneste, da Al-
dom og Svaghed berøvede ham Arbeidsevnen, erholdt Wessel 1805
) Selskabets Anbefaling, den ansøgte Afsked og Pension. [198])

Der var fra Begyndelsen af de geographiske Opmaalinger
et de ved samme ansatte Landmaalere Løfte om, at de i det høieste
er 12 Aars Tieneste kunde vente sig kongelig Ansættelse eller
forbring; hvilken Expectance-Tid Nogle dog allerede tidligt meente

') Den 1ste Marts 1805. "En Skrivelse af 19de Febr. var indkommen fra Landmaalings-Inspecteur Caspar Wessel, hvori denne brave og duelige Mand, overvældet og nedbøiet af Alderdom og Svaghed, beder Selskabet at anbefale hans Ansøgning til Kongen om at maatte afgaae med sin fulde Gage af 500 Rdlr. i Pension." C. Wessel blev 1815 Danebrogsridder, og døde i Kiøbenhavn 1818, i en Alder af 72 Aar. Et Bidrag af ham til den høiere Mathematik er optaget i Selsk. Skrifter. (Ny S. V. 469.)

at være vel lang.[199]) At de geographiske Landmaalere ikke alle arbeidede med lige Flittighed, hvilket heller ei kunde ventes, og at i det Hele, eller hos det større Antal af Landmaalere, Flittigheden og Størrelsen af det opmaalte Areal formindskedes, jo længere man kommer ned i Tiden: viser sig bedst af de sammenlignende Tabeller over deres Arbeider. Man vil deraf ogsaa kunne see i hvor ulige Tidsrum deres Virksomhed og Arbeider for Selskabet have varet, ligesom at de flittigste og dueligste af de geographiske Landmaalere dog i Almindelighed ere forblevne i Selskabets og Statens Tieneste ved Opmaalings-Arbeiderne, indtil de som Overbestyrere ved Landmaalingen, eller i en lignende Post, have fundet en tarvelig Forfremmelse. En enkelt Undtagelse herfra var den i meget lang Tid (36 Aar) i Selskabets Tieneste ansatte Land-Inspecteur J. Ellung, som vel i den lange Tid af 31 Operationsaar havde opmaalt et betydeligt Areal (62 Qvadratmile); men i de sildigere Aar, da han som oeconomisk Landmaaler og Landinspecteur for en Deel søgte sit Udkomme ved private Arbeider og ved Jordbrug, meer end eengang gav Anledning til Klager over den Forlegenhed, hvori han satte Secretairen og Landmaalings-Commissionen, og den Forsinkelse som Kortenes Stikning stundom led ved hans Forsømmelighed.[200])

---

[199]) I et Brev fra Hee til Hielmstierne (5. Febr. 1775) udvikler han, at Grundene til Kort-Arbeidets langsommere Fremgang, i de sidst forløbne Aar, maa søges deels i manglende Pengemidler (man havde i nogle Sommere af den Grund ikke kunnet lade Landmaalerne arbeide meer end 4 Maaneder); deels i Arbeidets Natur, og Maaden, hvorpaa det blev lønnet. Han havde nogle Gange "med største Varsomhed" yttret Ønsket, at Arbeidet kunde gaae hurtigere; men Svaret blev da: "at naar man vilde vente rigtig Opmaaling, maatte fornøden Tid svare imod Arbeidets Accuratesse." Men tillige bemærker han, at Landmaalerne idelig klage over "ringe encouragement og den langsomme Beforbring, de først efter 12 Aars Tieneste kunne vente sig."

[200]) Saaledes f. Ex. indberettes, at han i Begyndelsen af 1805 endnu slet intet havde indsendt af hans opmaalte Kort for 1802, 1803 og 1804; Selskabet besluttede, at hans Gage skulde indeholdes, indtil han indleverede sine Arbeider, hvorefter Stikningen af Kortet Nr. 8 maatte ophøldes, da hertil manglede et Par Quadratmile. Da han endnu i Foraaret 1805 ikke havde opfyldt Selskabets Fordring, maatte man beslutte sig til at sende "to af de yngste og hurtigste

For saavidt muueligt at forebygge saadanne Misligheder, og for at controlere Opmaalingens Fremgang, nogenlunde i Forhold til hvad der anvendtes til vedkommende Landmaaleres aarlige Lønning, havde Selskabet fra 1779 af [201]) vedtaget, at samtlige Landmaalere eengang hver Vinter, sædvanligen i Begyndelsen af Aaret, mødte i Selskabet, som lod sig forevise, hvad de i afvigte Sommer havde opmaalt og tegnet af de originale Specialkort, hvilke, efterat være reducerede, sammensatte og tegnede til Brug for Kobberstikkerne, henlagdes til Bevaring i Selskabets Kort-Archiv. At man efter 10 Aars Forløb ophørte med denne Foranstaltning havde maaskee sin Grund i at Selskabet overdrog Bugge et mere specielt og umiddelbart Opsyn med Kortvæsenet, da man efter den Tid sædvanligen i Protocollen finder ham nævnet som den, der indberettede om Arbeidets Fremme og giorde Forslag, Opmaalingen, Landmaalerne og Kortenes Tegning vedkommende. [202]) Saaledes findes første Gang (6. Nov. 1789) at han, i Henseende til Kortenes Reducering og Tegning, hvori man var kommet noget tilbage, indkom med et dobbelt Forslag; enten at lade Landmaaler Johnsen, der havde 20 Aars Erfaring i slige Arbeider, i 3 til 4 Aar blive hjemme af Marken for at tegne; imod at der, foruden hans Gage, tilstodes ham en Gratification af 50 Rdlr. for hvert Kort; eller at overdrage

---

Landmaalere" (T. Bugge, jun. og Gudme) til Jylland for strax at opmaale disse Strækninger, og tilstaae dem 200 Rdlr. for dette Arbeide. (Det var omtrent 2¼ Quadratmile i Vester Herred, Ribe Amt.) Ellung, der paa en uforsvarlig Maade havde forsømt sit Arbeide, ladet Andre maale i sit Sted, og i Foraaret 1805 var reist til Holsten og Hamborg uden at giøre Rede for, hvad der var opmaalt eller ikke, søgte endelig at redde sig ved Udflugter og ved at foregive, snart at hans Kort vare blevne forlagte, snart at han havde afsendt eet, som ikke var kommet frem, o. s. v. Sagen jævnedes imidlertid, og Landinspecteur Ellung vedblev endnu i 14 Aar (indtil 1819) at arbeide for Selskabet i Slesvig og Holsten. I Januar 1820 døde han i sit 70de Aar.

201) Jeg finder den første Optegnelse herom i Protocollen fra 19de Februar 1779; derefter 10de Marts 1780, 5te Januar 1781, og saa fremdeles indtil d. 25de April 1788.

202) Det hedder i Protocollen (6. Nov. 1789: "Fra Justitsraad Bugge, hvis specielle Omsorg Cartevæsenet, med hvad deraf dependerer, er overdraget, var indkommet et Forslag," o. s. v.

Lieutenant P. Harboe, (en Slægtning af Jacobi) der ikke var Landmaaler, men "havde fremviist fortræffelige Prøvekort" Arbeidet, imod at betale ham fra 100 til 200 Rdlr. for hvert Kort, efter sammes Omfang og Vanskelighed. Uagtet Bugge var meest stemt for det første Forslag, bestemte Selskabet, "der nødigt saae, at en Landmaaler blev af Marken," sig for det sidste, og vilde saaledes heller ikke gaae ind paa Morvilles Proposition, at overlade dette Arbeide til Wessel og Bruun, og give dem hver en Assistent til Hielp, hvilket havde til Følge, at Harboe blev antaget til Korttegner, og Selskabet fandt sig i den følgende Tid udmærket vel tilfreds med hans Tegninger.[203])

Det er ikke vanskeligt at indsee, at et saa stort Personale af Landmaalere og Assistenter, som det ansaaes nødvendigt, paa eengang at beskiæftige ved de geographiske Opmaalinger og trigonometriske Operationer, og ved Conceptkortenes Tegning, umueligen af den til disse Arbeider tilstaaede Understøttelse, hvorvel denne ikke var ubetydelig, kunde lønnes saaledes, at Vedkommende i Længden bleve tilfreds, eller kunde opoffre sig udelukkende for det offentlige Arbeide. Uden Tvivl havde man i en kortere Periode kunnet tilendebringe Opmaalings-Arbeiderne og Korttegningen, dersom man havde anvendt en større Sum paa at give de fortrinligste og flittigste Landmaalere en høiere Løn, men i Forhold til deres Arbeide. Maaskee havde man dertil behøvet en noget høiere kongelig Bevilling, end de tilstaaede 2700 Rdlr. om Aaret; (hvilken Sum vel i en sildigere Tid steg til 4000 Rdlr. men kun ved Pensioner til afgaaede Landmaalere); maaskee havde man ogsaa kunnet komme ud med de disponible Midler, ved en rigtigere Fordeling af disse. Ved det System, man fulgte, var det uundgaaeligt, at Selskabet kom til at lønne de arbeidende Landmaalere efter en temmelig ulige Maalestok; og at de dueligste og hurtigste Arbeidere undertiden ikke havde mere Løn for deres Arbeide, end de forsømmelige og mere langsomme. I Almin-

[203]) Saaledes da Lieutenant Harboe's reducerede Tegning til Kortet Nr. 7 over Jylland i Dec. 1794 blev forevist i Selskabet, "fandt dette hans Arbeide saa ypperligt, og udført med en saadan Flid, at det, i Betragtning af den maadelige accorderede Betaling, fandt Anledning til at tilkiende Harboe en Gratification af 150 Rdlr., som en velfortient Opmuntring."

delighed vil man ei kunne sige, at de geographiske Landmaaleres og Assistenters Lod var at misunde. For en i flere Henseender besværlig, Helbreden angribende Tieneste i adskillige Maaneder, og for Sysselsættelsen i en Deel af den øvrige Tid af Aaret ved Korttegning, maatte de i en Række Aar nøies med en Indkomst af halvandet, to til tre hundrede Rdlr.; og man vil finde det ganske naturligt, at endeel af Landmaalerne i en fremrykket Alder maatte see sig om efter privat Arbeide, ved Siden af Selskabets, eller andre Erhvervskilder, for at kunne have deres Ophold. Overhovedet fulgte man dog den Fremgangsmaade, at forbedre Landmaalernes aarlige Løn, naar dertil fandtes Udvei, i Forhold til deres stigende Tienestetid, saaledes at de Yngre, naar de, som det skeete med de Allerfleste, fra Assistenter vare forfremmede til at blive Landmaalere, i adskillige Aar giorde Tieneste for en ringere Gage, end de ældre, og efterhaanden, ved forefaldende Afgang eller Forandringer, rykkede op til en høiere. I Almindelighed oversteg denne dog ikke 300 Rdlr. om Aaret, foruden de Landmaalerne tillagte Universitetsstipendier (hvilke, som ovenfor er bemærket, egentlig skulde tilfalde Assistenterne, og 1781 igien blev tillagt disse, imod at Landmaalerne erholdt Godtgiørelse af Selskabet). Kongen havde ogsaa 1780 bevilget de 6 ældste Landmaalere paa 3 Aar et extraordinairt Tillæg af 50 Rdlr. for hver, hvilket, efter Ansøgning af Selskabet, fornyedes, naar denne Tid var udløben; men ophørte med Aar 1791, og blev dem efter den Tid godtgiort af Selskabets Landmaalingsfond. — Desuagtet, og skiøndt de allerfleste Landmaalere endog maatte tiene i flere Aar, inden de opnaaede at nyde i fast Gage af Selskabet de 300 Rdlr., der oprindeligen, ved de Kgl. Rescripter af 26. Jun. 1761 og 13. April 1764, vare reglementerede som de i Selskabets Tieneste antagne Landmaaleres Gage: kunde Selskabet i en lang Række Aar aldrig bestride de ved Landmaalingen og Kortenes Tegning og Stikning forefaldende Udgifter (hvortil hørte Betaling for Landmaalernes faste Arbeidsfolk i Marken, for Kortenes Reducering, Tegning og Stikning, aarlig Bevilgning til Landmaalerne i Reisehielp, til Instrumenters Vedligeholdelse, Papir, Tegneredskaber o. dl.) med den af Kongen bevilgede Sum af 2700 Rdlr. aarligen. I mange Aar fordrede disse Udgifter betydelige Tilskud af Selskabets egen Casse; uagtet Landmaalingens Conto, hvorover fra Begyndelsen af et eget Regnskab førtes, ogsaa beregnedes til Indtægt hvad der aarligen

indkom ved Kortenes Salg, hvilket ei var ubetydeligt.[204]) Det lader sig let indsee, at Selskabets Special-Kort, der saa længe vare de eneste paalidelige og brugelige som fandtes over Danmark, til en overhovedet billig Priis (4 Mark Stykket) ei kunde mangle Afsætning; endskiøndt man unegtelig vedblev alt for længe at bruge de samme Plader, hvoraf enkelte vel ere opstukne, men ikke fornyede eller forbedrede. Heller ikke var man altid omhyggelig eller heldig nok i Pladernes Aftrykning, hvilken man, deels vel af Oeconomie, deels af Mangel paa en rigtig Bestyrelse af hele Kortstikningen, jævnligen lod foregaae med temmelig Forsømmelse af gode Foranstaltninger.[205])

---

[204]) I Aaret 1802 finder jeg Landmaalingsfondens Indtægt angivet til 3557 Rdlr. Bidraget fra Finantserne udgiorde i bemeldte Aar 2858 Rdlr. Differentsen af 699 Rdlr. maa saaledes være indflydt for Salg af Landkort. Af en Beretning fra Secretairen, d. 1ste Martz 1805, sees at Afsætningen af Landkort til Fremmede i de sidste Aar er steget betydeligt, og at aarligen sælges Kort for 7 til 900 Rdlr. Paa Grund af at Bog- og Korthandlere forhøie Prisen paa Selskabets Kort, og lade sig i Udlandet betale 9—10 Mark for Stykket, besluttedes, at forhøie Prisen, og det til 1 Rdlr. Men efter Schubothes Forestilling, at Selskabet snarere vilde tabe ved en saa stærk Forhøielse, bestemte man (5. April 1805), Prisen til 5 Mark, som ogsaa havde været Bugges Forslag. I Aaret 1813 var Netto-Indtægten af Kortsalget (efter Fradrag af den Schubothe bevilgede Rabat 10 p. Ct.) 1549 Rdlr. 3 Mk.

[205]) Saaledes blev det i 1805 oplyst for Selskabet af Bugge (der selv var den, som bestyrede Kortvæsenet): at de geographiske Kort længe havde været aftrykte af en Kobbertrykker Bruun, og efter hans Død "ncgenlunde vel" af Angelo; men denne havde for nogle Aar siden af Trang solgt sin Presse til en forhenværende Urtekræmmer Schiøtt, "der besørger Aftrykkene saa slet, at Selskabet ikke længer kan være bekiendt, at levere Publicum saa slette Aftryk." Pladerne vare ogsaa af Schiøtt saa ilde medhandlede, at de trængte stærkt til "Afpolering"; hvilket man nu besluttede at overdrage Kobberstikker Haas for en Betaling af 30—50 Rdlr. for Stykket. Ligeledes foreslog nu omsider Secretairen, herefter at overdrage Haas Kortenes Aftrykning (5te Jan. 1805). Men hertil maatte man først anskaffe en Presse, og overlade ham samme til Brug, hvilket medførte en Udgift af 280 til 300 Rdlr. (1. Martz 1805). Ogsaa over Papiret, "som hidtil Drewsen havde leveret", førtes den Klage, "at det i det høieste var brugeligt; men kunde og burde være bedre;" men Ørholms Fabrik "ansaae denne Leverance af omtr. 3 Riis aarlig, for et alt for ubetydeligt Object, til at ville indlade sig derpaa."

Det ovennævnte Tilskud af Selskabets Casse til Landmaalingsudgifterne beløb sig i Nov. 1788 til en Sum af 1876 Rdlr. og denne var allerede ved Slutningen af 1791 voxet til 4500 Rdlr. Fremdeles steg Landkortvæsenets Gield til Selskabets Casse, eller Underbalancen, paa dets Regnskab, i de næstfølgende 5 Aar til 8216 Rdlr. og udgiorde ved Slutningen af 1797 en Sum af 9974 Rdlr. Denne Underbalance tiltog saaledes endnu bestandigen i en Række af de følgende Aar, og udgiorde ved Slutningen af Regnskabet for A. 1800 omtr. 12,638 Rdlr.; efter Regnskabet for 1804 var Landmaalingens Gield ved dette Aars Slutning voxet til 15,377 Rdlr.

Ved saa betydelige Opoffringer af Selskabet paa et praktisk Foretagende, der fra dets Begyndelse var beregnet paa at skulle bekostes af Staten, lader det sig forklare, at Tilværten af Selskabets Capital-Formue i Tidsrummet fra 1780 til 1800 forholdsviis var langt ringere, end under Hielmstiernes Secretariat. Særdeles er dette kiendeligt i det sidste Decennium af hiint Tidsrum; thi da Selskabets Capital i Nov. 1788 udgiorde 43,000 Rdlr., var den i 15 Aar eller i Begyndelsen af 1804 ikkun voxet til omtr. 51,000 Rdlr. Statscassens Bidrag til det geographiske Foretagende var imidlertid ikke uanseeligt; da det i de 40 Aar, fra 1761 til 1800, i Alt beløb sig til 102,904 Rdlr. Lægges hertil et Tilskud af Selskabet, der indtil Slutningen af 1800 udgiorde 12,638 Rdlr., da havde Opmaalingerne og Kortvæsenet i bemeldte 40 Aar medtaget en Capital af omtr. 115,542 Rdlr. (i Giennemsnit omtr. 2888 Rdlr. aarligen). At denne Sum, (som ogsaa ovenfor er yttret), rigtig anvendt i kortere Tid, ved færre af de dueligste Arbeidere, som man havde lønnet bedre, og tilstaaet den fornødne Hiælp af flere yngre Medhielpere, havde kunnet formindskes endeel; eller at i det mindste den hele Opmaaling kunde være fuldendt i en langt kortere Periode, naar det hele Arbeide var givet under en enkelt, dertil duelig Mands bestandige Instruction og Bestyrelse:[206]) tør man med megen Sandsynlighed antage; og bestyrkes i denne Forudsætning ved det

---

[206]) Dette skeete vel i en silbigere Periode, da Landinspecteur S. Bruun 1815 blev udnævnt til Overinspecteur over den hele geographiske Landmaaling; men paa den Tid var allerede hele Opmaalingen af Danmark og Hertugdømmet Slesvig fuldført.

Oversyn af de forskellige Arbeideres meget ulige Præstationer, og den tiltagende Langsomhed i Operationernes Fremgang, som disses tabellariske Fremstilling kan give os. Det er især paafaldende, at man efterhaanden forøgede Landmaalernes Antal (i A. 1790 var det steget til otte, foruden Assistenterne), uagtet Arbeidet snarere maatte formindskes, end forøges, da ingen tiltagende Hurtighed i Operationerne sporedes; men det sidste kan saameget lettere forklares, naar man f. Ex. seer, at to arbeidsomme Mænd, **Bruun** og **Johnsen** i omtrent 20 Aar (1777—1790) opmaalte noget over 209 Quadratmile af Jylland; imedens (naar man endnu fradrager 36 Quadratmile af denne Provinds, som C. Wessel og H. Skanke have opmaalt) det øvrige Areal af 241 Qu. Miil (noget mindre end Halvdelen) i et omtrent lige langt Tidsrum, fra 1781—1802, har sysselsat 10 Landmaalere (naturligviis dog ikke alle 10 paa eengang i alle disse Aar). Man finder derfor ogsaa en Forskiel paa det af enhver aarlig i Middeltal opmaalte Areal, der varierer fra omtrent $5\frac{1}{2}$ Quadr. M. (Johnsen) og $4\frac{3}{10}$ Qu. M. (Bruun) til $1\frac{1}{5}$ Qu. M. (Bugge jun.) og $1\frac{1}{10}$ Qu. M. om Aaret (H. Wolff). At Terrainets Beskaffenhed her maaskee kan komme i nogen Betragtning, bør dog ikke blive ubemærket.

For at give et Exempel paa de geographiske Landmaaleres Vilkaar, vil jeg først efter en af **Bugge** til den occonomiske Commission (s. ovenf. S. 172) indgiven Specification over den geographiske Landmaalings reglementerede Udgifter (d. 20de Aug. 1780) meddele følgende: For Inspection med Arbeidet havde **Hee** og **Bugge** 300 Rd. aarlig; Selskabets Instrumentmager **Joh. Ahl** 200 Rdlr.[207]) Den trigonometriske Observator **C. Wessel**, Landmaalerne **H. Skanke** og **S. Bruun** 250 Rdlr; **J. Johnsen** 200 Rdlr., **S. Iversen** 250 Rdlr. og **B. Cimber** 200 Rdlr., Alle foruden Stipendium af Regentsen og Communitetet, som Landmaalerne oppebare, og Tillægget af den Kgl. Casse paa 50 Rdlr. efter Resol. af 27. December 1779. De tre Assistenter **Heiberg**, **Steenberg**

---

[207]) S. ovenfor S. 77. (Om Ahl s. Bugges Reise til Paris, S. 557, hvor han meget berømmes). Han vedblev sin Bestilling og nød denne Gage til sin Død 1795. Efter den Tid findes, at Selskabet (5. Novbr. 1803) bevilgede Instrumentmager **Js. Hansen**, der arbeidede for Landmaalerne, en aarlig Underststøttelse af 100 Rdlr. indtil videre for Aarene 1803, 1804 og 1805.

og Ellung havde hver 110 Rdlr. (den sædvanlige Assistent-Gage) og den trigonometriske Assistent, "som Wessel selv antager", 50 Rdlr. Til ti Dagleiere (hvoraf Wessel, Skanke, Bruun og Cimber vare bevilgede hver to, men Iversen og Cimber hver een), 24 Skill. om Dagen, eller i Alt for 5 Maaneder 387½ Rdlr. Enhver af de 6 Landmaalere "til andre Udgifter" 30 Rdlr. aarlig, for Instrumenternes Reparation til Ahl omtr. 60 Rdlr., i Alt 2287½ Rdlr. Efter en ti Aar sildigere Forestilling til Selskabet af Bugge d. 9de Jul. 1790, om at inddrage en Assistent Eiler's Løn, efterat han var bleven befordret "til geistligt Embede", og fordele den blandt Landmaalerne, kan meddeles følgende Udsigt over de daværende otte Landmaaleres Lønning saaledes som den var 1790:

Landmaalernes Navne.	Aarlig Løn.	Tienesteaar (som Assistenter og Landmaalere).
Caspar Wessel.	500 Rdlr.	24 Aar.
Søren Bruun.	418 —	22 —
John Johnsen.	361 —	22 —
Søren Iversen.	290 —	20 —
Joh. Boye Cimber.	290 —	20 —
Christen Heiberg.	250 —	17 —
Jens Ellung.	192 —	12 —
Ole Warberg.	192 —	11 —

For Sammenlignings Skyld vil jeg her endnu meddele en sildigere Fortegnelse over Landmaalerne og deres aarlige Lønninger, saaledes som disse (foruden en aarlig Gratification paa 30 Rbdlr.), efter de forandrede Pengeforhold, vare ansatte i Aaret 1813:

Bruun.	640 Rbdlr.	45 Aar.
Ellung.	532 —	35 —
H. Wolff.	336 —	16 —
Werckmester.	380 —	15 —
T. Bugge jun. (NB.)	500 —	12 —
Gudme.	300 —	10 —

Man vil vist ikke kunne sige, at disse Embedsmænd, endog for 50 Aar siden, vare aflagte i Forhold til deres Arbeide eller Tienestetid; men man kan tillige heller ikke andet end antage, at ogsaa det oeconomiske Landmaalerarbeide, som først imellem 1790 og 1800 kom ret i Gang, paa den Tid maa have været maadeligt

lønnet, siden næsten enhver af de geographiske Landmaalere, hvoraf dog de fleste havde Familie, udholdt saa lang en Tid i Selskabets Tieneste, at de enten omsider bleve befordrede, opnaaede Pension, eller i en Alder af henved 70 Aar (som Ellung) paa en Maade kunde betragtes som Pensionister. Med den Befordring, som oprindeligen var lovet Landmaalerne efter 6 til 12 Aars Tieneste (formodentlig under Forudsætning af, at den geographiske Opmaaling langt før vilde faae Ende) gik det imidlertid ogsaa omtrent ligesaa langsomt, som med Landkort-Arbeidet selv; og de faa Landmaalere, der bleve befordrede til andre Embeder, eller aflagte med Ventepenge eller Pension, opnaaede ikke dette før de havde giort Tieneste over 20 Aar — en Arbeidstid, som ikke Enhver havde Kraft og Helbred til at udholde. Saaledes f. Ex. tiente Landmaaleren B. Cimber ved den geographiske Landmaaling fra 1770 til 1792, da hans Helbred var saa medtaget, at han ikke længere kunde udholde Arbeidet i Marken. Efter 22 Aars Tieneste havde han i sit 48de Aar 300 Rdlr. i aarlig Løn, og klagede meer end eengang ynkeligt over sin Nød, og den ringe Belønning, han havde nydt for sit møisomme Arbeide. Selskabet bevilgede ham, efter hans Ansøgning om Afsked, den halve Gage, 150 Rdlr., i Pension, og han opnaaede 1795, da han forgieves søgte Amtsforvalter-Embedet i Holbek, et Tillæg hertil af 100 Rdlr. af den Kongel. Casse.[208]) Landmaaler S. Iversen afgik for Svagelighedes Skyld 1803, efter 24 Aars Tieneste, med 264 Rdlr. i Pension, men døde et Par Aar derefter; hans Gage havde været 330 Rdlr. Heldigere var Landmaaler J. Johnsen, der efter 22 Aars Tieneste 1798 blev udnævnt til Kort-Dessinateur ved den oeconomiske Landmaaling under Rentekammeret med 500 Rdlr. aarlig, og siden til Landmaalings-Conducteur og Kammerraad. C. Heiberg, en af Selskabets dueligste og flittigste Landmaalere, blev efter 23 Aars Tieneste, da hans Helbred var saa svækket, at han i de to sidste Aar næsten ingen Tieneste havde kunnet giøre i Marken, 1804 ansat som Tolder paa Læsøe. Han var ogsaa en af de tre ældste Landmaalere (C. Wessel, Bruun og Heiberg) som Rentekammeret, efter Selskabets Anmodning, (16. Mai 1798) indstillede til at erholde Characteer af Landmaalings-

---

[208]) Han skal nogle Aar senere være bleven Amtsforvalter i Assens, og død 1811 som Pensionist.

Inspecteurer.[209]) Disse havde for Selskabet beklaget sig over, at "Sognefogderne ofte behandle dem med et Slags Ringeagt, naar de forlange den dem tilkommende frie Beforbring;" og at man overhovedet ikke længere paa Landet ret vilde respectere dem under Benævnelsen af Landmaalere, "fordi dette Navn nu er saa almindeligt, og gives endog deres Assistenter." Følgende Aar erholdt ogsaa Landmaaler Iversen Bestalling paa samme Titel da han (1. Mai 1799) oplyste, at han var 12 Aar ældre i Tienesten end Heiberg. Overhovedet opnaaede alle de geographiske Landmaalere, som ikke afgik paa Pension, efterhaanden Bestalling og Titel som Landmaalings-Inspecteurer.

Selskabet havde imidlertid i A. 1804 seet det langvarige og besværlige Arbeide bragt saa nær mod dets Fuldførelse, at omsider hele Nørrejylland var opmaalt, reduceret til Stikning, og denne paa eet Kort nær, færdig. De jydske Korts Deling og Indhold, efter de enkelte Plader, og Følgen, hvori de udkom, er ovenfor angivet (S. 194). Til dette Arbeide var af Landmaalerne i Alt optaget og tegnet 178 originale eller Concept-Kort, hvis Areal var beregnet til 683.490 Quadratmiil,[210]) foruden nogle og 30 større og mindre

---

[209]) Allerede d. 4de Apr. 1793 havde samtlige 8 daværende geographiske Landmaalere indgivet en Memorial til Selskabet, hvori de, med Beklagelse over deres møisommelige, lidet paaskiønnede og opmuntrede Tieneste, hvis Løn for Alle i Begyndelsen havde været saa ringe, at Ingen derved kunde bestaae, tillige fremstillede: at det kongelige Løfte, i Rescriptet af 26. Jun. 1761, der tilsagde de geographiske Landmaalere "efter nogle Aars troe Tieneste, og aflagt Prøve paa Flid og Duelighed, Forfremmelse til et passende Embede," fornemmelig var det, som havde kunnet bevæge dem til at indtræde i en saa besværlig Stilling; men at Ingen af dem hidtil, uagtet mange indgivne Ansøgninger, havde opnaaet nogen saadan Belønning. Nu vilde de, i Mangel af anden Forfremmelse, søge om, ved Selskabets Indstilling, at forundes Bestalling "som geographiske Conducteurer eller Overlandmaalere;" og Løfte om at beholde deres Gage som Pension eller Ventepenge, hvis vedvarende Sygdom eller et ulykkeligt Tilfælde giorde dem uskikkede til at vedblive i deres Forretninger. — Skiøndt unegtelig Billighed talte for den sidste Deel af Ansøgningen, fandt Selskabet sig ikke i Stand til at kunne anbefale den.

[210]) Naar samtlige Landmaaleres Arbeidsaar lægges sammen, udkommer et Antal af i Alt 177 enkelte Operationsaar, som udgiøre næsten nøiagtigen

trigonometriske Kort over Øerne og Nørre-Jylland (af **O. Wessel**, **C. Wessel**, **H. Skanke** og **Th. Bugge**), og 6 over Hertugdømmerne Slesvig og Holsteen af **C. Wessel**. Den sidstnævnte fortrinlige og utrættelige Arbeider havde heriblandt ogsaa leveret et trigonometrisk Generalkort over hele Kongeriget og Hertugdømmerne; og endnu 1815 leverede han Udkast til alle 4 Specialkort (Nr. 10, 11, 12 og 13) hvilke, efter den oprindelige Bestemmelse, skulde have omfattet begge Hertugdømmer og sluttet sig til de jydske Specialkort. Til de ovenanførte 178 Concept-Kort, kom endnu (i Aarene 1778—1809, Femern 1812) 78 Concept-Kort over Sønderjylland, Arealet her beregnet til 164.448 Quadratmile; i Giennemsnit kun omtr. 2 Quadratmiil aarligen paa enhver af de i bemeldte Aar sysselsatte 13 geometriske Arbeidere.

Den vigtige Samling af de originale Concept-Kort, med det øvrige vidtløftige Apparat til Kort-Væsenet, kunde Selskabet selv ikke bevare i dets indskrænkede Locale. De originale Kort giemtes længe i et Skab under Bugges Opsyn i et af Rentekammerets Comptoirer; og kom siden, da man blev nødsaget til at leie et Værelse for at giemme Kortvæsenets Archiv, under Landmaalings-Commissionens Tilsyn. Det er at haabe, at disse i flere Henseender vigtige Grund-Arbeider for Selskabets danske Landkort fremdeles maae blive bevarede med den Omsorg, som hyppige Udlaan ofte maae have giort vanskelig.

III. Det andet betydelige og vedvarende videnskabelige Arbeide, som med Kongelig aarlig Understøttelse blev fremmet under Videnskabernes Selskabs Bestyrelse, den danske Ordbog, have vi ved Hielmstiernes Død forladt i en temmelig svag Begyndelse og hielpeløs Tilstand. Den nøiagtige og samvittighedsfulde Strøm var 1782 død bort fra et Værk, som han deels i en alt for fremrykket Alder havde begyndt paa; deels heller ikke i dets fulde Omfang

---

et Aar for hvert Kort. Middeltallet af ovenmeldte 683½ Qu. Miil, fordeelt paa samtlige 19 geometriske Arbeidere (Assistenterne uberegnede) bliver omtr. 3⅗ Miil aarlig for hver Landmaaler. Det største Tal i Giennemsnit af aarlig opmaalte Quadrat-Miil er **Morville's**, 6½ Qu. Miil; det mindste (med Undtagelse af Wilsters [$\frac{7}{10}$], som kun maalte 2 Sommere) er Iversens 1⅕.

var voren. Bogstavet A var trykt, B var fra Strøms Haand færdigt, og en Deel deraf indleveret til Revisionscommissionen. Professor og Universitetsbibliothekar Nic. Elert, der i nogle Aar havde arbeidet som Strøms Medhielper, og samlet Bidrag til et foreløbigt Udkast til Bogstavet B, indgav den 13de Mai 1782 en Ansøgning til Selskabet, hvori han anholdt om, at antages i den Afdødes Sted til at udarbeide Ordbogen, og det paa samme Vilkaar, som Strøm; deels paa Grund af sin "særdeles Lyst til at bidrage til Opfyldelsen af Regieringens og Selskabets Hensigter med et Arbeide, hvis Besværlighed og Møisommelighed Ingen lettelig vil forestille sig, der ikke for Alvor har lagt Haand paa Værket;" deels fordi "Ingen var mere bekiendt med Arbeidets Plan, end han, som fra Begyndelsen havde været deelagtig deri," og ikke allene ved Brevverling med Strøm, men ogsaa "ved fem Reiser til Roeskilde," var bleven fortrolig med Strøms Ideer og Fremgangsmaade. Han vilde vel ikke love at levere meer end eet Bogstav om Aaret i Giennemsnit til Trykken; men han haabede at Arbeidet vilde gaae hurtigere, jo længere det fremmedes, og vilde glæde sig ved i Tiden at levere, om mueligt, dobbelt saameget. Revisions-Commissionen bifaldt hans Ansøgning, og indgik d. 28de Jun. 1782 med Forestilling til Kongen om at maatte antage Elert ("hvis Embede baade giver ham Adgang til Bøger og Tid til at bruge dem") fra 1ste Jul. 1782 til at fortsætte Ordbogens Udarbeidelse, med den samme aarlige Løn af 200 Rdlr., som Strøm havde havt. Den herved ledig blevne, af Kongen bevilgede aarlige Lønning af 150 Rdlr. til en Medhielper ved Ordbogsarbeidet, androg Commissionen paa, indtil videre at maatte blive disponibel, da man holdt det for tienligst, om deres Anvendelse først at høre Elerts Betænkning. Ved Kgl. Resolution af 10de Aug. s. A. bevilgedes Commissionens Indstilling; ligesom det senere, efter en anden Indstilling af Commissionen, blev bevilget, at bemeldte 150 Rdlr., efter Elerts Forslag, maatte hæves af Selskabet, og anvendes til at betale flere Personer, som Elert vilde bruge til at excerpere danske Skrifter til Ordbogen, i Forhold til Enhvers Arbeide.

Uagtet alle disse Forberedelser saae man i 10 Aar intet andet fra Elerts Haand, end at Bogstavet B, som Strøm havde giort færdigt, og som Elert havde giennemseet for at benytte og tilføie Revisorernes Anmærkninger, udkom fra Pressen mod Slutningen

af 1794. Strøm havde ligeledes efterladt sig et Udkast til C og en stor Deel af D; [211]) men inden Elert ret var kommen til at giøre Brug heraf, blev han (efter sin egen Forsikkring) nødsaget til at paatage sig Opsyn med Arbeidet ved det Thottske Bibliotheks Catalog, [212]) hvilket først fik Ende i Sommeren 1792. Imidlertid havde han i 3 Aar (fra 1785 til Slutningen af 1787) giort Strøms Udkast til det udanske Bogstav C færdigt, tilligemed en Deel af D, (formodentlig saa langt som han har havt Hielp af Strøms Forarbeide); og i Begyndelsen af 1788 var saameget heraf revideret, at 3 Ark af D vare blevne trykte. Det øvrige af dette Bogstav modtog Commissionen først til Revision i August 1789, og det kom ikke i Trykken før i Jul. 1792. Imidlertid havde Elert, foruden den faste Medhielper, **Weinwich**, der næsten intet udrettede, antaget den bekiendte islandske Philolog **Jon Olafsen** d. Y. og en Cand. **Schiellerup**, (der siden blev Amanuensis og Underbibliothekar ved Universitetsbiblioteket) til at excerpere danske Skrifter for Ordbogen. [213]) Den førstnævnte, der indskrænkede sig til gamle danske Skrifter fra det 16de og 17de Aarhundrede, udførte vistnok ikke dette Arbeide med den fornødne Fuldstændighed, eller med den scrupuleuse Nøiagtighed, som **Strøm** anvendte i sine tabte Excerpter; men hans Arbeider vare dog brugbare og til Nytte for Ordbogen, og hans øvrige Fortienester af nordisk Sprogforskning betydelige. [214])

---

211) Efter Elerts egen Beretning, nedenfor anf. St.

212) See hans "Brev til Udg. af Minerva angaaende den danske Ordbog." Min. 1793. I. S. 178.

213) **Schiellerup** var en flittig og ufortrøden, men ukritisk og ikke meget sprogkyndig Medhielper ved Ordbogsarbeidet. Hans Excerpter vare uden synderlig Værdi; men hans foreløbige Udarbeidelser af en heel Deel Bogstaver (L. M. N. P. O. R. og fl.) vare giorte med Flid og Omhu, og kom de følgende Redacteurer til megen Nytte.

214) **Jon Olafsen**, en Søn af Olaf Gunløgan og Ragnhild Sivertsdatter, var født 1731 paa Svefney i Bredefiord ved Island, og var en ældre Broder af den ved sin Beskrivelse over Island bekiendte, i Selskabets Historie omtalte Vicelagmand **Eggert Olafsen**. Fra Skalholt Skole kom Jon Olafsen til Kiøbenhavns Universitet, hvor Broderen understøttede og veiledede ham. Efterat han i endeel Aar havde lagt sig efter Theologie og østerlandsk Philologie, tog han omsider 1765 theologisk Attestats med bedste Charakteer; og siden blev det gamle Nordens Sprog og

At Weinwich, der ikke allene var forsømmelig i sit Arbeide,[215]) men reent uduelig dertil, i Februar 1788 i fornemme Udtryk tilmeldte Commissionen, "at mange andre Forretninger ikke tillod ham længere at opoffre den fornødne Tid paa det vigtige og møisommelige

---

Oldsager hans Hovedstudium. Efter Broderens Afreise til Island (1752) blev han antaget som Stipendiarius Magnæanus, og levede i mange Aar af det aarlige Stipentium paa 150 Rdlr., indtil Arveprinds Frederik tillagde ham 400 Rdlr. aarlig for, i Forening med Prof. Schøning, at arbeide paa Folio-Udgaven af Snorre Sturlesen, hvortil Olassen supplerede den danske Oversættelse (efter den reent uheldige Idee, at Peder Clausens forældede Sprog deri skulde efterlignes). I Aaret 1783 blev Olassen antaget som Medhielper ved Ordbogsarbeidet, og vedblev med ufortrøden Flid indtil A. 1806 eller 1807 at arbeide for de ham tillagte 120 Rdlr. aarlig; deels ved at giøre foreløbige Udkast til nogle Bogstaver (bl. a. Bogstaverne G, O og S) deels ved at give etymologiske Oplysninger til Andres Arbeider, og excerpere ældre danske Skrifter. Det var et betydeligt Antal af disse, han giennemgik; men deels har han forbigaaet mange Ord, som burde være optegnede; deels manglede hans Excerpter de fornødne Citater af Skriftstederne. — Han fandt sig for gammel til at blive Præst; men søgte et Klokker-Embede i Kiøbenhavn, som han dog ikke kunde opnaae. (Dansk Litteratur-Tidende 1811. S. 202.) Da Udgaven af Snorre standsede, viste Regieringen derimod den Liberalitet imod den fortiente og ærværdige Lærde, at tilstaae ham de 400 Rdlr., han af Arveprindsen havde havt, som aarlig Pension; og tillagde ham endnu 150 Rdlr., da han i sit 79de Aar, tildeels for sit svækkede Syns Skyld, maatte søge om at entlediges fra sin Deeltagelse i Ordbogs-Arbeidet, hvorfor han af Selskabet havde 120 Rdlr. aarligen. Allerede før 1781 (s. Fort. til Suhms krit. Hist. IV. p. 23) havde han begyndt at arbeide paa Supplementer til Ihres berømte Glossarium — et Værk, han fortsatte i 30 Aar, eller lige til sin Død, og hvis uheldige Skiebne nedenfor vil blive omtalt. Hans øvrige, saavel trykte, som efterladte Arbeider, opregnes i den Müllerske Nekrolog, D. Litt. Tid. 1811. S. 204—206. Skiøndt i mange Aar blind paa det ene Øie, og svagsynet paa det andet, levede han i øvrigt lykkelig i sin Nøisomhed, stærk af Helbred, tilfreds med sin stille, tilsidst næsten ukiendte Tilværelse, men agtet og hædret af Enhver, som nærmere kiendte den lærde, beskedne, godmodige Olding. Han døde den 18de Jul. 1811.

215) Da han i 1787 intet havde leveret, "undskyldte han sig med Conferentsraadinde Müllers Dødsfald, hvorved han, som Executor testamenti, har havt en Deel at bestille; men lover for Eftertiden at opagte sin Pligt." Klert til Revisions-Commissionen. 9. Jan. 1788.

Arbeide, han havde havt for den danske Ordbog":[216]) kunde have været til Fordeel for denne. I Weinwichs Sted blev efter Elerts Forslag til dennes Medhielper antaget Mag. R. Nyerup, som i endeel Aar sysselsattes deels med at excerpere; deels (fra Aug. 1789) med at bearbeide Materialierne til Bogstavet F i et foreløbigt Udkast,[217]) imod en aarlig Godtgiørelse af 100 Rdlr., hvorimod Olafsens Honorar (hvorfor han ogsaa udarbeidede et Udkast til G) forhøiedes til 120 Rdlr., og Schiellerup fik 80 Rdlr. aarlig. Vel tilkiendegav Selskabet, i det Elerts Forslag bevilgedes: "at Vedkommende ikke maatte ansee denne Antagelse som nogen Post eller Embede; men hvad de nød, allene som Betaling for deres Arbeide." Dog viste Følgerne, at de, der engang paa denne Maade vare antagne til Medarbeidere ved Ordbogen, beholdt uden Hensyn til deres Brugbarhed, denne Syssel og deres aarlige Honorar indtil deres Død, naar de ikke selv frasagde sig samme.

Enhver kunde nu vel troe, at tre Medhielpere under Redacteuren i det mindste maatte berige Ordbogens Stof med en overordentlig Mængde af Materialier; men intet mindre. Benyttelsen af Skriftsprogets Kilder i ældre og nyere danske Bøger blev fra Begyndelsen af den svageste Side ved denne Ordbog. Man vilde følge S. Johnson; men fulgte ham ikke i den ypperlige Grundvold, han havde lagt for sit Værk ved mange Aars Samling af Skriftsteder, hentede hos de bedste engelske Forfattere. Var denne Kilde hos os endog langt fattigere, end hos Englænderne, saa burde man have været desto mere omhyggelig i at benytte den; men den Excerpering, man lod foretage til Ordbogen, blev fra først af forsømt og udført uden

---

[216]) Han havde allerede engang tidligere, i Strøms Levetid, villet forlade Ordbogsarbeidet; hvilket dog ikke er skeet førend 1788; hvorefter Yttringen Anm. 116, S. 103 kan modtage en Forandring.

[217]) Nyerup havde saaledes foruden enkelte Excerpter, indtil Slutningen af 1793 giort "den første Udarbeidelse" af Bogstavet F. færdig, hvilket Elert melder d. 2den Jan. 1794. Den 29de Jun. 1794 indsendte denne tilligemed sit eget Arbeide ogsaa til Revisionscommissionen det første Hefte af Nyerups Udarbeidelse til F, for at Commissionen "selv kan skiønne, hvad Lettelse og Hielp han har kunnet have af dette Arbeide ved sin sidste Udarbeidning." Det samme har han gientaget ved sildigere Stykker af F. d. 30te Jun. 1797.

Smag, uden Sprogkritik, uden rigtigt Valg og tilstrækkeligt Omfang. I Særdeleshed forsømtes baade for en stor Deel det 16de Aarhundredes endnu rene og ublandede, skiøndt mere ordfattige danske Skriftsprog, og det 18de Aarhundredes Literatur fra dens begyndte Udvikling (man behøver ikke at nævne meer, end at Holberg blev aldeles forbigaaet). Ved denne Grundmangel har Ordbogen maattet lide under dens hele Fortsættelse.

Den daværende Revisionscommission var baade talrig nok,[218]) og fattedes ikke udmærkede og grundige Lærde; saalidt som disse overhovedet fattedes Kundskab til Sproget og Fortrolighed med den ældre og nyere danske Sprogbrug. Men at neppe Nogen af dem har havt en klar Forestilling om Lexikographie — eller at Enkelte (og navnligen den, maaskee af Alle fra Smagens og Kritikens Side bedst begavede Carstens) ikke have kunnet giøre deres rigtigere Anskuelser gieldende: er klart nok af den hele Maade, hvorpaa man lod Ordbogsarbeidet med en Betænksomhed og Langsomhed, der ikke undgik at vække en misbilligende Opmærksomhed hos Publicum, skride frem under en svagelig, ukritisk og indskrænket Redacteurs uheldige Haand. At ogsaa en talrig Commissions uundgaaeligt langsomme Arbeidsmaade (det indleverede Manuskript circulerede i Begyndelsen blandt alle Medlemmer, længere hen i det Mindste blandt de Fleste, og saaledes at de Naturkyndige adspurgtes i fornødne Tilfælde) forhalede Ordbogens Udgivelse, er begribeligt nok.[219]) Selskabets Secretair Jacobi, der tillige en Tid lang havde denne Function i Commissionen, hvori næsten Alt afhandledes skriftligt, og meget sielden nogen Forsamling holdtes, var selv hverken hurtig, energisk eller meget virksom. Til

[218]) Den bestod ved Hielmstiernes Død af Luxdorph, Carstens, Suhm, Erichsen, O. F. Müller og Jacobi. Da ved Dødsfald O. F. Müller (1784), Erichsen (1787) og Luxdorph (1788) afgik, valgtes i deres Sted Just. Raad, Rector S. Th. Thorlacius, Professor O. Fabricius og Professor P. C. Abildgaard. Denne er maaskee udtraadt 1796; i det mindste er i dette Aar Professor E. Viborg bleven Medlem af Commissionen. 1801 d. 2den Jan. valgtes A. Kall til Medlem af Commissionen i Stedet for O. Fabricius, som var udtraadt.

[219]) Bogstavet E havde Elert indleveret d. 2den Jul. 1791; den 2den Jul. 1792 havde han endnu ei faaet det tilbage, og det udkom først fra Pressen 1793, tilligemed C og D.

Commissionen indsendte Elert efterhaanden, hvad han selv havde giort færdigt; i de følgende Aar (fra 1791) tillige Medhielpernes og Excerpisternes Arbeider, inden disses aarlige Honorar blev anviist. Saaledes giennemgik Ordbogen en tre eller firedobbelt Bearbeidelse, inden Manuskriptet kom under Pressen; i det man først lagde Moths og Langebeks Arbeide til Grund for den saakaldte "første Udarbeidelse" af Bogstaverne, med hvis Beskaffenhed vi have seet (Anm. 217) at selv Elert som oftest var lidet tilfreds. Som Redacteur benyttede han derpaa Udkastet og de Excerpter, han vilde bruge, til sin anden Udarbeidelse; denne blev giennemgaaet af Revisionscommissionen, og endelig tilsidst endnu engang af Redacteuren, for at benytte og tilføie Commissionens Bemærkninger. Giennem en saa seen Skiærsild havde omsider Bogstaverne D og E i 11 Aar naaet deres endelige Bestemmelse: at udgaae i Forening med A og B, som den danske Ordbogs første "Tome". Denne udkom i anden Halvdeel af A. 1793, uden at dette engang findes bemærket i Selskabets Protocoll, hvor overhovedet Lidet eller Intet af Jacobi er blevet antegnet om Ordbogen. Elert havde for længe siden foreslaaet, at dedicere dette Værk til Kongen, og at ledsage 1ste Deel med en kort foreløbig Fortale, som han antog, at Jacobi vilde skrive. Men denne afgav den Erklæring, at han ansaae det for upassende at tilegne Kongen et ikkun begyndt Arbeide, der var saa langt fra sin Fuldførelse;[220]) og at hvad den korte Fortale angik, maatte dette overlades til Elert selv, "om han kunde give Grunde for Arbeidets Forhaling, hvormed Publicum vel ikke er ganske fornøiet." Elert lod imidlertid Bindet udgaae uden Fortale; men da der allerede 1792 offentlig i Minerva var fremsat adskillige Spørgsmaal og Bemærkninger, Ordbogen vedkommende,[221]) havde han derved

---

[220]) "Gid jeg saasandt" — tilføier han ganske profetisk — "ginede Selskabet paa dette Arbeide, som jeg med Glæde skulde opsætte Dedicationen." Man seer ogsaa her, at med Jacobi's correcte danske Stiil, maa man ikke tage det alt for nøie.

[221]) "Noget om det Kiøbenhavnske Videnskabers-Selskab", (af F. Thaarup), Minerva 1792. I. S. 37—46. Hvad her bl. a. med Grund foreholdes Selskabet, er, at man i Publicum erfarer for lidt om dets Virksomhed; og at det vilde være ønskeligt og gavnligt, at det (efter Naturhistorie-Selskabets Exempel) aarlig udgav en Beretning, saavel om dets Pengevæsen, som om dets Virksomhed i det forløbne Aar.

fundet sig opforbret til i samme Tidsskrift at bekiendtgiøre en Underretning om Ordbogsarbeidet, hvori han meddeler noget om dets Historie, og efter Evne søger at forklare og forsvare den Langsomhed, hvormed det hidtil var gaaet frem; men giver Haab om at denne herefter vilde formindskes, og at Ordbogen om 15 Aar kunde være færdig.

Det længe ventede Bind, hvorpaa saa mange Lærdes Arbeide og saa stor Bekostning var anvendt (fra 1777 til Slutningen af 1792 var af den Kongelige Particuliercasse til dette Arbeide udbetalt 7500 Rdlr.) [223]) blev vel modtaget med endeel Opmærksomhed, endskiøndt det udkom paa en Tid, da denne mere var henvendt til den i Frankrige begyndte Verdensomvæltning, end til Literaturens fredelige Regioner; men det mødte ogsaa snart hos Sprogkiendere endeel grundede Udsættelser. Den første offentlige Bedømmer [224]) indskrænkede sig dog mest til at meddele en kort, af Elerts Brev uddragen Efterretning om Arbeidets Gang og Plan, og nogle faa Erindringer angaaende Orthographien og andet mere, hvorfor man savnede Redegiørelse i en Fortale. Mere omfattende og alvorlig var den Kritik, som en god dansk Sprogforsker, Conrector L. Heiberg, ikke længe efter meddeelte, [225]) og hvori han ligeledes ankede paa Mangelen af en Fortale, som her var uundværlig for at underrette Publicum om de Grundsætninger, Selskabet og Udgiverne havde bestemt at følge i Ordbogen — om nemlig denne blot skulde optage Ord af Skriftsproget, eller om den skulde udstrække sig til Talebrugen og Talesprogets Ordkreds; om man heri ogsaa vilde stige ned til Almuesproget eller Dialecterne; efter hvilke Regler man vilde optage eller forkaste nydannede Ord m. m. At denne Kritiker ogsaa fremhæver som en Mangel ved Ordbogen, "at man ved Udarbeidelsen ikke har brugt alle de vigtige Hielpemidler i Sproget, som man til den Tid havde",

---

[222]) "Brev til Forfatteren af Minerva, angaaende den danske Ordbog, fra N. Elert." Minerva. 1793. I. 174—189.

[223]) Dette anseelige Honorar maa allene beregnes som Redactions-Omkostninger. Trykningen bekostede Selskabet ved andre Resourcer. (s. ovens. S. 95, og S. 222 nedens.)

[224]) Capitain W. H. F. Abrahamson, i Kiøbenh. lærde Efterretn. 1794 No. 45.

[225]) "Nogle Anmærkninger over den danske Ordbog." Minerva. 1795. I. 137-167.

(navnligen heller ikke Sporon's Skrift om danske Synonymer) kunde man vente sig. At han tillige meddeler en betydelig Deel enkelte Urigtigheder og Overtrædelser af den danske Sprogbrugs og Sproglæres Love: derved viste L. Heiberg allerede for 48 Aar siden, hvor nødvendigt det havde været, at man af den, der vilde paatage sig at udarbeide den danske Ordbog, "havde fordret baade dyb Kundskab i Sproget og philosophisk Skarpsindighed." Overhovedet var denne Kritik, uden at saare eller frastøde ved undværlig Skarphed og Haardhed, af en saa betydende kritisk Vægt og Beviiskraft, at den burde have virket paa en afgjørende Maade til at opklare Revisionscommissionens Anskuelse om det hele Foretagendes Beskaffenhed, om det, som Planen for den danske Ordbog lod tilbage at ønske, og om det Mangelfulde i dens Udførelse. Heibergs Kritik, der er af historisk Vigtighed, fordi den viser, at der allerede 1794 fandtes en dansk Linguist med rigtige Grundsætninger for Lexikographien, blev derimod reent uændset, ligesom den blev ubesvaret af Elert. "Det synes (siger P. E. Müller 1810) at Selskabet ikke "har værdiget disse skarpsindige Bemærkninger nogen Opmærksom"hed; thi Ordbogens anden Deel, der udkom 1802, mangler lige"saa vel en Fortale, som den første; og har blandt mange andre "Feil, just de samme, Heiberg forhen havde paa-anket."

Vel maae vi beklage, at Revisionscommissionen — hvis skarpsindigste Medlem, Carstens, var for gammel til at kunne virke med Kraft og Sikkerhed, og døde allerede 1795; hvor den smagfulde, aandrige og virksomme Abildgaard ved sin Embedsstilling var henviist til langt andre, for Linguistiken fremmede Sysler; og hvor Jacobi, som desuden ikke var meget hiemme i Sprogkritik og Lexikographie, af Alder og jævnlige Sigtlidelser sløvedes for det Slags Arbeider — umuligen kunde være i Stand til at bøde paa de Mangler ved Ordbogens Fortsættelse, som Redacteurens indskrænkede Duelighed til Arbeidet ei kunde andet end medføre. Det kan heller ikke andet end vække nogen Forundring, at der aldrig, hverken ved Strøms Død, eller siden, tænktes paa B. G. Sporon som Deeltager i disse Arbeider, eller som Redacteur; da han dog allerede i A. 1775—81 havde vakt saamegen Opmærksomhed som tænkende Sprogkiender, ved sin danske Synonymik. — Ligesom den Heibergske Kritik blev uændset, saaledes vedblev man, ogsaa efter 1793, at lade Ordbogsarbeidet gaae sin sædvanlige, intet mindre

end hurtige eller heldige Gang. At Redacteuren nu, efter Commissionens Begiering, halvaarligen indsendte sit udarbeidede Manuskript, tilligemed et Pensum fra hver af Medhielperne, bragte vel mere Orden i Arbeidets Fremgang, men hialp lidet til at give det en høiere indvortes Fuldkommenhed. I Arbeidernes Personale foregik den Forandring, at Secretair Nyerup (i Skrivelse til Abildgaard af 13. Marts 1796) frasagde sig det Arbeide, han i endeel Aar havde havt ved Ordbogen.[226]) I den Anledning foreslog Elert, at Selskabet ingen ny Medhielper skulde antage i den Afgaaedes Sted, men tillægge Schiellerup 100 Rdlr. aarlig, i Stedet for 80; skulde nogen endelig antages, vilde han foreslaae Riber, Lærer ved Blaagaards Seminarium. Ved Circulationen af dette Forslag imellem Committeens Medlemmer (Suhm, Thorlacius, Thorkelin, Fabricius) vare de to sidste enige i, hvor ønskeligt det var, om man kunde herefter give et passende Honorar for Ordbogsarbeidet, der stod i Forhold til Enhvers Flid, "og ikke, som hidtil blev afmaalt efter Tiden, hvilken altid er lige lang; men ikke altid lige frugtbar." Da imidlertid Elert i Efteraaret 1796, med Consistorii Tilladelse, resignerede sit Bibliothekar-Embede ved Universitetet til Nyerup, der ogsaa var bleven Professor i Literairhistorien, eller egentlig fik denne adjungeret som sin Eftermand, imod at afstaae ham 100 Rdlr. aarlig af Lønnen, hvoraf han da "neppe beholdt 400 Rdlr. tilovers":

---

[226]) At dette saaledes skeete midt i den halvaarlige Periode, der nu en Tidlang var antaget som Terminen, hvori Ordbogens Medarbeidere indleverede et Pensum af deres Arbeider i dette Tidsrum, giør det allerede sandsynligt, at en personlig Grund, foruden den af Nyerup paaberaabte, "at Literairhistoriens Dyrkelse meer end tilforn medtager og udfylder hans Tid," maa have bidraget til denne uventede Opsigelse. Nyerup var ei engang at formaae til "at vedblive Arbeidet i indeværende Termin;" men undskyldte sig "med Arbeidets store Besværlighed og Kiedsommelighed." Nyerup havde netop kort tilforn været foreslaaet af Suhm til Medlem i Selskabet, men blev dengang ikke optaget, da Forslaget indkom for sildigt, og Valget udsattes. Maaskee kan heri søges nogen Anledning til en Forstemmelse hos Nyerup, der bevægede ham til at frasige sig Fortsættelsen af de lexicalske Arbeider; i det han i øvrigt selv med megen Beskedenhed takker Selskabet "for den Bevaagenhed, det har viist ham, i at bære over med de mange Ufuldkommenheder, han i sine Arbeider ikke har kunnet undgaae." Det er i det mindste vist, at da Nyerup kort derpaa (d. 1ste April 1796) virkelig kom paa Valg, faldt han igiennem.

lovede Elert nu ganske at opoffre sin Tid for Ordbogen, i det han paa Grund heraf søgte Selskabet om at tilstaae ham de ved Nyerups Fratrædelse sparede 100 Rdlr. (6. Sept. 1796). Da denne hans Ansøgning kom i Circulation (Oct. s. A.), giorde *Fabricius* bl. a. den grundede Bemærkning, at da Elert nu anfører, at to Medarbeidere ville være fuldkommen tilstrækkelige, eftersom han dog saa godt som ingen Nytte har havt af de ham meddeelte foreløbige Udkast: hvorfor man da ikke for længe siden har taget dette i Betragtning, men vedblevet at bruge tre Medhielpere? — Professor *Viborg*, der imidlertid var bleven Medlem af Ordbogscommissionen, ytrede sig her første Gang om denne Gienstand, i det han foreslog (hvad der adskillige Aar senere virkelig indførtes) at man ganske skulde ophøre med den aarlige Pensionering for Redacteuren; men derimod tilstaae ham et passende Honorar for hvert Ark, som leveredes færdigt.[227]) Værket vilde derved ikke allene opnaae en hurtigere Fremme; men formedelst denne ogsaa vinde ved at blive mere eensformigt. Han lægger Vægt paa: at man endog kun behøver "at betragte vort Modersmaals Beskaffenhed i det Tidspunkt, da man begyndte paa Ordbogens første Bogstav, og hvormange Forbedringer, det siden har modtaget: for at giøre sig en tydelig Forestilling om, hvormange Forandringer man endnu kan vente sig i Sproget, inden dette Værk, efter dets nærværende langsomme Gang, bliver fuldendt." Neppe har dog denne, af Ordbogens Revision længere hen saa fortiente Lærde 1796 ahnet, til hvilken Grad hans Forudsagn om Sprogets Forandring og Udvikling i de paafølgende 46 Aar vilde gaae i Opfyldelse, uden at selv en heel følgende Menneskealder kunde strække til Ordbogens Fuldførelse. — *Viborgs* Bemærkning virkede saameget, at Selskabet eller Commissionen foreslog Elert, hvad det ansøgte Tillæg af 100 Rdlr. angik, at ville tilstaae ham dette for hans forøgede Arbeide, i Forhold til sammes Arketal. Men denne Betalingsmaade fandt Elert upassende for sig, og at giøre Forestilling derom paa høiere Steder

[227]) Efter Elerts egen Beretning (2. Jan. 1797) havde han i endeel Aar sædvanligen indleveret af det fra hans Haand færdige Mannskript omtrent 20 Ark halvaarligen, eller 40 Ark om Aaret, som han beregnede til 8—9 trykte Ark. Betalingen herfor, da Elert indtil 1796 havde 200 Rdlr. aarlig, udgiorde saaledes henved 24 Rdlr. Arket.

endog "forhaanende". Udfaldet blev, at man vel ikke bevilgede ham de 100 Rdlr. som fast Tillæg, men som aarlig Gratification, naar han indsendte en større Deel Manuskript; og man fandt overhovedet "billigt, at denne arbeidsomme og sygelige Mand maatte behandles saa godt som muePigt." (Abildgaard. 19. Jan. 1799). Elert paaskyndte virkelig ogsaa sit Arbeide i de følgende Aar betydeligt, og indleverede ved Slutningen af 1798 hele Bogstavet G; men med Revisionen gik det altid langsomt, og Bogstavet F blev først færdigt til Trykken 1799.[228]) Da man omsider imod Slutningen af dette Aar vilde begynde paa Trykningen, og Commissionen, efter Thorkelins stærke Anbefaling, derom vilde slutte Accord med Bogtrykker Popp, indtraadte en Vanskelighed af en egen Art, i det Elert skriftlig erklærede: "at han havde giort et ubrødeligt Løfte, aldrig at ville have det mindste med denne Mand at giøre;" efterdi det var ham, "der havde udgivet det eneste Skandskrift, som var udkommet imod Elert;" men da denne "strax besvarede det og beviste Forfatterens Løgnagtighed," vilde Popp ikke opgive hans Navn.[229]) Commissionens Pluralitet fandt ikke Anledning til heri at være Elert imod, især da det hele, der kunde vindes, var 3 Mark for et trykt Ark; og saaledes tryktes ogsaa anden Deel af Ordbogen, ligesom den første, i det Møllerske Officin. Inden imidlertid Bogstavet

[228]) I et Circulaire (21. Jan. 1798) bemærkede **Thorlacius** selv: "at det var ønskeligt, at det ikke maatte være Revisionens Langsomhed, der forsinkede Trykningen." Hertil anmærkede **Fabricius**: "Hos mig er i det mindste Revisionen ikke forsinket; da der i nogle Aar intet er sendt mig til Revision."

[229]) "Jeg lod stævne **Popp** for Politieretten, for at faae Forfatteren at vide; men han fremstod for at giøre sin Ed paa, at han ikke vidste hans Navn, og at Skriftet var sendt ham ved en Soldat; hvorpaa jeg, da jeg frygtede han vilde giøre en falsk Ed, ophævede Sagen." (Elert til Abildgaard. 2. Oct. 1799). Sagens Anledning synes ei at have kunnet være nogen anden, end den forargelige Strid, der var opstaaet imellem **Elert**, som i Aarene 1788—92 bestyrede Redactionen og Trykningen af den Thottske Catalog, og Mag **E. C. v. Haven**, der i nogen Tid deeltog i dette Arbeide, og angreb Elert med plumpe og ugrundede Beskyldninger, hvorom nogle Stridsskrifter verledes. Dog er intet af v. Havens Flyveskrifter trykt hos Popp, saa at her maa sigtes til et andet anonymt Angreb, der ikke er mig bekiendt.

H var blevet aldeles fuldført, og da Trykningen af Bindet var naaet til det 6te Ark af G, faldt Elert om Sommeren 1800 i en farlig Sygdom, og saae sig nødsaget til at søge om, fra Aarets Slutning at kunne fratræde sin Bestilling som Ordbogens Redacteur. Han foreslog Selskabet at antage Professor Nyerup, og tilstaae ham 200 Rdlr. aarlig, og en Gratification af 100 Rdlr. for ethvert Bogstav, som han fuldførte fra J af. Selv søgte han Selskabet om at bevilge ham for hans øvrige korte Levetid en aarlig Pension af 200 Rdlr. Denne kunde Selskabet, efter dets vedtagne Grundsætninger, ikke tilstaae ham; man udsatte Svaret paa dette Punkt, for ei at saare den svage, sengeliggende Mand; og lod ham imidlertid udbetale det Sædvanlige for A. 1800. Elert kom aldrig mere saaledes til Kræfter, at han kunde fortsætte sit Arbeide ud over Bogstavet H. Imidlertid besørgede han dog i sin svage Tilstand Trykningen og Correcturen af Bogstaverne G og H. Det første afleverede han færdig trykt d. 2den Jul. 1801, og indsendte i Sept. s. A. det øvrige af Bogstavet H til Revision. Trykningen fortsattes i dette og følgende Aar; og 2den Deel blev færdig i Slutningen af 1802, omtrent 10 Aar efterat 1ste Bind var færdigt. Saa lidt havde Redacteuren beregnet sine egne Kræfter, og de øvrige Omstændigheder ved dette Foretagende, da han 1792 meente, at i 15 Aar, maaskee endog noget før, kunde hele Værket ventes at være fuldført. Den 2den Jan. 1803 døde Elert i sit 63de Aar.

Med Hensyn til det Oeconomiske medførte dette langsomme Foretagende i øvrigt ikke, saaledes som Kortvæsenet, nogen pecuniair Opoffring, eller i al Fald kun en meget ubetydelig, fra Selskabets Side. Af Kongens Particulier-Casse udbetaltes fremdeles det bevilgede aarlige Bidrag af 500 Rdlr. til Redactionen; Revisionen besørgede Commissionen uden nogen Godtgiørelse; til Trykningen bidrog Selskabet vel en liden Deel, men det Meste af de dertil medgaaende Omkostninger, havde man udfundet den særegne Udvei til at dække, som ovenfor (S. 95) er omtalt; nemlig ved Subskriptionsbidrag af den kongelige Familie, af Statsministre og andre Private, navnligen Kammerh. Suhm. Man skulde vel egentlig have beregnet, hvormeget det eller de Bogstaver, som hver især havde tegnet sig for at ville bekoste trykkede, omtrent vilde udgiøre af hele den danske Ordbog; men man havde i dets Sted anslaaet denne til 26 Bogstaver, og lod Enhver, efter sin Andeel, af et eller flere

Bogstaver, betale $\frac{1}{28}$ af Trykkeomkostningerne for ethvert Bogstav, der blev færdigt. Ja man gik saavidt, at denne Fordring ikke blot blev stillet til de Levende, men paa en besynderlig Maade gjordes gjeldende i Dødsboer,[230]) og det endog i Enkedronningens og Arveprindsens, ja selv hos de Afdødes Arvinger.[231]) Hverken Præsidenten, eller den hofvante og lovkyndige Jacobi, fandt nogen Betænkelighed herved; skjøndt der vel kunde være Tvivl om det passende i at lade Videnskabernes Selskab, uagtet dets Formue maa betragtes som offentlig, i et saadant Tilfælde fremstaae med en Gjeldsfordring af den Art, hvor Kravsrettens Lovlighed efter den Paagjeldendes Død, og fremdeles hos hans Arvinger, af en og anden Retskyndig betragtedes som meget tvivlsom.

---

[230]) I en Erklæring fra Jacobi til Selskabet (1806) hedder det: "Det var fra Begyndelsen aldrig Meningen, at Trykning's-Omkostningerne ved Ordbogen skulde falde Selskabets Casse til Byrde; hvorfor den omhandlede Subskription blev foranstaltet. Jeg har hidtil altid troet, at Forpligtelsen til disse Bidrag var af det Slags, som overgaae paa Arvinger; hvorfor jeg, ved indtræffende Dødsfald af Subskribenter, behørigen har anmeldt denne Selskabets Fordring, hvilken ogsaa af de respective Arvinger er bleven antaget for gyldig, og Betaling paafulgt; undtagen i Sterboet efter afg. General Eickstedt, hvis Bo var insolvent; hvorfor jeg, efter Overlæg med Casse-Commissionen, frafaldt denne Selskabets Fordring, som, under slige Omstændigheder, upassende." Efter Geheimeraad Schack-Rathlous Død indkom Jacobi med sin Fordring paa Betaling for et Bogstav til "Hr. Gehesteð Juul paa Ravnholt," til hvem han af Geheimeraadinde Harthausen var bleven henviist "som Besidder af afg. Geh. Raad Schack-Rathlous Bogsamling."

[231]) Jacobi berettede (i ovenanførte Erklæring), at han efter Enkedronning Juliane Maria's Død den 11te Febr. 1797 anmeldte, paa Selskabets Vegne, at hun havde "vedtaget at bidrage til Ordbogens Trykningsomkostninger for 4 Bogstaver;" hvorpaa Svar fulgte fra Commissarierne i Boet under 26. Febr. 1797. Forbringen blev siden af H. K. H. Arveprinds Frederik betalt, tilligemed hans egen Subskription for to Bogstaver og eet Bogstav for hans afdøde Gemalinde, saaledes i Alt for 7 Bogstaver (eller $\frac{7}{28}$ Dele af det Hele). Den sidste Betaling skeete d. 24de Jan 1803, og beløb sig for Bogstaverne G og H for een Portion til 22 Rd. 3 Mk. 9 Sk., og for 7 til 158 Rdlr. 15 Sk. Man seer heraf at Trykningsomkostningerne for G og H have udgjort omtrent 582 Rdlr. Men ogsaa i Arveprindsens Bo vedblev Jacobi at anmelde Selskabets Fordring, endnu den 12te Febr. 1806.

Oplaget af Ordbogen vilde man, da 2den Deels Trykning skulde begynde, have nedsat, efter Elerts Forslag, fra 1000 til 500 Exemplarer (han holdt dette Antal for tilstrækkeligt, da kun 400 Ex. af 1ste Deel vare afsatte). Herom kunde Committeen ikke blive enig; og da Sagen derfor blev indgivet til hele Selskabet, viste sig her ikke mindre forskiellige Meninger, ligesom der under Sagens Circulation (i Jul. og August 1798) forekom adskillige betænkelige Yttringer af enkelte Medlemmer. Saaledes meente Kierulff og Moldenhawer, at vel var 500 Exemplarer for lidt, naar der alt af 1ste Deel var affat 400; men dog vilde de votere for hiint Antal, "for at de mange Forandringer og Forbedringer, som kunde foretages ved denne Ordbog, jo før jo hellere kunde anbringes i et nyt Oplag." Münter fremsatte endog det Spørgsmaal: om det ikke var bedst, reent at omtrykke 1ste Deel, og udsætte Udgivelsen af de følgende, indtil de Feil og Ufuldkommenheder kunde blive hævede, som man antog der fandtes ved Ordbogen? — Da nu Stemmerne vare meget deelte imellem Antallet af 1000 og 500 Exemplarer, og Adskillige, som et Middeltal havde voteret for 800, bestemte Selskabet sig omsider for det sidste. Herved var i øvrigt endnu den besynderlige Omstændighed at mærke: at Elert ansaae sig, i Følge Selskabets Bestemmelse, at have Eiendomsret til Oplaget af Ordbogen (formodentlig begge Dele); og han bemærkede derfor selv (just ikke til Ære for Værket), at hans Forslag til en Nedsættelse af Oplaget til det Halve vidnede om hans Uegennyttighed, da Ingen kunde hindre ham fra at giøre saameget af det større Oplag til Maculatur, som han vilde. Paa hvilken Grund Elert giorde hiin Paastand (formodentlig en tidligere Overdragelse til Strøm) findes ikke oplyst; men da han (3. Septbr. 1801) indkom med det Andragende, "at Selskabet vilde affiøbe ham eller hans Stervbo det overblevne Oplag af 1ste Bind (750 Exempl.) og Oplaget af 2det Bd. (800 Exempl.) for den halve Værdi": opstod der i Selskabet en, som det synes grundet Tvivl om, at Elert havde nogen lovlig Adkomst til en saadan Fordring. Efter Jacobi's Erklæring svaredes ham: at man vilde tilstaae ham 200 Rdlr. udbetalte, imod Oplagets Udlevering, og Fordelen af hvad der kunde sælges af Ordbogen i de første 6 Maaneder efterat 2den Deel var udkommet, indtil et Antal af 70 Exemplarer. Elert, som endnu paa sit sidste Sygeleie, havde megen Omhu for at forsikkre sig og

sit Bo denne Indtægt, forlangte først 340 Rdlr.; men erklærede sig omsider et Par Maaneder før sin Død (5. Nov. 1802) tilfreds med Selskabets ovenanførte Tilbud. Efter hans Død synes det, at man er kommen paa andre Tanker. Selskabet bifaldt i det mindste (4. Febr. 1803) Casse-Commissionens Betænkning "at Selskabet ei kan befatte sig med afg. Professor **Elerts** Forslag om at affiøbe ham hans Andeel af Oplaget af den danske Ordbog." Om imidlertid de forhen tilbudne 200 Rdlr. ere blevne Stervboet udbetalte, kan, af Mangel paa Regnskaberne, ikke oplyses.

Med Elerts Død og andet Binds Udgivelse indtraadte nogen Standsning i Ordbogsarbeidet, hvis Fortsættelse efter 1803 hører til Beretningen om det følgende Tidsrum. Det af Elert redigerede Bind (Bogstaverne F—H) blev ikke, da det udkom, offentlig bedømt i noget literairt Tidsskrift; tildeels vel, fordi man skyede det dermed forbundne betydelige og møisomme Arbeide. Syv Aar sildigere fremtraadte en med Sproglærdom, Smag og Kritik udrustet Skriftdommer (**P. E. Müller**), der af Omsorg for "Nationens Ære og vor Literaturs Tarv" ansaae sig forpligtet til uden Skaansel at udtale den haarde, men desværre overhovedet sande og retfærdige Dom, som han affagde over Ordbogens anden Deel: "at den er en rudis indigestaque moles, fremmet ved Excerpter, samlede i forskiellige Menneskealdere[232]) af flittige og i visse Fag kyndige Medarbeidere, men hvor den sidste ordnende Haand savnes." [233]) De Mangler i denne Deel, som Recensenten dernæst i det Enkelte, ved en Mængde Exempler, paaviser og beviser, henfører han: 1. til Savnet af en fast Plan, og deraf flydende Inconsequents. I Stedet for at den 1ste Deel f. Ex. langt rigtigere kun optager de mest almindelige techniske og videnskabelige Udtryk, og af danske og norske Almuesord kun enkelte, der forekomme i Skrifter, eller hvormed Bemærkelsen af almeenbrugelige danske Ord kunne oplyses: har man i anden Deel i Flæng optaget en Mængde af de mest specielle techniske og videnskabelige Benævnelser, og endeel Almuesord, baade fra Danmark og Norge;

[232]) Dog kun een, naar Talen er om egentlige Excerpter. Moths og Langebeks Ordbøger kan man ei henregne til disse.

[233]) Kiøbenh. Lærde Efterretn. 1810. S. 87. (Nr. 6. 7. Recensionen fortsættes over Bogstavet J. Nr. 8 og 10).

skiøndt naturligviis uden at nærme sig til nogen Fuldstændighed. 2. Har man ei allene herved villet giøre Ordbogen til "et Slags Polyglot-Lexikon," men ogsaa til et Etymologicum. Man har deri ligesaa lidt kunnet opnaae den Fuldstændighed, hvilken et Arbeide, som det sidstnævnte, kræver, som man har holdt sig til de rette Grændser; og i mange Etymologier har man været uheldig af Mangel paa kritisk Indsigt, Smag og Tact. 3. Hensyn til den classiske og den dannede Sprogbrug er forbigaaet, i det baade forældede, trivielle og vulgaire Udtryk i Mængde ere optagne, uden at give dem Skudsmaal som saadanne. 4. Ordbogen lider ligesaa meget under overflødig Vidtløftighed i en stor Deel Sammensætninger, hvilke det var unødvendt at anføre, som under Mangel paa en Mængde gode Ord, opkomne under den nyere Tids Sprogudvikling. Den fattes ikke blot en stor Deel aldeles gangbare Ord og Talemaader; men "overalt savnes ogsaa de finere Bemærkninger over Ords og Talemaaders forskiellige Betydning og Anvendelse;" og til Forundring finder man, at endogsaa i denne Deel er Sporon bleven ubenyttet. 5. Maa denne Deel af Ordbogen endnu tillægges en Hoved-Mangel, "som her mindst kunde ventes", Uvidenskabelighed, der ikke allene viser sig i "hyppige naturhistoriske Feil og Unøiagtigheder," og i slette Beskrivelser over Gienstande af Naturhistorien og Physiken, men ogsaa i "Mangel paa logisk Præcision, hvorved mangfoldige urigtige Definitioner og Beskrivelser over de forskielligste Gienstande ere blevne foranledigede; og i den meget hyppige Uorden og Unøiagtighed, som finder Sted i at optegne Ordenes afvigende Bemærkelser." — Den skarpe Kritiker har dog endnu forbigaaet, eller ikke nok fremhævet den væsentlige Mangel, som det andet Bind af Ordbogen deler med det første, ligesom med de følgende: at Værket ikke var forberedet ved en tilstrækkelig Benyttelse af ældre og nyere Skrifter (fornemmelig dog de sidste), og derved savnede den Grundvold og Støtte for Sprogbrugen, hvis Uundværlighed den nyere Lexikographie almindeligen har erkiendt, og heller ikke mere kan tilsidesætte eller forsømme at tilegne sig. Det var saameget besynderligere, at da man i Planen til den danske Ordbog havde fastsat, at Johnsons engelske Lexikon skulde tiene den til Mynster,[234])

[234]) Man havde desuden Exemplet af flere andre, netop af videnskabelige Samfund udgivne nationale Ordbøger (f. Ex. det franske Academies Lexikon

efterfulgte man dog ikke denne Lexikograph i et Punkt, hvori han netop udmærkede sig fra saamange tidligere. — Har nu endog den anførte Kritik over Selskabets Ordbog med Strenghed blottet de Mangler ved det andet Bind af Værket, som Redacteurens Egenskaber og den hele Fremgangsmaade ved Arbeidet saa at sige giorde uundgaaelige: saa fordrer den historiske Retfærdighed, at man ikke, saaledes som Recensenten synes tilbøielig til, allene vil giøre Redacteuren ansvarlig for Manglerne. Rec. antager, at Revisionscommissionen enten har havt slet ingen, eller kun en ringe Deel i det andet Binds hele Skikkelse;[235]) den har i det mindste havt en næsten uundgaaelig Deel i den Langsomhed, hvormed dette Bind blev færdigt. Men ingen af de bevarede skriftlige Ytringer af Commissionens Medlemmer, fra Begyndelsen af Elerts Antagelse til Redacteur og hans Indlevering af sit Arbeide, tyder hen paa, at Nogen af "de lærde og skarpsindige Medlemmer" har indseet, eller villet vedgaae, hvor lidet han som Lexikograph vilde være i Stand til at fyldestgiøre videnskabelige Fordringer til en Ordbog, eller hvor lidt et Værk af den Art, der kunde udholde Sprogkritikens nærmere Belysning i Slutningen af det 19de Aarhundrede, var at vente af den hele Plan og ukritiske Fremgangsmaade, hvorefter Ordbogen blev forberedet, redigeret og revideret. — Naar derfor endog P. E. Müller tilsidst,

---

og den italienske Ordbog af Academia della Crusca) som ligeledes ere grundede paa ældre og nyere classiske Forfattere, og berigede med en stor Mængde samlede Skriftsteder. At følge Dictionnaire de l'Académie française, som derimod overhovedet kun benytter Exempler, dannede til Ordenes Bemærkelser af Ordbogens Redacteurer (en Fremgangsmaade, som i øvrigt ogsaa Moth paa sin Maade fulgte): var der slet ikke Tale om, da man, under Deeltagelse af Guldberg, lagde den sidste Plan for Videnskabernes Selskabs Ordbog.

[235]) "Af Revisionscommissionens Medlemmer vare flere døde, og indvortes Grunde forbyde at antage de andre navngivne lærde og skarpsindige Medlemmers kraftige Medvirkning." Lærde Efterr. ovenanf. St. — Man kan snarere sige, at Sammensætningen af Ordbogscommissionen fra 1790 til 1800 for det egentlige lexikographiske Formaal var lidet heldig. Dettes Repræsentanter i Commissionen skulde være Jacobi, O. Th. Thorlacius og Thorkelin. De to sidste vare hertil udygtige; den første forstod sig ikke meget mere paa Lexikographie, end de øvrige, var svagelig og tog sig mere af Cassen, end af Ordbogen.

efter at have oplyst saamange Feil og Mangler ved Ordbogens anden Deel, ikke vil frakiende den at indeholde mange samlede Materialier, der engang ved en Omarbeidelse kunne blive brugbare for et Værk, som var Sproget værdigt, og derfor heller ei vil negte, at dens Udgivelse var til Gavn: saa kan Historien dog ei dølge den uheldige Sandhed, at der ved betydelige Midler og en stor Deel besværligt og tildeels spildt Arbeide i meer end en heel Menneskealder, hidtil ved Selskabets Ordbog ei engang var udrettet, hvad i Begyndelsen af det 18de Aarhundrede, en enkelt Mand, ved rigtig Brug af Medhielperes samlede Materialier, for sin Tid havde giort bedre og med en relativ større Fortieneste af den danske Lexikographie.

IV. Med 1781, da den 1ste Deel udkom, og saaledes omtrent med Jacobis Secretariat, (hvis Forretninger han fra 1796 deelte med P. C. Abildgaard) begyndte den "Nye Samling" af Videnskabernes Selskabs Skrifter, hvis 5te og sidste Deel udkom 1799. Den første Deel indeholder endnu Afhandlinger, oplæste i Selskabet 1778—1780, altsaa i forrige Periode; med den følgende Deel, hvis Indhold er oplæst fra 1781—83, begynder den anden Periodes Arbeider; 3die Deel indeholder Arbeider fra 1783—1788, i hvilket Aar den udkom, og den vidner saaledes om en allerede aftagende Forfatter-Frugtbarhed og Virksomhed. Med denne Deel ophører den nyttige, ofte uundværlige Angivelse af Aaret og Dagen, naar en Afhandling er oplæst; man har maaskee villet undgaae, at giøre den formindskede literaire Virksomhed hvormed Selskabet i 12 Aar kun leverede to Bind af Skrifterne, alt for tydelig; men man har derved berøvet Indholdsfortegnelsen over Selskabets Skrifter en ved mange Leiligheder savnet historisk Notice, som Enhver venter sig at finde, da det særdeles i de physicalske og naturhistoriske Videnskaber, der ere i bestandig omverlende og fremskridende Tilstand, ogsaa kan behøves eller interessere, bestemt at vide Tiden, naar et saadant Bidrag først er bekiendtgiort. Ville vi for Resten undersøge Grunden til den, i Aarene 1790—1800 aftagende literaire Productivitet i Selskabet, da kan den deels søges i flere Medlemmers tiltagende Alder, og i Tabet af Adskillige (fornemmelig i den historiske

Afdeling), der havde hørt til de flittige Forfattere i Selskabet, f. Ex. **Schøning** (1780), **Luxdorph** (1788), **Carstens** (1795), **Suhm** (1798); og af Naturforskerne **O. F. Müller** (1784), **Kratzenstein** (1795), **Strøm** (1797), **Rottbøll** (1797). — Heller ikke bør det lades ubemærket, at den Tid var ikke mere, da Videnskabernes Selskabs Skrifter vare det eneste Giemmested for scientifiske Undersøgelser og Afhandlinger, navnligen i Naturvidenskaberne, eller dette Selskab det eneste Samfund i Danmark, der sysselsatte sig med derhen hørende videnskabelige Arbeider.

I Aaret 1789 stiftedes i Kiøbenhavn et, efter en temmelig betydelig Scala indrettet "Naturhistorieselskab", hvortil den første Plan (d. 10de Sept. 1789) var udgaaet fra Professor **P. C. Abildgaard**, og som i en Generalforsamling d. 7de Jun. 1790 vedtog dets Love. Selskabets Hovedformaal forkyndtes (I. Art. 1) at skulle "gaae ud paa at opdage, samle og beskrive Naturproduc"terne af alle tre Naturens Riger i de danske Stater; saameget "mueligt at behandle dem practisk, at undersøge deres Brugbarhed, "deres nyttige eller skadelige Indflydelse paa de huuslige eller bor"gerlige Næringer, eller det man har kaldt den oeconomiske "Naturkyndighed," (en Bestemmelse som dog ikke blev den herskende i dette Selskabs Skrifter, der snarere have en streng videnskabelig Tendents). Dette Selskabs Virksomhed skulde i øvrigt tillige gaae ud paa at lade holde offentlige Forelæsninger over de vigtigste Dele af Naturvidenskaben, (hvortil en Sum af 600, 800 til 1000 Rdlr. aarlig skulde kunne anvendes), at anlægge et Museum, en botanisk Have og et Bibliothek, at bekoste naturhistoriske Reiser i Fædrelandet, og at udgive en Samling af Skrifter og Afhandlinger, som Selskabets Medlemmer oplæste i dets maanedlige Forsamlinger. Ligesom dette gavnlige Samfund ved dets første Indretning mødte et betydeligt og ualmindeligt Bifald (det talte 1790, da Vedtægterne trykles, et Antal af 266 Medlemmer, af alle Stænder, og deriblandt næsten alle Hovedstadens udmærkede Videnskabsmænd og Embedsmænd; uagtet det ikke ubetydelige aarlige Bidrag af 10 Rbdlr. som Vedtægterne paalagde), saaledes var ogsaa den literaire Virksomhed, som det nye Selskab i de første 5 Aar udfoldede, ikke lidt frugtbar. Fra 1790 til 1810 udkom 6 Octavbind af Naturhistorie-Selskabets Skrifter, der indeholde Bi-

drag næsten af alle den Tids bekiendte, ældre og yngre danske og norske Naturkyndige og Naturforskere; og deriblandt ogsaa af de fleste saadanne, der vare Medlemmer af Videnskabernes Selskab. Hvorledes Naturhistorieselskabet i øvrigt (f. Ex. ved at lønne vor berømte Botaniker Vahl, Chirurgen Schumacher og Andre for at holde Forelæsninger, ved Anlæg af et Naturalmuseum m. m.) virkede efter dets Bestemmelse, hører ikke herhid; men det indsees letteligt, at flere af vort Selskabs Medlemmer, ved at offre det nye Samfund en stor Deel af deres naturvidenskabelige Arbeiders Udbytte, maatte bidrage til at fortynde Indholdet af Vid. Selskabs Skrifter, baade i Quantitet og Qualitet. Man maatte snart blive overbeviist om, at det yngre Selskabs Skrifter udmærkede sig ved mange værdifulde og interessante Afhandlinger, især til den beskrivende Naturhistorie; ligesom at enkelte af de fortrinligste Naturkyndige (særdeles Abildgaard, J. C. Fabricius, O. Fabricius, Rathke, Spengler, H. Strøm og Vahl), der saa godt som allene præsterede flere Binds Indhold, her udviklede en langt større og mere betydende Productivitet, end i Videnskabernes Selskab.[236]) Man veed, at Nyheden har for enhver saadan Indretning en oplivende og fremdrivende Kraft, som med Aarene pleier at aftage. Heller ikke varede det meget længe, før Naturhistorieselskabet sporede denne Virkning af Tiden; og man seer, at hvormeget Bifald endog Selskabet og dets Skrifter fandt, deelte disse den Skiebne med Videnskabernes Selskabs Værker, at Skrifternes Afsætning overhovedet neppe engang dækkede Omkostningerne ved Papiret, hvorpaa de trykkedes, end sige til Trykningen, Tegninger, Kobberstik og andre

[236]) I 4 Aar (1790—94) udgav man 3 Bind eller 6 Hefter, af nye og originale Afhandlinger, med en stor Mængde Kobbertavler. Det 4de Bind, hvoraf Halvdelen brændte 1795, udkom dog 1797 og 98, og 5te Bind 1799 og 1802. Men hermed var den raske Virksomhed til Ende. Abildgaard, Strøm, Wahl, og den bedagede Olbing C. Spengler vare døde; O. Fabricius havde trukket sig tilbage. Rathke var ikke af de meest productive. Vahl derimod, som dog havde Flora danica og andre større Arbeider under Hænder, vedblev til det sidste med uformindsket Iver at arbeide for Naturhistorieselskabet; men udviste den Ligegyldighed og Forsømmelse imod Videnskabernes Selskab, at han ikke leverede et eneste Bidrag til dets Skrifter, skiøndt han allerede 1791 blev Medlem. — Efter 8 Aars Mellemrum udkom 1810 det 6te og sidste Bind af Naturhist. Selsk. Skrifter, med Registere over hele Samlingen.

Udgifter.[237]) Ikke engang et Decennium behøvedes for at føle den Iver, man havde udviklet i at fremme Selskabets Virksomhed, ligesom den Interesse, Publicum ved dets Oprettelse havde viist for denne Stiftelse. Efter 1802, eller maaskee rettest efter 1807, døde Selskabet ubemærket hen; og dets sidste Eftermæle var VI^te Bind (egentlig kun et lille Hefte) af dets Skrifter, som udkom 1810.

Foruden den Afbræk, Videnskabernes Selskabs Skrifter ei kunde andet end lide ved en saa rigelig Afløbskilde for den naturhistoriske Deel af deres Indhold, indtraadte det samme Tilfælde, om endog i mindre Grad, ved det 1794 begyndte, indtil 1807 fortsatte "Physicalsk-oeconomiske og medico-chirurgiske Bibliothek." Endskiøndt dette gode og med Rette agtede Tidsskrift (redigeret først af O. H. Mynster, fra 1799 af C. G. Rafn, og i Aaret 1800 tilkiendt en Understøttelse paa 100 Rdlr. af vort Selskab) overhovedet var af en mindre strengt videnskabelig Charakteer, og for en Deel optog oversatte Bidrag: udstyredes det dog i meer end et Decennium med et ikke ubetydeligt Antal originale physiske, chemiske, physiologiske og naturhistoriske Bidrag, og det for en stor Deel ved Medlemmer af vort Selskab (f. Ex. Abildgaard, Hauch, Herholdt, Rafn, Viborg).

Saaledes lod det sig allerede af den her antydede Grund forklare, hvorfor man ikke tør sige om den nyere Samling af Selskabets Skrifter, og navnligen om disses physisk-naturhistoriske Afdeling, at de i forøget videnskabelig Værdi ere stegne ligesaa meget, som i Afhandlingernes Antal, der i de 5 Bind udgiør ikke mindre end 175, men deriblandt ogsaa mange heel korte. Den anførte Grund kan derimod slet ikke komme i Beregning ved de nyere Skrifters historiske Afdeling; ikke desmindre maa det fremhæves som et Hovedtræk ved den nyere Samlings Charakteer og Indhold, at denne Række af Skrifterne fremviser en paafaldende Formindskning af den historiske Classes skriftlige Activitet i Selskabet. De 17 historiske, antiquariske og statistiske Bidrag (hvoraf endeel ere meget korte), der findes i denne Samlings 5 Bind, vise sig kun som sieldne Undtagelser iblandt det hele Antal af 175 Afhandlinger og Bidrag, som Samlingen indbefatter. Heller ei tør man om de allerfleste af de historiske og antiquariske Bidrag i den nyere Samling sige, at de i Betydning og

[237]) Efter Naturhistorieselskabets Regnskab for Aaret 1792 beløb i dette Aar Udgifterne til Selskabets Skrifter sig i Alt til 668 Rdlr. 5 Mk.: men Indtægten for Salget af Skrifter sig kun til 74½ Rdlr.

videnskabeligt Værd nærme sig til den ældre Samlings Afhandlinger i samme Fag (hvilke af 157 Bidrag, som alle 12 Bind indeholde, udgiøre 48, eller omtrent $\frac{1}{3}$, i Stedet for i den nyere Samling kun omtrent $\frac{1}{11}$ af det hele Antal). Som Undtagelser fra en almindelig Vurdering, hvis Rigtighed neppe kan kaldes i Tvivl, kan vel nævnes nogle enkelte Afhandlinger, meer eller mindre udmærkede blandt de øvrige ved Lærdom og videnskabeligt Udbytte for den historiske Undersøgelse; (saasom **Temlers** om Opfindelsen af Skydegevær og Bøssekrud i Europa; **Carstens** om det norske Vaabens Oprindelse; **Schønings** Fortsættelse af hans Undersøgelse om de Gamles Kundskab til vort Norden; **Suhm** om Chazarerne og om Landene Galizien og Ludomirien; **T. Rothe** om Østersøens forandrede Skikkelse). Men disse tilhøre ogsaa alle saadanne Forfattere, hvis literaire Charakteer og Virksomhed nærmest var beslægtet med den forrige Periode i Selskabets Historie. Det var denne, hvori den historiske Forskning og Kritik oprandt i Danmark med Gram og Langebek, men det 18de Aarhundrede saae ikke mere Nogen, som erstattede Tabet af disse; og der henrandt en lang Række Aar, inden Videnskabernes Selskabs Skrifter kunde fremvise historiske Arbeider af den Vægt og Lærdom, som **Gram's**, **Schøning's** og **Carstens'**.

Derimod viser allerede Antallet af de naturhistoriske (omtr. 51), physiske (24), mathematiske (22) og astronomiske (30) Bidrag i den nyere Samling, at disse Videnskaber baade talte et langt større Antal Dyrkere i Selskabet, end de historiske, theologiske, philologiske og juridiske Disciplinér; og at der iblandt dem kan forudsættes en større Arbeidsomhed, en mere levende Deeltagelse i Selskabets literaire Liv og Virksomhed. At den historiske Afdelings Medlemmer i Løbet af denne Periode deels bortdøde, deels ældedes, er allerede anført; og at flere optagne Medlemmer, som kunde henregnes til denne Afdeling (f. Ex. A. Kall, Thorkelin, Moldenhawer) ikke kunde regnes til de flittige Forfattere; nogle endog, (f. Ex. Kierulf), aldrig leverede noget Bidrag til Selskabets Skrifter, bør ikke lades ubemærket. Men det kan heller ikke forbigaaes, at Selskabet i denne Periode ved den overveiende physiske og practiske Retning, som dets videnskabelige Charakteer og Virken antog, ikke altid var opmærksomt nok, paa at udfylde de Tab, som det efterhaanden led i dets historiske Afdeling; ligesom der ogsaa forekommer enkelte Spor til at man i den danske lærde Verden havde faaet et Slags Mistanke om, at Physikerne havde

faaet en Overvægt i Selskabet, der kunde være vovelig at prøve; og at der i Selskabet udøvedes større Strenghed ved Optagelsen af Medlemmer i den historiske Afdeling, end i den physiske. Adskillige Exempler, som forekomme paa, at bekiendte Lærde og Forfattere (som J. Baden, Balle, Bastholm) frabade sig at komme paa Valg i Selskabet, stadfæste denne Formodning; og et Par Gange vistes der virkelig, ved Forslag til Medlemmer af den historiske Afdeling, en Strenghed i Valghandlingen, der slet ikke stemmer overeens med den Lethed, hvormed physiske og mathematiske Medlemmer bleve optagne.

Med Hensyn paa Indholdet af den naturvidenskabelige Deel af den anden Række af Selskabets Skrifter: da tør vi hverken maale dets Værdi efter nyere Tiders Fremskridt og Rigdom, eller antage at Stoffets Qualitet stod i lige Forhold til dets ikke ubetydelige Mængde. Det er bemærket og meddeelt mig, som Bidrag til de her omhandlede Arbeiders Charakteristik, at blandt de faa naturvidenskabelige Afhandlinger i Selskabets tidligere Skrifter (navnligen disses første Række) havde adskillige en afgiort historisk Charakteer.

"Hertil kan regnes de to Afhandlinger (I. og III. Bd.) af J. "F. Ramus over Nordlysene, og af G. Schøning (VIII. Bd.) "om "Nordlysets Ælde", hvori den sidste viser, at dette Phænomen ogsaa "har været kiendt i Oldtiden, og navnligen af de gamle Nordboer. "Da Nordlyset undertiden i lange Perioder ligesom bliver borte, eller "dog viser sig meget sieldent, havde disse historiske Bidrag en virkelig "Værdi for Naturvidenskaben. En Afhandling om det Lissabonske "Jordskiælvs Udstrækning til Norge (af J. C. Spidberg) har ligele-"des kun sin Værdi af dens historiske Indhold. Adskillige Beretninger "om Biergværkerne i Norge (særdeles Kongsberg) have samme historiske "Charakteer; og give lidet Udbytte for den egentlige Biergværksviden-"skab. Gram, for hvis omfattende Aand næsten ingen Videnskab var "ganske fremmed, har meddeelt en interressant Efterretning om et Til-"fælde, hvor Frosten havde, paa Vinduerne af en stillestaaende Karreet, "dannet et meget nøiagtigt Billede af den ligefor liggende Egn. Gram "borger for Rigtigheden af denne Iagttagelse, som man selv den Dag "idag ikke nøie nok kan forklare; men over hvilken maaskee den nyeste "Tids Opdagelser kunde frembringe noget Lys. — Mere henhørende "til de experimentale Videnskaber er P. Horrebows Afhandling om "Atmosphærens Høide. Forfatteren havde selvstændigt arbeidet over

"denne Gienstand, og lagt en rigtig Beregning til Grund, imedens "mange berømte Lærde endnu fulgte en urigtig. Han havde tillige "ved egne Forsøg bestemt, hvor høit man maatte stige, for at Qviksølvet i Barometeret skulde falde een Linie: men de Berigtigelser, som "dette Slags Beregninger maa underkastes for Varmens Indflydelse, "for Fugtighed i Luften og for Tyngdens Uligheder, vare i hans Tid "endnu ei udtænkte."

"Af **Kratzenstein** indeholder den anden Række af Selskabets "Skrifter endeel physicalske Afhandlinger, som have en stor Mangfol- "dighed af Indhold, og for deres Tid en ikke ubetydelig Interesse og "Værdi. En besynderlig Forandring i Jordlagene paa Møen (VIII. 189), "Dykkerkonsten (IX. 512), en Materie, som ogsaa Professor Hee med "nogen Udførlighed behandlede (VIII. 121—54), Heliometret (IX. 611), "en Feil i de paa hans Tid brugelige Reaumurske Thermometre (X. 329), "den saakaldte vis inertiæ, hvis Betydning han meget godt udvikler "(X. 337), den frastødende Kraft (X. 351), Rambukken, og **Belidor's** "Beregning af dens Virkning (X. 364), Læren om Frictionen i den "circulaire Bevægelse (X. 47). Segner's hydrauliske Maskine (XII. 147). "Øiets achromatiske Beskaffenhed (Ny S. I. 131), Jordens Temperatur, "og sammes Forandring (Ny Saml. I. 303): disse, og flere Materier "have været Gienstand for hans Undersøgelser. Dersom endog ingen "af disse have havt nogen mærkelig Indflydelse i Videnskabernes Histo- "rie, saa vidne de dog ikke blot om Forfatterens Arbeidsomhed som "Medlem i Selskabet, men vise ham heelt igiennem som en selvtæn- "kende og indsigtsfuld Physiker, der overalt er hiemme i sin Tids "Videnskab."

"Nogle af disse Kratzensteins Afhandlinger tilhøre den anden Række "af Skrifterne, og fortiene lige Roes med de ældre, om man endog "ligeledes maa sige, at heller ikke de silldigere Bidrag have deres Fortie- "neste af at have bragt Videnskaben mærkeligt videre. Mere indgri- "bende i Videnskabens fremskridende Gang vare nogle af de Afhand- "linger, der meddeeltes af **A. W. Hauch**; saasom Undersøgelsen om "Vandets Bestanddele (Ny S. IV. 513) og Forsøgene om Würzers "angivne Forvandling af Vandet til Qvælstofgas, m. m. (V. 177). "Hauchs fornemste Forsøg gik ud paa at bekræfte Læren om Vandets "Sammensætning, som i hiin Tid blev angreben fra flere Sider. "Disse Angreb grundede sig for en stor Deel paa Forsøg, hvorved "man vilde have udfundet, at Vand, ledet igiennem gløende Rør, ikke

"saameget gav brændbar Luft, men snarere Qvælluft og Kulsyre. "Hauch viste derimod, at dette Udfald ikkun erholdes, naar man anvender "Rør af porøse Materier, og at et saadant Udfald ikke beroer paa disse "Legemers Natur, men paa Porerne deri; saaledes at man altid vil "faae de af Lavoisier's Theorie fordrede Udfald, naar man indslutter "de porøse Rør i mere uigiennemtrængelige. Han anvendte hertil bl. a. "Guld- og Sølv-Rør, forbi de efter deres Natur ikke virke chemisk "paa Vandet." [238])

"Den paa flere Maader af Søvæsenet og de nautiske Videnskaber "fortiente Admiral P. Løvenørn meddeelte bl. a. i den nye Saml. "af Selskabets Skrifter Bemærkninger om Ebbe og Flod i de danske "Farvande (Ny S. V. 639) og adskillige Afhandlinger om Compasset "og Magnetnaalen. Hans Jagttagelser gik deels ud paa Misviisningen, "deels paa Indvirkningen af Jernet i Skibene paa Magnetnaalen" (hvorhen ogsaa henhørte de Forsøg over en saadan Virkning af større Jernmasser, som han foranledigede).

"Bugge meddeelte, foruden en stor Deel astronomiske Jagtta- "tagelser, adskillige physiske og meteorologiske. Blandt andet bekræftede "han ved gode Observationer i Kiøbenhavn Heberden's Opdagelse, at "Regnen er langt tættere i de lavere Luftegne, end i de høiere. Han "forelagde ogsaa i Selskabet de interessante grønlandske Jagttagelser "af A. Ginge, hvoriblandt nogle bidroge meget til at bekræfte Nord- "lysets store Indflydelse paa Magnetnaalen." Af Lous indeholder "denne Række af Skrifterne adskillige interessante Bidrag; blandt an- "det et vigtigt over Resultaterne af Jagttagelser over Magnetnaalens "Forandringer i Kiøbenhavn, i 54 Aar (1730—1784)."

"En Afhandling af Callisen over en blindfødt Pige, som ved "en Operation fik sit Syn (Ny S. II. 106), giver en god Bekræf- "telse paa den antagne Lære om Opfatningen ved Synet, og viser, at "den Omstændighed, at vi, uagtet Billederne i Øiet staae omvendte, dog "see dem retstaaende, ikke beroer paa en ved Erfaring berigtiget Dom "om Gienstandenes Stilling." [239])

---

[238]) A. V. Hauch har ogsaa behandlet Materien om Vandets Beskaffenhed, som et sammensat Legeme, i en Afhandl. indført i Nyt Bibl. for Physik, Oeconomie, &c. I. S. 117—52. (Overs. paa Tydsk i Scheels Nord. Archiv. II. 2. S. 1—48).

[239]) Efter Meddeling af Hr. Conferentsraad og Professor H. C. Ørsted.

I den beskrivende Naturhistorie er den nye Samling af Selbets Skrifter rigere paa Bidrag, end i de physicalske Disciplinar; og hine besidde vel overhovedet ogsaa mere Interesse og Værdi for Videnskabens Historie, end disse. De zoologiske Bidrag ere de talrigste, og her fremtræder, foruden de før omtalte berømte Navne **O. F. Müller** og **H. Strøm**, ogsaa **Otto Fabricius** som en arbeidsom, omhyggelig og nøiagtig Zoolog, hvis Jagttagelser og Opdagelser i Særdeleshed vare af stor Vigtighed for den grønlandske Fauna, i hvilket Land han som Missionair havde opholdt sig fra 1768—1774. Om dennes, og de øvrige Zoologers Bidrag til bemeldte Samling er følgende meddeelt mig; (s. ovenfor S. 114–16).

"**Otto Fabricius** erhvervede sig ved sin Fauna grönlandica et "europæisk Navn. Man kan heller ikke andet end beundre, at denne "Naturforsker, i en ikke meget lang Tid, ved Siden af andre Arbeider "og Beskiæftigelser af meget forskiellig Natur (f. Ex. hans linguistiske "Arbeider i det grønlandske Sprog) har været i Stand til at udkaste "en saadan Mængde af nøiagtige Dyrbeskrivelser, og samle saa mang- "foldige interessante Jagttagelser over Dyrenes Levemaade, som de, "bemeldte Bog indeholder. Skiønbt han ogsaa leverede meget til Na- "turhistorie-Selskabets Skrifter, ere hans zoologiske Bidrag til Vid. "Selskabs Skrifter temmelig talrige; men de ere for en Deel kun mere "udførlige Beskrivelser af Gienstande, som allerede ere afhandlede i "Fauna grönlandica."

"**M. T. Brünnich** havde tidlig, som Zoolog vakt betydende "Forventninger i og udenfor Danmark; og endnu fortiener bl. a. hans "Beskrivelse over Middelhavets Fiske (Ichthyologia Massiliensis, & "spolia Maris Adriatici Hafn. & Lips. 1768) Opmærksomhed. Hans "Bidrag til Videnskabernes Selskabs Skrifter, der især bestaae i nogle "Beskrivelser over Fiskearter, ere derimod af mindre Betydenhed, end "man vilde have ventet sig dem af Brünnich; tildeels endog saa ube- "tydelige, at de neppe kunne forsvare deres Plads i en saadan Samling. "Da han allerede 1784 af Regieringen blev kaldet til en anden Virke- "kreds i Biergværksfaget, synes han ganske at have opgivet de zoologiske "Studier."

"**Chemnitz** og **Spengler** kan man omtale under eet, da de begge "mere vare Samlere, end Zoologer. Om deres Bidrag til Selskabets "Skrifter gielder omtrent det samme, som er bemærket om de Brün- "nichske; maaskee dog endnu mere hvad **Chemnitz**, end hvad **Spengler**

"angaaer; endskiøndt den første i øvrigt har almindelig erkiendte Fortienester af Malakologien, ved Udgivelsen af sit store og smukke Billedværk. Spenglers zoologiske Afhandlinger i Naturhistorie-Selskabets Skrifter ere meget vigtigere end hans Bidrag til Vidensk. Selskabs Skrifter; og det kan ved denne Leilighed være værd at bemærke, "at flere Forfattere have valgt de sidste til Giemmested for deres ubetydeligste Production. For endnu at nævne et paafaldende Exempel herpaa, da har den frugtbare Skribent **J. C. Fabricius**, hvis Fortienester af Insecternes Systematik ere saa betydelige og almindelig erkiendte, til disse Skrifter leveret et Bidrag paa tre Sider."

De mathematiske Bidrag, som indeholdes i den nyere Samlings 5 Bind, ere hverken mange, eller af en saadan Betydenhed, der fortrinligen kunde udmærke dem i Videnskabens Historie; og de gaae mest ud paa specielle Materier, for en Deel af den anvendte Mathematik, imedens den høiere Geometrie og Analysis dog ogsaa ved enkelte Leiligheder fremviser Prøver paa en heldig videnskabelig Behandling (f. Ex. hos **Tetens** og **Degen**). Efterfølgende Bemærkninger, meddeelte af et sagkyndigt Medlem (Hr. Professor C. Jürgensen), ville bidrage til nærmere at oplyse, hvorledes, saavel i denne, som i foregaaende Periode, denne Videnskab var repræsenteret i Selskabet, og i dets Skrifter:

"For at kunne danne sig en Forestilling om, hvad der i de mathematiske Videnskaber er præsteret af vort Videnskabs-Selskab i dets "første Perioder, eller fra 1742 til 1800, vil det være nødvendigt, "at kaste et Blik paa disse Videnskabers almindelige Udviklingsgang "i samme Tidsrum. Fra den Tid, da **Leibnitz** og **Newton** mod "Slutningen af det 17de Aarh. samtidigen opfandt Differential- og "Integral-Regningen, begynder nemlig en ny Æra for de mathematiske Videnskaber, idet denne Opfindelse saa godt som har skabt den "hele nyere Mathematik og udøvet en giennemgribende Virkning paa "alle dens Anvendelser, ligesom disse igien have virket tilbage paa Videnskabens egen Uddannelse. Ligesom det imidlertid var en speciel "Betragtning, der førte Leibnitz til sin Opfindelse, og ligesom den uden "Tvivl ogsaa hos Newton blev fremkaldt ved de Anvendelser af Mathematiken, der udgiøre Gienstanden for hans berømte Værk: saaledes "vedblev ogsaa dens Behandling en Tidlang, under det 18de Aarhundredes andre berømte Mathematikere, saasom **Huygens**, Brødrene **Bernouilli**, Marquis de l'**Hopital** o. A., at slutte sig til Opløsningen

"af specielle Opgaver, indtil den senere ved **Euler**, og de franske Ma-"thematikere, **d'Alembert, Lagrange, Laplace** o. Fl. opnaaede en selv-"stændig systematisk Udvikling. Det var for en stor Deel mechaniske og "astronomiske Problemer, der havde givet Anledning til Uddannelsen af "den mathematiske Analyse; derfor blev ogsaa den rationelle Mechanik "og den physiske Astronomie til paa samme Tid som Infinitesimal-"Regningen, og uddannedes ved de samme Videnskabsmænds forenede "Virken, paa lignende Maade, ved Overgang fra det Specielle til det "Almindelige."

"Betragte vi nu vort Selskabs mathematiske Virksomhed i det oven-"for angivne Tidsrum, saa ville vi ei — i det mindste i Begyndelsen "af samme — kunne vente os at finde Andet, end Afhandlinger over "e n k e l t e P r o b l e m e r; og det saadanne, der fortrinsviis sluttede "sig til Videnskabens daværende Udviklingsgang. Dette er vel over-"hovedet ogsaa Tilfældet; men deels ere de mathematiske Bidrag i "Skrifterne kun faa, (da vi her forbigaae saavel de a s t r o n o m i s k e "af **Horrebow**, **Hee**, **Lous** og **Bugge**, som de physiske af **Krat-"zenstein** o. A.), deels er det, efter deres Beskaffenhed med Hensyn "til Analysens Uddannelse i det Hele, kun ganske enkelte Forfattere, om "hvilke det med nogen Bestemthed lader sig afgiøre, i hvilken Grad de have "tilegnet sig Videnskabens Standpunkt paa deres Tid. Dengang Sel-"skabet begyndte sin Virksomhed, var der iblandt dets Medlemmer kun "een Mathematiker, nemlig **Joach. F. Ramus**, Professor i Philo-"sophie og Mathematik ved Universitetet; men der findes af ham i den "ældste Samling Intet mathematisk, men kun en Afhandling om Nord-"lyset, der indeholder deels Iagttagelser, deels Beretning om, hvorledes "dette Phænomen til forskiellige Tider har været forklaret. Senere "forefindes en astronomisk Afhandling af Ole Rømers Elev, **P. Horre-"bow** den ældre, [240]) om Fixstiernernes Aberrationer, et Arbeide, der

---

[240]) Denne fortiente, ogsaa ved sine Levnetsomstændigheder mærkværdige Mathematiker og Astronom var født i Løgstør 1679, hvor hans Fader, Niels Pedersen, var en fattig Fisker. Han kom i sit 17de Aar, imod sine Forældres Villie, i Aalborg Skole, blev Student 1703, arbeidede i fire Aar under **Rømer** paa hans Observatorium, og tog i den Tid theologisk Examen; men maatte for Fattigdoms Skyld blive Huuslærer hos Griffenfelds Dattersøns, Baron **Fr. Krags** Sønner, indtil han i A. 1711 kom tilbage til Kiøbenhavn, og opnaaede en Bestilling som Accisefkriver. 1714 søgte han Frederik IV. om det mathematiske Professorat, og opnaaede det, efterat

"maaskee, i Forening med Forf.'s Clavis astronomiæ, som findes i hans "Værker 1ste Deel, Kbh. 1740, kunde tiene til at bestemme det Stand-"punkt, hvorpaa han stod med Hensyn til Forklaringen af de astro-"nomiske Phænomener; og navnligen viser det sidstnævnte Værk, at han "rimeligviis har hørt til de ikke saa faa Mathematikere paa den Tid, "der endnu ikke havde sat sig ind i, eller dog i alt Fald ikke fuldstændig "opfattet den Newtonske Theorie."

"Langt mere er dette derimod Tilfældet med Professor J. Kraft "i Sorøe, som desuden har giort sig bekiendt ved sine Forelæs-"ninger over Mechaniken, et Arbeide, der i sin Tid vandt almin-"delig og fortient Erkiendelse. Han har uden Tvivl opfattet den ma-"thematiske Videnskab i dens Heelhed, saaledes som den var paa hans "Tid, og vilde rimeligviis have virket endeel mere for dens Udvik-"ling, hvis han havde levet under andre Forhold, eller i en mindre "isoleret Stilling. I den rene Mathematik har han leveret to Afhand-"linger om de algebraiske Ligninger (V. p. 303 og 324), som, endskiøndt "de gaae ud paa temmelig specielle Undersøgelser, dog ikke ere uden "Sammenhæng med Videnskabens daværende Udviklingsgang i det "Hele. Men langt vigtigere er uden Tvivl den 1747 i Selskabet op-"læste Afhandling af Kraft (III. p. 213), under Titel af: "Betænk-"ninger over Newtons og Cartesii Systemata, tilligemed nye An-"mærkninger over Lyset." Denne Afhandling fremkom nemlig paa en "Tid, da der endnu kunde være Tale om Uvished i Henseende til "Antageligheden af den Newtonske Gravitationslov, som almindelig "Lov for Planetsystemets Bevægelse; og den gaaer ud paa at bevise "det Newtonske Systems Fortrin for den Cartesianske Hypothese om "Hvirvlerne, nemlig at alle Planeterne førtes om Solen af en Strøm,

have disputeret, skiøndt ikke uden Vanskeligheder og Chicaner fra Universitetets Side, som han oplyser i en diærv og skarp Skrivelse til Consistorium, af 21. Jul. 1714. (Giesfings Jubellær. II. 1. S. 203—209.) Han practiserede tillige (1719—25) som Medicus, og blev i dette Aar Doctor Medicinæ. Han havde ogsaa udenlands et anseet Navn, og blev Medlem af Videnskabernes Academier i Paris og Berlin. I Branden 1728 mistede han, tilligemed Alt hvad han eiede, sine Bøger og Manuskripter, og maatte med Hustru og 10 Børn, halvnøgne, flygte af det brændende Huus; men det nedslog ikke hans Mod; han var endnu efter den Tid virksom i mange Aar, udgav 1740—41 sine samlede mathematiske Skrifter paa Latin i 3 Qvartbind, og døde først 1764, i en Alder af 85 Aar. Forf. Anm.

"der bevægedes fra Vest til Øst, og hvis Virkning udgik fra So-"lens Omdreining om sin Axe. Efter en almindelig Undersøgelse over "det Utilfredsstillende i det Cartesiske Verdenssystem, fremsatte Forf. i "analytisk Form den mathematiske Betragtning, der af de Keplerske Be-"regninger af Tycho Brahes og af Keplers egne Observationer udleder "Beskaffenheden af den Kraft, der bevæger Planeterne, og omvendt, "hvori den væsentligste Bekræftelse af det Newtonske System, nemlig "dets fuldkomne Overeensstemmelse med Erfaringen, i Forening med "dets paafaldende Simpelhed, ligger. De tilføiede Bemærkninger om "Lyset, der iøvrigt ere af mindre Omfang, gaae ud paa at sætte "dets Theorie i Forbindelse med Attractionslæren, og vise en saadan "Hypotheses Fortrin for den Cartesianske Lære om Lyset."

"Om de øvrige Forfattere, der i denne Periode have leveret "Bidrag, henhørende til Mathematiken, og hvad dermed staaer i For-"bindelse, er, med Undtagelse af Lector Arentz, ikke meget at sige. Af "denne Forfatter findes i 12te Bind p. 159 en Afhandling, der gaaer ud "paa at vise Umuligheden af, at nogen mathematisk Størrelse kan være "virkelig uendelig; ligesom en følgende Afhandl. af samme Forf. p. 247 "søger af mathematiske Grunde at godtgiøre Umuligheden af, at Verden "kan være uendelig, enten i Henseende til Rummet, eller Tiden. Det "var naturligt, at Begrebet om uendelige Størrelser giordes til Gien-"stand for Undersøgelser netop paa en Tid, da Differential- og Inte-"gral-Regningen, der hviler paa dette Begreb, var i sin første Udvik-"ling; og begge disse Afhandlinger, navnlig den første, kan man ikke "nægte det Vidnesbyrd, at de indeholde endeel, der baade er klart frem-"sat, og i sig selv af ikke ringe Interesse. Noget udførligere herom "vilde paa dette Sted ikke være paa sin Plads; men det vilde uden "Tvivl endnu ikke være uden videnskabeligt Udbytte, at sammenligne "hvad denne Forfatter har meddeelt om den virkelige Endelighed af det, "som i Mathematiken bærer Navn af Uendeligt, med det, som herom "læres i den nyere Philosophie."

"I den nyere Samling af Selskabets Skrifter (1781—1799) "findes endnu en tredie Afhandling af Arentz (I. p. 586), der gaaer "ud paa at bringe et af Videnskabens Grundbegreber til større Ty-"delighed; nemlig Begrebet om positive og negative Stør-"relser, en Afhandling, der uden Tvivl endnu vil kunne hævde sin "Plads; thi uagtet saameget er strevet efter den Tid om bemeldte

"Gjenstand, maae vi dog tilstaae, at den endnu ikke sielden findes "uheldigt fremsat i Lærebøgerne."

"De øvrige mathematiske Bidrag i denne Samling ere Monogra"phier, hvis videnskabelige Betydenhed ikke er stor. En analytisk Af"handling af **Tetens** om Integrationen af en vis Classe af Diffe"rentialer (Ny S. III. p. 498) er maaskee det væsentligste blandt disse. "Denne Afhandling er iøvrigt, som Tilfældet har været med en Mængde "mathematiske Undersøgelser, foranlediget ved en speciel Anvendelse, nem"lig ved Betragtninger over Mortaliteten, en Gjenstand, hvormed "Forfatteren af det almindelig bekiendte Værk "Anleitung zur Berech"nung der Leibrenten und Anwartschaften" nødvendigen maatte være for"trolig. Foruden denne findes her af samme Forfatter endnu to "Afhandlinger (Ny S. V. p. 116, 253), henhørende til Probabilitets"regningen og den combinatoriske Analytik, Gjenstande, der, som man "seer, staae i nær Forbindelse med hine practiske Anvendelser, hvorom "**Tetens**'s Virksomhed som videnskabelig Mathematiker fornemmelig har "dreiet sig, og endelig (Ny S. IV. p. 310) en Afhandling "om Anvendelsen "af synkende Fonds." Af Landmaalingsconducteur **N. Morville** fore"kommer et Par reent mathematiske Afhandlinger, henhørende til Æqva"tionstheorien (Ny S. I. p. 606 og II. p. 184), een, henhørende til "Elementerne af Differentialregningen, samt endeel, henhørende til "den oeconomiske Landmaaling. Men disse, saavelsom denne Samlings "øvrige, deels reent mathematiske, deels forskiellige Anvendelser an"gaaende Afhandlinger, — saasom af Landmaaler **C. Wessel** om Direc"tionens analytiske Betegning (Ny S. V. p. 469), af **Degen**, Bidrag til "Æqvationernes Theorie (V. p. 572), af **Geuß** om Beregningen af Mures "Styrke (II. p. 379) og af **Høyer** om at maale Skibes Krængninger og "Svingningsbuer (V. p. 415) — ere for specielle til videre at omtales."

Foruden de øvrige mathematiske Afhandlinger, indeholder den nyere Samling en betydelig Mængde a s t r o n o m i s k e og nogle meteorologiske og physicalske Bidrag af den i sin Videnskab utrættelig arbeidsomme **Bugge**. Hans Navn og Fortienester som Astronom vare i hans Levetid ligesaa almindelig erkiendte i og udenfor Fædrelandet, som hans Bestræbelser, i Egenskab af offentlig Lærer ved Universitetet, for at giøre sine Veiledninger til mathematisk og astronomisk Kundskab frugtbringende og modtagelig for de Studerende, vare heldige og roesværdige. Den Agtelse han erhvervede sig i Lande, hvor Astronomien blomstrede i saa udmærket en Grad,

som i Frankrige og England, er et Vidnesbyrd mere om hans Duelighed og om hans Arbeiders og Jagttagelsers Værdi. Det kan ikke tilkomme Forfatteren af nærværende historiske Beretning, nærmere at omtale disse Arbeider af Bugge, for saavidt de ere optagne i Selskabets Skrifter, hvor de især i den nyere Samling, som vi her have for Øie, vare talrige og af mangfoldigt Indhold; og heller ikke seer jeg mig i Stand til, ved Andres Bidrag, at kunne meddele nogen nøiere og mere speciel Udsigt og Bedømmelse over Bugges mange, i bemeldte Samling meddeelte astronomisk-mathematiske Afhandlinger og Observationer. Jeg vil kun i Særdeleshed nævne een af disse ("En ny Prøve paa de danske geographiske Carters Nøiagtighed, ved Længdens Bestemmelse af Værsløv i Siælland med et Chronometer": Ny S. IV. S. 583—608) fordi den frembyder et interessant Factum til Bekræftelsen af de siællandske Landkorts geographiske Paalidelighed. Ved at foretage en Længde-Observation med et af de bedste Chronometre, som paa den Tid kunde haves (af Emerys Construction), for at bestemme Beliggenheden af Landsbyen Værsløv i Skippinge Herred, kom Bugge til det Resultat, at Forskiellen imellem den paa Kortet efter de trigonometriske Operationer angivne Beliggenhed af denne Landsby og Stedets Længde, saaledes som den befandtes ved astronomiske Observationer og ved Brugen af Chronometret, ikkun var 0.165 Secund i Tid, og 2.475 Sec., eller med et rundt Tal 2½ Secund i Bue. Hvad Bugge til Slutning (S. 606) yttrer om vore Landkorts Beskaffenhed, kan jeg ikke andet end her meddele, til videre Bekræftelse af hvad ovenfor er sagt om samme, og om den danske geographiske Landmaalings daværende Standpunkt:

"I Henseende til vore geographiske Carter, da seer man, med hvilken "beundringsværdig Nøiagtighed Længden af Viersløv (Værsløv), beregnet "efter trigonometriske Operationer og efter Opmaaling paa Jordens "Overflade, stemmer overeens med Længden, bestemt efter Chronometret og "astronomiske Observationer paa Solen og dens Middeltid. Dette er altsaa "en ny Prøve og Verification paa de danske geographiske Carters Nøiag-"tighed. Det er et vigtigt Argument, at en Landsby, tagen paa Slump, "i de danske Carter ligger, i Henseende til sin Længde, ligesaa nøiagtigt "og rigtigt, som de fleste store og betydelige Stæder paa andre Carter." [241])

[241]) Upaatvivlelig havde det været meget ønskeligt, at lignende astronomiske Chronometer-Prøver vare foretagne paa flere Punkter i de danske

"Nytten af vore geographiske Carter kan vel ingen "kalde i Tvivl. Ved mange Leiligheder have de giort betydelig Tie- "neste. Ved det Kongelige Rentekammer har man brugt dem til Sko- "ledistricters Indretning, Landeveies Anlæg og Forkortning, Amternes "bedre Inddeling, og ved mange andre Leiligheder, hvor nøiagtig Kiend- "skab om Stædernes rigtige Beliggenhed og Landets Størrelse ei kan "undværes. Ved den kongelige Marine har man brugt deels de tri- "gonometriske Opmaalinger, deels Søkysternes, som en sikker Grund- "vold, hvorpaa man har bygget vore Farvandes omstændelige Opmaa- "linger og Grundenes rigtige Anlæg. — Selskabet har nu (1793) i "30 Aar ei allene bestyret, men endog af sin Fond understøttet de geo- "graphiske Opmaalinger, paa det at de kunde gaae frem med desto "stærkere Skridt. Efterat vi saameget have nærmet os til Maalet, og "de 3 Fierdedele af Danmark ere opmaalte og udgivne, vil Selskabet "vel ei indskrænke, men snarere paa den kraftigste Maade, endog af "sin Fond, understøtte videre Opmaalinger, dersom Omstændighederne "skulde giøre det fornødent." o. s. v.

Inden jeg forlader den her omhandlede nyere eller anden Række af Selskabets Skrifter, (hvis Udgivelse i øvrigt ogsaa i denne Periode, hvad det Mechaniske angaaer, paahvilede Secretairen, saa- ledes dog, at enhver Forfatter selv giennemgik og corrigerede sine Bidrag) kan det endnu bemærkes, at ligesom tilforn en Samling af Selskabets historiske Afhandlinger, saavel af den ældre, som af den nyere Samling, var udgivet paa Tydsk af Professor Heinze (ovenf. S. 45): saaledes fandt en herværende Boghandler (F. Brummer) Anledning til at paatage sig Forlaget af en tydsk Over- sættelse af et Udvalg af de physiske, chemiske, naturhistoriske og ma- thematiske Afhandlinger i den nyere Samling. Da Brummer henvendte sig til Selskabet med Ansøgning om Understøttelse til dette Foretagende, bevilgede det (20. Jan. 1798) Udlaanet af Kobber- pladerne til bemeldte Afhandlinger, og en Subskription paa 100

Provindser, og navnligen i Jylland, for ogsaa at komme til ydreligere Vished om den geographiske Nøiagtighed af Kortene over de øvrige Pro- vindser udenfor Siælland. Bugge foreslaaer selv (a. St. p. 607) at foretage en Reise med et Chronometer langs med de jydske Kyster, for at bestemme Længden af Tønningen, Ribe, Fredericia, Aar- huus, Hals og Skagen. Det er ikke let at begribe, hvorfor et saa nyttigt og libet bekosteligt Forslag ikke blev udført.

Exemplarer af de to første Bind af Samlingen; dog ikke over et Beløb af 100 Rdlr. for hvert Bind; og paa 50 Exemplarer af ethvert følgende Bind. Oversættelsen besørgedes af Professor P. Scheel og Dr. C. F. Degen, og der udkom 4 Hefter, eller to Bind af denne Samling.[242]) Det havde ligeledes flere Gange, i en tidligere Periode, da Selskabet antog at have et Slags Eiendomsret til de ved Præmier belønnede Afhandlinger, været paatænkt, at udgive Selskabets Priisskrifter, eller saamange deraf, som man ikke overlod Forfatterne, efter deres Ønske, selv at besørge udgivne. Med Understøttelse af Selskabet til Kobberpladernes Stikning udgav Boghandler Gyldendal: "Abhandlungen, die von der Königlichen dänischen Gesellschaft den Preis erhalten haben." 1ste Sammlung, Kopenh. 1781. (126 S. 4., med 4 Kobbert.) Af de 4 Afhandlinger, som denne Samling, der blev den første og eneste, indeholder, ere et Par dog ikke Priisskrifter, men til Selskabet indsendte Afhandlinger.

Foruden Løvenørns Beretning om Søtoget til Prøve af de Armandske Længdeuhre, som bekostedes af Selskabet, (S. 190) og de ovenfor nævnte Arbeider af Landinspecteur S. Bruun, som udkom med dets Understøttelse, bekostede det i denne Periode Trykningen af J. Olaffens vigtige Priisskrift: "Om Nordens gamle Digtekonst, dens Grundregler, Versarter, Sprog og Foredragsmaade." (Kbh. 1786. 256 S. 4to, foruden et islandsk Glossarium til Bogen.) Saamegen Fortieneste Selskabet havde ved at understøtte dette lærde og classiske Arbeides Udgivelse: saa meget maa det beklages, at det ikke var ligesaa heldigt i Henseende til et andet Arbeide af samme Forfatter (Supplementerne til Ihres Glossarium), som nedenfor vil komme til Omtale.

Endelig kan her endnu, Selskabets Skrifter vedkommende, berettes, at man, efterat 5te Bind af disses nye eller anden Samling var færdigt, den 1ste Novbr. 1799 besluttede at overdrage Assessor Rafn Bestyrelsen af Skrifternes Trykning, og at de fra Begyndelsen af A. 1800 skulde udgives med nye Titler (eller i

---

[242]) "Abhandlungen, physicalische, chemische, naturhistorische und mathematische, aus der neuen Sammlung der Schriften der kön. dän. Gesellsch. der Wiss., übers. von P. Scheel und C. F. Degen." 1. 2. Bd. Coperh. 1798—1803.

en ny Samling), dog efter nærmere Forslag. I Mødet den 6te Dec. 1799 tog man, efter Rafn's Forslag, den Beslutning: *at Selskabets Skrifter herefter skulde trykkes med latinske Bogstaver.* Grundene til denne Forandring findes ikke angivne; men den sande Grund erfare vi af et Brev fra Rafn til Abildgaard. Den bekiendte Bogtrykker K. H. Seidelin havde sat sig i Hovedet, at ville fortrænge den danske, saakaldte gothiske Tryk af dens 300-aarige Brug her i Landet. Han forsynede sit (fra 1797) ny-indrettede Bogtrykkeri fortrinligen med latinsk eller saakaldet antiqua Skrift, og trykkede saameget som han kunde, med denne Skrift. Ved Assessor Rafn, med hvem han stod i venskabeligt Forhold, lod han indgive Prøver af forskiellige latinske Typer i hans Officin, og lod foreslaae, at Videnskabernes Selskab vilde overdrage ham dets Skrifters Trykning. Hans Forslag blev understøttet og anbefalet af Rafn; og det var saaledes egentlig K. H. Seidelin, der fik indført en Nyhed, hvorved man, af den vel bekiendte Grund, at Folk hos os høist ugierne læse danske Bøger, trykte med latinske Typer,[243]) har bidraget ikke lidet til endnu mere at formindske det indskrænkede Publicum, som Selskabets Skrifter i det 19de Aarhundrede har fundet. At man, i Mangel af andre Grunde, stundom har anført den Skingrund: at der ved den forandrede Tryk var taget Hensyn til *udenlandske* Læseres Tarv og Beqvemmelighed, er noget, der ved mindste Eftertanke falder bort. Skrifterne udgives i det danske Sprog, følgelig næsten allene for *indenlandske* Læsere. De enkelte Læsere, Skrifterne kunne finde i Tydskland og Sverrige, have ingen forøget Vanskelighed ved den gothiske

243) K. H. Seidelin vilde ogsaa, at man skulde læse det 1803 begyndte, af ham redigerede Dagblad "*Dagen*" trykket med Antiqua; men han maatte efter nogle Aar, for sin Fordeels Skyld, opgive dette. I et andet Blad, som han udgav, "Politievennen", vovede han sig fra Begyndelsen af ikke til at indføre den fremmede Tryk. Han anskaffede ogsaa, for ikke ganske at mangle nye gothiske Typer, den af Bogtrykker og Skriftstøber Unger i Berlin indførte, og efter ham benævnte Skrift, der egentlig endnu mere nærmer sig Middelalderens. Men uagtet dennes virkelig smukke og læselige Charakteer, kunde den hverken i Tydskland finde ret Indgang, eller i Danmark komme i Brug udenfor det Seidelinske Officin; og Eierens Caprice og Fordom imod de danske Typer skadede ham overhovedet saameget, at han ikke kom til at trykke ret mange Bøger udenfor hans eget Forlag.

Tryk; at vælge den latinske for Franske, Englændere, Italienere, Spaniere, o. s. v., som ikke læse Dansk, vilde være en absurd Tanke, og det ovenanførte Paastud var i A. 1800, da Bøger i det danske Sprog endnu langt mindre ændsedes eller læstes udenfor Skandinavien, end nogle Decennier sildigere, dobbelt tomt og ugrundet.

Tvende Omstændigheder høre desuden til Historien af Selskabets Skrifter, som vi her have en beqvem Anledning til at omtale, endskiøndt den ene egentlig indfalder i Begyndelsen af tredie Periode. — Det indtraf i det Hele høist sieldent, at udenlandske Medlemmer indsendte videnskabelige Bidrag, med den Bestemmelse, at optages i Selskabets Skrifter. I hele den anden, eller nyere Samling af disse forekommer saaledes ikke et eneste saadant Bidrag. I A. 1799 havde imidlertid Hofraad Tychsen i Rostock (som d. 19de Jan. 1798 var optaget til Medlem) indsendt en Afhandling til Selskabet over en phoeniciisk Indskrift paa en maltesisk Mynt, der sendtes til den historiske Classes Betænkning. Classen erklærede sig for Bidragets Optagelse i Skrifterne, men imod Abildgaards Forslag, at indrykke det i Originalsproget; navnligen stemte Kall, Thorlacius, Moldenhawer, Thorkelin og Kierulf for det danske Sprog. Selskabet besluttede i Følge heraf (d. 7de Sept. 1799) at Tychsens Afhandling skulde oversættes paa Dansk; og det bekræftede saaledes, hvad allerede engang længe tilforn ved en lignende Leilighed var vedtaget. (s. ovenfor S. 41.)

Efterat i A. 1800 Trykningen af den tredie Række af Selskabets Skrifter, som vi komme til nærmere at omtale i næste Periode, var begyndt, vedtog Selskabet: at ved Slutningen af ethvert Bind af Skrifterne skulde indrykkes en Fortegnelse over de Bøger, Landkort, Naturalier, Medailler, Modeller, m. m. som vare indsendte og skienkede til Selskabet siden det sidste Bind af Skrifterne var udkommet. (8. Mai 1801). Denne Selskabets Beslutning blev imidlertid ligesaa lidt udført i første Bind af Skrifternes tredie Række, som den siden er efterkommet; og heller ikke findes, at Præses eller noget Medlem senere har paatalt denne Forsømmelse af Secretairen (Bugge). Ligesaa lidt blev en anden, skiøndt mindre betydende Beslutning, Skrifternes Udvortes vedkommende, som Selskabet tog d. 19de Dec. 1800, nogensinde udført, fordi Abildgaard kort efter døde. Man fandt, at den Titelvignet, som var brugt til de nye Skrifters 5 Bind, var ganske

udslidt; og Selskabet bestemte, at en ny Vignet skulde stikkes "om muligt mere simpel og i bedre Smag, end den forrige." [245])

V. Det var i den anden Periode af Selskabets Tilværelse (eller i de sidste to Decennier af det 18de Aarhundrede og Overgangen til det 19de), at dets videnskabelige Liv og Virksomhed tog en mere udvidet, mere til de physiske og practiske Discipliner henvendt Retning. Ved denne kom Selskabet, baade ved dets udsatte Priismaterier, og ved Optagelse af udenlandske Medlemmer, i mere Berøring, end tilforn, med den videnskabelige Verden udenfor Fædrelandet; ligesom det tillige, ved den erhvervede Anseelse og Auctoritet, som et Samfund, der i sit Skiød forenede de fleste af Landets fortrinligste og dygtigste Videnskabsmænd i alle practiske Fag, ei kunde andet end blive raadspurgt i flere offentlige Sager, hvor det kom an paa videnskabelige Undersøgelser og Forskninger. Dette var saameget mere naturligt, som det Slags videnskabelige Studier og Kundskaber, hvorpaa det her kom an, paa den Tid endnu vare ulige mindre udbredte, saavel hos den saakaldte studerede Deel af Nationen overhovedet, som hos practiske Embedsmænd, end de ere blevne det, i Særdeleshed i Løbet af det 19de Aarhundrede. Jeg har ovenfor omhandlet et saadant Tilfælde, af betydende Vigtighed for Marinen og Skibsfarten overhovedet, (de Armandske Sø-Uhre); uden at dølge, at de endelige Resultater af Erfaringen i dette Tilfælde vare langt fra at svare til de Forventninger, som gientagne videnskabelige Prøver og Undersøgelser i Begyndelsen syntes at love. Jeg vil her endnu nævne flere af de betydeligere Gienstande og Foretagender, hvori Selskabet, middelbart eller umiddelbart, har deeltaget, eller som det ved Understøttelse har bidraget til at fremme, under den anden Periode af dets Historie. Det vil imidlertid, jo længere denne skrider frem, blive mere nødvendigt, at indskrænke sig til Sager af mere Betydenhed, eller saadanne, der i det mindste af en eller anden historisk Grund, kunne fortiene at omtales. Uden ganske strengt at følge den chronologiske Orden, kan det være passende,

[244]) Dette er af Abildgaard tilføiet i Protocollen, uagtet hans egen Broder havde giort Tegningen til den gamle Vignet, der upaatvivlelig giver nogen Anledning til det yttrede Ønske.

at bringe de Gienstande sammen, der omtrent have eensartet Natur og Beskaffenhed.

Adskillige astronomiske Observationer udenfor Danmark have i denne Periode staaet under Selskabets Tilsyn. Saaledes udnævnede Kongen 1779 Studiosus Rasmus Lievog til astronomisk Observator paa Island, "under Videnskabernes Selskabs Direction, og under Indseende af Stiftamtmanden der paa Landet" (Thodal). Han skulde aarligen til Selskabet indsende en Gienpart af sin Observationsprotocoll; i hvilken Anledning han under 21. April 1779 erholdt en kongelig Instruction, hvori ham blev tillagt 100 Rdlr. om Aaret, samt Gaarden "Lambhuus" ved Besseſtad til fri Beboelse, og til Indretning af det fornødne Observatorium. Bugge gav Lievog efter 9 Aars Forløb (d. 4de April 1788) det fordeelagtigste Vidnesbyrd for hans aarligen indsendte gode Observationer, som tildeels ere indførte i Selskabets Skrifter, og anbefalede Selskabet at indstille ham til et aarligt Tillæg af 100 Rdlr.

Man havde ogsaa, efter Pater Hell's Anmodning og Anbefaling, da denne 1769 paa Vardøhuus havde observeret Planeten Venus' Gang forbi Solskiven, ladet det af ham indrettede og benyttede Observatorium vedligeholde, og først 1774 opsendt Professor Bützow, (der 1769 ledsagede P. Horrebow jun. til Nordlandene, for ogsaa der at observere Venus) til Observator paa Vardøhuus, "hvortil Etatsraad C. Horrebow fik Grev Thott persuaderet." Men da Bützow's til Vid. Selskab indsendte Observationer, som Kratzenstein siger, "viste at han intet duede dertil," lod man ham efter nogle Aars Forløb reise ned igien, og beskikkede derpaa en Landmaaler Giørup til Observator paa Vardøhuus. Denne indsendte vel i de første Aar nogle faa Jagttagelser til Selskabet; men blev der siden endeel Aar og trak Gage, uden at giøre mindste Nytte, da han i Aarene 1780—1788 aldeles intet indsendte. I sidstnævnte Aar havde Giørup endelig forladt Stedet, og efterladt sig nogle Casser med Instrumenter; hvorpaa Commandanten Major Segelke, indtil videre tog Observatoriet og Observators Værelser i Brug. Selskabets Betænkning blev nu forlangt, og baade Bugge og Kratzenstein erklærede: at Observationerne paa Vardøhuus, siden Hell var der, ikke havde været til mindste Nytte; ligesom Bugge tilføiede, at Stedet overhovedet af naturlige Aarsager er ganske uskikket til, i Længden der at bevare Instrumenter og foretage astronomiske

Observationer, hvortil der i den største Deel af Aaret ikke er Leilighed. — Derimod havde den 1786 ansatte Præst ved Zions Menighed i Tranquebar, Hr. H. Engelhart,[245]) som selv havde ladet det derværende Observatorium istandsætte, 1789 indsendt nogle astronomiske Jagttagelser fra dette Sted, hvilke Bugge erklærede for meget gode; ligesom han kiendte Engelhart som "en duelig og flittig Observator, der fortiente Selskabets Anbefaling."

Generaltoldkammeret havde fundet Anledning til at ønske en forbedret Indretning af de Maalestokke, der anvendes til Udmaaling af Tønder og Fade, hvori flydende Varer føres, eller den saakaldte diagonale Rudestok, og anmodede under 3. Sept. 1791 Selskabet om at udsætte dets Præmie (hvilken Kammeret siden fordoblede) for den, "som udfandt og beskrev den simpelste, varigste og nøiagtigste Rudestok til Brug i daglig Haandtering;" i Fald Selskabet ikke selv kunde paavise en saadan, der allerede var opfunden. Efterat have sendt denne Sag til Mathematikernes Erklæring, og modtaget Betænkninger fra Kratzenstein og Bugge, svarede Selskabet (16. Oct. 1791): at der efter dets Formening ikke var Grund til at udsætte nogen Præmie for en ny Rudestok, da Universitetet allerede to Gange tilforn efter Forlangende havde ladet denne Sag undersøge, hvilket Hverv sidste Gang (1789) var blevet overdraget til Bugge og Wøldike. Disse vare komne til det Resultat, at den saakaldte cylindriske eller cubiske Rudestok, ved hvis Anvendelse man multiplicerer Middeltallet af Fadets Midte og Bund med dets Længde, hvilket Slags Rudestok hidtil egentlig allene har været Gienstand for mathematisk Granskning, upaatvivlelig var nøi-

[245]) Efter Bugges Anbefaling, saavel for Manden, ("han har som Student med alvorlig Flid lagt sig efter de mathematiske Videnskaber, og deri giort en ikke ubetydelig Fremgang," som for Sagen: ("det vil upaatvivlelig blive mærkværdigt for Fremmede, og interessant for Videnskaben, at erholde astronomiske Observationer fra en Verdensdeel, hvor ingen Astronom hidtil har havt stadig Bopæl") erholdt Engelhart paa kongelig Bekostning et Sæt astronomiske Instrumenter med sig til Tranquebar, bestaaende af et Uhr, et Transit-Instrument, en astronomisk Cirkel, og meteorologiske Instrumenter. En Instruction blev ogsaa medgivet ham som Observator, og Bugge anbefalede ham (1. Dec. 1786) til at erholde den anførte aarlige Understøttelse af 100 Rdlr., i hvilken Anledning Cancelliet havde forlangt Selskabets Betænkning.

agtigere og i det Hele fuldkomnere, end den almindelig brugelige eller diagonale; men da hiin krævede en temmelig vidtløftig Regning, blev den, uagtet sin større Nøiagtighed, ikke gierne anvendt i Handel og Vandel. At udfinde en universal Rudestok, der uden al Beregning kunde angive Indholdet af alle Slags Fustager, maa man ansee for en Umulighed. Imidlertid maatte man ansee den ved Mechanicus Ahl, efter afd. Prof. Geusses Angivelse, forfærdigede Rudestok efter dansk Maal for at være meget nøiagtig; ligesom ogsaa en af Bugge og Woldike indrettet cylindrisk Rudestok 1789 var bleven indsendt til Cancelliet og Magistraten. Inden Selskabet foretog noget videre i denne Sag, ønskede det derfor først at erfare noget om begge disse Rudestokkes Skiebne; da ogsaa den Geussiske var kommen saavel Magistraten, som Oldermanden for Viinhandlerne, tilhænde. Ved en Skrivelse fra Kammeret af 4de Febr. 1792 tilstillede det Selskabet en Copie af Magistratens Beretning om de med den cylindriske Rudestok, efter Bugges og Woldikes Methode, 1789 skeete Forsøg, som havde viist, at den vel var langt nøiagtigere, end den i Almindelighed brugte, eller saakaldte hollandske Rudestok; men forbunden med saamange Beregninger og Operationer, at den i Praxis ei vil kunne anvendes. Derimod var den Geussiske diagonale Rudestok simplere og lettere at bruge, og var ved Forsøg befunden ulige nøiagtigere, end den ved Toldvæsenet brugelige hollandske Rudestok, som angiver et større Maal, end det virkelige, hvorved de Handlende ved Toldens Erlæggelse lide ikke ubetydelig Uret; dog havde den, med Hensyn til visse Slags Fade, nogle Mangler, som muligen kunde rettes.

Selskabet tog nu Sagen paa ny i Overveielse, men maatte, i sit (efter omtrent 1 Aars Forløb afgivne) [246]) Svar til Generaltoldkammeret, (af 12. Jan. 1793), henholde sig til sin Skrivelse af 16. Oct. 1791; da det nemlig ei kunde andet, end ansee Geusses Rudestok for at være saa nøiagtig, som et saadant Instrument omtrent kunde tilveiebringes. Det vilde derimod være ønskeligt at have paalidelige Tabeller, der angav de forskiellige Fades Indhold, naar disses Længde, samt Spunds- og Ende-Diametrene vare givne; hvorfor

[246]) At denne langsomme Expedition var Bugges Skyld, som havde ladet Sagen henligge, sees af et Brev til ham fra Jacobi, der nu selv omsider opsatte et Udkast til Svaret.

Selskabet var villigt til at udsætte en Præmie for Udregningen af saadanne Tabeller, naar Kammeret vilde, til Concurrenternes Brug lade foretage Opmaaling af Dimensionerne paa alle i Handelen forekommende Fade, og bekoste de Forsøg, som behøvedes til Sammenligning imellem Tabellerne og de virkelige Udmaalinger. Toldkammeret bevilgede og indsendte de forlangte Opmaalinger, efterhaanden som de indkom fra forskiellige Kanter, hvilke man da lod offentlig bekiendtgiøre til Efterretning for Concurrenterne til den af Selskabet i Marts 1793 udsatte Præmie paa 200 Rdlr., (hvortil Rentekammeret bidrog det Halve) for de omhandlede Tabeller. [247]) Efterat det Ønske af en Anonym var indgivet til Kammeret, at de sammenlignende Forsøg og Udmaalinger, som man vilde foranstalte, maatte foretages strax, og bekiendtgiøres i Aviserne, og efterat Selskabet havde erklæret sig over Maaden, hvorpaa disse Udmaalinger lettest og rigtigst kunde skee: lod Toldkammeret disse Prøvemaalinger foretage i Overværelse, paa Selskabets Vegne, af Professor Krebs, Conducteur Morville og Generaladj. Løvenørn. I en Skrivelse af 12. April 1794 underrettedes Selskabet af Kammeret om Resultaterne af disse Maalninger, som offentlig bekiendtgiordes fra Selskabet. Den udsatte Præmie, hvorom tre indkomne Arbeider concurrerede, blev 1796 tilkiendt Landinspecteur S. Bruun, [248]) der udgav sit Priisskrift, "Tabeller for Fustagers Indhold" 1797. I samme Anledning tilsendte Toldkammeret d. 23de Jul. 1796 til Selskabets Bedømmelse en til Kammeret indsendt Model til "en Fustage-Passer," der skulde tiene til nøiagtigere at udmaale Tønders og Fades indvendige Dimensioner; hvilket Instrument Selskabet erklærede for uhensigtsmæssigt. Derimod indsendte Landinspecteur Bruun 1799 en Samling af nye Tabeller for mindre Fustager, med Anviisning til disse Tabellers Benyttelse ved Fades Sammensætning; og erholdt derfor en Understøttelse af Selskabet.

---

[247]) Priisspørgsmaalet (i Adr. Avisen 11. Marts 1793) lød saaledes: "I "dansk Maal at beregne Tabeller for de i Handelen forekommende Oxe-"hoveder, Fustager og Fade, ved hvilke man af den givne Længde, samt "Spunds-Diametret og een eller begge Ende-Diametre, strax og let kan "finde Indholdet i danske Potter. Tabeller forlanges tillige for Fade, "som ei ere fulde."

[248]) Jvf. Kbh. lærde Efterr. 1796, S. 286. Toldkammeret understøttede Udgivelsen af Bruuns Tabeller ved en betydelig Subskription.

Professor P. Abildgaard indgav den 28de Oct. 1791 et skriftligt Andragende til Selskabet, der indeholdt Forslag til at lade foretage Forsøg, først i Grønland, og senere i Tranquebar og Vestindien, for at komme til Vished om den ved Jordens Magnetisme bevirkede Forskiel i Jernets specifike Vægt, hvilken Abildgaard antog at maatte være mærkeligt større ved Polerne, end under Æquator. Til Vægtprøverne maatte tages nogle dertil indrettede, her paa Stedet først veiede Stykker vel poleret Staal, hvilke derefter skulde veies i Grønland, og siden paa de to andre angivne Steder. Den herved tilveiebragte Jagttagelse af Jernets Vægtforskiel vilde saaledes afgive et Bidrag til Erfaringen om Forholdet af den Kraft, hvormed Jorden virker som Magnet; og Resultaterne af disse Forsøg "kunde vel ogsaa bidrage til at oplyse Grundene til Magnetnaalens Misviisning." En Vægtskaal, "saa bevægelig at den angav $\frac{1}{4}$ Gran, eller $\frac{1}{240}$ Qvintin maatte forfærdiges til disse Forsøg; og dertil egne Lodder af Messing, "hvis specifique Vægt kun er lidet forskiellig fra Jernets;" samt andre, med hine ligevægtige Lodder af Sølv, eller et andet Metal, hvis specifike Tyngde er mærkeligen forskiellig fra Messingets. For at bevare dette Apparat mod al Indvirkning af Fugtighed, maatte det paa Reisen indpakkes i Sandrak, eller andet Harpix-Pulver, o. s. v. Kratzenstein afgav allerede d. 31te Oct. 1791 en udførlig og anbefalende Erklæring herover; Selskabet bifaldt dette Foretagende, og Bugge, Hauch og Abildgaard bleve d. 11te April 1792 anmodede om at sammentræde, for at afgive Betænkning om, hvorledes det fornødne Apparat paa Selskabets Bekostning kunde blive forfærdiget, og indkomme med nærmere Forslag om, hvorledes og af hvem disse Vægtprøver bedst kunde foretages. — Selskabet besluttede (4. Nov. 1791) at lade disse Forsøg foretage "for det første ved Præsten Engelhardt i Tranquebar." Om denne ikke uinteressante Gienstand, og Sagens videre Udfald, har jeg i Selskabets Papirer intet forefundet.

En hermed beslægtet Undersøgelse af Jernets Virkning paa Magneten blev nogle Aar senere foranlediget ved Løvenørn. Efter hans skriftlige Forslag af 10. Marts 1795 besluttede Selskabet, i Følge en udførlig Erklæring og Plan for Udførelsen, meddeelt af nogle mathematiske Medlemmer, at lade, under Løvenørns Bestyrelse,

foretage Forsøg paa Gammel Holm over store Jern-Massers Virkning paa Magnetnaalen og Compasset; hvortil her benyttedes nogle tusinde Stykker Baglastjern paa 5 Lispund Stykket. Selskabet, som nu hertil bevilgede 150 Rdlr., havde nogle Aar tilforn udsat et Priisspørgsmaal om denne Sag; men ingen Besvarelse indkom. Løvenørn havde ogsaa selv engang ladet foretage lignende Forsøg efter en mindre Maalestok, men hindredes fra at fuldføre dem.

Da Admiralitetet havde besluttet, til Betryggelse for Flaaden, at lade anbringe Lynildsledere paa nogle af Krigsskibene i disses Leie, anmodede dette Collegium (19. Jul. 1796) Selskabet om dets Betænkning over den Afstand, hvori disse Ledere kunde anbringes, naar de skulde give fuldkommen Sikkerhed, og hvorvidt den for Admiralitetet foreslaaede Form og Indretning af samme, hvorover Tegninger indsendtes, fandt Selskabets Bifald. Udkast til Besvarelsen af Collegiets Skrivelse blev forfattet af Kammerherre Hauch. I Forbindelse hermed forlangte Admiralitetet end videre i A. 1799 Selskabets Betænkning om, hvorledes Lynafledere rigtigst indrettes og anbringes paa Skibe under deres Fart.

Regieringsraad Oxholm i Vestindien, som havde opmaalt og tegnet to Kort over de danske vestindiske Øer, indsendte (1795) disse Kort til Selskabets Bedømmelse, og foreslog, at Selskabet, om de befandtes hensigtsmæssige, vilde for sin Regning lade dem stikke. Bugge erklærede vel, (8. Mai 1795) at disse Kort vare bedre, end noget af dem, man hidtil havde havt; men at de snarere vare alt for specielle, og flere Gienstande, end fornødent for geographiske Kort, vare anbragte derpaa. Oxholm lod siden for egen Regning disse Landkort stikke i Kobber, og indsendte dem A. 1800 til Selskabet, der tilkiendegav ham sit Bifald med dette Foretagende, og som Agtelsesbeviis tilsendte ham et Exemplar af dets Skrifter.

Selskabets Medlem, og en af de ældste og virksomste geographiske Landmaalere, Justitsraad og Landmaalingsconducteur under Rentekammeret N. Morville, forelagde Selskabet (d. 3die Dec. 1790) den af ham udarbeidede Jordskiftnings-Lære, et paa den Tid meget beleiligt og hensigtsmæssigt Arbeide, som tillige havde den Fortieneste, at være et af de allerførste videnskabelige Skrifter over denne vigtige Gienstand. Selskabet bevilgede, at Skriftet maatte trykkes paa dets Bekostning; "dog at de sædvanlige Exemplarer

blev Selskabet tilstillede." [249]) Den samme Forfatter sysselsatte sig i en lang Række Aar med geographiske og geometriske Beregninger over de danske Provindsers Flade-Indhold, efter Jordbundens Beskaffenhed, af Agerland, Skovstrækninger, Søer, Mosebund, o. s. v. Dette i sin Tid for Landets Geographie og Statistik nyttige og vigtige Arbeide, hvilket han efterhaanden, saavidt han fik det fuldført, forelagde Selskabet og lod indrykke i dets Skrifter (Ny. S. II. 391. III. 462. IV. 37. Skrifter for 1807. 1808. II. S. 65), kostede Forfatteren megen Tid og Umage; og Selskabet fandt det passende, efter hans Ansøgning, at bevilge ham en Understøttelse af 100 Rdlr. til dets Fortsættelse. (30. Marts 1798. [250])

Det meteorologiske Academie i Mannheim, som allerede tidligere havde indsendt 1ste og 2det Bind af dets udgivne Skrifter, (Ephemerides meteorol.) og beklaget, at det savnede Observationer

---

[249]) Bogen, under Titel af: N. Morvilles geometriske og oeconomiske Jorddelings- og Jordskiftningslære, o. s. v., udkom Kbh. 1791. 250 S. 4to. (En tydsk Overs. ved J. W. Christiani, med Fort. af Kästner. Goett. 1793.)

[250]) Niels Morville (f. d. 29de Jul. 1743 i Leirskov i Ribe Stift og nedstammende i 5te Led fra en Præstefamilie i Nederpfalz, formodentlig af fransk Herkomst), var en af de kyndigste, dueligste og virksomste af de Mathematikere, Selskabet har benyttet ved dets geographiske Kort-Arbeider. Som Student fra 1760, blev han allerede i sit 19de Aar (1762) antaget som Landmaalings-Assistent, efterat have i et Aars Tid modtaget Professor Hees Underviisning og Veiledning. 1763 tog han theologisk Examen, og var den første, der i Kiøbenhavn (1768 og 1772) holdt populaire mathematiske Forelæsninger. Fra 1772 deeltog han med Wessel i de trigonometriske Operationer, hvorved han arbeidede i 6 Aar, og blev derefter 1774 ansat som Landmaalings-Conducteur, og Comptoirchef for Landmaalings-Archivet under Rentekammeret. Et af hans betydeligste og nyttigste Arbeider var den ovenanførte Jordskiftningslære, der ogsaa udenlands vandt Bifald. (s. Goett. Ang. 1791. S. 1567. Critical Review Vol IV. Append. p. 547. jvf. Badens Univers. Journal. 1794. S. 190). Ved de ligeledes anførte geographisk-statistiske Beregninger over Landets Areal (hvormed han dog kun naaede til en Deel af Jylland) var han den første, som i det 18de Aarh. lagde Grunden til en egentlig landoeconomisk Statistik over Danmark. Han døde som Justitsraad i sit 69de Aar 1812. (Jvf. Worms Lex. III. 538. D. Litt. Tid. 1812. Nr. 43. 1813. Nr. 10.)

fra Kiøbenhavn, indbød i A. 1781 vort Selskab til at deeltage i dets meteorologiske Arbeider. Bugge paatog sig (27. Apr. 1781) at ville udføre disse Jagttagelser, hvortil man da forskrev Instrumenter fra Mannheim (som ankom i Jul. Maaned s. A. og opsattes paa Runde Taarns Observatorium). Selskabet havde ogsaa tidligere bevilget Pastor J. N. Wilse i Norge, efter hans Ansøgning, et Sæt meteorologiske Instrumenter til Observationer efter den Mannheimske Plan; hvorfor det derværende meteorologiske Selskab i Fortalen til anden Deel af Ephemerides aflagde sin Taksigelse. Da imidlertid Wilse 1786 søgte om at tillægges 100 Rdlr. for at giøre astronomiske og meteorologiske Observationer paa Eidsberg i Norge, hvor han var Præst, fraraadede Bugge dette; men anbefalede i hans Sted Pastor A. Pihl (i Christiansand Stift) "hvortil Selskabet refererede sig." Denne erholdt ogsaa, efter Selskabets Indstilling, af Kongen bemeldte 100 Rdlr. aarligen, og var astronomisk Observator i Norge indtil Rigernes Adskillelse 1814. — Ogsaa i Grønland var i denne Periode en kongelig astronomisk og physisk Observator ansat, under Selskabets Direction, nemlig Missionairen Andr. Ginge ved Colonien Godthaab. Han meddeelte bl. a. interessante Jagttagelser over Nordlysets Indflydelse paa Magnetnaalens Declination i A. 1786 og 87. (Ny Saml. III. 531—549). Allerede 1785, 2. Decbr., aflagde Bugge Beretning om Ginges astronomiske Observationer i Grønland, og anbefalede ham meget for hans Flid og Nøiagtighed. Selskabet bevilgede ham Anskaffelsen af et Second-Lommeuhr til en Priis af 60 Rdlr., og han opnaaede, efter dets Anbefaling til det danske Cancellie, 1786 et Tillæg af 30 Rdlr. til de 50 Rdlr., der vare ham tillagte som Observator.

Den duelige og flittige Mechanicus Ahl indsendte en Beretning om et af ham opfundet og forfærdiget nyt Instrument til at maale korte Distancer, med Tegninger af samme. Selskabet valgte en Commission til at bedømme det. (11. Novbr. 1785.)

Lotto-Inspecteur og Revisions-Chef ved Tallotteriet P. N. Svensen, en 78-aarig Olding, (Nyerups Forf. Lex. S. 592) havde tilsendt Selskabet som Foræring et af ham udarbeidet Manuskript i 4 Quartbind: "Vollständige Tafeln der componirten ungeraden Zahlen, mit allen ihren Hauptfactoren, von 1—500,000;"

hvilket Morville ledsagede med en vidtløftig og meget berømmende Oplysning og Erklæring. (4. April 1800). Selskabet tilkiendte Forfatteren dets Guldmedaille, "som en offentlig Udmærkelse" (2. Mai 1800) og besluttede at besørge Værket trykket (19. Jun. 1800); efterat man først havde taget den Beslutning, at anvende en Bekostning af 150 Rdlr. paa "at lade Lotto-Inspecteur Svendsens Prim-Tavler og sammensatte Tals Factorer indtil 500,000 revidere ved Morville." Boghandler Brummer (4. Dec. 1800) anslog Bekostningen ved dette Værks Trykning, i samme Form som Vega's Logarithme-Tabeller, til 1100 Rdlr., men tilbød at paatage sig Forlaget imod en Understøttelse af Selskabet paa 500 Rdlr. Man finder ingen Spor til, at der er giort videre Skridt til at fremme Værkets Udgivelse.

Selskabets Medlem, Assessor C. G. Rafn, havde oplæst en Afhandling om de af ham giorte Forsøg over endeel Planters Væxt i forskiellige Jordblandinger; og ønskede at fortsætte og udvide disse Forsøg. Selskabet tilstod ham (d. 1ste Marts 1799) dertil en Understøttelse af indtil 100 Rdlr. aarligen, for at kunne i en Række Aar vedblive med bemeldte Vegetations-Forsøg, og hvert Aar at giøre Indberetning derom til Selskabet.

Den franske Minister i Kiøbenhavn (Grouvelle) havde henvendt sig til Vid. Selskab med den Underretning, at Naturforskeren Dolomieu, paa hans Tilbagereise fra Egypten 1799, var bleven fangen og fængslet i Neapel, og androg: om Selskabet, ved dets Forbindelser, muligen kunde bidrage til hans Befrielse. Selskabet svarede: at endskiøndt det meget beklagede en berømt Videnskabsmands Uheld, var det, som videnskabeligt Samfund, ikke competent til at bedømme de politiske Forhold, der kunde have medvirket til hans Arrestation; men at ethvert enkelt Medlem, der ved sine Forbindelser kunde medvirke noget til hans Befrielse, ikke vilde undlade dette.

Til Selskabet var i Foraaret 1800 indsendt en mathematisk Afhandling ("Sur les Maximis & Minimis") af den bekiendte svenske Greve C. F. Horn, der (under Navnet Clason) fra 1792, efterat have deeltaget i Sammensværgelsen mod Gustav III., levede i Danmark. Selskabet overgav Afhandlingen til den mathematiske Classes Bedømmelse, der faldt meget fordeelagtig og berømmende ud; men man fandt det, med Hensyn til Forfatterens personlige Stilling, ikke passende at optage den i Skrifterne; og Secretairen

:iendegav ham dette i en Skrivelse, hvis Indhold synes mærkeligt
k til at fortiene Bevaring.[250 b)]

Admiralitetet, der flere Gange havde henvendt sig til Selskabet
gaaende Indretning af Lynildsafledere for at sikkre Krigsskibene,
ndt Anledning til 1799 ogsaa at ville modtage Selskabets Erklæ-
ig om en mere practisk Gienstand: Bevaringen af Søfolkenes
undhed paa lange Søtog, især i de hede Climater. Selskabet
erdrog den physiske Classe at overveie denne Sag; og endskiøndt
assen formeente, at de af bemeldte Collegium opgivne Midler,
n i hiint Øiemed vare bragte i Anvendelse, overhovedet vare
ı fuldkomne, og de nyere Erfaringer i den Henseende saa vel be-
ttede, at man ikke fandt noget betydeligt at tilføie: meddeeltes
)miralitetet dog i en (af Abildgaard redigeret) udførlig Beretning
deel gode, uden Tvivl i sin Tid ikke overflødige, Bemærkninger
er de Midler og Forholdsregler, som kunne tiene til at bevare
øfolkenes Helbred paa lange Reiser. (31. Mai 1799.)

I Anledning af en ved det franske National-Institut foran-
)iget Anmodning af det daværende franske Gesandtskab, om at
dansk Lærd ufortøvet maatte vorde sendt til Paris, for at sam-
entræde med Institutets Commissairer i det Øiemed, at udfinde
| bestemme en ny Basis eller Eenhed for Maal og Vægt, (hvis
ıdførelse allerede 1793 var besluttet) forlangte Statssecretairen
r de udenlandske Sager, Grev C. Bernstorff, Selskabets Betænk-
ng. (2. Jun. 1798). Den mathematiske Classes, af Bugge op-
tte Erklæring gik imidlertid ud paa, at skiøndt en naturlig Grund-
enhed for Maal og Vægt, "maatte ansees for meget vigtig i alle

---

0b) "Monsieur, En Vous remettant Votre sçavant traité "sur les Maximis & Minimis", que Vous avez presenté à la Societé Royale des Sciences, je dois Vous annoncer, Monsieur, que la Societé, en reconnaissant, d'après le rapport très favorable de sa Classe mathematique, l'utilité & la valeur scientifique distinguée de cet ouvrage, ne peut pourtant en accepter l'offre que Vous avez bien voulu lui faire. Un sentiment, dont la Societé se fait gloire d'être penetrée, & que nulle consideration ne doit effacer ou diminuer, s'y oppose fortement.

"J'ai l'honneur d'être avec toute l'estime possible, Monsieur," &c.

P. C. Abildgaard.

Copenhague ce 19. Mai. 1800.

de videnskabelige Undersøgelser, hvor Talstørrelser skulle findes eller angives, der kunde være forstaaelige for alle Nationer, uden foregaaende Reductioner": vilde dog en almindelig Indførelse af et saadant nyt Maal have store, og uden Tvivl uovervindelige Vanskeligheder; og Classen kunde ikke tydeligt indsee Hensigten af at sammenkalde fremmede Lærde til det angivne Diemed, saameget mere, som National-Institutet blandt dets egne Medlemmer tæller nogle af Europas ypperste og mest berømte Mathematikere. Denne Erklæring af Bugge, der fulgtes i Selskabets Svar, er historisk mærkelig, eftersom han dog selv kort efter af Regieringen blev udseet til at giøre en videnskabelig Reise til Paris i bemeldte Ærende, og der deeltog i de ovenfor nævnte Forhandlinger.[251])

Præsten S. Mahling Beyer i Bringstrup havde flere Gange (1788 og 1791) søgt Selskabet om Understøttelse til at udgive en Beskrivelse af Bringstrup og Sigersted Sogne, med Kobbertavler over de fundne Oldsager m. m. Han opnaaede omsider at Selskabet (6. Mai 1791) bevilgede 50 Rdlr. til Kobberpladerne. At man her begik den Uforsigtighed, ikke at lade et Arbeide, der for en stor Deel faldt saa daarligt, ja endog latterligt ud, undersøge af Sagkyndige, inden man bevilgede dets Understøttelse: var et Misgreb, hvorfor Selskabet (som Beyer tilegnede Bogen) ikke undgik offentlige Bemærkninger.[152])

---

251) Bugge erholdt d. 21de Jul. s. A. kongelig Befaling, at begive sig til Paris, og han afreiste allerede d. 29de Jul. da den franske Legation, uden Nødvendighed, meget ivrigt paaskyndte hans Reise. Han ankom til Paris d. 13de August; men ikke før d. 26de Novbr. kunde Forsamlingerne begynde i den store Commission for Maal og Vægt, der, foruden de fremmede, bestod af 11 franske Mathematikere. Det kan saameget mindre undre os, at dens Forhandlinger vare meget langsomme; og endnu da Bugge, efter 6 Maaneders Ophold, i Februar 1799, paa vor Regierings Befaling, forlod Paris, var man langt fra ikke til Ende. Overhovedet var den hele Sag, med Overværelsen af 11 udenlandske Medlemmer af Commissionen fra forskiellige Stater, en reen Overflødighed, og mere anlagt paa et Slags national og politisk Forfængelighed, end paa umiddelbart videnskabeligt Udbytte for Sagen, om hvilken en udførlig Beretning haves i "Th. Bugges Reise til Paris i Aarene 1798 og 99." Kbh. 1800.

152) I Rec. over Beyers Skrift, i Lærde Efterretninger 1792 Nr. 8. Selskabet lod ved Jacobi bekiendtgiøre: at det vel havde bevilget Fors. en

Mechanicus J. C. Jürgensen og Conditor J. A. Evers i Slesvig indsendte i Septbr. 1798 Beskrivelser og Tegninger af en 1796 imellem to Gravhøie paa en Mark ved Byen Vedelsprang nær ved Landeveien til Eckernførde, opgravet Runesteen, 8° 2'' Tommer lang, 2' 9'' bred, og omtrent 2 Fod tyk, med 7'' høie Bogstaver. Efter indhentet Betænkning af S. Th. Thorlacius og Thorkelin, svaredes dem paa Selskabets Vegne af Secretairen, med Bevidnelse af Selskabets Tak: "At der ikke kunde giøres nogen videnskabelig eller historisk Brug af denne Runesteen, fordi de paa samme nævnte Personer vare ganske ubekiendte; ligesom man af det Slags Runestene havde fundet en Mængde, der af samme Grund næsten ingen videnskabelig Værdi havde." Det maa herved synes besynderligt, at man ganske forbigik det linguistiske Hensyn (og det i en Betænkning af Thorlacius), og at man aldeles ikke anbefalede Stenens Bevaring.

Den lærde islandske Philolog Jon Olafsen, Medhielper ved Ordbogsarbeidet, androg 1789 for Selskabet, at han alt i 4 Aar havde arbeidet paa et i det latinske Sprog forfattet Supplement til den berømte Ihre's Glossarium Suio-gothicum; og at han i dette sit Arbeide deels paa mange Steder havde berigtiget Forfatteren, hvor denne, efter Olafsens Mening havde forfeilet Ordenes egentlige Betydning, eller deres rette Oprindelse af det gamle nordiske Sprog; deels havde tilføiet en stor Deel beslægtede Ord, der savnedes ved de af Ihre forklarede svenske eller nordiske Ord. Han beregnede, at dette Arbeide omtrent vilde komme til at udgiøre 3 Alphabeter eller en Trediedeel af Ihres Værk. Han ansøgte Selskabet om, at det paa sin Bekostning vilde befordre dette etymologiske Arbeide til Trykken; og det er ovenfor berettet, (S. 173) at Cassecommissionen og Selskabet bevilgede denne Ansøgning (d. 2den Marts 1790). Den var anbefalet i en meget fordeelagtig Erklæring (af Suhm, Thorlacius og Thorkelin) over den af Olafsen indgivne Prøve; i hvilken Erklæring disse Lærde dog forbigik et væsentligt Punkt i Olafsens Arbeide, som det vilde have været til Fordeel for samme, at giøre Forfatteren opmærksom paa. Arbeidet vidnede vist nok om stor Flittighed og Lærdom i at samle yderligere

---

Hielp til Kobberne; men derved ikke havde tænkt paa at bifalde, "end sige at belønne Skriftet i sig selv." L. Efterr. 1792. S. 158.

Oplysninger, eller Rettelser, til Ihres endnu umistelige Værk. Men det er ikke desmindre unegteligt, at den grundlærde Islænder, som flere af hans Landsmænd, havde Tilbøielighed til Vidtløftighed; og at ligesom hans Anmærkninger til de Ord, som findes hos Ihre, uden Skade kunde været meget forkortede, saaledes savnes ganske Tillæg af etymologiske Oplysninger til saadanne Ord, der ere forbigaaede af den svenske Sprogforsker, ved hvis Behandling Olassen meget vilde have forhøiet sit Arbeides Værd. Ser Aar derefter søgte Olassen Selskabet om en Understøttelse af 200 Rdlr. til sit Arbeides Fremme, hvilket han nu havde færdigt fra A—K. Efter Cassecommissionens forlangte Erklæring, "hvorvidt den fandt Olassens Ansøgning passende og billig," bevilgede Selskabet (23. Jun. 1796) ham 100 Rdlr.; tilføiende "at man med Længsel seer Tilendebringelsen af hans Arbeide i Møde, for at opfylde det allerede for 6 Aar siden givne Løfte." 1801, d. 22de Mai, da omtrent ¾ af Værket vare færdige, bevilgedes Olassen atter, efter Ansøgning, "en Hielp og Opmuntring af 100 Rdlr.", hvorimod han selv meget uegennyttigen tilbød sig, uden Hensyn til Selskabets givne Tilsagn, at afstaae fra al Ret til sit Manuskript, og at overdrage Selskabet samme som dets Eiendom. I Aaret 1805 vare Olassens Supplementer saa vidt fuldførte, at Trykningen kunde begynde; men ogsaa dette lexicalske Arbeide syntes at være indviet til Uheld. Det var allerede eet, at en svagsynet Olding paa 74 Aar skulde paatage sig Tilsyn med et saa vidtløftigt Værks Trykning; men ligesom man heri ingenlunde kom ham til Hielp, som man burde have giort, saaledes vilde Værkets uheldige Skiebne, at Vidensk. Selskab (eller rettere vel dets Secretair, Justitsraad Bugge) overdrog Forlaget, med en bevilget Understøttelse af Selskabet, til Boghandler Brummer, og denne igien Trykningen til en af de sletteste Bogtrykkere (Breum). Herved blev ikke allene Trykningen saaledes forsømt og forhalet, at den først begyndte efter et heelt Aars Forløb; men Bogen, der skulde udgives i Folio, blev trykt saa slet, og med en saa upassende, overdreven og kostbar Vidtløftighed, der vilde have bragt det til meer end 6 Alphabeter, i Stedet for 3, at Olassen selv var yderst misfornøiet dermed, og forgieves førte Klager derover. Den gamle svagelige Olding havde ikke let ved, personligen at aftale og paasee hvad der vedkom hans Værks Udgivelse; og besværligt nok faldt det ham, med hans slette Syn, der var indskrænket til eet svagt Øie, at correspondere derom. Ikke desmindre

maatte han finde sig i, at man forkastede hans Forslag, at lade, med en Bekostning af omtrent 20 Rdlr., (som meer end 20 Gange kunde indvindes paa det Hele) nogle af de første Ark omtrykke, for at afhielpe en Mangel, der, efter Forfatterens Forklaring, ikke blot var falden ham, men Enhver, som havde seet Værket, i Dinene; ja man afslog endog hans Ønskes Opfyldelse paa en Maade, der ikke kunde andet end krænke den ellers saa fordringsfrie og beskedne Olding. [253]) Trykningen, over hvis Langsomhed Forfatteren et heelt Aar igiennem klagede, var endelig i 1807 kommen i nogenlunde stadig Gang, og 20 Ark (indtil Ordet Bom) vare trykte, da det engelske Bombardement i Septbr. 1807 fortærede, tilligemed Breums Trykkeri, Oplaget af de Olafsenske Supplementer til Ihre, samt endeel Manuskript, som var leveret til Trykning. Dette Tab smertede vel den 76-aarige Olding; men nedslog dog ikke hans Mod. Han tilbød sig paa ny at udarbeide og udfylde, hvad der nu fattedes i Manuskriptet, og Selskabet lovede da, at lade det Hele fra Begyndelsen omtrykke. Den gamle Sprogforsker holdt Ord, og leverede sit Arbeide færdigt d. 5te April 1809; hvorfor Selskabet udvirkede ham en Kongelig Understøttelse af 200 Rdlr.; men enten har Forlæggeren Brummers Lunkenhed og Ulyst, i en Periode, som for Literaturen var saa ugunstig, eller Secretairens Ligegyldighed for et philologisk Arbeide, været Aarsag i, at der ikke mere blev Tale om Trykningen. Olafsen gik til Hvile i A. 1811, uden at see sit Livs

---

[253]) Han havde i en Skrivelse til Vid. Selskab af 9. Jan. 1807 beklaget sig over Værkets slette typographiske Udstyr, foreslaaet 3 eller 4 Arks Omtrykning, ønsket bedre Trykpapir, og et noget større Oplag end det bestemte paa 300 Exemplarer; samt en hurtigere Befordring af Trykningen, der saaledes, som den nu gik, ikke kunde ventes fuldført i 5—6 Aar; eller, at man i det mindste dog vilde tage enhver af disse Punkter i Overveielse. Hvad herpaa fulgte, oplyses ved følgende Brev fra Olafsen til Bugge:

"Da jeg i Forgaars hørte, at Hr. Justitsraaden havde befalet Bogtrykker Breum at fortsætte Supplementernes Trykning i samme Form "som hidtil, uden at jeg selv værdigedes et Ord derom, til Svar paa "min Skrivelse: saa drog jeg deraf den Slutning, at mit velmeente Forslag ikke maatte være gunstig optaget, dog uden at ophelde mig derover; "og troer jeg der intet findes sagt i min Skrivelse, uden hvad sandt og "ret er." Kiøbenhavn d. 16de Jan. 1807. Allerærbødigst

J. Olafsen.

kiæreste, i 30 Aar nærede Ønske opfyldt. Hans Manuskript har i 30 Aar været i Ordbogs-Commissionens Giemme; og skiøndt trængende til Giennemsyn og betydelig Forkortning, fortiente det dog en bedre Skiebne end den, at hvile der maaskee endnu i 30 Aar, eller før den Tid at forgaae.

Det bør ogsaa bemærkes, at endnu 1783 blev Selskabet fra "Medaille-Commissionen" meddeelt en Kongelig Befaling, om "at forfatte Inscriptioner til Medaillerne over Christian VI. og Frederik V. Selskabet valgte hertil en Commission af fem Medlemmer: Lurdorph, Carstens, Suhm, Erichsen og Kall. (21. Nov. 1783.)

Tilsidst kan her endnu omtales et Par Meddelelser til Selskabet, hvoraf den ene gik ud paa, at sætte et offentligt Bibliothek under Selskabets Tilsyn; den anden paa at skaffe Medlemmerne en noget lettere Adgang til nyere Literaturværker. — At anlægge en egen Bogsamling ved Selskabet, havde man aldrig havt nogen Tanke til, og ved det derved opstaaede Savn udmærket sig, uden Tvivl fra alle øvrige Videnskabers-Selskaber i Europa. En medvirkende Grund hertil kan vel søges deri, at neppe heller noget andet saadant Selskab, af den Indretning og Betydenhed, som det danske Videnskabers-Selskab, har været indskrænket til et saa tarveligt Locale, der aldrig gik udenfor de allernødvendigste Samlingsværelser, i Stedet for de store Huse og Palaier, som man i andre Lande finder at være saadanne Samfund indrømmede af Regieringen. — Den i Aaret 1792, d. 25de Marts, afdøde Generalmajor Classen havde i sit Testamente, og ved Oprettelsen af sit betydelige Fidei-Commis til Bedste for offentlige Indretninger, bl. a. skienket sit Bibliothek til Brug for det naturhistoriske Selskab og Landhuusholdningsselskabet, med en Fond til dets Vedligeholdelse, o. s. v. samt med den Bestemmelse, at dersom disse to Selskaber skulde gaae ind, da skulde Bibliotheket, og de dermed forenede Samlinger, henlægges under Videnskabernes Selskabs Bestyrelse. Da Executores testamenti (Conferentsraaderne Classen og Colbiørnsen) tilmeldte Selskabet dette, og den Udvidelse, som var paatænkt, ved et Tillæg af den førstnævntes private Midler, at en egen Bibliotheksbygning skulde opføres, en Bibliothekar lønnes, m. m. tilføiedes: at man ansaae det for tienligst, at Bibliothekets tilkommende Forøgelse ved nye Værker skeete under Selskabets Tilsyn, i Forening med Fidei-Commissets Direction. Selskabets Beslutning (3. Mai 1793)

gik ud paa at svare Executorerne: at deres Plan fortiente Selskabets Bifald, og at man i sin Tid vilde udnævne nogle kyndige Medlemmer, for at være paa Raad ved nye Bøgers Indkiøb. Man forsømte imidlertid Leiligheden til at sætte sig i en nærmere Forbindelse med Fidei-Commissets Direction, angaaende Bibliothekets tilkommende Indretning og Bestyrelse, paa den af Executores tilbudne Grund og Betingelse; og man tabte saaledes en god Leilighed til at sætte den offentlige, fornemmelig for de physicalske, mathematiske og landoeconomiske Fag bestemte Bogsamlings tilkommende Udvidelse og Berigelse, efter en rigtig og consequent Plan, under Selskabets gavnlige Indflydelse.[264])

Et andet Forslag havde Overbibliothekaren ved det store kongelige Bibliothek, Professor Moldenhawer (d. 12te Oct. 1792) foredraget for Selskabet: at det vilde bestemme en aarlig Sum til Anskaffelse af lærde Tidender og videnskabelige Tidsskrifter, især saadanne, som ellers ikke kom her til Kiøbenhavn (f. Ex. italienske), til Afbenyttelse for Selskabets Medlemmer. Disse skulde, efterat være afbenyttede, tilfalde det kongelige Bibliothek, imod at man herfra lod henlægge til Brug for Medlemmerne andre lignende Tidsskrifter, som Bibliotheket anskaffede. Dette Forslag fandt vel Bifald hos Endeel; men da Moldenhawer anslog den aarlige Bekostning, som det vilde medføre, til omtrent 250 Rdlr., og han ikke senere indsendte en nærmere Plan til Commissionens Betænkning, faldt det bort; dets Udførelse vilde ogsaa, da det øiensynligen mere var beregnet paa Bibliothekets, end paa Selskabets Fordeel, have mødt Vanskeligheder og Misligheder, som snart vilde have hindret og standset den.

En betydelig Deel af Selskabets Virksomhed, som her passende kan berøres, bestod i Udsættelsen af Priismaterierne, og de indkommende Præmieskrifters Bedømmelse, hvormed det i denne Periode først egentlig ret kom i Gang. Længe skeete i Almindelighed ogsaa de hertil hørende Forhandlinger skriftlig. Man foreslog flere Priismaterier, som Secretairen omsendte blandt vedkommende Medlemmer, der undertiden (f. Ex. bl. A. Kratzenstein,

[264]) Fidei-Commisset tilbød ogsaa i A. 1802 Selskabet dets Samling af Instrumenter og Modeller; hvilket Tilbud af Mangel paa Plads ei kunde modtages. Disse Samlinger kom derefter for endeel i Landhuusholdningsselskabets og i Veterinairskolens Besiddelse.

Hauch, Bugge o. fl.) affattede deres Bedømmelser i udførlige videnskabelige Erklæringer. Tilsidst afgiordes da Sagen i Selskabets Møder. Først efter dets Inddeling i Classer, blev Bestemmelsen af Priismaterier en Gienstand for Overlæg af hver Classe, og afgiordes i dens særskilte Møder. Sagen selv var i hiin Tid overhovedet mere Gienstand for Opmærksomhed i den lærde Verden, end i det 19de Aarhundrede og i vore Dage. De udsatte Priismaterier bleve i det Hele oftere besvarede, end det i sildigere Tider skeer; men hyppigen indtraf ogsaa Tilfældet, at Prisen ikke blev tilkiendt. Den iblandt Bilagene meddeelte Liste over Selskabets Priisspørgsmaal vil give en nogenlunde fuldstændig Udsigt over disses Følge og Resultater, og bedst kunne lægge for Dagen, hvad der efterhaanden er vundet for Videnskaberne ved denne Side af Selskabets Virksomhed. — Det er allerede omtalt, at man i Begyndelsen betragtede de belønnede Priisskrifter som Selskabets Eiendom, hvoraf da igien fulgte, at der maatte paaligge Selskabet en Forpligtelse til at publicere dem, naar Forfatterne ikke selv ønskede at iværksætte dette. Enkelte Priisskrifter bleve ogsaa af og til trykte og udgivne af Selskabet; men det kom aldrig hermed i en stadig og regelmæssig Gang. (s. ovenf. S. 244). Saaledes berettede Secretairen den 5te Nov. 1784, at "af Priisskrifterne var Lalande's endnu ikke "udgivet, men under Pressen, ligesom Stibolt's og J. Olaffens,[255]) "hvis Udgivelse begge Forfattere selv besørge for Selskabets "Regning, og ikke uden betydelig Udgift. Denne eragtes dog "for uomgængelig, da Forlæggere til Priisskrifter paa adskillige "Maader forgieves have været søgte, og det maa ansees for "uforsvarligt, at lade kronede Afhandlinger forblive utrykte." Dette var dog endnu paa den Tid ogsaa Tilfældet med Commandeur Gerners Præmieskrift, hvorom Secretairen meldte, at det endnu var i Forfatterens Hænder "formedelst de meget store Bekostninger ved Kobberne, samme vilde medtage paa den Maade, Forf. troer, det ene kan og bør komme for Lyset."[256]) Vi have i vore Dage, da

[255]) E. W. Stibolts Priisafhandling "om Skibes Kiølbrækkelighed" udkom Kbh. 1784. 4to. Om Olaffens s. ovenfor S. 244.

[256]) Det var en Besynderlighed i Gerners Levnet, at uagtet han har skrevet endeel Afhandlinger, Planer til offentlige Indretninger og flere Arbeider, (som opregnes i de biographiske Efterretninger, af O. Malling, dog efter

man gaaer over til en modsat Yderlighed, dobbelt Anledning til at beklage en saa utidig Sparsomhed og Frygt for Kobberstykker hos Selskabet. Det sidstnævnte, uden Tvivl fortrinlige Priisskrift om Rensningen af Kiøbenhavns Vandbeholdninger, forblev saaledes utrykt, da Forfatteren den 27de December 1787 afgik ved Døden. [257]) — 1789 (6. Novbr.) fremlagde derimod Secretairen **Christianis** Priisskrift (over Begivenhederne i den danske Historie fra 1182 til 1209) som var færdig trykt, og et Priisskrift af Mathematikeren **Cagnoli** i Verona (om en ny Maade, at beregne Stedernes geographiske Længde ved Solformørkelser m. m. [258]), paa hvis sidste Ark der trykkedes. Man seer heraf, at Priisskrifters Trykning af og til endnu fandt Sted i denne Periode; indtil man fra 1790 synes ganske at have opgivet denne Sag, hvorom intet videre forekommer i Protocollen. Men heller ikke har jeg fundet nogen Beslutning af Selskabet, hvorved denne, i flere Tilfælde nyttige og priisværdige Skik blev afskaffet.

---

dennes bekiendte Mindetale over Gerner S. 75—93) blev, saavidt vides, aldrig noget Skriftligt af ham bekiendtgiort ved Pressen, medens han levede. Dette er ogsaa Grunden til, at hans Navn ikke findes i Nyerups Forfatter-Lexikon. Hans rigtige Priisafhandling om Korntørringen, (der 1774 vandt Landhuusholdningsselskabets Guldmedaille), udgav Conferentsraad **Collin** (Kbh. 1820. 8vo.) Om den uheldige Skiebne, denne Afh. havde, hvorved den kom til at henligge utrykt og ubekiendt i 46 Aar, findes Underretning i Udgiverens Forerindring. Mere uheldig endnu var **Gerners** af Vid. Selskab belønnede Priisskrift, der synes at være forsvundet, uagtet det maaskee endnu kunde være af Vigtighed og Nytte for Kiøbenhavns Vandvæsen. (Jvf. **Malling**, anf. St. p. 93).

[257]) Hans Død omtaltes af Secretairen i Mødet d. 4de Jan. 1788 med de Udtryk: "At han ansaae det overflødigt at anmelde dette smertelige Dødsfald, da den alminbelige Sorg nokfom har bekiendtgiort denne ædle Mands Tab, og dette Selskabs Fædre, tilligemed mange af dets Medlemmer, ubudne have blandet sig i hans Liigfølge, og fældet Taarer paa Kisten." Præses (Luxdorff) yttrede, at skiønt det var vanskeligt at skrive Vers efter Suhms Gravskrift over Gerner, vilde han dog foreslaae en Indskrift under den Afdødes Portrait, om Vedkommende ville giøre Brug deraf; og Hs. Exc. dicterede da disse to Hexametre:

Ut Patriæ luctum *Gerneri* in funere Pallas
Vidit, ait: Similem, siquis, sic dilige vivum.

[258]) Baade **Christiani's** og **Cagnoli's** Priisskrift udkom, trykte i Quartformat paa Selskabets Bekostning, Kbh. 1789.

Præmiers Udsættelse og Arbeidet ved Priisskrifternes Bedømmelse forøgedes i øvrigt i denne Periode, først ved det Thottske, siden ved det Classenske Legat. Selskabets forrige Præses og Æresmedlem, Statsminister Grev O. Thott havde (i en Codicill til sit Testamente, af 22. Jul. 1782) skienket Selskabet en Sum af 2500 Rdlr. "af hvis Renter aarligen skulde udbetales to Præmier paa 60 og 40 Rdlr. for de to bedste indkomne Afhandlinger til Agerdyrkningens, saasom Kornavlings, Engenes og Græsgangenes Forbedring, samt Skovenes Opelskning." Dette Legat udbetaltes til Selskabet, efter Testators Død, i December-Termin 1785, og efterat man havde corresponderet med Rentekammeret om de mest passende Priismaterier af den Art, og fra dette Collegium modtaget adskillige Forslag, valgte Selskabet (13. Jan. 1786) en Commission (Erichsen, Brünnich, Bugge, Geuss og Morville) for selv at giøre Udkast til flere Præmieforslag, modtage saadanne af andre Medlemmer, og giøre Udvalg deriblandt. Man udsatte derefter paa eengang Præmier for tre Aar (1786, 1787 og 1788), en dobbelt Priismaterie for hvert Aar; men saaledes at man forbeholdt sig at belønne indkommende Afhandlinger, enten ved den større eller mindre Præmie, saavel efter deres Værd, som efter Materiens Vanskelighed.[259])

Syv Aar efterat Selskabet havde modtaget det Thottske Præmielegat, underrettedes det ved Skrivelse fra Executorerne af Gen.

---

[259]) S. Adr. Cont. Efterretn. 1786. Nr. 34. Den første Præmie for det udsatte Priisspørgsmaal over Bygget, dets forskiellige Arter og Afarter, og disses rigtige Dyrkningsmaade, vandtes af Lector E. N. Viborg. (Lærde Eft. 1787. p. 397). I August 1789 udsattes atter, ikke mindre end 10 forskiellige Priismaterier for tre Aar, 1789, 90 og 91 (Adr. Cont. Efterr. 1789. Nr. 174); men da heller ingen Leilighed gaves til, i disse Aar at tilkiende Præmien for nogen af de bestemt udsatte Priismaterier, besluttede man (5. Jan. 1792) i dette Aar og indtil videre at udsætte Priismaterierne med Testators almindelige Udtryk (jvf. Adr. Cont. Efterr. 1792. Nr. 18). Heller ikke dette havde nogen Følge, og Selskabet bestemte sig da til, efter den physiske Classes Betænkning, (25. Jan. 1793) atter at udsætte bestemte Priisopgaver over landoeconomiske Materier, og denne Gang i Forening, saavel i Følge Hensigten og Bestemmelsen af det Thottske, som af det Classenske Legat; hvorfor ogsaa blandt disse Priismaterier var een, som Directionen for det Classenske Fidei-Commiss udtrykkelig havde anmodet Selskabet om at udsætte, nemlig: for den bedste Plan til en praktisk Agerdyrkningsskoles Indretning.

Major Classens Testamente (22. Jun. 1792) om en Artikel i samme, hvorved Testator foreskriver: at der til Videnskabernes Selskab "aarligen udbetales af Fideicommissets Fonds 200 Rdlr. til to Præ"miers Udsættelse for nyttige practiske Afhandlinger, sigtende til Ager"dyrkningens Forbedring i de danske Stater, og til nyttige mecha"niske Maskiners Opfindelse og Forbedring, der have Hensigt til "Agerdyrkning, Fabriker eller Biergbygning." — Ved disse tvende private Legater blev Selskabets Virksomhed henledet til en Side, som hidtil i det Hele havde været ny og fremmed for dets Deeltagelse og Virksomhed, den theoretiske og praktiske Landoeconomie. Det maa vække nogen Forundring, at vedkommende Testatorer ikke snarere, i en saadan Hensigt havde henvendt deres Tanke paa Landhuusholdningsselskabet, der allerede i en længere Tid havde udsat theoretiske Priisopgaver i Landoeconomien. Men da Sagen i saa høi en Grad paa den Tid interesserede og hørte til Dagens Orden, kan man vel forklare sig, at baade Thott, der, ved Siden af sin Lærdom og sine literaire Tilbøieligheder, ogsaa interesserede sig meget for Landbrug og Oeconomie, og Classen, for hvis testamentariske Dispositioner disse Discipliner vare et Hovedformaal, kunde ønske, at ogsaa et Samfund, som Videnskabernes Selskab, der forenede Kiærnen af Landets lærde Naturforskere og Physikere, maatte henvende sin Opmærksomhed paa den for Statens og Nationens Velfærd saa vigtige Sag. Imidlertid viste Erfaring, at der i Danmark og Norge paa den Tid hverken fandtes særdeles meget af Anlæg eller af Tilbøielighed til at skrive i landoeconomiske Materier; og det syntes at Lysten hertil var meget aftaget siden den Tid, da det Oeconomiske Magazin i 8 Quartbind (1764—1776) og de tidligere Bind af Landhuusholdningsselskabets Skrifter (fra 1776 af) udkom. Da de udsatte oeconomiske Spørgsmaal saa sielden besvaredes, kunde de landoeconomiske Discipliner og deres practiske Formaal og Udøvelse heller ikke i den følgende Tid i nogen betydelig Grad blive Gienstand for Selskabets umiddelbare Indvirkning og Deeltagelse; og dets egentlige Bestemmelse maatte snarere holde det fiernet fra en saadan, og henvise det til videnskabelige Undersøgelser og Arbeider, hvorved Grund-Ideerne for Landbrugets Hovedsætninger og Hovedformaal theoretisk kunne oplyses, befæstes eller berigtiges.

Et usædvanligt Tilfælde var, at Selskabets Medlem, Conferentsraad Tetens, i Anledning af Kiøbenhavns Brand 1795, af

egne Midler udsatte tre Præmier, paa 300, 100 og 50 Rdlr. for de bedste Besvarelser af Spørgsmaalet: "Hvad udfordres til et fuldkommen hensigtsmæssigt Brandvæsen i store Stæder?" — Selskabet paatog sig, ved dets mathematiske og physiske Classe at bedømme de indkommende Afhandlinger. Ikke mindre end 27 Skrifter indløb over dette Priisspørgsmaal, af hvilke Afhandlingen af Professor Valentiner i Kiel tilkjendtes den høieste Præmie, og Geheime-Regjeringsraad Strassen i Hildburghausen Accessit. (3. Marts 1797). Ligeledes gav Suhms Død (7. Septbr. 1798) Anledning til, at Selskabet, udenfor dets sædvanlige Vedtægt og Orden, udsatte dets Præmie-Medaille for den bedste Mindetale over dets berømte, af Fædrelandet og Videnskaberne udødelig fortiente Medlem. (2. Nov. 1798). Men her var Resultatet ikke saa heldigt. Uagtet man to Gange forlængede Terminen (indtil Sept. 1799 og 31 Marts 1800) og tre Taler indsendtes, kunde ingen af dem erkjendes Præmien værdig.

VI. Beretningen om Selskabets Tilstand og Virken i den anden Periode af dets Tilværelse, hvis Udgang jeg har sat ved P. C. Abildgaards Død, og hans Eftermand Th. Bugges Tiltrædelse som Secretair, vil jeg slutte med Underretttelsen om det Vigtigste, der i Tidsrummet fra Hielmstiernes Død 1780 til 1801 vedkommer Selskabets indvortes Historie; eller de Forandringer, som foregik i dets Styrelse og Forfatning, i dets Embedsmænds Personale og Medlemmernes Kreds, i Selskabets oeconomiske Tilstand, m. m. Jeg har berettet, hvorledes Selskabet i Slutningen af Hielmstiernes Præsidium, erholdt en ved et Kongeligt Statut grundlagt fastere og mere ordnet Organisation, en ved egne Vedtægter mere bestemt Forretningsgang, et forøget Antal af ordentlige Medlemmer, en nøiere Bestemmelse af Fremgangsmaaden ved disses Valg og Optagelse; ligesom ogsaa, hvorledes Selskabet, ved en god og forstandig Bestyrelse af indskrænkede Pengemidler, allerede henimod 40 Aar efter dets Stiftelse var i Besiddelse af en for den Tid ikke ubetydelig egen Formue — et uundværligt Middel til at kunne vedligeholde og udvide sin frie og selvstændige Indflydelse paa videnskabelige Foretagender, og opfylde en Deel af den Bestemmelse, som var tildeelt det. — Det er fortalt (S. 171), hvorledes Selskabet, efter Hielmstiernes Død, anden Gang ved eget Valg erholdt en

Præsident i Geheimeraad Luxdorph, en ligesaa meget ved classisk Lærdom, som ved mangesidig Sprogkundskab, og udbredte Studier i den nyere europæiske Literatur udmærket Videnskabsmand, hvis ypperlige Bogsamling hørte til de mest udvalgte i Danmark, paa en Tid, da de private Bibliotheker kunde kappes med de offentlige, eller endog overgik disse; en kyndig, duelig og redelig Embedsmand; en ved sin ædle Characteer, sin usminkede Gudfrygtighed, sin rene, pletfrie, uegennyttige Vandel, hæderværdig og almindeligen høiagtet Statsborger. Men Luxdorph, allerede i sit 64de Aar, [260]) tilhørte ganske

---

[260]) **Bolle Villum Luxdorph**, af en nyere adelig Slægt, blev født paa Mørup d. 24de Jul. 1716. Paa Mødrene Side stammede han fra den lærde **Ole Worm**. Hans Fader Oberst Christian Luxdorph, tiente i Krigene under Frederik IV. Farfaderen, Bolle Luxdoph, som med sine Søskende blev adlet 1679, var en meget bereist og vel studeret Herre, der døde i Stockholm, hvor han i sex Aar havde været dansk Minister. I sit tiende Aar mistede Luxdorph sin Fader; men en kiærlig Moder anvendte Alt paa at give ham den omhyggeligste Opdragelse. Han blev Student i sit sextende Aar (1733), valgte efter sin Moders Ønske det juridiske Studium; men fortsatte derhos uafbrudt sin Læsning og Studering af de græske og romerske Classikere, der fra Ungdommen var, og hans hele Liv igiennem, blev hans Yndlingslæsning. Kun 18 Aar gammel, blev han Secretair i det danske Cancellie (1734), og blev i dette Collegium indtil han 1738, i sit 22de Aar, blev Vice-Landsdommer i Siælland. 1744 indtraadte han som Assessor i Høiesteret, blev 1749 Generalprocureur og 1773 første Deputeret i det danske Cancellie, som paa den Tid ingen Oversecretair eller Præsident havde. Imidlertid vedbleve de gamle Classikere, Nordens gamle Sprog, Historie og Retsvidenskab at være hans vedvarende Studium; og uagtet han aldrig forsømte sine mange og betydelige Embedsforretninger, fandt han dog Tid til at blive en af sin Tids mest belæste Mænd i Danmark, ligesom hans Bibliothek var et af de største og mest udsøgte i Kiøbenhavn. Her, og om Sommeren paa Landet, tilbragte han sine Fritimer, og hans fra Ungdommen melancholske Temperament — som dog ei hindrede, at han ved Munterhed, Vittighed og satiriske Indfald kunde i Selskabslivet være meget underholdende — giorde ham baade vedholdende Læsning, og Afverling med landligt Ophold, til en Nødvendighed. I tidligere Aar (1734—44) tilbragte han saaledes en stor Deel af Aaret paa sin Fædrenegaard Mørup ved Sorøe; men havde den Sorg, at efter en Ildsvaade, der 1743 lagde Gaarden og hvad han der eiede i Aske, havde han ikke Evne til at opbygge den og beholde Godset, men maatte overlade det til Panthaverne. Hidtil havde han tient uden Løn, og tilsat hvad han eiede; 1744 blev han Assessor i Høiesteret

en tidligere, udrunden, eller hensvindende Menneskealder, hvis Charakteer, saaledes som den, fra den 1ste Halvdeel og fra Midten af det 18de Aarhundrede, endnu vedligeholdt sig i et Par senere Decennier, allerede begyndte at blive fremmed for den Tidsaand, der efter 1772 og 1784 efterhaanden udviklede sig hos os. Luxdorph, lige saa fortrolig med det Nye Testamente, som med Plato, Cicero, Tacitus og Horaz, ligesaa meget hiemme i Saxo, Hvitfeldt og de gamle danske Love, som i Holbergs Comedier og Peder Paars (en af hans Yndlingsbøger), tilhørte en Tidsalder og Levekreds, hvori Suhm, Langebek, Schøning, Kofod Ancher, Hielmstierne, Carstens og flere af disses Samtidige, vare de fortrinligste og meest gieldende Personligheder. Hans Studier og hans Aandsretning var mere historiskphilologisk, end philosophisk og physisk-mathematisk. Videnskabernes Selskab, dets nyere Characteer, dets tiltagende Retning imod Naturvidenskaberne og disses practiske Anvendelse, var en i det Hele mere fremmed Sag for Luxdorph. Hans Indflydelse paa Selskabet i de 8 Aar, han som Præses forestod det, har uden Tvivl ikke været stor; i det mindste findes meget faa Spor af den i Kilderne til Selskabets Historie. Han deeltog, som Protocollerne udvise, stadigen i

---

med Løn; og var siden, skiøndt uden Formue, ved en tarvelig Levemaade i Stand til at anlægge sin rige og kostbare Bogsamling. Skiøndt han var en heldig latinsk Digter, var han tillige en ivrig Elsker af den nationale Literatur og Poesie, og som Samtidig og Ven af Holberg, en stor Yndér og Beundrer af dennes komiske Værker. Af Selskabet for de skiønne Videnskaber var han Medlem, besørgede Udgaven af Reenbergs Digte, og forsynede dem med Anmærkninger. Det var kun lidet hvad han lod trykke; men Luxdorphs efterladte Samlinger, Haandskrifter og Optegnelser vidnede om hans overordentlige og sieldne Flid. Han var, tilligemed hans mangeaarige, trofaste Ven Suhm, og Grev Otto Thott, en af de sidste af det 18de Aarhundredes lærde Adelsmænd i Danmark; og en af dem, hvis ædle, fromme, retskafne og selvstændige Characteer, og hvis rene, fra den mindste Skygge af Forfængelighed, Egennytte eller Ærgierrighed befriede Liv, erhvervede ham Samtidens uindskrænkede Høiagtelse. Efterat have havt den Sorg, 1781 at miste en høit elsket Hustru, (Anna Bolette Junge) med hvem han i 40 Aar havde levet det kiærligste Ægteskab, og hvis Tab han ei kunde forvinde: døde Luxdorph d. 13de Aug. 1788. Han bragte sin Alder til 72 Aar, skiøndt han var svagelig af Helbred og Legeme, nemlig af Væxt, og led meget af periodisk Tungsindighed. "Men i dette skrøbelige Legeme (siger Jacobi) husedes den skiønneste Siæl."

Casse-Commissionens Forhandlinger, ligesom i Ordbogens Revision, og forsømte sielden eller aldrig Selskabets Møder; men man finder ikke, at fra ham som Præses nogen mærkelig Impuls til et eller andet nyt eller vigtigere Foretagende er udgaaet; saalidt som man mærker til, at han i hiin Egenskab har udøvet nogen personlig overveiende Indflydelse. Luxdorphs venskabelige Forhold til Secretairen Jacobi, hans fordringsfrie, uegennyttige, godmodige, men alvorlige og noget tungsindige Charakteer, og den almindelige og uindskrænkede Agtelse han nød hos Alle, Høie og Lave, der stode i noget Forhold til ham, maatte fierne enhver Anledning til noget Slags fiendelig Uoveensstemmelse i Meninger og Anskuelser imellem denne Præsident og Selskabet. Efter hans Død blev hans Minde ihukommet ved en (noget konstlet og affecteret) Tale i Selskabet af Jacobi (d. 7de Novbr. 1788), og af Alt hvad den indeholder til Berømmelse for den Afdøde kan neppe noget skrives paa den rhetoriske Forskiønnelses Regning; thi det har fundet sin Bekræftelse, ikke allene i den ædle Suhms skiønne biographiske Charakteristik af sin hedengangne, fortrolige Ven,[261]) men i det hele historiske Billede af Luxdorphs Charakteer, som vi modtage i og af hans Samtids bevarede Minder og Yttringer.

I det samme Møde, hvori Mindetalen holdtes over Luxdorph, skeete to Forslag til Valg af hans Eftermand; i det T. Rothe foreslog "en Herre udenfor Selskabet" og Holmskiold "et Medlem af Selskabet." Formodentlig have vel disse været de samme der siden kom paa Valg: A. P. Bernstorff og Suhm — begge saa berømte og almindeligt høiagtede Navne, at det maatte falde meget vanskeligt, at bestemme sig for eet af dem. Imidlertid fandt Secretairen Anledning til, før Valget at oplæse, saavel det Kgl. Rescr. af 5te Oct. 1774, hvorved Kongen forbeholder sig at udnævne Selskabets Præsident, som den Kgl. Cabinetsordre af 18de Januar 1776, der overlader Valget til Selskabet. Selskabet bestemte sig for at følge den sidste, der ogsaa allerede to Gange tilforn havde foranlediget Præsidentvalg i Selskabets Samfund. Ved det foreløbige Valg erholdt Grev Bernstorff og Suhm de fleste Stemmer. Det endelige

261) Minerva. 1790. I. 136—166. Suhm, til hvis fortroligste Venner Luxdorph hørte, vilde, at dette Mindeskrift skulde faae et større Publicum, oversatte det paa Latin, og indrykkede det, tilligemed Luxdorphs Autobiographie, i Fortalen til 7de Bind af Scriptores Rer. Danicarum.

Valg blev, i Følge den almindelige Vedtægt om Medlemmers Valg (1776 § 2), udsat til ottende Dagen derefter (14de Nov. 1788). I dette Møde vare 15 ordentlige Medlemmer (foruden et Æresmedlem, Admiral Grev A. Moltke) tilstede, og ved Valget erholdt Statsministeren for de udenlandske Sager, Grev A. P. Bernstorff de fleste Stemmer (Antallet er ikke angivet). Efter Selskabets Beslutning, skulde en Deputation, bestaaende af Geh. R. Carstens og Professor Kratzenstein, tilligemed Secretairen, tilkiendegive Greven det paa ham faldne Valg, og indhente hans Samtykke. Bernstorff modtog Valget, mødte første Gang d. 21de Novbr., og blev modtaget med en kort Tale af Secretairen, hvilken Greven besvarede "i meget naadige Udtryk," og "bevidnede samtlige Medlemmer sit Venskab og sin Høiagtelse."

Bernstorff førte Præsidiet i henved 9 Aar, indtil sin, af alle hans Medborgere saa høit beklagede Død, den 26de Jun. 1797. Han var den første af Selskabets Præsidenter, der ikke, førend han modtog denne Post, havde staaet i et tidligere Forhold til Selskabet som dets ordentlige eller Æresmedlem. Denne store Statsmands udødelige Fortienester af Fædrelandet ere alt for erkiendte, til at det behøvede at oplyses, hvormeget en saa udmærket, i og udenfor Danmark saa berømt og agtet Personlighed som Bernstorffs, maatte forhøie det Samfunds Anseelse, hvis Forstander han blev. Endeel Vidnesbyrd om, hvormeget man i Udlandet erkiendte dette, findes bevarede i udenlandske Lærdes Breve til Selskabet eller dets Secretair. Bernstorffs Aand var alt for dannet til at han ikke med Varme skulde have omfattet de videnskabelige Formaal, som Selskabets Bestemmelse satte for dets Virksomhed. Men de for hele Statens Velfærd og Tilværelse vigtige og magtpaaliggende Embedsforretninger, som i en bevæget og stormfuld Periode krævede uafbrudt Anvendelse af hans Aandskræfter, Talent og Arbeidsomhed, have vistnok sielden tilladt ham at opoffre meer end den nødvendige Tid og Opmærksomhed paa det Specielle i Selskabets Virken og dets Forhandlinger, hvilke han imidlertid i Vintermøderne overhovedet temmelig stadigt bivaanede. Da Secretairen, Etatsraad Jacobis hyppige Sygelighed og Gigtsvaghed om Vinteren ofte hindrede ham fra at gaae ud, finder man, at han i saadanne Tilfælde altid før Selskabets Forsamlinger har indsendt skriftlig Beretning til Præsidenten om de Sager, som siden det foregaaende Møde

vare indkomne, eller hvis Forhandling forestod.[262]) Jacobi synes overhovedet, i sin Bestilling som Secretair, at have været en ordentlig og paalidelig, men ikke altid den hurtigste Forretningsmand; og han var, ved sin lange Tieneste i Bestillinger, der bragte ham i Nærheden af Hoffet, og i et Slags Intimitet med høie Personer,[263]) vel skikket til at behandle Sager, som kunde afgiøres ved formel og høflig Brevverling. Der fattedes ham derimod endeel, for i Selskabet at kunne vinde og bevare den Anseelse og Auctoritet, som hans Formand Hielmstierne besad, baade som en af Selskabets Stiftere, og som den, der i meer end en Menneskealder, efter sin Tids Forhold og Skikkelse, troligen sørgede for dets Bedste. Jacobi var mere en, særdeles efter det 18de Aarhundredes, eller Ludvig den Femtendes Tidsalders franske Smag og Mønstre dannet elegant Literator eller Belletrist, end han var en lærd Videnskabsmand. Dette var vel Hielmstierne heller ikke; men Forholdet var, som sagt, anderledes med denne. Man giorde andre Fordringer til hans Eftermand, til en Secretair i Selskabet mod Slutningen af det 18de Aarhundrede,

---

[262]) Et stort Antal saadanne Breve og andre Selskabet vedkommende Papirer, bleve efter Bernstorffs Død, under hans Forsegling, indsendte til Selskabet, og findes tildeels endnu i dets Archiv; hvor derimod ikke et eneste Brev fra Bernstorff til Jacobi er forefundet.

[263]) **Chr. Fr. Jacobi** var født d. 12te Marts 1739 i Asminderød, hvor hans Fader var Præst. Moderen Charlotte Schäffer, blev som Enke Kammerfrue hos Dronning **Juliane Marie**, hvori Grunden laae til Sønnens følgende Livsbane og Forfremmelse. Fra Herlufsholm dimitteredes han i sit 15de Aar (1754) til Universitetet, tog juridisk Examen 1757, og giorde en Udenlandsreise til Tydskland, Holland og Frankrige. Efter sin Hiemkomst blev han ansat som Lærer hos Dronningens Pager, og skrev 1769 den Lovtale over Absalon, der var, og i det Hele ogsaa blev det Skrift, hvorpaa hans Forfatter-Navn støttede sig; men nu maaskee kan have sin meste Interesse ved den stylistiske Sammenligning med en anden Tale over Absalon (ved **P. Vogelius**), der overhovedet har en mere biographisk Characteer. 1770 blev Jacobi Assessor i Hofretten; og nu gik det meget hurtigt med hans Forfremmelse. Efter Katastrophen 1772 blev han tillige ansat som Forelæser hos Kong Christian VII., samme Aar Assessor i Høiesteret; 1773 Medlem af Theaterdirectionen (hvilket han var til 1778, og siden i den Theatret bestyrende Commission til 1784). Han blev 1774 Justitsraad, 1776 Etatsraad, 1781 Conferentsraad; men fiernedes 1784 fra Hoffet og fra Kongens Person, og indtraadte igien som Assessor i Høiesteret.

end i dets Midte, eller i de første Decennier af dets anden Halvdeel. Selskabet var voxet, ikke allene i Antal af Medlemmer, men i disses Betydenhed; det nærmede sig til at indbefatte omtrent de vigtigste Notabiliteter blandt begge Rigers Lærde og videnskabelige Forfattere. Jacobi havde derimod hverken giort sig bekiendt som Universitetslærer, eller som lærd Forfatter. Han havde vundet Navn ved sin Lovtale over Absalon; den var et rhetorisk Pragtstykke i fransk Stiil, der 1770 ikke kunde andet end giøre megen Virkning i Danmark; men den kunde ikke have samme Vægt i Videnskabernes Selskab, mindst efter den Charakteer, som dette antog efter 1780 og 1790, som den havde havt i en anden æsthetisk-literair Forening, (Selskabet for de skiønne Videnskaber) hvis Medlem Jacobi ogsaa var; men næsten uden at levere andet Bidrag til dette Selskabs bekiendte "Forsøg" end den ovennævnte Lovtale, et af Selskabet kronet Priisskrift i Veltalenhed. Jacobi var overhovedet meget uproductiv; og hans hele Virksomhed som Forfatter indskrænker sig omtrent til hans Taler. Men endog som Rhetoriker naaede Jacobi neppe sig selv i sine sildigere Taler i Vidensk. Selskab (over Hielmstierne, Luxdorph og Abildgaard; af hvilke den første, fra 1780, imidlertid er den bedste); thi med en vis Ziirlighed og Varme, der undertiden bane sig Vei i disse Taler, have de dog alt for meget Præg af et Slags fremmed og tvungen oratorisk Stiil, som i det mindste, om endog fri for stærke Anstød mod Sproglære og Sprogreenhed, dog savner meget af Sprogets naturlige stilistiske Charakteer, og røbe en vis tilgiort og konstlet Higen efter Effect i korte Perioder, Kraftord og andre søgte rhetoriske Decorationer. — Vi kunne uden Tvivl i disse Forhold og Stillinger søge en stærkt medvirkende Grund til, at der ikke altid var den Harmonie imellem Selskabet og dets Secretair, som overhovedet synes at have fundet Sted i Hielmstiernes lange Embedstid. Et mindre overeensstemmende giensidigt Forhold synes især at have udviklet sig efter Luxdorffs Død, og med de mange nye Elementer, som Selskabet efterhaanden optog. Hvorvidt man i Selskabet var fornøiet med Jacobi som Secretair, (med hans Funktion som Casserer havde man kun Aarsag til al muelig Tilfredshed) derom give Documenterne intet Lys; men at han selv, ikke mange Aar efter Luxdorphs Død, var ganske utilfreds med sin Stilling i Selskabet, derpaa give hans egne Breve, og hans allerede i 1792 til Præses indgivne Ansøgning om Afsked, tilstrækkeligt Beviis.

Det synes som Anledningen til dette Skridt af Jacobi først er udgaaet fra de Forandringer, vedrørende Selskabets indre Organisation og Virksomhed, som nogle Medlemmer 1792, da Efteraarsmøderne aabnedes, begyndte at sætte i Bevægelse. I et Møde, den 5te October, hvori man havde "raadslaaet om de tienligste Midler til at sætte sig i mere Drift og Virksomhed", besluttedes indtil videre: 1. at Selskabet herefter vil samles hver Uge, til sædvanlig Tid om Fredagen. 2. at man vil inddele Samfundet i 3 Hovedclasser: den historiske, den physiske og den mathematiske (de nævnes, i Selskabets Beslutning, i denne Orden). Efterat Classerne havde dannet sig ved ethvert Medlems Erklæring, til hvilken Classe han vilde henføres, maatte enhver Classe vælge sig en Formand, som til visse Tider, eller naar det giordes fornødent, skulde beramme Classe-Møder, for at erklære sig over de af Selskabet til Overveielse og Betænkning fremsendte Sager eller Skrifter, aftale Priismateriers Udsættelse, bedømme indkomne Afhandlinger, og overhovedet "forberede, hvad Selskabet derefter in pleno vil afgiøre og beslutte;" hvorhos "det dog skal staae enhver af Selskabet frit for, at komme tilstede og yttre sine Tanker i saadanne Møder." I Følge denne Beslutning og Secretairens derom udstedte Circulaire, tegnede de daværende 26 Medlemmer i Kiøbenhavn sig førstegang classeviis saaledes: 1. Historisk Classe: Suhm, Carstens, Kall, Treschow, Moldenhawer, Thorlacius, Thorkelin. 2. Physisk Classe: Abildgaard, Spengler, Callisen, Sartorph, F. H. Müller, O. Fabricius, Hauch, Viborg, Chemnitz, Kratzenstein, Rottbøll, Holmskiold, Lous og Rothe, (de 5 sidste undskyldende sig med Alder og Svaghed, for Mangel paa regelmæssig Deeltagelse i Selskabets Møder og Arbeider). 3. Mathematisk Classe. Bugge (den eneste, der tegnede sig i to Classer, nemlig tillige i den physiske), Stibolt, Morville, Løvenørn og Tetens. — Efterat dette var bragt i Stand, besluttedes tillige Nedsættelsen af en Commission for at giennemgaae de ældre Vedtægter og giøre Forslag til nye; til hvilke Beslutninger man dog først ved en Deputation indhentede Præsidentens Samtykke, da han ikke havde været tilstede i Møderne. — Alt dette var det, som ikke vilde behage Secretairen, og som bragte ham til at tænke paa, at trække sig tilbage.

Det var under 19de Oct. 1792 at Jacobi først i en Ansøgning til Kongen, paa Grund af sine "med Alderen mærkelig aftagne Kræfter," (han var kun 53 Aar) og af sine forøgede Embedsforretninger, som "Tilforordnet i Høiesteret," bad om Entledigelse ved Aarets Udgang fra sin Post som Vid. Selskabs Secretair og Casserer. I en Skrivelse til Bernstorff, som medfulgte Ansøgningen, finde vi en anden Grund angivet som turde være den egentlige. "Ingen" siger Jacobi, "der ei har Medlemmernes fuldeste Fortrolighed, "kan med Nytte beklæde denne Post. De Gamle, som ere mine "Venner, svækker Alderen, og de Yngre giøre Overlæg, "uden at have Tillid til mig. Man omgaaes med, mig "uadspurgt, at give Selskabet en ny Dannelse; og hvis jeg ikke "kan samtykke deri, svækkes Tilliden alt mere, og jeg bliver ganske "unyttig. Min Samvittighed paalægger mig, i Tide at drage "mig tilbage; den Rolighed, min vaklende Helbred saa høilig trænger "til, kræver dette Offer" o. s. v. Endskiøndt denne Ansøgning, formodentlig efter Bernstorffs Forestillinger til Jacobi, uden Tvivl er tagen tilbage og dengang ikke er indgaaet til Kongen, var den dog Forberedelsen til det tre Aar sildigere Skridt af Jacobi, hvorefter Secretariatet deeltes imellem ham og Abildgaard. Imidlertid seer man, at Selskabet (i et Møde d. 26de Oct. 1792) tog den Beslutning at nedsætte en Commission, bestaaende af to valgte Medlemmer af enhver af de tre Classer, for at undersøge, om Vedtægterne overhovedet behøvede Forandring, og, i saa Fald, hvilke disse skulde være.

Da denne Sag d. 3die Novbr. af Secretairen sendtes til de tre Classers skriftlige Betænkning og Stemmegivning, faldt Meningerne om Nødvendigheden af nye eller forandrede Vedtægter temmelig deelte. Adskillige holdt for, (som Thorlacius) at "de i Aaret 1780 trykte Vedtægter synes mere at trænge til frivillig Efterlevelse, end til Forandring;" og at overhovedet den Erfaring, man havde om, at de ældre Vedtægter lidet overholdtes, var ingen Opmuntring til at giøre nye. [264]) Dog ansaae ogsaa Enkelte, der

[264]) "Ved at giennemlæse vore trykte Vedtægter, finder jeg, at af de i Aaret 1776 samtykkede Artikler neppe to iagttages. Mon det vilde gaae bedre med de nye Love? — Som saa nær 80 Aar, og da desuagtet mine mange Embeds- og Commissions-Forretninger stedse vedvare, kan jeg

vare af denne Mening, Selskabets literaire Virksomhed som en Hovedsag i dets Tilværelse og Forfatning; og derfor holdt det for gavnligt, at man paa Ny kom overeens om at skærpe den Forpligtelse for Medlemmerne, at levere et vist Antal af Bidrag til Selskabets Skrifter (Suhm meente endog et Par om Aaret). Dette var imidlertid et Punkt, som ogsaa denne Gang var langt fra at møde eenstemmigt Bifald; og selv et af Selskabets lærdeste Medlemmer, A. Kall, erklærede uforbeholdent, i det han tillige undskyldte, at Circulairet hos ham var kommet til at henligge over 2 Maaneder:[265]) "At kunne bidrage til Selskabets Hæder og Opkomst, staaer ikke i min Magt." En Afhandling "til at oplyse og forbedre de hidtil ufuldstændige, vel endog urigtige Efterretninger om Valdemar den Førstes Moder og hans Dronnings Herkomst," havde han vel under Arbeide; men savnede dertil Tabellerne til Tscherbatows russiske Historie. Med Treschows Votum: "at det var overhovedet bedre, man haandhævede de Vedtægter, som man har, end at ville gjøre nye;" men at det nu, "da Sagen var kommen i Bevægelse," var sikkerst, at lade en Commission først undersøge, hvorvidt en Forandring af Vedtægterne er fornøden eller ikke:" erklærede Moldenhawer sig aldeles enig; men begge frabade sig at komme paa Valg som Medlemmer af Commissionen. I den physiske og den mathematiske Classe var det især Formændene Hauch og Tetens, der ansaae Forandringer i Vedtægterne for betimelige. Bugges Votum, som Medlem af begge Classer var følgende: "Der-

fremdeles ikke mere tage Deel i Selskabets lærde Arbeider." Carstens. "Saavidt jeg erindrer, er intet i Vedtægterne at forandre, undtagen om man skulde afskaffe det bestemte Antal af ordinaire og extraordinaire Lemmer. Da man er inddeelt i Classer, saa kunde den historiske maaskee vedtage at skrive aarlig 2 Afhandlinger." Den 5te Nov. 1792. P. F. Suhm. Om Meningen af Suhms Ord er 2 Afhandlinger af ethvert Medlem i Classen, (saaledes som de bl. A. forstodes af A. Kall) eller af Classen som et Heelt: kan ikke tydeligt sees. Jacobi bemærker i et Brev "til Lov-Commissionen" af 9. Marts 1793, "at det er en Feiltagelse hos Nogle, at Antallet paa de ordentlige Medlemmer forhen skulde have været bestemt."

265) "Nærværende Brev er i min Fraværelse oplagt paa mit Kammer, og da man ikke havde sagt mig noget derom, men jeg først i disse Dage hændelsesviis traf paa dette Brev, befrygter jeg, at det hos mig har lagt (ligget) længere end det burde."

som nogen Forandring i Vedtægterne skulde være nødvendig, saa anseer jeg det fornemmelig at være følgende: at enhver af Selskabets ordentlige Medlemmer i det mindste hvert tredie Aar bør indsende en Afhandling, da han, i manglende Fald ansees som udgaaet af Selskabet; dog maatte den derfor været befriet, som til Selskabet har leveret i det mindste 6 Afhandlinger."

Som Medlemmer af den omhandlede "Lov-Commission" valgtes af den historiske Classe A. **Kall** og **Thorkelin**, af den mathematiske **Tetens** og **Bugge**, af den physiske **Hauch** og **O. Fabricius**. Om denne Commission kan det ikke siges, at den ved at forhaste sig, gav Anledning til umodne Betænkninger og Lovforslag. Commissionen indgav først den 3die Jan. 1794 et "Udkast til de hidtil brugte Vedtægters Forandring," ledsaget af den Bemærkning: "Det har forekommet os underskrevne, som om Selskabets Formaal herved mere sigtede til Vedtægternes Forbedring, end til deres aldeles Forandring. Af den Aarsag have vi stedse ved vort Arbeide lagt hine til Grund, og ei tilføiet de gamle Vedtægter meer, end det os nødvendigt synende." Dette Udkast, hvilket af Commissionens 6 ovennævnte Medlemmer Tetens allene ikke underskrev, blev først et heelt Aar efter (d. 2den Jan. 1795) fremlagt i Selskabet, og den 5te Jan. sendt til foreløbig Circulation iblandt alle Medlemmerne, inden det bragtes under mundtlig Ventilation, "som man vist formodede kunde skee i et Møde d. 20de Februar." Jacobi havde (i Mødet d. 2den Jan.) foreslaaet, at Secretairen skulde være den, som, efter Overlæg med Lovcommissionen, først bragte de nye Artikler i de foreslaaede Vedtægter under Ventilation i Selskabet; siden ligeledes punktviis foredrog de gamle, meer eller mindre forandrede Artikler i Udkastet; og at Selskabet da tilsidst afgiorde, "om det Hele skulde omsmeltes i en ny Form, eller man vilde føie de nye og forandrede Vedtægter til de allerede gieldende." I Selskabet, hvor Jacobi havde endeel imod sig, undveg man hans Forslag ved at udsætte Afgiørelsen indtil Udkastet, efter Circulationen blandt Medlemmerne, med alle de giorte Bemærkninger, kunde forlægges Selskabet.

Da der dog, uagtet henimod to Aar vare forløbne med at overlægge Udkastet, fandtes endeel Artikler i samme, der ikke vare tydeligt og bestemt nok affattede, eller kunde give Anledning til Erindringer og Modbemærkninger: udebleve disse heller ikke; og man finder ogsaa ved denne Leilighed, som ved andre Tilfælde i Selska-

dets Forhandlinger, et Beviis paa, hvor nyttigt det for Sager af den Natur vilde være, at de, om endog derved udsatte for noget længere Forhaling, altid først overgaves til de enkelte Medlemmers Gjennemsyn og skriftlige Betænkninger, inden de underkastedes den almindelige mundtlige Deliberation. Iblandt Flere, som indsendte saadanne Erindringer (Bernstorff,[266]) Kratzenstein, H. Treschow, Morville, Stibolt) vare især Jacobi's mange, udførlige og betydelige. Hans vist nok overhovedet grundede og rigtige Bemærkninger viste, hvor lidt man havde taget Hensyn til Sagens reelle Fordeel, ved at udelukke og næsten udvise Secretairen, som Jurist og praktisk Forretningsmand, af Lovcommissionen;[267]) men de lægge tillige for Dagen, hvormeget han havde følt baade denne Tilsidesættelse, og andre paafølgende Yttringer af

[266]) Præsidentens vigtigste Erindringer og Forslag vare følgende: 1. At dele den historiske Classe i to, hvoraf den nye skulde være for Literatur eller skjønne Videnskaber ("schöne Wissenschaften") og hvortil Mænd som Moldenhawer, Treschow, Thorlacius &c. kunde henregnes. (?) 2. Forslaget at ethvert Medlem i hvert Møde kunde medtage to Venner, fandt Præses upassende; med Undtagelse af fremmede Lærde, naar disse først anmeldtes for Secretairen. 3. Med Hensyn til Priisopgaverne fandt B. endeel, som kunde behøve Tillæg, eller nærmere Bestemmelse; f. Ex. hvor ofte en Opgave kunde fornyes? Om ikke andre Selskabers ubesvarede Opgaver kunde benyttes? Om blandt de historiske Opgaver saadanne kunde finde Sted, der vare at henregne til "Historiens Philosophie" og Kritik (f. Ex. "Bestimmung der Wahrscheinlichkeit, so Geschichte in Bezug auf Publicität verdient.") 4. Secretairens og Cassererens Embede bør aldeles adskilles, og den sidstes kunne være permanent. 5. Den Vedtægt, at ethvert ordentligt Medlem hvert andet Aar bør læse en Afhandling, er vigtig ("gehört zum allgemeinen Besten der Societät") og bør bibeholdes. Fremmedes indsendte Afhandlinger bør helst circulere blandt en Commission. 6. At saavel Fremmede som indenlandske Medlemmer paalægges, strax ved Optagelsen at indgive en Afhandling, synes mindre nødvendigt; men inden et Aars Frist bør det skee. Forpligtelsen, at levere en Afhandling hvert andet Aar, kan ei udstrækkes til Fremmede.

[267]) "Jeg har foresat mig" -- skriver han til Bernstorff d. 6te Febr. 1794 — "at geleide Lov-Commissionens Forslag med mine Anmærkninger, efterdi jeg ikke maatte overvære deres Deliberationer, uagtet jeg havde tilbudet mig, og virkelig var tilstede ved Begyndelsen af deres første Samling; men jeg kunde ikke med Anstændighed obtrudere mig."

Mangel paa Opmærksomhed og Tillid hos Commissionens, eller en Deel af Selskabets Medlemmer. Hvad der i det indleverede Lov-Udkast især gik Jacobi personligen nær, var, at man i en deri forekommende ny eller forandret Paragraph om Selskabets Pengevæsen, havde tillagt Casse-Commissionen Myndighed, saavel til at bestyre Selskabets Capitaler, i Henseende til deres Opsigelse og Udsættelse, som til at undersøge og til Selskabet erklære sig over foreslaaede nye Udgifter, uden derover at høre Secretairen, som Casserer; endskiøndt det kongelige Statut af 5. Oct. 1774, netop paalægger Secretairen "nøie at paasee, at et Aars Udgifter altid ere mindre, end Indtægten;" og endskiøndt Cassereren i ethvert Tilfælde, som den der fører Regnskabet, bedst maa kiende til Selskabets Formuestilstand, og Cassens Evne til at udrede nye Udgifter. Jacobis Mening, om Nødvendigheden af at Cassereren altid ved saadanne Leiligheder maatte høres, var vist nok ikke uden rimelig Grund; men ikke mindre rimeligt synes det, at man fra Begyndelsen havde givet denne Embedsmand Sæde i Casse-Commissionen, især siden det var ham overdraget, baade at føre Regnskabet, og Casse-Commissionens Protocoll.

I hvilken Stemning Jacobi i øvrigt nedskrev de her omtalte Erindringer, sees bedst af disse hans egne Yttringer: "Til Slutning anmærker jeg: 1. at Aarsagen, hvorfor jeg omsender disse "Erindringer er, at Lovcommissionen ikke har troet at burde kalde "mig til dens Deliberationer; at den ikke, efterat have udarbeidet sit "Forslag, har fundet passende at høre min Mening, skiøndt adskillige "Poster umiddelbart angaae mit Embeds Førelse; at det i Samlingen "d. 20de Februar er negtet mig, at sende mine Erindringer til Lov-"Commissionen, for ikke at forsømme Tiden; men jeg blev henviist "at omsende mine Anmærkninger til hele Selskabet, saaledes som nu "skeer. 2. At jeg ikke har været enig i den Beslutning, at Pluraliteten allene er nok til at giøre Love, endskiøndt (efterdi) der i § 7 af "Rescr. 5. Oct. 1774 siges: "Hvis Love og Statuter, som Præses og samtlige Membra finde fornødne efter Omstændighederne til Selskabets Tarv, maa fastsættes uden derpaa at erholde "Vores Approbation."

Et andet Punkt i Lov-Udkastet, hvorimod Jacobi ligeledes stærkt opponerede, var Secretairens Valg. Commissionen havde antaget som afgiort, (Art. 12) at denne Post maatte besættes ved

Valg, efter de fleste Stemmer, "af en iblandt Selskabets Medlemmer til Correspondence med Fremmede skikket Mand." Jacobi derimod var af den Mening: "At Selskabet neppe er berettiget til, ved en Lov at bestemme, hvorledes ved disse Embeders (Secretairens og Cassererens) Besættelse i sin Tid skal forholdes, uden med den Bestemmelse: efter nærmere forventende Kongl. allernaadigst Approbation. Forslag til en Secretair og Casserer kan Selskabet giøre, hvilket formodentlig ogsaa vil blive fulgt; men ved sit Valg at bortgive disse Embeder kan det ikke. Saavidt kan Tilladelsen, at giøre Statuta, der indeholdes i Rescr. af 5. Oct. 1774, ikke udstrækkes. — Rescriptet selv viser ogsaa, at Kongen, ved at beskikke mig, ikke har overladt denne Ret til Selskabet; det foreslog allene, og Kongen beskikkede." — Endnu en Omstændighed, hvori Jacobi var uenig med Lovcommissionen, kan fortiene at bemærkes; nemlig Votering ved Kugler, eller ved Stemmecassen. Han vilde have Artikelen i Vedtægterne, hvor en saadan Votering nævnes, forandret derhen: at den anvendes, naar Valg foretages, som og i andre Tilfælde, naar to Medlemmer forlange det; men Stemmecassen maa ikke bruges i de Tilfælde, hvor Selskabet delibererer og beslutter noget, Pengesager vedkommende; i hvilket Tilfælde enhver voterer aabenlyst, og i fornødne Tilfælde, naar Meningerne ere ulige, den, som forlanger det, kan lade sit Votum eller Protest indskrive i Protocollen."[268]) Han meente, at Ingen maatte "undsee sig ved, aabent at sige sin Mening, naar der handles om offentlige Midler, hvorfor Enhver i Selskabet paa en Maade er Formynder;" at det vilde være upassende, at Pengeudgifter bevilgedes i Selskabet, uden at Nogen vidste af hvem; og at en saadan Voteringsmaade i berørte Tilfælde vilde kunne aabne Døren for mange Misbrug, "helst da der ikke er bestemt noget om Antallet af de nærværende Lemmer, som skal kunne udgiøre Selskabet i et Møde."

[268]) Jacobi foreslaaer tillige paa et andet Sted: "at Voteringer om Penges Bevilgning, altid bør skee i dertil bestemte Møder, f. Ex. det første i hver Maaned." En saadan Bestemmelse vilde endnu være fuldkommen rigtig og tienlig; dersom det samme ikke kunde udrettes, naar det hver Gang fuldstændigen blev opgivet paa de udsendte Kaldsedler til Møderne, hvilke Sager der hver Aften ville komme til Forhandling og Afstemning i Selskabet.

Det er mærkværdigt, at et saa væsentligt Savn i Loven som det sidstnævnte, hvilket Jacobi, som vi heraf see, allerede 1795 fremhævede, hverken i de, næste Aar vedtagne Statuter, eller i nogen sildigere Vedtægt, er blevet afhiulpet.[269])

Jacobi havde dog ikke Indflydelse nok til at kunne trænge igiennem med de af hans Modbemærkninger til Lovforslaget, der synes at have været ham mest magtpaaliggende. Man besluttede saaledes (i Selskabets Møde, d. 20de Febr. 1795, hvor Vedtægternes Bestemmelse dog ei kom i Stand, men udsattes til d. 20de Marts) imod Jacobis Forestilling: at i *det mindste* ⅔ *Stemmer* maatte udfordres til at afgiøre Lovenes Forandring ved nye Vedtægter; og ligeledes imod den ligefrem verbale Interpretation af det Kgl. Rescripts Udtryk ("*Præses* og *samtlige Membra*") at den simple Pluralitet dertil skulde være nok; denne vigtige Beslutning afgiordes ved 13 tilstedeværende Medlemmer, med 9 Stemmer imod 4. Man antog ligeledes, uden udtrykkeligen at tilføie noget om *kongelig Approbation*, at Selskabets Præsident, Secretair og øvrige Embedsmænd, vælges af dets Samfund; man undlod at tage Hensyn til Jacobis Paastand, at Casséreren maatte høres over Selskabets Penge-Sager og foreslaaede Udgifter, og udelukkede ham fremdeles af Cassecommissionen. — Efter de ovenfor oplyste Omstændigheder, kunne vi ikke drage i Tvivl, at disse Selskabets Beslutninger ei have været Jacobi behagelige. Han havde ogsaa allerede i Mødet d. 6te Marts 1795 anmeldt for Selskabet sit Ønske, at befries fra en Deel af sin Bestillings Forretninger ved Overdragelse af disse, nemlig Correspondentsen og de øvrige egentlige Secretair-Forretninger, til Professor Abildgaard; saaledes at han selv (Jacobi) kun beholdt en Regnskabsførers og Casserers Syssel og Ansvar, og den Secretairen tilstaaede Løn af 300 Rdlr. deeltes lige imellem begge. Dette fandt Selskabets Bifald; og da Udkastet til Vedtægterne endelig om Efteraaret 1795

---

269) At man dog stiltiende har vedtaget, at ikke ethvert, nok saa lidet Antal af mødende Medlemmer kan repræsentere Selskabet (men hvilket er det mindste?) sees bl. a. af Protocollen d. 16de Nov. 1792, da "intet blev foretaget fordi kun 3 Medlemmer mødte foruden Secretairen." Under 4de April 1788 forekommer i Protocollen: "*Da ingen mødte uden Morville, blev intet foretaget.*" (Om et Tilfælde, hvori man antog at *elleve* tilstedeværende Medlemmers *eenstemmige* Beslutning ikke var tilstrækkelig: s. nedenfor S. 295.)

var blevet giennemgaaet og redigeret: indgik Selskabet d. 22de Dec. med allerunderdanigst Forestilling, hvori foredroges for Hans Majestæt Kongen: at Selskabet, i Overeensstemmelse med den 7de Post i Rescr. af 5. Oct. 1774, som tillader det, selv at fortsætte og forandre dets Statuter, for saavidt dette befandtes fornødent, havde forfattet en ny Samling af Vedtægter, og deri tillige fastsat Medlemmernes Inddeling i Classer. — Ved denne Leilighed bemærkedes: at skiøndt allerede bemeldte Rescripts anden Post gav Anledning til at indlemme Lærde af alle Videnskabsfag i Selskabet, ere dog de egentlige philosophiske Videnskaber, "eller den saakaldte speculative Philosophie" hidtil anseet som Selskabet uvedkommende. Da Selskabet nu har ønsket, til dets Fuldstændighed, at kunne føie den speculative Philosophie, "der i senere Tid har faaet saamegen Vigtighed," til de 3 andre Hovedvidenskaber, som nævnes i Rescriptets 6te Artikel (Historie, Mathematik og Physik), men antog hertil at maatte have Hans Majestæts Bifald: saa indstilledes allerunderdanigst: at det maatte tillades Selskabet i dets nye Vedtægter at optage en Classe for den speculative Philosophie, og i samme udsætte Priisspørgsmaal.

Ved denne Leilighed indstilledes ogsaa til Hans Majestæts Resolution: at Selskabets Secretair Conf. Raad Jacobi, paa Grund af tiltagende Alder og Svækkelse, har ansøgt om, at de ham paaliggende Forretninger saaledes maatte deles, at Jacobi fremdeles allene bestyre "den Deel af Secretariatet, som vedkommer Selskabets Pengevæsen og Cassen, og at Professor Abildgaard maatte, for Jacobi's øvrige Levetid, ansættes som Selskabets anden Secretair, og besørge alle Secretairens øvrige Forretninger; samt den til dette Embede henlagte Løn af 300 Rdlr. deles lige imellem begge." — Denne Ansøgning, og Selskabets øvrige Indstilling, erholdt under 23de Decbr. allernaadigst Approbation.

Fra d. 6te Marts 1795, da Jacobi forelagde Selskabet sit Forslag til Secretariatets Deling, m. m. har han uden Tvivl ophørt at fungere som Secretair, eller ikke bivaanet Møderne. I det mindste er den af ham førte Protocoll over Forhandlingerne ved denne Dag afbrudt, og først ved den 4de Marts 1796 begynder Abildgaards nye Protocoll.

De længe forhandlede, i Begyndelsen af 1796 i Artikler trykte nye Vedtægter, vare dog neppe publicerede, før nogle

Medlemmer fandt at den 3die Artikel, der foreskriver hvad der ved Valg af nye Medlemmer skal iagttages, kunde trænge til Forandring.[270] Det blev i den Anledning ved den af Selskabet valgte Commission i det Væsentlige foreslaaet: 1. At Proponenten af et nyt Medlem enten skal kunne indbringe sit skriftlige Forslag umiddelbart i hele Selskabet, eller først i vedkommende Classe. 2. At Deliberationen i Classerne skal skee mundtlig, og ikke ved skriftlige Circulairer; og at de Medlemmer, som hindres fra at møde i Classen efter Tilsigelse af Formanden, skulle have Rettighed til selv at indsende deres Stemme skriftlig. 3. At Classens bejaende og benegtende Stemmer tælles med ved den endelige Ballotering i Selskabets Møde over den Proponeredes Optagelse. 4. At der til Optagelsen af et foreslaaet Medlem, der har havt vedkommende Classes eenstemmige Bifald, til det afgiørende Valg i Selskabet kun behøves absolut Pluralitet; men derimod ⅔ bejaende Stemmer i Selskabet, dersom Stemmerne i Classen have været deelte. 5. At den, som i Classen foreslaaer et nyt Medlem, kan tage sit Forslag tilbage, naar han efter Deliberationen i Classen, ikke ønsker Indberetning derom til Selskabet og Afstemning i dettes Møde. 6. At ingen Fraværende kan lade stemme for sig ved et andet Medlem; men derimod kan skriftlig indsende sin Stemme til Secretairen. Af Commissionens Medlemmer (Hauch, Colbiørnsen, Bugge, Thorkelin, Fabricius, Tetens,

[270]) Hvad hertil har givet den første Anledning, kan af Sagens Documenter ikke sees. Det kan imidlertid bemærkes, at det var omtrent paa samme Tid, som disse Forhandlinger om Valglovene begyndte, at Professor **Münter** og Secretair **Nyerup** ved de paa dem foretagne Valg faldt igiennem (4. Marts og 1. April 1796) og at de forhen S. 233 nævnte 3 Lærde (**J. Baden**, **Balle** og **Bastholm**), maaskee afskrækkede ved Münters Skiebne, frabade sig at komme paa Valg; ligesom ogsaa Geheimeraad **Brandt**, foreslaaet af O. Fabricius til Æresmedlem. (4de Marts 1796.) Man seer ogsaa af en Paategning af **A. Kall** paa det i Selskabet circulerende Forslag, at han ligefrem angiver det "Tilfælde, som indtraf da Dr. **Münter** proponeredes, og Hr. Paster **Chemnitz** havde overdraget til en Anden at stemme for sig, som da ballotterede med to Kugler." Uhelbigviis havde Kall her seet feil og overilet sig; og da Circulairet senere kom til **Chemnitz**, bemærkede han uden videre Tillæg: at hvad ham angik, da havde han ikke været fraværende, men nærværende, da Dr. Münter kom paa Valg i Selskabet.

Kall og Abildgaard) havde kun Kall og Tetens været af en fra Pluraliteten afvigende Mening. Kun eet Punct i ovennævnte Lovforslag: at den, som hverken mødte i Classen ved Deliberationen, eller indsendte sin skriftlige Stemme, skulde have tabt sin Stemmeret ved det endelige Valg i Selskabet: blev forkastet i Committeen; som det synes efter den Erindring af Præses (Bernstorff): "at denne "Lex poenalis ikke syntes vel passende for et liberalt Selskab; og "at man giorde vel i, endnu engang at lade Forslaget, med Hensyn "til dette, og andre Punkter, som Commissionen ikke eenstemmigen "havde antaget, circulere til skriftlig Erklæring blandt "alle Selskabets Medlemmer; da det overhovedet i et saa"dant Selskab ikke kommer an paa, at sætte Meninger igiennem, men "at erholde vel overlagte og veiede Beslutninger." — Sagen var imidlertid saaledes bleven udtrukket, at denne Circulation først sattes i Gang af Secretairen d. 21de Febr. 1797.

Ved denne Leiligedh, ligesom ved flere, hvor Selskabets Anliggender først behandledes ved skriftlige Betænkninger, inden de mundtligen foredroges og forhandledes i Selskabet — en Forholdsregel, ved hvis Afskaffelse i senere Tid meget er tabt for den grundige og betænksomme Overveielse af endeel Forslag og Andragender, der sielden under den mundtlige Discussion modtage en saa omhyggeligt prøvende og overlagt Drøftelse — forekomme paa de til samtlige Medlemmer omsendte Circulairer endeel interessante Paategninger, der vise, hvorledes Sagen om Valghandlingen i Selskabet paa den Tid har tildraget sig næsten almindelig Deeltagelse blandt Medlemmerne. Et af de udførligste og skarpsindigste Vota, er det af Tetens meddeelte, og af Kall bifaldte. Han opponerer bl. a. stærkt imod den foreslaaede Straf af Stemmerettens Tab for de Medlemmer, som ikke havde givet Stemme i Classemødet. "Stemmerettigheden til Valget af Medlemmer anseer jeg for det væsentligste Prærogativ, ethvert Medlem af Societetet har, og som ved Kongelig Auctorisation er ham tillagt." Classens Antagelse bør, efter Tetens kun betragtes som "Præsentation", eller Forslag; og det maa staae ethvert Medlem frit for, at reservere sin Stemme til Balloteringen i Selskabet, uden at udsættes for de Ubehageligheder, som det kan give, at skulle opponere i Classen imod et foreslaaet Medlems Valg. Tværtimod mener han, at et Valg-Forslag, der skeer i Classen, ved Formanden eller et enkelt Medlem, kun bør betragtes som et foreløbigt Skridt; og "man kan gierne

consentere i at en Mand bliver foreslaaet i Selskabet til Valg, uden at være sindet at give ham sin Stemme." Uden noget Hensyn til "at der ved Voteringen kan indsnige sig Bihensigter, maa man heller ikke i Selskabet fravige den Præsumtion, at enhver handler efter sin Overbeviisning," og derfor paa ingen Maade indskrænke Nogens Stemmeret. Denne Ret kan ikke tabes derved, at Omstændigheder hindre den Enkelte fra at møde ved Valget. Det bør derfor heller ikke formenes Nogen, enten i Classen, eller i Selskabet, at indsende sin skriftlige Stemme, under sit Navn, naar man hindres fra personligen at møde. — Enhver indseer let, hvor forskiellige de af Tetens og Kall ved denne Leilighed yttrede Grundsætninger, som ikke saa andre Medlemmer ogsaa bifaldt, vare fra de Principer, hvorefter man i senere Tid, eller ganske nyligen har forandret den ældre Valgmaade i Selskabet. Thi i Stedet for at man 1796 statuerede: det er Selskabet in pleno fra hvem Valgene udgaae; ethvert enkelt Medlems Stemme har lige Gyldighed ved det endelige Valg; og Ingens Stemmeret bør enten forstærkes eller indskrænkes ved øieblikkelige eller tilfældige Omstændigheder: saa har man ved de nyeste Valglove allerede stærkt indskrænket Gyldigheden af det frie Valg i Selskabet, ved at betage enhver Fraværende Ret til der at indsende skriftlig Stemme; og ved at give de bejaende Stemmer i Classen fordoblet Gyldighed, har man egentlig forvandlet Valget af Medlemmer i Selskabet til et Valg af Classe-Medlemmer, og næsten giort det umueligt, at noget Valg, der med den konstige dobbelte Stemmegyldighed er gaaet igiennem i Classen, (i det mindste i de to talrigste Classer) i Selskabets almindelige Forsamling kan blive overstemt; ligesom man ogsaa har sat de to mindst talrige Classer (den mathematiske og den philosophiske) i et ganske andet, langt mindre fordeelagtigt Forhold til hele Selskabet, end de to andre. — Med andre Ord: det bliver nu altid en Minoritet, en lille Fraction af Selskabet, som foreger dets Medlemmers Antal; og saaledes er det nu giort ulige lettere, at bringe Enhver, der foreslaaes ved et Medlem af Indflydelse i Classen, ind i Selskabet, end dette var, inden Classerne saaledes havde bragt Valgene i deres Magt.

I Modsætning til den nu gieldende Valgmaade, blev efter Forslaget af 17$\frac{96}{97}$ vedtaget: at "de i Classen afgivne bejaende og benegtende Stemmer tælles med ved Stemmernes

Samling i Selskabet," men **enkelte**; hvorhos tillægges: at Medlemmerne af den Classe, hvori Forslaget til det nye Medlem er indbragt, "give ikke paa Ny deres Stemmer ved Balloteringen i Selskabet." Da det nu forhen (3. Oct.) var fastsat: at de Medlemmer af Classen, som efter Tilsigelse ei kunne møde, have Rettighed til at indsende deres Stemme skriftlig, kunde det synes noget tvivlsomt, om den nyelig anførte Lovforskrift er saaledes at fortolke: at ingen Medlemmer af Classen stemme ved Balloteringen i Selskabet; eftersom de Alle tilforn, enten personligen nærværende, eller skriftligen, maae have afgivet deres Stemme til Classemødet; eller om der menes, at Enhver har Rettighed til at stemme enten i sin Classe, eller i hele Selskabet; men kun eet af Stederne. — Det viser sig imidlertid, at uagtet den saameget bekæmpede 4de Artikel om Tabet af Stemmerettighed for dem, som hverken mundtlig eller skriftlig have stemt i Classen, ikke udtrykkelig har været optaget i det endelige Lovforslag til Selskabet, har man dog paa en vis Maade søgt at giøre den indirecte gieldende.

Det af **Tetens** yttrede Princip er saaledes ikke i sit fulde Indhold og Omfang blevet gieldende ved Valglovens endelige Antagelse i Selskabet; hvor derimod den foreslaaede Betingelse, at kun Classens eenstemmige Antagelse af den Proponerede giør den simple Pluralitet af bejaende Stemmer tilstrækkelig ved Selskabets Votering, er bleven vedtaget. Uagtet Classevalget efter Vedtægterne af 1796 endnu var langt fra at have den afgiørende Vægt, som det siden har faaet: seer man dog tydeligt nok, at det var et mere oligarchisk Princip, der trængte igiennem ved Classeindretningen og Classevalgene. Det er heller ikke usandsynligt, at Abildgaard selv har været en af dem, der satte Forslagene til en ny Valgindretning i Bevægelse. Han havde i det mindste havt det Uheld, at tre af ham foreslaaede Candidater efter hverandre, og deraf to paa engang, faldt igiennem (6. Martz 1789), i den Tid, da det endnu var Selskabet, der afgiorde de nye Medlemmers Optagelse; og der kan vanskeligen være Tvivl om, at efter Indretningen af Classevalgene, kunde denne Ubehagelighed ikke have mødt en saa anseet Mand. Det er imidlertid paafaldende, at det ogsaa var denne Lærde, der første Gang proponerede Münter, da han d. 4de Martz 1796 faldt igiennem; og det kan neppe omtvivles, at Abildgaard har havt et temmelig stærkt Parti imod sig i Selskabet, inden han blev dets Secretair.

I øvrigt er det en besynderlig Omstændighed i Historien af disse Forhandlinger om Valglovens Forandring, at Antagelsen af samme slet ikke findes omtalt i Selskabets Protocoll, og at de vedtagne Forandringer i nogle Artikler af Vedtægterne fra 1796 ikke paa den Tid bleve trykte. Det seneste Actstykke i Sagen er det Circulaire til samtlige Medlemmer af Selskabet, hvorved Abildgaard under 24de Febr. 1797, efterat have berettet, at Forslaget til Forandringerne i Vedtægternes 3die Artikel "har Pluralitetens Bifald, nemlig 13 Stemmer for Forslaget ubetinget, og 7 Stemmer med Betingelse af Modificationer i Forslagets 4de, 5te og 6te Post," opfordrer Medlemmerne til endnu engang at afgive deres Vota "til en endelig Beslutning", paa Forslagets 4 sammendragne Hovedpunkter. Efter disse Vota, (som endnu haves) har Abildgaard uden Tvivl redigeret det skriftlige, reenskrevne Udkast, som forefindes iblandt de herhen hørende Documenter i Archivet, med Overskrift: "I Følge Circulaire af 24de Febr. 1797 i Anledning af "Commissionens Forslag til Forandring i Vedtægternes 3die §., blev "besluttet følgende Poster som Tillæg til benævnte § og Forandring "i samme." Dette Tillæg, hvis væsentlige Indhold ovenfor er angivet, blev, saavidt vides aldrig trykt;[271]) men det lagdes for en Deel til Grund for de nye Forandringer og Bestemmelser i Henseende til ordentlige og Æresmedlemmers Valg, hvilke vedtoges i Selskabet d. 2den Marts 1810.

Allerede inden denne seneste Vedtægtsforandring — som var den første Virkning af Classe-Inddelingen, og det første giennemførte Skridt til at give en eller flere af de enkelte Classer særskilt Betydning og Magt i Selskabet — var bleven sat i Bevægelse: havde Jacobi, som vi have seet, i Slutningen af 1795 opnaaet den af ham længe attraaede Deling af Secretariatet eller Overdragelsen af dettes Forretninger til P. C. Abildgaard, saaledes at han selv undgik videre Berøring med Selskabets Forhandlinger, end at han, med Titel af Selskabets Secretair, vedblev at være dets Casserer. Herom skrev han d. 8de Marts 1795 til Bernstorff: "Jeg har et Haab, at ved Abildgaards Tiltrædelse til Secretariatet, vil al Gnist af Uenighed i Societetet døe hen.

[271]) Jeg har saameget mere fundet det passende til en Plads i Bilagene, hvor det vil findes aftrykt efter Vedtægterne af 1796.

Uden Enighed kan dette Selskab intet godt stifte. Dette Princip har jeg fulgt i al den Tid, jeg har havt dermed at giøre." — Men det blev ikke Abildgaards Lod, som Jacobi havde ventet og yttret, at overleve denne. Kun lidt over 5 Aar forestod han sin Bestilling som Videnskabernes Selskabs Secretair, da Døden bortkaldte ham i hans 61de Aar fra en utrættelig, til hans sidste Time vedvarende Virksomhed.[271 b)] Abildgaard, der især blev berømt som Veterinairvidenskabens Fosterfader i Danmark, og som Stifter af den i 71 Aar bestaaende danske Veterinairskole (i Begyndelsen en privat Stiftelse under Abildgaards Bestyrelse) var ved sin opvakte Aand, sin mangesidige Lærdom og Dannelse, sine ved Reiser og Correspondence stiftede udenlandske Forbindelser, og den Agtelse og Anseelse, han besad i den lærde Verden i og udenfor Fædrelandet, fortrinlig vel skikket til en

271 b) Peter Christian Abildgaard, en Søn af Archivtegner Søren Abildgaard og Anne Margrethe Vastholm, blev f. i Kbh. d. 22de Dec. 1740. Han gik i Kiøbenhavns Cathedralskole fra sit 12te til 16de Aar, men sattes da (1756) af Faderen som Lærling paa et Apothek, under den bekiendte Chemiker Cappels Veiledning. Efter sin egen Beslutning gik han til Universitetet, blev Student i sit 20de Aar (1760), studerede Medicin, og blev 1763 med to andre Studerende sendt til Lyon, for at lære Qvægsygens Behandling og studere Veterinairvidenskaben ved den der nylig (1760) stiftede Skole. Han giorde her under halvtredie Aars Ophold grundige Fremskridt i Dyrlægekonsten, fortsatte tillige baade i Frankrige, og efter Hiemkomsten (1766), sine medicinske Studier; og tog 1768 den med. Examen og Doctorgrad. 1771 bevirkede han, med Regieringens Understøttelse, Oprettelsen af en Veterinairskole i Kiøbenhavn, som dog i Begyndelsen var en privat Indretning, og først 1776 blev en kongelig Stiftelse. Hans Fortienester af denne, og af den Videnskab, hvis Skaber han var i Danmark, ere store og uforglemmelige; men hans, i denne og andre Retninger, store og udbredte Virksomhed, og dennes Frugter, kunne her ei udvikles. I Naturvidenskaberne var han lige fortrolig med Physik, Chemie, Physiologie, Zoologie og Mineralogie. Hans mineralogiske og zoologiske Samlinger vare i sin Tid nogle af de bedste, som her fandtes. Som Præsident i Landhuusholdningsselskabet, som Medlem af Stutteridirectionen, som Stadsphysicus (1775), som Secretair i Vid. Selskab, og i flere Embedsstillinger, var han ikke mindre virksom, end som Forfatter. Ved sin Charakteer og Tænkemaade vandt han ligesaa almindelig Agtelse, som ved sine udmærkede Fortienester af Videnskaberne og af det borgelige Samfund; og han døde almindeligen beklaget og savnet, da han, længe svagelig, bortrykkedes i en Alder af lidet over 60 Aar.

Post, der mere og mere fordrede disse Egenskaber hos Videnskabernes Selskabs Secretair, jo mere dets Virkekreds udvidedes, og dets Forbindelser med udenlandske Lærde og Udlandets videnskabelige Samfund tiltog. Abildgaard var desuden en meget arbeidsom og praktisk duelig Mand, der med personlig Elskværdighed og Fiinhed forenede den selvstændige Videnskabsmands Charakteerfasthed. Hans i Selskabets Archiv bevarede Brevverling vidner om, at han med Orden og Hurtighed besørgede de ham paaliggende Sysler, og at han ei allene i Lærdom, men i Forretningsdygtighed overgik sine to Formænd. Da Justitsraad Bugge allerede i en lang Række Aar havde været fortrolig med Selskabets Virkekreds, og deelagtig i saamange af dets Arbeider — navnligen havde været betroet Overopsyn med den geographiske Landmaaling og Kortvæsenet — og han, ligesom Abildgaard, var en udenlands som Mathematiker og Astronom vidt og fordeelagtigt bekiendt Videnskabsmand: var det Valg, der efter Abildgaards Død faldt paa Bugge som Secretair (Stemmerne vare kun deelte imellem ham og Kammerherre Hauch) baade venteligt og passende. (Den 6te Februar 1801). Den nu meget svagelige, 62 Aar gamle Jacobi, der, imod Formodning endnu 9 Aar overlevede sin Collega, og i Selskabet den 7de Febr. 1801 fremsagde nogle velmeente Ord til hans Ihukommelse, vedblev til sin Død at have Selskabets Cassevæsen under Hænder.

Fire Aar tidligere (den 21de Jun. 1797) led Selskabet et føleligt Tab, Danmark et langt større, ved **Andreas Petrus Bernstorffs** Død. Dette Tab føltes over det hele Land saameget dybere, og Folkets Sorg var saameget mere oprigtig og almindelig, som den Bevidsthed var levende hos Alle: at her Ingen fandtes, som kunde erstatte en Statsmand, hvis Værd Europa var enig om at erkiende, og som Danmark mistede i en kritisk, af politiske Uveir og Storme oprørt Tid, da hans kloge, faste og dybtseende Aand var umistelig for en Stat, hvis politiske Roer han i en Række af Aar havde styret giennem Stormen med en sikker og kraftig Haand. Ingen tænkte, da Bernstorff sidste Gang, d. 3die Mai 1797, prydede Selskabets Forsamling med sin Nærværelse "at et saa kort Mellemrum af Tid skulde "berøve Selskabet dets ædle Talsmand, berøve Danmark og Verden "dette sieldne Exempel af Aands Storhed, af Forstandsevner, skærpede ved Lærdom og udbredte Kundskaber, forenede med den strengeste Dyd, med standhaftigt og urokkeligt Mod; men tillige — en

"sielden Forbindelse! — med det blideste, det ømmeste Hierte." — Med disse Ord aabnede Abildgaard den Mindetale, han den 3die Novbr. 1797 i Selskabet holdt over dets tabte og savnede Præsident — en af de bedste, værdigste og mest passende Taler, som ved liggende Anledninger ere hørte i dette Selskabs Sale. — Da nu Selskabet første Gang efter Bernstorffs Død, d. 24de Oct. 1797 samledes i et overordentligt Møde, for at vælge hans Eftermand: er det høist paafaldende at see, hvor langt det dog var fra, at en for hele Selskabet saa magtpaaliggende Sag, som Præsidentens Valg, kunde vække almindelig Opmærksomhed og Deeltagelse. Af omtrent 25, paa den Tid i Kiøbenhavn nærværende Medlemmer, vare kun 14, foruden Abildgaard, tilstede; og at blandt de manglende 10 ogsaa vare Mænd som Hauch, J. E. Colbiørnsen, Viborg og A. Kall, maa end mere undre os.[272]) Det er rimeligt, at man ogsaa for at give Bernstorff en Efterfølger, der ikke formeget skulde fordunkles af saa stort et Navn, henvendte Tanken paa en i Staten høit staaende Mand, der i Aandsdannelse og Kundskaber ikke stod tilbage for Bernstorff, og hvis levende og varme Kiærlighed for Videnskab og Konst længe havde givet ham et indenlands og udenlands agtet og hædret, for mange Videnskabsdyrkere kiært og uforglemmeligt Navn: Stats- og Finants-Minister Grev E. H. Schimmelmann, som desuden siden 4de Marts 1796 havde været Selskabets Æresmedlem. Man erfarer i øvrigt intet, om nogen anden Candidat til Præsidentværdigheden har været i Tanke; at Schimmelmann dog ei er bleven eenstemmigt valgt, synes at fremgaae af Protocollens Ord: "Efter fuldkommen (absolut) Pluralitet, blev H. E. Statsminister Grev Schimmelmann, ved Antescrutinium og Ballotering, valgt til Selskabets Præsident." Dette kan imidlertid, ifølge det ovenmeldte Antal af Tilstedeværende, være skeet ved 10 Stemmer. — Den Forundring, som det vækker, at finde saamange af Selskabets betydende Medlemmer fraværende ved en saa vigtig Forhandling, som Præsidentvalget, stiger endnu, naar man seer, at endog Færre bivaanede det følgende Møde, d. 3die

[272]) Protocollen over de nærmest paafølgende Møder udviser, at ingen af disse 5 Medlemmer paa den Tid have været fraværende; ligesom ogsaa tillige, at af de ovennævnte 5 Medlemmer, mødte heller Ingen uden Hauch, d. 3die Novbr.

Novbr. 1797, da Selskabet første Gang modtog sin nye Præses, og da Abildgaard holdt Mindetalen over Bernstorff. Denne Aften vare, foruden begge Grever og Statsministre Reventlow, som Æresmedlemmer, og foruden begge Secretairer, kun 9 ordentlige Medlemmer tilstede. — Om særskilte Grunde, fremkaldte ved personlige Antipathier, her skulde have medvirket: lader sig ikke oplyse; men det maatte dog, under ethvert tænkeligt Forhold, faae Udseende af en uanstændig Kulde og Ligegyldighed, at forsømme et Møde, hvor Bernstorffs Minde blev høitideligen ihukommet. Man kan overhovedet bemærke, at Møderne i dette Tidspunkt (f. Ex. Aarene 1796—98) vare temmelig uliigt besøgte; men at Antallet af de tilstedeværende ordentlige Medlemmer dog som oftest var imellem 12 og 16 til 18; og næsten aldrig, som i det paatalte Tilfælde, gik ned under 10. I øvrigt holdtes ogsaa Selskabets Forsamlinger paa den Tid noget uregelmæssigt; stundom kun eengang i een Maaned; og den forhen (d. 5te Oct. 1792) tagne Beslutning, for at sætte Selskabet i større Virksomhed, at man vilde samles hver Uge i Vintermaanederne, vedblev ikke længe at være meer end en Beslutning.

Selskabets Classeinddeling, hvoraf endeel Medlemmer lovede sig et fornyet og forøget Liv i Selskabet, tegnede i den næst paafølgende Tid ikke til at ville have nogen saadan Virkning.[273]) At tværtimod den literaire Production i 1792—99 snarere var fattigere, end rigere, i Sammenligning med tidligere Aar, er allerede bemærket. Den i saa lang Tid omhandlede, giennem saa mange Circulairer, Møder og Forhandlinger forberedede nye Organisation og Valgindretning i Selskabet, synes ogsaa, imedens Sagen stod paa, at have bevirket en Standsning af flere Aar i Selskabets Tilvært. Man har formodentlig meent, at saalænge den nye Valgmaade

[273]) "Man skal ikke forhaste sig med at giøre nye Love," — skriver Jacobi d. 1ste Jan. 1795 til Bernstorff — "Naar Lysten til at virke er der, gaaer Tingene af sig selv; naar den fattes, vil de nye Love lidet hielpe; og hvortil den Grille, at giøre noget aliter, naar det dog ikke skeer melius? Men det er nu Tidernes Smag." Saa lidt den gode Jacobi, der hørte til Tiderne fra 1772—1784, kunde blive enig med Lovforbedrerne i Selskabet, saa enige vare dog disse med ham i, "ikke at forhaste sig med de nye Love." Fra Forslaget om Classeinddelingen, til den første Forandring af Valglovene, forløb der en Tid af fem Aar.

ikke var afgiort, kunde der ikke vælges efter den gamle; eller Ingen har, under den stedfindende Bevægelse i Selskabet, fremkaldt af to med hinanden ikke ret enige Partier, gierne villet fremkomme med noget Forslag. Vist er det, at der fra 7de Decbr. 1792 til 4de Marts 1796 ikke optoges noget indenlandsk Medlem; og da endelig i Marts og April 1796 tre foreslaaede nye Medlemmer (Riisbrigh, Münter [274]) og Nyerup) kom paa Valg, faldt de to sidste igiennem, uden Tvivl som Følge af en endnu vedvarende Deling af Selskabet i to Partier, og et Slags Opposition af Physikerne imod Historikerne. Efterat derimod den nye Valgmaade var bleven afgiort, Jacobi havde trukket sig tilbage, og man i Almindelighed har maattet erkiende Abildgaards fortrinlige Egenskaber som Secretair, er hiin Oppositionsaand bleven svagere. 1798 (3. Jan.) saae man, at en Historiker og en Physiker (Münter, anden Gang foreslaaet, og Herholdt) begge eenstemmigen bleve optagne; og ganske kort efter (19. Jan. 1798) deelte man sig atter i Classerne imellem 6 nye indenlandske Medlemmer (Hegewisch, J. Kierulf, Gamborg, Schousboe, Rafn og Treschow). At imidlertid ved denne Leilighed Professor J. W. Schlegel (der først 8 Aar sildigere blev Medlem) og Rector Boye faldt igiennem, imedens svage literaire Personligheder som Kierulf og Gamborg kom ind i Selskabet: viser allerede dengang, at Classevalgene, ligesaa lidt som den ældre Valgmaade, hvorefter Valgene umiddelbart kom til en fri Afgiørelse i hele Selskabet, kunde hindre Partie-Indflydelser; endnu mindre afværge indifferente Medlemmers Optagelse. Den sidste Optagelse af Medlemmer i denne Periode, d. 7de Febr. 1800, (Wad, Esmarch, Degen og N. Schow) gik i det mindste fredeligt af; og Udelukkelsen af et foreslaaet Medlem hørte fra det nye Aarhundredes Begyndelse til de allerstørste Sieldenheder. Det kan ikke omtvivles, at dette overhovedet har været endeel Individer i vor literaire Republik behageligere, end at giennemgaae en umiddelbar Valg-Prøve i Selskabet, hvor man snarest vil fordre en saa almindelig

---

[274]) Det hedder om ham, "at han havde den historiske Classes Bifald; men erholdt ikke det fornødne Antal Stemmer i Selskabet." Nyerup, der ikke havde alle Stemmer i den historiske Classe, skiøndt han var proponeret af Suhm, kunde heller ikke i Selskabet opnaae det fornødne Antal af ⅔ Stemmer.

erkiendt Qualification, og et til den Grad bekiendt Navn, at Selskabets Medlemmer kunne stemme over den Foreslaaedes Optagelse, uden først at lade sig lede af vedkommende Classe til at give en Stemme, som herved egentlig taber al Betydning og Værdi. Om derimod den Sikkerhed, hvormed man forud tør regne paa, at saa godt som ethvert Valg, der proponeres i Selskabet, maa gaae igiennem, er til lige Fordeel for Samfundets videnskabelige Vægt og Anseelse: er et Spørgsmaal, som Historien kan overlade en kommende Tid at afgiøre.

Med udenlandske Medlemmers Optagelse gik det i denne Periode, eller i Aarene 1781—1800, omtrent som i den foregaaende. Deres Antal tiltog endnu ikke i noget paafaldende større Forhold; men Anledningen til deres Optagelse vedblev for det meste at være tilfældige og personlige Omstændigheder, eller Yttringen af Vedkommendes egne Ønsker, som dog temmelig ofte ikke opfyldtes.[275]) Ved Hielmstiernes Død 1780, var Antallet af de udenlandske Medlemmer 11; 1801 ved Abildgaards Død var det voxet til 23. Det kan i øvrigt bemærkes, at endnu ved den sidstnævnte Tid hørte, med meget faa Undtagelser (f. Ex. Villoison, W. Coxe, J. Johnstone, Orientalisten Tychsen og Bonstetten) alle optagne udenlandske Medlemmer til Physikernes eller Mathematikernes Afdeling. Temmelig

[275]) F. Ex. i Aaret 1783, da 2 udenlandske Lærde, Physikeren Landriani i Mailand (for hvem Jacobi, som verlede adskillige Breve med ham, meget interesserede sig) og en Dr. Med. Saimolowitz i Moskwa, der indsendte sine Jagttagelser over Pesten, ligesaa lidt som en vis Collignon, Advocat i Lothringen, kunde opnaae deres skriftlig meddeelte Ønske, at optages i Selskabet. Dette opnaaede heller ikke en Biergværksbetient i Chemnitz i Ungarn, Capitain Stoudt, der offererede og tilsendte Selskabet en betydelig Deel ungerske Mineralier i Haab om at blive Medlem. (1785.) Det samme Ønske yttrede Chemikeren Achard i Berlin, (1790, 8. Jan.) da han indsendte sit Værk: Recherches sur les propriétés métalliques. Berl. 1788; men blev aldrig Medlem. At ogsaa indenlandske Individer endnu i dette Tidsrum kunde faae i Sinde, ligefrem at henvende sig til Secretairen med Anmodning om at optages i Selskabet, derpaa har man bl. a. et Exempel fra 1799 i den norske Stiftsprovst H. J. Wille, som i et Brev til Abildgaard udbad sig "den Ære og Lykke at vorde Medlem af Selskabet." Hans Begiering sendtes til den physiske Classes Betænkning, som ei maa være falden gunstig ud, da han ikke blev foreslaaet.

længe varede det, inden man, i denne Anledning henvendte sin Opmærksomhed til Nabolandet Sverrige, hvor det Stockholmske Videnskabers-Academie tidligere havde optaget danske Medlemmer, end man hos os tænkte paa de svenske Lærde. Saaledes bleve i A. 1779 Kammerherre Suhm og Et. Raad **Berger** Medlemmer af bemeldte Academie, og ved den Leilighed foreslog den danske Minister i Stockholm, Baron **Güldencrone**, at man dog omsider, for engang at komme de svenske Lærde i Møde i deres Ønske, at knytte nærmere Forbindelser med danske Videnskabsmænd,[276]) ligeledes i det danske Vid. Selskab skulde optage i det mindste 2 til 3 bekiendte svenske Lærde: f. Ex. Prof. Astron. **Wargentin** (der ogsaa var vigtig som Vidensk. Acad. Secretair), Lægerne **Acrell** og **Beck**, eller Chemikeren **Bergmann** i Upsala. — Dette saa ganske passende og rimelige Forslag synes ikke dengang at have fundet ret megen Sympathie i Selskabet; det gav imidlertid dog Anledning til, at **Wargentin** efter Hielmstiernes Forslag blev optaget d. 9de April 1779. Derimod stod Güldencrones Forslag ikke i nogen Forbindelse med Valget af **Carl Linnée** den Yngre, som d. 13de Decbr. 1782 var nærværende i Selskabets Møde, hvor man besluttede hans Optagelse. Tre Aar sildigere forøgede man derimod de svenske Medlemmers Antal i et temmelig stærkt Forhold. — Man havde hidtil, fra den Tid, da Optagelsen af udenlandske Lærde i Selskabets Kreds først tog sin Begyndelse, efterhaanden ladet deres Antal stige, uden at bestemme nogen Grændse derfor. **Jacobi** var den, som først kom paa den rigtige Tanke, at saavel de indenlandske, som udenlandske Medlemmers Tal burde være begrændset, naar man vilde forebygge, at ei allene Selskabet tabte i Anseelse og Agtelse; men at det saameget mere vilde tabe af det, der væsentligt udfordredes for at opfylde Selskabets Bestemmelse, at

---

276) "J'ai cru — hedder det i hans Brev af 9. Febr. 1779 — depuis long-temps de mon devoir de nourir les bonnes dispositions, que j'ai trouvé chez les principaux membres de l'Acad. des Sciences, pour se lier de plus en plus avec notre Academie & avec nos Sçavans les plus merités à Copenhague. — L'Academie de Stockholm pretend toujours avoir fait des avances à la Nôtre; Mrs. *Niebuhr, O. F. Müller* & autres ont été reçus membres, sans que cette attention aye produit l'effêt, d'avoir reçu chez nous un seul Suedois." &c.

danne et Udvalg af Landets, ved den offentlige Stemme erkiendte, fortrinligste Lærde og Videnskabsmænd, naar Medlemmernes Antal var vilkaarligt, eller kunde, efter verlende Indfald og muelige Omstændigheder, udvides i det Ubegrændsede. Denne Mening, som Jacobi skriftligt havde yttret for Bernstorff, blev dog kun for saa vidt realiseret, at et Forslag af Secretairen i Selskabet den 25de Novbr. 1785, hvorefter Æresmedlemmers Antal skulde fastsættes til 10, og udenlandske Medlemmers til 20, eenstemmigen blev vedtaget. Hvad der for Resten ved denne Sag, med Hensyn til Formen, fortiener at bemærkes, er: at man i dette Tilfælde ikke ansaae de i Mødet d. 25de Novbr. tilstedeværende elleve Medlemmers eenstemmige Mening for tilstrækkelig til Sagens Afgiørelse. Secretairen tilsendte derfor følgende Dag de fraværende 16 Medlemmer i Kiøbenhavn et Circulaire, til derpaa at tegne deres Stemmer for eller imod bemeldte fastsatte Antal af udenlandske Æresmedlemmer. Da nu ogsaa de allerfleste af disse paategnede dette Omgangsbrev bekræftende, blev det i et følgende Møde besluttet, eftersom Selskabet endnu kun havde 15 udenlandske Medlemmer, at vælge de 5 manglende saaledes, at 3 af disse skulde være svenske; men eet udenlandsk Medlem vælges i England og eet i Rusland. Blandt flere foreslaaede faldt Valget d. 13de Jan. 1786 paa Historikeren Lagerbring, Botanikeren A. J. Retzius og Astronomen H. Nicander i Sverrige, Sir Jos. Banks i London og Pallas i St. Petersborg. Hvad der imidlertid maa forundre Enhver, som seer, med hvormegen Forsigtighed og Omstændelighed de omtalte Forhandlinger angaaende Valglovene i Selskabet udførtes, er, at i det mindste Vedtægten om de udenlandske Medlemmers Antal kun faa Aar maa være overholdt. I Fortegnelsen over disse Medlemmer 1793 (Ny Saml. IV.) er deres Antal 18; men i den, som udkom 1799 (Vte Bd.) er Tallet allerede 22, og siden tiltog det Aar for Aar.

Blandt de nye Vedtægter var en Artikel (4) hvorefter det var ethvert ordentligt Medlem tilladt i Selskabets Møder at indføre to Fremmede, (eller som det hedder "tvende Venner") der kunde bivaane Oplæsningen af Afhandlinger (men ikke Selskabets Deliberationer, Valg o. s. v.) naar saadant forud var meldt Secretairen, og ved ham for Præsidenten. Denne Artikel var for saa vidt overflødig, som der i den hele Periode, her omhandles, neppe forekommer noget Exempel i Protocollerne paa, at en saadan Tilladelse er benyttet. Det

eneste, der allerede er anført, at den yngre Linnée, som Fremmed, bivaanede et Møde, har, saa vidt jeg veed, i denne Periode kun eet Sidestykke; men af en heel anden Art. Den regierende Hertug af Würtemberg, der var kommen til Danmark, for en stor Deel i Anledning af den Lorckske Bibelsamling, som han vilde kiøbe, indfandt sig, tilligemed en Prinds af Würtemberg, Hertugens Broderson, og to Hof-Cavalerer, efter Indbydelse i Selskabets ordentlige Møde, d. 18de Febr. 1784. Pastor Chemnitz forelæste en tydsk Afhandling om nogle Conchylier (Chitones) og O. F. Müller en kort latinsk Afh. om Tegninger af nogle mikroscopiske Planter. Selskabet offererede Hertugen et vel indbundet Exemplar af dets Skrifter, og de udgivne Blade af Landkortene; og han forlod Forsamlingen, som det hedder "meget vel tilfreds; efterat have bevidnet Selskabet sin fuldkomne Høiagtelse, og sin Tak for den ham, som Hs. Durchl. udtrykte sig, beviste Ære og givne Tilladelse, at maatte indfinde sig i Selskabets Forsamling." — Dette fornemme Besøg, det eneste af sin Art, saavidt vides, som Videnskabernes Selskab i hundrede Aar har havt, kunde det endnu modtage i sine ældre Værelser, som vare Selskabet indrømmede paa det saakaldte Prindsens Palais. Christiansborg Slots ulykkelige Brand den 26de Febr. 1794, blev Anledning til, at Selskabet pludselig maatte forlade de Forsamlingsværelser, som det i 18 Aar havde benyttet, og at det lige til Aarets Slutning, som det hedder i flere af Secretairens Breve, var "huusvildt." Man havde formodentlig i den almindelige Forstyrring, der var en Følge af hiin uheldige Begivenhed, ikke beregnet, at Selskabets Værelser kunde behøves til Brug for Høieste-Ret. Først den 13de Marts 1794 modtog Selskabet, som i den Anledning sammenkaldtes til et overordentligt Møde, ved en Skrivelse fra Overhofmarskal, Grev Ahlefeldt, Underretning om, at dets Værelser skulde afbenyttes til Høieste-Ret og "anden nødvendig Brug;" og at Udflytningen uopholdelig maatte skee og være tilendebragt allerede næste Mandag den 17de Marts.[277]) I

[277]) Selskabet maatte "over Hals og Hoved" (som Jacobi udtrykker sig i et Brev), ved Professor A. Kall og Konstforvalter Spengler, hvilke Tilsynet dermed overdroges, i Forening med Secretairen, lade ikke allene sine egne Effecter, men ogsaa alle Samlinger, tilhørende det Kgl. Danske Selskab for Fædrelandets Historie, bortflytte; da man havde maattet optage

Stedet for den hidtil afbenyttede Leilighed blev det tilbudet Selskabet at betiene sig af "Forsamlingssalen med dertil hørende Bibliothek paa Charlottenborg Slot;" men derhos bemærkedes: "at Indgangen dertil er giennem Skolerne, som holdes fra 5 til 7 hver Aften." Et andet Forslag var, at man kunde benytte Høiesterets Forsal tilfælles med Retten; men dette havde andre Ubeqvemmeligheder, og desuden var herved ligesaa lidt sørget for Selskabets Samlinger og Effecter — hvilke, skiøndt lidet betydelige, dog krævede nogen Plads. Secretairen saavelsom Præsidenten fandt det hverken anstændigt eller beleiligt, at Selskabet under disse Omstændigheder kunde holde dets ordentlige Forsamlinger, og disse fandt derfor ikke Sted i den øvrige Deel af Aaret; i hvilket kun den physiske Classe holdt et Møde d. 30te Mai for at bestemme Priisspørgsmaalene, hvilke Secretairen ogsaa havde modtaget skriftligt fra de øvrige Classer. — Man havde endnu foreslaaet Selskabet, at holde sine Samlinger, tilfælleds med Landhuusholdnings-Selskabet, i den Sal paa Palaiet, hvor dette Selskab samledes. Men ogsaa dette "Fælledsskab", som var forbunden med Uleilighed og Mangel paa Plads, fandt man med Rette "aldeles upassende." (Jacobi til Bernstorff. 16de Marts 1794).

Det var ikke uden Vanskelighed, at Selskabet, hvis Foresatte flere Gange beraabte sig paa det Kongl. Rescript af 18. Jan. 1776, der tilsikkrede det et eget Locale, opnaaede, i Stedet for den mistede Leilighed, at erholde andre Værelser indrømmede i en af de kongelige Bygninger. Det er bemærket i Protocollen, at det fornemmelig var ved Kammerherre, Hofmarskal Hauch's Omsorg, at dette omsider lykkedes, og at to Værelser, med en Forstue, bleve Selskabet anviiste i Etagen over den venstre Fløi af Staldbygningerne ved Christiansborg Slot. Den 2den Januar 1795 holdt Selskabet her sit første Møde, og har været heldigt nok til nu snart i et halvt Aarhundrede at kunne beholde et hyggeligt, skiøndt til den nødvendigste Plads indskrænket Hiem, og en Forsamlingssal, der baade har en til Selskabets Natur og Bestemmelse passende udvortes Charakteer, og har opnaaet, hvad vi vel kunne kalde en historisk Betydning.

---

sidstnævnte Selskab som Indsidder (uagtet det, ligesom Vid. Selskab, havde Kongeligt Løfte om egne Værelser), og fremdeles indtil vore Dage saaledes har beholdt det. Indtil videre modtog Kammerh. Suhm i sin Gaard dette Selskabs Bogsamling og Skabe; hvor Videnskabernes Selskab imidlertid fik Plads for sine Sager, omtales ikke; maaskee paa Charlottenborg.

Det staaer endnu tilbage, inden vi forlade den anden Periode i Selskabets Historie, at nævne noget om dets Formuestilstand i Løbet og i Slutningen af dette Tidsrum. Gienstanden er langt fra at være uvigtig. Man har i alle europæiske Stater, hvor lignende videnskabelige Samfund ere stiftede, indseet Nytten og Nødvendigheden af, at de af Staten engang for alle maatte doteres; at der maatte forsikkres et saadant Selskab — hvis stadige og uafbrudte Omsorg og Virksomhed i Videnskabernes Sphære i Almindelighed, eller i det mindste en vid og betydelig Deel af samme, skal gaae ud paa at fostre og pleie høiere Videnskabelighed i den enkelte Nations Skiød — en Tilgang til egne Midler, som Selskabet, med bestandigt Hensyn til dets Formaal og Bestemmelse, kunde anvende med fri Raadighed, for at kunne i enkelte Tilfælde, hvor et eller andet større videnskabeligt Foretagende kræver en noget klækkelig Understøttelse, udrede en saadan, naar den findes gavnlig og fornøden, uden at hentye til at søge Hielp af Statscassen, der ikke til enhver Tid kan eller bør staae aaben for extraordinaire Bevilgninger; hvilke det ei engang i alle Tilfælde kan være passende for et Samfund af den Art at giøre Regning paa. Ligesaa ønskeligt, som det derfor kan være, at Landets Videnskabers-Selskab er en Auctoritet, giennem hvilken, oftere, end det skeer, større, for Nationen hæderlige og gavnlige videnskabelige Arbeider og Foretagender, indledes og anbefales til Regieringens Understøttelse og Fremhielp; ligesaa nødvendigt er det, at et saadant Selskab maa have en passende og forholdsrigtig Dotation, dersom det skal opnaae og bevare en national Betydning og videnskabelig Selvstændighed. Uden at ville nævne store og mægtige Stater, hvor vedkommende Forhold tillade at organisere de her omhandlede Stiftelser efter en storartet Maalestok, som vi ei tør have for Øie: kan det dog nævnes, at ogsaa i mindre Lande enten Nationalaanden, som i Holland, (hvor Rigdom imidlertid opveier hvad Staten mangler i Udstrækning) eller Regentens og Regieringens rigtige politiske Blik paa Gienstandens Vigtighed, som i Sverrige, hvor hverken Stat eller Nation har været rigere, end i Danmark, har bidraget til at giøre de videnskabelige Selskabers og Academiers Fonds passende og tilstrækkelige til Øiemedet.

Vort Selskab, som man i den forrige Periodes Historie har seet, har havt det Held, at en god oeconomisk Bestyrelse i fire Decennier,

og netop i et Tidsrum, da der var mindre Anvendelse for betydelige Pengemidler, eller da Regieringen med Liberalitet understøttede et af Selskabets største og kostbareste Foretagender, (den geographiske Opmaaling) satte Selskabet i Stand til selv anseeligt at forøge dets Capitalformue. Denne udgiorde, som vi have seet (S. 170. 71) ved Slutningen af hiin Periode omtrent 35,000 Rdlr. eller rettere noget over 42,000 Rdlr. naar hele Capitalen beregnedes til 4 Pct. Rente; hvilket saaledes var den Fond, Jacobi modtog ved at tiltræde Cassererens Post efter Hielmstiernes Død. At denne Selskabets Formue ogsaa i Tidsrummet fra 1788 til 1801 er bestyret med Omhu og i god Orden, under Cassecommissionens og Cassererens forenede Medvirkning: er allerede ved foregaaende Leiligheder berørt; ligesom Grunden er nævnt til at Selskabets Fond dog ei i hine Aar kunde voxe i samme Forhold, som i dets første Periode (S. 205). Ved de paa sidstnævnte Sted anførte Omstændigheder er det af sig selv klart, at Selskabets Capital, uden de betydelige aarlige Tilskud det maatte giøre til Landmaalingen, 1788 vilde have bestaaet af 44,876 Rdlr. i Stedet for 43,000; men at den i 1804 vilde være voxet til 66,377 Rdlr. i Stedet for omtrent 51,000 Rdlr., som den i sidstnævnte Aar udgiorde. Ved denne Opgivelse, som er den sidste, der forekommer i den af Jacobi førte Cassecommissionens ældre Protocoll (s. ovens. S. 172), og som angaaer en Tid, der allerede naaer ind i næste Periode, kunne vi her standse. At gaae ind i Regnskabs-Detailler vil i en almindelig historisk Beretning være overflødigt; og det kan være tilstrækkeligt, naar vi overhovedet bemærke: at man i de 20 Aar, som den anden Periode omfatter, var saa omhyggelig i at vogte sig for Udgifter, der ikke stod i Forhold til Selskabets Midler, at der aarligen kunde være et betydeligt Overskud af et til to tusinde Rdlr. i Selskabets Casse; at et Foretagende, (den geographiske Landmaaling) som allerede var beregnet, at skulle falde Selskabet til Byrde, aarligen opslugte en stor Deel af dette Overskud; men at man dog var i Stand til i de sexten Aar, fra 1788—1804, at forøge Selskabets Capital med omtrent 15,000 Rdlr.

Tredie Periode,

Fra 1801 til Bugges Død 1815.

[Selskabets, aarviis afdeelte Skrifter, fra 1800 til 1812, i 6 Bind.]

Vi indtræde i det nittende Aarhundrede, i det vi begynde en ny Afdeling af Selskabets Historie. Dens Indgang er dog hverken betinget ved det seculare Tidsaffsnit, ved nogen Grundforandring eller ny Organisation af Selskabet og dets Virksomhed; men ved Omstændigheder, der aldrig kunne være uden Følger for et Samfund af den Natur, som vort Selskab. Det havde for faa Aar siden skiftet Præsident — en Forandring, der i nogen Tid neppe var af mærkelig eller betydelig Indflydelse paa Selskabets Tilstand, eller paa dets Virksomhed. Men det erholdt nu ogsaa, efter Abildgaards Død 1801, i Bugge en ny Secretair, og det en Mand, der i henved 40 Aar havde ved sine Arbeider og Forretninger staaet i nær Forbindelse med Selskabet; der længe havde hørt til dets virksomste, i og udenfor Fædrelandet meest berømte og anseete Medlemmer. Bugge var vel ikke meer i sin fulde Kraft, da han tiltraadte den Post, hvortil Selskabets Valg kaldte ham; men han havde endnu i sit 61de Aar meget af den Livsfriskhed, Virksomhedsdrift og utrættelige Arbeidsomhed tilbage, der hos ham ledsagedes af Verdensmandens finere Politur og Tone. Han havde, endnu inden den franske Revolution lagde Grunden til en radical Forandring i hele Europas Sæder og Tænkemaade, ved Udenlandsreiser i Tydskland og Holland, i Frankrige og England, forstaaet at vinde Agtelse og Venskab hos mange af disse saa forskiellige Nationers berømte Mathematikere, Astronomer og andre Videnskabsmænd; og han forstod ikke mindre at vinde de franske Lærde af hans Fag, da han besøgte det endnu republicanske Paris, henimod Revolutionstidens Overgang til andre Former i Statslivet og Borgerlivet. En Dannelse, som den Bugge besad, giorde ham fra flere Sider skikket til, baade at fungere i Selskabet og repræsentere det, som Secretair.

Denne Embedsmands Sysler, Stilling og Forhold til Selskabet ere af saadan Art, at det altid, naar han er en Mand af de Egenskaber og Talenter, som denne Bestilling udkræver, meer eller mindre vil beroe paa hans Medvirkning, hvilken Retning Selskabets Virksomhed vil tage, hvorledes dets aandelige Liv og Organisme vil trives og udvikle sig, og hvorledes overhovedet Selskabets ydre og indre Vilkaar ville forme sig under hans Embedsvirksomhed. Thi endskiøndt vel baade ældre og nyere Vedtægter foreskrive: at Secretairens Post skal være foranderlig ved Omvalg efter en bestemt Embedstid (nu paa fem Aar), saa er dette dog en Lov, der er modificeret ved det fornuftige Vilkaar: at den Fratrædende kan gienvælges. Den vilde, i Mangel heraf, ofte kunne have en ligesaa uheldig og forvirrende Indflydelse paa hiin Organisme, som en klog, virksom og med det practiske Livs Forhold fortrolig Secretair, vil kunne bidrage til at give den Fasthed, og til at vedligeholde dens ordentlige Gang og stadige Fremskriden paa den for Selskabet betegnede Bane. Det gaaer med videnskabelige Samfund, som med ethvert andet; de behøve ligesaa vel det stadige, ordnende, og vedligeholdende Princip, som de Tid efter anden trænge til det bevægende og livsvækkende Elements Yttring. Den sidste kunde man spore noget til i Videnskabernes Selskab, mod Slutningen af dets anden Periode, i de da opstaaede Bestræbelser for i visse Punkter at omforme Selskabets Indretninger, fornemmelig ved Classe-Inddelingen og Valglovene. Af begge disse Forandringer kunde man, som det synes, have ventet sig flere og betydeligere Følger i det nye Aarhundrede, og under den nye Bestyrelse af Selskabets Arbeider og Foretagender, end der egentlig sporedes i adskillige Aar af det med 1801 begyndte 3die Tidsrum. Der indtraf heller ikke, efter de nye Valglove, nogen paafaldende Forøgelse af indenlandske Medlemmers Antal, og Udvidelsen af Selskabets Medlemskreds, eller navnligen af de ordentlige Medlemmers Tal, var i Begyndelsen ikke engang fuldt saa stærk eller hurtig, som den i sildigere Tider (1816—1840) blev. I 5—6 Aar (1801—1805) forøgedes Selskabet med 6 eller 7 indenlandske Medlemmer, (**Eggers, P. Scheel, A. Pihl**, Provst i Norge, **L. Manthey, J. Wolf, C. Bastholm** og **C. H. Pfaff** i Kiel). At **Bonstetten**, der i nogen Tid opholdt sig i Kiøbenhavn, skiøndt Udlænding, blev optagen til ordentligt Medlem (15. Mai 1801), var en tilfældig

Omstændighed, hvor Benævnelsen, efter en rigtig Forklaring af Vedtægterne, dog ikke kunde gielde længere, end Vedkommende blev i Danmark. [278]) I Aarene 1806—10 begyndte Antallet af indenlandske Medlemmer at stige i et lidt større Forhold, og Tilværten var i disse Aar 9. (**O. Malling, Schlegel, Schmidt-Phiseldeck, H. C. Schumacher, O. H. Mynster, H. C. Ørsted, B. Thorlacius, V. Simonsen** og **A. S. Ørsted**). I det sidste Quinquennium af Bugges Secretariat steg Antallet til 11, og saaledes atter i et noget forøget Forhold (**P. E. Müller, Major Steffens, L. Engelstoft, J. W. Hornemann, J. Rathke, P. J. Wleugel, J. Wolff, C. Olufsen, Urb. Jürgensen, R. G. F. Thune,** og **C. F. Schumacher**). Man vil finde Valgene i denne Periode, og især i dens to sidste Femaar, overhovedet vel motiverede; og ligeledes, at Selskabets Udvidelse skeete ikke uden forstandig Sparsomhed. Det er imidlertid paafaldende, at man under Bugges Secretariat næsten reent glemte, at Norge, og dets Videnskabsmænd, hørte til den danske Stat; ligesom man overhovedet i denne Periode saa godt som Ingen valgte udenfor Hovedstaden. — Det er iøvrigt ikke uden historisk Interesse, hvad ogsaa den følgende Periodes Medlemsliste vil lægge for Dagen, at giennem det hele Tidsrum, da Valglovene fra 17$\frac{8}{9}\frac{6}{7}$ gialdt, baade før og efter sammes yderligere Bestemmelse og Modificering i 1810, har omtrent det samme Forhold hersket i Tallet af nye Medlemmer for hvert Quinquennium; naar man i hele Tidsrummet beregner det efter Middeltallet for dette Antal Aar, og uden at tage Hensyn til de enkelte Tilfælde, da man har været noget rundelig i Valgene, imedens man til andre Tider har ladet et eller flere Aar gaae forbi, ganske uden nye Valg. Saaledes varierer vel Antallet i de 5 Quinquennier fra 1816—1839, eller før den nu gieldende Valgmaade i Classerne indførtes, imellem 10 og 4; men Middeltallet for alle 5 (egentlig dog kun 24 Aar) udgiør 8; eller hele Tallet paa nye Medlemmer i bemeldte

[278]) Jeg har troet det rigtigere, strax at anføre Bonstetten blandt de udenlandske Medlemmer, end, saaledes som det i Secretairens Medlemslister er skeet, efter et Par Aar at overflytte ham fra de ordentlige Medlemmer til de udenlandske. Bonstetten opholdt sig i Kiøbenhavn fra 1798—1800; men leverede intet Bidrag til Vid. Selskabs Skrifter.

25 Aar er 40. Antallet af nye indenlandske Medlemmer i de siden forløbne tre Aar udgiør elleve.

Førend vi nærmere omtale de ovenfor nævnte nye Bestemmelser og Tillægsartikler angaaende Valgmaaden, hvorved man 1810, eller 13 Aar efterat denne i 1797 var bleven fastsat, i Medhold af de Principer, som Vedtægterne af 1796 indeholdt, atter modificerede disse: kan det være værd, paa eet Sted at samle de Tilfælde, hvori bekiendte Forslag til nye Medlemmers Optagelse ere mislykkede, eller det foreslaaede Medlem ved Balloteringen i Selskabet er bleven forkastet. Saadanne Tilfælde kunde, efter de ovenfor oplyste Forhold, ikke møde i Selskabets første Periode; i den anden var det Præsidenten, Geheimeraad Luxdorph selv, som første Gang det Uheld mødte, at den af ham 1780, d. 17de Nov., (den anden Gang, han som Præses var tilstede) foreslaaede Justitsraad og Geheime-Archivarius Voss faldt igiennem ved Valget, da han ikke havde den efter Vedtægterne fornødne Pluralitet for sig, som antoges at skulle være over $\frac{2}{3}$ af de Tilstedeværendes Stemmer.[270]) 1789, den 6te Novbr. havde Kammerraad N. Tønder Lund, foreslaaet af Abildgaard, ved Balloteringen "ikke den behørige Pluralitet for at antages som Medlem." Ligesaa uheldig var Abildgaard kort efter (d. 1ste Mai 1798) med to andre af ham foreslaaede Medlemmer Professor J. Wøldike og Professor A. N. Aasheim, der begge faldt igiennem (den første med 7 Nei mod 9 Ja; den sidste med lige mange Stemmer for og imod). Dette gav dog ikke Anledning til noget Skridt for at forandre Valgmaaden, hvilket derimod kan antages om de næst paafølgende Tilfælde af den Art, som indtraf, da Professor Münter, foreslaaet af Abildgaard, d. 4de Marts 1796, skiøndt antaget eller anbefalet af den historiske Classe, i Selskabets Votering faldt igiennem; ligesom Nyerup, foreslaaet af Suhm, den 1ste April 1796. (jvf. ovenfor S. 219 og 284.) Samme Skiebne, efterat de nye Valglove vare vedtagne, havde Professor J. F. V. Schlegel og Rector J. Boye i Nakskov den 19de Jan. 1798. Anden Gang blev Professor J. Wøldike foreslaaet d. 6te Nov. 1805; men heller ikke optaget (dog er det af Protocollen ikke tydeligt, om Valget fra Classen blev bragt for Selskabet).

---

270) "Hr. Justitsraad Voss, havde 8 Stemmer for og 4 imod; og da 4 Stemmer ere Trediedelen af de Voterende, blev han ikke valgt." (Protoc.)

1807, d. 4de Decbr., havde Secretairen (T. Bugge) med stærke Anbefalinger, ved skriftligt Circulaire, foreslaaet Kammerjunker **T. C. Brunn Neergaard** til Medlem af den physiske Classe; og Formanden (Hauch) understøttede Forslaget, og gav sin Stemme skriftligt; men da otte Medlemmer af Classen paa det omsendte Circulaire ønskede, i Medhold af Loven, Ballotering i en Forsamling af Classen, fandt dette Sted, og Voteringen maa da vel ei være faldet ud til Fordeel for den Proponerede, siden han ikke findes at være bleven bragt paa Valg i Selskabet. **Rahbek** blev 1800 den 9de Decbr. foreslaaet i den historiske Classe, men ikke antaget. 1810 d. 12te Jan. blev han atter foreslaaet i denne Classe, som nu henviste ham til den philosophiske Classe. Først 10 Aar efter (d. 15de Dec. 1820) blev han optaget i Selskabet. I den mathematiske Classe blev i Aaret 1810 to indenlandske Medlemmer, og 1812 eet Medlem, foreslaaede; men ingen af dem nævnes, eller kom paa Valg. Ligeledes indbragtes 1819 Forslag til et Medlem i den philosophiske, og 1827 eet i den historiske Classe, hvilke heller ikke antoges. Saavidt Protocollerne oplyse disse Forhold, er dette alle Tilfælde af den Art, som forekomme indtil 1838.

Hvad Æresmedlemmer angaaer, da forekommer neppe meer end det ene Tilfælde, at Geh. Conferentsraad **Classen**, som den 9de Decbr. 1809 (tilligemed Geh. Raad Grev **Rosenkrone** og Kammerherre **Møsting**) blev foreslaaet til denne Værdighed, ved Valget i Selskabet d. 12te Jan. 1810 ikke blev antaget; men kun de to sidstnævnte. **Classen** blev derimod først Æresmedlem, da han d. 3[die] Marts 1815 andengang blev foreslaaet. Udfaldet af det tidligere Forslag af dette Æresmedlem gav Anledning til, at **Løvenørn, Schlegel, Viborg** og **Scheel** d. 26de Jan. 1810 indkom med et Forslag til en Forandring i Valgmaaden af Æresmedlemmer. Efter Selskabets Beslutning nedsattes i den Anledning en Committee, bestaaende, foruden Secretairen, af Grev Chr. Reventlow (som Æresmedlem), Hauch, Løvenørn, Schlegel, A. Kall og Viborg. Denne Committee skulde atter revidere Vedtægterne, ikke blot om Æresmedlemmers, men ogsaa om de ordentlige Medlemmers Valg. Det af Bugge, efter foregaaende Forhandlinger i Committeen, redigerede Udkast til en Valglov for Æresmedlemmer, circulerede blandt Committeens Medlemmer, af hvilke Grev Reventlow, Hauch, Schlegel og Viborg giorde skriftlige Bemærkninger. Besynderligt nok finder

man, at denne Committee i sin Forsamling havde besluttet at tilføie den forhen omtvistede Artikel om Tabet af Stemmeretlighed i Selskabet for dem, som ikke havde stemt i Classemødet; men at Artikelen, uvist paa hvad Grund, blev udeladt af Bugges Udkast. Dette blev vel skriftlig bemærket ved Circulationen; men Artikelen kom dog ikke ind i det Selskabet forelagte Lovforslag, som den 2den Marts 1810 blev antaget; saavel for Æresmedlemmers, som for de ordentlige Medlemmers Valg. Angaaende de første var den vigtigste forandrede Lovbestemmelse den, at en egen Committee, hvori to Æresmedlemmer skulde have Sæde, blev indrettet, i Stedet for at disse Forslag ellers gik lige til Selskabet. Man vedtog ogsaa, at den simple Pluralitet skulde være tilstrækkelig for Æresmedlemmers Optagelse, og indskærpede Forskriften i Vedtægterne af 1796 om at fortie den Foreslaaedes Navn. Fornødenheden af denne Valglov blev i øvrigt efter 1810 kun lidt bestyrket; da efter den Tid i det Hele kun to Æresmedlemmer, Geheime-Conferentsraaderne **P. H. Classen** og **J. Bülow** (foreslaaet af P. E. Müller)[280]) ere

[280]) Denne i vor Tid sieldne danske Adelsmand og Hædersmand var saaledes den sidste, som Selskabet (d. 8de Dec. 1815) gav dette offentlige Beviis paa Agtelse og Erkiendelse af hans Fortienester af Videnskaberne i Danmark, og derved, kan man sige, tillagde sig selv en ny Fortieneste af disse. Et saadant offentligt Æresbeviis af et Samfund som Videnskabernes Selskab, er den frie Tilkiendelse af en national Hæder, som altid maa blive af Vægt og Betydning; og det staaer til Samfundet selv, endnu at forhøie og forædle denne Betydning ved en rigtig og sparsom Anvendelse. Exemplet paa det af Selskabet sidst valgte Æresmedlem er allerede tilstrækkeligt til at bevise, hvor langt Ideen af en saadan Classe af Medlemmer i Selskabet er fra at være tom eller forældet; og hvorledes den meget mere baade er patriotisk, og udgaaet fra en rigtig videnskabelig Erkiendelse og Tact. Mænd af høiere Stand og Stilling i Staten kunne have en ædel og sand Kiærlighed til Videnskaberne, Lyst og Iver for at fremme og pleie dem, uden selv at være Lærde. Allerede ved Selskabets Stiftelse vedkiendte man sig, at det var gavnligt og hæderligt paa begge Sider, at bringe saadanne Mænd, som det vilde være utidigt og urimeligt at vælge til ordentlige eller arbeidende Medlemmer, i Forbindelse med Selskabets Kreds. Ikke alle ældre Valg have været saa heldige som det sidste; men dog ere Navne som **O. Thott, Holberg, O. Guldberg, J. O. Moltke, Fr. Moltke, C. Reventlow, Schimmelmann,** iblandt et overhovedet meget indskrænket Antal, Beviis paa, at Selskabet til enhver Tid har forstaaet at vælge Æresmedlemmer.

optagne (begge 1815). Vel indkom Conf. Raad Schlegel endnu i 1821 (den 18de November) med Forslag til 4 nye Æres-medlemmer, og en Committee dannedes i den Anledning; men han tog den 9de December sine Forslag uaabnede tilbage, uden at det kom til noget Valg. Siden er der hverken foreslaaet eller valgt noget Æresmedlem; Meningen hos nogle i Selskabet gieldende Medlemmer vilde helst lade Skikken uddøe; og man har ved Antagelsen af de nyeste Vedtægter (skiøndt med meget deelte Meninger og Stemmer) udelukt denne Medlemsclasse af Selskabet, som i henved 100 Aar havde eiet den.

Ved ovenanførte Leilighed tog den nedsatte Committee ogsaa Valgloven for ordentlige indenlandske Medlemmers Optagelse efter Vedtægterne af 1796 (Art. 2 og 3), og efter de 1797 besluttede Tillæg, (ovenf. S. 284) under ny Betænkning. Det var vel egentlig nærmest en Forening af begge disse Valglove under een Redaction, man tilsigtede; og man vedligeholdt i Forslaget til de nye Valg-Artikler samme Princip om et foregaaende Classevalg, der ligger til Grund for bemeldte Tillæg af 1797. Maaden at indbringe Forslag til nye Medlemmer forandrede man derhen, at i Stedet for det 1797 var vedtaget, at Forslaget enten kunde indgives til hele Selskabet, eller umiddelbart til Classen, hvortil den Foreslaaede antoges at maatte henhøre: bestemtes nu (Art. 2) at Forslaget under Forsegling, med Proponentens Navn, indsendes til Selskabet, hvorfra det igien uaabnet tilstilles vedkommende Classe. Ligeledes indførtes den nye Bestemmelse: at den Foreslaaede nødvendigen skulde have ¾ af Classens Stemmer for sig ved Voteringen i samme, da Forslaget i modsat Tilfælde skulde henlægges af Classen, og ikke videre komme til Kundskab eller Valg i Selskabet. Var denne Lov indrettet paa, meer end tilforn at forebygge foreslaaede Medlemmers Forkastelse ved den almindelige Stemmegivning i Selskabet: saa var den tillige et Skridt mere til at giøre ethvert Valg afhængigt af vedkommende Classe, eller af en større eller mindre Deel af dens Medlemmer. 3 Medlemmer kunde (som der findes et Exempel paa i den physiske Classe) ved Eenstemmighed afgiøre, at den foreslaaede Candidat kom paa Valg i Selskabet. Antages derimod, at f. Ex. 7 Medlemmer mødte til et Classevalg, da kunde 4 være nok til at afgiøre, at Selskabet hindredes fra at vælge Candidaten, som maaskee i dets Forsamling kunde have faaet 10,

15 eller flere Stemmer imod de 4 negtende.[281]) Man beholdt ogsaa Bestemmelsen i Tillægget af 1797 (§ 2) at ingen skriftlig meddeelte Betænkninger paa et til alle Classens Medlemmer omsendt Circulaire (som forhen var brugeligt) skulde gaae forud for Classens Deliberation i Mødet. Herved svækkedes naturligviis betydeligt den tilstaaede Rettighed (1810, § 5), at de Medlemmer, som ere hindrede fra at møde i Classen, kunne indsende deres *skriftlige Stemmer* til Formanden; thi netop de foregaaende skriftlige og motiverede Yttringer af Classens Medlemmer paa Circulairet kunde bidrage meget til, at Fraværende afgave deres Stemmer. Man vilde allerede 1810, som ogsaa senere,[282]) bringe Valgene under afgiørende Indflydelse af den mundtlige Deliberation, hvorved det nødvendigen giordes vanskeligere for enkelte Medlemmer, at afgive deres Stemmer uden Hensyn til mere Formaaendes personlige Vægt. — At Indflydelsen af disse nye Valglove bl. a. maatte medvirke til at formindske mislykkede Valgforslag, er allerede ovenfor erindret. I øvrigt kan bemærkes, at der ikke findes udtrykkeligt Spor til, at Lovforslaget i Selskabet mødte nogen Opposition, eller gav Anledning til omstændelig Deliberation. Det hedder blot i Protocollen: at Commissionens Forslag (i Mødet 2. Marts 1810) blev forelagt Selskabet, som befalede dets Trykning, og Omdeling til Medlemmerne.[283]) Dette blev da (i Nov. 1810) iværksat; og de særskilt, som

---

[281]) I de nyeste Vedtægter af 1839 har man i § 6 udeladt denne Bestemmelse. Det maa saaledes vel antages, at *simpel Pluralitet i Classen* er tilstrækkelig til at giøre et Classevalg gyldigt; endskiøndt maaskee ogsaa, da vedkommende Artikel i disse Vedtægter tier om denne Omstændighed, det Princip i Fortolkningen kunde giøres gieldende: at man henholder sig til den *ældre*, ikke udtrykkeligt ophævede Lovforskrift.

[282]) I Vedtægterne af 1839 (§ 6) har man vedligeholdt det samme Princip, at kun den *mundtlige* Forhandling af de i Classemødet tilstedeværende Medlemmer er gieldende. Artikelen berettiger vel Fraværende til at indsende deres Stemmer; men kun *negtende*, med tilføiet Motivering — en Indskrænkning, der vist nok kan giøre Optagelsen i Classen noget vanskeligere; men som paa den anden Side ikke synes retfærdig. Hvorfor skulde en Fraværende, som hindres fra at møde, antages at have mindre Ret til at indsende en *bekræftende* Stemme?

[283]) Et originalt Udkast, skrevet med Bugges Haand, er endnu bevaret. Det har nogle faa Forandringer, som kunne være tilføiede under Oplæsningen i

Tillæg til Vedtægterne af 1796, aftrykte Valglove for Æresmedlemmers og ordentlige Medlemmers Optagelse, ville, paa sit Sted, findes blandt Bilagene.

Et Par Aar inden denne Forhandling om Valglovene fandt Sted, havde det været i Forslag, at forøge Selskabet med et tredie Slags Medlemmer: corresponderende. Man vilde derved, saaledes som det i flere lærde Samfund finder Sted, danne en Overgangsclasse, af mindre Anseelse, end de ordentlige Medlemmer, og hvori derfor ogsaa yngre Videnskabsmænd kunde optages, til hvis literaire Arbeider og Fortienester man ikke behøvede at giøre saa store Fordringer, som til hines. Efter Selskabets Villie omsendtes Forslaget (hvis Ophavsmand ikke er nævnet) af Secretairen d. 14de Novbr. 1808 til samtlige Medlemmer, for først at afgive deres Stemme: om en saadan Classe af Medlemmer overhovedet skulde indføres? — Tyve Medlemmer tegnede deres Navne alle under Rubriken "Forslaget antages"; og Selskabet udnævnte en Committee (Schlegel, Münter, Schow, Viborg og Secretairen), for at undersøge Forslaget. Schmidt-Phiselde**k** giorde imidlertid den Bemærkning: "at han ikke kunde indsee Nytten eller Fordelen af at indføre to Classer af indenbyes, i Selskabets Møder deeltagende Medlemmer, som ikke skulde nyde lige Rettigheder;" og hans Mening var, at i al Fald maatte correspondende Medlemmer kun vælges i Udlandet. Andre erindrede, at det vilde være urimeligt, at Folk, der vare nærværende i Kiøbenhavn, og som, naar de vilde, kunde bivaane Selskabets Møder, skulde have Navn af Correspondenter; man maatte give dem et mere passende Navn, f. Ex. Assessorer. Commissionens (eller egentlig Bugges) Betænkning (24. Dec. 1808) gik ud paa at fremsætte de vigtigste Grunde, som kunde tale baade for og imod Forslaget. Til de sidste hørte bl. a., at man neppe kunde giøre sig Haab om større Flid i at forsyne Selskabets Skrifter med Bidrag hos correspondenderende, end hos ordentlige Medlemmer. Mindst maatte man vente sig dette hos udenlandske Correspondenter; da ogsaa de hidtil valgte

Selskabets Møder; men disse Forandringer ere ganske ubetydelige (f. Ex. at Proponentens Navn skal sættes uden paa det forseglede Forslag) og det kan være uvist, om de ikke hidrøre fra Bugge selv, eller fra Commissionen. (Jvf. i øvrigt Secretairens (Bugges) Beretn. om Selskabets Forhandlinger 1810—11, S. 8. 9.)

ordentlige Medlemmer i Udlandet saa godt som aldrig endnu havde beriget Skrifterne ved noget Bidrag. Man maatte ogsaa baade være meget sparsom og forsigtig, i at optage correspondserende Medlemmer, da man let kunde træffe paa saadanne, der ei vilde modtage Valget;[284]) og yngre Videnskabsmænd vilde allerede, som Erfaring oftere har lært, finde en passende Opmuntring i Selskabets Medaille. Man har vel fundet Modgrundene at være de vægtigste. Forslaget blev enten henlagt, eller ikke antaget i Selskabet.

II. Fra den constitutionelle Deel af Selskabets Historie i dets tredie Periode vil jeg gaae over til den videnskabelige, og først omtale Medlemmernes Virksomhed i denne Retning, saaledes som den fremtræder i Selskabets Skrifter. I Almindelighed kan det, ved Betragtning af disse, og ved deres Sammenligning med den forrige (anden) Samling, ikke undgaae os, at her virkelig ligesom med det nye Aarhundrede er indtraadt en forandret Charakteer i Selskabets skriftlige videnskabelige Arbeider. I Skrifterne fra 1ste Periode herskede paa en Maade den historiske Forskning og kritiske Undersøgelse, for det meste i den fædrelandske Historie; i den nyere Samling, eller i anden Periode, traadte, som vi have seet, den historisk-antiquariske Charakteer meer tilbage, og en physisk, naturvidenskabelig og naturbeskrivende Retning fik en kiendelig Overvægt. Men af de berømte Naturforskere, som i Begyndelsen og i Midten af denne Periode bidroge til at give Selskabets Skrifter denne Retning, vare ved dens Slutning de fleste enten bortkaldte

---

[284]) Det kan ved den Leilighed bemærkes, at det engang i denne Periode, (1808 25. Nov.) af Secretairen blev bragt i Erindring: at man altid burde være forvisset om, at de Medlemmer, man vilde vælge, ikke undsloge sig for den dem tiltænkte Hæder og Opmærksomhed; "da det syntes ydmygende for Selskabet naar dets Valg ikke blev modtaget, hvorpaa man har havt flere Exempler, saasom Etatsraad Tønder Lund, Portal i Paris, og Professor Keil i Halle." Man kan ikke tvivle om, at denne Omstændighed som Bugge meddeler, er et Factum; men det maa være forbigaaet i Protocollen, da her ellers hverken findes noget optegnet om at Tønder Lund anden Gang er bragt paa Valg, eller om Valget af de to nævnte udenlandske Medlemmer.

ved Døden (**O. F. Müller, Rottbøll, Abildgaard**, o. fl.); eller de vare ved Alderen og ved en forandret Skikkelse i Videnskaben henviste til en mere indskrænket Virksomhed som Forfattere. Yngre Videnskabsmænd, som i den physiske Classe traadte i de Bortgangnes Sted (**Herholdt, Rafn, Schousboe, Rathke, Wad**, o. fl.) vare deels lidet productive; deels førte deres Studier og videnskabelige Drift og Dannelse dem til en anden Retning i deres Forfatter-Virksomhed, end allene at berige Selskabets Skrifter med Afhandlinger; deels endelig udviklede og udvidede den indenlandske Literatur sig overhovedet mere og mere i det 19de Aarhundrede, og dette medførte, at ogsaa de lærde Videnskabsmænd fandt mere Anledning og Kald til, i særskilte Skrifter, og paa andre Veie, at anvende hiin Virksomhed. Hertil kom endnu, at de store Rystelser, Staten led ved politiske Begivenheder, som Aaret 1807, for Danmark det uheldigste siden 1658, medførte, og de Stød, som Landets Velstand led ved den i dette Aar begyndte, i et langt, uheldigt Tidsrum fortsatte Krig, udstrakte sine overalt følte Virkninger ogsaa til Videnskabernes Rige, og til deres lærde Dyrkeres Aand og Stemning. — Af alt dette var det ogsaa en Følge, at Skrifterne, under dette Tidsrum af 15 Aar, formindskedes i Quantitet. De skulde, efter den nye Indretning udgives aarviis, nemlig efter den oprindelige Mening et Bind om Aaret; men kun eet saadant blev udgivet for A. 1800, og udkom i det følgende Aar. Siden maatte man indskrænke sig til at udgive et, undertiden ganske tyndt, Bind, deelt i to Hefter, hvert andet Aar (fra 1801—1808); og det sjette og sidste Bind, der gialdt for de 4 Aar 1809—1812, udkom ikke før 1818, eller nogle Aar ind i følgende Periode. I øvrigt maa her ogsaa bemærkes, at de paa Titelbladene til denne Samling angivne Aar, som ethvert Bind skulde tilhøre, ere reent vilkaarlige, og ikke svare til den virkelige Tid, hvori Afhandlingerne ere oplæste i Selskabet. De allerfleste af disse ere altid eet eller flere Aar tidligere meddeelte, end det eller de Aar, som Afhandlingerne, i Følge Titelbladene, skulde tilhøre.

Bliver man, under en noget nærmere Betragtning af Indholdet i den her omhandlede tredie Samling af Selskabets Skrifter, først staaende ved de naturhistoriske og physiske Arbeider: da gienfinder man ogsaa i denne Periode den utrættelig nøiagtige, flittige og samvittighedsfulde Forsker og Beskriver af den grønlandske Fauna,

O. Fabricius. Hans "Zoologiske Bidrag" (VI. Bd. 1800—12) udgiøre en blandet Samling af udførlige Beskrivelser over enkelte Dyrarter, mest af de lavere Classer, hvori han, efter egne Jagttagelser, udvider den nordiske Dyrkundskab, og derhos baade retter Feil hos andre Naturbeskrivere, og undertiden berigtiger egne, tidligere Optegnelser. Han fortsatte disse Beskrivelser i en senere Periode ved sine "Nye zoologiske Bidrag" (V. Selsk. Phys. Skr. I. 1. 1821. S. 23—30) og deres Fortsættelse (Phys. Skr. II. S. 14—60, oplæst 1820), hvilke Arbeider uden Tvivl ikke i Værdi staae tilbage for de foregaaende. Saaledes vedblev denne agtværdige og fortiente Naturforsker, indtil sine sidste Leveaar, med usvækket Kiærlighed og ufortrøden Arbeidsomhed at bidrage til sin Yndlingsvidenskabs Oplysning og Udvidelse; endskiøndt hans præstelige Kaldspligter, som han røgtede med Iver og Kiærlighed, og hans øvrige Sysler (han var i mange Aar den, som ledede de grønlandske Seminaristers eller tilkommende Missionairers Sprogunderviisning, m. m.) ei kunne have levnet ham mange Fritimer. O. Fabricius var overhovedet en ligesaa utrættelig virksom, som med afgiorte Anlæg for denne Videnskab begavet Naturforsker; og hans efterladte, ikke ubetydelige Naturalsamlinger og Haandskrifter vidnede om den mærkværdige Mands, endnu i en høi Alder usvækkede Virksomhed og Arbeidskraft.[285])

---

[285]) Hans forskiellige Naturalsamlinger, hvoriblandt Conchylierne udgiorde en betydelig Deel, kiøbtes ved Auction (1822) til Hs. Maj. Kongen, som daværende Thronarving, for omtrent 300 Rdlr. Med Samlingen fulgte en beskrivende Catalog i flere Bind. Endnu i sit 65de Aar (fra 1808) begyndte han, af sine Papirer og løse Optegnelser, at ordne og redigere sine zoologiske Arbeider og Jagttagelser i 8 Quartbind, (tilsammen 2904 tætskrevne Sider) tildeels forsynede med Aftegninger, nogle ved den bekiendte Kobberstikker Müllers Haand. Disse hans interessante "Zoologiske Samlinger, eller Dyrbeskrivelser, Tid efter anden forfattede efter egen Betragtning, fra Aar 1768", indkiøbtes for det kl. Kongel. Bibliothek for 50 Rdlr. De indeholde utvivlsomt (?) en Skat af Bidrag til den nordiske beskrivende Zoologie, og vilde bl. a. for en tilkommende ny Udgave af Fauna grönlandica være af Vigtighed; ligesom ogsaa et giennemskudt Exemplar af Bogen, med Forfatterens Tillæg og Anmærkninger, der fandtes i hans Bogsamling. Det er ikke mindre end 2299 Species og Afarter af forskiellige Dyrclasser, hvilke Forf., bekiendt som en af de mest omhyggelige

Under sit Ophold i Grønland havde han ikke blot offret de zoologiske Studier, og det vanskelige Sprog, sin Flid og Virksomhed; men havde udvidet sine Jagttagelser og Optegnelser til Alt hvad der hørte til Landets øvrige Naturforhold (de egentlig mineralogiske undtagen), og til Folkets Beskaffenhed, Levemaade, Skikke og Færdigheder. Dertil havde han fundet den bedste Leilighed ved det fortrolige Forhold, hvori han levede med disse yderst godmodige Naturmennesker, i hvis Kystfarter og Sælfangster han, paa Zoologiens Vegne, deeltog som en indfødt Grønlænder, lige indtil at lære sig Konsten at flyde og roe i en Kajak. En Prøve paa, med hvor stor Grundighed og Nøiagtighed han ogsaa i hine Jagttagelser er gaaet tilværks, finder man i hans, Selskabet meddeelte "Beskrivelse over alle Grønlændernes Fangeredskaber ved Sælhundefangsten." (Vid. S. Skr. V. 1807—8. S. 127—78). Det er vel kun en speciel, men for Grønlændernes hele Tilværelse yderst

---

Jagttagere, paa samme Maade, som i de i Selskabets Skrifter optagne Bidrag, har bestrevet, og ved de allerede bekiendte Arter ledsaget dem med sammenlignende Bedømmelser over andre Naturforskeres tidligere Beskrivelser. [O. Fabricius blev f. d. 6te Marts 1744 i Rudkiøbing, hvor hans Fader, som han mistede i sit 12te Aar, var Sognepræst, og hvor Klokkeren af Taknemmelighed mod Faderen, blev hans Ungdomslærer. 1764 blev han Student, og da hans ældre Broder samme Aar kom hiem som Missionair fra Grønland, oplivedes hans tidligere Lyst til at gaae samme Vei; han blev 1765 antaget i det grønlandske Seminarium, tog theolog. Examen 1768, og blev s. A. Missionair i Grønland, hvor han tilbragte henved 5 Aar, i hvilken forholdsviis korte Tid han indsamlede et høist betydeligt Forraad af Kundskaber og Jagttagelser i Naturvidenskaben; skiøndt han i denne ingen anden Lærer havde, end sig selv og Linnee's Systema naturæ. Efter sin Hiemkomst blev han først Præst i Tellemarken; siden (1779) Sognepræst i Hobro, og blev nu berømt ved sin 1780 udgivne Fauna grönlandica. 1781 kaldtes han til Præst i Riise paa Ærrø. Han blev 1783 af Missionscollegiet tilbudet Vaisenhusets Kald, tilligemed Ansættelse som Lærer i det grønlandske Sprog; og modtog disse Embeder af Interesse for Grønland og for Sproget, skiøndt han tabte ved Forflyttelsen. 1789 blev han Præst til Vor Frelsers Kirke paa Christianshavn, og erholdt 1803 Titel som Prof. theol.; 1818, da hans Jubelfest høitideligholdtes, blev han Dr. theol. og titulеret Biskop; døde d. 20de Mai 1822, i sit 79de Aar. Hans grønlandske Grammatik (1791 og 1801) og Lexikon (1804) ere Arbeider, som længe ville bevare hans Navn.]

vigtig, og af dem ogsaa meget høit vurderet Gienstand, som Fabricius i dette ethnographiske Bidrag behandler; men han har giort det med den samme anskuelige Tydelighed og udtømmende Fuldstændighed, der er et charakteristisk Træk i hans Beskrivelser over Naturlegemer. Samme Egenskaber besidder Fortsættelsen af bemeldte Bidrag, der beskriver "Grønlændernes Landdyr-, Fugle- og Fiskefangst, med dertil hørende Redskaber." (VI. 1809—12. S. 231—272). Begge Monographier, der kunne betragtes som Mønstre paa det Slags beskrivende Bidrag til Kundskab om vilde eller uciviliserede Folkeslags Redskaber og Færdigheder, have videnskabeligt Værd og fuld Adkomst til deres Plads i Selskabets Skrifter. Deres Forfatter var i øvrigt den Eneste, som leverede egentlig zoologiske Bidrag til disses tredie Samling; og den indeholder heller ikke meer end eet botanisk Bidrag: en Fortegnelse over marokkanske Planter af Consul Schousboe, der kun strækker sig til nogle af de første linnæiske Classer, er ledsaget med en kort og ufuldstændig Indledning af physisk- og plante-geographisk Indhold, og udmærket ved 8 ypperligt tegnede og stukne Kobbertavler.

Til den videnskabelige Deel af den tredie Samlings naturhistoriske Indhold kan i videre Udstrækning henregnes de physiologiske og anatomiske Afhandlinger; og her er det især to Forfattere, hvis Navne, som Samtiden udmærkede, heller ikke Videnskabens Historie vil glemme. Den som dansk Botaniker og Physiolog bekiendte, i den oeconomiske Naturhistorie, Technologie, Landhuusholdning og flere Fag virksomme Forfatter, Assessor C. G. Rafn, leverede til Selskabets Skrifter en "Physiologisk Undersøgelse over Livskræfterne i den organiske Natur, især med Hensyn til det vegetative Liv." (3. Bd. 1803—4). Den er heel kort, og gaaer ikke meget udenfor de Ideer og Resultater, Forfatteren har fremstillet i sin nogle Aar tidligere udgivne Plantephysiologie (Kbh. 1796, overs. paa Tydsk, og af Forfatteren meget beriget, 1798). Rafn hørte ogsaa til de Medlemmer af Selskabet, hvis egentlige Betydenhed og Virksomhed som Forfattere maa søges udenfor dets Skrifter, i særskilt udgivne, eller i Tidsskrifter indrykkede Arbeider. Saaledes ogsaa i dette Tilfælde; da Rafn især benyttede det ovenfor S. 231 omtalte "Bibliothek for Physik, Medicin og Oeconomie," hvoraf han længe var Udgiver, til Giemmested for sine mangehaande mindre

Udarbeidelser, hvoraf adskillige heller ikke saa vel vilde have skikket sig for Videnskabernes Selskabs Skrifter.

Et andet Forhold fandt Sted med en Forfatter, hvis Navn hører til de mest udmærkede i den nyere Historie af Lægekonsten i Danmark: J. D. Herholdt. Ligesom denne lærde og aandrige Læges literaire Virksomhed overhovedet var til Forundring betydelig og mangfoldig, ved Siden af den, han udfoldede som academisk Lærer, som Overlæge ved Frederiks Hospital og ved Sø-Etaten, med flere andre Embedsstillinger, og ved Siden af en medicinsk Praxis, som vel faa andre Læger have havt større: saaledes var Herholdt en af de Videnskabsmænd, der som Medlem af vort Selskab udmærkede sig ved at indlemme i dets Skrifter, baade i denne og følgende Periode, en ikke liden Deel af sine betydeligste Arbeider og gavnligste Undersøgelser. Allerede ved den første Afhandling, han indgav til Selskabet, "Anmærkninger over den chirurgiske Behandling af dybe (giennemtrængende) Saar i Brystet, foranledigede ved nye Forsøg over Aandedrættets Mechanisme" (I. S. 48—104) viste han sig som en skarpsindig og klarsynet physiologisk Jagttager, og ved en rigtigere Forklaring over Maaden, hvorpaa Aandedraget skeer og virker, naar dybe Saar have frembragt en unaturlig Aabning i Brysthuulheden, lagde han Grund til en bedre Behandling af dette Slags Saar, eller giorde (som en Anm. i Lærde Efterr. 1804, S. 391 udtrykte sig) "en Rift i nogle Paragrapher af de gamle chirurgiske Systemer." Overalt viste Herholdt sig i sine forskiellige videnskabelige Afhandlinger som en Forfatter, hvis Aandsretning og Tilbøielighed helst ledede ham til saadanne dybere Undersøgelser og Forskninger, hvor Eftertankens og Theoriens Resultater kunde finde umiddelbar Anvendelse paa Livets practiske Forhold, eller paa Lægekonstens Udøvelse. Saaledes meddeelte han (II. Bd. 1801 og 1802) en historisk, med Grundighed udarbeidet, og ligesaa megen practisk Sands, som udbredt Kundskab røbende Udsigt over alle de Midler, baade mechaniske og chemiske, der til forskiellige Tider have været udtænkte til Luftens Rensning i indesluttede Rum, saasom Bierggruber, Krigsskibe, Hospitaler, Fængsler, m. m. Han har fremhævet og udmærket de nyttigste og brugbareste af disse Midler, og har derved væsentlig bidraget til at fremme de flere fortrinlige Luftrensningsmethoder, der benyttes ombord paa danske Krigsskibe. At ogsaa hans nøiagtige Undersøgelser af disse Rensningsmidler

havde en endnu videre velgiørende Virkning i Lægekonsten, kan i Forbigaaende bemærkes.[286]) Nogle Aar sildigere (IV. Bd. 1805. 1806) fremtraadte Herholdt som Physiolog med den interessante og vigtige Afhandling, hvori han, paa en fyldestgiørende Maade, og med sin sædvanlige Klarhed behandler det, til en vis Tid meget omtvistede Spørgsmaal: om Mennesket seer kun med eet Øie ad Gangen, eller med begge tillige? — Senest havde den navnkundige Dr. Gall erklæret sig for den første af disse Meninger. Herholdt lagde, paa en meget overbevisende Maade for Dagen, at Gall ikke rigtigt har fattet og forklaret de Phænomener og Erfaringer, hvorpaa han vil støtte sin Sætning; men for at udføre sin Giendrivelse har Herholdt giennemgaaet den hele physiologiske Lære om Synets Sands, og ikke blot ved Beviser, hentede fra denne Videnskabs Jagttagelser og Resultater, men ved flere nye og skarpsindigt udtænkte optiske Forsøg, har han giendrevet Galls Mening om Øinenes Brug.

I 4de og 5te Bind af den nyeste Række af Selskabets Skrifter forekomme Herholdts meget værdifulde, med gode Tegninger og Beskrivelser ledsagede Bidrag til Misfostrenes Historie. Han har til de meddeelte Monographier, som Indledning, knyttet adskillige originale, maaskee dog, som saadanne, ikke ret tilstrækkeligt beviste Hypotheser om Fosterspirens primitive Dannelse og Fosterets paafølgende Udvikling. I de Betragtninger over Misfostrene i Almindelighed, oplæste i Selskabet 1818, (indf. i Phys. og mathem. Skr. IV. (1829) S. 257—320), og som vi paa dette Sted berøre, for at omtale denne Forfatters Arbeider under eet, fremtræder Herholdt, fra en hos ham charakteristisk Side, efterat have paa en interessant Maade givet en Fremstilling af tidligere Perioders Indbildninger og Hypotheser om Vanskabninger, som Overtroes og Fordommes ubestikkelige Modstander; i det han tillige vil benegte den moderlige Indbildningskrafts Indflydelse paa Misfostrene

[286]) Herholdt overtog 1819 den vigtige Post som Overlæge ved Frederiks Hospital. Det var her, hvor hans tidligere Undersøgelser, og hans Overbeviisning om den friske Lufts overordentlig vigtige Indflydelse, saavel paa den physiske Organisme i dens sunde Tilstand, som i mange Sygdomstilfælde, ledede ham til at indføre en ny og bedre Behandling af hidsige Febre, hvorved han, efter Sagkyndiges Dom, har erhvervet sig store Fortienester af Hospitalet og af den lidende Menneskehed.

og monstreuse Dannelsers Fremkomst. — Om det endog skulde være Tilfældet, at man, efter nyere Jagttagelser og Opdagelser, ikke overalt i hans physiologiske Ideer vil give ham Medhold: vil Ingen aandsbeslægtet Forsker frakiende Herholdts Arbeider Præget af en livfuld, selvtænkende og skarpsindig Jagttager i physiologiske Materier; ligesom man, ved at overskue det hele Indhold af den Række af Selskabets Skrifter, vi her have for Øie, ei kan andet end tilstaae, at Herholdts Bidrag høre til de i sit Slags fortrinligste og mest udmærkede blandt Alle i denne Samlings sex Bind. Han var overhovedet en af de første videnskabelige Læger i Danmark, som i det nittende Aarhundredes Begyndelse atter vakkede et nyt Liv i sin Videnskab, og navnligen medvirkede til at fornye de physiologiske og anatomiske Arbeiders og Undersøgelsers Anseelse og gamle Hæder i vort Fædreland. Ogsaa udenlands vandt Herholdt et bekiendt og agtet Navn; bl. a. i Frankrige, ved et i Forening med **C. G. Rafn** udarbeidet Priisskrift over visse Dyrs Vintersøvn og Vinterdvale, som i A. 1865 tilkiendtes Halvdelen af den af det franske National-Institut udsatte, fordoblede Præmie (eller en Belønning af 3400 Francs). Dette interessante, ved en Mængde nøiagtige Forsøg og Erfaringer oplyste Bidrag til Dyrphysiologien, blev længere hen (i April og Mai 1810) af Herholdt oplæst i Selskabet paa Dansk, men ikke optaget i Skrifterne; maaskee fordi det har været bestemt til at udgives paa Fransk, i Samlingen af Institutets Præmieskrifter.[287]) En sand og ivrig Kiærlighed

[287]) Her findes dette interessante Priisskrift dog heller ikke optaget, og er saaledes hidtil ingensteds trykt. En Afskrift paa dansk, 335 Quartsider, giennemseet og forsynet med en Indledning og adskillige egenhændige Tillæg og Rettelser af Herholdt (som er den Skikkelse, hvori Afhandlingen er meddeelt vort Selskab) findes nu blandt det store Kgl. Bibliotheks Haandskrifter (kiøbt paa Auctionen over Forfatterens Bogsamling for een Mark). Af Indledningen erfarer man, at dette Skrift concurrerede om Prisen med 12 andre indkomne Afhandlinger. Institutets fordeelagtige Dom fremhævede Priisskriftets Rigdom paa vigtige Kiendsgierninger, og dets almindelige systematiske Fremstilling af Vintersøvnens Natur og Forskiellighed, efter det Særegne i de forskiellige Dyrarters Organisme; den tillagde det som Mangler, at det ikke nøie nok havde undersøgt og angivet de vintersovende Dyrs foranderlige Varmegrad, og Phænomenerne ved deres Aandedrag under Vintersøvnen. (Jvf. Nyt Bibl. f. Phys. ꝛc. VIII. S. 223. Histor. Calender af Engelstoft og J. Møller. II. 151. 52.)

til Videnskaben fulgte saaledes Herholdt paa hans hele Livsbane, og yttrede sig endnu i hans høie Alderdom, bl. a. ved Bestræbelser for at oplyse Medicinens og Medicinernes Historie i Danmark, som længe hørte til hans Yndlingsgienstande.[288])

Endnu en Forfatter bør her nævnes, som overhovedet i sin Tid baade indenlands og udenlands, hørte til de navnkundigste i Danmark; som ogsaa i vort Selskab i en lang Række Aar viste en mangesidig Virksomhed, og havde ikke liden Indflydelse paa dets Foretagender og Forhandlinger: Abildgaards Eftermand, som Veterinairvidenskabens berømte Lærer og Skolens Forstander: **E. N. Viborg.** En lige stor Frugtbarhed som Forfatter, og uafladelig Arbeidsomhed og Virksomhedsdrift som Embedsmand, Lærer og practisk Forretningsmand, udmærkede denne med heldige Evner, med en kraftfuld, udholdende Natur, og en ikke almindelig Verdensklogskab begavede Videnskabsmand. Hans ivrige Deeltagelse i et af Selskabets større videnskabelige Arbeider, der syntes at ligge ham meget fiernt (den danske Ordbog) kommer jeg snart til at omtale. Som Forfatter (i Botanik, Veterinairvidenskab og Landoeconomie) viste dog hans Virksomhed sig mere udenfor vort Selskab, end i dets Skrifter; hvorimod han i tidligere Aar vandt flere af Selskabet

---

288) **Joh. Dan. Herholdt** var f. d. 10de Julius (ikke Junius) i Apenrade, hvor hans Fader var Amtschirurg. Han kom i sit 19de Aar til Kiøbenhavn, hvor han under trange Kaar, for største Deel ved egne kraftfulde Bestræbelser, erhvervede sin videnskabelige Dannelse. Allerede to Aar derefter 1785 kunde han giennemgaae den chirurgiske Examen ved det daværende anatomisk-chirurgiske Amphitheater; og var den sidste, som her, umiddelbart før det chirurgiske Academie blev oprettet, lod sig examinere. Efterat have været ansat som Reserve-Chirurg og Overchirurg i Sø-Etaten, tog han 1788 paa ny Examen ved det chirurg. Academie, og blev 1790 Reservechirurg ved samme. 1794 blev han Divisionschirurg, 1806 Stabsmedicus ved Sø-Etaten; 1819 Overmedicus ved Frederiks-Hospital (indtil 1825), tog 1802, 9. Oct., den medicinske Doctorgrad; blev 1805 Professor i Med. ved Universitetet, og 1818 Asessor i Consistoriet: døde i sit 72de Aar, d. 18de Febr. 1836. Hans Skrifter findes fuldstændigst opregnede i **A. Callisens** medicin. Schriftsteller-Lex. VIII. Bd., S. 393; hans Fortienester som Videnskabsmand, Lærer og Læge, og hans i flere Henseender udmærkede personlige Charakteer og Egenskaber, ere tegnede med faa Træk, Dagen efter hans Død, i en Nekrolog af Dr. **A. Schønberg**: (Berlingske Tid. Nr. 43, 1836) det eneste Minde, som hidtil Nogen af hans mange Disciple har sat denne geniale og talentfulde Mand.

udsatte Præmier. De Bidrag, han som Medlem leverede, vare (foruden en Afhandling om Gifternes Virkning paa Dyr. Ny Saml. IV. Bd. S. 485—512), i den 3die Samling af Skrifterne (III. Bd. 1803. 4. S. 207—252) Beretninger om tvende Forsøg, som Selskabet havde ladet foretage, det ene, (i Aaret 1804, efter Anmodning af Oeconomie- og Commerce-Collegiet) for at forvisses om, hvorvidt Tangrøgen maatte være skadelig for Fiskene i Havet og for Vegetationen (hvilket ved disse Forsøg til en vis Grad fandtes bekræftet); det andet for at prøve Muligheden af at lade Æg udruge i uaandbare Luftarter. Selskabet havde i A. 1802 udsat et Priisspørgsmaal over denne Materie, og Forfatteren af en i den Anledning indkommen Afhandling, som ikke vandt Prisen, havde paastaaet, at den aandbare Luft, eller Suurstofgas, ikke var nødvendig for Kyllingens Udvikling af Ægget. Selskabets kyndige Medlemmer havde været enige om at antage denne Paastand for i høi Grad usandsynlig; og det havde i den Anledning (13. Mai 1803) udnævnt en Commission (Bugge, Herholdt, Scheel, Rafn og Viborg) for at foretage nye Forsøg. Disse beviste det modsatte af Forfatterens Paastand, eller "at Suurstofgas er af uundgaaelig Nødvendighed for Fugleungens Udvikling, og at denne i uaandbare Luftarter ikke finder Sted."

Hvad den tredie Samling af Selskabets Skrifter indeholder af naturhistoriske og physicalske Bidrag, er ikke meget; men deriblandt eet og andet, som vel endnu kan fortiene at erindres. En eneste mineralogisk Afhandling af Abildgaard, (I. 1800. S. 305) om norske Titan-Ertser, og om en ny Steenart fra Grønland (Kryolith), hvis Analyse først skyldtes ham, havde i sin Tid megen Interesse; men de mineralogiske Opdagelser i Grønland have siden udvidet sig i et ligesaa betydeligt Omfang, som Stoffernes chemiske Undersøgelse. Det var ogsaa i denne Samling, hvori H. C. Ørsted's første Afhandling om Klangfigurerne, hvorved Chladnis Forsøg over et af de skiønneste og interessanteste Experimenter i Naturlæren udvides og berigtiges, blev optaget. Selskabet talte iblandt dets Medlemmer en anden, ved en i hans Stand sielden videnskabelig Aand udmærket Physiker: Kammerherre A. W. Hauch, hvis Stilling og mange Embedssysler (som Hofmarskal og Staldmester m. m.), der syntes at fierne ham saa vidt fra vedholdende videnskabelige Arbeider, dog ikke svækkede den Iver og Virksomhed, hvor-

med han i en lang Række Aar sysselsatte sig med physicalske Studier; ja vandt fortient Agtelse som Forfatter af en god og brugbar fuldstændig Lærebog i denne Videnskab, der endog oplevede to Udgaver. Ligesom Hauch ikke forsømte, i noget af de andre videnskabelige Samfund, hvori han som Medlem var indtraadt, at bidrage til deres udgivne Skrifter: saaledes var han ikke allene en af de Medlemmer i vort Samfund, der overhovedet viste en meget varm og uafbrudt Deeltagelse i dets hele Virksomhed; men han var ogsaa, i en Række Aar, fra hans Optagelse i A. 1791 til henimod 1800, en af de flittigste Medarbeidere i Selskabets Skrifter. Man nævner endnu med Agtelse hans Undersøgelser over Vandets Bestanddele, (Ny Saml. IV.) og Forsøgene i Anledning af den af en tydsk Chemiker (Prof. Würzer i Bonn) angivne Forvandling af Vandet til Qvælstofgas. (I. 1800. 2. S. 201; jvf. ovenfor S. 234.)

En Forfatter, der hørte til vort Selskabs tidligere Medlemmer, og som ved at opnaae en meget høi Alder, giennemlevede en Deel af alle 4 Perioder af Selskabets Tilværelse, fortiener ligeledes her at nævnes, som en erkiendt duelig og erfaren technisk Chemiker og Metallurg: Stifteren af den danske Porcellainsfabrik, F. H. Müller. Vort Selskabs Skrifter var det eneste Sted, hvor han jævnlig meddeelte sine videnskabelige Jagttagelser, Forsøg og Afhandlinger i de af ham dyrkede Fag; og disse Bidrags Række, der allerede begyndte med denne Forfatters 1781 oplæste Afhandling om Sølvets Prøvelse i Myntvæsenet og Handelen, naaer i Tiden til de Forsøg, som den 70-aarige Olding endnu meddeelte (III. 1803. 4. S. 25—40) over "Kiøbenhavns saakaldte Springvand", og hvis interessante og mærkværdige Resultater man nogle og tyve Aar sildigere fandt Anledning til at fremhæve og udvikle.[289])

Af forhen omtalte Grunde maa jeg afholde mig fra, nøiere at charakterisere de Bidrag i flere andre, navnligen de mathematiske og astronomiske Videnskabsfag, som Skrifternes 3die Række indeholder. Jeg bemærker allene, at et af Selskabets sildigere Medlemmer, der udmærkede sig ikke allene som Mathematiker, men som en fleersidig talentfuld og tænkende Forfatter, Dr. og Prof. C. F. Degen, ogsaa har beriget Selskabets Skrifter med det eneste Bidrag

[289]) Jvf. Anmeldelsen i D. Literaturtid. 1826. Nr. 25, og det der meddeelte Udtog af den Müllerske Afhandling.

til Mathematikens Methodologie og Kritik, som de indeholde;[290]) ligesom at Selskabets Secretair, uagtet sin høie Alder og vedvarende mangesidige Virksomhed som Embedsmand, vedblev endnu indtil henimod 1810, skiøndt i et mindre Antal, end i forrige Periode, at levere adskillige astronomiske Bidrag og Jagttagelser, foruden en physicalsk Afhandling om Cohæsionskraften, eller de faste Legemers Sammenhæng (II. 1800. 2).

Bugge var desuden en af de faa, der gav det Exempel, at hædre et udmærket, af Staten, af Videnskaberne og af Selskabet fortient Medlem, udenfor Præsidenternes Række, ved en Mindetale efter hans Død. Denne, i mange andre Videnskabers-Selskaber meer eller mindre almindelige Skik, har aldrig faaet stadig Indgang i vort Selskab, hvor den dog allerede fra dets Stiftelse var paatænkt at skulle indføres. Man erfarede imidlertid tidligt nok, at der vilde være liden Udsigt til at denne Skik kunde blive til en Vedtægt, som overholdtes. Selskabet talte blandt sit Samfund i tidligere Aar ikke meer end een *Langebek* — skabt for historiske Arbeider af den Natur, og aldrig sparsom paa Tid eller Kræfter til at udføre dem. I Selskabets sildigere Periode var der heller ikke flere end Een i dets Kreds, hvis retfærdige og humane Erkiendelse af enhver særskilt videnskabelig Fortieneste, i Forening med en levende historisk Aand og kritisk Sands, ledede ham til ogsaa at anvende sit Talent paa den literaire Biographie; skiøndt med en anden og videre Bestemmelse, end at erindre dette Selskabs hedengangne Medlemmer ved Mindetaler. — Efterladelsen af en overhovedet saa værdig og passende Skik, kan man sige, har maaskee befriet Selskabets Skrifter fra Optagelsen af saadanne Mindeskrifter over adskillige mindre betydende Medlemmer; eller fra at see udmærkede Mænds biographiske Erindring paa en mindre heldig, nøiagtig eller interessant Maade bevaret i et saadant Eftermæle. Men denne negative Fordeel er et virkeligt Tab; thi selv mindre gode eller vigtige Erindringsskrifter af den Art ere bedre end ingen, og Forsømmelsen af den Bevaring af fortiente Videnskabsmænds, eller andre udmærkede Statsborgeres Minde, som biographiske Arbeider og Samlinger allene

[290]) "Bidrag til det mathematiske Studiums Kritik: eller: Betragtning over hvad der udfordres til Mathematikens heldige Dyrkelse." 1ste Afdeling. (II. 1801. 1802. 2det H. S. 75—153.)

kunne bevirke, er et for Historien sørgeligt og nationalt Tab, som vi kun alt formeget have at beklage i vort Fædreland. — Bugge, som Olding paa 67 Aar, maa have følt en personlig Trang til at hædre en Mands Erindring, som han erkiendte for et af Selskabets "ypperste og værdigste" Medlemmer: Johan Nicolai Tetens. Han oplæste den 4de Dec. 1807 et Mindeskrift over denne almindeligt agtede lærde Mathematiker, philosophiske Tænker og virksomme Embedsmand; og det var netop paa en Tid, da den bittre og sørgelige Følelse af Danmarks store, som et pludseligt, ødelæggende Jordskiælv indtrufne politiske Ulykke — det Grundstød til vor Statsbygning, ved hvis Følger den endnu vakler — opfyldte alle eftertænkende Fædrelandsvenner med Sorg og mørke Udsigter i Fremtiden. Man seer, at ogsaa den alderstegne Lærde, i det han priser den bortgangne Tetens lykkelig, ved ikke at have oplevet det engelske Overfald 1807, har deelt denne Stemning, og ikke været uden Ahnelse om, hvilke dybtrystende Følger denne Begivenhed vilde have for Staten og for Danmarks Hovedstad. I øvrigt var dette, som man seer, et kort, halv ufrivilligt Udbrud i nogle indledende Ord; og at disse her fandt et Sted, var saa meget mere naturligt, som Mødet var det første, Selskabet holdt efter det engelske Bombardement, hvilket heller ikke gik af uden Tab for samme, ved Ødelæggelsen af Landkort, Instrumenter, m. m. i Bugges opbrændte Gaard. Bugges Mindeskrift er i øvrigt langt fra enhver oratorisk Prunk; og det kan giendrive dem, som ville lægge Mindetaler for Had, under Foregivende af, at de altid skulde udarte til Lovtaler. Det er en meget kort og simpel Beretning om den Afdødes Levnetsomstændigheder; en sammentrængt, mere historisk, end kritisk analyserende Charakteristik af hans literaire Arbeider, og en usmykket Fremstilling af hans Virksomhed og Fortienester i Statslivet og paa Embedsbanen.

Uden Tvivl kunde Bugge med fuldkommen Sandhed (thi bevarede Documenter bekræfte det) give Tetens det Vidnesbyrd: "at han, som Medlem og Formand i den mathematiske og philosophiske Classe, har givet dette Selskab mange og idelige Prøver paa sin Flid og sine dybe Indsigter, deels ved oplæste Afhandlinger, deels ved Udsættelsen og Bedømmelsen af Priisopgaver."[291])

---

[291]) For den i Aaret 1806 udsatte mathematiske Priisopgave over en forbedret Theorie om Kræfternes Parallelogram var ind-

Overhovedet var Tetens en i sin Tid saa udmærket Videnskabsmand, at man kunde ønsket sig en udførligere biographisk Fremstilling af hans Levnet og Arbeider. Man glæder sig ikke desmindre i Bugges korte Skrift over flere smukke Træk, hvori han skildrer den Afdødes Characteer, ligesom over den fine og fra enhver Gnist af lærd Avindsyge befriede Maade, hvorpaa han udtaler sin Erkiendelse af Tetens' videnskabelige Værd, navnligen som Mathematiker. Dette Værd vil han ikke selv bedømme; han vil lade en af Europa's mest berømte Mathematikere afgiøre det. Lambert havde i et af sine Skrifter fremsat en ny Maade til at behandle og udvikle Theorien om de faste Legemers Ligevægt. I Fortalen underkaster han sin Theorie Tetens' Kiendelse, og tilføier: "at det er af saadanne Mænd, han ønsker at see sine Arbeider bedømte." — "Hvo af os," slutter Bugge, "vil ei underskrive denne store Mathematikers korte og syndige Lovtale over vor afdøde Collega?"

Bugges Exempel efterfulgte Justitsraad N. Schow, ved to, i deres Gienstand og Udførelse meget forskiellige Mindeskrifter. Han meddeelte Selskabet (26. Mai og 2. Jun. 1809) en Beretning om dets berømte, d. 10de Febr. 1809 afdøde Medlem, Georg Zoega's Levnet og Fortienester. Denne udmærkede, ligesaa geniale som kundskabsrige og lærde Archæolog, som ved Fødselen tilhørte Danmark,[292]) havde, under et meget bevæget og foranderligt Liv, erhvervet sig sin lærde og videnskabelige Dannelse, deels ved 3 Aars Studeringer i Göttingen, ved Reiser i Tydskland og Italien, (1776 og 77) under gientagne Ophold i Kiøbenhavn, og under sit andet Besøg i Gøttingen (1779 og 80); endelig ved en med kongelig Understøttelse fore-

kommet ikke mindre end 13 tildeels vidtløftige Afhandlinger. Deres Undersøgelse ved den mathematiske Classe medtog over et halvt Aar. Tetens, som allerede var angrebet af den Sygdom, der lagde ham i Graven 1806 d. 15de Aug., kunde ikke mere deeltage i Classens Møde, hvor Prisen tilkiendtes den portugisiske Professor D. Manuel P. de Mello i Coimbra; men hans udførlige Bedømmelse af de indsendte Afhandlinger, var det sidste Arbeide, han under sin Sygdom udførte.

[292]) Hans Fødested var Landsbyen Dahler paa Grevskabet Skakkenborg i Ribe Stift; hans Fader var her Præst, men blev efter nogle Aar forflyttet til Møgeltønder paa samme Grevskab. Georg Zoëga blev født d. 20de Decbr. 1755.

tagen Reise paa det archæologiske og numismatiske Studium i Tydskland, Italien og Frankrige. Denne Reise tiltraadte han 1782; Bestemmelsen var, at han om to Aar skulde vende tilbage, for at ansættes som Inspector over den kongelige Myntsamling; men et Giftermaal (d. 7de Aug. 1783) med en italiensk Malers Datter, en af Roms daværende største Skiønheder, afgiorde Zoega's Skiebne. Han forlod ikke mere den gamle Verdens og den nyere Konsts Hovedstad. Som Winkelmann, med hvem han havde noget tilfælles, men ogsaa mangen Uliighed, indviede han sit hele øvrige Liv til Konstens Studium og Oldtidsmindernes Undersøgelse; som Winkelmann blev han halv Romer og Italiener, ogsaa i Sproget (ja heri næsten endnu mere, thi han skrev omsider mest Italiensk) og i sin Troesbekiendelse, i det han paa samme Tid som han giftede sig, gik over til den catholske Religion. Men hans Skiebne var altid ublid. Han havde en fiin Legemsbygning, og hans Helbred blev efterhaanden svagelig. Sygdom forfulgte ogsaa hans Hustru og Børn, hvoraf han havde elleve, og mistede otte. Nattevaagen og Sorger tærede hans Kræfter. Hans oeconomiske Forfatning i Rom var, og vedblev at være kummerlig og trængende. Den vilde have været det endnu mere, dersom ikke Frederik den Siette, allerede som Kronprinds, havde rakt ham Haanden ved en aarlig Understøttelse af 220 Rdlr. Denne Konges Naade fulgte Zoega til Graven, og forlod ikke hans tre efterladte Børn. H. K. H. Arveprinds Frederik giorde sig ogsaa fortient af den sieldne danske Lærde, ved 1791 at forunde ham en aarlig Understøttelse af det Kgl. Konst-Academie paa 100 Rdlr., for at indsende Beretninger om Konstens Tilstand i Rom til Academiet. (Nogle af disse ere trykte i adskillige Bind af Maanedsskriftet Minerva 1798. 99). I A. 1797 nødte hans voxende Trang ham til at henvende sig med en Ansøgning om Hielp til den danske Konge; Grev Reventlow til Emkendorf, Ministeren Bourke og Professor Münter vare de, som kraftigen talte hans Sag. I Februar 1798 blev han udnævnt til dansk Consul og Agent i Rom med 300 Rdlr. aarlig Løn; med Forpligtelse at indsende til Videnskabernes Selskab saadanne Bemærkninger og Undersøgelser over archæologiske Gienstande, Beretninger om nye derhen hørende Opdagelser i Rom, og andre videnskabelige Materier, som maatte findes passende for Selskabet. Samme Aar blev han optagen til Medlem af vort Selskab; og indsendte kort efter

en archæologisk Afhandling over et gammeſt romersk Monument, hvilken Münter oversatte paa Dansk. (I. Bd. for A. 1800. S. 295). Det var (i Følge Schow) et Slags overdreven Frygt, som afholdt ham fra selv at forfatte den i Modersmaalet. Hans Breve og indsendte Konst-Efterretninger lagde for Dagen, "at han endnu skrev det danske Sprog, endog usædvanlig godt."[293]) To andre Afhandlinger af Zoega, over en Sarkophag i det Borghesiske Museum, og om Konstmonumenter henhørende til Mithradyrkelsen, ere optagne i Skrifternes 3die Bd. (1803. 4. S. 41) og 4de Bd. (1805. 6. S. 103). — Hans øvrige Levnetsomstændigheder og literaire Arbeider, hvorved han vandt europæisk Navnkundighed og uforgængelig Berømmelse, kunne her ikke opregnes. Jeg kan dog ei forbigaae, at den danske Regiering, under Frederik den Siettes Styrelse som Kronprinds og Medregent, satte sig et skiønt, og med Zoegas Navn varende Minde, ved den ædle og høimodige Maade, hvorpaa den i A. 1802 sørgede for at forbedre hans Stilling, og blidgiøre hans øvrige Levedage.[294]) Den 10de Februar 1809 led Videnskaberne, Italien, alle danske Konstnere og Reisende i Rom et længe uerstattet Tab ved Zoegas Død; og vort Selskab mistede i ham et af de berømteste indfødte Medlemmer, som det siden sin Stiftelse har havt. Han bragte sin Alder ikke høiere end til 54 Aar; men endskiøndt meer end den sidste Halvdeel af hans Levetid var en idelig verlende Kiæde af begeistret Stræben, utrættelig Virksomhed og lykkelige Nydelser paa den ene Side, Sorger, Lidelser, Savn og skuffede Forhaabninger paa den anden: saa var ikke desmindre denne ualmindelig aandfulde og charakteerstærke, med sieldne Evner begavede Lærdes Liv, rigt paa et videnskabeligt Udbytte, hvis

293) Zoega skrev bl. a. danske Breve til Münter og Ramus. (Zoegas Leben, von Welcker. I. Fortalen. S. XXIV.)

294) Han var 1802 bestemt til, efter hans eget Ønske, at ansættes som Professor i Archæologien i Kiel; og hans Udnævnelse, med en aarlig Indtægt af omtr. 1000 Rdlr. og 800 Rdlr. til Reisepenge, var tilmeldt ham af Universitetets Curator. Huuslige Forhold, og især hans Kones Sygelighed og Ulyst, forhalede hans Reise til Danmark, og Zoega blev tilsidst hvor han var. Regieringen tillod ham, som Professor i Kiel, at forblive i Rom, og der beholde en Lønning eller Pension af 800 Rdlr. aarlig. (Schow S. 233—36. Welcker Zoegas Leben. II. S. 269.)

Frugter hans særegne Maade at arbeide paa, hans Ligegyldighed for al literair Navnkundighed, og hans svagelige Helbred, langt fra ikke alle lode modnes; men hvorom man tildeels først efter hans Død er kommen til Kundskab, og har viist dem en hædrende Opmærksomhed og Erkiendelse. [295])

Schows Mindeskrift over Zoega fortiener Berømmelse, ikke blot i Almindelighed for den hos os saa sieldne historiske Paaskiønnelse af udmærkede Medborgeres Fortienester, efterat Fædrelandet og Verden har mistet dem; men ogsaa fordi det er udarbeidet med en temmelig udførlig Fuldstændighed, [296]) med synlig Kiærlighed, Flid og Omhu for Gienstanden, men uden al overflødig Prunk eller Lovtale. — Han har meddeelt endnu et lignende Arbeide til Selskabets

---

[295]) Zoega's efterladte Papirer og Excerpter vidne ikke allene om den omhyggeligste og mest udtømmende Læsning af Alt hvad der udgiør den græske og romerske classiske Literatur; men de indeholde en saa vidtløftig og fuldstændig Samling af udskrevne Steder af disse Classikere, som i en eller anden Henseende kunne oplyse archæologiske Materier og gamle Monumenter (flere tusinde Folio- og Quartsider, med en tæt Haandskrift, flere specielle Udvalg af enkelte Forfattere, f. Ex. allene af Homer 433 Foliosider, 6 Registere paa 1300 Octavblade o. s. v.) at man i høi Grad maa forbauses over Zoegas Brug af Tiden; naar man tillige af hans Levnet kiender og veed, hvor lidt han i en stor Deel af sit Liv var Herre over dens Anvendelse, hvorledes hans huuslige Stilling var i Rom, og hvorledes han der levede, i det mindste ligesaameget blandt Monumenter og i Konstsamlinger, som med Bøgerne. Om disse, og Zoegas øvrige efterladte Arbeider (hvoriblandt hans i en dobbelt Bearbeidelse, i det tydske og franske Sprog, fuldførte Beskrivelse over Staden Rom) hvilke i Aaret 1811 bragtes til Kiøbenhavn, og nu bevares blandt det store Kongel. Bibliotheks Haandskrifter: findes fuldstændig Efterretning i "Zoegas Leben, Sammlung seiner Briefe, u. Beurtheilung seiner Werke, durch F. G. Welcker." 1819. II. Theil S. 426—57. Denne Zoega's lærde Ven og Discipel havde allerede tidligere udgivet: "G. Zoegas Abhandlungen, mit Zusätzen begleitet." Goett. 1817; hvori ogsaa de i Selskabets Skrifter optagne Afhandlinger findes i Oversættelse.

[296]) Forfatteren har uden Tvivl, foruden egne Optegnelser, været understøttet af Zoegas herværende Venner (bl. a. Münter, og dennes Søster, Fru Fr. Brun) med Noticer og Meddeling af den Afdødes Breve. Disse Kilder aabnedes dog i rigere Mængde for Welcker, som 1819 i to Bind udgav Zoegas ovenanførte Levnetsbeskrivelse, der for største Deel bestaaer i Aftryk af hans egne Breve.

Skrifter, (VI. Bd. S. 3—8): Mindet over den 1810, d. 29de Septbr., afdøde Professor J. Kierulff. En agtværdig Venskabsfølelse og Erkiendelse af Videnskabsmandens Værd, har ledet Forfatteren til at fremhæve, foruden nogle almindelige Træk af den Afdødes intellectuelle Egenskaber og roesværdige Charakteer, den Fortieneste, han havde af at deeltage i sex Aar i den danske Ordbogs Revision. Kierulffs Virksomhed og Betydenhed som Forfatter var indskrænket; til Selskabets Skrifter meddeelte han aldeles intet Bidrag; og saaledes maa man, paa de 4 eller 5 Sider, der indbefatte Schows Mindeskrift, helst holde sig til det, Forfatteren hædrende Sindelag, hvormed de ere skrevne.

Fra disse biographiske Bidrag, der i en vis Henseende nærmest vedkomme Selskabets Historie, da Selskabet lever ikke blot i dets Skrifter, men i dets Medlemmer, kan jeg giøre Overgangen til den Deel af de her omhandlede 6 Binds Indhold, der henhører under den historiske og den philosophiske Classes Arbeider. Det er her, og navnligen i de historiske Bidrag, hvor den ovenfor berørte forskiellige Charakteer, der viste sig i denne Række af Skrifterne (1801—1812), naar vi sammenholde den med den foregaaende, i Særdeleshed fremtræder. Man bliver strax vaer, at den hele ældre Generation af fædrelandske Historikere i det 18de Aarhundrede var gaaet til Hvile; og de tre, som allene vare tilbage, (A. Kall, S. Thorlacius og Thorkelin) havde hverken Lyst eller Evne til at yttre deres Virksomhed i Udarbeidelser, passende for Selskabets Skrifter. I Stedet for den ældre Rigdom paa kritiske og antiquariske Undersøgelser over Æmner af den danske og nordiske Historie og Oldtidskundskab, finde vi i disse 6 Bind kun en eneste antiquarisk Monographie af noget Omfang, over en Gienstand, der i Oldtidens offentlige og private Liv, i Sæderne og Retsbegreberne, var af megen Betydenhed; men som her dog langt fra ikke har modtaget en fra alle Sider fuldstændig Behandling: "Om Tvekampe i det hedenske Norden, af B. Thorlacius." (VI. Bd. 1. S. 213—56). En anden herhen hørende kort og meget speciel Afhandling: om Hestekiøds Spiisning hos de gamle Nordboer (af E. C. Werlauff. IV. Bd. 1805. S. 153.), bærer allerede tidlige Spor af denne Forfatters ualmindelig omfattende Kundskab til den islandske Literatur, og af hans samvittighedsfulde Omhu for at anbringe og benytte

ethvert, om end nok saa lidet, trykt eller utrykt Bidrag til en undersøgt historisk Gienstands Oplysning.

De øvrige Afhandlinger, som i den tredie Række af Skrifterne kunne henregnes til historiske Bidrag, men i vidtløftigere Bemærkelse, ere af en heelt anden Charakteer og Behandlingsmaade, og vedkomme hverken Nordens eller Fædrelandets historiske Forhold; (med Undtagelse af et Par, hverken uinteressante eller uvigtige Bidrag til den danske Statistik og Geographie, af den endnu i sin Alderdom flittige Morville.[297]) De høre derimod enten, som Zoegas ovenfor nævnte

[297]) Allerede til den nyere Samling af Skrifterne (s. ovenfor S. 254) havde Morville, foruden sine mathematiske Afhandlinger, meddeelt flere interessante Bidrag til statistiske og agrariske Gienstandes Oplysning ved mathematiske Beregningrr. Saaledes (Ny Saml. II. 25.) om Vederlag for Tiender i Jord, og Beregninger af dennes Størrelse; (V. S. 1—17). Om de gamle danske Landgilde-Speciers Beregning til Hartkorns Matrikel; en af de for vore ældre Landvæsensforholds Historie og Statistik vigtigste og interessanteste Materier, som Fors. vist nok ei har udtømt, og behandlet med for stor Korthed; men hvor han dog af Nyere (siden den ukritiske Thestrup 1756) var den første, og hidtil den eneste, der bragte noget Lys i en Sag, hvorom for Øieblikket Faa eller Ingen i Danmark har tydeligt Begreb eller Kundskab. Mindre historisk vigtig, men ikke mindre vigtig og interessant for de statistiske Undersøgelser, er Morville's "Mathematiske Betragtning over den Mængde og Vægt af Levnetsmidler, som udfordres til et Menneskes daglige Underholdning." (Ny Saml. V. 451—63). Man vil bl. a. foruden endeel, endnu meget anvendelige Resultater (f. Ex. over den Korn-Mængde, som Øllets og Brændevinets Fabrication, i Sammenligning med Brødets, medtager), ved disse Beregninger blive opmærksom paa den store Omhyggelighed og Nøiagtighed, hvormed vore Forfædre i ældre Tider, da Indtægt og Udgift mere gik ud paa Naturalier end paa Penge, have udregnet de forskiellige Fødemidlers indbyrdes Forhold. I Skrifterne for 1800 (I. S. 205—49) har Morville meddeelt en vigtig, og paa nøiagtige Prøver og Udregninger bygget Undersøgelse af Forholdet imellem de forskiellige Stoffer, som anvendes til Brændsel, i Henseende til den Varme, de kunne yde, og til den Handels-Værdi, som i Følge heraf kan tillægges dem; ligesom og over det Areal af Skov og Tørvejord, som udfordres for at levere visse Quantiteter af Brændeved og Tørv. Endelig gav han i Skr. f. 1809—10 (V. 1 S. 139—68) et Bidrag til at bestemme Forholdet imellem Skovskyld og Ager og Eng i den danske Matrikel, eller Hartkornsberegning.

Afhandlinger, eller som nogle af Münter og Schow leverede Bidrag, til den gamle classiske og orientalske Archæologie og Numismatik; eller de behandle Materier, henhørende til den gamle Verdens, den udenlandske og den almindelige europæiske Historie; eller endelig ligger deres Formaal inden for den historiske Videnskabs Omkreds, der, hvor den paa sine Grændser berører Philosophien og den abstracte Tænkning. De Münterske Afhandlinger: "Om Persepolitanske Indskrifter" (I. 1800. S. 251—291). "Sammenligning imellem de Gamles Baethylier, og de i nyere Tid fra Himlen (Luften) nedfaldne Stene" (eller Meteorstenene. III. 1803. S. 115—46). "Om Frankernes Mynter i Orienten" (IV. 1805. S. 1—50) vidne alle om denne Forfatters bekiendte, vidt udstrakte Læsning og Forskning, og om hans Lethed til at samle og bearbeide en Mængde Materialier, baade med Lærdom og Smag, om end ikke altid med den strengeste Kritik.

Münter var saaledes, paa sin Viis, under andre Tidsforhold, og med en meget forskiellig Personlighed, i de første Decennier af det 19de Aarhundrede, omtrent det samme i Videnskabernes Selskab og i den danske lærde Verden, hvad Gram var i Midten af det attende. Hans mangesidige Lærdom og Dannelse, hans uophørlige literaire Virksomhed, hans talrige Forbindelser og udbredte lærde Correspondents i flere europæiske Lande; men ogsaa hans Gaver til, ved en høiere Dannelses Frihed og Utvungenhed, at giøre sig gieldende i saadanne Kredse, hvor man fordrer, at selv den dybeste Lærdom og skarpeste Forstand skal vige tilside bag Verdensklogskab og Omgangsfiinhed, for at vinde Bifald og Erkiendelse: disse Egenskaber, i Forening med den Naturlighed og Godmodighed i Charakteren, som ved nærmere Kiendskab ikke let forfeilede sin Virkning, bidrog til at forhverve Münter et Navn og en Agtelse i Danmarks og Europas lærde Verden, som heller ikke lettelig nogen af hans Medborgere, i lige Art og Udstrækning havde havt siden Grams Tid. Det er naturligt, at vi, ved at sammenstille og sammenligne disse to berømte Navne, altid maae have de høist forskiellige Tider og Individualiteter for Øie. Gram, der aldrig havde havt sin Fod udenfor Danmark, sielden vel udenfor Kiøbenhavn eller Siælland, siden han kom til Universitetet, opnaaede dog en Navnkundighed, der ikke gav den meget bereiste Münters noget efter; og skiøndt født og opdragen i den fierneste Udegn af Jylland, under

de tarveligste Vilkaar, og sit hele Liv igiennem fordybet i Bøger og lærde Sysler, havde Gram, ikke mindre end Münter, vidst at erhverve sig det Talent, at kunne utvungen og med en vis Fiinhed, ved Siden af Lærdommens og Kundskabernes overlegne Vægt, bevæge sig i den fornemme Verden og ved Hoffet — men vist nok ved et Hof af en alvorlig Charakteer, saaledes som det var i Danmark under Christian VI. Münters Forfattervirksomhed, hvori faa have lignet ham i Danmark, overgik derimod meget Grams, og var tillige langt mere end dennes udvidet til en fremmed Literatur og Sprogform. Ligesom vort Selskab, i et langt Tidsrum af henved 30 Aar, i Münter eiede et af dets meest anseete og virksomme Medlemmer, der bidrog, saavel ved sine Skrifter, som ved sine mangfoldige vidt udbredte Forbindelser, til at vedligeholde og bestyrke dets Anseelse udenfor Fædrelandet: saaledes var han ogsaa til sin Tid en af det 19de Aarhundredes frugtbareste Forfattere i Danmark — mere end i den danske Literatur; thi Münter skrev en stor Deel af sine vigtigste og sildigere Arbeider med stor Lethed i det tydske Sprog. Dette var en naturlig Følge, ikke blot af hans Herkomst af tydske Forældre, og en herfra udgaaende Opdragelse og Dannelse i tydske Kredse, men ogsaa af den tidlige Fortrolighed med Udlandet ved Reiser og Brevvexling, og af Münters lærde Værkers Beskaffenhed, der ikke let kunde skaffe dem et til deres Udgivelse tilstrækkeligt Publicum i Danmark. Imidlertid viste han bl. a. ved sin Reformationshistorie, at han ogsaa i den danske nationale Literatur var i Stand til at vinde en hæderlig Plads som Historieskriver. Hans Virksomhed som Forfatter tiltog snarere, end aftog med Alderen; og i vort Selskab er det egentlig kun den første Halvdeel af hans Forhold til samme som Medlem, der falder ind i Selskabets 3die Periode, da den anden Halvdeel (1815—1830) derimod tilhører den 4de Periode.[298]) Men vi kunne heller ei her

[298]) En heel Række af Münters antiquariske og archæologiske Afhandlinger ere optagne blandt de philosophiske og historiske Afhandlinger i den fierde Række af Selskabets Skrifter. Saaledes 1. Forklaring over Inskriptionen paa et gammelt etruscisk Alter i Cortona. I. Side 1—33. 2. Om Frankernes Mynter i Orienten. Anden Afdel. I. S. 237—262. 3. Om Bemærkelsen af et hebraisk Ord (Kesitha), i Anledning af en ældgammel phoenicisk Sølvmynt. II. S. 407—424. 4. Om en nylig blandt Karthagos Ruiner opdaget punisk Gravskrift. II. S. 425—32. 5. Christindens

videre udbrede os over den navnkundige Lærdes videnskabelige Virken og Betydenhed; ja vi kunne ansee det for overflødigt, for saa vidt som den Afdøde ogsaa deri var heldig, at hans Levnet og Minde som Lærd, som Forfatter og som Menneske, medens Erindringen endnu var frisk, er beskrevet med det fulde levende Præg af denne Friskhed, med classisk Stiil og classisk Korthed, af en dansk Forfatter, men i det tydske Sprog.[299])

De øvrige, til historisk Literatur henhørende Arbeider i denne Samling, som her bør nævnes, ere tildeels, ligesom Münters af archæologisk Indhold. Justitsraad N. Schow, der udenlands under et langt Ophold i Tydskland og Italien (1779—1792) havde vundet Navn og Anseelse som græsk Philolog, var 1805 bleven extraordinair Professor i Philologien, og blev siden (1813) i en allerede vidt fremrykket Alder, Professor ord. i den græske Literatur ved Universitetet. Hans Afhandlinger om de Dionysiske Orgier (IV. 1805. 6) og om de Phrygiske Mysterier (V. 1807. 8) tilhøre en Periode, hvori denne Lærde endnu maatte synes at have virket med usvækket Evne; men de fattes dog meget for at kunne siges, enten med Fuldstændighed eller tilstrækkelig Anvendelse af dybere kritisk Lærdom, at have udtømt de rige og omfattende Æmner, som i disse Bidrag skulde behandles. Det førstnævnte er overhovedet kun nogle indledende Ord til en Undersøgelse over den anførte Gjenstand. Afhandlingen over de phrygiske Mysterier indeholder enkelte Oplysninger over denne vidtløftige Materie, af Konstmonumenter, som Forfatteren forklarer efter sine Forestillinger. — Schow har desuden ogsaa i et Par andre Afhandlinger meddeelt Bidrag, der berøre deels Historiens Philosophie, deels denne Videnskabs pragmatiske Behandling i den fortællende Konst. Det sidstnævnte kalder Forfatteren et Tillæg til det 1806 af Selskabet belønnede, 1808 udgivne Priisskrift over "Misbrugen af den saakaldte pragmatiske Historie." o. s. v., hvis siden saa frugtbare Forfatter (J. Møller)

i det hedenske Huus. III. S. 353—412. 6. Om en Votivgemme, med en æskulapisk Slange. IV. S. 1—18. 7. Om Malerier paa Vaser, og andre Konstværker, som forestille Memnons Historie. IV. S. 305—346.

299) "Dr. Friedrich Münter, Bischof von Seeland: eine biographische Skizze," von J. P. Mynster. 41. S. 8vo. (Oversat paa Dansk af J. Møller i dennes Tidsskr. f. Kirke og Theologie, II. D. S. 352—98).

ved dette hans tidligste, særskilt udkomne Arbeide, giorde et af de første Skridt paa den Bane, hvorpaa han, som Theolog og Historiker, i henved 30 Aar gav et hos os sieldent Beviis paa en utrættelig og gavnrig literair Virksomhed. Schows Tillæg har ingen egentlig videnskabelig Charakteer. Det gaaer ikke ind paa nogen Undersøgelse eller Kritik af den historiske Konst; og man vil hverken vente sig eller savne et saadant Foretagende af en Forfatter, der, endskiøndt selv Philolog og længe sysselsat med historiske Studier, her har fremsat den besynderlige og paafaldende Yttring: "at de fleste græske og romerske pragmatiske Historieskrivere vare heldigere i Henseende til Materien, end til Formen." Da han imidlertid selv kort efter nævner Sallust, Cæsar, Polybius og Livius, tildeels ogsaa Thucydides og Tacitus, som ypperlige og udmærkede pragmatiske Historieskrivere: veed man egentlig ikke, hvad man skal dømme om Forfatterens Mening. Hans Tillæg til Møllers Afhandling bestaae ogsaa kun i literaire Noticer om endeel nyere Historieskrivere, som Schow vil regne til de pragmatiske; og det er ikke meget meer end Navne og Bogtitler, for en stor Deel ganske bekiendte, som nu og da ledsages med ubetydelige Bemærkninger eller overflødige Gientagelser af for længe siden erkiendte og almindelig antagne Meninger og Domme. Tilsidst slutter dette Bidrag med en noget udførligere, stærkt dadlende Kritik over et Ungdomsarbeide af Pölitz, som Schow tillægger Ukyndighed i Historien, og flere Hovedmangler. Dette seer nu forunderligt ud, naar man veed, at Pölitz blev en agtet og heldig Forfatter, hvis mange historiske Haandbøger og andre Skrifter overhovedet giorde megen Lykke i Tydskland; hvorimod den danske Forfatter i dette Arbeide (der unegtelig staaer meget under det Priisskrift, i hvis Bedømmelse han havde deeltaget) viser sig, som Historiker og historisk Kritiker, fra en svag Side.

Et Par andre Afhandlinger af Schow kunne vel med noget mere Grund forsvare den Plads de indtage blandt det Selskabs historiske Arbeider, hvor engang Grams, Langebeks, Suhms, Schønings, Harboes, Carstens', T. Rothes, Temlers, Christiani's og Moldenhawers Navne, gave de tidligere Samlinger en Vægt og Værdi, hvis Gyldighed ogsaa Udlandet maatte erkiende, og Tiden ikke har svækket. De vidne om, at den lærde Philolog først i en sildigere Periode af sit Liv, uden Tvivl med en vis Iver, har

lagt sig efter philosophiske og historiske Studier; men at han, som Forfatter paa denne Vei og i det danske Sprog, ikke har været de store Æmner voxen, han foretog sig at behandle. Det første Bidrag, som Forfatteren (7. Marts. 1800) oplæste i Selskabet over Spørgsmaalet: "hvorledes Barbarie, eller Raahed og Uorden i Menneskesamfundet, kan bestaae med Cultur?" behandler et af de dybeste og vigtigste Spørgsmaal, som den philosophiske Betragtning af Historiens store Phænomener kan søge at opløse. Forfatteren lader sin Undersøgelse gaae ud fra et hurtigt Overblik af disse Phænomeners store Hovedtræk i den gamle og den nyere Tid; dette er udkastet med en vis Sikkerhed og Fasthed i Skildringen, der baade røber Studium, og til en vis Grad Herredømme over Sproget; ligesom den korte Skildring bærer Præg af en streng og alvorlig Erkiendelse af de moralske Ideers ubetingede Værd og Gyldighed. Forfatteren er vel endog noget tilbøielig til at gaae for vidt i at betragte Stater og Regieringer fra samme Standpunkt, som personlige Individer; men han har i det mindste været consequent i at finde og frembrage Skyggesiden i de forskiellige Tidsalderes politiske Billede; kun den vigtige Middelalder forbigaaer han, skiøndt han selv kalder den "yderst lærerig" som den Periode, hvori Grunden lagdes til vore egne Statsformer og til den nyere Cultur; men han affærdiger den meget for let og svagt, næsten allene med det slette Skudsmaal, at det var denne Tidsalder, som frembragte "de to Uhyrer, Feudalsystemet og Hierarchiet." I det attende Aarhundrede er han, besynderligt nok, den ivrigste Beundrer af Frederik II. (Anledningen til den store Kamp, hvori den sieldne Konge bestod med uforgængelig Hæder, berører han kun med de lemfældige Ord: "det østerrigske Huus havde tabt en af sine kiæreste Provindser, Schlesien;" men ikke hvorledes det skeete); men han holder tillige paa Contrat social, paa Nordamericanernes "tydelige Begreber fremfor andre oplyste Nationer om Samfundets Øiemed, Menneskets Rettigheder og Folkets Souverainitet;" medens han tillige erkiender Englands Berettigelse til at foreskrive dets Colonier Love, og i den nordamericanske Revolution finder den rette Spire til den franske, og Grunden til "den Vulkan, som endnu ryster hele Europa," og har fremkaldt "en almindelig Krig, hvis Lige Historien ikke kiender — og som i en oplyst Tidsalder føres med en Umenneskelighed, der neppe kan tænkes større i Barbariets tykkeste Mørke." Efter den

historiske Forberedelse, gaaer Forf. over til at fremstille, i ligesaa hurtigt udkastede Træk, og med lige sammentrængt Korthed, det almindelige Billede af den nyere Tids og af Samtidens Culturtilstand, med sammes Blanding af Barbarie. Thi han forudsender den sørgelige Bekiendelse, "at efterat have prøvet al ældre og nyere Cultur, vil man finde, at al Cultur altid har været blandet med Barbarie, større eller mindre, efter Tidernes Beskaffenhed," og at naar man "upartisk vil undersøge Europas Tilstand i det Hele, vil man finde, at vi med al vor Cultur og Fremgang i Grunden ikke ere andet, end fine Barbarer." Grunden hertil søger Forf. deri, at Culturen ogsaa i det 19de Aarhundrede mangler dens "væsentligste Egenskab" og denne sætter han i Moralitet. "Mangel paa Nøisomhed, Redelighed og Retskaffenhed" tillægger han vor Tidsalder i en ikke ringere Grad, end de foregaaende; og Aarsagen til vor Tids Immoralitet søger han fornemmelig i det samme, som i de gamle Tider medførte moralsk Fordærvelse: Rigdommens ulige Fordeling; og deraf paa den ene Side umaadelig Luxus, Yppighed og Lyst til at behandle de Trængende som Redskaber; paa den anden Side Frygt for at ansees for fattig, Lyst til Yppighed uden Evne, til at følge de Riges Exempel, uden at have Midler dertil, og saaledes Ligegyldighed for umoralske og lastværdige Erhvervskilder, Higen efter udvortes Glimmer, i Mangel af virkelig Rigdom og Velstand; saaledes paa begge Sider en lige fordærvelig Egoisme. Hvad der i Forfatterens Raisonnement over dette, i Tidsalderens philosophiske, politiske og statsoeconomiske Betragtning allervanskeligste Punkt, i Berøringen af denne for de største Tænkere uopløselige Knude, uden Tvivl især fortiener Opmærksomhed, er den træffende og sande Tanke: at det er fra Middelstandens Kræfter og deres Anvendelse, at Tidsalderens Charakteer især modtager sit Præg; at det er denne Stand, hos hvilken Culturen i vore Tider naaer sin høieste Udvikling, og den, hvis Dyder og hvis Laster forplante sig med den stærkeste Virkning baade opad og nedad. "Saalænge der i denne Stand ikke hersker streng Moralitet, kan den hverken findes hos Fyrster, Adel eller Almue."

Man vil endnu, i det mindste ikke uden historisk Interesse giennemlæse disse fragmentariske Betragtninger, nedskrevne for 42 Aar siden af en dansk Forfatter, hvis videnskabelige og literaire Bane havde meget besynderligt og næsten uforklarligt — et Arbeide, der

har den egne Beskaffenhed, at det ustridigen forbinder en vis Klarhed i Tanken, i Bevidstheden og Foredraget, med Mangel paa philosophisk Skarphed og giennemtrængende speculativ Aand, saavelsom paa genial Kraft og henrivende Talent i Fremstilling og Foredrag. Man forbauses virkelig over Mængden af rigtige Tanker og ædle Grundsætninger, som Forfatteren med et stærkt Præg af Overbeviisning vedkiender sig, og yttrer med uforbeholden Oprigtighed, med kiæk Dristighed og historisk Alvorlighed; uden at han dog har havt tilstrækkelig Evne til at begrunde dem paa Videnskabens eller Speculationens Vei; ligesom man derfor ogsaa af og til finder almindelige Hverdagssætninger, yttrede med populair Trivialitet, ved Siden af høiere Ideer og finere Jagttagelser. En stor Deel af disse Sætninger kunne ikke andet, end i sin Tid at have fremkaldt Opmærksomhed, Forundring og Modsigelse. Man vil bl. a. med en vis Overraskelse, naar man erindrer sig den Stilling hvori Forfatteren paa den Tid levede, læse hans diærve aphoristiske Yttringer om Fyrsternes Opdragelse; hvor han imidlertid kommer til et Erfarings-Resultat, der modsiger den Grundsætning om Vigtigheden af denne Opdragelse, han synes at hylde, og tillægger Tilfældet og Lykken større Indflydelse, end Forstanden. Historisk sand og politisk lærerig er i øvrigt Forfatterens Bemærkning: At Carl den Ellevte i Sverrige, med en slet Opdragelse, blev en af de nyttigste og største Konger, dette Land nogensinde har havt.

En anden Afhandling af samme Forfatter maae vi vel snarere henregne til Skrifternes philosophiske, end til den historiske Afdeling; endskiøndt dens Gienstand, som er at vise, "at den nu herskende Scepticisme eller (?) Kritik i Philosophien, naar den rigtig anvendes, ei kan være farlig, enten for videnskabelig Cultur, eller Moralitet," dog egentlig mere er behandlet paa en historisk, end speculativ Maade. Det er snarere et Forsøg paa, at fremstille Grundtrækkene af den ældre og nyere Philosophie i det, som Forf. kalder dens skeptiske Retning, hvilken han modsætter den dogmatiske, paa en ganske populair Maade. Det er saaledes meget langt fra, at man her vil finde nye eller dybe Ideer; man gienfinder, om den ældre Philosophie, kun de mest almindelige og af enhver god Lærebog i Philsophiens Historie, bekiendte Sætninger og Udsagn. Men man finder i det mindste, at Forfatteren ogsaa her ofte røber en heldig Tact for det Rigtige, og, for saavidt som man

overalt kan antage hvad han fremsætter, som Resultater af hans egne Forskninger, at han har strevet denne aphoristiske Skizze med en fordomsfri Aand, og med temmelig udstrakt Kundskab til de philosophiske Hovedforfattere, før Kant. Men ved den kritiske Philosophies Ophavsmand synes han at være forladt af dybere Selvtænkning og upartisk Dømmekraft. Dette røber han deels ved besynderlige og uconsequente Yttringer om den Kantiske Philosophie;[300]) deels ved den magre Korthed, hvormed han affærdiger baade Kant og Fichte, hvis egne Skrifters Indhold han synes neppe at have tilegnet sig. Imidlertid fattes det heller ikke her paa enkelte træffende Yttringer og Domme; f. Ex. om Philosophien i Almindelighed, at den maa følge med den menneskelige Aands fremskridende Udvikling, og "ingen Dogmatismus i Philosophien, (med andre Ord intet System) kan betragtes som et non plus ultra;" og om den Kantiske Skole og dens Secter, som ved en borneret Indskrænkning til allene at studere Mesterens Skrifter, bleve hans blotte Efterabere, der især kappedes om at giøre nye Konstord. "Med enkelte Undtagelser, ere de fleste af dem Ordphilosopher, der med Ubeskedenhed anfalde enhver, som ikke strax vil hylde deres philosophiske Ordgyderi." Ved at ville "behandle alle Videnskaber (tilføier Forf.) efter Kantiske og Fichtiske Principer, og fylde dem med disse Skolers Konstord, er det langt fra, at Videnskaberne have vundet i Bestemthed og Tydelighed; men snarere ere de derved overvældede med en unyttig Ordstrøm." Havde Schow strevet 40 Aar sildigere, vilde han formodentlig ikke have betænkt sig paa at sætte et enkelt Navn i Stedet for de to, som han benytter. Han vilde da vel ogsaa være bleven endnu skarpere dadlet, end han allerede 1804 blev det, for visse Særheder og Urimeligheder i hans danske Sprog, der mindst passede for en Linguist og lexikographisk Kritiker.[301])

---

[300]) Paa eet Sted finder man Kant benævnet en stor Philosoph, og læser en Erklerelse af denne Philosophs "Skarpsindighed i at nedrive, og Originalitet i at opbygge;" paa et andet Sted finder man: "at Kants hele System maa betragtes som en idealistisk Dogmatismus, der grunder sig paa ubeviislige Hypotheser;" og at "efter den Kritik, som Schulze (i 2. Bd. af hans "Kritik der theoretischen Philosophie") har givet over dette System, ligger det nu (1802) ganske i Ruiner."

[301]) I Lærde Efterretn. 1804. Nr. 26. S. 405. Især dadles her med største Grund den mod Sprogets hele Brug og Bygning stridende Nyhed hos Schow, at ville bruge Infinitiver (f. Ex. Vide, Tænke m. fl.

En langt dybere Lærdom og Grundighed i den philosophiske
idenskabs hele Omfang viser sig i et Arbeide, der efter dets Ti-
nærmest skulde henregnes til Videnskabens Kritik, men hvor Em-
ts Behandlingsmaade egentlig er mere historisk: B. Riisbrighs
nderføgelse "om deres Mening er grundet, som holde for, at sand
hilosophie, og et fuldstændigt Begreb om samme, først i vore Ti-
r ere blevne til." (II. 1801. 2. S. 1—96). Blandt Philosophiens
ademiske Lærere i Danmark var Riisbrigh den sidste, der til-
rte det 18de Aarhundrede og den for-kantiske Periode. Vor
idsalders tidligere og snart forsvindende Generation, der stod paa
vergangen fra hiint til det 19de Aarhundrede, har med Høiag-
se og Erkiendtlighed bevaret Mindet om en Personlighed, hvis hele
le Præg ikke var det lysende eller glimrende, enten i Foredraget,
ler i Literaturverdenen; men derimod et eiendommeligt indvortes
andheds og Klarheds Præg, som forkyndte reent og heelt hvad
landen var i Aand, i Lære og i Levnet. Den samme Alvor,
larhed og Simplicitet, den samme Grundighed og Sikkerhed i Kund-
ab, hvormed Riisbrigh foredrog Philosophien og dens Historie, og
ede den academiske Ungdom til de første Skridt paa den ordnede
elvtænknings Vei — den samme Fiernhed fra den allermindste
træben efter at synes andet, eller mere end hvad han var, at virke
eer, end han formaaede—ligesom fra enhver Bestræbelse efter at hæve
g over eller udstrække sig videre, end den Sphære, som hans Aands-
æfter beherskede: gienfinde vi som Egenskaber ved det eneste philo-
phiske Arbeide i Modersmaalet, Riisbrigh har leveret. Forfat-
ren har i en sammentrængt Korthed, men med megen Tydelighed,
ort Rede for den philosophiske Videnskabs Udvikling indtil Kant,
g har tillige lagt for Dagen, at han med samme Redelighed og
partiskhed, som han overalt anvendte i sine Undersøgelser, har ved
alvorligt Studium søgt at tilegne sig den kritiske Philosophies Resul-
ter. At han standser ved disse, at han ikke vil have en "*For-
uft-Videnskab*, som bygges paa *Erfaring*" frakrevet Ret-
ghed til at kaldes Philosophie; at han heller ikke vil fradømme den
ldre Tids store og mægtige Tænkere deres Deel i Videnskabens

---

i Stedet for *Viden*, *Tænken*) som Substantiver. Han har kun fundet Efterfølge i et eneste barbarisk Mode-Ord *Velvære*, som Nogle, der mangle det danske Øre, endnu skrive, for *Velværen* (o: Wohlseyn.)

Bygning, og endnu mindre vilde antage denne som afsluttet med Kant: ere Træk ved Riisbrighs Afhandling, der staae i nøieste Sammenhæng med hans egen Charakteer som philosophisk Tænker. Man vil i vor Tid vel ikke værdige dette Bidrag megen Opmærksomhed; men det vil i det mindste altid for Historien beholde samme Værdi og Interesse, som ethvert tidligere skriftligt Arbeide, hvis Forfatter kan siges at have bidraget til at giøre vor Nation og vort Sprog deelagtige i en begyndende videnskabelig Udvikling og Modenhed. Vi maae erindre os, at Philosophien i dette Sprog og i Danmark var saa ny, at **Eilschows** og **Krafts** Forsøg paa at danne en dansk philosophisk Terminologie, og at nærme Sproget til abstracte Begrebers Udtryk og Udvikling, i Midten af det 18de Aarhundrede maatte vække stor Opmærksomhed, som de tidligste; ja at endog **Riisbrigh** selv mod Slutningen af Aarhundredet skrev en philosophisk Lærebog paa Latin.

En betydelig videre Fremskriden med den nye Verdens Aandsliv og Aandsretning og med det nye Aarhundredes Ideer og Tankegang, aabenbarer sig hos to andre Forfattere, af hvilke den ene (**Treschow**) en Normand, var Riisbrighs Eftermand som offentlig Lærer, og tilligemed ham den kritiske Philosophies tidligste Fortolker i det danske Sprog;[302]) den anden (Schmidt-Phiseldeck) tydsk af Fødsel og Ungdomsdannelse, men fra det 22de Aar (da han tog Magistergraden i Kiøbenhavn) dansk Borger, og fra 1797 Embedsmand. — **Treschow** var en allerede længe bekiendt og agtet Forfatter, da han 1805, d. 17. Mai, meddeelte sit første Bidrag til Selskabets Skrifter: "Om Aarsagen til Legemers Elasticitet," med en almindelig naturphilosophisk Indledning. (IV. 1805. 6. 1. Hefte.) Den Bekiendelse, Treschow strax i Begyndelsen af samme aflægger om sin Eclecticisme og sin Utilbøielighed til at hylde "noget forhen opfundet System," ligesaa lidt Schellings, som Kants, blev han tro paa sin hele videnskabelige Bane; og ligesom han heller

[302]) Han udgav Kbh. 1794 "Forsøg om Guds Tilværelse af theoretiske Grunde i Anledning af den Kantiske Philosophie;" 1797 sine "Aphorismer over den Kantiske Philosophie;" og 1798-99 sine i Christiania holdte "Forelæsninger over den Kantiske Philosophie;" blev 1803 Professor i Philosophien ved Kiøbenhavns Universitet, da Riisbrigh i sit 72de Aar, efter 36 Embedsaar, tog Afsked; og forestod denne Lærestol, indtil han 1813 ombyttede den med det philosophiske Professorat i Christiania.

ikke selv kan siges at have forøget Systemernes Antal med noget nyt, saaledes var hans Maade at philosophere paa, mere en ordnet Forbindelse af dybsindige og skarpsindige Betragtninger, og en skeptisk kriticerende Grandskning af andre Philosophers Dogmer og Sætninger, end Opførelsen af en fuldstændig ny Lærebygning. I den Henseende er det værd at bemærke, at Treschow i den ovenanførte Afhandling, der viser ham som en tænkende og kyndig Naturgrandsker og Naturphilosoph, heller ikke vil tilstaae de Nyere "at vide meget "meer end de Gamle, hverken om de Kræfter, der adskille den le"vende og livløse Natur; eller engang om Aarsagerne til de almindelige "Beskaffenheder, som findes i den sidste. — Vore Erfaringer strække "sig kun til Naturens Overflade; de Slutninger, vi deraf giøre til "det øvrige, ere saa lidet tilforladelige, at senere Erfaringer baade "støde de forrige over Ende, og undertiden bekræfte hvad vi hos vore "Forgængere ansaae for Virkninger af Vankundighed og Overilelse." At Treschow her selv har anvendt den speculative Tænkning paa Undersøgelsen af en Hovedkraft i Naturen, Legemernes Elasticitet, "hvis Aarsager indtil denne Dag høre til de mest ubekiendte": har i denne Afhandling heller ikke ført ham videre, end til det Resultat, at "Attractionens og Tyngdens Aarsager nu først synes ganske mørke, efterat disse Phænomener selv og deres Love ere blevne os nogenledes bekiendte." En Fortsættelse af dette Bidrag, hvori han vilde søge at udfinde "den sande Grund til Expansionen og Contractionen selv," hvoraf, efter hans Formening, de omhandlede Phænomener og derved alle Naturens Forvandlinger, have deres Udspring, har Treschow ikke leveret.

I en anden Afhandling "om Menneskeslægtens Udartning" (V. 1807-8. S. 99—142) berører Treschow det store Spørgsmaal i Historiens Philosophie: om man kan antage en bestandig Fremgang til det Bedre hos Menneskeslægten, eller om vor Art, hvis den endog ikke forværres, bevæger sig paa Jordlivets Bane i et Slags Kredsløb, hvor Fremgang og Tilbagegang afløse og deres endelige Resultater ophæve hinanden. Forfatterens Undersøgelse, der har den ham egne Charakteer af en klog og sindig Overskuelse og Betragtning af Gienstanden fra alle dens Hovedsider, og en dermed forbunden skeptisk Forsigtighed i at afgiøre vigtige Sætninger, gaaer dog i sit Hovedformaal, og i det udførligste Parti af Betragtningen, mere ud paa Menneskeslægtens

physiske, end intellectuelle Side. Her møde vi ogsaa strax en temmelig afgiort Yttring, der stiller os paa Forfatterens Synspunkt for en ligelig Udvikling og Overeensstemmelse imellem Aandens og Legemets Kræfter; at disse hos Slægten skulde voxe og aftage i samme Forhold, vil Treschow ikke indrømme, men gaaer over til den Mening, som fra de ældste Tiders historiske Spor har været "overalt antaget:" at "Mennesket i det Physiske stedse forværres; "og at "der intet cultiveret Folk gives, som jo i Legems Sundhed, Styrke og Størrelse, eller i Livets Længde, vil findes at staae langt tilbage for deres raaere Forfædre." Forfatterens "overalt" vilde han i den nyeste Tid komme til at indskrænke endeel, og hans Paastand vilde netop i vore Dage møde stærk Modsigelse; da man bl. a. støtter en modsat Hypothese paa de i Jorden fundne menneskelige Beenrade fra en meget fiern Oldtid, og, hvad Livsvarigheden angaaer, paa Mortalitetstabeller og Folkeforøgelsen, hvis Resultater man udbringer i Procent, eller i et vist Forhold af Aar, som man vil antage, at en vis Menneskemængde, i det Hele taget, har faaet i Tilgift paa Livets Varighed. Man behøver dog neppe nogen høi Grad af Skepsis for at betvivle, at disse Resultater kunne holde sig, naar Sammenligningen skal føres med fierne Tider, om hvis Folkemængde, Mortalitet og Livsvarighed vi ganske fattes sikkre statistiske Data. Treschow har derimod understøttet sin Mening med en Mængde historiske Beviser af uforkastelig Troværdighed, som i det mindste afgiøre saa meget, at den ældgamle Paastand, om Menneskeslægtens Aftagende i physisk Kraft og Livsvarighed i enhver ældre Tidsalder kan finde historiske Data til Bestyrkelse. Ogsaa Fortidens, for fabelagtig udgivne lange Levetid synes at have sit stærkeste Vidnesbyrd i de enkelte Individer, hos hvilke Levninger af den primordiale menneskelige Livskraft og Livsvarighed bevares; eller som endnu, ved en Levetid af imellem 150—200 Aar, saa at sige tilhøre Menneskeslægten som den kan have været for 3000 Aar siden. Treschows Hovedsætning er den, som upaatvivlelig ogsaa enhver almindelig Erfaring bekræfter: at aandelig Fremgang og Forfinelse fører til physisk Tilbagegang og Forringelse. Han antager endog den sidste, ligesom den første, for at være Menneskeslægtens Bestemmelse; da det er Aandens Liv, som det høiere og ædlere, hvis Fremgang i Fuldkommenhed ligger i hiin evige Bestemmelse; og han fører med Consequents sin Sætning til det endelige Resultat: at det menneskelige

Kiøn, i dets nærværende Skikkelse, engang maa ophøre eller uddøe; om ei (som han tillige mener) det aandelige Væsen da engang kan gaae over i en fuldkomnere udvortes Form. I det Forf. videre giennemgaaer alle de Phænomener, der tydeligt nok vise, at Mennesket vel under den stigende Cultur og Intelligents kæmper imod de fiendtlige Kræfter, som arbeide paa at nedbryde eller forringe Slægtens physiske Fuldkommenhed eller normale Tilstand, men at det dog deri paa mange Maader overhovedet kommer tilkort, kunde han, i vore Dage have tilføiet den lidet trøstelige almindelige Erfaring: at selv den umaadeligt voxende Tilvært i Folkemængde, der kan synes at være Frugten af en, om ikke almindelig, dog vidt udbredt stigende Udvikling af materiel Sundhed og physisk Productionskraft hos Slægten, i sig selv kun er en quantitativ Udvidelse, en Udsvulmen i Omfang, men hverken altid i physisk, eller i statsoeconomisk Henseende, en virkelig Voxen i Kraftfylde. I begge Henseender vilde jo, om ikke denne Tilvært i Naturen fandt sin Grændse, en ligesaa vis Forringelse af alle Betingelser for Individernes Tilstand og ydre Velværen være en Følge af hiin Formerelse i Antal, som den allerede hyppigt nok er en ulmende Grund til de farligste Sygdomme hos Stater og Nationer. Treschows endelige Resultat af en Undersøgelse, der heelt igiennem har Formen af en tæt sammentrængt Kiæde af laconiske Theses og Slutninger, hvis Udvikling, og hvis Modsigelse eller Giendrivelse, begge vilde udkræve et vidtløftigt Skrift, er dette: at den menneskelige Perfectibilitet har en afgiort Overvægt paa den aandelige Side; men at Striden imellem Intelligentsens Fremgang og de physiske Kræfters ringere, eller endog aftagende Størrelse, omsider maa standse hiin Fremgang i dens totale Virkning og Yttring; og at man derfor ogsaa i alle Perioder i Verdenshistorien seer deels en Langsomhed i denne Fremgang, deels en Afbrydelse, der ligesom er et Slags Hviletid for den menneskelige Natur.

Det udførligste, og ved sin Gienstand et af de mærkeligste Bidrag af Treschow, er det fierde og sidste, som han i A. 1810 og 11 meddeelte vort Selskab, hvori det Spørgsmaal undersøges: hvorvidt de almindelige Rets- og Moral-Love, der i borgerlige Selskaber og for enkelte Personer i deres private Forhold ere gyldige, ogsaa ere anvendelige paa offentlige Personer, og paa hele Nationers og Staters indbyrdes Forhold? (VI. 2. H. S. 51—168) I det Forfatteren her betræder en Grund, der saa længe har været bearbeidet

baade af Moral-Philosopher og Politikere, og undersøger den saa ofte omtvistede Gienstand, om der gives andre Love for den offentlige, end for den private Ret og Moralitet, har han mere behandlet den i Form af en populair Betragtning og Discussion, end af en philosophisk og statsretlig Undersøgelse i systematisk Form. Hvis endog den af Forfatteren valgte er mindre streng videnskabelig, og Foredraget ved Stilens tvungne Charakteer, og ved en særegen, tildeels udansk Construction og Periodebygning, undertiden bliver trættende: har Afhandlingen dog i det Enkelte en Mængde træffende og sande Bemærkninger, som Treschow fremsætter med den ham egne Aabenhed, og uden at see sig om efter noget Parties Bifald. Han er langt fra den indskrænkede Anskuelse, der ikke kan eller vil øine de forskiellige Vilkaar, som finde Sted i en antagen Naturtilstand, og i Statslivets konstige Bygning; og han dølger ikke, at den Bestræbelse er forgieves, altid at ville veie Ret og Billighed i Staternes og i Privatlivets Forhold paa een og samme Vægtskaal, eller afmaale Politikens Interesser og Moralitet, efter den selvsamme Maalestok, som anvendes for Individernes. Men han skielner derfor ikke mindre imellem de høieste Ideers evige Gyldighed, og den fordunklede, mangelfulde Skikkelse, som man ved deres Anvendelse og Afpræg i den menneskelige Verden saa ofte nøies med. Han er ikke streng i at dømme Statskonstens Afvigelser fra de sædvanlige borgerlige Loves Grundsætninger og Rettesnor. "Af en (positiv) Folkeret gives der egentlig intet uden et Luftbillede, der kun bruges til et Slags Forspil i Krige, naar man i offentlige Statsskrifter giver sig Mine af at ville udvikle sine Rettigheder, o. s. v.— Derfor ere de Statsmænd ikke strax at fordømme, som, naar de mærke, at ingen Love mere gielde, heller ikke selv have Lyst til at følge dem." Igiennem det ikke smigrende Billede af Tidens historiske Phænomener, lader Forf. os betragte de store politiske og statsretlige Forhold i et hverken glimrende eller trøsteligt Lys; og vi finde os overhovedet mindre tilfredsstillede ved Forfatterens Resultater, der mangle Sikkerhed og Fasthed, end vi paa mange Punkter overbevises om det skarpe Blik og den modne Forstand, hvormed Treschow giennemskuede og bedømte ydre Verdensforhold.

En philosopherende Forfatter, der indrømmer Erfaring og den sunde Fornuft, mod hvis seirende Kraft den reent ideelle Speculationsevne forgieves væbner sig med Dialectikens hele Konst, saa

megen Magt og Gyldighed, kan i vore Dage ikke vente sig megen Opmærksomhed; og allerede ere Treschows Skrifter til en Grad glemte og tilsidesatte hos den nærværende Slægt i den danske Læseverden, som endnu mere maatte forbause os, dersom ikke denne Omstændighed stod i Forbindelse med en almindelig mageløs Ligegyldighed i Danmark for al noget ældre Literatur. Til Lykke tør man vel antage denne Ligegyldighed for et Slags aandelig og literair Modesyge og Influenza, hvis for Nationaliteten beklagelige Overgangstid man tør haabe, snart vil have naaet sin yderste Grændse, hvor den engang vil mødes af den samme Reaction, som har reist sig mod andre, tidligere Sløvhedsyttringer hos Folket. Hvor modsat Treschows hele Væsen og hans philosophiske Anskuelse af den aandelige Verden var fra den, som i vore Dage giør sig gieldende, kunne vi bl. a. ogsaa erfare af den tredie af hans Afhandlinger i Selskabets Skrifter, over det Spørgsmaal: "om der gives noget Begreb eller nogen Idee om eenslige (individuelle) Ting?" (V. I. H. 1807. 8. S. 223-54.) Den Bestemthed, hvormed Forfatteren her udvikler og yttrer sin Lære om Individualiteten, og de individuelle Ideers Tilværelse, om deres ligesaa afgiorte Evighed og Uforanderlighed, som de almindelige Begrebers og Ideers, staaer i den stærkeste Modsætning til den nyeste Tids Materialisme, og Theorie om alle individuelle Væseners Uselvstændighed og Opløsning. At Individerne i den organiserede, eller levende Verden netop ere de væsentlige Billeder eller Afpræg, hvori Arterne leve og aabenbare sig, at intet Individ virkelig forgaaer, og at Død og Forgængelighed kun er en Betingelse for Individets Forvandling: høre til de Sætninger, som denne Afhandling gaaer ud paa at bevise. — Treschow vil altid i vor Literatur, paa Overgangen fra det 18de til det 19de Aarhundrede, beholde en udmærket Plads, som den der i sine Skrifter og sit Foredrag netop betegner denne Overgang, med nærmest Hensyn til philosophisk Videnskab og dens Literatur. Hos ham finde vi endnu det selvstændige, af Selvtænkning og egen Bearbeidelse udgaaede Sprog og Foredrag, og en stærk Eiendommelighed i Stilen, undertiden forenet med en vis Haardhed og Tørhed, der kan blive trættende — men intet Spor til den Copiering af tydske Systemers Formeler og Terminologie, der hos Os først opkom efter Treschows Tid, og siden er blevet saa yndet og herskende. Der er vist nok hos denne Forfatter ingen stor og lysende Genialitet; men ligesaa lidt hører han til dem, som

fortrinligen søge at giøre Virkning ved dristig og glimrende Nyhed. Det originale, stundom noget tunge Præg, og den Tankefylde, som hans Skrifter besidde; den ædle, luttrede, og gedigne Aand, som gaaer igiennem dem, og som beholdt en mærkværdig Friskhed og Kraft indtil hans sidste Aar; og en vis tiltrækkende Egenskab i den rolige og sindige Klogskab, og den rige Erfaringskundskab og Livsphilosophie, der yttrer sig i hans vigtigere Arbeider, ville sikkre ham den hæderlige Plads i den dansk-norske Literatur, som en erkiendtlig Samtid indrømmede ham.

Man kunde vel, tilligemed Treschow, nævne en anden dansk Forfatter, **C. Bastholm**, der, ligesom Riisbrigh, har leveret et enkelt historisk-philosophisk Bidrag: "Undersøgelse over det Spørgsmaal: om de nyere Stoikere have laant deres sundere Lærdomme af de Christne;" (V. 1. Hefte S. 15—70) hvilket Forf. ved at giennemgaae de nyere stoiske Philosophers Læresætninger i det Enkelte, finder overveiende Grund til at benegte. Bastholm var nemlig, ligesom Treschow, en egentlig national Forfatter, der mere udviklede sin Charakteer og sin Stiil ved eiendommelig Stræben og Virken paa den indenlandske Sprogmark, end han fortrinsviis dannede og berigede sig ved at optage fremmede Elementer, eller søgte at overføre en rigere, fremmed Dannelse i vor endnu nye, opvorende Literatur. Men Bastholm, en agtværdig, af vor Sprogcultur fortient, i sin Tid derhos yndet populair videnskabelig og historisk Forfatter, tilhørte overhovedet det 18de Aarhundrede, og en Periode, hvis afsluttede Grændser vi allerede have lagt tilbage. Hans Deeltagelse i vort Selskabs Arbeider var tillige for indskrænket, til at han fra denne Side kan opfordre til en nærmere og udførligere Betragtning af hans Charakteer som Forfatter, der tilhører en mere almindelig Historie af den danske Literatur.

Derimod kan jeg ikke undlade, endnu at nævne den vel ikke indfødte danske, men fra 1791 i Danmark levende Forfatter: Assessor (siden Deputeret og Etatsraad) **C. F. Schmidt-Phiseldeck**, der har leveret tre interessante Bidrag til den Samling af Skrifterne, vi her omtale, og overhovedet i det 18de Aarhundredes første Decennier, var en af de frugtbareste Skribenter i Danmark, hvor han (fra A. 1800) skrev paa Dansk, foruden flere vigtige Arbeider, som han udgav i det latinske og tydske Sprog. Han var oprindeligen en ivrig kantisk Philosoph, der bl. a. paatog sig det mie-

fulde Arbeide, saavel at give en Udsigt over dette philosophiske System paa Latin, som at oversætte Kants Kritik paa dette Sprog. Imidlertid forlod han senere som Forfatter den speculative og theoretiske Philosophie, eller gik mere over til den practiske, til Politik, Statsoeconomie, og andre hermed forbundne Videnskaber og Studier; ligesom han tilsidst, efter længe at have skrevet paa Dansk, igien gik over til det tydske Sprog, i en Række af betydende politisk-historiske Arbeider.[202]) Han var ustridigen en af de skarpsindigste og

[202]) Conrad Fr. v. Schmidt-Phiselbeck var født i Brunsvig den 3die Jul. 1770. Hans Fader var Dr. jur. og Professor, siden Archivar i Wolfenbüttel; hans Moder var en Spanierinde; en Broder af ham er som Statsmand, og ved den forbrevne Hertug Carls Forfølgelser bleven bekiendt. Schmidt Ph. studerede i Wolfenbüttel og ved Universitetet i Helmstädt. Hans Dannelse og Studier vare saa grundige, at han endnu i sine sidste Aar med Lethed læste græske og romerske Classikere; blandt hvilke Homer og Tacitus hørte til hans Yndlingslæsning. Som Student blev han kiendt af den i Kiøbenhavn bosatte Kiøbmand (siden Geh. Conferentsraad) Const. Brun, der antog ham som Lærer for sin Søn, og han giorde med denne Familie en Reise giennem Tydskland, Schweiz og Frankrige. I Dec. 1791 forsvarede han i Kiøbenhavn en Disputation for den philosophiske Grad, underkastede sig skriftlig theolog. Examen, og erholdt kongelig Tilladelse til, i Stedet for den mundtlige Examen, at forsvare en theologisk Afhandling (de morali Christianorum societate sub typo regni coelestis annunciata. 1794). Fra den theologiske Embedsbane blev han afledet ved en Opmuntring af Greve Schimmelmann til at lægge sig efter Cameralvidenskaberne, og erholdt kongelig Understøttelse til en Udenlandsreise paa 3 Aar. 1797 udnævnedes han i sit 27de Aar til Assessor i Oeconomie- og Commercecollegiet, og 1801 til Committeret, ligesom i de paafølgende Aar 1804—1812 til Medlem af flere Directioner og Commissioner, og 1812 til Deputeret og Etatsraad. 1813 blev han Directeur for Rigsbanken, men forlod igien denne Post 1818, da Nationalbanken oprettedes, og var uden egentlig Embedsstilling indtil 1823, da han blev Deputeret i Toldkammeret, og 1829 Conferentsraad. Under en fleersidig Embedsvirksomhed vedligeholdt han indtil sin Død (15. Nov. 1832) en uafbrudt Virksomhed som Videnskabsmand, philosophisk, cammeralistisk og historisk-politisk Forfatter i det danske og tydske Sprog. Han havde desuden en sielden Styrke ikke allene i det franske og engelske, men ogsaa i det italienske og spanske Sprog; og hans egen klare, kraftige Stiil, og giennemtænkte, indholdsrige Foredrag viser os Schmidt-Phiselbeck baade som philosophisk Tænker og som en smagfuld og meget sprogdannet Forfatter. Imidlertid var han, som det med Sandhed siges om ham, "Dansk med Liv

meest aandrige Tænkere, der hidtil havde meddeelt Selskabet philosophisk-politiske Bidrag til dets Skrifter; og han maatte have været i Stand til, i endnu større Grad at have forøget Værdien af disse Skrifter i den tredie Periode, eller senere, og at have tilvendt dem en større Opmærksomhed, dersom hans Forfatter-Virksomhed ikke havde været udbredt til flere Sider, og behøvet flere Veie til at bekiendtgiøre dens modne og gavnlige Frugter.

Blandt hans Bidrag i vort Selskabs Skrifter vil jeg først nævne det, som uden Tvivl ved sin Fremkomst (1811. 15. Marts) er modtaget med al den Opmærksomhed, det fortiente, som en giennemtænkt, grundig og skarpsindig Undersøgelse af en Gienstand, der i det 19de Aarhundrede i flere europæiske Stater har sat ikke blot Penne, men Lidenskaber i Bevægelse; men som af den sidstnævnte Grund, efter flere Aars Forløb gienkaldtes i Erindringen, deels ved et andet fortsættende Arbeide af Forfatteren selv, deels ved den polemiske Virksomhed, som Anmasselse paa den ene Side, Partiaand paa den anden, fremkaldte hos os i Literaturen, efterat Sagen selv havde givet Paaskud endog til forargelige Optrin i det borgerlige Samfund. Schmidt-Phiseldecks Afhandling "om Jøderne, betragtede som Giæster, Indbyggere og Borgere i christne Stater," er et Arbeide, hvortil Forfatteren er gaaet med de Egenskaber, der fattes

og Siæl, og talte selv i sin Familiekreds altid helst Landets Sprog." At han var en dybt tænkende og philosopherende Politiker stod i Forbindelse med hans politiske Grundsætninger, i det han, med stor Friheds-kiærlighed, var en ivrig Royalist. Hans i Aarene 1820—22 udgivne politiske Skrifter (hvoraf det tidligste "Europa und Amerika," oversattes paa Engelsk, Fransk og Dansk) skaffede ham en videre udbredt Navnkundighed, end hans tidligere latinske Arbeider over Kants Philosophie; imedens de tillige vidnede om den udmærkede Mands store Aandsvirksomhed og Productivitet i de faa Aar, han var uden Embedsstilling. Han var, som der i hans Necrolog siges, "en Mand af dyb Følelse, skiøndt han, tidlig giennemtrængt af den stoisk-kantiske Rolighed, søgte at skiule ethvert stærkt Indtryk paa hans Siæl." Ligesaa ædel, mandig og stærk af Charakteer, som oplyst, dannet og talentfuld som Videnskabsmand og Forfatter, var han ikke allene en af de meest berømte, men ogsaa Selskabets Samfund meest hædrende Medlemmer, der i det attende Aarhundrede (1806) optoges i samme. Hans Fortienester af Selskabet som dets Casserer ville nedenfor blive berørte; hans Levnet og Virksomhed ere fuldstændigere, end det her kunde skee, udviklede i en biographisk Skizze af J. Møller. Dansk Lit. Tid. 1833. Nr. 17. 18.

saamange af de christne Skribenter og saakaldte Publicister, der have villet behandle denne Materie: Lærdom og historisk Sagkundskab, philosophisk Skarpsindighed og Indsigt i statsretlige og politiske Forhold. Med fyndig og logisk Klarhed beviser han den jødiske Nations eiendommelige Stilling i de europæiske Stater, hvor den har fundet et Hiem, under Lovenes og Humanitetens Beskyttelse, som Giæster og Indbyggere. At Staten paa sin Side har den fuldkomne Ret til at afslaae Fremmede hiin Optagelse og Beskyttelse: er en almindelig statsretlig Grundsætning, som Forf. ogsaa berører, og ikke uden Anledning, da man i den sildigste Tids hyppige Forvirring, selv af alle evige og almindelige Rets-Ideer, har villet bestride den; men som i øvrigt er Undersøgelsen uvedkommende, da denne kun gaaer ud paa Stater, hvor det modsatte Forhold finder Sted. Dette er nemlig et saadant, at man har tilstedet Jøderne Ret til Ophold og borgerlig Næringsdrift i Staterne, eller Indbyggeres Ret, uagtet deres Paastand paa at bevare deres Nationalitet, som Medlemmer af et Folk, der vel ingensteds har eget Land, eller udgiør nogen egen Stat, men dog, ved deres ældgamle fra Orienten stammende Troeslære, danne et religiøst politisk Samfund.

Som philosophisk Tænker og videnskabelig Politiker forkaster Forfatteren ubetinget den Mening, at Jødernes udvortes nationale Forbindelse skulde være til nogen Hinder for deres Optagelse i christne Stater; saameget mindre, som "intet Folk, efter Aarhundreders Erfaring, synes mindre skikket til politiske Planer og vovelige Foretagender, end Jøderne." Heller ikke antager Forfatteren, at der findes noget i deres religiøse Sætninger og hellige Bøger, eller hos disses gamle Fortolkere, som staaer i Veien for deres undersaatlige Forhold til Regiering og Øvrighed i de christne Stater, der have optaget dem og givet dem Beskyttelse; da endog tværtimod deres sildigere Religionslære indeholder det udtrykkelige Bud, at være og vise sig lydige under Fyrsterne, i hvis Land de leve, og i Hiertet at nære det samme Sindelag for dem, hvilket de i deres paabudne offentlige Bønner lægge for Dagen. At derimod Jødernes øvrige nationale Eiendommelighed, Meninger og Fordomme, og deriblandt især deres Idee om Folkets fortrinlige Hellighed og Reenhed, i Sammenligning med de Christne, m. m. kan have Indflydelse paa deres selskabelige Forhold til den christelige Stats Borgere der har optaget dem som en særegen Classe af fremmede

Giæster med en egen Nationalitet, har Forfatteren for megen Indsigt i Historiens Erfaringer og Statsvidenskabens Resultater, til at ville negte; ligesom han i Slutningen af sin Afhandling tilstrækkeligt undersøger og beviser, hvad det her i politisk og statsoeconomisk Henseende især kommer an paa: at der saavel i Jødernes Nationalitet og Nationalaand, som i deres fra Arildstid tilvante Næringsveie, deres Tilbøielighed og fortrinlige Anlæg for et vist Slags Handelsvirksomhed, ligger en nødvendig Grund til at Staten, saalænge en saadan særegen Nationalitet existerer hos Folket, maa indskrænke deres borgerlige Stilling, Muligheden af deres Forøgelse i et ubegrændset Antal, og af deres udelukkende Besiddelse af visse Næringsveie, hvorved de (som man forhen i Spanien, og endnu i Polen, har Exempler paa) have kunnet saa at sige drage Marven af hele Landets Nationalformue og den øvrige Folkemasses Velstand og Næringskilder, over til sig. Dette er ligesaa klart og uigendriveligt, som det overhovedet er en afgiort Grundsandhed, at Ingen kan være fuldstændig Borger af meer end een Stat; Ingen kan tilhøre meer end een Nation; Ingen kan nyde fuld Borgerret i et Land, uden at han maa deeltage i dette Lands hele Velfærd, under aldeles ligelig Interesse med den hele Masse af dets Indbyggere. Et særskilt Samfund, en Classe af Statsborgere, med egen Nationalitet, med udelukkende Retning til en enkelt, vigtig, i Statens Vel dybt indgribende Næringsvei og middelbar Erhverv, Handel og Pengeomsætning: kan ikke existere i en Stat, i et større Folkesamfund, uden at skade og tære paa det Heles Vel — omsider heller ei uden selv at komme i Fare for at lide under en unaturlig Stilling. Derfor, (er Forfatterens endelige Resultat) saalænge Jøderne vedblive at være Jøder ɔ: en egen Nation, et særeget Folk, afsondret fra de Christne ved Religion, Meninger, Slægtskab, Næring og Sysler; saalænge udelukke de sig selv fra fuldstændig Indlemmelse i den christne Stat. Denne er uadskillelig fra Religionen; kun ved at forlade den mosaiske Tro, der i øvrigt bør agtes, taales og beskiermes i Staten, som enhver anden Religion, der virkelig er grundet paa religiøs Tro, kunne Jøder gaae over til den christelige Borgers Stand og Stilling. — Vi kunne ikke følge Forfatteren i den videre, ligesaa statskloge, som menneskekiærlige og forstandige Udvikling af hans vigtige og interessante Undersøgelser af denne Gienstands øvrige Omfang —

som han meddeelte vort Selskab i en senere Afhandling: "Forslag til at afhielpe Manglerne i den jødiske Nations nærværende Forfatning."[304]) Det var saa langt fra, at han nærede nogen Fordom eller Uvillie imod en, for enhver sand Christen saa ærværdig og agtværdig Religion og dens Bekiendere, som den jødiske; at han tværtimod stræbte efter at sætte det rigtige Synspunkt for denne Nations borgerlige Stilling, dens Forbedring og Fremgang i en med hele Menneskeslægtens Forædling overeensstemmende Cultur, i sit fulde Lys; men han nedlægger en ligesaa kraftig Protest imod den raae, inhumane eller pøbelagtige Intolerants hos de Christne, som imod den Anmasselse hos Jøderne, at en, som oftest med total Indifferents og irreligiøs Kulde imod deres egen Troeslære, ledsaget Indbildning om Værdien af et blot udvortes Skin af Cultur, en for deres egen Nationalitet fremmed, borget og falsk Politur, skulde kunne berettige dem til at trodse paa Rettigheders Besiddelse, som de aldrig ere i Stand til uhindrede at kunne udøve, saalænge de som Nation ville leve som fremmede Giæster. Det er "de virkelig Ædle af det jødiske Folk, hvis sande, under vanskelige Omstændigheder erhvervede religiøse Oplysning og ægte Cultur giøre dem til Folkets Ziir og Støtte," der kunne have Stemme i Sagen, og der ville skiønne: at det ikke er enkelte opulente Individers eller Classers, men det hele, af en ublid Skiebne forfulgte og nedsunkne Folks Tarv, som den sande Humanitet og Statsklogskab maa have for Øie.

Forfatterens Behandling af et Æmne, der omtrent for 20 Aar siden i Danmark, hvor man ogsaa heri gik i tydske Spor, satte to Partier i en Bevægelse og Virksomhed, der tildeels under andre Former har fornyet sig under den senere Tids politiske Giæring, var alt for grundig og videnskabelig til at han kunde møde en ham

---

[304]) Den oplæstes i Selskabet, d. 11te Apr. 1817, men blev ikke trykt i dets Skrifter; muligen af den Grund, at disses Bekiendtgiørelse i Aarene 1807—18 gik meget i Langdrag; og at Forfatteren ønskede sine Afhandlinger et mere udbredt Publicum. Han udgav begge Afhandlinger i et særskilt Skrift. ("Om den jødiske Nations hidtilværende Forhold til det christne Borgersamfund, og dens Omdannelse i Fremtiden. Kbh. 1817. 120. S. 8). En tydsk Udgave af begge Afhandlinger udkom sammest. 1817. Den første Afhandling giorde, da den tryktes i Skrifterne, saa stor Opsigt, at det Bind, hvori den indeholdtes, skal være udsolgt. (D. Litt. Tid. 1833. S. 267.)

voren Modstander. I det nu ogsaa for længe siden de urene Motiver til en næsten glemt Polemik paa begge Sider ere udslettede: vil man saa meget mere have Grund til at erkiende den videnskabelige Fortieneste af en Forfatters Undersøgelse, som ikke tog i Betænkning, med Kiækhed at sætte sin Stemmes betydende Vægt imod Anskuelser og Auctoriteter, der, om ikke i Videnskaben, dog i det mindste i Staten, vare betydende og mægtige nok; uden at frygte for, derved at blive sat i Classe med Skribenter af en meget lav Orden, som af slette og forkastelige Grunde kun gik ud paa at hylde og nære en raa Partiskhed og Partiaand. — At en saa talentfuld, endog i stilistisk Henseende, skiøndt Udlænding, begavet Forfatter, ikke oftere og længere ned i Tiden, vedblev at berige Selskabets Skrifter med sine Arbeider — og at han navnligen til den egentlig philosophiske Literatur kun meddeelte det ene Bidrag, hvormed han første Gang optraadte: "Forslag til en Ordbog for Philosophien, som et Middel til at fremme gienſidig Forstaaelse blandt Philosopherne": (IV. 1805. 6. 2det H.) var et virkeligt Tab for Skrifterne i en Periode, da Selskabet endnu fortrinligen burde være den Kreds, hvor det nye Aarhundredes høiere Videnskabelighed og stigende Intelligents fandt virksomme og kraftige Beførdrere, og hvor der virkelig ogsaa viste sig Spor til et nyt Liv og en med Tiden, i nogle Retninger, fremskridende Stræben. Uagtet Schmidt-Phiselbeck, ligesaa lidt som Treschow, var en speculativ Systematiker og Kritiker, eller foretog sig at reise en ny Lærebygning i den philosophiske Videnskab, var han dog en ved alvorlige og dybere Studier dannet Tænker, og udmærkede sig, ligesom ved Tydelighed og Bestemthed i sit Foredrag, saaledes ved en umiskiendelig Stræben efter at bringe enhver Gienstand, han behandlede, til Evidents og Klarhed. Dertil sigtede unegtelig ogsaa det i ovenanførte Afhandling udviklede Forslag og Udkast til en philosophisk Ordbog, som Forf. tænkte sig indrettet efter den ledende Hovedtanke, at den skulde være "en Ordbog over de philosophiske Begreber overhovedet," og "en Revision af den hele philosophiske Terminologie." Forf. gaaer ud fra den Sætning, at uagtet Philosophien, meer end nogen anden Videnskab, er forbunden med store Vanskeligheder i at giøre Ordbetegnelsen til en adæquat Fremstilling af Begrebet, og at det netop er disse Vanskeligheder, som det har kostet de sande Philosopher den største Møie, at overvinde: maa man dog herfra skielne

de Misbrug eller Misforstaaelser, der saa hyppigen opstaae deraf, at man ikke vil lade noget Begreb staae fast ved den forhen gieldende Betegnelse; men tillader sig at bruge Ord og philosophiske Termini paa en, hos enhver ny Forfatter ganske vilkaarlig Maade, og derved ofte forvirrer og sammenblander Begreber, som i det høieste ere beslægtede, men ingenlunde identiske. "Denne Syge" siger Forf. "er især i nyere Tider bleven saa herskende, at det bliver umueligt, at enes om nogen Sætning, fordi hver enkelt philosophisk Forfatter forbinder sit eget Begreb med de Ord, der ere ham nødvendige for at udtrykke det." Forfatterens Plan til at modarbeide det Vaklende og evig Foranderlige i den philosophiske Terminologie, ved historisk at undersøge Brugen af alle vigtige og betydende Konstord og philosophiske Udtryk og Betegnelser giennem alle Tidsalderes Systemer, og ved kritisk at vurdere de afvigende Bemærkelser, i hvilke det samme Udtryk bruges i disse Systemer, og derved komme til et afgiørende Resultat om den mest adæquate Betydning, som burde tillægges ethvert saadant Ord: er uden Tvivl (som han og selv tilstaaer) for colossal til at udføres af en enkelt Mand; og at see den iværksat af Flere, vilde maaskee være endnu mindre tænkeligt. Men ikke mindre sindrig og interessant er derfor dog den af Forf. udviklede Methode, hvorledes en philosophisk Ordbog, som han har tænkt sig den, maatte construeres, og det i Særdeleshed ved altid i Ordforskningen at gaae tilbage til Betegnelsens første Kilde, og ved "at udfinde den første Tanke, som ethvert Ord og Konst-Udtryk skylder sin Oprindelse" — "thi den første Sammenhæng imellem Tanken og Ordet er saa sikkert en real Nexus, som Ursprogets Opfindelse var Nødvendighedens, og ikke Vilkaarlighedens Værk." Forfatterens Ideal for et saadant Værk vil endog i vor Tid ikke kunne negtes en betydelig Grad af Interesse, baade for den philosophiske Tænker, og for Linguisten; naar vi hos begge forudsætte den samme Kiærlighed til Klarhed, og Agtelse for den eengang afgiorte Fornuftsandhed, som vi gienfinde overalt i denne Forfatters Skrifter.

Et tredie Arbeide af Schmidt-Phiseldeck i Selskabets Skrifter er hans Afhandling "om Lovgivningen for Opdragelsesvæsenet, dens Beskaffenhed og dens Grændser." (Oplæst 15. Mai 1812; trykt først 1816: VI. 2. Hefte. S. 25—56). Denne korte, men meget vel skrevne, paa en liberal og oplyst Statsklogskabs Grund-

sætninger byggede Afhandling, har endnu i vor Tid intet tabt af sin Interesse. Forfatteren udvikler med den ham egne Klarhed og Fyndighed Forholdet imellem Statens og den faderlige Myndighed i Henseende til Børnenes Opdragelse. Han antager, at Statens naturlige Ret til at befale Børnenes Opdragelse ikke strækker sig til at befale Maaden hvorledes, eller Hensigten hvortil de skulle opdrages. Efter hans Grundsætninger ere ogsaa de offentlige, eller af Staten oprettede og vedligeholdte Skoler egentlig kun at betragte som private Indretninger; og "Staten handler i deres Bestyrelse ingenlunde jure publico, som Regent; men aldeles jure privato, og ex mandato, i Faderens Sted;" og det maa derfor betragtes som ganske ubeføiet, naar enten offentlige eller private Skolers Bestyrere tillægges Ret til at give Skolens Examina eller andre Forhandlinger Publicitet uden for Skolens Virkekreds. Forfatterens ypperlige Fremstilling af Skolens sande Væsen, hvorledes den saameget fuldkomnere opfylder sin Bestemmelse, naar den holder sig saa nær som mueligt til en huuslig Opdragelses Mønster, hvor skadelig en Virkning offentlige Skoleprøver, offentlig Roes og Daddel ofte kunne have, hvor falskt det er, naar man paa en vis Maade vil giøre et Barn til en publik Person og lade det, saalænge det allene er Faderens Myndighed undergiven, drages frem for Publicitetens Domstol o. s. v.: hører til Fornuftens Sandheder, som aldrig forældes. Forfatteren erkiender derimod Statens fuldkomne Ret til at underkaste Enhver, som tilbyder den sin Tieneste, en offentlig og streng Prøvelse, "der ikke er nogen Skole-Act, men en Regieringshandling i strengeste Forstand." Han vil derimod, og det med Rette, hverken giøre Tiden, naar Nogen vil underkaste sig dette Slags Prøver, eller Maaden, at forberede sig dertil, til en Tvangsforskrift fra Statens Side; han antager overhovedet kun to for Statens Vedligeholdelse nødvendige Underviisningsgienstande: Religion og Vaabendygtighed, hvilke Staten ved Lov kan paalægge Enhver, der vil indlemmes i det borgerlige Samfund, og saaledes ogsaa absolut paalægge alle Forældre uden Undtagelse, med Hensyn til deres Børn. Forfatteren seer i den første (Religionen) den eneste Garantie, som Staten har mod indvortes Brud paa dens Sikkerhed og Existents ved onde Kræfters hemmelige List og aabenbare Vold; saaledes som i den sidste, (almindelig Vaabendygtighed og Værnepligt)

Statens eneste altid anvendelige Garantie mod udvortes Fare og Voldsmagt.

Det kan ikke være min Hensigt, ved de faa og adspredte Træk af adskillige Afhandlinger i den tredie Samling af Selskabets Skrifter, at ville give, enten et fuldstændigt Indhold, eller en kritisk Analyse af samme; jeg har ikkun ved nogle Exempler og Prøver, saavidt disse i en almindelig historisk Udsigt kunde anbringes, villet giøre det noget tydeligere, end ved den blotte Opregnelse af disse Afhandlingers Titler, at der i den videnskabelige Aand og Virksomhed, saaledes som den i vort Fædreland var repræsenteret ved det Samfund, der i 60 Aar udelukkende havde pleiet denne Aand og Virken, deels forberededes, deels i det nye Aarhundredes første Decennium virkelig var indtraadt en forskiellig Charakteer, andre Ideer og Formaal, end de, hvoraf to foregaaende Generationers Arbeider bære Præget. Man seer i det mindste fra flere Sider, hvorledes Synskredsen udvider sig, Forskningen vender sig mod den ideelle Verden, og philosophisk Tænkning vinder mere Plads i den intellectuelle Dannelses Sphære. — At i øvrigt de sex Bind af Selskabets Skrifter, som vi her nærmest have at betragte, og som indbefatte Frugterne af dets egen, umiddelbare literaire Virksomhed i 15 Aar, hverken i Quantitet staae ved Siden af den forrige Periodes Arbeider, eller kunne siges frie for at indeholde adskillige ubetydelige Bidrag, der for længe siden ikke mere have kunnet giøre sig gieldende: bør vel ikke lades ubemærket; men kan tillige for en stor Deel forklares, saavel af flere almindelige historiske Grunde, der tildeels ovenfor ere berørte (S. 310. 311), som ogsaa af en speciel Grund, der allene giør det klart, at vort Selskab ikke mere var det eneste Middelpunkt, hvorom høiere videnskabelig Virksomhed, lærde Historikeres og Naturforskeres, og andre talentfulde Videnskabsmænds aandelige Productivitet samlede sig. I Aaret 1797 stiftedes i Kiøbenhavn, under Navn af det skandinaviske Literaturselskab, et videnskabeligt Samfund, hvis Øiemed angaves at være: "at arbeide for Skandinaviens Sprogs og Literaturs nøiere Forening og Udbredelse," og hvori saavel Medlemmer i Kiøbenhavn, som udenfor denne Hovedstad i alle tre nordiske Riger skulde optages. De Midler, hvorved dette Selskab især vilde sætte sig i Virksomhed, vare Sammenkomster i Kiøbenhavn af de herværende Medlemmer, Oplæsning af disses literaire Arbeider, og Udgivelsen af et Fierdingaars-

skrift, under Titel af "Skandinavisk Museum" (fra 1805 forandret til "Det Skandinaviske Literaturselskabs Skrifter.") Blandt originale Afhandlinger og Udarbeidelser, der skulde udgiøre det væsentligste Indhold af denne Samling, og som kunde skrives enten paa Dansk eller Svensk, vilde man især give Fortrinnet til saadanne, der behandlede "Gienstande, som ere vigtige for Mennesket og Borgeren, paa en fattelig Maade, ikke blot for sagkyndige Lærde, men ogsaa for Ulærde, der søge Kundskab og ynde Læsning." Dette angav vel et mere populairt, end strengt videnskabeligt Formaal; ligesom man ogsaa nu og da udstrakte Tidsskriftets og Skrifternes Indhold til poetiske Arbeider og Oversættelser; og allerede i 1ste Bind (1798) ikke allene meddeelte 1ste Sang af Homers Ilias, oversat af Baggesen, men ogsaa Sanders Sørgespil "Niels Ebbesen." Dog gik Indholdets Charakteer snart over til en Blanding af egentlig lærde eller videnskabelige Afhandlinger og Undersøgelser i Philosophie, Historie, Statsvidenskab, Philologie, Naturlære og Naturhistorie, og fl. Videnskaber, med mere populaire Undersøgelser og Udarbeidelser. Samfundet, i hvis Skrifter 'de faa, i Begyndelsen meddeelte svenske Bidrag, meget snart ganske ophørte, blev et virkeligt dansk Videnskabers-Selskab, hvis Virksomhed imidlertid, med Udelukkelse af praktiske Formaal, Priismateriers Udsættelser o. d., saa godt som ene indskrænkede sig til de vedtagne Sammenkomster, og Medlemmernes Oplæsning af deres Bidrag til Skrifterne. Men disse blev nu, i en fleersidig Retning og et endnu mere udstrakt Omfang, det samme, i den 3die Periode af Videnskabernes Selskabs Tilværelse, hvad det naturhistoriske Selskabs Skrifter fornemmelig havde været i Slutningen af den anden Periode: en Canal, der afledede et stort Antal af saadanne videnskabelige Arbeider, som ellers kunde, og tildeels vilde have fundet Veien til vort Selskabs Skrifter, til en anden Bestemmelse og en anden Samling. Her blev denne Virkning saameget mere kiendelig og paafaldende, som man endog saae Medlemmer af Videnskabernes Selskab, der aldrig nogensinde have leveret et Bidrag til dets Skrifter, at kunne finde Leilighed til at udstyre det skandinaviske Selskabs Samlinger med flere, endog reent videnskabelige Afhandlinger.[305]) Andre berømte og fortiente Forfattere, (hvoriblandt

[305]) Saaledes leverede Ramus en heel Række af numismatiske Bidrag, og Wad flere naturhistoriske Afhandlinger (f. Ex. om de hvirvelløse Dyrs Studium; om Inddelingen af denne Dyrclasse og af Sliimdyrene i

f. Ex. Herholdt, Moldenhawer, P. E. Müller, J. P. Mynster, J. Møller, S. Thorlacius, B. Thorlacius, Schmidt-Phiseldeck, J. F. Schlegel, Viborg, Werlauff, H. C. Ørsted), deelte deres literaire Virksomhed imellem begge Selskaber, hvorved det skandinaviske sielden kom tilkort. I Særdeleshed var det kun alt for kiendeligt, at netop i Perioden fra 1800 til 1815, og endnu længe derefter, var det sidstnævnte Selskabs Skrifter Stedet, hvor man næsten allene maa søge videnskabelige Bidrag til Nordens og Fædrelandets Historie, Archæologie, Sprogkundskab, og dermed beslægtede Gienstande, forfattede af Videnskabernes Selskabs Medlemmer. Det var ligesom disse i hiin Periode ikke mere i Selskabet fandt det Støttepunkt, eller den Deeltagelse for videnskabelige Arbeider og Undersøgelser i den angivne Retning, som i det 18de Aarhundrede; ligesom Selskabet overhovedet i de første Decennier af det 19de Aarhundrede, viste en afgiort Tilbøielighed til at gaae over til en mere praktisk, end literair Virksomhed, hvilket atter stod i Forbindelse med den overveiende Indflydelse og Anseelse, som de physiske, chemiske og mathematiske Videnskaber maatte vinde i Selskabet, deels ved det stigende Antal af betydende Medlemmer i disse Afdelinger, deels af andre Grunde. Det er desuden i det Hele klart, af den betydelige literaire Virksomhed, som henved 20 Aar yttrede sig i det skandinaviske Selskab, og hvori selv de physiske Medlemmer i Vid. Selskab ivrigen deeltog, imedens dettes Skrifter Aar for Aar fortyndedes og deres Udgivelse omsider reent standsede: at den videnskabelige Aand og levende Interesse i vort Selskab har været stærkt i Aftagende, og at endog hos dets egne Medlemmer en saadan Deeltagelse mere har vendt sig til det unge, livsfriske, aandeligt vaagne og virkende Selskab, hvor en større Mangfoldighed af literaire Formaal afvexlende sysselsatte Opmærksomheden, og hvor en stor Deel Medlemmer ikke saa ofte maatte henvende den paa mathematiske Problemer, chemiske Analyser, geographiske Opmaalinger, eller andre

Almindelighed; om Steenkullene; Beskrivelse over islandske Mineralier; m. fl.) hvis Indhold og videnskabelige Behandlingsmaade ganske sætte dem ved Siden af de Bidrag, man optog i Vid. Selskabs Skrifter. Blandt flere Medlemmer i dette Selskab, som intet have leveret til dets Skrifter, forekommer i Listen over Forfattere i det skandinaviske Selskabs Samlinger: M. H. Bornemann, H. N. Clausen, C. W. v. Eggers, L. Engelstoft, J. Kierulff, O. Malling, C. Molbech, R. Nyerup, R. Rask, J. Rathke, A. S. Ørsted.

Materier, hvori de enten aldeles ikke vare hjemme, eller som de vanskeligere kunde afvinde personlig Deeltagelse.[306])

Endnu maa det bemærkes, at det ogsaa var i Selskabets tredie Periode, at en Skik begyndte at blive ganske hyppig, hvorved det blev uundgaaeligt, at Selskabets Skrifter efterhaanden kom til at savne mangen et meer eller mindre interessant Bidrag. Vedtægt og Brug havde hidtil, fra Selskabets Stiftelse, medført, at Medlemmerne ansaaes, om ikke ved fuldkommen Forpligtelse forbundne, dog ved et Slags videnskabelig Pligtfølelse opfordrede til, efter Omgang at oplæse Afhandlinger, Undersøgelser, Beretninger om Forsøg, Opdagelser og nye Fremskridt i Videnskaberne, og andre passende Bidrag i Selskabets ordentlige Møder, hvilke derved fortrinligen erholdt den Charakteer af lærde og videnskabelige Forsamlinger, som var deres oprindelige og vedvarende Bestemmelse; og tillige afgav Stoffet for Selskabets Skrifter, hvilke dog altid betragtedes som det mest talende offentlige Vidnesbyrd om dets videnskabelige Virksomhed. Det havde derfor ogsaa længe været almindelig Vedtægt, at Alt hvad der oplæstes i Selskabet, og ansaaes for qualificeret til offentlig Meddelelse, ogsaa betragtedes paa en Maade som Selskabets Eiendom, og var bestemt til at bekiendtgiøres i Samlingen af Skrifterne. Enkelte Tilfælde, hvor man afveg fra denne Vedtægt, selv i de tidligere Aar, vare dog kun sieldne Undtagelser. I det 19de Aarhundrede blev det derimod en langt hyppigere Skik, at Medlemmer af Selskabet i Møderne oplæste videnskabelige Arbeider og andre Meddelelser, som Forfatteren ikke lod indrykke i Skrifterne, men paa andre Maader bekiendtgiorde, eller slet ikke lod trykke. Den Anskuelse blev saaledes efterhaanden

[306]) Endnu et andet literairt Selskab, der i Følge Navnet, som det antog, fortrinligen vilde virke for Sandhed, blev stiftet 1797 eller i Beg. af 1798, (uden Tvivl i et Slags Modsætning til det skandinaviske Selskab, eller tildeels af saadanne Literatorer, som ikke vare optagne i dette). Hiint Selskab udgav fra 1798 et Fierdingaarsskrift, under Titel: **For Sandhed**, hvoraf 6 smaa Bind udkom indtil 1801. Men disse Skrifters Indhold (metrisk og prosaisk) er overhovedet mere populairt og æsthetisk, og mindre videnskabeligt (skiøndt med enkelte Undtagelser), end det skandinaviske Selskabs; ligesom Selskabet for Sandhed ogsaa, ved Optagelsen af enkelte Artikler med satirisk-politisk Tendents, slog ind paa en Bane, der blev aldeles ubetraadt af begge de videnskabelige Selskaber i Kiøbenhavn.

gieldende, at det ikke var Selskabet, men Forfatteren, der havde den nærmeste Eiendomsret til det oplæste Bidrag; og der forekommer allerede i det Tidsrum, vi her omhandle, en heel Deel Exempler paa at Afhandlinger ere oplæste, om hvis Bestemmelse der tildeels intet findes anført i Protocollerne; men som ikke forefindes i Skrifterne, og tildeels heller ikke paa anden Maade ere publicerede. Af saadanne kan f. Ex. nævnes i denne Periode: — **Münter**, om Beliggenheden af Jupiter Ammons Tempel, (oplæst 6. Marts 1801). **Schow**, Udkast til et Mindeskrift over Tyge Rothe, (8. Mai 1801). Admiral Grev **A. F. Moltke**, Selskabets Æresmedlem: Bidrag til Styrmandskonstens Historie, (oplæst 1. April, 13. Mai og 20. Jun. 1803). **Münter** om den Davidiske Families Begravelse i Bierget Sinai, (2. Marts 1804). **La Coudraye** om den bedste Indretning af Brandere, (6. Januar 1804). **N. Schow**, "om Oprindelsen til de græske Mythers philosophiske Allegorier og deres historiske Fortolkninger." 1. og 2. Afd. (1805, d. 15. Nov. og 6. Dec.) En Afhandl. indsendt af **J. Esmarch** om et af ham i Nærheden af Arendal opdaget nyt Minerale: D a t o l i t h, der især udmærker sig ved sine Chrystallisationsformer, m. m. (1806, 17. Jan.) **Münter**, "om Kabirernes Mysterier" (1806, 31. Jan. og 14. Marts). **Münter** "om de eleusinske Mysterier," (1807, 20. Febr.) **Münter** "om den for-odinske og odinske Religion i Norden," (1808, Mart. 4 og Dec. 23). **Schmidt-Phiseldeck**: "Grundtræk til en Udvikling af Begrebet om Siælen," (oplæst 3. Febr. 1809). Just. Raad **N. Schow**: "Udsigt over de nyeste Opdagelser angaaende Egyptens Konstmonumenter, 1ste Afd. Om Obeliskerne," (oplæst 17. Febr. 1809). **D. G. Moldenhawer**: "Oplysning af Don Carlos' Historie, efter hidtil ubenyttede Haandskrifter i det st. Kongel. Bibliothek," (7. April 1809). **Treschow**: "Om de ældre Folkeslags Cultur," (d. 21. Apr. 1809). **La Coudraye**: "almindelige Betragtninger om at bryde den fiendtlige Linie i Søslag," (d. 8. Decbr. 1809). Grev **Vargas-Bedemar**: "mineralogiske og metallurgiske Bemærkninger paa en Reise i Frankrige 1807 og 8;" (10. Nov. 1809) og "om Bly-Ertsens metallurgiske Behandling," (26. Jan. 1810). Prof. **O. H. Mynster**: "Undersøgelse af den sammentrykkede Lufts Egenskaber, med Hensyn til Lys, Varme og Ild," (16. Marts 1810). **H. C. Ørsted**: "Undersøgelse over de første Grunde til al chemisk Virkning," (oplæst 30. Marts 1810, 18de Januar, 1ste og 15de

Febr. 1811). **Münter**: "om Idealerne for den gamle christelige Konst," (1811, Jan. 4). **Berzelius**: "om de bestemte Proportioner i Legemernes Bestanddele," (oplæst af Ørsted 1811, Novbr. 22 og Decbr. 6). **A. Kall**: om Elefantordenens tidligste Oprindelse og Ordensdecorationens første Anvendelse. (1812, 3. Jan.) **P. E. Müller**: "om den islandske Historieskrivnings Oprindelse, Fremgang og Undergang," (1812, Apr. 17 og Mai 15). **E. Viborg**: om Kornarten Spelt, botanisk og oeconomisk betragtet, og de af ham foretagne Forsøg med dens Dyrkning. (1812; s. Oversigt for 1812—14. S. 5). **C. F. Schumacher**: "over de conchyliologiske Systemer, og om nogle Arter af toskallede Conchylier." (sammest. S. 7). **H. C. Ørsted**: "en Afhandling over Lovene for de electriske Virkningers Svækkelse ved Afstanden," (sammest. S. 9). **Münter**: den Lucanske Stad Velias Historie, og om Carthagernes Religion, (sammest. S. 13). Dr. **J. L. Rasmussen**: "over Arabernes og Persernes Handel og Bekiendtskab med Rusland og Skandinavien i Middelalderen," (sammest. S. 17).[307]) **Wleugel**: om Mortalitetsforhold, med Hensyn til Enkekasser. (Bekiendtgiør. for 1815-16. S. 5. 6.)

Naar man giennemløber denne, maaskee ei engang ganske fuldstændige Liste over Bidrag, som næsten Alle ere meddeelte Selskabet af dets Medlemmer ved Oplæsning i Møderne, uden at forefindes i dets Skrifter for 3die Periode, kan det end mindre undre os, at disse hverken udgiøre i Omfang, hvad man kunde have ventet sig af 15 Aars Virksomhed, eller altid fra Indholdets Side kunne maale sig med de tidligere Samlinger. De forskiellige medvirkende Aarsager til, at endeel af Selskabets Medlemmer, imod al tidligere Vedtægt, nu saa hyppigen unddrog Skrifterne deres oplæste Bidrag, kan man saa lang Tid efter ikke angive; men maa formode, at den langsomme og uordentlige Maade, hvorpaa Skrifterne i denne Periode udkom, har bidraget endeel dertil. — I øvrigt maa endnu bemærkes, at ogsaa af den tredie Række af Selskabets Skrifter begyndtes

[307]) Selskabet tilkiendte Forfatteren dets Sølv-Medaille for denne Afhandling. — upaatvivlelig et af de lærdeste Arbeider, som har været Selskabet meddeelt siden Grams Dage; men den blev ikke optaget i Skrifterne, og Forf. lod den andensteds trykke. (s. Maanedsskr. Athene. II. Bd. 1814. S. 177. 297. 444.)

en tydsk Oversættelse (besørget ved C. G. Rafn og Marcussen) som dog kun omfattede de physisk-chemiske Bidrag, og blev ufuldstændig.[308]) Siden har ingen Boghandler indladt sig paa et Foretagende, som upaatvivlelig dog, naar det havde været rigtigt anlagt og udført med Omhu og Hurtighed, og med det rette Udvalg, vilde have været lønnende.

III. Selskabets Omsorg og Virksomhed for den geographiske Opmaaling og de danske Landkorts Udgivelse, finder jeg i den 3die Periode Anledning til ikkun at omtale i stor Korthed. Deels er allerede i forrige Periode (jvf. S. 194—96. 209) for Sammenhængets Skyld, berørt nogle af Arbeiderne, der ikke fuldførtes før i Historiens tredie Tidsrum; deels mangle i Selskabets Archiv for adskillige Aar Papirer og Breve, som brændte hos Bugge 1807; ligesom ogsaa Landmaalingens og Kortvæsenets specielle Historie, der for det meste bestaaer i Rapporter om aarlige Opmaalinger, om Landmaalernes Klager over for ringe Lønninger og Ansøgninger om Tillæg, paa Grund af Papirpengenes slette Cours, Secretairens Indberetninger om Kobberstikker Angelo's Uefterrettelighed og Seendrægtighed, og Forslag til Forandringer i Landmaalernes Personale, eller Tillæg i deres Lønninger ved forefaldende Afgang og Dødsfald m. m., er et Stof, der ikke har Interesse nok for en udførligere Fortælling; da man allerede af foregaaende Periodes Historie kiender, hvorledes det overhovedet gik til med de geographiske Foretagenders Fremme. I Almindelighed nødes vi til at tilstaae, at Fremgangen i de 15 Aar fra 1800 til 1815, da Landmaalingen vedblev at staae under Bugge's specielle Tilsyn (s. ovenf. S. 201) ei allene var langsom, men at en Deel af hvad der udførtes enten var mindre heldigt, eller, ved senere Indretninger af den geographiske Opmaaling, paa en Maade blev forgieves Arbeide.

Efterat Nr. 6 af de jydske Specialkort, som det sidste fra forrige Periode, var blevet færdigt fra Angelos Haand i A. 1800, blev

---

308) Schriften der physischen Classe der Königl. dänischen Gesellschaft der Wissenschaften, herausgeg. von *C. G. Rafn* (u. *Marcussen*) I. Bd. 1. 2. Heft. Kopenh. u. Lpz. 1801. II. Bd. 1. 2. Heft. III. Bd. 1. Heft. ib. 1802—4. — Denne Samling er fra Udgiverens Side behandlet med saa liden Omhu, at ved enkelte Afhandlinger ei engang Forfatternes Navne findes angivne.

han, uagtet mange alvorlige Paamindelser og andre anvendte Midler (hvortil endog hørte Søgsmaal ved Forligelsescommissionen, og Forpligtelse til Mulcters Betaling [309]) ikke færdig med Nr. 7 førend ved Udgangen af 1806. Selskabet havde imidlertid antaget en anden duelig Kobber- og Skriftstikker J. Sonne, til Medhielper ved Arbeidet; men denne, som i Langsomhed kappedes med og endnu overgik Angelo, men ikke drev det til, som denne, at faae sin Plade to Gange betalt ved Forskud, kunde ikke levere det 1804 tegnede jydske Kort Nr. 8 færdigt før i A. 1811 (jvf. S. 194. 95). Kortet var i øvrigt særdeles vel stukket; og man giorde sig Haab om, "at dette Korts Skiønhed kunde bidrage til at undskylde det lange Ophold." (s. Bekiendtgiørelsen f. 1810-11,

[309]) I den efter Selskabets Befaling (d. 3. Jan. 1806) af Bugge opsatte Klage til Forligelsescommissionen over Angelo, giennemgik man hans hele Adfærd og Behandling af Selskabets Kortarbeider. Han havde fra 1781 til 1787 været Lærling hos Guiter paa Selskabets Bekostning, da der for hans Oplæring betaltes denne 100 Rdlr. aarlig. Efterat have d. 25de Jan. 1788 fremlagt et Prøvearbeide, blev han efter Guiters Død antaget til Selskabets Kobberstikker, paa følgende Vilkaar: 1. At han, ligesom Guiter, erholdt 100 Rdlr. aarlig til Værelse og Brænde. 2. At der betales ham for Stikningen af ethvert Kort, i Forhold til dets Vanskelighed fra 450—650 Rdlr. Cour. 3. at denne Betaling blev erlagt med 30 Rdlr. maanedlig i Forskud, og til endelig Afregning, imedens Arbeidet skred frem. I 12 Aar, fra 1788 til 1800, havde Angelo "med Flid og Nøiagtighed arbeidet til Selskabets Tilfredshed, saaledes som man af en duelig og ærekiær Konstner kunde vente;" ligesom Selskabet heller ikke var nøieregnende med Betalingen for de leverede Plader; hvilken ved Afregning som oftest oversteg den fastsatte høieste Sum af 650 Rdlr. I Aaret 1800 modtog Angelo Tegningen af Kortet Nr. 7, hvilken han lovede, som det i Almindelighed skeete, at levere færdigt i 2 Aar. Men ved Slutningen af 1804 havde han endnu slet ingen Prøve leveret af dette Kort, som allerede, ved Udbetalingen i 3 Aar af de sædvanlige 30 Rdlr. maanedlig og af 100 Rdlr. til Huusleie aarlig i 4 Aar, havde kostet Selskabet 1480 Rd. Cour. Imidlertid tilbød man desuagtet at ville endnu betale ham 200 Rdlr. i 4 Terminer, naar han leverede Kortet færdigt til næste Aars Udgang. Der kom hverken Svar eller Kort fra Angelo; og nu lod Selskabet ham endelig i Jan. 1806 indkalde for Forligelsescommissionen, og forelægge det Vilkaar, enten at levere Kortet Nr. 7 aldeles færdigt til Salg d. 1. Novbr. 1806, eller at miste sit Arbeide som Selskabets Kortstikker, og den aarlige Huusleiehielp. Dette Middel virkede strax kraftigere, end alle Forskud. Angelo leverede virkelig sit Kort til Aarets Slutning, og erholdt ogsaa de forhen lovede 200 Rdlr.

S. 24; for 1811-12. S. 23). En Deel af denne Tid havde Sonne imidlertid anvendt paa et Arbeide, som 1808 var ham overdraget. Pladen til Generalkortet over Siælland, som det der hyppigst eftersporgtes, var ved de deraf tagne 3—4000 Aftryk blevet saa afslidt, at den behøvede fra Grunden af at opstikkes; dette udførte Kobberstikker Sonne for en Betaling af 400 Rd. saa vel, at Pladen fik Anseelse af at være ny, og antoges, atter at kunne udholde i det mindste to til tre tusinde Aftryk. Paa samme Maade blev af Sonne ogsaa Specialkortet over den nordøstlige Fierdedeel af Siælland opstukket, da dette, som det tidligste og stærkest eftersøgte af de fire siællandske Kort, led under lignende Mangel. Angelo fuldførte, med noget mindre Langsomhed, det jydske Kort Nr. 9, over den nordvestlige Fierdedeel af Hertugdømmet Slesvig, der blev udgivet 1809. Han sysselsattes dernæst med et Specialkort over Bornholm, som han fuldførte 1811, (s. Bekiendtg. 1810-11. S. 24), for en Betaling af 1000 Rd., og som fra Stiftets Side faldt saa vel ud, at det kan kaldes det smukkeste af de Kort, Angelo har leveret, og sættes i Sammenligning med udenlandske, i graphisk Henseende udmærkede Kort; men som uheldigviis fra den geographiske Side (Landet var opmaalt af Ellung og Wolff, og Kortet reduceret og tegnet af T. Bugge d. Y. og F. Wilster 1805) ikke skal være uden endeel Feil. Det var i Særdeleshed en senere, ved Generalstaben foranstaltet Opmaaling af denne Ø, hvis Resultater have giort Kortets Rigtighed mistænkelig.

Et lignende, ja endnu større Uheld har forfulgt et Foretagende, som Selskabets danske Kortsamling meget trængte til, for at vinde i practisk Brugbarhed; nemlig Reduceringen af de 8 jydske Kort til et Generalkort over Nørre-Jylland, paa samme Maade, som dette var skeet med de 4 siællandske. Til dette Arbeide blev Kortenes Reducering og Tegningen af Generalkortet overdraget Landinspecteur Ellung, som (i Følge Paaskriften eller Titelen) fuldførte det 1811. Det trigonometriske Kort, der var Grundlaget for det Hele, var forfærdiget af Etatsraad Bugge; og efter hans egen Beretning, befandtes "efterat Meridianerne, samt Brede- og Længde-Graderne vare opdragne, Hovedpunkterne, og fornemmelig alle Kiøbstæder, at ligge paa den rette Brede og Længde, som de skulde have, deels efter astronomiske Observationer, deels efter geographiske Beregninger, førte efter Stedets Afstand fra Kiøbenhavns Meridian." Det tilføies endog, at man derved har fundet en ny, bekræftende Prøve

paa den høie Grad af de danske geograph. Korts Nøiagtighed, "som er saa stor, at der paa 20,000 Alen ikke maa feile en Alen." (Bekiendtg. 1810—11. S. 13). Da man 1811 i September henvendte sig til Angelo om Stikningen af Ellungs Tegning til dette Kort, forlangte han derfor 1000 Rdlr. Species, eller efter den daværende Cours 8000 Rdlr. d. Cour. Alt hvad Selskabet fandtes i Stand til at udrede til denne Udgift, var 4000 Rdlr. d. Cour.; men Angelo vilde ikke gaae ind paa et saa stærkt Afslag, da det jydske Kort naturligviis i Størrelse og Mængden af Stednavne overgik alle tidligere af ham stukne Specialkort, hvoraf intet var betalt ham høiere, end med 1200 Rdlr. d. Cour.; men ogsaa paa Tider, da Coursen ikke var sunken saa dybt. Selskabet saae sig nødsaget til at henvende til Kongen om en overordentlig Hielp til dette Kort af 2000 Rdlr. d. C., i Stedet for de sædvanlige 250 Rdlr., hvilke af den Kongelige Casse udbetaltes til Selskabet, og indflød i dets Landmaalingsfond, som Understøttelse til Stikningen af ethvert Kort. Frederik VI., hos hvem Ansøgninger til nationale videnskabelige Foretagenders Fremme altid mødte en høi Grad af kongelig Liberalitet, bevilgede Udbetalingen af denne Sum "naar Kortet blev færdigt." Angelo erholdt vel allerede i 1812 offentlig Roes for "den Ufortrødenhed og megen Flid, hvormed han arbeidede paa det vanskelige Kort," hvilket man derfor haabede, hastigere vilde blive færdigt, end Selskabet havde ventet sig. (Bugges Bekiendtg. f. 1811. 12. S. 21). Men dette Haab gik ikke i Opfyldelse; Angelo døde efter lang Svagelighed 1817; Kortets Stikning maatte overdrages til Sonne, der omsider fuldførte det 1820. Da nu dette længe ventede Generalkort udkom, var det langt fra, at svare til Forventningen. Hvad enhver strax maatte bemærke, var at dets Udvortes stod tilbage for tidligere Kortarbeider, udgivne af Selskabet, navnligen for Angelos specielle Bornholmske Kort; hvilket imidlertid ikke saameget kunde tilregnes Kobberstikkerens Mangel paa Flid, som at Kortets Tegning i Reenhed og Ziirlighed, og i sin hele Characteer, ikke ret svarede til Selskabets øvrige Kort. Men endnu uheldigere var det, at man fandt den af Ellung reducerede Tegning hverken at være geographisk nøiagtig, eller udført med den behørige Omsorg og Nøiagtighed i Skoves, Landeveies, Byers og andre Gienstandes Angivelse, eller med den rigtige Oeconomie i Skriftens Anbringelse. Dette har ogsaa foranlediget, at man ved en i den sidste Tid

foretagen Bearbeidelse af Pladen har søgt at bortskaffe endeel af det, som gav mest Anstød. Om man mueligen i Kritiken over dette, vel i det Hele hverken smukke, ret tydelige eller fuldkommen nøiagtige, men dog altid brugbare Generalkort, undertiden er gaaet noget for vidt: saa er det dog vist, at det aldrig har kunnet vinde den Credit, eller blive saa bekiendt og udbredt, som Selskabets øvrige Kort; ligesom det ogsaa i en sildigere Tid bragtes til Omtale, at besørge et nyt Generalkort over Nørre-Jylland, svarende til det gode og zirlige Generalkort over Hertugdømmet Slesvig, der udkom 1836.

Ikke allene de originale geographiske Concept-Kort, men ogsaa Selskabets trigonometriske Constructioner over Jylland, bleve i denne Periode idelig laante af Admiralitetet og benyttede ved Tegningerne af de Søkort over de danske Farvande, som man havde begyndt at udgive fra Søkortarchivet. De trigonometriske Kort maatte Selskabet lade afcopiere til saadan Brug; og Bugge, der havde hele Kortvæsenet under sin Opsigt, forvoldte denne Sag ikke lidet Besvær. Men hvad han tog sig endnu mere nær, var at der aldrig paa Søkortene nævnedes den egentlige Kilde, hvorfra deres hele Construction og Kysternes Affætning var taget. Han foreslog omsider, at lade nogle Ord indflyde herom i et Svar til Admiralitetet paa en nye Requisition af jydske Kort (15. Nov. 1805.) "Sø-Kort-Archivet — tilføier han i sit Referat af denne Sag — har virkelig prunket med laante Fiedre, og udgivet et af Selskabets betydeligste Arbeider for sit eget. Det er i sig selv ikke andet end Grundene, man har ladet lodde, opmaale og indtegne i vore geographiske Opmaalinger; Berømmelsen for den geographiske og astrononomiske Nøiagtighed tilkommer allene Selskabet." Selskabet besluttede senere: (1806 14. Marts) at man, i Anledning af en ny Begiering fra Admiralitetet om Laan af de Bornholmske, endnu ikke færdige Kort, i Svaret vilde anmode dette Collegium, herefter at tilføie paa dets Søkort: grundet paa de under det Kgl. Vid. Selskabs Bestyrelse foretagne geographiske og trigonometriske Operationer. Admiralitetet vilde ikke gaae ind herpaa (11. Apr. 1806); men tilbød at nævne det i Beskrivelserne over Søkortene, og vedblev i øvrigt at laane og benytte Selskabets Kort.[310])

---

[310]) En lignende Anke kan føres over et nyere, i øvrigt meget fortienstligt og nyttigt Arbeide: de af Capit. J. N. Mansa smukt tegnede og lithographerede,

Dette var for Resten ikke den eneste Brug, som man giorde af disse til geographiske Arbeider, grundede paa de danske Originalkort. Den franske Regiering, eller egentlig Gen. Sanson, Chef for det franske militaire Kort-Archiv, erholdt i 1808, efter kongelig Befaling, Copieringer af de danske trigonometriske Kort over Slesvig og Holsten, til Brug ved et stort Militairkort over Tydskland. Ikke fornøiet hermed, forlangte Gen. Sanson ogsaa at erholde Copier af alle de originale Concept-kort, og alle trigonometriske Operationer over hele Danmark. Bugge havde forestillet for H. M. Kongen, at hertil udfordres 16—20 duelige Korttegnere og et Par Calculateurer, hvilke dog neppe i 3—4 Aar kunde fuldføre dette Arbeide, som vilde koste en ikke ubetydelig Pengesum. Under 16. Oct. 1809 resolverede Hs. Maj. "at man skulde undslaae sig for at opfylde denne Begiering, paa Grund af dens Vidtløftighed og Bekostning." — Derimod befalede Kongen (29. Aug. 1809) at alle originale geometriske Kort og trigonometriske Constructioner over hele Danmark skulde udlaanes til Capitain C. F. Wilster, som det var paalagt, under Bugges Opsyn, at tegne et Kort over Landet, i en Maalestok af 1½ Tomme til Milen, eller ¾ af den Maalestok, hvorefter Selskabets Kort ere tegnede.

De geographiske og trigonometriske Arbeider til Opmaaling og Korttegning over den endnu tilbagestaaende Deel af den danske Stat fortsattes uafbrudt, saaledes som ogsaa for en Deel ovenfor er omtalt (S. 209. 10) i Aarene 1801—1815; men ligesom Arbeidet — af Grunde, som for en Deel vel kunne søges i Krigsaarenes forstyrrende Indflydelse, og tildeels i Bugges tiltagende Alderdom, — havde en kiendeligt langsommere Fremgang: saaledes bleve ogsaa Resultaterne af Arbeidet efterhaanden svagere, og deres Værdi mere tvivlsom. Allerede 1809 var man færdig med Opmaalingen af Sønderjylland; og da nu kun Hertugdømmet Holsten stod tilbage, der ogsaa var indbefattet i den oprindelige Plan for de af Selskabet bestyrede geographiske Arbeider, begyndte man ogsaa ved given Leilighed at

med nyere Situations-Forandringer forsynede Copier i mindre Maalestok af Videnskabernes Selskabs geographiske Kort over Danmark. Endskiøndt disse baade ved Forbedringer i det Ydre, og ved at kunne optage de nye Inddelinger og Forandringer, have vundet i Brugbarhed: burde det heller ei være undladt, paa disse Kort at nævne den Hovedkilde, uden hvilken de aldrig kunde være blevne til.

indskrænke det hidtilværende Antal af de geographiske Landmaalere.[311]) Dog sysselsattes endnu i Aarene fra 1809, da Opmaalingen af Holsten, (med nogle Smaastykker af den sydligste Deel af Slesvig) tog sin Begyndelse, indtil 1814, det sædvanlige Antal af 6 Landmaalere (**Bruun**, **Ellung**, **Wolff**, **Werkmester**, **Bugge** jun. og **Gudme**). I Anledning af disses Ophold i Holsten, bevilgede Kongen efter Selskabets Indstilling, at den til Kortværkets Fremme tilstaaede aarlige Sum, for saavidt den anvendtes til Landmaaleres Lønning, der arbeidede i Holsteen, udbetaltes dem halvt i schl. holst. og halvt i dansk Courant. Selskabet bevilgede ogsaa samtlige geographiske Landmaalere hver et Tillæg af 100 Rdlr. dansk Cour. aarlig, fra 1. Jan. 1810; hvortil, efter Bugges Formening, kunde findes Udvei ved den betydelige Indtægt af Kortsalget. — Der opmaaltes i det Hele fra 1809—1815 i Hertugdømmet Holsten (med Indbegreb af de overblevne smaa Landstykker i Slesvig) af Bruun omtr. $11\frac{7}{10}$ Quadr. Miil; af Ellung $5\frac{4}{10}$; Wolff $4\frac{2}{10}$; Werkmester $5\frac{4}{10}$; Bugge $2\frac{9}{10}$; Gudme $6\frac{1}{10}$; i det Hele 36.116 Quadratmiil. Efter Et. R. Bugges Død, da Overopsynet med Landmaalingen overdroges Over-Landinspecteur **Bruun**, og han derved tillige ophørte med Opmaalingen, blev der af de forhen nævnte Landmaalere (tilligemed en Landmaaler *Storm* fra 1815) i Aarene 1815—21 i det Hele opmaalt i Holsten 87. 360 Quadratmiil. Den i sidstnævnte Aar foregaaende Forandring med den geographiske Opmaaling i dette Hertugdømme, og det hele Foretagendes videre Skiebne, kommer jeg til at berøre i næste Periode.

Under Bombardementet 1807 reddedes til Lykke den uerstattelige Grundvold for den danske geographiske Kortsamling, nemlig Selskabets originale geometriske Conceptkort og trigonometriske Constructioner, med alle derhen hørende Beregninger', ligesom alle Kobberpladerne, som Bugge i Tide havde ladet henbringe i det Kgl. Geh. Archiv. Den Selskabet tilhørende store geographiske Cirkel blev ogsaa reddet paa Observatoriet; ligesom ogsaa dets Medaillestempel,

---

[311]) Saaledes blev 1806, da Landmaaler Iversen døde, ingen i hans Sted antaget. 1815 afgik Landmaaler **Wolff** med Kongelig Pension, efterat have tient i Alt 30 Aar som Assistent og Landmaaler: 1816 sattes ligeledes **Werkmester** paa Pension, da han i det Hele havde tient 23 Aar. **Ellung**, som forhen er bemærket, døde først 1820.

som var i Secretairens Bevaring. Derimod gik tabt ved Opbrændingen af Bugges Gaard: Aftryk af Landkortene til en Værdi af omtrent 2000 Rdlr., af det Selskabet tilhørende Kort-Papir for et Par hundrede Rdlr., Instrumenter og Indretninger, den geographiske Landmaaling vedkommende beregnet til noget over 400 Rdlrs. Værdi; saaledes udgiorde Selskabets Tab ved Bombardementet i det Hele en Sum af omtr. 2600 Rdlr. — Man var saa heldig, tilligemed Selskabets Casse, der var bleven bevaret i Bankens Kieldere, ogsaa at redde et Par udprægede Medailler i Guld, for hvilke man havde Anvendelse. Derimod blev ved en engelsk Bombe, der faldt i Kobberstikker Haas's Værksted, til hvem Aftrykningen af Selskabets Kort var overdraget, den dertil anskaffede Presse saaledes beskadiget, at dens Istandsættelse medførte en Udgift af henved 100 Rdlr.

Endnu stod her tilbage, at giøre Rede for de Summer, som i Aarene 1801-1815, ere anvendte af offentlige Midler paa den geographiske Opmaaling samt Kortudgivelsen, og hvorledes denne Anvendelse har været; men Kilderne hertil ere ikke saa fuldstændige, at dette for hvert enkelt Aar kunde skee; og et saa detailleret Regnskab over Landmaalingsudgifterne kan ogsaa ansees for overflødigt. I Almindelighed vil jeg bemærke, at der i denne Periode udbetaltes af Finantserne til den geographiske Opmaaling 2858 Rdlr. og fra A. 1813 (med et Tillæg af 162 Rd. til Landinspecteur Wessel) 3020 Rdlr. aarlig (som efter Pengeforandringen gik over til Rbdlr. Sølvværdi). Ved Kongel. Resolution af 15. Jul. 1815 bevilgedes endnu et aarligt Tilskud af 1000 Rbdlr. Sølvværdi. Endvidere betaltes af Particulair-Cassen de sædvanlige 100 Rdlr. aarlig til Kobberstikkerens Huusleie; endelig var ogsaa Indtægten for solgte Landkort længe en meget betydelig Tilvæxt til Landmaalingsfondens Resourcer.[312]) Det er i forrige Periode berettet, at

---

[312]) I Anledning af et Andragende fra Boghandler Schubothe, oplystes det i 1806 (d. 7de Novbr.) at han i de foregaaende 8 Aar havde solgt over 8000 Blade af Landkortene. For Aar 1808 beløb Indtægten af Kortsalget sig til 2024 Rdlr.; 1809 til 2085 Rdlr.; 1810 steg det endog til 3533 Rdlr. og overgik saaledes den af den kongel. Casse til Landmaalingen betalte Sum: 3120 Rdlr. 1811 var Kortsalgets Beløb 2776 Rdlr.; og aftog neppe i de følgende Aar, skiøndt Summerne, i Følge Pengeforandringen formindskedes. Jeg finder, at Schubothe allene i Aaret

bemeldte, til den geographiske Opmaaling henlagte Indtægter i en Række Aar ikke vare tilstrækkelige; men at der for at dække det Manglende, aarligen behøvedes et Tilskud eller Laan af Selskabets Casse: og at denne Landmaalingsfondens Gield i 1804 var stegen til 15,377 Rdlr. d. Cour. Det var ikke venteligt, at denne Gield i de efter 1807 følgende Aar, og i den almindelige Pengeforvirring og Papiiroversvømmelse, skulde kunne formindskes. Jeg finder, at den allerede ved Slutningen af 1805 udgiorde 16,018 Rdlr., og at den efterat være i 1806 stegen til 16,988 Rd. Cour., i Aarene 1807—1812 holdt sig omtrent ved denne Sum, lidet over eller under 17,000 Rdlr.; saaledes, at den i 1812 udgiorde 17,154 Rdlr. Da nu alle Pengeforhold, ved den giennemgribende Forholdsregel af Regieringen i A. 1813, modtog en pludselig Forandring, kunde Selskabet, under de Følger denne havde for dets Finantser, og inden disse igien ordnedes ved Bestemmelsen af dets fremtidige Rente-Indtægt, ikke drive det videre, end at Regieringen for Eftertiden bestemte Udbetalingen af den aarlige Understøttelse til Landmaalingens Fond i Sølvværdi. Men herved var for Øieblikket ikke at tænke paa nogen Erstatning af det betydelige Deficit, eller af denne Fonds Gield til Selskabet; hvilken saaledes paa en Maade bortfaldt ved Papirpengenes dybe Forringelse og paafølgende Reduction. Naar man derfor længere hen i Tiden har anført, at Selskabet igien har vundet eller opsparet Capitaler, ved formindskede Landmaalingsudgifter efter 1820: saa maa herimod beregnes, at Selskabet, allerede før 1807, ved dette Foretagende, hvis Bekostning det ikke skulde bære, havde tilsat en Sum af 17,000 Rdlr. Courant.

IV. Det andet af de store videnskabelige Foretagender, hvis Udførelse i en lang Række Aar havde været Gienstand for Selskabets Omsorg, den danske Ordbog, forlode vi ved Slutningen af

1815 har indbetalt 1369 Rbdlr. 44 Sk. Navneværdi for Kortsalget; dog kan dette ikke regnes for et Aars Indtægt, da hans Afdrag paa den mellemværende Regning skeete vilkaarligt og til ubestemte Tider. Saaledes indbetalte han det følgende Aar 942 Rdlr.: i 1817 kun 400 Rdlr.; i 1818: 752 Rdlr.; 1819 derimod 1,439 Rdlr. og s. f. Prisen paa Selskabets Landkort havde før Pengeforandringen 1813 været 4 og 5 Mk. for Bladet. 1813, d. 6te Febr. bestemtes den til 8 Mk. Navneværdi.

anden, eller i Begyndelsen af tredie Periode, ved Udgivelsen af anden Deel af Værket, og ved Redacteuren, Professor Elerts Død i A. 1803 (jvf. S. 222.) Fortsættelsen af dette vigtige og meget omfattende Foretagendes Historie fordrer en nøiagtig og nogenlunde fuldstændig Behandling af et meget vidtløftigt, fra flere Sider interessant Stof; men jo rigere og større den Masse af Materialier er, som her frembyde sig til Forfatterens Raadighed, desto mindre tør han dølge Vanskeligheden af at benytte dem til en pragmatisk og sammentrængt Fortælling, der fortsætter Arbeidets Historie i Overeensstemmelse med den Skikkelse og Charakteer, hvori den er begyndt. — Efter Elerts Død indtraadte et Par Aars Standsning i Redactionsarbeiderne, og Ordbogs-Commissionen, (som, foruden de ældre Medlemmer: S. Th. Thorlacius, A. Kall, Thorkelin og Viborg, i Aaret 1804, 6. Jan., 4. Febr. og 20. April, ved Selskabets Valg blev forøget med Schow, Rafn og Kierulff) traadte først med dette Aar igien i egentlig Virksomhed. En af dens daværende Formand, A. Kall, forfattet og nedskreven, d. 6te Jan. 1804 indgiven Beretning til Selskabet om Sagens Tilstand og Udsigterne til dens Fremme, dølger hverken Commissionens og dens Ordførers Bevidsthed om Planens Ufuldkommenhed, og de forhen udgivne Bogstavers, men især andet Binds Mangler;[318]) eller de mange Vanskeligheder, som det vilde medføre, at forbedre Arbeidet i dets Fortsættelse, og dog hverken opgive, eller i det væsentlige fierne sig fra den oprindelige Plan. Beretningens Forfatter

[318]) Om den Deel, Elert havde i disse, forekommer bl. a. følgende oplysende Sted: "Den afd. Redacteurs Selvraadighed, havde ofte været til ubehagelig Hindring for den Hielp, hvormed enkelte Medlemmer af Committeen havde villet fremme Arbeidet. Saaledes forkastede han og lod "blive ubenyttet en stor Deel af de rigtige naturhistoriske Benævnelser og "Forklaringer, som een af os var villig nok til at meddele ham, og "beholdt derimod kun de faa, for en stor Deel urigtige Benævnelser, "han selv fandt i Moths og Rostgaards Ordbøger, eller i afg. Just. R. "v. Aphelens Oversættelser. Af techniske Ord indførtes kun enkelte, og "ofte urigtig beskrevne, som han fandt hos Moth og Rostgaard. Han "grundede denne sin Vragen især derpaa, at det ikke skulde være efter "Planen, at indføre saadanne Ord; skulde saadant være fastsat, da maatte "ogsaa en stor Deel deslige Ord have været udeladte, som Prof. Elert "optog af ovennævnte Samlinger."

lægger især Vægt paa den uundgaaelig nødvendige Kritik, der maatte anvendes baade i ældre og nyere Ords Optagelse; og paa den ligesaa store Nødvendighed af, at der ogsaa i enhver anden Henseende anvendtes al muelig Flid og Omhyggelighed paa Redactionsarbeidet i det Hele, da det aldrig kunde ventes, at et Bogstav kunde opnaae Fuldstændighed eller nærme sig Fuldkommenhed, allene ved Commissionens Revision; særdeles paa den Maade, hvorpaa samme hidtil var foregaaet, ved stykkeviis at giennemsee Brudstykker af et Bogstav. Man var derfor af den Mening, at der fremfor Alt maatte sørges for, at alle forhaanden værende Materialier bleve ordnede, et tilstrækkeligt Forraad samlet af rigtigt forklarede techniske og naturhistoriske Udtryk, og overhovedet alle fornødne Forarbeider tilendebragte. "Først naar man havde været "heldig nok til at faae det Forraad samlet, som kunde skaffe Vær"kets sildigere Dele en langt større Fuldstændighed og mere Værd, "end de første Dele have, synes en Redacteurs Ansættelse fornøden, "til at besørge Værkets Udgave." — Hvormeget sandt og rigtigt der end var i de Kallske Ideer og Bemærkninger, som her fremsattes, er det dog let at see, at de overhovedet kun gav en fiern og langsom Udsigt til Arbeidets Fremgang, for ei at sige Fuldførelse, og dette stemte ogsaa ganske overeens med denne Lærdes Egenskab; i det han med sin livfulde Aand, sit kritiske Blik, og et umaadeligt Kundskabsstof, bevaret i en forbausende Hukommelse, selv havde Interesse for at begynde mangehaande literaire Arbeider, men næsten aldrig fuldendte noget. Selskabet bifaldt i øvrigt de her yttrede Anskuelser, og overdrog Committeen at virke i Overeensstemmelse dermed, ved at lade samle Materialier for "den tilkommende Redaction af Ordbogen." (3. Febr. 1804).

Langt andre Grundsætninger udtaltes af Justitsraad Schow i en Skrivelse til Committeen, et Par Maaneder efter hans Optagelse i denne. (4. Marts 1804). Allerede da havde han vundet den Overbeviisning, at Commissionens Medlemmer, om endog Alle med den bedste Villie for Sagens Udførelse, "sikkerlig ikke Alle ere besiælede af lige Iver for dens hurtige Iværksættelse;" at "hvad Commissionen i Fremtiden kunde udrette, altid vilde være forbundet med afskrækkende Nølen og Dvælen; og at der i Productet af dens Virkekraft ei vilde frembringes noget Heelt eller Samstemmende." Han troede ei engang, at Commissionen ved umiddelbart Tilsyn,

Anviisning og Veiledning for de yngre Medarbeidere og Medhielpere, som man vilde og helst burde anvende ved Ordbogsarbeidet, kunde komme nogen Vei. Den til slige Arbeider fornødne "Mechanik" tvivlede han om, at nogen blandt Commissionens Medlemmer var indviet i; og om Nogen var det, vilde han dog fattes Tid til det bestandige Tilsyn, som Arbeidet udfordrede. Han erklærede det ligefrem for umueligt, at Commissionen allene kunde besørge hvad der udfordredes til Ordbogens Udgivelse. Hans Mening gik derfor ud paa, "at Commissionens hele Virkekraft maatte concentrere sig i en eneste duelig Mand;" denne Mand maatte være "en stor Humanist;" "Professor **Torkel Baden** har allerede for længe siden viist sig som een af Danmarks største Humanister; og har følgelig Duelighed." Da han tillige havde Tid nok, maatte Selskabet helst overdrage ham Alt hvad der hørte til Ordbogsarbeidet, og herfor tilstaae ham "i det mindste alle Professor Elerts Emolumenter." Han var villig til at paatage sig Arbeidet, "under den Betingelse, at Selskabet tillige anvender 300 Rdlr. aarlig til Lønning for yngre Arbeidere, som maatte staae under hans umiddelbare Tilsyn og Anførsel."

Den Bebreidelse for "Seendrægtighed", som Schow ved denne Leilighed fremførte mod Commissionen, tilbageviiste **A. Kall** som "upassende", da Schow intet kiendte til dens tidligere Virksomhed, eller hvor ofte den havde søgt at paaskynde Elerts Redaction, og giort Forestillinger herom til Selskabet. I Kalls udførlige Erklæring og Forslag i den Anledning (13. Marts 1804) gik det sidste ud paa: at Selskabet vilde dele Redactions-Arbeidet imellem **Nyerup** og **Baden**, paa Grund af, at der allerede i Efteraaret 1803, baade af Kall selv, og af Bugge, var giort Prof. **Nyerup** det Forslag, at paatage sig Ordbogens Redaction; og at Nyerup derfor nu, ikke uden at yttre Fortrydelse over at skulle tilsidesættes for Baden,[314]) i et Brev til Commissionen (10. Apr. 1804) havde

[314]) "Prof. Badens Indsigter i den latinske Philosophie, og andre smukke "Videnskaber, kan Ingen have mere Agtelse for, end jeg; dog maa Commissionen undskylde, at jeg giør opmærksom paa, hvor ubehageligt det "maa være for mig, som i saa mange Aar har giort dansk Sprogkundskab og Literatur til mit Hovedstudium, om en med andre literaire Fortienester, men med de Kundskaber, som egentlig udfordres til "dette Arbeide, ikke, saavidt bekiendt, forsynet Mand, bliver mig fore-

fornyet sit Tilbud, at ville paatage sig Ordbogens Redaction, under saa ringe Vilkaar, at man vist nok seer, Nyerup ikke kiendte eller havde overveiet Arbeidets Omfang og Besværlighed. [315]) Kall, der med megen Humanitet og Erkiendelse af begges Fortienester, med Varme talte Nyerups Sag, vilde ogsaa, hvad der vel ei var uden al Grund, forklare Nyerups alt for ringe Tilbud derved, at han havde tænkt sig Materialet og For-Arbeiderne til ethvert Bogstav saaledes ordnede og paa rede Haand, som Commissionen havde foreslaaet, at de skulde leveres til Redaction. Han ansaae ogsaa Nyerup i ethvert Tilfælde mere skikket til Arbeidet, end den af Schow foreslaaede Hoved-Redacteur. "Unegtelig," siger Kall, "er Hr. Prof. "Baden in latinis, vel ogsaa in græcis, en langt lærdere Mand, end "Prof. Nyerup. Derimod besidder den sidste saa udbredte Indsigter, "og et saadant Bekiendtskab med vort gamle og nyere danske Sprog "og dets Literatur, at Hr. Prof. Baden deri maa staae langt tilbage for "ham. Hvem der altsaa er dueligst til dette Arbeide, vil komme "an paa, om latinsk og græsk Sprogkundskab, eller Bekiendtskab med "vort Nordens Sprog og Literatur, er ved en dansk Ordbog meest "tienlig." Uagtet Svaret herpaa, under de her stedfindende Betingelser, ei kunde være vanskeligt, og uagtet Nyerup i ethvert Tilfælde var beføiet til at føle sig krænket ved, at man først tilbød ham et usøgt Arbeide, som man derefter vilde give til en Anden: var Justitsraad Schow dog den eneste i Commissionen, der med Ringeagt afviste Nyerup, i en alt for myndig Tone protesterede imod Kalls Forslag, og forsynede Nyerups Skrivelse med denne Paategning: "Det Kongel. Videnskabers Selskab er alt for oplyst til at bringes i Forlegenhed ved dette Brev, om hvilket jeg under Prof. Kalls

"trukken." Nyerup tilføier: at en saadan Tilsidesættelse maatte blive ham dobbelt følelig, da han tilforn i endeel Aar havde været ansat og brugt ved Ordbogs-Arbeidet; og vel turde troe, at hans indsendte Collectanea m. m. ikke havde været uden Værd. — Af det endnu bevarede Manuskript af det Nyerupske For-Arbeide, eller Udkast til Bogstavet F, seer man ogsaa i det mindste saameget, at Elert, som Redacteur, umiddelbart har kunnet benytte det, ved at tilføie mange Tillæg og Forandringer; men uden reent af ny at omskrive det.

315) Han frasagde sig al aarlig fast Løn, og tilbød at levere ethvert færdigt Bogstav for en Sum af 100 Rdlr., imod at erholde ved hele Arbeidets Slutning en Gratification, hvis Størrelse han vilde overlade Selskabet at bestemme.

Forslag har yttret min Mening." [316]) I hvor afgiørende denne Mening endog var, maatte den dog i Commissionen vige for Kalls. Thorlacius udtalte sig skriftlig i stærke Udtryk til Fordeel for Nyerup; og Thorkelin erklærede: at da Selskabets (d. 3die Febr. 1804) tagne Beslutning angaaende Ordbogsarbeidet nu skal tilsidesættes, frasiger han sig videre Deeltagelse i Ordbogscommissionen (en Beslutning, som han dog siden tilbagetog). Da Sagen kom til endelig Forhandling i Selskabet (d. 20. Apr. 1804) besluttedes eenstemmigen, efter Commissionens Indstilling: "at to nye Redacteurer, Professorerne R. Nyerup og T. Baden skulde antages; at Enhver af disse skulde udarbeide sit Bogstav, hvilket giensidigen af den Anden skulde giennemgaaes; (et Vilkaar, der aldrig blev opfyldt); og at Redacteurerne ikke blot, i Tilfælde af Meningsforskiel, vare undergivne Commissionens Afgiørelse; men i øvrigt havde at underkaste deres Arbeider dennes Bedømmelse." Uagtet det, som ved flere Leiligheder (s. ovenf. S. 220). var erindret imod denne Betalingsmaade, tilstod Selskabet dog endnu enhver af Redacteurerne et aarligt Honorar, og det af 200 Rdlr., fra 1ste Sept. 1804. I samme Møde auctoriserede Selskabet ogsaa en Protocoll til Brug ved Ordbogscommissionens Møder og Forhandlinger, indrettet efter Viborgs Forslag. [317])

Saaledes havde, som man seer, Commissionen paa en Maade selv opgivet det nogle Maaneder tidligere bifaldte Kallske Forslag:

---

[316]) "Jeg anseer Hr. Prof. Kalls Forslag om at dele Redactionen imellem "DHrr. Baden og Nyerup for aldeles uantageligt. Aarsagerne ere saa "klare, at de falde Enhver i Øinene. Prof. Nyerups Brev bør ikke hos "Commissionen komme i nogen Betragtning. Der er en stor Afstand "imellem Candidaterne til Redacteur-Pladsen, og Valget kan ikke hos "Kyndige være tvivlsomt. Om jeg ikke var i Stand til at bedømme "disse to Mænd, og blot læste Prof. Nyerups Brev til Commissionen, "og det deri giorte Tilbud, vilde jeg strax have tabt al Tillid, og givet "Enhver anden, end ham, mit Votum. En Mand, der kan giøre sligt et "Tilbud, maa enten med Magt ville rive Brødet ud af en Andens Mund, eller ikke kiende Arbeidets Besværlighed og Vigtighed." D. 14de Apr. 1804. N. Schow.

[317]) Denne Protocoll, som er begyndt med Commissionens Møde den 29de Marts 1804 (der tælles som det første) er siden den Tid fortsat; og man har nu (den 25de Jan. 1843) naaet til det 1350de Møde.

at lade fuldstændigere Materialiers Samling til Ordbogen forudgaae Redactionsarbeidet. Ikke før den 4de October blev Commissionen fra Secretairen underrettet om Selskabets sidstnævnte Beslutning af 20de April; og nu blev, i Følge samme, Redactionen af Bogstavet J overdraget Baden, ligesom K blev givet til Nyerup; og begge indsendte efterhaanden hefteviis deres Arbeider i Løbet af Aarene 1805 og 6. Commissionen fandt imidlertid, og det ikke uden Grund, at det vilde være det tienligste for Ordbogen, ikke at begynde paa Revisionen, før i det mindste eet af disse Bogstaver var færdigt fra Redacteurens Haand; og Følgerne viste endnu mere Rigtigheden af denne Bestemmelse. Den gav tillige Leilighed til, yderligere at forøge Ordbogens Materialier ved Ordsamlinger og Excerpter, foruden dem, som allerede havdes, hvilke man i Begyndelsen af 1804 bestræbte sig for at bringe ud af den Forvirring, hvori Papirerne befandtes efter Elerts Død, og saaledes at ordne og registrere dem, at de herefter til ethvert enkelt Bogstav kunde meddeles vedkommende Redacteur. Imedens man fremdeles paa den ovenfor omtalte Maade sysselsatte Olaffen og Schiellerup med Forarbeider [318]) og Excerperinger, antoges en ny Arbeider, Candidat Werlauff, Amanuensis ved det store Kongel. Bibliothek, som det blev overdraget, mod et aarligt Honorar af 100 Rdlr., at redigere et For-Arbeide til Bogstavet T. Man antog ligeledes Veicasserer J. Baden og Studiosus Nødskov (som dog allerede 1805 døde) deels til at excerpere danske techniske Skrifter, deels til at bringe endeel excerperede Ordsamlinger, som allerede havdes, i alphabetisk Orden. Commissionen, der i Aarene 1804 og 1805 kun samledes eengang om Maaneden, havde i disse Aar vedtaget, at Formandens Bestilling

---

318) Disse, der bestode i fuldstændige Udarbeidelser af ethvert Bogstav, men allene eller især efter Moths og Rostgaards Ordbøger, dog med udførligere Ordforklaringer, og med etymologiske Tillæg af Olaffen, vare efterhaanden bragte saa vidt, at der ved Enden af 1806 kun fattedes de sidste Bogstaver i Alphabetet. Man havde nemlig til Bogstavet J en Begyndelse fra Elerts Tid; Bogstaverne K, L, M, N og O (209 Ark) vare bearbeidede i Aarene 1794—1800 af Schiellerup; O (94 Ark), P og S af Olaffen, og T af Werlauff. Efter en Beregning af Viborg var der for disse Forarbeider betalt for et halvt skrevet Ark til Schiellerup omtrent 2 Rdlr. 3 Mk., og til Olaffen imellem 3 og 4 Rdlr., i Forhold til den aarlige Løn, som begge erholdt.

hvert Fierdingaar skulde omverle imellem Medlemmerne; men da man giorde den Erfaring, at dette baade var ubeqvemt og lidet gavnligt, og Commissionen derimod var kommen til Overbeviisning om, at Justitsraad Viborgs ualmindelige Arbeidsomhed og Iver for dette Foretagendes Fremme afgav det heldigste Vilkaar for Bestyrelsen af Arbeiderne, formaaede man ham, efter J. R. Kierulffs Forslag, til at paatage sig Formandskabet for bestandigt, eller for det første paa et Aar. Han bragte det til, at Commissionen fra 18de Jan. 1807 vedtog, i Ordenen at forsamles eengang hver Uge; det var ogsaa efter hans, allerede tidligere yttrede Mening, at Commissionen længere hen besluttede sig til, at foreslaae Selskabet Afskaffelsen af den hidtil brugte Lønningsmaade for Ordbogens Redacteurer, og derimod at tilstaae et vist Honorar for Redactionen, beregnet efter de trykte Bogstavers Arketal.

Saa besynderligt det maatte synes, at see en allene ved sine botaniske, oeconomiske og Veterinair-Skrifter bekiendt Forfatter, den danske Dyrlægeskoles berømte Forstander, i Spidsen for et linguistisk Foretagende (eller, som han selv tidt nok i Spøg yttrede, at see den danske Ordbogs Udgivelse bestyret af en "Hestedoctor"): saa er det ikke desmindre et historisk Factum, at Viborg i flere Aar var Sielen i dette Foretagende. Det er endog ikke usandsynligt, at det uden ham neppe saa snart igien var blevet kaldt til Live, om det end ikke reent var hensovet. Vi tør ikke afgiøre, om det sidste havde været til væsentlig Skade; eller rettere, vi antage det havde været ønskeligere, at hele Arbeidet var begyndt forfra efter en ny Plan. Men da en saa dristig og radical Idee neppe havde fundet fornødent Medhold, eller Nogen hos os, iblandt de Faa, der vilde vove sig til at tage den uhyre Byrde paa sine Skuldre, som havde havt Kraft nok til Udførelsen: saa bliver det Viborgs ubestridelige Fortieneste, at det paa ny optagne Ordbogsarbeide, da Selskabet engang havde besluttet dets Fortsættelse, ved ham i Særdeleshed blev organiseret, og dets Mechanisme sat i en nogenlunde kraftig Gang, der vedligeholdt sig, ikke blot saalænge han endnu havde Kræfter til at virke som Formand i Commissionen; men endog længe derefter, ved den af Viborg engang givne Impuls. Endskiøndt vist nok Frugterne af en stor, vedholdende og møisommelig Flid, ved flere uheldige Omstændigheder, og fornemmelig ved et ikke lykkeligt Valg af Redacteurer, ogsaa i denne Periode kun modnedes med en

Langsomhed, der fuldkommen naaede den forrige Periodes: saa tør man ikke desmindre antage, at Værket nu i det mindste havde været fuldført, dersom et lige energiskt virkende Medlem var traadt i Viborgs Sted, og da tillige med mere egentlig videnskabelig Sagkundskab, end denne ivrige og virksomme Forretningsmand, i et Par Decennier havde holdt Arbeidet i lignende Gang. Det maa nemlig bemærkes, at Viborg, ved Siden af en levende Interesse for Sagen og for det danske Sprog, som han virkelig besad, hverken var, eller kunde være i Besiddelse af den linguistiske Kundskab og Kritik, og den Sprogphilosophie, som en Lexikograph behøver; og som her i Særdeleshed var fornøden, for at udfinde den rette Vei til at fortsætte en Ordbog, hvis Plan allerede fra Begyndelsen ikke var den heldigste, og som dog allerede havde tabt ved de Afvigelser fra denne Plan, der under Elerts tactløse og ukritiske Redaction havde faaet Indpas. Man maatte have vel betænkt, at Tiden ikke var den samme 1805, som 1780, og at de Mangler, Kritiken allerede 1795 havde blottet, nu vilde blive stillede i et meget skarpere Lys. Det kan i øvrigt mindst tilregnes Viborg, at det næste Bogstav, der fulgte paa Elerts Bind (F—G), ikke faldt meget bedre ud, end dette. Langt snarere maatte man giøre Regning paa, at der iblandt fem, meer eller mindre lærde Philologer og Humanister, som Committeen talte blandt sine Medlemmer, i det mindste havde været een, som kunde have giort de rigtige lexikographiske Grundsætninger gieldende.

Der blev imidlertid i Commissionen ikke Tale om nogen ny Ordbogsplan; men heller ikke vilde man, hvad man dog uden Tvivl havde giort bedst i, nærmest holde sig til Charakteren i Strøms Arbeide, eller Ordbogens 1ste Deel, og i øvrigt anvende de Forbedringer og Berigelser, som kunde anbringes i et Værk, der allerede nærmede sig til en Alder af 30 Aar, paa Sprogets egentlig linguistiske Bestanddeel og dennes Fremgang og Udvikling i tre Decennier. Man slog ind paa en anden Vei, i det man, uden at forandre Ordbogens ydre Form og Indretning, udvidede den i saadanne Retninger, hvorved den maatte nærme sig til at blive et Real- og Dialectlexikon. Viborg, heri understøttet af Rafn og flere af sine Venner, søgte især at tilveiebringe alle opnaaelige Berigelser for Ordbogen af Konstord, Plante- og Dyrnavne, og andre naturhistoriske Benævnelser; han var utrættelig, ikke blot i at lade

techniske Bøger excerpere; men i at fremskaffe, ved egen Flid, Umage og et næsten uoverkommeligt Skriveri, og ved Andres Hielp, techniske Udtryk fra Haandværkerne, fra Krigs- og Søvæsenet, Jagt- og Forstvidenskaben, fra Fabriker og Biergværksdrift. Fra hans Forslag udrandt ogsaa det i sig selv roesværdige og, med en anden Bestemmelse, gavnlige Foretagende, at lade udgaae, især til Geistligheden paa Landet (og det ikke blot i Danmark, men ogsaa i Norge) Opfordringer til at samle og forklare Ord og Talemaader af Almuens Sprog, og andre Oplysninger, Dialecterne vedkommende, og at indsende disse som Bidrag til den danske Ordbog. Her vare dog saadanne Bidrag netop ikke paa deres rette Sted, og den barbariske Indblanding af Almuesproget, endog det norske, iblandt Skriftsprogets og classiske Forfatteres Udtryk, kunde ikke andet, end giøre en høist uheldig Virkning. Sagkyndige og sproglærde Mænd i Selskabet havde ogsaa allerede, da den første Plan lagdes til dette Foretagende, indseet, at Dialectsproget burde udelukkes af en Ordbog, som dog nærmest maatte holde sig til det cultiverede Tale- og Skriftsprog, hvis man ellers ikke, i alle muelige Sprogretninger vilde udvide den til en Grad, hvor ingen Grændse fandtes, og hvor dog med saadanne Grundsætninger ligesaa lidt kunde opnaaes Consequents, som Fuldstændighed.

Efterat Commissionen og dens Formand havde begyndt deres Virksomhed, deels ved at ordne og optegne alle Papirer og Materialier, som forefandtes til de endnu ikke udarbeidede Bogstaver, deels ved de fornødne Forhandlinger om Antagelsen af de to nye Redacteurer og disses begyndende Virksomhed: gik Viborgs Plan og Bestræbelser især ud paa, saa hurtigt som muligt at skaffe flere Materialier tilveie ved ældre og nyere danske Skrifters Excerpering. Saa nyttigt dette end fra een Side kunde være, saa var dog Valget her atter for en Deel mindre heldigt, mere efter Indfald, eller efter visse, eensidige Synsmaader, end efter en streng og consequent Plan, og i det Hele mest henvendt paa Skrifter af videnskabeligt Indhold, naturhistoriske, landoeconomiske, mathematiske og andre Lærebøger og techniske Arbeider. Saaledes blev der overhovedet taget meget lidt Hensyn til den egentlig nationale Deel af Literaturen, eller til den Mængde af hidtil forbigaaede Skrifter, hvori Sproget siden Holbergs Tid i det 18de Aarhundrede især havde udviklet sig; ja ikke engang nu (1805—6) tænktes der paa denne

vor Literaturs første Ophavsmand og hans Skrifter.[319]) Heller ikke altid, naar der stundom valgtes Skrifter af den poetiske og æsthetiske eller philosophiske Literatur til Excerpering, gav man dem i de rigtige Hænder. Saaledes var det engang faldet i den gamle Underbibliothekar Schiellerups Lod, at skulle giøre Uddrag for Ordbogen af Ewalds og Wessels Skrifter; et Arbeide, som den ufortrødne, flittige Gamle, med sin bedste Villie, ikke var i Stand til at bringe noget ud af. Ligeledes gav man ham længere hen (1809) Krafts Logik og andre philosophiske Skrifter at excerpere; men Udbyttet heraf blev saa godt som intet, og A. Kalls Dom derom var: "Schiellerups Arbeide er usselt, og duer til ingen Ting." Dog betaltes det med et halvt Aars Honorar, eller 40 Rdlr. — Det var ogsaa først Tid efter anden, at de efterhaanden tilveiebragte Excerpter og Samlinger af Konstord m. m. kunde blive anvendelige for de Bogstaver, der vare under Redaction; og saaledes blev der idelige Tillæg og Rettelser at anbringe ved samme. Imidlertid maatte de to fra 1. Sept. 1804 antagne og lønnede Redacteurer halvaarligen indlevere en Deel af deres udarbeidede Manuskript; og

---

[319]) Man kan let overbevise sig om Rigtigheden af det ovenfor om Excerperingen bemærkede, ved at giøre sig bekiendt med de danske Skrifter, som Commissionen i Aarene 1806—1810 eller 1812 lod excerpere for Ordbogen. Disse vare bl. a. 1. Vidensk. Selskabs nyere Skrifter. I—V. B. 2. Det naturhistor. Selskabs Skr. 1—5. Deel. 3. Topographisk Journal for Norge. 4. Landhuusholdnings Selskabets Skrifter. 5. Olufsens Lærebog i Landoecon. 6. Samlingen af Laugsartikler. 7. Pihl om Teglbrænderier. 8. Landt Beskr. over Færøerne. 9. Hornemann om Stuefugle. 10. Prams Stærkodder. 11. Olufsens oeconom. Annaler. 12. Oerners Oversættelse af Hesiodus. (1670). 13. Baggesens samtl. Værker. 1. Deel. 14. Det Norske Vidensk. Selskabs Skrifter. Ny Samling. 1. 2. Bd. 15. Arreboes Hexaemeron. 16. Krafts Mechanik. 1. 2 Bd. 17. Rothe om Nordens Statsforfatning. 18. Reinike Fos, ved H. Weigere. (De to sidste ved Rask.) 19. Sorterups Digte. 20. Schous Udtog af Forordninger. (Meget ufuldstændigt.) 21. Phys. oecon. Bibliothek, (tildeels ved Molbech). 22. Baggesens Ungdomsarbeider. 23. Oehlenschlægers Nord. Digte, og Poet. Skrifter. 1. Deel. 24. De gamle danske Stadsretter, i Haandskrift. 25. Christian IV. Norske Lov. (23—26, ved Molbech). 26. Treschows Historiens Philosophie og Moral for Folk og Stat, (ved Nyboe). 27. Bergsøes Skrift om Garverier. 28. Saxtorphs Osteologie. 29. Sø- og Land-Krigsartikelsbreve, o.s.v.

i Følge heraf indkom fra Nyerup i 1805 og Begyndelsen af 1806 omtrent Halvdelen af Bogstavet K, indtil Ordet Ko; fra Baden derimod var omtrent til samme Tid hele Bogstavet J indleveret. Viborgs Forslag: at Commissionen, i Stedet for den hidtil brugelige Maade, at lade Ordbogsmanuskriptet circulere imellem alle dens Medlemmer, uden Ophold skulde giennemgaae det i ugentlige Møder, fandt i Begyndelsen ikke Indgang; men de efterhaanden indkommende Hefter af Bogstavet J, som det, der var nærmest til Trykning, omsendtes til Circulation blandt Medlemmerne. Da Prof. Baden i Begyndelsen af 1806 allerede var fremrykket betydeligt i Udarbeidelsen af J, fandt Commissionen, at man, efter hans egen Anmodning, kunde overdrage ham et nyt Bogstav; og Materialierne til L bleve ham tilstillede, hvorpaa han i April 1806 indsendte Slutningen af J, og allerede et halvt Aar derefter henved Halvdelen af L. Men nu indtraf, imedens Bogstavet J circulerede til Giennemsyn i Commissionen, flere besynderlige og uforudseete Tilfælde. Det blev for det første allerede under bemeldte Giennemsyn ved Circulationen bemærket og yttret i Commissionen, at Manuskriptet til J var skrevet med to forskiellige Hænder, den første og største Deel af Veicasserer J. Baden, (fra hvis Haand ogsaa Bogstavet L indkom) en anden betydeligt mindre Deel af Professor T. Baden; og at den første Deel var udarbeidet med noget mere Flid og Dygtighed, end den anden. Selskabet havde imidlertid, (9. Mai 1806) efter Commissionens Indstilling, taget en vigtig Beslutning med Hensyn til Ordbogen: at det i Fremtiden ikke mere vilde betale Redactionsarbeidet med en fast aarlig Løn, men med et Honorar af 15 Rdlr. for ethvert trykt Ark af Ordbogen, saaledes at Halvdelen af denne Betaling kunde erlægges efterhaanden, som Arbeidet fremmedes; men at den anden Halvdeel først blev udbetalt, naar et Bogstav var trykt. Hermed var forenet det Forslag, herefter ikke at binde sig til nogen enkelt Redacteur; men saavidt Pengemidlerne kunde strække til, at antage Flere, der ansaaes for duelige til Arbeidet, og derhos søge at bevirke dets ligelige Udførelse ved at paalægge Redacteurerne (hvis Navne i Fortalen til hvert Bind skulde nævnes) at arbeide efter een og samme, dem meddeelte Plan. Den af Commissionen yttrede Formodning: "at den endnu tænkelige Uliighed i Arbeidet, formedelst flere Redacteurers forskiellige Talenter og Flid, ved Re-

visionen tildeels vilde kunne hæves": lærte Erfaring dem senere i Tiden endnu meer at indskrænke. Efterat adskillige Beslutninger vare tagne i Anledning af disse og andre Punkter i Commissionens Beretning til Selskabet af 9. Mai 1806, blev Redacteuren af Bogstavet J tilmeldt den forandrede Bestemmelse i Henseende til Betalingsmaaden, og Selskabets Bifald med hans hidtil leverede Arbeide tilkiendegivet ham. I en Skrivelse til Selskabet af 24. Mai erklærede Baden sig villig til at forrette Redactionen for den fastsatte Betaling, "opmuntret af det ærefulde Bifald, Selskabet havde ladet ham tilkiendegive" (d. 19de Mai 1806; ved Bugge).

Det maatte da være i høi Grad paafaldende for Commissionens øvrige Medlemmer, da Just. Raad. Schow i Anledning af en under 22de Oct. 1806 indkommen Skrivelse fra Redacteuren, hvori han begierede et Forskud af 400 Rdlr. paa Betalingen for sit Arbeide til Bogstavet L, fremkom med en mærkværdig, fra hans Haand meget overraskende Erklæring, hvorved han ligefrem, i Følge de giorte Erfaringer, tilbagekaldte sine foregaaende Meninger og Anbefalinger, og yttrede ganske i Modsætning til disse: "At hvad der shar forhalet Revisionen af Bogstavet J, er ikke Revisorernes Skyld, men Arbeidets Beskaffenhed, da især Slutningen er uden al Flid og Nøiagtighed, og i største Hast sammenskreven;" og at "naar dette Arbeide ikke allerede paa en vis Maade var forud tinget, var det uden videre Omstændigheder reent at forkaste." Denne Erklæring var ikke mere i Strid med Schows egne foregaaende Anbefalinger og med hans Yttringer om Arbeidet, efter et løseligt Giennemsyn af det første Hefte under Circulationen, end den Dom, han nu fældede over Redacteuren, var med den tidligere. Han erklærede sig derfor aldeles imod Prof. Badens Begiering, og yttrede den Mening: "at man overhovedet ikke burde giøre Pengeforskud for noget indleveret Arbeide af Ordbogen, førend Commissionen var ganske sikker paa, at Selskabet virkelig kan være tient dermed;" men tillige: at han netop af personlige Grunde ikke ønskede at være den, som bedømte Værdien af det nu indleverede Manuskript til Bogstavet L. [320])

---

[320]) "Jeg troer paa Grund heraf, at man med Bogstavet L, som nu indleveres "os, bør være yderst forsigtig, for ikke ganske at lade sig tage ved Næ"sen. Jeg finder det yderst besynderligt, at beregne et Manuskript til

En saa uventet, vist nok mere om Redelighed og Nidkiærhed for Sagen, end om tilstrækkelig Indsigt og tidligere anvendt Klogskab, vidnende Erklæring, fremkaldte en Meningsstrid i Commissionen, hvoraf Udfaldet blev, at Minoritetens Votum: at Prof. Badens Begiering indtil videre skulde afvises, maatte vige for Majoritetens: at Sagen, uden at vedrøre noget om Manuskriptets Beskaffenhed, skulde indstilles til Selskabets Afgiørelse. Upaatvivlelig var ogsaa Rafns, af Formanden bifaldte Mening den rigtige: at Selskabet, der ikke havde valgt Redacteuren, men, efter Commissionens yttrede foreløbige Anbefaling, endog havde ladet ham bevidne sit Bifald med Udarbeidelsen af J, ei kunde andet end tilstaae ham den udlovede Halvdeel af Honoraret for det leverede Manuskript af L, hvilket dog efter en foretagen Prøve i Trykkeriet, ikke befandtes at kunne, efter dets Størrelse, give Adkomst til meer, end et Forskud paa 105 Rdlr., i Stedet for de forlangte 400. Dette bevilgede ogsaa Selskabet, og denne Sag kom indtil videre her ikke mere paa Bane. Men Ordbogens Uheld og Commissionens Forlegenhed og Trængsler vare dermed ikke til Ende; de skulde nu først egentlig begynde.

I Marts Maaned 1806 havde Prof. Nyerup, efter Forespørgsel, tilmeldt Commissionen, at Bogstavet K kunde ventes ganske færdigt fra hans Haand til Nytaar 1807. Lidt over en Maaned derefter (d. 18de April), i det han indsendte sit Manuskript

---

"24 trykte Ark, som Enhver, ved at giennemblade Heftet, vil finde ei at kunne "udgiøre saameget, og som Hr. Popp har angivet til henved 14 Ark; og "dernæst strax uden videre Omstændighed at forlange et Forskud af 400 "Rdlr. Jeg har, som bekiendt, giort meget for Hr. Prof. Baden; men "jeg har tabt Agtelse for ham; og derfor troer jeg ikke, da jeg "personligen ikke er ham god, at jeg bør være den første, der bedømmer "dette hans indsendte Arbeide." (24. Oct. 1806). Med Schow erklærede Thorkelin sig enig (efterat have refereret sig til sin forhen yttrede Mening, da "velbemeldte Hr. Justiceraad med saa megen Varme anbefalede denne Redacteur") ved følgende Votum: "Med Hr. Professor Baden "haver jeg forud adskillige Gange talet, og erfaret, at een Ting er Hu-"manitæt i det græske og latinske Sprog; et andet i det danske. Af "hiint troer jeg Hr. Professor besidder det Fornødne; i dette mangler "han. Saaledes er jeg i Resultatet ganske enig med Hr. Justiceraad "Schow." Kall, Rafn og Viborg stemte for et Referat af Sagen for Selskabet, og at det Redacteuren tilkommende Forskud maatte betales ham, uden Hensyn til Arbeidets Beskaffenhed.

indtil Ordet Ro, og alle modtagne Materialier, meldte han derimod: "at han saae sig nødsaget til at frasige sig videre Arbeide ved Ordbogen." Et Udtryk i hans Brev syntes at vidne om, at gientagne Erindringer om Arbeidets hurtige Fuldførelse, i Forening med de næsten ugentlige Sendinger af nye Materialier, som de bestandigen udvidede Excerperinger og Samlinger af techniske Ord frembød, have virket til at forstemme den naive, godmodige, men lidet charakteerstærke Literator. En saa uventet og lidt motiveret Opsigelse kunde ikke andet end være Commissionen ubehagelig. Man bestemte, ingen Overtalelser at anvende, for at formaae Nyerup til at vedblive Arbeidet; men Formanden satte øieblikkelig alle optænkelige Midler i Bevægelse, for at erhverve en ny Redacteur, der i den ønskede Tidsfrist vilde paatage sig at fuldføre Bogstavet R. Saaledes henvendte man sig først til Dr. og Rector N. L. Nissen, som i Begyndelsen undslog sig, paa Grund af Mangel paa Tid og Leilighed; dernæst til Rahbek, som i sit Svar (25. April 1806) med stor Beskedenhed erklærede: "at da der handledes om at afløse en Sproggrandsker af Nyerups Indsigter, Arbeidsomhed og almene Agtelse, havde han, ved at ransage sig selv, maattet erkiende, at han hverken besad den Sprogkundskab og Flid, eller det Talent, som dertil udkrævedes." Formanden havde endelig ogsaa henvendt sig til Veicasserer J. Baden, uden dengang at kiende det besynderlige Forhold, hvori denne allerede stod til Ordbogen; han yttrede sig ikke med Bestemthed, og imedens dette stod under Afgiørelse, troede man at have fundet Beviser paa, i en af ham udgiven Ordbog over fremmede Ord, at denne hurtige og arbeidsomme, men lidet sprogkyndige eller literaire Arbeider, ikke var et Foretagende voxen, som han imidlertid dog virkelig var sysselsat med. At man derimod forbigik en saa sprogkyndig dansk Linguist, som Capitain Abrahamson,[321]) er ligesaa paafaldende, som at man i en tidligere Periode ikke havde tænkt paa at vinde Sporon for Ordbogsarbeidet. Omsider antog man en Redacteur, som hverken Alder,

---

[321]) I Anledning af et ubekiendt gammelt Ord i Ravns Overs. af Virgils Georgicon, havde Viborg anmodet Collin om at skaffe en Oplysning fra Abrahamson. Brevet herom til Viborg (7. Apr. 1807) slutter Collin med disse Ord: "Saavidt Abrahamson — hvis Kundskaber I Herrer Lexikographer kunde have meget godt af."

Lærdom, Navn eller literaire Arbeider kunde give nogen Adkomst hertil. Commissionen havde i Februar 1806 antaget daværende Amanuensis C. Molbech ved det store Kongelige Bibliothek iblandt den øvrige Mængde af excerperende Arbeidere. Den havde fundet sig saa tilfreds med hans første leverede Ordsamlinger, at Formanden (i Begyndelsen af Mai 1806) overraskede ham med Commissionens Forslag, naar et af ham indleveret Prøvearbeide fandt dens Bifald, at paatage sig at fuldføre det af Nyerup begyndte Bogstav K. Den ene rigtige Forholdsregel, at prøve Arbeiderens Dygtighed til Arbeidet, inden det betroedes ham, kunde her uden nogen Betænkelighed anvendes; den begyndende Literator i sit 23de Aar havde mere Mod, end erhvervet Fortieneste, og dristede sig til det, som Rahbek undslog sig for. Commissionen fandt hans indsendte Prøve "god og fyldestgjørende"; og anmodede ham om, uopholdeligen at fortsætte Arbeidet, og at fuldføre det til Udgangen af 1806. Det sidste lovede han ikke, og kunde heller ikke holde det; men indleverede den 5te Mai 1807 det fuldførte Manuskript til bemeldte Bogstav, tilligemed endeel Supplementer til det Nyerupske. I Slutningen af August Maaned s. A. indsendte ogsaa Prof. Baden Slutningen af Bogstavet L, og midt under Kiøbenhavns Beleiring satte Formanden, efterdi Redacteuren nu (25. Aug. 1807) forlangte at faae hele Honoraret for L betalt, dette Manuskript (som meget nær var kommet til at dele Skiebne med Bogstavet P) i Circulation blandt Commissionens Medlemmer, hvor det mødte ikke mindre skarpe Censurer, end Bogstavet J. J. K. Schow afgav (28. Aug. 1807) denne Erklæring: "Jeg "har undersøgt medfølgende Manuskript, indsendt af Hr. Prof. "Baden, og finder det af selvsamme Beskaffenhed, som hans fore"gaaende, ved Veicasserer Baden forfærdigede Arbeider. "I Henseende til Betalingen, da kan hans Manuskript aldeles ikke "beregnes efter trykte Ark; thi man kan regne, at meer end en "Trediedeel casseres, og denne Trediedeel, forøget til det Dobbelte "eller Tredobbelte, tilsættes igien af den reviderende Commission. "Mit Forslag er, først at betale Manuskriptet naar det er revideret "og rettet, og at det, som Commissionen nødes til at cassere, ikke "kommer Redacteuren tilgode, i Beregningen efter trykte Ark.— — "Da dette Arbeid, efter alt Udseende, ganske ligner det foregaaende, "og Manden under nærværende Omstændigheder kan behøve Penge,

"var det maaskee bedst, at affinde sig med ham for sidste Gang, "og erklære ham: at hans indleverede Manuskripter ere af den Be"skaffenhed, at hverken Selskabet eller Commissionen kunne være "tiente med slig Redaction." Iblandt Commissionens øvrige Medlemmer, var Justitsr. Rafn, om mueligt, endnu strengere i sin Dom;[322]) men den skriftlige Discussion herom afbrødes, midt under Circulationen, ved en tragisk Episode, Hovedstadens rædsomme Ødelæggelse ved Bombardementet; og man kan ikke andet end med Forundring see, at den er optaget igien af A. Kall, paa det samme reddede Ark,[323]) allerede den 28de Septbr. I et Møde, som Commissionen holdt den 11te Oct., blev man nu dog enig om at tilmelde Prof. Baden, uden videre at berøre Manuskriptets Mangler: "at man ved Revisionen havde erfaret, at en betydelig Deel af Manuskrlptet til J bortfalder, ligesom en stor Deel i dets Sted tilføies;" at man "ved Giennemsyn af L havde fundet dette Bogstav af samme Beskaffenhed, som hiint," og at man derfor "ei kunde modtage Bogstavet L som udarbeidet" og maatte indskrænke sig til at lade Redacteuren udbetale et Forskud af 112 Rd. 3 Mk., efter samme Beregning, som for det første Hefte af L.

Tre Aar vare imidlertid forløbne med forberedende Arbeider, Materialsamlinger og Udarbeidelser af Manuskript til Ordbogen; men endnu havde man langt fra ei engang det første Bogstav, der behøvedes, i fuldkommen Stand til at trykkes. Under hele Løbet af Aaret 1806 var Commissionens Formand, som vi have seet,

---

[322]) "Da Commissionen, og Professor Baden selv, af Correcturerne er bleven "fuldkommmen overbeviist om, at Bogstavet J er et yderst slet Arbeide, "og langt under det, som Commissionen i dens Vilkaar og Bestemmelser "har tilkiendegivet, og da det er ganske tydeligt, at L er ikke "bedre, saa troer jeg ikke Commissionen kan giøre andet, end forelægge "Professor Baden Vilkaarene: enten at corrigere sit Arbeide, saaledes "som han af det trykte og reviderede af Bogst. J kan see at være nødvendigt, eller og at tilbagetage sit Arbeide af L, som noget, Commis"sionen ikke kan bruge."

[323]) Omgangsbrevet og Manuskriptet var blevet liggende hos Justitsr. Kierulff, som imidlertid reddede begge Dele under hans Boligs Brand, og paategnede det første saaledes: "Iblandt Ruinerne af mine Effecter har jeg reddet dette, og kan i disse Tider ikke tænke paa Ordbogen." d. 7de Sept. 1807.

uafladeligt og iøvrigen sysselsat med at skaffe Arbeidere og Arbeider til at fremme Værket; men det varede endnu over to Aar inden nogen Prøve deraf kunde fremlægges for Publicum; og imidlertid indtraf de ulykkelige Begivenheder 1807, der let kunde have giort det reent umueligt at fortsætte Ordbogen paa den hidtil fulgte Maade, eller bygget paa den Grundvold af ældre Haandskrifter og Samlinger, som hidtil vare benyttede. — Foruden de allerede omtalte Arbeider og Foranstaltninger til Værkets Fremgang maa her endnu nævnes følgende: Bibliotheksecretair **Werlauff**, der havde paataget sig at udarbeide et Udkast eller Forarbeide til Bogstavet T, frasagde sig d. 18de Febr. 1806 videre Deeltagelse i Ordbogsarbeidet, i Anledning af det Arbeide ved et islandsk Lexikon, som han, efter Foranstaltning af Fondet ad usus publicos, havde paataget sig; men tilbød dog, at ville "udtegne alle gamle Ord og Talemaader i ældre danske Skrifter, som kunde være tienlige til Ordbogens Forøgelse;" et vigtigt og betydeligt Foretagende, som denne Lærde dog hindredes fra at udføre. Derimod tilbød han sig paa Ny den 14de Decbr. s. A. at besørge den endelige Redaction af Bogstavet T, hvis Udkast han havde udført; og dette Arbeide blev ham af Commissionen overdraget d. 11te Jan. 1807. Dr. philos. og Rector **Nissen**, som først havde undslaaet sig for Deeltagelse i disse Arbeider, erklærede sig d. 23de Mai 1806, villig dertil, efter nærmere Overeenskomst. I den Anledning blev Redactionen af P overdraget ham; men til Ordbogens øvrige Uheld kom ogsaa dette, at ved Bombardementet, og Frue Skoles Brand 1807, opbrændte ikke allene hans begyndte Arbeide, men alle de ham leverede Materialier, hvoriblandt ogsaa dette Bogstav i **Moths** og **Kostgaards** Ordbøger. Redactionen af Bogstavet O var ligeledes i 1806 overdraget Dr. **O. D. Bloch**, Underbibliothekar ved Universitetet; men han fandt sig efter nogen Tids Forløb, paa Grund af sin Helbredstilstand, nødsaget til at frasige sig samme. Iblandt de mangehaande Materialsamlinger, der anlagdes til Brug ved Redactionen, vare de, som angik Søvæsenets Konstord, nogle af de betydeligste. Man havde derom henvendt sig saavel til Commandeur **Løvenørn**, som til Capitain **Fr. Schneider**. Den første leverede Materialier af dette Slags til flere Bogstaver, efterhaanden som de behøvedes; og Selskabets Æresmedlem, Admiral **Winterfeldt**, understøttede desuden Commissionen ved andre Samlinger af

forklarede Søvæsensord. Om Biergværks-Termini og Konstord ved Hytteværkerne m. m. havde Commissionen henvendt sig til Overbergamtsassessor **Esmarch** og Overberghauptmand **Brünnich**; den sidste leverede hertil jævnlige Bidrag. Saaledes opsamledes endnu mange flere Materialier til Værkets Udførelse, som her ei i det Enkelte kunne nævnes; kun vil jeg endnu tilføie, at den ovenfor berørte Indbydelse til at samle Dialectord (efter Selskabets Beslutning af 1ste Mai 1807) blev iværksat ved trykte Circulairbreve, der tillige indeholdt nogen Oplysning om disse Samlingers Indretning, og hvilke man giennem Cancelliet udsendte till Stiftsøvrighederne og Biskopperne i begge Riger; Frugterne heraf vare endeel, mest fra danske Præster, indsendte Ordsamlinger, af meget forskiellig Værdi og Brugbarhed.

Da det omsider var kommet saa vidt, at man ved Begyndelsen af 1807, i Følge en alvorlig Forestilling til Commissionen af Just. R. Schow, fandt det nødvendigt at paaskynde Revisionsforretningen, for engang at kunne tænke paa at begynde Trykningen af Bogstavet J: tog man den Beslutning (18. Jan. 1807; nærværende: Viborg, Thorkelin og Schow) at samles hver Mandag Kl. 6, for i disse Møder endnu engang ved Oplæsning at giennemgaae det Manuskript, der allerede havde circuleret, og strax at indføre de Bemærkninger og Rettelser, som giordes; eller hvor dette ikke paa Stedet kunde skee, at da et af Commissionens Medlemmer paatog sig at tilveiebringe den fornødne Oplysning til næste Møde. Man vedtog, at det saaledes reviderede Manuskript endnu engang skulde tilstilles Redacteuren, for at afbenytte de giorte Bemærkninger (en tidsspildende og unyttig Forholdsregel, som man snart blev nødsaget til at opgive); og at tre Medlemmers Tilstedeværelse var nok for at giøre Revisionen gyldig. Der ledes nu i Begyndelsen, (da ogsaa de øvrige Medlemmer, Kall, Thorkelin og Rafn, i de første Maaneder af og til indfandt sig i Møderne) baade med Revisionen og den besluttede Trykning af J, hvilken man allerede i Februar Maaned lod begynde; imedens man derhos tilsendte Redacteuren de senere Hefter af Manuskriptet, for "at give det en høiere Politur". (14. Apr. 1807.) Man havde dog neppe faaet de to første Ark af J til Correctur fra Trykkeriet, før Commissionen blev overbeviist om, at den hverken vilde kunne fremme Revisionen af det Badenske Manuskript med den tilsigtede Hurtighed, eller

paatage sig at udgive Bogstavet som revideret, uden at lade Manuskriptet først giennemgaae af en Anden. Anledningen hertil var især de Feil og Mangler, man havde opdaget i det første Ark, og i Artikelen om Bogstavet selv, hvorfor man endog bestemte sig til at lade dette Ark omtrykke. Man henvendte sig (7. Apr. 1807) til Amanuensis Molbech, som man omtrent paa samme Tid (21. Apr. 1807) overdrog at redigere Bogstavet M, naar K var fuldført, (hvoraf han indleverede Slutningen den 11te Mai 1807) med Anmodning om at giennemgaae det allerede reviderede Manuskript af J, og meddele Commissionen sine Bemærkninger paa løse Blade; ligesom ogsaa at overtage Læsningen af en Correctur. Det maatte vel smigre denne Redacteur, at see sig paa en Maade optaget som udvortes Medlem af Ordbogens Revision, og saaledes paatog han sig ikke allene det ham tilbudne møisommelige, utaknemmelige og ringe lønnede Arbeide;[324]) men da Commissionen fandt det uovers kommeligt, at giennemgaae og ved Trykningen anvende det Badenske Manuskript, med alle dets Rettelser og Omskrivninger, formaaede man ham længere hen (20. Oct. 1807) til paa Ny at afskrive hele Manuskriptet, omtrent fra Midten af. Med disse forskiellige Arbeider var tillige forbundet en idelig forefaldende, tidsspildende Brevverling med Commissionen, angaaende indsendte Forslag til Forandringer, Rettelser og Tillæg, hvorom den ikke altid kunde blive enig med sin unge Medhielper,[325]) og hvorved undertiden de

---

[324]) Man vilde først kun tilstaae ham 1 Rdlr. for det efter hans Afskrift trykte Ark; (20. Oct. 1807) men han erholdt til Slutning, efter Selskabets Bevilgning, (13. Jul. 1808) 100 Rdlr., efterat hele Arbeidet var fuldført.

[325]) Et Par Exempler herpaa maa det tillades Forf. at anføre. Commissionen (og særdeles Justitsraad Kierulff), vilde have Ordet **indlysende** udelukt, som barbarisk og ganske overflødigt, af Ordbogen. M. angav Grunde for dets Optagelse, som han ansaae for fyldestgiørende; men Kierulff vilde ikke nøies dermed, og Ordet skulde enten reent forkastes, eller ledsages med en streng Kritik. Efter Formandens Anmodning meddeelte M. (12. Jan. 1808) en udførlig Deduction af dette Ords Begreb, Anvendelse og forekommende Brug. Dog bleb Ordet kun optaget med en forkastende Dom; og Kierulff bestyrkede, i en skriftlig Replik mod M. og Rec. i L. Efteretninger, som findes vedlagt Acterne, sin Fordømmelse bl. a. derved: at "Tullin, som giorde en stor Revolution i den

besynderligste Feiltagelser i Manuskriptet, som under Revisionen vare overseete, oplystes, og stundom efter megen Vidtløftighed bleve rettede.[326]) Det var under saadanne Omstændigheder ikke forunderligt,

danske Poesie, aldrig søgte sin Fortieneste i at giøre nye Ord," (?) og at Etatsraad **E. Falsen** aldrig har behøvet eller brugt Ordet **indlysende**; "men han havde ogsaa faaet sin Dannelse i Sprogets gyldne Tidsalder; og neppe har Nogen skrevet renere Dansk, end han." (?) Imidlertid blev Commissionen siden netop dadlet for Udeladelsen af hiint Ord (L. Efterr. 1810. S. 124) og ligeledes forbi der, ved de med præp. ind sammensatte Ord, slet ikke (i Ordb. S. 68) er bemærket noget om den væsentlige Forskiel i Sprogbrugen paa at tilføie Præpositionen foran Ordet (f. Ex. inddrive Skatter) eller at bruge den efter Verbum (at drive Qvæget ind); og heller ikke ved alle de med **ind** sammensatte Verber er bemærket, hvilke der kunne modtage begge Former, og med hvilken Forskiel i Betydningen. (jvf. L. Eftr. sammest. S. 121—23). Netop denne Mangel havde **M.** giort opmærksom paa, i følgende Skrivelse til Commissionen: "Da jeg, ved atter at giennemgaae og reenskrive de til præpos. "**ind** henhørende Bemærkelser, finder, at intet er meldt om denne Præpo-"sitions Brug i Sammensætning med en Mængde Verber, og jeg holder "for, at der ved Præpositionen selv i en kort Anmærkning burde giøres "nogen Rede for de Regler, man i at anføre disse Verber har fulgt, og "hvad der i Almindelighed om Brugen af slige sammensatte Verber, med "Præpositionen **foran** Verbet, lader sig bestemme: giver jeg mig derfor "den Ære herved at foreslaae, at vedlagte Anmærkning, som et Bidrag "hertil, maatte tilføies Præpositionen **ind** under lit. f. I det jeg tager "mig den Frihed at indsende dette Udkast, fragaaer jeg ikke dets Ufuldstæn-"dighed, og at mueligen eet og andet deri kan være at forandre. I den "Henseende maatte det tillades mig at erindre, at jeg et Sted i mine Be-"mærkninger til Manuskriptet af **I** (om jeg ikke feiler, ved Ordet Ind-"laan) har tilføiet, hvad jeg dengang fandt, burde lægges Mærke til i "Henseende til saadanne sammensatte Verber. Meget kan her være, som "det ikke just er nødvendigt, at omtale i Ordbogen. Men den Mangel "paa Fasthed og Bestemthed i (at forklare) disse Verbers Brug, som her-"sker i Arbeidet over Bogstavet **I**, finder ikke Sted i det danske Sprog, "saaledes som dette i Tale- og Skrivebrug er til. Denne er Ordbogskri-"verens øverste Rettesnor; men denne i sig selv simple Sandhed er sielden "i hiint Arbeide bleven fulgt eller overholdt." (3. Novbr. 1807). Man forkastede dog det af **M.** indgivne Forslag, og tilføiede kun en ufuldstændig, intet forklarende Bemærkning. (**ind**. f.)

326) Ogsaa herpaa maa, til Oplysning, et Exempel finde Plads. Man havde optaget efter Redacteurens Manuskript, et uforstaaeligt Ord: **Il**, en Lade,

at Arbeidet, uagtet den umiskiendelige, af Commissionen anvendte Flid og Arbeidsomhed, vedblev at skride meget langsomt frem; og denne Langsomhed lagde paa en Maade for Dagen, at A. Kalls Mening, hvorefter alle Materialier til et Bogstav burde samles og benyttes ved Redactionen af et Bogstav, inden man tænkte paa dets Revision og Trykning, i sig selv var en rigtig Fremgangsmaade (nemlig under Forudsætning af en god Redaction), og neppe vilde have forhalet Arbeidet mere; men lettet og forbedret det meget.

Fra 26de Januar 1807, da Revisionen af Møderne begyndte, indtil den 26de August, da Commissionen holdt det sidste Møde under Kiøbenhavns Beleiring, før Bombardementet, havde man bragt det til at faae 6 Ark af J trykte. Fra den 13de October fortsattes igien Arbeiderne paa den ovenfor beskrevne Maade, ligesom jævnligen eet og andet dansk Skrift (for det meste techniske og oeconomiske) gaves i forskiellige og meget ulige Hænder til Excerpering.[327]) Først den 27de Sept. 1808 kunde man ende Revisionen

---

horreum, som obsolet; uagtet M. under Giennemsynet havde anmærket det som besynderligt, og uden Tvivl urigtigt: samt forbeholdt sig dets nærmere Undersøgelse. Man sendte det til J. Raad S. Thorlacii etymologiske Betænkning, hvilken han gav med megen Lærdom i en Skrivelse til Commissionen (1. Jun. 1806), hvori han først antog Il (en Lade) at være en blødere, forkortet Udtale, i St. for lild eller llod, og dette at stamme fra det isl. Ilaat, et Giemmested, en Kiste e. d. ("som ganske svarer til det Gr. ἀποθηκη") eller Illuþ (Var. Illóþ) som forekommer i Vaulundar-Quida; hvilket saaledes vel kunde bruges om en Lade, o. s. v. I en anden, to Dage silbigere Skrivelse tilbagekaldte han denne Mening; og holdt nu for, at Il maatte være det almindelige danske Ord Iil, Hast, og det af Moth saaledes anførte gamle Ordsprog hos P. Lolle: Af *Il* fölger Vild, vorder han ei spild, kunde da forklares: "hvo der iler (for meget) med sin Gierning, giør den vild (ɔ: mangelagtig), om ikke ganske spildt." Arket med denne Artikel var allerede sat og i Correctur; heldigviis fik M. endnu den sidste Correctur at see, og opdagede nu i en af de ældste Udgaver af P. Lolle: at Stedet var en falsk Læsemaade, og at der stod: Afl (Avl) fölger Vild, (ɔ: Binding, Fordeel) vorder han (Avlen) ikke spild. Dette viser i det mindste saameget, at Lærdom i det Islandske og Latinske Sprog hielper ikke altid til at forklare det ældre Danske.

[327]) Iblandt dem, som i A. 1808 og 1809 benyttedes til dette Arbeide, var ogsaa vor siden berømte Sproggrandsker Rask, der, som nylig dimitteret

af Bogstavet J, og gik uopholdelig den 3die Oct. over til Bogstavet K; Trykningen af J var omtrent færdig ved Aarets Udgang, og den foreløbige Fortale til dette Bogstav dateredes d. 31te Dec. 1808. Nu var Spørgsmaalet at afgiøre, hvorledes Trykningsomkostningerne for dette Hefte, som med Papiret beløb sig til 454 Rdlr. d. Cour. (imedens der i Aarene 1804—1808 til Redacteurerne og for Excerperinger var udbetalt omtrent 2000 Rdlr.) da Selskabet, som tilforn er berettet, hidtil hverken havde bidraget noget til Ordbogens Trykning, (der bekostedes ved en frivillig Subskription af Hoffet og nogle Fornemme[328]) eller til Redactionsomkostninger. Der besluttedes (6. Jan. 1809), paa Grund af at hiin Understøttelse ikke mere kunde ventes, da de fleste Vedkommende vare døde, indtil videre at udbetale Omkostningerne for Trykningen af J af Selskabets Fond. Dertil var Selskabet vel ogsaa for det første saa meget mere sat i Stand, som Bidraget til Ordbogen af den Kongel. Particulaircasse fra 1. Jan. 1806 var forhøiet til 700 Rdlr. aarlig paa 10 Aar, hvorefter alt videre Bidrag til Ordbogen skulde ophøre. Dette gav en vis Udsigt til, at Selskabet i Fremtiden vilde komme til, allene at bære Ordbogens Omkostninger; men allerede i de nærmest paafølgende Aar forringedes dets Resourcer ved Pengevæsenets Forfald, og den sædvanlige, til Ordbogs-Udgifterne disponible Fond kunde ikke bære meget meer, end Redactionens Omkostninger. Under disse Omstændigheder havde det upaatvivlelig været rigtigst, allerede i 1808 forlods at giøre Udvei til at anskaffe Papir til Bogstavet K; men dette undlodes, og nu saae man med hvert Fierdingaar Papiret stige i Priis, ligesom Papirpengene dalede i deres Cours. Commissionen maatte derfor (10. Jun. 1810) foreslaae Selskabet, at udsætte, indtil heldigere Tider oprandt, Trykningen af K og L, hvis Revision, ligesom Redactionen af de følgende Bogstaver, man imidlertid vilde lade uafbrudt fremgaae; da

Student, i et Brev til Commissionen (Jan. 1808) og med Anbefalingsskrivelser af Nyerup og G. L. Baden, meldte sig om at erholde Arbeide ved Ordbogen. Han leverede Uddrag af H. Weigeres Reinike Fos, og af T. Rothes Bog om Nordens Statsforfatning, og "Søvæsensord af et Inventarium for Orlogsskibene."

[328]) Da jeg senere har forefundet det originale Subskriptionsdocument i denne Anledning, har jeg bestemt dets Aftrykning iblandt Bilagene.

den i Selskabets Casse henstaaende, for Ordbogen disponible Fond, paa den Tid kun udgiorde 1749 Rdlr. d. Cour., en Sum, der ikke engang til Trykningen af K vilde være tilstrækkelig. Hemved havde andet Aar derefter (22. Nov. 1811), da Commissionen atter giorde Forestilling til Selskabet angaaende Trykningen af K, var Overslaget paa Omkostninger til dette Bogstav (som dog beregnedes 20 Ark større, end det virkelig blev, 70 Ark, i Stedet for 50) 1400 Rdlr. for Trykningen og 3226 Rdlr. for Papir; i Alt 4626 Rdlr.; og da Ordbogens Fond den Tid kun var 2200 Rdlr., havde Selskabet maattet tilskyde 2426 Rdlr.; hvorfor det (d. 3. Apr. 1812) atter besluttedes, indtil videre at udsætte Trykningen og Indkiøb af Papir, og i sin Tid at nedsætte Oplagets Størrelse til 600 Exempl.

Da Bogstavet J var udkommet, og omsider efter 6 Aars Forløb atter viste en Frugt af Ordbogscommissionens Virksomhed, var denne for indskrænket i lexicalsk Omfang til at kunne blive synderlig bemærket af et større Publicum; men den undgik ikke, et Aars Tid derefter, at blive deelagtig i den skarpe Prøvelse, som en kritisk Sprogkiender underkastede Ordbogens a n d e n Deel, eller Elerts Redaction. (Jvf. S. 225.) Denne Recensent, (P. E. Müller) hvis Auctoritet og Dygtighed til dette Arbeide man ei var i Stand til at underkiende, indrømmede vel, at dette Bogstavs Bearbeidelse var bedre, end d e t f o r e g a a e n d e B i n d s; men lagde tillige for Dagen, at Bogstavet J dog deelte flere fra Forgængerne nedarvede Feil med de foregaaende Bogstaver; og, hvad man her især maatte finde paafaldende, at ogsaa de n a t u r h i s t o r i s k e Gienstandes Forklaringer, skiøndt disse overhovedet ere langt rigtigere og nøiagtigere end i de foregaaende Bind, havde endeel Ufuldkommenheder, som man her kunde have Grund til, mindre end tilforn at vente sig; ligesom at Udgiverne overhovedet ikke bestemt havde giort sig selv Rede for de Regler, hvorefter de naturhistoriske og techniske Artiklers Bearbeidelse med Consequents burde været giennemførte. Ligeledes dadles, at man ogsaa i dette Bogstav "havde villet giøre Ordbogen til et Polyglotlexikon og Etymologicum;" at der saare sielden var meddeelt nogen Kritik over endeel optagne mindre gode eller ganske ubrugelige Ord; at de mest ildedannede, ja endog reent udanske Ord, uden tilføiet Bemærkning, staae ved Siden af de øvrige; at ligeledes adskillige Ord ere optagne (f. Ex. J a h n for J e r n, J a a t for H i o r t, j a l k e for a l k e, m. fl.) hvilke kun skylde deres Oprindelse til Almuens U d t a l e; men at derimod paa enkelte Steder gode og

uforkastelige Ord (f. Ex. indblysende og indbynde) belægges med Dadel. Videre bemærkes det i denne Kritik, at man i endnu høiere Grad i dette Bogstav, end i de foregaaende, har lagt an paa en unyttig Vidtløftighed, deels ved at optage en urimelig Mængde af Sammensætninger med saadanne Substantiver, der blot, i Følge en Egenhed for vort Sprog (som det meer eller mindre deler med alle germaniske) udtrykke det adjectiviske Begreb, saasom af en Materie, hvoraf noget forfærdiges, (f. Ex. Jernalen, Jernbismer, Jerngaffel, Jernhængsel, o. s. v.) hvilke Sammensætninger derfor næsten i det Uendelige kunde forøges. En ikke mindre Vidtløftighed dadler Rec. ved det, der anføres om Verbernes Brug med Præpositioner og andre Partikler; og med endnu mere Grund den reent ukritiske Mangel paa nøiagtige Bestemmelser af Sprogbrugens Anvendelse i Stillingen af Præpositionen ind for ved og bag efter Verbet. (s. ovenf. S. 387.) Ligeledes dadles Optagelsen af en heel Mængde, med Præpositionerne **ind** og **i** sammensatte Ord, "der allene synes at have hiemme i Ordbogen, da intet dansk Øre vil vedkiende sig dem." Endelig bemærkes ogsaa Mangel paa logisk Præcision som en af de Ufuldkommenheder, der endnu jævnligen spores i dette Bogstav, saavel i den valgte Ordning af endeel Ords Bemærkelser, i disses urigtige Affondring og Formerelse, og i Mangel paa Grundbegrebets nøiagtige Udvikling. Som et stærkt Exempel paa den sidstnævnte Unøiagtighed anføres Redactionen af Præpositionen I, i Stedet for hvis ulogiske og tildeels meningsløse Opregnelse af denne Partikels Brug og Betydninger, Rec. har meddeelt en rigtigere og genetisk Udvikling af samme. — Naar Recensenten tilsidst sammenfatter Resultatet af sin Kritik i den Bemærkning, at skiøndt Udgiverne af Bogstavet I have overgaaet deres nærmeste Forgængere, "var det vel at ønske, at disse lærde Mænd vilde værdige dette Arbeide endnu større Opmærksomhed": da kan herved bemærkes, at denne Kritik, foruden at den, med al sin Skarphed, langt fra ikke i det Enkelte har kunnet rette enhver Mangel eller Feil, ogsaa har forbigaaet, eller ikke nok fremhævet en og anden Grundfeil i det saa at sige paa Ny optagne Arbeide og Planen for samme (saaledes f. Ex. en Mangel: den utilstrækkelige, uheldigt ledede Excerpering; en Overflødighed: de vilkaarligt og ufuldstændigt optagne Almuesudtryk). Men Rec. burde heller ikke have forbigaaet en almindelig Bemærkning, af Vigtighed for det hele Ordbogsarbeides

Charakteer og Skikkelse: at et Hoveduheld, der forfulgte Ordbogen og dens Revisions-Commission, var den jævnligen uheldige Skiebne, der hvilede over Redactionen; eller med andre Ord, Commissionens som oftest mindre heldige, eller reent uheldige Valg af Redacteurer. Denne Værkets Grundmangel faldt med byrdefuld Vægt tilbage paa Commissionen selv, og efterlod endnu dertil den mislønnende Virkning: at selv den omhyggeligste Flid aldrig fuldkomment kunde omdanne et slet redigeret Bogstav, eller borttage enhver af dets Feil. Fremtiden lagde det endnu mere for Dagen, hvor langt det var fra, at man havde viist den fornødne Strenghed i Antagelsen af Redacteurer; og hvorledes ikke allene Ophold og Langsomhed uden Grændse blev en uundgaaelig Følge heraf; men ogsaa en stærk Inconsequents og indvortes Uliighed imellem Bogstaverne, var en Virkning saavel af Redacteurernes forskiellige Evner, som af de Omvexlinger af Commissionens Medlemmer, der nødvendigen fulgte af hiin uendelige Seenhed i Revisionens Udførelse.

Imedens denne endnu sysselsatte Commissionen med Bogstavet J, havde man, som allerede er meldt, været betænkt paa Fuldførelsen af K, og flere Bogstavers Redaction. Det befandtes snart, at ogsaa det af Nyerup leverede Manuskript til Halvdelen af K, langt fra ikke var modent til Revision. Man begyndte, ligesom ved J, med at overdrage Amanuensis Molbech at giennemgaae denne Deel af Bogstavet, for at meddele Bemærkninger, indføre senere Tillæg m. m. Uagtet Redactionen af K indtil Ordet Ko var udført med større Indsigt og Sprogkyndighed, end Bogstavet J, var den dog i flere Henseender i Formen betydeligt afvigende fra den, som var vedtaget og i det Hele fulgt i de foregaaende Bogstaver. Nyerup havde i sin Stiil og Udtryksmaade endeel Egenheder, der ikke passede til lexicalske Ordforklaringer; og han havde i disse jævnligen anvendt en Korthed eller Knaphed, der ikke meddeelte det Fornødne; imedens han tillige som Lexikograph havde udeladt meget, som Commissionen ikke vilde have forbigaaet, og deriblandt ei allene en stor Deel naturhistoriske og techniske Ord, men ogsaa Benyttelsen af Sporons Værker og andre linguistiske Kilder for passende lexikographiske Sprogbemærkninger. Molbech samlede desuden efterhaanden af forskiellige Kilder en betydelig Mængde ældre og nyere, af Nyerup forbigaaede Ord. Dette havde til Følge, at Tillæg, Bemærkninger og Omarbeidelser af enkelte Artikler snart vexede i et saadant

Omfang, at Commissionen heller ikke fandt dette Manuskript, eller den største Deel deraf, naar det endnu skulde giennemgaae Revisionen, anvendeligt til Trykning. Skiøndt selv beskiæftiget med de ham overdragne Redactionsarbeider, lod Molbech sig overtale til ogsaa at paatage sig dette lidet taknemmelige Arbeide, og blev derved endnu mere end ellers fordybet i Lexikographien og afdraget fra andre videnskabelige Studier og Arbeider, hvortil deels hans Ansættelse ved det Kongelige Bibliothek, deels en tidlig Lyst til Historiens Dyrkning maatte lede ham. Commissionen modtog da efterhaanden det af ham først reviderede og supplerede, siden deels af ham selv, deels under hans Opsigt reenskrevne Manuskript af K til endelig Revision; men ogsaa denne gik, af flere Grunde, og deriblandt den, ved Viborgs ikke aftagende Lyst og Omsorg, bestandig fortsatte Samling af techniske, naturhistoriske og Almues-Udtryk, og ved de idelige Ophold i at søge endeel, f. Ex. naturhistoriske Ords Forklaring, som Mangel paa de for Commissionen fornødne Bøger medførte, ikke meget hurtigt for sig. Der behøvedes omtrent 240 Møder for at tilendebringe Revisionen af hele Bogstavet K, og først den 29de Marts 1814 kunde man begynde paa L; men dette Bogstav, hvis foreløbige Revision Molbech ikke vilde paatage sig, befandtes, i Følge af Redactionens Beskaffenhed, saa møisommeligt at redigere, og maatte som det i Protocollen bemærkes, i saa mange Artikler heelt omgiøres og tildeels afskrives, at endskiøndt det i Omfang ikke engang udgiorde ⅓ af K, medtog dets Revision, der først endtes d. 25de Mai 1819, over 5 Aar og omtrent 300 Møder. Imedens de i oeconomisk Henseende, baade før og efter Pengeforandringen 1813, i lang Tid meer og mere uheldige Omstændigheder for Selskabet og Commissionen, tvang denne, (efterat Muligheden af et endnu overkommeligt Papir-Indkiøb var forsømt) til at lade Ordbogens Trykning indtil videre henstaae: forsømtes dog intet Middel til at fremme og udvide Redactionsarbeiderne. Det var herved især, at man i denne Periode udmærkede sig; og man vilde have giort afgiørende Skridt til Ordbogens Fuldførelse, i Fald man havde været ligesaa heldig i Valget af de antagne Redacteurer, som i den Iver, man viste for at fremskynde baade Redaction og Revision af Ordbogen. De vigtigste Momenter af disse Arbeiders Fremgang indtil 1815 maae vi her endnu kortelig angive.

Foruden Bogstaverne K, L og M, som deels vare udarbeidede, deels under Redaction, havde man i August 1811, "da man mærkede, at Molbechs Arbeide gaaer for langsomt," overdraget Redactionen af Bogstavet O til Magister O. D. Bloch, Underbibliothekar ved Universitetet, "en bekiendt grundig Videnskabsmand og kyndig Philolog" (og man kunde have tilføiet: ligesaa beskeden, som lærd); men uheldigviis saae han sig ved sin svage Helbredstilstand nødsaget til (1812 Apr. 28). at frasige sig Arbeidet; hvorimod han, uden al Fordring paa Godtgiørelse, tilligemed de modtagne Collectanea, tilsendte Commissionen en stor Deel Bidrag af udarbeidede Artikler og egne Excerpter til dette Bogstav; saaledes at man maatte erkiende, hvormeget han ved sin Flid havde lettet Arbeidet for hans Eftermand. Hertil valgte Commissionen en theologisk Candidat Em. Nyboe, der fra Oct. 1811 havde været brugt til Excerpering. Man forlangte af ham (1813 Febr. 2) at han først, ligesom Molbech, maatte indlevere en Prøve af Bogstavet; denne fandt Commissionen (1813. Jun. 8). "at røbe saa stor Flid og Skiønsomhed, at dette Arbeide med Sikkerhed kunde overdrages ham." Den første af disse Egenskaber manglede Nyboe ikke. Allerede i August 1814 havde han Bogstavet færdigt. Man havde oprindeligen bevilget 8 Rdd. for det trykte Ark; ja hans eget Forslag var først kun 36 Rdlr. d. Cour., eller 6 Rbdlr.; men da man, efter denne af Commissionen særdeles yndede Redacteurs Ønske, som den altid fandtes villig til at opfylde, hyppigen tilstod ham Forskud paa Honoraret, og ved Arbeidets Slutning endnu bevilgede ham en Gratification, erholdt han i det Hele for et Bogstav, hvis Redaction betydeligt var lettet ham, en Betaling af 4014 Rd. D. C.; en Sum, der endog reduceret til 669 Rbdlr. R. B. vak forholdsviis betydelig, og oversteg hvad der efter det trykte Bogstavs Størrelse kunde tilkomme ham.[329]) — Redactionen af Bogstavet R var (1811 i Mai

[329]) Dette anføres her som Exempel paa, at Commissionen, paa den Tid da Pengemangelen var størst, hverken var forsigtig eller nøiagtig og consequent i sine Udgiftsberegninger, og i Tilstaaelsen af Forskud til Redacteurerne. Bogstavet O beregnede man i Manuskriptet til 50 Ark; det trykte Arbeide udgiorde kun 37. Nyboe erholdt saaledes ikke allene 3 Gange saameget, som der efter det oprindelige Forslag (6 Rbdlr. for Arket) skulde være udbetalt ham; men selv naar der, som kunde være

Maaned) bleven overdraget Etatsr. J. Mandix, Commiteret i Rentekammeret. Et andet literairt Arbeide hindrede ham i nogen Tid fra at fremme dette; men da han først havde begyndt, udarbeidede han Bogstavet med megen Hurtighed, og afleverede det færdigt d. 14de Jun. 1814. Da Honoraret herfor skulde bestemmes, havde man først betænkt at betale denne Redacteur, som var Etatsraad, 15 Rbdlr. Sølvværdi; men da det bemærkedes, "at Udbetalingen af denne Sum vilde sprænge Cassen," besluttedes det, "at byde ham 15 Rbdlr. N. V." i to Terminer, med Undskyldninger, paa Grund af Cassens Tilstand, "da man skiønnede, at den tilbudne Sum ikke svarede til Arbeidets Værd." (?)

Langsommere gik det med Bogstaverne N og P. Det første havde man i den uheldige Vinter $18^{13}/_{14}$ formaaet Rector L. Heiberg i Odense til at redigere (Viborg medtog Materialierne til Fyen, da han i Febr. 1814 reiste til Holsteen for at standse Qvægsygen); men da man efter flere Aars Forløb ikke havde faaet andet fra Heiberg, end Løfter, fandt Commissionen det raadeligt, (3. Febr. 1818) at anmode ham om at meddele sin endelige Erklæring om Arbeidets Fuldførelse. Denne lovede han da til Slutningen af 1819, men døde i Foraaret s. A., da det fandtes, at han kun havde efterladt 21 Quartblade udarbeidet Manuskript. Commissionen maatte da see sig om en anden Arbeider, og begiere de oversendte Papirer tilbage; og den altid færdige Nyboe paatog sig strax, (12. Sept. 1820) ogsaa at redigere dette Bogstav, foruden at han havde

rimeligt, var bevilget ham 15 Rbdlr. for Arket, erholdt han 114 Rbdlr. N. V. meer end der tilkom ham; og man tilstod ham desuden endog 24 Rbdlr. i Godtgiørelse for Papir til Manuskriptet. — Redacteuren af Bogstavet M tildeelte man vel (31. Marts 1812), efterat han havde indsendt det hele, fuldførte Manuskript til M, adskillig Berømmelse i et Brev fra Commissionen; men den var derimod langt strengere i sine oeconomiske Grundsætninger imod ham, end imod andre Redacteurer. Saaledes vilde den ikke bevilge ham de (5. Nov. 1811) begierede 25 Rdlr. d. Cour., i Stedet for 15, for Redactionen af M; og han erholdt for dette Bogstav (32 trykte Ark) i det Hele kun 200 Rdlr. d. Cour. i Marts 1812 paa en Tid, da disse (efter daværende Cours) neppe havde 26 Sølvspeciers Værdi, og senere hen (Jun. 1814) 200 Rbdlr. N. V. (omtrent = 80 Rbd. r. Sølv) eller i Alt 250 Rbdlr. for hele Bogstavet, ɔ: omtr. 8 Rbd. for hvert Ark, i Stedet for at Nyboe for O erholdt 18 Rbdlr. for Arket.

paataget sig Redactionen af det vidtløftige Bogstav S. Dette sidste blev ham allerede overdraget 29. Novbr. 1814, eller saasnart han var færdig med O; og neppe vare et Par Maaneder forløbne (7. Febr. 1815) før der indkom en Skrivelse fra ham, hvoraf erfaredes: "at han arbeider flittigen, og begierer et Forskud af 100 Rbdlr.", som strax bevilgedes. Bogstavets Størrelse gav Redacteuren Leilighed nok til ofte at gientage denne Fremgangsmaade, og da Prof. J. Møller, der havde undersøgt det indleverede første Hefte af S, havde fundet samme "meget vel udarbeidet", vedblev Nyboe at arbeide med en Hurtighed, der endnu mere maatte have forbauset og tilfredsstillet Commissionen, hvis Arbeidets Beskaffenhed virkelig havde svaret til dets Udstrækning. Saaledes havde han allerede inden Udgangen af 1815 indleveret 195 skrevne Ark, indtil Ordet Sidehul, hvilke man beregnede til 39 trykte (de udgiøre i Ordbogen 26 Ark) og derfor modtaget 580 Rbdlr. i Forskud: følgelig et Honorar for 13 Ark (195 Rbdlr.), som det siden viste sig, ikke tilkom ham.[330] Den Iilfærdighed, hvormed Nyboe sammenskrev sine Bidrag til Ordbogen, synes især at have tilvundet ham Commissionens Bifald, paa en Tid, da den tænkte saa alvorligt og arbeidede saa ivrigt paa Ordbogens Fuldførelse; hvorimod Redacteuren af K, M og P, skiøndt han personligen stod i et meget

[330]) Paa denne Maade havde Pastor Nyboe, indtil 24. Jul. 1826 modtaget i Forskud, paa det indleverede Manuskript, 1434 Rbdlr. (indtil Ordet Slutningsmaade.) Dette Manuskript udgiør i det trykte Bogstav S omtr. 65 Ark, hvorfor Honoraret (til 15 Rbdlr. Arket overhovedet, skiøndt man fra 1820 kun vilde beregne ham 12 Rbd. Sølv) vilde have udgiort 975 Rbd. Saaledes havde Commissionen, ved denne Forudbetaling, efter en Beregning, der var giort uden Kundskab til Arbeidets Beskaffenhed, ladet Redacteuren, allene for bemeldte 65 Ark, tilflyde 459 Rbdlr. over det ham tilstaaede Honorar. Det allersidste Manuskript til S indsendte han først 1835 (efter 1820 arbeidede han med langt mindre Hurtighed, end i de første Aar; men Arbeidet blev derfor ikke bedre); og den hele Sum, som han til den Tid havde faaet udbetalt for Bogstavet S, beløb sig til 2174 Rbdlr. Man har dog langt mindre Grund til at beklage de paa den Maade spildte Penge, end den Omstændighed, at den uheldige Redaction af dette Bogstav er en Hovedgrund til, at Commissionen, der maa cassere og omgiøre den allerstørste Deel af Manuskriptet, i en Tid af 14 Aar (1828—1842) endnu er meget langt fra Enden paa sit utaknemmelige Revisionsarbeide; og at saaledes intet af Ordbogen er kommet for Lyset siden 1829.

gunstigt Forhold til Commissionens Medlemmer, og skiøndt den selv oftere maatte erkiende, hvormeget disse Bogstaver i deres Redaction havde forud for flere andre, dog ikke kunde rose sig af at vinde den Tilfredshed og Liberalitet, hvormed man i en Række Aar vedblev at begunstige en ukritisk, uphilosophisk og lidet samvittighedsfuld Redacteur. Allerede i A. 1811 havde man yttret sin Utilfredshed med "at Molbechs Arbeider gaae for langsomt;"[331]) skiøndt Commissionen aldrig kom i det Tilfælde, at den maatte vente paa noget Bidrag, han havde paataget sig at levere, over Tiden, da det behøvedes; og endskiøndt baade M og P befandtes at være saaledes redigerede, at et Medlem af Commissionen (P E. Müller) paatog sig, allene og hiemme hos sig at udføre Revisionen af det sidstnævnte Bogstav og en stor Deel af M, eftersom man fandt det unødvendigt, samlede at giennemgaae dem i Commissionens Møder; hvorimod saavel Revisionen af O (ved Nyboe), som af R (ved Mandix) for ethvert af disse Bogstaver medtog 4—5 Aar i Commissionens talrige Møder. — Her kan endnu nævnes, at det vel allerede var i Mai 1814 at Molbech paatog sig Udarbeidelsen af P, og at han først afleverede det ganske færdigt 21. Jun. 1824; men da han til dette Bogstav, hvis Redaction Commissionen forgieves tilbød et Par andre Videnskabsmænd, slet ingen Materialier og Excerpter modtog, saa lidt som det sædvanlige Udkast eller For-Arbeide: maatte han anvende megen Tid i flere Aar paa at samle Ord, og bringe et Grundlag til Bogstavet i Stand, inden han kunde begynde paa den egentlige Redaction, som vel ogsaa desuden jævnligen blev tilsidesat for andre literaire Arbeider; men uden at enten Revisionen eller Trykningen, saalænge andre Bogstaver vare i Arbeide, derved kunde lide noget Ophold.

Foruden Bogstavet N, hvis Skiebne ovenfor omtaltes, vare endnu Bogstaverne Q, T, U og V tilbage at redigere. De hertil hørende Foranstaltninger tilhøre vel egentlig den 4de Periode af Selskabets Historie; men det vil, for at lette Oversigten af hele Arbeidet, ikke være upassende, kortelig at nævne, hvem disse Bogstavers

[331]) Denne Anke fremsattes endog offentligt i Secretairens Bekiendtgiørelse om Selskabets Forhandlinger 1810—11, S. 27; hvorimod man i disse Bekiendtgiørelser aldrig giorde Rede for, af hvor forskiellig Beskaffenhed de redigerede Bogstaver befandtes at være.

Redaction tilfaldt. — V var det første af bemeldte Bogstaver, der sattes i Arbeide, i det man henvendte sig til Etatsraad Mandix (inden man endnu havde underkastet R Revisionens afgiørende Prøve) om at udarbeide det førstnævnte Bogstav, hvilket han paatog sig (1816, 22. Febr.), imod at erholde et Honorar, "som for literaire Arbeider af lignende Art tilstodes af Forlæggere paa den Tid, da Manuskriptet til V blev afgivet som færdigt og af Commissionen antaget." [332]) Det lidet betydelige Bogstav Q havde man i Nov. 1823 overdraget den sprog- og naturkyndige Dr. J. H. Bredsdorff (siden Lector ved Sorøe Academie), der uopfordret havde meddeelt Commissionen nyttige Bidrag til Bogstavet L. Ham tilstod man 8 Rbdlr. for det trykte Ark, og han indleverede Manuskriptet, som beregnedes til 8 Ark, i Septbr. 1824. Da man fandt sig tilfreds med dette, blev Redactionen af det temmelig vidtløftige T (som Werlauff ikke havde kunnet udføre) d. 28de Febr. 1825 overdraget Dr. Bredsdorff, der ikke kunde fuldføre samme før i A. 1835. U vilde man først lade redigere, naar Manuskriptet til alle øvrige Bogstaver var færdigt, og havde dertil udseet Professor J. Smidth paa Falster, som kun har leveret et Hefte deraf; men desuden adskillige nyttige Bidrag og Ordsamlinger til Commissionens Brug (bl. a. en betydelig Samling af kritiske Bemærkninger og Tillæg til de tidligere Hefter af Bogstavet S, hvis Manuskript Commissionen

---

[332]) 1817, d. 13de Jan. tilstilledes Et. Raad Mandix fra Commissionen Bogstavet V af Moths og Rostgaards Ordbøger, Schiellerups Udkast til dette Bogstav, samt alle øvrige Excerpter og Ordsamlinger til samme. D. 18de April 1821 indsendte Mandix dette af ham redigerede Bogstav, tilligemed samtlige Materialier; og efterat Bogstavets Størrelse af Bogtrykkeren var beregnet til omtr. 20 Ark, besluttedes (8. Mai 1821) at tilstaae derfor et Honorar af 300 Rbdlr. Manuskriptet henligger endnu i Archivet; men ved en senere Undersøgelse af Commissionen (1839) er det befundet reent ubrugeligt; da Ordforklaringer deels mangle, deels ere ufuldstændige og utilstrækkelige; mange Forfattere og Skriftsteder kun ere nævnede, men ikke udførte; og det Hele mere synes at være et til Redacteurens egen Brug nedskrevet Udkast, end en Redaction af Bogstavet. Dette er en næsten ubegribelig Omstændighed, da Redacteuren som Forfatter var hæderligt bekiendt og fortient ved flere med stor Flid og Omhu udarbeidede Skrifter; og da der om Beskaffenheden af Bogstavet R intet findes bemærket under de fire Aar, som dets Revision medtog.

efterhaanden tilsendte ham). En Redaction af de faa Ord i Bogstaverne X, Y og Z er ogsaa bleven indleveret af Prof. Smidth.

Saaledes var Tilstanden af det vidtløftige, uoverkommelige, og man kan sige sørgeligt-langvarige Foretagende omtrent i Aarene 1815—16, eller ved Overgangen til Selskabets fierde og nyeste Periode. Characteren af dets Bestyrelse og af Arbeiderne til dets Fortsættelse vil nogenlunde klart fremgaae af den foregaaende sammentrængte, i ethvert Træk paa endnu bevarede Documenter grundede Beretning. Den udviser i et Tidsrum af 10-12 Aar en vedholdende ivrig Arbeidsomhed og Bestræbelse fra Commissionens Side, for at paaskynde og fremme Ordbogens Udarbeidelse, som heller ikke var frugtløs, men virkelig tilendebragte Redactionen af den største Deel af den i 1804 endnu tilbagestaaende Masse af Ordbogens Stof, i et vist nok til meer end en Trediedeel udvidet og forstørret Omfang, ved Tillæg af nye Ordsamlinger og Excerpter af forbigaaede danske Skriftkilder. Men det ligger tillige tydeligt for Dagen, at man hverken overhovedet giorde det rigtige Valg af disse Sprogkilder til Ordbogens Berigelse, eller i de fleste Tilfælde ved duelige Arbeidere gik til Bunds ved Excerperingen; og, hvad der var endnu mere uheldigt, man brugte ikke den fornødne Strenghed i Valget af Redacteurerne, eller forvissede sig i Tide om deres Duelighed ved streng og kritisk Undersøgelse af indleverede Prøve-Arbeider; hvilket havde den i lignende Tilfælde ikke usædvanlige Følge, at naar en Redacteur først engang var antagen, skyede man det ubehagelige, baade for ham selv og for Commissionen, i at lade ham ophøre med Arbeidet, som det heller ikke altid var nogen let Sag, at faae bragt i en dueligere Haand. Hertil kommer endnu, hvad der vel i sig selv var det mindre Uheld, men i Publicums Øine ikke tog sig godt ud, at man ved de forhen udviklede Omstændigheder, den almindelige Pengenød og Misforhold imellem Ordbogsværkets Resourcer og Priserne paa Papir og Trykning, blev hindret fra, i denne hele Periode at lade meer end et eneste Bogstav (J) udgaae fra Pressen; endskiøndt det dog, netop i Periodens Slutning, ved den anseelige og for Vedkommendes Patriotisme hædrende Understøttelse af det Classenske Fideicommiss, blev muligt, med Aaret 1816 at lade Trykningen af det næstfølgende Bogstav (K), i et fra 800 til 500 Exempl. nedsat Oplag, tage sin Begyndelse. Det er allerede ovenfor bemærket, at baade Selskabet overhovedet, og Ordbogsarbeidernes

i Særdeleshed, i Aarene 1808—14 ved flere Leiligheder maatte lide føleligt Afstræk i deres oeconomiske Tilstand og Pengemidler, ved Papirpengenes synkende Værd. Den Indflydelse, dette havde paa Udgivelsen af Selskabets Skrifter (jvf. S. 427) strakte sig ogsaa til Ordbogens Trykning. Af de til dette Værk anviste Midler, nemlig 700 Rbdlr. aarlig af den Kgl. Particulaircasse, og 100 Rbdlrs. Tilskud af Selskabet (fra 1806) kunde man til Nød udrede, hvad Redactionen og Excerperingen udfordrede (og dette endog kun, forbi man undertiden betalte begge Dele yderlig knapt, og uden Hensyn til Pengenes forringede Værd); men at giøre Udvei til Trykningsomkostninger, var i hine Aar ikke at tænke paa. Pengeforandringen 1813 forbedrede efterhaanden baade Selskabets Finantser og Ordbogens Fonds, hvorover paa den Tid og endnu endeel Aar senere (indtil 1821) førtes særskilt Regnskab i Selskabets Casse; men at udrede 256 Specier for 8 Baller hollandsk Papir til Bogstavet K, og desuden betale 120 Rdlr D. C. (med andre Ord 20 Rbdlr.) for hvert Ark at trykke, oversteg endnu i Begyndelsen af 1815 hele Ordbogscassens Kræfter. Det var fornemmelig Formandens (Viborgs) Indflydelse hos Geh. Conf. Raad Classen, der bevirkede, at Fideicommisset (9. Mai 1815) skienkede en Sum af 2000 Rbdlr. Sedler til Ordbogens Trykning. Man kiøbte nu i Septbr. s. A. det omtalte Papir, som betaltes i to Terminer; og Ordbogens Finantser forbedredes hastigen ved Udbetalingen af dens Indtægter i Sølv, saaledes at den 1816, 11. Jun., efterat Papiret var betalt, endnu havde et Overskud af 2338 Rbd. Sedlr. Da Udbetalingen af de til Ordbogens Redaction henlagte 700 Rbdlr. af den Kgl. Particulaircasse var ophørt med 1815, og man fandt, at Ordbogsarbeiderne allerede havde medtaget en al Beregning overstigende Bekostning, skiøndt saare lidt var tilflydt af Selskabets Casse: tog dette den Beslutning (6. Jun. 1821), at Selskabets og Ordbogens Mellemværende ved Udgangen af 1820 skulde udslettes, og den hidtil førte særskilte Regning ophøre; men at der af Selskabets Casse, fra 1ste Jan. 1821, i Alt skulde udredes 500 Rbdlr. Sedler aarligen til Ordbogen, saalænge Arbeidet og Udgivelsen vedvarer (hvilken aarlige Indtægt dog altsaa ikkun for saavidt som Ordbogen tilgode, som Pengene i Aarets Løb forbrugtes). Man seer da ogsaa, at den i Begyndelsen var utilstrækkelig; og Selskabet bevilgede 24. Marts 1823 en extraordinair Understøttelse

af 600 Rbdlr. til Ordbogen, hvilket, saavidt vides, er blevet den eneste af den Art.

Med Hensyn til den fra 1777 bevilgede Understøttelse af 500 Rdlr. aarlig til Ordbogsarbeidet af den Kgl. Particulair-Casse, begik Selskabet, eller rettere Ordbogs-Commissionen en betydelig Feil, som egentlig forvoldte, at denne Understøttelse kom til at ophøre allerede for 27 Aar siden, skiøndt Arbeidet endnu vedvarer; saaledes at Selskabets Casse, eller Ordbogsfonden paa den Maade, og under den ikke urimelige Forudsætning, at den engang bevilgede Kgl. Understøttelse af 500 Rdlr. aarlig ellers havde vedvaret, har lidt et Tab af 13,500 Rdlr. I Anledning af den nye Indretning af Ordbogens Redaction, hvilken man vedtog at betale, ikke som hidtil ved aarlig Løn, men ved et bestemt Honorar, havde man giort alt for gunstige og alt for ugrundede Beregninger over den Tid, Arbeidets Fuldførelse endnu vilde medtage. Commissionen antog derhos, at den hidtilværende Indtægt af ovenmeldte 500 Rdlr., uagtet Selskabet endnu bevilgede en Understøttelse til Ordbogen af 100 Rdlr. aarligen (1806, 26. Marts), ikke vilde være tilstrækkelig til at udrede de ved flere Redacteurers Antagelse m. m. forøgede Bekostninger. Selskabet indgik derfor med en Forestilling til Finants-Collegiet, (under hvis Afgiørelse Sagen dog ikke kunde ligge) og efterat have givet en Oversigt af den formeentlige Fordeel og Besparelse, som af den nye Indretning kunde ventes for den Kgl. Casse, androg man paa: at Selskabet forskudsviis, eller paa 10 Aar, maatte bevilges at erholde en med 200 Rdlr. aarligen forøget Understøttelse, i Stedet for de 200 Rdlr., som Kongen havde bevilget hvergang et Bogstav var fuldført, foruden den sædvanlige aarlige Sum af 500 Rbdlr. Herpaa fulgte nu ogsaa, efterat Particulairkammeret havde ladet sig (25. Jul. 1806) tydeligere oplyse om Sagens Forhold, det neppe ventede Svar til Selskabet (5. Sept. 1806): "At "Hs. Kgl. Hoiheb Kronprindsen naadigst har befalet, at der fra "1. Jan. 1806 betales i 10 Aar af Particulaircassen 700 Rdlr. "aarlig til Ordbogens Udgivelse; hvorimod efter disse ti Aars "Forløb alt videre Bidrag til Ordbogen ophører."

I Henseende til Ordbogscommissionens Organisation, Forretningsgang og Medlemmernes Omskiftning, maa bemærkes, at den, som hidtil, naar Afgang af Medlemmer udkrævede det, suppleredes ved Valg af Selskabet. I Begyndelsen af tredie Periode, havde

den endnu sine fire ældre Medlemmer, (jvf. S. 368) og forøgedes ved Schow, Rafn og Kierulff. Af de ældre Medlemmer havde S. Thorlacius ophørt at tage Deel i Commissionens Møder, men tilbudet sin Tieneste i etymologiske, eller andre Oplysninger, hvorom man vilde henvende sig til ham. Thorkelin og A. Kall mødte endnu af og til i Samlingerne indtil A. 1807 og 1808 (Kall sidste Gang 27. Oct. 1807; Thorkelin den sidste Gang 11. Sept. 1808). Viborg, som var den, der med saa stor Iver, Umage og Tidsanvendelse havde bragt Ordbogsarbeiderne i Gang, og organiseret Commissionens Virksomhed, vedblev ogsaa, som Formand, omtrent i 6 Aar (fra Begynd. af 1804 til Slutn. af 1810) regelmæssigt at deeltage i Møderne, hvor han for det meste selv førte Protocollen, og kun nu og da Kierulff, i Viborgs Fraværelse paa Reiser e. d. Men mod Enden af A. 1810 (11. Decbr.) ophørte han pludseligt hermed, uden at Grunden dertil kan udfindes. Man finder i lang Tid aldeles ikke hans Navn underskrevet i Protocollen; og efter flere Aar, at han kun nu og da en enkelt Gang har mødt i Commissionen, hvis Arbeider han dog ogsaa fraværende vedblev som Formand at lede og understøtte, deels ved at opsætte Commissionens Breve, og lade dem afskrive; deels ved at tilveiebringe Excerpister og Excerpter, indhente paa mangfoldige Steder Underretninger og Oplysninger om naturhistoriske og techniske Ord, føre Regnskabet for Ordbogen, giøre Udkast til de aarlige Beretninger til Selskabet, og holde Breve og Papirer i Orden, m. m. Imidlertid medførte hans Fraværelse det underlige Forhold, at Commissionen for det meste maatte i Protocollen handle med ham, som med en Fremmed, anmode ham om Oplysninger, om at opsætte Breve, og giøre Aftale med Arbeiderne, underhandle med Bogtrykkere, o. s. v. Dette har undertiden givet Anledning til naive og besynderlige Protocolleringer; [332])

[332]) For Ex. 1811. 23. Dec. "Commissionen ønskede, saa snart mueligt et Fodtæppe anskaffet, for ei under Arbeidet om Vinteren at forkøles." 1812. 8. Dec. "Commissionen ønskede et Rullegardin, eller Skiermbræt, i Vinduet nærmest Skabet, hvorved man om Vinteren kunde betrygges for Trækvind." Den 15de Dec. "Just. R. Viborg bemærkede i Henseende til Rullegardiner, at de i disse Tider ere saa kostbare; men han har havt den Godhed at skaffe to Jalousier tillaans fra Veterinairskolen."

hvilket Arbeide, efter Viborg, B. Thorlacius (der 1810, 12. Jun. indtraadte i Commissionen) i en heel Række Aar (1810—1824) udførte med megen Nøiagtighed og Fuldstændighed. I Aarene 1810 og endeel af 1811 var det Thorlacius og Schow, der allene besørgede Revisionen. Den 5te Jul. 1811 valgte Selskabet, efter Commissionens Forslag Prof. P. E. Müller, der selv saa skarpt havde kriticeret den tidligere Deel af Ordbogen, til Medlem af samme; og denne udmærkede Lærde vedblev, fra denne Dag lige indtil den sidste Sommer, han levede (17. Jun. 1804), i 23 Aar med uafbrudt Iver og Arbeidsomhed at medvirke til Revisionen og andre Ordbogssysler. 1814, 25. Oct. udtraadte Just. R. Schow af Commissionen, hvis Medlem han i 10 Aar havde været; hvorefter Etatsr. Prof. J. Wolff valgtes til Medlem, ligesom ogsaa Just. Raad Engelstoft og Prof. Degen, der begge indtraadte fra 1ste Jan 1815. Commissionen havde taget den, af Selskabet bifaldte Beslutning, at ville fra dette Aars Begyndelse, for at paaskynde Revisionsarbeidet, dele sig i to Sectioner; hvilket saaledes udførtes, at den ene Afdeling (Wolff, Thorlacius og J. Møller) foretog Revisionen af L; den anden Afdeling derimod (P. E. Müller, Engelstoft og Degen) overtoge Bogstavet M (fra 15. Marts 1815). Begge Afdelinger samledes een Gang om Ugen i Commissionens eget Locale i Palaiet ved Frederiksholms Canal, (som 1810 var blevet den indrømmet) [334]) og Viborg vedblev endnu nogle Aar, uden mere at deeltage i Møderne, som Formand at besørge oeconomiske Anliggender og Correspondents, og at meddele enkelte Oplysninger og Bemærkninger. [335])

[334]) Den havde indtil den Tid, med stor Uleilighed for hvergang at udflytte og bevare Bøger og Papirer, maattet holde sine Møder i Widensk. Selskabs Værelser. Viborg udvirkede ved Overhofmarskal Hauch, at Commissionen, til dens Møder og til Bevaring af dens Archiv og Apparater, erholdt et Værelse indrømmet paa det ovennævnte Palais, hvor den første Gang samledes den 3die April 1810. Men da dette Værelse oprindelig havde været overladt Theatret til en Syngeskole, betingede Overhofmarskallen: at Commissionen i fornødent Tilfælde maatte indrømme Værelset til saadant Brug, enten daglig, eller saa ofte det behøvedes, og da selv drage Omsorg for dens Sagers Bevaring. Senere erholdt Commissionen et andet Værelse i Palaiets Mezzanin-Etage, hvilket den siden har havt til Afbenyttelse, og til Giemmested for Ordbogens Oplag.

[335]) Hans aftagende Helbredstilstand svækkedes betydeligt ved et farligt apoplectisk Anfald 1820; men Commissionen fandt det passende, for hans

Den begyndte fordoblede Virksomhed af Commissionens to Afdelinger varede dog ikke længe; da baade Degen og Engelstoft udmeldte sig 1818. Commissionens Medlemmer vare vel (fra 12. April 1814) forøgede med Professor J. Møller, der viste megen Flid og Arbeidsomhed for at fremme Redactionen; men man fandt dog at Antallet ikke var stort nok til to samtidigt arbeidende Afdelinger, hvis Virken paa denne Maade desuden var ikke uden adskillig Hinder.

Ordbogscommissionens Historie i denne Periode kunne vi ikke forlade, uden tilsidst at berøre en Sag, ikke uden Vigtighed, hvori den opfordredes til Raad og Medvirkning. Den Kongel. Commission for Universitetet og de lærde Skoler havde under 23. Febr. 1805 henvendt sig til Vidensk. Selskab, for at udbede sig dets Raad og Veiledning: "hvorledes en, paa faste og af Sprogets Natur hentede Grundregler bygget Bestemmelse for Retskrivning i Modersmaalet kunde fremmes;" og Selskabet henviste denne Sag til Ordbogscommissionen, der besluttede at overdrage Just. Raad Schow, først at drøfte Sagen og at opsætte et foreløbigt Udkast til Svaret. Dette circulerede derpaa, og blev forsynet med skriftlige Bemærkninger af Kall, S. Thorlacius, Viborg og Rafn; og efterat disse i et Møde af Ordbogs-Commissionen vare forhandlede, afgik Svaret den 28de April 1805. I Udkastet til denne Betænkning fremsættes som Grundregel for Ordenes Retskrivning et "bestandigt Hensyn til deres Oprindelse;" men, hvor denne er uvis, maa man følge Skrivemaaden hos de Skribenter, der have fulgt "det mest faste og grundige System." Som saadanne nævnes fortrinligen den ældre Sneedorff og Schytte, [336]) samt disses Efterfølgere Guldberg og Ove Malling. Sporon og Abrahamson anbefales som grundige danske Sprogkiendere (hvorimod, hvad den sidste angik, saavel Kall, som Kierulff, giorde nogen Indvending); og udtrykkeligen dadles T. Rothe (Schows Svoger). Viborg, som bl. a.

øvrige Levetid, at betragte ham som Medlem og Formand. Først efter Viborgs Død valgte Commissionen (4. Nov. 1822) Et. R. Thorlacius til Formand; og Selskabet bifaldt dette Valg.

[336]) Sammenstillingen af disse to, af Sproget meget fortiente Forfattere, er her for saa vidt ikke nøiagtig, som baade Sprogform, Stiil og Orthographie hos Schytte er mere correct, udviklet og consequent, end hos Sneedorff.

meddeelte en temmelig lang Liste paa Ord hos O. Malling, hvis Skrivemaade ingenlunde er at anbefale, meente tillige med Grund, at **Kongslev** ligesaa vel kunde berømmes, som **Sneedorff**, og at heller ikke **Lütken** burde forbigaaes. Mere besynderligt var det dog, at man ikke i Særdeleshed nævnede **Langebek** som en Forfatter, der havde stor Indflydelse paa at danne og befæste den danske Skrivebrug i anden Halvdeel af det 18de Aarhundrede; at man ikke omtalte hvad dertil ogsaa paa samme Tid virkedes ved Selskabet for de skiønne Videnskaber; eller hvorledes man dog endnu hos gode og udmærkede Forfattere ved Slutningen af det 18de Aarhundrede (f. Ex. **Bastholm**, **Rahbek**, **Baggesen**, o. a.) finder overhovedet en meget fastere og bedre Retskrivning, end man skulde formode efter de Klager over Vaklen, Usikkerhed, Vilkaarlighed, Selvraadighed og andre Mangler i Orthographien, som Betænkningens Forfatter klager over allerede 1805.

De øvrige almindelige Grundsætninger, som man i Commissionens Betænkning udviklede og ved en stor Deel enkelte Tilfælde søgte at stadfæste og oplyse, ligesom man overhovedet i saadanne beraabte sig paa den i Ordbogen fulgte Skrivemaade, vare især: at overflødige Bogstaver, hvor de hverken have deres Udspring fra Etymologien, eller betegne Udtalen, overhovedet bør undgaaes; at den i det daglige Liv herskende Udtale bør raadspørges i Tilfælde, hvor den nyere Skrivemaade vakler, og at den især bør afgiøre saadanne Tilfælde, naar den understøttes ved ældre Skrivebrug; at fremmede Ord bør skrives saa nær som mueligt efter Orthographien i det Sprog og for den Nation, hvorfra de tages; og at man i saadanne Tilfælde, hvor Tydelighed og Forstaaelighed fremmes ved en gammel og hævdet Skrivebrug, f. Ex. i Anvendelsen af store Begyndelsesbogstaver ved Substantiverne, i Vocalens Fordobling i visse Tilfælde, m. m. bør følge den vedtagne Brug, af den simple Grund, at man, ved at forlade den, giør Læsning og hurtig Forstaaelighed af det Læste vanskeligere, i Stedet for at Retskrivning netop skal gaae ud paa at fremme dette Øiemed. I øvrigt gik Betænkningen og dens Forfatter endnu ind paa en heel Deel specielle Gienstande, der mere vedkomme grammaticalske Forhold, end den egentlige Retskrivning, og hvor man langt fra allevegne kan være enig med ham; f. Ex. i den Sprogregel, han vil have foreskrevet: at den anden Conjugations Imperfectum bør,

"undtagen i Nødstilfælde" (!) skrives med d i Stedet for t: tænkde, hørde, fulgde; hvor han ganske urigtigen beraaber sig paa Udtalen. A. Kall bemærkede ogsaa det feilagtige i denne Paastand (heller ikke Ordbogens Brug har hiemlet en saa ubegrundet Skrivemaade og bløddagtig Udtale); ligesom denne Lærde hist og her har tilføiet Udkastet flere træffende og rigtige Bemærkninger.

I Commissionens Svar, saaledes som det endeligen redigeredes, blev endeel forandret, efter de øvrige Medlemmers kritiske Bemærkninger; men i flere Tilfælde ogsaa Schows ("et enkelt Medlems") Mening anført. I at forkaste Brugen af Jod var hele Commissionen enig; og J. K. Thorlacius var især den, som med philologisk Lærdom, og ved at støtte sig paa græsk og latinsk Sprogbrug, og paa det gamle nordiske Sprogs Skrivemaade og Udtale, søgte at hiemle Brugen af Vocalen i dens Eneret i de allerfleste Tilfælde. I øvrigt var Commissionens Betænkning mere en Samling af enkelte, tildeels gode og rigtige orthographiske og grammaticalske Bemærkninger (i hvilke sidste man gav sig ud paa en Mark, hvor man hverken tilstrækkeligt undersøgte, eller fuldstændigt kunde udvikle de tvivlsomme Punkter, man vilde behandle): end det var en giennemført videnskabelig Undersøgelse, der kunde tiene til Veiledning og Rettesnor for en Auctoritet, som gik ud paa at ville giennem den lærde Skoleunderviisning fremme en fast og rigtig Skrivebrug i Modersmaalet.

V. Ved Slutningen af tredie Periode maa endnu omtales, deels hvad der i dette Tidsløb henhører til Selskabets Virksomhed, udenfor Skrifternes Udgivelse, og udenfor de større videnskabelige Foretagender, om hvis Fremgang nylig er berettet; deels hvad der vedkommer dets indre Forfatning og oeconomiske Tilstand, for saavidt som disse Materier ikke allerede ovenfor ere afhandlede. Det manglede heller ikke i dette Tidsrum paa Anledninger for Selskabet til at virke i den videnskabelige Kreds, inden for hvilken dets Formaal og Arbeider nærmest og især pleiede at befinde sig; og det saavel ved egne, eller fra Selskabet udgaaende, theoretiske Undersøgelser og practiske Forsøg, som ved at afgive Betænkninger og Erklæringer over Gienstande, efter offentlige Auctoriteters Anmodning, eller private Ønsker og Andragender; ligesom ved at opmuntre og fremme videnskabelige Foretagender og Bestræbelser. Det var heller ikke saa-

meget i denne practiske, som i andre videnskabelige Retninger, at det blev kiendeligt, hvorledes der i Aarene 1801—15 efterhaanden yttrede sig en slappere og svagere Tilstand i vort Selskabs aandelige Liv og Virken, ligesom i Videnskabeligheden i Danmark overhovedet; hvortil Grundene for en Deel allerede ere angivne. — Det hører imidlertid til denne Histories Plan at opregne, ogsaa i denne Periode, de vigtigste af dette Slags Tilfælde, der forekomme i Selskabets Papirer, og omtales i dets Protocoller og offentlige Bekiendtgiørelser; hvorved jeg for dette, ligesom for det følgende og sidste Tidsrum, finder det mest passende at anvende den chronologiske Orden. At det skeer med Udvalg af de Gienstande, der i en eller anden Henseende fortiene at bevares, som characteriserende Tidens Aand og Skikkelse, og Selskabets Grundsætninger, Virken og Bestræbelser: vil findes saameget mere fornødent, som Materien her voxer med Aarene.

1800, i November, havde Dr. G. Begtrup til Selskabet indsendt sine i dette Aar udgivne "Bemærkninger over det engelske Landbrug", med en udførlig Skrivelse, hvori han udviklede Skriftets Formaal, Plan og Udførelse, og anmoder Selskabet om, at Bogen, efterat være undersøgt, maatte belønnes med en Præmie af det Thottske eller Classenske Legat. Den af den physiske Classe valgte Committees Betænkning (Febr. 1801) gik ud paa, at Skriftet, skiøndt ikke uden endeel Mangler i det enkelte, fortiente Selskabets Opmærksomhed. Dette fandt imidlertid ikke Anledning til at tilkiende Forfatteren den ansøgte Præmie, hvortil Committeen heller ikke havde giort nogen Indstilling. Det bemærkedes ogsaa, saavel ved denne Leilighed, som i et kort efter forekommende Tilfælde, da en italiensk Forfatter havde indsendt et Skrift til Selskabets Bedømmelse: "at Selskabet ikke pleier at befatte sig med at bedømme trykte Bøger, hvorved det lettelig kunde indvikles i literariske Stridigheder, hvilket er under Selskabets Værdighed." Det besluttede i sit Svar til det udenlandske Departement, angaaende det italienske Skrift, at beraabe sig paa denne Grundsætning. (Mai 1801).

1801 i Marts Maaned var (foruden to foregaaende) indsendt en ny Mindetale over Suhm (med Devise: Qui posteros cogitant, & memoriam sui operibus extendunt, &c.) hvilken den historiske Classe heller ikke fandt Præmien værdig. — Ved denne Leilighed

indkom Overhofmarskal Hauch, som Formand for den physiske Classe, med det Forslag, at udsætte en Præmie af Selskabets Guldmedaille for en Biographie over dets afd. Secretair P. C. Abildgaard, i hvilken den Afdøde skildredes baade som Menneske, Borger og Videnskabsmand. Selskabet besluttede at udsætte denne Præmie; om den blev offentligt bekiendtgiort, er ikke anmærket; men intet Forsøg paa at vinde den indkom.

Paa samme Tid (1801, Mai. 8) var indkommet et af Hauch oplæst Forslag af Prof. og Stadsbygmester J. H. Rawert angaaende Prøver, som kunde foretages for at bestemme Fyrrebielkers og andet Tømmers Styrke; hvilke Forsøg han anmoder Selskabet om at lade foretage paa dets Bekostning. Selskabet fandt, efter den mathematiske Classes og Cassecommissionens Betænkning, at practiske Forsøg af den Art, som de foreslaaede, laae uden for dets Virkekreds, og vilde medføre en Bekostning, hvortil det ei kunde anvende sine Midler. Denne Sag blev imidlertid henliggende, og Rawert paamindede nogle Aar derefter (6. Nov. 1805) om sit Andragende, og om et andet Project, han havde indgivet, at Selskabet vilde lade foretage Forsøg, angaaende den rette Blanding af Sand til de forskiellige Slags Kalk i Muurkalken. Da nu Selskabets Beslutning om disse Forslag var meddeelt, berettede Bugge (31. Jan. 1806) hvorledes Prof. Rawert "d. 17de Jan. ikke meget fiint eller høfligt havde svaret, at det havde været affindigt at foreslaae Selskabet at foretage disse Forsøg i det Store." At foretage dem, efter Stadsbygmesterens Mening, i det Smaa, vilde som Bugge uden Tvivl rigtigt holdt for, være spildt Umage og Bekostning.

Landinspecteur S. Bruun fortsatte, efter en Beslutning af Selskabet (30. Mai 1798), de af Morville begyndte statistiske Beregninger over Jylland, grundede paa de geographiske Opmaalinger; og indsendte (1801, 8. Mai) saadanne Beregninger over Thisted, Viborg og Aarhuus Amter. Selskabet bevilgede ham herfor en Godtgiørelse af 100 Rdlr., og lod Manuskriptet bevare i Landkort-Archivet.

1802, Apr. 9. havde Selskabets Medlem, Ridder La Coudraye forelagt det sine theoretisk-practiske Forelæsninger over Maaden at finde Længden til Søes. Man besluttede, at understøtte Udgivelsen af dette Skrift ved en Subskription til Beløb af 60 Rdlr.

1802, 26. Mai havde en vis Hr. Maurer i Lausanne tilskrevet Selskabet, og budet til Salg to, efter hans Mening høist værdifulde Haandskrifter; det ene en latinsk Bibel, paa Pergament fra det 13de Aarhundrede, som han vurderede til en Priis af 250 Louisdors; det andet, som indeholdt en af den afdøde Ridder Keralio forfattet "Edda, eller nordisk Mythologie," meget ziirligt skrevet og indbundet i rødt Saffian, falbød Eieren for 125 Louisdor's. Selskabet, der ingen Brug havde for saa dyre Artikler, lod Chefen for det store Kongel. Bibliothek, Statsminister Grev Cai Reventlow, ved Secretairen underrette om dette Tilbud, hvis Urimelighed i Henseende til Vurderingen den daværende Overbibliothekar Moldenhawer ikke vil have skaanet i sin Erklæring.

Fra Pastor N. S. Fuglsang i Trankebar indsendtes i Begyndelsen af 1803 en Afhandling om Sprogenes almindelige Slægtskab til Selskabets Bedømmelse. Den blev i Febr. 1803 sendt til den historiske Classes Bedømmelse. I Novbr. 1805, da Forfatteren imidlertid var bleven Præst i Slagelse, forespurgte han om sin Afhandlings Skiebne, hvorom han siden intet havde hørt. Det befandtes, at Classen endnu ikke havde meddeelt Selskabet noget Svar; den undskyldte sig med (15. Novbr. 1805) at den havde tilsendt Forf. nogle Bemærkninger og Forslag til Rettelser, som han formodentlig ikke havde erholdt. Om Afhandlingens videre Skiebne findes intet i Protocollerne; og den synes ei at være kommet Forfatteren tilhænde. Et andet, endnu mere ubehageligt Tab var, at Wedekinds i A. 1810 indsendte Præmieskrift over Waldemar I. Moder og hans Dronnings Slægtskabsforhold til det russiske Fyrstehuus, som man ei vilde tilkiende Prisen, forkom ved Circulationen i den historiske Classe; og forgieves af Forfatteren 1816 blev tilbageforbret. 337)

1804, d. 2. Marts. Oeconomie- og Commercecollegiet havde anmodet Selskabet om at tilveiebringe Oplysning om, hvorvidt Tangbrænding kunde ansees at være skadelig for Fiskerierne. Selskabets Beslutning, og de i den Anledning foranstaltede Forsøg, ere allerede omtalte, (S. 319); ligesom en anden videnskabelig-praktisk Undersøgelse, vedkommende Ægs Udrugning i forskiellige Luftarter, i Anledning af en 1802, Nov.) indkommen

337) Jvf. *A. C. Wedekind* Noten zu Geschichtschr. des Mittelalt. II. p. 7. Bugges Bekiendtgiørelse f. 1810—11. S. 3. A. Kall angav at have afleveret Haandskriftet til Bugge, blandt hvis Papirer det dog ei fandtes efter hans Død.

Besvarelse af et Priisspørgsmaal, som Selskabet ligeledes i Aarene 1803 og 1804 lod foretage og bekostede.[338]) (S. 319.)

1803, 4. Novbr. indsendte forhenværende Jernværksejer P. Floberg en Model til en ny, meget brændesparende Stueovn, med Beskrivelse over samme, og Vidnesbyrd af Hauch, Rawert og Olufsen. Han forlangte Selskabets Bedømmelse over Opfindelsen i det Hele, og Betænkning over endeel enkelte Punkter. Efter Selskabets Beslutning svaredes ham: at den forlangte Bedømmelse vilde udfordre en Række af omstændelige, besværlige og bekostelige Forsøg, hvorpaa Selskabet ei kunde indlade sig, saameget mere, som det ikke gav sig af med at bedømme meddeelte Opfindelser og Indretninger, hvilket dog paa en Maade stod i Modsigelse med den næst følgende Sag.

1804, Marts 2, indsendte Løvenørn to Afhandlinger af Uhrmager U. Jürgensen, om en forbedret Indretning ved astronomiske Penduluhre, og om Maaden, hvorpaa Uhrfiedre forfærdiges ved Hielp af Maskiner og hærdes. Den mathematiske Classe erklærede, at den ansaae den sidstnævnte Afhandling for passende til at optages i Selskabets Skrifter, naar Forfatteren vilde give sin Erklæring om, at den af ham beskrevne Methode er ny; samt at Selskabets Sølvmedaille kunde tilstaaes ham som Agtelsestegn; men at Jürgensen ikke (hvorom Løvenørn havde yttret sig) for disse to Meddelelser kunde bringes i Forslag til Optagelse som Medlem. Selskabet bifaldt Classens Indstilling; og efter en af ham indgiven Erklæring tilkiendtes Medaillen ham, ligesom Afhandlingens Optagelse besluttedes. (1804, 7. Decbr.)

1804, 6. April. Det franske National-Institut havde tilskrevet Selskabet angaaende en Beskrivelse af Th. Bartholin over en Steenregn i Fyen i A. 1634, hvori han beretter, at en Steen af to Punds Vægt, nedfalden ved denne Leilighed, er henlagt til Bevaring i det Kongel. Museum eller Konstkammer. Institutet ønskede, at denne Meteorsteen her maatte blive chemisk undersøgt; eller endnu hellere, at et Stykke af samme Steen maatte blive tilsendt Institutet. Paa en derom afgaaet Skrivelse til Overhofmarskal Hauch, havde denne svaret: at Stenen ikke mere findes paa Konstkammeret.

---

[338]) Det af Selskabet hertil anskaffede Apparat udlaantes til Professor Viborg, der ønskede paa Veterinairskolen at fortsætte lignende Forsøg.

En geometrisk Afhandling af en unævnt Forfatter "om Opmaalingen af en Søkyst fra en Station" var indsendt til Selskabet. Dette besluttede, i Følge en indkommen Betænkning fra den mathemat. Classe (1804, 19. April) at Afhandlingen skulde optages i Skrifterne, og Forfatteren, som maatte indkaldes i Aviserne, tilkiendes Sølvmedaillen. Det erfaredes, at Forfatteren var Renteskriver C. Kahrs. (Indført i Skr. for 1803-1804. S. 147-80).

Provst A. Pihl i Hedemarken, der 1785 var antaget til kongelig astronomisk Observator i Norge, havde søgt Cancelliet om Understøtttelse til at foretage en astronomisk-geographisk Reise i dette Rige; men hverken dette Collegium, eller Directionen for Fonden ad usus publicos, fandt sig i Stand til opfylde hans Ønske. Cancelliet forespurgte derimod, om Selskabet vilde understøtte ham til en saadan Reise, der i en Tid af 4—5 Aar vilde fordre en Bekostning af omtrent 1800 Rdlr. Selskabet svarede (1804 2. Novbr.) "at det manglede Fonds til en saadan Udgift." [339])

Uhrmager Sparrevogn i Kiøbenhavn havde for et af ham opfundet Log-Uhr, af Kongen erholdt en Belønning af 200 Rdlr., men tillige ansøgt om at sikkres sit Navn som Opfinder, m. m. Finantscollegiet begierede herom (29. Decbr. 1804) Selskabets Betænkning (men uden at indsende Uhret).

Fra Generalmajor Benoit Franc. J. Hermann, russisk Overintendant over de Catharinabergske Biergværker i Siberien, var i 1804 indsendt til Selskabet en Kasse med kostbare russiske Mineralier, hvoriblandt endeel Guldstufer og andre Pragt-Stykker fra de Orenburgske og Catharinebergske Gruber. Statsraad Fuss, Secretair ved det Petersborgske Academie, berettede herom til Selskabet d. 29de Jan. 1805, og meddeelte Hermanns Ønske, at optages til udenlandsk Medlem. Selskabet afleverede Mineralierne til den kongelige Samling, og optog Hermann til Medlem 3. Mai. 1805. At man derimod flere Gange ikke tog Hensyn til Begieringer om at optages i Selskabet fra Fremmede (især Franske), kan ved den

[339]) Provst Pihl giorde i Sommeren 1806 en Reise langs med den norske Kyst fra Christiania til Arendal, og bestemte 16 Stæders geographiske Længde og Brede, (i Følge Skrivelse til Selsk. fra Dir. for F. ad usus publicos. 7. Nov. 1806). Han maa saaledes vel af denne Fond have erholdt Understøttelse.

Leilighed bemærkes (f. Ex. 1805 fra en Læge i Paris Mr. Bressy, der havde ledsaget sin Begiering med et Skrift: om Smittens Meddelelse i Sygdomme).

Til Selskabet indkom en mathematisk Afhandling: om Opløsning af de høiere Ligninger; med Forfatterens Navn i en forseglet Seddel. Selskabet sendte Afhandlingen til den mathematiske Classes Betænkning, og lod, efter sammes Forslag, Forfatteren (O. V. Nielsen, Alumnus paa Walkendorffs Collegium) tilskrive et Brev med Opmuntring til at gaae videre paa den betraadte Bane. (1. Nov. 1805).

Admiralitetet indsendte (1. April 1808) en Afhandling af Skibsbygmester J. J. Pihl "om Maaden til at bestemme, med mathematisk Nøiagtighed, et Skibs bedste Figur under Vandet." Den mathematiske Classe behøvede et heelt Aar for at komme til det Resultat: at foreslaae Afhandlingens Tilbagesendelse, med tilbørlig Berømmelse over Forfatterens Flid, Duelighed og Kundskab, og en opmuntrende Skrivelse til ham selv; (25. Mai 1809) hvilket Selskabet bifaldt. (Jvf. Bekiendtgiørelsen f. 1808—9.)

Secretairen indberettede: at Brandcommissionen havde foreslaaet at giøre Rundetaarn til et Brand- og Vagttaarn, med Vægtere, Vægterhytte og Stormklokke; og forestillede, hvor skadeligt det vilde være for Videnskaben, da Følgen deraf vilde blive, at Taarnet ikke mere kunde benyttes til astronomiske Observationer, m. m. Efterat have modtaget en eenstemmig Erklæring herover af den mathematiske Classe, indgik Selskabet (19de Febr. 1808) med en Forestilling herimod til det danske Cancellie, hvori man med kraftige Udtryk fremhævede det for Nationen og Regieringen Vanærende i, at det eneste offentlige astronomiske Observatorium i to Riger (hertil opbygget af Kong Christian IV.), for en muligen noget ringere Bekostnings Skyld, end ved at anbringe den tilsigtede Indretning paa et andet Taarn, skulde giøres ubrugeligt til sin vigtige Bestemmelse; og at det Land, hvis Stolthed og Hæder en Tyge Brahe, Longomontan, O. Rømer og P. Horrebow havde været, ikke skulde berøves det for Videnskaben i theoretisk og practisk Henseende lige uundværlige Institut. Dette Brev, der blev underskrevet af Selskabets samtlige Medlemmer, har upaatvivlelig væsentlig bidraget til at redde Christian den Fierdes videnskabelige Monument, der nylig, som ved et Underværk, var frelst fra Undergang ved

Cannings og Castlereaghs Bombardement, fra at profaneres paa en saa upassende Maade..

Lieutenant Scheel, trigonometrisk Observator ved Opmaalingerne paa Island, indsendte en Samling af meteorologiske Observationer, foretagne der paa Landet, efter Bugges Vidnesbyrd, med Flid og med meget gode Instrumenter. (27. Mai 1808).

Den fortiente Landinspecteur S. Bruun, havde under 8. Jul. 1808 indgivet et Andragende til Selskabet, at det, i Betragtning af hans 40 Aars Tieneste ved den geographiske Landmaaling, vilde anbefale ham til anden Kongelig Beforbring, i det Selskabet tillige meddeelte ham et offentligt Vidnesbyrd om dets Tilfredshed med hans lange Tieneste; eller, om en saadan Beforbring ei kunde blive ham til Deel, at Selskabet da vilde udvirke for ham et Kongel. Løfte om at beholde hans Gage af 540 Rdlr., hvis Alder og Svaghed skulde hindre ham fra at arbeide i Marken; eller Landmaalingsarbeiderne skulde ophøre. Selskabet lovede (1808 d. 11te Novbr.) at giøre alt sit for, ved paakommende Tilfælde, at udvirke ham denne Kongelige Naade; det havde tillige paalagt Secretairen "at udforske, om han ønskede at optages til Selskabets Medlem." Bruun var beskeden nok til at finde sig ucompetent til den ham tiltænkte Ære; og Selskabet tilkiendte ham da (samme Dat.) dets Sølvmedaille som Agtelsestegn. Man vil uden Tvivl finde dette Vidnesbyrd om Selskabets Erkiendelse af Mandens Fortieneste, og hans trolige Iver og Arbeidsomhed i saa lang en Embedstid, temmelig svagt, imedens man Aaret tilforn tilkiendte Selskabets høieste Æerestegn, Guldmedaillen, for en Brændeviinsprøver.

Efter Kongens Befaling skulde der fra Selskabet meddeles det franske militaire Kort-Archiv (Depôt géneral de la guerre) en Copie af de trigonometriske Kort over Hertugdømmerne Slesvig og Holsteen, med de derhen hørende Triangel-Rækker og Beregninger m. m. som den franske Regiering havde forlangt. (1808. 8. Jul. og 11. Nov.) Dette Arbeide havde den gamle Landinspecteur C. Wessel paataget sig, og udført med hans bekiendte Nøiagtighed. Selskabet havde bestemt 150—200 Rdlr. som Betaling for dette Arbeide; men Wessel vilde ikke modtage nogen saadan Godtgiørelse. Selskabet besluttede da ligeledes en Sølvmedaille for Wessel, tillige med et Exemplar af dets Skrifter og af Kortsamlingen. (3. Febr. 1809).

Baron A. Humboldt havde giennem den danske Legation i Paris anholdt om, at Selskabet vilde besørge ham tilsendt alle i Danmark giorte Jagttagelser over Magnetnaalens Misviisning og Inclination. Selskabet anmodede Bugge (20 Jan. 1809) om at meddele ham de Observationer af den Art, som han var i Besiddelse af; og Løvenørn lovede at sende sine Afhandlinger om Magneten, naar Selskabet vilde bekoste dem oversatte paa Fransk. Selskabet bevilgede dette, og betalte Regningen for Oversættelsen med 30 Rdlr., ved hvilken Leilighed ogsaa Humboldt blev optagen til Medlem.

En Franciscanermunk og Physiker P. Girolamo da Fondo, havde forespurgt i et Brev, dat. Roveredo d. 6te Febr. 1809: om det kunde være ham tilladt at concurrere til Selskabets Priisspørgsmaal, især deleshed over den eclectiske Philosophie? Det blev Secretairen overdraget at svare ham, at han havde den samme Frihed hertil, som enhver Anden, naar hans Afhandling indkom i rette Tid.

Directionen for det Classenske Literaturselskab for Læger henvendte sig til Selskabet med Beretning om, at da det physisk-oeconomiske Bibliothek, som var sluttet, og i Alt udgiorde 27 Bind, men paa en Maade skulde fortsættes ved et medicinsk Tidsskrift under Titel af "Bibliothek for Læger," manglede et alphabetisk Register: havde man faaet et saadant udarbeidet ved Amanuensis C. Molbech; og anmodede derfor Selskabet om at bevilge den Udgift af 100 Rdlr. som var tilstaaet for dette Arbeide; hvilket bifaldtes. (10. Nov. 1809).[340]

Den af sine Bidrag til Oplysning af Færøernes Tilstand, Sprog og Naturhistorie bekiendte trondhiemske Student J. C. Svabo, havde i A. 1810 indsendt til det danske Cancellie en Prøve af en færøisk Ordbog, (Bogstavet G) som han tilbød sig at udarbeide, naar man vilde tilstaae ham en Understøttelse af 300 Rdlr. i 2 Aar. Collegiet sendte dette Andragende til Selskabets Betænkning; i hvilken Anledning Ordbogscommissionen oplyste, at der i det Kgl. Bibliothek findes en saadan Ordbog, udarbeidet af Svabo allerede

340) Jvf. Bekiendtg. for 1809—10, S. 9. Denne Understøttelse kunde vel, som her siges, motiveres derved, at Selskabet havde understøttet det ovennævnte Tidsskrift medens det udkom; men Udgiften blev for saa vidt unyttig, som Registeret aldrig blev trykt, og endnu henligger i Manuskript.

1773, og en anden Ordbog over det færøiske Sprog af Præsten Mohr i to Foliobind, hvilke begge Haandskrifter i Fuldstændighed overgaae den af Svabo indleverede Prøve.

Efter Kongelig Befaling blev i Anledning af et fra en Unævnt indsendt Forslag, af Oeconomie og Commerce-Collegiet (29. Oct. 1810) begieret Selskabets Betænkning: hvorvidt det kan ansees mueligt, chemisk at tilvirke Salpeter og Svovlsyre? og om det maatte ansees nyttigt at udsætte en Præmie for Opfindelsen af den fordeelagtigste chemiske Tilvirkning af disse Stoffer? — Den nedsatte Commission (Manthey, Viborg, Scheel og Ørsted) fandt, at den unævnte Forfatters Forslag til en chemisk Tilvirkningsmaade af Salpeter og Svovlsyre saameget mindre indeholdt noget, der fortiente Anbefaling, som han viste sig at være lidet bekiendt med Chemien, eller bevandret i dens practiske Operationer; og at det ei vilde være til nogen Nytte at udsætte den omtalte Præmie, da man, efter Chemiens nærværende Standpunct, ikke lettelig vilde udfinde nogen nemmere og bedre Tilvirkningsmaade, end den almindelig bekiendte og brugelige. (jv. Bekiendtg. f. 1810. 11. S. 11). Ligeledes blev, da en Architekt J. Almsted i Siælland havde fundet en blaa Farvejord, og indleveret den til Kongen, Selskabets Betænkning forlangt, der gik ud paa, at det fundne Farvestof er phosphorsuurt Jern, óg saaledes meget forskielligt fra ægte Berlinerblaat, men kunde dog, efter Selskabets Mening blive meget brugbart og nyttigt; ligesom det ogsaa, lavet med Tilsætning af andre Stoffer til forskiellige blaa Olie- og Liimfarver, ved Forsøg blev fundet at kunne meget vel modstaae Solens og Luftens Paavirkning. (sammest. S. 11. 12).

Amanuensis C. Molbech indsendte (Mai 1811) sit Skrift "Om Dialecter eller Mundarter, og om Samling af danske Landskabsord, med en Indbydelse til det danske Sprogs Venner," Kbh. 1811; hvilket han havde tilegnet Selskabet, som med Bifald modtog det. (Bekiendtg. f. 1810—11. S. 22.) Det var Selskabets ovenfor omtalte Indbydelse til Samlingen af slige Ord, (S. 385) som havde givet Forfatteren Anledning til Skriftet; da han allerede dengang indsaae, at Optagelsen af endeel Almuesord i nogle Bogstaver af den danske Ordbog ikke kunde giøre et dansk Idiotikon, eller en almindelig Landskabsordbog, overflødig. Ved dette Skrift og paafølgende gientagne Indbydelser og offentlige Bekiendtgiørelser, lagdes Grunden til de rige Samlinger af danske Almuesord, hvorved

Forf. sattes i Stand til, skiøndt først efter 30 Aars Forløb, at fuldende Udgivelsen af sit Danske Dialectlexikon (1841), hvortil Ordbogscommissionen ogsaa havde bevilget Benyttelsen af de til Selskabet indkommende Ordsamlinger, saavidt disse vare brugelige.

I Anledning af Selskabets physiske Priismaterie for 1812, om Reagentia for Planterne og deres Stoffer, var indkommet to Besvarelser, som dog ikke tilkiendtes Præmien; men da den franske Forfatter af det ene havde fremsat den Paastand, at Garvestoffet var befundet at være en Modgift imod alle Gifter, uden at anføre nogen Bekræftelse ved Forsøg: fandt Selskabet denne Sag at være af Vigtighed, og udnævnte en Committee (Viborg, Callisen, Herholdt og O. H. Mynster), til at prøve den ved Forsøg paa Dyr. (9. Jul. 1813).

Angelos Eleve i den geographiske Kobberstikkerkonst, P. H. Baagøe, indleverede til Selskabet et i formindsket Maalestok udført Generalkort over Siælland, som Bugge erklærede at være meget godt, og Baagøe anholdt hos Selskabet om en aarlig Understøttelse, paa Grund af at han nu havde udlært. Selskabet tilkiendegav ham, at Salget af denne Plades Aftryk, i Følge Selskabets Privilegium ved Kgl. Rescript af (7. Jul. 1769), ikke kunde tillades ham; men at Selskabet vilde afkiøbe ham Pladen for en billig Betaling, i det man tillige tilstod ham til Opmuntring en Gratification af 50 Rbdlr. (1813. 23. Jul.) I den Anledning berettede Angelo, at han, i Forening med Landinspecteur N. Lund og Translateur v. Haven, havde udgivet Subskriptionsindbydelse paa en, med et nøiagtigt Kort forsynet Beskrivelse over Krigsskuepladsen i Siælland i A. 1807, og dertil agtede at benytte bemeldte Baagøes Arbeide. (6. Aug. 1813). For at afstaae Pladen forlangte Angelo 600 Rbdlr. S. V. Ved at referere denne Sag, bemærkede Bugge, at der var ligesaa megen Tvivl om de tre Herrers Duelighed til at give en saadan militair Beskrivelse, som om Angelos Ret til at benytte en Copie af Selskabets Generalkort over Siælland; og at "enhver klog Mand snarere vilde ønske, at Landeværnets Marscher og Bedrifter i 1807 kunde nedbysses i Forglemmelse, end at de skulde giøres endnu mere kundbare ved en upassende Beskrivelse." Efter Selskabets Beslutning (26. Nov. og 10 Dec. 1813) skulde der nedlægges Protest mod Kortets Salg, og Angelo

tilbydes 300 Rbdlr. N. V. for Pladen; samt det Kongel. Forbud imod Efterstik og Copiering af Vid. Selskabs geographiske Kort indrykkes i de offentlige Tidender og tinglæses ved Retterne. Angelo modtog omsider den tilbudne Sum, hvorved Pladen saaledes blev Selskabets Eiendom (1814. 7. Jan). Baagøe tilstod man s. A., da han selv vilde nedsætte sig som Kobberstikker, en Understøttelse af 200 Rbd., og han benyttedes til at opstikke et Par af Selskabets Specialkort.

Ved samme Leilighed berettede Secretairen at have modtaget Politiemesterens Tilkiendegivelse: at efter en kongelig Befaling maatte indtil videre ingen af Selskabets geographiske Kort udleveres til Salg; og at det til Salg hos Schubothe henlagte Oplag var forsynet med Politiets Forsegling, "for at Uvedkommende ikke skulde kiøbe dem." Videre Grund til en ligesaa ubegribelig, som unyttig Forholdsregel — da de danske Landkort, der i saa lang Tid og i saa mange tusinde Exemplarer vare udsolgte, maatte være udbredte og tilgængelige nok for Enhver, Vedkommende eller Uvedkommende, uden at kiøbe dem paa Børsen — blev ikke angivet; og Bugge, der tillige meldte, at Selskabet i 1813 havde anvendt over 15—16,000 Rdlr. d. Cour. (2500 Rbdlr.) allene paa Udgifter til Kortstikning, Indkiøb af Papir m. m., yttrede selv, at herved var intet at giøre, end at bære det følelige Tab, som det standsede Kortsalg vilde medføre. Den snart paafølgende Fredsslutning vil imidlertid have giort det Hele overflødigt.

Den unge Mathematiker, Studiosus J. F. Posselt, indsendte to mathematiske Afhandlinger paa Latin; den ene over Theorien af Æquinoctiernes Præcession; den anden over Bestemmelsen og Udregningen af Himmellegemers meget eccentriske Baner. Den mathematiske Classes Dom over disse var i høi Grad berømmende; Selskabet besluttede: at Afhandlingerne skulde optages i dets Skrifter, og tilkiendte Forfatteren Sølvmedaillen. (1814. 5. Aug.)

Dette var i den her omtalte Periode den sidste Hædersbeviisning af den Art, som Selskabet tildeelte; og det var i dette Tidsrum at denne Skik, om ikke begyndte, dog først kom ret i Brug, og allerede blev vel hyppig. En Fortegnelse over de saaledes i 3die Periode tilkiendte Sølvmedailler, som Selskabets "Agtelsestegn", vil lægge dette for Dagen. Saavidt Protocollerne ikke have forbigaaet noget saadant Tilfælde, vare de følgende: 1804 i Marts: Uhrmager U. Jürgensen, for to indsendte Afhandlinger om Uhr-

magerkonstens Technik; (jvf. S. 410). 1804, April: Renteskriver C. Kahrs for en geometrisk Afhandling (indført i Selsk. Skrifter for 1803—4; jvf. S. 411). 1805 d. 5te April: Lieutenant O. Ohlsen for en Afhandling om den bekiendte sprudlende og varme Kilde, Geyseren i Island, m. m. som blev oplæst af Secretairen, og dens Indrykkelse i Skrifterne besluttet. 1806, den 19de September, Landsdommer, Dr. G. L. Baden, for en Afhandling om Hesteskoens Brug og Ælde i Norden. (Man vilde optage den i Skrifterne, naar Forf. vilde "rette Stiil og Orthographie, og udelade overflødige Digressioner"). 1807, d. 9de Jan. Pastor Frechland for hans Oversættelse af Columella om Landbruget, 1ste Bog. — Destillateur Spendrup var, for Opfindelsen af et saakaldet Alcoholometer, af den valgte Committee (Bugge og Biborg) indstillet til, enten at erholde 100 Rbdlr. af den Classenske Præmiefond, eller Selskabets Guldmedaille. Endskiøndt der intet Forhold var imellem en Pengesum af 100 Rdlr. og det Hæderstegn, hvormed Selskabet belønnede fremmede og indenlandske Lærdes kronede Priisskrifter: tiltraadte Selskabet dog det sidstnævnte Forslag; og var dette første Gang, at Nogen tilkiendtes Selskabets Præmiemedaille uden at have vundet en udsat Priis. Desuden blev Spendrup, i Følge Selskabets Erklæring, grundet paa den physiske Classes Indberetning, af Oeconomie- og Commercecollegiet bevilget Patent, eller Eneret, paa denne Brændeviinsprøver. (Jvf. Bekiendtg. for 1809. 10. S. 5.)

1807, d. 1. Mai, tilkiendtes Bibliotheksecretair Werlauff Selskabets Sølvmedaille for en Afhandling om Hestekiøds Brug til Føde i det gamle Norden. (Indført i Selsk. Skrifter IV. f. 1805. 6). 1807, d. 4de Decbr., Digeconducteur Krebs i Holsten for en mathematisk Afhandling, indeholdende almindelige Methoder til at forvandle divergerende Rækker til convergerende; tillige bestemtes, at denne Afh. skulde optages i Skrifterne. 1808, d. 12te Februar: Prof. O. H. Mynster for hans electromagnetiske Undersøgelser, og Professor H. C. Ørsted for en Afhandling om Klangfigurerne (begge optagne i Skrifterne 3. V). 1808, d. 11te Nov., tilkiendtes Landinspecteur Bruun Sølvmedaillen som Agtelsestegn, og Vidnesbyrd om Selskabets Tilfredshed med hans 40-aarige Tieneste (ovenfor S. 413). 1809, d. 3die Februar: Landinspecteur Wessel, som Beviis paa Selskabets Agtelse og Erkiendtlighed, da han ikke vilde

modtage Betaling for et Arbeide, (jvf. S. 414). 1809. Dr. Vedel-Simonsen for "en Udsigt over Nordens ældste Historie", hvis Optagelse i Skrifterne besluttedes (hvor den ikke findes). 1811, d. 18de Jan., Reserve-Chirurg **L. Jacobsen**: for en Afhandl. om et hidtil ubekiendt Afsondringsorgan i Næsen. 1811, d. 21de Junius: Lector **C. Viborg** ved Veterinairskolen: for en indsendt Beskrivelse over et sieldent og besynderligt Misfoster; hvilken Afhandling skulde optages i Skrifterne (hvor den ikke findes). 1813, d. 9de Jul., Bibliothekssecretair **C. Molbech**: for hans udgivne "danske Haandordbog til Retskrivnings og Sprogrigtigheds Fremme." 1814, d. 21de Januar: Lector **J. L. Rasmussen** for hans Afhandling om Arabernes og Persernes Bekiendtskab med Skandinavien i Middelalderen; Afhandlingen skulde optages i Skrifterne. (jvf. S. 358.)

Endnu en vigtig Gienstand for Selskabets videnskabelige Virksomhed kunde her være at omtale: den aarlige Udsættelse af Priismaterier, og Bedømmelsen af indkommende Priisskrifter. Men da der i den sædvanlige Form og Fremgangsmaade herved (nemlig de indsendte Afhandlingers Bedømmelse af vedkommende Classe, ved Circulation imellem Medlemmerne og Classemøder, og Selskabets Beslutning, i Følge den indgivne Beretning af Classen) ikke i denne Periode foregik nogen Forandring: vil det være tilstrækkeligt (ligesom ovenfor S. 264) at henvise til de Resultater, som fremgaae af Fortegnelsen over Priismaterierne. Den vil ogsaa vise, at endnu i denne Periode var det ikke ganske sieldent, at de udsatte videnskabelige Præmier bleve vundne; hvorimod det bestandigen blev sieldnere og sieldnere, at nogen af de landoeconomiske Præmier (S. 266. 67) kunde tilkiendes. Forgieves udsatte ogsaa Selskabets Æresmedlem, Grev **J. G. Moltke**, der efter sin Død har stiftet sig et varigt Minde ved sine betydelige Legater ogsaa til Naturvidenskabens Tarv, giennem Selskabet geognostiske Præmier (for Besvaring af Spørgsmaalene: om Flötsbierge og Overgangsbierge findes i Norge?) Uagtet den sidstnævnte Præmies Forhøielse til det Dobbelte, og Gientagelse i flere Aar,[341]) blev den ikke vunden.

VI. Det vigtigste, som vedkommer Selskabets indre Forfatning, Virksomhed og Indretning i denne Periode, særdeles de

---

[341]) Jvf. Bekiendtgiør. f. 1812. 13. S. 30; for 1813-15. S. 35; f. 1816. 17. S. 23.

ordentlige Medlemmers Optagelse, og de med Hensyn hertil i 1810 antagne Forandringer i Valglovene, er ovenfor omhandlet. (S. 302—310.) Angaaende udenlandske Medlemmers Valg, kan overhovedet bemærkes, at deres Antal ogsaa i dette Tidsrum skred frem i et noget større, dog ikke betydeligt voxende Forhold. Det forrige Tidsrum havde i 18 Aar (fra 1782—1800) seet Selskabet formeret med 23 udenlandske Medlemmer; i tredie Periode besluttedes i 15 Aar (1801 til 1815 inclus.) Optagelsen af 27 Medlemmer udenfor den danske Stat. Anledningen til saadanne Valg var endnu stundom, ligesom i den ældre Tid, Vedkommendes ligefrem til Secretairen, eller nogen Anden i Selskabet yttrede, med Indsending af Gaver ledsagede Ønske, at indlemmes i Selskabet; hvilket da ogsaa kun meget sielden blev uopfyldt. Det kan dog ikke negtes, at om endog Valg af denne Art undertiden virkelig kunde lede til saadanne fremmede Videnskabsmænds Optagelse, af hvis Tilbøielighed til at søge udvortes Æresbeviisninger man maaskee allersnarest kunde vente sig virksom Understøttelse: maa et saadant Valgmotiv for udenlandske Medlemmer overhovedet betragtes som upassende og forkasteligt. De fleste Valg af udenlandske Medlemmer skeete imidlertid i Følge videnskabelige og undertiden personlige Forbindelser imellem indenlandske og udenlandske Lærde; og det da som oftest saadanne af de sidste, som ved deres Stilling, Anseelse og Indflydelse maatte antages at kunne fremme en for Videnskaberne nyttig giensidig Meddelelse imellem vort Selskab og andre lærde Samfund.

Den Tid, da man kunde giøre sig nogen Forventning om Bidrag af udenlandske Medlemmer til Selskabets Skrifter, var i øvrigt forbi; eller rettere, en saadan Tid havde man egentlig aldrig kiendt. Man maatte snarere af saadanne Medlemmer i Selskabet kunne haabe velvillig Modtagelse og Veiledning af reisende danske Lærde og Videnskabsdyrkere; men det synes overhovedet ikke, at der spores nogen saadan Virkning af Forbindelsen imellem europæiske Videnskabsselskaber, i det mindste neppe hos os. Da man i denne Periode heller ikke overholdt Selskabets (1785) tagne Beslutning, hvorefter de udenlandske Medlemmers Antal ei maatte overstige 20 (jvf. S. 296), og siden er vedblevet (indtil for ganske nylig) med, at optage udenlandske Medlemmer i et ubestemt og voxende Antal: var det en naturlig Følge heraf, at Valgene faldt ganske vilkaarligt og tilfældigt, ligesom Enkeltes Kiendskab og personlige

Interesse, udbredte Forbindelser, større eller mindre Tilbøielighed for Sagen selv, og andre Grunde af forskiellig Natur, fremkaldte Forslagene til udenlandske Medlemmers Valg. Det er ogsaa kiendeligt nok, hvor lidt man udenlands har taget Hensyn til Danmark, og til vort Videnskabersselskabs Courtoisie ved hyppige Optagelser af fremmede Lærde i dets Samfund. Det er meget faa Danske, som en lignende Æresbeviisning tilfalder i de Lande, hvor vort Videnskabers-Selskab vælger sine udenlandske Medlemmer, og hos saadanne fremmede Selskaber, hvor Optagelsen kan betragtes som en Hæder af virkelig Betydenhed, eller er meer end tom literair Prunk, der uden Vanskelighed kan opnaaes af dem, der søge den. Erfaring har saaledes viist, at denne Maade, til at udvide vort Selskabs Sphære, overhovedet ikke har ført til noget betydende Resultat; men at det danske Videnskabers-Selskabs lange Liste paa fremmede Medlemmer egentlig kun stærkere fremhæver Modsætningen af de yderst faa danske Navne, der figurere paa andre Selskabers udenlandske Medlemslister. Man havde i Selskabets 3 eller 4 første Decennier antaget det bedre og klogere Princip: at have saa faa af disse Medlemmer, som mueligt; og det var især i den Tid, at man fra Tydskland, Frankrige og flere Lande søgte om at opnaae Optagelse i det danske Videnskabers-Selskab Et Middel til baade i Almindelighed at være mere sikker paa, at Valg af Medlemmer kun falder paa fortrinligt udmærkede, eller for Selskabet fortrinligt gavnlige Mænd, og at man ikke selv nedsætter og forringer den Opmærksomhed og Hæder, man vil tildele; nemlig Bestemmelsen af et fast Antal for udenlandske (saa vel som for indenlandske) Medlemmer, har man, hvad de første angaaer, for kort Tid siden atter vedtaget; men man har meget formindsket Betydningen og Virkningen deraf, ved at giøre de fremmede Medlemmers Tal langt større, end ønskeligt havde været.

Selskabets Vedligeholdelse, ved jævnlig Optagelse af indfødte Medlemmer i dets Samfund, er allerede omtalt i Begyndelsen af tredie Periodes Historie (S. 303). Med Hensyn til Antallet, da var der saamegen Overeensstemmelse imellem dette Tidsrums Begyndelse og Slutning, at man paa Listen i 5te Bind af Selsk. Skrifter, Ny Samling, der udkom 1799, finder 40 ordentlige Medlemmer; paa Listen i Skr. for A. 1800 (eller tredie Rækkes I. Bd.) ligeledes 40; og paa den, der egentlig skulde gielde for

1812 (Skrifterne VI. Bd. 1809—12) men som først udkom 1818, og naaer ved den sidste Optagelse (Prof. Ch. Ramus) til 1816, tælles 43 Medlemmer, af hvilke 19 endnu tilhøre Periodens Begyndelse, eller findes paa Listen for 1800. Da vi endvidere ogsaa paa de seneste af Selskabet bekiendtgiorte Medlemslister indtil A. 1841 (Histor. philosoph. Skrifter VI. Bd. og Naturvidenskabel. mathemat. Skrifter VIII. Bd.) finde 39 ordentlige Medlemmer: viser det sig saaledes, at Antallet af 40 indenlandske Medlemmer har udgiort Normaltallet for disse i de fire Decennier fra 1800—1840.

Det vil være indlysende, at Opnaaelsen af videnskabelige Samfunds Øiemed, og overhovedet deres levende Tilværelse, for en stor Deel beroer paa Medlemmernes Interesse for dette Øiemed, og deres stadige Deeltagelse i Selskabets Forsamlinger og i de videnskabelige Meddelelser, Bidrags Oplæsning og andre Forhandlinger, der er saadanne Møders Bestemmelse. Det er derfor ikke uvigtigt at bemærke, i hvad Forhold hiin Deeltagelse i Møderne til forskiellige Tider har staaet til de i Kiøbenhavn nærværende ordentlige Medlemmers Antal. I Almindelighed vil man af Protocollerne kunne overbevise sig om, at meget sielden Halvdelen af disse Medlemmer, eller derover, som oftest kun en Trediedeel, eller noget derover og derunder, pleiede at overvære Møderne; ligesom man til forskiellige Tider vil finde, at der altid gives enkelte Medlemmer, hvis Deeltagelse i Selskabets Forsamling er stadig og hyppig; imedens Andre langt sieldnere yttre denne Opmærksomhed for Selskabets Formaal; ja Enkelte saa godt som aldeles tilsidesætte den. Som Exempel paa disse Forhold vil jeg meddele følgende Optællinger fra tredie Periode: I Tidsrummet fra Nov. 1805 til Slutningen af 1807 holdt Selskabet 30 Møder, ved hvilke alle Secretairen var tilstede, og Præsidenten (Schimmelmann) ved 23. Af andre Medlemmer bivaanedes Møderne i følgende Antal: Morville, 27. Viborg, 27. Schow, 25. J. Wolff, 20. Thorkelin, 19. J. Bang, 19. Scheel, 16. Herholdt, 18. A. Kall, 14. Münter, 14. Schlegel, 13. Lacoudraye, 12. Kierulff, 12. Schmidt-Phiseldeck, 11. Løvenørn, 10. Rafn, 10. Treschow, 8. Malling, 4. Hauch, 3. Høyer, 3. Moldenhawer, 2. O. Fabricius, 2. Gamborg, 1.[242]) I Aarene

[242]) Det maa i øvrigt erindres: at nogle af de opregnede Medlemmer i Løbet af de angivne Aar ere indtraadte i Selskabet, og nogle før disse Aars Udløb ere døde.

1808—12 holdtes 78 Møder, hvor Bugge ligeledes hver Gang var tilstede; Præsidenten derimod kun i 26 Møder. Den øvrige Frequents ved Møderne har været i følgende Forhold: Schow, 65. Morville, 56. Viborg, 49. Løvenørn, 45. Thorkelin, 36. H. C. Ørsted, 36. Schlegel, 32. Treschow, 29. Scheel, 28. Schmidt-Phiselbeck, 26. A. Kall, 25. B. Thorlacius (fra 1810) 25. Herholdt, 18. Wolff, 16. Wad, 15. O. Fabricius, 13. Hauch, 12. P. E. Müller (i 1811 og 12) 12. Steffens (i 1812) 11. O. H. Mynster, 11. Münter, 10. Liungberg, 10. Moldenhawer, 8. Kramer, 8. Lacoudraye, 8. Schumacher, 6. Kierulff, 4. Malling, 4. A. S. Ørsted, 3. Bastholm, 2. Eggers, 2. Gamborg, 1. — Ligesom man let af denne Fortegnelse vil skiønne, at endeel, fornemmelig physiske, Medlemmer af Vægt og Indflydelse i Selskabet (f. Ex. Viborg, Løvenørn, H. C. Ørsted, o. fl.) ogsaa hørte til dem, som hyppigst indsandt sig i Selskabets Forsamlinger; saaledes vækker det igien Forundring at finde enkelte, i Selskabet meget anseete Lærdes Navn (f. Ex. Münters og Herholdts) sieldnere, end det var at formode.[343])

---

[343]) Det turde ikke være uden Interesse, at sammenligne dette Bidrag til Selskabets Statistik i dets Møders Frequents fra 3die Periode, med et lignende, taget af en Række af 10 Aar i anden Periode, og ti Aar længere tilbage i Tiden. Fra 5te Nov. 1784 til 30. Mai 1794 holdt Selskabet (som i dette Tidsrum bestod af 25—30 tilstedeværende Medlemmer) 120 i Protocollen optegnede Møder, ved 3 af hvilke Secretairen har glemt at indføre de Nærværendes Navne. De talrigeste af disse Møder talte 18 (fire Gange), 17 (tre Gange), 16 (fem Gange), 15 (tre Gange), 14 (elleve Gange) nærværende Medlemmer, Præses iberegnet; men foruden Secretairen (Jacobi), som i disse 10 Aar var 4 Gange hindret ved Sygdom. Et Antal af 6 (ti Gange), 5 (otte Gange), 4 (fem Gange) og 3 mødende Medlemmer (fem Gange) var heller ikke sieldent. Et Exempel findes ogsaa (25. April 1788) paa, at kun 2 mødte (Bugge og Morville) uden at Mødets Forretninger udsattes; men da 4. April 1788 Ingen mødte uden den utrættelige Morville, "blev intet foretaget." Overhovedet vare Møderne i A. 1785, 86, 87 og 1788, i dets første Halvdeel, (under Luxdorphs Præsidium) svagest besøgte; men fra 7. Nov. 1788, og med Bernstorffs Præsidium (21. Nov. s. A.) begyndte med eet en stærk Frequents at vise sig, og vedligeholdt sig i det Hele temmelig, indtil Udgangen af det her omtalte Tidsrum. Af de to Præsidenter var Luxdorph fra Nov. 1784 til 4. Jan. 1788 tilstede i 22 Møder; Bernstorff

Den Forbindelse, hvori Selskabet allerede før dette Tidsrums Begyndelse efterhaanden blev sat med andre videnskabelige Samfund i den cultiverede Verden, udvidedes endeel i Selskabets tredie Periode, og gav Anledning til, baade at det modtog flere Gaver og Sendinger end tilforn, deels fra saadanne udenlandske Samfund, som fandt sig opfordrede til at skienke det danske Videnskabers-Selskab deres samlede Arbeider; deels fra enkelte Lærde, som attraaede at giøre deres Navne bekiendte ogsaa i Danmark, eller at fremme deres Optagelse blandt vort Selskabs udenlandske Medlemmer. Uheldigviis havde Selskabet forsømt, i rette Tid at tage en Beslutning, der uden Tvivl meer end noget andet Middel vilde have bidraget, baade til gienfidige Meddelelser, til at forhøie Selskabets Anseelse i Europa, og til at bringe Videnskabsmænd og videnskabelige Bestræbelser i Danmark i en tidligere og mere udvidet Relation til Udlandet. Jeg mener nemlig et hertil passende Udvalg af de i Selskabets Skrifter optagne Afhandlinger, oversatte paa Tydsk eller Fransk. Dette skeete vel fragmentarisk, som vi have seet, til forskiellige Tider, og som privat Foretagende; men bedre havde et saadant Udvalg, især efterat den ved Heinze besørgede historiske Samling (s. ovenf. S. 45) var ophørt, kunnet udgaae, i regelmæssig Følge, fra Selskabet selv, eller dog under dets Tilsyn og med den fornødne Understøttelse. I det mindste kan det antages, at Tiden fra 1780 til 1820 eller 1830, havde opfordret til et saadant Skridt; og om man endog har Grund til at troe, at Opmærksomheden paa vort Sprog og vor Literatur i den senere Tid er i nogen Tilvært hos flere fremmede Nationer: vilde

(fra den 21de Nov. 1788 til 30. Mai 1794) i 39 Møder; af Æresmedlemmer: J. G. Moltke een Gang; Admiral A. F. Moltke 24 Gange; de ordentlige Medlemmer som følger: Morville, 108. Bugge, 89. Fabricius, 71. Suhm, 65. Spengler, 61. Carstens, 60. Løvenørn, 59. Chemnitz, 50. Stibolt, 42. Tetens, (fra 1789) 41. Hauch, (fra 1791) 35. Abildgaard, 30. Treschow, 30. Viborg, (fra 1792) 27. Brünnich, 25. H. F. Müller, 24. Saxtorph, 21. S. Thorlacius, (fra 1789) 21. Erichsen, (d. 1787) 18. Rottbøll, 18. Thorkelin, (fra 1791) 18. T. Rothe, 17. Moldenhawer, (fra 1789) 15. Wegener, (fra 1789) 14. Geuss, (d. 1786) 13. Liungberg, 13. Kratzenstein, 12. A. Kall, 11. Holmskiold, 10. H. Callisen, (fra 1788) 10. Lous, 7. Krebs, (fra 1793) 6. (J. E. Colbiørnsen, som blev optaget d. 2den Mai 1792, havde i Mai 1794 endnu ikke indfundet sig i Selskabet.)

i det mindste altid Programmer eller Bekiendtgiørelser om Selskabets Arbeider i visse Tidsrum (f. Ex. for 2 eller 3 Aar), udgivne i det franske Sprog, have været et nyttigt Middel til at udstrække Selskabets Virken og Indflydelse uden for den selv i Fædrelandet og i Norden høist indskrænkede Kreds, hvori dets danske Skrifter fandt Læsere. Men Selskabet tilsidesatte, endog lige til 1809, et saadant Middel til en større Publicitet af dets Arbeider og Virksomhed. Det var et af den arbeidsomme Bugges Foretagender i hans sidste Leveaar, at bringe aarlige, fra Selskabets Secretariat udgaaende Bekiendtgiørelser af saadan Art i Stand; i Stedet for at Publicum hidtil kun havde kiendt noget til Selskabets Virken ved Skrifterne selv, ved de geographiske Kort og andre Arbeider, naar de udkom, ved de offentlig bekiendtgiorte Priismaterier, og ved enkelte Meddelelser som hist og her forekomme i de danske Tidender.[344]) Syv af bemeldte Bekiendtgiørelser, for Aarene 1806-13, udgav Bugge i sin Levetid;[345]) men hindredes ved Svagelighed fra at fortsætte

---

[344]) I de Kbh. Lærde Tidender forekommer første Gang en historisk Efterretning om Vidensk. Selskabs Stiftelse og Fremgang, Aarg. 1749. S. 59—62. I Aarg. 1753, S. 361 og 1754, S. 11 gives Underretning om endeel af de fra Island ved Olaffen og Povelsen nedsendte Naturalier, (s. ovenf. S. 62.) Sammest. S. 57,| 77 og 90, om Selskabets Møder, og oplæste Afhandlinger, hvoraf tildeels Uddrag meddeles. I følgende Aargange (f. Ex. 1758 S. 234—54; 1761 S. 37. o. f. v.) findes vel Selskabets Skrifter anmeldte; men i mange Aar ingen videre Efterretninger om dets Møder og Forhandlinger. I Aarg. 1770, S. 828 o. f. forekommer første Gang Underretning om de d. 30te Mai 1769 udsatte Priisspørgsmaal og de indkomne Afhandlingers Bedømmelse: men ei engang denne Bekiendtgiørelse er fortsat i disse Tidender førend mange Aar senere. Selskabet bekiendtgiorde dets Priisspørgsmaal i Kbhvns. Adresse-Avis og Berlingske Tidender (fra 1771); men at de lærde Tidender ikke derefter optog dem, synes ubegribeligt. Først fra 1787 (Nr. 49. S. 783) og 1789 (Nr. 10. S. 159) begyndte Jacobi af og til her at lade bekiendtgiøre Priismaterierne og de vundne Præmier.

[345]) "Bekiendtgiörelse fra det kongl. danske Videnskabernes Selskab angaaende de i A. 1806 indkomne Præmie-Eskninger, og dets andre Forhandlinger samt nye Priisopgaver fra A. 1808." (udgivet i Sommeren 1807 ved Mødernes Slutning, og dat. 13. Jun. 1807.) Det syvende af disse Programmer for 1812 og 1813 er dateret 23. Jul. 1813. — I 1816 udgav derefter Prof. H. C. Ørsted, i en noget forandret Form og Orden, "Oversigt over det kgl. d. Vidensk. Selskabs Forhandlinger, og dets Medlemmers Arbeider i de sidste to Aar" (ɔ: 1814, 1815)

dem i sine sidste Leveaar 1813 og 1814. — I disse Programmer udførte man ogsaa omsider, hvad der alt for længe var forsømt, offentlig at bekiendtgiøre de modtagne Gaver fra fremmede Selskaber, eller private Personers Gaver af Bøger, Afhandlinger, Landkort, m. m., en Skik, som nu overalt er almindelig. Allerede 1801 (8. Mai) havde Bugge selv foreslaaet at indrykke i hvert Bind af Selskabets Skrifter en Fortegnelse over indkomne Gaver af Bøger, Landkort, Naturalier m. m., hvilket Selskabet bifaldt; men han udførte aldrig sit eget Forslag. — I øvrigt var det en mislig og mindre passende Form, at Bugge udgav Programmerne paa egen Haand, og uden først at forelæse dem i Møderne; skiøndt han til Slutningen har tilføiet: "efter Selskabets Befaling", eller "Beslutning". Dette havde ogsaa til Følge, at enkelte Medlemmer undertiden ikke vare tilfreds med det Indrykkede, dem vedkommende; og gav for en Deel Anledning til det Andragende om Forandringer i Programmernes Udgivelse, som indkom strax efter Bugges Død.

VII. Endnu maa, ved denne Periodes Slutning, Selskabets oeconomiske Tilstand med nogle Ord i Almindelighed omtales. Det er allerede forhen, ved forekommende Leiligheder viist, at Videnskabernes Selskab heller ikke ganske undgik Tab og Indskrænkning i dets Pengemidler, som en Virkning af forvirrede og uheldige Pengeforhold, der fulgte med de Forstyrrelser i Landets Tilstand og Statens Velmagt, som Krigen og den financielle Revolution i 1813 medførte. Saaledes er ogsaa det umiddelbare Tab, Selskabet, eller egentlig dets Landmaalingscasse, led ved det engelske Bombardement, ovenfor nævnet (S. 366); og det er ligeledes viist, at den betydelige Sum, til et Beløb af omtr. 17,000 Rdlr. Cour., som Selskabet i en Tid af 24 Aar havde maattet tilskyde til den geographiske Laandmaaling, saa at sige reent gik tabt ved en nominel Erstatning i Papirpenge uden Værdi; men derimod i sildigere Tider igien indvandtes ved Overskud af Landmaalingens Fond. — Allerede ved Slutningen af 1813 var Selskabets Casse i en betydelig

hvorefter disse Programmer, eller Beretninger, siden aarligen, eller i Rækker af flere samlede Aar, have været fortsatte; og tillige har man indrykket disse Oversigter i hvert udkommende Bind af Selskabets Skrifter, hvor man saaledes næsten altid i samme Bind finder baade oplæste Afhandlinger, og Udtog af samme.

Underbalance; og Casfereren maatte, i Anledning af en uundgaaelig Udgift til Landmaalingen i Holsten, hvortil de fornødne Penge ikke kunde erholdes anviste af Finantscasse-Directionen, selv gjøre Udvei til en Sum af over 1000 Rdd. N. V.; saaledes at han, efter sin Beretning herom til Selskabet, (5. Aug. 1814) paa den Tid stod i et Forskud af over 2000 Rdd.; hvilket dengang, da man ikke endnu var kommen ret ind i den nye Myntfod, ansaaes for, og virkelig var en betydelig Sum. Dette beviste Bugge bl. a. ogsaa derved, da han meget alvorligen modsatte sig Ordbogscommissionens gjentagne Andragender om Penge til forøgede Redactionsomkostninger, ja endog til Ordbogens Trykning: at Selskabet, hvis det skulde dække de Fordringer, som hertil for Øieblikket gjordes, ingen anden Udvei havde end at sælge Obligationer for en Sum af omtr. 3000 Rbdlr., hvorfor paa en Tid, da 100 Rbdlr. S. V. i Kongel. Obligationer stod i en Værdi af 230 Rdlr. d. Cour. eller 38⅓ Rbdlr. N. V., kun vilde erholdes 1150 Rbdlr. — Af denne Grund, berettede han, havde man i 2 Aar aldeles intet kunnet trykke af Selskabets Skrifter; og man havde ligeledes maattet udsætte den i flere Aar paatænkte Udgave af et Generalkort over Øerne, og af et nyt Kort over Kiøbenhavns Amt; skiøndt begge disse Foretagender, netop i de sidst forløbne Aar, kunde have været meget fordeelagtige for Selskabet. — Endog Udsættelsen af Selskabets Præmier medførte i disse Aar, naar Guldmedailler skulde tilveiebringes til Forfatterne af kronede Priisskrifter, en Udgift, som tilsidst blev reent umueligt at udrede af Selskabets Midler; hvorfor det endelig ogsaa blev Tilfældet, at Selskabet (1813 og 1814) var i Gield for fem Guldmedailler, hvilke man (tildeels dog fordi man en Tid lang ei havde kunnet faae dem præget paa Mynten) havde maattet udsætte at tilstille Vedkommende. Selskabet fandt sig derfor allerede 1812 nødsaget til at indgaae med en Ansøgning til Kongen, hvori det forestillede Umueligheden af, under Landets daværende Pengeforfatning, at kunne tilveiebringe Præmierne, hverken af den i A. 1767 til denne Bestemmelse skienkede Capital paa 8000 Rdlr., eller af Selskabets øvrige disponible Midler; efterdi Selskabets kongelige Statuter foreskrev: "at dets Fond paa ingen Maade og ei under noget Paaskud maa angribes og forringes." Hs. Maj. Kong Frederik VI., hvis Gavmildhed mod Selskabet aldrig lod det mangle fornøden

Hielp, bevilgede ogsaa (ved Resol. af 21. Mai 1812): at Udgifterne for de Guldmedailler, som Selskabet aarligen udsætter for 3 Priisopgaver, for saavidt de overstige 100 Rdlr. d. Cour., skulde indtil videre udredes af den Kongel. Casse.[346]

Hvad Selskabets Skrifter angaaer, da gik det med disses Udgivelse, som allerede er bemærket, overhovedet i denne Periode, selv i dens tidligere Aar, langsomt og uden synderlig Iver eller Omsorg; og Summen, som denne Green af Selskabets Udgifter medtog, var i det Hele ikke betydelig.[347] Udsættelsen af de to ovenfor nævnte Landkort-Foretagender under de to meest trykkende Aar ville derimod mindre undre os, naar vi lægge Mærke til nogle af de Tilfælde, hvor vort Selskabs Regnskaber udvise det Misforhold, som maatte finde Sted imellem de nominelle Vare- eller Arbeidspriser, og Selskabets aarligen disponible Midler.[348]

Men allerede i tidligere Aar af dette Tidsrum, umiddelbart før og efter Krigens Udbrud 1807 (f. Ex. 1805—1808) er det klart nok af Regnskaberne, og af de knappe og sieldne Understøttelser, som i disse Aar kunde ydes til videnskabelige Foretagender, at Selskabets financielle Kræfter i hiin Tid vare indskrænkede, og ikke meget meer end tilstrækkelige til at udrede de staaende, og sædvanligt forekommende aarlige Udgifter. Blev noget herfra tilovers, da opslugtes det i Almindelighed af de kostbare Landmaalingsarbeider, som man dog, selv med den betydelige aarlige Fond, som

[346]) Jvf. Bugges Bekiendtgiørelser om Vid. Selsk. Forhandl. f. 1813. S. 11. 12.

[347]) Der udbetaltes i Aarene 1801—1810 i det Hele for Trykning og Papir til Skrifterne (3die Række) 2246 Rdlr. d. Cour., for Kobberplader og deres Aftrykning omtr. 1026 Rdlr.; for Correctur og Registere omtr. 256 Rdlr. I A. 1811 var Trykningsomkostningerne allene for det sidste Hefte, der udkom i denne Periode (VI. Bds. 2. Afdl.) 1006 Rdlr. d. C.

[348]) Saaledes erholdt Angelo i eet Aar (1812) udbetalt i Forskud paa Betalingen for det jydske Genreralkort 3000 Rdlr. d. Cour. Til Fabriqueur Drewsen skulde i Sept. s. A. betales 1000 Rdlr. for 5 Riis Kortpapir, hvortil Selskabets Casse for Øieblikket ingen Midler havde. Drewsen forlangte sine Penge strax, eller Godtgiørelse for Tabet paa Coursen i enhver Maaned, saalænge Regningen henstod ubetalt. Bugge maatte her, som i flere Tilfælde, selv giøre Udvei til Penge.

Finantserne hertil afgav, i de trange Krigsaar ikke vilde have været i Stand til at vedligeholde, dersom ikke Kortsalget netop i disse Aar havde givet saa betydelige Indtægter. Paafaldende ringe var derimod Salget af Selskabets Skrifter ikke allene i de her omhandlede Aar; [349]) men den saaledes forringede Afsætning af Skrifterne begyndte allerede med 3die Periode, eller den tredie Samling, og kan siges, siden at have været bestandig, lige til den nuværende Tid. Det var derfor paa den ene Side nyttigt, og altid bedre, end at samle vorende Papirdynger, at Selskabet i denne Periode (1809) tog den Beslutning, at bortskienke dets Skrifter til de lærde Skoler i Danmark, Norge og Hertugdømmerne, efterhaanden ogsaa til flere offentlige Stiftelsers Bogsamlinger, til adskillige udenlandske Selskaber, ligesom nu og da til en enkelt Privatmand; Afsætningen af Skrifterne maatte imidlertid derved endnu meke forringes.

Selskabets Capitalfond, (s. ovenfor S. 205 og 304) som fra 1805 i nogle Aar blev staaende ved 53,900 Rdlr., modtog, uagtet de uheldige Tidsvilkaar, ved Bugges Omsorg, fra 1808 adskillige Forøgelser, saaledes at den i 1811 var voret til 60,900 Rdlr. I de trange Aar 1813 og 14, da man et Par Gange maatte tye til Laan i Banken, og formodentlig led noget Tab ved Obligationers Omsætning, tilsattes dog ikke meer end 1650 Rbdlr. og Selskabets Capital udgiorde 1815 ved Bugges Død 59,250 Rbdlr., men med en ikke ubetydelig Gield. — I Henseende til Bestyrelsen af Selskabets Pengesager kan bemærkes, at Conferentsraad Jacobi, efterat han i 15 Aar havde været Selskabets Secretair og Casserer tillige, men fra 1796 kun besørget det sidste af disse Embeder, i Følge en ham efter det engelske Bombardement paakommen legemlig Svaghed og Sindssvækkelse, ikke længere var i Stand til at udføre Cassererens Forretninger, hvilke Etatsraad Bugge i Efteraaret 1807 indtil videre paatog sig. 1808, d. 11te Novbr. tilbød han sig, fremdeles at udføre disse Forretninger for Jacobi, uden

[349]) Man finder saaledes, at Salget af Skrifterne i Aarene 1808, 9 og 10 i reen Indtægt ikke har indbragt meer end 32 Rdlr. 5 Mk. d. Cour. (hvorved Afregningen fremviser den Synderlighed, at der fradrages 20 p. Ct. Rabat baade af Beløbet for de gratis udleverede Exemplarer, 538 Rdlr., og for de solgte 206 Rdlr. 3 Mk.) I Aaret 1807 udgiorde den samme Indtægt omtrent 59 Rdlr.; og i A. 1812 omtr. 329 Rdlr.

nogen Godtgjørelse, saaledes at denne til sin Død skulde beholde de ham tillagte 150 Rdlr.; hvilket Forslag Selskabet bifaldt d. 6te Jan. 1809. Jacobi døde d. 11te Nov. 1810, og Bugge vedblev at besørge begge Embeder, med en aarlig Lønning af 300 Rbdlr.

I meer end 50 Aar havde denne utrættelige og virksomme Videnskabsmand i forskiellige Stillinger arbeidet for Selskabet og i dets Tieneste; og om endog en høi Alder og vedvarende Anstrengelse af Kræfterne tilsidst, efter Naturens Medfør, slappede disse, og noget svækkede hans sieldne og udholdende Arbeidsevne i hans sidste Aar: saa vedblev Bugge dog, indtil faa Maaneder før sin Død, personligen at udføre sine Embedsforretninger i Selskabet, at lede dets Forhandlinger, og at føre Protocollen i Møderne. Den 26de Aug. 1814 var det sidste Gang, at han indfandt sig der, hvor man i 15 Aar aldrig havde savnet ham, og hvor han endnu aflagde sit Regnskab for A. 1813. I Begyndelsen ordnede han ogsaa endnu selv hiemme hos sig Sagerne til Forhandling i Selskabets Forsamlinger den følgende Vinter; men fra den 2den Decbr. mødte Viborg paa Secretairens Vegne i Selskabet; d. 6te Jan. 1815 meldte Bugge at tiltagende Svaghed nødte ham til at nedlægge Secretariatet; og allerede d. 15de Januar endte han sit daadfulde Liv, som han bragte til en Alder af noget over 74 Aar. (Han var født i Kiøbenhavn d. 12te Oct. 1740). Danmark tabte i ham en ogsaa i Udlandet navnkundig og meget agtet Astronom; Universitetet en heldig og virksom Lærer i de mathematiske og physiske Videnskaber; Staten en god Borger, en samvittighedsfuld, arbeidsom, redelig og human Embedsmand. I sit mundtlige og skriftlige Foredrag, "besad han den sieldne Gave at være tydelig og udførlig, uden at blive vidtløftig." (Collin.) Hans talrige mathematiske og astronomiske Skrifter vidne om hans store Arbeidsomhed, og om den Hurtighed og Livelighed i Aanden, der var ham egen, og hvormed han ogsaa fulgte nye Opdagelser og Udvidelser i sin Videnskab. Hans udbredte og vidtløftige Brevverling med indenlandske og udenlandske Mathematikere og Astronomer, var et Vidnesbyrd mere om stor og utrættelig Virksomhed.[350])

[350]) Samlingen af Bugges videnskabelige Correspondents, fornemmelig med udenlandske Lærde, indbunden i 6 Foliobind, (fra 1771—1806) tilligemed hans astronomiske Observationer fra 1781—1787, bleve efter hans Død, i Følge hans egen Bestemmelse, skienkede til det store Kongel. Bibliothek. (Werlauff histor. Efterr. om Bibl. S. 299).

Hans Fortienester af Videnskabernes Selskab og af dets største, ligesom ustridigen et af dets vigtigste og mest betydende Arbeider, ere allerede i de foregaaende Blade paaviste. Den historiske Retfærdighed vil ikke overgive dem til Forglemmelse; saalidt som det vil kunne glemmes, at ikke blot den geographiske, men den for Danmarks forbedrede Landbrug uundværlige oeconomiske Landmaaling, skyldte Bugge dens Opkomst og dens første Indretning, Fremskridt og Frugter. At han, som en berettiget Stemme tillagde den Berømmelse "at han ved udmærkede Fortienester af det oeconomiske Opmaalingsvæseu er værdig til at omtales med Hæder i den danske Landhuusholdnings Aarbøger": endnu forhøiede disse Fortienester ved en i 45 Aar vedvarende virksom og ivrig Deeltagelse i det Kongel. danske Landhuusholdningsselskabs Arbeider; at han i 10 Aar (1773—83) efter Selskabets Ønske var dets Præsident, i 16 Aar et meget virksomt Medlem af dets Konstcommission, og i 13 Aar dens Formand, indtil han 1801, efterat være valgt til vort Selskabs Secretair, frabad sig at komme paa Gienvalg: kan her blot nævnes som et betydende Træk mere til at characterisere Bugges store, omfattende, gavnrige, patriotisk-videnskabelige Virksomhed. Det fandt i det mindste i hiint Samfund en taknemmelig og offentlig Erkiendelse.[351]) I Videnskabernes Selskab, hvor han i et halvt Aarhundrede havde arbeidet, virket, handlet og gavnet ved Raad og Daad, fandt derimod hans Minde ingen Talsmand, hans Levnets Træk ingen Optegner, hans Fortienester end ikke den ringeste skiønsomme Erindring.

---

[351]) "Mindetale, holden i det Kgl. danske Landhuusholdn. Selskab d. 23de Febr. 1815 over Selskabets afd. Medlemmer: **Ch. Colbiornsen** og **Th. Bugge**, ved Justitsraad og Finantsassessor **J. Collin.**" Landoeconom. Tidender. 1ste Bd. 1815. (om **Bugge** S. 487—495.)

Fierde Periode,

fra Bugges Død 1815 til Udgangen af 1842.

[Selskabets Skrifter, i en historisk-philosophisk Afdeling, I—VI. Bd., og en physisk-mathematisk Afdeling, I—IX. Bd.]

Ved at begynde dette Tidsrums Historie staae vi paa Overgangen til den nu levende Slægt, og snart midt inde i dens Virken; endskiøndt Selskabet allerede ikke tæller meer end tre Medlemmer, som ved deres Optagelsestid endnu tilhøre den forrige Periode, eller ere ældre end 15de Jan. 1815. Andre Forhold og Hensyn indtræde ved at berette om en Tid, som vi selv og vore Medlevende tilhøre, end der, hvor det historiske Stof tilhører forbigangne Slægter og udrundne Tider. Sandhed kan ligesaa lidt i hiint, som i dette Tilfælde, ophøre at være Fortællerens historiske Samvittighed; men, ikke enhver Sandhed kan siges af den Levende om og for Medlevende; og hvor Historieskriveren staaer endnu midt i Begivenhederne, gaaer næsten altid hans Fortælling enten over til Mindeskrifters, Memoirers Charakteer; eller den antager, ved at savne den Rolighed og Fasthed i det factiske Stofs Overskuelse, som behøves for at veie det med Retfærdighed og beherske det med Aandsfrihed, en meer eller mindre polemisk og individuel, om ikke partisk Characteer; eller endelig Fortællingen nærmer sig i sin Charakteer den annalistiske Form. Det sidste er overhovedet og i det Væsentlige Vilkaaret, hvorunder denne Beretning om Selskabet kan fortsættes fra 1815 indtil dets første Aarhundredes Slutning. Men selv heri vil det være nødvendigt, dersom ikke Arbeidet alt for meget skal overstige de beregnede Grændser, at foretage enhver Indskrænkning, og bruge al den Korthed, som er anvendelig, uden at udelade, hvad Læseren har Ret til at vente sig. — Det vil saaledes i denne Periode ikke allene være tienligt, men tildeels nødvendigt, saa meget muligt, og meer end i de foregaaende Tidsrum, at lade Fortællingen holde

sig til Aarbøgernes Form. Den annalistiske Beretning vil imidlertid, som hidtil, dele sig i Afsnit, og enkelte Hovedgienstande, som behøve fuldstændigere Udvikling, ville blive behandlede i en saadan der, hvor de først forekomme efter den chronologiske Orden.

I. Da Beretningen om Bugges Død, d. 15de Jan. 1815, fra den Afdødes Sønner samme Dag indløb til Selskabet, holdt dette sit næste Møde d. 20de Jan. for at foretage Valg paa en ny Secretair. 26 Medlemmer (af de i Kiøbenhavn nærværende 34), foruden Præsidenten, vare tilstede. Ved det foreløbige Scrutinium havde Professorerne **Ørsted** og **B. Thorlacius** de fleste Stemmer; ved det endelige Valg erholdt Ørsted 17 Stemmer, og blev saaledes Selskabets Secretair. Der besluttedes dernæst, for Fremtiden at fastsætte Secretairens aarlige Lønning til 300 Rbdlr., og at en egen Casserer, med 150 Rdlrs. aarlig Løn, skulde vælges; dog udsattes Valget indtil Selskabets Finantser vare ordnede. Under de ved Krigsaarenes og Pengevæsenets Forandring fremkaldte Omstændigheder, fandtes det nemlig aldeles nødvendigt, strax at undersøge Selskabets oeconomiske Tilstand, og udfinde Midler og Veie til at sikkre og fortsætte dets heraf for en Deel beroende Virksomhed. Til den Ende valgtes i samme Møde en Committee (Løvenørn, Schlegel, Schmidt-Phiseldeck, Viborg), hvilken d. 12te Mai s. A. indgav sin Beretning om Cassens Tilstand.

I Følge denne befandtes Selskabets Capitalfond at udgiøre 59,250 Rbdlr., hvoraf Renten, i Følge Pengeforordningen af 1813, for A. 1815 ikkun vilde udgiøre 1357 Rbd. Sølv V., og først 1819 opnaae det fulde Beløb af 2620 Rbd. S. V. (25,000 Rbdlr. beregnet til 5 p. Ct. og det øvrige til 4 p. Ct.) Selskabets Deficit eller Gield (hvoriblandt 2214 Rbd. 58 Sk. til Bugges Bo; omtrent 2000 Rbdlr. for 5 vundne, men endnu ei udleverede Præmiemedailler i Guld; 700 Rdlr. for Skabe, som man havde ladet giøre til Landkortenes Bevaring, m. m.) udgiorde omtrent 5770 Rbdlr. R. Værdi; foruden en Underbalance for 1814 af omtr. 1943 Rbdlr. for den geographiske Landmaalingsfond. Desuden beregnedes, at Selskabet i Aarene 1815—1818 vilde endnu komme i en Underbalance af 2430 Rbdlr., ved det i disse Aar stedfindende Afdrag i den fulde Rentebetaling af Statspapirer. I den Anledning

indgik Selskabet med en Forestilling til Kongen om en overordentlig Understøttelse af Finantserne til at dække disse Mangelsposter; og Frederik VI. bevilgede, med denne Monarks sædvanlige Hoimodighed i Tilfælde, hvor det gialdt videnskabelige Indretningers Tarv: at Selskabet skulde godtgiøres Tabet paa Indtægten af dets Obligationer, indtil det Tidspunkt, da disse skulde give den fulde Rente; at det engang for alle af Finantserne skulde erholde en Sum af 6000 Rbdlr. til at dække dets Deficit eller Gield; og endelig, at et aarligt Tilskud af 1000 Rbdlr. forundtes til den geographiske Landmaalings hidtilværende Indtægt af den Kongel. Casse. (Resol. af 15. Jul. 1815.) Ved denne udmærkede kongelige Naadesbeviisning erholdt Selskabet atter Udsigt til at kunne, uden Underballance, udrede hvad dengang beregnedes som dets aarlige faste og uvisse Udgifter,[352]) og tillige bestride de med Landmaalingen og Kortstikningen forbundne Bekostninger, uden det i lang Tid fornødne aarlige Tilskud af Selskabets Casse.

Da Selskabet, efter Bugges Død havde besluttet, i Følge det forhen vedtagne Princip, at Cassererens Embede herefter skulde være en egen, fra Secretairens adskilt Post, som man bestemte at tillægge 150 Rbdlrs. Løn, naar Selskabets igien ordnede Finantser tillod denne Udgift: valgtes d. 9de Jun. 1815 til Casserer Et. Raad **Schmidt-Phiseldeck**, "som paatog sig denne Forretning uden Betaling" (hvilket dog maa være at forstaae med Tillægget, "indtil videre"). Til Medlemmer af Casse-Commissionen valgtes: **Thorkelin**, **Viborg**, **Schlegel** og **Engelstoft**. (30. Jun.) Schmidt-Phiseldeck bestyrede i 17 Aar (1815—1832) Selskabets Pengevæsen med den

[352]) Disse ansloges, efter det af den oeconomiske Committee indgivne Budget, til 1353 Rbdlr. Sølvværdi i faste Udgifter (Secretairens Gage: 300 Rbd. Budets Løn: 100 Rbd. Bidrag til Ordbogen: 100 Rbd. 4 aarlige Præmier: 200 danske Ducater, eller efter Coursen: 853 Rbd.) og uvisse Udgifter: 913 Rbd S. V. (hvoriblandt beregnedes 586 Rbd. for Trykningen af et Bind af Skrifterne paa 50 Ark, og af den aarlige Bekiendtgiørelse). Den hele beregnede Udgiftssum udgiorde saaledes 2266 Rbd. og gav, sammenlignet med den fulde Indtægt af 2620 Rbd., [illegible] 354 Rbdlrs. Overskud om Aaret til Cassererens Lønning, videnskabelige Understøttelser og Forsøg, Sølvmedaillers Prægning, m. m. Herved var dog at bemærke, at denne Udgift, hvad Skrifternes Trykning angik, langt fra ikke hvert Aar forefaldt; og at ligesaa lidt de 4 Guldmedailler aarligen vilde blive at udrede.

største Orden, Nøiagtighed og Omsorg for, ei allene at bevare, men at forøge Selskabets Midler, og bidrog derved væsentligt til dets stigende Virkekraft og udvidede Virkekreds. De af ham indførte og endnu bevarede Regnskabs- og Cassebøger, vidne baade om hans exemplariske Orden, og om hans Dygtighed som practisk Regnskabsfører; hertil kom ogsaa de gunstige Vilkaar, som de geographiske Opmaalingers Indskrænkning og Overgang i en anden Skikkelse, ligesom en ny og meget betydelig kongelig Gave, medførte for Selskabets Pengevæsen i denne Periode. Saaledes blev Schmidt-Phiselbeck i Stand til, i Stedet for den Capital af 59,250 Rbdlr., han modtog som Selskabets Formue i 1815, at efterlade ved sin Død denne Capital forøget til 114,162 Rbdlr.

II. Foruden Finants-Committeen, som valgtes i den Hensigt, efter Bugges Død, at undersøge Selskabets Pengevæsen, blev en anden Committee af 6 Medlemmer (Kall, Viborg, Münter, Schlegel, Mynster, Degen) udnævnt (3die Febr. 1815) for at giøre Forslag til Forbedringer og Forandringer i de aarlige Beretninger om Selskabets Arbeider og Foretagender. I denne Committee vare Meningerne om Gienstanden meget deelte, og Selskabet modtog to forskiellige Betænkninger fra Medlemmer i Commissionen. Den ene og udførligste af disse var i Udkastet forfattet af Schlegel. Sagen blev, efter en Beretning af Secretairen, giennemgaaet i Selskabets Møde d. 26de Mai, hvor følgende Punkter især afgiordes: 1. Man var enig om, at de aarlige Bekiendtgiørelser herefter skulde "afholde sig fra Alt hvad der ikke har almindelig Interesse for det videnskabelige Publicum," og i Følge heraf forbigaae det oeconomiske Detail og Regnskabsvæsen, modtagne og givne Foræringer, m. v. Herved unddrog man saaledes ei allene Selskabets Medlemmer, men Publicum, mangen Underretning, der maatte have Interesse for begge — og det ofte en langt større, end Udtog af Afhandlinger, som for en stor Deel vare meget langt fra at have "almindelig Interesse", endog for videnskabelige Læsere, hvilke vel overhovedet hellere vilde modtage Afhandlingerne selv, end Udtogene. 2. Man vilde derimod som hidtil fornemmelig meddele Underretning om udsatte og vundne Præmier, tilligemed Bedømmelsen over de indkomne Priisskrifter; om de Selskabet forelagte

Afhandlinger og Opfindelser; om den geographiske Landmaaling, Ordbogsarbeidet, m. m. 3. Af de Selskabet meddeelte, i dets Forsamlinger læste Arbeider eller Afhandlinger, skulde ikke blot, som hidtil, Titlerne angives; men et Udtog af Indholdet optages i Bekiendtgiørelsen. 4. Skrifterne selv skulde, efter Commissionens Forslag, udgives i en ny Samling, og det i to Afdelinger: en philosophisk og historisk, og en physisk-mathematisk. Selskabet udsatte dog indtil videre at tage en endelig Beslutning herom; og 1815, den 8de Decbr. vedtog man: at Afhandlingerne ikke skulde deles efter Materierne, men udgives som hidtil imellem hverandre. Skrifternes Udgivelse paa hiin Maade blev ikke desmindre længere hen iværksat. 5. Om Programmet skulde betragtes som en Kundgiørelse i Selskabets Navn, eller fra dets Secretair? — om saaledes enhver af Classerne skulde redigere sin Deel af Programmet, og i Følge heraf Selskabet staae til Ansvar for dets Indhold — eller om Redactionen i det Hele skulde overdrages Secretairen, og denne staae Selskabet og Publicum til Ansvar? — derom havde Commissionens Medlemmer havt forskiellige Anskuelser. Man gik i Sagens Forhandling i det Væsentlige over til den sidste Mening; og vedtog: at Secretairen maatte redigere Programmet, men understøttes af enhver Forfatter, med Hensyn til Indholdet af hans meddeelte Afhandling eller Bidrag; og af enhver af Selskabets Classer og Commissioner, i Henseende til de samme vedkommende Sager; ligesom Secretairen tilsidst skulde forelæse den aarlige Beretning i et Møde, inden den tryktes. — Ved de. sidst anførte Bestemmelser blev det saaledes i Grunden dog Selskabet, fra hvilket den aarlige Beretning udgik, og som Ansvaret for sammes Meddelelse (naturligviis ikke for Indholdet af enhver enkelt Forfatters Arbeider) maatte paahvile; hvilket heller aldrig kunde undgaaes, ligesom derimod paa den anden Side Redactionens Indretning og Form altid blev den Deel, der nærmest vilde tilregnes Secretairen som Udgiver af Programmet. — Man forkastede det Forslag, hvorom Committeen heller ikke havde været enig, at ledsage den næste udgaaende Bekiendtgiørelse med en almindelig historisk Udsigt over Selskabets Stiftelse, Fremgang og Tilstand; ligesom ogsaa Forslaget om at holde et offentligt Aarsmøde, efter det franske Instituts Exempel, indtil videre udsattes. — Commissionen havde] derimod været enig om at indstille (i Følge Forslag fra

Viborg) at der skulde holdes Mindetaler over alle ved Døden afgaaende Medlemmer, og at Secretairen skulde være forpligtet hertil, naar ingen Anden paatog sig det. — Selskabet vedtog: "at et Mindeskrift, om ikke altid en Tale, skulde oplæses"; at Selskabet hvergang ved Valg udnævner den, som det vilde udsee hertil; og at det ligeledes hvergang bestemmer, om Mindeskriftet trykkes i Skrifterne, eller paa anden Maade. Viborg havde ligeledes specielt foreslaaet (d. 31. Marts): at en Mindetale skulde holdes over Bugge. Selskabet bifaldt dette Forslag, og Professor C. Oluffen lovede at læse en saadan Mindetale ved de næste Vintermøders Begyndelse. Ved Beslutningen og dette Løfte lod man Sagen beroe.

I Commissionens Forhandlinger var man endelig ogsaa bleven opmærksom paa den ikke altid heldige Blanding af oeconomiske og andre indvortes Sager, med de videnskabelige Foredrag og Meddelelser i Selskabets Møder. Commissionens Pluralitet vilde have dem adskilte, og de oeconomiske Sager henviste til visse enkelte Forsamlinger, f. Ex. paa de to aarlige Valgdage, da det kunde formodes, at Antallet af tilstedeværende Medlemmer altid var betydeligt. Selskabet tog den Beslutning: at dette Forslag saavidt mueligt skulde følges; men man betænkte ikke, at en saadan Adskillelse i Grunden baade var skadelig, og for en Deel ikke lod sig udføre. — Det kan aldrig være gavnligt for Selskabet, dersom en stor Deel Medlemmer betragte de saakaldte oeconomiske Sager (hvorunder i sig selv maa henregnes ikke allene Pengesager og Udgiftsbevillinger, men ogsaa Afgiørelsen af alle Bestyrelses-Sager) som ligegyldige, eller endog trættende og afskrækkende; og man har vel stundom seet Resultater af det Slags Forhandlinger, som ikke viste sig at være til Selskabets Fordeel, for en stor Deel at fremgaae af et for ringe Antal af Tilstedeværende i det vedkommende Møde. Heller ikke kunde det lade sig tænke, at oeconomiske Sager altid lode sig udsætte til Møder, der kun holdtes to Gange om Aaret. Saaledes er ogsaa denne Beslutning i Virkeligheden snart bortfaldet.

Foruden de allerede berettede Forslag, Foranstaltninger og Indretninger, der vare Følger af Bugges Død og af de Forandringer, den medførte, maa endnu nævnes, at der i et af de næste Vintermøder indbragtes ved Schlegel og Viborg, (der, som Selskabets Commissarier, havde modtaget dets Papirer i Bugges Bo) det Forslag: at

de Registraturer og Copiebøger, der indtil Jacobis Død[253]) vare førte over Selskabets vigtige Documenter, samt Protocollen over indkommende og udgaaende Breve, der i Selskabets Love er foreskrevet, skulde ved en paalidelig Skriver fuldføres til daværende Tidspunkt; og siden af Secretairen fortsættes. I Henseende til sidstnævnte Gienstand gik Forslaget ud paa: "at Secretairen skulde "ved en Skriver lade indføre de af ham for Selskabet udfærdigede "Breve, de vigtigste in extenso, de mindre vigtige udtogsviis. I "Marginen maatte de fornødne Henviisninger til Mødeprotocollen gi"ves. Denne Protocoll maatte, saavel som Copiebogen, aarligen "forelægges Selskabet i dets første Møde; og da forsynes med Præ"sidentens Paaskrift." Selskabet besluttede (i Følge Protocollen): "En Copiebog anskaffes i Følge Lovene." (22. Debr. 1815.) Udførelsen af denne Beslutning vilde i flere Henseender have været nyttig (bl. a. for Selskabets Historie) og til Lettelse for Secretairen.

Ved samme Leilighed foresloges tillige Valget af en Archivarius, hvis Pligter og Forretninger skulde være: at forfatte Fortegnelse over Selskabets Bøger og Papirer, efter at disse først vare ordnede; at modtage de herefter indkommende Breve og Documenter, afleverede Regnskaber, m. m. og holde samme i tilbørlig Orden; at holde en Registratur og Protocol over samme, og forelægge denne aarlig i Selskabets første Møde. Selskabet bifaldt ogsaa dette Forslag, og valgte Etatsraad Viborg til Archivarius. (22. Decbr. 1815.)

Endeligen blev ogsaa (samme Dag) foreslaaet, at nedsætte en Commission til at revidere Selskabets (ikkun 20 Aar gamle) Vedtægter. Valget faldt paa Conf. Raad Schlegel, Et. Raad A. S. Ørsted, Et. Raad Schmidt-Phiseldeck og Prof. O. H. Mynster. (5. Jan. 1816). Efterat denne Committee var udnævnt, finder man imidlertid hverken i 1816, eller endeel af de paafølgende Aar, i Archivdocumenter eller Protocoller, noget Spor til dens forenede Virksomhed. Derimod findes et vel giennemtænkt og meget fuldstændigen behandlet Udkast til fornyede Vedtægter, som ved denne Tid er blevet udarbeidet af Selskabets nylig udnævnte Secretair. Men hvad enten dette Udkast af Forfatteren er holdt tilbage, eller det ikke er blevet fuldstændigen giennemgaaet af Committeen: saa findes det ei at være kommet under Forhandling i Selskabet. At dette Lov-

253) Det kan bemærkes, at ogsaa Abildgaard havde ladet indrette en Brev-Copiebog, som dog kun førtes fra 7. Marts 1795 til 30. Mai 1797.

forslag i den seneste Tid, da en ny Recension af Selskabets Love blev vedtaget, var blevet benyttet under dette Arbeide til Sammenligning, havde vist nok været ønskeligt: da det upaatvivlelig indeholder Artikler, hvis Overveielse eller Antagelse endnu kunde have været gavnlig. I Aaret 1822 bragtes denne Sag, i Anledning af et forekommende Tilfælde,[354]) igien til Omtale, og den under Prof. Ørsteds Fraværelse paa en Udenlandsreise fungerende Secretair **J. W. Hornemann**, foreslog at erindre Medlemmerne af Committeen om, at endnu intet Resultat af dens Forhandlinger var indkommet; hvilket Selskabet bifaldt. To af Committeens Medlemmer, Et. Raad Ørsted og Schmidt-Phiselbeck, meldte (2. Jan. 1823), at de ikke havde modtaget Communication angaaende en saadan Committee. At dette var urigtigt, viser et bevaret Omgangsbrev af Secretairen (8. Jan. 1816), paategnet af alle 4 Medlemmer af Committeen.

III. Næst efter Selskabets Pengevæsen, havde man 1815 fundet det magtpaaliggende og nødvendigt, at lade det geographiske Landmaalingsværk og Kortvæsenet, som Bugge i henved 25 Aar allene havde bestyret, undersøge, for at kunne tage en Beslutning om, hvorledes denne Bestyrelse herefter skulde føres. Hertil valgtes, efter Viborgs Forslag, (3. Februar) en provisorisk Commission (**Wleugel**, **Løvenørn**, **C. Oluffsen**, **J. Wolff** og **Degen**) som d. 17de Febr. indgav sin Beretning, med Forslag til Oprettelsen af en vedvarende Commission, som det umiddelbare Tilsyn med de geographiske Opmaalinger og Kortudgivelsen, hvilket Bugge allene havde ført, skulde betroes, og som da skulde staae Selskabet til Ansvar, saavel for Arbeidets Udførelse, som for

[354]) Det Spørgsmaal var (6. Dec. 1822) blevet bragt under Forhandling i Selskabet: om Navnene paa de Mænd, der foresloges til Optagelse i Selskabet, skulde nævnes i det Møde, der gaaer forud for Valgmødet, eller først i Valgmødet selv. Den constituerede Secretair havde Intet herom kunnet finde i Selskabets senere Protocoller; og antog det at være et af de Punkter, der maatte komme under Omhandling i den ovennævnte, 1816 nedsatte Committee. Selskabet besluttede (20. Dec. 1822) at Navnene paa de (3 indenlandske og 5 udenlandske) Candidater, som vare foreslaaede til Medlemmer, den Aften skulde oplæses, og Valget foretages i næste Møde.

hele Landmaalingsarchivets omhyggelige Bevaring. Til nærmest under denne Commission at have Opsyn med de geographiske Arbeider foreslog man Ansættelsen af en Over-Landmaalingsinspecteur, hvis Bestilling det skulde være, at anordne Operationerne i Marken for hvert Aar, personligen at tilsee med Landmaalernes Sommer-Arbeider, være behielpelig ved Kortenes Construction, o. s. v. Commissionen foreslog til denne Post den fortiente og agtede Landinspecteur og Ridder S. Bruun, som ogsaa hertil af Selskabet blev antaget. Ligeledes bifaldt Selskabet de øvrige Indstillinger og Forslag af den provisoriske Committee,[355] hvortil ogsaa hørte en hidtil ukiendt lønnet Betient, nemlig Commissionens Skriver, med 120 Rbd. S. V. i aarlig Løn. Admiral Løvenørn tilbød derimod, uden Betaling at skaffe et Værelse i Søkort-Archivets Locale paa Gammelholm, hvor de færdige Kobberplader, Papirforraadet, de Conceptkort og Journaler, som behøvedes ved nye Landkorts Construction, m. m. kunde bevares, hvor ogsaa Commissionen kunde holde sine Møder, og dens Skriver have sit Comptoir.[356] Selskabet valgte i sit følgende Møde de samme Medlemmer, som havde udgiort den provisoriske Committee, til Medlemmer af den bestandige Landmaalings-Commission. Denne har bestaaet fra 1815 til 1841, og i disse 26 Aar er udgivet: 1. et Specialkort over den sydlige Deel af Hertugdømmet Slesvig (1825), som i Tegning og Stik (begge af H. C. Klingsey), er temmelig uliigt den hele øvrige Samling. Længe tilforn vare de 1804 og 1805 tegnede Specialkort udgivne over de vestlige Dele af Hertugdømmet (Nr. 8 og 9); hvilke Kort slutte sig til de østlige Stykker af samme, anbragte paa Kortene over den nordlige og sydlige Deel af Fyen. 2. et Generalkort over Sønderjylland paa et Blad, (1836) som i sin Charakteer igien afviger meget fra det

---

[355]) Den indgav desuden kort efter (31. Marts 1815) Forslag til en udførlig Instruction for dens egen Virksomhed og Forretningsgang, Anvendelsen af Landmaalingsfondens Resourcer, Indretning af dens Archiv, Protocoller, Journaler, m. m., ligesom Udkast til en anden Instruction for Over-Landmaalings-Inspecteur Bruun, hvilke Forslag i alt Væsentligt Selskabet bifaldt.

[356]) Senere har Selskabet hertil maattet leie et Locale, med en Bekostning af ikke mindre end 200 Rdlr. aarlig.

foregaaende, men i Tegningen, (ved O. N. Olsen) ikke mindre end i Stikket (af H. C. Klingsey) er udført med megen Nøiagtighed og Ziirlighed. Dette Kort (for hvis Construction og Tegning betaltes 1000 Rbdlr., og ligesaameget for Graveringen) er dog ikke nogen simpel Reduction efter de stukne Specialkort; men en fra Grunden af, efter Selskabets Originalkort og de trigonometriske Operationer, udført Bearbeidelse. Endelig 3. et andet Generalkort over hele Kongeriget Danmark og Hertugdømmet Slesvig paa to Blade (1841), udarbeidet af O. N. Olsen, og stukket af P. J. Seehusen. Dette Kort er at betragte som et Sammendrag af samtlige Selskabets hidtil udgivne specielle Kort, og ender, ligesom disse, ved Eideren.

Den sidstnævnte Geograph (for nærværende Tid Major i Generalstaben og Divisionsquarteermester m. m.) havde først giort sig bekiendt ved et, i Forening med Lector Bredsdorff udarbeidet, af det geographiske Selskab i Paris belønnet Biergkort, eller orographisk Kort over Europa, hvis Udgivelse Selskabet (1831) understøttede. Allerede i April 1828 forelagdes hans Tegning til Generalkortet over Slesvig, som han havde udarbeidet efter de ham af Selskabet til Brug bevilgede Materialier; og det tilstod ham dengang (11. April 1828) en Betaling af 800 Rbdlr., samt paatog sig at udgive Kortet. Han foreslog derefter 1834 Udgivelsen af et nyt Generalkort over hele Danmark, efter en Methode, hvorved de naturlige Forholds Angivelse meer end hidtil skulde blive Gienstand for en omhyggelig Fremstilling. Den af Selskabet i Anledning heraf nedsatte Commission (Wleugel, Schow, Forchhammer, Olufsen og Bendz) anbefalede Forslaget, og anslog Udgiften til dette Korts Stikning til 600 Rdlr. Selskabet besluttede dets Udgivelse (30. Mai 1834). Seehusen har i Alt erholdt for Stikningen af samme 3950 Rbdlr., ved maanedlig Udbetaling i Aarene 1835—1842.

Det var imidlertid en heel anden Commission, der 1815 begyndte Bestyrelsen af Selskabets geographiske Arbeider, end den, som 1841 sluttede disse, uden at fuldføre dem. Paa den Tid var der allerede i mange Aar ikke Een mere tilbage af de Mænd, som først dannede Landmaalingscommissionen, og hvis Virken vi her endnu i nogen Tid ville vedblive at følge. Et Aar efterat Commissionen var nedsat, (15. Marts 1816) fandt den det raadeligt, efterat være bleven nærmere bekiendt med Værkets daværende

Stilling, at indgaae til Selskabet med en Forestilling om at indskrænke Arbeidets Fortsættelse til Udgivelsen af de 4 Specialkort over den danske Stat, hvilke, efter den oprindelige Plan, endnu fattedes; da det dog vilde være tienligst og mest passende, saa snart mueligt, at bringe Samlingen til Ende efter denne Plan og med Eenhed og Overeensstemmelse i Udførelsen. I Henhold hertil ansaae Commissionen det for rigtigst, at indstille to af de ældre geographiske Landmaalere (**Wolff** og **Werkmeister**) til Afgang paa Pension med fuld Gage, og derimod kun i deres Sted forfremme een Assistent, **Anker Storm**, til Landmaaler; men anvende Overskuddet af Landmaalingens normale Indtægter til Præmier for det, som præsteredes af Landmaalerne over deres sædvanlige Arbeide. Endelig foreslog Commissionen ogsaa, at Selskabet vilde foranstalte en Fortsættelse af **Bugges** Skrift, over den i Danmark anvendte Methode ved den geographiske Opmaaling, fortsat og forsynet med et trigonometrisk Kort over hele Riget. Selskabet bifaldt de sidste Poster i Commissionens Indstilling, men forbeholdt dennes første Punkt, angaaende Arbeidets Grændser og Fuldendelse, en nærmere Overveielse i de følgende Vintermøder. Den sidste Deel af Beslutningen kom imidlertid hverken i den næste, eller adskillige paafølgende Vintre til Udførelse; og det var en anden, tilfældig Grund, som bevirkede en Hovedforandring i det hele Foretagende. Landmaalingscommissionen vedblev saaledes at lade de begyndte Arbeider med Holstens geometriske Opmaaling fortsætte under Bruuns Opsyn ved Selskabets endnu ansatte 4 Landmaalere. I Begyndelsen af 1819 antoges Kobberstikker **O. O. Bagge** til at stikke den nordostlige Deel af Holsten, for en Betaling af 1600 Rbdlr. Sølv; og d. 30te April 1819 berettedes, at Commissionen havde antaget Landinspecteurerne **Bugge** og **Wilster** til at reducere og tegne Kortet Nr. 10 over den nordvestlige Deel af Holsten for 600 Rbd. Sedler.

Regieringen havde imidlertid ikke ladet Selskabet savne de fornødne Pengemidler til at fortsætte og fuldføre de geographiske Arbeider. I Aaret 1815 havde Kongen, (under 15. Jul.) i Anledning af Selskabets Forestilling om dets Pengevæsen og utilstrækkelige Resourcer, bevilget et aarligt Tilskud af 1000 Rbdlr. til Landmaalingsudgifterne. (jvf. S. 434.) I Stedet for de i endeel Aar desuden bevilgede Tillæg, til Udbetaling af de i Holsten

arbeidende Landmaaleres Gage i holstensk Cour., fastsatte en Kgl. Resolution af 24de Febr. 1819: at Selskabet fra 1ste Jan. s. A. af Finantserne skulde anvises i det Hele 4000 Rbdlr. Sølvmynt til alle ved den geographiske Landmaaling og Kortvæsenet forekommende Udgifter, saalænge disse Arbeider endnu vedvare. Selskabet hævede fremdeles denne Sum, ogsaa efter 1821; men saaledes, at deri afkortedes de Pensioner, som da tillagdes de afgaaende Laandmaalere;[356 b] ligesom ogsaa senere (fra 1ste Jul. 1830) Generalquarteermester-Staben blev tillagt 1200 Rd. aarligen af bemeldte 4000 Rdlr. til Anvendelse ved de topographiske Foretagender, som af Kongen vare blevne Staben overdragne.[357] — Imidlertid var der indtruffet Omstændigheder, som gav det hele Landmaalingsvæsen en anden Vending, hvorved det af Selskabet bestyrede Foretagende, saa nær ved sin Fuldendelse, blev afbrudt.

Admiral Løvenørn havde den 7de Januar 1820 tilmeldt Selskabet, at hans Forretningers Mængde ikke længere tillod ham, at deeltage i Commissionens Arbeider; og foreslog, i den Anledning, at Selskabet, da to andre Medlemmer, Wolff og Degen vare døde, vilde opløse Commissionen, og overdrage Arbeidets Bestyrelse til een kyndig og duelig Mand, hvortil han foreslog Commandeur Wleugel. Selskabet besluttede derimod, efter denne Sags Forhandling, (21. Jan. 1820) at lade Commissionen vedblive, og valgte til de overblevne (Wleugel og Oluffen) to nye Medlemmer Schumacher (Prof. Astron. i Kiøbenhavn, men fraværende i Holsten, i Anledning af Gradmaalingsarbeider m. m.) og Thune. I en Beretning af 5. Mai meldte Commissionen, at Arbeiderne i Holsten i 1819 vare fortsatte paa sædvanlig Maade, at i Alt omtr. 16¼ Quadr. Miil i bemeldte Sommer vare opmaalte; at Kortet over den nordvestlige Deel af dette Hertugdømme var reentegnet, og Stikningen af den nordostlige Deel saa nær sin Fuldførelse, at det

[356 b]) Indtægten for Selskabets Landmaalingsfond var saaledes fra 1821 omtr. 1220 Rbdlr. aarlig, hvortil fra 1836 kom et Tillæg af 570 Rbdlr. for en Medhielper eller Topograph (O. N. Olsen).

[357]) General-Quarteermesterstaben tilmeldte Selskabet d. 16de Apr. 1830: at Staben vilde indgaae med en Plan og Forestilling til Kongen om at udgive nye Landkort over Danmark. Selskabet svarede: at det kunde ei andet end ansee dette som et nyttigt Foretagende, og vilde understøtte det i Alt hvad det var i Stand til, ved Udlaan af Kortetegninger, m. m.

kunde ventes færdigt til August Maaned; og endelig at Landmaalingens Fond ogsaa for 1819 havde et Deficit af 600 Rbdlr.

Men nu var (under 4de Februar) indløbet et Svar fra Prof. Schumacher, hvori han erklærede, ei at kunne modtage Valget som Medlem af Landmaalings-Commissionen, eller deeltage i dens Arbeider; da han, formedelst Gradmaalingen, maatte opholde sig den meste Deel af Aaret i Holsten; ved hvilken Leilighed han tillige fremsatte sine Bemærkninger over Selskabets geographiske Opmaaling og Kortudgivelse, paa sammes daværende Standpunkt, og sin Formening om den Maade, hvorpaa man helst i Fremtiden maatte fortsætte dem. I Almindelighed gik denne hans Mening ud paa, at Selskabets Kort, i hvor udmærkede de end vare for den Tid, da man begyndte Arbeidet, nu neppe kunde betragtes anderledes end som forældede, paa Grund af de store Forbedringer, som alle til Topographien henhørende Arbeider i den lange Tid havde modtaget, baade ved Instrumenternes Forbedring og af flere Aarsager. Han vilde ingenlunde lægge Selskabet dette til Last; det var en Skiebne, som dets Landkort deelte med alle store og vidtløftige videnskabelige Foretagender, som maa forældes, naar de medtage lang Tid, og ei kunne holde Skridt med Videnskaben selv i dens hurtige Fremskridt. Da man imidlertid netop vilde giøre strengere Fordringer til disse Kort, der udgik umiddelbart fra Selskabet, eller under dets Navn og Bestyrelse: var det hans Mening, at man, uden hverken at forlade Arbeidet ufuldendt, eller fortsætte det i en væsentlig forandret Skikkelse, kunde tage den Udvei, at fortsætte Kort-Udgivelsen i den gamle Stiil indtil videre ("so daß die Karten das ganze eigentliche Dänemark umfaßten"); men udgive Holsten i 4 Specialblade, paa en Maade, hvorved disse skulde kunne overgaae de bedste samtidige Værker i andre Lande. ("Welche die besten unserer Zeit überträfen.") Vel vilde det være muligt, at kun faa, maaskee slet ingen, af de hidtil i Holsteen samlede Materialier, kunde benyttes til det nye Øiemeed; men de kunde i ethvert Tilfælde være tilstrækkelige, til deraf at construere et Generalkort over Holsten, hvortil Trangen for Publicum, og for Auctoriteterne, var lige følelig.[358])

---

358) Hverken et saadant Generalkort, eller de 4 Specialkort over Holsten, ere hidtil udkomne.

Denne Erklæring af en berømt Astronom, forfeilede ikke sin Virkning. Enkelte i Selskabet begyndte at fatte Mistillid til det hele Foretagendes Værd. Præsidenten opfordrede (8. Febr.) den mathematiske Classe til, i Forening med Landmaalingscommissionen, at meddele Betænkning over Professor Schumachers Mening og Forslag. Paa Omgangsbrevet var Prof. Olufsen den eneste, der i det han tillige paaviste Nødvendigheden af "at en mere nøiagtig Plan, hvorefter det ønskes, at Landmaalingen herefter skulde gaae frem, maatte forelægges," bestemt erklærede: "at det upaatvivlelig vilde være ligesaa vanskeligt, som betænkeligt, at giøre nogen væsentlig Forandring i den geographiske Landmaaling og Kort-Udgaven, nu da det hele store Arbeide saa at sige snart er færdigt." Denne Mening, havde dog alt for vægtige Grunde imod sig, til at trænge igiennem. Classen, i Forening med Commissionen, der nu ogsaa havde Prof. Schumacher, som nærværende, til Deeltager, indgav (30. April 1820) en Betænkning,[359]) hvori Pluralitetens modsatte Anskuelser førte Ordet. Man kunde dog ei andet, end erkiende: at ogsaa de holstenske Kortarbeider, hvad den trigonometriske Deel angaaer, havde en Fuldkommenhed, som man ei vilde tillægge den topographiske Deel; eller med andre Ord: at af de to Hovedpunkter, hvorpaa et Landkorts Nøiagtighed beroer, Rigtigheden af det Triangel-Net, der lægges til Grund, og en tro Afbildning af Landet, der skal fremstilles, havde det af Wessel optagne og affatte Triangel-Net, "en for sin Bestemmelse tilstrækkelig Nøiagtighed."[360]) Dette for den afdøde Geographs Minde ærefulde Resultat var opnaaet paa en fyldestgiørende Maade; nemlig ved en foretaget Sammenligning af tvende Wesselske Linier i det østlige Holsten med Trianglerne i den Schumacherske Gradmaaling fra samme Egn. Saaledes antog man: at den trigonometriske Deel ikke behøver nogen for Kortene væsentlig For-

[359]) Den er underskrevet af Løvenørn, Wleugel, Olufsen, Degen, Schumacher, U. Jürgensen, Thune, H. C. Ørsted.

[360]) I Ørsteds Oversigt over Selsk. Forhandl. fra 1814—22, p. VIII hedder det om Wessels trigonometriske Kort over Hertugdømmerne: "Dette ypperlige Kort, hvorved Hr. Wessel sætter Kronen paa sine mange og store Fortienester af den geographiske Landmaaling, lægges til Grund for de 4 Kort, der skulle udgives over Hertugdømmerne."

bedring;" i det man tillige erkiendte: "at den topographiske Deel paa Selskabets Landkort nu staaer tilbage for den nærværende Tids bedste Kort." Den forenede Committee overlod til Selskabets Afgiørelse, hvilken af de to Maader til at fortsætte og fuldende Kort-Arbeiderne der skulde vælges; enten at bearbeide det hele endnu manglende Terrain, efter den nye Plan, paa 4 Kort; eller at lade den sydvestlige Deel af Hertugdømmet Slesvig, som endnu stod tilbage og var tegnet, i Forening med en Deel af det nordlige Holsten, udgaae paa sædvanlig Maade; og give den sydøstlige Deel paa en mindre og afskaaret Plade, ved at benytte den næsten færdige Plade over den nordostlige Deel af Holsten. I begge Tilfælde giorde Committeen opmærksom paa, at en ikke ubetydelig forøget Bekostning vilde opstaae, da "efter den nye Plan mange af de geographiske Landmaaleres Kort, med Hensyn paa Terrainets Afbildning, ei vilde kunne benyttes."— Den tredie Udvei, som Olufsens Yttringer tydeligt nok henviste til: at benytte, ogsaa for Holsten, de Wesselske trigonometriske Arbeider, som almindelig erkiendt nøiagtig Grundvold for Kortet; at lade det næsten færdige Specialkort over en Deel af Holsten og Slesvig, fuldføre, og derefter at bringe Opmaalingen og Tegningen af den forholdsviis ringe Deel af Holsten, som endnu stod tilbage,[361]) til Ende; blev i Committeens Betænkning ikke berørt. Dog ligger det for Dagen, at man derved, uden at være udsat for den mindste billige Dadel, vilde paa en consequent Maade i nogle Aar, med den engang normerede Bekostning, og til umiskiendelig Nytte for det Offentlige, kunne have fuldført Selskabets Landkort, maaskee endog ikke uden en og anden topographisk Forbedring, men efter den hidtil fulgte Methode. — Det maatte paa den anden Side synes paafaldende, om endog denne Methode i det Topographiske lod endeel tilbage at ønske, at Kortene over en enkelt Deel af Staten skulde ansees som mere trængende til en saa absolut Konstfuldkommenhed, end det hele øvrige Danmarks geographiske Landkort, som i 70 Aar

---

[361]) Af Hertugdømmet Holsten, hvis Fladeindhold (uberegnet det Eutinske) regnes til 156½ Quadr. Miil (Gudme's Schleswig-Holstein. I. 1833. S. 26) var i A. 1820 opmaalt og tegnet omtrent 123 Quadr. Miil. Saaledes var kun 32 Quadratmiil, eller omtrent to Aars Arbeide tilbage. (s. ovenfor S. 365.)

have giort uberegnelig Nytte; saameget mere som hiin absolute Fuldkommenhed, om den end er opnaaelig, dog heller ikke er af bestandig Varighed, da Culturen ved Skoves Forsvinden, og nye Plantninger, Mosers Udtørring, Indsøers Formindskning, Eiendommes Deling, Byers Udskiftning, Marsklandes Inddigning, Heders Opdyrkning, Landjords Indvinding fra Havet, o. s. v. idelig indvirker ogsaa paa Egnenes naturlige Udseende, og følgelig giør "Billedet af den aftegnede Jordflade" mindre nøiagtigt.

Efterat den vigtige Sag var refereret i et Møde d. 26de Mai (22 Medlemmer nærværende) tog Selskabet denne Beslutning: "Det "ønsker at lade sine Kort over Holsten udarbeide efter en ny "Plan, saaledes at Terrainet fremstilles saa fuldkomment som "mueligt. Derimod slutter Selskabet sine Kort over Slesvig efter "den hidtil fulgte Plan. Efter Landmaalings-Commissionens Forslag overdrages Arbeidet over Holsten til Professor Schumacher, "og denne anmodes om et Forslag angaaende Arbeidets Plan og "Bekostning." Professor Schumacher, som i en Skrivelse af 2. Jun. modtog den ham af Selskabet overdragne Udgivelse af Kortene over Holsten efter en ny Plan, og angav denne at ville blive den samme, hvorefter han bearbeider Kortet over Hertugdømmet Lauenborg, nemlig med en saadan Nøiagtighed i den topographiske Tegning, "at Kortet giver et Billede af den aftegnede Jordflade, saaledes som den vilde vise sig for Øiet fra et betydeligt ophøiet Standpunkt":[362]) saae sig dog ei i Stand til at meddele det begierede Overslag over Omkostningerne ved den nye Plans Udførelse, og Tiden som den vilde medtage, inden han ved et Aars Erfaring havde prøvet Arbeidernes Duelighed. Han forbeholdt sig i øvrigt, at bemyndiges til selv at kunne antage og afskedige de geographiske Landmaalere, der skulde benyttes ved Opmaalingerne i Holsten, saaledes som dette allerede af Hs. Majestæt var ham bevilget med Hensyn til Gradmaalingen. — Selskabet indgik imidlertid med en Forestilling til Kongen, bygget paa de tagne Beslutninger og paa Professor Schumachers Forslag og Erklæring;

---

[362]) "Man erkennt hiedurch die Bildung des Terrains, den Zug und die Abstufungen der Höfe, Städte und Dörfer im richtigen Verhältniss ihrer Grösse zu dem angegebenen Maasstabe, und überhaupt alles was sich ohne Verwirrung auf der Platte darstellen lässe."

og Hs. Majestæt bevilgede (i Refkr. af 25. Jun. 1820) alle Indstillingens (ovenfor angivne) Punkter; hvortil ligeledes hørte: at der fra Selskabet maatte indgives allerunderdanigst Forslag til en for Overlandmaalings-Inspecteur Bruuns 50aarige Tieneste og høie Alder passende Pensionering ved hans Afskedigelse; ligesom ogsaa Forslag til de geographiske Landmaalere og Land-Inspecteurer Bugges og Gudmes Afskedigelse og Pensionering, naar disse havde fuldført de Arbeider, som endnu maatte være at paalægge dem. Under 28de April 1821 bevilgede Kongen, efter Selskabets Indstilling, i Følge Beslutning, tagen 9. Februar 1821, samtlige ved den geographiske Landmaaling ansatte Embedsmænd deres Afsked i Naade; Overlandmaalings-Inspecteur og Ridder S. Bruun med en Pension af 1200 Rbdlr., som var 200 Rbdlr. over hans Gage. Inspecteurerne Bugge og Gudme erholdt ligeledes deres hele Gage (740 og 570 Rbdlr. r. S.) i Pension. Landmaaler A. Storm erholdt Bestalling som Landmaalings-Inspecteur og 270 Rbdlr. r. S. i Vartpenge. Disse Summer bleve derefter afkortede i de Selskabet paa den Tid tillagte 4000 Rbdlr. r. S. aarlig af Finantscassen. — Saaledes var paa en Maade Selskabets Bestyrelse af de danske geographiske Opmaalinger og Kortarbeider ophørt. De følgende, endnu af Selskabet og dets Landmaalings-Commission umiddelbart ledede Kort-Arbeider ere ovenfor nævnte (S. 440), og ville yderligere komme til Omtale, naar den endelige Overdragelse af det hele Foretagende, for saa vidt som det endnu vedkom Selskabet, bliver at berøre.

IV. Om Selskabets danske Ordbog, og dette Arbeides Fremme er allerede handlet i tredie Periodes Historie, og det meste og vigtigste derom, saavel med Hensyn til Værkets Charakteer og Beskaffenhed overhovedet, som til de enkelte Bogstavers Udarbeidelse ved forskiellige Redacteurer, og Revisions-Commissionens Virksomhed, berettet, ikke allene indtil Slutningen af hiint Tidsrum, eller A. 1815, men ogsaa hvad der tilhører den fierde og sidste Periode, for ikke at udrive disse Gienstande af det nødvendige Sammenhæng. (ovenf. S. 396-404). Jeg kan saaledes indskrænke mig til en kort Angivelse af det, der endnu kan være at bemærke om Ordbogsarbeidets Skiebne og Resultater, fra 1815 til nærværende Tid, eller Slutningen af 1842. Endskiøndt nu Arbeidet heller ei i dette lange Tidsrum

har kunnet opnaae sin Slutning, eller endnu i flere Aar vil kunne see den i Møde: saa var det paa en Maade derved heldigere i denne Periode, at i det mindste i dens første 14 Aar (1815—1829) kunde, for en Deel som Frugten af den forrige Periodes Revisionsarbeider, Ordbogens Trykning langt meer end forhen paaskyndes. Denne nødvendige Bemærkning, hvis historiske Beviser findes i det Foregaaende, bør ei forbigaaes; da det ellers vilde faae Udseende af, at næsten Intet var skeet i 13 Aar, og derimod 3 hele Bind udarbeidede og udgivne i 9 Aar, eller fra 1820 (da Ordbogens 3die Bind udkom) til 1829. Vi have derimod seet (S. 389) at Bogstavet J særskilt var udkommet ved Slutningen af 1808; ligeledes blev K, som et følgende Hefte med egen Paginering, udgivet da det var færdigt fra Pressen, (1820); og hertil føiedes endnu Bogstavet L, hvorpaa disse tre Bogstaver udkom 1820 som Ordbogens tredie Bind, ledsaget af en udførlig Fortale, der var underskrevet af Commissionens Medlemmer (**E. N. Viborg, B. Thorlacius, P. E. Müller**, og **J. Møller**) og dateret 31. Marts 1820. I denne af **P. E. Müller** forfattede Fortale meddeles en kort historisk Udsigt over Ordbogsarbeiderne, fra deres Begyndelse; tillige fremsættes, foruden Hoved-Grundsætningerne for Lexikographie i Almindelighed, de ledende Ideer, som ved en dansk Ordbogs Udgivelse fortrinligen maatte komme i Betragtning, og udvikles, hvorledes Commissionen havde dannet sig en i adskillige Henseender, i Sammenligning med den oprindelige, noget modificeret Plan for den danske Ordbogs Fortsættelse, af hvilken Plan derefter Hovedtrækkene angives (saaledes som de især fra Redactionen af Bogstavet K maae antages at være fulgte). Fortalen giør dernæst udførlig Rede for de til Ordbogen benyttede Hielpemidler, hvoriblandt de excerperede Skrifter og de indkomne Samlinger af Almuesord opregnes. I Henseende til de første har man undertiden udtrykt sig med for stor og ubestemt en Almindelighed (f. Ex. at danske Digtere ere benyttede ligefra Arreboe til Øhlenschlæger og Ingemann); og naar der siges "at **Holberg** har ydet et rigt Udbytte, uden at være udtømt": tør man ingenlunde bekræfte den første Deel af Sætningen, da der snarere maatte siges, at denne Hovedforfatter ganske lidt er benyttet. I Henseende til Orthographien giør Commissionen ligeledes i Korthed Rede for de fulgte Grundsætninger, blandt hvis Resultater ogsaa er: "at man har været nødt til at følge den i

de to første to Dele vedtagne, hvor den ikke kom i Modsigelse med sig selv."

Ordbogens 4de Bind, indeholdende Bogstaverne M, N og O, hvis Trykning kunde begynde i A. 1822, udkom fra Pressen 1826; og denne Deels korte Fortale (underskrevet af B. Thorlacius, P. E. Müller, J. Møller og K. L. Rahbek) er dateret den 10de April. Her nævnes Redacteurerne af de enkelte Bogstaver, de indtraadte Forandringer i Commissionens Personale, og dens Forretningers Gang. Blandt de af Videnskabernes Selskabs Medlemmer, som ved Oplysninger og Meddelelser have understøttet Commissionen under denne Deels Giennemsyn, nævnes især Overberghauptmand Brünnich, Prof. J. W. Hornemann, Admiral Løvenørn, Professor Rask, Professorerne Reinhard, Rosenvinge, Saxtorph og Ørsted.

Efter den i bemeldte Deel yttrede Forhaabning, udkom den 5te Deel af Ordbogen, med Bogstaverne P, Q og R, allerede to Aar efter den fierde; og Fortalen (undertegnet af Thorlacius, P. E. Müller, K. L. Rahbek og Kolderup-Rosenvinge) er dateret den 6te April 1828. Om Redactionen af Bogstavet R, hvorom i Fortalen til 3die Bind, inden det var underkastet Revision, siges, "at det var redigeret med megen Omhyggelighed", bemærkes her: (hvilket for en Deel kan oplyse, hvad ovenfor, S. 397. 98, er sagt) at "da Redactionen af dette Bogstav var foretaget førend Ord-"bogens 3die Deel var udkommen, var Redacteuren ikke aldeles for-"trolig med de Grundsætninger, hvorefter de senere Bogstaver vare "blevne udarbeidede; hvoraf fulgte, at en Deel heraf maatte foran-"dres, en Deel føies til, og at Revisionen kun langsomt rykkede "frem." Af modtagne nye Bidrag og Samlinger til Ordbogen nævnes kun Professor og Ridder J. Smidth's med Udmærkelse.

Ordbogscommissionens, for dette Foretagende nidkiære og virksomme Formand, Etatsraad og Professor B. Thorlacius, tiltraadte i Mai 1826 en lang Udenlandsreise; i hvilken Anledning Selskabet, efter Commissionens Forslag, valgte Professor J. L. Kolderup-Rosenvinge til dens Medlem, og han mødte første Gang den 23de Januar 1827. Rahbek havde, som ovenfor er anført, kun taget liden Deel i Ordbogsarbeidet, og meget sielden bivaanet Commissionens Møder. Han afgik ved Døden d. 22de April 1830. Thorlacius indtraadte vel igien efter sin Hiemkomst som Formand

(1828, d. 25de August), men kun omtrent et Aar deeltog han i dens Arbeider, og mødte sidste Gang den 29de Jun. 1829. Angrebet af en Sygdom, der hastigt nedbrød hans Legems- og Siælskræfter, døde den virksomme og fortiente Lærde, i hvem Selskabet mistede et af Landsmænd og Fremmede høiagtet Medlem, den 8de October 1829. Endnu mere pludseligt og uventet var Tabet af Commissionens ikke mindre virksomme og utrættelige Medlem, Professor J. Møller, der sidste Gang overvar et Møde den 10de Sept. 1833, og endnu i sin kraftige Mandsdomsalder blev bortrevet den 25de Novbr. s. A. Endelig led Commissionen Aaret derefter et nyt Tab, som Danmark og hele Norden dybt beklagede tilligemed Selskabet, der i 24 Aar havde talt ham blandt sine navnkundigste og hæderligst berømte Medlemmer, i Biskop P. E. Müller. Endnu den 17de Jun. 1834, (netop den 21de Aarsdag efter hans Optagelse i Selskabet) da den ædle og sieldne Lærde allerede længe havde baaret Dødsspiren i sit Bryst, hvis Udvikling han ved Embedsnidkiærhed fremskyndte, deeltog han sidste Gang i Ordbogsrevisionen, som var et Arbeide, han med levende Deeltagelse og vedholdende Iver og Arbeidsomhed havde fremmet, siden han indtraadte i Commissionen; endskiøndt han selv baade erkiendte Ordbogens Ufuldkommenheder, og med skarpsynet Kritik havde lagt dem for Dagen. Han indsaae imidlertid, ligesom flere af Commissionens sildigere Medlemmer, at dette lexikalske Arbeide var naaet for langt, til at man nu med Ære kunde opgive dets Fuldførelse; og han stræbte, saavidt det stod til ham, og saavidt Værkets engang vedtagne Indretning og Grundform giorde det muligt, at lade Sprogkritik, Nøiagtighed, Orden og Smag i Ordforklaringer bøde paa nogle af de Mangler og Svagheder, hvorunder denne Ordbog fra Begyndelsen har lidt, og vedbliver at lide.

Efter Biskop Müllers Død var Ordbogscommissionen sin Opløsning nær. Af dens Medlemmer var ikkun Etatsraad, Professor Kolderup-Rosenvinge tilbage. Han havde i otte Aar deeltaget i Revisionen, og var fuldkommen fortrolig med Arbeidets ufuldkomne og utaknemmelige Natur, med dets uovervindelige Langsomhed, og med alle de lidet opmuntrende Omstændigheder, hvorunder det maatte fortsættes. En Forestilling af ham, om at henlægge eller opgive Arbeidet, vilde ei have manglet Grunde, der let kunde have faaet en afgiørende Vægt og Virkning. Men han var

af den modsatte Mening, og Flere meente og indsaae vel ogsaa: at hvad der i meer end et halvt Aarhundrede havde været et af Danmarks Konger med Bifald og Understøttelse frammet Foretagende; et Værk, som i det mindste for Sprogets og den danske Lexikographies Historie altid beholder et vist Værd; og hvortil den betydeligste, ulige større Deel af den anvendte Bekostning var ydet, ikke af Selskabets Fonds, men af Kongens Particulaircasse, ei kunde opgives ufuldført, uden at udsætte Selskabet for en Dadel, som ikke kunde mangle Grund, og egentlig mere maatte træffe den nærværende Slægt, der opgav det begyndte Foretagende, end Ordbogens Plan og Indretning, der var fastsat 70 Aar tilbage i Tiden. Saaledes besluttede Selskabet, at Revisionscommissionen maatte gjøres fuldtallig ved nye Medlemmer, og valgte dertil d. 21de Novbr. 1834 Professorerne C. Molbech og J. N. Madvig. Da Etatsraad Rosenvinge, otte Aar derefter havde tilkiendegivet Selskabet, at han, ved Embedsforretninger og andre literaire Arbeider, ikke mere fandt sig i Stand til at deeltage i Ordbogens Revision, valgte Selskabet, efter hans Forslag (9. Decbr. 1842), Professor og Archivregistrator N. M. Petersen til Medlem af Commissionen, i hvis ugentlige Møder han første Gang deeltog den 28de Decbr. s. A.

Siden 24de Nov. 1828, (da Bogstaverne P, Q og R, eller 5te Bind af Ordbogen var færdigt), har Commissionen, uden betydelig Afbrydelse, i ugentlige Møder, været sysselsat med Revisionen af Bogstavet S, uden at bringe det til at meer end 74 Ark, eller noget over Halvdelen af Bogstavet, hidtil er trykt. Hovedaarsagen hertil, Manuskriptets i mange Henseender uheldige og ukritiske Beskaffenhed, er allerede forhen omtalt; og denne hindrende Omstændighed er det i en saadan Grad, at maaskee endog en selvstændig, eller ny Redaction af Bogstavet ved Commissionen vilde have været at foretrække, og mere have fremskyndet Arbeidet, end en Revision, der bestaaer ikke allene i uophørlig Rettelse og Omarbeidelse, men for en stor Deel i total Omskrivning. Den længe standsede Trykning har imidlertid paa ny kunnet begynde; og der er Haab om, (maaskee ogsaa for en Deel ved muelig Benyttelse af Medhielp udenfor Commissionen) at kunne noget meer end hidtil paaskynde Ordbogs-Arbeidet.

Imidlertid havde Lector Bredsdorff i Aarene 1834 og 1835 indsendt sin Redaction af Bogstavet T fuldstændig til Commissionen, og forskudsviis modtaget et Honorar af 550 Rdlr. (saaledes

beregnet omtrent til en Størrelse af 36 trykte Ark). Commissionen har af og til kunnet, til Afvexling, anvende nogen Tid paa dette Bogstavs Revision, som ved Manuskriptets Beskaffenhed er et saameget lettere Arbeide, at man snart vil kunne tænke paa at lade Trykningen af T begynde, og fortsættes samtidigen med Trykningen af S, saaledes at begge Bogstaver omtrent paa een Tid kunde udkomme.

V. Ville vi nu i denne sidste Periode historisk omtale Selskabets Skrifter, hvilke vi giennem alle Perioder have betragtet og bør betragte som den sande og væsentlige Grundvold for dets Tilværelse som videnskabeligt Samfund, ligesom den tilforladeligste Maalestok for de aandelige Kræfters Omfang og Virken, hvilke en saadan Forening i en given Tid har havt til sin Raadighed, og det varigste Monument, den kan efterlade om Samfundets Berettigelse til den Plads, det indtager i den videnskabelige og lærde Culturs Rige: da indsees det let, at de Betingelser, hvorunder dette maa skee, ere af den ovenfor berørte Beskaffenhed, der i dette Punkt ikke vilde tillade meget mere end en Angivelse af Skrifternes Indhold. Da nu dette vil skee paa et andet Sted (i den videnskabeligt ordnede Oversigt blandt Bilagene), og da desuden udførlige Bidrag til en saadan Udsigt over Indholdet af de Skrifter, som ere Selskabet meddeelte i dets Møder, saavel af Medlemmerne selv, som af andre Videnskabsmænd udenfor Selskabet, findes i Selskabets aarlige Programmer eller Bekiendtgiørelser om dets Arbeider (jvf. S. 425): saa kan den historiske Beretning her være saameget kortere, og fornemmelig indskrænket til at fremhæve for Betragtningen adskillige Resultater og enkelte Hovedtræk.

Ved Periodens Begyndelse, ligesom i Slutningen af den foregaaende, var der, som vi meer end engang have antydet, indtraadt en kiendelig Stagnation og Langsomhed i Selskabets literaire Virksomhed. Den yttrede sine Virkninger og Følger endnu længe efter 1815. Af det sidste (6te) Bind af Skrifternes tredie Række (hvilket Bind skulde gielde for Aarene 1809—1812, og virkelig indeholdt nogle Afhandlinger fra denne Tid), var anden Afdeling ikke engang kommen under Pressen, da Bugge døde. Trykningen tog først sin Begyndelse 1816, og det siette Bind af denne Samling udkom ikke før 1818; saaledes sex Aar efter det sidste af de Aar, som Titelbladet angiver, at Bindet skulde tilhøre. Efterat

dette Bind, hvis Indhold for en stor Deel endnu skrev sig fra den forrige Periode, saaledes omsider var fuldført, kunde man først et Par Aar derefter begynde at tænke paa et nyt Binds Udgivelse; uagtet der imidlertid i Selskabet var oplæst endeel Afhandlinger, som man forgieves søger i de følgende Dele af Skrifterne. At Selskabets Medlemmer saaledes hyppigen unddrog de i Møderne oplæste Bidrag den tilforn almindelig brugelige og foreskrevne Meddelelse i Skrifterne, vedblev, (som en nedenfor meddeelt Fortegnelse vil vise) at være en hyppigt indtrædende Grund til større Langsomhed i disses Udgivelse, og mindre Mangfoldighed i deres Indhold; hvorimod det længere hen i nærværende Periode oftere blev Tilfældet, at vidtløftige Skrifter og større videnskabelige Undersøgelser, tildeels ledsagede med kostbare Afbildninger, (f. Ex. Schlegel om de danske Loves Autonomie, Lunds Beskrivelse over den forstenede Dyrverden i Brasilien, Forchhammers danske geognostiske Arbeider, Magnussens Værk over Runeskriftens Historie m. fl.) ved at fremtræde i Selskabets Skrifter opnaaede den Mulighed til at meddeles det lærde Publicum, som de ellers vanskeligen vilde have fundet.

Da man nu i Aaret 1820 igien kunde begynde at forberede et nyt Binds Udgivelse, og flere Grunde tilraadede, at lade den med A. 1800 begyndte 3die Samling, der var udkommet paa en særegen og uregelmæssig Maade, betragtes som sluttet, foreslog Secretairen (7. April) at Skrifternes Trykning skulde begynde med en ny Række, og det i to Afdelinger, een for de historisk-philosophiske, og een for de naturvidenskabelige og mathematiske Afhandlinger; at et Hefte af hver Afdeling aarligen skulde udgives ved Nytaarstid; at Udtog skulde meddeles af de oplæste Afhandlinger, som Medlemmerne ikke have bestemt for Skrifterne, og en Oversigt af videnskabelige Fremskridt og Opdagelser i fremmede Lande skulde meddeles som Tillæg til ethvert Hefte; endelig, at man ved en meget billig Priis paa Selskabets Skrifter, uden at beregne noget for medfølgende Kobbertavler, vilde bidrage til at forøge deres ringe Afsætning. Alle disse gavnlige Forslag bifaldt Selskabet; men ikkun det første og det sidste af dem kom til Udførelse. Secretairen havde ved samme Leilighed foreslaaet: om man ikke ved at begynde den nye Række af Skrifterne, kunde vende tilbage til dansk Tryk, hvorved adskillige Fordele i Henseende til det typographiske Udvortes kunde

opnaaes? — eller om Selskabet vilde fremdeles beholde den latinske Tryk? — Det sidste vedtoges, til vedvarende Skade for Skrifternes Salg og Læsning; og det var her en Majoritet af 6 Stemmer, (10 Medlemmer vare tilstede) som kunde afgiøre en Beslutning, der ikke kunde tilfredsstille det danske Publicum, som endnu bestandigen helst læser Skrifter i Modersmaalet, trykte med danske Typer; men kun de Enkelte i Selskabet, der især støttede sig paa, at man skulde giøre Skrifterne mere læselige for Udlændinge.

Den i Beslutningen vedtagne aarlige Udgivelse af et Hefte af hver Afdeling, maatte strax tilsidesættes. Ikke før 1823 kunde det første Bind af den philosophisk-historiske Afdeling udkomme, og 1824 første Bind af den physiske og mathematiske Classes Afhandlinger. Fra den Tid af er derimod ingen Standsning af Betydenhed indtraadt i Skrifternes Udgivelse; man har været i Stand til i 19 Aar at lade 6 Bind af de philosophisk-historiske Skrifter, og 8 (eller egentlig 9 Bind) af de naturvidenskabelige og mathematiske, i Alt 15 Quartbind, komme for Lyset. Endskiøndt vist nok Format og Tryk i denne Samling, ved den førstes Størrelse og den sidstes Vidtløftighed, ere mere luxurieuse, end fornødent, og reducere det trykte Indholds Omfang fra Quartformat til en stor Octav: vil det dog ei kunne negtes, da adskillige af Bindene i denne Samling have et anseeligt Arketal, at denne Periodes literaire Frugtbarhed i Selskabets Skrifter, (uagtet den kunde været langt større, dersom ikke saamange Bidrag havde taget andre Veie) neppe staaer tilbage for nogen af de tidligere. At den ligesaa lidt behøver at frygte en saadan Sammenligning, i Henseende til Indholdets videnskabelige Værdi: er en Forudsætning, som Tidens store og mægtige Fremskridt paa Videnskabernes Bane giør meget naturlig: men som vi helst bør overlade en kommende Alder at bekræfte.

Ville vi kaste et overskuende Blik paa det hele Forraad af Lærdomsarbeider og meer eller mindre vigtige og dybtgaaende videnskabelige Undersøgelser, Iagttagelser og Beskrivelser, som denne, allerede i sit Omfang betydelige Skriftsamling indeholder: da vil det maaskee allerførst vække Opmærksomhed, hvor ringe i Antallet de Arbeider ere, som ved at falde under den philosophiske Classes Fag, kunde omfatte Materier, ikke blot af den speculative og practiske Philosophie, men ogsaa af Konstlæren eller Æsthetiken, Sprogenes Philosophie, den almindelige og sammenlignende Grammatik,

Pædagogiken, den høiere Philologie, og flere Discipliner. Blandt samtlige 91 eller 92 Artikler, som ovenmeldte 15 Bind (tilligemed den hidtil trykte Deel af et sextende) frembyde, tælles kun en eneste linguistisk, eller til den almindelige og sammenlignende Sproglære henhørende Afhandling, og to philosophiske. At de sidste tilhøre en Forfatter, om hvilken den Tid, vi gaae i Møde, maaskee i endnu høiere Grad, end den nærværende, vil erkiende, at han hører til dem, som baade Aand, Tankeform og Sprogform stemple som dansk Classiker, giver dem unegteligen et indvortes Værd, der staaer langt høiere, end det numeriske Forhold; men dog maa dettes yderst ringe Tal i hiin Classe af vort Selskabs Arbeider nødvendigen tildrage sig den historiske Betragters Forundring, og tillige henlede Tanken paa det uforholdsmæssigt ringe Antal af Medlemmer, Selskabet tæller i vedkommende Afdeling.

I de historisk-archæologiske Fag (som i Alt tælle 23 Artikler, foruden et meget vidtløftigt Arbeide,[363]) der egentlig mere maa betragtes som et særskilt Værk, hvis Udgivelse Selskabet har bekostet, end som en Afhandling eller et Bidrag, i sædvanlig Form, til dets Skrifter) hersker vel et tilsyneladende gunstigere Forhold; men dette taber igien en Deel af sin numeriske Styrke, naar man erindrer, at den historiske Classes Medlemmer ere tre Gange saa talrige, som den philosophiske; og end mere, naar man tilføier den Bemærkning: at ikke mindre end 17 af hine 23 Bidrag ere oplæste i Selskabet og trykte før Slutningen af 1830, og tilhøre Medlemmer, hvis Tab Selskabet allerede i endeel Aar har beklaget. Saaledes bliver kun 6 Bidrag, (foruden Magnussens Rune-Værk) tilbage for de senere 12 Aar og for de nulevende 12 historiske Medlemmer, og af disse Bidrag tilhøre de 3 udførligste een Forfatter ((Conf. Raad Werlauff.)

Et andet, mere gunstigt Forhold, og en langt betydeligere literair Frugtbarhed, møder os i Skrifternes physisk-mathematiske Afdeling (uagtet, som nedenfor vil sees, et ikke ringe Antal af Bidrag og Afhandlinger ved Medlemmer af disse Classer ere oplæste i Selskabet, uden at forefindes i Skrifterne). Saaledes tælles i denne Afdeling 23 zoologiske, anatomisk-physiologiske og palæontologiske

[363]) Hr. Etatsr. Geheime-Archivarius Magnussens over Runerne og Runeskriften, i Anledning af den 1832 foretagne Undersøgelse af Klippen Runamo i Bleking; hvilket Værk (med Registeret 742 S. 4to med 14 Kobbert.) udgiør VIte Bind af Selskabets histor. philos.-ph. Skrifter.

Bidrag,[364]) ved 11 Forfattere, hvoraf een udenfor Selskabets nuværende Medlemmer; ligeledes 6 botaniske Bidrag af 4 Forfattere (foruden en Skildring af Vahls Levnet, Arbeider og Fortienester som Botaniker ved Hornemann); 17 physiske, chemiske og mineralogisk-geognostiske, ved 8 Forfattere (5 allene af Forchhammer); og 19, henhørende til den rene og anvendte Mathematik, ved 9 Forfattere, af hvilke to ikke tilhøre Selskabets Kreds.

Herved er nu at bemærke, hvad nylig berørtes, at de trykte Skrifter, især hvad de sidstnævnte Afdelinger angaaer, langt fra ikke, saaledes som i ældre Tider, indbefatte alle de videnskabelige Bidrag, Undersøgelser og Jagttagelser, som ved Oplæsning i Møderne ere meddeelte Selskabet af dets Medlemmer, og af andre Videnskabsmænd. Det hører til Selskabets, saavel som til Videnskabernes Historie i vort Fædreland, at ogsaa i nærværende Periode de vigtigste af saadanne Bidrag nævnes, for at vise, hvor langt større Omfang, Selskabets Skrifter vilde have faaet, dersom Alt var trykt, hvad der mundtlig blev foredraget eller oplæst i dets Møder. Jeg troer imidlertid kun at burde i efterfølgende Fortegnelse optage saadanne utrykte, eller andenstedes trykte Bidrag, som i Protocollerne udtrykkelig gives Navn af Afhandlinger; og forbigaaer derimod hvad der, i Følge Angivelsen af Foredragets Indhold, mere havde Charakteren af kortere videnskabelige Meddelelser, Beretninger om enkelte physiske og chemiske Forsøg og naturhistoriske Jagttagelser, m. m.[365]) hvorom desuden kan henvises til Selskabets aarlige (nu maanedlige) Oversigter eller Beretninger.

1816, d. 16de Febr. forelæste Prof. B. Thorlacius: "Kritiske Undersøgelser over en islandsk historisk Fortælling fra 12te Aarhundrede, kaldet Fliotsdælernes, eller Droplögs Sønners Saga."

---

[364]) Blandt de sidstnævnte ere Dr. P. W. Lunds vigtige Afhandlinger over den uddøde Brasilianske Dyrverden, beregnede efter de særskilt leverede og indførte Bidrags Antal; uagtet de vistnok egentlig udgiøre et sammenhængende Arbeide.

[365]) Det kan saaledes bemærkes, at fornemmelig Selskabets Secretair, allerede fra tidligere Aar i denne Periode, og indtil nærværende Tid, har foredraget en stor Mængde videnskabelige Bemærkninger og kortere Meddelelser, som ikke tryktes i Skrifterne; og hvis Bestemmelse især har været, at et Møde, i Mangel af andre oplæste Bidrag eller Afhandlinger, ikke skulde gaae forbi uden videnskabelige Meddelelser.

(Jvf. Oversigten for 1814—22. S. XIX.) — 1816, Mai: Prof. L. Jacobson havde indsendt en Afh. om Vene-Systemet hos Fuglene og Krybdyrene, hvorover den nedsatte Commission (28. Nov. 1817) afgav en Beretning, og Selskabet besluttede dens Optagelse i Skrifterne. (jvf. Overs. 1814—22. S. XXXVI.) — 1816, Mai 31. Prof. Gamborg forelæste en Afhandl. over det Spørgsmaal: om Moralens Grundsætninger for Individer ogsaa ere forbindende for Samfund? [366]) — 1816, Decbr. 13. forelæste Prof. Degen, en Afhandling over et i Newtons Arithmetica Universalis forekommende Problems almindelige Opløsning. (Secretairen medtog den.) 1816, d. 27de Decbr. Professor F. C. Sibbern: en Afhandling om Spørgsmaalet: hvad det er, at sandse? med Hensyn til den dyriske Magnetismes Phænomener. — 1817, d. 10de Jan. Prof. P. E. Müller: en Afhandling om Forholdet imellem den ældste tydske og nordiske Poesie. — 1817, Febr. 7. Prof. Sibbern en Afh. over Spørgsmaalet: hvori Skiønhed bestaaer? — 1817, d. 14de Marts H. C. Ørsted: et Mindeskrift over Selskabets afdøde Medlem, Major J. Steffens. — 1817, Dec. 12. H. C. Ørsted: en Afhandling om de physiske Lærebøgers Architektonik. — 1818, Mai 15, og 1820, Febr. 18. L. Engelstoft: "Fremstilling af Begivenhederne i Norden, fra Christoffer af Baierns Død til Rigernes Forening under Christian I." (s. den ans. Oversigt S. XLIII.) — 1819, 5. Febr. Prof. Sibbern: en Afh. om den psychologiske Inddeling af Følelserne. (Overs. 1818. 19. S. 18.) 1819, April 30. J. Møller: et Mindeskrift over Selskabets afdøde Medlem Confessionarius C. Bastholm. [367]) — 1821, den 19de Januar, Prof. Sibbern: "en genetisk Udvikling af Begreberne Drift og Lidenskab." — 1821, Febr. 9. F. Münter: "Om Christi Fødselsaar, og dets Ansættelse til A. 747 efter Roms Bygning, 6 Aar før Æra Dionysiana." — 1821, 6. Apr. H. C. Ørsted: en Afhandl. "om de electriske Virkningers Vexelkamps Forhold til Magnetisme, Lys og Varme." — 1822, d. 29de Marts, L. Engelstoft:

---

[366]) Om denne Afhandlings Beskaffenhed vides intet; men Protocollen udviser, at Selskabet 26. Jul. 1816, tog den ganske usædvanlige Beslutning: "at intet Udtog af Prof. Gamborgs Afhandling optages i Programmet."

[367]) Er trykt i det af Fors. udgivne Theologiske Bibliothek. XVIde Bd.

et Mindeskrift over A. Kall. Den 25de Januar: Prof. Reinhardt: en Beretning om de til forskiellige Tider i Danmark fundne Elsdyrs-Horn og Cranier. Den 8de Februar. H. C. Ørsted: en Afhandling om Forholdet mellem de chemiske Tal og den specifique Vægt. — 1823, Februar 14. Reinhardt: Beskrivelse og Bemærkninger over nogle i den sildigere Tid opdagede grønlandske Fuglearter.[368]) Den 14. Febr. L. Jacobson: Jagttagelser over Binyrerne og deres Vener hos Fugle og Krybdyr.[369]) — 1824, 19. Marts. F. Münter: en Afhandling om Reliquier i Hedenskabet, hellige Træer og mythiske Dyr. (jvf. Oversigten. 1814—22. S. LXXIII.) Den 2. og 23. April: Prof. J. F. Schouw: Undersøgelse om hvorvidt Climaterne paa Jordkloden kunne antages, væsentlig at have forandret sig. (jvf. Oversigt. 1823—24. S. 6—13.) Den 12te Nov. H. C. Ørsted: en Afhandling over Gyldigheden af den Mariottiske Lov for Legemernes Tryk. (Overs. for 1824. 25. S. 13.) — 1825, d. 8. Apr. R. Nyerup, Bemærkninger angaaende den saakaldte Cronica Slavica incerti auctoris, og et Exemplar af dens første Udg. med haandskrevne Tillæg. (jvf. Overs. 1824—27. S. XXXV). — 1815, Mai 6. Prof. L. Jacobson: Beretning om en Opdagelse henhorende til Øiets Anatomie. (jvf. Oversigt 1824—27. S. XVII). — 1826, Jan. 6. og 20: Prof. M. H. Bornemann: Udvikling

---

[368]) Denne Forfatter har desuden i senere Aar (jvf. f. Ex. Oversigterne f. 1824. 25. p. 2; for 1828. 29. p. 5; for 1829. 30. p. 15—20; for 1830. 31. p. 18; for 1832. 33. p. 4; for 1833. 34. p. 2; for 1834. 35. p. 5—8; for 1835. 36. p. 9—12 o. s. f.) meddeelt Selskabet en heel Række af interessante Beskrivelser og Afhandlinger til den ichthyologiske, ornithologiske og andre Dele af den grønlandske Fauna, tildeels med Hensyn til at forberede en ny Udgave af vor berømte O. Fabricii Fauna grönlandica; men af disse zoologiske Bidrag findes kun ganske faa i Selskabets Skrifter.

[369]) I Anledning af denne Afhandling refererede Prof. Hornemann (som fungerende Secretair under Prof. Ørsteds Fraværelse paa en Udenlandsreise), i det følgende Møde: at Prof. Reinhardt, der efter Oplæsningen havde yttret, at nogle af disse Jagttagelser allerede vare giorte af ham for flere Aar siden, og meddeelte i det medicinske Selskab, Dagen efter (15. Febr.) havde hos ham deponeret under Forsegling det herom i det med. Selskab oplæste Bidrag. (Det omtales i Overs. fra 1822. 23. S. 8.)

af Sædelighedens moralske Idee. (f. Overf. 1824—27. S. XLVIII —LIII). 1826, Febr. 3. Prof. R. Rask: Undersøgelse over den gamle egyptiske Tidsregning (særskilt udg. 1827). — 1827, 29. Jun. C. F. Schumacher: en Afh. om Nyrernes Abnormiteter. Den 23de Nov. Prof. H. G. v. Schmidten: en Afh. om de mathematiske Functioners Classification. [370] (jvf. Overf. 1827—28. S. XV. o. flg.) 1827, Prof. J. F. Schouw: en Sammenligning imellem de tre vigtigste Biergmasser i Europa: Alperne, Pyrenæerne og Skandinaviens Bierge. (jvf. Overf. 1827—28 S. XXI.) [371] 1827, 7. og 21. Decbr. Etatsraad N. Schow: en Afhandl. over den græske Mythologies Historie, og dens nyere symboliske Behandling. (jvf. Overf. 1828. S. XVVIII.) — 1828, 1. Febr. Prof. R. Rask: Undersøgelse om den ældste hebraiske Tidsregning. (særskilt udgivet 1828). Den 5te Decbr. H. C. Ørsted: en Afhandl. over det atomistiske og det dynamiske System, betragtet med Hensyn paa de nyere Opdagelser. — 1829, Marts 6. Prof. Sibbern, en Afh. om den intellectuelle Anskuelse. — 1829, Marts 20. B. Thorlacius: over den gamle allegoriske Fortælling om Hercules ved Skielveien. (jvf. Overf. f. 1828. 29. S. 32.) — 1829, Jul. 3. Prof. v. Schmidten: en Afh. "om et almindeligt Princip for Rækkernes Theorie;" (Overf. for 1828. 29. S. 2). 1830, 2. Apr. Samme: en Afh. om "Integration ved continueerlige Brøker."— 1830, Jan. 8. og Marts 9. 1831, Jan. 7. Herholdt: Bidrag til Læren om Snogenes Avling, Udvikling af Ægget og Fødsel. (jvf. Oversigt 1829. 30. S. 4—12; og 1830. 31. S. 6—16). — 1830, 30. April. H. C. Ørsted: en Afhandl. om Analogien imellem Lys, Varme og Lyd. (jvf. Overf. 1830. 31. S. 24.) 1830, Nov. 19., Dec. 2. F. C. Sibbern: en Afh. om Forholdet imellem Siæl og Legeme, med Hensyn til Galls og Broussais Theorier. — 1831, Mai 6. Prof. L. Jacobson: om Oprindelsen af Hermaphroditer. — 1832, 27. April, Dr. P. W. Lund: en Afhandl. "om de bugfodede Blød-Dyrs Æghylstre, med Jagttagelser over Fosterets Tilstand og Livsforhold i samme." — 1832, den 7de Dec.

---

[370]) Forf. udgav Kbh. 1827 en Afhandl. under Titel: "Kort Fremstilling af Mathematikens Væsen og Forhold til andre Videnskaber", 84 S. 8., hvori han bl. a. har udviklet Læren om Functionerne.

[371]) Forf. udgav denne Afhandling paa Latin som Universitetsprogram, under den Titel: Specimen geographiae physicæ comparativæ. Hafn. 1828. c. tabb. æn. II.

Prof. C. Molbech: Oversigt over det danske Sprogs Historie i den nyere Tid. — 1833, d. 7. og 25. Jan. Prof. J. Møller, oplæste en "Udsigt over Selskabets Historie i dets første to Decennier." [372]) — 1833: Etatsraad P. O. Brøndsted: tre Afhandlinger, indeholdende Beskrivelser og Forklaringer over antike græske Vaser. (Oversigt 1832—36. S. LX. o. flg.) — 1831, den 2den Mai. C. Molbech: Bidrag til Nordens ældste Historie, om de finniske og lappiske Folkestammer. (jvf. Oversigt f. 1832—36. S. LXIII.) — 1835, Jan. 2. C. Molbech: Mindeskrift over Biskop P. E. Müller. [373]) (jvf. bem. Oversigt S. LXLVIII.) — 1835, Marts 13. Brøndsted: Forsøg til en Fremstilling af Grækenlands Eiendommeligheder, ogsaa med Hensyn paa Landets physiske og geograph. Forhold. — 1835, Nov. 20. H. C. Ørsted: en ved Forsøg bestyrket Afh. imod Faraday's Mening, angaaende Electricitetens chemiske Oprindelse. (jvf. bem. Oversigt. S. XXII. o. fl.) — 1836, Apr. 22. Grev Vargas-Bedemar: en Afhandl. over Øerne Madera's og Porto Santo's Geognosie. — 1836, Mai 20. Dr. C. Pingel: Afh. over Porphyrerne i den sydgrønlandske røde Sandsteensformation. (jvf. Oversigt f. 1835. 36. p. 28 flg.) — 1837, Mai 5. Brøndsted: en Afhandling om Øen Leucadia, og dens Apollotempel. — 1837, Jul. 15, Reinhardt: Beskrivelser over tre grønlandske Fiskearter, hvoraf den ene danner en ny Slægt. — 1838, Febr. 9. Prof. Eschricht: Craniologiske Bemærkninger over Hovedskallerne i Nordens gamle Gravhøie. (jvf. Oversigt f. 1836—39. S. LV. flg.) — 1838, Dec. 7. Forchhammer: en Afhandling om den saakaldte Cimbriske Vandflod. (jvf. Oversigt for 1838. p. 5—7.) — 1839, Mai 24. En Afhandling af Professor Hansteen i Christiania: om Forandringer i Jordens magnetiske Intensitet, som ere afhængige af Maanebanens Beliggenhed. — 1839, Jul. 5. Forchhammer: en Af-

---

[372]) Forf. optog denne Udsigt i sin historiske Vurdering af Kong Christian VI. og hans Regiering. 3die Afdeling §. 17. (Mnemosyne. IV. Bd. S. 3—73). Han havde agtet at fortsætte dette Arbeide ved en Skildring af Selskabets nyere Historie; og bestemt denne til Optagelse i Skrifterne. (ib. S. 5.) Men Døden bortkaldte ham for tidligt fra dette og flere videnskabelige og literaire Foretagender.

[373]) Trykt i Forfatterens "Nordiske Tidsskrift for Historie, Literatur og Konst." IV. S. 457—481.

handling over de Forandringer, som Naaletræernes Harpix har lidt i Tørvemoserne. — 1839, Dec. 20. **Eschricht**: en Afhandl. over Marsvinenes Anatomie. — 1840, April 10. **C. Molbech**: en historisk-philosophisk Betragtning over de gamle Egypters Stats- og Folkeliv. — 1841, Jan. 22. **P. O. Brøndsted**: Afhandling om det gamle Phigalia, og Templet ved Bassæ i Arcadien. — 1841, 26. Febr. Prof. **J. N. Madvig**: Afhandling om Grundlaget for den græske og romerske Versbygning, og dens Forhold til de moderne Sprogs Vers. — 1841, Marts 12. **Eschricht**: Resultater af hans Undersøgelser over Hvalerne; (og 5. Novbr. s. A. "Beretning om en d. 20. Septbr. 1841 i Odsherred indstrandet Nynkehval). — 1841, 3. og 17. Decbr. **J. F. Schouw**: en Afh. om de italienske Naaletræers geographiske Forhold. — 1842, 15. Apr. **Forchhammer**: en Afh. "over nye islandske og færøiske Mineralier." — 1842, Apr. 29. **Schouw**: en Afh. over Pompeianske Planter (i Pompeii fundne eller aftegnede Vegetabilier). — 1842, Nov. 4. **C. Molbech**: Bemærkninger over Skildringen af Germanernes Landbo-Forfatning hos Tacitus, oplyst ved nyere agrariske Forhold i Scandinavien og Tydskland. — Den 9de Decbr. **L. Jacobson**: en Afhandling "over Primordial-Craniet." (jvf. Selsk. Oversigt for 1842. S. 90—97). — Den 23de December, **H. C. Ørsted**: en Undersøgelse over Lyset, med Hensyn paa det Skiønnes Naturlære. 1ste Afdeling. (Anden Afdel. oplæstes d. 10. Febr. 1843.)

Foruden de saaledes opregnede utrykte Afhandlinger, oplæste af Selskabets Medlemmer i Møderne fra 1816 til Slutningen af 1842, bør her end videre nævnes de af andre Videnskabsdyrkere udenfor Selskabet indsendte Arbeider og Afhandlinger, som Selskabet i denne Periode har kiendt værdige til Optagelse i Skrifterne, hædret ved at tildele Forfatteren dets Sølvmedaille, eller paa anden Maade tilkiendt et hæderligt Vidnesbyrd. — Dr. phil. **J. G. C. Lehmann** erholdt 30. Jun. 1815 Selskabets Sølvmedaille for hans indsendte botaniske Afhandling om Planteslægten Primula, og den nedsatte Committees fordeelagtige Erklæring meddeeltes ham efter Selskabets Beslutning. Han indsendte i 1817 atter en botanisk Afhandl. om Slægten Onosma, som vedkommende Committee 11. Jul. fandt værdig til Optagelse i Skrifterne, (hvor den dog ei findes). Hr. **N. Hoffmann-Bang**, (Godseier, til Hofmannsgave i Fyen) havde samme Aar indsendt en Afhandling "om Confervernes Ind-

flydelse i Naturens Huusholdning." Selskabets Committee tildeelte den et fortrinligen udmærkende Vidnesbyrd. (Afhandlingen blev optaget i Skrifterne, og Forfatteren senere blandt Selskabets Medlemmer.) — Cand. Theol. C. H. Lyngbye, tilkiendtes Sølvmedaillen d. 6te Febr. 1818 for en Afh. om Grindehvalen og om Grindefangst paa Færøerne, hvis Optagelse i Skrifterne tillige besluttedes. — Lieutenant (siden Lector og Professor) H. G. v. Schmidten, erholdt d. 9. Juli 1819 Sølvmedaillen for en fra Paris indsendt mathematisk Afhandl. om Integral-Regningens Anvendelse paa de lineaire Æquationer,[374]) og tillige, efter Ansøgning, en Understøttelse af 200 Rbdlr. for at kunne lade dette Arbeide trykke paa Fransk. — Ligeledes belønnedes med Sølvmedaillen en af Dr. H. J. Estrup indsendt Afhandling om Ægtheden af Sanchuniatons Fragmenter (8. Marts 1822). Den historiske Classe, som i øvrigt erkiendte denne Undersøgelses Værd, havde imidlertid fundet, at Forf.'s Hypothese om disse Fragmenters Opdigtelse i Ammonius Sacca's Skole ikke ved de anførte Grunde var bragt til Sandsynlighed.

Sølvmedaillen tilkiendtes endvidere 12. April 1822: Dr. Med. H. Gartner, for en anatom. Beskrivelse over et ved nogle Dyrarters Uterus undersøgt glandeløst Organ. (Naturvid. og mathem. Afh. I. p. 277.) — 1822, 14. Jun. Dr. W. Zeise for en Undersøgelse "over Svovelkulstoffets Forbindelser med Saltbaserne." — 1824, Jun. 4. Pastor N. Outzen i Breklum for et indsendt Skrift over Dannevirke og Slesvigs Antiquiteter.[375]) — 1824, Octbr. 15. Dr. Forchhammer: for en Afh. over Færøernes Geognosie. (Indført i Naturvidensk. og mathem. Afhandl. 2det Bd. S. 159). — 1825, Jan. 7. Mr. Bourdet (?) for en indsendt haandskreven Afhandling over adskillige Arter af fossile Skildpadder, med Aftegninger. (Om

---

[374]) Trykt under den Tittel: "Recherches sur le Calcul intégral aux équations linéaires. 1819. — Forfatteren indsendte atter (7. Jan. 1820) en Afhandling om Differential-Æquationerne af første Classe; ligeledes 1821, 22. Novbr. en tredie mathematisk Afhandling, med en Ansøgning om at anbefale ham til forlænget Reise-Stipendium; hvilket han ogsaa ved Selskabets Anbefaling opnaaede.

[375]) Dette udgav Forf. et Par Aar efter i Trykken ("Untersuchungen über die denkwürdigsten Alterthümer Schleswigs" 2c. Altona 1826. 260 S. 8.) men, besynderligt nok, uden i Fortalen at omtale det ham af Selskabet tilkiendte Agtelsestegn.

Forfatteren eller Afhandlingens videre Anvendelse forekommer intet.) — Dr. E. F. Nolte i Ratzeburg havde indsendt en Afhandling om Planteslægterne Stratiote og Sagittaria.[376]) Efter den nedsatte Committees Bedømmelse tilkiendtes ham Sølvmedaillen 4. Febr. 1825. — Ligeledes 1825, Jan. 27. Examinatus Juris Jerichau for en Afhandling "over Tonernes gienſidige Virkning." — 1828, Jan. 4. Auditeur Fr. Faber for en til Selskabet indsendt "Beretning om en naturhistorisk Reise i Jylland." — 1830, Apil 2. Ch. Westergaard for en Afhandling om Fiskerierne i Liimfiorden. (Den blev deponeret i det Kgl. Naturhistoriske Museum.) — 1830. Jul. 9. Cand. Juris C. Jürgensen, for en mathematisk Afhandling indsendt paa Fransk: "Sur les solutions particulaires des équations differentielles." &c. (Dens Indrykkelse i Selskabets Skrifter vedtoges.) — 1832, 14. Jul. Reserve-Chirurg H. C. Benz for en Afhandling om Havesneglenes Anatomie. (Medaillen tilkiendtes ham som Opmuntring til at fortsætte sine anatomiske Studier.) — 1835, Jun. 12. Capitain L. de Coninck for en Beskrivelse over et nyt ved Navigationen anvendeligt Instrument, eller saakaldet Clinometer. (indført i Selsk. Skr. Nat. og math. Afhandlinger). — 1836, Jun. 17. Dr. C. Pingel for hans Afhandling om Porphyren i Grønland. (s. ovenfor S. 461.) Samme Dag: Underbibliothekar ved det Classenske Bibliothek L. H. Olussen for en Afhandling om Epidotens Chrystallform.

En geognostisk-geologisk Afhandling over de danske Tørvemosers Natur og Dannelse (med særdeles Hensyn paa Skovmoserne) af Cand. J. J. S. Steenstrup, havde vundet en af Selskabet angaaende denne Gienstand udsat Præmie. Selskabet bifaldt (1837, Jun. 2.) efter Committeens Indstilling, at Priisskriftet optoges blandt Selskabets naturvidenskabelige Afhandlinger.[377]) Naturforskeren H. Krøyer erholdt (1837, 16. Jun.) Sølvmedaillen for en indsendt Beskrivelse

---

[376]) Det udkom i Kiøbenhavn under Titel: "Botanische Bemerkungen über Staliotes und Sagittaria, von Dr. E. F. Nolte." Mit 2 Kpft. 1825. 4to.

[377]) Det interessante Skrift, rigt paa nye Jagttagelser og Oplysninger, under Titel: "Geognostisk - geologisk Undersögelse af Skovmoserne Vidnesdam og Lillemose i det nordlige Siælland", o. s. v. er trykt i den nu færdige IXde Deel af naturvidensk. math. Afhandlinger; og særskilt: Kbh. 1842. 120 S. 4to.

over de grønlandske Amphipoder. (Optaget i Skrifterne.) — 1840, Februar 14. Polytechnisk Candidat C. B. Jerichau havde indsendt et af ham opfundet Redskab til at maale Varmen og Legemernes Udvidelse ved Varmen, formedelst Anvendelsen af de Newtonske Farveringe. Committeen (Olufsen, Jürgensen, H. C. Ørsted) fandt denne Opfindelse værdig til Selskabets Opmærksomhed, og Beskrivelsen over samme til Optagelse i Skrifterne (hvor den hidtil ikke findes). Paa Grund heraf, og af flere Arbeider, som Opfinderen tilforn havde indgivet til Selskabet, foreslog Secretairen, at belønne ham med Selskabets Guldmedaille; hvilket af Pluraliteten bifaldtes, imedens Andre foreslog at understøtte Opfinderen (som døde i Paris 1841) ved en Pengebelønning.

Capitain Holbøll, Inspecteur i Grønland, havde 1840 indsendt: "Ornithologiske Bidrag til den grønlandske Fauna." Efter en Erklæring af den nedsatte Committee (Reinhardt, Eschricht) bifaldt Selskabet (1841, Apr. 16.) at Beskrivelsen over de nye Arter, efter nærmere Brevverling med Forfatteren over adskillige Punkter, optages i Skrifterne, men ikke hele Afhandlingen. — Cand. Philos. Reinhardt havde til Selskabet indsendt en Beskrivelse over adskillige nye Slangearter, med det yttrede Ønske: at den maatte optages i Skrifterne. Efter Committeens Betænkning (Reinhardt, Krøyer, Bendz) bestemte Selskabet (1842, Jun. 17.) at Afhandlingen, med nogle Forandringer, kunde optages i Skrifterne, og Forfatteren tilkiendtes Sølvmedaillen.

VI. Hvad der ogsaa i nærværende Tilfælde, som et af de Resultater, der fremgaae af denne Fortegnelse, maa vække Opmærksomhed, er den, næsten uden Undtagelse, til Naturvidenskabernes og den mathematiske Videnskabs Dyrkere indskrænkede Kreds af yngre Mænd, som paa denne Maade have meddeelt Selskabet Frugter af deres videnskabelige Studiers og Arbeiders Fremgang; og det saadanne, som Selskabet har kunnet finde en hædrende Opmærksomhed og offentlig Belønning værdige. Det er saaledes en, ogsaa udenfor Selskabets egen Samfundskreds udstrakt Erfaringsgienstand: at den videnskabelige Forskning og Production synes at yttre sig svagere under det Tidsrum, vi have for Øie, i den historiske og philosophiske Retning, end i den physiske og mathematiske. Grunden til dette Phænomen, og Phænomenets egentlige Natur og Omstændigheder hos os, kunne her ei undersøges.

Det maa kun, med Hensyn til Selskabet og dets videnskabelige Virkekreds og Virkemaade, bemærkes, at fra denne Side ingen svækkende eller hindrende Indflydelse kan tænkes at finde Sted. Navnligen i den historiske Videnskabs nationale Omraad har Selskabet viist saamegen Interesse og Virkelyst, for at fremme vigtige videnskabelige Værkers og gavnlige literaire Arbeiders Udgivelse, at dets Indflydelse, som Samfund betragtet, ei kunde andet end være ligesaa opmuntrende for den yngre, fremstræbende Slægt af Videnskabsdyrkere i dette Fag, som i de naturvidenskabelige Disciplinér. — Dette vil ogsaa finde sit Beviis i den chronologiske Udsigt, vi nu skulle meddele over saadanne videnskabelige Foretagender, Undersøgelser, Skrifter og practiske Forsøg eller Arbeider, som enten ganske, eller for den største Deel, skylde Selskabets Understøttelser deres Tilværelse.

Professor *Finn Magnusen* havde i A. 1818 vundet en af Geh. Conferentsraad *J. Bülow*, til Sanderumgaard igiennem Selskabet udsat Præmie, for en Udarbeidelse under Titel af "Eddalæren og dens Oprindelse," der særdeles omfattede de gamle Nordboers Cosmologie og Cosmogonie. I Selskabets Bedømmelse var yttret: at det var ønskeligt, at Forfatteren vilde udvide sine Undersøgelsers Kreds til alle nordiske Myther. I en Skrivelse til Selskabet tilbød han at udføre dette i et Værk paa 4 Bind; til hvis Udgivelse han ansøgte Selskabet om en Understøttelse af 5—600 Rbdlr. Sølv. Efter den historiske Classes Anbefaling bevilgede Selskabet (1819 d. 19de Nov.) 125 Rbd. r. Sølv for hvert Bind. (Værket udkom 1824 —1826 i 4 Dele.)

Professor og Dr. Med. *Vedel Simonsen* anholdt om Selskabets Anbefaling til Kongen for en Ansøgning om Understøttelse til en videnskabelig Reise, paa hvilken han agtede at samle Bidrag til et Værk om Overtroens og Alchymiens Historie. Selskabet meddeelte ham, "som et ved sine lærde Arbeider bekiendt Medlem af Selskabet, den ønskede Anbefaling." (5. Jan. 1821.)

Dr. philos. og Professor *J. F. Schouw* havde vundet den 1822 af Selskabet udsatte Præmie for en dansk Meteorologie, "eller en Skildring af Veirligets Beskaffenhed i Danmark, tilligemed en Udvikling af Grundene til samme." Selskabet havde først (14. Nov. 1823) besluttet dette Priisskrifts Optagelse iblandt dets Arbeider; men efter Forfatterens Ansøgning bevilgede det (5. Decbr. 1823) 300 Rbdlr. til Skriftets særskilte Trykning; under Betingelse, "at

paa Titelbladet sættes: et kronet Priisskrift, udgivet med Selskabets Understøttelse." (Skriftet udkom i Kiøbenh. 1826).

Professor P. E. Müller foreslog Selskabet, at understøtte den for omtrent et Aar siden fra sin linguistiske Reise til Rusland og Indien hiemkomne Sproglærde, Prof. R. Rask, til Udarbeidelsen af et danskt Etymologicum, eller en i Ordbogsform paa Latin affattet Undersøgelse af de danske Rodords Afstammelse, ved at bevilge ham en aarlig Understøttelse af 200 Rbdlr. paa 3 Aar. Det var første Gang, at et Andragende af den Natur var forekommet; og et saadant kunde heller ikke henregnes under nogen af de Poster, hvortil det kongelige Statut af 1774, (da her ikke var Tale om at understøtte Udgivelse og Trykning af et udarbeidet Skrift), henfører Anvendelsen af Selskabets Midler. Selskabet bevilgede imidlertid (1824, 5. Marts) det Ansøgte paa 3 Aar.[378])

Etatsraad Engelstoft forelagde Selskabet (1825, Jan. 21.) en Prøve af et nordfrisisk Glossarium af Pastor N. Outzen i Breckum, (s. ovens. S. 463) til hvis Trykning Forfatteren ansøgte om Selskabets Understøttelse. Ligeledes fremlagde Prof. P. E. Müller, (25. Marts 1825) Haandskriftet af en ved den indfødte Nordfriser, Skolelærer Bendsen i Ærøeskiøbing, udarbeidet Grammatik over Nordfrisernes Sprogart, som ønskedes udgivet ved Hielp af Selskabets Understøttelse. Selskabet bevilgede, efter Anbefaling af den nedsatte Committee, 500 Rbdlr. til begge Værkers Trykning, (6. Mai 1825), og til Grammatikens Forfatter en Understøttelse af 100 Rbdlr. Glossariet overtog den Gyldendalske Boghandling at udgive paa sit Forlag, imod en arkeviis beregnet Understøttelse. Udgaven, som først besørgedes ved Engelstoft og Rask, og efter den sidstes Død ved Engelstoft og Molbech, gik af flere Aarsager (hvortil ogsaa hørte Manuskriptets meget ulæselige Beskaffenhed) i Langdrag; saaledes at Bogen først udkom 1837, efter Forfatterens Død. Af den ved Selskabet bevilgede Understøttelse blev udredet til Trykningen af Outzens Glossarium omtrent 246 Rdblr. Den nordfrisiske Sproglære af Bendsen er hidtil endnu ei kommen for Lyset.

[378]) Værket blev ikke udført. De af Forfatteren indleverede Prøver, som udgiøre 54 Quartblade og Halvark, og Bidrag til omtrent ligesaa mange Artikler, bevares blandt Ordbogscommissionens Papirer.

Professor Molbech forelagde i Efteraaret 1825 Selskabet en Plan til Udgivelsen af danske kobberstukne Skriftprøver af Haandskrifter og Diplomer, (især som Hielpemiddel og Veiledning til at bestemme de førstes Alder); eller "Bidrag til en dansk Palæographie." Dette Foretagende blev meget anbefalet af den nedsatte Committee; og Selskabet bevilgede foreløbigen en Understøttelse af 100 Rbdlr. til Tegning og Stikning af enkelte Plader, som Prøver af et saadant Arbeide. (1825, 18. Novbr.) Professor Molbech forelagde vel længere hen adskillige, ved Kobberstikker Bagge udførte Tegninger af Skriftprøver fra det 13de Aarhundrede; men erklærede i A. 1828, at han for Øieblikket ikke saae sig i Stand til at fremme det paatænkte Arbeide. Han indstillede til Selskabet: om det vilde bevilge ham Anvendelsen af den tilstaaede Sum af 100 Rbdlr. til at foretage en indenlandsk Reise med Hensyn paa at tilveiebringe flere Bidrag til det danske Dialectlexikon, hvortil han i endeel Aar havde samlet Materialier; ligesom ogsaa om Selskabet vilde, i sin Tid, understøtte Trykningen af dette Værks første Hefte med 100 Rbdlr. Efter Ordbogscommissionens anbefalende Erklæring, bevilgede Selskabet begge Dele. (1828, Jun. 6.)

Professor Finn Magnusen bevilgedes (18. April 1826) en ny Understøttelse af 300 Rbdlr. til Udgivelsen af "en nordisk Mythologie, der skal være Fortsættelse af hans Skrift over Eddalæren."

Secretairen, som allerede tidligere havde beskiæftiget sig med denne Gienstand, foreslog (1826, Mai 12.) at Selskabet vilde, under hans Bestyrelse, lade foretage en fortsat Række af Forsøg over Legemernes (især de flydendes) Sammentrykning, og dertil bevilge Anvendelsen af en Sum indtil 500 Rbdlr. Selskabet bifaldt dette Forslag, og Secretairen har i flere paafølgende Aar jævnligen aflagt Beretning om dette Foretagendes Fremme (f. bl. a. Oversigterne for 1814—22. S. LXXIX. flg. 1824—27. S. LXV. 1827—28. S. XXV.)

Landinspecteur A. C. Gudme havde vundet en af Selskabet, for det Classenske Legat udsat Præmie, for en Afhandling om Fiskeparkers Indretning. Efter hans Ansøgning bevilgede Selskabet, paa Grund af det Forhold, hvori han som geographisk Landmaaler havde staaet til samme, (1826, Decbr. 1.) en Understøttelse af 50 Rdlr. til Afhandlingens Trykning.

Prof. Molbech havde (1826, Dec. 15.) andraget for Selskabet, at han i nogle Aar havde været sysselsat med at forberede Udgivelsen af et for den danske Literatur i meer end een Henseende vigtigt, hidtil utrykt gammeldansk Haandskrift i det store Kongel. Bibliothek: et betydeligt Fragment af en dansk Oversættelse af det gamle Testamente efter Vulgata, som tilhører det 15de Aarhundrede. Uagtet Værket vel ikke var ganske uden Udsigt til Afsætning i Følge Subskription, var dog Subskribenternes Antal saa lidet, at Trykningsomkostningerne langt fra ikke derved kunde dækkes. Efter Ansøgning, og efter den nedsatte Committees anbefalende Betænkning, bevilgede Selskabet en Understøttelse af 5 Rbdlr. for Arket til dette betydelige Værks Trykning, og det udkom A. 1828. (s. Fort. over de paa Selskabets Bekostning udgivne Skrifter.)

Pastor J. B. Daugaard (paa den Tid Adjunct i Sorøe) havde vundet den af Selskabet udsatte Præmie for en Historie af Klostrene og Klostervæsenet i Danmark, og søgte om Understøttelse til dets Udgivelse. Selskabet bevilgede hertil 300 Rbdlr. (1827, 21. Dec.)

Dr. Bredsdorff og Lieutn. Olsen havde udarbeidet et orographisk Kort (Biergkort) over Europa, hvorfor en Præmie var tilkiendt dem af det geographiske Selskab i Paris. For at lade dette Kort stikke i Danmark, søgte de Selskabet om Understøttelse, (27. Novbr. 1827.) og 400 Rbdlr. Sølv bevilgedes til dette Foretagende. (1832, 30. Marts bevilgedes endvidere en Understøttelse til Olsen paa 150 Rbdlr., for at udarbeide en Forklaring over Kilderne til de angivne Bierghøider paa Kortet; og endelig en Gratification paa 100 Rbdlr. til Kobberstikker Seehusen "for hans lange og besværlige Arbeide"; i Alt 650 Rbdlr.)

Dr. Pingel havde ansøgt Selskabet om en Understøttelse af 600 Rbdlr til en naturhistorisk Reise til Grønland; hvilken Sum bevilgedes ham 29. Februar 1828. — Nogle Aar senere androg Just. Raad Molbech for Selskabet, at det vilde bevilge ham en Sum af 2 til 300 Rbdlr. til at foretage en indenlandsk antiquarisk Reise, med nærmest Hensyn til Undersøgelsen af fortrinlig mærkværdige Monumenter fra den forhistoriske Tid, og endeel andre historiske Mindesmærker af Vigtighed, som hidtil vare ham ubekiendte, m. m. Selskabet fandt (1833, April 12.) dette "ikke overeensstemmende med de Grundsætninger, hvorefter det pleier at virke, og Bevilgningen betænkelig for Følgernes Skyld." — Biskop P. E. Müller

var, i Anledning af hans nye Udgave af Saxo Grammaticus, kommen paa Tanker om, at det til nøiere Oplysning om de berømte Steder hos denne Historieskriver, hvor han i Indledningen og i 6te Bog af Historien omtaler en Klippe i Bleking med indhuggede Bogstavtegn, og siden tillægger Harald Hildetand at have ladet indhugge Runeskrift til Minde om sin Fader, vilde være tienligt at lade denne, under Navn af Runamo bekiendte Klippe med dens Figurer underkastes en ny, omhyggelig Undersøgelse, ledsaget af en nøiagtig Aftegning; et Foretagende, som han anbefalede Videnskabernes Selskab at lade udføre. (1832, 9. Marts.) Selskabet bifaldt, efterat have indhentet den historiske Classes Erklæring, dette Andragende, og besluttede (11. Mai 1832) at udnævne en Committee, bestaaende af en runekyndig Antiquar, en Geognost og en eller flere Historikere, ledsagede af en duelig Tegner, til at foretage denne Undersøgelse, hvortil bevilgedes indtil 200 Rbdlr. Som Medlemmer af Committeen valgtes Etatsraad Finn Magnussen, Professor Forchhammer og Professor Molbech. Disse formaaede Landskabs- og Theatermaler C. F. Christensen til at tage Deel i Undersøgelsen og paatage sig Monumentets Aftegning. Dette Foretagende kunde dog ei komme til Udførelse før i Julii Maaned 1833. Det første, hidtil ubekiendte eller uomtalte, Resultat af Undersøgelsen var det geognostiske: at den ved Figurer, lignende Runer, udmærkede flade Klippe i Bleking, fra ældgammel Tid bekiendt under Navn af Runamo, er en Gneusklippe, giennemskaaren af en lang, smal, slangeagtig dannet Trap-Gang, hvori Ridserne eller Figurerne findes. Saavel af Stedet med dets Omegn, som af Trap-Gangen med dens Figurer, optoges nøiagtige Tegninger, der siden ere stukne i Kobber. Flere Beretninger [379]) meddeeltes efter-

379) Den første forekommer i Selskabets Oversigt for 1832—33, S. 23—25. En udførlig Meddelelse af Et. Raad Magnussen er optaget i Oversigten f. 1833—34, S. 27—38, og indeholder en foreløbig Beretning over vor lærde Oldforskers Mening om den undersøgte Klippe Runamo, eller det saakaldet Haraldinske Monument, og om Figurerne i Klippens Trap-Gang som indhugne Runer, der kunne læses fra Høire til Venstre. Han havde ogsaa allerede meddeelt en lignende i Schouws Danske Ugeskrift 1834. Nr. 119. 120. En kort historisk Beretning om Committeens Reise og Maaden hvorpaa Runamo's Undersøgelse foregik, tilligemed en geognostisk Beskrivelse over Klippens og Trapgangens Beskaffenhed ved Forchhammer, blev forelæst i Selskabet allerede 16. Nov. 1833; men udkom

haanden om denne Undersøgelse, der gav Anledning til det, paa adskillige Aars Forskninger byggede, allerede ovenfor nævnede lærde Værk af F. Magnussen over Runamo, og over Runeskriften og dens Brug, saavel i Skandinavien, som hos andre Folkeslag i Oldtiden. — Ved denne Leilighed kan tillige bemærkes, at Selskabet 22. Mai 1835 ligeledes bevilgede (efter Forslag af Prof. Velschow) en Understøttelse af 260 Rbdlr. til Tegninger og Kobbere over Jellinge-Monumenterne, bestemte til at ledsage den afd. Biskop Müllers Udgave af Saxo, hvilken Selskabet endvidere har understøttet ved en Subskription.

Professor Rask søgte (1828) om en Understøttelse af 300 Rbdlr. til at udgive en Undersøgelse over en indisk Sprogstamme, der er radical forskiellig fra Sanscrit. Selskabet bevilgede denne Sum d. 9de Mai 1828. (Skriftet vides ei at være udkommet.)

Etatsraad, Professor Schumacher i Altona indkom 1829, 5. Jun. med det Forslag, at Selskabet vilde bekoste Udgivelsen af den berømte königsbergske Astronom Bessel's Soltavler, ved Professor Hansen i Gotha og Observator Olufsen i Kiøbenhavn. Selskabet bevilgede hertil (3. Jul. 1829) en Sum af 2000 Rbd., at udbetale i 2 Aar, hvis Arbeidet i denne Tid kunde fremmes.

I Anledning af de Selskabet ved et Par af dets Medlemmer forebragte Ønsker, besluttede det, 5. Febr. 1830, at anskaffe et Exemplar

ikke før 1841, i det 6te Bd. af histor. philos. Afhandlinger. S. 29—42. Den store Opmærksomhed, som denne Undersøgelse vakte i Norden, foranledigede bl. a. Sverriges navnkundige Physiker, Friherre J. J. Berzelius til at foretage en Reise til Stedet, for ogsaa ved eget Øiesyn at giøre sig bekiendt med Phænomenet. Berzelius er af en anden Mening i Henseende til de forekommende Figurer, end den erfarne danske Geognost, i det han (ligesom Runologen Arendt) anseer dem alle for naturlige, tilfældige og i Tidernes Løb foranderlige Ridser i Trap-Stenen, og ikke antager nogen Indhugning i samme. Et kort Resultat af hans Undersøgelse, og derpaa grundede Mening, er meddeelt i Kgl. Vitterhets-Historie och Antiquitets Academiens Handlingar. XIV. D. (1838) S. 367-376. Magnussen meddeelte først nogle af sine Modbemærkninger i Oversigten f. 1839. S. 30—34; og Forchhammer en kort Erklæring i Anledning af Berzelius's Mening. (Hist. phil. Skr. VI. p. 43.) I det ovenanførte Værk udvikles Magnussens Theorie om Runerne, og det indeholder et udførligt Forsvar for hans Fremstilling af Runamo-Klippens Figurer som en virkelig og læselig Runeskrift i metrisk Form.

af Amici's ypperlige og i sin Art fortrinlige Microskop, som skal bevares ved den botaniske Have, og udlaanes til saadanne Naturforskere, der kunne attraae at benytte det til videnskabelige Undersøgelser. — 1832 bevilgede Selskabet efter Ansøgning Anskaffelsen af endnu et Microskop fra Berlin, til Brug for Dr. Michaelis i Kiel (Forfatter af flere i Selskabet oplæste Bidrag og af et i Hamborg 1830 udkommet Skrift: "über das Leuchten der Ostsee.") Atter bevilgede Selskabet 1835, 11. Decbr., efter Forslag af Professor Jacobson, Anskaffelsen af et tredie Microskop (Hirschmann's i Berlin) til Brug for Candidat Bendz; og endelig bevilgedes 1837, at anskaffe endnu et fierde, i Følge en Ansøgning fra "sex Studerende." — Bekostningen for disse fire Microskopers Anskaffelse har beløbet sig til 10—1100 Rbd.

1832, 13. Jul. bevilgede Selskabet, efter Professor Schouws Forslag, en Gratification af 100 Rbdlr. til Handels-Assistent Chenon i Guinea, for hans der giorte fortrinlige meteorologiske Jagttagelser. — Samme Aar, 23. Nov. bevilgedes en Subskription paa 1000 Francs til et Monuments Oprettelse over den franske Naturforsker Cuvier paa en Kirkegaard i Paris; hvilken Sum i A. 1833 er udbetalt.

1833, 10. Mai bevilgedes, efter Consul C. T. Falbe's Andragende, en Understøttelse af 300 Rbdlr. til et Kort og en Beskrivelse over Egnen om det gamle Carthago. — Samme Aar 7. Jun. ligeledes en Understøttelse paa 250 Rbdlr. til Udgivelsen af en Prøve paa 20 Ark af en Topographie af Danmark i Middelalderen, ved Studiosus H. Knudsen (nu Copiist i det Kgl. Geh. Archiv). Af Værket udkom 1ste Hefte, 108 S. 8. Kbh. 1834. — Endnu bevilgedes 1833, 12. Jul. Prof. Zeise 100 Rbdlr. til at fortsætte de af ham foretagne Forsøg over Svovelforbindelserne.

1834, 30. Mai, bevilgedes en Belønning af 100 Rbd. til Guldsmedmester Kühl, for en Opfindelse til at frembringe Afpræg i Kobberplader. — Samme A. 23. Jun. bevilgedes, efter Cassecommissionens afgivne Betænkning, en Understøttelse af indtil 1000 Rbdlr. (dog ei paa engang, men terminviis), til Prof. Schouws Værk over Italiens Plantegeographie. — Endnu bevilgedes 21. Nov. samme Aar Prof. Forchhammer en Sum af indtil 150 Rbdlr. til Tegninger, hørende til "en Afhandling over Forsteninger paa Sylt og Bornholm." (En senere Bevilgning for Professor Forchhammer (1837, Febr. 24.) til at lade tegne et Kort over Kul-Districtet paa

Bornholm og Forsteninger fra dette Land, for en Deel af bemeldte Sum, stod hermed i Forbindelse.)

1835, 27. Marts. Efter Ansøgning fra Registrator N. M. Petersen ved det Kongel. Archiv om en Understøttelse til Udgivelsen af en Historie af Danmark i den hedenske Tid, bevilgede Selskabet hertil 400 Rbd., saaledes at 100 Rbd. udbetaltes strax og 150 Rbd. ved hver af de følgende Deles Slutning. — Cand. L. Møller havde ansøgt om en Understøttelse til en Udgave af angelsachsiske Skrifter. Selskabet bevilgede, 1835, 3. Julius 150 Rbdlr. til en Udgave af Beowulfs Drapa, naar dette besørgedes med en tro dansk Oversættelse. (Et saadant Skrift er ikke udkommet.) — Samme Aar 7. Novbr. bevilgede Selskabet, efter Forslag af Prof. Schouw, en Understøttelse for Dr. P. W. Lund af 2000 Rbdlr., til Udbetaling i to Aar (1836 og 1837), for at fortsætte hans Opdagelser af "Forverdenens Knoglehuler" i Brasilien. — Samme Dag bevilgedes, efter Anbefaling af Landmaalingscommissionen, en Understøttelse af 500 Rbdlr. til Udgivelsen af et Kort over Island ved det islandske Literaturselskab i Kiøbenhavn. Kortet ansloges at ville koste 16 til 1700 Rbdlr. (I Forbindelse hermed er i 1843 endnu bevilget 500 Rbd. til en almindelig Beskrivelse over Island.)

1836, 4. Marts, bevilgedes Dr. med. J. R. Hübertz en Understøttelse paa 100 Rbdlr. aarlig i to Aar, til Udgivelse af Materialier til Aarhuus Byes og Stifts Historie; imod at han hver Gang Udbetaling skeer, giør Rede for, hvorvidt Arbeidet er fremmet. — Ligeledes bevilgedes Mag. P. W. Becker 100 Rbdlr. til i Stockholm at lade afskrive Documenter og Beretninger til Oplysning af Danmarks Historie i Tidsrummet fra 1648 til 1700. Længere hen (3. Febr. 1837), bevilgede Selskabet endnu 100 Rbdlr. til at fortsætte dette Arbeide, under Mag. Beckers Ophold i Belgien og England.

1837, Jun. Professor Molbech havde andraget for Selskabet, at han, saasnart det danske Dialect-Lexikons Udgivelse var tilendebragt, vilde begynde at redigere de Samlinger, han i en Række Aar havde giort til et dansk Glossarium, eller en Ordbog over forældede danske Ord, i Haandskrifter, Diplomer og trykte Bøger; især fra Begyndelsen af det 14de, til Slutningen af det 16de Aarh. Han anholdt hos Selskabet, at det for egen Regning vilde understøtte Trykningen af dette Arbeide; og overlod til Selskabet, selv at bestemme den dertil anvendelige Sum, som han ønskede fordeelt paa flere Aar,

fra den Tid Værkets Trykning kunde begynde. Efter en fordeelagtig Erklæring fra den valgte Committee (Werlauff, Rosenvinge, Madvig), hvilken Materialierne til Værket forelagdes, bevilgede Selskabet 100 Rbdlr. aarligen i 5 Aar, naar Værkets Trykning var begyndt. (1838, 30. Marts).

Samme Dag bevilgedes en yderligere Understøttelse til Dr. Lund, for at fortsætte hans brasilianske Undersøgelse, paa 400 Rbdlr. aarligen i to Aar, 1838 og 1839 (i Alt 2800 Rbd.). — Ligeledes bevilgedes en Sum af 600 Rbdlr. paa eengang for den meteorologiske Committee, og 200 Rbdlr. aarligen i 5 Aar, eller for 1839—43. — Til Udgivelsen af en populair Beskrivelse over Danmarks Fiske af Naturforskeren H. Krøyer, bevilgedes (1838, 20. April) efter Indstilling af Landhuusholdnings-Selskabet, en Understøttelse af 400 Rbdlr., der skulde udredes af en Sum paa 800 Rbdlr., hvilken Selskabet antog at have tilgode hos det Classenske Fidei-Commis, hvis Direction ogsaa indvilgede i Udbetalingen af bemeldte 400 Rbd.

1839, Mag. P. W. Becker forelagde Selskabet en Plan til Udgivelsen af fremmmede Ministres diplomatiske Beretninger til Oplysning af den Danske Historie under Kong Frederik den Tredies Regiering, som han paa sin Reise havde samlet. Efter afgiven Erklæring fra den historiske Classe, som androg paa, at Udgivelsen maatte skee med Udeladelse af allerede tilstrækkeligt bekiendte Facta og Omstændigheder, bevilgede Selskabet Anvendelsen af 500 Rbdlr., i Form af Subskription paa endeel Exemplarer af dette Arbeide.

1839, 15. Februar, bevilgedes Overlærer Dr. Lange i Vordingborg en Understøttelse af 60 Rbdlr. til Trykningen af hans "almindelige Grammatik." — Samme Dag bevilgede Selskabet 150 Rbdlr. i videre Understøttelse til Conf. H. C. Ørsteds Forsøg over Vandets Sammentrykning. — Samme Aar 24. Mai bevilgedes Uhrmager Funch en Belønning af 100 Rbdlr. for Opfindelsen af et saakaldet "selvbeskrivende Thermometer" (et med Uhr forbundet Thermometer, der kan angive Varmegraderne et Døgn igiennem). Tillige besluttedes: at et nyt Instrument af den Art, med de af Committeen foreslaaede Forbedringer, udføres af Funch for Selskabets Regning.

1840, 10. April: Professor Eschricht bevilgedes 100 Rbdlr. til fortsatte anatomiske Undersøgelser over Marsvinet, i hvilken Anledning han maatte foretage en Reise til Hornsherred og Isefiord.—

Samme Aar, 12. Jun. bevilgedes Philologen N. L. Westergaard, efter Ansøgning og efter den historiske Classes Anbefaling, en Understøttelse af 400 Rbdlr. til de endnu tilbagestaaende Omkostninger ved at lade skære og støbe endeel nye Sanskrit-Typer til et Værk over dette Sprogs Radices, som han vil udgive.[280])

1842, 7. Jan. Etatsraad Kolderup-Rosenvinge androg for Selskabet, at han i længere Tid havde forberedet et Udvalg af hidtil utrykte Herredags- og Landstingsdomme fra det 15de og 16de Aarhundrede, saaledes som disse findes, deels i de originale Dom-Breve i Archivet, deels i Rigets og i Landstingenes Dombøger, et Bidrag af megen Vigtighed for den danske Retshistories Oplysning, og ikke mindre for Landets indre Forfatning i bemeldte Tidsrum. Han foreslog at Selskabet vilde understøtte Udgivelsen af dette Værk for dets egen Regning. Efter modtaget særdeles anbefalende Erklæring af den hertil valgte Committee (Werlauff, Magnussen, Larsen) bifaldt Selskabet dette Forslag, og bevilgede en Sum af 500 Rbdlr. til dets Udførelse; dog saaledes, at det først maatte forsøges, om en Boghandler kunde formaaes til at overtage Forlaget, imod et bestemt Bidrag. (4. Febr. 1842).[281]) Samme Aar 18. Febr. foreslog Professor Schouw, at Selskabet vilde bekoste Tegningerne til en Beskrivelse over en ny fossil Pattedyrslægt (Platygnathus), som Hr. Krøyer har opdaget ved Plata-Floden. Selskabet bevilgede hertil en Understøttelse af 50—70 Rbdlr. — Samme Aar 15. Apr. Hr. Hoffmann-Bang foreslog, at man vilde benytte den Leilighed, som Indbæmningen af en Havbugt i Odsherred frembød til at lade foretage Undersøgelser af Vegetationens Fremkomst og Dannelse, der hvor Havgrund forvandles til fast Land. En Committee (Schouw, Forchhammer,

---

[280]) Ved hans Afreise aflagde han Regnskab for Benyttelsen af den bevilgede Sum, hvoraf 120 Rbdlr. vare tiloverss, som han tilbagebetalte. (28. Mai 1841). Af det bebudede Værk udkom: Radices linguæ Sanscritæ, ad decreta Grammaticorum definivit &c. *N. L. Westergaard.* Fasc. I. II. 1840. 41.

[281]) Værket udkom allerede mod Slutningen af 1842 under følgende Titel: "Udvalg af gamle danske Domme, afsagte paa Kongens Retterting og paa Landstingene. 1ste Samling." o. s. v. 330 S. 4to. (Underretning om at dette vigtige Værk er udgivet paa Selskabets Bekostning findes i Fortalen; men savnes paa Titelbladet). Udgiveren har i Begyndelsen af 1843 ansøgt om en lignende Understøttelse af 500 Rbdlr. til Udgivelsen af den anden Samling, hvilket af Selskabet bevilgedes d. 10de Martz 1843.

Hoffmann-Bang) afgav nærmere Betænkning herover, den 13de Mai, hvorefter Selskabet bevilgede til dette Foretagende 100 Rbdlr. aarlig, saalænge disse Undersøgelser fortsættes. (Jvf. Oversl. for 1842. S. 68.)

Den 1842, til meget Tab for Videnskaben, bortdøde Botaniker Mag. S. T. N. Dreyer havde indsendt et Arbeide til Selskabet, under Titel: Symbolae caricologicae. Det blev afgiort, efterat en Committee i den Anledning havde været nedsat, at denne botaniske Afhandling paa Latin ikke kunde optages i Skrifterne. Schouw og Hoffmann-Bang foreslog, at Selskabet skulde bekoste dens Trykning særskilt, og dertil anvende 400 Rbdlr., samt skienke Oplaget til Forfatterens efterladte Enke. Cassecommissionen fraraadede, i Betragtning af Cassens Tilstand og de mange allerede besluttede Understøttelser, for dette Aar at tilføie denne Udgiftspost. Selskabet bevilgede (17. Jun. 1842) indtil videre 100 Rbdlr., til at lade Trykningen begynde i dette Aar (og den 10de Marts 1843 de øvrige 300 Rbd.)

VII. Foruden de ovenfor, efter Aarenes Følge, opregnede mangfoldige videnskabelige og literaire Foretagender, som Selskabet fra 1815 til 1842, har fremmet ved bevilgede Understøttelser (hvis Beløb i det Hele, for saavidt det lader sig beregne, kan anslaaes til en samlet Sum af imellem 19 og 20,000 Rbdlr.) vil jeg endnu særskilt omtale følgende, som ved deres Formaal, Omfang og Varighed ere af særdeles Betydenhed:

1. Selskabet havde allerede i tidligere Perioder havt Opmærksomheden henvendt paa meteorologiske Jagttagelser, og derhen hørende Arbeider. I nærværende Periode havde man i A. 1820, d. 7de Apr., efter Secretairens Forslag, besluttet: at man herefter i Selskabets Skrifter vilde optage nøiagtige meteorologiske Jagttagelser fra saamange Punkter af Landet, som det var mueligt at erholde saadanne fra. Den første, som tilbød sig at foretage og optegne slige Observationer, var Landphysicus Thorsteinson i Island, som af Selskabet hertil blev forsynet med fortrinlige Instrumenter, da han i Foraaret 1820 reiste op til Landet. Allerede samme Aar indsendte han sine første Beretninger; og har siden giort sig bekiendt som en fortrinligen nøiagtig og ivrig Jagttager.***)

***) Om Thorsteinsons, siden uafbrudt og med megen Omhu udførte Observationer, oplæste Prof. Schouw en Beretning, med almindelige Bemærk-

Fremdeles har Selskabet i Aarene 1822—25 o. flg. foranlediget og med Instrumenter understøttet saadanne Jagttagelser, fornemmelig i Grønland (ved Inspecteur Holbøll og Andre), i Guinea, og flere Steder. I Særdeleshed var det dog, efterat den berømte Forfatter af det ovenfor nævnte Priisskrift over Danmarks Veirforhold havde giort denne Gienstand til et Maal for sine virksomme og udbredte Bestræbelser, at dens Behandling og Fremme blev drevet med megen Iver i Selskabet. Dette bevilgede saaledes allerede 1825 (Jan. 21.) til Udgivelsen for Selskabets Regning af Dr. Neubers meteorologiske Aarbøger, 1ste Deel, 500 Rbd., ligesom man senere (1838, Apr. 20. og Sept. 12.) atter bevilgede 200 Rbd. til Udgivelsen af 2den Deel. 1827 (19. Jan.) besluttedes, efter Prof. Schouw's Forslag, at udnævne en vedvarende meteorologisk Commission (Hauch, Schouw, Ørsted), med Hensyn til Udførelsen af en Plan til at tilveiebringe en sammenhængende Række af meteorologiske Jagttagelser fra forskiellige Dele af den danske Stat. Nogen Tid derefter (20. Apr. 1827) foreslog bemeldte Committee, at Selskabet vilde bevilge 1000 Rbdlr. eengang for Alle til Indretningen af et meteorologisk Observatorium, og 200 Rbdlr. aarligen til de herved, og paa andre Maader fornødne Udgifter. Cassecommissionen gav her det sieldne Exempel, at erklære sig imod dette Forslag; i det den fandt saa stor en Udgift paa eengang til denne Gienstand betænkelig, og at Selskabet, hvis aarlige Indtægter ei vilde være tilstrækkelige til den nye, for bestandig foreslaaede Udgiftssum, i Fald denne skulde bevilges, maatte lade den til en Rente af 200 Rbdlr. fornødne Sum af den disponible Fond gaae over til den faste Fond. Da imidlertid Cassecommissionens Erklæringer i det Tidsrum, her omhandles, eller efterat Principet om en disponibel Capital er blevet gieldende, mere efter Vedtægt modtages, end have nogen virkelig Følge eller Indflydelse: blev ogsaa i dette Tilfælde det gavnlige Forslag, at danne en fast Capital til den aarlige meteorologiske Udgift, ikke fulgt; og Selskabets Beslutning kun derhen forandret: at der bevilgedes 800 Rbdlr. for 1827, 400 Rbdlr. for 1828, og 200 Rbdlr. i de derpaa følgende 3 Aar. Da disse vare forløbne,

---

ninger over deres Resultater d. 10. Dec. 1824. (jvf. Oversigten f. 1824—25, p. 20—24; og nedenfor S. 479. 80.)

bevilgedes (15. Marts 1833) de aarlige 200 Rbdlr. atter for 5 Aar (1832—36). Den 30te Marts 1838 bevilgede Selskabet atter en Udbetaling af 600 Rbdlr. paa eengang til meteorologiske Udgifter, og dernæst de sædvanlige 200 Rbdlr. i 5 Aar (1839—43); hvorefter denne Sum nu ogsaa findes optaget paa Selskabets aarlige, faste Udgifts-Budget. I det Hele er fra 1825—1843 af Selskabet udredet til meteorologiske Arbeider 4900 Rbd. — Om Commissionens Oprettelse og Øiemed findes den første Meddelelse i Oversigten for 1826. 27. S. 21; ligesom den første Beretning om dens Virken og Foranstaltninger i Oversigten f. 1827. 28. S. 21—23; og derefter regelmæssigt i de efterfølgende Aarsberetninger. Paa sidstnævnte Sted omtales tillige de Mænd, som baade før og efter Commissionens Oprettelse have med Interesse, Iver og Velvillie for Sagen udført og fremmet de meteorologiske Jagttagelser paa forskiellige Punkter af den danske Stats Besiddelser, ei allene i Fædrelandet selv, men i flere Verdensdele. (Saaledes f. Ex. Dr. phil. & med. A. Neuber, som i en Række Aar har udført fortrinlige og ualmindeligt fuldstændige Jagttagelser af den Art i Apenrade;[383]) Overlærer Fleischer, som med de ham af Selskabet tilsendte Instrumenter, alt i nogle Aar havde giort Jagttagelser i Aarhuus, ligesom Kammeraad og Landvæsenscommissair Juell i Fladstrand; Landphysicus Thorstenson i Island, som fra 1820—28 har udført gode og fuldstændige meteorologiske Observationer i Reykiavik; Capitainlieut. og Inspecteur Holbøll som fra 1825 har observeret i Grønland; Landphysicus Dr. Hornbech, som havde tilsendt Selskabet Jagttagelser paa de danske Øer i Vestindien for flere Aar; Dr. Trentepohl, der var bleven ansat som Chirurg i de danske Besiddelser i Guinea, og allerede tidligere, paa en Reise til China, 1826 havde giort Jagttagelser, især over Havets Temperatur og Strømninger, hvorom han i en udførlig Dagbog har meddeelt Selskabet Efterretning m. a. fl.[384])

[383]) Prof. Schouw giver dem (anf. St. p. 23.) det Vidnesbyrd, at de, "ved det store Antal af daglige Jagttagelser, og ved deres Nøiagtighed og Fuldstændighed, med Føie kunne ansees som Mønster paa, hvorledes Veir-Jagttagelser bør foretages."

[384]) I senere Aar er bl. a. Pastor Thomsen paa Færøerne (1831) bleven forsynet fra Selskabet med Instrumenter til meteorologiske Observationer; Pastor Borresen i Pedersker paa Bornholm (1832), Missionair Øster-

Da Selskabet (1825. 21. Jan:) havde bevilget en Understøttelse til at udgive en Aargang af Dr. Neubers meteorologiske Dagbog, foreslog Committeen at bekiendtgiøre dette, med overordentlig Flid og Tidsopoffrelse udførte Arbeide (der indeholder 10 Observationer i ethvert Døgn) som første Deel af en Samling under Titel af Collectanea Meteorologica, ꝛc. og i det latinske Sprog, for at giøre Skriftet tilgængeligt for alle Landes lærde Physikere; hvilket fandt Selskabets Bifald. Bemeldte Jagttagelser af Dr. Neuber, fra 1ste Jun. 1824 til 1ste Jun. 1825, udkom i A. 1829, (Kbh. 245 S. 4to) ledsagede af beskrivende Indledninger, og af et udførligt Arbeide, (Consectaria ex observationibus Neuberii, auctore *I. F. Schouw*) hvori de Slutninger, som ved Beregninger kunne uddrages af disse Observationer, omstændeligt ere udviklede. Ti Aar derefter har Commissionen udgivet: Collectanea meteorologica. Fasc. II. Hafn. 1839, som indeholder Thorstensons Observationer i Island fra 1822—1836, med lignende Beregninger af Resultaterne, udførte ved Adjunct Holmstedt. Den tredie Samling af disse Collectanea er under Trykken, og indeholder en Række af meteorologiske Observationer fra Guinea. Da disse vare de eneste paalidelige Jagttagelser af den Art, som havdes fra en Egn indenfor Vendekredsen, har Commissionen, efter Mädlers Ønske, tilladt ham, før Bekiendtgiørelsen, at benytte samme til de Undersøgelser over Maanens Indflydelse paa Lufttrykket, som denne Astronom i sit bekiendte Værk over Maanen har meddeelt. Af megen

---

gaard i Grønland (1832), Pastor Hansteen paa Samsø (1837), foruden flere reisende danske Naturforskere. Blandt disse var ogsaa nuværende Lector Steenstrup, som paa sin naturvidenskabelige Reise i Island havde erfaret, at det isl. literaire Selskab havde tilveiebragt en meteorologisk Forening imellem endeel af Landets Præster, til at foretage correspondenrende Veir-Jagttagelser over hele Island. Commissionen tog deraf Anledning til at foreslaae Selskabet at understøtte dette Foretagende med Instrumenter. Selskabet lod i Mai 1841 opsende 45 omhyggeligt prøvede Thermometre til Island, som alle ankom i god Stand, og nu benyttes efter Bestemmelsen; endvidere har Landphysicus Thorsteinson, hvis ualmindelige Iver for Veir-Jagttagelser, Meteorologien allerede skylder saameget, ogsaa erklæret sig villig til at besørge Barometer-Observationer timeviis udførte, hvortil Instrumenter i Aaret 1841 tilsendtes ham.

Vigtighed have ogsaa de Thorstensonske Observationer været, til bestemt at afgjøre den lavere Barometerstand i Polarlandene.[385]) — I de med 1842 under en ny Form begyndte Aarsberetninger fra Selskabet, har Commissionen endvidere meddeelt de Kiøbenhavnske meteorologiske Observationer i maanedlige Tabeller; hvilke fremdeles komme til at fortsættes paa denne Maade. — Saaledes kunne vi med Føie regne denne Green af Selskabets videnskabelige Virksomhed, hvis svage Begyndelser (der allerede naae op til Aarene 1759—72) forhen i dette Skrift ere omtalte, til de Foretagender, som i den sildigere Tid med ligesaa heldig Fremgang og allerede betydelige Resultater, som med utrættelig, opoffrende og vedholdende Iver, ere forberedede og iværksatte.

2. I Mødet 22. April 1831 foredrog den daværende Præses, Overkammerherre Hauch, (foranlediget ved et Brev fra "en fransk Lærd", hvis Resultat var, at man havde Grund til at vente sig et heldigt Udfald) det Forslag, "at Selskabet skulde paatage sig at lade foretage en Jordboring, for at undersøge, hvorvidt vi her i Landet kunde erholde artesiske Brønde." Denne Proposition maatte vække saameget større Opmærksomhed, som det var den første og eneste Gang, at den afdøde Præsident foredrog en Sag af den Art for Selskabet. Forslaget, der udgik fra en Mand, hvis videnskabelige Indsigter og Fortienester forstærkede den Vægt, som hans Stilling gav ham, blev kraftigt understøttet af adskillige physiske og mathematiske Medlemmer; og blev saaledes overgivet til den physiske Classes Betænkning, der næsten var eenstemmigen anbefalende. Endskiøndt et i sin Udførelse saa langvarigt og saa kostbart practisk Foretagende, som Boringen af en artesisk Brønd, neppe kan regnes til de "nye og nyttige experimenta physica", der nævnes i Selskabets Statuter som et af de Formaal, hvortil Selskabets aarlige Indtægter maae anvendes, "naar samme experimenta ei ere for kostbare," antog man: "at Videnskabernes Selskab, "fremfor nogen anden offentlig Indretning havde Kald til en grundig Undersøgelse over denne Gienstand; ikke blot fordi den maa "bygges paa videnskabelige Grundsætninger, men endnu mere fordi "den kan føre til nærmere Kundskab om vor Kridbannings

[385]) Jvf. Schouw's Afhandling om Barometrets Middelstand ved Havet. Naturvidensk. Skr. V. S. 292. 93.

"Beskaffenhed."[386]) Ikkun Conferentsraad, Dr. og Livmedicus **Brandis** indgav en særskilt Betænkning imod Forslaget, i hvilken Anledning saavel Secretairen, som Professor **Forchhammer**, ledsagede Betænkningen med deres Bemærkninger imod **Brandis**. Denne vil af physiske og geologiske Grunde bevise den ringe Sandsynlighed for, at man hos os, selv ved en Jordboring, der naaer under Jordlagene af sildigere Dannelse, vil møde en betydelig Tilstrømning af Springvand. Han forudsiger de store Hindringer og Vanskeligheder, en saadan Boring, ved mødende Flintlag m. m., vil træffe paa;[387]) tilraader, med Hensyn til Stadens Forsyning med rigere Vandforraad, at henvende Opmærksomheden paa almindelige Brøndes Gravning, (hvoraf Kiøbenhavn i 1805 havde over 110, der gav godt og rigeligt Vand) og foreslaaer: at Videnskabernes Selskab, i Følge sin Natur og Bestemmelse, skulde indskrænke sig til at udsætte en betydelig Præmie (f. Ex. 1500 Rbdlr.) for en tilfredsstillende Besvarelse af et Priisspørgsmaal: om de bedste Midler til en forbedret Indretning af Kiøbenhavns Vandvæsen.

Anderledes var Resultatet af flere af de øvrige Physikeres Mening: "Sandsynligheden af et heldigt Udfald er stor. — Hvad Bekostningen angaaer, da ville de være afhængige af Dybden, hvori man her vil træffe Grønsandet. Meget dybe Boringer ere yderst kostbare. Men endskiøndt det ikke er at formode, at Boringen her skal komme til at gaae paa store Dybder, bør der dog neppe udsættes mindre end 2000 Rbdlr. dertil; og selv om disse ei skulde forslaae, burde Arbeidet ikke forlades, hvis de erhvervede Erfaringer spaaede et gunstigt Udfald." (H. C. Ørsted. 26. Apr. 1831.) Denne Mening tiltraadtes udtrykkeligt af **Schouw**, **Jacobson**, **Reinhardt**, **Wad** og **Forchhammer**; af den sidste med det Tillæg: at han troer Selskabet ikke let kunde finde en mere passende Anvendelse for sin disponible Capital. (Jvf. Anmærkn. 389.) Derimod paategnedes Betænkningen, uden nogen Tilstemning, af

---

386) Jvf. Oversigt for 1832—33. S. 26—31.

387) "Eine Erforschung der tiefern Erdschichten kann also für geologischen Untersuchungen vielleicht Interesse haben; sie dürfte aber nicht mit der Hoffnung, einen bedeutenden reineren Wasserschatz zu erhalten, empfohlen werden."

5 Medlemmer af den physiske Classe: Herholdt, Brandis, Zeise, Hornemann og Saxtorph. — Classen foreslog saaledes, (8. Mai 1831) at Selskabet vilde bevilge en Sum af 2000 Rbdlr. til dette Foretagende, hvilket antoges ved en Pluralitet af de tilstedeværende (15) Medlemmer. Casse-Commissionen havde forinden erklæret, at Selskabets Evner vel tillod at anvende de foreslaaede 2000 Rbdlr; "men at saa stor en Sum ei kan udredes paa eengang af de sædvanlige Indtægter; og at man derfor foreslog at bevilge 500 Rbdlr. at udbetale i 4 Terminer og to Aar." (Schmidt Phiselbeck, som Casserer, og Schlegel). Et andet Medlem tilføiede det Votum: "at det paa enhver Maade bør undgaaes at angribe, ogsaa Extrafondens Obligationscapital." (Engelstoft). To andre Medlemmer meente derimod, at man "gierne kunde sælge Obligationer, naar det behøvedes; og kiøbe andre, hvis man i Tiden fik Penge tilovers." (Wleugel, Hornemann.)

En Commission nedsattes for at bestyre denne Brøndboring, bestaaende, foruden Præsidenten og Secretairen, af Commandeur og Fabrikmester A. Schifter og Professor Forchhammer. Man valgte af forskiellige Grunde Nyholm til Boringsstedet;[388]) bl. a. fordi Arbeiderne der kunde foretages uforstyrrede, og fordi man der kunde vente sig velvillig Understøttelse og Tilsynshielp fra Admiralitetets Side, uden at dog dette Collegium — uagtet Foretagendet, naar det lykkedes, nærmest maatte være af Nytte og Vigtighed for Sø-Etaten — fandt Grund til at bidrage noget til de anseelige Bekostninger, der var Udsigt til at det vilde medføre. Boringen tog sin Begyndelse d. 7de Jun. 1831, og den første Beretning om dette Foretagendes Fremgang aflagdes for Selskabet af Commandeur Schifter 23. Dec. s. A. Den 15. Marts 1833 forelagdes den tredie Beretning, hvorefter man ved Slutningen af 1832 var naaet til 145 Fods Dybde; og da de bevilgede 2000 Rbdlr. vare opbrugte, androg Commissionen paa en ny Bevilling af 1000 Rbd., hvilken Sum, ved derefter i endeel Aar at bevilges hver Gang

[388]) Et mere passende Sted, med Hensyn til Staden Kiøbenhavns Forsyning med Vand af en artesisk Brønd, synes det dog, at man vilde have fundet, f. Ex. paa St. Annæ Plads, ned imod Havnen, hvor Boringspladsen vilde have været ligesaa uforstyrret.

Beretningen aflagdes, er gaaet over til en staaende Artikel i Selskabets Aarsudgift.***) Saaledes er hidtil i Aarene 1831—1842 anvendt paa Brøndboringen en Sum af omtrent 12,000 Rbdlr. Dette Foretagende har ogsaa været ledsaget af betydelige Vanskeligheder og Uheld; i 2 Aar (1835 og 1836) kunde man, med Anvendelse af de samme Udgifter, slet ikke naae dybere med Boringen, fordi de nedstyrtede Stykker af et opslidt Jernrør, og den medfulgte Mængde af Sand og Jord, havde fyldt den største Deel af Borehullet, hvilket man da med overordentlig Umage, under to Sommeres vedholdende Arbeide, paa ny maatte giøre ledigt. Et lignende Uheld indtraf 1840, hvorfor man i 1841 ei kunde forlænge Boringsdybden meer end omtr. 6 Fod, og i 1842, formedelst en ualmindelig haard Jordbund, kun 25 Fod. Saaledes var man i Slutningen af 1842 naaet til en Dybde under Vandspeilet af 538 Fod, hvoraf 495 Fod udgiøre det med Flint stærkt blandede Kalklag, i hvilket man endnu bestandigen arbeider.

3. I Aaret 1828, d. 11. April blev første Gang i Selskabet af Prof. Kolderup-Rosenvinge foredraget, som et for Fædrelandets Historie og dens Bearbeidere vigtigt og gavnligt Foretagende, at tilveiebringe et Værk, hvori alle trykte Diplomer, Actstykker og Documenter, vedkommende den danske Stat og dens politiske Forhold, chronologisk opregnedes, med en kort Angivelse af Indholdet, og Henviisning til Stederne, hvor de ere aftrykte (med andre Ord: diplomatariske Regester til den danske Historie). Et saadant ofte savnet Værk fandtes ogsaa fuldkommen passende til Selskabets Opmærksomhed og videre Fremme; og en Committee (Engelstoft, Werlauff, Rosenvinge) valgtes for at forberede de første fornødne Skridt til dets Udførelse, ved efterhaanden at lade de mangehaande Skrifter, hvori diplomatariske Kilder til vor Historie ere aftrykte, giennemgaae. Selskabet bevilgede hertil dets Understøttelse, uden at paa den Tid nogen Sum bestemtes. Det omtalte

***) En almindelig Beretning "om artesiske Brønde, og om Brøndboringen paa Nyholm" har Hr. Prof. Forchhammer nylig (10. Marts 1843) meddeelt i Schouws "Danske Ugeskrift" II. Nr. 50. Denne Beretning indeholder, foruden en kort videnskabelig Udvikling af de artesiske Brøndes Natur, med nærmest Hensyn til de geographiske Forhold i Siælland, et Forsvar for dette Foretagendes Udførelse ved Videnskabernes Selskab. (Jvf. mine Bemærkninger, denne Gienstand vedkommende, i D. Ugeskr. Nr. 48. 49. S. 353 flg. og Nr. 58. S. 12 flg.)

Arbeide skred ogsaa i en Række Aar saa langsomt frem, at Udgiften, som det medførte for Selskabet, blev umærkelig. Ikke før d. 21de Nov. 1834 kunde Commissionen forelægge sin første Beretning om det efter en meget vidtløftig Plan anlagde Arbeides Fremgang; og 16. Jan. 1835 anmeldte den for Selskabet: at den nu agtede at begynde paa Redactionen af de til et Regestum diplomaticum samlede Materialier, til hvis Fortsættelse Commissionen 1833 erholdt en sagkyndig og grundig Medarbeider i Studiosus H. Knudsen (1835 ansat som Copiist ved det Kgl. Geh. Archiv); ligesom ogsaa længere hen i Hr. Cand. J. Sivertsen, Magnæansk Stipendiarius. Ved bestandigen mere og mere at udvide de samlede Bidrag, udenfor egentlige Diplomers Kreds, gik Arbeidet i Langdrag; og Selskabet fandt det tienligt, at forøge Commissionen med et Par nye Medlemmer. Som saadanne valgtes 14. April 1837 Etatsr. og Geh. Archivarius F. Magnussen og Justitsr. Professor Molbech; og senere d. 2. Jun. s. A. tiltraadte ogsaa Professor Madvig bemeldte Commission, efter de øvrige Medlemmers Ønske. Derimod har i A. 1840 Conferentsraad Werlauff, paa Grund af andre Forretninger tilkiendegivet sit Ønske, ikke længere at deeltage i Bestyrelsen af disse Arbeider, og er udtraadt af Commissionen. Man havde allerede tidligere i Commissionen giort det til Gienstand for Overveielse: at det i vor historiske Literatur var et ikke mindre betydeligt Savn, at et danskt Diplomatarium, hvis Udgivelse allerede for henved hundrede Aar siden havde været paatænkt af Gram og Langebek, som et uundværligt Sidestykke til Scriptores Rerum danicarum, endnu ei var bragt tilveie; og at Tidens Fordringer til et saadant Værk, som en sikker Grundvold for Statshistorien, efter den Tid vare stegne langt mere, og i større eller mindre Fuldstændighed vare opfyldte i de allerfleste af Europas øvrige cultiverede Stater. Et Par Medlemmer af Commissionen havde derfor fundet det passende, at man lagde en Plan for et saadant historisk Foretagende, og begyndte de nødvendige, meget omfattende og besværlige Forberedelser hertil. Et andet Medlem af Commissionen forestillede imidlertid: at det dog syntes mindre tilraadeligt, at tilsidesætte de diplomatariske Regester for det nye Foretagende, da der til hine, ved Selskabets Understøttelse, allerede var tilveiebragt saa betydelige Materialier; og det vilde være vanskeligt, eller næsten umueligt, at fremme begge Værkers Udgivelse paa eengang; ligesom

ogsaa Diplomatariets Udgivelse vilde være forbunden med saameget Arbeide og med en hertil svarende Bekostning, at det rimeligviis maatte ansees at overstige Selskabets Kræfter, allene, og uden anden offentlig Understøttelse, at bringe et saadant Værk for Lyset. — Commissionen og Selskabet bestemte sig da ogsaa for, at en foreløbig Plan for Diplomatariet og dets Indretning indtil Aar 1400 vel skulde udarbeides, og dette Foretagende bestandigen haves for Øie, imedens Regesternes Udgivelse fremmedes med mere Kraft og Hurtighed, end hidtil; men at det egentlige Arbeide ved hiint Værk maatte hvile, indtil Regesterne vare fuldførte. Selskabet overdrog (2. Jul. 1837) dets hertil udnævnte Commission, fremdeles at bestyre begge disse Værkers Udgivelse i Forening, og i sin Tid at indkomme med nærmere Forslag angaaende Diplomatariet.[390]) For at kunne erholde den til sidstnævnte Værks Udarbeidelse fornødne Benyttelse af de originale Diplomer, henvendte Selskabet sig til det Kongel. danske Cancellie, som bevilgede den ansøgte Adgang til det Kgl. Geh. Archiv i bemeldte Øiemed. (22. Jul. 1838). Med Hensyn til Pengemidler, da havde Selskabet allerede i de tidligere Aar (1828 og flg.) bevilget det Fornødne til at betale de giorte Uddrag af trykte Diplomer og Documenter for Regestum. Efter Cassecommissionens Indstilling bevilgede Selskabet 1838, 30. Mai endnu 300 Rbdlr., for at kunne paaskynde Arbeidet, og dertil antage, foruden Copiist Knudsen, ovennævnte Cand. Sivertsen. Ligeledes bevilgedes 1839, 1. Febr. atter 500 Rbdlr. til den fortsatte Samling af Materialier; og endelig (1841, 22. Jan. og 5. Febr.) en Sum af indtil 2500 Rbdlr. til Regesternes Trykning.[391]) Denne har omsider, efterat 13 Aar vare forløbne siden Materialsamlingen begyndtes, kunnet sættes i Gang, og er derefter fremmet saa vidt, at 1ste Afdeling af Værket indtil 1448 ventes at udkomme i Aaret 1843.

---

[390]) Jvf. Aarsberetningen for 1839. S. 37—39.

[391]) Udgifterne til Regestum have i Aarene 1831—37 udgiort omtrent 300 Rbd.; i 1838—1842 derimod i Alt 2377 Rbd. 12 Sk., hvoraf 307 Rbd. 76 Sk. for Papir til Værkets 1ste Deel, og 2069 Rbd. 32 Sk. til Redactionen. Heraf er udbetalt til Copiist Knudsen 1288 Rbd. 24 Sk., til Cand. Sivertsen 756 Rbd. 8 Sk., til Underbibliothekar Thorsen 25 Rbdlr.

4. Endelig er endnu et, for en længere Fremtids-Varighed beregnet, paa videnskabelige Jagttagelser bygget Foretagende i denne Periodes seneste Tid sat i Virksomhed, og i nærmere umiddelbar Forbindelse med Selskabets Arbeider for de physiske Videnskabers Udvidelse ved Erfaringens Hielp. — Det var meget naturligt, at deels den Ørstedske Opdagelse af den electro-magnetiske Grundkraft og dennes Indflydelse i saa mangfoldige, hidtil meer eller mindre skiulte eller ufuldkomment forklarede Naturvirkninger og Phænomener; deels Hansteens vigtige og afgiørende Jagttagelser og Undersøgelser af det magnetiske Elements Betingelser og Abnormiteterne i Retningen af den bekiendte Hovedstrømning, hvori dette Element viser sig virksomt paa Jordklodens Overflade, i Danmark tidligt maatte henlede Physikernes Tanke paa vedvarende magnetiske Observationer. Kiøbenhavn var derfor ogsaa en af de Stæder i Europa, som tidligst har erholdt et magnetisk Observatorium, til Anvendelse af det af Gauſs opfundne Magnetometer. Med Kongelig Understøttelse giorde Ørsted 1834 en Reise til Goettingen, for at blive bekiendt med det nyligen der af Gauſs indrettede Observatorium; ved hvilken Leilighed Anskaffelsen for offentlig Regning af adskillige, til en saadan Indretning fornødne Instrumenter af Kongen bevilgedes. Saaledes kunde allerede i Efteraaret 1834 magnetiske Observationer begyndes i den polytechniske Læreanstalts Locale; og man satte sig fra Kiøbenhavn i Forbindelse med Mailand og flere Steder, hvor magnetiske Observationer samtidigen, særdeles ved Foranledning af Alex. v. Humboldt, vare bragte i Gang. Adskillige Ufuldkommenheder, som vare forbundne med Anbringelsen af det magnetiske Observatorium i bemeldte Locale, gav Anledning til dets Flytning til en fri Plads paa en af Fæstningsvoldens Bastioner. Hans Majestæt, vor nu regierende Konge, som med udmærkende personlig Deeltagelse har fulgt og interesseret sig for de magnetiske Jagttagelsers Gang, behagede ei allene at befale det omtalte første Observatoriums bedre Indretning og Udvidelse efter Flytningen; men ogsaa, at et andet, fuldstændigere og større, skulde opføres paa Volden, i nogen Afstand fra det første, hvortil de fornødne Pengemidler allernaadigst bevilgedes. Da disse nye Bygninger og Indretninger i September 1841 vare færdige, kunde nu de mere fuldstændige og omfattende magnetiske Jagttagelser i det nye Hoved-

Observatorium [222]) (hvor Magnetometret, eller det egentlige Declinationsapparat, er opstillet) tage deres Begyndelse, og de ere siden den Tid regelmæssigt fortsatte, saavel i dette, som i det mindre Observatorium, hvis Bestemmelse deels er, der at foretage adskillige magnetiske Forsøg, som ei kunne giøres i Hoved-Observatoriet, uden at afbryde de regelmæssige Jagttagelser; deels tiene til at foretage samtidige, eller correspønderende Observationer. For at lede og bestyre Anvendelsen af disse Indretninger, er det Kgl. Videnskabernes Selskab traadt i Forbindelse med den polytechniske Læreanstalt; og paa denne Maade ere de magnetiske Observationer blevne inddragne i den Kreds af videnskabelige Foretagender, som Selskabets Virken omfatter, og hvorpaa det nu ogsaa anvender en aarlig Udgift.

Inden vi forlade de hidtil opregnede videnskabelige Formaal og Arbeider, som Selskabet i dets 4de Periode har skienket sin Opmærksomhed, umiddelbare Deeltagelse eller Understøttelse, bør endnu nævnes een Green og Form af den sidste, hvis Anvendelse man ikke uden Grund har fundet passende ved enkelte literaire og videnskabelige Arbeider, der kunne antages, ei at ville mangle nogen Afsætning, og hvor derfor en Subskription af Selskabet paa et indskrænket Antal af Exemplarer kan være tilstrækkelig til at giøre Skriftets Udgivelse muelig, uden Tab for Forfatteren. Dette Vilkaar bør nemlig upaatvivlelig være det høieste Maal, hvortil Selskabets Fremhielp kan strække sig; og det ikke uden Anvendelse af al Forsigtighed. Det kan hverken ligge i Selskabets Bestemmelse, eller staae i Forhold til dets Midler og Evner, at træde i en Forlæggers Sted, der kan yde Forfattere Honorar for literaire Arbeider. Dette vilde let føre til saadanne Misgreb og Misbrug, hvorved Selskabet ei allene vilde tilsætte af dets Formue, men udsætte sig for Kritik og Collisioner, som det bør søge at undgaae. Heller ikke gaaer det oprindelige Princip, som Statuterne angive for Selskabets Anvendelse af en Andeel af dets Fonds i denne Retning, videre end til "at lade saadanne lærde Værker trykke, som uden alt for stort

---

[222]) Denne Bygning, som danner en regelmæssig Octogon af 19½ Fods Radius, er anlagt i Gyldenløves Bastion, lige ud for Farvergaden. Den beskrives, tilligemed dens Indretning og de vigtigste der anbragte Instrumenter og Apparater, i Oversigten f. 1841. S. 48. 49, (om Udførelsen og Resultaterne af Observationerne, s. Overs. for 1842. S. 25. 35. 61.)

"Tab for Selskabet kunne debiteres, og ellers ei bleve befordrede til Trykken." — Selskabet, der allerede i foregaaende Perioder havde bevilget enkelte Understøttelser af den Art, har saaledes bl. a. bevilget en Subskription paa 5 Exemplarer af **D. H. Funchs** fortrinlige Værk: "Anviisning til practisk Skibbyggeri." 3 Dele i stor 4to. (1833—34); ligeledes 1826, 12. Mai, paa 40 Ex. af Henrik Harpestrengs Lægebog, udgivet af **Molbech**; 1827, Febr. 16., paa 10 Ex. af den tydske, og 3 af den franske Udgave af **Brøndsteds** Reiseværk over Grækenland; 1829, Mai 22., paa 40 Ex. af **P. E. Müllers** Udgave af Saxo; 1835, Jul. 3., paa 40 Ex. af **Molbechs** danske Dialect-Lexicon; 1835, Nov. 20., paa 10 Ex. af Hs. Exc. Præsidentens Beskrivelse over sit physiske Cabinet; 1842 paa 40 Ex. af "Udvalgte danske Diplomer", udgivne ved **C. Molbech** og **N. M. Petersen**.

VIII. Det er ikke meer end naturligt, naar man overskuer den i det foregaaende meddeelte Fortegnelse over de af Selskabet i denne Periode, eller man kan sige i dens sidste 20 Aar, til videnskabelige Foretagender og Arbeider bevilgede og anvendte Summer, at man finder Anledning til at spørge: hvorledes Selskabet, ved Siden af andre betydelige Udgifter, som hørte til de faste eller sædvanlige, har kunnet udrede de dertil fornødne Pengemidler, uden noget andet aarligt Tilskud af Statscassen, end et saadant, der havde sin anviste Bestemmelse, (den geographiske Landmaaling) og aldeles uden private Donationer eller Understøttelser? — Svaret ligger i Selskabets aarlige Regnskaber, og i de Grundsætninger, som have hersket og været fulgte i Bestyrelsen og Anvendelsen af dets Formue. At denne Gienstand i vore Dage maa tildrage sig en forøget Opmærksomhed, er let begribeligt. Allerede for 16 Aar siden omtaler Selskabets, ogsaa fra denne Side udmærkede og erfarne Medlem og Embedsmand, **Schmidt-Phiseldeck**, at "hvor høit "endog de aandige Kræfter kunne svæve over den jordiske Synskreds, "saa trænge de dog til et Støttepunkt i den udvortes Verden, hvori "den menneskelige Existents nu engang er indesluttet, og ved hvis "Love dens Virken i denne vor Tilværelses Periode er betinget." (Skr. til Selskabet 20. Febr. 1826.) Den Tid, der siden er forløbet, har i endnu høiere Grad lagt for Dagen, at imedens hine aandige Kræfter udvide sig med forbausende Hurtighed i en hidtil

bestandigt vorende Kreds, giøre de derved dog de materielle Kræfter, og disses almindelige Repræsentant og enevældige Drivefieder over den hele Verden, saa lidt overflødige, at vi, endog i enhver Green af den videnskabelige Virken, maae erkiende Nødvendigheden af saameget som mueligt at bestyrke den oeconomiske og financielle Grundvold for enhver Stiftelse og Indretning, hvis levende og virkende Tilværelse vi ønske at vedligeholde. Unegtelig viser vort Selskabs Historie, at det havde en Periode, hvori dets Pengemidler vare meer end tilstrækkelige til de Fordringer, som giordes til deres Anvendelse; men den viser tillige, at Selskabet var heldigt nok til at disse Midler fandt to eller tre Bestyrere eller Tilsynsmænd, der benyttede enhver fordeelagtig Leilighed til at consolidere og forøge dets Capitalformue. Denne Forøgelse gik i omtrent et hundrede Aar fremad, om ikke uafbrudt eller aarlig, dog i en stadig Gang, uden at man kunde sige at Selskabets Virksomhed led derved, at dets Midler formeredes. Det var i Følge rigtige Grundsætninger, at man vaagede over Bevaringen af Selskabets Capitalformue; det var udvortes Omstændigheder, som en Tid lang tilveiebragte et aarligt Overskud af Renterne, og derved især Capitalens Forøgelse. Vil man nu tale om hiin Tids absolute Mangel paa Virksomhed, eller om en ufrugtbar Opdyngen af Pengesummer, som stridende imod Selskabets Bestemmelse: da tænker man deels ikke paa, hvor langt et Tidsrum man har havt til, ved et i sig selv ubetydeligt aarligt Overskud, at kunne formere Capitalformuen; og tænker heller ikke paa, hvad ovenfor er beviist, at netop i den fierde Periode, hvori Selskabet har udfoldet sin største og meest udbredte Virksomhed, har ogsaa dets Formue meer end fordoblet sig, netop fordi man saa længe holdt over den Grundsætning: at en offentlig Stiftelse aldrig, uden udvortes tvingende Nød, maa angribe den engang erhvervede Capitalformue. Med dennes Stigen, steg ogsaa Selskabets aarlige Rente-Indtægt; og med den forøgede Indtægt Selskabets Evne til at kunne fremme saamange gavnlige, hæderlige og ægte videnskabelige Foretagender.

Det vil være ufornødent, Aar for Aar at fremlægge de Forandringer, som foregik i Selskabets Formuetilstand, og tilstrækkeligt at angive enkelte historiske Data, der fremstille den paa forskiellige Tidspunkter, og de vigtigste Beslutninger, der have havt eller kunne faae Indflydelse paa Selskabets oeconomiske Vilkaar. Det er alle-

rede berettet, hvorledes det forholdt sig med disse ved Periodens Begyndelse; og hvorledes høisalig Kong Frederik den Siettes høimodige Gavmildhed satte Selskabet i Stand til, uden Forringelse i dets Capitalformue at giennemgaae de kritiske Aar 1807—1815. (S. 433—35.) Selskabets efterhaanden dannede og forøgede Fond, udgiorde, som vi have seet, da den 1815 gik over i en ny Cassérers Hænder, 58,350 Rbdlr. i gode rentebærende Effecter.[393]) I Begyndelsen af A. 1826, eller i et Tidsrum af 11 Aar, var desuden ved heldige Omsætninger og Indkiøb af Obligationer, ved Overskud af den aarlige Indtægt, og ved en betydelig kongelig Gave, opsamlet en Capital af 43,212 Rbdlr., saaledes at Selskabets Formue i Februar 1826 i Alt udgiorde 101,562 Rbdlr. i Obligationer, foruden en betydelig Saldo, eller Cassebeholdning af 8742 Rbdlr. Den nysomtalte Gave bestod i en Capital af 20,000 Rbdlr. som Kong Frederik den Siette, Selskabets store Velgiører, i A. 1817 skienkede til Videnskabernes Selskab, af den Sum, der var indkommet ved Bortsalg af det overblevne Brænde-Forraad, efterat Commissionen for Kiøbenhavns Forsyning med Brændsel under Krigsaarene var ophævet; en Capital, der saaledes næsten udgiorde Halvdelen af den i bemeldte 11 Aar samlede nye Fond.

Selskabets Casserer, Etatsraad v. Schmidt-Phiseldek, havde indtil 1826, ladet sig nøie med aarligen at aflægge vedbørligt Regnskab for hans gode og samvittighedsfulde Omsorg for at vaage over Selskabets Pengevæsen, og benytte enhver Leilighed til at consolidere dets Formue. I A. 1815, 20. Februar, fandt han sig foranlediget til at indgaae til Selskabet med en raisonneret Finantsberetning, vedkommende dets Capitaler, og ledsaget af et Forslag til sammes fremtidige Bestyrelse og Anvendelse. Dette Forslag gik i Hovedsagen ud paa, at denne Formue ikke, saaledes som hidtil, skulde betragtes som een, uadskillelig Capitalfond; men at Selskabet — hvis aarlige faste Indtægt (iberegnet det normale Bidrag af Finantserne, 1320 Rbdlr. til Landmaalingen og Understøttelse til en Kobberstikker, og for Kortsalg i Giennemsnit 472 Rbdlr.) udgiorde omtr. 6100 Rbdlr., dets aarlige eventuelle Udgifter derimod i Giennemsnit 4750 Rbdlr. — skulde fastsætte en Normalsum af 5000

---

[393]) I Følge Schmidt-Phiseldeks egen Indberetning af 20. Febr. 1815. Den ovenfor (S. 435), efter en anden Kilde angivne Sum er saaledes ikke rigtig.

Rbdlr. til de aarlige Udgifter, og tillægge den saakaldte gamle Fond saameget af den øvrige Formue, at herved en sikker Resource for hiin Udgiftssum af 4750 Rbdlr. opnaaedes. De hertil fornødne Renter, 624 Rbdlr. aarlig, vilde fordre en Capital til 4 Pct. af 15,000 Rbdlr. Selskabets gamle Fond skulde saaledes forøges i rund Sum til 74,000 Rbdlr., hvilken Casfereren foreslaaer, under Navn af Selskabets staaende Fond, at fastsætte som en for bestandigt urørlig Obligationscapital, bestemt til, i Forening med Selskabets øvrige Indtægter, at dække de aarlige løbende Udgifter. — Herved er at mærke, at Casfereren til bemeldte Indtægter beregnede, saavel en Sum i Giennemsnit af 472 Rbd. for Salg af Landkort, som det aarlige Bidrag fra Finantserne af 1320 Rbd. Af begge i Forening bestred man de endnu forefaldende, efter 1821 betydeligt formindskede Udgifter, Kortvæsenet vedkommende; og havde deraf nu for det meste hvert Aar noget Overskud. Siden den Tid (eller imellem 1826 og 1841) faldt Indtægten af Kortsalget til i Giennemsnit omtrent 100 Rbdlr. aarligen; og med 1842 ophørte aldeles det kongelige Bidrag af 1320 Rbdlr. aarligen. Herved er altsaa fra Aaret 1842 Selskabets aarlige Indtægt, saaledes som Schmidt-Phiseldek beregnede den 1826, formindsket med 1792 Rbdlr. Dermed ere vel ogsaa Udgifterne til Kortvæsenet ophørte; men tillige enhver Udsigt til et rimeligt Overskud af sidstnævnte Indtægt. — Dette var det andet financielle Tab, Selskabet har lidt ved at det opgav Bestyrelsen af den geographiske Landmaaling, og de Selskabet af Regieringen tilsikkrede aarlige Bidrag til dette Foretagende.

Det andet Hovedpunkt i Schmidt-Phiseldeks Forslag gik ud paa, at den øvrige Deel af Selskabets Capital, Overskuddet af de 74,000 Rbdlr., til Beløb af 26,662 Rbdlr. i rentebærende Obligationer, skulde særskilt administreres under Navn af Selskabets disponible Fond, og "i større eller mindre Dele kunne anvendes til videnskabelige Øiemeds Fremme;" tilligemed den ovennævnte Saldo eller Beholdning af 8742 Rbdlr., for saavidt den ikke behøvedes til sædvanlige eller løbende Udgifter; saaledes i det Hele en Sum af 35,404 Rbdlr., af hvilken Fond dog kun Halvdelen skulde være disponibel i Henseende til Capitalen, men af den anden Halvdeel kun Renterne til extraordinaire Bevilgninger. De Ideer, Schmidt-Phiseldek derefter fremsætter, som Forslag til Anvendelse af en stor Deel af bemeldte disponible Fond (f. Ex. Indsamling

af Naturalier i *Guinea*, Udsættelse af større Præmier for særdeles betydelige Opgavers Besvaring, m. m.) kunne vi for øvrigt forbigaae.

Dette, i sine fiernere Følger kun alt for indflydelsesrige Forslag gav Anledning til en ualmindelig grundig og omhyggelig Prøvelse, under Circulationen blandt samtlige Medlemmer i Selskabet, hvoraf ikke faa (Engelstoft, Schlegel, Mynster, Malling, Münter, Bornemann, P. E. Müller, Sibbern, Ramus, A. S. Ørsted, Schouw, Reinhardt, H. C. Ørsted, Zeise) afgave udførlige Betænkninger over Sagen. To væsentlig afvigende Meninger deelte Stemmerne; den ene ansaae det for afgiort, at Selskabet kunde disponere baade over Capital og Renter af dets Formue, i det mindste saaledes, at af den første en betydelig, eller den i senere Aar (siden 1815) opsamlede Deel, kunde og burde anvendes "naar værdige og vigtige Formaal for denne Anvendelse tilbyde sig." Meningen, dreven til det yderste Punkt, udtalte et Medlem af den physiske Classe saaledes: at Øieblikkets eller *Nutidens* videnskabelige Tarv, ikke Omsorg for Capitalers Bevaring, bør være det Maal, man i dette Tilfælde har for Øie; Fremtiden, som skiult og uvis i sin Skikkelse, kan der ikke tages Hensyn til. "Selskabets *Hensigt* er at virke for "Videnskaberne, ikke at *samle Penge*;[394]) vel udførte videnskabelige Foretagender ere de bedste og mest frugtbringende Capitaler "for et Videnskabers Selskab. Desuden kiende vi Nutiden, og kunne "*nogenlunde* beregne Virkningen af *vore* Foretagender. Frem"tiden kiende vi ikke."

Det var dog langt fra ikke hos Alle, som gik over til denne Mening, at den udtalte sig saa absolut. Næsten Alle forudsatte Betingelsen af en stor og samvittighedsfuld Forsigtighed i en saadan

394) En saadan Synsmaade har heller aldrig været fremsat, hverken i det 18de eller 19de Aarhundrede. Selskabet er ikke til for at *samle Penge*; men dets Pligt er at vaage over, at de Capitaler, som det har kunnet samle af Fonds, hvilke det eier ved Gaver af Kongerne og Staten, saaledes *bevares* og *anvendes*, at ikke een Generation, eller nogle Individer, tiltager sig udelukkende Ret til at disponere over Anvendelsen. For at kunne "*vel udføre videnskabelige Foretagender*" behøves de Capitaler, hvis Renter Nutiden er uberettiget til at berøve *Fremtiden*. Havde foregaaende Generationer tiltaget sig hiin Ret, da havde den nærværende ikke havt meget at unddrage denne Fremtid.

Anvendelse af disponible Fonds, der strakte sig til Capitalen. Ogsaa Selskabets Secretair erkiendte i den Grad Nødvendigheden heraf, at han bl. a. foreslog: 1. at ingen Udgifter over 100 Rdlr. maatte besluttes, uden at alle Medlemmerne bleve underrettede om, naar en saadan Sag skulde afgiøres; 2. at der om ethvert saadant Forslag skulde voteres ved Stemmecassen; og 3. at Forslaget skulde ansees som forkastet, naar det ikke fik tre Fierdedele af de Tilstedeværendes Stemmer.

Den Deel af Medlemmerne, der hyldede en anden Mening, holdt for, at Selskabet neppe kunde være berettiget til at angribe dets Capitaler, naar disse engang vare consoliderede, eller anbragte i rentebærende Obligationer; men at man desuden ved et saadant Skridt handlede ganske imod Selskabets sande Tarv og Bestemmelsen af dets Midler. Blandt dem, som med udførlige Deductioner afgave deres skriftlige Stemmer for denne sidste Mening, var ogsaa Professor P. E. Müller. Han stemte for Oprettelsen af en fast Extrafond, hvis Renter aarligen skulde være disponible. "For "saa vidt derimod Capitalforøgelsen — meente han — hidrører "enten fra (kongelige) Gaver, eller heldig Bestyrelse, bør dette an"sees for et Gode, der er tilflydt Selskabet i det Hele, og "ikke den nærværende Generation af dets Medlemmer i Særdeleshed. "Om det maaskee kan være lovmæssigt, er det dog ikke ret, at "opbruge Capitaler til Nutidens Nytte, hvorpaa Eftertiden ogsaa har "Krav." Han slutter sin Erklæring med følgende Resultat: "En"hver, der har naaet Modenhed, bør virke hvad han kan i den nær"værende Tid; hverken anstrenge sig saaledes for Øieblikket, at "han for lang Tid bliver afkræftet; heller ikke længe forblive ørkes"løs, for i paakommende Tilfælde kraftigere at kunne virke. Saa"ledes mener jeg, at Selskabet i Regelen bør bestræbe sig for, aar"ligen at anvende sine Renter; men ikke letteligen ville ud"give meer, end det nærværende Aars Indtægt og det forrige Aars "Saldo." I det væsentlige stemme de lovkyndige Medlemmers, A. S. Ørsteds, M. H. Bornemanns og Kolderup-Rosenvinges Meninger overeens hermed. Den sidste tiltraadte endog ubetinget Professor P. E. Müllers Votum; og de to første yttrede sig for den Mening: at Selskabet ikke er berettiget til "at disponere over Substantsen af hvad det siden 1815 ved Gaver og det Givnes heldige Anbringelse har erhvervet;"

og at derfor ogsaa, naar Selskabets Formue deeltes i en Hovedfond og en Extrafond, hvilken sidste maatte indbefatte hvad der bevilligen af Renter var besparet: da "maatte ordentligviis ogsaa af den sidste ikkun Renterne anvendes, og kun i overordentlig vigtige Tilfælde Dele af Extrafondens Capital være disponible." Bisk op Münters Votum i Henseende til dette Punkt var følgende: "Jeg anseer det "for rigtigt, at den sidstnævnte Fond, ligesom den første, er al- "deles urørlig. Ikkun det aarlige Overskud af Hovedfonden bør "være disponibelt; for Resten er det allene Renterne og overordentlige, "uventede Indkomster, som kunne anvendes." 7 Medlemmer tiltraadte ubetinget Münters Votum. Ligeledes erklærede Et. Raad Engelstoft sin Mening derhen: at saavel Hovedfonden, som Extrafonden, maatte betragtes som faste og urørlige; men Renterne af den sidste aarligen, efter en passende Deling, sættes til Disposition, for Selskabets naturvidenskabelige og historiske Foretagender, m. m. Han sluttede sin Erklæring med denne Erindring, som der for Øieblikket er Anledning til at gientage: "Væsentligst og vigtigst an- "seer jeg det at være, at Selskabet beslutter sig til, strax ogsaa at "consolidere en Extrafond af 34,000 Rbdlr. uden enten nu eller i "Tiden, til hvilketsomhelst Øiemed, at anvende enten lidet, eller meget "deraf, Renterne undtagne. Det er et sieldent Held for en "offentlig Stiftelse, at kunne forøge sin Capitalformue; har man en- "gang havt denne Lykke, da bør man holde sammen paa det Er- "hvervede, og (saavidt det beroer paa menneskelig Omhu) bevare "det som en Arv for Efterslægten. Det er let, i faa Aar at "adsprede, hvad maaskee siden aldrig meer vil kunne "samles. Med Capitalen tabes ogsaa Renten, og derved en "bestandig og vis Fordeel; hvorimod Nytten af vidtgaaende "Planer og Foretagender turde være problematisk, og ikke altid sin "Priis værd."

Vist nok fortiene de Mænds vise Ord og gavnlige Forslag at bevares i Selskabets Historie for en kommende Tid, hvilke, som vi have seet, gik ud paa, at modificere den fortiente Casserers velmeente, men i sine fiernere Følger uheldige Idee; og at henvise Selskabets Anvendelse af dets endnu en Tid lang voxende Formue, til Brugen af Renterne. Forend imidlertid det omtalte Forslag havde circuleret blandt alle Medlemmer (og dette var i Sagens Gang en mindre heldig Omstændighed) var den allerede mundtlig

bleven foredraget i et Møde d. 14de April 1826. Her tog Pluraliteten af 17 tilstedeværende Medlemmer den Beslutning, at 80,000 Rbdlr. af Selskabets Midler skulde udgiøre dets Hovedfond; men Bestemmelsen af den øvrige Deel af Formuen tages under nærmere Overveielse. Efterat Sagens Circulation paa den ovenfor berettede Maade var foregaaet, bragtes den til endelig Afgiørelse i et Sommermøde d. 30te Jun. 1826, hvor, foruden Hs. Ex. Statsminister Møsting som Æresmedlem, kun 14 Medlemmer vare tilstede. Pluraliteten af disse afgiorde: "at Selskabet vedbliver den forhen tagne Beslutning, at dele sine Fonds i en fast Fond paa 80,000 Rbdlr. og en disponibel som indeholder Selskabets øvrige Formue." Til de i Secretairens Betænkning af 17. Apr. 1826 foreslaaede, forstandige og aldeles hensigtssvarende Præcautioner (s. ovenf. S. 493) blev ved denne Forhandling slet ikke taget Hensyn; og om Hovedsagen, hvorledes den disponible Egenskab var at forstaae, enten saaledes, at kun Renten, eller at tillige Capitalen skulde kunne forbruges: derom indeholder Protocollen ingen Bestemmelse.

Det viste sig imidlertid ogsaa, at Selskabets Secretair, i sin Betænkning over Schmidt-Phiseldecks Forslag, ikke uden Grund hentyder til, at der for det første neppe var Udsigt til at der kunde blive Spørgsmaal om at angribe den disponible Fond. I et Decennium efter 1826 fandtes der ingen Anledning hertil; saaledes at endog Selskabets Formue, uagtet de betydelige Udgifter, som Skrifternes ustandsede Trykning, Ordbogsarbeidet, de hyppige Understøttelser, som nylig ere opregnede, o. s. v. medførte, i bemeldte Tidsrum kunde forøges med henved 13,000 Rbdlr. Selskabets Formue udgiorde nemlig 1826, som vi have seet, 110,286 Rbdlr. (den store Cassebeholdning iberegnet). Ved Schmidt-Phiseldeks Død, eller i December Termin 1832, beløb Selskabets Obligationsfond sig til 114,162 Rbdlr., foruden en meget betydelig Cassebeholdning. Da den nye Casserer (**Engelstoft**) fandt det rigtigere at indskrænke denne Beholdning, og derfor i de nærmest paafølgende Aar giorde stærke Indkiøb af Obligationer (i 1833—35 for 10,000 Rbdlr.) var Capitalfonden d. 11te Dec. 1836 stegen til 132,262 Rbdlr. — en Sum, der efter den Tid ikke er voxet, men aftaget. Den udgiorde saaledes 129,262 Rbdlr. ved Slutningen af 1839. Efter Cassererens sidste Regnskab (for 1842) og Selskabets Budget for 1843 er dets Capital vel ansat til 132,562 Rbd.,

men herfra maa drages omtrent 4300 Rbdlr. som en Capital, der er overgivet i Selskabets Varetægt af det ophævede, men atter oprettede "Samfund til den danske Literaturs Fremme"; til hvilket Videnskabernes Selskab, saalænge Samfundet bestaaer, udbetaler Renterne af bemeldte Sum.[395]) Naar saaledes disse 4300 Rbdlr. fradrages, udgiorde Selskabets Formue ved Begyndelsen af 1843 kun 128,262 Rbd., og den er saaledes i de seneste 6 Aar formindsket med 4000 Rbdlr. Efter en Beslutning af Selskabet, taget (i Anledning af et Andragende fra Casse-Commissionen: at herefter en strengere Oeconomie maatte følges i de aarlige Udgifter) ved Pluraliteten af de i Mødet den 20de April 1838 tilstedeværende (22) Medlemmer, kan Capitalen endvidere formindskes indtil 100,000 Rbdlr., til hvilken Sum man i dette Møde bestemte Selskabets urørlige Fond, og henlagde det øvrige til en disponibel eller synkende Capital.

Man har ved dette betænkelige Skridt, hvis Fordele for Iværksættelsen af større og mere bekostelige videnskabelige Foretagender ikke ville naae langt ud i Fremtiden, dersom den disponible Capitals Formindskning skrider frem i det begyndte Forhold, neppe taget Hensyn nok til hine allerede 1826 saa kraftigt udtalte Grundsætninger for en billig Benyttelse af Selskabets Midler. Man vil unegtelig til en Tid kunne udrette mere; men man vil da ogsaa forberede en tilkommende Slappelse i Selskabets her omhandlede Virksomhed, eller en oeconomisk Tilstand, som vil være betydeligt svagere, end i hiin tidligere Tid, da Anledningen og Fordringen til videnskabelige Understøttelser af Selskabets Fonds dog vare langt sieldnere og ringere, end i vore Dage, der see dem med hvert Aar at tiltage. Vi kunne grunde denne, ikke blot for den

[395]) Samfundet opløstes ved Generalforsamlingens Beslutning af 24de April 1839, med den Betingelse, at Capitalen, som det paa den Tid besad, skulde overdrages Videnskabernes Selskab, imod at dette vilde bestyre samme, adskilt fra dets øvrige Fond, og anvende Renterne, overeensstemmende med Samfundets Øiemed. Da dette ikke længe efter Opløsningen paa ny organiserede sig, androg Bestyrelsen (12. Oct. 1839) for Vid. Selskab: at det aarligen vilde udbetale Renterne af den Selskabet overdragne Capital til Samfundets frie Disposition. Selskabet vedtog, at ville indtil videre i 5 Aar opfylde dette Ønske, under visse Betingelser; hvilket Tilbud Samfundets Bestyrelse antog, (17. Jan. 1840).

tilkommende, men allerede for den nærværende Generation mindre glædelige Udsigt, saavel paa Resultaterne af de sidst forløbne Aars Regnskaber,[396]) som paa Selskabets Budget for A. 1843, der

[396]) Selskabets Udgifter have (som allerede ovenfor er bemærket) fra Aaret 1838 at regne, (med Undtagelse af 1840) oversteget den virkelige Indtægt. Følgende Uddrag af Regnskaberne ville yderligere lægge dette for Dagen:

1838: var den virkelige Indtægt . . . . 8682 Rbd.
Udgiften derimod . . . . 9741 —
Deraf a. Lønninger, Bogtrykker- og Bogbinder-Arbeide, samt tilfældige Udgifter 3168 Rbd.
b. Videnskabelige Foretagender og Understøttelser: nemlig
1. mathematiske og physiske . . 2927 Rbd.
2. historiske og andre literaire Arbeider, med Indbegreb af Ordbogen (144 Rbd.) og Regestum diplomaticum (395 Rbd.) . . 1060 —
3987 —

1839. Virkelig Indtægt . . . . 7,563 Rbd.
Udgiften derimod . . . . 10,059 —
(hvoraf 2000 R. for Betalingen af et Laan i Banken)
Af den øvrige Udgift: 8059 Rbd. anvendtes
a. Til videnskabelige Foretagender:
Mathematiske og physiske . . 2552 R.
Literaire og historiske . . . 745 —
3297 Rbd.
b. Til den meteorologiske Committee . . 477 —
c. Til Regestum diplomaticum . . . . 468 —
d. Selskabets Skrifter . . . . 1004 —
e. Medaillen over Overkammerh. Hauch . 800 —

1840. Virkelig Indtægt . . . . 7798 Rbd.
Virkelig Udgift . . . . 7240 —
(Heriblandt: til Ordbogen 149 Rbd., til Regestum 563 Rbd., Selskabets Skrifter 1600 Rbd.)

1841. Virkelig Indtægt . . . . 8,461 Rbd.
Udgift . . . . 10,914 —
Deriblandt: 1. Regestum diplomaticum . 596 Rbd.
2. Ordbogen . . . . 65 —
3. Selskabets Skrifter . . . 4134 —
Heriblandt: til Dr. Lunds Afhandlinger: 1040 Rbd., nemlig: for Illumination: 469 Rbd., for Lithographie og Aftryk-

netop er vedtaget (d. 10de Marts 1843) nu, da nærværende Skrift sluttes. Her viser sig Selskabets Indtægter reducerede til en Sum af lidet over 5700 Rbdlr. og Cassebeholdningen fra det foregaaende Aar til 670 Rbdlr., imedens det hele Beløb af mulige Udgifter i Løbet af 1843 er udsat til 10,761 Rbdlr. Saa stort et Deficit, med andre Ord, saa stor en Formindskning af Selskabets Capital, som heraf vilde fremgaae (4391 Rbdlr.) er dog ikke at vente, da rimeligviis et Beløb af 12—1500 Rbdlr. af de bevilgede, og i Overslaget beregnede Udgifter, neppe i 1843 vil blive at udrede. Men om endog ingen Udgiftspost (f. Ex. Selskabets Skrifter, hvortil 2000 Rbdlr. ere anslaaede) skulde komme til at stige høiere, og ingen ny Udgift af Vigtighed udenfor Overslaget blive bevilget i bemeldte Aar: vil dog i Følge dette Budget en Sum af henved 3000 Rbdlr. blive at udrede af Selskabets Capitalformue; hvorved den saakaldte disponible Fond vil synke fra 28,262 til omtrent 25,000 Rbdlr. Vilde man derimod endnu følge det engang i et enkelt Tilfælde giorte Forslag, at henlægge Renterne af denne Sum til visse staaende eller for en ubestemt Tid bevilgede Udgifter (f. Ex. til de meteorologiske og magnetiske Observationer, og en Andeel af Brøndborings-Udgiften) da vilde derved

---

ning: 571 Rbd.; ligeledes for Lithographie og Aftrykning til 2 Afhandlinger af Prof. Eschricht: 498 Rbd., Trykning og Papir til to Bind af Skrifterne m. m. 2454 Rbd., Indheftning af Skrifterne 195 Rbd. o. s. v.

1842. Virkelig Indtægt . . . . 7174 Rbd.
Udgift . . . . 8074 —

Heraf til Skrifterne: 2748 Rbd. Nemlig Trykning: 200 Rbd., Papir: 588 Rbd., Kobberstik og Lithographie: 1621 Rbd., Træsnit: 16 Rbd., Illumination: 309 Rbd. (Ved ovenstaaende Summer er overalt Mark og Skilling udeladte.) At Underbalancen for bemeldte 4 Aar, og Formindskningen af Selskabets Capitalformue ikke er blevet større, end den ovenfor angivne (4000 Rbd.) maa tilskrives den endnu temmelig betydelige Cassebeholdning, som for 1837 udgiorde 3347 Rbd. og for 1840 beløb sig til 2902 Rbd., hvorimod den for 1841 kun var 450 Rbd. og ved Enden af 1842: 670 Rbd. — Den betydelige Forskiel paa Indtægten i 1842 og den, som kan beregnes for 1843, grunder sig i, at med 1842 ophører ethvert Tilskud for Selskabet fra Finantserne til Kortvæsenet.

i det mindste Selskabets nærværende Indtægt være mere sikkret for det næste Decenniums videnskabelige Tarv, end den nu er det.

IX. Det staaer endnu tilbage, at slutte den meddeelte Udsigt over Selskabets Tilstand og Virksomhed i fierde Periode med en kort Beretning om de vigtigste Forhandlinger, Beslutninger og Omskiftninger, der vedkomme Selskabets indvortes Forfatning, dets Vedtægter, Embedsmænd, Medlemmer, Skrifternes Udgivelse, m. v. Med den sidste Gienstand vil jeg begynde de hertil hørende Optegnelser.

Det er allerede berettet (S. 454), at man i 1820 besluttede Skrifternes Udgivelse i to særskilte Afdelinger. Det hermed for en stor Deel tilsigtede Øiemed, at skaffe enhver af disse en større Udbredelse og et forøget Antal af Kiøbere, opnaaedes ligesaa lidt ved denne Foranstaltning, som ved Bestemmelsen af en saa billig Priis, at den omsider neppe engang var beregnet paa at kunne dække Omkostningerne paa Trykning og Papir; ei at tale om, at man aldeles intet beregnede for Kobbertavlerne, selv da disse, som i de seneste naturvidenskabelige Bind, steg til et saadant Antal, og fordrede en ved Illuminationer saa forhøiet Bekostning, at Udgiften til Kobbere stundom udgiorde det Dobbelte eller Tredobbelte imod Trykning og Papir. Afsætningen af Skrifterne er vedblevet at være næsten utroligt ringe,[397]) og Skrifterne udgives nuomstunder

---

[397]) Af samtlige Bind af Selskabets Skrifter henlaae (foruden det endnu større Forraad, som giemmes i Selskabets Locale, hos Boghandleren d. 31. Jul. 1841 i Alt Exemplarer for en Værdi af 5981 Rbdlr. Af Oplaget var (efter Afdrag af den tilstaaede Commissions-Rabat 16 p. Ct.) solgt i 6 Aar, 1830—35, for 149 Rbd. 19 Sk. (omtr. 25 Rbdlr. aarlig), i Aaret 1836 for 41 Rbdlr. 19 Sk.; i A. 1837 for 49. 45 Sk.; i A. 1838 for 46. 13 Sk.; i A. 1839 for 30 Rbd. 13 Sk. og fra 31. Dec. 1839 til 31. Jul 1841 for 34 Rbd. 77 Sk. (saaledes ei engang 1 p. Ct., aarlig af Værdien, efter den yderst lavt satte Bogladepriis). Det kan bemærkes, at i Anledning af det nedenfor (S. 501) anførte Forslag af Eschricht besluttedes (1841, Apr. 16.) at nedsætte Oplaget af Selskabets samlede Skrifter til 450 Exemplarer, hvoraf kun 200 strax skulle forsynes med Kobbere.

egentlig kun for Medlemmerne og Andre, som de skienkes til.[398]) Ei engang de periodisk udkommende Aarsberetninger om Selskabets Foretagender og Forhandlinger, der ogsaa særskilt have været udgivne og anmeldte til Salg, have, saa lidt som de fra 1842 til Salg aftrykte særskilte Exemplarer af enkelte Afhandlinger, fundet et større Publicum. Det turde være Tid for Selskabet at tænke paa, hvorledes i det mindste en Deel af dets Medlemmers historiske, eller andre mere almeenlæselige Afhandlinger kunde bringes i flere Læseres Hænder, og faae en anden Skiebne, end den, at blive statariske i offentlige Bibliotheker og enkelte private Bogsamlinger, men i øvrigt opdynges i vorende Papirmasser paa Boghandlerens Pakloft og i Selskabets Locale. Det maatte ellers synes, at Hensigten med Skrifternes Udgivelse, der i den sildigere Tid fremmes med saa betydelige Kræfter og Midler, for en stor Deel forfeiledes; og det kunde være at befrygte, at Nødvendigheden tilsidst medførte en lignende Skiebne for Selskabets Skrifter, som den, der for endeel Aar siden overgik det usolgte Forraad af adskillige af Selskabets i Aarene 1784—1789 udgivne Priisskrifter. Archivaren foreslog (1831, Jan. 7.) at lade Oplaget af disse Skrifter, paa Grund af deres meget ringe Afsætning, bortsælge som Maculatur; dog med Undtagelse af de Exemplarer, som Nogen af Selskabets Medlemmer maatte begiere, og nogle Stykker, som kunde bevares i Archivet. At formindske det hos Selskabets Boghandler henliggende Oplag, f. Ex. til 50 Exempl. af hver Afhandling, kunde havt Rimelighed; men at give disse, ved Selskabet bekostede Skrifter, den store Sieldenhed, de nu have, ved ganske at tilintetgiøre Oplaget, syntes ei at være overeensstemmende med et videnskabeligt og literairt Samfunds Charakteer.

[398]) Antallet af de Exemplarer, der bortskienkes udenfor Selskabets Kreds, er dog ingenlunde betydeligt. Det udgiorde i 1842 til udenlandske lærde Selskaber 10 Exempl., til indenlandske Selskaber og Stiftelser 3 Exempl. og til Private i Udlandet 3 Exempl. af Skrifternes begge Afdelinger. Af den naturvidenskabelige Afdeling allene skienkes omtrent 12 Exempl. bort, og et Par af den historisk-philosophiske. Til de lærde Skoler og flere offentlige Stiftelser i Danmark har Selskabet for nogle Aar siden ophørt at skienke dets Skrifter.

Mere hensigtsmæssigt syntes vist nok det af Prof. **Eschricht** (1841, Apr. 30.) indbragte Forslag at være: at 50 særskilte Aftryk, med egen Paginering, af enhver i Selskabets Skrifter indrykket Afhandling herefter maa kunne bringes til Salg i Boghandelen, naar Forfatteren ønsker det. Den nærmere Afgiørelse af dette Forslag blev i bemeldte Selskabets Møde udsat. Forslaget er imidlertid siden udført, uden at man dog hidtil har opnaaet den tilsigtede Hensigt, at kunne skaffe enkelte af Selskabets, for en Deel meget kostbare Afhandlinger (s. ovenfor Anm. 396) en mere udbredt Læserkreds;[399]) hvorved i øvrigt Skrifternes Afsætning i deres samlede Udgave, endskiøndt den allerede staaer saa lavt, som det næsten er mueligt, dog uden Tvivl endnu mere vil forringes.

Ved flere forekommende Leiligheder, og endnu 1842, i Anledning af en paa Latin indleveret botanisk Afhandling,[400]) har Selskabet bekræftet den tidligt tagne Beslutning: at dets Skrifter, i deres Samling, allene udgaae i det danske Sprog. — Et andet herhen hørende Spørgsmaal kom for endeel Aar siden under Afgiørelse. Professor **Rask** havde i Selskabet oplæst en Afhandling: om den gamle egyptiske Tidsregning, og androg paa, at dette Bidrag, ved Optagelsen i Selskabets Skrifter maatte trykkes med Forfatterens særegne Skrivemaade. I Mødet d. 12te Mai 1826 afslog Selskabet dette, og afgiorde (med 11 Stemmer mod 4): at den hidtil fulgte Eensformighed i Retskrivningen vedligeholdes i dets Skrifter. Nærmest maa vel uden Tvivl denne Beslutning fortolkes derhen, at overhovedet, og uden alt for mærkelige Afvigelser, den Skrivebrug følges, som i den danske Ordbog

---

399) Af de fra 1. Jul. 1842 særskilt aftrykte og til Salg anmeldte 7 Afhandlinger vare af følgende samtlige Exemplarer i Beholdt d. 20de Marts 1843: 1. *Eschricht* Undersögelse over Salperne. 2. *Zeise* om Acechlorplatin. 3. *Petersen* om Indledningen til Komnenernes Historie. Af følgende vare af 50 Exemplarer affatte: 4. *Steenstrup* om Törvemoserne m. m. (s. ovenf. Anm. 377) 21 Exempl. 5. *K. Rosenvinge* om det hemmelige Skriftemaal: 5 Exempl. 6. *P. W. Lund* om Brasiliens forstenede Dyrverden: 2 Exempl. 7. *Eschricht* Beskrivelse af Chelyosoma Macleyanum: 2 Exempl.

400) S. ovenfor S. 476, og Oversigten over Selskabets Forhandlinger, 1842, S. 56—58, hvor den nedsatte Committees Betænkning er meddeelt.

er vedtaget; da det vilde være meget paafaldende, om Selskabet udgav en Ordbog i Modersmaalet, og selv ikke fulgte dennes Skrivemaade der, hvor der fastsættes en Overeensstemmelse eller Eensformighed i Retskrivningen.

En meget passende og gavnlig Forandring har Selskabet vedtaget i Henseende til Udgivelsen af dets Aarsberetninger, eller "Oversigterne" over Selskabets Forhandlinger og de i Møderne oplæste Afhandlinger og Bidrag. Disse Programmer udgav man fra 1806 til 1814 aarligen og særskilte, uden at det iagttoges, at et passende Oplag eller Forraad af samme blev bevaret; hvorfor en complet Samling deraf nu hører til de største Sieldenheder. De ældre Aargange især ere saa godt som forsvundne. Fra 1823, da den fierde Række af Skrifterne begyndte, vedtog man, saavel at udgive Programmerne særskilt, som tillige at lade dem aftrykke i Begyndelsen af ethvert udkommende Bind, i begge Afdelinger af Skrifterne. Saaledes indførtes i 1ste Bd. af de histor. philosoph. Afhandlinger 6 saadanne Beretninger, indbefattende Aarene 1815—1822; og de samme ligeledes i det 1824 udkommende 1ste Bd. af de naturvidensk. og mathematiske Afhandlinger. Dette sikkrede disse Aarsberetninger fra reent at forgaae i Tidens Løb; men havde deels til Følge, at Omkostningerne ved Skrifternes Trykning noget forøgedes; deels, at man som oftest i hvert Bind erholdt vidtløftige Udtog af de samme Afhandlinger, som Bindet indeholdt; og at Kiøberne af Selskabets fuldstændige Skrifter erholdt de samme Oversigter to Gange, m. m. Hertil kom endnu en anden vigtig Bevæggrund: at en hyppigere og hastigere Meddelelse af Selskabets Arbeider, Foretagender og Forhandlinger langt mere maatte synes at interessere Publicum, end aarlige, eller, med et Mellemrum af flere Aar, udkommende Programmer. Selskabet besluttede derfor, efter Forslag af Secretairen, (1841, Dec. 17.) at Beretningerne om dets Møder og Foretagender fra 1842 skulde trykkes maanedlig, eller nummerviis og efterhaanden i Aarets Løb, naar Stof dertil var forhaanden. For bemeldte Aar udkom saaledes Nr. 1—6, og paa eengang Nr. 7—9, hvilke derefter ere samlede med et fælles Titelblad og alphabetisk Register. (116 S. stor 8vo.)

Med Hensyn til det, som vedkommer Selskabets Forfatning, Vedtægter, Forretningsgang og overhovedet dets indvortes Historie, ere følgende Beslutninger og indførte Forandringer i nærværende

Periode de vigtigste. — Ved flere Leiligheder, naar Valg af nyere Medlemmer forestod, var det Spørgsmaal kommet til Omtale og Forhandling: om Forslag til ordentlige indenlandske Medlemmer, naar det i vedkommende Classe var drøftet og der ved Stemmegivning og den fornødne Pluralitet antaget, skulde saaledes meddeles de øvrige Medlemmer i Selskabet, at disse førend Valget foregik i Selskabet, eller ved det næst foregaaende Møde, skulde erfare de foreslaaede Candidaters Navne. Man havde eengang i et forekommende Tilfælde (s. ovenfor Anm. 354) d. 20de Decbr. 1822, besluttet: "at Navnene paa de Proponerede oplæses i det foregaaende Møde." Denne Bestemmelse blev imidlertid i den følgende Tid ikke stadigen fulgt; thi det befindes (efter Protocollerne), at 1826, den 1ste Dec. bleve 4 foreslaaede Medlemmers Navne ikke oplæste i det Møde, der nærmest foregik Valgmødet; hvorimod den 27de Mai 1827 et foreslaaet Medlem saaledes blev navngivet før Valgmødet. Endnu i de nyeste Vedtægter af 1839 blev dette Spørgsmaal ikke tydeligt afgiort. Det hedder i § 7, at efterat der i vedkommende Classe er stemmet over Optagelsen af et Medlem, og derefter Afstemning i hele Selskabet skal foregaae, "underrettes Selskabet ved Circulaire om, at saadan Afstemning vil finde Sted." Her er saaledes ikke udtrykkeligt fastsat, om det foreslaaede og i Classen antagne Medlem skal nævnes i det til samtlige Medlemmer udsendte Omgangsbrev, hvorved de underrettes om at Medlemsvalg finder Sted, eller ikke. Upaatvivlelig er det første Vilkaar det rigtige. Medlemmerne bør forud vide, hvem det er, om hvis Valg de sammenkaldes til at stemme. — Der opstod saaledes ogsaa, ikke lang Tid derefter, ny Tvivl "om hvorvidt Navnene paa de til Medlemmer foreslaaede Mænd, der skulle komme paa Valg, forud (ɔ: i et tidligere Møde), skulle bekiendtgiøres." I Mødet d. 3die Dec. 1841 blev denne Sag bragt til Forhandling. "Man satte det Forslag til Afstemning, at Classens Forslag til Medlemmer skulle circulere. Selskabet bifaldt dette Forslag." (Protocollens Ord.) Herefter maa det saaledes nu antages som afgiort, at de foreslaaede Medlemmer nævnes i det Circulaire, hvorved Selskabet underrettes om et forestaaende Valgmøde.

De nys omtalte Vedtægter, hvis Redaction og Forhandling, som ovenfor er berettet, allerede var paatænkt i Aaret 1814, vare nærmest en Følge af et Forslag til "nogle Forandringer i

Vedtægterne", hvilket Secretairen foredrog i Mødet d. 6te Jan. 1837, og som "i det Væsentlige" bleve af Selskabet antagne d. 3die Febr. s. A., dog med den Bestemmelse: at Secretairens Forslag først skulde redigeres i Lovform, og derefter forelægges Selskabet. Dette kom dog ikke til Udførelse i Løbet af bemeldte Aar; men efter den for Selskabet vigtige Forandring, som foregik i Marts 1838, foreslog Secretairen d. 30te Marts Nedsættelsen af en Committee, for at giennemgaae Selskabets Vedtægter, og giøre Udkast til en ny Redaction af samme. Til Medlemmer af denne Lov-Commission valgtes, foruden Secretairen, fire Medlemmer (Schouw, Rosenvinge, Mynster, Madvig). Commissionen fremlagde sit Udkast til de nye Vedtægter, efterat det havde circuleret blandt samtlige Medlemmer, d. 28de Decbr. 1838; og den begyndte Forhandling over hver Paragraph især fortsattes i de to næstfølgende Møder; hvorefter de saaledes i Januar 1839 vedtagne Love i 21 Paragrapher aftryktes for Selskabets Medlemmer. Tilligemed de ældre Vedtægter ville de, for at fuldstændiggiøre Samlingen, findes iblandt Bilagene til dette Skrift; og man vil der have Leilighed til at giøre sig bekiendt med de i Antal ikke ret mange Punkter, hvori Vedtægterne af 1839 afvige fra de tidligere. Af disse Punkter ere de vigtigste: den i Valglovene foretagne Forandring, hvorved de i vedkommende Classes Valgmøde afgivne Stemmer, saavel for, som imod det foreslaaede Medlems Optagelse regnes dobbelt, naar Valget afgiøres ved Stemning i hele Selskabets Møde m. m. (§ 5—7); hernæst Afskaffelsen af Æresmedlemmer; Bestemmelsen af et fast Antal for udenlandske Medlemmer (§ 8), og af Archivarens Pligter og Forretninger (§ 12); Indretningen af Selskabets aarlige Budget, eller forud beregnede Overslag paa hvert Aars Indtægt og Udgift, (§ 15); og den nøiere Bestemmelse af Maaden at stemme paa i Selskabets Møder, (§ 18).

Af andre, i Selskabets Forsamlinger for enkelte Gienstande vedtagne almindelige Beslutninger, er en og anden allerede leilighedsviis i det foregaaende berørt; saaledes den: at Mindeskrifter skulde oplæses over alle Selskabets, ved Døden afgaaede Medlemmer. (jvf. S. 437). Denne Beslutning er dog, med ganske faa Undtagelser, ikke bleven overholdt. I Selskabet har Secretairen den 14de Marts 1818 oplæst et Mindeskrift over Major J. Steffens; ligesom han ved Mindetaler har

hædret de afdøde Præsidenter Statsminister Grev **E. Schimmelmann** (den 14de Jul. 1831) og Overkammerherre **A. W. Hauch** (d. 21de Apr. 1838).[401]) Prof. **J. W. Hornemann** meddeelte Selskabet d. 26de Febr. 1819 en Fremstilling af "**Martin Vahl's** Fortienester af Naturkyndigheden, som Videnskabsmand og Lærer." Professor **L. Engelstoft** oplæste 29. Marts 1822 et Mindeskrift over **A. Kall**; og Professor **Molbech** d. 2den Jan. 1835 ligeledes et saadant over Biskop **P. E. Müller**.

Det Spørgsmaal: hvorvidt Selskabet vil og kan gaae ind paa at bedømmme trykte Skrifter, som af Forfatterne indsendes, har ligesom i det foregaaende, ogsaa i dette Tidsrum oftere været bragt til Forhandling. I Anledning af en 1821 indsendt Lærebog i Perspectiv, fattede Selskabet en Beslutning, som dog ikke ganske stemte overeens, hverken med foregaaende eller efterfølgende; nemlig, "at det vil paatage sig at bedømme indsendte Skrifter, hvis Formaal gaaer ud paa at udvide Videnskaberne; men at det ei stemmer overeens med Selskabets Vedtægter, at bedømme Lærebøger, der blot stræbe at udbrede videnskabelige Kundskaber." I 1823 blev derimod, i Anledning af et indsendt Skrift det Spørgsmaal paa ny behandlet: hvorvidt Selskabet vil bedømme andre Skrifter, end utrykte Afhandlinger, som tilbydes og kunne egne sig til Indrykkelse i Skrifterne; og da faldt denne ufuldstændige, eller ikke afgiørende Beslutning: "Selskabet vil ikke paatage sig at bedømme Bøger, over hvilke Forfatteren kunde ønske Selskabets Dom som Anbefaling." — Det har i øvrigt stundom været Tilfældet, at Selskabet af Hans Majestæt Kongen er blevet affordret dets Dom over indsendte Skrifter, hvilken Befaling Selskabet har efterkommmet, ved, efter sædvanlig Brug, at lade en nedsat Committee afgive Bedømmelsen. (Saaledes skeete dette i 1827 o. flg. A. med flere efterhaanden udkommmende Dele af Landinspecteur Gudme's "Handbuch der theoret. u. pract. Wasserbaukunst (Berlin 1826—29. 3 Thl.) hvorover K. Frederik VI. fordrede Selskabets Bedømmelse ved enhver udkommende Deel.

---

401) Over denne Præsident lod Selskabet efter hans Død præge en af Christensen graveret Medaille, paa hvis Indskrift dog savnes det historiske Motiv.

Selskabet har derimod ikke vægret sig ved, efter Anmodning, at udsætte Præmier for Privates Regning over videnskabelige Priisspørgsmaal og Opgaver, og at paatage sig Bedømmelsen af de indkommende Priisafhandlinger. Exempler herpaa (f. Ex. med den af Conf. Raad Tetens udsatte Præmie; jvf. S. 267) forekom allerede i foregaaende Periode; og i denne er Geh. Conf. Raad J. Bülows mythologiske Præmie ovenfor omtalt (S. 466). — Efter Statsminister, Grev Ch. Reventlows Død (1827) havde nogle anseete Embedsmænd aabnet en Subskription, til Udsættelse af en Præmie for en tilfredsstillende biographisk Charakteristik af denne udmærkede Statsmand og hans vigtige Fortienester af Fædrelandet. Vedkommende ønskede denne Priisopgave udsat giennem Selskabet; og dette udnævnte i den Anledning en Committee til Bedømmelse af de indkommende Skrifter. Paa disse ventede man dog forgieves i flere Aar; Præmiens Udsættelse blev da, efter Secretairens Forslag, gientaget (13. Jul. 1832), og af de to derefter indkomne Priisskrifter tilkiendtes 8. Jun. 1836 en Belønning af 600 Rbdlr. det ene, (forfattet af Cand. Jur. A. F. Bergsøe); og det blev trykt med Understøttelse af den ved Subskriptionen samlede Præmiefond.

I 1833 tilbød Selskabets Medlem Prof. Vedel-Simonsen at ville udsætte Selskabets Guldmedaille for to historiske Priisspørgsmaal, til Bedømmelse af Selskabet: 1. en fuldstændig historisk-genealogisk Beretning om en dansk Adelsslægt; 2. et dansk Klosters Historie. Selskabet bifaldt ei allene Forslaget, men besluttede, at ville af egne Midler belønne flere Priisskrifter, hvis saadanne indløb og fandtes Præmien værdige. Kun eet saadant, over den førstnævnte Opgave, indkom 1835 til Selskabet (en Beretning om Familien Barnekow, ved den afd. Kammerjunker og Auditeur A. G. J. Barnekow), og dette blev, efterat det af Forfatteren var paa ny giennemgaaet og forøget med mange Tillæg, tilkiendt den udsatte Præmie. — Af andre, udenfor de sædvanlige Priisopgaver, udsatte Præmier udmærkede sig ved dens Følger en i A. 1832, efter Præsidentens Forslag (15. Jun.) af Selskabet bekiendtgiort Præmie (paa 400 Rbdlr.) for Besvarelsen af Spørgsmaalet, om Hesteavlens Tilstand og Udsigten til den danske Races Forbedring eller Forringelse ved Væddeløb og saakaldte Fuldblodsheste. Endskiøndt denne Materie egentlig laae fiernere fra Selskabets Hovedvirksomhed, er dens Vigtighed for Staten saa betydelig, at den med god Grund

kunde henregnes til saadanne Gienstande, hvilke Selskabet ved det Thottske og Classenske Legat er kaldet til at skienke sin Opmærksomhed. De forskiellige Besvarelser, Priisopgaven fremkaldte, vare heller ikke uden Virkning i en Sag, der paa en meget levende Maade sysselsatte en stor Mængde danske Jordbrugere, og hvorom Meningen ogsaa hos de Sagkyndige og Erfarne var meget deelt. — En anden Priisopgave af Vigtighed udsatte Selskabet 1834, efter Anmodning af Directionen for det Classenske Fidei-Commiss, ved en Præmie paa 600 Rbdlr. for Besvarelsen af det Spørgsmaal: Hvilke ere de communale Byrder, som det paaligger Landboerne i Danmark at udrede? og hvorledes kunne de Hindringer, som disse Byrder lægge i Veien for Agerbrugets Opkomst, bedst hæves? — I dette Tilfælde var Udfaldet mindre heldigt, end i det foregaaende, da, uagtet Priisopgavens Gientagelse, slet ingen Besvarelser indkom.

Et videnskabeligt Foretagende af høi Vigtighed for den lærde historiske Forskning, som Selskabet med berømmelig Liberalitet selv understøttede i et passende Forhold, og som det paa den kraftigste Maade anbefalede til Frederik den Siette, al Videnskabeligheds høimodige Forfremmer, bør her endnu nævnes, (da det tilfældigviis ovenfor S. 473 er forbigaaet) uagtet en beklagelig Skiebne vilde, at ikke allene den lærde Verden mistede Udførelsen af et ved sin Idee og ved Planens Storhed udmærket Værk; men at ogsaa vort Fædreland maatte lide et ikke let erstatteligt Tab, i en ung Archæolog, der allerede havde vundet et anseet Navn blandt Italiens Lærde, og som lovede, baade ved Aand og Lærdom, at kunne blive, hvad engang Zoëga havde været for Videnskaben og for danske Konstnere i Rom. Dr. O. Kellermann (f. i Kiøbenhavn d. 27de Mai 1805) havde, i Forening med to italienske Lærde, lagt Planen til Udgivelsen af et i sit Omfang noget colossalt Værk: et nyt, ved Reiser og Undersøgelser paa Stederne kritisk berigtiget Corpus Inscriptionum Romanarum.[402]) For dette Foretagende havde Udgiveren erholdt Tilsikkring om Understøttelse af den Baierske Konge og af den pavelige

---

[402]) Kellermann udgav som Prøve paa Værket, eller egentlig paa Resultaterne, der af de romerske Inskriptioners fuldstændige Opbagelse og Benyttelse kunne fremgaae: "Vigilum Romanorum latercula duo Coelimontana, magnam partem militiæ romanæ explicantia, ed. atque illustravit *Ol. Kellermann*, Danus." Romae. 1835. 4to.

Regiering. Kellermann, der anslog, at han for sin Deel til Reiser og andre Bekostninger vilde behøve en Understøttelse af 600 Species i 6 til 7 Aar, henvendte sig 1835 til Videnskabernes Selskab om dets Anbefaling. Efterat Selskabet af den historiske Classe havde modtaget en udførlig Erklæring, meddeelte det Dr. Kellermann en saadan allerunderdanigst Anbefaling til Kongen, og denne havde til Følge, at indtil videre en Understøttelse paa 600 Rbd. bevilgedes ham for 3 Aar af Finantserne; ligesom Selskabet selv bevilgede ham et Tilskud af 300 Rbd. aarlig for 1836—38. Uheldigviis maatte Fædrelandet miste den saameget lovende unge Lærde, inden han kunde lægge Haand paa Udførelsen af det Værk, for hvilket han følte sig begeistret. Kellermann faldt som et Offer for Cholera i Rom d. 1ste September 1836.

X. Til Selskabets indvortes Historie i dets nyeste Periode høre de Forandringer i dets Præsidium og iblandt dets øvrige Embedsmænd, som Tidsrummet fra 1815 til 1842 har medført. Om den første af disse Omskiftninger, som efter Bugges Død gav Selskabet dets nuværende Secretair, der alt har varetaget dette Embede i 27 Aar af en for Videnskabernes Fremgang i det Hele, og for vort Selskabs Virksomhed i Særdeleshed, saa vigtig og indflydelsesrig Tidsalder, er allerede tilforn berettet (S. 433—34); ligesom at Selskabet ved den Leilighed (i Etatsraad Schmidt-Phiseldeck) igien erholdt en egen og (med 150 Rbdlr. aarlig) lønnet Casserer, og en Archivar i Etatsraad Viborg, som uden Lønning overtog de Forretninger, der tillagdes denne Embedsmand. (S. 438.) Efter hans Død 1822 blev denne Post ubesat indtil 1826, da Selskabet (d. 30te Jun.), efter Forslag af Secretairen, antog Professor J. F. Schouw til sin Archivarius, og tillige til Medhielper ved Secretariatets Forretninger, med en aarlig Lønning af 200 Rbdlr. I Anledning heraf androg Cassereren paa, at han i Lønning maattes stilles lige med Archivaren, hvilket Selskabet eenstemmigen bifaldt. (17. Nov. 1826.) Foruden det Archivaren paaliggende Tilsyn med at holde Selskabets Bøger, Papirer og Protocoller i den tilbørlige Orden (jvf. S. 438), overtog han tillige, som en Hovedsyssel, og som væsentlig Grund til den ham tillagte Lønning, at forestaae og besørge Udgivelsen af Selskabets

Skrifter[403]); hvorimod Tilsynet med Selskabets Bogsamling snart bortfaldt. Selskabet tog, efter Archivarens Forslag den Beslutning, (15. Febr. 1828) at den hele, ikke meget betydelige Samling af ældre og nyere Bøger, som det besad, skulde skienkes til Universitetsbibliotheket, med Undtagelse af de botaniske Skrifter, der skulde tilfalde den botaniske Haves Bibliothek. Paa denne Maade forsvandt enhver Udsigt til, at Selskabet efterhaanden (som Tilfældet er med alle videnskabelige Samfund af Betydenhed i Europa) kundet have erholdt en egen videnskabelig Bogsamling, som i Særdeleshed til Medlemmernes Brug vilde være saameget mere nyttig og passende, som Selskabet modtager en stor Deel andre lærde Samfunds udgivne Skrifter, og ikke faa Foræringer af nye videnskabelige Værker fra Forfattere og Udgivere. Gientagne Beslutninger i enkelte Tilfælde have efterhaanden giort det til Brug, at ogsaa alle saaledes indkommende Værker uden Undtagelse overlades Universitetsbibliotheket. [404])

Selskabet mistede, som vi forhen have omtalt, d. 16de Novbr. 1832 sit fortiente Medlem Conf. R. Schmidt-Phiseldek, som i 17 Aar med stor og heldig Omhu varetog dets Pengesager og forestod Cassererens Embede. I hans Sted valgte Selskabet d. 7de Dec. 1832 daværende Etatsraad, Prof. L. Engelstoft til Casserer, og vedtog ved den Leilighed, at Cassereren herefter skulde være forpligtet at stille en Caution paa 2000 Rbdlr. i Obligationer. Ligeledes indgav Cassecommissionen et Forslag om nogle Forandringer, som den ansaae for ønskelige i Cassererens Forhold til Commissionen. Selskabet overdrog denne at udkaste en Instrux for Cassereren, hvilken det med et Par Modificationer antog d. 27de Dec. 1833.

---

[403]) Denne Archivarens Syssel blev ham imidlertid ikke paalagt i Selskabets Beslutning af 30. Jun. 1826; og maa saaledes ansees at være af ham frivillig overtaget. I Vedtægterne af 1839 § 12 er derimod Redactionen af Selskabets Skrifter udtrykkelig giort til Pligt for Archivaren.

[404]) Dette Bibliothek har derved erholdt mange isolerede Værker i Fag, hvori det ellers ikke er besat; og enkelte sildigere Dele af Videnskabers-Selskabers Skrifter, som vanskeligen ville blive completterede. Det turde vel ikke være uhensigtsmæssigt, at andre offentlige Bibliotheker (f. Ex. det store Kongelige, eller det Classenske), undertiden nød Godt af Selskabets Liberalitet; nemlig for saavidt som visse Værker derved kunde komme paa saadanne Steder, hvor de meest passede hen, ved at bidrage til allerede vel besatte Fags større Fuldstændighed.

I den lange Tid af henved 34 Aar beklædte Statsminister Grev Ernst Henrik Schimmelmann, som den uforglemmelige Bernstorffs Eftermand, den ham tilfaldne Hædersposi, som Selskabets Præsident. Den 10de Febr. 1831 bortkaldtes denne høit begavede, ved sielden Dannelse, ved udbredte Kundskaber, fleersidig Dygtighed, en lys Forstand, en luttret Smag, en ædel og sand Kiærlighed til Videnskab og Konst og til begges heldige og kaldede Dyrker, ikke mindre end ved Hiertets elskværdige Egenskaber og Charakterens Reenhed, udmærkede Statsmand, i en høi Alder fra den Kreds, hvor han saalænge havde virket og vundet almindelig Agtelse. Ogsaa for Videnskabernes Selskab havde hans lange Forstanderskab været gavnligt og velgiørende. Han havde med levende Deeltagelse omfattet Selskabets Formaal og Virksomhed, og fulgt dets Forhandlinger, saalænge Alderdom, og de Forretningsbyrder, som endog hans sidste Levealder i et betydeligt Maal maatte og kunde bære, tillod ham at overvære dets Forsamlinger. Han havde i den udsøgte Selskabs-Kreds, hvortil han i sit Huus saa ofte kaldte Videnskabernes og Musernes udmærkede Dyrkere, jævnligen ogsaa samlet en Deel af vort Samfunds Medlemmer omkring sig. Han havde ved forekommende Leiligheder, og i Følge de høie Embedsstillinger, han indtog, været en varm og heldig Talsmand for Selskabet og dets Tarv hos Kong Frederik den Siette, der kiendte og paaskiønnede Schimmelmanns sieldne Aand og hans varme og dybe Kiærlighed til Kongen og Fædrelandet. De betydelige Beviser paa denne Monarks Gavmildhed, Selskabet modtog under Schimmelmanns Præsidium, ere et Bidrag mere til at bevare dennes Navn i taknemmelig Erindring. Hans Bortgang følte med Savn i enhver Kreds, hvor Schimmelmann var personligen kiendt, og hvor hans geniale Aand og ædle Charakteer kunde vurderes. Ogsaa vort Selskabs Erkiendelse af dets tabte Forstanders sieldne Egenskaber og Fortienester tolkedes paa en værdig Maade i den skiønne Mindetale, hvori Secretairen d. 14de Jul. 1831 gav et klart og træffende Billede af den Afdøde.

Kun syv Aar forløb, og hans Embede, i Forening med Selskabets Ønske, kaldte ham atter til et lignende Foretagende. — Efter Schimmelmanns Død valgte Selskabet den 4de Marts 1831 (ved Pluralitet af 21 Tilstedeværende) dets ældste, og et af de mest ansecte Medlemmer, Overhofmarskal og Overstaldmester A. W. Hauch, Ridder af Elefanten, m. m. til Præsident. Han havde givet et

sieldent Exempel paa, at grundige videnskabelige Studier, en i en lang Række Aar fortsat Sysselsættelse med Naturvidenskab overhovedet, Physik og Chemie i Særdeleshed — ikke blot som Dilettant, men som alvorlig Forsker, som experimental Physiker og Samler af et udmærket og kostbart physisk Cabinet, som Forfatter af en agtet Haandbog i Naturlæren og af ikke faa i Selskabets Skrifter optagne Afhandlinger — kunde forenes med betydende Embedsstillinger, der tilsidst førte ham til de Ærestrin og høie Poster, han beklædte med udmærket practisk Duelighed, Ridkiærhed, Orden og streng Nøiagtighed og Arbeidsomhed. Hans mangesidige Virksomhed som Embedsmand levnede ham dog, selv endnu i Livets sildigere Aar, Fritimer, hvori han kunde sysle med de af ham yndede Videnskaber; og han havde saa længe i vort Selskab været en arbeidende Deeltager i dets videnskabelige Forhandlinger og Foretagender, at han heller ikke i nogen Stilling vilde opgive den Plads som Selskabets ordentlige Medlem, hvortil videnskabelige Indsigter og Arbeider havde givet ham Adkomst i en yngre og kraftigere Alder. Det var i Livets sidste Periode, at den hædrede Olding modtog et ham kiært Vidnesbyrd om Selskabets Høiagtelse og Tillid; men han havde bevaret, tilligemed sielden Sundhed og Legemskraft, den Lyst og Evne til et virksomt Forretningsliv og den Tilbøielighed for Naturvidenskabens Dyrkelse, som vedligeholdt hans Interesse for det Samfund, i hvis Kreds han i henved et halvt Aarhundrede var og følte sig hiemme. Det kongelige Videnskabernes Selskab mistede den 26de Febr. 1838 sin ved Alder ærværdige, ved Charakteer, Fortienester og et langt Livs Virken hæderværdige Præsident.

Et sieldent Held for Selskabet vilde, at det kunde finde hans Eftermand nærmest Thronen, og der finde en Fyrste, som Fødselen havde kaldet til at herske, men som i Aandens og Videnskabens Rige ved egen Kraft havde erhvervet den udmærkede Plads, han der længe havde indtaget i og udenfor Fædrelandet. I Selskabets Forsamling d. 9de Marts 1838, hvor 23 Medlemmer vare nærværende, valgtes Hans Kongelige Høihed Prinds **Christian Frederik** til Præsident. En Deputation af fire Medlemmer, udnævnte af de fire Classer, tolkede i den Anledning Selskabets Ønsker og Haab; Hs. Kongelige Høihed behagede naadigst at modtage Valget, og, efterat Hans Majestæt, høisalig Kong Frederik den Siette, ved et Reskript havde

tilkiendegivet sit allernaadigste Bifald med dette Valg, præsiderede Hs. Kongl. Høihed første Gang i Selskabets Forsamling d. 16de Marts, hvor 25 Medlemmer vare tilstede. En kiendelig Indflydelse af Præsidiets Forandring, af den uafbrudte personlige Nærværelse, den Sagkyndighed og alsidige Opmærksomhed paa enhver forekommende videnskabelig Gienstand, eller Forretningssag, der skienkedes Selskabet af dets høie Forstander, yttrede sig ikke blot i en større Frequents, end hidtil, i Møderne; men ogsaa i den forhøiede Interesse for Selskabets Anliggender, som vaktes blandt Medlemmerne, i Forhandlingernes større Liv, og i den friere Aand, som derhos udviklede sig i samme.

Selskabet gik saaledes under meget heldige Auspicier sit første Aarhundredes nærforestaaende Udløb i Møde. De fire Aar, der endnu ikke vare tilbagelagte af dette, forløb under en i fleersidige Retninger fortsat Virksomhed, hvis vigtigste Frugter og Resultater i det foregaaende i det mindste ere nævnede og betegnede; ligesom ogsaa den i nogle af de første Møder under Hans Kongelige Høiheds Præsidium iværksatte Forhandling og Antagelse af et Lovforslag, eller en ny Redaction af Selskabets Vedtægter. — Som en Tillægs-Artikel til disse kan betragtes en, Selskabets Forretningsgang i Møderne vedkommende Beslutning, d. 24de Apr. 1840. I Anledning af det oftere forekommende Tilfælde: at det ansatte og ved Circulaire til Oplæsning anmeldte Bidrag ei kunde blive foredraget, fordi andre Sager eller uanmeldte Foredrag havde borttaget Tiden: vedtog Selskabet (indtil videre paa et Aar) den Forandring i en, lige fra dets Stiftelse, som oftest vedligeholdt Skik: at Møderne herefter begynde med de paa Omgangsfedlerne anmeldte Foredrag, hvorimod disse skulle deles i flere Møder, dersom de medtage mere Tid, end en Time. Derimod vil Secretairen have at anmelde for Selskabet, hvis saadanne Forretningssager af særdeles Vigtighed maatte være indløbne, der kunde have et nødvendigt Krav paa Tiden, og fordre Undtagelse fra denne Vedtægt. — En anden ligeledes til Selskabets Forfatningsvedtægter hørende Beslutning, bør ikke forbigaaes, endskiøndt den blev taget noget sildigere, end Periodens og Aarhundredets Udløb. Det var nemlig i Mødet d. 20de Januar 1843, at Selskabet eenstemmigen bifaldt det Forslag, at der: 1: i de herefter maanedlig eller nummerviis udgaaende Oversigter ved hvert Aars

Begyndelse indføres en summarisk Extract af det foregaaende Aars Regnskab; 2. at sammesteds Selskabets Forhandlinger i Møderne bekiendtgiøres saa fuldstændigen som muligt, og at navnligen enhver bevilget Understøttelse eller anden extraordinair Udgift meddeles; ligesom det i ethvert Møde afgiøres, om nogen forhandlet Gienstand skal undtages fra en saadan Meddelelse.[405])

Af de til Selskabets videnskabelige Virksomhed i den længste Tid henhørende, af hæderlige og gavnrige Resultater ledsagede Foretagender, hvis Historie i foregaaende Tidsrum og i denne fierde Periode er berettet, er den geographiske Landmaaling netop med Aaret 1842, eller med Aarhundredets Slutning, ophørt. Landmaalings-Commissionen havde endnu den 14de Mai 1841 indgivet en Plan til dens Arbeider for de følgende 3 Aar. Da denne Sag kom til Forhandling, foredrog imidlertid Secretairen til Selskabets Overveielse det tilforn ved Omgangssedler bebudede Forslag: at Selskabet aldeles skulde ophøre, ikke blot med de geographiske Opmaalinger, men ogsaa med Kort-Udgivelsen, og ganske overdrage denne Deel af dets Virken til Generalstaben. Forslaget mødte vel betydelige Modsigelser, men blev ved Stemmegivning af 15 nærværende Medlemmer antaget med 8 Stemmer mod 7, eller med een Stemmes Overvægt. I Følge denne Beslutning, og en paa samme grundet allerunderdanigst Indstilling til Hans Majestæt, blev efterhaanden, efterat det længe i Arbeide værende Generalkort over Danmark (jvf. S. 441) var fuldført, baade dette, og det øvrige Forraad af Selskabets Kort over de danske Provindser, samt Pladerne til disse og Kort-Archivet, eller den hele Samling af de originale Tegninger og geometriske Concept-Kort, overleverede til General-Staben. I Følge heraf er med Aaret 1842 Landmaalings-Commissionens Virksomhed ophørt; og ligeledes Udbetalingen af den Selskabet fra 1821 til Kort-Tegning og Stikning m. m. allernaadigst bevilgede aarlige Sum af 1220 Rbd. Vi bemærke ved denne Leilighed, at foruden den S. 205 angivne Sum af 102,904 Rbdlr., som af den Kongel. Casse er bleven udbetalt til Selskabets Landmaalings-Arbeider fra 1761 til 1800, er endnu i Aarene 1801—1842 af Finantserne hertil udbetalt 148,373 Rbdlr., saaledes i det Hele i 81 Aar en Sum af 251,270

[405]) Jvf. Oversk. over Selskabets Forhandlinger i 1843. Nr. 1. S. 4. 5.

Rbdlr. Herunder er imidlertid fra 1821 indbefattet de bevilgede Pensioner til afskedigede Landmaalere, og fra 1830 de Generalquarteermesterstaben til Kortarbeider bevilgede aarlige Summer.

Det Kongl. danske Videnskabernes Selskabs høie Præses var sidste Gang tilstede i Selskabets Møde den 29de Novbr. 1839, førend Kongeskiftet den 3die December kaldte Hans Kongel. Høihed til at bestige den danske Throne, og saaledes til et høiere Kald og til de tungere Byrder, som med Kronens Glands leire sig om Herskerens Isse. Selskabet nød den Naade, faa Dage efter denne følgerige Begivenhed, i sit hele Samfund, at kunne overvære den Lykønskning, som Secretairen i dets Navn tolkede for Hans Majestæt Kong **Christian den Ottende.** Kongen behagede allernaadigst at tilsikkre Selskabet uformindsket Bevaagenhed og Deeltagelse, som dets fremtidige Beskytter, og i denne Egenskab, ved forekommende vigtigere Leiligheder, som dets umiddelbare Leder. Det Kongelige Tilsagn har Hans Majestæt ikke ladet været uopfyldt. Selv under et Overmaal af Regieringsbyrder og Sorger har Kongen uafbrudt ladet sig foredrage Beretning om ethvert af Selskabets Møder og Foretagender; flere Gange har Hans Majestæt behaget, under Sit umiddelbare allerhøieste Præsidium, at lade Selskabet forsamles i det Kongelige Palais; og ved Selskabets Jubelfest, der offentlig feiredes i Universitetets Høitidssal den 25de Novbr. 1842 ved en Tale af Secretairen og videnskabelige Foredrag af tre Medlemmer, behagede det Hans Majestæt at forlade den Kongelige Tribune, for ogsaa ved denne Fest at indtage sit Forsæde i Selskabets Kreds. Den Skuemynt, som efter Kongens allerhøieste Ønske og Forslag prægedes til Minde om Selskabets Hundrede-Aars Fest, og hvortil det behagede Hans Majestæt, da den var færdig, allernaadigst at skienke alle Omkostninger, indeholder derfor i sin Indskrift (Genium alit & fovet) et Udsagn, som Selskabet meer end nogensinde tør haabe at kunne gjøre til Sandhed, under en Kongelig Beskytter og Styrer, paa hvem Samtid og Efterslægt ville anvende de betydningsfulde Ord.

Bilag.

I.

Fortegnelse
over
Selskabets Præsidenter, Embedsmænd og Medlemmer.

1742–1842.

Præsidenter.

Johan Ludvig Holstein, Lehnsgreve til ~~Holsteinborg~~ Ledreborg, Minister i Conseilet, Obersecretair i det danske Cancellie m. m. (Indtraadt som Præses ved Selskabets Stiftelse 13. Nov. 1742.)

Otto Thott, Ridder af Elefanten, Greve, Geheimeraad i Conseilet, Over-Secretair i det danske Cancellie, m. m. (Udnævnt af Kongen i Februar 1758.)

Henrik Hielmstierne, Ridder af Danebrog, Geheimeraad, Justitiarius i Høieste Ret. (Valgt af Selskabet 29. Marts 1776.)

Bolle Willum Luxdorph, Ridder af Danebrog, Geheimeraad, første Deputeret i det danske Cancellie. (Valgt 3. Nov. 1780; død 13. Aug. 1788.)

Andreas Petrus Greve af **Bernstorf**, Ridder af Elefanten, Geheime-Statsminister og Chef for det udenlandske Departement, m. m. (Valgt d. 7de Novbr. 1788; død d. 21de Jun. 1797.)

Ernst Hartwig Greve af **Schimmelmann**, til Grevskabet Lindenborg, Ridder af Elefanten, Stats- og Finantsminister, m. m. (Valgt den 24de Oct. 1797; død den 9de Febr. 1831.)

Adam Wilhelm Hauch, Ridder af Elefanten, Overkammerherre, Overhofmarskal og Overstaldmester, m. m. (Medlem af Selskabet d. 4. Febr. 1791; valgt til Præsident d. 4de Marts 1831; død d. 26de Febr. 1838.)

Christian Frederik, Arveprinds til Danmark. Valgt d. 9de Marts 1838.

Secretairer.

Henrik Hielmstierne, Ridder af Danebrog, Geheimeraad, m. m. (Fra Selskabets Stiftelse d. 13de Nov. 1742, indtil han valgtes til Præses d. 29de Marts 1776.)

Christian Frederik Jacobi, Conferentsraad, Assessor i Høieste-Ret. (29. Marts 1776. Han var først, ved det Kgl. Rescr. af 5. Oct. 1774, uden at være Medlem, bleven Hielmstierne adjungeret. Den 23de Dec. 1795 fratraadte han det egentlige Secretariat, men beholdt Regnskabs- og Casserer-Forretningerne.) Død d. 11te Nov. 1810.

Peter Christian Abildgaard, Dr. Med., Professor, Forstander for den danske Veterinairskole. (Medlem fra 1775. Ved Kgl. Resolution af 23. Dec. 1795 ansattes han som Selskabets anden Secretair, der, med Undtagelse af Casse- og Regnskabsvæsen, besørgede alle øvrige Forretninger.) Død d. 21de Jan. 1801.

Thomas Bugge, Etatsraad, Professor i Physik og Astronomie ved Kiøbenhavns Universitet, m. m. (Medlem 1775. Valgt af Selskabet til Secretair d. 6te Febr. 1801, død d. 15de Jan. 1815.)

Hans Christian Ørsted, Conferentsraad, Professor i Physik m. m. Medlem af Selskabet fra 1808; valgt til Secretair d. 20de Jan. 1815.

Casserere.

Chr. Fr. Jacobi, besørgede efter d. 23de Decbr. 1795 allene Casserer-Forretningerne, og vedblev i denne Function til sin Død 1810.

Thomas Bugge, Selskabets Secretair, fungerede tillige som Casserer (uden særskilt Løn) fra 1810 til sin Død d. 15de Jan. 1815.

C. F. v. Schmidt-Phiseldeck, Conferentsraad m. m. Medlem 1806; valgt til Casserer d. 9de Jun. 1815, død 1832.

L. Engelstoft, Conferentsraad og Professor m. m. Medlem 1812; valgt til Casserer den 7de Dec. 1832.

Archivarer.

Erik Nissen Viborg, Etatsraad og Professor, Forstander for den Kgl. Veterinairskole; valgt d. 22de Dec. 1815 (uden Løn), død 1822.

J. F. Schouw, Dr. phil. og Professor i Botanik; antaget efter Secretairens Forslag, d. 30te Jun. 1826, som lønnet Archivar.

Æresmedlemmer.

Fr. Raben, Geh. Conferentsraad, Ridder af Elefanten *). (7. Dec. 1744.)

Otto Thott, Conferentsraad (siden Greve m. m.); 13. Dec. 1744. 1758 udnævnt til Præsident; forlod Kiøbenhavn 1771, valgtes atter til Æresmedlem 19. Apr. 1776.

Fr. Rostgaard, Conferentsraad. (21. Dec. 1744.)

N. Foss, Etatsraad, Præses i Under-Admiralitetsretten. (6. Octbr. 1745.) † 1751.

Ludvig Holberg, Prof. ord. og Assessor Consistorii. (6. Oct. 1745.)

C. Mandrup Greve af **Ranzau**. (13. Marts 1747.)

R. Fr. Greve af **Lynar**, Geheimeraad, R. af Elefanten, Statholder i Oldenborg, &c. d. 13. Marts 1747. (Efter eget Ønske og Forslag af Præses.)

Joach. Brockdorff, Geheime-Conferentsraad og Landraad, Ridder af Elefanten. ("Indfandt sig" den første Gang, 26. Jan. 1750, og meldte Præses "at Hans Maj. selv havde recommanderet Societetet ham.")

Cai Ranzau, Greve og Kammerherre; forhen Envoyé i London, siden Vicecantsler ved Overretten i Gottorp. (Efter egen Anmodning.) (9. Jul. 1755. Mødte første Gang 6. Dec. 1757.)

Fr. Ludvig Greve af **Moltke**, Kammerjunker (siden Kammerh., Canonicus og Domherre ved Capitlet i Lübeck). (27. Nov. 1758.) **)

Joach. Otto Schack-Rathlou, Ridder af Elefanten, Geheimeraad og Statsminister. (19. Apr. 1776.)

Fr. Wh. Baron af **Wedel-Jarlsberg**, Geh. Conferentsraad. (20. Marts 1778.) Foreslaaet af Hielmstierne.

O. Høegh Guldberg, Geheimeraad og Statssecretair. (20. Nov. 1780.) Foreslaaet af Luxdorph.

J. G. Greve af **Moltke**, Geheimeraad, første Deputeret i Finantscollegiet og i Rentekammeret. (12. Nov. 1784.) Foreslaaet af Luxdorph.

---

*) Han er anført blandt Æresmedlemmer i Listen i Selsk. Skrifter IX. Bd. 1765 foran Grev C. M. Rantzau. Men i Hielmstiernes Protocoll findes d. 7. Dec. 1744: "kom Geheimeraad Rab (ɔ: Raben) første Gang til os i vores Samling, og bliver at ansee som membrum honorarium af dette Societet."

**) Han blev først af Præsidenten introduceret i Societetet d. 4. Dec. 1759, "og betakkede sig"; men allerede d. 27. Nov. 1758 blev af Præses proponeret, "at optage "efter Forlangende den unge Grev Ludv. Moltke, som allerede havde "aflagt Prøver paa sin Lyst til Studeringer, og især havde sendt Hs. "Exc. sin holdte Journal over sin Reise i Sommer i Provindserne; hvilket "blev agreeret, og at han kunde tilsiges at møde i Societetet i næste Samling." (Hielmstiernes Protocoll.)

Ad. Fred. Greve af **Moltke**, Contre-Admiral, Deputeret i Admiralitetet. (12. Nov. 1784.) "Efter Anmodning af hans Hr. Broder" foreslaaet af Præses (Luxdorph).

Chr. D. F. Greve af **Reventlow**, Geheimeraad og Statsminister, Præsident i Rentekammeret. (6. Febr. 1795.) *)

Cai Fr. Greve af **Reventlow**, Geheimeraad og Statsminister. (6. Febr. 1795.) Begge de sidste foreslaaede af Tetens.

Fr. Moltke, Kammerherre, Præsident i det danske Cancellie.

H. Schubarth, Kammerherre, Commerce-Intendant i Italien.

J. B. Winterfeldt, Admiral, Kammerherre, Ridder af Elefanten, m. m. (18. Dec. 1807.)

M. G. Greve af **Rosencrone**, Ridder af Elefanten, Geheimeraad. (12. Jan. 1810.)

J. S. Mösting, Præsident i det Slesvig-Holstenske Cancellie, siden Geh. Conferentsraad, Statsminister, m. m. (12. Jan. 1810.)

P. H. Classen, Geheime-Conferentsraad. (3. Marts 1815.) Foreslaaet af Viborg.

J. Bülow, Ridder af Elefanten, Geheime-Conferentsraad, m. m. (8. Dec. 1815.) Foreslaaet af P. E. Müller.

Ordentlige Medlemmer.

Fra Stiftelsen til 4de November 1842.

(Efter deres Optagelses Datum **).

1. **Joh. Ludv. Holstein**, Geheime-Conferentsraad, Minister i Conseilet, Lehnsgreve, &c. (indtraadt som Præses). † 1763.
2. **H. Gram**, Justitsraad, Professor og kongl. Geh. Archivarius. [16.] † d. 19. Febr. 1748.
3. **E. Pontoppidan**, Professor. [6.] † 1764.
4. **Henr. Henrichsen**, (siden **Hielmstierne**) Cancelliesecretair. † 1780.

[Stiftende Medlemmer, d. 13de Nov. 1742.]

*) Grev A. G. Moltke og Grev Chr. Reventlow ere (foruden Geheimeraad F. Raben) de eneste Æres-Medlemmer, som have oplæst Bidrag i Selskabets Møder.

**) Ved ethvert Medlem anføres den Embedsstilling og Titel, han havde ved Optagelsen. De imellem [ ] indsluttede Tal angive, hvormange Bidrag, trykte i Selskabets Skrifter, ethvert Medlem har leveret. De ved adskillige afdøde Medlemmer forekommende Tal (f. Ex. 14 ÷ 2) betegne Stemmerne for og imod Optagelsen, hvor disse findes angivne i Protocollerne.

5. M. Wöldike, Dr. og Professor i Theol. (Mødte første Gang 11. Dec. 1742.) [4.] † 1750.

6. Ch. L. Scheidt, Justitsraad, kongl. Historiograph. (Mødte første Gang d. 28. Jan. 1743.) [2.] † 1761.

7. Bernh. Möllmann, Professor i Hist. og Dr. juris. (Mødte d. 28. Jan. 1743.) [3.] † 1778.

[Foreslaaede ved Selskabets Stiftelse; efterhaanden indbudne af Præses.]

8. J. F. Ramus, Justitsraad, Professor i Mathem. (Foreslaaet af Henrichsen d. 11. Dec. 1742, for at bedømme Rocques ætsede Kobberplader; mødte d. 18. Decbr.) [1.] † 1769.

9. G. Detharding, Dr. & Prof. Medicinæ. [1.] † 1747. *)

10. B. J. de Buchwald, Dr. & Prof. Medicinæ. [2.] † 1763.

11. H. Stampe, Professor Juris. † 1789.

[Nr. 8—11: Den 6te Oct. 1745.]

12. P. Horrebow (sen.), Dr. Med., Professor Mathem. superiorum. (10. Jan. 1746; efter egen Begiering. [2.] † 1764.

13. Chr. Hee, Lector Matheseos. (1759. Professor.) Var allerede proponeret d. 6. Oct. 1745; men først d. 15. Mai 1747 besluttedes at invitere ham; mødte d. 4. Jun. s. A. [3.] † 1781.

14. E. G. Ziegenbalg, Professor i Mathematik. [3.] † 1758.

15. J. Kraft, Mag. art. og Professor designatus ved Soroe Academie. [7.] † 1765.

16. Ch. Horrebow, Mag. art. og Professor Math. designatus. [8] † 1776.

[Nr. 12—16: Den 15de Mai 1747.]

17. J. Langebek, kongl. Archivarius. (D. 8. Apr. 1748.) **) [1.] † 1775.

18. J. A. Stuckenbroch, Etatsraad og Berghauptmand søndenfields i Norge. ***) (Prop. af Præses "som en habil Mechanicus og i Bergværkssager meget erfaren Mand.") † 1756.

*) Ni Aar efter hans Død oplæste Prof. Buchwald d. 8. Marts 1756 et "Programma" over Detharding, hvorom Selskabet resolverede "at det indtil videre skulde henlægges."

**) Da han første Gang mødte i Selskabets Forsamling, 22. Apr. 1748, modtoges han (i Hielmstiernes Fraværelse) af Vice-Secretairen Grev C. M. Rantzau med "en Intimationstale", som Langebek besvarede i "en ziirlig Oration".

***) Stuckenbroch findes slet ikke paa Medlemslisterne i IX—XII. Bind af Selskabets Skr. ældste Samling; men derimod paa Listerne i Statscalenderen indtil 1756. At han var Medlem af Selskabet kan saameget mindre betvivles, da det

19. Materno de Cilano, Professor ved Gymnasiet i Altona. (Prop. Geh. R. Raben.) † 1773.

20. C. A. Ebersbach, Dr. Med., Landphysicus paa Femern. (Prop. Geh. Raad Brockdorff.) † ....

21. Ch. Lodberg Friis, Dr. og Prof. Medicinæ. (Prop. Ziegenbalg.) [1.] † 1773.

22. T. Klevenfeldt, Justitsraad og Assessor i Høiesteret. (Prop. Langebek) [1.] † 1777.

23. B. W. Luxdorph, Justitsraad og General-Procureur. (Prop. Hielmstierne. [5.] † 1788.

24. P. Kofod Ancher, Dr. og Professor Juris. (Prop. Præses. [4.] † 1788.

25. L. Harboe, Biskop over Siællands Stift. (Prop. Langebek.) [2.] † 1783.

[Nr. 17—25: Den 23de Febr. 1750.]

26. Sebastian Kortholt, Professor i Kiel. (23. Febr. 1750.) Prop. Præses. † 1760.

27. Gotfried Schütze, Prof. ved Gymnasiet i Altona; siden Prof. i Hamborg, og Prof. extraord. ved Kiøbenh. Universitet. (9. Marts 1750.) Prop. Møllmann. † 1784.

28. Søren Hee, Prof. i Philos. ved Gymnasiet i Odense. (30. Nov. 1750.) Prop. Hielmstierne. † 1756.

29. H. P. Anchersen, Justitsraad, Prof. Eloquentiæ ved Kbh. Universitet. *) † 1765.

30. M. Collet, "Amtmand i Finmarken." (1751. 30. Jun.) Prop. Stampe.**) † ....

---

bl. a. den 11. Aug. 1751 "af Hs. Exc. blev befalet, at han skriftlig skulde paamindes om at indsende et Bidrag." I Breve fra Assessor C. Deichmann til Langebek forekommer i A. 1755—57 et og andet om Stuckenbrock, som døde 1756. Saaledes, d. 20. Decbr. 1756: at D. vil giøre sig Umage for at faae udspurgt, "om noget findes efter ham udarbeidet, som han intenderede at give Videnskabernes Societet Part af." Deichmann tvivler derom; thi "skiøndt han baade var en grundig Mechanicus, en færdig Executor, og vel studeret, træskede han sig neppe til at udarbeide noget."

*) Om hans Optagelse findes ingen bestemt Angivelse i Protocollen; men han findes første Gang opført blandt de ordentlige Medlemmer i Statscal. for 1751. Han var bleven foreslaaet til Medlem allerede ved det første Møde 1742; men undskyldte sig da. (ovenf. S. 33.) Den 15. Aug. 1753 nævnes han som tilfældigviis tilstedeværende i et Møde hos Præses, iblandt de øvrige Medlemmer.

**) "Paa det han der kunde observere"; som det hedder i Protocollen. Et Brev fra ham til Societetet oplæstes 1752, d. 5. Nov. "at han vilde giøre sig Umage

31. **F. Nannestad**, Biskop i Trondhjem. (11. Aug. 1751.) Prop. Hielmstierne. Jvf. S. 125.) † 1774.

32. **A. G. Carstens**, Cancellieraad. (11. Oct. 1753.) Prop. Hielmstierne. [7.] † 1795.

33. **E. D. Hauber**, Dr. theol. og Sognepræst t. St. Petri Kirke. (1753. 17. Nov.) Prop. Præses. † 1765.

34. **C. G. Kratzenstein**, Prof. i Physiken. (17. Nov. 1753). Prop. Præses. [15] † 1795.

35. **J. C. Spidberg**, Mag. art. Stiftsprovst og Sognepræst i Christianssand. (22. Marts 1756.) Prop. Præses. [1.] † 1762.

36. **P. F. Suhm**, Etatsraad. 1758. Nov. 27. [10.] † 7. Sept. 1798.

37. **G. Schöning**, Rector i Trondhjem. 1758. Nov. 27. [6.] † 1780.

38. **J. C. Fabricius**, Dr. med. Physicus i Tøndern. 1758. Nov. 27. [1.] † 1775.

39. **J. H. Becker**, Professor, Bergraad og Medicus paa Kongsberg. 1758. Nov. 27. † 1761.

40. **C. Deichmann**, Assessor i Overhofretten i Norge. 1758. Nov. 27. [7.] † 1780.

[Nr. 36—40, 1758, 27. Novbr. Alle prop. af Præses.]

41. **C. Friis Rottbøll**, Professor med. designatus. 1763. 18. Mart. † 1797.

42. **N. C. Friis**, titulair Bisskop og Missions-Casserer i Bergen 1767. 30. Mart. (Prop. Thott.) [2.] † 1777.

43. **C. J. Berger**, Dr. med. og Prof. art. obstetric. ved Kbh. Universitetet, (siden i Kiel.) 1769. Nov. 10. † 1789.

44. **M. T. Brünnich**, Prof. Hist. naturalis. 1769. Nov. 10. [7.] † 1827.

---

at indberette noget som Membrum." Det kan altsaa ikke være tvivlsomt, at han er bleven Medlem af Selskabet, skiøndt han hverken findes i Selskabets Lister, eller i Statscalenderen; og heller ikke findes at have indsendt Noget. I A. 1758 og 59 var han (efter Statscal.) Amtmand over Oplands Amt i Aggershuus Stift. Om han er den samme Secretair Collet, "ved Havne-Commissionen", der af Stampe proponeredes d. 23. Febr. 1750: maa jeg lade være uafgiort. (Der forekommer ligeledes blandt de i Mødet d. 23. Febr. 1750 foreslaaede en Capitain Veierslov, proponeret af Professor Horrebow, hvis Navn ellers ingensteds findes, og som for Resten er ganske ubekiendt; hvorfor han ogsaa her er udeladt).

45. J. F. Cappel, Apotheker ved Frederiks-Hospital i Kiøbenhavn. 1769. Nov. 10. [2.] † 1784.

46. J. Erichsen, Prof. Juris ved Sorøe Academie. 1769. Nov. 10. † 1787.

47. Theod. Holm, (siden Holmskiold) Conferentsraad og Cabinets-secretair. 1775. 10. Febr. [2.] † 1793.

48. J. S. Augustin, Etatsraad, Depeche-Secretair i Generalitetet. 1775. 10. Febr. [2.] † 1785.

49. Henr. Gerner, Capitainlieutenant, siden Fabrikmester i Sø-Etaten. 1775. 10. Febr. † 1787. *)

50. Ch. C. Lous, Professor og Navigations-Directeur. 1775. Febr. 10. [5.] † 1804.

51. J. C. Fabricius, Professor i Oeconomie, Cameralvidenskab og Naturhistorie ved Universitetet i Kiel. 1775. Febr. 10. [1.] † 1807.

52. P. Chr. Abildgaard, Professor og Forstander for Veterinair-skolen. 1775. Febr. 10. [7.] † 1801.

53. Th. Bugge, Landmaalings-Conducteur. 1775. Febr. 10. [37.] † 1815. 15. Jan.

54. F. C. Holberg Arentz, Lector Math. & Phys. ved Seminariet i Bergen. 1775. Febr. 10. [6.] † 1825.

55. J. H. Schlegel, Justitsraad og Professor. 1776. 19. Apr. Prop. Luxdorph. [1.] † 1780.

56. O. Fr. Møller, Etatsraad. Optaget 1776. **) [8.] † 1784.

57. Jens Esfendrup, Assessor i det søndenfieldske Overbergamt i Kongsberg, m. m. 1776. 17. Mai. † 1801. ***)

58. E. Ph. Stibolt, Capitainlieutenant, siden Fabrikmester i Sø-Etaten. 1776. 8. Nov. Prop. Hielmstierne. [4]. † 1796.

---

*) Om den Skiebne, hans to Priisskrifter havde, jvf. S. 265. Anm. 256.

**) Worms Lexikon III. S. 548. Denne berømte Mands Optagelse er af Jacobi forsømt at omtales i Protocollen.

***) I et Brev fra Assessor C. Deichmann til Hielmstierne, (dat. Porsgrund, 27. Febr. 1775) foreslaaer han Optagelsen af corresponderende Medlemmer i Provindserne, og deriblandt Esfendrup. H. hørte Langebeks Mening, som (11. Mart. 1775) holdt for, at "naar han indsendte et værdigt Bidrag", var det bedre at optage ham som ordentligt Medlem. Hielmstierne forelagde senere hen 6 af Esfendrup indsendte Afhandlinger; og han blev optaget, "da hans indsendte Afhandlinger bevidne hans Lærdom." Men Protocollen omtaler ikke, at nogen af disse Lærdomsprøver oplæstes; og af Esfendrup findes intet trykt i Skrifterne.

59. Gottl. Schütze, Legationsraad og Legationssecretair i Paris. 8. Nov. 1776. Prop. Hielmstierne. † ....
60. C. F. Temler, Secretair i det udenlandske Departement. 1776. 8. Nov. Prop. Luxdorph. [2.] † 1780.
61. Tyge Rothe, Etatsraad. 1777. 21. Marts. Prop. Hielmstierne. [3.] † 1795.
62. Lor. Spengler, Konstkammerforvalter. 1778. 24. Apr. Prop. O. F. Müller. [9.] † 1808.
63. N. Morville, Landmaalings-Conducteur. 1779. 5. Nov. Prop. Hielmstierne. [14.] † 1812.
64. Joach. M. Geuss, Professor i Mathematiken. 1779. 5. Nov. Prop. Hielmstierne. [2.] † 1786.
65. Otto Fabricius, Sognepræst i Holstebro. (Prop. O. F. Müller. 13 ÷ 2) 1780. 11. Febr. [15.] † 1822.
66. J. M. Ljungberg, Justitsraad, Committeret i Commercecolleg. (Prop. Jacobi.) 1780. 10. Nov. [1.] † 1812.
67. Abr. Kall, Prof. i det græske Sprog ved Kbhvns. Universitet. (11 ÷ 1.) 1780. 17. Nov. Prop. Luxdorph. [2.] † 1821.
68. J. H. Chemnitz, tydsk Sognepræst ved Garnisons-Menighed. (10 ÷ 2.) Prop. Luxdorph. 1780. 17. Nov. [7.] † 1800.
69. H. Treschow, Prof. Theol., Sognepræst ved den danske Garnisons Menighed i Kbh. 1780. 17. Nov. (Prop. Luxdorph. 10 ÷ 2.) [1.] † 1797.
70. F. H. Müller, Justitsraad, m. m. (Prop. Luxdorph 12 ÷ 2.) 1780. 8. Dec. [8.] † 1820.
71. H. Callisen, Professor i Chirurgien. (Prop. Abildgaard. 12 ÷ 2.) 1780. 8. Dec. [4.] † 1824.
72. Matth. Saxtorph, Professor i Medicinen. (Prop. Holm.) 1780. 15. Dec. [4.] † 1800.
73. O. Strøm, Etatsraad og Stiftsskriver. 1780. 22. Dec. Optaget, efter Jacobis Forslag, uden Votering, som den danske Ordbogs Redacteur. † 1782.
74. J. G. König, Dr. Med., Læge ved den danske Mission i Ostindien. (Prop. Rottbøll. 15 ÷ 1.) 1781. 23. Novbr. [1.] † 1785.
75. Poul Løvenørn, Capitain-Lieutenant i Sø-Etaten. (Prop. Bugge. 15 ÷ 1.) 1784. Nov. 12. [10] † 1826.

76. J. Nic. Tetens, Professor i Math. og Philos. i Kiel. (Prop. Bugge.) 1787. Nov. 16. [4.] † 1807.
77. Jac. Mumsen, Dr. Med. i Altona. (Prop. Abildgaard. 16 ÷ 1.) 1789. Marts 6. [1.] † 1819.
78. Skule Th. Thorlacius, Professor og Rector ved Frue lat. Skole. (Prop. Suhm. 14 ÷ 1.) 1789. Mai 1. [2.] 1815.
79. V. Theod. Wegener, General-Lieutenant. *) (Prop. Abildgaard. 14 ÷ 1.) 1789. Mai 1. [1.] † 1792.
80. D. G. Moldenhawer, Prof. i Theologien, Overbibliothekar ved det store Kongel. Bibliothek. (Prop. Abildgaard. 11 ÷ 5.) 1789. Mai 1. [1.] † 1823.
81. Wh. E. Christiani, Justitsraad, Professor i Kiel. Prop. Tetens.) 1790. Mai 7 [1.] † 1793.
82. E. N. Viborg, Lector ved den botaniske Have, Prof. i Veterinairvidenskaben. (Prop. O. Fabricius. 12 ÷ 1.) 1791. Febr. 4. [3.] † 1822.
83. Mart. Vahl, Lector i Botanik ved Kiøbenh. Universitet. (Prop. Abildgaard.) 1791. Febr. 4. † 1804.
84. Ad. Wilh. Hauch, Kammerherre og Staldmester. (Prop. Bugge. 12 ÷ 1.) 1791. Febr. 4. [9.] † 1838.
85. Gr. J. Thorkelin, Professor og Geh. Archivarius. (Prop. Jacobi.) 1791. Dec. 2. [1.] † 1829.
86. J. E. Colbiørnsen, Conferentsraad, Deputeret i Rentekammeret. (Prop. Jacobi.) 1792. Mai 2. † 1802.
87. H. J. Krebs, Professor og Capitain i Artilleriet. (Prop. Jacobi. 14 ÷ 2.) 1792. Dec. 7. [1.] † 1804.
88. Ch. Høyer, Prem. Lieutenant i Sø-Etaten. (Prop. Tetens og Bugge.) 1796. Jan. 8.**) [2.] † 1809.
89. B. Riisbrigh, Professor i Philosophie. (Prop. Tetens.) 1796. Marts 4. [1.] † 1809.
90. N. Tychsen, Lector og Apotheker i Kongsberg. (Prop. Abildgaard.) 1796. Mai 6. [1.] † 1804.

---

*) Han er aldrig af Secretairen bleven anført paa de trykte Medlemslister i Selskabets Skrifter.

**) Efter Professor Krebs, optaget 1792. d. 7. December, findes i en Tid af over 3 Aar intet Medlemsvalg at være skeet førend dette. (Jvf. S. 293.)

91. F. C. de Loynes Lacoudraye, emigreret fransk Adelsmand, Ridder og Lieutenant i Marinen, ansat som Lector ved Sø-Etaten. 1796. Mai 6. [2.] † i Petersborg 1815.*)

92. J. Bang, Dr. Med., Medicus ved Sorøe Academie. (Prop. Abildgaard.) 1797. Febr. 3. [3.] † 1808.

93. F. Münter,**) Dr. og Professor i Theologie. 1798. Jan. 5. [10] † 1830.

94. J. D. Herholdt, Divisionschirurg ved Sø-Etaten. (Prop. Viborg.) 1798. Jan. 5. [7.] † 1836.

95. D. H. Hegewisch, Professor i Kiel. (Prop. Tetens.) 1798. Jan. 19. [1.] † 1812.

96. J. Kierulf, Professor i Historien. (Prop. A. W. Hauch.) 1798. Jan. 19. † 1810.

97. A. Gamborg, Professor i Philosophien. (Prop. Riisbrigh.***) 1798. Jan. 19. [2.] † 1833.

98. P. K. A. Schousboe, Assessor i Oecon. og Comm. Collegiet. (Prop. Hauch) 1798. Jan. 19. [1.] † 1832.

99. C. G. Rafn, Assessor i Oec. og Commerce Coll. (Prop. Hauch.) 1798. Jan. 19. [1.] † 1808.

100. N. Treschow, Rector i Christiania. (1803 Prof. i Philos. ved Kiøbenh. Univ.) 1798. Jan. 19. [4.] † 1833.

101. G. Zoëga, Kongl. dansk Agent og Consul i Rom. (Prop. Abildgaard.) 1798, Marts 30, eenstemmigen valgt til ordentligt Medlem. [3.] † 1809.

102. G. Wad, Prof. i Mineralogie. (Prop. Abildgaard.) 1800. Febr. 7. † 1832.

103. C. F. Degen, Doctor Philos. (Prop. Bugge.) 1800. Febr. 7. [8.] † 1825.

104. N. Schow, Prof. extraord. i Philologie. 1800. Febr. 7. [8.] † 1830.

105. J. Esmarch, Overbergamts-Assessor i Kongsberg. (1814 Prof. i Christiania.) 1800. Febr. 7. † 1839.

106. C. U. D. Eggers, Legationsraad og Deputeret i det tydske Cancellie. 1802. Mai 7. † 1813.

---

*) Efter 18 Aars Ophold i Danmark havde han begivet sig til Petersborg, hvor Keiser Alexander udnævnte ham til videnskabeligt Æresmedlem af det Keiserl. Admiralitets-Departement.

**) Havde før været proponeret af Abildgaard 1796, Marts 4, men blev da ei optaget.

***) Han havde samme Gang proponeret Prof. Schlegel, som ei blev optaget.

107. P. Scheel, Dr. Med. og Hofmedicus, (Prop. Viborg.) 1802. Novbr. 5. † 1811.

108. C. H. Pfaff, Professor ved Universitetet i Kiel. (Prop. Viborg.) 1804. Febr. 3.

109. Abr. Pihl, Provst i Vang, i Norge. (Prop. Bugge.) 1804. Dec. 7. [2.] † 1822.

110. J. G. L. Manthey, Professor og Administrator ved Porcelainsfabriken. (Prop. Viborg.) 1804. Dec. 7. † 1842.

111. J. Wolff, Professor i Mathematiken. (Prop. Bugge, Rafn og Herholdt.) 1805. Dec. 6. † 1819.

112. Ch. Bastholm, Dr. th. og Kongel. Confessionarius.*) (Prop. Schow.) 1805. Dec. 6. [1.] † 1819.

113. O. Malling, Conferentsraad. (Prop. Treschow.) 1806. Jan. 17. † 1829.

114. J. F. W. Schlegel, Dr. og Prof. Juris. (Prop. Treschow.) 1806. Jan. 17. [1.] † 1836.

115. C. F. v. Schmidt-Phiseldeck, Justitsraad og Committeret. (Prop. Treschow.) 1806. Jan. 17. [4.] † 1832.

116. E. A. Gr. af Vargas-Bedemar, Ridder af Maltha, forhenværende Oberst ved det neapolitanske Artillerie, og Lærer ved Artillerieskolen. (Prop. Bugge.) 1806. Nov. 21. **)

117. C. F. Schumacher, Professor i Chirurgien. 1808. 25. Novbr. [3.] † 1830.

118. O. H. Mynster, Prof. Med. i Kiøbenhavn. [1.] 1808. 25. Novbr. † 1818.

119. H. C. Ørsted, Dr. phil. og Professor. 1808. 25. Novbr. [2]. ***)

120. B. Thorlacius, Dr. Phil. og Professor. (Prop. Viborg.) 1810. 26. Jan. [2.] † 1829.

---

*) Han havde engang tilforn (Apr. 1796) været foreslaaet til Medlem af Selskabet, men frabad sig da at komme paa Valg.

**) Han blev oprindeligen valgt som udenlandsk Medlem.

***) Ved de 3 Medlemmers Optagelse (Schumachers, Mynsters og Ørsteds) giorde Secretairen disse Bemærkninger forend Valget foretoges: 1. At ingen skriftlig Proposition derom var skeet til Selskabet. 2. At Classen ikke har været samlet til Ballotering. 3. at Forslaget ved Proponenterne var overbragt til Classens Medlemmer, disses Stemmer samlede, og skriftlig paategnede. Han vilde ved denne Beretning ikke hindre Valget, men forebygge lignende Anomalier i Fremtiden. De Foreslaaede valgtes ved Majoritet.

121. L. S. Vedel=Simonsen, Dr. Med. (Prop. Schow.) 1810. Jan. 26.

122. J. H. Kramer, Capitain ved danske Livregiment. (Prop. Løvenørn.) 1810. 13. April. [1.] † i Potsdam som preussisk Geh. Overrevisionsraad, 1838.

123. A. S. Ørsted, Assessor i Hof= og Stadsretten. 1810. 21. Decbr.

124. P. E. Müller, Dr. og Professor i Theologien. (Prop. Thorlacius.) 1811. 17. Jun. [3.] † 1834.

125. Jac. Steffens, Major. (Prop. Bugge.) 1811. 20. Dec. † 1815.

126. L. Engelstoft, Justitsraad og Professor i Historien. (Prop. P. E. Müller) 1812. 18. Decbr.

127. J. W. Hornemann, Professor i Botaniken. (Prop. Viborg.) 1813. 23. Apr. [3.] † 1841.

128. J. Rathke, Prof. i Zoologie. (Prop. Viborg.) 1813. 23. Apr.

129. C. Wleugel, Commandeur. (Prop. Bugge.) 1813. 10. Dec. [1.] † 1833.

130. J. Møller, Dr. og Prof. i Theologien. (Prop. P. E. Müller.) 1814. 7. Jan. [2.] † 1833.

131. O. Ch. Oluffen, Professor. (Prop. O. H. Mynster. 11 ÷ 4.) 1814. 7. Jan. [1.] † 1827.

132. Urban Jürgensen, Uhrmager. (Prop. Løvenørn. 21 ÷ 1.) 1815. 8. Dec. [3.] † 1830.

133. R. G. F. Thune, Dr. phil. og Lector i Mathematik. (Prop. Wleugel. 21 ÷ 1.) 1815. 8. Dec. † 1829.

134. H. C. Schumacher, Professor i Astronomien (i Altona). (Prop. Ørsted.) 1815. 8. Decbr.

135. F. C. Sibbern, Dr. phil. og Prof. i Philosophien. (Prop. Schlegel.) 1816. 26. April.

136. Chr. Ramus, Professor og Inspecteur ved det Kgl. Mynt=Cabinet. (Prop. Thorlacius.) 1816. 26. Apr. [1.] † 1832.

137. J. P. Mynster, Dr. theol., Medlem af Universitetsdirectionen. (Prop. A. S. Ørsted.) 1819. 7. Jan. [2.]

138. M. H. Bornemann, Dr. og Professor Juris. (Prop. Sibbern. 9 ÷ 2.) 1819. 7. Jan. † 1840.

139. J. D. Brandis, Dr. Med., Etatsraad og Livlæge. (Prop. Herholdt.) 1819. 17. Decbr.

140. J. S. Saxtorph, Dr. og Prof. i Medicinen. (Prop. Herholdt.) 1819. 17. Decbr. † 1840.
141. L. L. Jacobson, Professor, Regimentschirurg. (Prop. Herholdt.) 1819. 17. Decbr. [2.]
142. K. L. Rahbek, Professor.*) (Prop. Thorlacius. 23 ÷ 1.) 1820. 15. Decbr. † 1830.
143. E. C. Werlauff, Justitsraad og Professor i Historien. (Prop. P. E. Müller.) 1820. 15. Decbr. [4.]
144. J. Reinhardt, Professor i Naturhistorien. (Prop. Hauch.) 1821. 6. April. [3.]
145. R. Nyerup, Professor i Literairhistorien og Universitetsbibliothekar. (Prop. J. Møller.) 1823. Jan. 3. † 1829.**)
146. O. Worm, Professor og Rector i Horsens. (Prop. B. Thorlacius.) 1823. Jan. 3. † 1830.
147. B. Bendtsen, Professor og Rector ved Frederiksborg Skole. (Prop. Thorlacius.) 1823. Jan. 3. † 1830.
148. J. F. Schouw, Prof. i Botaniken. (Prop. J. W. Hornemann.) 1823. Dec. 19. [1.]
149. J. L. Kolderup-Rosenvinge, Dr. og Prof. Juris. (Prop. P. E. Müller.) 1824. Apr. 2. [1.]
150. W. Zeise, Professor i Chemien. (Prop. H. C. Ørsted.) 1823. Dec. 10. [8.]
151. R. C. Rask, Professor. (Prop. P. E. Müller.) 1825. Mai 6. † 1832.
152. G. Forchhammer, Dr. philos. (Prop. H. C. Ørsted.) 1825. Dec. 16. [5.]
153. G. v. Schmidten, Mag. Art. og Lector i Mathematik. (Prop. Thune.) 1825. Dec. 16. [1.] † 1831.
154. P. O. Brøndsted, Dr. og Professor. (Prop. B. Thorlacius. 17 ÷ 1.) 1816. Mai 12. † 1842.
155. F. C. Petersen, Dr. og Professor i den græske Literatur. (Prop. P. E. Müller.) 1826. Mai 12. [2.]
156. Ch. Lyngbye, Præst. (Prop. Schouw.) 1826. Dec. 15. † 1837.
157. A. Tvesten, Professor i Kiel. (Prop. J. P. Mynster.) 1827. Dec. 21. (Nu udenlandsk Medlem.)

*) Havde været forhen foreslaaet 1809 ved Bugge, da han af den historiske Classe blev henviist til den philosophiske.

**) Havde eengang tilforn været foreslaaet af Suhm.

158. A. W. Cramer, Etatsraad og Professor i Kiel. (Prop. Münter.) 1827. Dec. 21. † 1833.
159. F. Plum, Dr. theol., Biskop over Fyens Stift. (Prop. B. Thorlacius.) 1828. Dec. 19. † 1834.
160. C. Molbech, Professor og Bibliotheksecretair. (Prop. P. E. Müller.) 1829. Mai 8.
161. N. Falck, Dr. og Prof. Juris i Kiel. (Prop. K. Rosenvinge.) 1829. Mai 8.
162. A. Schifter, Capitain i Marinen. (Prop. Wleugel.) 1829. Mai 8.
163. G. F. Ursin, Professor. (Prop. H. C. Ørsted.) 1829. Mai 8.
164. F. Magnusen, Geheime-Archivarius og Professor. (Prop. Münter.) 1830. Jan. 8. [3.]
165. P. W. Lund, Dr. philos. (Prop. Reinhardt.) 1831. April 22. [5.]
166. H. F. J. Estrup, Dr. philos., Director for Sorøe-Academie. (Prop. P. E. Müller.) 1833. Mai 10. [1.]
167. H. N. Clausen, Dr. og Professor i Theol. (Prop. P. E. Müller.) 1833. Dec. 27.
168. C. Nathan David, Dr. philos. og Professor. (Prop. K. Rosenvinge.) 1833. Dec. 27.
169. J. N. Madvig, Dr. phil. og Professor i den romerske Literatur. (Prop. F. C. Petersen.) 1833. Dec. 27. [1.]
170. C. F. R. Olufsen, Professor i Astronomien. (Prop. af den mathematiske Classe.) 1834. Mai 2.
171. C. Bendz, Capitain af Artilleriet. (Prop. af den math. Classe.) 1834. Mai 2.
172. Ch. Ramus, Professor i Mathematik. (Prop. H. C. Ørsted.) 1833. Dec. 19. [4.]
173. Ch. Jürgensen, Mag. og Lector. (Prop. Ørsted.) 1833. Dec. 19. [3.]
174. J. C. Drewsen, Kammerraad og Fabricant. (Prop. Ørsted.) 1835. Mai 22.
175. N. Hoffmann-Bang, Godseier. (Prop. J. W. Hornemann.) 1836. Dec. 16. [1.]
176. D. F. Eschricht, Dr. og Professor i Medicinen. (Prop. Reinhardt.) 1837. Mai 19. [3.]

177. H. C. B. Bendz, Dr. Med., Docent ved Veterinairskolen. (Prop. Jacobsen.) 1840. April 10. [2.]
178. H. Krøyer, Naturforsker. (Prop. Eschricht.) 1840. April 10. [2.]
179. J. E. Larsen, Prof. Juris. (Prop. K. Rosenvinge.) 1841. Decbr. 3.
180. J. M. Velschow, Professor i Historien. (Prop. Molbech.) 1841. Decbr. 3.
181. N. M. Petersen, Professor, Registrator i det Kgl. Geh. Archiv. (Prop. F. Magnusen.) 1841. Decbr. 3.
182. H. Martensen, Professor i Philosophien. (Prop. Mynster.) 1841. Decbr. 3.
183. J. J. S. Steenstrup, Lector ved Sorøe Academie. (Prop. Reinhardt.) 1842. Nov. 4. [1.]
184. C. Pingel, Dr. philos., Assistent ved det Kgl. naturhistoriske Museum. (Prop. Forchhammer.) 1842. Nov. 4.
185. P. Pedersen, Mag. art., Observator ved det astron. Observatorium. (Prop. Schouw.) 1842. Nov. 4.
186. G. W. Nitsch, Etatsraad, Professor i Kiel, m. m. (Prop. Madvig.) 1842. Nov. 4.
187. R. J. F. Henrichsen, Lector ved Sorøe Academie. (Prop. F. C. Petersen.) 1842. Nov. 4.

Selskabets ældre udenlandske Medlemmer,
indtil Slutningen af 18de Aarhundrede.

1. Mart. Folkes, Præsident i det Kongel. Videnskabers-Selskab i London. 1745. Octbr. 6. (Efter Forslag af Henrichsen. Jvf. S. 33.)
2. Georg Greve af Macclesfield, Præsident i det Londonske Vid. Selsk. (Efter Ministeren Grev Rantzaus Anmodning.) 1755, Jul. 9.
3. H. v. Uffenbach, Keiserlig Raad i Frankfurt. 1763. Dec. 9. (Efter Anmodning af Geh. Raad Bernstorf.)
4. J. C. H. Dreyer, Domprovst og Syndicus i Staden Lübeck. [1.]
5. Max. Hell, e Soc. Jesu, Keiserlig Astronom i Wien. 1769. Octbr. 13.

6. J. Jos. Expilly, Canonicus og Skatmester (Tresorier) ved Domkirken i Avignon. 1769. Octbr. 13. (Efter Anmodning af Geh. Bernstorf. *)

7. Frisius, Mathes. Prof. i Mailand. 1769. Oct. 13. (Jvf. S. 125. 145.) Vandt den første mathematiske Præmie 1770.

8. Carl Bonnet, Medlem af Raadet i Geneve. 1769. Decbr. 5. (Efter Forslag af Hielmstierne.)

9. Joh. Saynowicz, e Soc. Jesu, Astronom fra Wien. 1770 Jan. 19.

10. W. J. G. Karsten, Hofraad og Mathes. Prof. i Bützow.

11. J. R. Forster, I. U. D. Medlem af Vidensk. Selskab i London, m. m. 1778. Febr. 27. (Prop. Hielmstierne.)

12. G. Forster, Professor, Medlem af det Londonske Selskab. 1778. Febr. 27. (tilligemed Faderen).

13. Jer. de Lalande, Lector Math. i Paris, m. m. 1778. Oct. 24. (Efter Forslag af Bugge.)

14. P. Wargentin, Secretair ved Vid. Selskab i Stockholm, m. m. 1779. Apr. 9. (Foreslaaet af Præses. Jvf. S. 163.)

15. C. F. Reuss, M. D. og Professor i Tübingen. 1779. Apr. 23. (Efter eget Ønske. Jvf. S. 163.)

16. J. C. d'Ansse de Villoison, i Venedig. 1779. Nov. 19. (Prop. Suhm.)

17. J. Bernouilly, Medlem af Vid. Selsk. i Berlin. 1779. Nov. 19. (Prop. Hielmstierne; vandt Selskabets Præmie 1781).

18. C. Linnee, (den yngre). Optaget ved hans Nærværelse i Selskabet 1782. Dec. 13.

19. L. Crell, Dr. Med., Bergraad og Prof. i Helmstädt. 1783. Jan. 3. (Foreslaaet af Abildgaard.)

20. Jam. Johnstone, engelsk Legationspræst. 1783. Febr. 28. (Foreslaaet af Suhm. 10 ÷ 4.)

21. W. Coxe i Cambridge, Medlem af Vidensk. Selskab i London. 1785. Febr. 11. (Foreslaaet af Treschow. 9 ÷ 4.)

*) I en Skrivelse til Præses, Geh. R. O. Thott, af 12. April 1768, hvori anføres som Grund, at "Abbed Expilly har i længere Tid sendt et betydeligt Antal Exemplarer af sine Værker her ind til Hs. Kgl. Maj. og har derfor til Giengield allene udbedet sig, at optages til Æresmedlem af samtlige lærde Selskaber i Kongens Riger og Lande;" (en Operation, der, som bekiendt, endnu ikke er forældet.) Expilly (f. 1719, død 1793) var i øvrigt en lærd og arbeidsom Forfatter; bekiendt bl. a. af sin: Dictionnaire geogr. & hist. des Gaules & de la France. 6 Vol. Fol.

22. Sv. Lagerbring, Prof. i Historien i Lund. 1786. Jan. 13.
23. A. J. Retzius, Prof. i Bot. og Chemie i Lund. 1786. Jan. 13.
24. H. Nicander, Kongl. Astronom i Stockholm. 1786. Jan. 13.
25. Jos. Banks, Baronet, Præsident for det Kgl. Vidensk. Selskab i London. 1786. Jan. 13.
26. P. S. Pallas, Keiserl. Russ. Statsraad og Professor. 1786. Jan. 13. (Om Beslutningen, i Følge hvilken de sidstnævnte 5 udenlandske Medlemmer optoges, jvf. S. 296.)
27. M. E. Bloch, Dr. Med. i Berlin. 1786. Decbr. 1. (Han havde vundet Selskabets Præmie i A. 1781.) [1.]
28. A. G. Kästner, Hofraad og Prof. Mathes. i Goettingen. 1794. Jan. 3. (Prop. Tetens.)
29. S. F. Hermbstädt, Professor i Chemien i Berlin. 1795. Marts 6. (Prop. Hauch.)
30. John Sinclair, Baronet, i London. 1796. Marts 4.
31. J. B. Trommsdorff, Professor i Chemien i Erfurt. 1796. Marts 4. [1.]
32. M. H. Klaproth, Prof. i Chemien i Berlin. 1796. Dec. 2.
33. A. N. Scherer, Prof. i Chemien i Jena. 1798. Jan. 5. (Efter egen Begiering.)
34. O. G. Tychsen, Hofraad og Professor i Rostock. 1798. Jan. 19. (Havde engang tilforn været foreslaaet, 3. Jan. 1794.)
35. N. Fuss, Professor i Mathem. og Secretair ved Academiet i St. Petersborg. 1798. Apr. 20. (Efter egen Begiering.)
36. Fr. v. Zach, Oberstlieutenant, Astronom i Gotha. 1800. Dec. 5.
37. Friherre af Gedda, i Stockholm. 1800. Decbr. 5. (Havde 1784 vundet Selskabets Præmie.)
38. Gahn, Assessor i Bergamtet Fahlun. 1800. Decbr. 5.

II.

Fortegnelse over de i Selskabets Skrifter trykte Afhandlinger og Bidrag.

1.

Dansk og nordisk Historie, Geographie, Statistik, Oldsager, Sprog, Literatur.

De 4 Samlinger af Skrifterne ere betegnede med Tallene I. II. III. IV. I den tredie Samling (III) angives Bindets Tal, ikke Aarene. I 4de Samling er IV. a. den historisk-philosophiske, IV. b. den naturvidenskabelig-mathematiske Afdeling. Ved enhver Afhandling er Oplæsningsdagen angivet, for saavidt som denne findes i Protocollerne. — De med * betegnede Afhandlinger ere af Forfattere, der ikke vare eller bleve Medlemmer af Selskabet.

Ancher, P. Kofod, Beviis paa Sprogkonstens virkelige Nytte. (Om Oprindelsen til det Ord Adel). [1751, Marts 8.] I. 6te D. p. 57.

—— Undersøgning om Waldemar I. har givet den Skaanske og Siællandske Lov. I. 9de D. p. 50.

—— Beviis, at Norge, ved Kong Christian III. Receß af 1536, ikke er bleven en Provinds af Dannemark. I. 10de D. p. 29.

Beretning om Undersøgelsen af Runamo, eller det saakaldte Haraldinske Monument i Bleking, ved den af det kgl. danske Videnst. Selsk. til bemeldte Undersøgelse nedsatte Committee: (Molbech, Finn Magnusen, Forchhammer), m. Lithogr. [1833, Nov. 16.] IV. a. 6te D. p. 27.

Bugge, Th., Mindet af Joh. Nic. Tetens. (1807. Dec. 4.) III. 5te D. 1ste H. p. 1.

Callisen, H., om adskillige Gienstande, som bidrage til Folkeformerelse og Folkeformindskelse, med Bemærkninger om Folketællinger, og Ægteskabs- Føde- og Døde-Lister, især i de danske Stater. [1812. Dec. 5.] III. 6te D. 2. H. p. 169.

Carstens, A. G., Beviis paa Erik II. Hertug til Slesvig, hans Ægteskab med Margarete, en Datter af Jermer II., Fyrste over Rygen. [1754, Dec. 3.] I. 6te D. p. 217.

—— Oplysning ang. Dronning Euphemias af Danmarks Herkomst, som har været Kong Christoffer II. Gemal. m. Kb. [1756, Febr. 16.] I. 7de D. p. 169.

—— Hist. diplomatisk Efterretning om den i den danske Historie forekommende Søster til Grev Geert den Store i Holsteen, som i en kort Tid var gift med Kong Christopher II. Søn og Medregent. I. 7de D. p. 527.

—— Beviis, at Geert den Stores Gemal har været Sophie af Werle, Kong Erik Glippings Datterdatter. I. 8de D. p. 317.

—— tilforladelig Underretning om Kong Christian I. Nedstammelse af de forrige danske Kongers Blod. I. 8de D. p. 329.

—— Oplysning ang. det Spørgsmaal, om det kan lægges Dronning Margrete til Last som en Statsfeil, at Grev Geert af Holsteen blev i Aaret 1386 forlehnet med Hertugd. Slesvig. [1768, Jun 7.] I. 10de D. p. 104.

—— det norske Vaabens Opkomst og Forandringer bestemte, og dets Skioldmærke forklaret, ved Sigiller, Mynter, gamle Breve og hist. Efterretninger. [1779, Jan. 8.] II. 1ste D. p. 156.

Christiani, Wlh. Ernst, histor. og chronol. Undersøgelse om Skilsmissesetrætten imellem Philip II. (August), Konge i Frankerig, og Ingeborg, Prindsesse af Danmark. 1ste Afsnit. 1193—98. [1793, Mai. 31.] II. 5te D. p. 28.

Dreyer, Joh. Carl, Henr., Afhl. om en Sølvpenge, slagen til Erindring af Hermanno Tastio, en ivrig Forfremmer af den lutherske Reformation i Jylland. [1759, Nov. 12.] I. 8de D. p. 155.

Fabricius, O., nøiagtig Beskrivelse over alle Grønlændernes Fangeredskaber ved Sælhundefangsten. [1809, Marts 3.] III. 5te D. 2det H. p. 125.

—— nøiagtig Beskrivelse over Grønlændernes Landdyr- Fugle- og Fiskefangst, med dertil hørende Redskaber, m. Kb. [1812, Febr. 28.] III. 6te D. 2det H. p. 231.

Friis, N. C., Afhl. om Fiskerierne i Nordlandene. [1767, Febr. 6.] I. 10de D. p. 177.

—— Afhl. om Nordlands Fiskevarers Export og Affættelse [1767, Febr. 6.] I. 10de D. p. 311.

Gram, H., om Knud den Stores Reise til Rom, hvad Aar den er skeet. [1743, Jan. 21.] I. 1ste D. p. 25.

—— Prøve af danske Ord og Talemaader, af det Engel-Saxiske Sprog forklarede. [1743, Sept. 18. — 1744, Febr. 10.] I. 5te D. p. 127.

—— om de Ord: Skriftemaal, at skrifte, gaae til Skrifte. [1744, Febr. 17.] I. 2den D. p. 85.

—— om Ordet Dimmel-Uge. I. 2den D. p. 157.

—— om Bøsse-Krud, naar det er opfundet i Europa, og hvorlænge det har været i Brug i Danmark. [1744, Nov. 10.] I. 1ste D. p. 213.

—— om det gamle Ord Herremand. [1745, Jun. 2.] I. 2den D. p. 263.

—— om Christiern II. forehavte Religionsreformation i Danmark. [1746, Jun. — Jul. 13.] I. 3die D. p. 1.

—— om det Navn Christiern. I. 3die D. p. 77.

—— om Christine af Danmark, Kong Christierni II. Datter, Hertuginde i Milan og siden i Lothringen. [1746, Aug. 10.] I. 5te D. p. 1.

—— om det Ord i Dansken Arilds Tid, saa og om det Mands-Navn Arrild. [1746, Nov. 14.] I. 3die D. p. 327.

—— om Theophrastus Paracelsus har været nogen Tid i Kiøbenhavn. I. 4de D. p. 243.

—— Anmærkninger om nogle Navne udi Matthiæ Gableri latinske Vers in laudem Regis Christierni II. Hafniæ, 1521. I. 4de D. p. 255.

—— Anmærkninger om Kong Christierns II. Medfølgere ud af Danmark i Aaret 1523, samt flere hans Tilhængere udi hans Landflygtighed. I. 4de D. p. 275.

—— Forbedringer til Kong Waldemar Christoffersøns Historie. [1747, i Aug. — 1748, Jan. 22.] I. 4de D. p. 1.

Harboe, Ludw., om Reformationen i Island fra 1539—51. 1ste Afhandl. [1750, Dec. 21.] I. 5te D. p. 209.

—— anden Afhandl. om den Modstand, Reformationen i Island har havt fra 1548—1551. [1754, Apr. 22.] I. 7de D. p. 1.

Holberg, L., kort Betænkning over den nu (i Danmark) regierende Qvægsyge, med nogle oeconomiske Anmærkninger. [1745, Dec. 6.] I. 2den D. p. 385. (Udk. paa Tydsk. Wismar, 1549).

—— Danmarks og Norges Søe-Historie. 1ste Afdeling. [1746, Nov. 2.] I. 3die D. p. 91.

Kall, Abr., Afhl. om Ptolemæi Beretning om vor Cimbriske Halvøe. [1781, Marts 9.] II. 2den D. p. 348.

Klevenfeldt, Terkel de, Betænkning over en Antique (et Osculatorium), som til Videnskabernes Selskab (fra Langeland) er vorden indsendt. [1753, Nov. 19.] I. 6te D. p. 9.

Langebeck, Jac., Anledning (Veiledning) til en Historie om de norske Bergværkers Oprindelse og Fremvæxt. 1ste Afd. [1758, Jan. 9.] I. 7de D. p. 235.

Luxdorph, Bolle W., Prøve paa nogle Rettelser og Forbedringer, til Weyles Glossarium jurid. Danico-Norvegicum efter det i Kbhvn. 1652 giorte Opl. [1753, Nov. 9.] I. 6te D. p. 1.

Pontoppidan, E., kort Efterretning om nogle Coloniers eller fremmede Folks Ankomst og Forplantelse her i Danmark, særdeles først om Amagerne og flere fra Nederlandene her ankomne. [1745, Dec. 13.] I. 3die D. p. 121.
—— fortsatte Efterretninger om nogle Coloniers eller fremmede Folks Ankomst og Forplantelse her i Danmark, med Besvarelse paa det Spørgsmaal om slige Fremmedes Modtagelse bør regnes for et Lands Gavn eller Skade. [1757. Sept. 7.] I. 7de D. p. 197.
—— om Dannegield. [1759, Jan. 2.] I. 8de D. p. 85.
Ramus, C., om Knud den Helliges Mynter, tilligemed en kort Overfigt af Mynterne under de foregaaende danske Konger. m. Kb. [1821. Apr. 27.] IV. a. 1ste D. p. 33.
Kolderup-Rosenvinge, J. L. A., nogle Bemærkninger om det hemmelige Skriftemaals Anvendelse i Norden. [1840, Mart. 13.] IV. a. 7de D. p. 1.
Rothe, T., om Menneskenes borgerlige Tilstand blandt vore Fædre i de gamle Tider, og om Lehns-Regieringens senere Opkomst. [1777, Dec. 19.] I. 12te D. p. 325.
—— om Bryder. [1783. Febr. 28.] II. 2den D. p. 433.
—— at Østersøen, da Stammefolket fra Norge og Sverrig er kommet fra Asien, har været anderledes beskaffen end nu. [1790, Jan. 8.] II. 4de D. p. 137.
Saxtorph, M., om den Tilvært, Forbedring og Nytte, som Fødselsvidenskaben har vundet i Danmark ved Fødselshospitalets Stiftelse i Kiøbenhavn. [1781, Febr. 9.] II. 2den D. p. 112.
Scheid, C. L., Beviis, at Danmark ikke nogensinde har været et Lehn af det tydske Rige. [1743, Febr. 25.] I. 1ste D. p. 87 og 2den D. p. 171.
—— Kongeriget Norges ældgamle Frihed; med Beviis, at dette Rige aldrig har været Danmarks Krone incorporeret som Provinz. [1745, Marts 22.] I. 2den D. p. 309.
Schlegel, J. H., Betragtninger over danske Landkort fra de ældste indtil de nyere Tider. 1ste Afd. [1776, Nov. 15.] I. 12te D. p. 51.
Schlegel, J. F. W., om de gamle Danskes Retsfædvaner og Autonomie. [1822, Febr. 22., 1823, Jan. 3. 17., Mai 2. ꝛc.] IV. a. 3die D. p. 59.
Schow, N. J., Beretning om Georg Zoëgas Liv og Fortienester, især med Hensyn til ældre Literatur, Archæologie og afbildende Kunster. [1809, Mai 26.] III. 5te D. 2det H. p. 185.
—— Minde over Prof. Jørgen Kierulf. [1810, Nov. 9.] III. 6te D. 1ste H. p. 1.
Schøning, Gerh., Afhl. om Grækernes og Romernes Kundskab om de nordiske Lande, særdeles om Scandinavia. [1761, Febr. 16.] I. 9. D. p. 151.
—— Afhl. angaaende hvad Kundskab man har havt om de nordiske Lande efter Ptolemæi og indtil de saakaldte midlere Tider. I. 10de D. p. 206.
—— Fortsættelse af Afhandlingen ang. de Gamles Kundskab om vort Norden efter Ptolemæi Tider. m. Kort. [1776, Nov. 29.] I. 12te D. p. 1.
—— Anden Afdeling. [1781, Nov. 23.] II. 2den D. p. 1.
Strøm, H., kort Underretning om Eger Sognekald i Aggershuus Stift i Norge. [1782, Nov. 8). II. 2den D. p. 569.
Suhm, P. F., Afhl. om de Danskes og Norskes Handel og Seilads i den hedenske Tid. [1759, Dec. 10.] 8de D. p. 19.
—— om den danske Konges Svend Tveskiægs Dødsaar. [1759, Nov. 19.] I. 8de D. p. 101.
—— om Vanskelighederne ved at skrive den gamle danske og norske Historie. [1763, Jan. 10.] 9de D. p. 1.
—— den danske og norske Handels Historie i det XI. Sæculum [1761, Apr. 7.] I. 9de D. p. 84.
—— om Finnerne, deres ældste Sæde og Herkomst. [1768, Apr. .] I. 10de D. p. 50.

Thorlacius, Skule Thordersen, om det gamle nordiske Lovsprog, samt nogle derudi forekommende Ord især om Hemfærth og Tilgave. [1789, Dec. 4.] II. 4de D. p. 169.
Thorlacius, B., om Tvekampe i det hedenske Norden. [1811, Mai 3.] III. 6te D. 1ste H. p. 213.
Werlauff, E. C., hist. Efterretninger om Hestekiøds Brug til Menneskeføde i Norden i ældre og nyere Tider. III. 4de D. 2det H. p. 153.
—— om de norske Kongers Salvning og Kroning i Middelalderen. [1832, Apr. 13., Jun. 15.] IV. a. 5te D. p. 1.
—— Bidrag til den nordiske Ravhandels Historie [1835, Marts 27. Apr. 24]. IV. a. 5te D. p. 149.
—— Forsøg til at oplyse og forklare Procop's Efterretninger om de nordiske Lande. [1840, Jun. 12.] IV. a. 7de D. p. 41.
Worm, J., Forsøg til en Skolehistorie, forestillende de latinske Skolers og Skolevæsenets Tilstand i Dannemark før Reformationen, og som Anh. Morten Borups Vita ex ms. I. 11te D. p. 345.
Wøldike, Marc., Betragtn. over Hans Tausens danske Overs. af de 5 Mosebøger. [1744, Marts 16.] I. 1ste D. p. 1.
—— Efterretning om en meget gl. dansk Bibel. [1744, Dec. 13.] I. 2den D. p. 1.

2.

Gammel og nyere udenlandsk Historie, Archæologie, m. m.

Bang J., Anmærkn. og Oplysninger til Cato de re rustica 18—19 Cap. om Viin- og Olie-Perschuset. m. Kb. [1804, Mai 4.] III. 3die D. p. 179.
Brünnich, M. Th., hist. Beskr. over en Mumie, hvis Afvikling og Aabning foretoges i det Kiøbenhavnske Universitets Naturtheater i Dec. 1781. [1782, Febr. 1.] II. 2den D. p. 326.
H. F. J. Estrup, de makariske Øer og Elisa, et Bidrag til Phoeniciernes Handelshistorie. [1842, Mai 20.] IV. a. 7de D. p. 105.
Hegewisch, D. H., nogle Anmærkn. over Ægyptens Forfatning og Tilstand under Ptolemæerne. [1798, Dec. 7.] III. 1ste D. 2det H. p. 1.
Moldenhawer, Dan. Gotth., den spanske Inqvisitions Oprindelse og Fremgang (Begyndelse til en Indledning: om Jøderne i Spanien). [1789, Nov. 6. og 1790, Apr. 9.] II. 4de D. p. 352.
Münter, F., Undersøgelse om de Persepolitanske Inskriptioner. 1—2 Afd. [1798, Marts 9. og 1803, Jan 7.] III. 1 D. 1 H. p. 251 og 2 H. p. 291.
—— Sammenligning imellem de Gamles Baetylier og de i nyere Tider fra Himlen nedfaldende Stene. [1804, Mai 19.] III. 3die D. p. 113.
—— om Frankernes Mynter i Orienten. m. Kb. [1803, Dec. 2] III. 4de D. 1ste H. p. 1.
—— —— Anden Afdeling. [1816, Marts 29.] IV. a. 1ste D. p. 237.
—— Forklaring af en Inskription paa en gammel Etruskisk Ara i Cortona. m. Kb. [1814, Marts 11.] VI. a. 1ste D. p. 1.
—— Formodninger om Bemærkelsen af det hebraiske Ord Kesitha i Anledn. af en ældgammel phønicisk Sølvmynt. [1823, Febr. 28.] IV. a. 2 D. p. 407.
—— om en nylig blandt Ruinerne af Karthago opdaget punisk Gravskrift. m. Kb. [1824, Jan. 23.] IV. a. 2den D. p. 423.
—— Christinden i det hedenske Huus før Constantin den Stores Tider. [1827, Febr. 2. 16.] IV. a. 3die D. p. 353.
—— om en Votivgemme med en Aeskulapisk Slange. [1828, Jan. 18.] VI. a. 4de D. p. 1.
—— om Malerier paa Vaser og om andre Konstværker, som forestille Memnons Historie. [1829, Mai 8.] IV. a. 4de D. p. 305.
Petersen, F. C., Bidrag til at oplyse Mythen om den Delphiske Trefods Bortførelse ved Herakles; m. m. [1828, Mai 9.] IV. a. 4de D. p. 19.

Petersen, F. C., kritisk Undersøgelse om Ægtheden af Fortalen til Komnenernes Historie af Nikephoros Bryennios [1839, Nov. 8.] IV. a. 7 D. p. 21.
Rottbøll, Chr. Friis, Anmærkn. og Oplysninger til Cato de re rustica. [1790, Febr. 5.] II. 4de D. p. 229.
Schow, N. J., Oversigt af Grundideerne i de Dionysiaske Orgier. [1807, Jan. 23.] III. 4de D. 2det H. p. 63.
—— Afhl. om de phrygiske Mysterier, oplyste af Konstminder. [1806, Febr. 14.] III. 5te D. 2det H. p. 1.
Schøning, Gerh., Afhl. om Darii Hystaspis Tog til Scythien, hvorudi Herodoti Beskr. over Scythien undersøges. [1768, Nov. 11.] I. 10de D. p. 61.
Suhm, P. F., om Patzinakerne. I. 10de D. p. 260.
—— om Slaverne, deres Herkomst og ældste Sæde. [1777, Marts 7.] I. 12te D. p. 271.
—— om Chazarerne [1780, Marts 17]. II. 1ste D. p. 448.
—— om Galicia og Lodomiria. [1782, Nov. 22.] II. 2den D. p. 471.
—— Formodning at Schweitzerne stamme fra Scandinavien. [1793, Mai 3.] II. 5te D. p. 82.
Temler, Chr. Fr., om den Tidspunkt, da Bøssekrud og Skydegevær ere opfundne i Europa. [1778, Nov. 27.] II. 1ste D. p. 1.
Thorkelin, Gr. Johnsen, Beviis at de Irske, ved Ostmannernes Ankomst til Irland i det 8de Aarh. fortiene en udmærket Rang blandt de meest oplyste Folk i Europa paa de Tider. [1792, Jan. 6.] II. 4de D. p. 550.
Thorlacius, B., om Chariterne. [1819, Apr. 16.] IV. a. 1ste D. p. 95.
Treschow, Herm., om Inscriptionerne paa Bierget Sinai, eller det saakaldte Gebel el Mocateb. [1782, Nov. 15.] II. 2den D. p. 547.
Tychsen, O. G., Forsøg til en ny Forklaring af den phoeniciske Indskrift paa de gl. Malthesiske Mynter. [1799, Nov. 1.] III. 1ste D. 2det H. p. 167.
—— om de hidindtil ukiendte phoeniciske Mynter, som ere prægede i Malaga i Spanien. m. Kb. [1801, Mai 8.] III. 2den D. 2det H. p. 41.
Woldike, Marcus, Forklaring over en jødisk cabbalistisk Penge. [1743, Febr. 18.] I. 1ste D. p. 77.
Zoëga, G., nogle Anmærkn. over et gammelt Monument i Museo Pio-Clementino i Rom. [1798, Apr. 20.] III. 1ste D. 1ste H. p. 293.
—— Afhl. om en, det Borghesiske Pallais tilhørende Sarkophag: overs. fra det Ital. ved C. F. Degen. [1803, Febr. 4.] III. 3die D. p. 39.
—— Afhl. om romerske Kunstmonumenter, henhørende til den Mithraiske Dyrkelse, overs. af Degen. m. Kb. III. 4de D. 1ste H. p. 113.

3.

Philosophie. Almindelig Sprogvidenskab, m. m.

(Fremmede Sprog, og blandede Materier.)

Ancher, P. Kofod, philos. Betragtn. over det Spørgsmaal, enten Lyst til Godt eller Afsky for Ondt formaaer meest hos et Menneske. [1756, Febr. 10.] I 7de D. p. 129. (Paa Tydsk oversat af J. Baden. Kbh. 1755. 4.)
Arentz, F. C. H., det er umuligt at Verden kan være uendelig enten i Henseende til Tid eller Rum, beviist især af mathematiske Grunde. (Indsendt 1776.) I. 12te D. p. 247.
Bastholm, Ch., Undersøgelse over det Spørgsmaal: om de nyere Stoikere have laant deres sundere Lærdomme af de Christne? [1807, Dec. 18.] III. 5te D. 1ste H. p. 15.
Gamborg, And., hvad Fordeel har det for det menneskelige Kiøn, at der gives flere Sprog i Verden? [1798, Febr. 16]. III. 5te D. p. 629.
—— om en Theorie af Læsekonsten, el. Forsøg til en Legologie. [1802, Nov. 12.] III. 2den D. 2det H. p. 231. (Paa Tydsk overs. af v. Gehren. Kbh. 1803).

Kraft, J., Overeensstemmelse imellem visse Principia af Physiquen og Metaphysiquen I. 6te D. p. 249.
—— om Sjælens Udødelighed. [1751, Dec. 20?] I. 6te D. p. 189.
Madvig, J. N., om Kiønnet i Sprogene især i Sanskrit, Latin og Græsk. [1835, Jan. 16.] IV. a. 5te D. p. 101.
Mynster, J. P., Udvikling af Begrebet Tro. [1820, Mai 26.] IV. a. 1 D. p. 199.
—— Bidrag til Læren om Drifterne. [1826, Nov. 17.] IV. a. 3die D. p. 1.
Møller, J., om den Billighed, Historieskriveren bør vise. [1817, Mai 9.] IV. a. 1ste D. p. 151.
Riisbrigh, B., Undersøgelse af den Mening, at sand Philosophie og et fuldstændigt Begreb om sand Philosophie, først i vore Tider er bleven til. III. 2den D. 1ste H. p. 1.
Schmidt-Phiseldeck, C. F., Forsøg til en Ordbog for Philosophien som et Middel til at fremme gienfidig Forstaaelse blandt Philosopherne. [1807, Febr. 7.] III. 4de D. 2det H. p. 73.
—— om Jøderne, betragtede som Giæster, Indbyggere og Borgere i christne Stater. [1811, Marts 15.] III. 6te D. 1ste H. p. 169.
—— om Lovgivningen for Opdragelsesvæsenet, dens Beskaffenhed og Grændser. [1812, Mai 15.] III. 6te D. 2det H. p. 25.
Schow, N. J., hvorledes kan Barbarie, el. Raahed og Uorden i Menneskesamfundet, bestaae med Cultur? [1800, Marts 7.] III. 1ste D. 2det H. p. 217.
—— Afhl., at den nu herskende Skepticisme el. Kritik i Philosophien, naar den grunder sig paa den menneskelige Fornuft og rigtigt anvendes, ei kan være farlig, hverken for vidensk. Cultur eller Moralitet. [1802, April 9.] III. 2den D. 2det H. p. 197.
—— et Tillæg til det 1806 belønnede Priisskr. om Spørgsmaalet: "hvori bestaaer Misbrugen af den saakaldede pragmatiske Historie?" [1806, Apr. 11.] III. 4de D. 1ste H. p. 81.
—— i hvilken Henseende kan det græske og latinske Sprogs Studium især bidrage til det danske Sprogs Cultur? [1807, Marts 6.] III. 4de D. 2det H. p. 91.
Treschow, N., om Menneskeslægtens Udartning. [1806, Jan. 3.] III. 5te D. 1ste H. p. 99.
—— gives der noget Begreb eller nogen Idee om eenslige Ting? besvaret med Hensyn til Menneskeværd og Menneskevel. [1808, Apr. 22.] III. 5te D. 1ste H. p 223.
—— hvorvidt ere de almindelige Rets- og Moral-Love, der i borgerlige Selskaber og for eenslige Personer i deres private Forhold unegtelig ere gyldige, ogsaa anvendelige paa offentlige Personer, samt hele Nationers og Staters indbyrdes Forhold, der endnu leve i den saakaldte naturlige Tilstand? [1810, Nov. 23.] III. 6te D. 2det H. p. 57.

Gram, H., om Sibyllæ mørke Tale, eller ni Bogstavers Ord, i Anledn. af Leibnitzes Oedipo chymico. [1745, Juli 15.] I. 2den D. p. 23.
Kall, Abr., Formodninger om de hos vor Almue under Cyprians Navn forekommende magiske Bøger. [1793, Marts 1] II. 5te D. p. 89.
Luxdorph, B. W., Musica vocalis. Carmen. [1754. Apr. 8.] I. 6te D. p. 173.
Sainovics, Joh., Beviis at Ungarernes og Lappernes Sprog er det samme; overs. fra det Lat. ved M. R. Fleischer. [1770, Jan. 19.] I. 10de D. p. 653.
Temler, Chr. Fr., om Spor af en Overeensstemmelse mellem de Illyriske og Celtiske Sprog i de nordiske og øvrige Mundarter, som komme af dem begge. [1777, Jan. 10.] I. 12te D. p. 101.
Wøldike, Marc., Betænkning over det grønlandske Sprogs Oprindelse og Ulighed med andre Sprog. [1745, Mai. 17]. I. 2den D. p. 129.

4.

Mathematik, reen og anvendt; Søvæsen, Skibsbygning, m. m.

Arentz, F. C. H., nøiere Bestemmelse af Tegnene + og ÷ i Henseende til deres Betydning og Brug, hvorved den i visse Tilfælde forekommende Tvetydighed forebygges. [1780, Nov. 17.] II. 1ste D. p. 536.

—— Det er umuligt, at nogen mathematisk Størrelse kan være virkelig uendelig. (Indsendt 1776.) I. 12te D. p. 159.

—— om Lysets anden Aberration, og om Skygge-Aberrationen. II. 5te D. p. 341.

*Beskrivelse over en forbedret geograph. og nautisk Vægt (til at finde Længden til Søes.) I. 8de D. p. 405.

***Broager, P. D.**, Forsøg til en elementair Fremstilling af de periodiske Kiædebrøkers Egenskaber. IV. b. 8de D. p. 145.

Bugge, Th., om Landmaaler-Compasset. [1778, Marts 27.] II. 1ste D. p. 396.

—— om den rette Længde og Brede af Øen Anholt, samt Størrelsen og Feilen i denne Øes Beliggenhed i de bedste Søecarter. med Kort. [1792, Febr. 3.] II. 4de D. p. 529.

—— Beskr. over et nyt Inclinations-Compas og den dermed fundne Magnetnaalens Inclination. [1791, Nov. 4.] II. 4de D. p. 472.

—— en ny Prøve paa de danske geogr. Carters Nøiagtighed, ved Længdens Bestemmelse af Verslev i Sielland med et Chronometer. [1792, Nov. 2.] II. 4de D. p. 583.

—— Obs. paa Magnetnaalens Misviisning, hvilken i Aaret 1793 har begyndt at tage af. II. 5te D. p. 149.

—— Beskrivelse over et nyt Nivelleringsinstrument. [1795, Marts 6.] II. 5te D. p. 327.

***De Coninck, L.**, om Clinometret og dets Nytte. [1835, Febr. 13. Beretningen læst 15. Jul. 1836.] IV. b. 7de D. p. 209. (Jvf. S. 464).

Degen, Carl Ferd., et Bidrag til Æquationernes Theorie. II. 5te D. p. 572.

—— et Bidrag til den geometriske Evolutionshistorie. m. Kb. og to Blade Tillæg. [1799, Nov. 1.] III. 2den D. 1ste H. p. 217.

—— Bidrag til det mathemat. Studiums Kritik. 1ste Afd., med Tillæg af adskillige meget almindelige Sætninger. m. Kb. [1802, Marts 6.] III. 2den D. 2det H. p. 75.

—— en meget almindelig Integrationsformel med andre dertil hørende Betragtninger. [1804, Marts 2.] III. 3die D. p. 79.

—— Tabeller, som angive Afvigelsesvinkelen imellem Verticallinien og den fra Observators Sted til Jordens Middelpunct dragne rette Linie, beregnet overeensstemmende med den nyeste i Sverige foretagne Gradmaaling. III. 3die D. p. 295.

—— synthetisk Beviis for en meget smuk Egenskab ved Parabolen. m. Kb. IV. b. 1ste D. p. 121.

—— synthetisk Beviis for den bekiendte Regel, ifølge hvilken enhver Triangels Areal er lig Qvadratroden af et Product, hvortil Factorerne ere Sidernes Halvsumme og de trende Rester, som erholdes ved at subtrahere hver af Trianglernes trende Sider fra bemeldte Halvsumme. m. Kb. IV. b. 1ste D. p. 129.

—— Bestemmelse af det almindelige Led i den af en vis algebraisk Brøk $\left(\frac{a + bx + cx^2 + dx^3 + +}{(1 - 2px \cos\varphi + p^2x^2)^k}\right)$ fremkommende tilbageløbende Række m. m. [1819, Febr. 26.] IV. b. 1ste D. p. 135.

Heuse, J. M., om Vandets største Virkning ved Underfalds-Hiul; i Anledn. af Smeatons Forsøg derom. [1780, Jan. 21.] II. 1ste D. p. 589.
—— Anmærkninger over Beregningen af de Mures Styrke, som ere udsatte for Sidetrykning. [1782, Febr. 22.] II. 2den D. p. 379.
Hauch, Ad. Wlh., Forsøg til en rigtigere Theorie om Vidselstangens Anvendelse (forklaret ved Vægtstangen.) [1794, Marts 7.] II. 5te D. p. 204.
Hee, Chr., over Konsten at leve under Vandet. [1759, Marts 26.] I. 8de D. p. 121.
—— korte Anmærkninger om Frictionen. I. 9de D. p. 551.
—— kort Underretning om det danske Fodmaal, samt Forskiellen mellem danske og geogr. Mile. [1768, Oct. 28.] I. 10de D. p. 132.
—— Betragtninger over Friktionen i den circulære Bevægelse. I. 11te D. p. 47.
Høyer, Chr., Forsøg til at finde et Middel, hvorved Skibenes Krængninger og Svingningsbuer kunne maales i Søen. m. Kb. [1795, Marts 27.] II. 6te D. p. 415.
—— Betragtninger over Theorien af Bevægelsen paa Hiul. m. Kb. [1798, Apr. 20.] III. 1ste D. 2det H. p. 105.
Jürgensen, Chr., Bemærkninger m. Hensyn til den geometriske Fremstilling af Læren om Differentialligningers særdeles Opløsninger. [1830, Apr. 2.] IV. b. 5te D. p. 107.
—— om Decompositionen af en Classe af Functioner. [1838, Febr. 9.] IV. b. 8de D. p. 1.
—— om Summationen af de transcendente Functioner, hvis Differentialer ere algebraiske. [1838, April 21.] IV. b. 8de D. p. 17.
Jürgensen, Urban, om Isochronismen ved Pendelens Sving, og Forslag til, paa en let Maade, at bringe Pendelen til at svinge i ligestore Buer. [1816, Febr. 2.] IV. b. 1ste D. p. 209.
—— om Luftens Virkning paa de astronomiske Pendeluhres og Længdeuhrenes Regulator. [1828, Febr. 15.] IV. b. 3die D. p. 391.
* Kahrs, Capt., geotrigonometrisk Afhl. om at optage Kort over en Søkyst fra een Station, med Anvendelse deraf paa militaire Opmaalinger over Vandet. Prisskr. [1804, Mai 19.] III. 3die D. p. 145. (Jvf. S. 411.)
Kraft, J., Betænkninger over Newtons og Cartesii systemata, tilligemed nye Anmærkninger over Lyset. m. Kb. [1746, Dec. 19.] I. 3die D. p. 213.
—— Anmærkninger over de Ligheder, i hvilke flere Værdier af den ubekiendte Størrelse ere lige store. [1749, Dec. 29.] I. 5te D. p. 303.
—— Methode at bevise, hvorledes man i alle Tilfælde kan bestemme den ene ubekiendte ved en uendelig Følge af Terminis, som gives ved den anden, i de algebraiske Ligheder som indeholde to ubekiendte. [1750, Febr. 15.] I. 5te D. p. 324.
Kramer, Jh. H., Forsøg til en Theorie af Krumtappen og en Forbedring som derved kan anbringes. [1810, Marts 16.] III. 6te D. 1ste H. p. 17.
Kratzenstein, C. G., Afhl. om nogle nye Opfindelser Dykkerkonsten angaaende. I. 9de D. p. 512.
—— Afhl. om den afstødende Kraft. I. 10de D. p. 351.
—— Undersøgning om den Beliborske Regel ang. Rammebukkens Virkning. I. 10de. D p. 364.
—— Undersøgelse af en af Segner opfunden hydraulisk Maskine. [1776, Nov. 22.] I. 12te D. p. 147.
Krebs, Henr. Jh., om Kobberpontoners Indretning. m. Kb. [1793, Nov. 1.] II. 5te D. p. 154.
La Coudraye, D. de, den ualmindelige Bygningsmaade af Skibet: "Svar til alt", bygget i Kbh. Aar 1798—99. [1799, Dec. 6.] III. 1 D. 2 H. p. 261.
Lous, Chr. C., Beskr. over et nyt opfunden Sø-Inclinations-Compas, med Anmærkn. over dette Slags Instrumenter. [1777, 31. Jan. I. 12te D. p. 93.
—— om Miisviisningens her i Kiøbenhavn befundne Forandring i de sidste forløbne 50 Aar, samt Middelviisningen Aar for Aar. [1785, Apr. 1.] II. 3die D. p. 161.

Lous, L. C., om schonantidiptiske Klikkerter. [1797, Marts 3.] II. 5te D. p. 519.
Løvenørn, P. de, Forklaring over Compassets forandérlige Virkning paa forskiellige Steder i et Skib, og under forskiellige Courser. m. Kb. [1785, Marts. 4] II. 3die D. p. 117.
—— Afhl. om en mærkelig Feiltagelse i Hens. til Frobisher-Stræde, at det ikke kan have været i Grønland, som det paa Søkortene sædvanligen aflægges, m. m. [1786, Marts 31.] II. 3die D. p. 220.
—— Beskr. af et Instrument til at maale Afstanden fra en Standpunkt til en anden Gienstand. [1795, Apr. 17.] II. 5te D. p. 287.
—— Obs. paa tvende Søreiser over Compassets Misviisning paa adskillige Steder, tilligemed nogle Obs. af Magnetnaalens Forvirring i de islandske Havne. [1795, Apr. 17.] II. 5te D. p. 299.
—— Noget om Fyrene paa Kysterne, samt om de forskiellige Vindes Virkning paa en i Luften fritstaaende Lue. [1800, Jan. 3.] III. 1ste D. 2det H. p. 179.
—— nogle Tanker over Magneten, til at kunne forklare saavel Magnetnaalens Variation som Inclination, samt Anmærkn. over Forskielligheden i Hens. til Localitet, m. m. i Anledn. af et Brev fra v. Humbolt af 14. Dec. 1799. m. Kb. [1801, Mai 15.] III. 2den D. 1ste H. p. 285.
—— alm. Betragtninger over Fyrers Anlæg, med udførlig Beskr. af Indretningerne ved de paa de danske Kyster i de senere Tider anlagte Blus el. Steenkulsfyrer, med Fortsættelse. m. Kb. [1806, Dec. 19. og 1807, Apr. 10.] III. 4de D. 2det H. p. 41 og 119.
—— videre Fortsættelse af Beretninger over nye Fyres Anlæg og Indretninger paa de danske Kyster. m. Kb. [1819, 9. Jan. 7.] IV. b. 1ste D. p. 81.
—— Beskr. over et nyt sparsommeligt Fyr med Syderal-Lampe, anbragt paa Knudshoved ved Nyborg 1822, tilligemed Anvendelsen af Syderal-Reverberer. m. Kb. [1823, i Marts]. IV. b. 2den D. p. 1.
Morville, N., Forsøg til Exponential-Ligningers almindelige Opløsning. [1780, Jan. 7.] II. 1ste D. p. 606.
—— Afhl. om Prøveregning med Elleve-Tallet, og sammes fordeelagtige Anvendelse paa de mathematiske Ligningers specielle Opløsning. [1781, Dec. 14.] II. 2den D. p. 184.
—— om Vei-Carters Affatning. [1788, Jan. 4.] II. 3die D. p. 386.
—— Forsøg til en ny analytisk Maade at finde Differentialerne til de foranderlige Størrelser. [1792, Dec. 7.] II. 5te D. p. 188.
—— Beregning over de betydelige Tab, der foraarsages Lodseieren, naar Lodderne ved Jordskiftningen gives de til Indhegning uforbeelagtige Skikkelser. Med Tabeller. [1797, Marts 10.] II. 5te D. p. 615.
Pihl, Abr., om Chronometerets Anvendelse til at finde den geographiske Længde paa det faste Land, og Anviisning til Chronometerets Brug. [1805, Apr. 5.] III. 4de D. 2det H. p. 1.
Ramus, C., Reduction af en Classe af Integraler beslægtede med de elliptiske. [1836, Jul. 3. og 1836, Jun. 3.] IV. b. 6te D. p. 249.
—— Bidrag til Theorien af de periodiske Kiædebrøker. [1837, Jul. 14.] IV. b. 7de D. p. 197.
—— Undersøgelse af Resten i Lagrange's Række. [1841, Apr. 30.] IV. b. 9de D. p. 365.
—— om en Egenskab ved de lineaire Differentialligninger med to Variable. [IV. b. 9de D. p. 379].
Schmidten, J. G., almindelig Methode for Differentialæqnationernes Integration. [1820, Jan. 7.] IV. b. 3die D. p. 1. (jvf. S. 463.)
Stibolt, E. W., Afhl. om Fyrmørsere el. Morterer, om Krudets Natur, saavidt det indflyder til at bestemme Mørsernes Egenskaber. m. m. med Kb. [1777, Nov. 14.] II. 1ste D. p. 312.
—— Anmærkninger og Underretninger Artilleriet og Kanonstøberiet vedkommende. [1786, Dec. 1.] II. 3die D. p. 301.
—— om Kanoners Støbningsmaade. [1779, Apr. 23.] II. 1ste D. p. 413.

* Stockfleth, W. de, Skrivelse af 3die Oct. 1784 til den i Vidsk. Selsk. nedsatte Commission over de Armandske Sø=Uhre. [1784, Nov. 19.] II. 3die D. p. 110.
Tetens, Joh. Nic., Integration af logarithmiske Differentialer af den Form $e^x dx$, hvor z er en Function af x. [1788, Febr. 8.] II. 3die D. p. 498.
—— om Fleerheden af collective Stemmer og Probabiliteten af samme. [1793, Jan. 4.] II. 5te D. p. 116.
—— arithmetisk Problem angaaende Anvendelsen af de synkende Fonds. [1790, Marts 5.] II. 4de D. p. 310.
—— formula polynomiorum, en almindelig Formel for Coefficienterne i Polynomier. [1795, Febr. 6.] II. 5te D. p. 253.
Wegener, H. T., Beskr. af et Micrometer til at bedømme Afstanden af et Corps Tropper, saavel Infanterie, som Cavallerie. m. Kb. [1789, Nov. 6.] II. 4de D. p. 219.
Wessel, Casp., om Directionens analytiske Betegning, et Forsøg anvendt fornemmelig til plane og sphæriske Polygoners Opløsning. m. Kb. [1797, Marts 10.] II. 5te D. p. 469.
Wleugel, P. J., Formodning om, at Magnetnaalen her i Kiøbenhavn har naaet sit Maximum af vestlig Afvigning. m. Kb. [1818, Marts 27.] IV. b. 1ste D. p. 97.

5.

Astronomie.

Augustin, Jh. S., om Forskiellen imellem Tycho Brahes og Picards Meridian af Uraniborg. m. Kb. [1777, Apr. 18.] I. 12te D. p. 191.
—— om adskillige Steders Længde og Brede i Norge. [1778, Febr. 20.] I. 12te D. p. 371.
* Bremmers, Observation af Solens Formørkelse d. 1ste April 1764. I. 9de D. p. 611.
Bugge, Th., Obs. paa Solformørkelsen d. 5te Sept. 1793. [1793, Dec. 6.] II. 5te D. p. 144.
—— geographisk og astronomisk Bestemmelse af de vigtigste Hovedpunkter og Steder i det generale Karte over Siælland. [1776, Dec. 21.] I. 12te D. p. 65.
—— Observation paa Solformørkelsen den 24de Juni 1778. I. 12te D. p. 321.
—— Observationer paa Jupiters Drabanter udi Aaret 1780, foretagne i Kiøbenhavn, Christiania og Frederikshald, samt disse Stæders deraf sluttede Længde. [1784, Nov. 24.] II. 1ste D. p. 527.
—— Jupiters Opposition imod Solen i April 1780. [1780, Nov. 24.] II. 1ste D. p. 579.
—— om den nye Planet. [1787, Nov. 2.] II. 2den D. p. 215.
—— Observationer paa Planeterne Saturn, Jupiter, Mars og Venus i Aaret 1781, og deres Sammenligning med Halleys og de la Landes Tabeller. [1782, Nov. 1.] II. 2den D. p. 365.
—— Observationer paa Saturns, Jupiters og Martis Oppositioner med Solen i Aaret 1781. [1783, Jan. 10.] II. 2den D. p. 461.
—— Observationer paa Maaneformørkelsen den 10de Sept. 1783. [1783, Nov. 7.] II. 2den D. p. 595.
—— nogle nye Opdagelser ved Firstiernen β i Perseus, o og π i Skytten og β i Steenbukken. [1783, Nov. 7.] II. 2den D. p. 600.
—— Observationer paa Planeterne i Aaret 1783; beregnede og sammenlignede med Halleys og de la Landes Tavler. [1784, Marts 26.] II. 3die D. p. 85.
—— nogle Forbedringer ved Mural=Qvadranten. m. Kb. [1784, Nov. 12.] II. 3die D. p. 99.
—— nøiagtig Bestemmelse paa Længden og Breden af Kiøbenhavns Observatorium. [1785, Febr. 4.] II, 3die D. p 139.

Bugge, Th., en ny Methode til Bestemmelsen af Kiøbenhavns Længde ved den totale Maaneformørkelse d. 10de Sept. 1783. [1785, Nov. 18.] II. 3die D. p. 170.
—— astron. Observationer paa forskiellige Steder i Danmark i Aarene 1784, 1785 og 1786. [1787, Nov. 16.] II. 3die D. p. 321.
—— astronomiske Observationer, foretagne i Aarene 1786 og 1787. [1788, Marts 7.] II. 3die D. p. 517.
—— om Eccliptikens nærværende Skraahed og Størrelsen af dens Secular-Aftagelse. [1789, Marts 6.] II. 4de D. p. 102.
—— Opdagelse af Saturns sphæroidiske Figur og dens formodentlige Omdreiningstid om sin Axel. II. 4de D. p. 222.
—— om Formørkelser, Planeternes Steder og Oppositioner, observeerte paa det kgl. Observatorium i Kbh. i Aarene 1788—89. [1792, Febr. 3.] II. 4de D. p. 347.
—— Observationer paa adskillige Formørkelser i Aarene 1788, 1790 og 1791. [1792, Febr. 3.] II. 4de D. p. 545.
—— Mercurs Gang forbi Solen den 9de Nov. 1802. m. Kb. [1802, Dec. 3.] III. 3die D. p. 1.
—— om Formørkelser i Almindelighed, og om Maaneformørkelsen den 26de Jan. 1804 i Særdeleshed. [1804, Febr. 3.] III. 3die D. p. 197.
—— Betragtninger over Cometer i Almindelighed, og Observationer paa Cometen i Oct., Nov. og Dec. 1807. m. Kb. [1808, Apr. 1.] III. 5te D. 1ste H. p. 143.
—— Bemærkninger over de nye Planeter Ceres, Pallas, Juno og Vesta, samt Observationer af Vesta paa Kiøbenhavns Observatorium. [1809, Marts 17.] III. 5te D. 2det H. p. 253.
—— Observationer paa Jupiters, Mars's, Saturns og Urans Oppositioner med Solen i Aarene 1808—9. [1810, Jan. 12.] III. 6te D. 1ste H. p. 9.
Hell, Max., Observation i Wardøhuus over Veneris Gang forbi Solens Skive den 3die Juni 1769. Oversat fra det Latinske af H. Høvinghoff. m. Kb. [1769, Nov. 24.] I. 10de D. p. 537.
—— nogle Steders geogr. Breder i Finmarken, Nordlandene, Norge og Sverrige, bestemte ved astronomiske Observationer. Overs. fra det Lat. af H. Høvinghoff. I. 10de D. p. 619.
Horrebow, Chr., om Solens Excentricitet, hvilken befindes at være bestandig, og ikke at aftage, som nogle af de nyere Astronomis giette. [1749, Marts 10.] I. 5te D. p. 359.
—— Afhandling om Fixstiernernes Distance fra Jorden. [1754, Marts 4.] I. 6te D. p. 129.
—— Tidens Bestemmelse ved de Observationer, som skede i Solen og Venus, da Venus den 6te Juni 1761 passerede igiennem Solen. [1770, April 6.] I. 9de D. 373.
—— Observation af Solens Formørkelse den 1ste April 1764. I. 9de D. p. 389.
—— Reflexioner anlangende Veneris Drabant, samt Fortsættelse af Observationer giorte paa Samme. I. 9de D. p. 396.
—— om Solpletterne. I. 10de D. p. 469.
Horrebow, P., om Fixstiernernes Aberrationer. m. Kb. [1747, Jan. 9.] I. 3die D. p. 107.
Kratzenstein, C. G., Afhl. om Veneris Gang igiennem Solen 1761, med en Beskr. af nye og beqvemme Maader at betragte samme. [1761, Marts 2.] I. 9de D. p. 520.
Ljungberg, J. M., Jagttagelse af Mercurs Gang forbi Solen den 9de Nov. 1802. [1803, Jan. 7.] III. 3die D. p. 17.
Lous, C. C., Sammenligning imellem de 1672 af Hr. Picard, og de nyere i Skaane giorte Observationer og Opmaalinger, for at bestemme de 3 Punkters: Uranienborgs, Rundetaarns og Lunds Observatoriers Situation. [1779, Nov. 12.] II. 1ste D. p. 142.

Lous, C. C., en ny Maade at rette Maanens maalte Distants fra Solen eller en Stierne. [1785, Marts 18.] II. 3die D. p. 156.
* Roederer, P., Beretning om en den 3die—4de Marts 1764 giort Jagttagelse ang. Veneris Drabant. I. 9de D. p. 394.

6.

Physik og Chemie.

Arentz, Fr. Chr. Holb., Observationer af Regnens Mængde i Bergen. I. 11te D. p. 81.
* Bardenfleth, J. F., om Orkaner. [1831, Apr. 8.] IV. b. 5te D. p. 189.
Buchwald, B. J., korte Erindringer over de næstafvigte Aar, ved Luftens og Veirligets Forandringer, udi Holland maanedlig bemærkede Sygdomme. I. 5te D. p. 355.
Bugge, Th., Uddrag af astron. og meteorol. Observationer foretagne paa Colonien Godthaab i Grønland ved Missionairen Ginge. [1785, Dec. 2.] II. 3die D p. 176.
—— Udtog af meteorolog. Observat. for 7 Aar paa Observatoriet i Kbh. i Aarene 1782—88, med Tillæg. [1791, Febr. 4]. II. 4de D. p . 444.
—— om Regnens større Mængde paa de lavere, fremfor paa de høiere Steder. [1795. Marts 6.] II. 5te D. p. 227.
—— Udtog af meteorologiske Observationer paa det kgl. Observatorium for 10 Aar (1788—98). [1798, Jan. 5.] II. 5te D. p. 550.
—— Forsøg over nogle faste Legemers Sammenhæng eller Adhæsionskraft til flydende Legemer. [1801, Dec. 4.] III. 2den D. 2det H. p. 57.
Cappel, Joac. Diedr., om Muursalt som et naturligt Ludsalt. [1769, Dec. 15.] I. 11te D. p. 429.
Crell, Lor., Anmærkn. over Syrens Forsødelse, i Besynderlighed over Salpeter- og Salt-Syren. [1782, Dec. 20.] II. 2den D. p. 430.
Fabricius, Joh. Chr., (i Tøndern) Efterretn. om det Fresiske Kiøkken-Salt. I. 8de D. p. 171.
Fabricius, O., om Driviisen i de nordlige Vande og fornemmelig i Davids-Strædet. [1784, Febr. 27.] II. 3die D. p. 65.
* Ginge, Andr., om Nordlysets Indflydelse paa Magnetnaalens Declination, iagttaget ved Godthaab i Grønland Aar 1786 til 1787. (Meddeelt ved Th. Bugge.) [1787, Dec. 7.] II. 3die D. p. 531.
Gram, H., om Naturens Konstværk i at forestille visse Tings Aftegning paa Iis-frosne Vinduer; m. Kb. [1746, Nov. 21.] I. 3die D. p. 297.
Hauch, Ad. Wlh., Forsøg til et forbedret Udlade-Electrometer. [1791, Apr. 1.] II. 4de D. p. 415.
—— Undersøgelse af Vandets Bestanddele. [1792, Jan. 6.] II. 4de D. p. 513.
—— Beskr. af en ny Luftprøver eller Eudiometer. m. Kb. [1792, Mai 2.] II. 4de D. p. 537.
—— Beskr. af en forbedret Gazometer eller Luftmaaler. m. Kb. II. 5te D. p. 18.
—— Beskr. af nogle med Phosphor anstillede Forsøg, m. Hensyn til Læren om Vandets Sammensætning og Adskillelse i Suurstofgas og Vandstofgas. [1794, Marts 7.] II. 5te D. p. 177.
—— om den saakaldte brændende Harmonica, eller den ved Vandstofgassens Forbrænding, under visse Omstændigheder, fremkommende besynderlige Lyd. [1793, Apr. 5.] II. 5te D. p. 199.
—— om de Tordenveir, som om Vinteren paa forskiellige Steder i Norge og i flere nordlige Egne bemærkes næsten ligesaa hyppige som om Sommeren. [1799, Mai 3.] III. 1ste D. 2det H. p. 141.

Hauch, A. W., Resultater af endeel Forsøg over den af Würtzer i Bonn angivne Forvandling af Vandet til Salpeterstof- eller Qvælstofgas. [1799, Mai 3.] III. 1ste D. 2det H. p. 201.
Herholdt, J. D., Forsøg til en hist. Udsigt over Luftens Rensning i Bierggruberne og ombord paa Krigsskibene. m. Kb. [1800, Febr. 7.] III. 2den D. 1ste H. p. 97.
—— om de chemiske Midler til Luftens Rensning inden Skibsborde, i Hospitaler, Fængsler o. s. v. [1802, Febr. 5.] III. 2den D. 2det H. p. 1.
Horrebow, Chr., om Atmosphærens Høide. [1756, Jan. 26.] I. 7de D. p. 113.
Horrebow, P., physisk Undersøgning og Bestemning af Atmosphærens Høide over Havbrynens Vaterpas. I. 5te D. p. 310.
*Jerichau, E. B., om et Forhold imellem Lufttrykmaalerens Dele, hvorved den selv berigtiger sin Stand for Varmens Indflydelse. IV. b. 6te D. p. 189.
Urban-Jürgensen, Beskrivelse over et nyt Metal-Thermometer. m. Kb. IV. b. 2den D. p. 281.
Kraft, J., Afhl. om en Deel Contradictioner som findes i det sædvanlige Systema over Materien og de sammensatte Ting. I. 6te D. p. 99.
Kratzenstein, C. G., Afhl. om adskillige Legemers Phosphorescentz. [1754, Apr. 2.] I. 6te D. p. 153.
—— Anmærkn. til det nye opfundne Heliometer og Forslag til dets Forbedring. [1762, Dec. 20.] I. 9de D. p. 541.
—— Afhl. om en mærkværdig Feil ved de nye Reaumurske Thermometere. I. 10de D. p. 329.
—— Undersøgning ang. physikalske Erfaringer i Almindelighed, og især ang. nogle Forsøg, som synes at bevise, at der er Vis inertiæ til. I. 10de D. p. 337.
—— Afhl. om en beqvemmere Maade at indrette meteorologiske Tabeller. [1779, Febr 12.] II. 1ste D. p. 234.
—— Beskr. af et beqvemt Instrument til at bestemme Luftens Reenhed. m. Kb. [1784, Nov. 26.] II 3die D. p. 339.
La Coudraye, F. C. de, om Barometret, og især om de Aarsager, som foraarsage Qviksølvets Falden deri, naar Luften er betynget med Dunster; med et Tillæg. [1797, Jan. 6.] II. 5te D. p. 528 og 647.
Løvenørn, P., nogle Anmærkn. ang. Havets Ebbe og Flod paa de danske og norske Kyster. [1798, Mai 12.] II. 5te D. p. 639.
Müller, F. H., om Maaden at undersøge alle i Handelen forekommende Brændeviine, saavel m. Hensyn t. deres Beskaffenhed, som Maal. [1784, Marts 12.] II. 3die D. p. 202.
—— nøiagtigere Oplysning og Forbedring vedkommende Brændeviinsprøveren og sammes Anvendelse. [1793, Febr. 1.] II. 5te D. p. 71.
—— Forsøg paa Bronce og guult Metal, med Hensyn til sammes Anvendelse til Kanoners og Mørsers Støbning m. m. m. Kb. [1800, Dec. 5.] III 2den D. p. 161.
—— Forsøg om Kiøbenhavns saakaldede Springvand med Hensyn til sammes Rensning, og hvad Naturen derved har frembragt. [1803, Marts 4.] III. 3die D p. 23.
Mynster, O. Hier., microelectrometriske Undersøgelser. [Indsendt d. 29. Mai 1807.] III. 5te D. 1ste H. p. 71. (Jvf. S. 418 og Rettelserne.)
*Ohlsen, O., om Vandspringene Geiser og Strok i Island. m. Kb. [1805, Marts 1.] III. 4de D. 1ste H. p. 233.
Pihl, Abr., Maaden at tillave den hemmeligholdte engelske Guld-Ferniß, og hvorledes Messinginstrumenter dermed bør overdrages. [1805, Mai 3.] III. 3die D. p. 277.
Ramus, Joach. Fr., hist. og physisk Beskr. over Nordlysets foranderlige Skikkelse, Natur og Oprindelse. m. Kb. [1744, Apr. 13.] I. 1ste D. p. 317. og 3die D. p. 147.

Schouw, J. F., om Barometrets Middelstand ved Havet [1832, Jul. 13.] IV. b. 5te D. p. 289.
Schøning, Gerh., Nordlysets Ælde, beviist med gamle Skribenters Vidnesbyrd. [1753, Marts 5.] I. 8de D. p. 197.
—— Udtog af hvad der ang. Veirets og Luftens Forandringer er iagttaget i Trondhjem fra 1ste Octbr. 1759 til 1ste Octbr. 1761. I. 9de D. p. 596.
Strøm H., Udtog af 12 Aars meteorologiske Iagttagelser paa Søndmør i Bergens Stift i Norge. I. 11te D. p. 399.
—— Underretning om mineralske Sundheds-Vande, især Øren's Kildevand paa Søndmør. [1782, April 17.] II. 2den D. p. 409.
Treschow, N., om Aarsagerne til Legemernes Elasticitet, med en almindelig Indledning. [1805, Mai 17.] III. 4de D. 1ste H. p. 51.
Trommsdorff, Jh. Barthol., om den oxygenerede Saltsyres Forbindelse med Kalkjorden, Talk- og Leerjorden. (Oversættelse.) II. 5te D. p. 391.
*Veirobservationer for Aarene 1767 og 1768 i Grønland af Brasen, ordnede og bekiendtgiorte af C. G. Kratzenstein. I. 10de D. p. 373.
Zeise, W. C., Xanthogensyren med nogle af dens Producter og Foreninger. [Indsendt 1823, Mai 2.] IV. b. 1ste D. p. 219.
—— Analyse af det xanthogensyrede Kali og af Xanthogensyren. [1825, Jan. 7.] IV. b. 2den D. p. 221.
—— om Virkningen mellem Kulsvovlet og Ammoniaken i Alkohol, med de derved frembragte Foreninger m. m. IV. b. 2den D. p. 105.
—— om kulbrintet Clorplatin-Ammoniak. [1831, Febr. 5.] IV. b. 5te D. p. 141.
—— ny Undersøgelse over Xanthogensyren og dens Foreninger. [1835, Juli 12.] IV. b. 6te D. p. 97.
—— Mercaptanet, med Bemærkninger over nogle andre nye Producter af Svovlsyresaltene, m. m. IV. b. 6te D. p. 1.
—— nye Undersøgelser over det brændbare Chlorplatin. [1837, Jan. 20.] IV. b. 6te D. p. 333.
—— om Acechlorplatin, med Bemærkninger over nogle andre Producter af Virkningen mellem Platinchlorid og Acetone. [1838, Dec. 14.] IV. b. 8de D. p. 171.
Ziegenbalg E. G., Observationer som ere giorte over Veirliget og Vindene i Kiøbenhavn fra Dec. 1745 til Juni 1748; med en Afhl. om slige Observationers Nytte. I. 5te D. p. 376.
—— Afhl. om Aarsagen til Iis. [1755. Febr. 17.] I. 7de D. p. 567.
Ørsted, H. C., Forsøg over Klangfigurerne. [Indsendt 1807, Mai 29.] III. 5te D. 2det H. p. 31.
—— Bidrag til at udfinde Loven for Legemernes Sammentrykning. [1825, Dec. 16.] IV. b. 2den D. p. 289.

7.

Naturhistorie overhovedet, og Zoologie, i Særdeleshed.

(Tilligemed enkelte medicinske Bidrag.)

Abildgaard, P. C., Bemærkn. over Aarsagen, hvorfor Næsen altid mangler hos eenøiede Monstra. m. Kb. [1786, Febr. 23.] II. 3die D. p. 331.
—— Bemærkninger ved Linnei Sabella Chrysodon og nogle Dyrplanter. [1788, Nov. 28.] II. 4de D. p. 29.
—— kort Beretn. om det kgl. Naturaliecabinet i Madrid med Beskrivelse over et gigantisk Skelet af et ubekiendt Dyr, opgravet i Peru. m. Kb. [1796, Febr. 5.] II. 5te D. p. 402.

Albers, J. A., Undersøgelse om Eenhiørningens (Monodon Narval) Hierte. [1808, Febr. 12.] III. 5te D. 2det H. p. 179.

Ascanius, P., Beretning om Silde-Tusten. [1787, Dec. 22.], II. 3die D. p. 419.

Bang, J., om et Menneske med Regle i Form af Fugleklør. m. Kb. [1797, Apr. 7.] II. 5te D. p. 464.

—— Afhl. om et Misfoster, med Hiernen i en Pose hængende fra Nakken ned paa Ryggen, og Formodningerne om Aarsagerne til Misfostre, m. m. m. Kb. [1799, Apr. 5.] III. 1ste D. 2det H. p. 27.

Bendz, H., anatomisk Undersøgelse af den Jacobsonske Anastomose og Ganglion Arnoldi. med 6 Kobbertavler. [Optagelsen besluttet 1833, Jan. 11.] IV. b. 6te D. p. 71.

—— anatomisk Undersøgelse af den Jacobsonske Anastomose og Ganglion Arnoldi hos Mennesket. m. Kb. IV. b. 6te D. p. 129.

Bloch, M. E., Beskr. over tvende nye Aborrer fra Indien. m. Kb. [1786, Nov. 24.] II. 3die D. p. 383.

Brünnich, M. T., Welsens Beskrivelse (Gadus Raninus) m. Kb. [1777, Febr. 14.] I. 12te D. p. 291.

—— Beskr. over Trilobiten, en Dyreslægt og dens Arter, med en ny Arts Aftegning. [1778, Marts 6.] II. 1ste D. p. 384.

—— den barbugede Pampelfisk, (Coryphaena apus) en ny Art, og dens Giæst Strukketrolden (Oniscus eremita), en Opdagelse af Dr. König paa Madras. [1781. Nov. 16.]. II. 2den D. p. 319.

—— om en ny Fiskeart, den braadeplettede Pladefisk (Zeus guttatus), fanget ved Helsingør 1786. [1787, Dec. 22.] II. 3die D. p. 398.

—— om den islandske Fisk Vaagmæren (Gymnogaster arcticus). m. Kb. [1787, Dec. 22.] II. 3die D. p. 408.

—— om Silde-Tusten: Regalecus remipes. m. Kb. [1787, Dec. 22.] II. 3die D. p. 414.

v. Buchwald, C. Joh., kort Beretning, hvad han angaaende Qvægsygen har kunnet observere. [1746, Jan. 17.] I. 2den D. p. 403.

Callisen, H., anatom. Beskrivelse over et Foster med tvende Hoveder. m. Kb. [1781, Jan. 12.] II. 2den D. p. 94.

—— om en Cur paa et blindfødt Pigebarn, 9 Aar gl. [1782, Marts 1]. II. 2den D. p. 106.

—— Anmærkninger over den animalske Varmes bestandige Tab og Frembringelse i det dyriske Legeme, med Fortsættelse. [1791, Jan. 7.] II. 4de D. p. 398 og 5te D. p. 583.

—— fortsatte Anmærkninger over den dyriske Varmes Frembringelse [1797, Febr. 3.] II. 5te D. p. 583.

Chemnitz, J. H., om nogle ved Conchyliernes Afslibning giorte Jagttagelser. [1781, Jan. 19.] II. 2den D. p. 226.

—— om Hippopotamus. [1781, Marts 16]. II. 2den D. p. 510.

—— om en Slægt af de mangeskallede Conchylier, som hos Linné hedde Chitones, og ere forsynede med synlige Lemmer og Led. [1784. Febr. 18.] II. 3die D. p. 235.

—— om nogle Forsteninger, hvis Originaler man hidindtil ikke har opdaget. [1785, Febr. 11.] II. 3die D. 243.

—— om Dækseler eller Operculis, hvormed Conchylier pleie at lukke for deres Skalboliger. [1786, Marts 3.] II. 3die D. p. 449.

—— om besynderlige Egenskaber ved mange Conchylier. [1788, Dec. 15.] II. 3die D. p. 550.

—— om vanskabte Sneglehuse og Misfostre blandt Conchylierne. [1794, Febr. 7.] II. 5te D. p. 216.

Detharding, G., Tanker om de Stene, som ere fundne i Galleblæren hos det af denne Tids Sygdom henfaldne Hornqvæg. [1745, Dec. 20.] I. 2den D. p. 375.

Eschricht, D. F., anatomiske Undersøgelser over Clione borealis. med 3 Tavler. [1787, Nov. 27.] IV. b. 7de D. p. 327.
—— anatomisk-physiologiske Undersøgelser over Salperne. med 4 Tavler. [1839, Mai 3.] IV. b. 8de D. p. 297.
—— anatomisk Beskrivelse af Chelyosoma Macleaynum. [1840, Nov. 7.] IV. b. 8de D. p. 1.
Fabricius, J. C., om Hørerebskaberne hos Krebs og Krabber. med Kb. [1783, Jan. 3.] II. 2den D. p. 375.
Fabricius, O., om Hvalaaset. (Hvalens Føde.) [1780, Dec. 1.] II. 1ste D. p. 557.
—— om Tinteormen, Vesica lobata. med Kb. [1781, Nov. 9.] II. 2den D. p. 287.
—— Beskr. over nogle lidet bekiendte Poduret og en besynderlig Loppe. m. Kb. [1781, Apr. 6.] II. 2den D. p. 296.
—— Beskr. over den store grønlandske Krabbe. med Kb. [1783, Nov. 28.] II. 3die D. p. 181.
—— Krøl-Nereiden (Nereis cincinnata) beskreven og afbildet. [1784, Dec. 10.] II. 3die D. p. 191.
—— Besk. over Fieldræven. (Canis lagopus) med Kb. [1788, Jan. 18.] II. 3die D. p. 423.
—— Beskr. af Ueens-Muslingen (Mytilus discors) m. Kb. [1788, Jan. 25.] II. 3die D. p. 453.
—— om nogle sieldne smaa Conchylier. m. Kb. [1788, Dec. 5] II. 4de D. p. 86.
—— et Par Ord i Anledning af en dansk Reisendes Brev om engelsk Klæde af Sæl-Laab. [1805, Apr. 5.] III. 3de D. 1ste H. p. 247.
—— zoologiske Bidrag. m. Kb. [1811, Marts 1.] III. 6te D. 1ste H. p. 57.
—— nye zoologiske Bidrag. m. Kb. [1813, Marts 25.] IV. b. 1ste D. p. 23.
—— Fortsættelse af nye zoologiske Bidrag. med 3 Kbt. [1820, Juni. 2.] IV. b. 2den D. p. 13.
* **Gartner, H.**, anatomisk Beskrivelse over et ved nogle Dyr-Arters Uterus undersøgt glanduløst Organ. m. Kb. [1822, Apr. 12.] IV. b. 1ste D. p. 277.
Gunnerus, J. E., nogle smaa rare, mestendelen nye norske Søbyr, beskrevne. m. Kb. I. 10de D. p. 166.
Herholdt, J. D., Betragtninger over det Spørgsmaal, om Mennesket seer kun med eet Øie ad Gangen, eller med begge tillige; et Sidestykke til Galls Lære. III. 4de D. 2det H. p. 169.
—— Beskr. over et menneskeligt Misfoster, hvis Organer havde et omvendt Leie. med 2 ill. Kbt. [1818, Mai. 29.] IV. b. 4de D. p. 237.
—— Betragtninger over Misfostre i Almindelighed. [1818, Mai 29.] IV. b. 4de D. p. 257.
—— anatomisk Beskr. over 5 menneskelige Misfostre; med 12 ill. Kbt. [1818, Febr. 29]. IV. b. 5te D. p. 1.
—— Anmærkn. over den chirurgiske Behandling af dybe Saar i Brystet, foranledigede ved nye Forsøg over Aandedrættets Mechanisme. m. Kb. [1798, Apr. 5.] III. 1ste D. 2det H. p. 41.
Holm, (Holmskiold) T., Beskr. over den Fisk Mallen (Silurus Glanis Linn.) m. Kb. [1777, Jan. 17.] I. 12te D. p. 133.
Jacobson, L. L., Bidrag til Bløddyrenes Anatomie og Physiologie. [1826, Mai 26. og 1827, Mai 4.] IV. b. 3die D. p. 249.
—— de Okenske Legemer el. Primordialnyrerne, et Bidrag til Læren om Embryets Udvikling. med 2 Kbt. [1824, Oct. 15.] IV. b. 5te D. p. 153.
Dr. **Koenigs** (naturhistoriske) Reise fra Trankebar til Zeylon, i et Brev til Etatsr. Müller af 15. Febr. 1777. [1778. Marts 20.] I. 12te D. p. 383.
Kratzenstein, C. G., Afhl. om det menneskelige Øies achromatiske Beskaffenhed. [1778, Jan. 2.] II. 1ste D. p. 131.
Krøyer, H., Grønlands Amfipoder beskrevne. [1837, Mai 19.] IV. b. 7de D. p. 229.

Krøyer, H., monographisk Fremstilling af Slægten Hippolyte's nordiske Arter; med Bidrag til Dekapodernes Udviklingshistorie. [1841, Dec. 17.] IV. b. 9de D. b. 209.
Lund, P. W., Blik paa Brasiliens Dyrverden før sidste Jordomvæltning. 1—3 Afdeling og Tillæg til de to sidste; med 27 Tavler. [1838, Jul. 22.] IV. b. 8de D. p. 27 og 217.
—— fortsatte Bemærkninger over Brasiliens uddøde Dyrskabning. [1839, Nov. 29.] IV. b. 9de D. p. 121.
—— Blik paa Brasiliens Dyrverden, før den sidste Jordomvæltning. 4de Afhandl. Fortsættelse af Pattedyrene; med et Tillæg. [Indsendt 1839.] IV. b. 9de D. p. 137 og 361.
Morville, N., mathem. Betragtning over den Mængde og Vægt af Levnetsmidler, som udfordres til et Menneskes daglige nødtørftige Underholdning. [1796, Jan. 8.] II. 5te D. p. 451.
Müller, O. F., det nøisomme Møl. m. Kb. [1777, Jan. 24.] I. 12te D. p. 85.
—— om Dyr i Dyrs Indvolde især om Giedde-Kratseren. m. Kb. [1777, Dec. 5.] I. 12te D. p. 223.
—— om Sliimhornet (Buccinum glutinosum). [1777, Marts 21.] I. 12te D. p. 237.
—— om Vændelorme. [1778. Nov. 20.] II. 1ste D. p. 55.
—— om tvende smaa Eenøier. m. Kb. [1780, Jan. 14.] II. 1ste D. p. 406.
—— om Infusionsdyrenes Forplantelsesmaader. m. Kb. [1781, Jan. 5.] II. 2den D. p. 240.
—— om et besynderligt Væsen i Strandvandet; (et Infusionsdyr). m. Kb. [1781, Dec. 7.] II. 2den D. p. 277.]
—— om Infusionsdyrenes Frembringelse. [1783, Nov. 14.] II. 3die D. p. 1.
Rafn, C. G., physiologisk Undersøgelse af Livskræfterne i den organiske Natur især med Hensyn til det vegetative Liv. [1799, Marts 1.] III. 3die D. p. 253.
Reinhardt, Jh., Vaagmæren (Trachypterus Vogmarus) beskrevet. m. 2 Kbt. [1829, Febr. 20.] IV. b. 7de D. (1838) p. 65.
—— icthyologiske Bidrag til den Grønlandske Fauna. med 8 ill. Kbt. [Tildeels meddeelt 1831, April 22.] IV. b. 7de D. p. 83.
—— Tillæg til det første Bidrag til den Grønlandske Fauna. IV. b. 7de D. p. 221.
Rottbøll, C. F., Afhl. om forskiellige Slags Fyldingsbeen (Ossa supernumeraria), om Sømmenes (Suturarum) Dannelse og Beskaffenhed, med flere Mærkværdigheder ved Benene paa Hoved-Skaalen. m. Kb. [1780, Marts 3.] II. 1ste D. p. 249.
—— Forsøg til en ny Grundlære om Koppernes Indpodning, samt Anhang om Indpodningens Historie. I. 9de D. p. 449.
Saxtorph, M., om Børnevogterens Nytte og Forbedring. m. Kb. [1783, Nov. 21]. II. 3die D. p. 255.
—— om nogle Sieldenheder og Vanskabninger iblandt Menneskene. m. Kb. [1791, Apr. 1.] II. 4de D. p. 423.
—— Beskrivelse over tvende Børn, paa hvilke Underlivets Bedækninger manglede. [1793, Mai 3.] II. 5te D. p. 105.
Schumacher, C. F., om Abens Hierne og dens Forretninger, sammenlignet med Menneskets og andre Dyrs Hierne. med 2 Kbt. [1810, Marts 13.] IV. b. 2den D. p. 61.
—— om Nyrernes Abnormiteter tilligemed Beskr. af nogle abnorme Nyrepræparater. m. 2 ill. Kbt.. [1827, Jun. 29.] IV. b. 3te D. p. 59.
Spengler, L., Beskr. over et besynderligt Coral-Product, hvilket man kunde kalde Snekke-Madrepore (Madrepora cochlea). [1779, Dec. 3.] II. 1ste D. p. 240.
—— nogle nyeligen opdagede smaa Snekkers Beskrivelse. [1778, Apr. 10.] II. 1ste D. p. 365.

Spengler, L., Beskr. over nogle i Havsandet nylig opdagede Conchylier, med forstørrede Afbildninger. [1779, Jan 15.] II. 1ste D. p. 373.
—— Beskr. over en ny Slægt af toskallede Muslinger, som kan kaldes Gastrochaena, i 3 forskiellige Arter. m. Kb. [1781, Febr. 16.] II. 2den D. p. 174.
—— om Elfenbenets Egenskaber, og den Konst, at holde de deraf udarbeidede Værker hvide. [1782, Jan. 18.] II. 2den D. p. 201.
—— Beskr. over en meget sielden serskallet Pholade, tilligemed Dyret; fra den Siamske Havbugt. med Kb. [1784, Jan. 23.] II. 3die D. p. 128.
—— Beskr. over en ny Art Krebs, Scyllarus Guineensis. m. Kb. [1795, Mai 8.] II. 5te D. p. 333.
—— Beskr. over en ny sielden Coralart: Madrepora fimbricata. m. Kb. [1798, Mai 11.] II. 5te D. p. 607.
Strøm, H., Beskrivelse over ti norske Insecter. m. Kb. I. 9de D. p. 572.
—— Beskrivelse over norske Insecter 2den Prøve. m. Kb. [1769, Jan. 13.] I. 10de D. p. 1.
—— om Purpursneglen (Buccinum lapillus); item om Purpurfarvens Beredelse. m. Kb. I. 11te D. p. 1.
—— norske Insecters Beskrivelse, 3die Stk. med Kb. [1779, Febr. 26.] II. 1ste D. p. 97.
—— norske Insecters Beskrivelse med Anmærkninger. m. Kb. [1781, Marts 30.] II. 2den D. p. 49.
—— Beskrivelse over norske Insecter, 5te Stykke. med Kb. [1783, Dec. 5.] II. 3die D. p. 264.
—— Beskr. af en omkring et Sneglehuus omsnoet Gople, eller Sønælde: (Medusa palliata, cum cochlea & cancro Bernhardo.) [1786, Jan. 20.] II. 3die D. p. 250.
Viborg, E. N., om de almindeligste Gifters Virkning hos de forskiellige Dyrarter, med nogle Forsøg i Hensyn til hvorvidt man af hines Virkning paa disse kan slutte sig til Arternes Forskiellighed ell. Slægtskab. [1792. Apr. 13.] II. 4de D. p. 485.
—— Beretning om Forsøgene over Tangrøgens Skadelighed for Fiskene i Havet og for Vegetationen. [1804, Nov. 2.] III. 3die D. p. 207.
—— Beretning om de ved Vidensk. Selsk. anordnede Forsøg om Ægs Udrugning i naanbbare Gasarter. [1804, Dec. 7.] III. 3die D. p. 231.
Ziegenbalg, E. G., om en mærkværdig Egenskab funden hos Snegle. [1754, Jan. 7.] I. 6te D. p. 241.

8.

Botanik.

(Forstvidenskab.)

Hofman-Bang, N., om Konfervernes Nytte i Naturens Huusholdning. m. 1 ill. Kbt. [1817, Febr. 21.] IV. b. 2den D. p. 207.
Holm Th. (Holmskiold), Afhl. om nogle Kryptogamer, som deels vore paa visse Dele af andre Værter, deels fremkomme af Dyreriget; (f. Ex. Clavaria militaris og Ramaria farinosa). m. Kb. [1778, Febr. 13.] II. 1ste D. p. 279.
Hornemann, J. W., om Martin Vahls Fortienester af Natur-Kyndigheden, som Videnskabsmand og Lærer. [1819, Febr. 26.] IV. b. 1ste D. p. 1.
—— Bemærkninger angaaende Forskielligheden af Vegetationen i de danske Provindser. [1820, Jan. 21. 1821, Marts 23.] IV. b. 1ste D. p. 153.
—— om Fucus buccinalis Lin. med 1 ill. Kbt. [1826, Decbr. 15.] IV. b. 3die D. p. 379.
Kraft, J., Anmærkninger over Træernes Natur. I. 6te D. p. 233.

Lund P. W., Bemærkninger over Vegetationen paa de indre Høisletter af Brasilien, især i plantehistorisk Henseende. [1835, Juli 10.] IV. b. 6te D. p. 145.

Morville, N., mathemat. statistisk Beregning over Brændsel. [1798, Jan. 19.] III. 1ste D. 1ste H. p. 205. (Aftrykt i Lunds Landvæs. Mag. 1802. Nov. Dec.)

* Oppen, J. S. B., Beskr. over et nyt Dendrometer. m. Kb. [1802, Nov. 5] III. 3die D. p. 73. (Oversat paa Tydsk af Marcussen).

Reventlow, C. D. F., Greve af, formeentlige Resultater af Undersøgelser ang. Indflydelsen af Træernes giensidige Afstand paa deres Vegetation. [1813, Mai 21., 1816, Mai 22] III. 6te D. 2det H. p. 1.

Rottbøll, C. F, Afhl. om endeel nye, eller rare Planter, som i Island og Grønland ere fundne, med en kort Indledn. om Urtelærens Tilstand i Danmark. m. Kb. [1767, Apr. 3.] I. 10de D. p. 393.

—— Beskr. over nogle Planter fra de malebariske Kyster. m. Kb. [1782, Dec. 13]. II. 2den D. p. 525.

—— Beskrivelse af Strelitzia Reginæ m. Kb. [1790, Apr. 9] II. 4de D. p. 301.

Schousboe, P. K. A., Jagttagelser over Værtriget i Marokko. 1ste Stykke m. Kb. [1798, Jan. 5.] III. 1ste D. p. 1.

Schumacher F. C., Beskr. af Guineiske Planter, som ere fundne af danske Botanikere, især af Etatsraad Thonning. 1—2 Stk. [Optagelsen besluttet 1826, Jul. 30.] IV. b. 3die D. p. 21. og 4de D. p. 1.

Strøm, H., Beskr. over norske Søvæxter. [1778, Marts 13.] I. 12te D. p. 299.

—— Beskr. over ti norske Søvæxter. m. Kb. [1768, Juni 7.] I. 10de D. p. 249.

—— Fortegnelse over endeel norske Væxter, især Kryptogamister, som et Tillæg til Gunneri Flora Norvegica. 1ste Stykke. [1787, Nov. 16.] II. 3die D. p. 348.

—— Fortsættelse, eller andet Stykke. [1791, Mai 6.] II. 4de D. p. 369.

Tychsen, Nic., sammenlignende Forsøg med Lichen nivalis og Lichen Islandicus. [1796, Apr. 1.] II. 5te D. p. 372.

9.

Mineralogie.

(Metallurgie. Myntvæsen.)

Abildgaard, P. C., nogle Forsøg med Flusspat og Flusspat-Syre. [1777, Febr. 21.] I. 12te D. p. 285.

—— Forsøg med Qvarts- og Vitriol-Syre. [1779, Dec. 10] II. 1ste D. p. 275.

—— Fortsættelse af Forsøg med Qvarts- og Vitriol-Syre. [1782, Marts 8.] II. 2den D. p. 312.

—— Beskr. og chemisk Undersøgelse af en Biergart som findes i tvende Kongsbergske Gruber under Navn af Sølv-Branderts. [1791, Marts 4.] II. 4de D. p. 435.

—— om norske Titanertser og om en ny Steenart fra Grønland, som bestaaer af Flusspatsyre og Alunjord. [1799, Febr. 1.] III. 1ste D. 1ste H. p. 305.

* Beskrivelse over Jordskiælvet i Island, d. 11te Sept. 1655, og den derpaa d. 17de Oct. s. A. fulgte Ildudbrydelse af den forbrændte Biergklint Kathlegiaa, udi Iisbierget Myrdals-Jøkel; efter de sammestedes observerende Studenters indsendte Beretninger. [1756, Apr. 17.] I. 7de D. p. 185.

Cappel, J. D, Beskr. over tvende Calcedoniske Skuestykker, bestaaende af Calcedon-Stalactiter i deres hele Matrices, begge fra Færøerne. m. Kb. [1777, Apr. 11]. I. 12te D. p. 217.

Deichmann C., Betænkninger over "Schwaden", eller opstigende Dampe ved Kongsberg, samt nogle Anmærkn. om samme Sølvværk. I. 9de D. p. 404.

Deichmann, C., Efterretninger om de norske Guldertzer. I. 11te D. p. 93.
—— om det gamle norske Bergverk, Solmsberg kaldet. I. 11te D. p. 123.
—— historisk Efterretning om Sølv-Værket Kongsberg. 11te D. p. 145.
—— om Maal og Vægt, som bruges ved Sølvværket Kongsberg. I. 11te D. p. 275.
—— om den Kongsbergske Mynt, og Sølv-Værkets Producter. Med et Tillæg om Røraas Kobberværk. I. 11te D. p. 287.
—— Efterretning om nogle Steenarter og Ertzer samt deres Forskiel i Tyngden. I. 11te D. p. 320.
Forchhammer, G., om Færøernes geognostiske Beskaffenhed. m. 6 Kbt. [1824, Febr. 6.] IV. 2den D. p. 159.
—— om de geognostiske Forhold i en Deel af Siælland og Naboøerne. med 4 Kbt. [1824, Dec. 10.] IV. b. 2den D. p. 245.
—— geognostiske Bidrag. 1ste Stk. [1827, Mai 4.] IV. b. 3die D. p. 363.
—— Undersøgelse om Oprindelsen og de nærmere Bestanddele af nogle af de vigtigste Leerarter. [1831, Apr. 8.] IV. b. 5te D. p. 265.
—— om de Bornholmske Kulformationer. m. 4 lith. T. [1836, Jul. 3.] IV. b. 7de D. p. 1.
Friis, C. Lodberg, Anmærkn. om Mercurio eller Qvæg-Sølv, saa og en særdeles indvortes Brug deraf. [1754, Marts 21.] I 6te D. p. 79.
Kratzenstein, C. G., om en besynderlig Forandring i Jord-Lagene. I. 8de D. p. 189.
Horrebow, C., Beretning om Jordskiælvet, d. 22de Dec. 1759 (i Danmark). [1761, Marts 30.] I. 9de D. p. 361.
Lund, P. W., om Huler i Kalksteen i det Indre af Brasilien, der tildeels indeholde fossile Knokler. 1—2 Afhl. med 3 lith. Tavler. [1836, Febr. 12., Decbr. 2. og 1838, Jan. 5.] IV. b. 6te D. p. 207, og 307. (s. ovenfor under Zoologie.)
Spidberg J. C., hist. og physisk Relation om det mærkværdige Jordskiælv i Norge, Lissabon og andre Steder d. 1ste Nov. 1755. [1756, Marts 22.] I. 7de D. p. 101.
—— Afhl. om Jordens Temperatur og dennes Forandring (ved underjordisk Varme). [1779, Febr. 19.] II. 1ste D. p. 303.
Müller, F. H., om Sølvets Prøvelse til Nytte for Myntvæsenet og Sølvhandelen. m. Kb. [1781, Nov. 30.] II. 2den D. p. 153.
—— om Guldprøvens nøiagtigste Omgangsmaade, til Nytte for Myntvæsenet og Guldhandelen. [1782, Nov. 29.] II. 4de D. p. 1.
—— om Prøvemaaden af jernholdige Fossilarter ved Smeltning eller Digelprøve. m. m. med Kb. [1794, Jan. 2.] II. 5te D. p. 235.
—— Forsøg med enkelte og sammensatte Jord- og Steenarter, deres Beqvemhed til Glasagtighed, og deres Anvendelse ved Kobber og Jernertzers Smeltning samt Forsøg ang. 3 Obsidianarter fra Island, m. m. [1802, Jan. 8.] III. 2den D. 2det H. p. 155.
Mumsen, J., om Pimpstenens Oprindelse og hede Vanddunsters Kraft under Jorden. [1789, Apr. 1.] II. 4de D. p. 127.
Spengler L., Anmærkninger over Meningerne om, hvorledes de mangfoldige Sølegemer ere komne i Jorden, samt Beskr. over en metalliseret Lituit. m. Kb, [1783, Apr. 4.] II. 2den D. p. 581.
Steenstrup, J. J. S., geognostisk-geologisk Undersøgelse af Skovmoserne Vidnesdam og Lillemose i det nordlige Siælland. [1837, Febr. 24.] IV. b. 9de D. p. 17.
Stibolt, E. W., Jernmalmers bedste Anvendelse for Kanonstøberier. [1778, Dec. 28.] II. 1ste D. p. 210.
Strøm, H., om det norske Mineral, kaldet Hakmette. [1778, Febr. 6.] I. 12te D. p. 317.

III.

Skrifter, særskilt udgivne under Selskabets Bestyrelse, eller paa dets Bekostning.

Joh. Mollerii Cimbria literata, s. Scriptorum Ducatus utriusque Slesvicensis & Holsatici historia literaria tripartita; c. præfat. *Joh. Grammii*. Hafn. 1744. 3 vol. Fol. (Jvf. S. 24. 25.)

Voyage d'Egypte & de Nubie, par *F. L. Norden*. Copenhague 1755. 2 voll. Fol. (Jvf. S. 48—57.)

Max. Hell, S. I. Observatio transitus Veneris ante discum Solis die 3. Jun. Ao. 1769, auspiciis Regis Christiani VII. facta, & Soc. R. Scient. Hafn. prælecta. Hafn. 1770. 4. (Overs. i Selskabets Skr. 1ste Saml. X. S. 537—618.)

Joh. Sajnovics, S. I. Demonstratio, idioma Ungarorum & Lapponum idem esse. Hafn. 1770. 4. (Paa danſk overſat i Selskabets Skrifter. 1ste Saml. X. S. 653—732.

Eggert Olaffens og Biarne Povelsens Reise igiennem Island, foranstaltet af Videnskabernes Selskab i Kiøbenhavn, og beskreven af formeldte Eggert Olaffen; med 51 Kobberstykker og et nyt Kart over Island. 1. 2. Deel. Sorøe 1772. 1042 S. 4to foruden Reg. (Jvf. S. 62—66.)

Th. Bugges Beskrivelse over den Opmaalingsmethode, som bruges ved de danske geographiske Korter. Kbh. 1779. 4to. (Jvf. S. 75.)

I. de *Lalande* Memoire sur la véritable longueur de l'Année astronomique. Copenh. 1784. 4to. (Priisskrift.)

Jean Bernouilli Mem. sur la proposition de construire de nouvelles Tables du Soleil & de la Lune. Copenh. 1784. 4. (Priisskrift.)

de *Gedda* Mémoire sur une nouvelle Methode de construire des hygrométres correspondans. Copenh. 1784. 4. (Priisskrift.)

P. Thouvenel Précis chimique sur les principes de la formation de l'acide nitreux. Copenh. 1784. 4. (Priisskrift. Om Forf. jvf. *Querard* La France litteraire. T. IX. p. 455, hvor dette Skrift af Thouvenel fattes.)

E. W. Stibolt Afhandling om Skibes Kiølbrækkelighed, som viser Aarsagen dertil og Midlerne derimod; tilkiendt det Kgl. Vid. Selsk. Præmie i A. 1776. Kbh. 1784. 50 S. 4. med 4 Kbt.

P. Løvenørns Beretning om en Reise i Aarene 1782. 83. i Anledning af de i Danmark forfærdigede Sø-Længdeuhre, m. m. Kbh. 1785. 4to. (Jvf. S. 190.)

Om Nordens gamle Digtekonst, dens Grundregler, Versarter, Sprog og Foredragsmaade; et Priisskrift ved **John Olafsen.** Paa det Kgl. Vid. Selsk. Bekostning. Kbh. 1786. 256 S. 4to. (Jvf. S. 244. Fors. bevilgedes 150. Exempl. "pro labore." 15. Mai 1786.)

E. Viborg botanisk-oeconomisk Afhandling om Bygget, et i Følge det Thottske Legatum af det Kgl. D. Vidensk. Selskab den 22. Jun. 1787 kronet Priisskrift. Kbh. 1788. 65 S. 4. med 4 Kbt.

C. F. Jacobi Amindelsestale over Hr. **B. W. Luxdorph**, Geheimeraad, første Deputeret i det Danske Cancellie, Præses i Vidensk. Selskab i Kiøbenhavn; udgivet efter Selskabets Befaling. Kbh. 1788. 28 S. 8.

Cagnoli Nouvelle méthode de calculer les longitudes géographiques d'après les éclipses du soleil, ou d'après les occultations des étoiles par la Lune. Copenh. 1789. 4to. (Priisskrift.)

W. E. Christiani Vergleichung der Nachrichten von dänischen Begebenheiten von 1182 bis 1209. Copenh. 1789. 4. (Priisskrift.)

Niels Morville's geometriske og oeconomiske Jordbdelings- og Jordskiftnings-Lære. Kbh. 1791. 4to. 252 S. 4. (Jvf. S. 253.)

P. C. Abildgaard Mindetale over Hr. *Andr. Petrus* Greve af *Bernstorff*, Statsminister for de udenlandske Sager m. m., det Kgl. Vidensk. Selskabs Præsident; udgivet efter Selskabets Befaling. Kbh. 1797. 57 S. 8. (Jvf. S. 291.)

H. G. Schmidten Recherches sur le Calcul intégral aux équations linéaires. Copenh. 1819. (Jvf. S. 463.)

J. F. Schouw Skildring af Veirligets Tilstand i Danmark; et af det Kgl. D. Vid. Selskab belønnet Priisskrift, udgivet ved sammes Understøttelse. Kbh. 1826. 567 S. 8. (Jvf. S. 466.)

Den ældste danske Bibel-Oversættelse, eller det gamle Testamentes otte første Bøger, fordanskede efter Vulgata. Første Gang udgiven efter et Haandskrift i det store Kgl. Bibliothek, med Anm. og et Glossarium af **C. Molbech.** Kbh. 1828. 638 S. 8. (Jvf. S. 469.)

De danske Klostre i Middelalderen; et Priisskrift af **J. B. Daugaard.** Kiøbenhavn 1830. 487 S. 4to. (Jvf. S. 469).

Mindetale over det Kgl. danske Vid. Selskabs Præses, Geheimestatsminister *E. H.* Greve af *Schimmelmann*, ved *H. C. Örsted.* Kbh. 1831. 39 S. 8.

Danmark i Middelalderen; en geographisk-statistisk Undersøgelse, af **H. Knudsen.** 1ste Hefte. Kbh. 1834. (Jvf. S. 472.)

Trende Besvarelser af den af det kongl. Vidensk. Selskab udsatte Priisopgave om Hesteveddeløbenes og den dermed forbundne

Traineringʒ Indſlydelſe paa Danmarks Heſteavl. Udgivne af Selſkabet Kbh. 1835. VIII. og 133 S. 8. (Jvf. S. 506.)

Glossarium der friesischen Sprache, besonders in Nordfriesischen Mundart, zusammengetragen von *N. Outzen*; herausgeg. von *L. Engelstoft* und *C. Molbech*. Kopenh. 1837. XXXII. 459 S. 4to.

Tale ved det Kongl. Videnskabernes Selskabs Mindefest over dets Præses, Overkammerherre og Overhofmarskal *A. W. Hauch*, ved *H. C. Örsted*, med en Cantate af *C. Hauch*. Kbh. 1838. 32 S. 8.

Collectanea meteorologica, sub auspiciis Soc. Scientiarum Danicae edita. Fascic. I. Observationes *Neuberi* Apenroæ institutæ. Hafn. 1829. Fasc. II. Observatt. *Thorstensenii* in Islandia institutæ. ib. 1839. 4to. (Jvf. S. 479.)

Udvalg af gamle danske Domme, afsagte paa Kongens Retterting, og paa Landsting. 1ste Samling; fra Midten af det XV. til Midten af det XVI. Aarh. Udgivet med oplysende Anm. af *I. L. A. Kolderup-Rosenvinge*. Kbh. 1842. 330 S. 4to.

Beretning om det Kongl. danske Videnskabernes Selskabs hundredaarige Jubelfest, den 25de November. 1842. 41 S. 8.

Det Kongel. danske Videnskabernes Selskabs Historie i dets første Aarhundrede, af **C. Molbech**. Kbh. 1843.

Regesta diplomatico-epistolica Historiae Danicæ, eller: Chronologisk Fortegnelse over hidtil trykte Diplomer og Breve, vedkommende den danske Historie. 1ste Afdeling, indtil 1448. (Udkommer 1843. Jvf. S. 483—85.)

IV.

Selskabets udsatte Priisopgaver, fra 1768–1807.

(Disse meddeles her saaledes som Selskabet har ladet dem bekiendtgiøre, deels i de Kbh. lærde Efterretninger, deels i Adresse-Contoirets Efterretninger og andre indenlandske og udenlandske Tidender. I de faa Tilfælde, hvor de her ikke have været at opdage, anføres de efter Protocollerne. Priis-materiernes danske Redaction er fulgt, og den latinske kun der, hvor hiin mangler. Hvor det Medlem, som har foreslaaet en Opgave, med Vished vides, er Navnet tilføiet. Alle Priisopgaver, hvor Ingen anføres, som Præmien er tilkiendt, ere ikke blevne besvarede paa en hertil fyldestgiørende Maade.)

1768, April 14.

1. I Physiken. Factis jamjam nonnullis tentaminibus declinationem acus magneticae ejusque variationem a priori computandi, desideratur optima hujus calculi methodus, selectissimis observationibus superstructa & exemplis locorum australium, æquinoctialium & borealium in utroque hemisphærio comprobata.*)

2. I Mathematiken. Num Planetarum motus medii constantes sint, an vero crescant, ita ut Planetæ primarii ad Solem, secundarii vero ad suos primarios continuo propius accedant?

3. I Historien. An Taciti tempore inter Germanos numerati Cimbri omnem literarum usus ignoraverint? Sin minus, quales fuerint literæ ipsorum propriæ? & quæ monumenta antiquissima iisdem consignata?

1769, Mai 30.

4. I Physiken. At udfinde den bedste Construction af Brand-Sprøiter saaledes, at Støvler, Sugere, Mellemrørene, Ventiler eller Klapper, Vind-Kiedler, Haner, Slanger, med sine Skruer og Staalrør, o. s. v. ei alene have den behørige Styrke, men endog den Proportion, som hydrauliske Regler udfordre, og at Vægt- og Pompe-Stænger eller Ballancer ere saaledes indrettede, efter Lastens og Kraftens Størrelse, at den hele Machine, med eller uden Opsuere, er let at bevæge, beqvem til at føres igiennem snevre Gader, og kan med Fordeel anbringes til at slukke Ilden paa det kraftigste.**)

5. 6. I Mathematiken.

a. Spørges om Planeternes Middelløb er bestandigt det samme, eller om det tager til, saa at Hovedplaneterne desaarsag

---

*) Afh. med Motto: "Huc secundus ventus nunc est, cape modo versoriam:" vandt Prisen, "skiøndt Soc. ikke i øvrigt kunde binde sig til den Sætning, som Author har grundet sig paa." (Forfatteren navngives ikke.)

**) Prisen blev, da Spørgsmaalet anden Gang udsattes, tilkiendt Prof. W. J. C. Karsten i Bützow d. 18. Febr. 1772. — Ligeledes tilkiendtes den Sr. Thillaye i Rouen: "da der var en Præmie tilovers; skiøndt det er usædvanligt at uddele 2 Præmier over samme Sujet."

nærme sig Solen, og Drabanterne (Planetæ secundarii) nærme sig til deres Hoved-Planeter, om hvilke de bevæges. (Gientaget fra 1768.) *)

b. At bestemme af beqvemme og tilforladelige Observationer, hvad Position Solens Axel har i Himmelen, og hvor stor den Vinkel er, som Solens Æqvators Plan giør med Ecliptiquens Plan.

7. 8. I Historien.

a. Hvilken Dansk eller Norsk der kan eragtes at have forfattet det første lærde Skrift? Af hvad Indhold samme haver været, og om det endnu er til, eller allerede forgaaet?

b. At vise tydeligen og fyndigen af Middel-Alderens Levninger og af Tingenes egen Beskaffenhed, hvad Forandring udi Europa, især det Nordlige, dets Handel, Krigsvæsen, Konster, Indretninger og Sæder, Kryds-Togene til det hellige Land gave Anledning til.

1770, August 7.

9. I Physiken.

a. Spørgsmaalet fra forrige Aar udsattes atter.

b. Spørges, om Flodernes og Bækkenes Løb paa Jorden bør aleneste tilskrives Hændelse og Landenes Dannelse, igiennem hvilke de løbe, ligesom de nemlig ere høiere eller lavere; eller om der gives nogen almindelig Aarsag, hvorfor de snarere styres til eet af de 4 Verdens Hiørner, end til nogen af de andre?

10. I Historien.

a Spørgsmaalet om Korstogene udsattes atter.

b. Naar og ved hvilke Anledninger er Slave-Handelen bleven formindsket og ophævet i Europa i Almindelighed og i Danmark og Norge i Særdeleshed?

11. I Mathematiken. Spørges: hvad Sol-Pletter ere? og fornemmelig forlanges, at man af gode og nye Observationer skal bestemme, om Sol-Pletter ere bestandige eller om de af tilfældige Aarsager nu og da opkomme og forgaae i Solens Overflade? **)

1771.

I dette Aar ere ingen Priisspørgsmaal udsatte, maaskee fordi de i 1770 udsattes senere, end forhen.

1772, April 15.

12. I Mathematiken. Invenire convenientissimam mortariorum bellicorum formam, quæ viribus pulveris Pyrii sufficientibus resistere, & maximam Bombis ejectis aptitudinem in medio resistente conciliare valet. ***)

13. I Physiken. Cum docente experientia neque pendula ex pluribus virgis metallicis composita in horologiis astronomicis, neque artificia correctionis, in horologiis nauticis hucusque adhibita, suffecerint, quo minus æqualis illorum motus ab influxu

*) Prisen tilkiendtes Prof. Frisius i Mailand d. 7. Aug. 1770.

**) Prof. Alex. Wilson i Glasgow tilkiendtes Prisen d. 18. Febr. 1772 "skiøndt man ei anseer hans Hypothese at være tilstrækkelig beviist."

***) Prisen tilkiendtes J. G. Marsson i Strasburg, den 16. Dec. 1773.

caloris & frigoris turbatus fuerit, convenientius huic intentioni remedium, experientia probatum, desideratur. *)

14. I Historien. An *Jomsburgum*, in populorum Septentrionalium monumentis celebratissimum, cum *Julino*, Pommeraniæ olim inclyto emporio, unum idemque fuerit nec ne? Argumentis firmis & sufficientibus ita soluere, ut res pro definita haberi possit. **)

1773, Dec. 16.

15. I den mathem. Classe. At udfinde nogen Machine eller mechanisk Konst-Greb, hvorved ferske Søer og Vandsteder beqvemt og uden stor Bekostning kan renses og befries fra Mudder, Ureenhed og Sø-Vexter, som opgrunde Sø-Bunden og foraarsage Søernes Undergang. Dette behøves fornemmelig i de Tilfælde, naar det koster for meget at lade Vandet udløbe, for at udtørre og opgrave deslige Vandsteder, og Staden, til hvis Tarv Søernes Vande tiene, ei kunde miste Vandet, medens Udgravningen varer. ***)

16. I den physiske Classe. Ved nøiagtige Forsøg at opløse Metallerne i deres væsentlige Dele, og samme Opløsnings-Maade udførlig at beskrive. †)

17. I den historiske Classe.

a. Spørgsmaalet om Jomsborg udsattes atter.

b. Man forlanger en tydelig og, saa vidt skee kan, tilstrækkelig Forklaring og Oplysning om Venantii Fortunati Brev til Flavum, nemlig 18de Brev i 7de Bog; og hvorfra Biskoppen kan have taget den Efterretning om Runerne, og hvad for et Folks Runer han mener. (Suhm).

1775, Febr. 10.

18. I det Mathematiske.

a. Spørgsmaalet om Søers Rensning udsattes atter.

b. At finde en let Maade at beregne Skibes Kiølbrækkelighed paa, og derved at bestemme, hvormeget et Skib er mere kiølbrækkeligt end et andet. ††)

19. I det Physiske.

a. Spørgsmaalet om Metallers Opløsning udsattes atter.

b. At angive Aarsagen, hvorfor et sundt Øie med ganske aaben Pupilla ikke forestiller Objecterne omgivne med falske Farver, hvilket dog skeer, naar Pupilla halv bedækkes; og at undersøge, om ikke paa lige Maade en ny Art af achromatiske Objectiv-Glas kunde tilsammen sættes?

---

*) Prisen tilkiendtes Charles Vicomte Mahon, Medl. af det kgl. londonske Societet, den 16de Dec. 1773.

**) Da Spørgsmaalet anden Gang var udsat, blev d. 10. Febr. 1775 Prisen tilkiendt en Afhl. af Hake (i Pommern); men Selskabet "tager ingen Deel i de udi Afhandlingen yttrede Meninger." Jvf. ovenf. S. 158.

***) Udsattes atter 1775, og blev da Prisen d. 26. Apr. 1776 tilkiendt Capitain og Fabrikmester Henrich Gerner. (Jvf. S. 264).

†) Da Opgaven næste Aar atter udsattes, blev Prisen vundet af Carl Friederich Wenzel i Dresden, "skiøndt hans Afhandling ikke fuldkommen tilfredsstillede."

††) Prisen vandt Capitainlieut. Ernst Stibolt. (26. April 1776.)

20. I det Historiske. En Historie af Vorned-Rettigheden i Dannemark fra dens Begyndelse af indtil dens Ophævelse.

1776, April 26.

21. I det Mathematiske. At bestemme Kuglernes og Bombernes Bane i Luften paa en tydeligere og lettere Maade, end hidtil skeet er.

22. I det Physiske. At oplyse Generationen af Salpeter-Syren (Acidum nitri) ved tydelige og overbevisende Forsøg. *)

23. I det Historiske. Om Folkemængden i Danmark og Norge nogensinde før den ødelæggende Pest, den sorte Død kaldet, som rasede i Midten af det fiortende Aarhundrede, har været større, end den blev i de senere Tider. (Suhm.)

1777, Mai 15.

24. I det Mathematiske. Da adskillige Opfindelser i de senere Tider ere blevne bekiendtgiorte, at maale en ikke alt for vidtløftig Strækning fra en Standpunkt, ved Hielp af en enkelt eller dobbelt Kikkert og et derved anbragt Speil, saa spørges om den beqvemmeste og bedste Indretning af et saadant Instrument, hvorhos tillige den Grad af Nøiagtighed, som derved er at erholde, maatte bestemmes. **)

25. I det Physiske. At bestemme ved Forsøg, om det vegetable Ludsalt (Sal vegetabile fixum) er et enkelt, eller af andre Substantser tilsammensat Salt.

26. I det Historiske. Hvad Tid det danske Herredom begyndte i Esthland, hvad Tilvæxt og Forandringer det har havt fra Valdemar den Anden til Valdemar den Tredie, naar det aldeles hørte op, hvorledes Landets geistlige og verdslige Tilstand var under de Danskes Vælde, og hvad Spor af danske Love der endnu findes?

1778, Mai 1.

27. At udarbeide en bestandig Chronologie til Saxos Historie om Valdemar den Første, bygget paa gode historiske Beviser. ***)

28. At vise, hvad Spor af Skikke og Sæder, som fordum vare vort Nordens Indbyggere egne, der findes hos saavel ældre som senere Nord-Asiatiske Folkeslag, saaledes at disse Folks Slægtskab med hine deraf kan kiendes.

29. Da Kobalt-Ertser ikke sielden ere blandede med andre Metaller og Mineralier, som svække den blaae Farves Skiønhed i Smalt, Emaille og Porcellain, saa spørges, om en let Maade at skille disse fremmede Dele derfra.

30. Tydeligen at fremsætte Læren om Overvægten, og prøve dens Rigtighed ved Virkningen af adskillige Maskiner, hvorved store Tyngder bevæges.

---

*) Thouvenel i Montpelier vandt Prisen. (25. Mai 1777.)

**) Ingen af de 3 indsendte Afhl. kunde tilkiendes Prisen (28. April 1779). I næste Møde, hvor det nøiere skulde overveies, blev den dog vunden af G. F. Brander.

***) Prisen tilkiendtes W. L. Christiani, (28. April 1780).

1779, Mai 7.

Spørgsmaalet fra 1777 om de Danskes Herredømme i Esthland udsattes atter.

31. Quæritur, quæ in Hibernia exstiterint vel adhuc supersint Ædificia, tumuli, inscriptiones, locorum nomina aliave ejus generis monumenta, in quibus incolarum septentrionis nostri speciatim Danorum & Norvegorum vestigia apparuère, vel etiamnunc apparent.

32. Elementa tabularum astronomicarum Solis & Lunæ ita ordinare, ut non solum eclipses utriusque luminaris, nostro seculo observatæ, ea præcisione quam Mayerianæ tabulæ exhibent, sed quoque antiquissimis temporibus in Babylonia & Aegypto visæ et consignatæ sine notabili errore inde supputari queant, ita tamen ut æquatione seculari in calculo non opus sit. *)

33. An Seminium vermium intestinalium (Tæniæ, Gordii, Ascaridis, Fasciolæ &c.) animalibus connatum, an ab extus intromissum observationibus & argumentis probare, remediaque in illo casu notare. **)

1780, Mai 5.

34. Regnorum septentrionalium cum imperio orientali commercia, coeterorum eorum inter se nexum universim illustrare.

35. Anni solaris tropici quantitatem, a variis Astronomis traditam, critice examinare, atque ex recentissimis observationibus astronomicis cum antiquioribus comparatis eandem, quantum fieri potest, determinare. ***)

36. Genesin aëris purissimi, vulgo dephlogisticati, ex calcibus metallorum, vel per se, vel acido nitri saturatis, novis experimentis ad majorem claritatis gradum perducere, caput mortuum exactius examinare, & inquirere, anne eadem aëris species ope aliorum acidorum produci queat. †)

1781, April 27.

37. Quæritur: quæ fuerit occasio & causa tam incrementi subiti scientiarum in Dania sub Valdemaro I. Rege ejusque filiis, quam æque repentini earundem occasus temporibus proxime insecutis.

38. Eudiometriam, sive methodum puritatem & sanitatem aëris examinandi, ad majorem perfectionis gradum evehere, & hunc novis experimentis comprobare. ††)

---

*) Kun een Afhl. indkom af Jean Bernouilli i Berlin, som tilkiendtes Prisen (16. Marts 1781).

**) Af 5 indkomne Afhl. vandt Dr. Marc. Elies. Bloch i Berlin Prisen. J. A. E. Goeze fik Accessit og Sølvmedaillen. (2. Marts 1781.)

***) To Afhandlinger indkom. De Lalande i Paris vandt Prisen. (19. April 1782.)

†) Prof. Landriani i Mailand vandt Prisen. (19. April og 1. Nov. 1782.)

††) Lector E. N. Viborg vandt Prisen (25. April 1783). Hans Afhandling: Tentamen Eudiometriæ perfectioris, udkom Kbh. 1783. 8.

39. Accuratis observationibus & dimensionibus determinare, quantum objectum datæ altitudinis, si in diversis videatur distantiis, deprimatur infra horizontem donec tandem evanescit, simulque invenire, quantum hæ depressiones pro diverso aëris statu & temperie mutentur.

1782, Mai 23.

40. Monstrare indolem poëseos septentrionalis antiquæ, & in ejus a græca romanaque discrepantiam inquirere, tum in quo cum anglo-saxonica priscaque germanica conveniat vel secus. *)

41. Tradere methodum praxi accommodatam, aërem phlogisto aliisque peregrinis inquinatum subsidiis chemicis depurandi & corrigendi.

42. Quæritur de Hygrometro ea lege constructo, ut duo certa siccitatis & humiditatis puncta certius, quam hucusque factum est, possint inveniri, utque gradus diversorum Hygrometrorum correspondeant &c. Desideratur denique, ut autor duo Hygrometri exemplaria, juxta regulas a se traditas constructa, societati mittat. **)

1783.

I dette Aar udsattes ingen Priis-Spørgsmaal.

1784, Marts 26, April 2.

43. Tradere methodum facilem & minus sumtuosam, brevi tempore, magnam aëris inflammabilis purioris copiam producendi.

44. Indigitare methodum, accuratis experimentis superstructam, determinandi gravitatem pedis cubici aëris, tam atmosphærici quam facticii, & in specie inflammabilis, pro diverso barometri, thermometri & hygrometri statu.

45. Quæritur, an systemati veterum septentrionis gentium religioso quædam insint, unde concludi possit, illud ad majores nostros ex alio fonte pervenisse, & a quo? Cum autem præter alia monumenta ex Edda speciatim elicienda sit genuina veterum borealium religio, disquirendum porro erit, an sensus sub allegoria mythologiæ Eddicæ latens sit physicus, an vero historicus.

1785, Jun. 3.

46. Quæritur unde prodierint Saxones, tormentorum artifices, quorum Saxo libro XIII meminit & quænam tunc temporis, quibusque Germaniæ locis, celebriores fuerint ejusmodi officinæ?

47. a. Data tormenti bellici ejusque globi diametro, & assumta pulveris pyrii quantitate globo ejaculando proportionali, ex principiis mechanicis & pyrotechnicis omnes tormenti bellici ejusque fulcri dimensiones diversis ejusdem usibus terra marive convenienter determinare, & inventi tormenti effectum in jactu horizontali &

---

*) J. Olafsson vandt Prisen (2. April 1784). Jvf. S. 244.

**) Fem Besvarelser indkom. Baron de Gedda i Stockholm vandt Prisen (18. Febr. 1784.)

arcuato juxta principia ab autore stabilita definire & experientia confirmare.

47. b. Genesin Electricitatis aëriæ experimentis idoneis demonstrare.

1786.

48. En Afhandling, som ved sikkre Forsøg og grundige Beviser paa en fyldestgiørende Maade forklarer, om Legemernes Varme er en Virkning af en i de varme Legemer værende, Legemerne ei væsentligen tilhørende, varmende Materie, eller om Varmen er allene en vis Bevægelse i Legemernes Partikler og altsaa en blot Modification.

49. En theoretisk Afhandling om Plovens fordeelagtigste Indretning efter Jordernes Forskiellighed og Beliggenhed. — Forfatteren maatte beskrive, samt med Tegninger oplyse alle Plovens Dele, efter deres Dimensioner og Forhold, saaledes indrettede, at den med de mindste Kræfter kunde giøre den største Virkning. Den hele Theorie maatte ikke allene ved mechaniske Beregninger bevises, men endog ved paalidelige Forsøg bekræftes. *)

50. Da Danske Lovs 6te Bogs 17de Cap. 29de Art. forbyder under haard Straf, at afslaae, oprykke eller i nogen Maade ødelægge Marehalm, Hvideriis, Sener, Klittetag, Hielme, Sli eller Torne, som groe paa Strandbakken eller i Klitten, mod Vesterhav, og Forordningen af 25. Nov. 1720 extenderer Loven til alle deslige Værter, af hvad Navn det være kan, hvorved den skadelige Flyvesand kunde løsnes, saa forlanges: En rigtig og nøiagtig Beskrivelse af de i Loven bestemte og ellers her i Riget voxende og til Flyvesandens Dæmpning tienlige Planter, med Henviisning til en Figur af enhver i Flora Danica, m. m., samt en, paa Erfaring grundet Anviisning, hvorledes disse til Flyvesandens Dæmpning tienlige Planter bedst dyrkes og udbredes, o. s. v. **)

1787, Dec. 7.

51. Narrationem *Arnoldi Lubecensis* de rebus Danorum inde a morte Waldemari I^mi^. Ao. 1182, usque ad annum 1209, cum *Saxone, Alberto Stadensi, Cornero* aliisque ejus ævi scriptoribus, comparare, ejusque epochæ chronologiam perpetuam contexere. (Suhm). ***)

52. Desideratur methodis hucusque cognitis expeditior & facilior, longitudines geographicas ex observatis eclipsibus Solis & Fixarum a Lunæ occultationibus computandi. (Bugge). †)

53. Cum aër atmosphaericus prope Tellurem constet ex una circiter parte aëris vitalis & tribus partibus aëris noxii, in quo scilicet neque animalia respirantia vitam, neque candelæ flammam

---

*) Udsat efter Opfordring af Rentekammeret. Denne Priisopgave blev gientaget for 1788; men ingen tilfredsstillende Besvarelse indkom.

**) Lector E. N. Viborg vandt Prisen (7. Dec. 1787).

***) Præmien vandtes af W. E. Christiani, Prof. i Kiel (8. Apr. 1789).

†) Cagnoli, Secretair ved Handels- og Agerdyrknings-Academiet i Verona, vandt Prisen (8. Apr. 1789).

conservare queunt, desideratur hujus aëris noxii examen chemicum, ejusque habitus ad alias aëris species, aliaque reagentia chemica, atque nova examinatio exquisita, num hæc aëris portio propter phlogiston, quod vulgo ipsi inesse dicitur, cum nitro detonet, & in aërem vitalem per detonationem mutetur. (Kratzenstein.)

1788.

Ingen Priis-Spørgsmaal udsattes.

1789, Mai 1.

54. Hypothesin Crawfordianam de calore corporum insensibili & latente curatius examinare, expositis argumentis tam pro ea, quam contra eam militantibus. (Kratzenstein.)

55. Data coeli latitudine & longitudine, declinationem acus magneticæ in utroque hemisphærio determinare, & curvas, quæ declinationes magneticas exhibent, ducere. (Bugge.)

56. Utrum systema feudale, quod tamdiu in Europa universa viguit, tantumque in statu ejus publico constituendo momentum habuit, incidente proximis post Christum natum seculis migratione gentium, a populis borealibus ad meridionales pervenerit, an vero subsecutis demum temporibus, ad horum exemplum in Septentrionem introductum sit? (T. Rothe). *)

1790, Mai 7.

Det besluttedes, at saafremt inden Junii Maaneds Udgang ingen Besvarelser indkom paa de i 1789 udsatte Spørgsmaal, skulde disse atter udsættes.

1791, Jan. 7.

57. Causam frigoris atmosphæræ altioris dilucide exponere, eamque novis experimentis circa frigus, ex rarefactione et flumine äeris aliisque causis oriundum, demonstrare. (Kratzenstein.)

58. Ex vulgari observatione constat, undas a vento in aquis excitatas altius elevari, latius extendi, & cessante jam vento per longius quoque tempus motum suum undulatorium continuare, ubi major est aquarum agitatarum & amplitudo & profunditas. Quæritur igitur: quonam modo & in quonam ratione altitudo, latitudo, velocitas & longitudo undarum pendeant ab aquarum, in quibus oriuntur, dimensionibus? — Cujus quidem rei distincta & mathematica ex natura undarum derivata, & observationibus confirmata, desideratur expositio. (Tetens). **)

59. De Oceano glaciali arctoo, ejusque oris & vicinia, veteribus quid constitit aut non constitit eorum, quæ super his a recentioribus detecto sunt atque descripta? (S. Thorlacius.)

---

*) En fransk Afh. indkom. "Den fandtes at være skreven med megen Lærdom; men, da Forf. alene indskrænkede sig til arvelige Lehn, og altsaa ikke er gaaet ind i Selskabets Hensigt, kunde den udsatte Priis ham ikke tilkiendes." (7. Jan. 1791.)

**) En Besvarelse indkom den 4de Nov. 1791, som ikke vandt Præmien, men saameget Bifald, at Selskabet næste Aar, med Hensyn paa Forfatteren, atter udsatte det Væsentlige af Spørgsmaalet.

1792, Dec. 14.

60. An & quatenus undarum a vento agitatarum altitudo & latitudo pendeat a profunditate & latitudine aquarum, in quibus generantur? (s. ovenfor). *)

61. Lege quadam generali determinare minimam distantiam in qua massa quævis ferrea ab acu magnetica ratione magnitudinis, figuræ, imprimis vero vis, qua imbuta est, magneticæ definitâ, debeat esse remota, ut nulla mutatio sensibilis in acu inde oriatur. Experimentorum, quibus solutio hujus problematis nitatur, exacta & distincta requiritur descriptio. (Tetens.)

62. Cum Lux & Calor sæpe conjunctim, sæpe sigillatim, sensus officiant, quæritur, utrum ab eodem profecta principio, an pro diversis habenda sint elementis? Prioris sententiæ patronus ostendat, quid causæ sit, cur agens illud principium seorsim nunc lucem det, nunc calorem, quidque porro efficiat, ut idem hoc elementum simul & luceat & calefaciat. — Desideratur solutio hujus problematis non tantum veritatibus jam notis suffulta, verum etiam novis & ad rei documentum idoneis experimentis superstructa. (Hauch.)

63. Ad quem usque consanguinitatis & affinitatis gradum Europæ gentes, illæ præsertim, quas Græci & Romani vocabant Barbaras, de more vel ex lege abstinuerint a nuptiis, antequam cum religione Christiana & Pontificum canonibus prohibitionem graduam Mosaicam receperint? (Carstens.)

1793, Marts 1.

(Efter Toldkammerets Begiering.)

64. I dansk Maal at beregne Tabeller for de i Handelen forekommende Oxehoveder, Fustager og Fade, ved hvilke man af den givne Længde, samt Spunds-Diameteren, og een eller begge Endediametere, strax og let kan finde Indholdet i Danske Potter. Tabeller forlanges tillige for Fade, som ei ere fulde. **)

1794, Junii 27.

65. Præeunte Honorio III. Pontifice apud Reynaldum Continuatione Annal. eccles. Baronii ad Ann. 1223, verbis "Regnum Daciæ specialiter ad Romanam spectat ecclesiam, & ad specialis ditionis iudicium ei noscitur esse censuale." Daniæ hac ex parte statum sub Valdemaro II. ejusque prædecessoribus & successoribus deffinire & comparatione cum Anglia instituta illustrare, simulque

---

*) Først da Spørgsmaalet tredie Gang udsattes for 1795, blev Prisen vundet af La Coudraye, der lod sit Priisskrift, og et tidligere (hvorfor han 1785 havde vundet en Præmie af Acad. i Dijon, trykke under Titel: Théorie des vents & des ondes. Copenh. 1796. 8. Af de andre to indkomne Afh. befandtes een saa god at Selskabet ogsaa ønskede at bekiendtgiøre den, om Forf. vilde give sig tiikiende. (L. Efterr. 1793. p. 13.)

**) Da Spørgsmaalet atter 1794, med Præmiens Forhøielse til 200 Rdlr., blev udsat, vandtes den af geogr. Landmaaler S. Bruun. To andre Afh. vare indkomne. Jvf. S. 251.)

satisfacere quæstioni: utrum Norvegia & Suecia Pontificibus Romanis pari ratione tributariae fuerint, nec ne? *)

66. Quæritur, an vires repulsivæ electricitatum heterogenearum reales sint, an modo apparentes, nec non quomodo sint explicandæ? Solutio quæstionis experimentis imprimis novis est corroboranda.

[Tillige udsattes paa ny de tre første Priisopgaver fra 1792].

1796, Mai 28.

67. Hvad Indflydelse og Forandring i Sæder, Kundskaber og Tænkemaade have de saakaldte Korstog til det hellige Land udi Middelalderen havt og tilveiebragt paa Beboerne i Danmark, Norge og Holsteen? (Suhm.)

68. Kan Bruunsteen med Fordeel anvendes til at befordre Røstningen ved Hytteværker? og og om saa er, da ved Forsøg at bestemme det rigtige Forhold af den Mængde Bruunsteen, som til ethvert Slags Røstnings-Gods udfordres og Maaden at anvende det.

69. At angive af mathematiske Grundsætninger Forholdet imellem Kraften og Lasten ved Vogne med fire Hiul og Karrer med to Hiul, med Hensyn til de sædvanlige Bevægelsers Hindringer, ikke allene ved Frictionen, men ogsaa af de andre forskiellige paa Veien forekommende Modstande, som skulle overvindes af den bevægede Last: saaledes at deraf i Almindelighed kunde sees, om og under hvilke Omstændigheder det ene eller andet Slags af disse Vogne bliver meest brugbare. **)

[1796, d. 1ste Jul. udsattes ogsaa ved Selskabet den af Etatsraad Tetens bekostede Præmie: om Brandanstalters Indretning i store Stæder. (jvf. S. 268). Foruden de her omtalte to Præmier tilkiendtes endnu en tredie Stabsphysicus J. F. Krügelstein i Ohrdruf i Thüringen. I alt vare 28 Afhandlinger indkomne. (Lærde Efterr. 1797. S. 93).

1798, Mai 11.

70. I Historien. Hvilket Folk har førend de Norske fundet og beseilet America? Hvorvidt have de norske Opdagelser, helst sønder paa, strakt sig i America? Alt dette at bevise og formode deels af Skribenter, deels af Monumenter, saasom Befæstninger, Bygninger, og Sprog, der findes i America. (Suhm.)

71. I Mathematiken. At finde Bestemmelsen af alle de Størrelser, hvilke tilsammentagne udgiøre den varmende Virkning af de brændbare Materier, som bruges i det daglige Liv, nemlig Brænde, Tørv og Steenkul.

Man maatte derved have Hensyn til følgende Omstændigheder: om de brændbare Materier anvendes 1) i en Kakkelovn til at opvarme en vis Mængde af Luft, 2. paa et aabent Fyrsted til at koge, 3. til

---

*) Præmien vandtes af Hofraad, Professor L. T. Spittler i Goettingen, hvis Priisskrift var det eneste der indkom. (L. Efterr. 1796. p. 285.)

**) Blandt fire indkomne Besvarelser tilkiendtes Præmien en Afhandl. af Professor Nic. Fuss i St. Petersborg. (Jvf. L. Efterr. 1798. p. 46.)

at brænde bløde Materier til haarde, saasom Teglstene, 4. til Smeltninger. Forholdet imellem disse brændbare Materiers Virkninger maatte af Erfaring saaledes bestemmes, at man deraf kunde beregne deres varmende Virkninger og Anvendelser til oeconomisk Brug. *)

72. I Physiken. Ved Forsøg at oplyse, hvilken er den høieste Grad af Varme, som ved hede Vanddampe kan meddeles andre Legemer? Kan den Deel af Vandet i Papins Gryde, som ikke er i dampformig Tilstand, modtage en høiere Grad af Varme end 212° Fahrenheit? (Hauch.)

73. I Philosophien. Hvilke ere de mærkværdigste Skridt, den praktiske Philosophie har giort, siden den blev bragt i systemastisk Orden, indtil nærværende Tid? **)

[Endvidere udsattes i dette Aar Selskabets Medaille til Præmie for en Mindetale over **Suhm**; og denne Præmie fornyedes i Aarene 1799, 1800 og 1801, uden at noget af de indkomne Mindeskrifter eller Taler fandtes Præmien værdig.]

1799, Mai 17.

Samtlige Spørgsmaal fra forrige Aar udsattes atter, da intet Svar var indkommen. Præmierne fordobledes. (?)

1800, Marts 31.

Da i afvigte Aar ingen Besvarelser vare indkomne paa de historiske, mathematiske og physiske Priisspørgsmaal udsattes de atter.

74. I Philosophien udsattes derimod følgende Spørgsmaal: Hvilke Fremskridt har Philosophien siden Platos og Aristoteles Tider giort i Undersøgelserne om den menneskelige Kundskabs Natur og Beskaffenhed i Henſigt til virkelige Gienstande? ***)

Det forstaaes letteligen, at her ikke er Spørgsmaal om Fremskridt og Tilvæxt i Videnskaber og Kundskaber, der have det virkelige, legemlige eller ulegemlige, til Gienstand. Spørgsmaalet er om det, som vi kalde det Subjective hos os. Erkiendelsen af disse Gienstande, nemlig om denne Kundskabs Natur og Beskaffenhed i Almindelighed, dens Oprindelse og Aarsager, som og om Grundene, hvorved denne Erkiendelsesmaade bestemmes, og hvorpaa Rigtigheden og Sandheden, som findes hos den, eller som vi troe findes hos den, beroer. Man ønsker nemlig at see historisk udsat fra hinanden, hvad der ved Philosophernes Undersøgelser fra Plato og Aristoteles lige indtil vore Tider er udrettet i denne Materie, hvad der er tilføiet eller bedre beviist, rigtigere bestemt eller giort tydeligere; eller dersom nogen troer, Philosophien ikke heri har giort noget Fremskridt, vil man have saadan Paastand af Lærdommens Historie beviist.

*) Blev atter udsat i 1799, 1800 og 1801; ligesom ogsaa de følgende Præmier. (s. nedenf.)

) Da denne Priismaterie blev gientaget i 1799, indkom en Besvarelse af **Dr. G. S. Francke, Rector i Husum, som Præmien tilkiendtes.

***) Da dette Priisspørgsmaal atter udsattes i 1801 indkom et Svar af Professor **Dav. Theod. Svabedissen** i Hanau, som vandt Præmien 1802.

1801, Juni 21.

De samme mathematiske og philosophiske Spørgsmaal udsattes atter; tilligemed følgende Physiske Spørgsmaal:

75. Er Suurstofgassen, eller Gasarter, som indeholde samme, uomgængeligen nødvendige til at Kyllinger eller andre Fugle udvikles og naae Modenhed i Ægget, eller kan denne Udvikling finde Sted i uaandbare Luftarter, og da i hvilke?

Ved Forsøgene maatte Temperaturen og alle andre forekommende Omstændigheder og Phænomener nøie bemærkes og anføres.

76. Hvilken Indflydelse har den positive og negative Electricitet paa Luftens Elasticitet, saavelsom og paa dennes Evne til at optage Vand enten i dampformig eller i gasformig Tilstand?

Ved Forsøgene anføres Jagttagelser paa Barometret, Thermometret, Electrometret, Hygrometret, samt Electricitetens Intensitet. Ligeledes bemærkes de brugte Masser og Overflader af Luft og Vand, tilligemed de anvendte Tider.

77. Historisk Spørgsmaal: At undersøge om man af den nordiske Mythologie, saavidt man nu kiender den, kunde udfinde, at den har Liighed og Beslægtning med den græske og romerske, og om der maatte findes andre og i Særdeleshed ældre, Folkeslægters Lære om Guder, til hvilken den nordiske saa meget nærmer sig, at man deraf kunde oplyse dens Oprindelse og bestemme dens Alder.

[Endvidere udsattes Selskabets Priismedaille for den bedste Biographie over Dr. og Prof. P. C. Abildgaard, skildret som Menneske, Borger og Videnskabsmand; uden at nogen Besvarelse indkom. Jvf. S. 408.]

1802, Mai 7.

Selskabets egne Priisopgaver:

78. Bidrager Luftens umiddelbare Indvirkning paa Stemmeridsen (rima glottidis) igiennem Mellemgulvets Nerve (nervus phrenicus) til Understøttelsen af Respirations-Musklernes og især Mellemgulvets Irritabilitet? Er denne Indvirkning i saa Fald den eneste, eller er den en Medaarsag til det første Aandedræt hos det nyfødte Barn?

79. Hvilke ere de Insekter og Indvoldsorme, som ere skadelige for Huusdyrene; i hvilke Sygdoms Tilfælde foraarsages disse ved hine, og hvilke ere Midlerne, hvorved saadanne Sygdomme helbredes?

80. Yderligere at oplyse den beundringsværdige Forbindelse, som findes imellem Integrationens Kiendemærker og de Formeler, som Variations-Calculen angiver, og som den fortreffelige Lagrange i sit Verk om de analytiske Functioner korteligen har forklaret. Man forlanger ei allene, at det af Naturen og Dannelsen af Differential-Ligationerne af forskiellige Ordener og med flere foranderlige Størrelser, og deres Sammenligning med Læren om det største og det mindste skal vises, at denne Forbindelse er til, men man forlanger fornemmeligen, at det skal oplyses, hvorfor den finder Sted.

81. Af Steenskrift, Aarbøger, Diplomer og andre historiske Kilder at oplyse Danmarks, nemlig Skaanes, Jyllands, Siellands, Fyens og de mindre Øers gamle Geographie i Henseende til Landets

Inddelinger, Kirker, Stæder, Byer, Klostere og Jordegodser fra Begyndelsen af det niende Aarhundrede indtil den Tid, da Waldemar den andens Jordebog blev forfattet.

82. Gives der en almindelig psychologisk-physisk Grund til ethvert Menneskes Begiær og Afsky, baade onde og gode, og i saa Fald, hvilken er den, og hvad har Siæle-Forskeren i denne Sag hidtil præsteret? — Om en Moralitets Regel allene er her ikke Spørgsmaal.

1803, Jun. 20.

83. 1. For den mathematiske Classe.

Man forlanger en Opløsning af det omvendte isoperimetriske Problem; det er, naar man har giort behørig Forskiel imellem de forskiellige Slags og Ordener af det største og det mindste, da at angive en Methode til at finde det største og det mindste, henhørende til enhver krum Linie.

2. For den physiske Classe.

a. Spørgsmaalet om Suurstofgassens Nødvendighed til Ægudrugningen, gientaget.

84. b. Hvorledes forholde sig de hidtil bekiendte Gasarter, naar de i bestemt Forhold blandes med hinanden, og holdes indsluttede i høie, smale og tilstrækkeligen spærrede Rør i de forskiellige Grader af Temperatur, som Atmosphæren kan have paa forskiellige Breder? Hvilke chemiske Forbindelser indgaae disse saaledes blandede Gasarter? og hvilken specifik Tyngde erholde de derved? Til hvilke Slutninger kunne Resultaterne af disse Undersøgelser lede, i Henseende til Meteorologie, Eudiometrie, Sundhedslæren o. s. v.

85. For den historiske Classe. De ved Gallehuus i Aarene 1639 og 1734 opgravne Guldhorn, ere af Adskillige blevne undersøgte, uden dog at være kommen til nogen vis Formodning enten om Figurernes Betydning, eller hvorfra disse kostbare Alderdommens Konstarbeider skulde være komne til os, i Fald de ei her ere forarbeidede. Formedelst den Lighed, som adskillige i vore Tider opdagede Monumenter synes at fremvise med de her forekommende Forestillinger, indbydes Lærde til, ved Sammenligning med saadanne, enten med stærkere Grunde at bestyrke Andres Forklaringer, eller paa en mere sandsynlig Maade at oplyse og forklare disse vigtige, hos os fundne Mindesmærker. *)

86. For den philosophiske Classe. Hvad har Spinozismens Skiebne i de senere Tider været, og hvilken Indflydelse, ond eller god, har den havt paa Philosophien i Almindelighed, og paa Philosophien om Gud i Særdeleshed? — Om det ellers er ægte Spinozismus, som nogle nuomstunder udgive derfor. **)

---

*) Præmien tilkiendtes (d. 17. Mai 1805) det eneste indkomne af Professor P. E. Müller forfattede Priisskrift, hvilket Forfatteren udgav 1806.

**) Da denne Priisopgave udsattes anden Gang i Aaret 1804, blev Præmien 1805 tilkiendt Pastor H. H. Francke i Sønderborg paa Als "endskiøndt Selskabet ei i alle Punkter er af samme Mening, som Forfatteren."

1804, Jun. 8.
(for 1805.)

Det for 1804 udsatte mathematiske Spørgsmaal gientoges ligesom det philosophiske.

For den physiske Classe:

87. a. Bidrager Luftens umiddelbare Indvirkning paa Stemmeridsen (rima glottidis) igiennem Mellemgulvets Nerve (nervus phrenicus) til Understøttelsen af Respirationsmusklernes og især Mellemgulvets Irritabilitet? Er denne Indvirkning i saa Fald den eneste, eller en Medaarsag til det første Aandedræt hos det nyfødte Barn. (jvf. 78.)

88. b. Hvilke ere de udvortes og indvortes Betingelser for Insecternes Liv fra deres Oprindelse af indtil deres fuldkomne Udvikling?

Selskabet ønsker især, at Forfatterne ville, med Hensyn til Insecternes saakaldede Forvandlinger, ved paalidelige Iagttagelser og Forsøg oplyse alle de Forandringer, som under disse Dyrs forskiellige Skikkelser ere kiendelige i deres Livsorganer, og at de dernæst ville bestemme, hvilket Forhold der har Sted imellem Middelet, eller det Medium, hvorudi disse Dyr opholde sig, deres Liv, og dettes mærkværdigste Yttringer.

89. For den historiske Classe. Hvori bestaaer Misbrugen af den saakaldede pragmatiske Historie, som adskillige, saavel ældre, som nyere Historieskrivere have tilladt sig; og hvilke Forholdsregler skal man iagttage, at ikke denne Foredragsmaade ved urigtig Anvendelse skal skade istedet for at gavne? *)

1805.

90. For den mathematiske Classe. For Kræfternes, eller rettere Bevægelsernes Parallelogram forlanger man et nyt Beviis, som bør udledes af de første mathematiske Principier om Bevægelsen. De nyere Bestræbelser af de berømteste Mathematikere synes ei ganske at have udtømt denne Materie. Man bør i Almindelighed vise, at man i Stedet for Sidekræfter og Bevægelser kan sætte Diagonalkraften og Diagonalbevægelsen, og omvendt i Stedet for Diagonalkraften sætte Sidekræfterne, saaledes, at Kræfterne og Bevægelserne, tagne i hvilkesomhelst Directioner, vedblive at være de samme, som forhen.

91. For den physiske Classe. Hvilken Indflydelse har den positive og negative Electricitet paa Luftens Elasticitet, saavelsom og paa dens Evne til at optage Vand, enten i dampformig eller i gasformig Tilstand? (Allerede forhen udsat 1801.)

92. For den historiske Classe. Er der nogen Sammenligning at anstille imellem de ældre Folkeslag, som have beboet det siberiske Tartarie, og de celtiske Folkeslag, som nedsatte sig i det vest-

---

*) Af de to indsendte Besvarelser tilkiendtes 1805 Præmien det ene, hvis Forfatter var daværende vicarierende Conrector ved Slagelse lærde Skole J. Møller. Priisskriftet udgav Forf. Kbh. 1808. 8.

lige Europa, i Henseende til Sprog, Sæder og Indretninger, Religions-ideer og Konstværker, og i saa Fald, hvilke lærerige Resultater kunne deraf uddrages til Oplysning af disse Folkeslags ældre Historie?

93. For den philosophiske Classe. Hvad Nytte eller Skade har den speculative Philosophie, fornemmeligen i de senere Tider, giort Naturlæren; og hvorledes kan man paa denne saaledes anvende Begreber og Grundsætninger a priori, at Erfarenhed deraf ledes og ei misledes i de Undersøgelser, man over Legemerne og deres Egenskaber har at anstille; eller hvorvidt bør en fornuftig Rationalismus, saavelsom Empirismus, i denne Videnskab gaae?

1806.

94. For den mathematiske Classe. Man spørger: om der i Bevægelsers Perturbationer ved udvortes Kræfter, naar disse frembringe Forandringer i Banerne, gives noget Maximum eller noget Minimum, som er afhængig af Banernes Natur? Man sætter forud, at de Legemer, hvis Bevægelser forandres, drives af Centralkræfter, hvis Beskaffenhed og Lov er givet.

95. For den physiske Classe. Hvilke ere, efter nøiagtigen igientagne Forsøg, de chemiske Egenskaber af det Legeme, som den berømte Winterl tiltroer sig at have fundet, og kaldet Andronia, og hvorvidt kan Androniens Forskiellighed fra Kiseljorden, tillige med dens Forhold til Kulstof og Salpeterstof, udledes af disse Egenskaber?

96. For den historiske Classe. Udførligen at undersøge og udvikle Ostgothernes politiske, religiøse, videnskabelige og artistiske Tilstand i den Periode, i hvilken de beherskede Italien, fra Theodorichs Tid indtil deres Riges Undergang.

97. For den philosophiske Classe. Hvorvidt kan den borgerlige Lovgivning, umiddelbar ved directe Befalinger eller Forbud, virke paa Folkets Sæder, uden at overskride Grændsen imellem Rets-pligter og blot ethiske Pligter? — Selskabet ønsker tillige, at det ved passende Exempler maatte oplyses, hvilke Hovedfeil af ældre eller nyere Lovgivere i den Henseende ere begaaede, og hvilke Følger disse Feil have havt.

1807.

For den mathematiske Classe fornyedes Priisopgaven fra 1806.

98. For den physiske Classe. I hvilken Forbindelse staaer Magnetnaalens Misviisning og dens Inclination med de physiske Kræfter, saavel i deres sædvanlige og mildere Virknings-Maader, saasom med Vind, Luft-Electricitet, Nordlys o. s. v., som i deres usædvanligere og heftigere Virkningsmaade, saasom med Lynild, Jordskiælv, Orkaner o. s. v.

99. 100. For den historiske Classe:

a. At sammenligne de Mindesmærker fra Oldtiden, som findes i vort Norden, saasom Gravhøie, Steendysser, Ting, som findes hos os i Høiene og mere deslige, saavel med hinanden indbyrdes, som ogsaa

saa med de af lignende Art, som findes i andre, især nærliggende Lande, for deraf at uddrage Resultater om vore nordiske Folks ældste Oprindelse, Vandringer, Gudsdyrkelse, Cultur og huuslige Liv.

b. At sammenligne de bedre og nøiere Efterretninger, som man i nyere Tider har faaet om adskillige, enten indiske eller tartariske Nationers Gudsdyrkelse og Religions-Begreber, samt deres Forestillinger om Gudernes og Verdens første Oprindelse og ældste Tilstand, eller andre vigtige Momenter, med de Forestillinger, som vi af vor nordiske Mythologie kan slutte, at vore Forfædre have havt om samme Gienstande.

101. 102. For den philosophiske Classe.

a. Har den blot speculative, og i Besynderlighed vore Dages aprioriske Philosophie bidraget til Naturlærens Fremskridt, eller har den hindret vore Kundskabers Fremvæxt i denne Videnskab? Hvorledes kan man anvende de aprioriske Principier i Physiken paa en saadan Maade, at Erfaring bliver veiledet, og ikke misledet i Undersøgelserne om Legemernes Natur og Egenskaber? Hvorvidt og hvorledes skal man giøre Brug af Rationalismus og af Empirismus i Naturlæren. (Jvf. Nr. 93, Aar 1805.)

b. Da der i vore Dage gives mange Philosopher, der mere vise Lyst til at stifte et, hvad i det mindste Ord og Navne angaaer, ganske nyt philosophisk Partie, end til at fuldkomme og file deres Forgængeres Opfindelser, saa spørges, om en eclectisk Philosophie nu ei længere har noget, der med Rette kan anbefale den; dernæst, hvis den dog har, hvorledes den da bør være beskaffen, hvilke Mænd der især have fortient at hædres med dette Navn, og om de Philosopher, der fordum vare den alexandriske eller nye platoniske Skoles fornemste Zirater, i Følge heraf bør kaldes Eclectikere, eller, efter nogles Mening, snarere Syncretister? (Treschow.)

V.

Selskabets Statuter og Vedtægter.

1. Kongeligt Rescript til det Danske Videnskabernes Selskab af 5te October 1774.

Vi Christian den Syvende, o. s. v. Vor synderlige Gunst tilforn! Da Vi under den 21de April sidstafvigte, allernaadigst har befalet Os Elskelige Statsminister og Geheime-Raad Hr. **Otto** Greve af **Thott**, Stats-Minister og Geheime Raad Hr. **Joachim Otto Schack-Rathlau**, og Conferentz-Raad Hr. **Henrich Hielmstierne**, at sammentræde i en Commission og overveie, hvorledes Videnskabernes Selskab igien kunde sættes i Arbeidsomhed og Anseelse; og Os nu af deres derpaa indkomne Forestilling allerunderdanigst er bleven refereret at de, efterat have igiennemgaaet og nøie overveiet den fra Videnskabernes Societet i Følge Vores samme tillagde Cabinets Ordre af 4de Januarii 1771 indkomne Plan, hvorpaa endnu ingen Resolution var falden, have befundet samme Plan saaledes indrettet, at den bedst passer sig paa Oiemærket af det her indrettede Videnskabers Selskab, som meere sigter til at opmuntre Studeringer i Landet, end til at giøre Anseelse udenlands, hvortil vilde udfordres langt større Anlæg og anseeligere Bekostninger, end Omstændighederne det paa nærværende Tid kunde tillade; og at de formener at bemeldte Plan, baade kan sættes i Værk med de Indtægter, Selskabet paa nærværende Tid har, saa og kan contribuere til Videnskabernes Udbredelse i vore Riger og Lande: Saa give Vi Eder hermed tilkiende, at Vi, efter bemeldte Commissariers Os derhos giorte Forslag allernaadigst have fundet for godt:

1. At Vi til Opmuntring for Videnskaber i Almindelighed og Videnskabernes Societet i Særdeleshed, ville beære samme med at være dets allerhøieste Protector.

2. Omendskiøndt Vi udi forbemeldte til Societetet ergangne Cabinets Ordre af 4de Januarii 1771 ikke var til Sinds, at give det nogen Præses, saa dog, siden Societetet i forberørte Plan har fundet nødvendig, at Selskabet maae bestyres af en Director, som i Henseende til Embedet og Forretningerne er det selv samme som en Præses; Ligesom og Du, Conferentsraad Hielmstierne, holder for, at dette Societets Indretning og Tarv ligesaavel udfordrer en Præses eller Director, som alle andre deslige Selskaber i Europa, da Du af over 30 Aars Erfaring, som Secretair ved Societetet, og især af de 3 à 4 sidste Aar, i hvilke Selskabet har været uden Præses, haver lært, at dersom et Videnskabers Selskab, som bestaaer af Lemmer, der arbeide par honneur og uden mindste Belønning, skal komme i nogen ret Drift, maae det have en Præses, som ei allene har Indsigt i Videnskaber, men hvis Person og Embede tillige ere for destinguerede og give ham Adgang til Os, saa at han med nogen Eftertryk baade kan formaae og beqvemme Subjecta til at indgaae i Selskabet som

Medlemmer, saa og opmuntre dem til at indgive nyttige, lærde og curieuse Memoires i alle Slags Videnskaber: ville Vi at dette Societet herefter, som forhen, skal have en Præses, hvilken Vi forbeholde os Selv nærmere at udnævne.

3. Da Societetet behøver et stort Værelse, foruden et Par Kammere, til at samle baade Membra Honoraria og de arbeidende Lemmer, ville Vi være betænkte paa, at forunde det paa et af vore Slotte det dertil fornødne Rum, samt Meubler og Brænde.

4. Societetet skal samles engang om Ugen paa den Dag og Tid, der maatte være beqvemmest for Præsidi og de fleste af Membris; Skulde Præses formedelst andre Vore vigtigere Forretninger ei altid have Tid til at være tilstede i Samlingen, bestyrer den pro tempore værende Secretair, og i hans Svagheds Tilfælde, hvem Præses dertil maatte udnævne, alt det, som i denne Samling maatte forefalde; Men saalænge Vi og Vores Kongelige Huus opholde os paa Landet, og især i Julii, August og September Maaneder, da mange af Membris ere paa Landet, samler Societetet sig allene engang maanedlig; Hvorimod vi ikke paatvivle, at jo Membra Societatis om Sommeren udarbeide de Materier, som de i Vintersamlingerne agte at oplæse i Societetet, paa det der altid kan være Forraad af Memoirer at oplæse, og at en Tome af Actis Societatis hver andet Aar kan komme for Lyset.

5. Paa det Tiden ei skal spildes med at vente paa de fraværende Membra, maa enhver forud give sit Forfald tilkiende, enten for Præses eller Secretairen.

6. Ei allene Præses og Secretairen, men endog enhver, som er Medlem i Societetet, skal have Frihed til at foreslaae nye Membra, naar den, som foreslaaes, baade besidder Lærdom og Indsigt i denne Videnskab, de især have lagt sig efter, og der paa hans Sæder og Opførsel intet er at udsætte; og maa det være tilladt, at vælge saa mange Membra, som findes tienligt, og naar Antallet af Membra tillader det, da at inddele dem i visse Classer, den historiske, mathematiske og physiske.

7. Hvis Love og Statuta, som Præses og samtlige Membra finder fornøden, efter Omstændighederne til Societetets Tarv, maae, siden samme i paakommende Tilfælde kan forandres eller forbedres, fastsættes uden derpaa at erholde Vores Approbation.

8. Hvert andet Aar skal Os forelægges et kort Udtog af Alt betydeligt, som i den imidlertid forløbne Tid er foretaget, eller udarbeidet i Societetet, hvorved og kan forestilles et og andet, som maatte befindes at være til Opkomst, enten for Videnskaberne i Almindelighed, eller for Videnskabernes Societet i Særdeleshed.

9. Da Du Conference-Raad Hielmstierne, som fra Selskabets Begyndelse, uden mindste Udgift for samme, har været dets Secretair og Casserer og derfor aflagt aarlig Rede og Rigtighed, allerede i forberørte til Os i Aaret 1771 indgivne Plan haver forestillet, at Societetets Beste udfordrede og at Du tillige behøvede en Person, der kunde gaae Dig til Haande ved de der forefaldende Forretninger; Men

forberørte Commissarier derhos melde, at neppe nogen kan eller vil med tilbørlig Nidkiærhed og Lyst paatage sig alt det ved Societetet og dermed annecterede Cartevæsen, samt Præmie-Skrifter og deraf flydende Correspondence, forefaldende Arbeide, for Intet; saa ville vi ikke allene have tillagt Dig Conference Raad Hielmstierne fra nu af Trehundrede Rigsdaler aarlig af Societetets Indtægter som sammes Secretair; men endog efter Commissariernes giorte Forslag, approbere, at Os elskelig Assessor Christian Friderich Jacobi, Vores Lecteur, som de melde, at have gode Studia og Talents baade til at tale og skrive i adskillige Europæiske Sprog, maa gaae dig Conference Raad Hielmstierne til haande ved Secretariatet, og forestaae det, saavel udi din Svagheds Tilfælde, som og, naar du finder dig nødsaget til at qvittere samme; hvorimod han, efter Din Fratrædelse eller Afgang, skal nyde som Secretair, de Dig herovenfor tillagde og til Secretariatet henlagde Trehundrede Rigsdaler aarlig.

10. Da Societetets Indtægter om Aaret beløber, foruden de 1250 Rdd., som erlægges af de Os overdragne 25,000 Rd., endnu til 180 Rd., der i Alt giør aarlig 1430 Rd.: Saa skal samme Summa, foruden hvis til Societetets Secretair afgaaer, forbruges:

a. Til de ved Societetet forefaldende nødvendige Udgifter.
b. At bekoste de aarlige af Societetet tildømte Præmie-Medailler.
c. At lade saadanne lærde og curieuse Værker trykke, som uden alt for stort Tab for Societetet kunne debiteres, og ellers ei bleve beforderede til Trykken.
d. At lade de Kobberstykker stikke, som høre til Societetets Acta; og
e. At giøre nye og nyttige Experimenta physica, naar de ei ere for kostbare; med videre, som maatte tiene til Oplysning i en og anden Videnskab; hvorved dog Secretairen nøie haver at paasee at et Aars Udgifter altid ere mindre end Indtægten.

I øvrigt ville Vi, i Fald noget kunde forefalde, hvorved dette Videnskabers Societets Indtægter kunde forøges, have samme udi allernaadigst Ihukommelse. Derefter i Eder allerunderdanigst have at rette. Befalendes Eder Gud! Skrevet paa Vort Slot Christiansborg udi Vores Kongel. Residentz Stad Kiøbenhavn, den 5te October 1774.

Under Vor Kongel. Haand og Signet.

Christian R.

O. Thott.

Luxdorph. Aagaard.

Til

Videnskabernes Societets Tilforordnede, anlangende adskillige af den dertil anordnede Commission foreslagne, og af Hans Majestæt allernaadigst approberede Poster, til igien at sætte bemeldte Societet i Arbeidsomhed og Anseelse.

2. Selskabets ældste Vedtægter, 1776.

(Med Tillæg, 1780.)

Paa Grund og i Følge af Hans Kongelige Majestæts allernaadigste Befalinger af 5. October 1774 og 18. Januar 1776 bleve følgende Artikler den 12. April 1776 i det Kongelige Videnskabers Selskab vedtagne.

§ 1.

Ordentlig Votering skal skee ved en Kugle, som lægges i en liden Kasse, indbeelt i tvende Rum, hvoraf det eene betyder Ja, og det andet Nei. Kassen er oventil bedækket, saa det ikke sees, enten den Voterende lægger Kuglen i den høire eller venstre Afdeling.

§ 2.

Forinden nogen til Medlem antages, maa han først bringes i Forslag i eet Møde, og i det næstfølgende Møde bliver det besluttet, og, om ordentlig Votering giøres fornøden, ved Stemme-Kassen afgiort, om han skal antages eller ei. De Medlemmer, som ikke bivaanede det Møde, hvori Forslaget skeede, bør Sekreteren give Efterretning om det forestaaende Valg, og kunde nogen ikke selv indfinde sig dertil, staaer det ham frit for at indsende sin Stemme skriftlig til Sekreteren. Naar en tredie Deel af de Voterende er imod Antagelsen, hindres den, og kan da samme Person ikke foreslaaes igien inden to Aars Forløb. Vælges den i Forslag bragte Lærde til ordentligt Medlem, bliver Valget dog ikke offentlig bekiendtgiort, ei heller møder han i Selskabet, forinden han til samme haver indsendt en Afhandling, som svarer til dets Øiemeed, og siden blant dets Skrifter kan indrykkes.

§ 3.

Præses, hvis Forretning er at føre Ordet til Selskabet, at bestyre Møderne, at underskrive Selskabets aabne Breve og ved sin Stemme at giøre Udslaget, naar Stemmerne ere lige, vælges hvert andet Aar i det sidste Møde i April; men han begynder ikke Præsidis Forretning, førend det første Vinter-Møde efter han valgtes, til hvilken Tid den afgaaende bestyrer Alt. Til Præses kan vælges, ikke allene den afgaaende og ethvert andet Medlem; men endog en anseelig Mand uden for Selskabet, naar han i et Møde forud dertil er bragt i Forslag. Naar Valg skal skee, anstilles først et Scrutinium ved skrevne Sedler, som kastes i en Skaal; hvorefter een af de to, som have havt de fleste Stemmer, i fornøden Fald vælges ved ordentlig Votering med Stemme-Kassen.

§ 4.

Selskabet fastsætter i dets første Vinter-Møde, hvad Dag og hvor ofte det vil samles; og vedholde Møderne saaledes fra 1ste

November til midt i Mai. De som hindres fra at møde, indsende deres skriftlige Undskyldning til Præses eller Sekreteren. Denne bør i Protocollen indføre, hvo der har været tilstede i Mødet, og hvad der blev foretaget, paategne de oplæste eller indsendte Stykker, og ellers anmelde, hvad siden sidste Møde maatte være indkommet eller passeret.

§ 5.

Medlemmerne vedtage, hver eengang aarlig, eller hvis andre uopsættelige Forretninger ikke skulde lade saa megen Tid, som dertil udfordredes, tilovers, da eengang i hver Præsidii Tid at udarbeide et Stykke, for i Selskabet, enten af Forfatteren selv, eller af Secreteren ganske at oplæses, eller og Resultaterne at berettes, og siden i Selskabets Skrifter at trykkes.

Nyttige, helst nye Opdagelser, eller nye Beviser for og Oplysninger om det allerede opdagede, blive især Arbeidernes Hensigt; da det ikke saameget er vidtløftige Afhandlinger, som nye Ting, de ville tragte efter at bringe for Lyset. Endskiøndt enhver Forfatter egentlig er ansvarlig for sit eget Arbeide, saa venter og haaber dog enhver Forfatter med Rette af sine lærde Medlemmer al den Oplysning og Erindring, de maatte troe tienlig til Stykkets større Fuldkommenhed; da det er Selskabets Hensigt med forenede Kræfter at komme hinanden til Hielp, hver med sine Erfaringer og sin Indsigt. Saadanne Erindringer kan enten giøres ved mundtlig Samtale i Selskabet, eller, om Forfatteren eller nogen af Medlemmerne heller ønskede det, skriftligen, ved at lade Stykket sendes om blandt dem, som ville undersøge og prøve det; til hvilken Ende Stykket efter Oplæsningen leveres til Secreteren. Dog forbindes ingen Autor at bruge slige Erindringer videre, end han selv til sit Arbeides Fuldkommenhed agter tienligt. Sidst i April hvert Aar eller i det seneste i første Vinter-Møde bliver det saavidt muueligt afgiort, i hvad Orden ethvert Medlem i den tilstundende Vinter kommer til at indgive eller oplæse sin Afhandling.

§ 6.

De hidtil vedtagne Præmier, nemlig en mathematisk, en physisk og en historisk, udsættes aarligen i det første Møde i Mai; og de efter Aarsfrist derom indkomne Afhandlinger bedømmes i det første Vintermøde derefter.

§ 7.

Da det er magtpaaliggende, at intet af det, som i Forsamlingerne foretages eller forefalder i Henseende til Præsidis eller nye Medlemmers Valg, eller de indkomne Priisskrifters Bedømmelse, rygtes uden for Selskabet; saa vedtage samtlige Medlemmer og forbinde sig indbyrdes, at de i slige Tilfælde vil paa det nøieste iagttage den tilbørlige Taushed.

37*

Endvidere blev den 8. December 1780 vedtaget.

§ 8.

Selskabet vil anskaffe sig en jernbeslaaet Kasse med tvende Laase, hvortil den ene Nøgel skal være i Præsidis, den anden i Secreterens Giemme. I denne Kasse skal forvares: a. Selskabets Obligationer. b. Rede Penge. c. Medailler. d. Inventarier. e. Kongelige Ordres, hvoraf Copierne skal indføres i en Bog, som siden af Secreteren skal vedligeholdes. f. Andre Documenter af Vigtighed. g. Reviderede Regnskaber, som hvert tiende Aar kan udtages og under Forsegling i Archivet bevares.

§ 9.

Secreteren skal aflægge aarlig Regnskab beregnet fra 1. Januar til ultimo Decembris. Derudi skal først generaliter indføres hvergang Selskabets Obligationer og Gieldsbreve, med Forklaring paa Summerne, Renternes Beløb, Betalings-Terminerne deraf og hvad Sikkerhed derfor er stillet. Dernæst indføres under Indtægten først Beholdningen fra det sidst aflagte Regnskab, og siden hvad der er indkommen, være sig Betaling for solgte Karter, Renter, Quartaler af Kongelige Gratificationer og Tilskud, eller hvad andet der indflyder i Kassen under de behørige Datis. Under Udgiften anføres Lønningerne og andre staaende Udgifter til deres Quartaler; men andre Udgifter under de Datis, da de ere skeete, alt geleidet med behørige Qvitteringer.

Regnskaberne bør saaledes indrettes, at Udgifterne ved Kartevæsenet og andre langvarige, nu værende eller herefter kommende Entrepriser udføres for sig selv, saavel i Henseende til Indtægt som Udgift; paa det at Selskabet deraf altid kan erfare og ligesom med et Oiekast oversee, hvad derved tilsættes eller vindes; og i denne Henseende bliver det over Landmaalingen af den dertil beskikkede Bestyrer førende Regnskab at fremlægge som et Bilag til de Poster, som angaae de geographiske Udgifter i Sekreterens Regnskab.

§ 10.

Ligesom der nu er forfattet en nøiagtig Specification over Societetets Medailler, som Sekreteren for Fremtiden skal vedligeholde saa ofte nogen Afgang eller Tilgang skeer, saa bør Sekreteren forfatte ligeledes en rigtig Fortegnelse over Selskabets Bøger og øvrige betydelige Effecter, hvilken i Kassen kan giemmes og aarlig bliver at fortsætte. Ligeledes paaligger det Professor Bugge, eller den, som i hans Sted kommer til at forestaae de geographiske Operationer, at forfatte en rigtig Fortegnelse over de originale Concept-Karter, de geographiske Instrumenter og deres Tilstand, som aarlig med Af- og Tilgangs-Liste bør continueres, samt forsynes med Rede og Rigtighed, hvor og hos hvem hvert Slags Instrumenter ere beroende, alt til at bevares i Kisten efter § 8, og til Selskabets Efterretning for Fremtiden.

§ 11.

Til at revidere Sekreterens Regnskaber vælges tvende bestandige Revisorer, til hvilke Sekreteren inden Januarii Maaneds Udgang skal indsende sine Regnskaber for det foregaaende Aar. Deres Forretning skal være tilendebragt i det seneste inden en Maaneds Forløb, efterat Regnskaberne til dem ere indkomne. Hvorefter de, saaledes reviderede, end videre fremsendes til Cassa-Commissionen til Decision.

§ 12.

Denne Cassa-Commission skal være bestandig, og bestaae, foruden Præside, af trende andre Medlemmer, som dertil vælges, og hvoraf ingen maa være enten Societetets Regnskabsfører eller Revisor. Denne Commission skal: a. decidere Regnskaberne tre Uger efterat de til dem fra Revisorerne ere indkomne, og derfor i Societetets Navn quittere, hvilken deres Quittering skal være Vedkommende fuldkommen décharge. b. Være paa Raad med Sekreteren efter hans Forlangende i alle vigtige Tilfælde, Selskabets Capitalers Omsætninger vedkommende. c. Bestemme hvor mange rede Penge ved hvert Aars Regnskab maae bevares hos Sekreteren, og hvor mange i Societets Casse bør nedlegges. Saa ofte denne Commission er enig i sine Beslutninger, behøves der ikke at andrage Sagen for Societetet, hvilket allene bør skee i de Tilfælde, naar Sekreteren ikke med dens Decisioner skulde finde sig fornøiet, eller og nogen Sag af den Vigtighed forefaldt, at Commissionen ikke tiltroede sig selv at ville paa egen Haand afgiøre den; men saa ofte Commissionen er enig, og Sekreteren intet har foretaget sig i Henseende til Selskabets Midlers Bestyrelse, uden med deres Raad og Forevidende, bør han for videre Ansvar og Tiltale at være fri; da man deraf maae slutte, at al muelig Forsigtighed har været brugt.

---

3. Selskabets Vedtægter, 1796.

For saa meget bedre at opfylde de Pligter, hvilke den Høisalige Stifter, som ogsaa vor allernaadigste Konge ved Rescriptet af 5te October 1774 har paalagt det Kongelige Danske Videnskabernes Selskab, ved lærde og tienlige Afhandlingers Udarbeidelse, eller paa andre Maader, frembeles at kunne saa meget vissere befordre de anbefalede Videnskabers Fremgang og sammes practiske Anvendelse; har bemeldte Kongelige Videnskabers Selskab ladet sig, ved en dertil udvalgt Lov-Commission, foreslaae følgende Vedtægter, som Selskabet in pleno har overveiet, og tilføiet, hvad samme til Hensigtens Fremgang fandt passende og tienligt.

Art. 1.

Selskabet har i Overeensstemmelse med Hans Majestæts allernaadigste Resolution af 23de December 1795 bestemt de historiske, mathematiske og physiske Videnskaber, samt den speculative Philosophie til

Formaal for dets Handlinger, og vedtaget at inddele sine ordentlige Medlemmer i fire Classer: en for Historien, en for Mathematiken, en for Physiken, og en for den speculative Philosophie, som hver igien haver sin Formand. Classernes Formænd vælges hver af sin Classe hver tredie Aar. Et Medlem kan være i flere Classer, efter selv valgt Bestemmelse. Til enhver af disse Classer ønsker det sig, og antager som Medlemmer saadanne, saavel indenrigske som udenlandske, Videnskabs-Mænd, hvis Medvirkning og lærde Bidrag kunne tiene til at forskaffe Selskabet og dets Skrifter Hæder og Anseelse.

Art. 2.

Ethvert Medlem er berettiget til at foreslaae ordentlige Medlemmer, men Forslaget skal skee skriftlig, og først til vedkommende Classe. Den som foreslaaes, maa enten allerede være ved lærde Arbeider, som kunne henføres til de Videnskaber, der høre til Selskabets Formaal, fordeelagtig og nøie bekiendt for den Classe, hvortil han efter sin Videnskab henhører, eller og maa den i Forslag bragte, indsende en Afhandling, som af hans Proponent forelægges den Classe, til hvis Bedømmelse den nærmest maatte henhøre, og kan i sidste Tilfælde intet Forslag eller Votering om hans Antagelse finde Sted i Selskabets Forsamlinger, forinden bemeldte Afhandling har fundet Classens Bifald, som da foreslaaer ham.

Art. 3.

Forinden nogen til Medlem antages, maa han først bringes i Forslag i et Møde, og i det næstfølgende Møde bliver ved Stemme-Kassen afgiort, om han skal antages eller ikke. Naar $\frac{1}{4}$ Deel af de Voterende er imod Antagelsen, hindres den, og kan da samme Mand ei igien foreslaaes, førend efter 2 Aars Forløb. De Medlemmer, som ikke bivaane det Møde, hvori Forslaget skeer, erholde ved Secretairen Efterretning om det forestaaende Valg; og naar noget Medlem da ikke selv kan indfinde sig, staaer det ham frit, at indsende sin Stemme skriftlig til Secretairen. Vælges den i Forslag bragte Lærde til ordentligt Medlem, og han ikke allerede har indsendt en Afhandling, som har fundet vedkommende Classes Bifald, saa forpligtes han til, inden et Aars Udgang, at give til Selskabet en Afhandling, som kan indrykkes i dets Skrifter. Denne Forpligtelse indføres i det trykte Brev, som, underskrevet af Secretairen, bekiendtgiør den Valgte hans Antagelse.

Art. 4.

Selskabets Møder holdes fra hvert Aars November Maaneds Begyndelse til midt i May ugentlig hver Fredag, naar dets Forretninger det udfordrer. Ethvert ordentligt Medlem kan i disse Møder indføre tvende Venner, som bivaane Afhandlingernes Forelæsning, men ikke Selskabets Deliberationer, Valg o. s. v.; dog bør de indførte Fremmedes Navne forud meldes Secretairen, som forelægger Præsidenten samme, tilligemed det Medlems Navn, som indfører de Fremmede

Art. 5.

De ordentlige indenlandske, saavel nærværende, som fraværende Medlemmer vedtage, at enhver, saavidt Muligheden det tillader, eengang i en Tid af tvende Aar udarbeider og oplæser eller indsender en Afhandling, som iblandt Selskabets Skrifter trykkes, og som ei nogen andensteds forhen uden Selskabets Tilladelse maa bekiendtgiøres. Dog undtages herfra de Medlemmer, som allerede til Selskabet have indleveret 6 Afhandlinger, uagtet det ikke mindre vil blive Selskabet behageligt, om saadanne Medlemmer fremdeles oftere vil hædre det ved flere deslige Arbeider. Af de Afhandlinger, som hver Gang forelæses, bliver Hoved-Indholdet saaledes, som det af Forfatteren skriftlig meddeles Secretairen, strax derpaa i de lærde Efterretninger bekiendtgiort.

Art. 6.

Før Vinter-Møderne begynde, aftales, og strax i et af de første Møder bestemmes, hvilke Medlemmer og til hvad Tid de paatage sig at oplæse de Selskabet tiltænkte Afhandlinger. Foruden disse Selskabets egne Medlemmers Afhandlinger, og saadanne Afhandlinger, for hvilke Forfatteren antages til Medlem, imodtager samme ogsaa med Fornøielse Afhandlinger af Lærde uden for Selskabet, og naar de af vedkommende Classe ere befundne passende til at kunne indtrykkes iblandt Selskabets Skrifter, omsendes de til Giennemlæsning af de øvrige Selskabets Medlemmer, og Forfatteren tilstilles Selskabets Priis-Medaille i Sølv til et Agtelses-Tegn.

Art. 7.

Nyttige, helst nye Opdagelser, eller nye Beviser for, og Oplysninger om det allerede Opdagede, blive især Arbeidernes Hensigt; da det ikke saa meget er vidtløftige Afhandlinger, som ubekiendte eller ei tilstrækkelig undersøgte Ting de ville tragte efter at bringe for Lyset. Endskiøndt enhver Forfatter egentlig er ansvarlig for sit eget Arbeide; saa venter og haaber han dog med Rette af sine lærde Medarbeidere al den Oplysning, de maatte kunne give, og som kunde bidrage til hans Afhandlings større Fuldkommenhed; da det er Selskabets Hensigt, med forenede Kræfter at komme hinanden til Hielp med samlede Erfaringer og Indsigter. Saadanne Oplysninger kan meddeles ved mundtlig Samtale i Selskabet, med mindre Forfatteren hellere ønskede det skriftligen; dog forbindes ingen Forfatter til at bruge af slige ham meddeelte Oplysninger mere, end hvad han selv til sit Arbeids Fuldkommenhed agter tienligt.

Art. 8.

Til at føre Ordet til Selskabet, bestyre dets Møder, underskrive dets aabne Breve, og ved sin Stemme at giøre Udslaget, naar Stemmerne ere lige, har Hans Majestæt tilladt Selskabet selv at maatte udvælge sig en Præsident. Han udvælges hvert andet Aar i det sidste Møde i April, men begynder ikke Præsidents-Forretningerne, førend

det første Vinter-Møde derefter, til hvilken Tid den afgaaende bestyrer alt. Til Præsident kan vælges saavel den afgaaende, som enhver anden Mand af udmærket Talent og Kundskaber, og som er Bosiddende i Kiøbenhavn. Ved Valget anstilles først et Scrutinium ved skrevne Sedler, hvorefter een af de to, som ved Scrutinium erholder de fleste Stemmer, siden ved nyt Valg udvælges. Paa samme Maade vælges Selskabets Secretair og øvrige Embedsmænd, og til disse Valg skeer Forslaget af Secretairen i det første Møde i May Maaned, naar ikke Dødsfald eller andre Aarsager giør det nødvendigt til anden Tid. I Tilfælde at en Præsident ei selv kan bivaane et Møde, paatager den ældste af de tilstedeværende Medlemmer sig hans Forretninger.

Art. 9.

Foruden de ordentlige Medlemmer forbeholder Selskabet sig, at vælge Æres Medlemmer, hvis Antal ei lettelig maa overskride 10. Til Æres-Medlemmer vælger Selskabet saadanne Mænd, som uden at være egentlige Videnskabs-Mænd, dog ere Elskere og Kiendere af Videnskaber, og tillige ved deres Stilling, Embede eller Formue kunde være fortrinligen virksomme til at udføre og practisk at anvende Videnskaberne i Statens offentlige Indretninger. Selskabet kan og vælge udenlandske Æres-Medlemmer. Forslaget til indenlandske og udenlandske Æres-Medlemmer kan skee af ethvert Medlem, og gaaer ikke til nogen Classes Betænkning, men Valget bestemmes i næstfølgende Møde ved to Trediedele bejaende Stemmer. Ligeledes vælges ordentlige udenlandske Medlemmer, hvortil ei maa foreslaaes, uden bekiendte og ved videnskabelige Arbeider udmærkede Mænd. Forslaget og Valget skeer paa samme Maade, som ved indenlandske ordentlige Medlemmer.

Art. 10.

Selskabet udsætter aarligen ved dets første Møde i May Maaned Priisspørgsmaale til Besvarelse i Mathematik, Physik, Historie og speculativ Philosophie, for de sædvanlige Præmier; saa og de Spørgsmaal, som for de til Selskabets Bestyrelse og Uddeling overdragne Grevelige Thottiske og Classenske Præmier bestemmes.

De derved foranledigede og inden Aars Frist indkomne Afhandlinger bedømmes derefter i det første Vinter-Møde. Ingen af Selskabets Medlemmer kan concurrere for disse Præmier.

Art. 11.

Da det ofte kan være magtpaaliggende, at intet af det, som i Møderne foretages eller forefalder, i Henseende til Præsidentens eller Medlemmernes Valg, eller de indkomne Priis-Skrifters Bedømmelse, rygtes uden for Selskabet; saa vedtage samtlige Medlemmer og forbinde sig indbyrdes, at de i slige Tilfælde ville paa det nøieste iagttage den vedbørlige Taushed.

Art. 12.

Til Secretair vælges ved de fleste Stemmer iblandt Selskabets Medlemmer en Mand, som er skikket til Correspondence med fremmede Lærde. Han besørger dette Embede i 5 Aar, efter hvilken Tid han dog strax igien kan komme paa nyt Valg. Han bør stedse bivaane Selskabets Møder, ved hvis Aabning han anmelder, hvad af Breve, Afhandlinger m. m. til Selskabet maatte være indkommet, antegner i Møde-Protocollen de Medlemmers Navne, som møde i enhver Samling; og hvad hver Gang er forhandlet, oplæst og besluttet. Hvad han saaledes har tilført Protocollen, bliver ved Slutningen af ethvert Møde oplæst, og derpaa Præsidenten til Underskrift forelagt. Om alt hvad for Resten enten i Møderne, eller uden for samme, efter Selskabets Love og Vedtægter maatte være at foretage, paalægges ham som en Pligt at bringe Vedkommende til rette Tid i Erindring. Han paaseer, at de i Selskabet oplæste Afhandlinger, saa mange som fra Forfatterne kunne erholdes, ufortøvet trykkes; og at Alt, hvad saaledes trykt er, kan inden første Vinter-Møde i et Hefte eller Bind samlet, uddeles til Selskabets Medlemmer og offentligen sælges til andre. Han fører al den Brevvexling, som ved Selskabet forefalder, i Overeensstemmelse med de i Selskabet tagne Beslutninger, og foruden Møde-Protocollen ogsaa en Brev-Protocoll, en Inventarii-Protocoll og en Regnskabs-Protocoll; ligesom det og tilkommer ham at paapasse, at alt Selskabet tilhørende, er stedse i god Orden og under sikker Forvaring.

Art. 13.

Casseereren skal føre Regnskab over alle Selskabets Indtægter og Udgifter, som han aarlig aflægger fra 1ste Januarii til Aarets Udgang. I samme skal først hver Gang indføres Selskabets Obligationer og Gieldsbreve, med Forklaring over Summerne, Renternes Beløb, Betalings-Terminerne, og hvad Sikkerhed derfor er stillet.

Dernæst indføres under Indtægten, først Beholdningen fra det sidst aflagte Regnskab, og siden hvad der er indkommet, være sig Betaling for solgte Karter, Renter, Qvartaler af Kongel. Gratificationer og Tilskud, eller hvad andet, som indflyder i Kassen, under de behørige Datis.

Under Udgiften anføres Lønningerne og andre staaende Udgifter til deres Qvartaler; men andre Udgifter under de Datis, da de ere skeete, alt geleidet med behørige Qvitteringer. De ved Karte-Væsenet og andre langvarige Selskabets Foretagender forefaldende Udgifter og Indtægter, anføres tillige for sig selv, at Selskabet altid kan erfare og oversee, hvad ved ethvert saadant Foretagende tilsættes eller vindes; og bliver i denne Henseende det over Landmaalingen af den dertil beskikkede Bestyrer førende Regnskab at fremlægge som et Bilag til de Poster, som angaae de geographiske Udgifter i Casseererens Regnskab. For Aflevering fra Kasséreren ved hans Afgang giver Casse-Commissionen Qvittering.

Art. 14.

Til at revidere Selskabets Regnskaber, vælges trende Revisorer, som paatage sig saadan Forretning i 3 Aar, og til hvilke Kasseereren indsender sit aarlige Regnskab inden næstfølgende Februarii Maaneds Udgang.

Deres Forretning skal være tilendebragt i det seneste inden en Maaneds Forløb, efter at Regnskabet til dem er indkommet.

Art. 15.

Til Selskabets Penge-Væsens videre Bestyrelse udvælger samme en Casse-Commission, som skal bestaae af Præsidenten og fire af de Medlemmer, hvis Leilighed tillader dem idelig at bivaane Selskabets Møder. Præsidenten beholder den ene Nøgle til Selskabets Kasse i Forvaring, og den anden bliver hos Casseereren.

Naar Præsidenten ikke har Leilighed at komme i Casse-Commissionens Samling, naar Kassen skal aabnes, afgives Nøglen til en af Casse-Commissarierne, som derefter strax giver den tilbage til Præsidenten. Een af denne Commissions Medlemmer afgaaer hvert Aar, og maa Ingen af dem være enten Selskabets Regnskabsfører eller af dets Revisorer; men de samme Medlemmer kunne vælges igien. Denne Commission decidérer og qvitterer Regnskabsførerens af Revisorerne reviderte Regnskab; dog at den første, i Tilfælde, at han ei fandt sig fornøiet med Casse-Commissionens Decision, tillades at forelægge hele Selskabet Sagen til endelig Afgiørelse. Naar det aarlige Regnskab da er afgiort, forelægger Regnskabsføreren for Selskabet en summarisk Extract deraf, som viser Kassens Tilstand, og Casse-Commissionen forestiller da tillige for Selskabet, hvor mange rede Penge samme anseer fornødne, at forblive hos Kasseereren, og hvormeget i Societetets Kasse bør nedlægges. Hvad af nye Udgifter maatte blive foreslaaet, skal i denne Commission først undersøges, og naar sammes Erklæring til Selskabet er udgivet, afgiøres ved to Trediedele af Stemmer, om den foreslagne Udgift skal bevilges.

Casseereren skal føre Casse-Commissionens Protocol, og Commissionens Beretninger til Selskabet indsendes skriftlig.

---

4. Tillæg til Vedtægterne af 1796.

(Besluttet 24. Febr. 1797; jvf. S. 288.)

I Følge Circulaire af 24de Februar 1797, i Anledning af Commissionens Forslag til Forandring i Vedtægternes 3die §, blev besluttet følgende Poster, som Tillæg til benævnte Paragraph, og Forandring i samme:

1. Den Lærde, som til Medlem foreslaaes, kan efter Proponentens frie Valg enten bringes i Forslag umiddelbart i Selskabet, eller først til Classen; i begge Tilfælde skal Forslaget skee skriftligt.

2 Deliberationer i Classerne om Medlemmers Antagelse skulle skee mundtligen, men ei ved skriftlige Circulairer. Classens Beslutning bestemmes ved Ballotering.

3. De Medlemmer af en Classe, som efter Tilsigelse fra Classens Formand ei kunne møde, maae indsende deres Stemme skriftlig til Formanden; men ikke overdrage den til et andet Medlem i Classen.

4. Medlemmerne af den Classe, til hvilken den Lærde henhører, som i Selskabet ved Ballotering vælges paa, give der ikke paa Ny deres Stemme; men Classens bejaende og benegtende Stemmer tælles med ved Stemmernes Samling i Selskabet.

5. Naar den til Valg foreslaaede Lærde har havt Classens eenstemmige Bifald, da udfordres til afgiørende Valg i Selskabet ikkun absolut Pluralitet; men dersom Stemmerne i Classen have været deelte: da udfordres til afgiørende Valg to Trediedele bejaende Stemmer i Selskabet, Classens Stemmer med iberegnede, efter foregaaende Paragraph.

6. Dersom Nogen til Medlem er foreslaaet umiddelbart i Classen, og Proponenten, efter Sagens Udfald, ikke ønsker noget Valg foretaget der: da gives om saadan Classens Deliberation ingen Beretning til Selskabet; men dersom Forslaget er sendt til Classen fra Selskabet, da indgiver Classen sin Beretning, og endeligt Valg foretages, i hvad Udfald end Sagen i Classen har havt, med mindre Proponenten udtrykkeligen i Selskabet frabeder det.

Angaaende ordentlige Medlemmers Valg, har Selskabet den 2den Marts 1810 besluttet, paa følgende Maade at forandre og nøiere bestemme den 2den og 3die Artikel af dets Vedtægter af 1796, samt Tillægget dertil efter Circulaire af 24de Februar 1797.

1.

Ordentlige Medlemmers Valg foretages ikkun tvende Gange om Aaret paa den første Forsamlings-Dag i December og i April.

2.

Ei allene enhver Classe, men endog ethvert Medlem i Selskabet er berettiget til at giøre Forslag til ordentlige indenlandske og udenlandske Medlemmers Valg. I dette Forslag maa anføres den Proponeertes litterariske Arbeider og videnskabelige Fortienester, og andre Grunde, hvorfor man ønsker, at han maatte blive Selskabets Medlem. Forslaget sendes til Selskabet under Forsegling og med Paaskrift: Forslag til et nyt Medlem henhørende til N. Classe fra N. N., og fra Selskabet sendes det uaabnet til vedkommende Classe.

3.

Den, som foreslaaes, maa enten allerede ved lærde Arbeider, som kunne henføres til de Videnskaber, der henhøre til Selskabets Formaal, nøie og fordeelagtigen være bekiendt for den Classe, hvor han efter sin Videnskab henhører, eller og maa den i Forslag bragte indsende en Afhandling, som Proponenten forelægger Classen. I dette Tilfælde maa intet Forslag skee, eller nogen Votering foretages i Selskabet, forinden bemeldte Afhandling har fundet Classens Bifald.

4.

Deliberationer i Classen om Medlemmers Antagelse skal skee mundtligen i Classens Forsamling, og ei skriftligen ved Circulairer. Classens endelige Beslutning bestemmes ved Ballottering i Classen.

5.

De Medlemmer, som efter Tilsigelse fra Classens Formand forhindres fra at møde, kan skriftligen til Formanden indsende deres Stemmer, men de maae ei overdrage deres Stemmer til noget andet Classens Medlem.

6.

Dersom den i Forslag bragte ikke har $\frac{2}{3}$ Deel af Classens Stemmer for sig, da henlægges Forslaget, og kommer ei videre til Selskabets Kundskab eller Valg, og forventes saavel af Classens Medlemmer, som af Proponenterne fuldkommen Taushed, hvortil desuden den 11te Artikel af Vedtægterne 1796 forpligter dem. Intet nyt Forslag, samme Person angaaende, maa skee førend efter 2 Aars Forløb.

7.

Naar den i Forslag bragte har $\frac{2}{3}$ Deel af Classens Stemmer eller derover for sin Antagelse, underretter Classen Proponenten herom, og naar han ønsker, at Valg skal foretages, da indberetter Classen til Selskabet, hvo der er bragt i Forslag, og bemærker tillige, hvor mange bejaende og benegtende Stemmer han har havt i Classen. Naar denne Classens Rapport i et foregaaende Møde er forelæst i Selskabet, foretages Valget ved Ballottering paa de i den 1ste Post bestemte Dage, efter at Selskabet forud ved et Circulaire fra Secretairen derom er underrettet, hvorved tillige den 11te Artikel af Vedtægterne 1796 bringes i Erindring.

8.

Har den Proponerede Classens eenstemmige Mening for sig, saa vælges han blot ved Pluralitet; men har han i Classen ikke havt alle Stemmer, men dog $\frac{2}{3}$ Deel eller derover for sig, da skal han i Selskabet vælges ved $\frac{2}{3}$ Deel bejaende Stemmer.

Classen stemmer ikke ved denne Ballottering, men dens bejaende og benegtende Stemmer tælles til de øvrige voterende Medlemmers Stemmer.

Naar den i Forslag bragte ei erholder Pluralitet efter de i denne Post bestemte Regler, maa han ei bringes i Forslag eller komme paa nyt Valg førend efter tvende Aars Forløb.

Angaaende Æres-Medlemmers Valg, har Selskabet den 2den Marts 1810 besluttet paa følgende Maade at forandre og nærmere bestemme den 9de Artikel i Vedtægterne af 1796.

1.

Æres-Medlemmers Valg foretages ikkun tvende Gange om Aaret, paa den første Forsamlings-Dag i December og April.

2.

Til Æres-Medlemmers Valg skal der være en Committee, der bestaaer af tvende Æres-Medlemmer, som Æres-Medlemmerne imellem sig selv vælge, og af et Medlem af hver Classe, som Classen selv ved Valg bestemmer. Formanden for denne Committee er den ældste af de her værende og til Committeen valgte Æres-Medlemmer. Denne Committee vedvarer i tvende Aar, da enten andre eller de afgaaende Medlemmer igien vælges.

3.

Deliberationerne i Committeen bør skee mundtligen, og ei ved skriftlige Circulairer. Committeens Beslutninger bestemmes ved Ballottering i dens Forsamling.

4.

De Committeens Medlemmer, som forhindres fra at møde, maae skriftligen indsende deres Stemmer til Committeens Formand; men ingen maa overdrage sin Stemme til en anden.

5.

Forslag til Æres-Medlemmer kan skee af ethvert af Selskabets Medlemmer, men det skal skee skriftligen, og maa være motiveret. Det indsendes under Forsegling, og med Proponentens udenpaa tegnede Navn til Selskabet, hvorfra det uaabnet tilstilles Committeens Formand.

6.

Dersom den, der er bragt i Forslag ved Ballottering, ikke erholder ⅔ Deel af Committeens Stemmer for sig, maa han for den Gang ei foreslaaes for Selskabet, ei heller kan han bringes i Forslag til Committeen førend efter 2 Aars Forløb. Det paaligger saa vel Committeen som Proponenten, ei at lade det blive bekiendt, hvo der har været bragt i Forslag, alt efter den 11te Artikel i Vedtægterne af 1796, hvilken Artikel ved enhver saadan Leilighed bringes i Erindring.

I hvordan end Udfaldet har været af Committeens Votering, saa underrettes Proponenten altid derom af Formanden, da han i alle Tilfælde har Ret til at tage sit Forslag tilbage.

7.

Naar den Proponerede har havt ⅔ Stemmer eller derover for sig, og Proponenten attraaer, at der skal foretages Valg, da indberetter Committeen dette til Selskabets Præsident, og melder tillige, hvor mange bejaende og benegtende Stemmer, der have været i Committeen. Præsidenten giør da i næste Møde, før Valg skal skee, Forslag mundtligen til Selskabet angaaende dette nye Æres-Medlem. I Præsidentens Fraværelse eller Forfald giøres dette Forslag af Committeens Formand.

8.

Det saaledes i Forslag bragte Æres-Medlem vælges i Selskabets Forsamling ved Ballottering paa de i den 1ste Post bestemte Dage.

Ved et Circulaire fra Secretairen skal det forud for samtlige Selskabets Medlemmer bekiendtgiøres at Valg foretages, hvorved den 1ste Artikel af Vedtægterne 1796 tillige bringes i Erindring.

Førend Valget foretages, oplæses i Selskabets Forsamling Proponentens motiverede Forslag og Committeens Beretning derom.

Til et Æres-Medlems Antagelse udfordres blot Pluralitet. Committeen ballotterer ikke i Selskabet, men dens bejaende og dens benegtende Stemmer regnes med ved Stemmernes Optælling.

---

5. Selskabets Vedtægter, 1839.

§ 1.

Det er Selskabets Formaal at fremme de historiske, physiske, mathematiske og philosophiske Videnskaber, saavel ved Forhandlinger og Meddelelser af videnskabeligt Indhold, som ved Skrifters Udgivelse og videnskabelige Foretagenders Understøttelse.

§ 2.

Selskabet optager som Medlemmer saadanne Mænd, hvis Kundskaber og videnskabelige Aand give grundet Forventning om, at de ville virke for Selskabets Øiemeed.

§ 3.

Medlemmerne, som kunne være baade udenlandske og indenlandske, inddeles i fire Classer efter de nævnte fire Videnskabsfag. Den, som er Medlem af een Classe, kan dog ogsaa indtræde i en anden efter denne Classes Anmodning. Hver Classe vælger sig en Formand, som fungerer i 3 Aar. Valget bekiendtgiøres for Selskabet i det første Møde i April Maaned i vedkommende Aar.

§ 4.

Valg paa Medlemmer foretages ikkun tvende Gange om Aaret paa den første Forsamlingsdag i December og i April.

§ 5.

Ethvert indenlandsk Medlem er berettiget til at giøre Forslag til nye Medlemmers Optagelse i den samme Classe, hvortil han selv henhører. I dette Forslag maa anføres den Proponeredes literaire Arbeider, eller andre Fortienester af Videnskaberne. Forslaget indsendes inden 15de Marts eller 15de November til Selskabets Secretair, under Forsegling og med Paaskrift: "Forslag til et nyt Medlem, henhørende til N. Classe fra N. N.", hvorpaa Secretairen sender det uaabnet til vedkommende Classes Formand. Denne aabner Forslaget og lader det circulere blandt Classens Medlemmer, samt berammer et Møde i Classen i denne Anledning.

§ 6.

Forhandlinger i Classen om Medlemmers Antagelse skulle skee mundtligen, og ikke skriftligen ved Circulairer. Classens endelige Beslutning bestemmes ved Ballotering. Skriftlige Stemmer gielde ikke, med mindre Nogen under sit Navn maatte ville indsende en motiveret Indsigelse mod Forslaget.

§ 7.

Naar der har været stemmet over Optagelsen af et Medlem i Classen, bringes hans Optagelse til Afstemning i hele Selskabet, dersom Forslaget ikke tages tilbage. Selskabet underrettes ved Circulaire om, at saadan Afstemning vil finde Sted. De Medlemmer, som have voteret i Classen, afgive ingen Stemme i Selskabets Møde, men de i Classen givne Stemmer tælles dobbelt og sammentælles med dem, som afgives i Selskabets Møde. Kun den, der saaledes erholder ⅔ af samtlige Stemmer, ansees som optagen. Valget skeer ogsaa her ved Ballotering. Naar den Proponerede ikke erholder de fornødne Stemmer, maa han ei paa ny foreslaaes førend efter tvende Aars Forløb.

§ 8

De udenlandske Medlemmers Antal maa ikke overstige 80, nemlig 32 i den physiske, 24 i den historiske, 16 i den mathematiske og 8 i den philosophiske Classe. Naar een eller flere Pladser i en Classe ere ledige, bestemmer Classen først, om og hvorvidt de skulle besættes; dersom den ledige Plads skal besættes, er ethvert af Classens Medlemmer berettiget til at giøre Forslag, hvorpaa Classen inden den i § 4 til Valget bestemte Tid giør Beretning til Selskabet om hvilke af de Foreslaaede den ansees for de værdigste til at komme paa Valg. Dette foretages i Selskabets Møde ved Sedler saaledes, at den, der faaer absolut Pluralitet, ansees som optagen. Ved dette Valg regnes Classens Stemmer dobbelt, i hvilket Øiemed Classens Medlemmer erholde Stemmesedler af en egen Form.

§ 9.

Selskabets Embedsmænd ere dets Præsident, Secretair, Archivarius og Casserer. De udnævnes alle ved Seddelvalg i det sidste Møde i April Maaned saaledes, at dersom Ingen ved første Stemmegivning har mere end Halvdelen af samtlige Stemmer, foretages nyt Valg paa de tre, som have de fleste Stemmer, hvilken Fremgangsmaade i fornødent Fald fortsættes, indtil Nogen har absolut Pluralitet. Valget gielder for fem Aar, dog saaledes, at dersom Nogens Fratrædelse eller Afgang inden Udløbet af fem Aar skulde giøre et tidligere Valg fornødent, regnes den nye Valgtes Embedstid fra næstfølgende Valgtid i April Maaned. De fratrædende Embedsmænd kunne vælges paa ny. I det Tilfælde, at en Prinds af det Kongelige Huus har modtaget Præsidiet, er Valgets Gyldighed ikke indskrænket til nogen vis Tid.

§ 10.

Præsidenten leder Selskabets Forhandlinger, underskriver de Andragender og Betænkninger, der maatte være at afgive til Hans Majestæt Kongen, samt Selskabets aabne Breve, og giør ved Afstemninger Udslaget, naar Stemmerne maatte være lige. I Præsidentens Fraværelse paatager det ældste tilstedeværende Medlem sig hans Forretninger i Selskabets Møder.

§ 11.

Selskabets Secretair bør stedse bivaane Selskabets Møder, ved hvis Aabning han anmelder hvad af Breve, Afhandlinger m. m. til Selskabet maatte være indkommet, antegner i Møde-Protocollen de tilstedeværende Medlemmers Navne, og hvad hver Gang er forhandlet, oplæst og besluttet. Hvad han saaledes har tilført Protocollen, bliver ved Slutningen af ethvert Møde oplæst og derpaa Præsidenten til Underskrift forelagt. Det paaligger Secretairen at bringe Vedkommende til rette Tid i Erindring Alt hvad der enten i Møderne eller udenfor samme efter Selskabets Love eller Beslutninger maatte være at foretage. Han fører Selskabets Brevvexling i Overeensstemmelse med de i Selskabet tagne Beslutninger, og han fører derfor, foruden Mødeprotocollen, ogsaa Selskabets Brev-Protocol. Endelig forelægger han strax efter Nytaar Selskabet en Oversigt over dets Forhandlinger og Foretagender i det forløbne Aar, hvilken bekiendtgiøres ved Trykken.

§ 12.

Selskabets Archivarius paaseer, at Selskabets Archiv og Inventarium holdes i vedbørlig Orden, til hvilket Øiemed han fører en egen Inventarii-Protocoll. Dog skal Selskabets Secretair beholde Selskabets Papirer for de sidste 5 Aar og derfor være ansvarlig; ved Slutningen af hvert Aar afleverer han de ældre Papirer til Archivarius. I Secretairens Forfald overtager Archivarius dennes Forretninger i Selskabets Møder. Archivarius forestaaer Redactionen af Selskabets Skrifter, og han har derfor at paasee, at de i Selskabet oplæste Afhandlinger, som ere bestemte til Indrykkelse i Skrifterne,

saasnart mueligt afleveres af Forfatterne og blive trykte i den Afdeling af Skrifterne, hvortil de henhøre. Han besørger ogsaa Uddelingen af Skrifterne ved Selskabets Bud til de indenlandske Medlemmer, og afhandler det Fornødne om Skrifternes Salg med vedkommende Boghandler.

§ 13.

Selskabets Casserer fører Regnskab over alle Selskabets Indtægter og Udgifter. Han stiller en Caution af 2000 Rbd. i Statspapirer eller andre Effecter, som dermed kunne sættes i Classe; dog kan ved nyt Valg af Casserer Cautionens Størrelse forandres i Forhold til Selskabets Formuetilstand. Regnskabet gaaer fra 1ste Januar til 31te December, og aflægges inden den 1ste Februar i det følgende Aar. Saavel Indtægter som Udgifter anføres under vedkommende Dato og Udgifterne bilægges med Qvitteringer og, forsaavidt de ikke ere staaende Udgifter, som af Selskabet ere bestemte, tillige med Udgiftsordrer udstedte af Selskabets Secretair eller af Selskabets Commissioner, som ere bemyndigede til at anvise bestemte aarlige Udgifter.

For at lette Oversigten af Regnskabet fører Casséreren særlige Conti over de Udgifter, som anvendes til vedvarende videnskabelige Foretagender, til hvis Fremme Selskabet har udnævnt Commissioner. Casséreren har Kassen, hvori Selskabets Obligationer og Penge-Effecter giemmes, i sin Bevaring, og beholder den ene af Kassens Nøgler; den anden bevares hos Cassecommissionens Formand. Cassecommissionen møder hos Casséreren ved Terminerne, og ellers, naar Obligationer eller andre Papirer skulle udtages af Kassen. Casséreren holder for Selskabets Regning to Folier i Banken, et paa rede Sølv og det andet paa Sedler, paa hvilke han indsætter de Summer, som han ikke behøver til løbende Udgifter. Cassérerens Regnskabsbøger autoriseres af Cassecommissionen.

§ 14.

Til at revidere Selskabets Regnskaber vælges for 3 Aar to Revisorer, som tilendebringe Revisionen inden 1 Maaned efterat Regnskabet fra Casséreren til dem er indkommet. Med Regnskabet tilstilles Revisorerne en Afskrift af Fortegnelsen over Selskabets Obligationer. Det reviderede Regnskab afleveres til Cassecommissionen, som, efterat have indhentet Cassérerens Erklæring over Revisorernes Antegnelser og derpaa disses Vedtegninger, afgiver Decision og udfærdiger den fornødne Decharge for Casséreren. Dersom Casséreren ikke er tilfreds med Cassecommissionens Decision, er han berettiget til at forelægge Sagen for Selskabet til endelig Afgiørelse.

§ 15.

Til at have Tilsyn med Selskabets Pengevæsen udnævner Selskabet en Cassecommission, bestaaende af 4 Medlemmer. Hertil maa

ikke vælges Revisorerne, Cassereren eller nogen anden af Selskabets Embedsmænd.

Af Cassecommissionens Medlemmer afgaaer det ældste hvert Aar, og det nye Valg foretages i det sidste Møde i April Maaned, dog kan den Fratrædende vælges paa ny. Det ældste Medlem fungerer som Commissionens Formand, og har som saadan den ene af Nøglerne til Kassen i sin Bevaring. Dersom han paa Grund af Sygdom, Bortreise eller andet Forfald er hindret fra at møde, naar Kassen skal aabnes, afleverer han Nøglen til det andet Medlem af Commissionen. Det er Cassecommissionens Pligt at paasee Selskabets Tarv i alle dets Pengeanliggender, og dens Betænkning skal derfor indhentes førend Selskabet beslutter nogen Pengeudgift. Ligeledes har Commissionen at sørge for, at Selskabets Midler giøres frugtbringende i let realisable Pengeeffecter, og at disse, behørigen noterede, nedlægges i Selskabets Kasse. En Designation over samtlige Selskabets Obligationer, Actier og øvrige Penge-Effecter indføres i en dertil indrettet Protocol og nedlægges i Selskabets Kasse. I denne Protocoll indføres ogsaa hvad der forhandles i ethvert Møde, hvorved Kassens Aabning er nødvendig, og bemærkes i Særdeleshed hvad af Kassen udtages og leveres Cassereren eller af ham modtages og nedlægges, under de tilstedeværende Commissionsmedlemmers og Casserereus Underskrift. Ved denne Leilighed fremlægger Cassereren ogsaa Bankbøgerne. Med Regnskabernes Decision forholdes efter § 14. Naar Regnskaberne ere deciderede, forelægger Cassecommissionen dem for Selskabet, i det seneste inden Udgangen af Marts Maaned, tilligemed en Beretning om de Omsætninger, der i Regnskabsaaret maatte være foregaaede, samt Forslag til et Budget over Selskabets Indtægter og Udgifter for det indeværende Aar. Dette Forslag omdeles trykt til samtlige Medlemmer, som opholde sig i Kiøbenhavn, og forelægges Selskabet til Approbation. Dersom Selskabet forandrer det fremlagte Forslag, skal det definitive Budget ligeledes trykkes og meddeles Medlemmerne til Efterretning. Det saaledes antagne Budget bliver af Cassecommissionen nøie at iagttage, saavel ved de Betænkninger, som den i Aarets Løb kommer til at afgive, som ved Decisionen af Regnskabet, naar Aaret er udløbet.

§ 16.

Selskabet holder ordentligviis Møder hver anden Fredag fra Begyndelsen af November Maaned til Slutningen af Mai, og ellers naar Omstændighederne maatte giøre det fornødent. Til Møderne indbyder Secretairen ved trykte Sedler. Ved disse Møder kunne Selskabets Medlemmer medbringe reisende Videnskabsmænd, hvilke bivaane de videnskabelige Meddelelser, men ikke Selskabets øvrige Forhandlinger. Dog bør det Medlem, som ønsker at indføre Fremmede, Dagen iforveien meddele dette til Secretairen, som derom underretter Præsidenten. Det Medlem, der forelæser en Afhandling, er, under samme Betingelser, som ovenfor anført, berettiget til at medbringe to indenbyes Videnskabsmænd, som ikke ere Medlemmer af Selskabet, i dets Møde den Aften, da Foredraget holdes.

§ 17.

I Møderne forelægge Medlemmerne Selskabet videnskabelige Meddelelser, og forelæse Afhandlinger. Forsaavidt Afhandlingerne indrykkes i Selskabets Skrifter, er Forfatteren berettiget til paa Selskabets Regning at erholde 50 Separat-Aftryk, hvilke dog ikke maa falbydes. Af Meddelelserne og Afhandlingerne give vedkommende Forfattere et Udtog til Secretairen, for at benyttes til den aarlige Oversigt over Selskabets Forhandlinger.

§ 18.

Naar der i Møderne bliver at tage Beslutninger om Selskabets Anliggender, stemmes der ved Haandsoprækning, med Undtagelse af de ovenfor berørte Tilfælde, hvor Ballotering eller Seddelvalg er foreskrevet; ligesom og Ballotering skal finde Sted, naar enten Præsidenten bestemmer det, eller et Medlem udtrykkelig forlanger, at Sagen skal afgjøres paa denne Maade.

§ 19.

Førend Vintermøderne begynde udsteder Secretairen et Circulaire til Medlemmerne, med Anmodning om at paategne, hvem af dem der i Aarets Løb ville paatage sig at forelæse Afhandlinger, og til hvilken Tid. Foruden Medlemmernes Afhandlinger modtager Selskabet ogsaa med Fornøielse Afhandlinger af Videnskabsmænd udenfor Selskabet, og naar de af Selskabet, efterat det har modtaget Betænkning fra en dertil nedsat Committee, ere fundne passende til at indrykkes i Selskabets Skrifter, tilstilles Forfatteren første Gang Selskabets Priismedaille i Sølv som et Agtelsestegn.

§ 20.

Selskabet udsætter aarligen i Januar Maaned Priisspørgsmaal til Besvarelse i Historie, Physik, Mathematik og Philosophie. Præmien er Selskabets Guldmedaille. Ligeledes udsætter Selskabet til samme Tid Priisspørgsmaal for de til Selskabets Bestyrelse og Uddeling overdragne Penge-Præmier. Ingen af Selskabets indenlandske Medlemmer kunne concurrere til disse Præmier.

Priisskrifterne indsendes til Secretairen inden September Maaned i det følgende Aar. Vedkommende Classers Dom over Priisskrifterne forelægges Selskabet inden Aarets Udløb, eller, naar særdeles Omstændigheder maatte være til Hinder, i det første Møde efter Nytaar. Til samme Tid forelægger hver Classe Selskabet Forslag til Priisopgaver.

Saavel den til Offentliggjørelse bestemte Deel af Bedømmelserne over Priisskrifterne, som Priisopgaverne, forelægges Selskabet baade paa Dansk og paa Latin, de første til Selskabets aarlige Oversigt over dets Forhandlinger, de sidste til Forsendelse i Udlandet.

Til at bedømme Priisskrifterne udnævner vedkommende Classe hver Gang en Committee. Denne forelægger inden Udgangen af November Maaned Classen sin Dom. Classen kan da i den Maaned, som den har til at afgive Betænkning, lade Sagen, om det giøres fornødent, prøve ved flere Medlemmer. En Classe eller Committee, som har at afgive Betænkning til Selskabet, maa ikke indskrænke sig til at indsende de forskiellige Medlemmers Betænkninger; men disse maa redigeres til en eeneste Betænkning, der indeholder Resultatet af Classens eller Committeens Vota. Dog er det ikke formeent enkelte Medlemmer at meddele deres afvigende Mening, naar de finde dette nødvendigt.

§ 21.

Selskabets Vedtægter kunne ikke forandres, undtagen ifølge en Beslutning af $\frac{2}{3}$ af de [i et Møde] tilstedeværende Medlemmer, efterat Selskabet ved Circulaire fra Secretairen 4 Uger før Mødet er blevet underrettet om, at en Forandring af Vedtægterne vil blive Gienstand for Forhandling.

Rettelser og Tillæg.

(Adskillige af disse ere mig meddeelte af Hr. Conf. Raad **Werlauff** og Hr. Cand. Philos. **M. Kall Rasmussen.**)

S. 4. (Anm. 3.) **Iver Rosenkrantz** var (i Følge Hr. Rasmussen) Præsident i Politie- og Commerce-Collegiet, ikke i Kammercollegiet (efter J. Møller).

— 9. 10. I Anledning af det, her meddeles om **Wadskiær**, kan bemærkes: at den siden bekiendte **H. de Hofman** i Jun. 1743 fik Tilladelse til at creeres til Baccalaureus, skiøndt han kun havde Charakteren mediocrem til Ex. philos. "imod at han i alle Ting skulde gaae Societatem literatam tilhaande" (Rasmussen, efter Consistorii Copiebog.)

— 16. Lin. 3 nedenfra: von der **Rippe**: udentvivl feilskrevet for: **von der Lippe**, en bekiendt norsk Familie.

— 18. Lin. 18. 19. **M. G. Arbin**: hans Navn skrives rettere **Arbien**.

— 22. Om de her omtalte Jettons, s. en Anmærkning af **Dass**, i Suhms Levnet ved Nyerup. S. 200. 201.

— 29. Lin. 3. Den her omtalte **Cramer** var den i sin Tid som Theatermaler og Genre-Maler fordeelagtigt bekiendte **P. Cramer**, d. 1782.

— 32. (Anm. 38). Det kan bemærkes, at **Langebek** 1751 holdt en Mindetale over sin Velynder **F. Rostgaard**. I Catalogen over hans Haandskrifter p. 537 forekommer: "**J. Langebeks** Æremæle over **Fr. Rostgaard**, oplæst i Videnskabernes Societet 1751." Dette Haandskrift er vel ogsaa til endnu; i det mindste en stor Deel Materialier dertil blandt Langebeks Collectanea. (Kongel. Bibl.)

— 33. Det her Meddeelte om **H. P. Anchersens** Optagelse "over 20 Aar efter 1742", kan behøve Berigtigelse. Jvf. S. 522, i Anm.

— 34. Lin 4. Den her noget kort omtalte "tydske Grev **Lynar**" var den under Christian VI. og Frederik V. meget bekiendte og fortiente Diplomat i dansk Tieneste, som ogsaa blev Statholder i Oldenborg, og hvis "hinterlassene Staatsschriften" udkom Hamb. 1793—97. 2 Bd. 8.

— 35, 125 og 130. Her nævnes om Møder baade den 4de og 6te Decbr. 1757. Dette er rigtigt efter Protocollen, hvor der findes usædvanligt hyppige Møder i denne Maaned opregnede, nemlig den 4de, den 6te, den 10de og den 18de; og desuden, at "den 11te Decbr. var ingen Samling formedelst Hs. Exc. Upasselighed."

— 36. "Eremitagen", som her (Anm. 43) nævnes, og forekommer under Christian VI., er ikke Jagtslottet i Dyrehaven, men et Værelse paa Christiansborg Slot, som kaldtes saaledes. Det laae i den saakaldte Kongens Etage, uden Tvivl ved Kongens Sovegemak, og vendte ud mod Slotsgaarden. (Det omtales bl. a. i Struense'e's Proces, og i "Beskrivelsen over Residentsslottet Christiansborg", m. m. Kbh. 1794. S. 14).

— 39. Hr. Rasmussen har bemærket: at Grunden til at **Langebek** ikke blev Medlem af Selskabet, førend efter Grams Død, maaskee dog egentlig maa søges deri, at han tidligere "ikke var i (kongelig) Tieneste;" en Grund der ogsaa (1749) hindrede **J. E. Schlegels** Optagelse, (S. 127).

S. 40. (Anm. 46.) Henrichsens Fader var, efter Hr. Rasmussen, oprindeligen islandsk Kiøbmand, og Faderens Gaard laae ved Gammel Strand. Her boede Hielmstierne til 1760, da han flyttede til Kallebo-Strand.
— 43. (Anm. 49.) Hielmstiernes "Udkast til en Eloge over Gram," oplæst i Selskabet, er trykt i Suhms Nye Saml. t. den D. Hist. IV. 165—171.
— 61. Lin. 3. læs: 20de April 1752.
— 66. (Anm. 78.) Den her berørte Reise til Island (1764) af Dr. Koenig, skeete paa kongelig Bekostning. (Worms Lex. III. 452.)
— 79. Lin. 8. Luxdorph var egentlig ikke Præsident, men første Deputeret i Cancelliet.
— 83. Lin. 8. Den sidste historiske Almanak, med historiske Efterretninger af A. Kall, skulde (efter Worms Lex. III. 411) være udkommen 1783; men saavel det Kgl. Bibliotheks, som Hielmstiernes Exempl. slutter med 1782.
— 85-86. Saavel Hr. Conf. Raad Werlauff, som Hr. Rasmussen, ere af den Mening, at Samlingen af de historiske Begivenheder i Selskabets Almanakker fra Begyndelsen af har været Langebeks, ikke Luxdorphs Arbeide, (jvf. Anm. 98 og Worms Lex. I. S. 576).
— 88. Lin. 18 og Anm. 100 b. Aaret 1780, maa rettes til 1782, da de historiske Almanakkers Udgivelse uden Tvivl ophørte.
— 101. (jvf. S. 401). Den af det kongel. Particulair-Kammer fra 1777 til 1815 udbetalte aarlige Understøttelse til Redactionen af den danske Ordbog har i Alt udgiort 21,500 Rdlr. d. Court. Hertil kommer endnu Subskriptions-Bidragene til Trykningsomkostningerne for 1. og 2. Bind af Ordbogen, og Selskabets Bidrag til Ordbogsarbeiderne, 100 Rdlr. aarligen fra A. 1806, Trykningsomkostningerne for 3. 4. og 5. Deel, og fra 1821 et bestemt Bidrag af 500 Rbdlr. aarligen, hvorfor i nogle Aar førtes særskilt Regnskab; siden ubestemt og forskielligt i de forskiellige Aar.
— 112. Tallene ved de to Anmærkninger paa denne Side ere ombyttede.
— 116. Lin. 24. læs: C. F. Rottbøll.
— 117. Lin. 21. af Flora danica udkom 1ste Hefte 1761; 1ste Bd. (Fasc. I—III) 1766; og 3die Bd. (Fasc. VII—IX) 1770.
— 123. Her kan bemærkes (Lin. 14) at Selskabet bog i Statscalenderne fra Begyndelsen af benævnes kongeligt.
— 125. Angaaende Optagelsen af udenlandske Medlemmer i Selskabets 1ste Periode, jvf. en Meddelelse af Langebek til Luxdorph. Ny danske Mag. IV. S. 30.
— 126. Lin. 1—4. Ikke Grev Macclesfield, men Præsidenten Mart. Folkes, var det første udenlandske Medlem, som blev optaget. (s. Fortegnelsen S. 532.)
— 127. Den her omtalte Professor Schlegel, der to Gange forgieves attraaede at blive Medlem af Selskabet, var ikke Joh. H. Schlegel, men Broderen Joh. El. Schlegel, der 1748 blev Prof. i Sorø.
— 136. Lin. 7. Ziegenbalgs Bemærkninger over Snegle ere trykte i Skrifterne. (jvf. S. 553).
— 136. Lin. 15. Den her omtalte Indberetning af Gram, nævnes ogsaa i Luxdorphs Calender, (19. Febr. 1758) hvor den kaldes: "en egenhændig Forklaring af Sal. Gram over hans Skrifter, skrevet ikke længe før hans Død, efter Geheimeraadens (J. L. Holsteins) Begiering;" og som denne første Gang foreviste i Selskabet bemeldte Dag.
— 140. Lin. 4. S. Abildgaard blev (efter Rasmussen) først 1756 ansat som Archivtegner.
— 142. Lin. 3 nedenfra (i Texten). Suhms der nævnede Afhandling blev ikke af ham selv oplæst i Selskabet. Han var 1763 endnu ikke i Kiøbenhavn, men kom først ned fra Trondhiem 1765.

S. 143. Lin. 3 nedenfra (i Anm. 152). I Følge Hr. Rasmussens Bemærkning er Programmet over J. L. Holstein forfattet af Justitsraad C. F. Munthe, af hvem nogle Quæstioner i den Anledning til Klevenfeldt findes blandt dennes Samlinger.
— 144. Anm. 153. Lin. 2. læs: den 18de Februar.
— 146. Anm. 155. Lin. 9. læs: 4de Januar 1771.
— 149. Lin. 17. unødigt, læs: nødigt.
— 158. Lin. 3. læs: 5te October 1775.
— 163. Den her omtalte Abbed (Isidor) Bianchi var neapolitansk Legations-Præst eller Secretair hos dette Hofs Minister i Kiøbenhavn. (jvf. om ham L. Efterretn. 1776. Nr. 9. 1777. Nr. 2. Et Skrift af ham oversatte Jomfru Biehl 1774).
— 165. Hielmstiernes Bogsamling skienkedes vel egentlig til Bibliotheket af hans Svigersøn Grev Rosenkrone; men ligesom han kun ved sit Giftermaal var bleven Eier deraf, saaledes handlede han med denne Donation ogsaa ganske i Forening med Grevinden, og i hendes Aand.
— 176. Anm. 179. Lin. 2. læs: 1795.
— 177. Lin. 14. Det her nævnte Aar 1778 (rettere 1768) stemmer ikke overeens med S. 80 og 81, hvor Aaret 1773 nævnes som det, i hvilket Bugge udnævnedes til "Overlandmaaler." Dette bør saaledes forstaaes, at ved en Kongel. Resol. af 1ste Marts 1773 paalagdes Bugge som Over-Landmaaler at udføre de trigonometriske Operationer, naar Selskabet dertil behøvede ham; men han var allerede 1768 udnævnt til Over-Landmaaler. (s. Worms Lex. III. 128).
— 186. Lin. 14. læs: 5te Febr. 1777.
— 187. Lin. 22. læs: 14 Jul. 1778.
— 212. Anm. 214. Efter Hr. Rasmussens Bemærkning, var J. Olaffen en yngre Broder af Eggert Olaffen.
— 121. Det her omtalte anonyme "Skandskrift" imod Klert, var, efter en Oplysning ved Hr. Conf. Raad Werlauf, et af de mange Leilighedsog Stridsskrifter, der udkom i Anledning af Jansons Skrift om Universitetets Midler; nemlig: "Bidrag til Riegels' Spørgsmaal og Tvivl i Anledning af Jansens Beskrivelse." Kbh. hos S. Popp, 1787; hvorimod Elert s. A. udgav: "Svar paa det saakaldte anonymiske Bidrag." o. s. v.
— 238. Anm. 240. Lin. 7. Dattersøn, læs: Svigersøn.
— 254. Anm. 250. Lin. 11. 1774, læs: 1778.
— 258. Allerede i Suhms Hist. III. (som udkom 1787) S. 29, Anm. omtales Beyers opgravede Oldsager, "hvorover en Beskrivelse kan ventes i Videnskabernes Selskabs Skrifter."
— 259. Over den her omtalte, og endnu en anden Slesvigsk Runesteen, udkom, som Hr. Conf. R. Werlauff har bemærket, en med Sagkundskab og et rigtigt Blik forfattet tydsk Beskrivelse "von zweien Freunden". Friedrichstadt, 1799. (Forfatterne ere maaskee de samme, der nævnes S. 259.) Omtrent 15 Aar senere meddeelte Justitsraad S. Thorlacius en Forklaring over disse mærkelige Runemonumenter i Antiquariske Annaler. II. S. 7—33, (hvor han dog hverken omtaler sin og Thorkelins tidligere Betænkning, eller meddeler Runeskriften i Grundsproget).
— 272. Lin. 14. læs: den 21de Junius.
— 285. Lin. 16 o flg. Udtrykket om "Afskaffelsen" af skriftlige Betænkninger over Sager af Betydenhed, inden deres mundtlige Forhandling i Selskabet, er for almindeligt, og kan ombyttes med "Indskrænkning". Endnu finder undertiden saadanne Betænkninger Sted; men dog sielden eller aldrig uden i Classerne, eller i de for enkelte Tilfælde udnævnte Committeer. Almindelige Circulairer til alle Selskabets Medlemmer, for at indhente Enhvers skriftlige Votum, som i ældre Tider jævnligen fandt Sted, ere overhovedet afløste af den

mundtlige Deliberation, hvorved Sagerne i Almindelighed i det samme Møde, hvori de foredrages, efter aflagt Committeeberetning, afgjøres. Det var dette, som Forf. paa det angivne Sted vilde berette; han er heller ikke endnu af anden Mening, end den, han der har vedkjendt sig, om Gavnligheden i mange Tilfælde af Sagernes skriftlige Forberedelse; en Mening, som i Aaret 1797 Selskabets daværende berømte Præsident synes at have hyldet.

S. 286. 287. I Anledning af de her forekommende Yttringer om den ved de nyeste Vedtægter (1839) indførte Forandring i Selskabets Valglove maa Udtrykket (S. 286. L. 22) om "bejaende Stemmers fordoblede Gyldighed" for saavidt rettes eller nærmere forklares: at ogsaa de negtende Stemmer, som gives i Classemødet, tælles dobbelt, naar Ballotering skeer i Selskabet over et foreslaaet Medlem. Iøvrigt modificerer dette vistnok Forholdet, men forandrer det ikke betydeligt. De dobbelte bejaende Stemmer fra Classen ville upaatvivlelig næsten altid, i Forening med de enkelte bejaende Stemmer, som falde ved Balloteringen i Selskabet, give en sikker, og langt mere afgjørende Overvægt for den af Classen Foreslaaede, end efter den ældre Valgmaade. (See i øvrigt ogsaa hvad der om denne Gjenstand, om Formindskningen af Selskabets Capitalformue, m. m. er yttret af Professor J. F. Schouw i hans "Bemærkninger" imod Forfatteren, (Dansk Ugeskrift, anden Række, II. S. 176 flg.) og dennes Svar, sammesteds S. 348—362.)

— 303. Lin. 10. **J. Wolff**, læs: **J. Møller.**

— 317. Lin. 17. for 1865, læs: 1805.

— 320. **F. H. Müllers** lange Medlemsalder falder vel, strengt taget, kun i de tre sidste Selskabets Perioder; dog blev han Medlem endnu i 1780.

— 361. Lin. 21—23. I Anledning af Kortet over Bornholm berettede Landmaalingscommissionen d. 2. Febr. 1816: at de Feil, som ved Overadjutant Salchows Bemærkninger vare opdagede i Kortet over Bornholm, vare saa mange, at de ikke fuldkomment kunde rettes uden ved Omstikning. Selskabet besluttede: at lade rette saameget der kunde rettes i det tegnede Kort, og derefter lade **Angelo** rette Pladen, saameget det lod sig gjøre.

— 370. Anm. 314. Lin. 1. for Philosophie, læs: Philologie.

— 384. Lin. 29. **O. D. Bloch** var 1806 endnu ikke ansat ved Universitetsbibliotheket; men blev først 1812 Amanuensis, og 1813 Underbibliothekar.

— 385. Lin. 30. for **Thorkelin**, læs: **Kierulf.**

— 389. Lin. 2. Bogstavet X, læs: K.

— 395. Rector **L. Heiberg** døde ikke i Foraaret, men den 21de Sept. 1818.

— 399. sidste Linie: Ordbogsarbeidernes, læs: Ordbogsarbeiderne.

— 404. sidste Linie: Svoger, læs: Svigerfader.

— 418. Lin. 7 nedenfra: electromagnetisk, læs: electrometrisk. Her menes nemlig **Mynsters** "Microelectrometriske Undersøgelser", indførte i Selsk. Skr. 3die Saml. V. S. 71 o. flg. Denne Afh. indsendtes d. 29. Mai 1807 (tilligemed Ørsteds i samme Bd. indførte Afh. om Klangfigurerne); men kaldes i Protocollen blot: "en Afhandling om Electriciteten."

— 432. Lin. 3. I Stedet for tre Medlemmer, bør her læses fire; da Greve **Vargas Bedemar** nu bør regnes iblandt indenlandske Medlemmer; og saaledes er anført under Nr. 116.

— 464. Stratiote, læs: Stratiotes.

— 520. Anm. *) rettes og tilføies: Admiral **Winterfeldt** forelæste 1814, d. 13. Mai en Afhandling: "Om det saakaldte gamle Grønland."

— 556. Lin. 1. *Joh. Mollerii*, læs: *Molleri.*

Navne- og Sag-Register.

